ZEGERI BERNARDI
VAN-ESPEN
PRESBYTERI, JURIS UTRIUSQUE DOCTORIS
ET SACR. CANONUM IN ACADEMIA LOVANIENSI PROFESSORIS
JUS ECCLESIASTICUM UNIVERSUM
CÆTERAQUE SCRIPTA OMNIA
Decem Tomis comprehensa.

OPUS NATIVÆ INTEGRITATI SUMMO STUDIO RESTITUTUM Episcopis, eorum Vicariis, & Officialibus Ecclesiasticis, ac Laicis Judicibus, Advocatis, Patronis, Parochis, Confessariis, tam Sac. Theologiæ quam Jurisprudentiæ Viris studiosis utilissimum, & apprime necessarium.

EDITIO RECENTISSIMA

Omnibus anteactis longe præstantior, & nitidior, plurimis Tractatibus hactenus ineditis, Litteris, & Monumentis passim suo loco positis, præsertim vero selectis Adnotationibus

CLARISS. DOCT. THEOLOGI, ET CANONISTÆ
JOANNIS PETRI GIBERT
NUPERRIME AUCTA ET ILLUSTRATA
TOMUS OCTAVUS.

VENETIIS, MDCCLXXXII.
Ex Typographia Joannis Gatti,
IN VICO S. RAPHAELIS ARCHANGELI,
SUPERIORUM APPROBATIONE, AC PRIVILEGIIS.

INDEX
CAPITUM ET PARAGRAPHORUM
COMMENTARII
IN DECRETUM GRATIANI
ET IN JUS
CANONICUM NOVUM
ET
NOVISSIMUM

Quæ in hoc Octavo Volumine continentur.

DISSERTATIO PROOEMIALIS.

BREVIS COMMENTARIUS
IN PRIMAM PARTEM
GRATIANI
Constantem centum & una Distinctionibus.

BRE-

BREVIS COMMENTARIUS
IN SECUNDAM PARTEM
GRATIANI.

Hæc ſecunda pars Decreti Gratiani continet 36. Cauſas; & ſingulæ Cauſæ ſuas Quæſtiones.

OBSERVATIONES AD *TRACTATUM* DE
PŒNITENTIA.

OBSERVATIONES IN TERTIAM PARTEM
GRATIANI
DE CONSECRATIONE.

Tertia pars Decreti Gratiani inſcribitur de Conſecratione eamque in quinque Diſtinctiones diſtribuit.

COM-

COMMENTARIUS
IN JUS
CANONICUM NOVUM.
PARS SECUNDA.
SECTIO SECUNDA
De Collectionibus Decretalium post Gratianum confectis.

DISSERTATIO

In quinque Libros Decretalium Gregori IX.

§. PRIMUS.

DISSERTATIO HISTORICA

In Schisma Sæculi XII.

OBSERVATIONES

In Canones Turonenses.

DISSERTATIO

In Concilium Lateranense III. sub Alexandro III. ejusque Canones.

OBSERVATIONES

In Canones vulgo Concilii Lateranensis III. sub Alexandro III.

DISSERTATIO

In Concilium generale Lateranense IV. sub Innocentio III.

OBSERVATIONES

In Concilii Lateranensis IV. Canones I. II. III. IV. LXVIII. LXIX. contra Hæreticos & Judeos.

§. III.

COMMENTARIUS
IN JUS
CANONICUM NOVISSIMUM.

PARS TERTIA

De Bullis ac Decretis recentioribus Summorum Pontificum, Synodorum, & Principum.

ZEGERI BERNARDI VAN-ESPEN
IN DECRETUM GRATIANI COMMENTARIUS.

DISSERTATIO PROŒMIALIS.

§. I.

De Auctore hujus Operis, & vera ejus inscriptione & titulo.

Quid Gratianus, & quo tempore scripserit?

GRATIANUM patria Clusinum; professione Monachum sancti Felicis Bononiensis, ex Ordine sancti Benedicti, opus suum, quod hodie vulgo dicitur, *Decretum Gratiani*, composuisse circa annum 1151. communis est opinio.

Hoc opus esse istius ætatis, Glossa ad *Canonem Post Appellationem*, *caus. 2. quæst. 6.* non tantum observavit, sed etiam notarunt Correctores Romani in præfatione Decreto Correcto præmissa; ibi enim asseruerunt in antiquissimo exemplari Vaticano ante ipsas *Paleas* (a) esse hunc titulum, *Decretum Gratiani Monachi sancti Felicis Bononiensis Ordinis S. Benedicti, compilatum in dicto Monasterio anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo primo tempore Eugenii Papæ III.* Æram hanc compilati Decreti ut veriorem arbitratus quoque est Aubertus Myræus in Scholiis ad Henricum Gandavensem *de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 49.*

Vera collectionis Gratiani inscriptio.

Licet titulum hunc etiam notaverint Correctores Romani, monent nihilominus: „ quod in plerisque vetu„ stis hujus collectionis exemplaribus, hæc tamquam „ inscriptio rubris litteris posita sit: *Concordia discor*„ *dantium Canonum*, addita in quibusdam dictione, *in*„ *cipit*, sine ulla Gratiani mentione ".

Notat quoque Stephanus Baluzius in Præfatione ad Dialogos Antonii Augustini *de emendatione Gratiani* §. 25. eamdem inscriptionem extare in duobus Codicibus MSS. Bibliothecæ Regiæ, & in uno S. Germani Parisiensis, & in alio Bibliothecæ Colbertinæ (b), necnon etiam in antiquis editionibus; asseritque nec in pristi„ nis editionibus expressum fuisse in fronte nomen Gratiani, tametsi de re satis constaret: „ Prima, quod „ sciam (ait §. 28.) Editio Parisiensis an. 1508 *Gra*„ *tiani* nomen in titulo habet hoc modo: *Decretum* „ *aureum divi Gratiani, cujus titulus talis est: Incipit* „ *Concordantia discordantium Canonum* „.

Verum hujus collectionis nomen.

Et sane opus hoc jam pridem hunc titulum prætulisse, *Concordantia discordantium Canonum*, annuit quoque Innocentius III. in integra Decretali in tertia Decretalium collectione apud Antonium Augustinum titulo *de Electione* 3. *cap.* cujus fragmentum extat in *cap.* 20. *eodem* In hac enim Decretali respiciens Innocentius ad ea, quæ Gratianus tractat *Dist.* 56. Utrum filii Presbyterorum possint ad sacros Ordines promoveri: cum diversas in speciem Canonum sententias retulisset, ait: *Quidam vero ad concordiam discordantia revocantes, repugnantiam Canonum prædictorum quodam modo sopire videbantur, consitentes &c.* ubi non obscure ad opus Gratiani, quod tunc in pretio erat, reflectit.

Sic etiam in melioribus editionibus Antonii Democharis, & Antonii Contii vox illa, *Decretum*, utpote inepta, in multitudinis vocem mutata est. Demochares, & Contius, *Decretorum Canonicorum collectanea*, inscripserunt, uti notavit Antonius Augustinus *lib. 1. de emendat. Gratiani, dialogo 1.* addens: „ Decreto„ rum vero collectionem esse hanc nemo negaverit, „ non unius Decreti explanationem. Sic etiam dici„ mus Decretorum doctorem, non Decreti juris Pon„ tificii consultum „.

Cur recte dicatur concordantia discordantium Canonum.

In Corpore juris emendato jussu Gregorii XIII. omissa quoque est in titulo hujus operis vox, *Decretum*; diciturque simpliciter: *Concordantia discordantium Canonum*: quem titulum huic operi optime convenire fatebitur, qui illius scopum & institutum attenderit.

Gratianus enim „ non tantum Decretis colligendis „ (quod Burchardus, Ivo, aliique præcedentes col„ lectores fecerant) operam dedit: sed Ivonis fortasse „ præfatione excitatus, eo potissimum incubuit, ut „ certis quæstionibus propositis quod in utramque par„ tem ex Canonibus, qui inter se nonnumquam pu„ gnare videbantur, dici posset, ipse & afferret, & „ explicaret: omniumque eorum varietatem, quæ spe„ ciem dissensionis habebat, *ad concordiam* revocaret, „ inquiunt Correctores Romani in præfatione „.

Non constat, unde Gratiani nomen Decretis impositum sit.

Unde nomen *Decreti* huic operi inditum sit, incertum est; verisimile admodum est, nomen illud a Gratiano ei impositum non fuisse; quandoquidem, uti supra notavimus, in veteribus libris vox *Decretum* non compareat.

Putarunt nonnulli eam vocem ex Burchardo, aut Ivone acceptam: sed monet Antonius Augustinus in citato dialogo 1. quod veteres libri Ivonis non habeant titulum *Decreti*, sed vocentur *Excerptiones Ecclesiasticarum regularum*: Burchardi vero libri veteres MSS. careant inscriptione, & in editis habeatur, non *Decretum*, sed *Decretorum libri* 20. Et Ivo *Epistola* 74. opus Burchardi vocat, *Collectiones Buchardi*.

Titulus Decreti cur retentus.

Interim undecumque collectioni seu operi Gratiani adhæserit inepta hæc vox *Decretum*, illud constat, adeo tenaciter ei adhæsisse, & etiamnum adhærere, ut non obstante vocis ineptitudine, quin & emendatione Pontificia sub Gregorio XIII. quæ huic operi titulum dedit: *Concordia discordantium Canonum*; non alio nomine appelletur, aut pene notum sit hoc opus, quam sub nomine *Decreti Gratiani*. Quapropter communi & vulgari loquendi modo me accommodans, hanc collectionem etiam *Decretum Gratiani* vocare volui, ne alias idiomate ignoto loqui viderer.

(a) Inferius §. IV. exponitur, quid eo loci per *Paleas* intelligi debeat.

(b) In Bibliotheca Sanctæ Genovefæ Parisiensis extat *Decreti* manuscriptum, quod his incipit verbis, *Concordia discordantium Canonum*, omisso Gratiani nomine. Codex ille videtur fuisse XIV. sæculo exaratus, singulis textus paginis adjacet Glossa, sed manu altera & recentiori descripta est.

§. I I.

De Operis hujus Divisione, Forma, & prima illius parte.

Pars I. quid habeat.

OPus suum Gratianus in tres principaliores partes divisit. Prima pars continet centum & unam Distinctiones, quæ totidem sunt capita, sive sectiones, quibus materiam distinctam proponit, & subjectis Conciliorum & Pontificum Decretis, vel Patrum sententiis conclusiones subjungit, & si quæ in eis varietas occurrit, eam exponere studet.

Quid distinctio.

Videtur Gratianus in hac, uti & in tertia parte, specialiter nomen *Distinctionum* assumpsisse; quod licet & in secunda parte Canonum apparentem discordiam in concordiam revocare intendat, tamen præcipue in hac & tertia parte, distinguendo varias locorum temporumque circumstantias, id facere satagat.

Quid in distinctionibus tractatur.

In viginti primis distinctionibus tractat de origine, auctoritate, & variis speciebus Juris; idque consule, adductis quibusdam divisionibus. Primo in Jus divinum & humanum; in naturale & positivum. Secundo in Jus scriptum & non scriptum, seu consuetudinarium. Tertio in Jus Civile & Ecclesiasticum.

Post hæc explicat præcipuas partes, e quibus Jus Ecclesiasticum constat; quæ sunt Canones Conciliorum, de quibus *dist.* 15. 16. 17. & 18. Item Decreta & Epistolæ Decretales Pontificum, de quibus tractat *Dist.* 19. Ac tandem sententiæ SS. Patrum, de quibus disserit *Dist.* 20.

Hæc ipse Gratianus paucis indicavit initio Distinctionis 21. dicens: *Decretis ergo Romanorum Pontificum, & sacris Canonibus Conciliorum Ecclesiastica negotia, ut supra monstratum est, terminantur.*

In reliquis distinctionibus de Clericis & variis eorum gradibus, dignitatibus, promotionibus, eorumque officiis ac qualitatibus in ipsis ex præscripto Apostoli in Epistolis ad Timotheum & ad Titum requisitis ample disserit.

Hinc Gratianus initio *distinctionis 21.* verbis supra recitatis subjungit: „ Ministri vero sacrorum Canonum „ & Decretorum Pontificum sunt summi Pontifices, & „ infra Præsules, & reliqui Sacerdotes, quorum institutio est in veteri Testamento inchoata, & in novo „ plenius consummata.

Et sub initium *dist.* 23. ait: „ Breviter, quæ inter „ Ecclesiastica officia sit differentia, demonstravimus; „ nunc a summis incipientes, & usque ad ultimum gra- „ dum descendentes, qualiter quisque eorum debeat „ ordinari. Sanctorum auctoritatibus ostendamus „.

Tandem ad calcem ultimæ suæ distinctionis indicat rursus, quæ præcedentibus distinctionibus tractaverit, dicens: „ Hactenus de Electione & Ordinatione Cleri- „ corum tractavimus, nunc ad simoniacorum ordina- „ tiones transeamus ".

Ex his haud obscurum est, non immerito Gratianum aliosque post ipsum Decretalium Collectores, partem hanc Gratiani a distinctione 21. usque ad distinctionem 101. quæ & ultima est, vocasse *Tractatum Ordinandorum*.

Ita Gratianus *caus.* 1. *quæst.* 7. ad calcem *Canonis* 6. remittens Lectorem ad Canonem, *Priscis igitur*, ait: *Require supra in Tractatu Ordinandorum*; manifeste indicans Canonem 1. distinctionis 55. qui incipit: *Priscis igitur*, &c. Et primæ Decretalium Collectionis auctorem ad hunc Tractatum Ordinandorum remisisse sat evidens est ex clausula finali *cap.* 9. *de Electione* dictæ primæ Collectionis.

Postquam enim actum est de Ordinatione Archiepiscopi, subjungitur hæc clausula; *Illud autem quod de Archiepiscopi consecratione, Ordinatione, &c. ut in Tractatu Ordinandorum*. Ex quo non obscurum est hujus Collectionis auctorem remisisse Lectorem ad *Can.* 1. *Dist.* 66. ubi hæc clausula occurrit, uti recte notavit Antonius Augustinus in notis ad citatum capitulum 9 qui & occasione hujus clausulæ monet: „ Ex hoc apparet, „ Bernardum Papiensem habuisse rationem Collectionis „ Gratiani, & noluisse repetere, quæ is conscripsisset. „ Namque *Tractatus Ordinandorum* appellari solet a „ Gratiano a Dist. 23. usque ad quæstionem primam „ sive causam conscripta ".

§. I I I.

De secunda parte Decreti Gratiani, item tractatu de Pœnitentia, & tertia parte de Consecratione.

Quid parte II. continetur. Quid causæ.

SEcunda pars Decreti Gratiani continet 36. Causas, & singulæ causæ continent suas quæstiones. Porro Causæ sunt quasi totidem hypotheses, sive casus positiones, quarum occasione varias quæstiones format & proponit, quas frequenter in utramque partem, allegatis Canonibus, discutit; suam deinde sententiam depromens.

Exempli gratia, Causa prima proponit hunc casum: „ Quidam habens filium, obtulit eum ditissimo Cœno- „ bio: exactus ab Abbate, & a fratribus, decem li- „ bras solvit, ut filius susciperetur, ipso tamen (beneficio ætatis) hoc ignorante. Crevit puer, & per „ incrementa temporum & officiorum ad virilem æta- „ tem, & Sacerdotii gradum pervenit. Exinde suffra- „ gantibus meritis in Episcopum eligitur, intervenien- „ te obsequio & paternis preciosis; data quoque pecu- „ nia cuidam ex consiliariis Archiepiscopi consecratur „ iste in Antistitem, nescius paterni obsequii & obla- „ tæ pecuniæ. Procedente vero tempore nonnullos per „ pecuniam ordinavit; quibusdam vero gratis benedi- „ ctionem sacerdotalem dedit. Tandem apud Metropo- „ litanum suum accusatus & convictus sententiam in „ se damnationis accepit ".

Hoc casu proposito septem exinde quæstiones formatas proponit.

Partem hanc multo obscurius & perplexius quam præcedentem Gratianus compilavit; neque plerumque ordinis rationem, sive subsequentia cum antecedentibus connectendi occasionem annotavit.

In causis pertractandis non semper nitens ordo & claritas.

In hac quoque secunda parte Decreti plurima intermiscet Gratianus, & diversissima occasione accepta, distinctam prorsus materiam aggreditur, & nonnunquam principali suo proposito deserto, de ea materia disserit (*a*).

Occasione levi accepta ad alia transiliit Gratianus. Qua occasione insernerit tractatum de Pœnitentia.

Exemplum istud occurrit *causa* 32. in qua uti & in sequentibus tractans de iis, quæ matrimonium concernunt; ad calcem *Canonis* 19. *quæst.* 3. inseruit prolixum tractatum, *de Pœnitentia*: eo quod in citato Canone incideret mentio de pœnitentia, uti enim a pluribus notatum est, totus hic tractatus de pœnitentia per modum continui & unius discursus a Gratiano insertus fuit interdictum Canonem 19. & Can. 20. ejusdem quæstionis. Nam uti notavit Antonius Contius in initio hujus de pœnitentia tractatus: „ In plerisque „ manuscriptis totus hic tractatus *de Pœnitentia* legi- „ tur uno continenteque contextu, non distinctis capi- „ tibus, ut in superioribus distinctionibus & causis, „ atque sequentibus ".

Ipsum notarunt Correctores Romani ad initium quæstionis 3. Causæ 33. dicentes: „ Gratianus ad ex- „ plicandam hanc tertiam quæstionem multa attulit. „ Quam per longam tractationem, qui eum secuti sunt „ in septem distinctiones diviserunt: in antiquioribus „ enim exemplaribus nulla est distinctionum separatio. „ In aliquibus vero in margine tantum est distinctio „ prima, secunda " &c.

Verisimile ergo est dispertitionem per distinctiones primum in margine fuisse annotatam, ac dein in corpus esse derivatam, forsan typographorum incuria.

Quidquid sit de occasione hujus divisionis, hodie tractatus hic in septem distinctiones dividitur, vocaturque, *Tractatus de pœnitentia*.

Verum cum hic tractatus omnino sit disparatus a materia, quam in secunda parte, ac notanter in hac Causa 32. & sequentibus tractat Gratianus; hinc illum post absolutam hanc secundam partem interendum judicavi, & nonnullis reflexionibus illustrandum.

Quid tertia pars Decreti contineat.

Tertiam partem sui operis inscripsit Gratianus *De Consecratione*: eamque divisit in quinque distinctiones, in quibus, nullo quoque pene ordine servato, agit de Ecclesiarum consecratione, Missarum solemniis, de Sacramentis, præcipue Eucharistiæ, Confirmationis, Baptismi, aliisque nonnullis ad ea reductis, uti infra in compendiosa hujus partis expositione dicetur.

§. I V.

Ex quibus potissimum constet Decretum Gratiani?

Tria genera materiarum. Primum genus.

TRia potissimum sunt, e quibus tamquam materia conflatur Decretum Gratiani.

Primi quidem generis sunt Conciliorum Canones; Pontificum & Episcoporum Decreta; Patrum, aliorumque auctorum Ecclesiasticorum sententiæ, & Regum aut Imperatorum sanctiones, quæ exemplo Reginonis, Burchardi, Ivonis, aliorumque posteriorum Canonum collectorum Gratianus collegit, & per varios titulos pro diversitate materiæ distribuit; quæ omnia simpliciter sub nomine *Canonis*, sive quod idem est, *Regulæ* allegantur, & in scholis & auctoribus passim sub hoc titulo citari solent, tametsi in ipso Decreto habeantur sub nomine *Capitum* (*b*).

Alia

(*a*) Si quis nosse desideret, an quæ in Decreto Gratiani tractantur, inter se conjungi possint; adeat Florentem *Dissert. de Methodo Gratiani*, & D. Doujat. *Praenot. lib.* 5. *cap.* 5. 6. 7. & 8. ibi sane agnoscet infelices fuisse eorum nisus, qui ad rectum ordinem in Gratiano inveniendum allaborarunt.

(*b*) Unaquaque pars Decreti conciliationes complectitur circa Canones, quos invicem Gratianus opponit; Pauca sunt in tertia, multa in prima & secunda: Hoc discrimen exigit natura Canonum, qui in singulis partibus collecti sunt: Nulla fere est contrarietas inter Canones in tertia parte relatos, plurimæ autem sunt contrarietates inter Canones, quos prima & secunda pars complectitur.

Secundum genus.

Alia sunt, quæ non simpliciter sub nomine *Capitis* exprimuntur, sed addita hac voce, *Palea*.

Quid Palea?

Quid hæc inscriptio significet, non convenit inter Canonistas. Nonnulli enim credunt, hanc vocem Canonibus præfixam, ut notaretur esse paleam, id est levioris aut nullius momenti; adeoque tamquam paleam a reliquo tritico esse separandam.

Utilitas Palearum.

Verum si quis conferat Canones hac inscriptione notatos cum iis, qui eadem carent, comperiet, multos illorum, utilitate & auctoritate hisce præstare.

De earum origine.

Verisimilius proinde apparet, Canones hac inscriptione insignitus esse quasdam additiones, non eodem tempore factas ad primam collectionem Gratiani; easque in margine primum fuisse adscriptas, quæ dein vel librariorum, vel etiam eorum, qui editioni superintendunt, aut quod frequentius olim contingebat, scriptorum incuria vel ignorantia in textum irrepserunt; idque interdum sine additamento, interdum cum additamento istius vocis, *Palea*, ea forsan ratione, quod ut quidam credunt, additionum auctor appellaretur *Palea*.

Quid de earum antiquitate censent Correctores Romani.

Hanc opinionem verisimilem reddit, quod, monentibus Correctoribus Romanis, in antiquis exemplaribus Gratiani paucas aut nullas esse paleas observetur; adduntque in uno valde emendato exemplari capita illa, quæ paleæ inscribuntur „ deposita esse in margine sine „ ulla nota, sed non omnia quæ in impressis: quamvis „ vicissim in illo additiones aliquæ sint, scriptura toti „ volumini præponuntur. In cæteris habentur aut „ omnes aut pleræque, & quæ in his non habentur. „ In alio litteris perantiquis descripto, paleæ ipsæ re„ centiori partim quidem cum paleæ nomine; partim „ vero sine ullo a cæteris discrimine.

Quid Antonius Augustinus?

Similiter Antonius Augustinus *lib. t. de Emendatione Gratiani Dialogo* 2. ait. „ Sed & video in veteri„ bus Gratiani libris illa capita desiderari, & in Jo„ annis Teutonici scholiis raro ad verba eorum aliquid „ adscribi. Itaque existimo illa capita postea adjecta „ fuisse. Huc accedit, quod Bernardus Papiensis non„ nulla ex his in librum suum retulit, quod de Gra„ tianis capitibus non facile invenies ".

Quid Baluzius.

Monet quoque vir eruditus Stephanus Baluzius in notis ad Antonium Augustinum *pag.* 426. „ non vidisse „ se hoc vocabulum (Palea) in antiquis Gratiani exem„ plaribus manuscriptis, nisi quod aliquando, sed id „ tamen raro, diu postea scriptum est in notis margi„ nalibus libro Sangermanensi adjectis. Idem vocabu„ lum non reperitur etiam in prima editione Mogun„ tina in fronte capitum, quæ eo nomine prænotan„ tur in vulgatis editionibus: extat tamen, sed non „ adeo frequenter ut in vulgatis editionibus, in anti„ qua editione Veneta. Istud vero non impedit, quin „ antiquitus adscriptum fuerit in libris Gratiani, cum „ ejus diserta mentio extet apud Joannem Andreæ, & „ alios veteres Jurisconsultos ".

Paleæ non contemnendæ.

Dicunt quoque Correctores Romani: „ Falsam vero „ esse illorum opinionem, qui eas (Paleas) contemnen„ das putant, ex eo constat, quod multæ & in De„ cretalibus, & apud vetustiores Gratiano Collectores „ habentur, quod suis locis (ajunt) indicabitur ".

Tertium genus rerum, quibus constat Gratiani Decretum.

Tertio constat Decretum Gratiani ex propriis ipsius Gratiani verbis, quibus casus aut quæstionis positionem, vel suam circa quæstionem propositam opinionem, aut pro contraria opinione objectiones & argumenta expressit: quæ omnia non sub nomine capitis vel Canonis, sed solum sub nomine Gratiani, uti alterius cujuslibet privati scriptoris dicta, citari aut allegari solent, ut infra latius patebit.

§. V.

Decretum Gratiani prodiit plenum erratis.

Decretum Gratiani mendis & erroribus scatens.

NOn tantum summa confusione laborare opus Gratiani, sed insuper infinitis propemodum mendis & erratis repletum primitus a Gratiano evulgatum esse, nemo negaverit; ostenduntque libri duo Antonii Augustini de emendatione Gratiani, & innumeræ pene emendationes a Correctoribus Romanis appositæ. Genera errarorum compendio expressit Antonius Augustinus

Errarorum Genera.

lib. 1. *Dial.* 1. „ Sæpe erratum esse video (ait) in „ nominibus hominum, orbium, Provinciarum, Con„ ciliorum, & aliarum rerum . . . . sæpe falsæ „ sunt inscriptiones, & quæ Conciliorum sunt, Pon„ tificum maximorum esse dicuntur, & quæ sunt unius „ Episcopi inferioris, Romano Pontifici, aut Concilio „ generali, vel Provinciali tribuuntur. Ex hoc gene„ re sunt illa, quæ ex Concilio Martini Papæ, aut „ Hadriani Papæ sumpta esse feruntur, quæ vel Mar„ tino Bracarensi, & Græcis Conciliis, vel Engelra„ mo Episcopo, vel Hadriano ad Engelramum inscri„ bi debuerunt. Multa Gregorii, Ambrosii, Augu„ stini, vel Hieronymi, verba esse dicuntur, quæ aut „ nusquam extant, aut aliena sunt. Illa quoque ipsa, „ quæ inscriptiones habent veras, non recte referun„ tur, Sæpe enim contrarias sententias referri scimus, „ sæpe valde præcisas. Jam vero quæ ex Græcis fon„ tibus manant, ex variis interpretationibus afferun„ tur, quasi sint aliorum scriptorum; ac sæpe aliud „ græce quam latine significant ".

Exempla singulorum in magna copia suppeditant duo illi libri Antonii Augustini, necnon notæ Correctorum Romanorum, quæ hodie in Decreto Gratiani correcto ad Gratiani loca subduntur.

Primus errorum fons.

Primus itque exundantior errarorum fons esse videtur, quod Gratianus, ex sæculi sui more, non ipsa Concilia aut Regesta Pontificum, aliave sanctorum Patrum scripta revolverit & consuluerit; sed quæ in variis Canonum aut scriptorum compilationibus reperit, sine ullo discretionis examine in suam collectionem transtulerit.

Notavit id Antonius Augustinus *lib.* 1. *Dial.* 6. Cum enim Petrus Galesius unus collocutorum dixisset: „ Apud Gratianum ex Theodosianis legibus verba re„ ferri scimus, quæ sunt Pauli in libris Sententiarum, „ & ejus interpretis Aniani: Gratianus *cap.* 2. *quæst.* „ 6. *cap.* 22. & aliis quinque capitibus cum ignora„ ret, quæ Pauli essent, quæque interpretis, omnia „ congessit ". Respondet Antonius Augustinus: „ Sum„ psit hæc Gratianus, non ex ipsis fontibus, sed „ ex Ivonis Panormia, aut ex Decretis sive excerptis „ ejusdem ".

Itaque quidquid ab illis vel ex ignorantia, vel incuria, aut etiam interdum scienter erratum, aut commissum fuerat, in suum opus incautus retulit.

Prætetea cum ætate Gratiani nondum nota esset ars Typographica, & virorum eruditorum scripta amanuensium opera communicari ac divulgari deberent, horum imperitia & oscitantia, nonnunquam etiam audacia & præsumptione plurima quandoque mutabantur, aut mutilabantur, aliave ratione corrumpebantur, & hinc manuscriptorum codicum frequens varietas.

Secundus.

Cum vero nonnunquam vel manuscriptorum deesset copia, vel non vacaret, aut non luberet manuscripta inter se conferre, qua collatione errores deprehendi potuissent, contigit, ut ex vitiato manuscripto errores ulterius fuerint propagati.

Quid de expurgatione Decreti Gratiani censuerit Canonistæ doctissimi.

Hæc aliaque errata, quibus hoc Gratiani opus scatebat, priusquam manus correctrix fuisset apposita, merito movisse videntur Antonium Augustinum *lib.* 1. *de Emmendatione Gratiani, Dial.* 1. ut Petrum Galesium unum ex collocutoribus introduceret monentem, quod errata Gratiani attendens in veteri confirmetur opinione, qui frustra hunc scriptorem mendis purgari putet. „ Te vero (ait) potius hortari, & si pateris, monere „ non desinam, ut in eam tantum rem incumbas, ut „ meliorem harum regularum sive Decretorum colle„ ctionem edas ".

Vix dubito, quin Antonius Augustinus facile huic monito acquievisset, atque ab emendando hoc opere abstinuisset, nisi jam tum ea fuisset illius auctoritas, ut laborem non inutilem Ecclesiæ & Reipublicæ se præstiturum crederet, si illud a mendis, quantum possibile erat, repurgaret.

Ut ergo appareat viros multum eruditos, non frustra, nec infructuose hujus operis expurgationi incubuisse & allaborasse prius ostendam, quanto applausu & consensu opus illud, non obstante sua confusione, non obstantibus etiam mendis erratisque non levibus, ubique pene in judiciis ac scholis publicis supra omnes præcedentes Canonum & Decretorum collectiones receptum & probatum fuerit.

§. VI.

De Receptione Decreti Gratiani præ cæteris Canonum Collectionibus.

ANtonius Augustinus relatis laudatisque variorum Doctorum collectionibus, dicit: „ Sed Gratianus „ eorum omnium luminibus obstruxit, multis quæstio„ nibus & distinctionibus, additis ex jure civili Roma„ norum, quod tunc reviviscere cœperat, multis ca„ pitibus ".

Cæteris Collectionibus felicior fuit Gratianus.

Quin eo brevi pervenit, ut vere de Gratiano dixerit idem Antonius *lib.* 1. *Dial.* 1. de Emendatione Gratiani; quod licet verum esset, Gratianum nihil attulisse, quod non apud anteriores Collectores reperitur, negari tamen non posset, quin felicior fuerit cæteris Collectoribus: „ Quos in tenebris diu fuisse novimus, „ dum hic omnium manibus versatur, multorum in„ terpretum illustratur lucubrationibus, refertur deni„ que in judiciis omnibus, atque a Theologis non mi„ nus quam juris utriusque peritis in precio habetur ". Hæc ille.

Ejus Decretum utpote fons Canonum spectatur, idcirco cæteris collectionibus prælatum est.

Et sane de jurisconsultis res per se patet; cum eorum Commentarii vix ex alio, quam ex Gratiani Decreto Canones exhibeant; illudque passim ut juris & Canonum præcipuum fontem respiciant. Et quia in scholis alios sibi vix prælegi Canones audiunt, dum ad forensia properant, causis Ecclesiasticis instruendis aut decidendis ex hoc Decreto Canones haurire solent. Si Theologorum, Scholasticorum quoque Commentarios, præsertim antiquiores, respiciamus, auctoritates vix alias, quam ex Gratiano peti-

tes reperiemus; atque hinc & in his & in illis lapsus frequens, dum Gratiani suppotitias merces a veris non distinguunt, a quo nec S. Thomas omnino est immunis.

Ejus interpretes ejus judicium sine ullo examine amplexabantur.

Ulterius ea fuit Gratiani auctoritas, ut sequentes Decretalium Collectores ejus Collectionem ut Canonum Codicem seu Decretorum corpus respicerent; atque ad eam vel remitterent, vel quod opportunum sibi videbatur exceperent, parum solliciti an ea, quæ Gratianus referret, sincera essent, an mutilata vel apocrypha. Exemplis paucis hæc declarasse sufficiet.

Bernardus Papiensis auctor primæ collectionis Decretalium *lib. 1. tit. 4. cap. 9.* ait: *Illud autem, quod de Archiepiscopi consecratione, Ordinatione*, &c. *ut in Tractatu Ordinandorum*. " Ex quo apparet, ait Antonius Augustinus in notis ad primam collectionem " Decretalium *l. 4. cap. 9.* Bernardum Papiensem habuisse rationem collectionis Gratiani, & noluisse repetere, quæ is conscripsisset: namque Tractatus Ordinandorum appellari solet a Gratiano, *a distinctione 23. usque ad quæstionem primam sive causam conscripta*. Interpretes quoque veteres Alanus, Vincentius, Tancredus, Laurentius, & cæteri cum capita illius collectionis referunt, semper addunt particulam, *supra*, perinde ac si post Gratiani volumen hoc adscriptum esset. Si quis hanc clausulam integram desideret, videat *cap. 1. Dist. 66.* "

Quid vox *supra*, quid vox *Extra* in Decretalibus?

Et quidem in Decretalibus frequenter occurrit illa particula, *supra*, qua indicatum voluere citationem esse in collectione præcedenti, sive superiore, id est, in Decreto Gratiani.

Collectio Bernardi Papiensis.

Hinc Bernardus Papiensis primus post Gratianum Decretalium Collector, collectionem suam ita inscripsit: *Breviarium Extra*, hoc est, *Extravagantium*: eo quod præcipua Collectorum post Gratianum intentio esset colligere duntaxat, quæ extra Decretum Gratiani quasi *vagabantur*: quæ & propterea *Extravagantia* dicta sunt (*a*).

Cur Decretales post Gratianum dictæ *Extravagantes*?

Hanc Bernardi Papiensis mentem expressit Vincentius Hispanus, vetus Decretalium interpres, cujus hæc sunt verba apud Antonium Augustinum in notis ad primam collectionem Decretalium. " Quia non omnia " comprehendi poterant in Decretorum corpore, ut " *Dist. 19. si Romanorum*, ideo Magister Bernardus " Papiensis Præpositus hoc opus compilavit, cujus intentio est, diversa *Extravagantia* Romanorum Pontificum, & auctoritates novi & veteris Testamenti " compilare sub titulis. Materia sunt ipsæ Constitutiones seu Decretales " &c. Ut vel inde sat intelligi queat, qua in æstimatione apud Decretalium Collectores fuerit Decretum Gratiani.

Tanta olim fuit Gratiani auctoritas, ut de ea nemo dubitare auderet.

Neque multum erant solliciti, num per Gratianum relatum congrueret suo originali, & utrum ipsum originale esset authenticum, & non suppositum, aut saltem non interpolatum, modo Gratiani fide niteretur.

Exemplum sit in *cap. 1. de Capellis Monach.* In prima collectione ponitur Decretum sub nomine Synodi Claromontensis sub Urbano II. etsi nusquam in Synodis sub Urbano II. tale Decretum reperiatur, uti ad *Can. 2. c. 16. quæst. 7.* notant Correctores Romani; sed satis erat a Gratiano hunc Canonem in citato Canone 2. ex illa Synodo referri.

Sic & Innocentius III. *cap. 11.* X. *de Renuntiatione* utitur auctoritate Canonis 2. pseudo-Synodi (*b*) Photianæ; eo quod sub nomine Concilii legitimi Constantinopolitani eum retulisset Gratianus *cap. 7. quæst. 1. Can. 45.*

Similiter in *cap. 13.* X. *de Judiciis*, Constitutio tribuitur Theodosio Imperatori, quæ nulla specie ei adscribi potest; eo quod Gratianus per errorem illam Theodosio tribuisset in *Canone 35. cap. 11. quæst. 1.* ex more nempe illius temporis, quo non ad fontes: sed ad Gratianum recurri solebat; quod pluribus exemplis in reflexionibus, seu brevi hujus operis commentario, ostendetur.

§. VII.

Unde orta sit hujus Decreti communis receptio?

Qua ratione tanta auctoritas Decreto conciliata fuit?

MIRUM alicui non immerito videri posset, quomodo opus privati Monachi, qualis fuit Gratianus, tanta confusione compactum, tot erratorum congerie, nec non apocryphis monumentis refertum, ad eam auctoritatem & venerationem, de qua in capite præcedenti, pervenire potuerit, tantoque Doctorum tam Theologorum quam Juris peritorum consensu & applausu suscipi & laudari, meruerit.

Quatuor ad auctoritatem Gratiano conciliandam contulerunt.

Quatuor potissimum ad hoc opus, præ aliis Canonum collectionibus, specialiter amplectendum, ejusque auctoritatem promovendam conduxisse a multis creditur.

Primum, methodus tractandi, & materia quæ Decreto continetur.

Methodus, quam observavit.

Collectores enim ante Gratianum Canones Conciliorum, & Pontificum Decreta, vel SS. Patrum, aliorumque auctorum sententia simpliciter referebant. At Gratianus, cum plures Canones, aut Patrum sententias inter se in speciem discordare vidit, varias interpretandi & conciliandi rationes excogitavit proposuit; unde & ejus opus nomen accepit *Concordiæ discordantium Canonum*.

Adhæc varias quæstiones in utramque partem discutit, ac discussas tandem resolvit.

Porro cum sub idem tempus oriri cœpisset disciplina tractandi, quam vulgo dicimus, *Scholasticam*, quæ in argomentationibus, variisque quæstionibus in utramque partem discutiendis plurimum occupatur, non parum placuit Doctoribus illius temporis methodus Gratiani, utpote Scholasticum tractandi modum multum præferens.

Materia, quam pertractavit.

Accessit deinde ipsa Gratiani materia. Gratianus enim præ reliquis Canonum Collectoribus jure civili Romano utitur, quod tum demum in Academia Bononiensi doceri & exponi cœperat: quo titulo Academiæ illius Doctoribus, præcipue Jurisconsultis, Gratiani collectio præ reliquis placuit.

Tertio quod ad diffundendam longe lateque operis famam juvit; erat Academiæ Bononiensis tunc temporis nomen.

Fama Academiæ Bononiensis, auctoritatem Decreti plurimum promovit.

Cum enim in illa pene sola, ea ætate jus civile Romanorum in toto Occidente prælegeretur, ad ipsam undique juris studiosi in magno numero confluebant; qui cum a juris Ecclesiastici professoribus nihil præter Decretum Gratiani prælegi audirent, atque in illud Glossas ac Commentarios edi, illudque ut unicum sacri juris Codicem consuli, magnam indubie paulatim animis ipsorum illius existimationem instillavit.

Cumque studiorum curriculo absoluto ad proprios lares remeantes, hac circa Decretum existimatione imbuti, nihil præter Canones in eo contentos, atque Glossas & commentarios in eosdem deprædicarent, & secum comportarent, non difficulter intelligitur, summam hoc potuisse auctoritatem operi illi apud varias gentes longe lateque conciliare, maxime accedente temporum illorum conditione, ubi sine ullo fere examine tamquam authenticum recipiebatur quidquid in Collectoribus occurrebat.

Tandem ad eam conduxit defensio pseudo-Decretalium & prærogativarum omnium, quas Romanus Pontifex sibi vendicat.

Verum licet hæc ad commendandam Gratiani collectionem sive *Decretum* conducere potuerint, illud tamen præcipuum & pene unicum fuit, quod Gratianus in hoc opere non tantum retulerit ea, quæ pseudo-Isidorus ad amplificandam auctoritatem Romanorum Pontificum confinxerat; sed & plura alia addiderit ad hunc finem conducentia, quæ ille suo tempore scribere ausus non fuerat, uti Commentario seu reflexionibus notabitur.

Igitur hoc Gratiani opus ita adornatum, non dubium quin admodum placuerit Romanis Pontificibus, & eorum Curialibus; adeout mirum videri non debeat, si non minus ad hujus operis auctoritatem & receptionem promovendam se impenderint, quam ad conciliandam auctoritatem confictis Isidorianis Decretalibus. Atque ita verisimile est & Decreti Gratiani, & falsarum Decretalium receptionem eodem fundamento potissimum niti.

§. VIII.

De emendatione Gratiani per Antonium Demochares, & Antonium Contium.

Ratio, quæ contulit ad emendandum Gratianum.

SUB medium seculi decimi sexti Antonius Demochrares, & Antonius Contius, ille Theologus, hic Juris consultus, dolentes, opus, quod in Scholis publicis prælegebatur, Commentariis illustrabatur; immo ad quod tamquam totius Ecclesiasticæ scientiæ instructissimum armamentarium passim & Theologi & Canonistæ recursum habebant, tot mendis & apocryphis scatere illud a falsis inscriptionibus & mendis purgare, & in meliorem ordinem formamque reducere studuerunt; atque apocrypha a veris monumentis secernere.

Quid potissimum primi executi sunt?

In primis itaque Antonius Contius capita sive Canones in Decreto Gratiani suis numeris distinxit: " Ante Contianam enim editionem certum est, capitum numeris nullum Gratiani volumen fuisse distinctum, " uti " monet Antonius Augustinus *lib. 1. Dial. 18.*

Ulteris duo hi viri, ac præcipue Contius, uti monet Franciscus Florens in Præfationes de methodo & auctoritate collectionis Gratiani *pag. 44.* plurimas addiderunt notas eruditione refertas, quibus & veras Canonum inscriptiones sæpius restituerunt, & apocrypha ac supposititia a veris ac genuinis feliciter separarunt.

Quædam

Ad Canonem 1. *cap. 30. quæst. 5.* qui desumitur ex pseu-

(*a*) Cum Bernardus Papiensis an. 1190. suam Decretalium Collectionem fecit, jam anni 39. effluxerant tempore, quo suam Gratianus ediderat; ejus Decretum totidem ab annis fere legebatur in Scholis Juris Bononiensis; unde cum jam continuo usu teneretur, Bernardus intra editionem supplementi se continuit, ejusque exemplum cæteros deinceps Collectores intra eosdem limites videtur continuisse.

(*b*) Iste est Conventus, qui an. 879. Constantinopoli habitus est, in cujus Canones Scholia superius edidit D. Van-Espen. Extant hæc scholia *Tom. VII.* hujusce editionis.

Proponuntur emendationum exempla.

pseudo-Decretali Evaristi Papæ notat Contius, *omnia illius Evaristi Decreta videri posse supposititia, ut dixi* (ait) *in Præfatione*.

Et ad Canonem 11. desumptum ex *Epistola* 2. *Decretali* Eleutherii Papæ monet: „ Adulterinam esse hanc Eleutherii Epistolam, quæ tamen extat in primo volumine Conciliorum, vel ex hoc fragmento liquet. Hæc enim sunt verba Constantini Imperatoris in *L.* 1. *Cod. Theodosiano de Judiciis*, quæ plusquam centum post Eleutherium annis a Constantino rescripta, quæ illius Epistolæ fabricator suppresso nomine compilavit, putans furtum semper celari posse; sed & tam infeliciter compilavit, ut verba textus cum verbis subjectæ illi præposteræ interpretationis in Alarici Breviario temere miscuerit „.

Sed præ cæteris notanda nota apposita Canoni 13. *Distinct.* 16. ubi loquens de 24. Canonibus sub nomine Nicænæ Synodi extantibus in Epistola Julii I. præter 20. Canones Nicænos, qui vulgo extant, ait: „ Sed illos esse supposititios, vel id ostendit, quod nemo, ne Gratianus quidem ipse, eos allegare ausus est „. Addique hoc notandum: „ Multas autem supra in Præfatione adduxi, quibus omnes, quæ Silvestrum præcesserunt, Decretales falsas esse ostendi „.

Hæc sane nota non mediocrem hujus viri eruditionem insinuat, qui forsan Catholicorum primus, aut forsan inter primos detexit & probavit, quod hodie communi eruditorum consensu probatum est; scilicet Decretales, primis illis Pontificibus adscriptas, esse supposititias.

Verum Antonio Augustino verba illa: *Multas autem supra in Præfatione rationes adduxi, &c.* visa sunt Molinæi esse, non Contii.

Vindicatur Contius circa errores, quibus Decretum Gratiani liberavit.

Sed si alia, quæ jam ex Contio citavimus, cum hac nota conferantur, nequaquam obscurum erit, ea revera Contii esse, non Molinæi, uti recte advertit Franciscus Florens loco citato: & Stephanus Baluzius in notis ad Antonium Augustinum *pag.* 433. dicit, se non videre „ qua conjectura ductus Antonius Augustinus putaverit hoc Scholium non esse Contii, sed Molinæi „. Qua conjectura Molinæi esse putaverit, non facile est divinare; at qua conjectura putaverit non esse Contii, ipse sat indicat verbis, quæ immediate subnegit. *Nihil enim*, ait, *ea de re Contius in Præfationibus editis scripsit*.

Dum hæc scripsit Antonius Augustinus verisimiliter non aliam Contii editionem præter Antuerpiensem ann. 1570. viderat.

Monet autem Franciscus Florens loco supra citato; „ quod „ Præfationem Contii mutilaverit Antuerpiensis librorum censor, qui ex ea breve tantum nobis fragmentum reliquit: qua de re merito conqueritur Contius *lib. I. lection. variarum cap.* 10. *in fine* „.

Quærit Antonius Augustinus citato *Dial.* 20. sub finem: *Quid Romani tui de Scholio Contiano censent?* Respondet Petrus Galesius collocutorum unus: „ Delenda esse illa verba, *sed illos esse supposititios*, & quæ sequuntur; Multo vero magis, ait, eis displicuerunt, quæ postea scripsit: *Multas autem supra in Præfatione rationes adduxi* „. Et revera notam hanc, uti & plures alias a Contio appositas Correctores Romani sustulerunt: „ Contius, inquit Florens, quam Antuerpiensis Censor, qui Præfationem quidem mutilavit, notas vero supra citatas imperite reliquit, quibus idem dicebatur, quod in Præfatione „.

At dicit ulterius Antonius Augustinus, aut ejus nomine Petrus Galesius: „ Prædicto Scholio contrarium Scholium Contius, *cap.* 11. *dist.* 22. addidit; cum occasione Epistolæ Decretalis Anacleti ponitur hoc Scholium: Scio quosdam istorum Pontificum a Petro proxime sequentium Decretales falsi insimulare, sed majorem ab his probationem requirerem; cum & in omnibus quotquot extant Canonum corporibus, ab Isidoro ex libro Damasi Urbis Romæ Episcopi collectis, hæ reperiantur „.

Contius eruditior Demochare Gratiani altero emendatore.

Hoc Scholium in editione Contii Antuerpiensi anni 1570. adscribitur Contio; sed monet hic rursum Franciscus Florens: „ Contii editioni notas ex editione Democharis plures admixtas fuisse in editione Antuerpiensi absque delectu, ita ut non raro inter se pugnantia inserantur: non enim eadem semper fuit sententia Democharis, quæ Contii, qui Contius longe eruditior, & ingeniosior erat „.

Hic per transennam observare licet; quomodo imperiti, & incauti nonnulli Censores interdum ipsa opera vel corruperint aliquid addendo; vel aliqua, quæ ipsis displicebant, delendo.

Fatendum est hos Correctores, signanter Antonium Contium, non exiguam & inutilem operam in emendatione Decreti Gratiani impendisse; nihilominus & illud fatendum, quod post omnem ipsorum laborem adhuc innumera pene essent emendanda & corrigenda.

Cæterum Præfationis Antonii Contii ad Decretum Gratiani, cujus sæpe hoc capite meminimus, & a Censore Antuerpiensi pro majori parte truncatæ fragmentum magnum præfixum habetur *tom.* 4. *Operum Caroli Molinæi ultimæ editionis Parisiensis anni* 1681. eoque continetur judicium Contii de Epistolis Decretalibus primorum Pontificum.

Contius Gratianum in quibusdam emendat simul & excusat.

Ex hoc Præfationis fragmento patescit hujus viri non modica juris notitia & eruditio; atque postquam candide fassus est, se nullo improbe Gratianum ipsum ab omni reprehensionis ansa & occasione vindicare. „ Candide, inquit, in medium conferam ea, in quibus nobis vel dormitasse, vel non satis ex fide quæ receperat explorasse, aut perfecisse videri possit: ita tamen ut culpa vel potius sæculi sui errore, ac profunda rerum caligine prolapsum interpretari malumus, quam dolo aut aliqua Pontificibus Romanis assentandi ambitione „.

Ejus judicium de pseudo Decretalibus Isidori.

Post hæc subjungitur: „ Hujus autem generis sunt Epistolæ primorum Romanæ Urbis Pontificum, Clementis, Lini, Cleti, Anacleti, & sequentium usque ad Silvestrum, & deinceps usque ad Siricium, quas multo post tempore a nebulonibus quibusdam confictas & concinnatas certioribus mihi videor indiciis, quam quisquam hactenus deprehendisse „.

„ Primo quod barbariore phrasi, aut stilo, aut compositione deteriore sint conscriptæ, quam ferret illorum temporum conditio; cum præsertim Leonis I. Gelasii, Innocentii, Cœlestini, & cæterorum, quorum vera scripta extant, Epistolæ longe aliis sint elegantiores, latiniores, religiosiores. Secundo quod loci Scripturæ, qui in illis allegatur, ex nova Hieronymi translatione, quæ nondum extabat & quam nec ipse Hieronymus, nec alius ejus temporis scriptorum Catholicorum allegare tum ausus est, vigente adhuc septuaginta interpretum translatione. Et quomodo eam citare potuerunt antequam esset? Tertium & vehementissimum indicium est, quod plerumque illic constituuntur & decernuntur, quæ longo post tempore primum ab Imperatoribus constituta, vel posterioribus Synodis fuerunt inducta. Unum autem pro omnibus insigne exemplum in medium proferam. Eleutherio uni ex illis Pontificibus Gratianus affingit *Can. Judicantem cap.* 30. *quæst.* 5. quod & in primo tomo Conciliorum legitur in integra ipsius Julii Epistola. Atqui illa sunt legis Constantini verba (qui plus centum annis illo tempore posterior fuit) perperam in eam Epistolam ad verbum fere translata cum pessimi interpretis glossemate. Nam extat ea lex in Breviario Alarici, & Codicis Theodosiani sub titulo *de Judiciis lib.* 1. quod Breviarium habuit Gratianus, & ex eo multa in suum volumen transtulit ".

Ex his evidens est, hunc virum jam tum non dubitasse de falsitate & suppositione harum Decretalium, eamque indubie in ipsa integra sua præfatione pluribus argumentis adstruxisse; recteque Franciscum Florentem dixisse, quod censor Antuerpiensis hanc præfationem Contii vel integram prætermisisset, vel pro majori sui parte truncasset.

§. IX.

De Correctione Romana & Antonii Augustini.

Ratio, qua S. Pontifex ad emendandum Gratianum induxit.

CUM in Synodo Tridentina decretum esset, ut Missalia, Breviaria, aliave libri ad Officium & Ritum Ecclesiasticum spectantes reviderentur, & emendarentur, aut deleretur si quid apocryphum, aut divini Officii majestati minus conveniens contineretur; una cogitari cœptum est de ulteriore Decreti Gratiani emendatione. Indecorum enim atque Ecclesiæ quodammodo probrosum videbatur, quod opus primam corporis seu Codicis Ecclesiastici partem conficiens, quodque in Academiis Catholicis publice juventuti pro adipiscenda notitia disciplinæ Ecclesiasticæ prælegitur, & in judiciis pro decisione causarum profertur, tot mendis crassisque erroribus, & apocryphis citationibus esset refertum.

Sub quibus Pontificibus inchoata & absoluta fuit hæc emendatio?

Et quidem Pius IV. sub quo Synodus Tridentina finem accepit, ac dein Pius V. ejus successor, selectis quibusdam viris hanc Provinciam commiserunt; sed tanti moliminis erat hujus operis emendatio & correctio, ut sub his Pontificibus nihil ad perfectum perduci potuerit.

Tandem mortuo Pio V. ei successit *Hugo Boncompagnus* dictus Gregorius XIII. patria Bononiensis, in eaque urbe olim Canonum Professor; & qui tamquam Cardinalis emendando Decreto Gratiani jam fuerat admotus, sub quo strenue huic operi absolvendo allaboratum est, ac tandem ultima manus apposita.

Quibus ejus cura demandata sit?

Catalogus Cardinalium & Doctorum, quibus a Pontificibus Romanis hæc cura demandata fuit, exhibetur ad calcem Dialogi ultimi libri prioris Antonii Augustini, de quibus loquens Franciscus Florens Gallus in præfatione de auctoritate Gratiani, ait: " Doleo tamen, & moneo nec abs re, unicum *Gallum* Arnaldum Pontacum, & sero adhibitum. Reliqui qui omnes fuerunt aut Itali, aut Hispani ". Quam fuerit hæc eruditi viri querimonia fundata, probant, quæ in hac emendatione desiderantur, & in reflexionibus notabuntur.

Complures Bibliothecæ excussæ sunt.

Quæ in hoc negotio correctionis acta sint, exponitur in præfatione sive monito ad Lectorem Decreti

Gra-

Gratiani emendato præfixo. *Itaque & Romæ, inquiunt, Vaticana Bibliotheca, & Monasterii Dominicani supra Minervam, aliæque non paucæ excussæ sunt, & ex aliis urbibus atque regionibus, invitati doctissimi homines, qui idem facerent, & si quid invenissent, quod ad hanc rem pertineret, ut sua pietate libenter communicarent, atque ad Pontificem mitterent.*

Doctores Lovanienses ad hanc operam excitati.

Breve Apostolicum missum ad hanc Lovaniensem Academiam, quo monentur Doctores, ut conferant operam suam pro emendatione Gratiani, extat in volumine continente Acta ab anno 1567. usque ad annum 1586. *fol.* 108.

Index librorum variis ex locis missorum, & quorum opera hæc Gratiani emendatio subsidium accepit, post præfationem appositus est; in quo sub littera D. habetur; *Decretorum excerpta ex Bibliotheca S. Trudonis ab Alberto Leonino, nomine Universitatis Lovaniensis.*

Quid tandem effectum?

Quid hinc consequutum sit, subjungitur: "Qua diligentia illud factum est, ut cum jam pro magna parte suum cuique tributum sit, ac propterea intelligi plerumque possit, quæ Synodorum generalium, quæ summorum Pontificum, quæ Provincialium Conciliorum, quæ Patrum Decreta ac sententiæ; atque inter hæc, quæ S. Romanæ Sedi probata sint, quæ minime, vix quisquam errare, atque incerta pro certis sequi, certa vero pro incertis suspecta habere posthac queat."

Quæ in emendatione citationum, quæ apud Gratianum non paucæ falsæ occurrebant, methodus servata sit, in eodem monito hoc ordine indicatur.

Quoad falsas citationes quid factum.

Primo: "Ubi error evidens erat, aut nonnulla Gratiani exemplaria cum veriore, atque ab aliis Collectoribus allata citatione consentiebant, sublatis falsis inscriptionibus, veræ sunt restitutæ."

Secundo; "Ubi vero, quamvis caput apud alium auctorem esset inventum, fieri tamen poterat, ut illius quoque esset, quem Gratianus citaret (sunt enim haud raro Decreta tralatitia, & sententiæ similes in bonis auctoribus) retenta Gratiani citatione, satis visum est, locum, ubi hodie habeatur, indicare."

"Et quoniam interdum aut capitis aliqua quidem pars illius auctoris est, qui citatur, aliqua vero minime, aut verba valde sunt mutata; id quoque est indicatum; adscriptumque præterea in margine, quo loco idem caput in Glossa Bibliorum Ordinaria, in libris sententiarum, & apud cæteros Collectores habeatur; eos præsertim, qui in hujus operis emendatione magno usui fuerunt.

Quid in emendatione textus.

Circa emendationem textus, hæc ratio servata fuit. "Primo initia capitum ob usitatas Doctorum citationes non sunt mutata, sed ubi ab originali discrepabant, in margine aut in notatione est indicata germana lectio."

Hæc sane cautio necessaria fuit, quia, ut supra monui, usque ad Contium, capita seu Canones non citabantur nisi per verba initialia, eo quod necdum essent numeris distincta; ideoque ni hæc ratio inita fuisset, loca e Gratiano apud antiquiores a Contio relata vix reperiri potuissent.

Habita ratio Glossæ.

"Deinde hæc Glossæ ipsius habita ratio est (pergunt Correctores in sua Præfatione) ut nihil in textu sit mutatum, ubi mutatio ipsa impeditura erat, quominus quid sibi auctor Glossæ voluisset, animadverti posset: sed eodem modo aut in margine aut in notatione mendum est indicatum."

"Ubi vero hæc non obstabant, hæc fere observata corrigendi ratio est: ut si videretur voluisse Gratianus auctorum, quos citaret; ipsa prorsus verba referre, ea ex ipso originali emendarentur, & interdum etiam non levi proposita utilitate, aliqua adderentur: nisi sicubi vulgata lectio visa est melior; nam tunc illa retenta, notatum est, quomodo originale ipsum habeat: sin autem Gratianus non eadem prorsus verba afferre voluerat, sed aut in summam quamdam ipse redigere, aut ab aliis redacta, ut ab auctore Glossæ Ordinariæ, ab Ivone, & aliis Collectoribus referre; tunc nihil fere emendatum vel additum est, nisi forte Patris illius, unde Collector acceperat, restituta lectio magnam afferre visa esset utilitatem; multisque locis id notatum est, & verba ipsius originalis allata, ut lector identidem in memoriam hujus adhibitæ cautionis revocaretur, & labore ad originalia adeundi levaretur."

Quid in forma emendationis desiderarunt eruditi.

Methodum hactenus expositam exacte a Correctoribus Romanis reipsa servatam esse, evincit textus notarum, & varietas, quæ inter Decretum correctum & non correctum intercedit.

Varietas lectionum solum indicanda.

Eruditis omnibus hæc emendatio admodum grata fuit; at in emendationis forma, illud in primis observatum desiderassent, ut vulgatæ & veteres editiones Gratiani nunquam ita fuissent immutatæ, quin ejus saltem mentio facta esset; immo ut a variis eruditis auctorum correctoribus observatum est, tantum variantes lectiones annotassent; lectori permittentes examen & judicium, quæ e variis lectionibus verior videretur.

Ad quid profuisset illa varietas.

Quin & hæc varietas lectionum nonnumquam obscuritatem, aut dubium, quod in Canone occurrit, elucidare potuisset; aut etiam detegere fontem lectionis, quæ apud veteres auctores reperitur.

Nihil in inscriptione debuisset mutasi.

Illud quoque nonnullis minus conveniens visum est, quod viri illi eam sibi libertatem sumpserint, ut inscriptionem Gratiani, etiam interdum constantem in omnibus, tam editis quam manuscriptis Codicibus, sua auctoritate mutaverint: quo factum ut Gratiano attribuatur id, de quo nunquam cogitavit, nec amplius tam Gratiani quam correctorum opus habeatur.

Exemplum mutationis.

Exemplum suppeditat *Canon* 3. *dist.* 94. In omnibus enim antiquis editionibus habetur cum hac inscriptione, *ex Concilio Moguntiensi*, nisi quod Demochares & Contius pro *Moguntiensi* haberent, *Guntinensi*: qui & in margine notarunt: *Can. 8. Conc. Carthag. primi id habebatur.* Ex quo factum, ut Correctores Romani videntes eam Democharis & Contii notam esse veram, deleta inscriptione, quæ in omnibus Gratiani editionibus habebatur, hanc ex Concilio Carthaginensi primo substituerint, cum id potius in margine, ut Contius & Demochares fecerant, notari debuisset: hic quidem in nota subjecta veteris inscriptionis meminerunt, & unde ejus correctio delumpta sit, indicant, sed nec id ubique monendum censuerunt.

Inscriptio Correctorum Romanorum falsa, vera autem Gratiani.

Pro exemplo sit *Canon* 34. *dist.* 50. In omnibus antiquis editionibus hanc præfert inscriptionem: *Rabanus Archiepiscopus scribit ad Heribaldum*; Correctores Romani, nulla suæ additionis facta mentione, addiderunt in contextu Gratiani, lib. Pœnit. cap. 1. hoc est, *ex libro Pœnitentiali* c. 1. quæ inscriptio non tantum falso attribuitur Gratiano, sed & falsa est, cum e contra vera esset ipsius Gratiani. Nam nullus liber Rabani Pœnitentialis unquam inscriptus legitur *Heribaldo*, sed extat Epistola Rabani ad Heribaldum, in qua præsens Canon extat, non capite primo, sed decimo, de quo consule Baluzium, tum in notis ad hunc Canonem, tum in Præfatione ad citatam Epistolam Rabani.

Alterum exemplum.

Similiter inscriptio Canonis 4. *dist.* 68. ex emendatione Romana habet; *De his ita scribit Leo primus ad Episcopos Germaniæ & Galliæ*; quæ inscriptio non tantum adversatur omnibus Gratiani editionibus, adeoque Gratiano imponit; sed & manifeste falsa est; cum ex contextu Epistolæ compertum sit, eam nequaquam Leoni I. adscribi posse, uti observat in suis ad hunc Canonem notis Stephanus Baluzius, & fuse ac solide probat Paschasius Quenellus in dissert. 11. Operibus S. Leonis annexa, ibidem tamen monens eam videri esse Leonis III. adeoque veram esse potuisse Gratiani inscriptionem: quæ eam tribuit simpliciter Leoni, non exprimendo, num primo, num tertio.

Ex his aliisque similibus non paucis sat intelligitur, quam fundata sit nonnullorum querimonia, quod sublatis Gratiani inscriptionibus, aliæ substitutæ fuerint, & non potius si quæ mutatio facienda judicaretur, ea in margine aut alibi annotata fuisset, intacto manente Gratiani contextu.

Major querimonia circa mutationem textus Canonum a Gratiano relatorum. Primum exemplum.

Verum de eo major extat virorum eruditorum querimonia, quod ipsum textum Canonum, prout a Gratiano referebantur, vel additione aliquorum verborum, aut eorum detractione sæpius mutaverint.

Exemplum sit *Can.* 3. *cap.* 8. *qu.* 1. Ibi post verba, *judicio Episcoporum*, in Codicibus Gratiani etiam manuscriptis, uti Correctores monent, sequebatur, *& electione Clericorum*, quæ sunt expuncta, inquiunt, quia neque in originali, neque apud cæteros Collectores leguntur. Sed nonne satius fuisset, textum servare integrum, & in notis admonuisse, eam clausulam non extare in originali, neque apud cæteros Collectores? Quidni fortassis Gratianus exemplar aliquod viderit Concilii Antiocheni, in quo clausula continebatur?

Secundum exemplum.

Interdum autem mutarunt contextum, monendo tantum in genere aliquid mutatum, quid vero illud sit subticentes. Exempli gratia in *Can.* 7. *cap.* 34. *qu.* 1. emendata & addita esse nonnulla ex originali, & cæteris Collectoribus notant, sed quid emendatum aut additum sit, non exprimunt.

Quinimmo quandoque aliqua addita sunt, ne quidem in genere ullius emendationis facta mentione. Plura istius exempla, qui volet, reperiet ex collatione Decreti emendati cum non emendato. Unum hoc pro specimine accipe.

Tertium exemplum.

In Can. 4. dist. 22. post hæc verba, *de Constantinopolitana Ecclesia quod dicunt, qui eam dubitet Sedi Apostolicæ subjectam?* Sequitur: *quod & D. piissime Imperator, & frater noster Eusebius ejusdem civitatis Episcopus assidue profitentur*: quæ clausula deest in omnibus antiquis Gratiani editionibus & exemplaribus, etiam apud Democharem & Contium, adeo ut evidens sit, eam a Correctoribus Romanis additam esse, nulla tamen additionis facta mentione, aut insinuatione.

Consectaria ex mutatione a Correctoribus Romanis facta.

Ex hac tum inscriptionum, tum textuum immutatione, fit, ut Gratiani collectionem integram hodie non habeamus; sed collectionem per Romanos Correctores in pluribus immutatam.

Præterea ex hac immutatione contingit, ut quæ in antiquis auctoribus ex Gratiano citantur, & pro auctoritate

ctoritate

ctoritate afferuntur, in ipso Decreto Gratiani non amplius reperiantur.

Denique quis ambigat, quin etiam & ipsa errata auctorum multum nonnunquam asserendæ & eruendæ veritati subserviant, præsertim auctoris, qui sæculis pluribus publice in scholis, & judiciis, atque a Theologis & Canonistis tamquam totius rei Canonicæ absolutum & perfectum armamentarium habitus sit.

Veteres Gratiani editiones consulere interdum convenit.

Hinc facile est concludere, quod licet fatendum sit, Romanam hanc Decreti Gratiani emendatam editionem in pluribus locis, Conciliorum, Patrum, aliorumque auctorum, e quibus sua depromsit Gratianus, textibus esse conformiorem, & a multis mendis & sordibus esse purgatam; tamen si ipsam Gratiani collectionem ut a Gratiano edita est, & apud veteres Theologos & Canonistas recepta & laudata fuit, consulere velimus, recurrendum esse ad editiones, quæ Romanam editionem præcesserunt.

Emendationi Gratiani allaborat Antonius Augustinus.

Interea quo Romæ emendationi Decreti Gratiani allaborabatur, eidem sedulo quoque incumbebat Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis, atque duos libros Dialogorum de emendatione Gratiani scripsit, multa doctrina & eruditione refertos. Cum vero jam ferme ad finem operis perventum esset, allata est ad illum Tarraconem editio Gratiani emendata per Correctores Romanos. Hinc additiones composuit, quæ in fine singulorum Dialogorum extant, & ipsas Romanas Correctiones exhibent. Hoc opus jam pridem non satis accurate impressum, de novo reimprimi jussit Stephanus Baluzius; addit is tam ad ipsum Antonium Augustinum, quam ad Gratianum notis, quibus variantes præcipue lectiones ex vetustissimis Gratiani exemplaribus tam manuscriptis, quam editis, annotavit.

Correctioni Romanæ additiones subjecit.

Hoc opus integrum typis mandavit Baluzius.

§. X.

De erratis Gratiani post Correctionem Romanam.

Gregorius XIII. in Bulla edita in commendationem Decreti Gratiani jam emendati injungit omnibus Christi-fidelibus: "Ut quæ emendata & repolita sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur, aut imminuatur."

Licet adhuc inquirere in errata Gratiani.

Hac tamen Pontificis declaratione nequaquam effectum est, quin etiam post Romanam emendationem plura errata & apocrypha in Gratiano superesse, quæ omnem Romanorum notam effugerint, fateri debeamus.

Judicium eruditorum de emendato Decreto.

Unde de Gratiano, etiam emendato, dixit Antonius Possevinus in *Apparatu sacro lib.* 1. *De Gratiano id sciendum est, eum sæpe errasse, tribuentem iis auctoribus opera, quorum non sunt.* Addit aliquot exempla,

Et ante ipsum Bellarminus *de scriptoribus Ecclesiasticis in Gratiano*, plurima refert erratorum notabilia exempla, quæ ipsi Correctores ne verbo quidem attigerunt, immo nonnulla ex iis pro veris ipsi agnoverunt,

Multa errata manserunt intacta,

Et quid plura, quis nescit pro apocryphis haberi veterum Pontificum Decretales Epistolas, aliaque plurima, quæ Isidorus vulgo *Mercator* summa audacia & impudentia consuit & supposuit, quibus tamen Gratiani Decretum plenum est? eaque omnem correctoriam censuram evasere; immo tamquam ad sinceros fontes sæpius ab ipsis Correctoribus Romanis ad illa lector remittitur. Quin tantum abest, ut viri illi Decretales illas pro apocryphis haberent, ut notas Antonii Contii, qui pleraque ut supposititias rejiciebat, omittendas censuerint, neque earum notarum in hoc articulo ullam rationem habuerint.

Errata non correcta.

Quid de Canonibus, quos sub nomine Concilii Eliberitani refert Gratianus, neque a Correctoribus Romanis in dubium vocantur, quos vir eruditus Ferdinandus Mendoza *lib.* 1. *de confirmat. Concil. Eliberitani cap.* 6. supposititios esse evidenter ostendit; immo plures illorum ex Canonibus diversarum Synodorum in unum conflatos esse?

Quis insuper ignorat, quot his ultimis sæculis prodierint castigatæ editiones plurimorum SS. Patrum, in quibus tamquam supposititia probata & rejecta fuere quamplurima, quorum fragmenta sub nomine illorum Patrum Gratianus retulerat, & Correctores Romani pro indubitatis illorum Patrum operibus habuere?

Nequaquam igitur post Romanam emendationem recipiendum ut sincerum, aut suo originali conforme, quidquid a Gratiano refertur; immo nec omnia, quæ ipsi notarunt, aut mutarunt pro talibus habenda; cum certum sit, ut supra vidimus, etiam Correctores Romanos aliquibus attribuisse aliqua, quæ posteriorum diligentior inquisitio reperit iis tribui non posse: aliaque tamquam apocrypha rejecta, quæ Romani Correctores pro sinceris monumentis susceperant.

Inutilis non est correctio, quam Contius adornavit.

Ex dictis quoque conficitur, nec post Correctionem Romanam inutilem esse correctionem, & notas Antonii Contii.

Prima ratio.

Constat enim quædam ipsum annotasse tamquam apocrypha, quæ ut alia hodie etiam ab omnibus agnoscuntur, a Romanis tamen Correctoribus nequaquam notata: uti sunt, ut supra dictum est, omnes illæ Decretales Epistolæ primis Pontificibus supposita.

Secunda ratio.

Quædam deinde a Contio ex originali in margine ad supplendum fragmentum Gratiani notantur, quæ Romani Correctores omiserunt.

Tertia ratio.

Denique iidem Correctores Canones aut fragmenta a Gratiano relata interdum ex originali suppleverunt, nulla facta distinctione supplementi & textus Gratiani, ut propterea nesciri interdum possit, quid Gratianus voluerit. At Contius dum ex fontibus, vel aliunde ad complendum aut elucidandum textum aliquid supplet, illud distincto a reliquo textu charactere notavit: quod tamen & in Contio reprehendit Antonius Augustinus: "Res enim, ait, est plena periculi, cum facile in his librarii labi soleant, & aliena verba vel longius separata in nostrorum verborum numerum referre."

Ita metuebat vir ille, ne textus alicujus auctoris admixtione alienorum verborum immutaretur.

§. XI.

An Decretum Gratiani publica auctoritate polleat.

Ex persona Gratiani auctoritatem non habet.

Decretum Gratiani nullam publicam auctoritatem a suo posse mutuare auctore apud omnes in confesso est.

Cum enim Gratianus Monachus nulla in Ecclesia publica auctoritate esset donatus eam suo operi dare non potuit.

Neque pariter Decreto Gratiani publicam auctoritatem conciliat ejus in Scholis publica prælectio, si enim Trithemio credimus, ante tempora Gratiani Panormia Ivonis utebantur Juristæ. Et quid notius, quam Theologis in Academiis pluribus prælectum fuisse opus Magistri sententiarum, quod tamen publica auctoritate pollere nemo unquam dixit.

An ab Eugenio III. probatum?

Quod vero nonnulli dicere voluerint Decretum Gratiani ab Eugenio III. sub quo vixit Gratianus, approbatum fuisse: "Cum illud nullo (præter unum Trithemium) probetur idoneo teste" inquit Boerius Epo apud Duacenses olim Canonum antecessor primarius *lib.* 2. *de Jure Sacro num.* 134. "merito rejicitur a nobis ut suspectissimum: cum neque diligentissimus in rebus talibus annotandis Antoninus Archiep. Flor. neque Platina in vitis Pontificum accuratissimus, neque quis probatus auctor alius, qui quidem in nostras venerit manus, id affirmet. Quin immo contra sentiunt interpretes ad unum omnes nostri tam civilis juris quam Pontificii, non ab ullo unquam Pontifice nominatim fuisse probatum Gratiani hoc Decretum, sed sola consuetudine receptum, neque plus auctoritatis adhuc habere, quam per se habeant auctoritates ipsæ sive Pontificum, sive Conciliorum, sive quorumlibet aliorum scriptorum, ex quorum fragmentis Decretum suum Gratianus post Isidorum, & Burchardum, & Ivonem, & alios concinnavit: in propriis autem Gratiani verbis nihil esse magis auctoritatis, quam quantum ratio & æquitas per sese patiantur, cum non plus tribuatur Gratiano, quam interpreti cuiquam alteri."

Judicium Antonii Augustini de auctoritate Decreti.

Hæc ille, cui plene consonat vir in re Canonica versatissimus, quique summo studio libros duos Dialogorum de emendatione Gratiani summa eruditione contextos edidit, Antonius Augustinus in præfatione ad Canones pœnitentiales: "Est etiam, inquit, delectus habendus & ratio auctoritatis constituentium, in quo video multos juris Pontificii studiosos vehementer decipi, qui Gratiani collectionem parem vim cum Gregoriana habere putant; cum tamen Gregorius IX. Pontificia auctoritate usus, omnibus in eo volumine Decretalium contentis vim legis statuerit. Gratianus unius Magistri & Monachi personam gerens, ea, quæ refert, non majori pollere potuit efficere auctoritate, quam antea fuerunt. Itaque si quæ sunt ab eodem relata ex Pontificiis Epistolis, aut ex Generalibus Conciliis sumpta, ea suprema illa potestate, qua excellunt, apud omnes vim legis obtinent: sed quæ ex Provincialibus Conciliis, aut ex Episcoporum, aut aliorum sanctorum virorum libris aut Epistolis accepta sunt, ea generalem non habent auctoritatem. Accidit autem sæpe ut falsæ sint apud Gratianum inscriptiones singulorum capitum .... ita fit, ut ne illa quidem capita vim legis obtineant, quæ dicuntur esse sumpta ex Romanorum Pontificum, aut ex Generalium Conciliorum Decretis; sed necesse est adire fontes unde emanarunt, ut certa ab incertis distinguamus."

Judicium antiquorum Theologorum Parisiensium.

Observanda quoque hanc in rem vetus ac doctissima Theologorum Parisiensium dissertatio edita in confirmationem censuræ Episcopi Parisiensis contra aliquem e familia S. Dominici, qui sustinuerat, nihil reperiri apud S. Thomam quod non esset credendum: cujus dissertationis hæc est summa: nec S. Thomæ, nec Magistri sententiarum, nec Gratiani; immo nec cujuslibet alterius Doctoris, adeo esse per omnia veram sententiam, quin & errare & labi quandoque possit, quod nonnullis ex S. Thomæ, Magistri sententiarum, & Gratiani desumptis errorum exemplis ostendere conantur.

nantur. Scripta fuit hæc Apologia anno 1277. & extat ad calcem Magistri sententiarum.

Decretum nulla pollet auctoritate publica post Correctionem Romanam.

Decretum Gratiani ante Correctionem Romanam auctoritatem juris non obtinuisse facile omnes concedent; atque de eo duntaxat tempore loqui supra citatos auctores prætendunt nonnulli, qui post hanc correctionem volunt illud auctoritate Gregorii IX. ita esse probatum, ut Canones sive capita Gratiani undecumque desumpta juris auctoritatem acceperint; non secus atque capitula in Decretalibus Gregorii IX. relata; idque per Breve dicti Pontificis Gregorii IX. editioni Romanæ correctæ præfixum; in quo jubet, ut quæ emendata & reposita sunt, omnia quam diligentissime retineantur, ita ut nihil addatur, mutetur, aut imminuatur.

A Gregorio XIII. non creditur confirmatum.

Verum hæc non ad auctoritatem aliquam publicam Decreto impartiendam spectant, sed ad cavendum, ne quis operi publico, auctoritate sive cura Romani Pontificis purgato & correcto, privata auctoritate quidquam addere aut detrahere audeat.

Quam suam mentem apertius in aliis suis litteris eidem operi præfixis declaravit his verbis: " Nos opportune providere volentes, ut hoc jus Canonicum ,, sic expurgatum ad omnes ubique Christifideles sartum ,, tectum perveniat; ac ne cuiquam liceat eidem operi quidquam addere, vel immutare, aut invertere, ,, nullave interpretamenta adjungere; sed prout in hac ,, nostra urbe Roma nunc impressum fuit, semper & ,, perpetuo integrum & incorruptum conservetur; Motu proprio .. &c.

Verba Pontificia etiam privatas Gratiani opiniones spectant.

Quid manifestius quam id unice intendisse Pontificem, ne quidquam post Romanam Correctionem corpori Canonico a se emendato adderetur, aut detraheretur, vel immutaretur.

Ad hæc, cum jam relata Pontificis verba totum Gratiani Decretum respiciant, etiam consequenter referuntur non tantum ad ea, quæ ex Conciliis vel Epistolis Pontificum, aut SS. Patrum, aliisque monumentis desumpsit Gratianus, quæ sub nomine Capitum extat; sed præterea ad ipsas privatas Gratiani opiniones, quas auctoritatem juris habere, atque a Pontifice ita probatas esse, ut ab iis recedere non liceret, nemo hactenus asserere ausus fuit.

Liberum est a sententia Gratiani recedere & sæpius recedit Glossa.

Exempli gratia Gratianus in principio *Dist.* 18. dicit: " Episcoporum igitur Concilia, ut ex præmissis ,, apparet, sunt invalida ad definiendum & constituendum, non autem ad corrigendum. Sunt enim necessaria Episcoporum Concilia ad exhortationem & correctionem; quæ etsi non habent vim Constitutionis; ,, habent tamen auctoritatem imponendi & indicendi ,, quod alias statutum est, & generaliter seu specialiter observari præceptum ".

Hanc Gratiani opinionem, quæ negat Episcoporum Conciliis auctoritatem constituendi, & etiamnum hodie Decreto emendato continetur, quisquam dicet publica Ecclesiæ auctoritate probatam? Quam jampridem his verbis improbavit ipsius Gratiani Glossographus: ,, Illud non est verum, quia Episcopi bene condere ,, possunt Canones Episcopales, Archiepiscopi Provinciales; quia quilibet populus & quælibet Ecclesia sibi ,, potest statuere jus aliquod ".

Opinio Gratiani ab omnibus improbata.

Gratianus *Dist.* 1. *de Pœnitentia* in utramque partem disputat, an pro remissione peccatorum mortalium in Sacramento Pœnitentiæ requiratur oris confessio ipsi Sacerdoti facienda, an vero non sufficiat soli Deo conteri; ac tandem allegatis multis Patrum sententiis post Canonem 89. finit his verbis: " Quibus auctoritatibus, vel quibus rationum firmamentis utraque sententia satisfactionis & confessionis innitatur, in medium breviter exposuimus. Cui autem harum potius ,, adhærendum sit, lectoris judicio reservatur. Utraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros ".

Num hoc rursus Gratiani fluctuans in utramque partem judicium ab Ecclesia probatum asseremus? An non potius dicemus cum ipsis Romanis Correctoribus: " Certissimum est, & pro certissimo habendum, peccati ,, mortalis necessariam esse confessionem sacramentalem, eo modo ac tempore adhibitam, quo in Concilio Tridentino post alia Concilia est constitutum ".

Plura alia Gratiani dicta, quæ jampridem improbavit Glossa, item S. Antonius, & quæ tamen post emendationem Romanam supersunt, vide citata in notis subjectis *Dial.* 18. *lib.* 1. *Antonii Augustini de Emendatione Gratiani*, & in *Summa S. Antonini part.* 4. *tit.* 11. *cap.* 8.

Judicium Doctorum de auctoritate Decreti emendati.

His aliisque rationibus moti eruditiores passim tam Theologi quam Canonistæ, idem plane judicium de relatis a Gratiano Conciliorum & Pontificum Decretis, SS. Patrum, aliorumque auctorum sententiis proferunt post Romanam editionem emendatam, quale ante eam datum fuit; nimirum singula, quæ in eo comprehensa sunt, ad suos fontes & origines revocanda esse; eo quod, ait Andreas Vallensis in *proœmio in Paratitlorum Decretalium* §. 8. *num.* 12. ratione auctorum, e quibus Decreta desumuntur, major vel minor sit eorum auctoritas.

Vallensi succinit alter Academiæ nostræ doctor Henricus Zoesius in *præfatione ad Decretales num.* 10. qui ibidem ostendens Decretum Gratiani a nullo Pontifice probatum, ait: " Neque item recte quis allegaverit, ,, Decretum a Gregorio XIII. emendatum, retineri ,, jussum, eique addi aut detrahi quid vetitum esse; ,, nam hoc nihil ad confirmationem singularum eo ,, contentorum, & non alio fine id factum, quam ut ,, fides sit penes auctorem, nec alia Canonum ibi contentorum est auctoritas, quam fontium unde emanarunt ".

Judicium Henrici Zoesi.

Judicium Fagnani.

Sed ut nostrates Theologos, Canonistasque prætereamus, quid ipsi Romani, etiam recentiores sentiant, audiamus.

Fagnanus ad *cap.* 1. ✠ *de Constitut. num.* 28. probat opinionem Joannis Andreæ, quod generaliter decreta Conciliorum, decretales, & leges civiles a Gratiano ibidem insertæ, non aliam habeant auctoritatem quam leges ipsæ, decreta vel decretales.

Sententia Cardinalis de Luca.

Et latius Cardinalis de Luca in *Annotat. ad Concilium Trident. discursu* 28. *num.* 8. " Decretum Gratiani non habet vim legis per se, utpote continens ,, privatam collectionem plurium sententiarum SS. Patrum, sive aliquorum Decretorum Conciliorum Generalium vel Provincialium; necnon registrationem ,, aliquarum legum civilium, quæ antiquitus ante inventionem vel communem receptionem, seu usum ,, totius corporis civilis juxta compilationem Justiniani, sparsim circumferebantur, per manus aliquorum ,, eruditorum, sive registrata habebantur in Codice ,, confecto per Gothicos Reges, qui in aliquibus Hispaniæ partibus regnabant; atque eatenus aliqui ex ,, dictis Canonibus vim legis habent, quatenus per se ,, eam auctoritatem circumferebant, ut sunt Decreta ,, aliquot Conciliorum, sive illæ sanctorum Patrum ,, Traditiones, quas Ecclesia recepit ".

His uno pene calculo subscribunt tam Theologi quam Canonistæ, negantes auctoritatem juris volumini, quod & hodie post repurgationem factam, mendis erroribusque non paucis scatere sciunt.

Decretum Gratiani non ita probatum est ut Institutiones Justiniani.

☞ Agnoscunt tamen Canonistæ peritissimi opus aliquod a privatis viris doctissimis collectum & in ordinem redactum, Ecclesiæ aut Principis auctoritate posse probari, & quæ in eo contenta sunt vim legis obtinere: sed illud jus & hanc prærogativam Decreto Gratiani competere negant. Quippe contendunt nec Gregorium XIII. nec alium quemvis summum Pontificem unquam edixisse de contentis in Decreto Gratiani, quod de *Institutionibus* juris civilis, quas privati quidam homines compilarunt, dixit Justinianus in proœmio Institutionum §. 6. *Et legimus & recognovimus & plenissimum nostrarum Constitutionum* Robur *eis accommodavimus*: sed solum jussisse, ne Decreto emendato quidquam adderetur, aut detraheretur, vel immutaretur: quod & de alio quocumque opere vere enunciari & statui posset (*a*) ☜

§. XII.

Quædam observanda circa Decretum Gratiani.

PRIMO notandum circa hoc Decretum, quod Gratianus hoc suum opus demum composuerit & ediderit circa medium sæculi duodecimi.

Tempore Gratiani pseudo-Decretales Isidori erant in pretio.

Porro scitur, eo tempore in pretio fuisse collectionem pseudo Isidori, cui insertæ erant falsæ Decretales primis Pontificibus suppositæ, aliaque plura fictitia monumenta, necnon Canones Conciliorum in alienum sensum detorti.

Insuper & hoc constat, ætate Gratiani has falsas Decretales, necnon reliqua fictitia monumenta tamquam authentica fuisse recepta, atque in iis expressam disciplinam pro disciplina Ecclesiæ & jure Ecclesiastico, ac notanter in Academia Bononiensi, agnitam.

Idcirco eorum auctoritatem sine ullo examine admisit.

Hinc factum est, quod Gratianus non tantum has epistolas decretales, aliaque conficta monumenta: nec non corruptos aut contortos Canones, ut authentica & sincera reputaverit, prout in collectione pseudo-Isidori, & apud præcedentes Canonum Collectores, puta Burchardum, Ivonem, &c. extabant, & illis ut talibus usus fuerit: sed insuper disciplinam & praxim, quæ auctoritate horum falsorum monumentorum invaluerat, tamquam avitam & sinceram Patrum Canonicam disciplinam proposuerit, & propugnandam sive confirmandam censuerit.

Ad eorum sensus textus veterum Patrum quoad disciplinam exposuit vel contorsit.

Hinc ulterius contigit, Gratianum plurimos Conciliorum Canones, necnon veterum Pontificum Decreta, puta sanctorum Leonis, Gregorii, &c. sanctorum quoque Patrum & aliarum sententias (quibus sincera & vetustissima disciplina per octo ut minus sæcula conservata, legebatur expressa, frequenter in alienum sensum vel aliqua detrahendo, vel addendo, aut etiam immutando, ad sui temporis disciplinam a pristina Patrum

---

(a) Quæ intra duas manus inclusa leguntur decerpta sunt ex *Tractatu historico-Canonico*, quem in Canones elaboravit D. Van-Espen

trum disciplina omnino alienam & diversam inflexisse (a). Ad hæc volens Gratianus Canones & Patrum dicta cum fragmentis falsarum Decretalium, & aliis confictis monumentis conciliare, conciliandi rationem a Canonum & Patrum sententiis prorsus dissonam sæpius impendere coactus fuit. Ex hac autem conciliandi ratione non semel contigit, ut novum jus & Patribus ac auctoribus octo ut minimum sæculis ignotum, obtruserit, quod tandem huic Decreto insertum, quasi pro jure etiam antiquitus usitato auctoritate Gratiani receptum fuit.

Sicque veterem disciplinam in multis pessum dedit.

Immo Gratianus exhibens Canones aut Decreta Pontificum, quibus, evidentibus terminis, veterum Patrum ac Pontificum & pristina Ecclesiæ disciplina proponebatur, cernensque hæc non congruere praxi & disciplinæ, quæ auctoritate falsarum Decretalium suo tempore invaluerat, conciliandi rationem subjecit, quæ non tantum erat incongrua, sed evidenter dictis Pontificum & Patrum erat contraria, & omnem in illis expressam Ecclesiæ disciplinam evertebat.

Ordini judiciarum sua ætate observato suum accommodavit opus.

Secundo notandum tempore Gratiani, ordinem judiciorum ad normam juris civilis in Ecclesiasticis Tribunalibus cœpisse sensim invalescere, atque ad eamdem normam causas Ecclesiasticas per Judices Ecclesiasticos instrui & dijudicari.

Huic praxi se accommodans Gratianus plura ad hunc ordinem judiciarium forensem, primitus in Ecclesiasticis judiciis inusitatum, spectantia, præcipue ex jure civili desumpta, suo Decreto inseruit, quæ nullatenus ad disciplinam Ecclesiæ, in pristinis Canonibus & Patrum scriptis expressam, conducunt; sed unice ad usum forensem, qui posterioribus sæculis auctoritate præsertim falsarum Decretalium, & accedente judicum Ecclesiasticorum cupiditate summopere increbuerat.

Sibi propositis extendere jurisdictionem Ecclesiasticam.

Præterea Gratianus ad exemplum pseudo-Isidori, & illius ætatis auctorum, huic pseudo-Isidori collectioni insistentium, omnia quæcumque reperit, quæ ad extendendam jurisdictionem Ecclesiasticam, atque Clericorum a foro sæculari exemptionem conducere videbantur; sine ullo pene examine impendit; quin eumdem in finem Canones nonnunquam & leges in alienum sensum detortos & mutilatos retulit: atque hinc in pluribus a Patrum disciplina & pristino Ecclesiæ regimine recessit, & variis quæstionibus ac controversiis Patrum ætate ignotis occasionem subministravit, prout in reflexionibus ad hoc Decretum notabitur.

Quamvis multis scateat vitiis Decretum Gratiani, ejus tamen lectio utilis est.

Interim & hoc fatendum est, quod his non obstantibus in Decreto Gratiani inter omnia illa apocrypha, & in alienum sensum detorta, reperiantur Canones & Patrum sententiæ, in quibus ipsa pristina Ecclesiæ disciplina optimam Ecclesiæ regendæ rationem repræsentans exhibetur.

Proinde si hi Canones & Patrum dicta, separatim attendantur ab apocryphis & contortis, & interpretationibus ac conclusionibus Gratiani a Canonum & dictorum Patrum sensu alienis, hoc Decretum Gratiani præ cæteris partibus & libris, quibus constat hodiernum Corpus Canonicum, utile esse poterit ad assequendam notitiam disciplinæ, quam Ecclesia in suis Canonibus seu Regulis jam pridem præscripsit, & quam Ecclesia semper retinendam optavit, & etiamnum hodie optat, in quantum temporum & locorum circumstantiæ permittunt, intactam conservari, atque ubi collapsa est restitui, optans etiam, ut Prælati Ecclesiæ reformationi allaborantes eam restaurent & revocent ad praxim.

Utilis est ad comparandam avitæ disciplinæ notitiam.

Certum enim est quod Gratianus in pluribus referat Canones Conciliorum: necnon sanctorum Patrum dicta, quibus revera pristina Ecclesiæ disciplina continetur, & e quibus hæc oriri potest, si modo quæ recentiori manu vel per pseudo-Isidorum aliumve recentiorem Canonum Collectorem, aut etiam per ipsum Gratianum non sat novam ac recentiorem disciplinam a Patrum disciplina secernentem addita aut intermixta sunt, resecantur.

Proinde non sine fundamento Decreti Gratiani prælectio, ad reducendam optimam & avitam Patrum disciplinam præ reliquorum juris Canonici librorum prælectione, puta Decretalium Gregorii IX. & sequentium Pontificum utilior & convenientior apparuit.

Ideo Philippus II. Rex Catholicus Lovanii Decreti prælectionem instituit.

Hoc motivo inductus fuit Philippus II. Rex Catholicus, ut erectis in hac Academia pluribus juris Canonici prælectionibus, tandem illis de novo adjunxerit prælectionem Decreti Gratiani, idque ut hac prælectione collapsa Patrum disciplina restaurari posset, ut probant litteræ Ducis Sabaudiæ Gubernatoris Belgici nomine Regis datæ ad Collegium Doctorum Juris 22. Aprilis 1557. in quibus inter cætera hæc leguntur: ,, Honorabiles, docti & sincere dilecti. Cum serenissimus Rex Dominus & cognatus noster observandus pro sua in bonarum disciplinarum, & præsertim jurisprudentiæ studiis provehendis propensione, nonnullorum Professorum stipendia augenda duxerit, novasque quasdam lectiones institui mandarit, nos tam laudabile Majestatis suæ institutum executioni mandare cupientes, jussimus pro singulis litteras pro obtinenda debita stipendiorum solutione congruas expediri. Verum cum præ cæteria Majestati suæ cordi sit, ut novæ lectioni Decretorum recte provideatur. *Quam Majestas sua pro horum temporum (quibus disciplina Ecclesiastica graviter convellitur(necessitate, cupit ad primævam genuinamque suam revocari originem, sic ut magis ad Ecclesiæ ædificationem, quam litium judiciorumque disceptationem dirigatur*: dum diu multumque ad eam Provinciam idoneus quispiam quæsitus esset, tandem Majestas sua ob singularem Petri Xemenii commendationem, illum quantumvis reluctantem eo impulit, ut conditionem eam susciperet; circa quem quidem ea suborta fuit difficultas, quod dumtaxat Baccalaureus sit in Jure Canonico, & altiorem gradum docendique auctoritatem non haberet. verum non visum fuit hoc impedimentum tam egregium institutum debere remorari, & uti Regia Majestas de eo cum ipso dispensavit; sic etiam vos non gravate eum ad hanc professionem admissuros esse confidimus, ea tamen conditione ut infra annum a die captæ possessionis Doctoralia insignia recipiat. Cum hæc autem lectio non minus Theologiæ operam dantibus quam juris Canonici studiosis utilis futura videatur, talem ei horam assignari a vobis volumus, quæ utriusque sit accommodata.

Hora determinata qua fit ea prælectio.

Huic lectioni hodie destinata est hora decima matutina, quæ cum frequentissime per publicas disputationes, sive juridicas, sive Theologicas occupetur, contingit ut hæc lectio frequenter vel intermittatur, vel præsertim a Theologis frequentari nequeat: ut proinde ad mentem Regis potius ei assignanda esset hora nona matutina, qua hora nulla in jure Canonico aut Theologia prælectio habetur.

S. Caroli zelus, ut studium Canonum promoveretur.

De sancto Carolo Archiepiscopo Mediolanensi, in ejus vita legitur: ,, Ea Canonum scientia ipsi perjucunda erat, quæ Patrum mores & acta repræsentans, Ecclesiæ componendæ atque ordinandæ rationem continet: dolens autem eos communi consuetudine tantummodo Canones ad interpretandum seligi, qui ad lites judiciaque valent, constituit ipse, quis iis declarandis præesset, unde sacra majorum instituta & ritus, optimumque Ecclesiæ administrandæ genus hauriretur ".

Quantopere hic sanctissimus ac vigilantissimus Præsul pro reducenda avita Patrum disciplina sollicitus fuerit, eamque in multis tandem reduxerit, ejus acta, ac notanter in Conciliis Provincialibus sub ipso celebratis Decreta abunde probant.

Conjicitur quod S. Præsul lectionem Decreti Gratiani instaurari voluerit.

Cum vero tum temporis passim juventuti in Scholis præter Decretales Gregorii IX. aliorumque Pontificum nihil prælegeretur, neglecta Decreti Gratiani prælectione, unde Patrum disciplina aliquatenus hauri posset, non dubium quin S. Carolus exemplo sui Regis Catholici Philippi II. hujus Decreti prælectionem instauratam voluerit: atque proinde dum auctor vitæ dixit: ,, Constituit ipse, qui iis declarandis præesset, unde sacra majorum instituta & ritus, optimumque Ecclesiæ administrandæ genus hauriretur ": non alium intellexerit, quam qui Decretum Gratiani prælegeret.

Decretum Gratiani legendum est cum discretione critica.

☞ At utilis erit Decreti Gratiani lectio, modo ea fiat cum discretione, adeo ut non indifferenter fides habeatur iis omnibus, quæ ab eo referuntur quasi sinceri essent illorum Conciliorum, Pontificum, Patrum, aliorumque Auctorum verba, sub quorum nomine proferuntur; modo etiam fragmenta nonnunquam cum suo textu integro conferantur; quippe superius monui, quod non semel contigerit, fragmentum, quod Gratianus e reliquo contextu rescidit, alterum vel obscuriorem sensum reddere, quam eum quem totus contextus exprimit.

Non omnia rejicienda quæ a Gratiano relata sunt quia hodie in fontibus reperiantur.

Id unum hic monendum censui, non mox ut apocryphum aut falsum esse rejiciendum, quod a Gratiano relatum est, eo quod hodie sub nomine Synodi vel Auctoris, e quo Gratianus citat, non reperiatur; cum certum sit, multa vera esse, quæ temporum vetustas nobis subtraxit; aut hactenus non celavit. Quidni enim quædam Gratianus sua ætate vidisse potuit, quæ vel temporum injuria perierunt, vel sub pulvere Bibliothecarum hactenus delitescunt.

Id probatur exemplis.

Utque id possibile esse ostendatur, duo exempla a Stephano Baluzio in notis ad Dialogos Antonii Augustini appositis relata, accipite.

(a) ,, Veteris Ecclesiæ mores (inquit Card. Bona rer. Liturg. lib. 1. cap. 1.) ex præsentibus æstimandi non sunt ..... De sacris Ecclesiæ ritibus, eorumque veneranda antiquitate, illi procul dubio male merentur, qui priscos mores præsentis temporis consuetudine metientes, omnem veterum disciplinam ad hujus ævi praxim expendunt, ea persuasione decepti, quod nihil unquam ab his ritibus diversum fuerit, quos a parentibus & præceptoribus didicerant, & quibus ab infantia assueverant. Quod si aliquando priscorum Patrum monumenta evolvunt, quæ in illis obscura sunt; obscuriora reddunt, veterem Ecclesiam cum præsenti comparantes: & si forte in aliquid incidunt, quod ab hodiernis ritibus discrepet, subsistunt & nutant, vel inconsulto respuentes, vel falsa interpretatione in alienum sensum detorquentes, quidquid a suis præjudicatis opinionibus abhorret. Ex quo fit ut in maximos errores, inque rituum Ecclesiasticorum confusissimam perturbationem labantur, quia nimirum illorum causas & fundamenta, ac ipsasmet definitiones ignorant, quas bene percipere nemo potest, nisi ideam & imaginem antiquæ disciplinæ in mente habeat ".

I. exemplum. Gratianus 7. *quæst.* 1. *in principio* citavit Canonem ex Concilio apud *Arverniam* celebrato, uti etiam fecerant antea Burchardus & Ivo; sed cum hunc Canonem in vulgatis Concilii Arverniensis Canonibus non inveniret Antonius Augustinus, eum vero inter Canones Concilii Aurelianensis V. reperisset; Antonio Augustino visi sunt reprehensione digni Gratianus aliique Collectores; virga igitur censoria eos notavit, eo quod perperam Concilio Arverniensi attribuerint Canonem, qui a Synodo Aureliana V. fuit conditus. Non viderat profecto vir eruditus Synodum Arverniensem II. cujus exemplar, quod exstat Tolosæ in Bibliotheca Fuxensi, edidit Jacobus Sirmondus: in hoc exemplari legitur Canon a Gratiano, Burchardo, & Ivone relatus, iisdem verbis eodem sensu expressus. Consulatur *tom.* 5. *Concil. edit. Labb. col.* 401.

II. exemplum. Alterum exemplum occurit in *Can.* 4. *cauf.* 2. *qu.* 3. cum hac inscriptione relata a Gratiano: *Ex Concilio Urbani Papæ habito Arverniæ*. Hunc Canonem cum Jacobus Sirmondus non deprehendisset inter vulgatos Canones illius Synodi, sed eum legeret inter Canones non editos Concilii, quod exeunte seculo undecimo Urbanus II. apud Nemausum habuit, admonuit Sirmondus in Antirrhetico secundo adversus Petrum Aurelium *pag.* 97. falsam esse ejus Canonis inscriptionem apud Gratianum, eumque esse restituendum Concilio Nemausensi. At injuste Gratianum falsæ inscriptionis accusatum fuisse patuit: quippe ex vetustis manuscriptis innotuit, hunc Canonem revera editum fuisse in Concilio Claromontano, apud Arverniam sub Urbano II. & deinde in Synodo Nemausensi renovatum. Legantur notæ Gabrielis Cossartii *tom.* 10. *Conc. col.* 590. (a).

§. XIII.

Quis sit præcipuus scopus Reflexionum in Gratianum?

Sequentis Commentarii scopus. QUANTUMVIS plures viri eruditi jam pridem allaboraverint, idque non sine fructu in corrigendis erratis Gratiani, puta Correctores Romani, Antonius Contius, Antonius Augustinus, de quorum opera in hac correctione adhibita hac præfatione egimus; nihilominus plurima adhuc superfuisse corrigenda a pluribus notatum fuit, eaque, quantum potui, in his Reflexionibus annotare studui: quin tamen viri eruditiores, & in criticis magis versati adhuc plura sint reperturi non dubito, quin & opto ac spero quod ea, quæ adhuc desunt, sint suppleturi; atque tandem hoc opus ab erratis & apocryphis plene purgatum juventuti prælegetur.

Exponitur methodus, quæ in Commentario sequenti adhibetur ad emendandum Gratianum. Quantum vero ad Canones, quos vel truncatos, vel in alienum sensum detortos, aut auctoribus non suis adscriptos notavi, pro eorum sincera lectione & genuino sensu ad ipsos Canones remittendum lectorem brevitatis causa censui, una tamen notans, in quo a sensu Canonis recedat Gratianus: quemadmodum & nonnunquam ad integra Patrum aut aliorum auctorum scripta, quorum fragmenta Gratianus retulit; idque frequenter nonnullis aditis aut detractis, quæ sensum eorum reddunt vel obscuriorem, vel a mente & sententia auctoris alienum.

In hoc autem præ reliquis collimavi, ut ex his, quæ in Gratiano leguntur, excerperem & annotarem, quæ pristinam & sanctorum Patrum Ecclesiasticam disciplinam exprimunt sive repræsentant, & qualiter ab hac Patrum disciplina rGatianus deflexerit, quidque Gratiano occasionem dederit ab ea deflectendi.

Insuper singulatim studui annotare puncta, circa quæ occasione Gratiani nova ac recentior invaluerit disciplina pristinis sæculis incognita.

Qui Decretum Gratiani attentius perlegerit, diffiteri non poterit in eo etiam hodie nonnulla admodum perniciosa & scandalosa occurrere asserta & principia, quem omnino cavenda monui, & quantum scandali adversariis Ecclesiæ nonæ dederint, ostendi, ut proinde non immerito cogitaretur, ut interim, donec a similibus Decretum illud esset totaliter expurgatum, publica auctoritate potius prælegeretur Codex Canonum vulgo Dionysii Exigui jampridem ab Ecclesiam Romana receptus, & ab Hadriano I. Papa Carolo Magno tamquam Codex Canonum, quo Ecclesia Romana utebatur, oblatus, in Sholis prælegeretur: cui addi possent illa, quæ a posterioribus nostris Synodis pro temporum & locorum conditione advita fuere; quemadmodum & prælectioni Juris Romani necessario vel saltem admodum utiliter Principum Edicta, nec receptæ Provinciarum consuetudines adduntur.

(a) Hæc desumpta sunt ex Tractatu; qui *Canonico historicus* dicitur, quem D. Van-Espen adornavit Scholiis in Canones.

BRE-

BREVIS COMMENTARIUS
IN PRIMAM PARTEM
GRATIANI

Conſtantem centum & una Diſtinctionibus.

GRATIANUS inchoando opus ſuum, præmittit: *Ac primum de jure divina & humanæ Conſtitutionis.*

Porro notant hic Correctores Romani verbo, *ac primum*: „ Hoc loco in ma„ nuſcriptis Codicibus magna eſt varietas. “ Poſt hæc annotatis variantibus lectionibus tum in manuſcriptis tum in editis Codicibus Gratiani occurrentibus, incerti, quæ inter has variantes lectiones magis conveniret textui Gratiani, ſubjungunt: „ Verumtamen in hac tanta varietate, quæ, ut aliæ conjecturæ mit„ tantur, argumento eſſe poteſt, nullam hic a Gratiano ipſo poſitam eſſe *Rubri„ cam* (a); ſatis viſum eſt, retenta vulgata lectione cæteras indicare “.

Ex his habemus, prout in præfatione notavimus, admodum incertum eſſe, quæ huic operi, prout hodie habetur, a Gratiano ſint inſerta.

Notandum præterea, quod Gratianus hanc ſuam partem Decreti dividat in Diſtinctiones, quaſi in totidem titulos, hiſque præmittere ſoleat quaſi quamdam præfatiunculam, qua indicet, quid ſub titulo ſeu Diſtinctione tractare ſeu diſcutere intendat.

DISTINCTIO PRIMA.

De jure naturali & humano.

PRimæ diſtinctionis, ſeu primo titulo præmittitur hæc præfatiuncula: „ Humanum „ genus duobus regitur, na„ turali videlicet jure, & mo„ ribus. Jus naturale eſt, „ quod in lege & Evangelio „ continetur, quo quiſque ju„ betur alii facere, quod ſibi „ vult fieri, & prohibetur „ alii inferre, quod ſibi nolit „ fieri: unde Chriſtus in E„ vangelio: *Omnia quæcum„ que vultis, ut faciant vobis homines, & vos eadem „ facite illis, hæc eſt enim lex & prophetæ* “. Matth. cap. 7. verſ. 12.

Hac præfatiuncula non obſcure indicat Gratianus, ſcopum ſuum eſſe, hac diſtinctione notare differentiam inter jus naturale & humanum.

In probationem hujus differentiæ adducit Can. 1. verba S. Iſidori Hiſpalenſis *ex l. 5. Etymol. c. 2.* „ Omnes „ leges aut divinæ ſunt, aut humanæ, divinæ natura, „ humanæ moribus conſtant: ideoque hæ diſcrepant, „ quoniam aliæ aliis gentibus placent. *Fas*, Lex divina „ eſt. *Jus*, Lex humana: tranſire per agrum alienum „ fas eſt, jus non eſt “. Relatis his verbis Iſidori concludit Gratianus: „ Ex verbis hujus auctoritatis evi„ denter datur intelligi, in quo differant inter ſe Lex „ divina & humana, cum omne quod *fas* eſt, nomine „ *Divinæ* vel *Naturalis* legis accipiatur: nomine vero „ legis humanæ mores jure conſcripti & traditi intel„ ligantur “.

Nequaquam obſcurum eſt, Gratianum *legem divinam* quaſi legem *naturalem* reputaſſe; ideoque dum dicit ex Iſidoro; *Fas lex divina eſt*, voluiſſe dicere: omne quod legi divinæ ſeu juri *naturali* conforme eſt, *fas* dici: quod vero ei repugnat, *nefas* eſſe; quemadmodum veteres Gentiles etiam ſumpſiſſe hæc verba, *fas & nefas*, oſtendit Joannes Dartis ad hanc Gratiani diſtinctionem: ibidemque notat ex Virgilio, quod ſicuti jus naturale dicitur immutabile & æternum, ita & *Fas* immutabile & æternum dictum ſit: „ Hujus rei hæc ratio, inquit „ reddi poteſt, quia, ut ait Philo Judæus, *lib. de „ Abrahamo*, cum olim ante leges omnes etiam Mo„ ſaicas, nondum diſtincta eſſent nomina delictorum, „ aut egregie factorum, nec pœnæ ullæ conſtitutæ, „ aut præmia, ſed priſci illi homines ordinem naturæ „ ſequerentur, quæ lex procul dubio antiquiſſima om„ nium; ipſi eam jus ſummum, *faſque* putaverunt, & „ conſequenter quod eſſet contra naturam, *nefas*: „ ideoque duobus tantum illis verbis bona & mala ope„ ra deſignabant, *fas*, & *nefas*, fandum & nefandum, „ aut abominandum “.

Itaque videbatur Gratianus, poſt notatam ex Iſidoro hanc inter jus humanum & naturale differentiam, huic diſtinctioni finem imponere potuiſſe: quandoquidem in præfatiuncula diſtinctioni præmiſſa, id unum hac diſtinctione oſtendere ſe velle dixerat (a).

Verum Gratianus more ſuo a ſcopo ſibi præfixo facile recedens, Canoni primo hanc clauſulam ſubjecit: „ Eſt autem *Jus* generale nomen multas ſub ſe conti„ nens ſpecies “.

Conformiter ad hanc clauſulam hac diſtinctione, verbis ex prædicto libro S. Iſidori deſumptis, plures ſpecies juris deſcribit; quæ magis ad Jus Civile, quam ad Eccleſiaſticum ſpectant, & quæ diſtinctius & conformius ad ipſas leges exponuntur per interpretes Juris Civilis ad titulos *De origine Juris*: item *De Legibus & Conſtitutionibus*, &c.

Inter hæc tamen notandus Can. 12. in quo ex Iſidoro Hiſpalenſi hæc leguntur: „ Jus Quiritum eſt pro„ prie Romanorum, quod nulli tenent niſi *Quirites*; „ id eſt *Romani* “.

Circa hoc notandum, quod Iſidorus hæc præſcripſerit ſub initium ſeptimi aut finem ſæculi ſexti: quando jus illud Quiritum ſive *Romanorum* nondum pro jure communi extra imperium Romanum erat receptum.

DISTINCTIO II.

De ſpeciebus juris civilis.

DISTINCTIONE ſecunda progreditur Gratianus exponere varias ſpecies Juris Civilis: idque rurſus verbis ex libris S. Iſidori deſumptis, quæ etiam magis ad Jus Civile, quam ad Eccleſiaſticum ſeu Canonicum ſpectant, uti & notavit Dartis ad hanc diſtinctionem, & de his latius & exactius tractatur a Commentatoribus Juris Civilis ſive Romani ad titulos ſupra notatos. Id unum hic notandum, quod Gratianus Canone 7. dicit de lege, quam *Satyram* vocat.

Quid lex ſatura.

Satyra, alias *Satura*: ut habet nota marginalis, *Lex eſt, quæ de pluribus rebus loquitur, dicta a copia rerum & quaſi ſaturitate*. Itaque Lex *Satyra*, ſeu potius

(a) Titulorum inſcriptiones dicantur *Rubricæ*, eo nominatim juris corpore donari ſolent, quia Rubricis litteris antiquitus conſignati erant tituli.

(a) Ea loci videtur Gratianus confundere jus naturale cum jure divino poſitivo, aut ſaltem clare non loqui de utriuſque diſcrimine: at inferius Diſtinctione VI. ſuam de gemini hujuſce juris diverſitate mentem clarius aperit.

tur *Satura*, dicta fuisse videtur ea, quæ de pluribus simul rebus condita, vel ex multis aliis legibus conflata est.

Id admodum periculosum existimabant Romani; unde in legum sanctione, teste Festo, adscribebatur: *neve per Saturam abrogato aut derogato*, quod & hic notarunt Correctores Romani.

Hanc improbabant Romani.

Ad hæc verba Festi reflectens Dartis ait: „ Ex hoc „ loco Festi colligas, quanta prudentia cautum esset, „ ne leges de pluribus rebus diversis, sive quæ non ej„ usdem ejusdem generis, simul una rogatione ferrentur, „ ne sic aliqua sine discussione reciperetur, sed una„ quæque res serio examinaretur ".

Id si respectu Legum Civilium & Politicarum merito cautum fuerit, quanto magis servandum in Legibus, Decretis, vel Constitutionibus Ecclesiasticis, præsertim dogmaticis, id est dogmata vel materiam fidei spectantibus; ut ita singula dogmata clare & distincte, ac singulatim prævia diligenti discussione proponantur, ut in eorum expressione nulla de sensu dubietas oriri possit: ne alias contingat ex eorum obscuritate fideles in varios circa dogmata sensus distrahi.

Multo magis improbanda in Decretis ecclesiasticis præsertim dogmaticis.

DISTINCTIO III.

Quid Canon.

CUm in duabus præcedentibus distinctionibus egisset Gratianus de Legibus Civilibus, hac tertia incipit nonnulla subjicere de Legibus Ecclesiasticis, ut ipse monet ad initium distinctionis; atque: „ Ecclesiastica „ Constitutio *Canonis* nomine censetur. Quid autem „ Canon significat, subjicit Can. 1. & 2. ex Isidoro „ dicens; Canon græce latine Regula appellatur. Re„ gula dicta est, eo quod recte ducit, nec aliquando „ aliorsum trahit: alii dixerunt Regulam dictam vel „ quod regat, vel quod normam recte vivendi præbeat „ vel quod distortum pravumque corrigat.

DISTINCTIO IV.

Requisita ad justitiam & æquitatem legum.

HAc distinctione prosequens ex Isidoro materiam legum civilium, ait Can. 1. „ Factæ sunt leges, „ ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque „ sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis for„ midato supplicio refrænetur nocendi facultas ".

Deinde monet *parte* 2. hujus distinctionis: „ quod in „ ipsa Constitutione legum, maxime qualitas constituen„ darum sit observanda, ut contineant in se honesta„ tem, justitiam, possibilitatem, convenientiam & cæ„ tera, quæ in eodem libro Isidorus enumerat ".

Post hæc subjungit *Can.* 2. verba Isidori, in quibus hæc finalia notanda, præsertim pro lege Ecclesiastica: „ *Manifesta* quoque, ne aliquid per obscuritatem in ca„ ptionem contineat, nullo privato commodo, sed pro „ communi civium utilitate conscripta ".

Parte 3. Distinctionis monet: „ Ideo in ipsa Consti„ tutione ista consideranda sunt; quia cum leges insti„ tutæ fuerint, non erit liberum judicare de ipsis, sed „ oportebit judicare secundum ipsas ". Id probat *Canone* 3. verbis sancti Augustini: „ In istis legibus tempora„ libus, quamquam de his homines judicent, cum eas „ instituunt, tamen cum fuerint institutæ & firmatæ, „ non licebit judici de ipsis judicare, sed secundum ipsas.

Deinde ad calcem hujus Canonis subjungit: „ Leges „ instituuntur, cum promulgantur; firmantur, cum „ moribus utentium approbantur: sicut enim moribus „ utentium in contrarium nonnullæ leges hodie abro„ gatæ sunt, ita moribus utentium ipsæ leges confir„ mantur ".

De necessaria legum publicatione.

Quod hic asserit Gratianus, *leges institui cum promulgantur*, eatenus verum est, tam de Ecclesiasticis, quam Civilibus & politicis legibus, quod non obligent eos, pro quibus feruntur, priusquam ita rite fuerint promulgatæ, ut vi illius promulgationis possint hi, quos lex concernit, in certam & publicæ auctoritati notitiam devenire, uti latius expositum est *Tom. IX. Tract. de Promulgatione Legum part.* 2. *cap.* 1. §. 1. & 2.

Quod vero addit Gratianus: *Firmantur, cum moribus utentium approbantur, &c.* sano sensu intelligendum est: certum enim est leges vim suam habere, postquam institutæ & rite promulgatæ sunt, etiam priusquam moribus utentium fuerint approbatæ; tametsi ex earum observantia postmodum illarum utilitas & necessitas amplius se manifestet; atque eatenus dici queat, *leges moribus utentium firmari*.

Quo sensu firmitas legis a moribus utentium dependeat.

Quod Gratianus ulterius asserit, quasdam leges hodie *moribus utentium in contrarium esse abrogatas*, verum est; sed in hujus probationem parum valet, quod *Can.* 3. adducit sub nomine Telesphori Papæ: hanc enim Decretalem esse e supposititiis pseudo-Isidori mercibus, omnibus eruditis hodie persuasum est.

Adducta a Gratiano sub nomine Telesphori, & S. Ambrosii, ac S. Gregorii non sunt ipsius.

Interim in hoc suppositito Decreto illud notandum, ibidem statui: „ ut septem hebdomadas plenas ante san„ ctum Pascha omnes Clerici in sortem Domini vocati „ a carne jejunent "; hac subjecta ratione: „ quia „ sicut discreta esse debet vita Clericorum a Laicorum „ conversatione; ita in jejunio debet esse discretio.

Huic Decreto subjungit Gratianus *Can.* 4. sub nomine Ambrosii in *libro Sermonum*: Verum vel solum Decretum hic sub nomine Telesphori citatum sufficienter probat, hunc sermonem merito referendum inter sermones S. Ambrosio falso adscriptos: quales plurimos ei falso adscriptos esse monet Bellarminus *de Scriptoribus Ecclesiasticis*.

Similiter fragmentum relatum sub nomine S. Gregorii *Can.* 5. non esse hujus Pontificis notarunt eruditi Monachi Benedictini operum S. Gregorii revisores, qui hoc fragmentum ad calcem Epistolarum *columna* 1302. posuit sub hoc titulo, *fragmenta Epistolarum, quas Gratianus Gregorio tribuit*.

Illud autem quod hic rursus asserit, *leges confirmari moribus utentium*, non ita intelligi debet, quasi Principum leges, de quibus agit Gratianus, demum obligarent, postquam moribus utentium fuerint firmatæ, quando, uidem sciatur, in statu Monarchico leges suam vim & effectum accipere a voluntate Principis, non a voluntate populi; sed hoc verum est; quod ex moribus utentium, sive spontanea populi observantia, lex queat dici firmari, quatenus inde intelligitur legem hanc populo videri plane congruere, uti supra dictum est.

DISTINCTIO V.

Jus naturale immutabile.

INitio distinctionis hujus monet Gratianus: „ Hæc, „ quæ de prævilegiis, & cæteris supra politis scripta „ sunt, tam sæcularibus, quam Ecclesiasticis legibus „ conveniunt, nunc ad differentiam naturalis iuris, & „ cæterorum revertamur. Naturale jus inter omnia „ primatum obtinet tempore & dignitate ". Ut id „ probet, subdit: cœpit enim (naturale jus) ab exor„ dio rationalis creaturæ, nec variatur tempore, sed „ immutabile permanet ".

Objectio contra juris naturalis immutabilitatem.

Verum contra hæc, ac notanter contra assertam naturalis juris *immutabilitatem* format sibi Gratianus hanc objectionem: „ Sed cum naturale jus in lege & „ Evangelio supra dicatur esse comprehensum; quæ„ dam autem contraria his, quæ in lege statuta sunt, „ nunc inveniantur concessa, non videtur jus natura„ le immutabile permanere ".

Quod autem in lege divina quædam præscripta mutata sint, probat Gratianus duobus exemplis ex lege Mosaica desumptus dicens: „ In lege namque præcipieba„ tur, *ut mulier si masculum pareret, quadraginta; si* „ *vero fœminam, octuaginta diebus a templi cessaret in-* „ *gressu*: Nunc autem statim post partum Ecclesiam in„ gredi non prohibetur: item mulier quæ menstrua pa„ titur, ex lege immunda esse reputabatur; nunc au„ tem nec statim intrare in Ecclesiam, nec sacræ „ Communionis mysteria percipere; sicut nec illa quæ „ parit, vel illud quod gignitur statim post partum „ baptizari prohibetur ".

Pro harum legum abrogatione seu cessatione adducit Gratianus quatuor Canones, sive fragmenta responsionis sancti Gregorii ad decimam interrogationem Augustini Anglorum Episcopi, quæ integra una cum aliis interrogationibus & responsionibus, ac Epistola extat inter hujus Pontificis Epistolas in editione Benedictinorum *lib.* 10. *Epist* 14.

In hac responsione latius adstruit Gregorius, legem Mosaicam de *ingressu mulierum in templum vetito post* partum, tamquam legem mere cæremonialem esse abrogatam: unde sine ulla hæsitatione scribit: „ Si mulier „ eadem hora, qua genuerit, actura gratias intrat Ec„ clesiam, nullo pondere peccati gravatur ".

Solutio objectionis.

Idipsum & de mulieribus, quæ menstrua patiuntur, dicendum esse asserit: addit tamen, quod si ex veneratione ab Ecclesia abstinere voluerint, non esse prohibendas.

Secundum hæc respondit Innocentius III. Archiepiscopo Armacano, qui ipsum interrogaverat, *utrum mulieres statim post partum debeant Ecclesias ingredi, vel ab earum ingressu per dies aliquot abstinere?* „ Quod „ postquam umbra legis evanuit & illuxit veritas E„ vangelii, si mulieres post prolem emissam acturæ „ gratias Ecclesiam intrare voluerint, nulla proinde „ peccati mole gravantur, nec Ecclesiarum eis aditus „ est denegandus, ne pœna illis videatur verti in „ culpas „.

Addit insuper & hanc clausulam conformiter ad responsum sancti Gregorii a Gratiano relatum: „ Si ta„ men ex veneratione voluerint aliquamdiu abstinere, „ devotionem earum non credimus improbandam „.

Cum autem mulieres passim ad tempus ex veneratione abstinerent, idque exemplo Beatæ Virginis, licet huic legi purificationis legalis non subjectæ, tandem invaluit, ut mulieres per aliquod tempus ab ingressu Ecclesiæ abstineant, & quasi purificationis diebus impletis, cum prævia Sacerdotali benedictione in Ecclesiam inducantur: qui ritus & hodie *Purificatio post partum* dici solet. De quo latius in *Jure Ecclesiastico T. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 2. *cap.* 6.

DISTINCTIO VI.

Illusio nocturna an & quando suscipere prohibeat Eucharistiam? (Illusio nocturna an & quando suscepturionem doceris Do-)

GRatianus initio hujus distinctionis ait: „ Quia „ vero de naturæ superfluitate sermo haberi cœ„ pit, queritur an post illusionem, quæ per somnium „ solet, accidere, vel corpus Domini quilibet valeat ac-

cipe-

mini, aut eius oblatione impediar?

„ cipere, vel si Sacerdos sit, sacra mysteria celebrare ".

De hac re undecima fuerat Augustini Angelorum Apostoli interrogatio proposito Sancto Gregorio; habeturque ad eam responsio Sancti Gregorii sat prolixa, e qua duo fragmenta refert Gratianus Can. 1. & 2. in quorum primo resolvit Sanctus Gregorius, sollicite inquirendum, unde hæc illusio nocturna oriatur, de qua latius tractare solent Theologi, qui casu occurrente consulendi.

Interim ex responso Sancti Gregorii habetur, ipsum existimasse majorem carnis munditiam requiri ad sacrificandum, quam ad simpliciter communicandum: postquam enim dixisset: "Cum e naturæ superfluitate, vel „ infirmitate evenerit, omnino hæc illusio non est timenda; quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendus est, quam fecisse: deinde subiungit, cum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur; atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri mysterii, vel Missarum solemnia celebrandi; cum fortasse aut dies exigit, aut exhibere mysterium pro eo, quod Sacerdos alius in loco deest, ipsa necessitas compellit: nam si adsunt alii, qui implere mysterium valent, illusio per crapulam facta a perceptione sacri mysterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri mysterii abstinere, ut arbitror, humiliter debet".

Utinam id attenderent varii Superiores, præsertim regulares, qui suos ad quotidie celebrandum adigunt, unico sæpe motivo, ut plura Missarum honoraria habere queant.

Gratianus solutionem objectionis contra juris naturalis immutabilitatem distinctione præcedente motæ, demum attulit ad calcem hujus distinctionis; eo quod & hac distinctione de eadem lege Mosaica jam obrogata agere intenderet.

Abrogatio Legis Mosaicæ non officit juris naturalis immutabilitati.

Huic ergo objectioni respondet Gratianus: " In lege „ & Evangelio naturale jus continetur; non tamen quæcumque in lege & Evangelio inveniuntur, naturali juri cohærere probantur. Sunt enim in lege quædam moralia præcepta, ut, *Non occides*; quædam mystica, utpote sacrificiorum præcepta, ut de agno, & alia similia his. Moralia mandata ad naturale jus spectant, atque ideo nullam mutabilitatem recepisse monstrantur. Mystica vero, quantum ad superficiem a naturali jure probantur aliena: quantum ad moralem intelligentiam, inveniuntur sibi annexa; ac per hoc, etsi secundum superficiem videantur esse mutata; tamen secundum moralem intelligentiam mutabilitatem nescire probantur. Naturale ergo jus ab exordio rationalis creaturæ incipiens, ut supra dictum est, manet immobile ".

Deinde subjungit Gratianus: " Jus vero consuetudinis „ post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines convenientes in unum cœperunt simul habitare.

Hisce indicare videbatur Gratianus, quod intenderet regredi ad materiam prosequendam, quam sub initium hujus primæ partis sui operis sibi proposuerat, scilicet exponere varias juris species, earumque inter se differentias, adeoque hic de jure consuetudinario tractare vellet.

DISTINCTIO VII.

De auctoribus Legum pagana ætate agit Gratianus.

VERUM more suo omnia miscens Gratianus, & a proposito ordine facile recedens, subjicit distinctionem, in qua, prolatis duobus fragmentis ex lib. sancti Isidori, agit, de auctoribus seu conditoribus legum; & *Can.* 1. postquam monuit quod Moyses gentis Hebraicæ primus omnium divinas leges sacris litteris explicuit, enumerat deinde eos, qui apud Græcos leges dederunt, ac dein *Can.* 2. ponit *nomina eorum, qui leges XII. tabularum exposuerunt*, uti habet summarium Canonis. Norat autem Antonius Augustinus *lib.* 1. *de emendat. Gratiani dial.* 19. in pluribus hic erratum fuisse, nec dicere veretur: *Quæ de Codice Theodosiano scribuntur, Isidori & Gratiani ignorantiam detegunt*; quod ibidem fatius ostendit. Cæterum indubitatum est, hæc exactius & fusius referri *in l. 2. ff. de origine juris*, & per interpretes hujus legis exponi.

DISTINCTIO VIII.

HAc distinctione videtur Gratianus reverti velle ad materiam sub initium distinctionis præcedentis sibi propositam; atque prosequi differentiam inter varias juris species; sed admodum obscure.

Differentia inter jus naturale & consuetudinarium, ac constitutum.

Et quidem in hujus distinctionis proœmio indicat se velle ostendere differentiam juris naturalis, a jure consuetudinario, & jure constituto: " Differt autem, ait, „ jus naturale a consuetudine & constitutione: nam jure naturali omnia sunt communia omnibus; quod non solum inter eos servatum creditur, de quibus legitur act. Ap. cap. 4. vers. 32. *multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una*: verum etiam præcedenti tempore a Philosophis traditum invenitur: unde apud Platonem illa civitas justissime ordinata traditur, in qua quisque proprios nescit affectus: jure vero consuetudinis vel constitutionis, hoc meum est illud alterius ".

Ultimum membrum; scilicet, jure consuetudinario sive constitutione, id est jure humano, *hoc meum, illud alterius esse*, probat *Can.* 1. ex tractatu VI. S. Augustini in Joannem, *c.* 6. ubi S. Augustinus agit contra Donatistas, qui legibus Imperatoris villas sibi ademptas, & Ecclesiæ Catholicæ attributas conquerebantur, uti hic monent Correctores Romani.

Quare cum Donatistæ dicerent, *villas nostras tulerunt, fundos nostros tulerunt*, ut ostendat Augustinus, ipsos post latas has leges Imperatorum nullum jus in ipsis habere, sed ad Ecclesiam Catholicam pleno jure pertinere, post nonnulla in probationem adducta, tandem ostendit res temporales nec ab Ecclesia, nec a privatis alio jure quam *jure humano*, sive Imperatorum possideri: *Jure humano dicitur*, ait, *hæc villa mea est, hæc domus mea, hic servus meus est: jura autem humana jura Imperatorum sunt. Quare? quia ipsa jura humana per Imperatores & Reges sæculi Deus distribuit generi humano;*

Præterea dicebant Donatistæ: *Sed quid nobis & Imperatori? Respondet: Sed jam dixi, de jure humano agitur, & tamen Apostolus voluit serviri Regibus, voluit honorari Reges, & dixit*, Reges reveremini. *Nolite dicere, quid mihi & Regi? Quid tibi ergo & possessioni? Per jura Regum possidentur possessiones. Dixisti, quid mihi & Regi? Noli dicere possessiones tuas, quia ipsa jura humana renunciasti, quibus possidentur possessiones.*

Principum potestas, respectu rerum temporalium.

Merito hic attendendæ notæ Correctorum Romanorum, quæ ostendunt, Gratianum a textu originali nonnihil recessisse. Interim ex hoc textu evidens est, Augustinum id unum voluisse, quod & Ecclesiæ & privati jure humano res temporales possideant, & quod sicuti jura humana auctoritate Principum ac Imperatorum instituta sunt, & diriguntur; ita Principes rerum temporalium supereminentem inspectionem & directionem retineant, quamvis penes Ecclesiam, & quosque etiam privatos sit rerum illarum proprietas, ut hic solide adstruit Joannes Dartis in Commentario hujus distinctionis.

Quidquid legi naturali reperitur adversum, vanum est & irritum.

Parte secunda hujus distinctionis ulterius probare intendit Gratianus, quod *dignitate* jus naturale *similiter prævaleat consuetudini & constitutioni*, uti loquitur ad calcem *Can.* 1. additque: " Quæcumque enim vel moribus recepta sunt, vel scriptis comprehensa, si naturali juri fuerint adversa, vana & irrita habenda sunt.

In horum probationem refert *Can.* 2. quædam ex Sancto Augustino *lib.* 3. *Confessionum*, *cap.* 8.

Ut autem probet, quod si quædam moribus recepta sint, vel scriptis comprehensa, si juri naturali fuerint adversa, vana & irrita habenda sint, producit plura ex Sancto Augustino, & Sancto Cypriano.

Et quidem *Can.* 4. ex Augustino *l.* 3. *de Baptismo c.* 6. refert: " Veritate manifestata cedat consuetudo veritati. " Item: " Nemo consuetudinem veritati & rationi præponat; quia ratio & veritas consuetudinem semper excludit. " Verum hæc a Sancto Augustino recitantur tamquam asserta per Episcopos in Concilio Carthaginensi sub Sancto Cypriano circa quæstionem de validitate Baptismi per hæreticos collati, uti & in margine ad hunc Canonem notatur.

Interim hæc Episcoporum dicta probat Sanctus Augustinus dicens: " Plane respondeo: quis dubitet veritati manifestatæ debere consuetudinem cedere "? Quæ verba hic a Gratiano recitantur, sed tamquam ab eodem dicta.

Dein *Can.* 6. & 7. rursus in eamdem sententiam recitantur plura ab Episcopis in allegato Concilio Carthaginensi dicta, quæ sub nomine Sancti Augustini adfert. Et *Can.* 8. & 9. refert quædam ex Epistolis Sancti Cypriani ad Pompejum contra Epistolam Stephani; item ad Jubajanum & Cæcilium, in quibus Cyprianus vehementer urget, veritati consuetudinem cedere debere; atque inter cætera in Epistola ad Pompeium scribit: „ Consuetudo sine veritate vetustas erroris est, propter quod rejecto errore sequamur veritatem: scientes quia apud Esdram veritas vicit, sicut scriptum est: *Veritas manet & invalescit in æternum, & vivit & obtinet in sæcula sæculorum* (a).

Hæc a Cypriano, & Episcopis Africanis dicta fuisse constat contra Stephanum; aliosque Episcopos, qui contra Cyprianum, & Africanos Episcopos, aliosque nonnullos sustinebant, Baptismum ab hæreticis aut schismaticis extra Ecclesiam Catholicam collatum, esse validum: quod cum potissimum ex continua Ecclesiæ consuetudine probare prætenderent juxta illud Stephani adeo vulgatum: *Nihil innovetur, nisi quod traditum est*: Cyprianus, aliique ei juncti substinebant consuetudinem veritati cedere debere: quod & S. Augustinus ultro etiam Donatistis (Baptismum extra Ecclesiam collatum ut invalidum rejicientibus) concedit: sed contra ipsos Donatistas sustinet & solide demonstrat, tempore suo tum auctoritate, tum ratione sat probatum esse, consuetudinem, quam Stephanus, aliique ipsi juncti allegabant, nequaquam rationi & veritati adversam esse,

Consuetudo veritati conformis retinenda.

sed

(a) Textus ille desumptus est ex lib. 3. Esdræ, qui non est Can.

sed omnino conformem, adeoque servandam: quia ut ipse Augustinus ait citato *Can.* 7. „ Cum consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius retineri.

Gratianus non satis ipsa verba Cypriani & Africanorum, quæ Donatistæ pro suo errore asserendo obiiciebant Sancto Augustino, a verbis Augustini distinguit.

Abusus emendandi priusquam in consuetudinem transeant.

Præ cæteris autem hac distinctione relatis notari meretur quod relatum est *Can.* 3. ex Epistola Nicolai I. Papæ Hincmaro Episcopo Rhemensi inscripta: „ Mala consuetudo, quæ non minus, quam perniciosa „ corruptela vitanda est, nisi citius radicitus evellatur „ & privilegiorum jus ab improbis assumitur, & incipiunt prævaricationes, & variæ præsumptiones „ celerrime non compressæ pro legibus venerari, & „ privilegiorum more perpetuo celebrari. „

Non dubium quin, si prælati nascentibus abusibus sedulo pastorali sollicitudine invigilarent, radicitus facile evellerentur, qui eorum incuria radicem figentes quasi pro legibus habentur, ac admodum difficulter postmodum in totum evelli possunt.

DISTINCTIO IX.

Constitutum, sive jus humanum, naturali juri cedere debet.

POSTQUAM ostendit Gratianus consuetudinem juri naturali cedere debere, hac distinctione multiplici auctoritate probare vult, quod & constitutio juri naturali cedat, ut & in prooemio distinctionis monet.

Hunc in finem profert sat longum fragmentum ex Epistola S. Augustini ad Bonifacium Comitem, in qua scribit Augustinus; „ Imperatores quando pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur sævientes & corriguntur intelligentes; quicumque ergo pergit Augustinus, legibus Imperatorum, „ quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non „ vult, acquirit grande supplicium: quicumque vero „ legibus Imperatorum, quæ *contra Dei veritatem* feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande præmium. „

Idipsum late prosequitur ipse Augustinus, tum in fragmento hic per Gratianum prolato, tum in ipsa Epistola, cujus contextum immutato ordine Gratianum retulisse notarunt Correctores Romani: interim intentum Gratiani solide idem adstruxit Augustinus.

Justum est ut Principes suis legibus pareant.

Hac Augustini auctoritate existimans Gratianus assertum suum sat esse probatum *Can.* 2. sub nomine Isidori Hispalensis refert fragmentum, quo probet, *justum esse, Principem legibus obtemperare suis, justa est enim eorum vocis auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.*

Auctoritas librorum Canonicorum.

Postquam ostendit Gratianus, consuetudinem legesque humanas veritati & juri naturali cedere, pluribus auctoritatibus, ac notanter S. Augustini, adstruit dignitatem ac auctoritatem librorum sanctæ Scripturæ tam veteris, quam novi Testamenti.

In primis *Can.* 5. profert ex Epistola S. Augustini ad sanctum Hieronymum, sed corrupte, hanc notandam sententiam, quæ sanctæ Scripturæ, sive librorum Canonicorum auctoritatem super aliorum quorumcumque scriptorum libros extollit: „ Sic habetur apud „ Augustinum, *Epist.* 82. *alias* 19. Ego solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum „ eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime „ credam. Ac si aliquid in eis offendero litteris, quod „ videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel „ mendosum esse Codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi „ vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.

Et *Can.* 7. ex altera ejusdem Doctoris Epistola (quæ nunc est 40) ad Hieronymum refert fragmentum; in qua Epistola Sanctus Augustinus asserere non dubitavit: „ Si ad scripturas sanctas admissa fuerint vel „ (August. *velut*) officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? Quæ tandem de scripturis illis sententia proferetur, cujus pondere contentiosæ „ falsitatis obteratur improbitas? „

Denique ex eodem Augustino probare intendit, quidquid vel ex Episcoporum, aliorumque sanctorum litteris aut scriptis proferatur, id esse rejiciendum, si ostendatur sanctæ Scripturæ adversum.

Pleraque a Gratiano adducta, desumpta sunt ex his, quæ Sanctus Augustinus scripsit contra Donatistas: cum enim Donatistæ in justificationem sui schismatis & errorum, ac signanter circa invaliditatem baptismi extra Ecclesiam ab hæreticis vel schismaticis collati, non cessarent urgere auctoritatem Sancti Cypriani, aliorumque multorum Episcoporum Africanorum, qui invaliditatem hujusmodi baptismi sustinuerant, & conformiter ad eam opinionem baptizatos ab hæreticis aut schismaticis rebaptizabant, multis ostendit Augustinus, factum Cypriani, & ipsi consentientium, Donatistarum schismati aut errori nequaquam patrocinari.

Fatetur quidem Augustinus, Cyprianum fuisse in ea opinione, seu errore & praxi, atque eam cum suis Episcopis in generali Synodo Carthaginensi sustinuisse: at una asserit, se non dubitare, quin hic sanctissimus Episcopus & martyr ab opinione sua & praxi recessisset, si eam Scripturæ sacræ, sive verbo Dei scripto vel non scripto difformem esse monstratum fuisset.

Addit præterea pro maiori Cypriani excusatione, hanc quæstionem de validitate baptismi extra Ecclesiam collati adeo tempore Cypriani fuisse intricatam, ut dicere non vereatur, *lib.* 2. *de Baptismo contra Donatist. cap.* 4. „ Quod tale aliquid asserere non auderet, nisi universæ Ecclesiæ concordissima auctoritate firmatus, cui & ipse (Cyprianus) sine dubio cederet, si jam illo tempore quæstionis hujus veritas „ eliquata & declarata per plenarium Concilium solidaretur. „

Tandem in libris contra Donatistas sæpius ostendit Augustinus, quod Cyprianus, licet sententiam & praxim illam eo tempore, quo veritas nondum erat sufficienter eliquata, & universæ Ecclesiæ concordissima auctoritate, aut plenario Concilio solidata seu terminata fortiter sustinuerit, constanter tamen cum contrarium sentientibus pacem & communionem servaverit: in quem finem profert & laudat Augustinus ibidem *cap.* 2. sermonem a Cypriano pronuntiatum in exordio prædictæ Synodi Carthaginensis: „ Cum, ait, in unum „ Carthagine convenissent Kalendis Septembris Episcopi plurimi ex Provincia Africa, Numidia, Mauritania, cum Presbyteris & Diaconibus, etiam præsente plebis maxima parte, & lectæ essent litteræ „ Jubajani ad Cyprianum factæ, item Cypriani ad Jubajanum rescriptæ de hæreticis baptizandis, quidque „ postmodum Cypriano Jubajanus rescripserit, Cyprianus dixit: Audistis collegæ dilectissimi, quid mihi „ Jubajanus Coepiscopus noster scripserit, consulens „ mediocritatem nostram de illicito & profano hæreticorum baptismo, quidque ego ei rescripserim, censens scilicet, quod semel atque iterum & sæpe censuimus, hæreticos ad Ecclesiam venientes Ecclesiæ baptismo baptizari & sanctificari oportere. Item lectæ „ sunt vobis & aliæ Jubajani Epistolæ, quibus pro sua „ sincera & religiosa devotione ad Epistolam nostram „ rescribens, non tantum consensit, sed & instructum „ esse gratias egit. Superest, ut de hac ipsa re, quid „ singuli sentiamus, proferamus, neminem judicantes, „ aut a jure communionis aliquem, si diversum senserit, amoventes: neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos „ adigit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia „ libertatis & potestatis suæ arbitrium proprium tamque judicari ab alio non possit, quam nec ipse potest alterum judicare; sed expectemus universi judicium Domini nostri Jesu Christi, qui unus & solus „ habet potestatem, & præponendi nos in Ecclesiæ „ suæ gubernatione & de actu nostro judicandi. „

Cæterum Sanctus Augustinus tum in hisce libris contra Donatistas, tum in Epistolis, e quibus fragmenta recitat Gratianus, sufficienter adstruit quorumlibet Doctorum, & etiam Episcoporum dicta & scripta cedere debere libris Canonicis: & quod firmiter tenendum sit, nihil in eis falsi contineri, nec quidquam præcipi juri naturali contrarium, quod unum evincere voluit Gratianus.

DISTINCTIO X.

Juxta Gratianum Constitutiones Principum constitutionibus Ecclesiasticis obsequi debent.

HUic distinctioni præfigit Gratianus hoc prooemium: *Constitutiones vero Principum Ecclesiasticis Constitutionibus non præeminent, sed obsequuntur.*

In hujus probationem plurima mutilata, incerta, quin & apocrypha profert Gratianus, uti circa fragmentum sub nomine Nicolai I. relatum *Can.* 1. sufficienter probat Correctio Romana. Similiter relata *Can.* 2. 3. & 4. sub nomine Symmachi & Felicis Papæ, parum authentica norunt eruditi.

In hujus asserti probationem nonnulla apocrypha adducit.

Porro quod in hoc suo prooemio asserit Gratianus, *Constitutiones Principum Ecclesiasticis Constitutionibus non præeminere, sed obsequi*, nec simpliciter, nec generaliter verum est, nec auctoritates per Gratianum adductæ id probant; sed restringi debet ad Ecclesiasticas Constitutiones de rebus *mere* spiritualibus ad directionem animarum directe & unice spectantibus; non autem de rebus temporalibus, aut his quæ regimen Reipublicæ spectant, ad ipsius populi; & Reipublicæ pacem & tranquillitatem conservandam vel procurandam, uti sat luculenter probat fragmentum Epistolæ Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem a Gratiano relatum hac distinctione *Can.* 8. in quo hæc differentia luculenter exponitur.

Constitutionibus Principum circa temporalia obsequi debent Pontifices.

Scribit enim ibidem Nicolaus I. quod Christus actibus & dignitatibus officia utriusque potestatis (sæcularis & Ecclesiasticæ) ita discreverit: „ Ut & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus uterentur; quatenus spiritalis actio a carnalibus distaret incursibus;

& ideo,

„ & ideo, *militans Deo minime se negotiis fæcularibus* „ *implicaret*; ac vicissim non ille rebus divinis præsi- „ dere videretur, qui esset negotiis fæcularibus impli- „ catus. „

Hæc inter utramque potestatem differentia latius adstruitur infra *dist.* 96. ubi eam latius explanabimus occatione famosæ Epistolæ Gelasii, cujus ibidem fragmentum adducitur.

Etiam quoad illa, quæ spectant externam Ecclesiæ disciplinam.

Quin & Romanos Pontifices agnovisse, se subjectos legibus & Constitutionibus Imperatorum, non tantum externum, temporale, ac politicum regimen Reipublicæ concernentibus, sed etiam externam & Canonicam Ecclesiæ disciplinam spectantibus, evincit Epistola Leonis IV. inscripta Lothario Augusto, & hic a Gratiano relata *Canon.* 9. „ De capitulis vel præceptis ve- „ stris Imperialibus, vestrorumque Pontificum præde- „ cessorum irrefragabiliter custodiendis, & conservan- „ dis, quantum valuimus & valemus, Christo propi- „ tio & nunc & in ævum nos conservaturos modis „ omnibus profitentur; & si fortasse quilibet aliter „ vobis dixerit, vel dicturus fuerit, sciatis eum pro „ certo mendacem. „

Hoc fragmentum Epistolæ pro adstruenda auctoritate *Capitularium* Regum Francorum adducit vir clarissimus Stephanus Baluzius in doctissima sua præfatione ad hæc Capitularia Regum Francorum §. 21. omissa voce, *Pontificum*, quæ in textu Gratiani manifeste redundat, & sensum reddit obscurum, uti ex nota Correctorum Romanorum liquet.

Hanc Leonis Epistolam spectare Capitularia Caroli Magni, Ludovici Pii, Lotharii, & aliorum, quæ hodie vulgo dicuntur *Capitularia Regum Francorum*, ostendit ibidem Baluzius.

Qua autem occasione Leo Papa IV. hac ad Lotharium Epistolam scripserit, exponit Baluzius in citata præfatione §. 23. „ Primo, ait, manifestum est ex „ textu Epistolæ, delatam adversus eum querelam „ fuisse ad Lotharium Imperatorem, tamquam is Ca- „ pitularia Regum Francorum contemneret, ad quam „ criminationem ille injuriam suam ulturus, ac sui „ securus, respondit, *se ea velle irrefragabiliter in* „ *ævum conservare*; magnum & impudens mendacium „ esse quidquid contra dictum fuerat Imperatori. Hanc „ interpretationem (pergit Baluzius) quæ alioquin „ manifesta est, & cuivis obvia, debemus Bartholo- „ mæo Brixiensi, cujus hæc sunt verba: *Lotharius au-* „ *diverat, quod Leo Papa nolebat leges servare Impe-* „ *riales, unde interrogavit de hoc Papam, an esset ve-* „ *rum? Quare Leo scribit ei, & dicit, quod vult le-* „ *ges servare irrefragabiliter, & qui aliter dicit,* „ *mendax est*. „

Cum autem hæc Capitularia, sive capitula seu præcepta non tantum res temporales, ac temporale & politicum regimen Reipublicæ concernerent: sed vel potissimum disciplinam exteriorem Ecclesiæ, recte ibidem redarguit Baluzius Cardinalem Baronium, qui hanc Leonis Epistolam ita interpretatur, quasi Leo dicere duntaxat voluisset, conformiter ad supra relatam Epistolam Nicolai I. *Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, Imperialibus legibus uti*.

DISTINCTIO XI.

Quæ sit vis consuetudinis? Consuetudo contra legem divinam, aut naturalem corruptela est.

PErgens Gratianus exponere, quæ sit legum & Canonum vis & auctoritas, hac distinctione agit de consuetudine.

In primis certum est, consuetudinem, quæ est contraria bonis moribus, aut juri naturali, non tam pro consuetudine, quam pro abusu & corruptela reputandam esse, uti supra notatum est, atque de hac intelligendus est Isidorus, cujus verba non fat exacte Gratianus Can. 1. retulit; sed in margine ita ex originali exprimuntur: *Quod malis jussionibus non fit obtemperandum*.

De simili quoque consuetudine intelligi creditur, quod ex *lib.* 8. *Cod. Quæ sit longa consuetudo*, refertur *Canon.* 4. & clarius exprimitur *Canon.* 6. his verbis: *Consuetudinem laudamus, quæ tamen contra fidem Catholicam nihil usurpare dignoscitur*.

Monent hic Correctores Romani, quod hoc caput antea tribueretur sancto Augustino: „ Verba, ajunt, „ hujus capitis, quod antea tribuebatur B. Augustino „ leguntur in editione Coloniensi inter Decreta Pii I. „ Decreto 7. & in Epistola ejusdem Pii. „ Unde & ipsi huic Canoni hunc titulum præfixerunt: *Pius Papa I. in Decretis Decreto* 7. non advertentes hæc verba non verius huic Papæ, quam Augustino tribui posse; hæcque Decreta, necnon Epistolam inter merces pseudo-Isidori rejicienda.

Non eadem omnium consuetudinum est auctoritas.

Illud & hic probat Gratianus, non omnium consuetudinum eamdem esse vim & auctoritatem.

Et quidem quasdam esse consuetudines, quæ auctoritate etiam Scripturæ sacræ cedere non debeant, utpote quæ ex Traditione Apostolica ad nos transmissæ habentur. Eum in finem recitantur *Can.* 5. verba Sancti Basilii ex *lib. de Spiritu sancto cap.* 27. Monent autem Correctores Romani admodum mutilatum recitari hic textum Basilii; „ Cæterum, inquiunt, quo- „ niam multis locis glossa obstitit, ne emendaretur; „ necessarium visum est, integrum Sancti Basilii locum „ & Græce & Latine afferre. „

Merito textus Sancti Basilii legitur, prout hic integer per Correctores Romanos exhibetur; utpote in quo Basilius probat, præter ea, quæ nobis Apostoli scripto tradiderunt, etiam ea, quæ ad nos verbo tradita, & per traditionem transmissa sunt, esse omnino servanda.

Quod addunt hic Correctores, quod *multis locis obstiterit glossa, ne emendaretur*, plurimis aliis locis idipsum monuerunt, per hoc indicantes eam ipsis visam fuisse glossæ auctoritatem, ut satius crediderint permittere mutilatum textum Gratiani, quam eum emendare, ne glossa textui mutilato aut corrupto apposita, obscura aut non intelligibilis redderetur, licet fatendum sit, glossas has sæpe parum convenientes; immo & frequenter admodum ineptas esse, & a vero sensu Canonum alienas.

Sunt insuper consuetudines, quæ universalis per orbem diffusa Ecclesia servat, & quæ ab Apostolis ad nos dimanatæ creduntur, aliæ vero quæ nec contra Scripturam sacram, nec contra bonos mores esse noscuntur; ac variæ & diversæ pro varietate locorum & populorum reperiuntur, de quibus agit Sanctus Augustinus Epistola ad Casulanum, cujus fragmentum hic refertur *Can.* 7. ac præcipue in Epistola ad Januarium cujus fragmentum hic refertur *Can.* 8. sub nomine Sancti Augustini *lib. de fide Christiana*, sed in margine notatur: „ Hodie inter opera Sancti Augustini nullum „ extat sub hoc titulo.; in Epistola vero ad Janua- „ rium, quæ est 118. *cap.* 1. & 2. hæc eadem senten- „ tia copiose exponitur. „

Consuetudo Romanæ Ecclesiæ quandoque diversa est a consuetudine aliarum Ecclesiarum. Id negans Gratianus a pristina disciplina recessit.

Et revera in hac Epistola, quæ hodie est 54. Sanctus Augustinus duplicem hanc consuetudinem luculenter exponit, uti ad sequentem distinctionem notabitur, ubi & textus hujus Epistolæ refertur, prout etiam textus Sancti Gregorii, e quibus manifestum est, jampridem consuetudinem Ecclesiæ Romanæ circa plura puncta concernentia Ecclesiasticam disciplinam, fuisse diversam a consuetudine aliarum Ecclesiarum.

Proinde inter puncta, in quibus Gratianus a pristina disciplina recessit, referendum, quod hic adstruere videtur, scilicet consuetudinem & institutionem Ecclesiæ Romanæ *ubique* esse servandam; idque ex fragmento Epistolæ sub nomine Nicolai I. Can. 2. cui fragmento hoc summarium præfigitur: *Non potest statutis Pontificum consuetudo cujusquam refragari*.

Hic notandum plurima fragmenta sub nomine Nicolai I. Papæ a Gratiano referri, quæ non alia quam ipsius Gratiani, aut alterius Canonum collectoris, e quo Gratianus exscripsit, auctoritate nituntur: & quæ e Gratiano collecta sub 30. titulis disposita per Joannem Cochlæum extant *tom.* 8. *Concil. Generalium col.* 554.

Fragmento fictitiæ Epistolæ Julii I. Papæ relato in Can. 3. præmittit Gratianus hoc summarium: *A consuetudine Romanæ Ecclesiæ, membris dissentire non licet*, quo non obscure insinuatur, aliis Ecclesiis tamquam membris non licere dissentire a *consuetudine Romanæ Ecclesiæ*, quod & menti & sententiæ Gregorii adversum esse, notabitur ad distinctionem sequentem ex ejus Epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum ibidem relata.

DISTINCTIO XII.

Varia consuetudinis species. Alia universalis, alia particularis.

HAc distinctione prosequitur Gratianus tractare de varia specie *consuetudinis*, ejusque auctoritate.

Et quidem proponit Can. 11. ex Augustino Epistola nunc 54. ad Januarium, duplicem speciem consuetudinis: unam earum rerum, quæ per *universalem Ecclesiam* observantur: alteram earum, quæ pro *locorum & Ecclesiarum diversitate variæ & diversæ reperiuntur*.

„ Illa autem, ait Augustinus, quæ non scripta, sed „ tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe „ observantur, datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis „ vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia salu- „ berrima auctoritas, commendata atque statuta te- „ neri „.

Deinde allegatis quibusquam similium observationum exemplis, ad aliam speciem consuetudinum descendens, ait: „ Alia vero, quæ per loca terrarum regio- „ nesque variantur, sicuti est, quod alii jejunant sab- „ bato, alii vero non, alii quotidie communicant cor- „ pori & sanguini Dominico, alii certis diebus acci- „ piunt; alibi nullus dies intermittitur, quo non of- „ feratur, alibi sabbato tantum & Dominico, alibi „ tantum Dominico, & si quid aliud ejusmodi animad- „ verti potest; totum hoc genus rerum liberas habet „ observationes; nec disciplina ulla est in his melior „ gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo a- „ gat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcumque „ forte devenerit: quod enim neque contra fidem, ne- „ que contra bonos mores injungitur, indifferenter est „ habendum, & pro eorum, inter quos vivitur, socie- „ tate servandum est. „

Tum

Tum subjungit, quid circa hanc consuetudinis varietatem sibi consulenti responderit Sanctus Ambrosius: „ Cum, ait, Romam venio, jejuno sabbato, cum Mediolani sum, non jejuno: sic etiam tu, ad quam forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. „

Occasio autem consulendi hac de re Sanctum Ambrosium fuerat mater ejus; ait enim ibidem: " Mater mea Mediolanum me consecuta, invenit Ecclesiam sabbato non jejunantem, cœperat fluctuare quid ageret: tunc consuli de hac re beatissimæ memoriæ virum Ambrosium. Cujus responsum, ait, cum matri renunciassem, libenter amplexa est. "

Quædam consuetudine, etsi inveteratæ merito extirpandæ.

Deinde ex eodem Augustino ad Januarium *Epistola* nunc 55. subjungit Gratianus Can. 12. " Talia quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in Conciliis Episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universalis Ecclesiæ roborata sunt; sed diversorum locorum diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. Rationem addit Augustinus: quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei esse liberam voluit, servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum qui etiamsi tempus libertatis non agnoverint, legalibus Sacramentis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur.

Circa hæc duo fragmenta relata *Can.* 11. *&* 12. monent Correctores Romani ad priorem: " In hoc capite, quemadmodum & in sequenti, multa sunt emendata ex B. Augustino, ac nonnulla etiam addita ".

Merito & ad posteriorem addi possunt verba, quæ apud Augustinum præmittuntur verbis hic a Gratiano relatis, quæ & mentem ipsius Augustini de his observantiis clarius exponunt: " Quod autem instituitur, ait, præter consuetudinem, ut quasi observatio Sacramenti sit, approbare non possum, etiamsi multa hujusmodi propter nonnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala devitanda, liberius improbare non audeo; sed hoc nimis doleo, quod multa quæ in divinis libris saluberrime præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, ut gravius corripiatur, qui per octavas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem vinolentia sepelierit ".

Hæc merito attendant Episcopi, ut exemplo sancti Augustini a superstitiosis, & ad quæstum inductis consuetudinibus, suas Ecclesias purgare satagant.

Non locus consuetudinem, sed consuetudo locum commendat.

Insuper docet hic Gratianus, *quod non locus consuetudinem, sed consuetudo locum commendet*; uti habet summarium *Can.* 10. sive quod ea sit accipienda consuetudo, sine differentia locorum, quæ plus omnipotenti Deo possit placere. In hujus probationem adducit, *Can.* 10. notandum responsum sancti Gregorii ad Augustinum Apostolum Anglorum: interrogatio 3. Augustini hæc erat: " Cum una sit fides, cur sunt Ecclesiarum consuetudines tam diversæ, & altera consuetudo missarum est in Romana Ecclesia, atque altera in aliorum Ecclesiis tenetur "?

Respondet Gregorius; " Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam: sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Galliarum, sive in qualibet Ecclesia, aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere sollicite eligas, & in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc in fide nova est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesiis colligere potuisti, infundas; non enim pro locis res, sed pro rebus loca nobis amanda sunt: ex singulis ergo quibusque Ecclesiis, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt, elige, & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem depone. ".

Manifestum hinc est, sanctum Gregorium nequaquam credidisse, consuetudinem aut institutionem Ecclesiæ Romanæ ab omnibus aliis Ecclesiis esse servandam, uti præcedenti distinctione ex fassis & incertis scriptis innuere videtur Gratianus, qui & Canoni primo hujus distinctionis desumpto ex suppositicia Decretali Caixti I. Papæ hoc summarium præfigit: *Nulli agere liceat sine discretione justitiæ contra disciplinam Romanæ Ecclesiæ*.

Ecclesiæ ejusdem Provinciæ jampridem sequebantur ritum Ecclesiæ Metropolitanæ.

Scitur quidem jampridem in pluribus locis id fuisse observatum, ut Ecclesiæ unius Provinciæ morem & ritum eumdem sequerentur, notanter Ecclesiæ Metropolitanæ, quod & ævo sancti Leonis respectu Ecclesiarum, quæ jure Metropolitico Romano Episcopo subjiciebantur, quæ & *suburbicariæ* dicebantur, observatum fuisse constat ex Epistola sancti Leonis ad Episcopos per Siciliam constitutos, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 19. *cap.* 1.

Idipsum in quibusdam Hispaniarum Provinciis jampridem constitutum fuisse, ex Decretis Concilii Toletani XI. & Bracarensis II. relatis respective hac distinctione *Can.* 13. *&* 14. constat.

Et quidem priori hoc summarium præfixit Gratianus: *Omnes Provinciæ eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam sedem habere cognoverint*.

Ad ista per Gratianum relata Decreta, nec non verbi Gratiani reflectens in sua Analysi Ludovicus de Hericourt, recte monet, hodie non observari hæc Decreta, notanter in Gallia *On ne suit point, à présent ces Décrets, sur-tout dans les Eglises de France, où chaque Diocese a son Breviaire & ses cerémonies particulieres*

De hac Ecclesiarum Gallicanarum disciplina vide dicta in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 16. *c.* 12. alias 9. ubi notavi quam fuerint tenaces Ecclesiæ Gallicanæ in retinendis suarum respective Ecclesiarum Particularium Breviariis & Ritualibus libris, dum Romani, præsertim post Concilium Tridentinum, prætenderunt, ut his particularibus Rituum libris abdicatis, ubique Ritus & Officium Romanum præscriberetur, prout latius deductum est in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 16. *c.* 12. *n.* 23. alias in *supplemento ad tit.* 16. *cap.* 9.

DISTINCTIO XIII.

In jure naturali nunquam potest dispensari.

GRATIANUS postquam de variis speciebus juris egit, pergit ad distinctionem 13. cui hoc procemium præfigit: *Item adversus naturale jus nulla dispensatio admittitur, nisi forte duo mala ita urgeant, ut alterum eorum necesse sit eligi* ".

Ut primam partem adstruat, nullam auctoritatem adducit, supponens eam per se sat probatam, & a nemine in dubium vocandam. In probationem vero exceptionis, adducit *Can.* 1 Decretum Concilii Toletani VIII. *c.* 2. cui hoc summarium præmittit, *minus malum de duobus eligendum est*. Et *Can.* 2. recitat longum discursum S. Gregorii in librum Job.

Recte hic monet Ludovicus de Hericourt in sua Analysi, quod accipiendo verba Gratiani ad litteram, credere quis posset, aliquando licitum esse perpetrare minus malum ad evitandum majus; quod & falsum esse, & contra mentem Gratiani asserit: verba ejus sunt: *Il faut prendre garde au sens qu'on donnera à cette distinction, car elle peut donner occasion de croire, si on la prend à la lettre, qu'il y a des cas, dans lesquels il est permis de faire un petit mal, pour en èviter un grand: au lieu que les exemples rapportès justifient que l'intention du Compilateur n'a étè que de dire qu'il n'est pas permis de commettre un nouveaux crime pour exécuter une promesse d'une chose qui est contre la Loi naturelle*.

Et revera si integri textus hic a Gratiano citati legantur, apparebit, auctores nihil aliud voluisse, quam quod illicite aut inconsiderate promissum, posse & subinde debeat omitti, sive non adimpleri; quia implendo *majus malum* committeretur: sic autem non adimplendo non aliquod *minus malum* de novo committitur, sed male promissum, sine peccato, quin & subinde meritorie, non adimpletur.

Interim fatendum est, admodum inadæquate locutum esse Gratianum, dum dixit: *minus malum de duobus eligendum est*: quia omissio promissi in illis circumstantiis nullum est malum, quamvis malum fuerit in promittendo (*a*).

DISTINCTIO XIV.

Utrum minus malum possit committi, ut in aliis majora mala evitentur.

HAc distinctione pergit Gratianus inquirere, an e duobus malis *minus* elegi possit; unde præmittit hunc titulum: *Verum hoc* (*scilicet de eligendo minus malo in distinctione præcedenti*) *in una eademque persona intelligitur: cæterum an in diversis personis eadem dispensatio locum habeat, videlicet ut committantur minora, ne alii gravioribus implicentur, merito quæritur* ".

In hoc summario videtur apertius indicari, quod præcedenti distinctione dicere voluerit, posse ab aliquo *minus malum committi*, ne ipse majus aut gravius malum committat.

Quidquid sit de Gratiani opinione, certum est, quod nunquam possit minus peccatum committi, ut evitetur majus; nec id probatur auctoritatibus a Gratiano hic adductis, uti notatum est ad distinctionem præcedentem.

Hac autem distinctione recte probat Gratianus, nihil contra jus naturæ aut Evangelium, sive nullum quantumvis leve peccatum posse perpetrari, ut alii a peccatis etiam enormibus retrahantur, uti probat *Can.* 1. auctoritate S. Augustini aperte docentis, non posse excusari factum Loth, tradentis filias suas Sodomitis, ut iis abuterentur, ne viris sive hospitibus contumeliam inferrent; quantumvis id fecerit ob *compensationem malorum*, tradendo filias suas Sodomitis, ne enormius crimen Sodomiticum ab ipsis in viros seu hospites committeretur: " Quod ait Sodomitis Loth: *Sunt mihi duæ filiæ, quæ nondum noverunt viros: producam illas ad vos, utimini illis quomodo placuerit: tantum in viros illos*

(a) Gratianum sine ulla venia arguit erroris S. Augustinus 1. quam sequitur D. Gibert, tom. 1. *Corp. juris Canonici pag.* 216. *col.* 1.

„ *illos ne faciatis iniquum*: quoniam prostituere volebat filias suas hac compensatione, ut viri hospites ejus nihil a Sodomitis tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumcumque peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius malum gravius faciat; an potius perturbationi Loth non consilio tribuendum sit, quia hoc dixerit, merito quæritur; & nimium periculosissime admittitur hæc compensatio: si autem perturbationi humanæ tribuitur, & menti tanto malo permotæ, nullo modo imitanda „: ita hic Gratianus ex S. Augustino, *Lib. quæst. super Genesim*.

Post hæc quærit Gratianus *part.* 2. hujus distinctionis: *Quæ Constitutiones valeant temperari, vel quæ non?* Hanc quæstionem resolvit unico Canone, prolato fragmento Epistolæ S. Leonis ad Rusticum Episcopum Narbonensem, in qua scribit: „ Sicut quædam sunt, quæ nulla ratione possunt convelli, ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari. „

Regula in dispensatione servanda.

Addit autem hic hanc notandam & in dispensatione merito servandam regulam „: Illa consideratione semper servata, ut in iis, quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum. „

DISTINCTIO XV.

AD distinctionem decimam quintam procedens Gratianus monet in proœmio: „ Quoniam de jure naturali & constitutione vel consuetudine hactenus disseruimus, differentiam, quia invicem discernuntur, assignantes, nunc ad Ecclesiasticas constitutiones stylum vertamus, prout ex libris sanctorum Patrum colligere possumus, breviter assignantes „.

Quo tempore celebrata sint singula Concilia generalia?

Hæc distinctio tribus duntaxat constat Canonibus. Primo Canone refert prolixum fragmentum sub nomine Isidori, *lib. 6. de Etymologiis cap. 16.* cui hic titulus præficitur: *Quo tempore cœperint Canones Conciliorum generalium*.

Verum quam parum authenticum sit hoc fragmentum, probant tum hic notata per Correctores Romanos, tum quæ de hoc scripsit vir doctissimus, Antonius Augustinus in dissertatione de veterum Canonum collectoribus *cap.* 16.

De auctoritate Conciliorum generalium

Cæterum quo tempore, & qua occasione singula Concilia generalia celebrata sint, accuratius notarunt, qui Conciliorum historias ex professo scripserunt.

De auctoritate quatuor Conciliorum Nicæni Constantinopolitani, Ephesini, & Chalcedonensis agit *Can.* 2. prolato fragmento ex Epistola S. Gregorii, in qua de his quatuor Conciliis ita loquitur: „ Sicut S. Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere & venerari me fateor (*a*) „.

Post hæc subdit Gratianus: „ Quintum quoque Concilium pariter veneror „. Tum ibidem enumerat, quorum scripta in eodem Concilio fuerint damnata, scilicet Ibæ, Theodori, & Theodoreti.

Cur nonnulli V. Concilium recipere recusaverint?

Hæc sunt tria illa capitula, quorum occasione nonnulli quintam Synodum non recipiebant: eorum enim condemnatio gravissimas, etiam inter Catholicos, excitavit contentiones, quin & Ecclesiæ scissuras; immo nec hodie super his capitulis inter Theologos convenit; nonnullis opinantibus in hac condemnatione Synodum quintam errasse, sensumque horum scriptorum non habuisse sat perspectum: potest enim juxta ipsos Synodus, etiam OEcumenica, in simili quæstione facti, quis sit sensus alicujus libri vel auctoris, errare.

Cæterum Romanos Pontifices in sua ad Pontificatum assumptione professos fuisse, octo ut minus sæcula, se omnia Decreta & definitiones Conciliorum generalium suscipere, constat ex libro Diurno Romanorum Pontificum; atque latius probatum est in *Jure Eccl. Tom. 1. part. 1. tit. 15. cap. 1. pag. 193.* alias in *supplemento ad partem 1. tit. 5.*

Observanda circa Decretum sub nomine Gelasii de libris apocryphis.

Canone 3. refert Gratianus prolixum Decretum sub hoc titulo: *Gelasius in Concilio habito Romæ cum 70. Episcopis scribit*. Huic Canoni præmittitur hoc summarium: *quæ Concilia sancta Romana Ecclesia recipiat?*

Porro in hoc Gelasiano Decreto non agitur de Conciliis nisi in prima periodo, quæ finitur, ad illa verba: *Custodienda & recipienda decernimus & mandamus*.

Cæterum in hoc Decreto, quod vulgo Gelasio adscribitur, tot variantes lectiones & inscriptiones, tum in antiquioribus, tum in recentioribus Decreti Codicibus editis & manuscriptis, tum apud alios Canonum Collectores occurrunt, ut vix sciri queat, quid ipsum originale contineat, ut & notarunt Correctores Romani ad verbum, *mandamus*: „ Post hoc verbum, inquiunt, in Decreto Gelasii sequitur continenter: item *Opuscula B. Cypriani*, *&c.* Sed Burchardus & Ivo in Panormia habent ut Gratianus. Ac certe in toto hoc capite tot modis discrepant collectiones ab originali, ut satis certo statui non possit, quæ vera & pura sit Gelasii lectio, nec magnopere sit mirandum, si nonnulla sint, quæ difficultatem faciunt „. Videri poterunt notæ Stephani Baluzii.

DISTINCTIO XVI.

De Canonibus vulgo Apostolorum.

HAc distinctione tractat Gratianus de Canonibus vulgo *Apostolorum*, de eorum numero, auctore, & receptione; sed adeo confuse, adductis & truncatis tot apocryphis monumentis, ut vix intelligi queat, quid dicere velit, uti ex notis Correctorum Romanorum patet.

De his parum accurate Gratianus.

Quæ de Canonibus sextæ Synodi, ac distinctione, & de tempore, quo singulæ Synodi habitæ fuerunt, Gratianus recitat, pleraque sumpta sunt ex parum authenticis monumentis, & notanter ex Præfatione collectioni pseudo-Isidori præfixa: de his potius consulendi, qui Conciliorum historias ex professo scripserunt.

DISTINCTIO XVII.

Penes quem sit auctoritas convocandi Concilia generalia?

HUic distinctioni hunc titulum præfixit Gratianus, *Generalia Concilia, quorum tempore celebrata sint: vel quorum auctoritas cæteris præemineat, sanctorum auctoritatibus supra monstratum est. Auctoritas vero congregandorum Conciliorum penes Apostolicam Sedem est*.

Hac itaque distinctione adstruere studet Gratianus auctoritatem congregandorum Conciliorum penes Apostolicam Sedem esse.

Et sane licet constet primis ut minus octo seculis Concilia, præsertim generalia, convocata fuisse per Imperatores, uti perspicuum est ex litteris, quibus ipsi prælata Concilia indixerunt, quemadmodum inter alios notavit Edmundus Richerius in Historia Conciliorum; nihilominus & hoc constat, sæculo IX. & sequentibus, signanter postquam in auctoritatem receptæ fuerunt falsæ Decretales, credi cœpisse, hanc convocandorum Conciliorum auctoritatem penes Apostolicam Sedem esse; ut tandem in dictatu vulgo Gregorii VII. inter speciales prærogativas Romano Pontifici competentes, etiam hæc his verbis exprimatur: *Quod nulla Synodus absque præcepto summi Pontificis debet generalis vocari.*

Eam vendicavit Apostolicæ Sedi dictatus vulgo Gregorii VII.

Num autem hic dictatus, seu articulorum collectio sit revera Gregorii VII. incertum est. Hoc indubitatum est, uti & notat D. Fleury in sua historia *lib.* 63. *num.* 11. inter hos articulos reperiri nonnullos manifeste falsos (*manifestement faux*). Insuper & inter eos esse quosdam extractos e falsis Decretalibus, & contrarios pristinæ disciplinæ; inter quos est indubie hic supra relatus articulus; utpote qui in falsis Decretalibus per Gratianum, notanter *Can.* 1. sub nomine Marcelli Papæ, & *Can.* 2. sub nomine Julii Papæ exprimitur eisdem verbis.

Quin nec id mirum, Gratianum hanc sententiam quasi indubitatam proponere; quandoquidem ipse eam suo tempore receptam, tamquam indubitatam videret; prout & hoc circa plures alios articulos Gratiano accidisse constat, utpote qui passim neglecta veteri disciplina, ad temporis sui disciplinam opus suum inflexit; præsertim quoad ea, quæ Romani Pontificis prærogativas respicere videbantur.

Distinctionem finit adducto *Can.* 7. fragmento Epistolæ S. Gregorii, qua declarat, quod Episcopi sive in sedendo, sive in subscribendo sequi debeant ordinem, sive tempus ordinationis: *Verum, ait, tempus ordinationis non ad Ecclesias, sed ad personas refertur, sicut ex consuetudine Cardinalium sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & Episcoporum uniuscujusque Provinciæ evidenter apparet*.

DISTINCTIO XVIII.

Conciliorum Episcopalium auctoritatem contra pristinam disciplinam restringit Gratianus.

HAc distinctione prosequitur rGatianns tractare de Conciliis Provincialibus Episcoporum: præfigit autem hunc titulum: *Episcoporum igitur Concilia, ut ex præmissis apparet, sunt invalida ad definiendum & constituendum, non autem ad corrigendum: sunt enim necessaria Episcoporum Concilia ad exhortationem & correctionem, quæ etsi non habent vim Constitutionis, habent tamen auctoritatem imponendi & indicendi, quod alia statutum est, & generaliter seu specialiter observari præceptum*.

Sane Canones hic a Gratiano relati, Conciliis Episcopalibus auctoritatem non tantum corrigendi aut puniendi, sed & auctoritatem Canones & Decreta edendi attribunt: neque ante Gratianum hanc auctoritatem hisce Concilii ullus negare præsumpsit, uti ostendit de Marca *lib. 6. cap. 14. de Concord. Sacerd. & Imperii*, concludens *num.* 13. *Quapropter, ait, merito reprehendendus Gratianus, qui novum jus introducere conatus est in Decreto suo; nimirum posse quidem Concilia hæc causas judicare, & criminibus debitas pœnas imponere, non tamen novos Canones condere, non constituere aliquid vel definire, ut ipse loquitur in distinct.* 18.

Verisimile est, Gratianum hanc limitationem circa auctoritatem Conciliorum Episcopalium excogitasse, ut

(a) Gratianus in præsenti distinctione ubi annumerat Concilia generalia, silet de Conc. Sardicensi; ut distinctione 16. Canone 11. illud recenset inter Synodos particulares, ut observavit D. Van-Espen ad finem Dissertationis in Synodum Sardicensem: quæ extat Tom. VII. hujus edit.

Canones hic relatos conciliare videretur cum fragmentis e falsis Decretalibus per ipsum præcedenti distinctione relatis, in quibus asseritur, *non esse ratum Concilium, quod auctoritate Romanæ Ecclesiæ fultum non fuerit*, uti habet summarium fragmenti falsæ Decretalis Julii I. relati *Can.* 2. vel ut habet summarium *Can.* 6. *Provincilia Concilia sine Romani Pontificis præsentia pondere carent*. Cum enim Gratianus videret non posse negari Concilia Provincialia juxta Canones Antiochenos, aliosque, etiam bis in anno, convocanda & celebranda esse, nulla de auctoritate aut præsentia Romani Pontificis, ejusve approbatione, aut ejus Legati præsentia, facta mentione, conciliationis gratia; & ut interim ipsa Concilia, quodammodo Romani Pontificis auctoritati subjiceret, effectumque sive executionem ab ejus approbatione dependentem redderet, hanc circa eorum auctoritatem condendi Canones limitationem adinvenit; qua mediante, hæc Concilia sine auctoritate Romani Pontificis celebrata omni fere pondere destituta essent, contra pristinam consuetudinem per decem & amplius sæcula observatam.

Opinionem Gratiani amplexi sunt Curiales Romani.

Licet autem assertum hoc a Gratiano omni auctoritate destitutum inveniatur, nihilominus post evulgatum ejus Decretum, pro jure quasi receptum fuit, præsertim a Romanis curialibus, quia uti recte notavit D. Fleury in *sua historia l.* 70. *n.* 28 non obstante, quod Gratianus plura contra Patrum disciplinam sine ulla auctoritate asseruerit, & hactenus inaudita suo Decreto inseruerit; tanta equidem sæculis sequentibus ejus auctoritas fuit, ut ipsius dicta quasi pro jure reciperentur. Verba ejus sunt: *Ainsi parle Gratien, mais de son chef & sans alleguer aucune autorité de cette doctrine inouie jusques alors; & toutefois les siecles suivans l'ont embrassée sur sa parole: tout ce qui se trouve dans son Decret a passé pour la plus pure discipline de l'Eglise; & on ne l'a point cherchée ailleurs pendant les trois siecles suivans.*

Et quidem Romanis annitentibus, præsentem Gratiani doctrinam pro jure quasi invaluisse sæculis XII. XIII. & XIV. vel inde habemus, quod his sæculis vix ulla legantur celebrata Episcoporum Concilia, nisi Sedis Apostolicæ Legati intervenirent, immo & præsiderent; nec Decreta nisi per ipsos probata, quin & formata, ederentur; uti notatum est in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 21. *cap.* 3. *pag.* 348. & *cap.* 4. *pag.* 352. alias in *Supplemento* ad hunc *tit. cap.* 3.

Quin nec hodie ab hac Gratiani sententia recedunt Romani: licet enim agnoscant, Synodos Provinciales posse convocari & celebrari absque speciali licentia Sedis Apostolicæ, aut præsentia Legati; quin & Decreta ab eis concipi & condi: nihilominus insistendo Gratiani Decreto, sustinent hæc Decreta publicari non posse, & consequenter non obligare, nisi prævie fuerint Romæ revisa & examinata, uti probat declaratio Congregationis Cardinalium pro interpretatione Concilii Tridentini data anno 1594. his verbis expressa; *Decreta quæ in Conciliis provincialibus conduntur, publicari non debent inconsulto Romano Pontifice.*

Quin & ad eam opinionem conantur inflectere Decretum Concilii Tridentini.

Hujus declarationis meminit Petrus de Marca *l.* 6. *c.* 14. *n.* 13. notatque, quod hæc Congregatio per hanc declarationem auctoritatem Conciliorum Provincialium quibusdam limitibus circumscribendo, verbis Decreti Concilii Tridentini vim apertam intulerit, uti deductum est *Tom. I. Juris Eccles. t.* 20. *c.* 4. *pag.* 329. & *c.* 5. *pag.* 332. alias in *Supplemento* ad hunc titulum *cap.* 3.

Cæterum de tempore, quo hæc Concilia Provincialia celebranda sint ex præscripto Canonum; qui hic a Gratiano referuntur; nec non de obligatione Episcoporum ad ea accedendi, uti & de causis, quæ ab accessu excusant, & forma qua hæc excusatio intimanda sit, plenius deduxi in *Jure Eccles. cap.* 1. *pag.* 319. *Tom. I. parte* 1. *tit.* 20.

DISTINCTIO XIX.

HAc distinctione agit Gratianus de Epistolis Decretalibus Romanorum Pontificum, earumque auctoritate.

Itaque initio distinctionis ait: *De Epistolis Decretalibus quæritur, an vim auctoritatis obtineant, cum in corpore Canonum non inveniantur.*

Hic a Gratiano intelligi famosas Decretales per pseudo Isidorum primis Pontificibus suppositas, manifestum est ex his, quæ producit pro resolutione quæstionis, & notanter pro asserenda Decretalium auctoritate.

Adfert enim *Can.* 1. pro resolutione quæstionis propositæ prolixum fragmentum Epistolæ Nicolai I. Papæ ad Episcopos Galliæ, inter quos tunc temporis & eruditione, & auctoritate, ac zelo pro tuenda Ecclesiastica disciplina eminebat Hincmarus Rhemensis; in hac Epistola contendebat Nicolaus contra hos Episcopos adstruere harum Decretalium auctoritatem, licet in Codice Canonum non reperientur.

Utrum objectionem Episcoporum Galliæ, ac signanter Hincmari Rhemensis contra harum confictarum Decretalium auctoritatem sat solide solverit Nicolaus, merito ambigi posset. Cæterum responsum Nicolai probavit Gratianus, atque de harum Decretalium auctoritate, sinceritate, & veritate nullatenus dubitans, eas in confirmationem suorum dictorum sparsim adducit; notatque D. Fleury, quod iis innixus in omnibus faveat novellis prætensionibus curiæ Romanæ. *Il favorise*, ait in sua Historia Ecclesiastica l. 70. n. 28. *par tout les nouvelles prétentions de la Cour de Rome, fondée sur les fausses Decretales.*

Opinio Gratiani de harum Decretalium auctoritate.

Post hæc pro adstruenda in generali omnium sanctionum Sedis Apostolicæ auctoritate, adducit sub nomine Agathonis quædam verba sub hoc summario: *Omnes sanctiones Apostolicæ Sedis irrefragabiliter sunt observandæ.*

Ad hanc Gratiani sententiam reflectens Ludovicus de Hericourt in sua Analysi monet, quod sicuti tempore Nicolai I. contendebant Episcopi Gallicani, Decretales vim legis non habere, dum in *Codicem Canonum* non erant relatæ; ita etiam hodie prætendant: *Que les Bulles des Papes, n'ont force de loi en France, que quand elles ont été confirmées par des Lettres Patentes enregistrées au Parlement, acceptées par les Pasteurs, & publiées dans leurs Dioceses.*

Eandem quoad Bullas Pontificias esse praxim Belgicam, late ostendi in *Tractatu de Promulgatione Legum, seu Placito Regio* (*a*).

Ut Gratianus eam auctoritatem Decretorum Sedis Apostolicæ amplius confirmet, profert *Canone* 3. Decretum, cui hoc præfigitur summarium: *Tolerandum est jugum, quod a Sancta Sede imponitur, licet importabile videatur.*

Idem autem in Decreto his verbis exprimitur: *In memoriam B. Petri Apostoli honoremus sanctam Romanam & Apostolicam Sedem, ut quæ nobis Sacerdotalis est mater dignitatis, esse debeat Ecclesiasticæ magistra rationis: quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licet vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur jugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus.*

Hoc Decretum juxta Correctionem Romanam extat quasi desumptum ex *capitulis Caroli Imperatoris*; notaturque extare apud Burchardum sub nomine *Concilii Triburiensis c.* 30. quod & notavit Stephanus Baluzius in additione ad *c.* 16. *l.* 2. Petri de Marca *de Concordia Sacerdotii & Imperii*; ubi monet verisimiliter Patres Triburienses verba illa mutuasse ex legibus Caroli, atque ita legem fecisse suam, quam approbaverunt; *Sed utcumque, ait, se res habeat, magni momenti sunt verba istius capitis: nam cum auctor vellet gratificari Romano Pontifici in causis Ecclesiasticæ disciplinæ, videretque hoc pacto nonnulla tentari contra consuetudines receptas, usus est eadem dexteritate, qua usus olim erat in Concilio Sardicensi Osius Cordubensis Episcopus, ut Episcoporum dejectorum appellationes ad Romanam Sedem approbari curaret ab eadem Synodo, nimirum adducta reverentia, quæ B. Petro, sedisque ejus debetur.*

Monet præterea, quod formula, & *nomen beati Petri* ad conciliandam Sedi Apostolicæ, & ejus Decretis majorem reverentiam frequenter assumatur.

Canone IV. adducit Gratianus suppositicium Decretum sub nomine *Stephani Papæ* sub hoc summario; *Quidquid Romana Ecclesia statuit vel ordinat, ab omnibus observandum est.*

Quin immo *Canone* 6. refert verba S. Augustini tanquam sumpta ex *l.* 2. *de Doctrina Christiana c.* 8 cum hac epigraphe; *Inter Canonicas Scripturas Decretales Epistolæ connumerantur*: quibus videtur indicare Gratianus, quasi Augustinus etiam has Decretales (de quarum auctoritate hac distinctione agitur) inter *Canonicas Scripturas* connumerasset; quod & Correctores Romani observasse videntur; postquam enim monuerunt; caput hoc apud Augustinum aliter haberi, quam retulit Gratianus: post ibidem relatam Augustini sententiam addunt: *Quæ quidem beati Augustini sententia, non ad Decretales Romanorum Pontificum: sed ad Canonicas & sacras Scripturas referenda est.*

An Pontifices in suis Decretis recedere possint a Patrum Decretis & Evangelicis præceptis?

Addit Canone 7. textum ex Epistola S. Leonis ad Episcopos Viennenses sub hoc summario, *Ministerii divini se exortem intelligat, qui soliditate Petri recedit.*

Quantumvis autem Gratianus hac distinctione omnia etiam apocrypha, & ad alienum sensum detorta impenderit ad adstruendam & amplificandam auctoritatem Decretalium & Decretorum Sedis Apostolicæ; nihilo minus ad calcem hujus *Can.* 7. (in quo refertur fragmentum Epistolæ S. Leonis magnifice de Petri prærogativa loquentis) subdendum censuit sequens monitum; „Hoc autem intelligendum est de illis sanctionibus „vel Decretalibus Epistolis, in quibus, nec præce-„dentium Patrum Decretis, nec Evangelicis præce-„ptis aliquid contrarium invenitur".

In his, quæ de Anastasio Papa refert Gratianus, erravit.

Hoc monitum videtur Gratianus subjecisse ob ea, quæ de Anastasio II. Papa erat dicturus; immediate quippe post monitum subdit; "Anastasius enim secundus fa-„vore Anastasii Imperatoris, quos Acacius post sen-„tentiam in se prolatam Sacerdotes vel Levitas ordina-„verat, rite fungi acceptis officiis debere decrevit".

Post hæc *Can.* 8. relato sub hac inscriptione: *Anastasius secundus ad Anastasium Augustum Epistol.* 1. *c.* 7. & 8. ita subdit Gratianus: "Quia ergo illicite & „non canonice; sed contra Decreta prædecessorum & suc-

(a) Hic Tractatus *de Promulgatione Legum Ecclesiasticarum &c.* inferius *Tom. IX. hujusce editionis* habetur.

„ & successorum suorum hæc rescripta dedit) ut pro„ bant Felix & Gelasius, qui Acacium ante Anasta„ sium excommunicaverunt, & Hormisda, qui ab ipso „ Anastasio tertius, eumdem Acacium postea damna„ vit) ; ideo ab Ecclesia Romana repudiatur , & a „ Deo percussus legitur fuisse ".

Dein *Canone* 9. refert, quomodo hic Papa favore Anastasii Imperatoris ad Pontificatum evectus sit, volueritque contra Decreta suorum prædecessorum Acacium jam damnatum in suam communionem recipere; atque fuerit eam ob causam reprobatus, & a Deo percussus, quod in summario Canonis ita exprimitur: *Anastasius II. a Deo reprobatus, nutu divino percussus est.*

Verum hic notant Correctores Romani, Gratianum in his, quæ hic de Anastasio II. Papa dixit, in multis erralle; monetque Stephanus Baluzius in notis ad citatum Canonem 9. *Certum est, permulta in hoc capite esse; quæ non congruunt cum fide historiæ; neque tamen propterea accusandus est Gratianus, cum ille non sit auctor istius narrationis, quam accepit ex veteri libro Pontificali Romanæ Ecclesiæ* ".

Et ante hos Didacus Covarruvias *lib.* 4. *variar. Resolut. cap.* 13. solide evicit, Gratianum erralle in his, quæ de hoc Pontifice attulit *Can.* 9. sed & una monet *num.* 1. *Cæterum Albertus Pighius* lib. 4. de Eccles. Hierarch. cap. 8. *multam adversus Gratianum excandescit in iram, pio quidem animo, & serventissimo in Apostolicæ Sedis majestatem zelo: quippe qui omni conatu contendat, summos Pontifices, qui post Petrum sedem illam obtinuere, a labe hæresis prorsus immunes fuisse* ".

Errorem hunc Gratiani etiam notavit Antonius Augustinus *lib.* 1. *Dial.* 6. cum enim unus colloquutorum dixisset: *Non persequar hæc latius: cum id satis acerbe Albertus Pighius, & alii prosequantur*. Respondet Antonius Augustinus: *Modestiam in eis requiro, sed causæ suæ inserviunt*.

Non sine fundamento proinde notarunt hic Correctores Romani, quod circa ea, quæ de Anastasio II. Papa dixit Gratianus, *in multis erraverit*: sed optandum esset, ut in notandis cæteris Gratiani erroribus tam solliciti fuissent. At verendum ne de ipsis dici queat, quod de Pighio, aliisque dixit Antonius Augustinus, *sed causæ suæ inserviunt*.

Interim ex his, quæ occasione Anastasii Papæ scripsit Gratianus, dubitari non potest, quin supposuerit & existimaverit, fieri posse, ut aliquid inveniatur in Decretis Romanorum Pontificum, quod *Decretis præcedentium Patrum, aut Evangelicis præceptis contrarietur*; quod & aliis locis sat aperte indicavit, uti in sequentibus notabitur.

De his autem, quæ *Canone* 10. dicit Gratianus de Maximo Cynico, & a Correctoribus Romanis circa hæc annotantur, videri poterunt Scholia in Canonem IV. Synodi Constantinopolitanæ primæ *Tom. VI.* hujus ditionis.

DISTINCTIO XX.

De auctoritate Decretalium comparata ad expositiones S. Scripturæ

HAc distinctione disserit Gratianus de auctoritate Decretalium Romanorum Pontificum comparata „ ad Expositiones sacrarum litterarum: Nunc, inquit, „ quæritur de Expositionibus (alias Expositoribus) „ sacræ Scripturæ, an exæquentur, an subjiciantur „ eis: quo enim quisque magis ratione nititur, eo „ majoris auctoritatis ejus verba esse videntur. Pluri„ mi autem tractatorum, sicuti pleniori gratia San„ cti Spiritus, ita ampliori scientia aliis præcellentes, „ rationi magis adhæsisse probantur: unde nonnul„ lorum Pontificum constitutis, Augustini, Hierony„ mi, atque aliorum tractatorum dicta videntur esse „ præferenda „.

In judiciis ferendis prævalet auctoritas prælatorum: in interpretandis Sacris Scripturis prævalet auctoritas SS. Patrum.

Dein immediate ita prosequitur: „ Sed aliud est cau„ sis terminum imponere: aliud sacras Scripturas dili„ genter exponere. In negotiis definiendis non solum „ est necessaria scientia, sed etiam potestas. Unde „ Christus dicturus Petro: *Quodcumque ligaveris super* „ *terram, erit ligatum & in cælis* . *&c.* prius dedit „ sibi claves regni cœlorum; in altera dans ei scien„ tiam discernendi inter lepram & lepram, in altera „ dans sibi potestatem ejiciendi aliquos ab Ecclesia vel „ recipiendi.

His præmissis quæstionem ita resolvit „: Cum ergo „ quælibet negotia finem accipiant, vel in absolutione „ innocentium, vel in condemnatione delinquentium; „ absolutio vero vel condemnatio, non scientiam tan„ tum, sed etiam potestatem præsidentium desideret; „ apparet quod divinarum tractores Scripturarum, et„ si scientia Pontificibus præemineant, tamen, quia „ dignitatis eorum apicem non sunt adepti, in sacra„ rum quidem Scripturarum expositionibus eis præpo„ nuntur; in causis vero definiendis secundum post eos „ locum merentur „.

Censet itaque Gratianus in decidendis sive judicandis causis, & edendis Decretis, expositiones S. Scripturæ, etiam SS. Patrum, cedere Decretis & decisionibus Pontificum, utpote quibus auctoritas ligandi & solvendi, necnon causas decidendi data est: at in sacrarum Scripturarum expositionibus eis Pontificum decreta postponi.

Idem censuerunt Patres Concilii Toletani XIV.

Hanc sententiam de expositionibus sacrarum Scripturarum per SS. Patres factis præferendis summorum Pontificum Decretis, sæculo septimo secuti Episcopi Hispani leguntur: cum enim anno 686. in Concilio Toletano XIV. præsidente S. Juliano Archiepiscopo Toletano concepissent confessionem fidei 16. Capitulis constantem, eamque ad Benedictum II. Papam misissent, intellexerunt in hac confessione quatuor Capitula Benedicto displicere.

Igitur rursus biennio post congregati in Concilio Toletano XV. decreverunt hæc quatuor Capitula conferre cum dictis SS. Patrum; at cum post factam collationem ea reperissent consona doctrinæ & expositionibus SS. Ambrosii, Augustini, & Fulgentii, pronun„ tiant; „ Quos quia celebre in toto orbe Doctores „ feriata Ecclesiarum Dei vota percenseant, non illis „ est succensendum, sed potius succumbendum, quia „ omne quod contra illos sapitur, a rectæ fidei regula „ abhorrere sentitur „.

Deinde subjicere non verentur: „ jam vero si post „ hæc, & ab ipsis dogmatibus Patrum, quibus hæc „ prolata sunt, in quocumque dissentiant, non jam „ cum illis est amplius contendendum, sed, majorum „ directo calle inhærentes vestigiis, erit per divinum „ judicium, amatoribus veritatis responsio nostra sub„ limis, etiamsi ab ignorantibus æmulis censeatur „ indocilis „. Hæc latius habentur apud Labb. *tom.* 6. *Concil. colum.* 1303.

Hæc dirigi contra Romanos, quorum super articulis judicium postulaverant, contextus probat, & notavit D. Fleury in sua *Historia l.* 40. *num.* 40.

Ex quibus evidens est, hos Patres non secus ac Gratianum existimasse, quod dum agitur de sensu Scripturæ sacræ, expositiones SS. Patrum Decretalibus Pontificum simpliciter cedere non debeant.

Distinctionem hanc absolvit Gratianus tribus Canonibus, quorum primo exhibetur fragmentum Epistolæ Leone IV. ad Episcopos Britanniæ, quæ extat integra *tomo* 10. *Conciliorum Generalium colum.* 30. Huic fragmento præmittit Gratianus hoc summarium: *Aliorum scripturæ Romanorum Pontificum Decretis non sunt præponendæ*; scilicet in *judiciis & causis* decidendis, uti ex verbis Gratiani præcedentibus, nec non contextu relati fragmenti manifestum est. Unde in integra Epistola, huic fragmento præfigitur hoc summarium: *Per quæ Decreta debeant judicare Episcopi*.

Quæ sint Decreta, juxta quæ causas debent decidere Episcopi?

Quæ autem sint Decretales Pontificum, per quas judicare debeant, in principio declaratur his verbis: *Quæ habentur apud nos simul cum Canonibus*, sive, uti legitur in integra Epistola, & hic in nota marginali, *in Canone*.

Porro ex Canonibus Conciliorum & Decretis Pontificum, quæ hic recitat Leo, & de quibus testatur, quod his ipsi Romani in *judiciis* uterentur, esse Canones Conciliorum, & Decretales & Decreta Præsulum Romanorum, quæ in Codice *Dionysii Exigui* continebantur, manifestum est, & consequenter ea ætate hunc Codicem apud Romanos auctoritatem adhuc obtinuisse, ut juxta Canones & Decreta Romanorum Pontificum in eo contenta judicare deberent Episcopi, quod & notavit de Marca *lib.* 3. *de Concord. Sacerd. & Imper. cap.* 4. *num.* 5. qui ibidem recte reflectit, Leonem auctoritatem falsarum Decretalium primis Pontificibus suppositarum non agnovisse: „ Etenim supposititiis an„ tiquorum Pontificum Epistolis, ait, quæ jam a se„ xaginta annis sub Isidori nomine consarcinatæ, per „ Europam sparsæ vulgabantur, locum inter Canones „ dare noluit; hæc est enim verborum illorum sen„ tentia, cum de regulis Decretalium loquitur, id est, „ *Quæ habentur apud nos simul cum illis in Canone*; „ statimque non Anacleti, non Evaristi, cæterorumque „ Pontificum ψευδεπιγράφους Epistolas enumerat, sed Si„ ricii, Innocentii, Zosimi & aliorum Pontificum, „ quæ habentur in collectione Dionysii.

Sæculo IX. Codice Dionysii Exigui utebatur Ecclesia Romana.

Post hæc merito monet: „ Quare quod Leo Ponti„ fex ad cætera Decreta Silvestri Canones adjungit, „ omnino delendum est; quia sine dubio vitio scrip„ toris in textum irrepsit, præsertim cum illa tempe„ state nondum Canones *Silvestri* nec apud Sedem Apo„ stolicam, nec apud provincias recepti fuissent, ut „ docet Hincmarus „.

Post relatos Canones, & regulas Decretalium, quæ in collectione Dionsii continebantur, subjungit Leo: „ Isti omnino sunt, & per quos judicant Episcopi & „ per quos Episcopi simul judicantur & Clerici „. Judicium non obscurum, quod Leo censuerit auctoritatem harum Decretalium Romanorum Pontificum urgendam non esse; eo quod cum aliis Conciliorum Canonibus insertæ non reperiantur in Canone sive in Codice Dionysii Exigui, quo tunc utebatur Romana Ecclesia. Proinde probasse videtur Leo argumentum, quo eo seculo IX. usus fuisse legitur Hincmarus Rhemensis contra Nicolaum I. Papam auctoritatem falsarum Decretalium urgentem; quia in *Codice Canonum* non habarentur descriptæ, uti supra ad *Distinctionem* 19. notatum est.

Decreta relata sub nomine

Circa Decretum sub nomine Nicolai I. hic relatum Canone 2. ad asserendam Decretalium auctoritatem, om-

Nicolai & Innocentii sunt suspectæ fidei.

exigui ponderis est, uti tum ex dictis præcedenti distinctione, tum ex notatis circa fragmenta sub nomine hujus Pontificis per Gratianum sparsim producta, videri poterit.

Non majoris ponderis est Decretum sub nomine Innocentii Papæ relatum, *Can.* 3. uti ex nota Correctorum Romanorum intelligi potest; expresse enim monent, nec inter Epistolas Innocentii I. reperiri, nec Innocentio II. adscribi posse: eo quod idem referat Burchardus Innocentio II. anterior; ac proinde solius Burchardi fidei (e quo Gratianus verisimiliter transcripsit) innitatur.

DISTINCTIO XXI.

Hic incipit tractatus Ordinandorum unde sic dictus.

POSTQUAM Gratianus viginti distinctionibus egit de Canonibus ac Decretis Pontificum, quibus negotia Ecclesiastica terminantur, hac distinctione & subsequentibus usque ad finem hujus primæ partis sui Decreti, tractare aggreditur de Ministris Ecclesiæ, eorumque origine, institutione, officiis, qualitatibus, electione, ac ordinatione, uti ipse in Proœmio huic distinctioni præfixo exponit.

Distinctionem exorditur Canone 1. per prolixum fragmentum desumptum ex *lib. 7. Etymol. cap.* 12. S. Isidori, cui hoc præmittit summarium: *Unde nomina Ecclesiasticorum graduum sumantur.*

Unde sumantur nomina Clericalium graduum?

Et sane Isidorus in hoc fragmento exponere conatur, incipiendo ab ipso Clericatu, unde singuli gradus, sive ordines suum nomen mutuaverint; atque ostendit omnes a suis officiis sive ministeriis nomen accepisse; hancque Isidori expositionem hodie tam Theologi quam Canonistæ amplectuntur.

De Primatu Romani Pontificis. Varia hic supposititia referuntur.

Post hæc agit Gratianus hac distinctione de primatu Romani Pontificis; profertque *Canone* 2. fragmentum Epistolæ 2. Anacleti ad Episcopos Italiæ sub hoc summario: *Romana Ecclesia a Christo primatum accepit*; extatque integra *tom.* 1. *Concil. General.* cum duabus aliis eidem Pontifici adscriptis, sive per pseudo-Isidorum affictis, uti ibidem notavit Labbæus: proinde nihil solidi ex hac conficta Epistola pro primatu Ecclesiæ Romanæ a Christo collato concludi potest.

Hoc merito hic notatur, quod licet hic Epistolarum Decretalium confictor totus fuerit ad amplificandas Romani Pontificis prærogativas; nihilominus postquam dixit: „ In Novo Testamento post Christum Dominum „ a Petro Sacerdotalis cœpit ordo: quia ipsi primo „ Pontificatus in Ecclesia Christi datus est, Domino di„ cente ad eum: *Tu es Petrus, & super hanc Petram „ ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præ„ valebunt adversus eam, & tibi dabo claves regni cæ„ lorum.* Hic ergo ligandi atque solvendi potestatem pri„ mus accepit a Domino: primusque populum virtute „ suæ prædicationis adduxit ": addere non dubitaverit: „ Cæteri vero Apostoli cum eodem pari consortio „ honorem & potestatem acceperunt ". De hac pari auctoritate & potestate in cæteris Apostolis, eorumque successoribus, latius actum est *Tom. I. part. 1. Juris Eccles. tit. 16. caput* 2. alias in *Supplemento ad tit. 16. caput* 1. Profert Canone 3. fragmentum sub nomine *Gelasii urbis Romæ Episcopi omnibus orthodoxis*, præfixo hoc summario; *Primatum Romanæ Ecclesiæ non aliqua Synodus, sed Christus instituit.*

In margine autem ad initium Canonis notatur: *in Decretis cum 70. Episcopi*: quibus verbis indicare voluit notator, verba hujus Canonis reperiri in Decreto vulgo *Gelasiano de libris Canonicis & apocryphis*: quod creditur editum a Gelasio in Concilio Romano cum 70. Episcopis, de quo videri poterunt notata ad *Canonem 3 Distinctionis 15* (a).

His præmissis tertia parte distinctionis monet Gratianus: „ In his omnibus, quanto gradus celsior, tanto „ major auctoritas invenitur: in majoribus siquidem „ est regendi & jubendi potestas; in minoribus obse„ quendi necessitas ".

Ut id probet, subjicit *Canone 5 6. 7. 8. & 9.* quinque fragmenta unius & ejusdem Epistolæ Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem, quæ integra extat apud Labb. *tom. 8. Concil. General.*

Hanc partitionem advertens Antonius Augustinus *lib.* 2. *Dial.* 12. „ Poterat, inquit, si ex fonte hausisset, „ uno capite omnia verba referre; sic ordinem quoque „ Epistolæ servasset, quod minime fecit ". Quis dubitet Gratianum in adeo multiplices incidisse errores, quia sua ex fonte non hausit?

An Pontifex a nemine possit judicari?

In hac Epistola potissimum probare contendit Nicolaus, Romanum Pontificem a nemine judicari posse, eumque in finem inter alia impendit acta supposititii Concilii, quod habitum dicitur in causa Marcellini Papæ, quod hodie passim ut fictitium rejicitur.

Recte hic notat Ludovicus de Hericourt, quod ex hoc principio, quod Papa sit primus inter Episcopos sive primatum habeat, male concludat Nicolaus, Papam non posse judicari, nec ab Episcopis, nec a *Conciliis*; eo quod inferiores non habeant auctoritatem in superiores: verba ejus sunt: *De ce principe, que le Pape est le premier de tous les Pasteurs, le Pape Nicolas I. conclut que les Papes ne peuvent être jugez par des Evêques, ni par des Conciles; parce que les inferieurs n'ont point d'autorité sur les superieurs: c'est cependant mal à propos que les Ultramontains ont voulu conclure de ces autoritez, que le Pape ne pouvoit être jugé même par le Concile OEcuménique; pour ce qui regarde la foi, & la réformation générale: car le Concile Général tenant son pouvoir de Jesus-Christ, & représentant l'Eglise universelle, a une jurisdiction sur tous ceux qui la composent.*

DISTINCTIO XXII.

Quæ inter Ecclesias primum locum obtineat? Quæ secundum, &c.

HAc distinctione inquirit Gratianus, quæ sint inter Ecclesias reputandæ & habendæ majores: „ Quia „ ergo, inquit, major a minori judicari non debet, „ videndum est; quæ inter cæteras Ecclesias primum „ locum, quæ secundum, vel tertium obtineat. Roma„ na Ecclesia, sicut supra dictum est, primum locum „ inter cæteras obtinet, Alexandrina secundum, An„ tiochena Ecclesia tertium ab ea locum accepit ".

Quod Romana Ecclesia primum locum inter cæteras obtineat, probat *Canone* 1. per fragmentum Epistolæ Nicolai II. Mediolanensibus inscriptæ, & *Canone* 2. per fragmentum fictitiæ Decretalis Anacleto suppositæ, quam & ipse Gratianus in multis mutilavit, uti ex notis Correctorum Romanorum patet, qui & ibidem reflectentes ad nomen *Cephas* in hac ficta Decretali occurrens, multis hujus nominis significationem exponunt.

Cum autem Gratianus in proœmio hujus distinctionis secundum locum inter Ecclesias assignasset Ecclesiæ Alexandrinæ, & tertium Ecclesiæ Antiochenæ conformiter ad Synodum Nicænam, postea ad sui temporis disciplinam reflectens, quæ secundum locum jam tum Episcopo Constantinopolitano assignabat, profert *Canone* 3. Decretum Concilii Constantinopolitani I. quo decernitur: „ Constantinopolitanæ civitatis Episcopum ha„ bere oportet Primatus honorem post Romanum Epi„ scopum, propterea quod sit nova Roma ".

Prærogativa concessa Episcopo Constantinopolitano non sine difficultate admissa fuit.

Ad hunc Canonem monent Correctores Romani: „ Canon hic ex iis est, quos Apostolica Romana Se„ des a principio & longo post tempore non recepit ". Hoc pluribus ibidem auctoritatibus adstruunt, ac dein ex his concludunt: „ Quamquam Constantinopolitani „ Episcopi, Imperatorum potentia freti, secundum „ locum Patriarchalium sedium sibi usurparunt; idque „ tandem pacis & tranquillitatis causa fuit ipsis con„ cessum ".

Quantumvis autem constet, Episcopum Constantinopolitanum ad majorem sensim dignitatem fuisse elevatum, postquam hæc civitas facta est Imperialis; nihilominus & hoc constat, quod Romana Ecclesia inter Patriarchales semper manserit prima, & *primatum* obtinuerit: quem in finem profert Gratianus Canone 4. fragmentum Epistolæ S. Gregorii ad Joannem Episcopum Syracusanum, quæ est 12. *lib.* 9. in editione Benedictinorum, sub hac epigraphe: *Apostolicæ Sedi Constantinopolitanum constat esse subjectum.*

An recte arguantur Correctores Romani a Baluzio.

Circa hunc Canonem plura notavit Stephanus Baluzius; atque in primis monet, quod integra clausula incipiens a verbo *D. Piissimus*, usque ad verbum *profitentur*, desit in omnibus Gratiani antiquis exemplaribus & editionibus, etiam apud Democharem & Contium: „ Adjecta ergo est, ait, a Correctoribus Romanis con„ tra omnium codicum & editionum fidem, & tamen „ iidem cum soleant admonere, si quid propria auctori„ tate ex originalibus, ut ajunt, addant in contextu „ Gratiani, nihil hic admonuerunt, sed locum hunc uno „ tenore ediderunt interpolatum, ac si Gratianus ita „ legisset. Qua audacia non video fieri quicquam posse „ audacius. Merito tamen hic consulenda est nota PP. „ Benedictinorum ad citatam Epistolam S. Gregorii nov. „ Edit. ubi excusare nituntur Correctores Romanos ".

Verum est quod hic notat Baluzius, in editione Antonii Contii prædictam clausulam non haberi: quod vero idem Baluzius asserit eam in omnibus antiquis exemplaribus non haberi, ac per Correctores Romanos contra fidem omnium exemplarium adjectam, falsum id esse notat Petrus Gussant in notis ad hanc Epistolam Gregorii, ibidem de hac clausula ita disserens: „ In nonnullis „ exemplaribus Gratiani deest hæc clausula, scilicet in „ editione Parisiensi an. 1542. in Venet. 1588. & qui„ busdam aliis perpaucis: sed maxima pars tam MSS. „ quam editorum Gratiani exemplarium eam continet, „ & merito, cum non aliter potuerit legere Gratianus „ quam legeret apud S. Gregorium: nam in omnibus „ MSS. & editis ipsius Registri hæc clausula contine„ tur, & ita eam legerunt, quotquot occasione data „ hanc Epistolam retulerunt, ut infra memorabimus; „ immo & ipse Jamesius, qui nullam vellicandi Gratia„ num, & Correctores Romanos occasionem prætermit„ tit, eamdem clausulam retulit; utpote quæ in sex „ MSS. Anglicanis reperiatur: unde apposite sed pru„ denter suo more Correctores Romani clausulam hanc, „ quæ in corruptis quibusdam exemplaribus deerat, re„ stitue-

(a) In Dionysii Exigui collectione inter alia S. Gelasii Pontificis Decreta non reperitur illud Decretum: nec ejus pars de libris Canonicis habetur apud Gratianum, qui partem alteram retulit. Quidquod S. Ivo Carnutensis Decretum illud Gelasio adjudicat, unde fit ut ejus auctor incertus admodum videatur.

„ stituerunt; ex incorruptis nimirum Gratiani Codici-„ bus, & ex purissimis S. Gregorii fontibus; neque „ vero monendos ea de re lectores duxerunt; nempe „ quia corruptos illos Gratiani Codices, aut non vi-„ derunt, aut si viderunt, tamquam rem notis indi-„ gnam, contemnendos censuerunt ".

Canon 36. Trullanus multipliciter corruptus recitatur a Gratiano.

Monet prӕterea Baluzius post Baronium, in hac S. Gregorii Epistola, non agi de Episcopo Constantinopolitano; sed de *Primate Bizantino* in Africa; adeoque Epigraphem prӕfatam nec huic Canoni, nec Epistolӕ convenire.

Canone 6. retulit Gratianus Canonem 36. Concilii Quini sexti vulgo in Trullo his verbis: *Renovantes sancti Constantinopolitani Decreta Concilii petimus, ut Constantinopolitana Sedes similia privilegia, quӕ inferior Roma habet, accipiat; non tamen in Ecclesiasticis rebus magnificetur ut illa: sed hӕc secunda post illam existens, priusquam Alexandrina Sedes numeretur, deinde Antiochena, & post eam Hierosolymitana* ".

Post hӕc subjicit Gratianus: *Hinc datur intelligi, quod Alexandrina Ecclesia de secunda facta sit tertia, & Antiochena de tertia sit quarta, nisi forte quis duas contendat esse secundas, ut Constantinopolitanam & Alexandrinam parem suӕ dignitatis velit locum obtinere.*

Hic Canon, prout jam relatus est, legitur in Decreto Gratiani in editione Antonii Contii ex editione Antuerpiensi anni 1570. quin & hӕc fuit constans lectio hujus Canonis apud Gratianum usque ad factam ac institutam Romanam Correctionem sub Gregorio XIII. adeoque facile per quatuor sӕcula.

Certum est quod Gratianus in relatione hujus Canonis prodiderit vel suam crassam circa Canones ignorantiam; vel magnum pro amplificanda Ecclesiӕ Romanӕ prӕrogativa pruritum: quandoquidem aperte Canonem in alienum detorserit sensum.

Ac in primis, uti notavit Contius, & post ipsum Antonius Augustinus, pro, *inferior Roma*, in Canone legitur, *senior Roma*. Deinde in Canone fit mentio Synodi Chalcedonensis, quam Gratianus omisit. Prӕterea ita Canonem expressit & interpretatus est, ut quatuor duntaxat viderentur Patriarchӕ, scilicet Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Hierosolymitanus; subtracto e numero Patriarcharum Romanorum Episcopo, quasi hic in tantӕ esset dignitatis fastigium elevatus, ut inter Patriarchas numerandus non esset; cum tamen in Canone Trullano aperte inter Patriarchas primus numeretur, & in *Novella* 123. Justiniani quinque ordine designentur: sic tamen ut Episcopus Romanus constanter numeretur primus; adeo ut ejus primatus semper etiam a Grӕcis agnitus sit.

Auctoritate Gratiani desiit Pontifex Romanus inter Patriarchas numerari.

Gratianum cӕco modo etiam errantem secuti Canonistӕ, Romanum Pontificem sensim e numero & ordine Patriarcharum numerarunt; quos tandem secutus est Innocentius III. *in c. Antiqua* 23. *de Privilegiis*; ubi antiqua Patriarchalium Sedium privilegia renovans, quatuor duntaxat expressit tamquam Patriarchales: sed Ecclesiam Romanam inter eas nequaquam reponit: sed de hac dicit: „ Quӕ disponente Domino super omnes „ alias ordinariӕ potestatis obtinet principatum, utpote „ mater universorum Christi-fidelium & magistra ".

Sed prӕcipuum circa hujus Canonis inversionem, an ex ignorantia, an ex proposito commissam, Gratiani attentatum versatur circa clausulam, qua Episcopo Constantinopolitano prӕrogativa assignatur, quӕ in Canone per affirmationem ita legitur expressa: *Et in Ecclesiasticis ut ille rebus magnificat:* Gratianus vero negative hoc modo expressit: *Non tamen in Ecclesiasticis rebus magnificetur ut illa*. Hunc crassum errorem Gratiani, sensum Canonis plane invertentem, attendentes Correctores Romani, pro hisce, *non tamen*, posuerunt, *nec non* atque ita in Decreto Gratiani correcto hodie legitur.

Tempore Concilii VIII. adhuc inter Patriarchas numerabatur.

Hanc distinctionem concludit Gratianus per fragmentum *Canonis* 21. Concilii VIII. sub Hadriano II. relatum hic *Canone* 7. Evidens est tum ex contextu Canonis, tum etiam ex hoc fragmento, Sedem Romanam inter Sedes seu Ecclesias *Patriarchales* fuisse adhuc illo tempore numeratam, eique primum, Constantinopoleos autem secundum locum esse assignatum, atque de omnibus definivisse Concilium: *Neminem prorsus mundi potentum quemquam eorum, qui Patriarchalibus prӕsunt Sedibus inhonorare, aut movere a proprio throno tentare, sed omni reverentia & honore dignos judicare* ".

DISTINCTIO XXIII.

EXPONIT Gratianus in prooemio hujus distinctionis, de quibus in ea & sequentibus usque ad finem hujus primӕ partis tractare intendat; *Breviter, ait, quӕ inter Ecclesiastica officia sit differentia monstravimus, nunc a summo incipientes, & usque ad ultimum gradum descendentes, qualiter quisque eorum debeat ordinari, sanctorum auctoritatibus ostendamus.*

Quӕ observanda in electione Romani Pontificis.

Primum agit de electione summi Pontificis, idque prolato, Canone 1. fragmento prolixo Decreti Concilii Lateranensis sub Nicolao II. quod integrum extat tom. 9. *Concil. General.*

Porro pro intellectu hujus Decreti, quo nova forma in electione Romani Pontificis prӕscribitur, prӕnotandum quod Stephanus Papa immediatus hujus Nicolai II. prӕdecessor, Decretum edidisset de electione novi Pontificis, relatum in vita hujus Pontificis ex Leone Ostiensi *tom. 9. Concil. General. Col.* 1087. „ Post hӕc con-„ gregatis intra Ecclesiam Episcopis, ait historicus, cle-„ ro populoque Romano, sub districta numinis inhibi-„ tione constituit; ut si antequam Hildebrandus, Ro-„ manӕ tunc Ecclesiӕ Subdiaconus, ab Imperatrice, ad „ quam pro quibusdam Reipublicӕ negotiis communi „ consilio mittebatur, rediret, se mori contingeret, „ nullus omnino Papam elligere auderet: sed usque ad „ illius reditum Sedes Apostolica intacta vacaret, ejus „ demum ordinanda consilio ".

Decretum Nicolai II. de hac electione, ejusque occasio & historia describitur.

Verum non obstante hoc Decreto, mox a morte hujus Pontificis, non expectato reditu *Hildebrandi*: „ Gre-„ gorius Lateranensis & Tusculanensis Comes, comper-„ to Romani Pontificis obitu, sociato sibi Gerardo „ Galesense, & Romanis pontentibus aliquot, noctu „ cum armatorum turbis Ecclesiam una pervadunt, & „ Joannem Valitrensem Episcopum, Mincium postea „ cognominatum Papam constituunt, *Benedicti* nomine „ illi imposito ".

Ita ex Leone Ostiensi in vita Stephani legitur, additurque, quod nonnulli Cardinales, inter quos & Petrus Damiani, huic electioni resistere & reclamare cœperunt; sed cum hi, qui elegerant, essent fortiores, *Hi omnes timore perculsi per varia loca fugere.*

Postquam autem Hildebrandus (qui postmodum fuit Pontifex dictus Gregorius VII.) a sua ad Imperatricem legatione rediisset, & Florentiӕ mortem Papӕ Stephani, ac electionem contra hujus Decretum factam intellexisset, ad novam electionem processum est, & in Pontificem elegerunt Episcopum Florentinum, qui dictus fuit Nicolaus II.

Hӕc electio placuit Romanis & Germanis. Attamen de consilio Hildebrandi factum est, ut per Principes Romanos, missa legatione ad Imperatricem, approbatio Regis Henrici, adhuc impuberis, postularetur; hӕcque obtenta est; ac insuper nomine Regis demandatum Gothofredo Marchioni Tusciӕ, ut hunc electum in urbem ducat, & Benedictum invasorem sedis ejiciat; quod & effectum est, & ita auctoritate Regis schisma extinctum, & electus in Pontificem sub nomine Nicolai II. pacifice Sedem Apostolicam tenuit.

Itaque primo sui Pontificatus anno, scilicet an. 1059. mense Aprili, Synodum celebravit Romӕ in Ecclesia Lateranensi cum centum & tredecim Episcopis, plurimis Abbatibus, Presbyteris, & Diaconis; ipse eidem personaliter prӕsidens dixit: „ Novit Beatitudo vestra, „ dilectissimi fratres, & Coepiscopi, inferiora quoque „ membra Christi non latuit, defuncto piӕ memoriӕ „ Domino Stephano prӕdecessore nostro, hӕc Aposto-„ lica Sedes, cui auctore Deo deservio, quot adversa „ pertulerit, quot denique per simoniacӕ hӕresis tra-„ pezitas repetitis malleis crebrisque tunsionibus subja-„ cuerit; adeo ut columna Dei viventis jamjam pene „ videretur concussa nutare, & sagena summi piscato-„ ris, procellis intumescentibus cogeretur in naufragii „ profunda submergi ".

Quӕ fuerit prӕcipua ratio edendi illud Decretum.

Evidens est, hӕc prӕcipue respicere ad ea, quӕ occasione electionis Joannis Episcopi Vilitrensis in Pontificem sub nomine Benedicti contigerant, & quia prӕvidebatur in hac Romana Ecclesia, ob multitudinem ambientium Pontificale fastigium, id ipsum frequenter posse contingere, huic periculo occurrere volens hic Pontifex, prӕsenti Decreto statuit, ut *obeunte hujus Romanӕ universalis Ecclesiӕ Pontifice, in primis Cardinales Episcopi diligentissime simul de electione tractantes mox Christi Clericos (alias Episcopos) Cardinales adhibeant: sicque reliquus clerus & populus ad consensum novӕ electionis accedat, nimirum prӕcaventes, ne venalitatis morbus aliqua occasione subrepat, & ideo religiosissimi viri prӕduces sint in promovenda Pontificis electione, reliqui autem sequaces.*

Quinam eo tempore ad electionem Romani Pontificis concurrerent.

Ex his intelligitur, quod licet Clerus populusque Romanus ab electione novi Pontificis non videretur totaliter exclusus, tamen Episcopi & Clerus Cardinalis prӕcipuas partes, & pene totales in hac electione jam habere cœpissent; quodque *reliquus Clerus & populus ad consensum novӕ electionis accederet*; quӕ non obscure insinuant, novam electionem per Episcopos & Clericos Cardinales factam, cum reliquus Clerus & populus ad consensum accederet.

Nequaquam proinde negari potest, in hoc Decreto non parum a forma veteri electionis Romani Pontificis prioribus octo ut minus sӕculis constanter servata recedi: antiquitus enim, nulla distinctione facta, inter Clerum Cardinalem & reliquum Clerum ac populum, ad hanc electionem, non secus atque ad cӕterorum Episcoporum electionem, Clerus populusque vocabatur, eorumque consensu ac suffragiis electio perficiebatur, & consequenter, etiam in electione Romani Pontificis obtinebat sententia S. Leonis, quӕ in hoc Decreto proponitur: „ Nulla ratio sinit, ut inter Episcopos ha-„ beantur, qui nec a Clericis sunt electi, nec a plebi-„ bus expetiti, nec a comprovincialibus Episcopis cum „ Metropolitani judicio consecrati ".

Addi-

In Ordinatione Romani Episcopi Cardinales Episcopi vicem Metropolitani supplent.

Additur in hoc Decreto: *Quia vero Sedes Apostolica cunctis in orbe terrarum præfertur Ecclesiis; atque ideo super se Metropolitanum habere non potest, Cardinales Episcopi procul dubio Metropolitani vice funguntur, qui videlicet electum Episcopum ad Apostolici culminis apicem provehant.*

Fatetur igitur Pontifex, quod licet Sedes Apostolica *Metropolitanum supra se habere non possit;* nihilominus Episcopi Cardinales simul convenientes queant vice Metropolitani fungi; & quasi tamquam auctoritate Synodi Provincialis electionem probent, & electum ordinent; unde licet Romanus Pontifex inter Episcopos nullum agnoscat superiorem, qui ipsum judicandi auctoritatem habeat, inde tamen perperam concluditur, quod Synodus *generalis* ex omnibus Episcopis composita, & Ecclesiam universalem repræsentans hanc auctoritatem non habeat, uti perperam conclusisse Nicolaum I. ad Canonem finalem *distinctionis* 21. notavimus.

Romani Pontificis electio ab Imperatore erat probanda.

Monet autem nominatim Pontifex ut electio hæc fiat: *Salvo debito honore & reverentia dilecti filii nostri Henrici, qui impræsentiarum Rex habetur* (a), *& futurus Imperator Deo concedente, speratur, sicut jam sibi concessimus, & successoribus illius,* qui ab hac Apostolica Sede personaliter hoc jus impetraverint.

Indubie ea ætate adhuc Romanis persuasum erat, quod electus in Romanum Pontificem ordinandus non esset, nisi electio Imperatori, sive Regi Romanorum fuisset intimata, & ab eo probata, quemadmodum & in hac electione Nicolai factum fuerat, uti supra dictum est: atque tendit clausula Decreti, *Salvo honore & reverentia dilecti filii nostri Henrici, &c.*

Romani pretenderunt ex privilegio Sedis Apostolicæ jus illud Imperatori concessum fuisse.

Sed & hoc ex integro contextu hujus clausulæ nequaquam obscurum est, auctores hujus Decreti prætendisse hoc jus Regis, sive Imperatoris esse personale privilegium a Sede Apostolica impetrandum, quod & notavit D. Fleury in *Historia Eccles. lib. 60. num. 31.* ubi relata hac clausula Decreti, ait: *On fait ici passer pour un privilege personel le droit de l'Empereur, pour approuver l'election du Pape, quoique dans la suite de cette Histoire nous ayons vu ce droit établi depuis plusieurs siecles: il semble que la Cour de Rome vouloit se prevaloir de la minorité du Roi Henri.* De hoc jure Regis & Imperatoris videri possunt dicta *Tom. 1. part. 1. Juris Eccles. tit. 13. cap. 3.* alias in *supplemento* ad eumd. *tit. cap. 3. num. 3.*

Etiam extra Romam electio Pontificis fieri potest.

Declaratur deinde in præfato Decreto: *Quod si pravorum atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera, atque gratuita fieri in urbe non possit electio, Cardinales Episcopi cum religiosis Clericis, Catholicisque Laicis licet paucis, jus potestatis obtineant, eligere Apostolicæ Sedis Pontificem, ubi congruere viderint: plane, postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas, vel qualiscumque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is, qui electus est, in Apostolica Sede juxta consuetudinem inthronizari non valeat: electus tamen sicut verus Papa, obtineat auctoritatem regendi Romanam Ecclesiam, & disponendi omnes facultates illius, quod beatum Gregorium ante suam consecrationem fecisse cognovimus.*

Electus in Pontificem, an regere possit Ecclesiam ante ordinationem?

Hæc respicere ad ea, quæ in hac electione contigerant, ex prænotatis nequaquam obscurum est; sed notandum hoc Decreto a pristina disciplina recedi, dum electo in Romanum Pontificem datur plenum jus regendi Ecclesiam, & proventus recipiendi, ac administrandi, antequam in Episcopum sit consecratus seu ordinatus. Primitus enim, tametsi rite electus, pro Pontifice non habebatur, nisi in Episcopum esset ordinatus uti notavi *Tom. I. part. 1. Juris Eccles. tit. 14. cap. 5.* alias in *supp. tit. 14. cap. 5. num. 7.*

Denique concluditur Decretum, adjecta pœnarum & multiplicium censurarum comminatione in Decreti contravertores. Ex quo habemus, quod ætate hujus Synodi, id est sæculo undecimo, post receptas Decretales cœperit Decretis Romanis inseri censurarum comminatio.

De examine eligendi in Episcopum.

Post hæc Gratianus multa miscet; atque in primis *Can. 2.* refert formulam examinis, juxta quam examinandus sit, qui in Episcopum eligitur: hæc formula, ex antiquo Ordine Romano descripta, coincidit cum formula, juxta quam ex præscripto moderni Pontificalis Romani, Episcopus in sua consecratione per consecratorem examinandus & interrogandus est, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 15. cap. 3. num. 5.* & deinde *num. 6.* notavi hoc examen in meram ritualem cæremoniam adhiberi; hocque plurimum differre a serio illo examine, quod sancti Patres in electione Episcoporum tantopere desiderarunt.

De qualitatibus requisitis in Clericis.

Dein *Can. 3.* profert Gratianus prolixum fragmentum ex S. Isidoro Hispalensi sub hoc titulo: *Qualis esse debeat Clericorum conversatio;* quod merito a Clericis legitur, & in eo descripta præcepta & monita repetient, quæ singulatim latius exposui in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 2. cap. 1. & seqq.*

(a) Rex ille erat Henricus IV. quem summus Pontifex Imperatorem non appellabat, quia Princeps Imperialem coronam a summo Pontifice nondum acceperat.

Satius est habere paucos Sacerdotes bonos quam multos idoneos.

Rursus *Can. 4.* notandam admodum ac verissimam profert sententiam ex Epistola 2. Decretali per Isidorum Clementi I. supposita: *Tales ad ministerium eligantur Clerici, qui digne possint Dominica Sacramenta tractare: melius est enim Domini Sacerdoti paucos habere ministros, qui possint digne opus Dei exercere, quam multos inutiles, qui onus grave ordinatori adducant.*

Hic habemus, quod in præfatione monuimus, plura in suppositis & confictis per Isidorum vulgo Mercatorem notanda occurrere utilia, si hæc ab adjectis & inspersis ab Isidoro fœtidis mercibus sedulo secernantur.

Promissio specialis plus attenditur quam generalis.

Notandum etiam quod *Canon. 6.* refertur ex Concilio Toletano: „ Quamquam omnes, qui sacris mancipantur Ordinibus, Canonicis regulis teneantur adscripti, expedibile tamen est, ut promissionis suæ vota sub cautione spondeant, quos ad promotionis gradus Ecclesiastica probat disciplina: *Solet enim plus timeri quod singulariter pollicetur, quam quod generali sponsione concluditur.* „

De ritu collationis singulorum ordinum.

Prosequitur Gratianus ostendere, qualiter singuli inferiores ordines conferantur, prolatis eum in finem pluribus Canonibus sub nomine Concilii vulgo Carthaginensis IV. in quibus ritus singulorum, qui & hodie in usu est, exprimitur; & una designatur functio singulis ordinibus propria, uti in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 1. c. 1. & seqq.* & *Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 9. cap. 1. & 2.* exposuimus.

De usu orarii jam pridem usitato.

Miscet & alia nonnulla Gratianus, atque inter cætera *Canon. 9.* ex Concilio Bracarensi III. refert: „ *Ecclesiastica & antiqua institutione præfixum novimus, ut omnis Sacerdos, cum ordinatur, orario utroque humero ambiatur, scilicet, ut qui imperturbatus præcipitur consistere inter prospera & adversa, virtutum semper ornamento, utroque circumseptus appareat humero.*

Ex eodem Canone intelligitur, eo tempore fuisse quosdam Presbyteros, qui tempore sacrificii *orarium* non assumerent, quare subjungit: *Proinde modis omnibus convenit, ut quod quisque percepit in consecratione honoris, hoc retineat & in oblatione vel perceptione suæ salutis, scilicet, ut cum Sacerdos ad solemnia missarum accedit, aut per se Deo sacrificium oblaturus, aut Sacramentum corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus, non aliter accedat, quam orario utroque humero circumseptus, sicut & tempore ordinationis suæ dignoscitur consecratus; ita ut de uno eodemque orario cervicem pariter & utrumque humerum premens, signum in suo pectore præparet (sive perferat) crucis.*

Quæ vestis nomine orarii intelligatur?

Quæ sacra vestis hic intelligatur nomine *orarii*, incertum est. Illud constat non fuisse eamdem semper & ubique hujus ornamenti formam & significationem; uti videri potest apud *Du-Cange* in Glossario mediæ & infimæ Latinitatis, & ab eo citatos, verbo *orarium*.

Orarii usus in multis coincidit cum hodierno usu stolæ.

Admodum verisimile est, in hoc Canone sumi pro *stola* Sacerdotali, prout in Ecclesia Latina pro hoc ornamento sumptum fuisse tempore Caroli Magni habemus ex Alcuino, qui eo tempore scripsit, etiamsi forsitan non ejusdem tunc esset formæ cum nostris hodiernis stolis Sacerdotalibus.

Nec dubium apparet, quin ii qui modernas rubricas & sacrarum vestium usum præscripserunt, ea, quæ de orario hic præscripta repererunt, hodierno ornamento, quod stola dicitur, applicuerint, crediderintque *orarium* pro stola sumi.

Nam in primis sicuti hic dicitur quod non liceat sine orario sacrificium offerre; ita nec hodie sine *stola* sacrificium Presbyter offerre potest, & quidem *utroque humero circumseptus.*

Proterea juxta modernum ritum, licet stola cervicem non premat, tamen ex præscripto Ritualium observatur, ut stolam primum cervici, seu capiti imponat Presbyter.

Denique requirunt modernæ rubricæ, ut quemadmodum de orario dicitur in Canone, Presbyter stolam de utroque humero pendentem in *modum crucis* plicata, per cingulum, quo præcingitur, in pectore prefigat.

Unde proinde vix dubitari possit, quin auctor hodierni ritus respexerit ad hunc, aliosque a Gratiano relatos Canones; atque ex hoc Canone etiam invaluisse, quod hodie Presbyteri laicaliter communicantes, ut feria quinta in Cœna Domini, etiam *stola* ex utroque humero pendente, induti communicent: dicitur enim in Canone, ut Presbyter *Sacramentum corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi sumpturus non aliter accedat, quam* ORARIO *utroque humero circumseptus.*

Inferiores ministri orariis uti non sinuntur. Et quare?

Meminit & *orarii* Gratianus hac distinctione *Can. 27. & 28.* relatis ibidem Canonibus Laodicenis, quorum priore decernitur, *ministrum* (sive Subdiaconum) *non oportet uti orariis:* & Canone sequenti: *Non oportet lectores aut psalmistas orariis uti, & sic legere aut psallere:* Rationem hujus inhibitionis reddit Zonaras. „ Ne Subdiaconi, lectores vel psalmistæ utentes *orario* „ viderentur *Diaconi officium usurpare.* „ Diaconis enim *orarium* dabatur, ut eo ad exequenda sua officia & ministeria uti possent, uti ex Balsamone, Zonara, aliisque fusius intelligi potest.

Pro-

Probat & id Canon Concilii Toletani IV. relatus a Gratiano *Distinctione* 25. *Canone* 5. sub hoc summario: *Sacerdos utrumque humerum orario ambit ; Diaconus vero sinistrum tantum , ut ad ministerium expeditius discurrat .*

Quæ pristini orarii forma, & qualiter ab hodierna stolæ formadifferat?

Ex quibus intelligitur , *orarium* eo tempore ejus formæ , ejusque latitudinis fuisse , ut in Diaconis integrum humerum sinistrum tegeret ; ejusque liberum usum impediret : in Presbyteris vero utriusque humeri sive lateris liberum usum non permitteret ; atque propterea necesse quodam modo erat , ut in elevatione Hostiæ & Calicis Presbyter in utroque humero circumseptus *orario* , per assistentes ministros juvare deberet ; ut scilicet liberum utriusque humeri sive lateris in hac elevatione usum haberet.

Hinc & hodiernus ritus remansit , levandi casulam Sacerdotis in elevatione sacræ Hostiæ & Calicis . Similiter & hoc ex veteri disciplina remansit , quod nec Subdiaconi, nec lectores ant psalmistæ *orario* sive stola utantur ; item quod Diaconi stolam in solo humero sinistro pendentem gestent : Immo nonnulla in missis solemnibus per alios ministros proclamantur , quæ juxta veterum Patrum disciplinam solis Diaconis erant propria , & per alios nequaquam expleri solebant ; & quibus eorum etiam in ordinatione tradita instrumenta , & sacræ vestes correspondebant . At hodie hæc omnia in mere externos ritus , qui vix ab aliquo intelliguntur , transierunt ; idque ob collapsam Patrum avitam disciplinam , uti in jure Ecclesiastico sparsim notavi.

De usu Dalmaticæ.

Interserit hic Gratianus *Canone* 10. ex Epistola Gregorii de veste , quæ dicitur Dalmatica , quæ hodie omnibus Episcopis est communis; sed tempore S. Gregorii, Episcopis Gallicanis a Romano Pontifice usum illius gratiose indultum fuisse, intelligitur ex hac Epistola ; quod & notavit D. Fleury in *Historia Eccles. lib.* 36. *num.* 10. cæterum de vario usu & forma hujus vestis videri potest Du-Cange , verbo , *Dalmaticæ .*

Qualiter autem unusquisque sit ordinandus , prosequitur hic Gratianus ; atque incipiens *Canone* 7. ab ordinatione *Episcopi* , pergit pluribus Canonibus ex Concilio vulgo Carthaginensi IV. referens ibidem formam ordinationis , quæ etiam hodie quoad singulos ordines servatur .

De ministro Ordinum.

Hoc notandum quod omnium ordinum , etiam quatuor minorum , *minister* dicatur Episcopus ; de psalmista autem , seu cantore dicatur *Canone* 20. „ Psalmista , id est *Cantor* potest absque licentia Episcopi „ sola jussione Presbyteri officium suscipere cantandi, „ dicente sibi Presbytero : *Vide ut quod ore cantas , „ corde credas ; & quod corde credis , operibus comprobes .* „

Admodum verisimile est, tempore editi hujus Canonis , officium psalmistæ , sive cantoris non fuisse reputatum inter officia minorum ordinum , saltem in Ecclesia Latina , uti notavi in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 9. *num.* 4.

De coma Clericis vetita.

Nonnulla hic adjungit Gratianus de his , quæ Clericos specialiter dedecent; atque inter cætera ex suppositicia Decretali Aniceti Papæ : *Ut Clerici juxta Apostolum comam non nutriant ; sed desuper caput in modum sphæræ radant .* Et *Can.* 22. ex Concilio Agathensi : *Clerici , qui comam nutriunt , ab Archidiacono, etiamsi noluerint , inviti detondeantur .* Quin & *Can.* 23. refert sub nomine Concilii Romani sub Gregorio II. *Si quis ex Clericis relaxaverit comam , sit anathema .* Denique sub nomine Concilii Martini Papæ refert Canone 32. *Nec oportet Clericos comam nutrire , & ministrare , sed attonso capite , patentibus auribus .* Hæc per errorem hic adscribi Martino Papæ aut ejus Concilio ; sed esse desumpta ex collectione Martini Bracarensis scitur , & hic in margine notatur.

Cæterum de hac vetita comæ nutritione , necnon de ratione verticis in modum *sphæræ* , de qua in citata Decretali Aniceto supposita , latius egi *Tom. I. part.* 1. *Juris Eccles. tit.* 2. *c.* 2. alias in *supplem. ejusd. titul.* ubi ostendi , quis sit verus Ecclesiæ scopus & spiritus in capillorum attonsione , quæ in pristinis & recentioribus Synodorum Decretis , & in collatione tonsuræ Clericalis , jam dictæ rationi verticis respondentis , exprimitur.

Clerici inferiores vetantur ingredi loca destinata superioribus.

Quemadmodum vetitum fuit Subdiaconis , aliisque ministris inferioribus *orario* uti ; ne eo utentes Diaconorum munia sibi arrogare velle viderentur ; ita & *Diaconium* , seu *sacrarium* , aut *secretarium* intrare vetantur Can. 26. & 30. eo quod hæc loca Diaconis essent destinata & ipsis propria.

Subdiaconis & Clericis inferioribus vetitus sanctorum vasorum contactus.

Insuper additur , quod ministris seu Subdiaconis non liceat *sacra vasa* contingere; quia proprium erat Diaconorum officium vasa sacra cum oblationibus populi cum solemni pompa & ritu deferre ad altare; uti ex Morino notavi *Tom. VI. Schol. in Canonem* 21. *Laodicenum;* atque ibidem notavi , hic nequaquam agi de simplici & privato contactu sacrorum vasorum , sed de horum solemni gestatione ad altare , quæ tum temporis Diaconis erat propria .

Sed & hoc scitur , circa hæc non eamdem fuisse omnium Ecclesiarum & ætatum disciplinam : ac præsertim in multis fuisse Ecclesiæ Græcæ & Latinæ rituum diversitatem ; qua proinde attenta , non adeo difficilis erit Canonum conciliatio , qui Subdiacono contingere vasa sacra permittere videntur : quales Canones sunt hic relati *Can.* 31. *&* 32. ex Concilio Bracarensi , & collectione Martini Bracarensis .

De ritu nuptiarum.

Concludens autem Gratianus distinctionem hanc , adjungit etiam aliqua *Can.* 33. de nuptiarum ineundarum ritu : „ Sponsus & sponsa , ait , cum benedicendi „ sunt a Sacerdote , a parentibus suis , vel paranym„ phis offerantur , qui cum benedictionem acceperint , „ eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in „ virginitate permaneant . „

Hoc Decretum post Correctionem Romanam legitur sub hoc titulo : *Item ex Concilio Carthaginensi IV. cap.* 13. monet autem Stephanus Baluzius in *notis ad hunc Canonem : Caput illud nullam habet inscriptionem in antiquis Gratiani exemplaribus & editionibus , etiam usque ad Demochari, & Contii tempora , sed quia Demochares & Contius in margine adnotaverant , sumptum esse ex Can.* 13. *Concilii Carthaginensis , hinc audaces facti Correctores Romani , eam observationem transtulerunt in textum Gratiani , fieri coacti , quæ nunquam sciverat : accepit enim haud dubie ex Burchardo aut Ivone , apud quos esse dicitur caput* 101, *Concilii apud Valentias .*

Hic rursus habemus , nos post Correctionem Romanam non habere opus hoc , prout a Gratiano editum fuit . Ulterius quod non e fontibus sua sumpserit , sed ex præcedentibus collectionibus , notanter Burchardi & Ivonis .

DISTINCTIO XXIV.

De examine Ordinandorum.

IN procemio hujus distinctionis , ait Gratianus : „ Qualiter Episcopus sit examinandus , & qualiter „ ipse simul cum reliquis infra ipsum constitutis sit „ ordinandus , breviter monstratum est : nunc autem „ videndum est de Sacerdotibus & reliquis , an sine „ examinatione sint promovendi . De his ita scribit „ Paulus ad Timotheum *Epist.* 1. *cap.* 5. *vers.* 21. *& „* 22. *Manus nemini cito imposueris , & nihil sine „ præjudicio facias in alteram partem declinando .* „

Huic præfatiunculæ in moderna Decreti Gratiani editione subjicitur Decretum sub nomine Silvestri Papæ *in Synodo Romana cap.* 9. sed in primis norunt hodie eruditi , acta hujus Synodi esse suppositicia . Præterea in hoc qualicumque Decreto nihil de examine Ordinandorum occurrit; de quo tamen se velle tractare in præfatiuncula monuit Gratianus ; quin nec summarium huic Decreto præfixum legitur ; quale tamen cæteris Decretis passim adscripsit Gratianus , ut proinde verisimile sit , hoc Decretum manu recentiore esse adjectum ; quod & probat nota Correctorum Romanorum ; utpote qui monent hoc caput quidem inveniri in exemplaribus Vaticanis : *Nam in antiquioribus* , inquiunt , *non est : sed post versiculum* , declinando , *sequitur continenter* , nullus ordinetur , scilicet Decretum Concilii III. Carthaginensis sub hoc summario : *Ante probationem nullus ordinetur Clericus* , conficiens hodie Canonem 2. qui præfatiunculæ Gratiani omnino conveniebat .

Hinc manifestum est , admodum esse incertum , quid in hoc opere possit Gratiano reipsa adscribi.

Formula examinis ante Ordinationem instituendi.

Inter ea , quæ de hoc Ordinandorum examine hic adfert Gratianus , præcipuum est vulgare Decretum Concilii Nannetensis relatum Can. 5. in quo forma examinis ab Episcopo servanda præscribitur , eo pene modo quo hodierna formula in Ritualibus & Synodis est præscripta , de qua latius actum in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 9. *cap.* 4. ubi una ostendi , quod & hodie ex mente Ecclesiæ desidereiur testimonium populi , de quo hic *Canone* 6. cujus est hoc summarium : *Alias autem sine Clericorum videlicet consilio populi testimonio nullum Episcopus ordinare præsumat .* Ex quibus admodum verisimile fit , Ritualium nostrorum auctores plurima e Gratiani Decreto mutuasse .

Quod *Canone* 6. refertur tamquam ex Concilio *Martini Papæ* , constat esse desumptum ex collectione & versione Canonum Græcorum Martini Bracarensis ; estque Canon 9. Nicænus , de quo videri possunt dicta *Tom. VI Schol. in Can.* 9. *&* 10. *Nicænos & eod. Tom. VI. §.* 9. *in Can.* 9. *Neocæsariensem .*

DISTINCTIO XXV.

De muniis singulorum Ordinum Ecclesiasticorum.

GRATIANUS hac distinctione in primis profert prolixum fragmentum Epistolæ S. Isidori Episcopi Hispalensis ad Ludifredum , ut ostendat quid ad Episcopum , quid ad unumquemque inferiorem pertineat Clericum .

Epistolam hac de re sub nomine Isidori male refert Gratianus.

Notant Correctores Romani , quod integra hæc Epistola habeatur in Codice Bibliothecæ Monasterii Dominicanorum; sed Gratianum integram hanc Epistolam non vidisse , aut consuluisse ostendunt , quæ ad hoc fragmentum ex ipsa Epistola annotarunt Correctores Romani : atque inter alia notant ad verbum , *clamare :*

re: „ In Epistola S. Isidori, & apud Ivonem ita legitur: *Ipse* (Diaconus) *hortatur orare, ipse clamat; & pacem ipse annuntiat* . „ Quæ lectio officium Diaconi, tam juxta veterem, quam juxta modernam disciplinam clarius exprimit, quam Gratiani lectio, uti intelligi potest ex his, quæ de Diaconorum officio notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 1. *cap.* 3. *num.* 10.

Insuper monent iidem Correctores ad verbum, *Archipresbyter*: „ Hinc usque ad verba, *ad ad Primicerium*, non sunt in ipsa Epistola Isidori, neque in „ Panormia, neque apud Burchardum, & *extra cap.* „ 1. *de Offic. Archipresbyteri* citantur ex Concilio Toletano. „

Occasio recentis disciplinæ de subjectione Archipresbyteri respectu Archidiaconi.

Verissima est hæc annotatio Correctorum; illa scilicet non haberi in Epistola Isidori, neque in Panormia Ivonis, sed tamen habentur in Decreto Ivonis, prout hodie extat *part.* 6. *cap.* 20.

Verum notat ad hunc locum Ivonis Joannes Molinæus doctor Lovaniensis: „ Hæc non habentur in Codice Regio suspectaque mihi perpetuo visa sunt, quod „ Archipresbyter subdatur Archidiaconis; quod vetustum non esse, in Canonibus Conciliorum vel mediocriter versatus nemo ignorat.

Admodum verisimile est, Gratianum incidisse in exemplar Decreti Ivonis, cum prædicta clausula, atque inde hoc fragmentum in suum Decretum cum eadem clausula transtulisse.

Refertur quidem in Decretalibus Gregorii IX. *in cap.* 1. *de Offic. Archipresbyteri*, clausula hæc de superioritate & auctoritate Archidiaconi super Archipresbyterum sub nomine *Concilii Toletani*; sed in nullo Concilio Toletano reperitur; nec Garzias Loaisa voluit ea verba pro Canone Concilii Toletani agnoscere, unde verisimile est, ex Decreto Gratiani in Decretales dimanasse.

Quidquid sit, non dubium, hunc esse unum ex articulis, qui occasione Decreti Gratiani contra Patrum disciplinam invaluit, & receptus est, ut nimirum Archidiaconus præcedat Archipresbyterum, vel uti legitur apud Gratianum & in Decretalibus, *ut Archipresbyter sciat se esse sub Archidiacono, & ejus præceptis, sicut Episcopi sui, obedire*.

Cæterum quæ hic ex Epistola Isidori de functionibus ordinum singulorum referuntur, consonant his, quæ in moderno Pontificali Romano recitantur, uti ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 9. *de Sacramento Ordinis*, ut vel inde admodum probabile sit, quod sicut Pontifices in suis Decretalibus secuti sunt Decretum Gratiani, ita etiam confectores Pontificalis Romani eodem usi fuerint.

Post hæc, interjecto fragmento falsæ Decretalis Clementi I. affictæ, necnon Decreto Concilii Toletani IV. quo præcipitur, ut Diaconus sive Levita *orarium* duntaxat ferat in sinistro humero, de quo diximus ad *distinctionem* 23. post hæc, inquam, exponit de quibus agendum sit in sequentibus: „ Nunc autem, ait, per „ singulos gradus ordine recurrentes, qui, ex quibus „ ordinibus, in quem gradum conscendere possint, qui „ post lapsum valeant reparari, vel qui non; quibus „ culpis a proprio gradu mereantur dejici, quo accusante, quibus testificantibus possint convinci, cujus „ sententia sint absolvendi vel condemnandi, breviter „ consideremus; ac primum a Pontificali gradu incipientes, qualem oporteat eum esse, qui in Episcopum est ordinandus, diligenter investigemus, Apostoli regulam secuti, quam in hujusmodi re Timotheo & Tito scribit, dicens: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse*: id est non obnoxium reprehensioni: hoc ad Timotheum. Ad Titum autem: *Oportet Episcopum sine crimine esse*: quod Hieronymus „ scribit ad Oceanum, idem est. „

De qualitatibus ordinandi in Episcopum.

Deinde prolixum discursum subjungit, in quo ostendere vult; quæ dici debeant delicta *mortifera*, quæ *venialia*: illa quidem *igne æterno punienda*; hæc autem *igne transitorio purganda*. Hic discursus conflatus est ex segmentis interpolatis, & a suis originalibus dissonis, atque adeo obscure dispositis, ut vix intelligi queat quid velit, uti ex notis Correctorum Romanorum manifestum est.

Ordinandus in Episcopum debet fuisse immunis a crimine post baptismum.

Hoc interim sat indicat Gratianus, quod ordinandus in Episcopum debeat omni tempore post baptismum fuisse *sine* crimine: relatis enim *Can.* 6. verbis S. Hieronymi ex ejus commentario in Epistolam ad Titum, quibus docet, quod ex mente Apostoli, Episcopum oporteat esse sine crimine, sive irreprehensibilem: „ Non „ quod eo tantum tempore, ait, quo ordinandus est, „ sine ullo sit crimine, & præteritas maculas nova „ conversatione diluerit; sed quod ex eo tempore, „ quo in Christum renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. „

His, inquam, relatis, concludit Gratianus distinctionem his verbis: „ Ecce qui ordinandus est in Episcopum, non solum tempore post baptismum a crimine immunis esse debet. „

Ratio hujus puritatis in Episcopo requisitæ.

Rationem hujus puritatis in Episcopo necessariæ subjicit ibidem Hieronymus: „ Quomodo enim potest „ præses Ecclesiæ auferre malum de medio ejus, qui „ in delicto simili corruerit? aut qua libertate corripere peccantem potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadem admisisse quæ corripit? „

DISTINCTIO XXVI.

De qualitate Episcopi his verbis expressa unius uxoris vir.

PErgens Gratianus describere & exponere qualitates ac conditiones, quæ in ordinando in Episcopum juxta Apostolum in Epistola ad Timotheum & ad Titum requiruntur, agit hac distinctione de ea, quæ per Apostolum exprimitur his verbis: *unius uxoris vir*. Timoth. *cap.* 3. *vers.* 2. & ad Tit. *cap. vers.* 6.

An si bigamus censendus, qui duas uxores habuit, unam ante alteram post Baptismum.

Id unum Gratianus hac distinctione quærit, utrum ad sensum Apostoli censeatur verus bigamus, qui plures quidem habuit successive uxores; sed unam *ante baptismum*, & alteram *post baptismum*; ita ut post susceptum baptismum unam duntaxat duxerit & habuerit uxorem.

Sub initium distinctionis videtur Gratianus eam amplecti sententiam, quæ requirit ut quis ad mentem Apostoli sit bigamus, quod duas duxerit successive uxores post baptismum: dicit enim: *Sequitur in utraque Epistola*, unius uxoris virum, *post baptismum videlicet, non ante baptismum*.

Unde & in probationem adducit *Can.* 1. fragmentum Epistolæ S. Hieronymi ad Oceanum, ubi hic doctor claris terminis scribit; quod is ad mentem Apostoli sit dicendus *unius uxoris vir*, sive monogamus, qui *post baptismum* unam duntaxat uxorem duxit & habuit: „ Si enim & ante conjugem habuit, quæ „ obierit, non ei imputatur, cui prorsus novo homini, nec stupra, nec alia, quæ ante fuerunt, „ jam obsunt „ .

Verum immediate post relatum hunc textum S. Hieronymi, subjicit sententiam S. Augustini sub hoc summario: *Qui ante baptismum habuerit unam, & post baptismum aliam ordinandus non est*.

Varias hac de re Patrum sententias refert Gratianus.

In eandem sententiam plures allegat Patrum auctoritates, notanter Innocentii I. necnon S. Ambrosii, quorum sententiam amplectitur, sic loquens ad calcem *Canonis* 4. „ Unde datur intelligi, quod bigami dicuntur, non solum qui post baptisma conjugia frequentant; sed etiam, qui ante baptismum unam, & post „ baptismum alteram habuisse probantur: bigamus vero in Sacerdotem ordinari non debet: non quia deliquerit secundam accipiendo uxorem; sed quia prærogativa exutus est Sacerdotii „ . Et nominatim hæc sententia in Decretalibus Gregorii IX. est expressa, atque in Ecclesia signanter Latina generaliter recepta, uti latius notavi in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 10. *cap.* 2. ubi & ostendi, Græcorum Patrum sententiam consonam fuisse sententiæ S. Hieronymi supra expressæ, eamque non obscure traditam esse in Canonibus vulgo *Apostolorum*; quodque Patres Græci rationem fundamentalem hujus irregularitatis crediderint plane diversam esse ab ea, quæ a Patribus Latinis, notanter ab Augustino assumpta fuit, & hodie recepta est.

DISTINCTIO XXVII.

De castitate in Presbyteris & Diaconis requisita.

HAc distinctione Gratianus a suo instituto deflectens, arrepta occasione eorum, quæ de bigamia dixerat, hac distinctione quærit, utrum ordinati Diaconi aut Presbyteri debeant servare continentiam.

Et quidem Canone 1. profert Canonem 10. Ancyranum ex versione Martini Bracarensis sub nomine Martini Papæ, uti notavit Antonius Augustinus *lib.* 1. *de emendat. Grat. Dialog.* 10.

Porro Martinum Bracarensem in hujus Canonis versione a verbis & sensu Canonis recessisse, & ad suæ ætatis & Ecclesiæ Hispanicæ praxim (ad cujus usum suum Codicem conscripsit) inflexisse recte notavit Antonius Augustinus, quam versionem hic secutus est Gratianus uti & monuit idem auctor.

Legit enim Martinus, & post ipsum Gratianus: „ Diaconus, qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio, & dixerit non posse in castitate permanere, hic non ordinetur „ . In Canone autem de Diaconis, qui ita protestati fuerint, sic pronuntiatur: *Hi, si postea ad nuptias venerint, maneant in ministerio*. Quæ omnino contrarium sensum reddunt. Cui sensui inhæsit Gratianus, eo quod versionem Martini, quam apud Ivonem reperit, secutus fuerit, & non attenderit ad textum Canonis originalem, prout ab ipsomet sequenti distinctione *Can.* 8. relatus est. De hac Gratiani oscitantia latius egimus *Tom. VI. Schol. in Can.* 10. *Ancyranum*.

Varia circa hoc punctum Patrum sententiæ

Post hæc pro resolutione propositæ quæstionis varias adducit auctoritates, quarum aliæ supponunt, matrimonium contractum post emissum votum castitatis esse validum; aliæ vero invalidum esse supponere videntur.

Ut illas conciliet Gratianus, distinguit inter votum simplex & solemne.

Has auctoritates volens conciliare Gratianus, ad calcem Canonis 8. ait: „ Hic distinguendum est, quod voventium alii sunt *simpliciter* voventes, de quibus „ Augustinus, & Theodorus locuti sunt: alii sunt, „ quibus post votum *benedictio* accedit *Consecrationis*, vel

„ vel *propositum Religionis*, de quibus Hieronymus, „ Nicolaus, & Calixtus scripserunt.

At in eo a Patrum disciplina defecit.

Verum hic recessisse Gratianum a pristina Patrum disciplina, notavimus in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 5. tit. 13. c. 5.* alias *c. 4.* ubi etiam ostendimus hujus distinctionis inter votum simplex & religionis, sive solemne, nullam mentionem quoad effectum dirimendi subsequens matrimonium in pristinis Canonibus occurrere: *Verum a Gratiano non incongrue hic impensam esse; eo quod suo tempore invalescere cœpisset.*

Refertur quidem hic *Can. 3.* sub nomine Theodori in Pœnitentiali, textui eum hæc vocula, *simplex*; sed monent Correctores Romani: *Abest vox ista ab omnibus manuscriptis, & infra 27. quæst. 1. cap. 5. si quis votum, etiam ab impressis. In aliquot tamen pervetustis, est glossa interlinearis*. Admodum verisimile est, eam vocem a glossographo recentiore manu in margine appositam, in textum irrepsisse.

Correctores Romani ad verba sub nomine S. Augustini relata *Canone 2.* monent: *Verba propria hujus capitis non sunt inventa apud beatum Augustinum; sententia tamen habetur in libello*, de bono viduitatis: *omnino autem intelligendum hoc est de voto* simplici, *ut Gratianus in fine hujus distinctionis exponit.* Indubie hi Correctores hanc restrictionem adjicientes, verisimiliter non ad verba aut sententiam Augustini respexerunt, sed ad sui temporis receptam disciplinam, & opinionem, quæ eam Gratiani distinctionem inter votum *simplex* & solemne jam receperat.

Sententia tamen ejus tandem recepta fuit.

DISTINCTIO XXVIII.

De voto castitatis a Subdiaconis emittendo.

HAc distinctione Gratianus tractat de voto castitatis ab ordinandis emittendo.

Sub initium distinctionis asserit: *Ad Subdiaconatum accedentes non sine voto castitatis jubentur admitti*; quod ibidem *Canone* 1. probat auctoritate S. Gregorii in Epistola Petro Diacono inscripta.

Non eadem fuit omnium Ecclesiarum in hoc puncto disciplina.

Verum ex eadem Epistola constat, etiam ævo S. Gregorii, non ubique, immo nec in omnibus Italiæ Ecclesiis, eam continentiæ legem Subdiaconis fuisse præscriptam; quod & ipse Gratianus advertit, uti ex dicendis patebit, qui & non semel hac distinctione monet non eamdem fuisse quoad legem continentiæ, etiam quoad Diaconos & Presbyteros omnium Ecclesiarum, notanter Græcæ & Latinæ, disciplinam; unde & sub finem distinctionis, pro conciliatione Canonum, qui circa hoc punctum disciplinæ non videntur convenire, monet in his esse distinguendum ex loco, vel ex tempore immo occasione hac accepta tribus subsequentibus distinctionibus ostendit, Canones esse considerandos & examinandos *ex causa, ex loco, ex tempore*, & *ex persona*.

DISTINCTIO XXIX.

HAc distinctione profert Gratianus tria fragmenta, ut probet Canones disciplinam exteriorem præscribentes considerandos esse & ponderandos *ex causa, ex loco, ex tempore, & ex persona*.

Canones ex temporum, locorum, & personarum circumstantiis expendendi.

Notandum in hanc rem dictum S. Isidori relatum *Canone* 1. *Sciendum est*, ait, *quod pleraque capitula ex causa, ex persona, ex loco, ex tempore consideranda sunt, quorum modi, quia medullitus non indagantur, in erroris labyrinthum nonnulli intricando impinguntur; cum ante judicant quam intelligant, ante inculpant quam iterando lecta perquirant*.

Et suo nomine Gregorii dicitur *Canone* 2. *Regulæ sanctorum Patrum pro tempore, loco, & persona, & negotio instante necessitate traditæ sunt*.

Nec enim dubitandum est, quin Regulæ seu Canones exteriorem Ecclesiæ disciplinam concernentes pro temporum, locorum, personarum, & etiam causarum consideratione & necessitate editi fuerint, & nonnunquam temperati; aut eadem postulante consideratione aut necessitate, mutati.

Ob neglectam hanc considerationem sæpe a vero Canonum sensu aberratur.

Quod si ipse Gratianus, & subsequentes Canonum & Decretalium glossatores & interpretes juxta hæc processissent, atque Canones secundum has omnes circumstantias expendissent, non ita a vero sensu Canonum aberrassent, immo nec eorum sensum invertissent, nec disciplinam his expressam reprobassent; uti & in Analysi recte notavit Ludovicus de Hericourt. Postquam enim monuit, quod in examinandis Canonibus oporteat attendere causas, item circumstantias temporum, locorum, & personarum, subjungit: *Ceux qui ne prennent point cette sage précaution en lisant les Conciles & l'Histoire Ecclésiastique, tombent souvent dans l'erreur, & condamnent des usages dont ils ne connoissent pas les raisons.*

DISTINCTIO XXX.

Nonnunquam quædam de se licita propter abusum vetantur.

HAc distinctione ostendere vult Gratianus, subinde quædam *ex causa* per Canones vetari, quæ alias ex se licita & honesta, quin & multum laudanda sunt, eo quod quidam his abutantur. Eum in finem hic refert Canones Synodi Gangrensis celebratæ sub initium sæculi IV. contra quemdam Eustathium; ejusque discipulos; in quibus plura de se bona & licita vetantur; quia his ad suos errores & superstitiones abutebantur, uti latius ostendi *Tom. VI. Schol. in Canones Gangrenses*, ubi & singillatim notavi errores & superstitiones illorum hæreticorum, quibus hi Canones opponuntur; necnon qualiter hi Canones in multis a textu Græco difformiter referantur a Gratiano; quod & ex observationibus Correctorum Romanorum liquet.

DISTINCTIO XXXI.

GRATIANUS ostendere pergens, quæ circa Canones sint consideranda, sub initium hujus distinctionis, ait: *Tempus quoque est considerandum*: ut autem id probet, subdit: *Quia nondum erat institutum, ut Sacerdotes continentiam servarent*.

Circa Canones, tempus, quo conditi sunt, considerandum est.

In probationem subjungit *Canone* 1. fragmentum Epistolæ S. Gregorii, in qua hic Pontifex agens de Subdiaconis per Siciliam constitutis, asserit: *Ante triennium Subdiaconi omnium Ecclesiarum Siciliæ prohibiti fuerant, ut more Romanæ Ecclesiæ nullatenus sibi uxoribus misceerentur*.

Lex continentiæ non fuit eodem tempore ubique Subdiaconis imposita.

Ex his evidens est, quod circa hunc articulum de servanda continentia a Subdiaconis, alia esset Ecclesiæ Romanæ disciplina, & alia Ecclesiarum Siciliæ, quamtumvis hæ essent ex Ecclesiis *suburbicariis* Romano Episcopo jure Metropolitico subjectis, uti omnibus eruditis notum est.

Cum nonnulli prætenderent compellendos Subdiaconos, qui ante hanc *a triennio* editam conditionem erant ordinati, servare continentiam, & a suis uxoribus, quas duxerant, separandos, scribit Gregorius: „ Quod „ mihi durum atque incompetens videtur, ut qui usum „ ejusdem continentiæ non invenit, neque castitatem „ ante promisit, compellatur a sua uxore separari, at„ que per hoc (quod absit) in deterius cadat.

Non dubium igitur recte hic a Gratiano notari, legem continentiæ per Canones non eodem tempore ministris Ecclesiæ fuisse impositam; sed recte monent Correctores Romani, ex hac Epistola id duntaxat probari de *Subdiaconis*; non autem de Presbyteris aut Diaconis, ut indicare videbatur Gratianus dicens: *Nondum erat institutum, ut Sacerdotes continentiam servarent*.

Indubitatum quippe est, etiam ante tempora S. Gregorii, saltem in Ecclesia Latina, Presbyteris & Diaconis legem continentiæ fuisse impositam, quod & probant auctoritates Patrum & Conciliorum, quæ a Gratiano proferuntur, & ipse Gratianus etiam fatetur (*a*).

Eademque lex etiam Subdiaconis sensim post tempora S. Gregorii *generatim* in Ecclesia Latina, non secus ac Presbyteris & Diaconis imposita fuit, etiam antequam Subdiaconatus inter sacros ordines haberetur, uti observatum est in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 1. c. 3.* in tantum quidem ut si ante ordinationem legitimas uxores duxissent, his tamen post ordinationem uti non possent, uti probant auctoritates a Gratiano hic relatæ.

Ratio impositæ continentiæ ministris altaris.

Rationem hujus Decreti reddit Gratianus ad calcem Canonis 1. dicens: *Causa hujus institutionis munditia Sacerdotalis fuit, ut libere cunctis diebus orationi possint vacare: si enim (ut Paulus ait) ab uxoribus est cessandum, ut expeditius orationi vacemus; ministri utique altaris, quibus quotidiana necessitas orandi incumbit, nunquam conjugali officio vacare permittitur*.

Hanc rationem ante Gratianum jam pridem reddiderunt Patres, quorum dicta hic referuntur, atque inter alios breviter expressit venerabilis Beda relatus *Canone* 2. *Sacerdotibus ut semper altari queant assistere, semper ab uxoribus continendum, semper castitas observanda præcipitur*: quæ ratio pluribus adstruitur ab Innocentio I. & S. Hieronymo verbis *Canone* 4. 5 6. & 7. relatis.

Circa ea, quæ ad calcem Canonis 7. subjicit Gratianus de Canone Synodi Gangrensis, merito consulitur observatio Correctorum Romanorum, nec omittantur *Scholia*, quæ *Tomo VI.* hujus editionis in *Canonem* 1. *Gangrensem* adornavimus.

Uxori ante ordinationem ductæ de necessariis providendum.

Deinde monet Gratianus ad calcem Canonis 9. quod licet Episcopus, Presbyter, Diaconus, aut Subdiaconus non possit post ordinationem uxore sua, quam ante ordinationem suam legitime duxerat, uti, eam tamen contemnere non possit; *Hic est ab animo & cura sua abjicere, quin & necessaria providere*. Probat id auctoritate Leonis *Canone* 10.

Tandem ad calcem Canonis 11. ait: *Ut igitur ex his auctoritatibus apparet, Sacerdotes, uxoribus, quas in laicali habitu, vel in minoribus ordinibus constituti sibi legitime copularunt, necessaria ministrare, debita vero reddere non valent*.

Historia de Paphnutio a Gratiano relata.

Post hæc *Canone* 12. objicit sibi Gratianus famosam & vulgarem historiam de Paphnutio Episcopo & Confessore relatam per Socratem & Sozomenum, & ex his in historia tripartita, e qua eam hic recitat Gratianus.

Hæc historia, prout hic relata est, probat huic sancto Confessori nequaquam placuisse, ut per Synodum Nicænam lex ederetur, qua interdiceretur Presbyteris & Dia-

(*a*) Certum quoque est circa tempora S. Gregorii exeunte sexto, vel ineunte septimo sæculo matrimonii contracti usum Presbyteris & Diaconis fuisse illicitum, adeoque vetitum.

Diaconis uti suis uxoribus, quas ante ordinationem suam duxerant; quin & ab hac lege sancienda Patres Nicænos dimovisse.

Quamcumvis non eadem sit de veritate hujus historiæ eruditorum sententia, nihilominus hoc sat constat, Gratianum de ejus veritate non dubitasse, atque credidisse tempore Synodi Nicænæ, licitum fuisse Presbyteris & Diaconis libere uti suis uxoribus, quas ante ordinationem suam duxerant quin & ibidem refert Canone 13. Decretum Synodi VI. sive *in Trullo*, quo idipsum Presbyteris & Diaconis permittitur.

Varia fuit Ecclesiæ Latinæ & Græcæ disciplina circa usum uxorum ante ordinationem ductarum.

Hæc ut cum præcedentibus conciliet, ad calcem hujus Canonis subjecit: „ Hoc autem *ex loco* intelligen„ dum est. Orientalis enim Ecclesia (cui sexta Syno„ dus regulam vivendi præscripsit) votum castitatis in „ ministris altaris non suscepit ".

Hanc conciliandi rationem probat verbis Stephani Papæ relatis *Canone* 14. „ Aliter se Orientalium tra„ ditio habet Ecclesiarum, aliter hujus sanctæ Roma„ næ Ecclesiæ, nam earum Sacerdotes, Diaconi, at„ que Subdiaconi matrimonio copulantur: istius au„ tem Ecclesiæ, vel Occidentalium nullus Sacerdotum „ a Subdiacono usque ad Episcopum licentiam habet „ conjugium sortiendi ".

Quamcumvis non constet de veritate hujus Epistolæ, certum tamen est, hodie Ecclesiam Orientalem permittere Presbyteris, Diaconis, ac Subdiaconis usum conjugii ante ordinationem legitime contracti, uti notavi *Tom. VII. Schol in Canonem 13. Trullanum*, atque adeo etiam hodie quoad hoc punctum aliam esse Orientalis Ecclesiæ a praxi Ecclesiæ Latinæ disciplinam.

DISTINCTIO XXXII.

EX dictis distinctione præcedenti concludit hic Gratianus: *Servanda est ergo continentia ab omnibus in sacris ordinibus constitutis.*

Circa continentiam Subdiaconorum non erat olim eadem ubique disciplina.

Profert huic in finem fragmentum Epistolæ S. Leonis, e quo habetur, quod eo tempore esset consuetudo Romanæ Ecclesiæ, ut Subdiaconi a suis uxoribus abstinere deberent; quamvis ea lex pluribus Ecclesiis nondum esset Subdiaconis imposita, uti & monent Correctores Romani, & ad distinctionem præcedentem notavimus; ex quo habemus disciplinam Romanæ Ecclesiæ non semper fuisse in omnibus aliis Ecclesiis receptam.

Tempore S. Gregorii Clerici in sacris non constituti poterant uti conjugio, & stipendia ab Ecclesia recipere.

Notandum quod *Canone* 3. retulit ex Epistola sancti Gregorii ad Augustinum Anglorum Apostolorum, in qua respondit Gregorius, quod *si qui sint Clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, & stipendia sua exterius accipere*. Dein aliquibus interjectis concludit: *De eorum ergo stipendio cogitandum atque providendum est, & sub Ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, & canendis psalmis invigilent, & ab omnibus illicitis tor & linguam & corpus, Deo auctore, conservent.*

Ex his nequaquam obscurum est, quod ætate S. Gregorii ea esset disciplina, ut Clerici in minoribus ordinibus constituti, ordinum illorum functione obeuntes, possent non tantum matrimonio jungi, sed insuper, quod postquam essent matrimonio juncti, in ministerio Ecclesiæ manere, & tanquam ejus ministris necessaria vitæ stipendia illis essent suppeditanda

Post erectos titulos beneficiorum disciplina ista mutata est.

Porro hæc disciplina sensim post erectos titulos beneficiorum mutata fuit; atque receptum est, ut si Clerici extra sacros ordines constituti, beneficium Ecclesiasticum obtineant, matrimonio jungantur, beneficium ipsorum mox a contracto matrimonio vacare censeatur; nec ullum ad proventus Ecclesiæ jus retinere dicantur.

Auditio Missæ Presbyteri concubinarii prohibita.

Insuper hac distinctione agit Gratianus de incontinentia Clericorum extra matrimonium, quæ sæculis decimo & sequentibus in tantum invaluerat, & tam altas radices egerat, ut his eradicandis, Decreta Episcoporum aut Conciliorum non sufficerent; ut tandem statutum legamus, ut nullus missam audiat Presbyteri, qui concubinam habere scitur, uti hic *Canone* 5. & 6. retulit Gratianus.

Cum vero ad calcem Canonis 6. formasset sibi hanc objectionem, quod *principia harum auctoritatum contraire videntur Hieronymo & Augustino, & cæteris, qui Christi Sacramenta, neque in bono, neque in malo homine fugienda ostendunt*: cum prolixo discursu probat, præsertim auctoritate S. Augustini, valorem & effectum Sacramentorum a bonitate vel malitia ministrorum non dependere, tandem ita concludit; *Prohibentur ergo de manibus talium Sacerdotum Sacramenta suscipi, non quia* (legendum quin) *sint vera quantum ad formam & effectum: sed quia dum hujusmodi Sacerdotes se a populo contemptos viderint, rubore verecundiæ facilius ad pænitentiam provocentur.*

Clerici incontinentes ab ordinum gradu dejiciendi.

Subjicit deinde Decreta, quibus jubetur dejici a suorum ordinum gradu, qui post susceptos sacros ordines non caste vixisse probantur; atque inter alia Decretum *Urbani II.* Canone 11. his verbis expressum: *Erubescant impii, & aperte intelligant, judicio Spiritus sancti eos, qui in sacris ordinibus, Presbyteratu, Diaconatu, Subdiaconatu sunt positi, nisi mulieres abjecerint, & caste vixerint, excludendos ab omni eorumdem graduum dignitate.*

Conjugati ad sacros ordines promoveri nequeunt sine consensu uxoris.

Canone 14. ex Epistola sub nomine Leonis IX. refertur, quod si quis in minore ordine constitutus uxorem duxerit, & postmodum ad Subdiaconatum promoveri velit: *Nequibit hoc sine consensu uxoris suæ, ut fiat de carnali deinceps spirituale conjugium, nemine eos ad hoc cogente; neque permittitur postea uxor jungi eidem marito suo carnaliter; nec cuiquam nubere in vita, aut post mortem illius.*

Hic videmus quod jam pridem permissum fuerit, etiam in Ecclesia Latina, ut conjugati possent ad sacros ordines de consensu uxoris assumi: licet non possent post ordinationem uxore sua uti: quæ disciplina etiam per Decretales recepta est sub titulo *de conversione conjugatorum*, ubi & videri possunt conditiones, quas hodierna disciplina in hac conversione requirit.

De vetita conversatione Clericorum cum mulieribus.

Cum autem continentia cum mulierum familiaritate vix integra servari queat, subjicit hic Gratianus auctoritates, quibus Clericis hæc familiaritas, ejusque periculum exponitur.

Refert hunc in finem Canone 16. Decretum Nicænæ, quæ non permittit *his, qui in Clero sunt*, subintroductam *habere mulierem, nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, aut etiam idoneas personas, quæ fugiant suspiciones.*

Deinde *Canone* 17. refert quædam sub nomine S. Hieronymi in Epistola ad Nepotianum, & alibi, uti hodierna habet inscriptio; quæ clausula, inquiunt Correctores Romani indicat: *Caput hoc esse collectum ex variis beati Hieronymi locis, in quibus de vitanda mulierum consuetudine agitur.*

Inter hæc monita merito hoc notandum: *Fœminam, quam bene viderit conversantem, mente dilige, non corporali frequentia.*

Cæterum de vetita Clericorum & mulierum cohabitatione & familiaritate videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1 tit. 2. cap. 3.*

De Diaconissis.

Circa ea, quæ ex Canone 11. Laodiceno extra materiam hujus distinctionis recitat Gratianus Canone 19. de fœminis, quæ apud Græcos *Presbyteræ*, apud Latinos *viduæ* dicebantur, consuli potest Scholion in hunc Canonem Laodicenum, *Tom. IV.* hujus editionis,

DISTINCTIO XXXIII.

De irregularitate ex bigamia secundum disciplinam Græcorum.

HAc distinctione Gratianus multa inter se miscet; atque in primis ex Canone 17. vulgo Apostolorum refert: *Si quis post baptismum acceptum secundis nuptiis copulatus fuerit, aut concubinam habuerit, non potest fieri Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt.*

Nequaquam obscurum est, hunc Canonem conceptum esse juxta opinionem & disciplinam Græcorum, qui irregularitatem resultantem ex his verbis Apostoli, *unius uxoris vir*, petebat ex suspicione incontinentiæ ex secundis nuptiis resultante, uti supra notavimus; ideoque requirebant, ut quis *post Baptismum* nuptias iterasset, irregularis ad mentem Apostoli esset.

Quare & videmus æquiparari quoad hanc irregularitatem eum, qui post acceptum baptismum *secundis nuptiis*, vel ut habet textus Græcus, *duobus conjugiis implicatus fuerit*, & eum *qui concubinam habuerit*, hoc est qui post baptismum in fornicationem fuit prolapsus: *Eum qui post baptismum bigamus fuerit, vel fornicatus sit, ait Balsamon, prohibet Canon Episcopum fieri, vel Sacerdotale quidpiam exercere: quæ enim ante baptismum admissa sunt, omnis generis peccata prætermittit, cum factus sit novum opus sola gratia Spiritus sancti.*

A sensu Canonis Apostolici recedit Gratianus.

Itaque a vero sensu, & etiam verbis Canonis recessit Gratianus monens ad calcem Canonis, quod hic „ concubina intelligenda sit præter uxorem, ut iste „ sit sensus capituli: (si quis post acceptum sacrum „ baptisma secundis nuptiis fuerit copulatus, aut con„ cubinam duxerit) distinguendum est, antequam uxo„ rem duxerit, sive post mortem uxoris „: quasi hic „ ageretur de eo, qui post baptismum duxerit suam concubinam in uxorem, cum evidens sit, Canonem simpliciter loqui de eo, qui post baptismum concubinam habuerit, etiamsi nullam nec primam, nec secundam uxorem post baptismum habuerit.

De impedimentis ordinationis.

Multa hic intermiscet Gratianus ad materiam hujus distinctionis non pertinentia: refertur que in primis *Canone* 2. prolixum fragmentum, quo exprimuntur ea, quæ impediunt aliquem in Episcopum ordinari, idque sub nomine beati Gregorii: at monent Correctores Romani: *Hoc caput sumptum est ex cap. 72. libelli de Ecclesiasticis dogmatibus, qui inter opera beati Augustini editus est, atque ex eo alibi sæpissime ab ipso Gratiano citatur.* Quis autem sit auctor hujus libelli, inter omnes non convenit, uti monent Correctores Romani; plures enim Gennadio tribuunt, & videntur in eam opinionem inclinare eruditi Monachi Benedictini in novissima editione operum S. Augustini, in monitione huic libello præfixa in *Appendice tom. 8.*

Adjungit & ibidem Gratianus aliqua ex falsa Decretali Pio I. Papæ adscripta de non admittendis ad sacras functiones, qui aut in terram arrepti a dæmonibus elidun-

tur

tur (a), aut quolibet modo vexationis incursibus efferuntur, quod scilicet similes sacris altaribus adstare prohibeantur, de quibus late agit Ferdinandus Mendoza in Tractatu de confirmando Concilio Elliberitano l. 2. cap. 59. extatque *tom.* 1. *Concil. general.* edit. Labb.

DISTINCTIO XXXIV.

Domesticarum etiam personarum nimia familiaritas Episcopo vitanda.

HAc distinctione dicit Gratianus se velle ostendere, quod *domesticarum quoque personarum immoderatam familiaritatem Episcopum vitare oporteat.*

Sæpius notatum est, admodum esse familiare Gratiano, a materia & scopo sibi proposito recedere, & ab his plane diversa immiscere, quod & hic ipsi contigit: in probationem enim ejus, quod sibi ostendendum Gratianus assumpserat, nihil occurrit præter unicum fragmentum *Canone* 1. relatum sub nomine Epistolæ Nicolai Papæ, cujus varia admodum notatur inscriptio, uti monet Antonius Augustinus *de emendat. Gratiani lib.* 2. *Dial.* 15. atque ibidem indicat, hactenus citatæ Epistolæ *fontem desiderari.*

In fragmento hic relato scribere dicitur Nicolaus de quodam Episcopo juvene, quod nimia familiaritate agat cum sua filia, quam verisimiliter ante ordinationem suam susceperat, quia in hac Epistola de incontinentia non arguitur Episcopus; ut non appareat, quo titulo hæc familiaritas cum propria & legitima filia possit dici *suspecta*, quemadmodum ibidem insinuatur per rigorem, quo contra eum procedendum esse scribit auctor hujus Epistolæ, ut vel ex hoc capite merito de ejus sinceritate ambigatur: una quoque colligitur, quam parum attenderit Gratianus, num ea quæ refert scopo suo conveniant. Accusabatur quoque in hac Epistola Episcopus tamquam *venationi* addictus, scribiturque ut moneatur ab ea abstinere, proferturque eum in finem vulgare dictum Hieronymi: *venatorem nunquam legimus sanctum.*

Venatio Clericis interdicta.

Hac occasione subjiciuntur hic *Canone* 2. & 3. duæ Paleæ sub nomine Concilii Aurelianensis IV. contra Clericos venatores. Hæc autem non reperiri in hac Synodo monent Correctores Romani uti tamen notant, utramque hanc *Paleam* sub nomine ejusdem Synodi extare in Decretalibus Gregorii IX. sub titulo *de Clerico venatore*. Ut hinc rursus pateat collectorem Decretalium more illius temporis sine ulteriori discussione, auctoritate Gratiani, pro genuino reputasse quidquid in Decreto reperiret. Cæterum tumultuosas illas bestiarum venationes specialiter jam pridem etiam Clericis vetitas esse scitur.

Absona hic miscet Gratianus de concubinis.

Vix intelligi potest, qua occasione hac distinctione agat Gratianus de concubinis; atque quædam referat, ac notanter *Canone* 4. ex Concilio Toletano, quæ probare videntur licitum esse non conjugatis habere concubinas loco uxoris, aut saltem hujusmodi non conjugatos concubinam habentes non esse a communione repellendos.

Quid per concubinam intelligat.

Cæterum certum est, quod Gratianus nullatenus crediderit, Concilium Toletanum concubinatum, prout hodie sumitur, reputasse licitum, sed concubinam ibidem accepisse pro vera uxore, sed minus solenniter ducta, uti in præfatiuncula huic Canoni præfixa se explicat Gratianus; *Concubina autem hic ea intelligitur, quæ cessantibus legalibus instrumentis unita est, & conjugali affectu adsciscitur, hanc conjugem facit affectus, concubinam vero lex nominat* ".

Ipsum latius prosequuntur Correctores Romani prolixo discursu huic Canoni subjecto, & plura dixi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 6. *cap.* 4. *nu.* 53. *& seqq.* ubi ostendi concubinatum, id est consuetudinem carnalem soluti cum soluta semper fuisse reputatum grave crimen. Hic rursus notandum Gratianum non satis advertisse, num ea, quæ proferuntur, proficere possint in ædificationem legentium, ac notanter juventutis.

De bigamis non ordinandis extra ordinem & confuse agit Gratianus.

Post hæc rursus plura intermiscet multum inter se confusa de bigamis non admittendis ad ordines: ac inter cætera notandum quod Canone 8. ex Aurelianensi seu potius ex Gerundensi Synodo anni 517. refert Gratianus. „ Si quis de Laicis post uxorem, aliam cujuscumque conditionis cognoverit mulierem, in Clericum nullatenus admittatur ".

Admodum verisimile est, hujus asserti auctorem respexisse ad interpretationem Græcorum, qui irregularitatem per Apostolum expressam his verbis, *unius uxoris vir*, non e mystica aliqua significatione, sed ex suspicione incontinentiæ desumendam existimabant, uti supra notatum est.

Unde & inepta apparet explanatio Gratiani huic Canoni subjecta, qua restringere vult Canonem ad eum, qui pellicem, vel meretricem cognoverit *maritali affectu*, cum Canon simpliciter loquatur de eo, qui post uxorem, scilicet mortuam, cognoverit aliam.

Irregularitatem bigamiæ desumunt Patres Græci ex suspicione incontinentiæ.

Profert & *Canone* 11. Decretum Concilii Neocæsariensis in hæc verba: „ Si cujus uxorem adulterium commisisse, cum esset Laicus, evidenter fuerit comprobatum, hic ad ministerium Ecclesiasticum admitti non potest. Quod si in Clericatu jam eo constituto, adulteravit, dato repudio dimittere eam debet: si vero retinere ejus consortium velit, non potest suscepto ministerio perfrui. Eumdem Canonem refert Canone sequenti ex versione Martini Bracarensis sub hac inscriptione: *ex Concilio Martini Papæ.*

Interim ex hoc Canone rursus habetur, irregularitatem ab his Patribus Græcis desumptam fuisse ex incontinentia uxoris, quodammodo in ipsum maritum redundante. Similiter quæ ex *Canone* 18. vulgo Apostolorum retulit *Canone* 15. sub nomine Hieronymi de vidua, ejecta, meretrice ac ancilla, & irregularitate, ex matrimonio cum illis contracto, resultante, evidenter supponunt opinionem (quæ & fuit Hieronymi) petentium fundamentum irregularitatis, provenientis ex nuptiis cum vidua, ex suspicione incontinentiæ in vidua, uti & notavi *Tom. IV Schol. in Canonem* 17. *vulgo Apostolorum.*

Bigami sunt incapaces omnis beneficii.

Quod sub nomine sancti Ambrosii dicitur *Can.* 14. scilicet, *Neque Clericum quemquam debere esse qui secunda conjugia sortitus est*, conforme est hodiernæ disciplinæ, quæ nec ad simplex beneficium, etiam primam duntaxat tonsuram requirens, bigamum admittit, quamvis nesciam de hoc in Synodo Nicæna tractatum, uti in hoc Canone refertur, multo minus quidquam decretum fuisse.

Ad calcem *Canonis* 16. subjicit Gratianus: *Sed postea temporum defectui condescendens Papa Martinus, in minoribus ordinibus eos constitui permisit, non regulam præfigendo.* In margine notatur: *Hæc verba* non regulam præfigendo, *absunt ab aliquibus exemplaribus.* Et *Canoni* 18. hæc præmisit Gratianus: *Necessitate tamen exigente usque ad Subdiaconatum* bigamus *potest promoveri.*

Verum hic erravit Gratianus: neque enim *Martinus Papa* quidquam hac in re remisit: quæ enim *Canone* 17. & 18. adducit Gratianus sub nomine *Martini Papæ Romani*, non sunt hujus Pontificis, sed Martini Bracarensis, qui desumpsit ea ex Concilio Toletano primo; sed qui Decreta hujus Concilii ad sui temporis disciplinam inflectendo nonnihil mitigasse videtur: de qua pristina disciplina, & cui hodie dispensandi cum bigamis auctoritas competat, videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 10. *cap.* 2.

DISTINCTIO XXXV.

PRoposuerat sibi Gratianus describere qualitates & conditiones necessarias in assumendis ad sacras functiones; ac signanter in ordinando Episcopo, idque eo ordine, quo eas expressit Apostolus in Epistolis ad Timotheum & ad Titum.

Itaque quia in præcedentibus distinctionibus exposuerat qualitatem in Episcopo per Apostolum requisitam in verbis, *unius uxoris vir*, hac distinctione prosequens descriptionem Apostoli, probare intendit, quod ordinandus in Episcopum debeat esse *sobrius, non vinolentus.*

De sobrietate requisita in Clericis.

Gratianus plures hanc in rem Patrum & Canonum auctoritates adducit, quibus non tantum Episcopos, sed omnes sacrarum functionum ministros, oportere esse sobrios & non vinolentos probatur, præsertim quia sine sobrietate, & magna in cibo & potu moderatione, castitas & continentia, de qua in præcedentibus egerat, vix in tuto esse possunt: hinc illud Apostoli ad Ephes. *cap.* 5. *vers.* 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: item illud Sapientis proverb. *cap.* 20. *vers.* 1. relatum Canone 3. sub nomine S. Hieronymi: *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.* Et illud ejusdem Canone 5. *Venter mero æstuans cito despumat in libidines; ubi ebrietas, ibi libido dominatur & furor.*

Quantopere ebrietatem in Clericis non tantum prisci Canones & sancti Patres; sed & nostræ Synodi & sancti Episcopi exhorruerint, latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 4.

DISTINCTIO XXXVI.

HAc distinctione dicit Gratianus, ordinandum in Episcopum debere esse *prudentem*: „ Prudentem autem Episcopum, ait, oportet intelligi, non solum litterarum peritia, verum etiam, secularium negotiorum dispositione, (alias dispensatione).

De doctrina & prudentia in Episcopo requisita.

Prolatis Canone 1. & 2. fragmentis Epistolarum sub nomine Gelasii & Zosimi Papæ, in quibus dicitur, *illiteratos* non posse ad Clericatus ordinem promoveri; *Quia litteris carens, sacris non potest aptus esse officiis*: vel, ut ait Zosimus: *Qui Ecclesiasticis disciplinis per ordinem non est imbutus, & temporum approbatione divinis stipendiis eruditus; nequaquam ad summum Ecclesiæ Sacerdotium aspirare præsumat, & non solum in eo ambitio inefficax habeatur; verum etiam ordinatores ejus careant eo ordine, quem sine ordine contra præcepta Patrum crediderant præsumendum.*

De scientia sanctarum litterarum ei necessaria.

Post hæc subjungit Gratianus prolixum discursum, in quo tum ex veteri, tum ex novo Testamento ostendit, quod *sacrarum litterarum* oporteat Episcopum habere notitiam: ac tandem concludens ait: *Ex quibus omnibus liquido colligitur, quod non sufficit Prælatis bona*

(a) Eo loci intelligi debent ii, qui morbo Comitiali laborant (Epileptiques) quorum agitationes ad auctorem dæmonem refert Architectus pseudo Decretalis citatæ, cum tamen morbus iste oriatur ex sanguine crasso & humore melancholico, ut hodierni medici tenentur.

conversatio, & morum honestas, nisi addatur scientia doctrinæ.

Distinctionem finit, prolato fragmento sub nomine Hieronymi, in quo inter alia merito ab Episcopis & Pastoribus hæc notanda occurrunt: *Si quis vult Pontifex non tam vocabulo esse quam merito, imitetur Moysen, imitetur Aaron. Quid enim dicitur de eis? quod non discedunt de tabernaculo Domini. Erat ergo Moyses indesinenter in tabernaculo Domini. Quod autem opus ejus erat? ut aut a Deo aliquid disceret, aut ipse populum doceret: hæc duo sunt Pontificis opera, ut aut a Deo discat, legendo scripturas divinas, & sæpius meditando, aut populum doceat; sed illa doceat, quæ a Deo ipse didicerit, non ex proprio corde, vel humano sensu, sed quæ Spiritus sanctus docet.*

Quæ populum docere debeat Episcopus?

Monent autem Correctores Romani hoc fragmentum non quidem esse Hieronymi, sed extare in *homilia 9.* Origenis in Leviticum, quas quidem homilias cum aliis multis Hieroymus fecit Latinas.

Monent præterea: *Frequenter Gratianus ea, quæ sunt Origenis, Hieronymi nomine citat, vel quia præcipui Ecclesiæ doctoris auctoritas majus pondus habet, vel quia Hieronymus eo, quo dictum est, modo illa, vertendo, pene sua fecerat.*

DISTINCTIO XXXVII.

An Clericis litterarum sæcularium studium, Gentilium librorum lectio conveniat?

HAc distinctione quærit Gratianus, an sæcularibus litteris eos (Episcopos) oporteat esse eruditos? Plura, licet sat confuse, profert, quibus probari videtur, quod personis Ecclesiasticis librorum Gentilium, Poetarum ac Philosophorum lectio vetita sit: refertque *Canone* 7. ex Rabano, quod legitur de B. Hieronymo: Quod cum libros legeret Ciceronis, ab Angelo est correptus, eo quod vir Christianus Paganorum figmentis intenderet.

Post hæc adductis nonnullis ex Scriptura sacra concludit: „Ex quibus omnibus colligitur, quod non „est ab Ecclesiasticis sæcularium litterarum quærenda „peritia.„

Sed immediate objicit sibi: „Contra legitur quod „Moyses & Daniel omni scientia Ægyptiorum & „Chaldæorum eruditi fuerint„. Quibus & nonnulla addit, per quæ ostenditur sæcularium rerum notitiam posse esse utilem, ac notanter *Canone* 8. verba venerabilis Bedæ: *Turbat, ait, acumen legentium, & deficere cogit, qui eos a legendis sæcularibus litteris omnimodo æstimat prohibendos, in quibus si qua inventa sunt utilia, quasi sua sumere licet: alioquin nec Moyses & Daniel sapientia, vel litteris Ægyptiorum paterentur erudiri, quorum tamen superstitiones simul & delicias horrebant; nec ipse Magister Gentium aliquot versus Poetarum suis vel scriptis indidisset, vel dictis* (a).

Ad calcem hujus Canonis, hæc subdit Gratianus. „Cum ergo legi prohibentur, quæ tam rationabiliter „legenda probantur; sed sæculares, ait, litteras qui„dem legunt ad voluptatem, Poetarum figmentis, & „verborum ornatu delectati: quidam vero ad erudi„tionem eas addiscunt„. Ex his statuendum, magna cum moderatione lectioni librorum Gentilium esse incumbendum, præsertim a Clericis.

DISTINCTIO XXXVIII.

Ignorantia sanctarum litterarum & Canonum in Clericis perniciosa.

HAc distinctione pergit Gratianus ostendere, quam periculosa & perniciosa sit ignorantia, signanter *sacrarum Scripturarum & Canonum* in Sacerdotibus, qui ad docendum & ad æternam salutem ducendum sunt ordinati.

In probationem hujus asserti præcipue notandum Decretum Concilii Toletani IV. relatum hic *Canone* 1. in quo jam pridem Patres hujus Concilii docere non sunt veriti: „Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in Sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt: Sacerdotes enim le„gere *sanctas Scripturas* frequenter admonet Paulus „Apostolus dicens I. ad Timotheum: *Attende lectioni „exhortationi, & doctrinæ,* & *semper permane in „his*„. Cap. 4. vers. 13.

His præmissis concludunt Patres: „Sciant igitur „Sacerdotes *Scripturas sanctas*, & *Canones*; ut omne „opus eorum in prædicatione & doctrina consistat; „atque ædificent cunctos tam Dei scientia, quam „operum disciplina„. Et *Canone* 4. refert vulgare hoc sancti Cœlestini dictum: „Nulli Sacerdotum li„ceat Canones ignorare, nec quidquam facere, quod „Patrum possit regulis obviare„.

Quam necessaria sit notitia sacrarum Scripturarum, Ecclesiasticis, ac notanter Episcopis, exposuerunt Patres Synodi VII. sive Nicænæ II. *Canone* 3. qui hic extat *Canone* 6. qui & addunt: „Substantia enim summi „Sacerdoti nostri sunt eloquia divinitus tradita, id est „vera divinarum Scripturarum disciplina quemadmo„dum magnus perhibet Dionysius: quod si disceptaverit, „& ita libenter facere & docere minime spoponderit, „nullatenus consecretur: ait enim prophetice Deus: *Tu „scientiam, repulisti, & ego repellam te, ne Sacerdo„tio fungaris mihi*„. Oleæ cap. 4. vers. 6.

Plura hanc in rem profert Gratianus: fatendum tamen est inter hæc esse nonnulla mutilata, uti ostendunt annotationes Romanæ, quædam apocrypha, puta *Canones* ex falsa Decretali Zephyrini Papæ, & *Canon* 16. ex suppofititia Decretali Clementis I. monent quoque Correctores Romani ea, quæ leguntur *Can.* 13. 14. & 15. a multis antiquis exemplaribus abesse.

DISTINCTIO XXXIX.

An sæcularium negotiorum peritum oporteat esse Episcopum?

HAc distinctione ostendere vult Gratianus, quod ordinandus in Episcopum debeat etiam habere notitiam negotiorum sæcularium: *Debent namque, ait, Prælati subditis non solum spiritualia, sed etiam carnalia subsidia ministrare, exemplo Christi, qui turbas sequentes non solum verbo docebat; sed etiam virtute sanabat, & corporalibus alimentis reficiebat. Ut autem Prælati hæc omnia plene possint perficere, sæcularium negotiorum oportet eos habere solertiam, ut eorum cautela & Ecclesiæ serventur indemnes, & cuique necessaria pro suo modo ministrentur. Unde quidam in Episcopum electus a B. Gregorio pro sua simplicitate repellitur, ne ejus occasione res Ecclesiæ dilapidarentur.*

In probationem sui asserti subjicit fragmentum hujus Epistolæ S. Gregorii ad Clerum & nobiles Neapolitanos, quæ si integra legatur, apparebit quod de singulari casu & specialibus circumstantiis ageretur; quodque S. Gregorius de simplicitate electi amplius informari vellet, antequam pronuntiaret, eum ob simplicitatem ab Episcopatu excludendum: ut proinde appareat S. Gregorium censuisse, haud facile aliquem ab Episcopatu excludendum ob defectum industriæ in administrandis bonis temporalibus, modo reliquæ qualitates in Episcopo requisitæ adessent.

DISTINCTIO XL.

GRATIANUS qualitates in Episcopo necessarias prosequens, probat hac distinctione, *Episcopum oportere esse ornatum & hospitalem*; „ornamenta Episcopalia, „ait, virtutes debent intelligi, quæ a Domino eis repromit„tuntur, cum dicitur: Sacerdotes ejus induam salutari„.

Sublimitas Cathedræ sanctum non facit, sed requiris.

Unde præcipuus videtur esse Gratiani scopus ostendere, quod *non loca, sed vita & mores sanctum faciunt Sacerdotem*, uti loquitur in proœmio hujus distinctionis.

Decretum falso adscriptum Symmacho papæ.

Hanc in rem profert *Canone* 1. fragmentum sub nomine *Symmachi Papæ*; quod non esse Symmachi, sed Ennodii Diaconi, notant Correctores Romani. In hoc fragmento scribitur: „Quod illi (Petro) concessum est „pro actuum luce, ad illos pertinet, quos par conver„sationis splendor illuminat„: quibus significare aperte voluit merita Petri in ejus duntaxat transire successores, quos *par conservationis splendor illuminat*: quod scopo & proposito Gratiani omnino congruit.

Posterior pars Decreti directe contraria est sententiæ Gratiani.

Verum huic asserto directe contrariatur quod in eodem fragmento immediate subjungitur: *quis enim sanctum dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attollit) in quo si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ a loci decessore præstantur; aut enim claros ad hæc fastigia erigit, aut qui eriguntur, illustrat.*

Hæc simpliciter & in sensu obvio accepto nequaquam obscure significant, quod locus seu Cathedra Petri in ea sedentem sanctum faciat, licet ipse propriis meritis careat, sive vita & conversatione sanctus non sit: *Quia*, ait, *si desunt bona acquisita per meritum, sufficiunt quæ a loci decessore præstantur*. Ita & hunc locum intelligendum notavit D. Fleury in Historia Ecclesiastica *lib.* 30. *num.* 55.

Optandum ut ejusmodi Decreta in Codice Ecclesiæ non referrentur.

Optandum esset, ut similes expressiones omisisset Gratianus; aut saltem Correctores Romani erasissent potius quam tantam eisdem auctoritatem attribuissent; ut nec studiosæ juventuti errandi occasionem præberent; quæ si sublimitas Cathedræ aut loci quemquam sine propriis meritis sanctum redderet, neque sectariis nostris prætextum darent per similes expressiones in Codice Ecclesiæ relatas Romanæ Ecclesiæ crimen impietatis affingendi, uti non ita pridem hac auctoritate contra Sixtum V. usus est nominatissimus Jurisconsultus Franciscus Hotomannus, unus, e secta Calviniana, in scripto, cui titulus, *fulmen Brutum*, ubi asserere non veretur, quod Pontifex Romanus *Etiam profiteri & palam prædicare ausus est, tantam esse vim, tantamque sanctitatem sedi suæ, ut quicumque ganeo, & quantumcumque impius, perjurius, sceleratus, in ea consederit, confestim ex illa sessione sanctimoniam hauriat*, Cujus nefariæ blasphemiæ, *inquit*, testimonium hoc extat in Can. *Non nos*, *Dist.* 40.

Incertus auctor Canonis, Si Papa.

Adducit Gratianus *Canone* 6. tamquam ex dictis Bonifacii martyris: *Si Papa suæ & fraternæ salutis negligens, deprehenditur inutilis & remissus in operibus suis, & insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi & omnibus, nihilominus innumerabiles populos catervatim secum ducit, primo mancipio gehennæ, cum ipso plagis multis in æternum vapulaturus hujus culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus*, Quia cunctos ipse judicaturus, a nemine est judicandus.

Quis hujus Canonis sit auctor, nescitur. In primis vel

(a) Citat enim D. Paulus in Epistola ad Titum versum Epimenidis; in actis Apostolorum profert Arati hemistichium, & Menandri Jambum in priori Epistola ad Corinthios.

vel ex ipsa epigraphe habetur, nequaquam hunc Canonem esse scriptum per Bonifacium martyrem, quandoquidem dicatur id solum haberi ex *dictis* Bonifacii martyris. Videntur id ipsum vidisse Correctores Romani; monentque quod Nauclerus Gen. 26. testetur hoc fuisse dictum Bonifacii martyris; sed quam exigui ponderis sit hoc testimonium, facile intelliget qui attenderit, Nauclerum demum sæculo XV. adeoque sex vel septem sæculis post obitum Bonifacii scripsisse. Subjungunt deinde hi Correctores. *Quod* Deus dedit *Presbyter Cardinalis titulo Apostolorum in Eudoxia tempore Victoris Papæ III. libros quatuor de rebus Ecclesiasticis composuit, qui in Bibliotheca Vaticana servantur.* Et lib. 1. c. 231. *ex gestis Bonifacii martyris & Archiepiscopi Moguntini, Sedis Apostolicæ Legati hæc Sanctissimi illius viri de Romano Pontifice ac Sede Apostolica verba refert, in quibus est hoc caput.*

Verum non majoris auctoritatis esse hujus auctoris testimonium inde intelligitur, quod hic demum dicatur scripsisse hoc suum opus sub Pontificatu Victoris III. qui demum sedit sub finem sæculi undecimi, & consequenter duobus aut amplius sæculis a morte hujus Bonifacii. Interim ex hoc auctore habetur, quod hic Bonifacius fuerit Archiepiscopus Moguntinus, & *Legatus Sedis Apostolicæ*, quem scitur, fuisse strenuum jurium Sedis Apostolicæ promotorem, ipsumque sub Zacharia Papa floruisse.

Proinde non immerito notavit Antonius Augustinus *lib. 2. de emendat. Gratiani Dial. 3.* quod caput, quod apud Gratianum, *ex dictis Bonifacii martyris* inscribitur, & ab Ivone, *Ex gestis Bonifacii martyris Legati Romanæ Ecclesiæ a nobis repertum non est.* Admodum verisimile est, Gratianum id ex Ivone descripsisse: e quo vero Ivo id desumpserit, hactenus ignoratur.

Prima pars dicti Canonis unde desumpta?

Quoad priorem Canonis partem admodum probabile est in eam conficiendam a conflictore hujus Decreti impensam fuisse sententiam, quam legerat in conficta, & hodie ab omnibus eruditis rejecta Synodo vulgo *Sinuessana*, quæ celebrata dicitur in causa *Marcellini* Papæ, in qua idem de Romano Pontifice declaratur, nimirum quod *iste a nemine judicandus sit, qui omnes judicat.*

Præbuit prætextum sectariis convellendi primatum Romani Pontificis.

Hoc Gratiani assertum, & juventuti in scholis publicis propositum, idque auctoritate summi Pontificis, vix dici potest, quantopere sectariis subservierit, ut Sedis Apostolicæ *primatum* in invidiam adducerent, uti videri potest ex Hotomanno loco citato. Et ipse sectariorum coriphæus Martinus Lutherus inter articulos e corpore juris Canonici excerptos, ob quos asserebat, hoc corpus tamquam perniciosis erroribus refertum & juventuti noxium, esse merito flammis exurendum, & reipsa anno 1520. die 7. Decembris Wittembergæ, publice convocata studiosa juventute, igne absumptum est. Octavus porro articulus constabat verbis hujus Canonis.

Supponit præfatus Canon posse esse a fide devium, & ut talem judicari.

Interim clausula in hoc confricto Decreto his verbis expressa: *nisi deprehendatur a fide devius*, manifeste probat, quod ea ætate non dubitaretur, quin Papa deprehendi posset *a fide devius*; atque eo casu posset ab aliquo judicari: cum enim in præcedentibus dictum sit, Papam a nemine posse judicari, evidens est per clausulam subjectam significari, quod a fide devius judicari posset.

Cum autem veteres glossographi & Decretalium commentatores pressius inhærerent Decreto Gratiani, non mirum, quod vix apud ipsos vel unum reperies, qui dixerit Papam *a fide devium* deprehendi non posse, aut a fide devium judicari non posse.

Hinc non videmus Pontifices, aut Curiam Romanam obstitisse in Concilio Constantiensi aut Basileensi, quominus declaratur, Papam subjici Concilio generali in materia *fidei*: sed duntaxat obstitisse, ne declararetur subjacere Decretis Concilii quoad ea, quæ concernunt reformationem morum. Quin & constat Paulum IV. ad hunc Canonem respexisse in famosa illa Bulla, quæ incipit: *Cum ex Apostolatus officio*; estque XIX. in Bullario Romano, ubi dicit: *Papa omnes judicat, a nemine in hoc mundo judicandus, potest, si deprehendatur a fide devius, redargui.* Verum & hoc constat, quod hic Pontifex non dixerit *judicari*, sed *redargui*; cum tamen evidenter Canon a Gratiano relatus aperte supponat Papam a fide devium posse judicari, uti supra notatum est.

Sub initium distinctionis refleximus, præcipuum Gratiani scopum fuisse hac distinctione ostendere, quod *non loca, sed virtutes sanctum faciant*, quod plures Patrum auctoritates hic relatæ probant.

Non loca, sed virtutes sanctum faciunt.

In primis notandum dictum sub nomine Sancti Hieronymi *Canone* 2. *Non sanctorum filii sunt, qui tenent loca sanctorum: sed qui exercent opera eorum.* Et sancti Gregorii Canone 4. *Non loca vel ordines Creatori nostro nos proximos faciunt, sed ei nos merita bona jungunt, aut mala disjungunt.* At præ reliquis attendenda sunt verba sancti Chrysostomi seu Auctoris operis imperfecti *Canone* 12. *Multi Sacerdotes, & pauci Sacerdotes, multi nomine, pauci opere. Videte ergo quomodo sedetis super cathedram; quia non cathedra facit Sacerdotem, sed Sacerdos cathedram, non locus sanctificat hominem, sed homo locum: non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus sacerdos: qui bene sederit super cathedram, honorem accipit ab illa: qui male sederit, injuriam facit cathedræ; ideoque malus sacerdos de Sacerdotio suo crimen acquirit non dignitatem: in judicio enim sedens, siquidem bene vixeris, & bene docueris, omnium judex es: si autem bene docueris & male vixeris, tui solius condemnator eris: nam bene vivendo & bene docendo, populum instruis quomodo debeat vivere; bene autem docendo & male vivendo, Deum instruis quomodo te debeat condemnare.*

Quin & ex relatis auctoritatibus probatur, peccati gravitatem crescere *propter altitudinem dignitatis*, uti loquitur S. Chrysostomus *Can.* 15. sive Auctor operis imperfecti.

Notabile Augustini dictum de duplici modo considerandi dignitates Ecclesiasticas.

Denique *Can.* 7. refertur vulgare dictum, & merito omnium Episcoporum & Ministrorum Ecclesiæ mentibus & cordibus insculpendum ex Epistola S. Augustini ad Valerium: *Ante omnia peto, ut cogitet religiosa prudentia tua, nihil esse in hac vita & maxime hoc facilius & lætius & hominibus acceptabilius Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserius, & tristius, & damnabilius. Item nihil esse in hac vita, & maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius Episcopi, aut Presbyteri, aut Diaconi officio; sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur, quo noster Imperator jubet.*

Ex his nequaquam obscurum est, quod Gratianus non adverterit ad verba nomine Symmachi relata *Can.* 1. quandoquidem evidens sit Gratianum asserere vos suisse. cathedram, seu locum sedentem in eo sanctum non facere.

DISTINCTIO XLI.

De moderatione servanda a Clericis in exterioribus.

PRÆCEDENTI distinctione ostendit Gratianus, Episcopum oportere esse *ornatum virtutibus*, nec cathedræ fastigium, aut dignitatis magnitudinem aliquem facere *sanctum*, sed requirere sanctum. Hac distinctione probare intendit, eum oportere præterea esse *ornatum in exterioribus*: " Habitu videlicet & ,, incessu, ut nec fulgidis, nec sordidis se vestibus ,, ornet, ut enim ait Hieronymus, nec affectatæ sor- ,, des, nec exquisitæ deliciæ laudem pariunt, quod ,, tam de vestibus quam de cibis intelligendum est. "

Plures Patrum auctoritates profert Gratianus, quibus rectus usus harum rerum corporalium describitur, ac notanter S. Augustini, qui in harum rerum usu id vel præcipue attendendum præscribit, ut non excedatur meta consuetudinis *bonorum*, inter quos vivitur, uti loquitur *Canone* 1. quod notanter in usu vestium locum habet.

Circa usum ciborum illud maxime obtinet, quo ibidem ait: *In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido utentis in culpa est.* Nonnullis in probationem hujus sui asserti adductis, ita concludit Augustinus: ,, Nam in omnibus hujuscemodi rebus non ex earum ,, rerum natura, quibus utimur, sed ex causa utendi, ,, & modo appetendi, vel probandum, vel improban- ,, dum quod facimus. ,,

Adducit quidem Gratianus hæc, ut probet, Episcopum oportere esse ornatum in *exterioribus*, sive moderatum. Sed notandum, quod Augustinus locis hic allegatis, nequaquam agat, qua moderatione his rebus transeuntibus uti debeant Episcopi, aut cæteri Ecclesiæ ministri, qui specialiter obstricti sunt præire populo in moderato harum rerum usu; sed generaliter de Christianis, quid in earum usu vitare & præcipue attendere debeant.

Regula hac de re Concilio Carthaginensi præscripta.

Regulam in his rebus transitoriis & exterioribus ab Episcopis servandam habemus expressam in Concilio Carthaginensi IV. cap. 15. & hic a Gratiano relatam *Canone* 7. " Episcopus vilem supellectilem & mensam ,, ac victum pauperem habeat, & dignitatis suæ au- ,, ctoritatem fide, & vitæ meritis quærat. ,,

De hac regula per Synodum Tridentinam rursus innovata videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. I. p.* 1. *t.* 16. *c* 6. de moderato usu in vestibus Clericorum *Tom. I. p.* 1. *t.* 2. *c.* 2.

Refertur & hic *Canone* 5. ex Concilio Gangrensi Canon finalis editus contra Eustathium, ejusve discipulos, qui pietatem in externo & affectato habitu constituere dicebantur, uti *Tom. VI. Schol. in Canonem* 12. *Gangrensem* videri potest.

DISTINCTIO XLII.

Episcopum oportet esse hospitalem.

PROSEQUENS Gratianus virtutes in Episcopo necessarias, eo pene ordine, quo per Apostolum, in Epistolis ad Timotheum & Titum leguntur expressæ per Apostolum, verbo *hospitalem*, in procemio hujus distinctionis ostendit, quod se debeat *in pauperes* exhibere *hospitalem*; qui alios ad hospitalitatem debet invitare.

,, Quomodo, ait, hospitalitatis exhortator poterit ,, esse, qui domum propriam hospitibus claudit? Si

,, enim

„ enim Sacerdos primum a se ipso, & a domestica „ Ecclesia sua debet exigere, quod postea populis imperet; si primum, imitando Christum, ipse debet „ facere, quæ postea populum doceat, necesse est, „ ut pauperes hospitio recipiat, quo ad hospitalitatem „ facilius suo exemplo subditos attrahat. “

Indubitatum est, quod hic a Gratiano de exercitio, & virtute *hospitalitatis* recte observatum est, similiter & cæteris pietatis & charitatis exercitiis per Episcopos populis proponendis & persuadendis esse observandum; ut scilicet *ipsi prius sint eorum observatores, quam exhortatores.*

Nomine hospitalitatis intelligitur omne opus misericordiæ in pauperes.

Cæterum & hoc scitur, sub nomine *hospitalitatis* pauperibus exhibendæ, omne opus misericordiæ pauperibus & indigentibus exhibendum comprehendi: ita ut hic id unum significetur, Episcopum esse oportere misericordem & liberalem in pauperes.

Porro hæc Episcoporum in pauperes liberalitas & hospitalitas speciali titulo respicit bona & proventus Ecclesiasticos, quorum dispositionem, seu dispensationem Ecclesia Episcopis ita commisit, ut ex his necessaria cum moderatione ac frugalitate acciperent, reliqua vero in pauperes & pios usus distribuerent, tamquam *patrimonium pauperum*, uti latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 5. cap. 1.* Ex quo consequens esse probavi, Clericos ex patrimonio divites non posse ex mensa Ecclesiæ, reservato patrimonio, ex proventibus Ecclesiasticis, utpote *patrimonio pauperum*, vivere.

Notandum monitum Chrysostomi circa exercitium hospitalitatis.

Illud & notandum, quod refert Gratianus ex S. Chrysostomo *Canone* 2. in exercenda hospitalitate non nimium anxie conditionem personæ esse inquirendam: *Non enim, ait, ex vita eorum, quos accipis, mercedem tibi retributurus est Deus: sed ex voluntate tua, ex liberalitate, ex honorificentia multa, ex misericordia, ex bonitate.*

De Agapis in Ecclesia institutis.

Intermiscet hic Gratianus nulla de vetitis conviviis exhibendis in Ecclesiis, qualia primitus in Christianis in Ecclesiis celebrata fuisse omnibus notum est, & tamquam mutuæ charitatis & dilectionis symbola, Agapæ dicta fuere. De his conviviis videri possunt dicta *Tom. VI. Schol. in Canones 27. & 28.* Synodi Laodicenæ, qui hic a Gratiano, licet nonnihil mutilati, referuntur *Can. 3. & 4.*

DISTINCTIO XLIII.

Sacerdotem in omnibus oportet esse pudicum.

GRATIANUS prosequens qualitates per Apostolum, in Episcopo requisitas, hac distinctione ait: *Pudicus quoque debet esse Sacerdos, ut & moribus & verbis pudorem indesinenter exhibeat.*

Hanc in Episcopo virtutem ut adstruat, nullam hac distinctione, aut Patrum, aut Canonum auctoritatem adducit: indubie quia in præcedentibus distinctionibus adstruxerat, continentiam in Episcopis & Ecclesiasticis personis esse necessariam.

Multis adstruitur in Episcopis obligatio docendi populum verbum Dei.

Adjungit Gratianus in procemio hujus distinctionis aliam qualitatem in Episcopo requisitam: “ Debet, „ inquit, etiam *gratiam docendi* habere: quia, ut „ Hieronymus ait: *Innocens & absque sermone con-„ versatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio „ nocet: nam latratu canum & baculo Pastorum lupi „ sunt arcendi.* In ipsa autem doctrina discretum opor-„ tet esse rectorem, ne aut tacenda proferat, aut „ proferenda taceat. “ Hæc Gratianus in procemio hujus distinctionis.

Ut hinc in Episcopis & Pastoribus qualitatem esse necessariam probet, adducit *Can. 1.* prolixum fragmentum ex libro S. Gregorii de *cura Pastorali part. 2. c. 4.* quo S. Pontifex multis adstruit, Episcoporum & Pastorum obligationem annuntiandi populo veritatem Evangelicam: *Sit rector, ait, discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat. . . sæpe namque rectores improvidi, humanam amittere gratiam formidantes, loqui libere recta pertimescunt, & juxta veritatis vocem nequaquam jam gregis custodiæ, Pastorum studio, sed mercenariorum vice deserviunt; quia veniente lupo fugiunt, dum se sub silentio abscondunt. Hinc namque eos per Prophetam Dominus increpat, dicens:* Canes muti, non valentes latrare: *hinc rursus queritur dicens;* Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini. *Ex adverso quippe ascendere, est pro defensione gregis, voce libera, hujus mundi potestatibus contraire, & in die Domini in prælio stare, est pravis decertantibus ex justitiæ amore resistere. Pastorem enim recta timuisse dicere, quid est aliud, quam tacendo terga præbuisse; qui nimirum, si pro grege se objicit, murum pro domo Israel hostibus opponit.* Hoc ibidem latius prosequitur, & Pastoribus veritatem populo exponere formidantibus imminens periculum exponit.

Dein Canone 2. & 3. prolatis fragmentis desumptis ex suppositiciis Decretalibus Clementis I. & Anacleti, Canone 4. refert iterum verba S. Gregorii ex Epistola ad Venantium: “ Ephesiis Paulus dicit: *Mundæ sunt manus meæ a sanguine omnium vestrum: non enim „ subterfugi, quominus annuntiarem omne consilium „ Dei vobis:* mundus ergo a sanguine eorum non esset, si eis Dei consilium annuntiare noluisset: quia „ cum increpare delinquentes noluerit, eas procul dubio tacendo Pastor occidit. „

Plura de hac qualitate & officio Episcoporum adduxi & exposui in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 16. cap. 12. alias cap. 9.*

DISTINCTIO XLIV.

De sobrietate in Episcopo requisita.

INTER qualitates Episcopi Apostolus requirit, ut sit *non vinolentus*. De hac qualitate agere intendens Gratianus hac distinctione, monet in procemio: *Cum autem* vinolentus *esse prohibetur, gulæ intemperantiam nequaquam habere permittitur: neque enim ebrietas prohibetur, & voracitas permittitur: utrumque enim inter opera tenebrarum Apostolus connumerat, scribens Romanis:* Non in comessationibus & ebrietatibus.

Hac itaque occasione pluribus hic agit de vetitis, non tantum Clericis, sed & Laicis, comessationibus, necnon de conviviis, & qualiter hæc a Christianis, ac notanter a Clericis sint instituenda.

Comessationes & convivia in honorem martyrum reprobantur.

Inter auctoritates profert Canone 1. notabile fragmentum ex Epistola S. Augustini ad Aurelium, in qua deplorat, quod eo tempore in Africa. “ Comessatio-„ nes & ebrietates ita concessæ & licitæ putarentur, „ in honorem etiam beatissimorum Martyrum, non „ solum per solemnes dies (quod ipsum quis non lu-„ gendum videat, qui hæc non carnis oculis inspicit?) „ sed etiam quotidie celebrentur. “

De modo agendi cum multitudine peccantium ex Augustino.

Post hæc scribit Augustinus, quod ubi vitium aliquod adeo multitudinem infecit, ut quasi pro lege invaluerit, debeat contra illud per Episcopos & Pastores agi: “ Non aspere, inquit, quantum existimo, „ non duriter, non modo imperioso ista tolluntur: „ magis docendo, quam jubendo, magis monendo, „ quam minando. Sic enim agendum est cum multi-„ tudine peccantium. Severitas autem exercenda est „ in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum „ dolore fiat, de scripturis comminando vindictam „ futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus „ in nostro sermone timeatur: ita prius movebuntur „ spirituales aut spiritualibus proximi; quorum aucto-„ ritate, & lenissimis quidem, sed instantissimis ad-„ monitionibus cætera multitudo frangatur. “

Frequentatio popinarum Clericis vetita.

Quia comessationes & ebrietates frequentius in cauponis, seu tabernis cauponariis contingunt, & occasionem sumunt, hinc Gratianus nonnullos Canones subjicit, quibus vetatur Clericis tabernas intrare. Consuli poterunt, quæ de hoc vetito tabernarum introitu tum ex pristinis, tum ex recentioribus Synodis notavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. t. 2. c. 4.*

Modus Christianus instituendi convivia.

Plura hic quoque intertexit Gratianus de conviviis, qua moderatione hæc, signanter a Clericis, sint instituenda, atque inter alia refertur *Can. 6.* ex S. Gregorio: “ Convivia, quæ ex intentione impendendæ „ charitatis fiunt, recte vestra fraternitas in suis Epi-„ stolis laudat: sed tamen sciendum est, quia tunc ex „ charitate veraciter prodeunt, cum in eis nulla ab-„ sentium vita mordetur, nullus ex irrisione repre-„ henditur, nec in eis inanes sæcularium negotiorum „ fabulæ, sed verba sacræ lectionis audiuntur: cum „ non plures quam necesse sit, servitur corpori; sed „ sola ejus infirmitas reficitur, ut ad usum exercendæ „ virtutis habeatur. Hæc itaque si vos in vestris con-„ viviis agitis, abstinentium, fateor, magistri estis. “

Quæ *Canonibus* 8. & 9. referuntur sub nomine Concilii Nannetensis, in nullo Concilio Nannetensi reperiri notat Baluzius ad dictum Canonem 8. monetque hoc caput extare in capitulis Hincmari Rhemensis; extantque inserta tomo 8. Conciliorum generalium, atque merito attendentur, dum certis diebus per suas Decanias una cum suo Archipresbytero Pastores conveniunt.

Convivia ex pecuniis collati prohibentur.

Canone 10. recitat Canonem 55. Laodicenum ex versione Isidori, & rursus *Canone* 12. ex versione Martini Bracarensis, quamvis eum repræsentet tanquam ex Concilio Martini Papæ. Pro sensu hujus Canonis non inutiliter legentur diversæ illius versiones tum Græcorum, tum Latinorum, quæ tamen videntur eumdem sensum & eadem rationem exprimere, quam non male reddidit Zonaras dicens: “ Ex collatione „ convivia peragere, hoc est a pluribus, ut exquisi-„ tis epulis mensæ instruantur, pecunia collata con-„ vivia apparari, quod ea res ebrietatisque ac aliorum „ criminum causam præbeat, nullo modo licere Ca-„ non decernit. “

DISTINCTIO XLV.

Episcopum non oportet esse percussorem.

Superiores mansuetudine magis quam potestate agere debet.

GRATIANUS prosequens qualitates, quibus debet esse ornatus Episcopus, & vitia ac defectus, a quibus oportet ipsum esse immunem, hac distinctione exponit eam, quam Apostolus expressit in verbis *non percussorem*.

Auctoritates hac distinctione per Gratianum adductæ, hoc pene unum evincunt, Episcopos & Pastores in

in arguendis subditis, magis exhortando & monendo procedere debere cum mansuetudine & patientia, quam potestate & puniendo; ut patres se magis quam judices, & potestatem puniendi habentes, exhibeant. Unde in proœmio distinctionis ait: „ Non enim oportet „ Episcopum ita esse iracibilem, & perturbati sensus, ut percutiat, qui debet esse patiens; sed sequatur eum qui dorsum posuit ad flagella. „

Inter cætera a Gratiano relata notari meretur, quod retulit *Canone* 6 ex Epistola S. Leonis ad Episcopum Thessalonicensem, suum per Illyricum vicarium: „ Licet, ait, nonnunquam accidant, quæ in „ Sacerdotalibus sunt reprehendenda personis, plus „ tamen erga corrigendos agat benevolentia quam se„ veritas, plus cohortatio quam comminatio, plus „ charitas quam potestas: sed hi, qui *quæ sua sunt* „ *quærunt, non quæ Jesu Christi*, facile ab hac lege „ discernuntur: & dum dominare magis, quam con„ sulere subditis quærunt, placet honor, inflat super„ bia, & quod provisum est ad concordiam, tendit „ ad noxam. „

Itaque hac distinctione Gratianus conatur instruere Episcopos & Pastores, qualiter in arguendis & exhortandis subditis procedere debeant: „ Ut regat disci„ plinæ vigor mansuetudinem, & mansuetudo ornet „ vigorem; & sic alterum commendetur ex altero, „ ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta, „ uti loquitur S. Gregorius Canone 14. „

Cavendus Episcopis spiritus dominandi.

Præ cæteris autem cavendus Episcopis dominatus, sive spiritus dominandi in subditos: hinc ad calcem Canonis 13. concludit Gratianus: „ Percussores ergo, „ qui præmissis auctoritatibus ab Episcopali officio re„ moventur, non quilibet corporaliter flagellantes, „ sed prætermissa mansuetudine ad verbera semper pa„ rati intelligendi sunt; qui per flagella non vitia cor„ rigere, sed timeri appetunt: quibus Petrus scribit: „ *Ne sitis dominantes in clero, sed forma facti gregis* „ *ex animo.* „

DISTINCTIO XLVI.

Episcopum non oportet esse litigiosum.

HAc distinctione dicit Gratianus, quod juxta Apostolum, non oporteat Episcopum esse *litigiosum*. Duplicem hujus prohibitionis affert rationem. „ Parte „ 1. Parati, ait, ad lites, in subjectos tumidi intonant; quod ex arrogantia & superbia provenire „ manifestum est. „

Multiplex hujus prohibitionis ratio.

Id probat *Canone* 1. auctoritate S. Gregorii in verbis: „ Hoc habet proprium doctrina *arrogantium*, ut „ humiliter nesciant inferre, quod docent: & recta „ quæ sapiunt, recte ministrare non possunt. In ver„ bis enim eorum proditur, quod cum docent, quasi „ in quodam sibi videntur sublimitatis culmine reside„ re: eosque, quos docent, ut longe infra se positos, „ veluti in immo respiciunt, quibus non consulendo „ loqui, sed vix dominando dignantur. „

Ad calcem hujus Canonis inchoans Gratianus secundam partem distinctionis ait: „ Ecce quare *litigio*„ *si* prohibentur in Episcopos ordinari: est & alia „ causa hujus prohibitionis: *litigiosi* namque vel adu„ lationibus animos Principum sibi conciliant, vel „ fratribus suis detrahendo, infamiæ notam ingerunt, „ vel inter fratres discordiam seminando, seditionem „ nunquam facere cessant, quæ omnia in Prælatis „ damnabilia esse probantur. „

Profert hanc in rem fragmentum ex libris moralium S. Gregorii, ubi hos adulatores & vitia peccatorum palpantes dicit esse eos, de quibus per prophetam dicitur: *Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis.*

Quæ præterea hac distinctione adduntur, omnia pene ex Canonibus Concilii vulgo Carthaginensis IV. referuntur, diriguntur que contra Clericos, qui proditionibus & adulationibus vacant, qui fratribus non probanda objiciunt, ut habet Canon 3. & 4. Et Canonum 5. 6 & 7. hoc est summarium: *Removeatur ab officio Clericus maledicus, scurra.*

DISTINCTIO XLVII.

Ratio connexionis hujus distinctionis cum præcedenti.

COnnexionem hujus distinctionis cum præcedenti exponit Gratianus in proœmio distinctionis. „ Quod autem in fine hujus capituli *usurarii* ordinari „ prohibentur, inde est, quod usuram exercentes, „ cupiditati deservire probantur, *cupidi* autem ab „ Apostolo ordinari prohibentur; quia tales facile a „ justo deviarent. „

Clericum non oportet esse cupidum aut usurarium.

Itaque *Canone* 1. & 2. recitat Canonem vulgo Apostolorum, & Nicænum, quibus Clericis usuræ interdicuntur; addens nonnullas Patrum sententias contra recipientes usuras.

Porro cum hac distinctione intenderet agere Gratianus de qualitate Episcopo necessaria, per Apostolum expressa his verbis: *non cupidum*; atque ea occasione egisset de usurariis, eo quod usuræ receptio ex lucri cupiditate oritur, & usurarii cupidi habentur, etiam nonnullas Patrum sententias contra rerum temporalium cupiditatem, & avaritiam, filiam cupiditatis, adjungit.

Cupiditas bonorum temporalium perniciosa præsertim in Clericis.

Inter cætera *Can.* 6. ex S. Leone: „ Virum Catho„ licum, & præcipue Domini Sacerdotem, sicut nul„ lo errore implicari; ita *nulla* oportet *cupiditate* „ violari, dicente sancta Scriptura: *post concupiscentias* „ *tuas non eas*: mens enim potentiæ (alias pecuniæ) „ avida, nec abstinere novit a vetitis, nec gaudere „ concessis, nec pietati adhibere contentum. „

Et Canone 8. recitat verba S. Ambrosii, quibus ostendit in primis, quam densas tenebras menti humanæ offundat temporalium cupiditas: *Sicut ii* (ait) *qui per insaniam mente translati sunt, non jam res ipsas, sed passionis suæ phantasias vident; ita etiam mens avari semel vinculis cupiditatis adstricta; semper aurum, semper argentum videt; semper reditus computat, gratius intuetur aurum quam solem; ipsa ejus oratio & supplicatio ad Dominum aurum quærit.* „ Post hæc refellit ordinariam avarorum prætensam justificationem: *Quid injustum est, si cum aliena non invadam, propria diligentius servo? O impudens dictum! propria dicis? quæ? ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti? quando in hanc ingressus es lucem, quando de ventre matris existi; quibus quæso facultatibus, quibusque subsidiis stipatus ingressus es?* Plura ibidem notanda adjungit, merito a divitibus hujus sœculi, ac notanter ab Ecclesiasticis serio expendenda.

Episcopus ordinandus non est, qui domui suæ præesse nescit.

Gratianus hac distinctione ad calcem Canonis 8. aggreditur aliam qualitatem in Episcopo necessariam, & per Apostolum expressam his verbis: *Domui suæ bene præpositum, habentem filios sibi subditos in omni castitate, non in accusatione luxuriæ*. 1. Tim. *cap.* 3. *vers.* 40.

Plura de hac qualitate ex sacra Scriptura subjungit Gratianus; ac tandem suum discursum ita concludit: *Jure ergo qui domui suæ nescit præesse, in Episcopum ordinari prohibetur, quia qui in se minima, ac quæ sibi familiarior debet cura inesse, fidelis non est, quomodo in Ecclesia Dei (ubi tot sunt & alieni) sollicitam diligentiam adhibebit? unde Hieronymus: non enim justus polluitur ex vitiis filiorum, sed libertas ab Apostolo Ecclesiæ principi reservatur, ut talis fiat, qui non timeat propter vitia liberorum extraneos reprehendere.*

Quo sensu, justus non polluitur ex vitiis filiorum.

Monet autem Gratianus, finalia verba ex S. Hieronymo relata, quibus significatur justum non pollui ex vitiis filiorum, intelligenda esse: *si non erit quod sibi imputetur.*

In hujus probationem adducit quædam ex SS. Augustino *Canone* 9. & Cypriano *Canone* 10. quibus probat, quod licet Prælatorum summa sit cura & vigilantia in exhortando & arguendo, nihilominus non omnes convertantur: „ Quantumlibet vigilet, ait Au„ gustinus, disciplina domus meæ, homo sum, & in„ ter homines vivo: nec mihi arrogare audeo, ut „ domus mea melior sit, quam arca Noe, ubi tamen „ inter octo homines unus reprobus inventus est.

Et paucis interjectis addit hoc notandum. Simpli„ citer autem fateor charitati vestræ coram Domino „ Deo nostro, qui testis est super animam meam; ex „ quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum ex„ pertus, meliores, quam qui in Monasteriis profece„ runt; ita non sum expertus pejores, quam qui in „ Monasteriis ceciderunt; ita ut hinc arbitrer in Apo„ calypsi scriptum: *Justus justior fiat, & sordibus sor*„ *descat adhuc. Cap.* 22. *vers.* 11. „

Et Cyprianus Cornelio Papæ scribit: „ Quod ad „ nos attinet, conscientiæ nostræ convenit, Frater, „ dare operam, ne quis nostra culpa de Ecclesia pe„ reat: si quis autem ultro & crimine suo perierit, „ & pœnitentiam agere, atque ad Ecclesiam redire „ noluerit, nos in die judicii inculpatos futuros cre„ dimus, qui consuluimus sanari, illos solos in pœnis „ remansuros, qui noluerint consilii nostri salubritate „ sanari. „

DISTINCTIO XLVIII.

Neophytus in Episcopum non ordinandus.

PRosequens Gratianus qualitates Episcopi per Apostolum expressas, agit hac distinctione de *non Neophyto* in Episcopum ordinando: „ Causa hujus prohi„ bitionis, ait Gratianus, secundum Apostolum, ne „ elatus in superbiam, tamquam Religio Christiana „ plurimum eo egeret, incidat in ruinam diaboli. „

Hanc qualitatem tamquam necessariam in assumendis ad ministerium Ecclesiasticum, signanter Episcopale, expressit & requisivit jampridem Synodus Nicæna *Canone* 2. quem hic refert Gratianus ex versione Isidori, de quo videri poterit *Tom. VI.* Scholion in præfatum Canonem, ubi latius expositum, qui ex mente Patrum Neophyti sint reputandi.

DISTINCTIO XLIX.

Ratio, ob quam a vitiis immunes debent esse Sacerdotes.

EXistimabat Gratianus, quod hactenus sufficienter ostendisset, insequendo Apostolum, a quibus vitiis debeant esse immunes, qui in Episcopum sunt ordinandi; ideo in proœmio hujus distinctionis exponit

ratio-

rationem, ob quam necessarium sit, ut assumendi ad Sacerdotium a vitiis sint immunes: *Qui enim intercessores pro populo ad Deum parantur, necesse est, ut ejus gratiam bene vivendo mereantur; unde Gregorius ait in Pastorali: Sollicite formidandum, ne qui placare posse iram Dei creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur: cuncti enim liquido novimus, quia, cum is qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriis terrenis adstringitur, caveat ne districti iram judicis gravius accedens, dum loco delectatur gloriae, fiat subditis auctor ruinae. Solerter ergo se quisque metiatur, nec locum regiminis assumere audeat, si in se adhuc vitium damnabiliter regnat, nec is, quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum.*

Profertur hic prolixum fragmentum ex libro S. Gregorii de cura Pastorali, quo Gregorius exponit vitia, a quibus Sacerdotes in novo Testamento debent esse immunes; & virtutes, quibus eos oportet esse ornatos; mystice defectus & qualitates corporis in Sacerdotibus veteris legis, ad vitia & virtutes animae in Sacerdotibus novae legis reducendo. Merito & Clericis attente legetur.

DISTINCTIO L.

An lapsi in crimen post ordinationem, peracta poenitentia in susceptis ordinibus continuare vel ad majores ascendere queant? Varias auctoritates in utramque partem adducit Gratianus.

POSTQUAM in praecedentibus ostendit Gratianus, quod criminibus irretiti Sacerdotes ordinari non possint nunc quaerit hac distinctione: „ Utrum post peractam „ poenitentiam, vel in propriis ordinibus remanere, „ aut ad majores gradus conscendere, valeant? „

Hanc distinctionem in plures partes dividit Gratianus. Prima parte refert plures Patrum sententias & Canones, quibus probatur, lapsos in crimen absolute ab ordinibus propriis absque spe restitutionis deponendos esse, & ab accessu majorum prohiberi.

His relatis tum in secunda parte, quae incipit post Canonem 12. producit sententias & Canones, quibus probari videtur, post actam poenitentiam in propriis gradibus licite posse administrare, & ad majores posse ascendere.

Hac in speciem Canonum & sententiarum contrarietate proposita, quaerit in tertia parte post Canonem 24. *Quomodo igitur hujusmodi auctoritatum dissonantia ad concordiam revocari valeat, breviter, ait, inspiciamus. Sunt quidam, quos non odium criminis, sed timor vilitatis & amissio proprii gradus, & ambitio celsioris ad poenitentiam cogit. Hos sacri Canones irrecuperabiliter (alias irreparabiliter) dejiciunt: quia qui simulatione poenitentiae, vel affectatione honoris a Deo non consequitur veniam, nec ab Ecclesia reparationem meretur.*

Ut illas conciliet, distinguit inter peccata occulta & manifesta.

Verum & ipse Gratianus verisimiliter intelligens, quam parum haec distinctio consona esset sententiis Patrum, & Canonibus in prima parte relatis, qui omnem spem restitutionis ad proprios ordines, & ascensum ad majores adimunt, etiam post *peractam* poenitentiam, dicit post Canonem 32. quod „ possint & aliter distingui praemissae auctoritates: quorum enim crimina *ma-„ nifesta* sunt, ante vel post ordinationem, a sacris „ ordinibus dejiciendi sunt; quorum autem peccata *oc-„ culta* sunt, & satisfactione *secreta* secundum sacer-„ dotis edictum purgata, in propriis ordinibus rema-„ nere possunt.

Nonnullis interpositis Canonibus concludit: „ Prae-„ missis auctoritatibus lapsis permittitur, ut post poe-„ nitentiam in suis ordinibus reparari valeant: ad „ majorem autem conscendere post lapsum nulla eis „ auctoritate permittitur; immo penitus prohibetur „. Dein citato in probationem hujus sententiae Canone Ilerdensis Concilii, objicit sibi exemplum S. Petri: *Qui post trinam negationem, non solum in gradu sui Apostolatus remansit, verum etiam in Pastorem totius Ecclesiae a Christo institui meruit.*

Sed contra hoc exemplum S. Petri sibi objicit post Canonem 54. *Quod poenitentes ad sacros Ordines promoveri non debeant: non ergo lapsi post poenitentiam ad majora pertingere possunt.*

Tum citatis nonnullis Canonibus, qui poenitentes ab Ordinibus excludunt, ac signanter hoc Decreto Innocentii I. Canones apud Nicaeam constituti, poenitentes etiam ab infimis officiis Clericorum excludunt. Hanc conciliandi rationem subjicit: *Hoc non de quibuslibet poenitentibus, sed de illis tantum, qui post actam poenitentiam saecularis militiae cingulum accipiunt.*

Item inter poenitentiam solemnem & non solemnem.

Verum rursus advertens, hanc conciliandi rationem non convenire Canonibus, poenitentes a sacris functionibus simpliciter & in perpetuum removentibus, aliam adjungit ad calcem *Canonis* 61. „ Potest & ali-„ ter intelligi, ait; Est quaedam poenitentia, quae *so-„ lemnis* appellatur, quae semel tantum in Ecclesia „ conceditur, de qua Ambrosius ait: *Sicut unum est „ baptisma, ita & unica est poenitentia* „. lib. de Poenit. *cap.* 10.

Deinde allegatis nonnullis Canonibus de modo imponendi & agendi hanc solemnem poenitentiam concludit: *Hanc poenitentiam nulli unquam Clericorum agere conceditur; a qua ideo hujusmodi poenitentes ad Clerum admitti prohibentur.*

Itaque Gratianus, ut in quaestione hac, an lapsi in crimen, vel etiam publice poenitentes, possint ad sacros Ordines promoveri, aut in susceptis post actam poenitentiam ministrare, Canones inter se contrarios conciliare volens, distinxit inter crimina *occulta*, & crimina *publica*: item inter poenitentiam *solemnem* & *non solemnem*; atque lapsos in *occulta*, item poenitentes *non solemniter*, posse post peractam poenitentiam in Ordinibus susceptis ministrare, & ad majores ascendere: secus vero lapsos in crimina *publica*, aut poenitentes *solemniter*.

At illa conciliatio Patrum regulis, & pristinis Canonibus nullatenus congruit.

Hac distinctione credidit Gratianus, Canones in speciem contrarios conciliari posse. Verum distinctionem inter *occulta* & *publica* crimina non congruere Patrum Regulis, eamque demum saeculo decimo aut circiter, occasione falsae Decretalis Calixti I necnon corruptae Epistolae S. Gregorii ad Secundinum invaluisse, pluribus ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 10. cap. 6. num. 10.* & latius in *Dissertatione de Instituto, & Officiis Canonicorum Tom. V. parte 2. §. 4. & sequentibus*. Similiter distinctionem inter poenitentiam *solemnem* & *non solemnem* esse recentiorem, nec pristinis Canonibus applicabilem, monstratum est in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 6. cap. 2.* ubi & ex Morino observatum est, Gratianum in has praeposteras Canonum concordias incidisse, eo quod secutus nonnullos praecedentes Canonum Collectores, nec tempora satis distinxerit, nec genuina a falsis & apocryphis scriptis separaverit.

Interim Canonistae & Theologi in hoc puncto Gratianum sunt secuti.

Idipsum quoad distinctionem inter publica & occulta crimina notavit Dominus de Hericourt in *Analysi Decreti Gratiani*, una notans, Gratianum ad hanc & similes distinctiones permotum occasione falsarum Decretalium. Quomodo autem auctoritate Gratiani, quem secuti sunt Canonistae & Theologi scholastici, distinctiones illae invaluerint, & disciplina iis conformis stabilita sit, notatum est locis supra citatis, ubi hodierna disciplina circa lapsos in crimen exposita est: ibidemque notavimus, quod in hoc puncto etiamnum disciplina per Gratianum proposita, licet a pristina Patrum disciplina deflectat, nequidem in omnibus servetur.

DISTINCTIO LI. & LII.

Quidam ab Ordinibus arcentur ob functiones Clericis minus convenientes.

POSTQUAM Gratianus ostendit criminosos ad Ordines non assumendos, descendit ad eos, qui non quidem ob crimina, sed ob certas functiones, sive conditiones Clericis minus convenientes a sacris prohibentur Ordinibus. Idipsum monet Gratianus in prooemio hujus distinctionis dicens. „ Ecce quod criminosi, „ vel non *vere poenitentes*, vel publicam poenitentiam „ agentes a sacris prohibentur Ordinibus: adjecit quo-„ que sancta mater Ecclesia, ut curiales, aut post „ baptisma militantes, aut in foro decertantes, a sa-„ cris prohibeantur Ordinibus „. Hac itaque distinctione praedicta tria personarum genera attingit.

Tales in primis sunt curiales.

Quantum ad *curiales*, extat Epistola 24. Innocentii I. cujus fragmentum reperitur in *Canone* 1. hac distinctione. Et rursus *Canone* 2. ex Epistola 4. ejusdem Pontificis, ubi dicitur: *De curialibus autem manifesta ratio est, quoniam etsi inveniantur hujusmodi viri, qui debeant Clerici fieri, tamen quoniam saepius ad curiam repetuntur, cavendum ab his est propter tribulationem, quae saepe de his Ecclesiae provenit.* Eadem ratio tangitur in Canone 3. ex Epistola ejusdem Papae.

Item qui rationibus publicis sunt obligati.

Fragmentum epistolae sancti Gregorii lib. 7. epist. 2. quae hanc *curialium* a sacris Ordinibus exclusionem spectat, & cum praecedentibus sub eadem distinctione debuisset referri, retulit Gratianus sub distinctione 53. In hac epistola S. Gregorius scribit Episcopis per Siciliam constitutis: *Legem, quam piissimus Imperator dedit, ne fortasse hi qui militiae, vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiant, ad Ecclesiasticum habitum veniant, vel in Monasteriis convertantur, vestrae studui fraternitati transmittere, hoc maxime exhortans, quod hi, qui saeculi actionibus implicati sunt, in clero Ecclesiae praepropere suscipiendi non sunt, quia dum in Ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerant vivunt, nequaquam student saeculum fugere, sed mutare; quod si etiam tales quoque Monasterium petunt, suscipiendi nullo modo sunt, nisi prius a ratiociniis publicis absoluti fuerint, & qui vero ex militaribus viris in Monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita fuerit subtiliter inquisita: & juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, & tunc Monachicum, Deo auctore, suscipere.*

Plures jampridem fuere de curialibus ad Clerum aspirantibus Imperatorum Constitutiones, quarum una notanda extat in *L. 4. Cod. de Episcopis & Clericis*, sumpta ex *L. 7. Cod. Th. de Cohortalibus*, ad quam videndae notae Jacobi Gothofredi, uti & ejusdem notae ad *L. 49. Cod. Th. de Decurionibus*.

Interim hic notandum ex Innocentio I. & S. Gregorio,

gorio; quanta moderatione & exactiore præ cæteris probatione similes personæ ad Clericatum vel etiam habitum Monasticum sint recipiendæ.

Præterea qui fuerunt milites, De militantibus non ordinandis est Canon 1. ex *Epistola* 24. *cap.* 2. Innocentii I. ubi & ratio additur: *Qui cum potestatibus obedierunt, læva necessario sunt præcepta executi*. Quin & *Canone* 4. ex Concilio Toletano I. dicitur: *Si quis post baptismum militaverit, & chlamydem sumpserit, aut cingulum ad necandos fideles, etiamsi gravia non admiserit, si ad Clerum admissus fuerit, Diaconi non accipiat dignitatem*. Recte hic notant Correctores Romani hæc verba, *ad necandos fideles, non esse in originali*.

Denique decertantes, sive postulantes in foro sæculari. Militantibus adjungit Gratianus *in foro decertantes*, sive ut loquitur Innocentius I. in Canone 1. *Qui post acceptam baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt*. Et in Canone 2. inter genera laicorum, qui ad Clericatum pervenire non possunt, reponit: *Si quis fidelis causas egerit, hoc est, postulaverit*.

De hac irregularitate in foro postulantium, seu causas agentium, quæ his Canonibus videtur expressa, vide in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 6. cap. 2. num. 54.*

Hæc irregularitas hodie ab usu recessit. Cæterum hodie nec curialitas, nec patrocinium in curia forensi & civili irregularitatem *per se* inducit, neque curiales, aut causarum patroni indigent dispensatione, ut Ordines suscipiant, quod & notavit D. de Hericourt ut Analysi ad hanc 51. distinctionem Gratiani.

Interim quod supra circa admissionem curialium ad sacros Ordines notatum est, etiam circa militantium seu postulantium in foro ad sacros Ordines admissionem merito observandum.

DISTINCTIO LIII.

Quid agendum illi, qui per saltum ordinatus est. INter distinctionem 51. & 53. quæ ad unam eamdemque materiam spectant, mediat hæc distinctio. Quid in ea probare intendat Gratianus, exprimit in proœmio: „ Qui vero prætermissis aliquibus non superbia, „ sed negligentia ad majorem ascenderit, tamdiu a ma„ joribus abstineat, quousque congruo tempore prætermissos accipiat.

Quandoquidem in præcedentibus de susceptione Ordinum non egerit Gratianus, sat intelligitur, ipsum nullam habuisse rationem connexionis hujus distinctionis cum præcedenti, quam tamen insinuat per particulam *vero*.

Interim ostendere vult, quod Ordo omissus supplendus sit, & a functione Ordinis superioris sit abstinendum; quousque *omissus* Ordo sit suppletus: prolato eam in rem Decreto Alexandri II. quo decernitur, ut qui Ordine præpostero per negligentiam ad Presbyteratus ordinem est promotus, omisso ordine Subdiaconatus, ab officio Sacerdotali prohibeatur, donec proximo quatuor temporum jejunio Subdiaconatus ministerium sibi rite impositum fuerit (a).

Non eadem fuit semper circa hoc punctum disciplina; Quidquid sit de hoc Alexandri Decreto, admodum verisimile, illud a Gratiano suo Decreto insertum occasionem præbuisse opinioni & disciplinæ hodie receptæ, quod quasi ad *validitatem* Ordinis superioris suscepti requiratur, ut suppleatur Ordo inferior omissus, idque contra pristinam disciplinam, uti non semel notavimus in *Jure Ecclesiastico*.

DISTINCTIO LIV.

De ordinatione servorum. HAc distinctione late agit Gratianus de ordinatione *servorum*, ostenditque, quomodo in hac ordinatione sit procedendum, ne jura Dominorum lædantur; nec Ecclesiæ noceatur; atque ex omnibus tandem concludit: „ Ecce quomodo servi ad Clericatum assumi va„ leant, vel quomodo non admittantur". Plura apocrypha necnon mutilata fragmenta hac distinctione referri vel solæ annotationes Romanæ ostendunt.

Cæterum ex relatis a Gratiano & hoc constat, non eamdem omnium Ecclesiarum circa hanc ordinationem disciplinam fuisse, uti & notavit D. de Hericourt, & hodie in Belgio horum Canonum nullus est usus: eo quod proprie dictos servos Belgium non agnoscat, de quibus tamen proprie dictis servis Canones agunt.

DISTINCTIO LV.

De irregularitate ex defectu corporis. COrpore vitiatos a sacris Ordinibus prohiberi, probare intendit Gratianus hac distinctione, uti constat ex proœmio. Ex his quæ in hanc rem profert sat manifestum est, ac signanter ex fragmento Epistolæ Innocentii I. relato Canone 6. non ob quemlibet defectum membri juxta sacros Canones ab Ordinibus prohiberi; sed duntaxat, qui sibi ipsis defectum membrorum procurarunt, sive *in causa* fuerunt, uti in citata Epistola loquitur Innocentius, & manifeste supponunt Canones vulgo Apostolorum hic relati *Canone* 4. & 5. necnon Canon Nicænus relatus *Canone* 7. ipseque Gratianus idipsum vidisse apparet; quandoquidem ad calcem Canonis 3. moneat: „ Corpore autem vitiati intelliguntur „ *non casu, sed propria voluntate abscissi* „. Idipsum & modernæ disciplinæ sat conforme esse deduxi in *Jure Eccles Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 10. cap. 5.* una tamen ibidem notavi, defectum corporis etiam *sine culpa* defectuosi, interdum defectuosum reddere irregularem, eo quod defectus corporis impediat, quominus ipsas functiones ordinis vel absolute, vel non, sine irreverentia aut scandalo exercere queat.

DISTINCTIO LVI.

De irregularitate ex defectu natalium. AGit Gratianus hac distinctione de filiis Presbyterorum non ordinandis. Profert hanc in rem Canone 1. Decretum sub nomine Urbani II. Presbyterorum „ filios a sacris altaris ministeriis removemus, nisi aut „ in cœnobiis, aut in Canonicis religiose probati, fue„ rint conversati.

Hoc Decretum esse editum in Concilio Melphensi sub hoc Pontifice habito notat post Sirmundum Stephanus Baluzius, monuimusque in *Jure Eccles. Tom. I. part. 2. sect. 1. tit. 10. c. 3.* non extare antiquius de hac irregularitate Decretum; ibidemque ostendimus justis de causis hanc irregularitatem tandem extensam ad *omnes Illegitime natos*. Profert quidem hic Gratianus Canone 10. fragmentum sub nomine Bonifacii martyris, qui ante tempora Urbani II. vixit, sed nihil pro hac irregularitate probat, uti ex integro Canonis contextu constat.

Decretum relatum Canone 2. sub nomine Damasi Papæ apocryphum esse insinuaverat Antonius Contius in nota marginali, & post ipsum Antonius Augustinus de emendat. Gratiani lib. 1. Dial. 6.

Quædam relata a Gratiano minus faciunt ad ædificationem legentium. Cæterum ex relato hoc, licet apocrypho Decreto intelligitur, Gratianum in sui operis confectione non sat attendisse, num a se relata & adducta ad ædificationem legentium conducerent: quis enim non potius offendetur, quam ædificabitur, dum legit, etiam florentissimis Ecclesiæ sæculis, Presbyterorum, aliorumque illegitimos filios ad summum Pontificatum assumptos fuisse quod falsum esse Historiæ Ecclesiasticæ certissime evincunt.

DISTINCTIO LVII.

De irregularitate baptizati in ægritudine. PRogreditur Gratianus enumerare eos, qui a sacris Ordinibus prohibentur; atque hac distinctione agit de irregularitate illius, qui in *ægritudine baptizatus est*, prolato *Canone* 12. Neocæsariensi, quo vetatur ordinari in Presbyterum, qui in *ægritudine* constitutus baptismum suscepit. Circa hunc Canonem notandum, ex communi Græcorum sententia, quæ & textui Canonis plane conformis apparet, hanc irregularitatem nequaquam fundari in nullitate aut invaliditate baptismi in ægritudine collati: sed in eo quod ille; qui usque ad ægritudinem baptismum petere distulisset, non sat probasset fidem suam ex voluntate descendere, sive ejus ad Christianismum conversionem esse omnino sinceram.

Vera ratio hujus irregularitatis. Præterea notari meretur Gratianum ex versione Isidori finalem clausulam proferre disjunctive hoc modo; *Nisi forte postea ipsius studium & fides probabilis fuerit, aut hominum raritas exegerit*: cum tamen in originali, & similiter in versione Herveti & Dionysii Exigui legatur conjunctive per, & ac ita legisse Balsamonem ex ejus constat commentario: *Utrumque, ait, debet concurrere, virtutis scilicet studium, & raritas hominum: si enim unum eorum desit, Canon observabitur.*

Magna Patrum circumspectio circa admittendos ad Sacerdotium. Hic merito attendant Episcopi, quanta circumspectione processerint Patres in promovendis ad Sacerdotium.

Ex his quæ ad calcem dicti Canonis proferunt Correctores Romani, ex historia Eusebii, probari videtur, quod hæc species irregularitatis, etiam sæculo tertio tempore Cornelii Papæ nota fuerit.

DISTINCTIO LVIII.

An & quando Monachi ad officium Ecclesiasticum admitti possint. HAc distinctione probare intendit Gratianus id quod in præfatione illius habetur: *Item ex Monachi habitu nullus assumitur ad Ecclesiasticum officium; nisi fuerit oblatus voluntate proprii Abbatis.*

Hoc assertum probare vult auctoritate S. Gregorii *l. 1. indict. 1. Epist.* 18. Porro ex contextu Epistolæ constat, S. Gregorium agere de Monachis, qui ab Episcopo ex Monasterio tollebantur, *permittente* Abbate, ad Offici-

(a) Id veluti regulam proponit Gratianus. Sed in ea error duplex deprehenditur: prior in eo consistit quod Ordinis inferioris receptio ad superiorem exercendum semper requiratur; perinde ac si Prælatus nunquam dispensare posset a receptione minorum Ordinum. Alter est error, quod supponat Gratianus Episcopatum valide recipi posse, prætermisso Sacerdotii gradu; nam si hæc ordinatio sit irrita, iteranda est, nec sufficit omissum Presbyteratum suscipere, ut vulgo docent Theologi & Canonistæ. Textus a Gratiano allatus loquitur tantum de omisso Subdiaconatu ante Diaconatus & Presbyteratus susceptionem; porro cum Subdiaconatus sit ex Ecclesiastica, potest si velit, Ecclesia ab ejus receptione dispensare, quod affirmari non debet de Presbyteratu, cujus institutio est de jure divino, a quo nemo in terris dispensare potest: porro Christus voluit, ut ordo Presbyteratus Episcopatui necessario præmitteretur; unde ejus omissio redderet invalidam Episcopatus susceptionem.

officium Ecclesiasticum extra Monasterium administrandum; unde immediate in Epistola subjungitur: „ *Quisquis autem ex prædicto Monasterio ad Ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illuc nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi*. Vide notas Gussanvilæi ad citatam Epistolam, qui ibidem notat, quod juxta pristinam disciplinam Monachi ex Monasterio ejecti, seu rescissi, Monachi esse desinerent; vel si ad Clericatum aut officium Ecclesiasticum per Episcopos essent assumpti extra Monasterium, nullum jus retinerent revertendi ad Monasterium; immo Monachi esse desinerent. Citat & hic Gratianus Canonem 13. Concilii Carthaginensis V. sed evidens est ex contextu Canonis, illum ad hunc casum non spectare, uti videri potest *Tom. VII. Schol.* in Canonem 80. Codicis Africani, ubi etiam notavimus, quod in editione Decreti anni 1515. 1550. item 1572. post hæc verba, *vel in suo majorem Monasterii constituere*; sequitur, *sine licentia Abbatis & Monachorum*, unde glossa casum Canonis exprimens ait: „ Dicitur in hoc Canone, quod Episcopus non „ potest *alienum* Monachum promovere ad Clericatum, vel facere Abbatem in suo Monasterio, nisi „ de voluntate proprii Abbatis.

Juxta pristinam disciplinam Monachus ad officium Ecclesiasticum assumptus desinebat esse Monachus.

DISTINCTIO LIX.

DISTINCTIONE hac ostendit Gratianus, ordinandum non esse in summum Sacerdotem, nisi in inferioribus Ordinibus antea probatus, & Ecclesiasticis disciplinis prius fuerit imbutus. Ex sententiis Pontificum hic relatis evidens est, nequaquam ipsos requisivisse præcedentes inferiores Ordines in eo, qui ad Sacerdotium assumitur, quasi ab his validitas Sacerdotii dependeret; sed ut in Ordinum inferiorum functionibus versatus & exercitatus, Sacerdotio dignus & idoneus probaretur, uti & ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 9. cap. 5.*

Ad Sacerdotium assumendi prius in inferioribus ordinibus probari debent.

DISTINCTIO LX.

HACTENUS ostendit Gratianus, qui possint ad Sacerdotii ordinem promoveri, & qui non: „ Nunc „ autem considerandum est, ex quibus ordinibus in Archipresbyterum, vel præpositum sint eligendi „: uti ipse monet initio hujus distinctionis, & quidem hic ostendit, nullum in Archipresbyterum, aut Archidiaconum esse ordinandum, nisi Presbyterum, aut Diaconum: neque in Episcopum, nisi sacris Ordinibus fuerit initiatus sed vel sola nomine, *Archipresbyteri*, *Archidiaconi*, & similia, quæ hic occurrunt, evincunt, hæc esse recentioris ætatis; ideoque vel hoc solo argumento concluserunt eruditi, Decretum relatum *Canone* 2. nequaquam attribui posse Calixto Papæ I. uti nec relatum *Canone* 4. Urbano I. utpote quorum ætate, nec nomina, nec dignitates, aut hæc disciplina adhuc nota essent. Verum est, Decretum hic *Canone* 4. sub nomine Urbani I. relatum, etiam referri sub nomine hujus Pontificis per Innocentium III. in *cap. a multis* 9. *de ætate & qualit. ordin.* sed scitur, Innocentium III. aliosque sequentes Pontifices (e quorum Decretalibus constant libri Juris Canonici) secutos fuisse simpliciter & sine discussione auctoritatem Gratiani: ut propterea etiam plura parum authentica in Decretales & libros Juris Canonici irrepserint.

Assumendus in Archipresbyterum vel Archidiaconum, debet esse Presbyter vel Diaconus.

Insuper quia Gratianus nullum sacrum Ordinem specialiter requisivit in ordinando in Episcopum: sed duntaxat dixerit, nullum esse ordinandum in Episcopum, qui *non sit sacris Ordinibus initiatus*, invaluit, quod sufficiat, ut ordinandus in Episcopum saltem sit *Subdiaconus*, licet ordinandus in Archipresbyterum debeat esse Presbyter, & in Archidiaconum Diaconus: ita ut vel ex his pateat, disciplinam per Gratianum expressam simpliciter esse receptam.

Sufficit ut ordinandus in Episcopum sit Subdiaconus.

DISTINCTIO LXI.

AGIT rursus hac distinctione Gratianus contra subitas ordinationes; ostendens, quod *Laici* non sint in Episcopos eligendi, sed per singulos Ordines prius sint probandi. Proferuntur hic a Gratiano plures notandæ Patrum sententiæ de non eligendis in Episcopos: „ Nisi „ quorum ætas a puerilibus exordiis usque ad perfectiores annos, per disciplinæ Ecclesiasticæ stipendia cucurrerit, ut unicuique testimonium prior vita præberet, nec posset de ejus provectione dubitari, cui pro „ laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus „ strenuis, celsioris loci præmium deberetur „: uti loquitur S. Leo relatus Canone 5. qui totus merito legendus ab his, qui ad electionem aut nominationem Episcopi concurrunt; cui & merito adjungendum quod ex Epistola Hormisdæ Papæ refertur *Canone* 3.

Multo tempore prius probandi qui ad Episcopatum assumendi sunt.

His prolatis Patrum & Canonum sententiis, objicit sibi: „ Quod beatus Nicolaus ex Laico electus est in „ Episcopum; beatus Severus ex lanificio assumptus est „ in Archiepiscopum: beatus Ambrosius, cum nondum „ esset baptizatus, in Archiepiscopum est electus. Sed „ sciendum est, ait, quod Ecclesiasticæ prohibitiones „ proprias habent causas, quibus cessantibus, cessant „ & ipsæ. Ut enim Laicus in Episcopum non eligeretur, hæc causa fuit: quia vita Laicalis Ecclesiasticis „ disciplinis per Ordinem non erudita, nescit exempla „ religionis de se præstare aliis, quæ in se ipsa experimento non didicit. Cum ergo quilibet Laicus merito suæ perfectionis clericalem vitam transcendit, „ exemplo beati Nicolai, & Severi, & Ambrosii, ejus „ electio potest rata haberi.

Hæc Gratiani ratiocinatio merito attenditur ab Episcopis, ubi de dispensatione super *interstitiis* agitur, & latius exposui in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 9. cap. 5.*

Quid ab Episcopis attendendum in dispensatione super interstitiis.

Nonnulla adjungit Gratianus, quibus probare vult: *Quod Clerici alterius Ecclesiæ non sint præferendi in electioneiis, qui bene militant in propriis Ecclesiis*: ut loquitur ad calcem *Canonis* 11. & quidem conformiter ad hoc Gratiani probatum assertum, etiam hodie in Ecclesiis, in quibus penes Canonicos, sive Capitula salvum hactenus est jus electionis ad Episcopatum & dignitates, elegi non solet nisi sit Canonicus ejusdem Ecclesiæ.

In Electionibus ad officia Ecclesiastica qui præferendi.

DISTINCTIO LXII.

„ BREVITER monstratum est, ait Gratianus in proœmio hujus distinctionis, ex quibus Ordinibus „ in quos gradus sunt eligendi: nunc videndum, a quibus sunt eligendi & consecrandi.

Qui concurrere debeant ad electionem & ordinationem Episcoporum.

Huic monito immediate subjungitur: *electio Clericorum est, consensus Principis, petitio plebis*. Ita legitur in editis antiquis Gratiani exemplaribus, quam lectionem & retinuit Antonius Contius, addita tamen ad vocem, *Principis*, hac nota marginali: *videtur legendum Cleri*; in Decreto correcto ita hodie legitur: *electio Clericorum est petitio plebis*: subjecto hoc monito ad vocem, *est*: „ In vulgatis Codicibus sequebatur; „ *consensus Principis*: in manuscriptis vero partim legitur, *consensus plebis*, partim, *petitio plebis*, atque „ ita est emendatum „.

Nec sane hæc Romana correctio dissona apparet a textu Leonis, quem immediate in probationem sui asserti Gratianus subjicit: nam scribit *S. Leo* Rustico Archiepiscopo Narbonensi: „ Nulla ratio sinit, ut inter Episcopos habeantur, qui nec a Clericis sunt electi, *nec* „ *a plebibus sunt expetiti*, nec a Provincialibus Episcopis cum Metropolitani judicio sunt consecrati „: nulla *Principis* facta mentione, cujus nec in hac distinctione mentio occurrit. Quidquid sit de genuina lectione Gratiani, hoc constat, multis sæculis obtinuisse, ut populus una cum Clero ad electionem Episcopi concurreret, nec electus in Episcopum consecrari posset, nisi prius haberetur Principis consensus: quod & in Ecclesia Romana servatum fuisse ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 13. c. 3.* alias in *supp. ad tit. 13.*

DISTINCTIO LXIII.

HAc distinctione contendit Gratianus, quod Laici nullo modo se debent inferere electioni. Verum quia in hac electionis materia varia fuit Ecclesiarum disciplina; eamque varietatem uti & Ordinem temporis in recitandis Decretis & Canonibus negligens more suo Gratianus, materiam hinc non parum intricavit: atque rationes Canonibus & textibus conciliandis parum convenientes attulit.

An Laici ab electione Episcopi sint excludendi.

Hanc materiam, variamque diversis temporibus receptam disciplinam exponere studui in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 13. c. 1. usque ad 6.* alias in *ejus supplemento*: ibidem notavi, Gratianum sensum Canonis 13. Laodiceni plane invertere, dum illum hac distinctione *Canone* 6. adducit, ut probet, Laicos ab electione Episcopi excludi, uti & ostendi *Tom. VI. Schol.* in citatum Canonem Laodicenum, ibidem probans, quod Patres hoc Canone nequaquam Laicos ab electione excluserint; sed duntaxat improbaverint *tumultuosas* electiones, sive per tumultuantem plebem factas.

Varia fuit circa hoc punctum disciplina.

Interim hic notandum, Epistolam Nicolai, cujus fragmentum Canone 4. refert Gratianus, nullibi reperiri, uti notat Antonius Augustinus *lib. 2. de emend. Gratiani Dial. 14.*

Cæterum vix dubium, quin ex hoc fragmento hic a Gratiano relato curia Romana prætenderit, etiam eo tempore Pontifici Romano jus competiisse cognoscendi de persona ad Metropolitanam Ecclesiam assumenda.

DISTINCTIO LXIV.

POST hæc vult Gratianus ostendere: „ A quibus, vel „ quo tempore sacri Ordines sint tribuendi, vel „ quibus in locis Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, Chorepiscopi, & reliqui Sacerdotes „ sint ordinandi „.

A quibus quo tempore, & quo loco ordinandi Clerici.

Et ab hac distinctione incipiens, ostendit, Episcopos a Comprovincialibus, consentiente Metropolitano, esse ordinandos; conformiter ad Canonem 4. Nicænum hic a Gratiano *Canone* 1. relatum. Videri potest *Tom. VI Schol.* in citatum Canonem, ubi ostendi Canonem hunc non solum de ordinatione, sed & de electione Episcoporum agere; idque conformiter ad disciplinam illius temporis, qua Ordinatio mox peragebatur a facta electione.

Episcopi a comprovincialibus cum Metropolita ordinandi.

Quod

Quod vero Canone 2. refertur sub nomine *Anacleti*, scitur esse ex suppositiitiis Decretalibus Isidori, qui more suo huic Decreto inseruit lasciniam Canonis Nicæni, sed adjecta clausula a disciplina illius temporis prorsus aliena; scilicet *auctoritate Apostolica*: quasi Patres Nicæni statuissent, Episcoporum electionem ab omnibus Comprovincialibus Episcopis esse faciendam, *auctoritate Apostolica*.

Interim de hac disciplina videri possunt quæ dixi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 13. cap. 1.*

De auctoritate Metropolitani in Ordinatione Episcopi.

Plura hic quoque adducit Gratianus, quibus ostendit, Episcopum ordinari non posse sine consensu Metropolitani conformiter ad Canonem Nicænum, cujus verba hic recitat Canone 8.

DISTINCTIO LXV.

HAC distinctione ostendit Gratianus, Ordinationem Episcopi fieri debere ab omnibus Comprovincialibus, aut saltem majore eorum parte, consentiente quoque *Primate* Provinciæ, si sit.

A quibus eligendi Episcopi?

Quod hic ostendit Gratianus, Episcopum ab omnibus Episcopis Comprovincialibus esse eligendum: quodque, si omnes præsentes adesse nequeant, scripto tamen, aliove modo consensum suum electioni factæ præstare debeant, conforme est Canonibus Nicænis; ut & quod in pluribus hic a Gratiano relatis Decretis asseritur: *Quod si duo aut tres contradicant, prævaleat sententia plurimorum*.

Similiter quod de consensu Metropolitani, ejusque in hac electione auctoritate legitur, congruit quoque Canonibus Nicænis.

Ad eaidem *Canonis* 8. ita concludit: his auctoritatibus datur intelligi, quod Episcopi a suis Comprovincialibus debeant ordinari; sed quæritur, ait, si in Provincia plurimi Episcopi fuerint, & contigerit forte *unum* remanere Episcoporum quid fieri debeat: ille quia solus est, ordinare non potest Episcopum: Comprovinciales enim non habet, cum quibus Episcopum consecrare valeat.

Quid agendum casu quo unicus Episcopus in provincia superfit?

Pro resolutione hujus casus subjicit Canonem 5 Sardicensem: *Si forte unus tantum in Provincia remanserit Episcopus, ad consecrationem Episcopi de vicina Provincia convocentur*: de varia lectione & intellectu hujus Canonis *Tom. VII. Schol. in citatum Canonem Sardicensem*. De varia ejusdem Canonis lectione agunt quoque Correctores Romani, una ostendere conantes Canones Sardicenses latine editos fuisse; nec non eosdem ab Ecclesia Græca receptos.

DISTINCTIO LXVI.

De Ordinatione Metropolitani.

HAc distinctione tractat Gratianus de electione Archiepiscoporum; contenditque, Archiepiscopum eligendum & ordinandum a suis Episcopis Comprovincialibus: producens in probationem fragmentum Decretalis sub nomine Aniceti Papæ.

Verum vel solum nomen *Archiepiscopi*, quod tempore Apostolorum, uti & tempore Aniceti Papæ, adhuc ignotum erat; quemadmodum etiam nomen Episcoporum *Comprovincialium*, qui nondum eo tempore erant determinati, manifeste evincunt, eam Decretalem esse suppositittiam, uti & fabulosa esse, quæ Canone 2. hic narrantur de Ordinatione S. Jacobi. Quapropter forma Ordinationis Archiepiscopi per Comprovinciales, quæ postmodum invaluit, nullatenus dici potest exemplo Apostolorum inducta; uti fallarum harum Decretalium conditor, & hunc secutus Gratianus, insinuare voluerunt.

Adducta hic a Gratiano sunt suppositiia.

DISTINCTIO LXVII.

A quibus Presbyteri sint ordinandi?

IN procemio hujus distinctionis hoc summarium ponit Gratianus: " Presbyteri vero & Chorepiscopi ab " *uno* Episcopo ordinari possunt.

In hujus probationem affert fragmentum falsæ Decretalis Anacleto Papæ suppositæ, in quo nihil de ordinatione *Chorepiscopi* legitur.

Refert autem *Canone* 2. ex Concilio Hispalensi: *Episcopus Sacerdotibus & ministris solus honorem dare potest; solus auferre non potest*.

Gratianus nullam hic auctoritatem adfert, quæ de *Chorepiscopis* loquitur; eum tamen insinuet in procemio, se velle etiam ostendere a quo *Chorepiscopi* sint ordinandi. Admodum verisimile est, Gratianum præ oculis habentem disciplinam sui temporis, Chorepiscopos præposuisse inter simplices Presbyteros; quantumvis primitus videatur, eos etiam charactere Episcopali fuisse insignitos.

DISTINCTIO LXVIII.

Quid agendum, ubi dubitatur de validitate factæ Ordinationis?

HAe distinctione sub initium ait: *Quæritur de illis, qui ordinantur ab his, quos non constat fuisse Episcopos, an iterum sint consecrandi, an non.*

Pro hujus quæstionis resolutione, prolatis duobus fragmentis sub nomine Gregorii I. & Gregorii III. ad eaidem *Canonis* 2. quæstionem ita resolvit: *Quod ergo consecratus, in eodem ordine iterum consecrari prohibetur, de eo intelligendum est: qui consecratus est ab illo, quem certum, erat, consecrandi jus habere: qui autem ab illo consecratur, quem non constat jus consecrandi habuisse, iterum consecrandus est: quia si ille consecrandi jus non habuit; iste ex olei effusione nil consecrationis accepit, & quia in ipso ordine consecratus non erat, nunc quasi primum ad consecrationem venientes ab Episcopo Sacerdotalem benedictionem & consecrationem consequitur. Si autem jus consecrandi habuit, in prima unctione consecutus est consecrationem; in secunda non reiteratur consecratio, sed sola unctio: sicut, de quo dubium est, an sit baptizatus, vel non, debet baptizari: qui si prius baptizatus non fuerat, consequitur gratiam baptismi, si autem baptizatus erat, nihil accepit in secunda unctione: nec pertinet hoc ad reiterationem baptismi; sed ad cautelam salutis.*

Nulla fit mentio conditionis adjiciendæ in reiteratione ordinationis.

Nihil hic dicitur de *conditione* in reiteranda ordinatione aut baptismo adhibenda, quæ verisimiliter tempore Gratiani nondum erat ubique in usu.

Addit Gratianus: *Hoc & de Ecclesiis consecrandis similiter observandum est*. Citato Decreto sub nomine Concilii Nicæni: sed nihil simile in Concilio Nicæno legitur, & intuenti textum facile apparebit, illud non congruere disciplinæ illius ætatis: immo quod hic de iteranda consecratione ob *effusionem sanguinis* asseritur, nec hodie receptum est, sed sufficit hoc casu simplex reconciliatio; uti & in alio casu sequente in Canone expresso: quemadmodum notavi in *Jure Eccl. Tom. II. parte 2. sect. 2. tit. 1. c. 5. alias 1. 16 c. 3.*

Adducta a Gratiano de Chorepiscopis suppositia sunt.

Denique hac distinctione notare volens Gratianus differentias inter Episcopos & *Chorepiscopos*, citat hanc in rem Epistolas Leonis & Damasi Pontificum: & quidem hodie prior post Correctionem Romanam adscribitur Leoni I. ad Episcopos Germaniæ & Galliæ, at in antiquis Codicibus Decreti legebatur simpliciter: *Leo Episcopus omnibus Episcopis*: ostenditque Paschasius Quesnellus, post Jacobum Sirmundum & Joannem Morinum, hanc Epistolam nullatenus posse tribui S. Leoni I. neque ei adscriptam fuisse ante editam collectionem Isidori vulgo *Mercatoris*, in cujus collectione primum sub hujus Pontificis nomine comparuit.

Alteram Epistolam Damaso Papæ adscriptam suppositittiam esse passim agnoscunt eruditi. Cæterum quidquid sit de Chorepiscopis, eorumque a cæteris Episcopis differentia, hoc equidem nequaquam obscurum videtur, quin Gratianus crediderit, aut saltem supposuerit, Chorepiscopos fuisse simplices Presbyteros ab uno solo Episcopo ordinandos (*a*).

DISTINCTIO LXIX.

An Abbates tonsuram & minores Ordines conferre possint?

HUic distinctionis hoc summarium præfigitur: *Tonsura Clerici de manu Abbatis suscipi potest, si eidem Abbati manus impositio ab Episcopo facta noscatur.*

In probationem hujus asserti adducit Gratianus Canonem 14. Synodi VII. Canon hic dividitur in tres partes. Parte priore redarguuntur illi, qui in *parvula* etiam ætate, tonsura Clericatus accepta; *sed nondum ab Episcopo manus impositione percepta, super ambonem irregulariter in collectam legebant*. Parte secunda dicitur: *Lectoris autem manus impositionem est licentia Abbati in proprio Monasterio solummodo faciendi; si duntaxat eidem Abbati manus impositio facta noscatur ab Episcopo secundum morem præficiendorum Abbatum, dum constet illum esse Presbyterum*. Ita legitur in versione Anastasii Bibliothecarii, quam Gratianus secutus est. Cæterum de sensu hujus Canonis vide *Tom. VII. Schol. in Canonem 14. Synodi VII.*

DISTINCTIO LXX.

Clericus sine titulo Ecclesiastico ordinari non debet.

HUic distinctioni hoc summarium præmittit Gratianus: *Ab Episcopis alterius civitatis Clericus ordinari non poterit, nec etiam a proprio absolute ordinandus est*.

In probationem secundi membri, de prohibita absolute ordinatione producit Canonem Chalcedonensem, quo cavetur: *Neminem absolute ordinari Presbyterum, vel Diaconum, vel quemlibet in Ecclesiastica ordinatione constitutum, nisi manifeste in Ecclesia civitatis, sive possessionis, aut in Martyrio, aut in Monasterio, qui ordinatur, mercatur ordinationis publicatæ vocabulum, Eos autem, qui absolute ordinantur, decrevit sancta Synodus, vacuam habere manus impositionem, & nullum tale factum valere ad injuriam ipsius, qui eum ordinavit.*

Notant hic in primis Correctores Romani pro his verbis, *Nisi manifeste*, in Græco legi, *nisi proprie in Ecclesia civitatis, vel pagi, aut Martyrio, aut Monasterio, qui ordinatur, pronuntietur*.

Moneut & ibidem dicti Correctores: " Quod in ordi-

(*a*) Dicendum tamen est quosdam extitisse Chorepiscopos, qui fuerunt Episcopi; alioquin Canones, qui de illis agunt, conciliari non possent: sunt enim Canones, qui munera Episcopalia Chorepiscopis tribuunt, sicut sunt qui eadem illis negant. Sunt Canones, qui supponunt quosdam Chorepiscopos a tribus saltem Episcopis fuisse ordinatos; sunt vero qui alios ab uno Episcopo ordinandos esse præscribunt. Ut isti Canones conciliëntur, dicendum erit quosdam agere de Chorepiscopis, qui erant Episcopi, cæteri vero de Chorepiscopis, qui Presbyteratus ordine erant tantum insigniti, decernunt.

„ ordine Romano fiat mentio talis pronuntiationis Epi-„ scopi nomine per Archidiaconum factæ : *De titulo* „ *S. Stephani , eligimus Petrum ad lectorem ad eum-* „ *dem titulum* ".

Ex his manifestum est , id unum per Concilium Chalcedonense fuisse decretum , ut nullus ordinaretur *absolute* , id est sine titulo Ecclesiastico , sive designatione alicujus Ecclesiæ , cui adscriberetur , & in quo functiones sui Ordinis obiret .

Origo tituli patrimonialis.

Verum Gratianus pro verbis , *vel pagi* , legit , *sive possessionis* ; ex qua erronea lectione , sive versione Glossographus conclusit , juxta hunc Canonem sufficere titulum profanum , sive patrimonialem ; quem secuti sunt Canonistæ ; ac tandem hic titulus patrimonialis invaluit , & per Synodum Tridentinam saltem dispensative admissus fuit , uti latius exposui in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 9. cap. 6.*

DISTINCTIO LXXI.

Clericus ab alieno Episcopo sine dimissoriis non ordinandus.

DE Clericis non ordinandis ab Episcopo alterius civitatis sine proprii Episcopi consensu agit hac distinctione Gratianus , neque sine litteris commendatitiis Clericum extra suam Ecclesiam ministrare posse .

In probationem prioris partis sui asserti plures Canones profert , ac signanter Canone 1. Decretum Synodi Sardicensis ; circa quod notandum , quod inspectis verbis hujus Canonis , videatur duntaxat loqui de non transferendo Ministro alterius Ecclesiæ sine assensu proprii Episcopi ; licet Gratus Primas Africæ , qui Concilio Sardicensi interfuit , testatus sit , Patres hujus Concilii hoc quoque intellexisse de *Laico* alterius Ecclesiæ , atque ita Canonem hunc sensim fuisse acceptum , etiam in Africa , etiamnum hodie hic & ubique sic observari.

Clericus extra suam Ecclesiam sine commendatitiis ministrare non potest.

In probationem secundæ partis sui asserti producit Gratianus *Canone* 7. Canonem 13. Chalcedonensem , & *Canone* 9. Canonem 7. Antiochenum , de quibus videri potest *Tom. VI. & VII. Schol.* in præfatos Canones , ubi ostendi illos a Gratiano corrupte referri.

Cæterum quid de hoc pristina disciplina obtinuerit , & quæ hodie signanter jure Decretalium , & ex dispositione Concilii Tridentini observanda sint , deduximus in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 5. cap. 9.*

DISTINCTIO LXXII.

De litteris dimissoriis sive exeat.

GRATIANUS hac distinctione probare intendit , quod Episcopus dimissorias litteras tribuere non debet nisi rogatos , uti monet in proœmio .

In probationem hujus asserti profert Canonem 1. sub nomine Leonis Papæ : „ Episcopus subjecto sibi Sacer-„ doti , vel alii Clerico , nisi ab ipso postulatus , di-„ missorias non faciat ".

Hic non agi de litteris dimissorialibus , prout hodie sumuntur , sed potius de litteris , quæ Clericis dantur , ut a sua Diœcesi ad aliam transeant , sive exeant , quæ hodie vocantur , *exeat* ; nequaquam obscurum est ex verbis , quæ immediate subjiciuntur : „ Ne ovis quasi „ perdita aut errans inveniatur ".

Porro adducta *Canone* 2. id unum probant , nullum ab alieno Episcopo esse ordinandum sine consensu proprii Episcopi .

DISTINCTIO LXXIII.

De formula dimissoriarum litterarum supposititia.

HAc distinctione Gratianus profert formulas dimissoriarum litterarum , quasi a Nicæna Synodo præformatas , & ab Attico Episcopo Constantinopolitano editas .

Verum nec in Synodo Nicæna similem formulam editam legimus , neque ab Episcopo Constantinopolitano ullibi præscripta habetur .

Qua forma hæ litteræ concipi soleant , nec non quæ circa eas sint merito notanda & observanda , notavi in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 9. cap. 3.*

DISTINCTIO LXXIV.

An invitus possit ordinari.

QUærit Gratianus hac distinctione „ de his ; qui ab „ Episcopis promoveri contemnunt , an inviti sint „ sublimandi , an non .

Auctoritates in speciem contrarias tentat conciliat Gratianus.

Prolatis quibusdam in speciem contrariis , scilicet S. Gregorii & Concilii Carthaginensis , hanc conciliandi rationem subjungit : *Verum illud Gregorii de his intelligendum est , qui* non causa necessitatis ; *sed* causa ingratitudinis *callide ab Episcopis suis promoveri quærunt* : *illud autem Carthaginensis Concilii de his intelligitur , qui nolunt obtemperare Episcopis suis* propter necessitatem *Ecclesiæ volentibus eos ad altiora promovere* .

Nullus in ordine superiori positus potest obire functionem inferioris.

Et revera in Epistolis S. Gregorii , e quibus fragmenta apud Gratianum desumpta sunt , agitur de quodam Honorato , quem specie honoris in Presbyterum ordinare volebat , ut eum officio Archidiaconi privaret : quemadmodum id non semel factum legitur : de quo videri possunt Janus a Costa in commentario ad *cap.* 2. *de Judiciis* & ab eo citati .

Iterum hic notari potest etiam ævo S. Gregorii fixum fuisse , ut nullus in Ordine superiore , puta Presbyter , obiret functiones Ordinis Inferioris ; puta Diaconi : atque idcirco per promotionem ad superiorem ordinem Diaconus & Archidiaconus officio Diaconi & Archidiaconi censeretur privatus . Quod & probant Epistolæ S. Gregorii hic citatæ , & notat P. Gussanc ad Epistolam 19. *lib.* 2. *S. Gregorii* .

DISTINCTIO LXXV.

Quo tempore Ordines conferendi.

PErgit Gratianus hac distinctione tempus , quo ordinatio facienda sit , inquirere . Hanc in rem *Canone* 1. recitat fragmentum pseudo-Epistolæ secundæ S. Anacleti , quo ordinationes Episcoporum auctoritate Apostolica , *Dominica die hora tertia* (id est hodierna nona matutina) fieri præcipiuntur .

Ordinatio Episcoporum die Dominica fieri potest.

Licet hæc Epistola eruditis passim hodie habeatur supposititia , & ex putridis Isidori mercibus , admodum tamen verisimile est , huic apocrypho fragmento , Gratiani Decreto inserto , adscribendum esse , quod etiamnum hodie ordinatio Episcoporum *omni* die Dominica fieri queat ; cum Presbyterorum , Diaconorum , & Subdiaconorum certis temporibus sit alligata .

Intra tres menses fieri debet.

Post relatam hanc Decretalem citat Canonem 25. Chalcedonensem ; quo ordinatio Episcoporum facienda intra tres menses præcipitur , uti & in Tridentino statutum est : hac tamen differentia , quod hodie tres illi menses incipiant tantum currere a tempore obtentæ confirmationis Pontificiæ : olim vero a die vacationis . Occasionem inductæ hujus differentiæ notavi *Tom. VII. Schol.* in dictum Canonem Chalcedonensem , hujusce editionis.

Tempore S. Leonis etiam Presbyterorum & Diaconorum ordinatio die Dominica peragi poterat.

Deinde *Canone* 4. adducit fragmentum Epistolæ S. Leonis I. ad Dioscorum Alexandrinum Episcopum , in qua scribit S. Leo : „ Quod a Patribus nostris propen-„ siore cura novimus esse servatum , a vobis , inquit , „ quoque volumus custodiri , ut non passim diebus o-„ mnibus sacerdotalis vel Levitica ordinatio celebre-„ tur , sed post diem Sabbati ejus noctis , quæ succes-„ sit in prima Sabbati exordia (addit Gratianus , *con-* „ *secrandi* , contra fidem originalis) deligantur , in qui-„ bus , his , qui consecrandi sunt , jejunis , & a jeju-„ nantibus sacra benedictio conferatur ".

Ex hac Epistola S. Leonis patet , quod non tantum Episcoporum , sed & Sacerdotum , & Levitarum sive Diaconorum consecratio tempore S. Leonis , perageretur die *Dominico* , sive *nocte ipsius Sabbati præcedentis*: Hanc autem ad diem Dominicam pertinere asserebat S. Leo verbis subsequentibus : „ Quod ejusdem observantiæ erit , „ si *mane* ipso Dominico die , continuato jejunio „ Sabbati , celebretur , a quo tempore præcedentis no-„ ctis initia non recedunt : quam (male Gratianus , „ *quod*) ad diem Resurrectionis , sicut etiam in Pascha „ Domini declaratur , pertinere non dubium est ".

Itaque S. Leo ostendit , noctem Sabbati pertinere ad diem Dominicum , ideoque ordinationem tunc factam censeri factam die Dominico , quod latius demonstrat Paschasius Quenellus in notis ad hanc Leonis Epistolam , quæ est *undecima* in ejus editione ; unaque demonstrat quomodo paulatim ordinationes a nocte ipsius Sabbati devolutæ sint ad tempus antemeridianum ipsius Sabbati.

Ulterius multis ostendit Quenellus , Leonem hic nequaquam loqui de Sabbato sancto , sive vigilia Paschatis , sed generaliter de omni Dominica (quam die resurrectionis olim vocatam esse notat) : atque in omni die Dominica ea ætate , non tantum Episcoporum , sed & Presbyterorum , & Diaconorum ordinationes peragi potuisse ; arguitque crassi erroris eos , qui existimarunt , Leonem hic de die Paschatis egisse ; atque propterea huic Epistolæ appofuerunt titulum , quo innuebatur ordinationem *Sabbato sancto* fuisse peragendam : cum admodum verisimile sit , *illo Sabbato* ob solemnem baptismum & catechismum Catechumenorum primitus ordinationes factas non fuisse ; sed forsan posterioribus temporibus ex malo intellectu hujus Epistolæ invaluisse ; cum neque apud Gelasium , aliosque mediæ ætatis scriptores inter tempora ordinationis referatur hoc Sabbatum.

Tempora ordinationum per Gelasium determinata.

Recitat præterea Gratianus *Canone* 7. Decretum Gelasii I. ex Epistola ad Episcopos per Lucaniam , quo determinantur tempora sacrarum ordinationum ,quæ etiamnum hodie servantur , excepto *Sabbato sancto* , cujus in hoc Decreto nulla fit mentio : in quo Decreto hoc etiam notari potest , nihil statui de ordinatione *Subdiaconorum* , quæ multis sæculis nullis temporibus fuit adstricta , uti constat etiam ex ordine Romano , cujus fragmentum retulit Gratianus in *Canone* 6.

Denique observandum , quod Gelasius velit ordinationes Sabbati jejunio circa vesperam celebrandas , quod cum Epistola Leonis coincidit ; ipsumque insinuat pristinam disciplinam celebrandi ordinationes die Dominico aut *nocte* , seu sub vesperam Sabbati , quæ ad diem Dominicam refertur.

DISTINCTIO LXXVI.

CUm in Decreto Gelasii præcedenti distinctione de jejunio quatuor temporum mentio facta esset , occasionem cepit Gratianus tractandi hac distinctione , *Quibus temporibus jejunia celebranda sint* .

De jejunio quatuor temporum.

Sub initium distinctionis ait , quod Calixtus Papa scribens Benedicto Episcopo hæc tempora determinet . Verum

rum fcitur, hanc Epistolam falso Calixto Papæ attribui, immo quod in ea mentio fiat jejunii per quatuor tempora, falsitatem ejus evincit: quia fat expeditum est, ætate hujus Pontificis, hæc quatuor temporum jejunia nondum fuisse determinata.

Ex his autem hac distinctione relatis, & per Correctores Romanos observatis sufficienter constat, non eamdem semper fuisse circa hæc jejuniorum tempora disciplinam; tandem tamen circa sæculum undecimum sub Urbano II. receptam & stabilitam fuisse modernam disciplinam; cui indubie hæc falsa Decretalis occasionem & firmitatem præbuit.

DISTINCTIO LXXVII.

ABsoluta distinctione septuagesima sexta, in principio hujus septuagesimæ septimæ hanc ex priore format conclusionem: „ His temporibus secundum Ana„ cletum, Zephyrinum, Gelasium, & Pelagium, Epi„ scopi, Presbyteri, & Diaconi sunt ordinandi.

Verum hic rursus fallitur Gratianus; nullum enim genuinum reperitur Anacleti, aut Zephyrini Decretum, quo ordinationes illæ hisce temporibus alligentur; immo nec ullum antiquius præcitato Decreto Gelasii facile ostendetur.

De interstitiis servandis inter singulos ordines. In hac dein distinctione agit de temporalibus, quibus in singulis Ordinibus hærendum sit. Tempora illa, quæ hic ex Decretis Pontificum, notanter Zosimi Papæ *Canone* 2. & Siricii *Canone* 3. determinantur, quibus in singulis Ordinibus sit hærendum, priusquam ad altiorem ascenderetur, hodie dici solent *interstitia*, de quibus egi in *Jure Eccl. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 9. *cap.* 1. & una notavi hæc tempora, sive interstitia etiam inter minores ordines primitus fuisse servanda, Scopus interstitiorum. quod & evincunt Decreta hic relata. Ad hæc ostensum est, & etiam hic adducta Decreta probant, illa interstitia requisita fuisse ad probationem, quæ haberi poterat ex modo & diligentia, quibus in obeundis Ordinum illorum functionibus se gessissent.

Notandum hic referri a Gratiano *Canone* 5. Decretum sub nomine Caji Papæ ex supposititia Decretali, quod Canonistis & Theologis occasionem dedit existimandi, quod inferiores Ordines deberent præmitti superioribus, ut horum haberetur integritas, uti observatum est in supplemento ad *Jus Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 9. *cap.* 5.

DISTINCTIO LXXVIII.

De ætate in Presbytero requisita. HAc distinctione quærit Gratianus, quæ ætas requiratur in ordinatione Presbyteri: profertque eam in rem *Canone* 1. Decretum sub nomine Bonifacii: monent autem Correctores Romani: „ Cæteri „ Collectores citant ex Decretis Fabiani: extat apud „ Martinum Bracarensem Episcopum in Capitul. Græc. „ Synodi cap. 20. ex Neocæsariensi cap. 11. „ Et revera ea, quæ hic referuntur a Gratiano, sunt verba Canonis Neocæsariensis, prout hic Canon extat apud Martinum Bracarensem.

Pristina disciplina annos 30. requirebat. Id non advertens Gratianus, eumdem Canonem sub nomine hujus Synodi retulit rursus *Canone* 4. in quo nominatim hic statuitur: „ Presbyter ante 30. anno„ rum ætatem non ordinetur: quamvis sit probabilis „ vitæ; sed observet usque ad præfinitum tempus: Dominus enim noster Jesus Christus *trigesimo* anno ba„ ptizatus est, & tunc prædicavit „.

Hanc ætatem etiam Justinianus in suis Novellis præscripsit, ut patet ex fragmento ex dictis Novellis hic *Canone* 2. per Gratianum relato.

Hanc ætatem etiam sæculo XI. præcepit servari Concilium Rothomagense habitum anno 1074. statuens; Canone 6. *Nullus ordinetur Presbyter ante* 30. *annos*; sed addita hac modificatione: *Nisi summa necessitate*.

Quomodo ab hac disciplina ad hodiernam recessum est? Cum vero arbitrio Episcoporum judicandum permitteretur, quando vel quæ esset *summa necessitas*, sensim ab hac disciplina prætextu *summæ necessitatis* recedi cœpit: quod & sufficienter indicat ipse Gratianus ad calcem *Canonis* 4. hæc subjiciens: *Hoc regulare est* ... sed *Ecclesia necessitate exigente, nonnullos ante* 30. *annos ordinare consuevit*.

Immo etiam tempore Gratiani pene generaliter invaluerat hodierna disciplina, nimirum ut in Presbyterum ordinari posset quis anno vigesimo quinto suæ ætatis, quod primitus tantum fuerat indultum, dum *summa Ecclesiæ necessitas* exigeret.

Hic videmus verissimum esse, dispensandi auctoritatem in Canone aut lege, licet certis circumstantiis circumscriptam exprimere, esse legis aut Canonis antiquationi viam sternere.

DISTINCTIO LXXIX.

De inthronizatione sive electione Romani Pontificis. GRatianus nulla habita connexionis aut ordinis ratione, revertitur ad inthronizationem Pontificis, atque hac distinctione ostendere vult: *Quod Apostolicus non nisi a Cardinalibus & religiosis Clericis sit inthronizandus*.

Et *Can.* 1. sub nomine Nicolai Papæ II. refertur: *Si quis Apostolicæ Sedi sine concordi & Canonica electione Cardinalium ejusdem Ecclesiæ, ac deinde sequentium Clericorum religiosorum inthronizatur; non Papa vel Apostolicus, sed Apostaticus habeatur*.

Ex hoc Decreto per Gratianum hic relato hoc habetur, quod tempore Nicolai II. ad electionem Romani Pontificis concurrerent etiam Clerici non Cardinales: item quod eo tempore Clerici Ecclesiæ Romanæ, id est Ecclesiæ Lateranensis & Cathedralis dicerentur *Cardinales*, uti & hic notat Ludovicus d'Hericourt. Quinam ad illam olim concurrebant?

In antiquis Gratiani editionibus non dicitur quis fuerit *Nicolaus* hujus Decreti auctor: in correctis habetur hic titulus: *Unde Nicolaus papa II. ait in Epistola, qua Synodum a se Romæ habitam refert cap.* 1.

Habetur quidem sub nomine Nicolai II. *tom.* 9. *Concil. General. col.* 1103. Decretum de electione Romani Pontificis, sed huic in multis dissimile, de quo supra *distinctione* 23. Verum post hoc Decretum subjiciuntur tamquam ejusdem Concilii Canones 13. quorum primus exhibet compendium hujus Decreti, quod & Correctores Romani retulerunt ad calcem hujus Canonis apud Gratianum; qui Canon non omnino dissimilis est Canoni per Gratianum relato, quamvis nonnulla ille omittat, ut patebit ex lectione utriusque: & quidem in Decreto, prout a Gratiano hic refertur, indicatur quod in electione Romani Episcopi intervenire debeant indifferenter Cardinales; prout autem refertur hic per Correctores Romanos, ad vocem, *Cardinalium*, additur, *Episcoporum*, qua vocula significatur, quasi soli Cardinales *Episcopi*, tamquam Episcopi Provinciales ad electionem Episcopi Romani tamquam Metropolitani vocandi essent.

At inter Decreta Nicolai I. a Joanne Cochlæo ex Gratiani volumine in unum collecta, & in 20. titulos dispertita refertur hoc Decretum *tit.* 4. *num.* 2. idque nonnihil extensius; ut proinde dubium non sit, quin Cochlæus illud Nicolai I. esse crediderit, sed falso.

Quamvis ex hoc Decreto habeatur, quod eo tempore in electione Romani Pontificis occurrerent Clerici etiam non Cardinales; tamen & illud habetur, quod tunc temporis in hac electione præcipuas partes haberent *Clerici Cardinales*, uti supra ad *distinctionem* 23. notavimus. Præterea ibidem notatum fuit, novam formam electionis Romani Pontificis præscriptam fuisse per Nicolaum II. ad præveniendum schisma; idque occasione Episcopi Veletrensis, qui citra electionem Cardinalium & Clericorum in Sedem Apostolicam sub nomine *Benedicti* fuerat intrusus, & postea auctoritate Regis Henrici expulsus, uti ibidem latius exposuimus; ad quem etiam referenda quæ hic a Gratiano citantur *Can.* 9. In hac electione præcipuas partes habebant Clerici Cardinales.

Referuntur deinde nonnulla Decreta sub nomine Stephani III. quorum primo statuitur: *Ut in Apostolatus culmen unus de Cardinalibus Presbyteris, aut Diaconis consecraretur*: Simile est alterum Decretum relatum *Can.* 5. quod utcumque extat apud Labb. *tom.* 6 *Concil. General. col.* 1722. & sequentibus ex Synodo Romana Stephani IV. edita a Luca Holstenio. Quis in Romanum Pontificem eligi posset?

Tum subjiciuntur *col.* 1724. *Sequentia duo capitula statutorum hujus Concilii, quæ refert Anastasius Bibliothecarius in vita ejusdem Stephani Papæ IV.* His autem capitulis interpositis additur: *Stephano P. alia duo capitula adscribit Gratianus; quorum prius ex Anastasii Pontificali desumptum alterum vero alicui ex successoribus potius tribuendum videtur*.

Prius extat hac distinctione Canone 4. quo decernitur, ut *nullus unquam Laicorum, neque ex alio ordine præsumat, nisi per distinctos gradus ascendens, Diaconus aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad sacri Pontificatus honorem promoveri*.

Licet ex dictis fat appareat, Decreta hæc non esse extra omnem falsi suspicionem; immo quod legitur apud Gratianum Canone 3. tamquam ex Concilio Stephani Papæ III. *Oportebat ut hæc sacrosancta Domina nostra Romana Ecclesia (juxta quod a beato Petro, & ejus successoribus institutum est) rite ordinaretur*: *& in Apostolatus culmen unus de Cardinalibus Presbyteris, aut Diaconis ordinaretur*: etsi manifestam suppositionem evincat, hoc equidem his Decretis cavetur, ut Pontifex eligatur per Clerum, & ex Clero ipsius Romanæ Ecclesiæ, prout & in aliis Ecclesiis fieri solebat: qui Clerus tum temporis *Cardinalium* nomine significabatur, uti latius deduxi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 22. *cap.* 1.

Quod autem in fine Gratianus retulit ex Anacleti Epistola 2. ad Episcopos Italiæ: *Electionem summorum Sacerdotum sibi Dominus reservavit, licet electionem eorum bonis Sacerdotibus & spiritualibus populis concessisset* non sapit pristinam & Apostolicam disciplinam; sed supposititias merces Isidori, quibus hæc Epistola ab eruditis adscribitur. De edicto Honorii Imperatoris pro extinctione schismatis in Ecclesia Romana.

Quod vero *Can.* 8. refertur sub nomine Honorii Augusti ad Bonifacium Papam, de casu quo duo concertantium temeritate electi fuerint in Romanum Pontificem, quis eorum alteri præferendus sit, latius exponitur ad distinctionem nonagesimam septimam.

DIS-

DISTINCTIO LXXX.

Ulterius prosequens Gratianus materiam ordinationum, inquirit hac distinctione, in quibus locis sint præficiendi Prælati Ecclesiæ. Adstruit autem sub initium distinctionis, quod non in vicis aut castellis, sed in civitatibus duntaxat Episcopi sint ordinandi (a); quod & sub finem distinctionis confirmat ex S. Leone, & Canone Laodiceno 57. in quo per visitatores verisimiliter intelliguntur Chorepiscopi; quibus hodie correspondent Archipresbyteri, seu Decani rurales.

Ex falsis Decretalibus potestatem instituendi Primates, Patriarchas, &c. sibi asseruerunt.

Quod autem initio distinctionis *Can.* 1. *&* 2. sub nomine Lucii & Clementis Papæ dicitur: *post Christi adventum ab Apostolis in illis civitatibus, in quibus olim apud Ethnicos primi Flamines eorum, atque primi legis Doctores erant, Episcoporum Primates vel Patriarchas ordinatos fuisse, ad quos Episcoporum negotia (salva in omnibus Apostolica auctoritate) & majores causæ post Apostolicam Sedem sunt reservatæ*: desumptum est ex apocryphis Decretalibus veterum Pontificum, quorum ætate nec dum noverat Ecclesia nomina *Primatum* aut *Patriarcharum* in ministris suis; atque manum pseudo-Isidori manifeste præferunt. Interim auctoritate harum falsarum Decretalium tandem circa sæculum X. & XI. jus instituendi novas Metropoles, nec non Ecclesias primatiales cum auctoritate supra Metropolitanos Pontifices sibi asseruisse ostendimus *Tom. I. Juris Ecclesiastici parte* 1. *tit.* 19. *cap.* 2. *tit.* 19. *cap.* 1. *num.* 11.

DISTINCTIO LXXXI.

In procemio hujus distinctionis ait Gratianus: *Hæc de ordinandis & ordinatoribus, atque de singulorum graduum distinctionibus & officiis dixisse nos sufficiat: verum quia aliquantulum diffusius in his immorati sumus, quædam præcedentibus cohærentia sub epilogo ad memoriam subjiciamus.*

Ordinandus in Episcopum, aut Pastorem Ecclesiæ, debet esse sine crimine.

Et hac quidem distinctione rursus ostendit, quod ordinandus in Episcopum debeat juxta Apostolum esse *sine crimine*: *ad Tit. c.* 1. *vers.* 7. *Quod, ait, non solum de Episcopis; sed etiam de quolibet electo ad aliquam præposituram Ecclesiæ oportet intelligi.*

Tum profert *Can.* 1. locum Sancti Augustini ex *Tract.* 41. in Joannem: „ Apostolus Paulus quando „ elegit ordinandos vel Presbyteros vel Diaconos, & „ quicumque ordinandus est ad præposituram Ecclesiæ „ non ait, *si quis sine peccato est*: hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; „ sed ait, *si quis sine crimine est*, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, „ furtum, fraus, sacrilegium, & cætera hujusmodi. „

Hic subjungit Gratianus: *Quilibet itaque horum implicatus ordinari non debet, vel si jam ordinatus, ante tempus, vel post tempus suæ ordinationis aliquid eorum admisisse convincitur, suscepti gradus officio privabitur.*„

Hujus disciplinæ ratio.

Hæc ibidem multis auctoritatibus adstruere conatur; & *Can.* 2. sub nomine Symmachi Papæ redditur ratio hujus disciplinæ: *Nemo recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata condemnat, & amorem innocentiæ conversatione demonstrat.*

Post hæc profert Gratianus Canonem 9. & 10. Nicænum, in quibus inter alia notandum est, Patres Nicænos exclusisse lapsos in crimen post ordinationem in perpetuum, & exclusisse a functionibus Ordinum, etiam post actam pœnitentiam. Quod & probant auctoritates hic a Gratiano adductæ, nulla in his inter *publica* & *occulta* crimina occurrente distinctione; quam eum contra pristinam disciplinam impendisse ad distinctionem 50. notavi. Videri etiam potest *Jus Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 6. *c.* 2.

Insuper inter auctoritatem a Gratiano relatas occurrunt plures, quæ agunt de retrudendis hujusmodi Clericis in Monasterium ad agendam pœnitentiam, de qua retrusione egi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *c.* 1 *& c.* 2. hujusce editionis.

A vitio incontinentiæ præcipue debent esse immunes Clerici.

Occasione criminis *fornicationis*, a quo singulariter Clerici immunes esse debent, adfert hic Canones & sententias Patrum, quibus familiaris conversatio & contubernium Clericorum cum mulieribus interdicitur, prolato inter alia *Canone* 25. ex sancto Gregorio *lib.* 7. *epist.* 39. hoc fragmento: „ Legitur, quod beatus Augustinus, nec cum sorore habitare consenserit dicens: „ *Quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt*. „ Docti ergo viri cautela, magna nobis debet esse instructio. „ De vetito hoc Clericorum cum mulieribus contubernio, quid habeat moderna Ecclesiæ notanter Belgicæ disciplina, exposui in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 3. (a)

DISTINCTIO LXXXII.

Pauperum curam habere debet Episcopus.

Sub initium hujus distinctionis dicit Gratianus. *Generaliter etiam pauperibus, & iis, qui suis manibus laborare non possunt, Episcopus necessaria provideat.* Quantumvis hoc Gratiani assertum sit verissimum, & ab Apostolis & Patribus probatum, & continuo inculcatum, nihil tamen in probationem hujus asserti hac distinctione profertur nisi unicus Canon Synodi Aurelianensis I. reliqua pertinent ad adstruendam Sacerdotum in nova lege continentiam, & quæ pœnitentia Sacerdoti sit imponenda, qui de fornicatione convictus fuerit, idque ex pœnitentiali Theodori, qui, teste Antonio Augustino, primus videtur inter latinos de *pœnitentiis* singulorum peccatorum scripsisse, idque sæculo VII. Pœnitentiale hoc Theodori decimo septimo sæculo evulgavit Jacobus Petitus, atque eruditis notis illustravit, adjunctis plurimis antiquitatis monumentis ad eamdem materiam spectantibus: de hoc, aliisque antiquis libris pœnitentialibus in particulari tractatu ad calcem epitomes Canonum discurrit Antonius Augustinus, ibidemque monet, etiam hodie usum & notitiam horum librorum admodum utilem esse Confessariis, ut pro qualitate criminum pœnitentias & remedia peccatorum imponere queant, uti & notavi in *Jure Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 6. *cap.* 3. 4. *&* 5. & in supplemento *ad tit.* 6. partis secundæ *cap.* 4.

De pœnitentia Sacerdoti ob fornicationem imponenda.

Utilitas librorum pœnitentialium.

DISTINCTIO LXXXIII.

Episcopus a consortio alienorum criminum etiam immunis esse debet.

Gratianus quasi iterato inculcare volens, quod Episcopum oporteat esse *sine crimine* dicit hac distinctione: *Providendum quoque esse, ne is qui ad ordinandum eligitur, etsi a proprio vitio videatur alienus, consentiendo alienis inquinetur.* Nam, ut ait *Canone* 3. *Nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obviare.*

Ne autem ob hujusmodi vitium contemnatur prædicatio Pastoris, monet in fine Gratianus: *Quamquam Sacerdotem tam a suis quam ab alienis criminibus oporteat esse immunem; tamen si aliorsum sese habuerit, non ideo verba suæ prædicationis debent contemni. Sicut enim Hieronymus ait: ut lixivium per cinerem humidum fluens lavat & non lavatur; ita bona doctrina per malum doctorem animas credentium lavat a sordibus peccatorum.*

DISTINCTIO LXXXIV.

Episcopus debet esse defensor pauperum, & oppressorum.

Gratianus distinctione octuagesima secunda monuerat, Episcopum debere esse liberalem in pauperes, quod latius prosequi volens huic distinctioni hoc summarium præfigit: „ Sollicitum quoque & vigilantem oportet esse Episcopum circa defensionem *pauperum*, relevationem *oppressorum*, tuitionem *Monasteriorum*: quod si facere neglexerit, aspere corripiendus est. „ Hanc distinctionem in quatuor partes dividit. In prima probat Episcopum debere esse sollicitum ac vigilantem circa defensionem *pauperum*, revelationem *oppressorum*, & tuitionem *Monasteriorum*, prolatis *Canone* 1. *&* 2. in hanc rem duabus sententiis S. Gregorii, quæ in novissima operum editione reperiuntur in *Epist.* 36. *&* 37. *lib.* 13. quæ merito legentur, & serio attendentur per Episcopos & Ecclesiarum Prælatos, ac Pastores; atque ex illis intelligent, quam grave existimaverit S. Gregorius, quod Episcopi in his sint desidiosi.

De continentia quorumlibet altari servientium.

Secunda parte monet: *Quod de munditia castitatis Sacerdotibus imperatur, hoc etiam de quibuslibet altari servientibus intelligendum esse*: prolatis *Can.* 2. ex secunda Synodo Carthaginensi, & *Can.* 3 ex Synodo V. Carthaginensi, qui Canones occurrunt in Codice Ecclesiæ Africanæ *Can.* 3. *&* 25. ex quibus colligitur in Africa circa continentiam Clericorum variam fuisse, pro varietate temporis, disciplinam; atque idcirco de hac materia plures Canones editos fuisse (b).

De bigamia vetita omnibus Clericis.

Tertia parte distinctionis ait Gratianus: „ Similiter „ quod monogamus Episcopus esse jubetur, etiam ad „ reliquos ordines Ecclesiasticos derivari oportet, citato unico fragmento ex Epistola Siricii Papæ ad „ Himerium cap. 11. „

Unde nomen Presbyteri?

Parte quarta ait: „ Presbyterorum vero nomen, „ quamquam a *senectute* sit sumptum, magis tamen „ *maturitatem* indicat *sapientiæ*, quam canitiem corporis: „ citat hic verba ex pseudo-Epistola 2. Anacleti,

---

(a) De locis, in quibus IV. sæculo erigebantur Episcopatus docte disseruit D. Van-Espen *Tom. VII. Schol. in Canonem* 6. *Sardicensem* ubi etiam observat eruditus Canonista, quod Episcopatuum institutio olim penes Synodos Provinciales exstiterit.

(a) Quid vero olim in Ecclesia de Contubernio Clericorum cum mulieribus IV. sæculo statuerit Ecclesia, a doctissimo Van-Espen supra expositum fuit *Tom. VI. Schol. in primum & tertium Canonem Nicænum*. Quid vero observatum sit XIII. sæculo inferius docet hoc *Tom. VIII. in observat. in Canones Concilii Lateranensis IV. observat. in cap.* 9. *de cohabitatione Clericorum & Mulierum.*

(b) Consule quid D. Van-Espen *Tom. VII.* docuerit *Scholiis in Can.* 3. *&* 25. *Codicis Ecclesiæ Africanæ*, hujusce editionis.

eleti, sed Isidori Hispalensis verba esse notat Labbæus in nota marginali huic Epistolæ apposita *tom.* 1. *Concil. General.* unde rursus habemus, confictorem harum Decretalium plura ex SS. Patrum scriptis desumpsisse, ut suis confictis mercibus fucum pristinæ antiquitatis obduceret.

DISTINCTIO LXXXV.

Ordinari non debet in Episcopum, qui in pauperes non est misericors.

GRATIANUS volens compendiose referre qualitates in Episcopo per Apostolum requisitas, hac distinctione rursus asserit, quod *hospitalitas* usque adeo Episcopis sit necessaria, ut si ab ea inveniantur alieni, jure prohibeantur ordinari: profert unicum sat prolixum fragmentum ex *lib.* 12. S. Gregorii *Epist.* 6. in qua circa varia puncta scribit Joanni Episcopo, inter quæ id unum occurrit hanc materiam spectans, scilicet, ut de quodam Archidiacono electo in Episcopum Anconitanæ Ecclesiæ, quem dicebant ita *tenacem existere, ut in domum ejus amicus ad charitatem nunquam introeat*, inquirat: Si ita se veritas habeat, & utrum „ ex necessitate, an ex tenacia talis sit." Notum est, hanc qualitatem coincidere cum liberalitate in pauperes, atque hospitalitatem juxta Apostolum esse annumerandam operibus misericordiæ; atque ita id unum hic post Apostolum asserere voluit Gratianus, ordinandum Episcopum oportere esse misericordem in pauperes *hospitalem, benignum*. Epistola ad Tit. *cap.* 1. *vers.* 8.

DISTINCTIO LXXXVI.

Episcopum oportet esse doctorem, sive aptum alios instruere.

HAc distinctione probare vult Gratianus: *Doctorem Episcopum oportere esse, ne inferiorum culpæ in eum refundantur, qui docendi officium accepit, quod exequi nescit vel negligit*: uti loquitur in proœmio distinctionis.

Hanc distinctionem dividit in octo partes, quarum prima asserit, Doctorem Episcopum esse oportere, ne inferiorum culpæ in eum refundantur, prolata notanda hac S. Leonis sententia: *Inferiorum culpæ ordinum ad nullos magis referendæ sunt, quam ad desides, negligentesque rectores, qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum austeriorem* (in Epistola S. Leonis, necessariam) *dissimulant adhibere medicinam*. *Attendendum etiam ejusdem Pontificis monitum relatum Canone* 2. *Odio habeantur peccata, non homines; corripiantur tumidi: tolerentur infirmi: & quod in peccatis severius castigari necesse est, non sævientis plectatur animo, sed medentis.*

Quomodo Episcopus subditorum vitia redarguere debeat?

Si autem in corripiendo quis modum excesserit, non a subditis, sed a Domino veniam petat Prælatus: uti in secunda parte monet Gratianus, prolato loco S. Augustini: *Quando necessitas disciplinæ in moribus coercendis dicere vos verba dura compellit, si etiam ipsi modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut ab iis veniam postuletis, ne apud eos, quos oportet esse subditos, dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas; sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit etiam eos, quos plus justo forte corripitis, quanta benevolentia diligatis.* Regula sancti Augustini c. 9.

Episcopus debet in sacris litteris præcipue esse versatus.

Tertia hujus distinctionis parte dicit Gratianus: *Quod in doctrina sacræ Scripturæ auctoritatem debet Episcopus præferre, non sæcularium litterarum peritiam ostentare. Non enim Episcopalis officii est Grammaticam exponere, ne laudes Jovis personent ore Pontificis*; id confirmans testimonio S. Gregorii *lib.* 9. *Epist.* 48. ubi scribit Desiderio Episcopo, quod admodum dolenter audierit, quodque sine verecundia memorare non possit, scilicet ipsum *quibusdam Grammaticam exponere.*

Hic notat glossographus, quod Gregorius Grammaticam *hic appellet scientiam auctorum, quodque recitaret etiam in Ecclesia fabulationes Jovis, & eas moraliter exponeret in prædicatione sua*. Quamvis hæc reflexio non sit contemnenda, tamen inspecto textu S. Gregorii, nequaquam obscurum est, illic reprehendi Episcopum, quod divino cantui immisceret hujusmodi profanas Grammaticorum fabulationes; subjungit enim: *Quia in uno se ore cum Jovis laudibus, Christi laudes non capiunt: & quam grave nefandumque sit Episcopis canere, quod nec Laico religioso conveniat, ipse considera.* Utinam ad hoc attenderent, quibus divinarum laudum in Ecclesiis cura incumbit; itemque Ecclesiastici, qui litteras humaniores profitentur.

Divino cantui fabulosa non miscenda.

Quarta parte distinctionis asserit Gratianus *Liberalem quoque necessitatem patientibus Sacerdotem esse oportet; alias autem vacuum portabit nomen Episcopi.* Probat id auctoritate sancti Gregorii *lib.* 5. *Epist.* 29. in qua scribit, quod cum quosdam senes mendicantes interrogasset, quid accepissent a Mariniano Episcopo, illos respondisse, *nihil*; cumque dixisse, *nihil habeo quod vobis dare possum.*

Liberalem in pauperes oportet esse Episcopum.

His subjungit Gregorius: *Et miror, si is, qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare, non habeat. Deinde addit hæc, quæ apud Gratianum; præcedentibus omissis, extant; Dic ergo ei* (*Mariniano*) *ut cum loco mutet & mentem; non sibi credat solam lectionem & orationem sufficere, ut remotus studeat sedere, & de manu minime fructificare; sed largam manum habeat, necessitatem patientibus concurrat, alienam inopiam suam credat, quia si hæc non habet, vacuum Episcopi nomen tenet.*

De modo in ipsa liberalitate servando.

Post hæc quinta parte post *Canonem* 6. multis auctoritatibus Gratianus ostendit, quod in ipsa liberalitate modus adhibendus sit rerum & personarum, ut scilicet expendatur quod & in quibus donetur. Primum ostendit, histrionibus & venatoribus non esse dandum: „ Nam, ut ex Augustino ait *Canone* 8. qui venatori„ bus donant, quare donant? dicant mihi quare donant „ venatori? hoc in illo amant, in quo nequissimus est, „ hoc in illo pascunt, hoc in illo vestiunt: ipsam „ nequitiam publicam (alias *publicant*) spectaculis om„ nium; qui donant histrionibus, qui donant aurigis, „ qui donant meretricibus, quare donant? numquid „ non & ipsi hominibus donant? non tamen ibi atten„ dunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis hu„ mani. Plura in eamdem rem adducit ibidem ex S. Ambrosio, quibus ostenditur, quæ mensura, & quis ordo in dandis eleemosynis sint servanda.

Episcopum oportet non esse percussorem.

Sexta parte post *Canonem* 22. docet: *Similiter etiam oportet. Episcopum non esse* percussorem, *id est non ad vindictam facilem*. Hanc in rem duo sat notanda monita S. Gregorii contra nimiam asperitatem & duritiam Episcoporum recitat *Canone* 23. & 24.

Post hæc *parte* 7. dictum præcedenti parte quasi explanans ait: *Percussor esse prohibetur, ne videlicet propriis manibus aliquem cædat.* Profert eam in rem Canonem sub nomine Concilii Agathensis; sed in eo Concilio non haberi notant Correctores Romani. Interim de hoc puncto vide *Jus Eccles. Tom. IV. p.* 3. *t.* 11. *c.* 1.

Neque turpis lucri cupidum.

Octava denique distinctionis parte ait: *Prohibetur etiam Episcopus turpis lucri esse cupidus, ne aliquo inhonesto negotio victum, vel cætera sibi necessaria quærat, quod generaliter de omnibus divino cultui mancipatis, id est clericis & monachis, intelligi oportet.* Citat hic Canonem 3. Chalcedonensem, qui a Patribus hujus Concilii conditus est ad suggestionem Martiani Imperatoris; atque unice in id collimat, ut Clerici *Deo militantes negotiis sæcularibus se non implicent.* 2. ad Tim. *cap.* 2.

DISTINCTIO LXXXVIII.

Episcopi protectionem viduis & pupillis debent impendere.

QUIA ostenderat Gratianus in præcedentibus liberalem oportere esse Episcopum, pergit hac distinctione ostendere, quod " viduis & orphanis, Ecclesiæ „ præsidium implorantibus, Episcopi debeant adesse, „ & contra improborum violentias protectionis patro„ cinium eis negare non debeant.

Plura hanc in rem hic adducuntur notanda; atque inter cætera *Canone* 1. ex Gelasio; " Licet omnibus de „ nobis sperantibus non debeamus in quantum possu„ mus non denegare; plus tamen viduarum & orpha„ norum causas, & impensius duximus exequendas; „ quas tueri a nobis vel ab omnibus divina manife„ stat assertio". Plura sub nomine hujus Pontificis referuntur notanda *Canone* 2. 3. & 4.

De infantibus expositis.

Occurrit etiam hic notandus Canon 51. Synodi Arelatensis II. relatus hic *Canone* 9. de infantibus expositis ante Ecclesiam; diciturque: " Si expositus ante „ Ecclesiam, cujuscumque fuerit miseratione collectus, „ contestationis ponat Epistolam, ut si is, qui collectus „ est, intra decem dies quæsitus agnitusque non fue„ rit, securus abeat, qui collegit". De intellectu hujus & similium Canonum, necnon constitutionum Imperialium eis conformium, vide notas Jacobi Gothofredi ad *tit. Codicis Theodosiani de infantibus expositis*, ubi & varietatem disciplinæ quæ in hoc articulo fuit, breviter annotat & exponit.

DISTINCTIO LXXXVIII.

Vetantur Clerici lucri gratia se negotiis sæcularibus intricare.

EX dictis præcedenti distinctione infert Gratianus in proœmio hujus distinctionis: *Prohibeantur ergo Clerici cupiditatis negotia suscipere, non pietatis curam viduis & orphanis impendere.*

Hanc conclusionem multis asserit hac distinctione: nonnulla autem inter hæc occurrunt apocrypha, atque inter cætera relatum Decretum *Canone* 1. sub nomine Melchiadis Papæ, quod confictum agnoscunt eruditi, & non obscure fatentur Correctores Romani, quorum nota merito attendenda, uti & nota ad Canones 11. & 12. in quibus sub nomine Chrysostomi prolixa referuntur fragmenta, quæ non esse S. Chrysostomi, sed auctoris *operis imperfecti* ibidem notatur; eumque errorem apud Gratianum sæpius occurrere monent.

Negotiatio Clericis interdicta.

Interim plura de vitanda cura negotiorum sæcularium per Episcopos notanda proferuntur. Contra Clericos negotiatores inter cæteras auctoritates, notatu dignum est hoc dictum S. Hieronymi relatum *Canone* 9 *Negotiatorem Clericum, & ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge*. Item illud S Cypriani relatum *Canone* 14. *Neque apud altare Dei meretur nominari in Sacerdotum preces, qui ab altari Sacerdotes & ministros voluit avocare.*

DISTINCTIO LXXXIX.

Oportet Episcopum domui suæ esse bene præpositum.

GRATIANUS prosequens exponere qualitates per Apostolum in Episcopo requisitas, hac distinctione exponere vult eam, quam his verbis, *domui suæ bene præpositum*, expressit Apostolus I. *Epist. ad Tim. cap.* 3. *vers.* 4. uti significavit in proœmio distinctionis: " Domui quoque suæ, ait, oportet Episcopum " bene esse præpositum, ut quædam inde quodammodo " futuræ dispensationis argumenta sumantur ". Additque: " in dispensatione vero Ecclesiæ hanc regulam " observandam noverit, ut nulli quantumvis exercitatæ personæ duo simul commissa officia, neque sæcularibus viris res Ecclesiasticas gubernandas committat ".

Duo officia non eidemque non committenda, & quare?

Prius probat auctoritate S. Gregorii; cujus verba hic relata non extant in aliqua hujus Pontificis Epistola, aut opere; sed recitantur a Joanne Diacono in ejus vita, tamquam ab ipso Gregorio prolata, uti narrant Correctores Romani; *Sicut enim*, *ait Gregorius Canone* 1. *varietas membrorum per diversa officia, & robur corporis servat, & pulchritudinem repræsentat, ita varietas personarum per diversa nihilominus officia distributa, & fortitudinem & venustatem sanctæ Dei Ecclesiæ manifestat.* Vide in hanc rem dicta in *Jure Eccl. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *t.* 3. *c.* 1. ubi ostenditur, hoc titulo vetitam quoque esse beneficiorum pluralitatem.

De œconomis, per quos res Ecclesiæ administrentur.

Hac distinctione agit etiam Gratianus de *vicedominis*, sive œconomis ab Episcopis constituendis, qui rerum temporalium curam habeant, de quibus vide *Tom. VII Schol. in Can.* 26. *Calcedonensem*, ubi ostenditur, quare adeo sollicite voluerint Patres, ut res Ecclesiæ per œconomum, non ex domesticis Episcopi, sed e Clero Ecclesiæ assumptum dispensarentur, de licentia tamen & scitu Episcopi.

DISTINCTIO XC.

Episcopum non oportet esse litigiosum: & quare?

IN proœmio hujus distinctionis, ait Gratianus: *Litigiosus quoque prohibetur ordinari; quia qui sua potestate discordantes ad concordiam debet attrahere, qui oblationes diffidentium prohibetur recipere, nequaquam litigandi facilitate alios ad diffidium debet provocare.*

Discordantium oblationes olim non recipiebantur.

Hic agit potissimum Gratianus contra discordantes Clericos & Laicos, eorumque oblationes in altari non recipiendas, & ab Episcopis, etiam adhibitis pœnis ecclesiasticis, ad concordiam revocandos ostendit; relatis eam in rem pluribus Canonibus Concilii vulgo Carthaginensis IV. intermixtis etiam nonnullis apocryphis, & sub nomine Synodi VIII. quæ sunt S. Basilii, uti observant Correctores Romani, qui error frequenter occurrit apud Gratianum.

Officium Episcoporum est procurare discordantium concordiam.

Non dubium, quin officium & obligatio Episcoporum sit, non tantum Clericos, sed etiam fideles Laicos, tamquam spirituales eorum patres ad pacem & concordiam exhortari, & quantum in ipsis est inducere; sed eosdem ad concordiam invitos per censuras, aliasque pœnas cogere hodierna disciplina non admittit; sed tam Clericos quam Laicos convenire nolentes ad sua respective tribunalia remittit, signanter si quæstio, sive controversia ac discordia sit de privatis inter partes negotiis. In id tamen incumbant Episcopi & Pastores; ut persuadeant fidelibus, ut in hisce quæstionibus proximi dilectio servetur, omnisque animi aversio absit (*a*).

DISTINCTIO XCI.

Clericus, cui necessaria desunt, de labore manuum vivat.

QUid hac distinctione intendat Gratianus aperit proœmium: *Qui autem turpi lucro vel inhonesto negotio victum sibi quærere prohibetur, de oblationibus Ecclesiæ stipendia consequatur, quod si Ecclesia ei sufficere non potuerit, proprio artificiolo vel agricultura (exemplo Apostoli, qui de labore manuum vivebat) sibi necessaria inveniat: ita tamen ut occasione sui operis, vigiliis Ecclesiæ non desit, quod absque inæqualitate sui corporis nulli impune conceditur.*

Utrumque auctoritatibus nonnullis adstruit, signanter *Can.* 2. profert Decretum sub nomine Concilii Nannetensis. Porro circa hoc Decretum notat Baluzius, in citatione non convenire Gratiani antiquas editiones, immo in aliquibus antiquis exemplaribus hunc Canonem non extare in Decretalibus Gregorii IX. uti & in antiqua Decretalium collectione apud Antonium Augustinum: sub *t. de celebratione Missarum* refertur ex Concilio Agathensi; sed utrobique male, uti monet Baluzius, qui notat eum esse desumptum ex Capitulis Hincmari Rhemensis *l.* 3. *c.* 9.

Profert dein in hujus probationem nonnullos Canones sub nomine & auctoritate Synodi vulgo Carthaginensis IV. monent autem Correctores Romani *Can.* 4. ex multis capitibus hujus Synodi non suo ordine dispositis conflatum.

Cæterum haud obscurum est, hos Canones & Decreta potissimum respicere disciplinam ætatis, qua nondum tituli beneficiorum erant erecti; atque ita quodammodo dependebat ab arbitrio Episcoporum & œconomorum, quid singulis Clericis ex oblationibus, aliisque proventibus Ecclesiasticis subministraretur.

DISTINCTIO XCII.

DIstinctio hæc plura miscellanea parum inter se cohærentia continet, eaque in quatuor partes divisa.

Divinum officium quo modo persolvendum.

Cum præcedenti distinctione dictum esset, quod Clerici officium divinum assidue frequentare juberentur, hac distinctione videtur velle ostendere, quomodo persolvi debeat: unde mox subjungit: *Cum autem ad Ecclesiam venerint, corde magis quam voce Deo cantandum meminerint:* prolata auctoritate S. Hieronymi, qui modum cantandi & psallendi his verbis describit. Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino: *audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus in Ecclesia est psallendi officium: Deo non voce, sed corde cantandum, nec in tragœdorum modum guttur & fauces dulci medicamine collinendas, ut in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica.* De quo vide *dissertationem de Horis Canonicis Tom. V. c.* 6 ubi late ostenditur, quo spiritu Horæ Canonicæ a Clericis sint persolvendæ: & in *Jure Eccles. Tom II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 5. *cap.* 9. notantur abusus a mulieris & canentibus in Ecclesia committi solitis; in quos merito Episcopi & Prælati Ecclesiarum invigilant; quibus & addi posset præcedens liber, evulgatus sub titulo, *Traité sur la Priere publique*: cujus auctor D. Duguet pietate & scientia notissimus est.

Qui abusus in musica vitandi.

An, & quo sensu prohibeantur Diaconi in Ecclesia cantare.

Post hæc ex S. Gregorio asserit Gratianus *quod, ab officio cantandi & psallendi Diaconi inveniantur exempti; ne dum vocis modulationi studeant, altaris ministeria negligant.* Si legatur *Epist.* 44 *l.* 4. unde hic textus Gregorii videtur desumptus, apparebit, expressionem Gratiani esse nimium generalem, tonumque Gregorii seu Synodi Romanæ dumtaxat esse, ne Diaconi a prædicationis officio, prætextu modulationis retrahantur.

Hoc Decretum cum aliis ejusdem Synodi in novissima editione operum S. Gregorii extat in appendice Epistolarum hujus S. Doctoris *col.* 1288. meritoque consulendæ notæ huic Decreto adjectæ.

A quibus Ordines conferendi.

Secunda parte hujus distinctionis ait Gratianus; *A quibus ordinandos oporteat esse immunes, breviter monstratum est: de quorum vero manibus Ordines suscipere debeant, facile patet: Sacerdos enim & cuncti infra ipsum constituti ab Episcopis suis debent ordinari.*

In hujus probationem adfert unicum Canonem 15. Laodicenum ex versione Martini Bracarensis: Non liceat in pulpito psallere aut legere, nisi qui ab Episcopo lectores sunt ordinati ". De hoc consule *Tom. VI. Schol.* in hunc Canonem, ubi ostendi, per hunc Canonem, Laicos sive populum a psallendo in divino officio nequaquam fuisse exclusum. Cæterum ex hoc Canone, prout hic refertur, in quo expresse decernitur, quod nulli possint psallere in pulpito, qui non sint *lectores ordinati ab Episcopo*, concludit Gratianus, quod etiam minores ministri ab Episcopo debeant ordinari, de quo quid habeat moderna disciplina, vide *Jus Eccl. J. Tom. II parte* 2. *sect.* 1. *t.* 9. *c.* 3.

Quid agendum ordinatis ad certas Ecclesias, dum ad eas accedere impediuntur.

Tertia parte quæritur de his " Qui ordinati, a parochiis suis non recipiuntur; vel pro aliqua causa " eas adire noluerint, an in alterius parochia Episcopale officium possint celebrare ". Pro resolutione hujus quæstionis citantur duo Canones tamquam Concilii Antiocheni, sed notandum Gratianum unicum duntaxat Canonem 18. Antiochenum referre, tametsi illum ut duos distinctos Canones hujus Synodi referat; non advertens esse eundem Canonem, sed ex diversa lectione sive versione; nimirum ex versione Martini Bracarensis, uti illum recitat Can. 4. & ex versione Dionysii Exigui *Can.* 5. Id unum hoc Canone statuitur, ut Episcopus ordinatus ad certam Ecclesiam seu parochiam, si ex justa causa ad eam accedere nequeat, debeat quiescere, nec officium Pastorale seu Episcopale in aliena Ecclesia suscipere, nec aliquid in ea agere, quoadusque imperfecta sive plenaria Synodo suæ Provinciæ fuerit judicatum & declaratum quid agere debeat.

Quomodo puniendi negligentia Clerico rum in frequentandis divinis officiis.

Quarta parte, quasi ad præcedentem distinctionem rediens, dicit: *Quod autem supra Clerici se vigiliis subtrahentes excommunicari jubentur, de his intelligendum est, qui ab Episcopo frequenter admoniti negligentiam suam corrigere contemnunt.*

Citatur unicus Canon sub nomine Concilii *Martini Papæ*, qui est Canon 5. Concilii Toletani, relatus in collectione Martini Bracarensis *cap.* 64. qui error apud Gratianum frequenter occurrit, ut supra monui.

Etiam hic videmus rursus, nullum pene Ordinem aut materiæ connexionem a Gratiano servari.

Cæterum de obligatione Clericorum, notanter Canonicorum, frequentandi vigilias, aliaque divina officia, & de pœna, qua negligentes sint puniendi & co-gendi

(*a*) De litibus seu contentionibus, quæ inter Clericos nascuntur, dirimendis haec habet D. de Heticourt in Analysi Decreti Gratiani. *Suivant la Jurisprudence observée depuis plusieurs siecles, les contestations d'entre les Clercs, qui ne prennent point la voie de la transaction ou du compromis sont jugées par l'Official.*

gendi juxta modernam disciplinam, præsertim quoad Canonicos extra vitam communem viventes, quos *sæculares* dicimus, videri possunt deducta *Tom. V. in Dissertatione de instituto & officio Canonicorum* & in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 7. c. 6. 7. 8. & sequent.*

DISTINCTIO XCIII.

De obedientia inferiorum debita superioribus.

SUMMARIUM hoc distinctioni huic præmittit Gratianus: *Obedientiam autem inferiores ordines superioribus debent: summo enim Pontifici ea debetur ab omnibus obedientia, ut nulli liceat ei communicare, cui pro admissis suis inimicus ipse extiterit: nec in Ecclesia esse poterit, qui ejus cathedram deserit.*

Assertum falsum Gratiani de Pontifice.

Quoad priorem partem asserti Gratiani, certum est illam falsam esse, prout ab eo ita generaliter exprimitur: admodum verisimile est, ipsum esse Gratianum auctoritate fragmenti pseudo-Decretalis relati *Canone* 1. sub nomine Clementis I. quo hoc assertum Gratiani probari videtur, cuique hanc epigraphen præfixit Gratianus: „ Cui pro actibus suis Apostolicus inimicatur communicare non debemus ". Quis enim dubitet, quin de Romano Pontifice æque ac de aliis Pontificibus dictum sit, Epist. ad Hebr. *cap. 5. vers. 1. 2. 3. Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus .... quoniam & ipse circumdatus est infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis.* Quis dubitet, quin & ipse Pontifex aliqua infirmitate, seu humana quadam passione commotus injuste possit alicui inimicari? quod & pluribus Romanis Pontificibus, etiam prioribus sæculis contigisse, & quidem adversus sanctissimos viros, nemo negaverit.

Porro Canon hic mera farrago est consarcinata e pseudo-Epistolis Decretalibus, ac potissimum ex Epistola supposititia Fabiani Papæ, uti in margine & a Correctoribus Romanis notatur, & revera in hac Epistola eisdem pene verbis hoc fragmentum habetur. Hanc autem Epistolam esse unam ex confictis Decretalibus, hodie compertum est.

Non est in Ecclesia, qui ejus unitatem scindit.

Addit dein post *Canonem* 2. *Non est in Ecclesia, qui Cathedram Petri non sequitur*, quod respicit partem secundam ipsius asserti in summario; in cujus probationem adducit *Canone* 3. testimonium S. Cypriani ex tractatu de *unitate Ecclesiæ*. Evidens est autem ex integro contextu S. Cyprianum in hoc tractatu unice voluisse adstruere *unitatem* ipsius Ecclesiæ; quodque in Ecclesia esse nequeat, qui hanc unitatem scindit, aut ab ea se separat: etenim quoad genuinam lectionem circa hæc verba sub nomine Cypriani a Gratiano relata, magna est inter scriptores contentio, prout etiam hic indicarunt Correctores Romani.

Non autem quocunque modo a Romano Pontifice dissentiens.

Cæterum & hoc indubitatum est, Cyprianum in hoc suo tractatu nullatenus significare voluisse illum esse extra Ecclesiam sive unitatem ecclesiæ, qui quocunque modo a Romano Pontifice dissentit, uti innuere videtur Gratianus; sed qui a corpore Ecclesiæ se separat, uti latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 5. c. 2.* alias in Supplem. ad eundem titulum *c. 2.*

Obligatio Episcoporum accedendi ad limina Apostolorum.

Monet post hæc Gratianus ad calcem *Canonis* 3. quod Episcopi, qui Apostolicæ ordinationi subjacent, etiam hinc reverentiam debent, ut fere singulis annis Apostolorum *liminibus* repræsentent, citato in hujus probationem fragmento *Canone* 4. sub hac inscriptione: *Unde Anacletus & Zacharias Papa.*

Falso hoc fragmentum adscribi Anacleto norunt eruditi: utpote cujus ætate hæc disciplina adhuc incognita erat; notatque Antonius Augustinus *lib. 2. de emendat. Gratiani Dial.* 1. hæc verba melius ab Anselmo referri ex Concilio Zachariæ Papæ, & esse caput quartum illius Concilii, additque: „ Ego cum verba Gratiani cum verbis Anselmi contulissem, inveni meliorem scripturam videri illam Anselmi, quam vulgarem Gratiani ". Monuerunt quoque Correctores Romani: „ Hunc Canonem esse quartum Synodi Romanæ habitæ sub Zacharia Papa, quæ extat, inquiunt, in Bibliotheca Vaticana, ex qua nonnulla sunt in hoc Canone emendata "; habetur hodie *tom. 6. Concil. General. col.* 1546. editionis Labb.

Præcipua, ut apparet, *emendatio* facta per Correctores Romanos consistit circa conjunctionem &, quæ apud Gratianum interponebatur inter verba, *Apostolicæ Sedi subjacent*, atque hæc sequentia, *qui propinqui sunt*; qua interpunctione indicare videbatur, quod hoc Decretum non tantum spectaret Episcopos *ordinationi Apostolicæ Sedis subjectos*; sed etiam alios, qui propinqui essent: quæ ambiguitas tollitur, omissa hac conjunctione &, hac enim omissa manifestum est, ad eos solos Episcopos spectare Decretum, qui *Sedis Apostolicæ ordinationi subjacent*, & ex his illos duntaxat, *qui propinqui sunt*. Vide Antonium Augustinum loco citato.

Et sane constat, quod tempore sancti Leonis nulli Episcopi ad limina Apostolorum certis temporibus accedere tenerentur, præter illos qui ordinationi Episcopi Romani subjacerent jure Metropolitico, seu tamquam Metropolitano, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 15. cap. 2.* admodumque verisimile est, hoc Decretum, prout apud Gratianum cum conjunctione, & legebatur ante correctionem, huic extensioni occasionem & fundamentum subministrasse, ut etiam alii Episcopi certis temporibus ad limina Apostolorum accedere juberentur: ac signanter hæc Episcoporum obligatio generaliter invaluit, postquam Episcopi, etiam in remotis partibus, confirmationem & institutionem, a Romano Pontifice accipere debuerunt, atque propterea reputati sunt ordinationi Romani Pontificis subjacere.

Notum quoque est *Jure Ecclesiastico* loco citato, quod Episcopi ætate S. Leonis, bis in anno accedere tenerentur, ut cum Pontifice tamquam eorum Metropolitano Synodum celebrarent, conformiter ad Decretum Synodi Nicænæ.

Minores in Ecclesia majoribus debent subesse.

In secunda distinctionis parte adstruere vult Gratianus, quod reliqui in Ecclesia minores semper debeant majoribus subesse. In hujus asserti probationem adducit primo loco *Canone* 5. Decretum pseudo Synodi sub Silvestro, de quo capite speciatim monent hic Correctores Romani: „ Caput hoc & apud Gratianum, & in ipsius „ Synodi editionibus videtur valde mendosum.

Deinde post exhibitum capitis hujus textum ex Burchardo & Ivone rursus monent, „ Verum ob magnam „ Codicum varietatem, & propter glossas ac doctorum „ dicta nihil fere in textu mutatum est.

Multa apocrypha hic a Gratiano adducta.

Verum & hoc caput, uti & reliqua ejusdem Synodi, adeo manifesta præferunt suppositionis indicia, ut uno eruditorum consensu tota hæc Synodus tamquam supposititia inter putridas pseudo-Isidori merces rejiciatur.

Interim cum ex his constet, glossatores & doctores impendisse similia conficti monumenta, mirum videri non debet, quod in multis a Patrum disciplina recesserint.

Adducit insuper Gratianus in dicti sui probationem plura fragmenta ex falsis Decretalibus primorum Pontificum, ad amplificandam auctoritatem Romani Pontificis in Episcopos, & Episcoporum in inferiores ministros, præcipue adornatis.

De numero Diaconorum.

Intermiscet & hic Gratianus Canone 2. nonnulla de *septenario* Diaconorum numero, de quo vide *Tom. VI. Schol.* in Canonem 14. Neocæsariensem.

Eorum superbia reprimitur.

Tertia pars distinctionis arguit Diaconorum superbiam, qui Sacerdotibus æquari vel potius præferri ambiebant; de qua plura notavi *Tom. VI. Schol.* in Canonem 18. Nicenum a Gratiano hic relatum *Canone* 4.

Vetantur usurpare, quæ Presbyteris competunt.

Deinde Gratianus ostendit, Diaconos deferre debere honorem Presbyteris, nec ab illis horum officium esse usurpandum; de quibus videri possunt notata *Tom. VI. Schol.* in Canone 20. & 25. Laodicenos hic a Gratiano relatos Canone 15. & 16.

De variis Diaconorum vestibus.

Parte quarta, ostendit Gratinus ex S. Gregorio, Diaconos sine speciali Sedis Apostolicæ licentia non posse uti *compagis*, vel *mappulis*: notat autem eruditus auctor notarum ad *Epist. 28. lib. 7. indict. 1.* S. Gregorii, quod alii *compagos*, alii *compages*: plurimi autem tam MSS. quam editi Codices *compagas* vocent.

Dicit enim Papias: *Compagi calceamenti genus, quo utebantur Diaconi Romani, vel quibus a Pontifice licentia daretur. Mappula, ait Alcuinus, quæ in sinistra parte gestatur, qua pituitam oculorum & narium detergimus, præsentem vitam designat, in qua superfluos humores patimur.* Et Amalarius: Sudarium *ad hoc portatur, ut detergamus sudorem; in manu sinistra portatur, ut ostendatur in temporali vita tædium nos pati superflui humoris.* Vide plura apud Cardinalem Bona *lib. 1. Rer. Liturg. c. 24. §. 5.* ubi & notat in locum *mappulæ* sive *sudarii* successisse sæculo X. hodiernum *manipulum*, qui sacris vestibus hodie annumeratur. De voce autem *compagos*, plura adducit prædictus notarum auctor.

Quidquid sit de similium ornamentorum significatione & forma, non inepte videtur præfatus auctor locis citatis reflexisse, controversiam super hujusmodi indumentorum delatione ludicram esse, cui se S. Gregorius, cogentibus Clericis Romanis, *invitus* immiscuit. Nihil melius est circa similium sacrarum vestium usum, quam sequi sine affectione Ecclesiarum receptam disciplinam & praxim.

Diaconorum officium in dispensando sacro calice.

Quinta pars unico testimonio sancti Hieronymi constat, quo probare intendit Gratianus, quod *Sicut in ministerio; ita in dispensatione sine Diacono Episcopus non vivat.* Hic a sancto Hieronymo describuntur qualitates Diaconorum; nec non quomodo ipsi debeant Episcopo in sacro ministerio assistere, signater in dispensatione sive distributione Dominici calicis populo ea ætate sub utraque specie communicanti.

De dignitate Presbyterorum supra Diaconos.

Sexta parte rursus retundit supercilium Diaconorum, qui se Presbyteris æquare, aut etiam præferre volebant prolato *Canone* 24. altero S. Hieronymi testimonio, quo dignitatem & ordinem Presbyterorum ita extollit, ut eos ipsis Episcopis pene æquare videatur.

Ut Hieronymus hanc Presbyterorum supra Diaconos dignitatem extollat, probat, quod Apostoli, ac signanter S. Paulus, Presbyteros & Episcopos promiscue pro eisdem sumpserint, atque hinc concludit, quod si Diaconi se Presbyteris æquent, aut præferant, etiam se Episcopis æquare aut præferre queant: *Nam, ait, cum Apostolus perspicue doceat, eosdem esse Presbyteros, quos Episcopos: quid patitur (alias quis patiatur) mensarum & viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus sanguisque conficitur.*

Hæc tamen dicta de prærogativa Presbyterorum supra Diaconos non procedere monet parte septima ex Canone 7. Synodi quini-sextæ sive *in Trullo*, si locum Diaconus habuerit aut proprii Patriarchæ, aut sui Metropolitani.

DISTINCTIO XCIV.

Pro allegenda a legatione Sedis Apostolicæ adducitur supposititia Decretalis.

DISTINCTIONE hac primo ostendit testimonio S. Gregorii, quod etiam summus Patriarcha vices suas Subdiacono committere valeat.

Secunda parte, ait; „ Legatum Apostolicæ Sedis quicumque impedierit, usque ad satisfactionem excommunicetur ".

In hujus probationem adducit pseudo-Decretalem Alexandri I. Papæ. Hæc Decretalis licet supposititia, non loquitur de legatis Apostolicis; sed tantum de ea *legatione*, qua Apostolos & Episcopos pro Christo fungi docuit Paulus Apostolus 2. *Epist. ad Cor. c. 5 vers.* 20. perperam igitur Gratianus eam legato Sedis Apostolicæ appropriat, uti notat Antonius Augustinus in notis ad *cap.* 1. Hadriani I. & innuunt hic Correctores Romani: unde & anno 895. Concilium Triburiense *Canone 9.* hæc verba pseudo-Decretalis applicat Episcopis.

Redarguitur dominatus Archidiaconorum in Presbyteros Parochianos.

Parte tertia redarguitur auctoritate Concilii Cabillonensis insolentia Archidiaconorum, qui super Presbyteros Parochianos quamdam exercebant dominationem, & ab eis censum exigebant; „ Quod magis, ait Canon, „ ad *tyrannidem*, quam ad rectitudinis pertinet ordinem.

Utinam hoc Synodale monitum attenderent moderni Archidiaconi, qui auctoritatem quasi Episcopalem quandoque in dominatum, & quamdam tyrannidem, ac turpem quæstum convertunt.

DISTINCTIO XCV.

Obedientia Presbyterorum respectu Episcoporum debet esse filialis.

HAc distinctione videtur Gratianus velle nonnihil moderari, quæ supra de obedientia per Presbyteros exhibenda Episcopis dixerat, uti indicat procœmium distinctionis his verbis; „ Quod autem Sacerdotes „ supra jubentur Episcopis tamquam subditi obedire, „ non ita intelligendum est, quasi non liceat eis præ„sentibus Episcopis sacra mysteria celebrare (sicut „ Episcopali supercilio quidam ab his volebant Presby„teros prohibere); sed quia Presbyteri Pontificibus „ tamquam filii parentibus debent obedire. Baptizatos „ etiam Chrismate eis tangere conceditur.

Perperam hic redarguit Episcopos Gratianus.

Gratianus hic male generaliter carpit Episcopos; certum enim est, olim non licuisse Presbyteris celebrare præsente Episcopo citra illius jussionem: at Gratianus (prout alibi sæpe) deceptus fuit disciplina sui ævi.

Postremam partem probat auctoritate S. Gregorii *l.* 3. *Epist.* 26 in qua scribit, quod concedat, ut ubi Episcopi desunt, Presbyteri etiam in *frontibus* baptizatos *Chrismate tangere debeant*. Deinde *Canone* 2. profert fragmentum Epistolæ Gelasii I. „ Presbyteros ultra suum modum tendere prohibemus, nec Episcopali fastigio debita sibimet audacter assumere, non conficien„di Chrismatis, non consignationis Pontificalis adhi„bendæ sibimet arripere facultatem ". Dein remittit „ ad Canonem; *Quamvis Chorepiscopis, Dist.* 68. qui Gelasio convenire videtur, sed quem falso Leoni I. adscribi notavimus.

An Presbyteris competat potestas conficiendi chrisma, & consignandi infantes in fronte.

Has in speciem contrarias sententias conciliare volens Gratianus, ait ad calcem *Canonis* 2. Sed istud Gre„gorii pro scandalo semel sedando concessum legitur: „ illud autem Leonis & Gelasii, usu approbare præ„valuit, nisi forte ubi aliquorum consuetudo hoc ad„misit, ut in absentia Episcopi, extrema necessitate „ cogente, ex concessione Gregorii, Presbyteri bapti„zatos in fronte liniant. Prohibitio vero Leonis & „ Gelasii in eo casu intelligatur, cum Episcopi præ„sentes sunt, vel cum non cogit ulla necessitas.

Cæterum de auctoritate conferendi Sacramentum Confirmationis per Presbyteros absente Episcopo vide, quæ dicta sunt in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit*, 3. *cap* 2. Item notas Benedictinorum Congregationis S. Mauri ad hanc Epistolam, quæ in eorum editione est 26. *lib.* 4.

Episcopus potest ungere infirmos.

Parte secunda asserit Episcopum posse languidos sive ægros ungere Chrismate, sive oleo sacro: tametsi Jacobus Apostolus *Epist. cap.* 5. *vers.* 14. loquens de unctione infirmorum, dumtaxat loquatur de Presbyteris. In hujus asserti probationem adducit fragmentum Epistolæ Innocentii I. ad Decentium Eugubinum Episcopum, in qua miratur Innocentius, quod a quibusdam dubitaretur, utrum Episcopi infirmos ungere possent; „ Nam, ait, de Presbyteris dictum est, quia Episcopi „ occupationibus aliis impediti ad omnes languidos ire „ non possunt. Cæterum si Episcopus aut potest, aut „ dignum ducit aliquem a se visitandum, & benedicere „ & tangere Chrismate, sine cunctatione potest, cujus „ ipsum Chrisma conficere.

Origo disciplinæ conficiendi chrisma singulis annis.

Parte tertia, ait Gratianus, Presbyteros petere debere Chrisma a suis Episcopis ad Baptismi sanctificationem. Hic adducit Canonem 36. vulgo Concilii Carthaginensis IV. ubi & hæc verba leguntur, *sed omni anno*, quæ uti monent Correctores Romani, in aliquot Conciliorum editionibus non habentur, sicut nec occurrunt in editione novissima Conciliorum per Labbæum, licet hæc verba reperiri dicantur in omnibus Gratiani exemplaribus tam manuscriptis quam editis, sicut monet hic Stephanus Baluzius, qui putat simpliciter mendum hic esse, & pro *omni anno*, legendum *omnino*: sed quidni dicamus, hæc a Gratiano addita fuisse auctoritate pseudo-Decretalis Fabiani Papæ, in qua legitur, quod Chrismatis confectio *per singulos annos est agenda, & de anno in annum* renovanda, & *fidelibus tradenda*, uti extat apud Gratianum *Dist.* 3. *de Consecrat. Can.* 18.

Interim ex hac apud Gratianum corrupta lectione, verisimiliter profluxit hodierna disciplina, quæ vult *omni anno* renovari *Chrisma*, & reliquia sacra olea.

Presbyteri coram Episcopis verbum Dei prædicare possunt.

Eadem parte agit etiam Gratianus de iis quæ Presbyteris licent; atque inter alia, quod ipsis coram Episcopis liceat *verbum Dei annuntiare*, adductis eam in rem *Canone* 6. verbis S. Hieronymi, quibus acriter invehitur in Episcopos, qui invidia inflati irascebantur, si Presbyteri interdum *exhortarentur plebem, si in Ecclesiis prædicent*.

DISTINCTIO XCVI.

Contendit Gratianus Principibus Laicis nullam esse potestatem disponendi circa res sacras.

GRATIANUS distinctione septuagesima nona Canone 8, retulerat Edictum sub nomine Honorii Augusti ad Bonifacium Papam, quo decernitur: „ Si duo contra „ fas temeritate concertantium fuerint ordinati, nul„lum ex his penitus futurum Sacerdotem; sed illum „ solum in Sede Apostolica permansurum, quem ex „ numero Clericorum nova ordinatione divinum judi„cium & universitatis consensus elegerit ".

Cum per hoc Edictum videretur Honorius Imperator sibi attribuisse auctoritatem aliquid ordinandi circa ordinationem Romani Pontificis, Gratianus in procœmio hujus distinctionis monet: „ Illud autem Honorii Au„gusti, quod de electione summi Pontificis supra con„stituisse dicitur nullius esse momenti probatur, cum „ non solum de ordinibus, sed nec etiam de rebus Ec„clesiasticis legatur aliquando Laicis attributa dispo„nendi facultas; unde quæcumque a Principibus in or„dinibus, vel in Ecclesiasticis rebus decreta inveniun„tur, nullius auctoritatis esse monstrantur.

In hujus asserti probationem adducta vel apocrypha sunt, vel ipsum assertum non probant.

Plura hanc in rem adfert hic Gratianus; atque inter alia, prolocutionem Symmachi Papæ ad Synodum IV. Romanam, ubi lex Odoacris Regis (*a*), qua edixerat, ne absque Regum Italiæ assensu Romani Pontificis electio fieret, nec ulla Ecclesiæ prædia, vel quævis alia bona, etiam mobilia, possent a Pontificibus alienari, in irritum missa est; „ Ne in exemplum remaneret; „ præsumendi quibuslibet Laicis, quamvis religiosi, „ vel potentibus, in quacumque civitate, quolibet mo„do aliquid decernere de Ecclesiasticis facultatibus, „ quarum solis Sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo „ cura commissa docetur „. Integrum Decretum extat *tom.* 4. *Concil. General. edit.* Labb. *col.* 1334. ejusque fragmentum admodum mendose a Gratiano refertur hic *Canone* 1. uti ex notis marginalibus, & observationibus Correctorum Romanorum constat.

Alia nonnulla recentiora ibidem a Gratiano referuntur, atque inter alia quatuor fragmenta ex Epistola Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem, quæ tota a falsis Decretalibus contexta est, in Pontificiam auctoritatem extollat: nullamque in rebus Ecclesiasticis esse Imperatoris potestatem asserat: interrogatque Imperatorem, ubinam legerit, Imperatores antecessores Synodalibus conventibus interfuisse, nisi forsan in quibus *de fide* tractatum est, quæ universalis est, quæ omnium communis est. Ita legitur in fragmento relato *Canone* 4.

Textus a Gratiano relatus aliquid divinitatis Romano Pontifici attribuere videtur.

At præ reliquis notandum fragmentum relatum *Canone* 7. *Satis*, in quo hæc leguntur; „ Satis evidenter „ ostenditur, a sæculari potestate nec ligari prorsus, „ nec solvi posse Pontificem, quem constat a pio Prin„cipe Constantino (quod longe superius memoravi„mus) Deum appellatum, cum nec posse Deum ab „ hominibus judicari manifestum sit ".

Quam ejusmodi dicta nociva sint, ostenditur.

Tametsi hodie vix alicui dubium sit, quin hæc a Nicolao tamquam a pio Imperatore Constantino dicta, assumpta sint e ficto donationis instrumento, quod vulgo dicitur *donatio Constantini*, nihilominus a Gratiano relatum, & per Pontifices in Scholis publice juventuti prælegi jussum, occasionem subministravit Sedis Apostolicæ adversariis, & ejus primatus explosoribus, arguendi Romanos Pontifices, quasi *divinitatis* aliquid sibi arrogarent: eorumque sedis adulatoribus, Romani Pontificis primatum & prærogativas adeo extollendi, ut ei non humanos tantum, sed & divinos honores deferre videantur.

Ita videmus inter cæteros e Secta Calvinistarum nominatissimum Jurisconsultum Franciscum Hotomannum in mordacissimo scripto, cui titulus: *Brutum fulmen Papæ Sixti V. adversus Henricum Sereniss. Regem Navarræ, & illustrissimum Henricum Borbonium Principem Condæum* c. 2. adducere hunc Gratiani textum, ut astruat Papam sibi

---

(a) Odoacer Rex Erulorum V. sæculo Italiam suæ ditioni subjecit. Devictus a Theodorico Gothorum Rege anno circiter 493. occisus est.

sibi arrogare *divinitatem*: verba ejus sunt: Papa *Deum* se appellari, & gaudet & gloriatur, *Dist.* 96. *cap. Satis*. Ubi scriptum est: *Satis ostenditur a sæculari potestate nec ligari prorsus, nec solvi posse Pontificem, quem constat a pio Principe Constantino Deum appellatum; cum nec Deum ab hominibus posse judicari manifestum sit.*

Ut autem dictum stabiliat, adducit testimonium cujusdam fœdissimi Papalis adulatoris, scilicet Augustini Steuchi, *patroni*, ait, *Papæ vehementissimi*, & ejusdem Bibliothecarii, qui, ut ipse asserit, in libro de *donatione Constantini*, p. 141. hunc Gratiani textum laudans & commemorans ita subjungit: *Audis summum Pontificem a Constantino Deum appellatum & habitum pro Deo, hoc videlicet factum est, cum eum præclaro illo edicto decoravit, adoravit uti* Deum *& Patri successorem*, divinos *honores ei, quoad ejus potuit, contulit, velut vivam Christi imaginem veneratus est* Hæc Steuchus in supra dicto libro, edito Lugduni an. 1547. uti asserit Hotomannus.

De duplici potestate, spirituali & sæculari ex Gelasio.

Quidni & credamus, hunc similesque Gratiani textus induxisse imperitos illos jurisperitos, de quibus jampridem conquestus est Cardinalis Contarenus, quod asserere non vererentur, *voluntatem Papæ esse regulam, qua actiones ejus dirigerentur*, de quo videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. I. p.* 1. *tit.* 15. *c.* 5. alias in supplemento *c.* 4. *n.* 18.

Occurrit hac distinctione famosum rescriptum Gelasii Papæ ad Anastasium Imperatorem, in quo legitur: *Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter hic mundus regitur: auctoritas sacra Pontificum, & Regalis potestas*. Genuinam esse hanc lectionem notat Stephanus Baluzius in notis ad *lib.* 5. *cap.* 319. *Capitularium*, monens corruptam esse lectionem relatam in hoc *c.* 319. ubi constanter ita legitur: duæ sunt quippe, *Imperatrices Augustæ*, quibus &c. De hac corrupta lectione, ejusque primæva origine, late ibidem discurrit Baluzius.

Hoc hic notandum, fragmentum hujus Epistolæ a Gratiano referri quidem sub nomine *Gelasii* Papæ, sed tamen non esse ex ejus Epistola desumptum; at hic recitari, prout extat in Epistola *Gregorii VII.* notant Correctores Romani, qui Gregorius eam non parum in alium sensum inflexit. Porro de genuino & vero sensu Gelasii videri potest inferius *Tom. IX. hujus edit.* præfatio ad tractatum *de promulgatione legum Ecclesiasticarum, & placito Regio*, ubi ostendi mentem Gelasii fuisse, probare, potestates duas esse omnino a se distinctas; Sacerdotalem & Imperialem, illam mere spiritualem ad salutem æternam procurandam; hanc vero spectare ad hujus vitæ pacem, & tranquillitatem, & rectum ordinem conservandum, & procurandum, eumque in finem omnia ordinare, quæ ad id obtinendum conducunt, atque in his etiam Pontifices legitur Imperialibus obtemperare debere.

Donatio vulgo Constantini fictitia est.

Ad Auctoritatem Pontificiam supra sæcularem extollendam refertur hic sub nomine Paleæ *Can.* 13 & 14. fragmentum famosi istius fictitii rescripti Constantini Magni, quo coronam & omnem Regiam dignitatem in Urbe Romana, in Italia, & in partibus Occidentalibus Apostolico concessisse fertur.

DISTINCTIO XCVII.

Constitutio Principis de rebus Ecclesiasticis juxta Gratianum vim non habet, nisi accedente auctoritate Pontificis.

PROSEQUITUR propositum suum Gratianus, & ostendit hac distinctione, Principes sæculares nihil de *rebus Ecclesiasticis*, sua auctoritate statuere posse: Eorumque constituta pro infectis habenda esse, nisi subscriptione Romani Pontificis fuerint roborata.

Hinc ulterius infert; quod Ecclesiæ precibus *Imperator in præsumptores valeat decernere; sicut pro defensione fidei quondam decrevisse leguntur, ne hæc hæretici aliquid nomine Ecclesiæ possiderent: ab ea autem non invitati, de rebus Ecclesiasticis aliquid disponere non habent facultatem* (a).

His præmissis, rursus revertitur ad Edictum Honorii super electione Romani Pontificis; de quo supra distinctione septuagesima nona & præcedente; dicitque quod *Honorius non sua auctoritate, sed sancto Bonifacio supplicante, Ecclesiasticæ quieti consulere, & concertantium ambitionem punire curavit*.

Hanc in rem *Canone* 1. refert supplicationem Papæ Bonifacii *ut constituatur a Principe, quatenus in Urbe Romana nunquam per ambitum ordinetur Antistes*. Extat hæc supplicatio cum hoc summario *tom.* 2. *Concil. General. col.* 1582. edit. Labb.

Huic supplicationi, tum apud Gratianum *Canone* 2. tum in dicto tomo Conciliorum subjicitur rescriptum Honorii Augustini ad Bonifacium Papam I. quo statuit „ ut si denuo Romæ Episcopi ordinati fuerint „ duo, ambo civitate pellantur „.

Adducta a Gratiano non probant ejus intentum.

Verum supplicatio Bonifacii relata, nullatenus probat intentum Gratiani: neque enim ex ea aliud erui potest, quam Bonifacium Honorio Augusto supplicasse, ut sua auctoritate dignaretur prospicere, ne in posterum ex contendentium ambitu schisma in Ecclesia Romana oriretur: nequaquam autem hinc statui potest constitutum Imperatoris a subscriptione aut consensu Romani Pontificis robur accipere debuisse, aut Honorium non sua auctoritate id decrevisse, quamvis supplicante, seu excitante Bonifacio ad constituendum permotus fuerit.

Et sane legitur jampridem, Imperatores Christianos a tempore Constantini plurimas leges de rebus Ecclesiasticis edidisse, etiam super electione & Ordinatione Romani Episcopi, & aliorum, nec tamen earum confirmationem a Romano Pontifice postulatam legimus, uti nec hodie eam necessariam existimant Principes, uti & hic notat eruditus vir de Hericourt.

Inceptum & verisimiliter corruptum Decretum Nicolai I. de Legatis sanctæ Sedis.

Secunda parte distinctionis unicum profert Canonem sub nomine Nicolai Papæ, cui præfigitur hoc summarium: „ *Sine signatis apicibus* non esse moris Romanæ „ Ecclesiæ undecumque *legationem* suscipere, neque „ mittere „. Ita legitur in vulgatis Gratiani editionibus ante Correctionem Romanam: at Correctores Romani sustulere hæc finalia, *neque mittere*: „ quæ, inquiunt, „ absunt a vetustis, neque conveniunt cum his, quæ se- „ quenti capite afferuntur „. Quidni dicatur, ea recentiori manu adjecta fuisse, postquam invaluisset, ut nec Principes Legatum Sedis Apostolicæ suscipere, aut fines regni ingredi paterentur, priusquam litteras legationis ostenderint, seu *signatos apices*. De qua consuetudine in Gallia, aliisque regnis jampridem recepta, videri potest Carolus Fevretius *lib.* 3. *de abusu cap.* 2. 5. 6.

Quis sit Nicolaus Papa hujus Canonis auctor, nec Gratianus, nec Correctores Romani indicarunt; asseritque Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendatione Gratiani Dial.* 13. in Epistolis Nicolai I. nihil de hoc Decreto haberi, illud tamen Joannes Cochlæus reponit inter Decreta Nicolai I. *tit.* 4. *num.* 3 addit ue, *Ludovico Imperatori*: extat collectio Decretorum Nicolai I. per Cochlæum in 20. titulos distributa *tom.* 8. *Concil. General. col.* 550. editionis Labb. Verum hæc Decreta ex opere Gratiani collecta, non majoris fidei aut auctoritatis sunt, quam reliqua a Gratiano relata, quorum auctoritas & fides aliunde non stabilitur.

Interim ex contextu fragmenti hic relati nequaquam dubium est, illud ad decimum aut undecimum sæculum esse referendum, quando ipsa Sedes Romana ad eam cœpisset elevari, etiam sæcularem eminentiam, ut ad eam Principes suos Legatos mitterent.

DISTINCTIO XCVIII.

IN proœmio hujus distinctionis monet Gratianus: *Multis auctoritatibus monstrata esse, quæ circa ordinandos sint observanda, quæ in eorum electione diligenter sint consideranda: sed quia, ait, veritas rei nonnunquam obscuratur mutatione Provinciæ, decretum est sacris Canonibus, ut peregrini, nisi quinque, vel eo amplius suorum Episcoporum fuerint commendati chirographis, non ordinentur.*

Peregrini Clerici non admittendi sine commendatiis sui Episcopi.

In hujus disciplinæ probationem profert Canonem apocryphum sub nomine Silvestri Papæ generali Concilio præsidentis: item alterum ex Epistola Anastasii Papæ I. (quam adulterinam esse agnoscunt eruditi, & in nota marginali monuit Labbæus *tom.* 2. *Concil. general. col* 1191.) quibus edicitur: „ Transmarinos homines in „ Clericatus honorem nemo suscipiat, nisi *quinque aut* „ *eo amplius Episcoporum chirographis sint designati* „.

Addit & Canonem ex *Epistola* 25 *lib.* 2. sancti Gregorii ad Squillacinum Episcopum, qua simpliciter monetur hic Episcopus *ut passim Afros, vel incognitos peregrinos ad Ecclesiasticos Ordines tendentes nulla ratione suscipiat*.

Subjungit & Canonem 24. Eliberitanum, quo prohibentur ad Clerum promoveri, qui *peregre* fuerint baptizati; eo quod eorum minime sit cognita vita.

His Decretis ex sancto Gregorio, & Synodo Eliberitana relatis conformis est disciplina plurimis Synodorum Decretis roborata, de non admittendis Clericis sine proprii Episcopi *commendatitiis* litteris, de qua disciplina vide dicta in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 5. *cap.* 9. item *tit.* 9. *cap.* 3.

DISTINCTIO XCIX.

De Primatibus primatum Ecclesiarum hic a Gratiano adducta apocrypha sunt.

PArte prima hujus distinctionis agit Gratianus de Primatibus, hisque deberi obedientiam ab Archiepiscopis probat unico fragmento ex pseudo Decretali Anacleti Papæ desumpto; hocque integrum reperi a Gregorio VII. *lib.* 6. *Epist.* 35. monent Correctores Romani. Nec mirum: ea enim ætate, earum Decretalium auctoritas nec in dubium revocabatur, & a Romanis Pontificibus ut authenticæ assumebantur, ut sæpius ostendi.

Parte secunda asserit, non vocandos Primates, nisi qui primas Sedes tenent, citato testimonio Aniceti

(a) Non leviorem errorem complectitur illud Gratiani proœmium, quo significat leges, quas de rebus Ecclesiasticis, supplicante Pontifice, condunt Principes, vim suam a Pontificia subscriptione, non ab auctoritate Principis trahere: Pontifex enim, qui Principem rogat, ut legem sanciat, agnoscit in eo potestatem ferendæ legis, eumque idcirco precatur, ut sua potestate Regia dignetur uti: unde fit, ut, quoties Ecclesia a Principibus leges de rebus Ecclesiasticis flagitat, toties soleat eos monere, Regiam auctoritatem ad Religionis præsidium fuisse eis divinitus concessam.

Papæ ad Episcopos Galliæ. At norunt hodie eruditi, Decretalem, quæ sub nomine hujus Pontificis extat, & e qua hoc fragmentum est sumptum, esse e fœtidis pseudo-Isidori mercibus, non secus ac Decretalem Anacleti.

Ex his quidem Romani Pontifices sibi authoritatem erigendi Ecclesias primatiales.

Interim authoritate harum Decretalium Gregorium VII. aliosque Romanos Pontifices sibi vendicasse authoritatem instituendi *Ecclesias primatiales*, etiam cum jurisdictione & authoritate super Ecclesias Metropolitanas ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 19. cap. 2.* alias in supplemento *cap. 1. num. 11.*

Adjungit his Gratianus Canonem Africanum, quo cavetur, ne primæ Sedis Episcopus vocetur *Princeps Sacerdotum*, vel *summus Sacerdos*, de quo vide *Tom. VII. Schol. in Canonem 39. Codicis Africani.*

Romanis Pontificibus attribuendum non est titulus universalis Episcopi.

Tertia parte prædictam prohibitionem extendit ad Romanum Pontificem dicens: „ *Universalis* autem nec „ etiam Romanus Pontifex appellatur “. Citat hanc in rem fragmentum Epistolæ Pelagii II. Papæ, quam inter merces pseudo-Isidori reponendam censet Labbæus in novissima Conciliorum editione, & probat R. Papebrochius in Prophylæo Maji.

Huic adjungit Gratianus certius testimonium ex *Epist. 30. lib. 7. indict. 1.* Sancti Gregorii ad Eulogium Episcopum Alexandrinum, in qua conqueritur, quod in præfatione literarum Eulogii ad ipsum, *superbæ appellationis verbum*, *universalem*, ait, *me Papam dicentes*, *imprimere curastis*. Quantopere similia superba nomina hic sanctissimus Pontifex exhorruerit, integra Epistola evincit, cui addi possunt *Epist. 32. 34. 36. & 38. lib. 4.* in quibus alte conqueritur de usurpato ab Episcopo Constantinopolitano *universalis Episcopi* titulo.

Non dubium quin hic sanctissimus Pontifex non minore zelo eos redarguisset, qui ipsum reipsa universalem Episcopum esse asseruissent, quam qui ei nudum titulum & nomen attribuebant: hinc & ætate Sancti Gregorii multis post ipsum temporibus inauditum fuit, Pontificem Romanum obtinere jurisdictionem Episcopalem in omnibus Ecclesiis; eamque non secus ac proprium Ecclesiæ cujusque Episcopum exercere posse: quod sane est idem ac ipsum constituere Episcopum universalem, ut latius exposui *Tom. II. parte 2. Juris Eccles. sect. 1. tit. 6. cap. 7.* alias in supplemento *cap. 5. num. 10.*

DISTINCTIO C.

De ornamento, quod hodie vocatur Pallium.

HAc distinctione agit Gratianus de ornamento Archiepiscopali, quod hodie *Pallium* vocatur; multis in hanc rem relatis fragmentis ex Epistolis sancti Gregorii, cujus temporibus usum Pallii in Ecclesia Latina receptum fuisse, atque ad certa tempora usum ejus restrictum constat, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 19. cap. 7.* Quæ autem Gratianus addit *Canone 1.* sub nomine Pelagii & *Canone 4.* sub nomine Joannis Episcopi parum authentica sunt, uti dictum est *Tom. I. Juris Eccles. part. 1. tit. 19. cap. 7.* alias in Supplemento *cap. 5. num. 14.* atque ibidem notavi Gregorium VII. hæc Decreta tamquam authentica antiquitatis monumenta impendisse, ut argueret Archiepiscopum Rothomagensem, quod contra Patrum constituta attentasset, eo quod ordinationes fecisset ante acceptum Pallium.

Nonnulla apocrypha a Gregorio VII. ut authentica impensa sunt.

DISTINCTIO CI.

De non ordinandis duobus Metropolitis in eadem Provincia.

TAndem primam operis sui partem claudit Gratianus hac distinctione, unicum Chalcedonensis Concilii Canonem 12. recitans de non ordinandis duobus Metropolitis in una Provincia: pro cujus intellectu consulenda sunt *Scholia* in dictum Canonem Chalcedonensem, *Tom. VII.* hujusce editionis.

BRE-

BREVIS COMMENTARIUS IN SECUNDAM PARTEM GRATIANI

Hæc secunda pars Decreti Gratiani continet 36. Causas; & singulæ Causæ suas Quæstiones.

Quid nomine Causæ intelligatur?

PORRO *Causæ* sunt quasi totidem hypotheses, sive casuum positiones; e quibus varias quæstiones format & proponit, quas frequenter in utramque partem, allegatis Canonibus, aliisque auctoritatibus discutit, suam deinde sententiam depromens.

CAUSA PRIMA.

Casus de Simonia in hac Causa propositus.

PROPONIT Gratianus causa prima hunc casum: *Quidam habens filium, obtulit eum ditissimo cœnobio; exactus ab Abbate, & a fratribus, decem libras solvit, ut filius susciperetur, ipso tamen, beneficio ætatis, hoc ignorante. Crevit puer, & per incrementa temporum & officiorum ad virilem ætatem, & Sacerdotii gradum pervenit. Exinde suffragantibus meritis in Episcopum eligitur, interveniente obsequio, & paternis precibus; data quoque pecunia cuidam ex consiliariis Archiepiscopi consecratur iste in Antistitem, nescius paterni obsequii & oblatæ pecuniæ. Procedente vero tempore nonnullos per pecuniam ordinavit; quibusdam vero gratis benedictionem Sacerdotalem dedit: tandem apud Metropolitanum suum accusatus, sententiam in se damnationis accepit.*

Quæstio I. Utrum emere spirituale sit peccatum?

Hoc casu proposito septem exinde quæstiones format, atque singulatim proponit & discutit.

Prima ex hoc casu seu causa formatam quæstionem proponit his verbis: *An sit peccatum emere spiritualia?*

Gratianus a proposita quæstione recedit.

Verum advertendum, quod Gratianus frequenter a proposita quæstione recedat, & ad alia divertat, uti vel hæc quæstio ostendit, si enim textus & expressio quæstionis attendatur, id unum quærere videtur Gratianus; *utrum peccatum sit emere spiritualia?* sic a attendantur, quæ in discussione & resolutione quæstionis adducit, apparebit, nihil ab ipso allegari, quo probetur, quod sit peccatum emere spiritualia; neque eum id adstruere voluisse; sed supposuisse, emere spiritualia esse peccatum; & quidem Simoniæ.

Hinc sub initium quæstionis *Can.* 1. profert fragmentum sub nomine S. Leonis, præfixo hoc summario: *Simoniaci gratiam non præstant, quam vendere quærunt.*

Quis sit ille Leo, sub cujus nomine hoc fragmentum hic refertur, non exprimit. Hoc unum notant Correctores Romani: „ Simillima primis verbis hujus capi„ tis habentur in Epistola Leonis I. Nicætæ Aquile„ iensi Episcopo scripta, quæ est 84. loquens enim de „ gratia, ait: *Quæ nisi gratis detur, non est gratia, „ sed merces.* Reliqua apud ipsum non sunt inven„ ta. „

In hac Epistola, quæ in editione Quesnelliana est 129. hoc fragmentum non reperitur; & proinde S. Leoni non videatur adscribendum: & verba, quæ hic recitant Correctores Romani, id unum significant; quod gratia a Deo gratis detur sine præcedentibus meritis.

De gravitate peccati Simoniæ.

Post hæc plures adfert auctoritates, quibus probare nititur, crimen Simoniæ inter omnia crimina esse *gravissimum*; notatque hic antiquus glossographus, eam fuisse Gratiani de crimine Simoniæ opinionem, atque idcirco hanc partem sui Decreti, in qua de criminibus agere intendebat, ab hoc crimine Simoniæ inchoasse.

Quidquid sit hac de Gratiani opinione; & an *in se* hoc crimen sit inter omnia *gravissimum*; hoc nihilominus indubitatum est, esse admodum grave crimen, & Ecclesiæ perniciosissimum, uti ostendi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 13. cap. 1.*

Illud quoque fatendum est, auctoritates per Gratianum adductas evincere, Simoniæ vitium semper fuisse reputatum grave & Ecclesiæ perniciosum; quamvis negari non possit, inter adducta a Gratiano esse nonnulla mutilata, & aliis auctoribus attributa, vel etiam in alium sensum a mente auctoris applicata, uti vel ex notis Correctorum Romanorum constat.

Unde pendenda gravitas Simoniæ?

Inter alia, notanda verba S. Gregorii subjecta eis, quæ ex ipso refert Gratianus *Can.* 4. *Quid scilicet* (ait *Gregorius*) *quid per hoc aliud agitur, nisi ut nulla de actu probatio, nulla sollicitudo de moribus, nulla sit de vita discussio, sed ille solummodo dignus, qui dare pretium suffecerit.*

Merito hic observanda est nota apposita ad Canonem 10. quem refert Gratianus sub nomine Calixti Papæ cum hoc summario: *nec ordinari, nec promoveri in Ecclesia Dei pecuniam aliquis valet.*

Investituræ Episcoporum olim ab Imperatoribus datæ, ut simoniacæ arguuntur.

Huic Canoni hæc nota additur: *Est Calixti II. qui paulo ante Gratianum vixit, & aliquot Conciliis a se habitis contra Simoniam, & investituras Ecclesiarum, quas Germanici Imperatores usurpaverant, multa decrevit.*

Nequaquam obscurum est, quin Correctores Romani hic loquantur de investituris Episcoporum, super quibus sæculo XI. summa fuit contentio inter Romanos Pontifices & Imperatores. Satis insinuant prefati Correctores, has investituras tamquam *Simoniacas* fuisse reprobatas, & ab Imperatoribus Germanicis usurpatas; uti & prætendebant Gregorius VII. aliique ejus successores. Verum eas nec in specie *Simoniacas*, neque usurpatas, sed sibi ab antiquo, jure regaliæ, competiisse prætendebant Imperatores; uti latius ostendi *Tom. I. parte 1. tit. 13. cap. 4. & 5.* (a)

An Simoniaci Sacramenta conferre queant?

Post hæc supponens Gratianus, sufficienter probatum Simoniæ crimen inter omnia esse gravissimum; atque Simoniacos æque ac hæreticos & schismaticos esse privatos omni gratia Spiritus sancti, immo esse extra Ecclesiam discutit late hanc quæstionem: utrum Simoniaci, & hæretici, & similes extra Ecclesiam positi, possint valide & cum effectu Sacramenta administrare? multis autem utrimque auctoritatibus allatis, præsertim S. Augustini contra Donatistas, quibus probat, Sacramenta etiam a malis ministris administrata suum ex virtute Spiritus sancti habere effectum, in iis, qui ea digne suscipiunt; varia distinctione & explanatione Canones in speciem contrarios conciliare conatur: atque præ cæteris notanda distinctio & assertio allata *parte* 6. post *Canonem* 39. qua distinguit Sacramenta *necessitatis*, sive ad salutem necessaria, a Sacramentis *dignitatis*, seu ad salutem non necessariis.

Sacramentum aliud necessitatis, aliud dignitatis. Discrimen inter utrumque.

Illa quæ necessaria sunt, quia, ait, iterari non possunt, cum sint vera, auferri vel amitti non debent; sed cum pœnitentia rata esse permittuntur: illa vero

Sacra-

(a) Legatur erudita de investituris dissertatio, quæ tom. 1. vitæ Sugeri Abbatis S. Dionysii præmittitur. Dissertatio, & vita Sugeri Gallico idiomate a doctissimo Benedictino elaborata sunt.

Sacramenta, quæ sunt dignitatis, nisi digne fuerint administrata; ita ut digni digne a dignis provehantur, dignitates esse desinunt, non ut minuatur veritas Sacramenti; sed ut cesset officium administrandi, vel loco, vel tempore, vel promotione: id est impediatur administratio certo loco, vel in perpetuum, vel ad certum tempus, vel denique ad altiora impediatur promotio.

Sed notari meretur, quod Sacramentum *dignitatis* hic reputet Sacramentum Ordinis; dicatque: *Hoc solum, non solum pro culpa, sed etiam pro infamia interdicitur; & pro imminuta munditiæ suæ, vel extrinsecæ vel intrinsecæ perfectionis prærogativa, ut bigamis, vel viduæ maritis, vel illiteratis, vel corporis qualibet parte vitiatis denegatur: quibus tamen Baptismus, vel Eucharistia non negatur.*

Hæc post *Canonem* 42. ac dein, interposito *Canone* 43. ait: *Sollicite notandum est, quod Sacramentum Sacerdotalis promotionis præ cæteris omnibus magis accurate, & digne dandum vel accipiendum est; quia nisi ita collatum fuerit, eo desinet esse ratum, quo non fuerit rite perfectum. Cætera enim Sacramenta unicuique propter se dantur, & unicuique talia fiunt, quali corde vel conscientia accipiuntur. Illud solum non propter se solum; sed propter alios datur: & ideo necesse est, ut vero corde, mundaque conscientia, quantum ad se, sumatur; quantum ad alios vero, non solum sine omni culpa, sed etiam sine omni infamia propter scandalum fratrum: ad quorum utilitatem non solum ut præsint; verum etiam ut prosint, Sacerdotium datur.*

An in administratione Sacramentorum aliquid temporale recipi possit?

Canone 99. *& seqq.* probat Gratianus, in administratione Sacramentorum per Sacerdotes, nihil temporale esse exigendum: prosequitque *Canone* 101. Decretum Concilii Toletani XI. quo severissime interdicitur, ne pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut collatione chrismatis, vel promotionibus graduum pretia, quælibet, vel præmia suscipiantur, addita tamen hac clausula: *nisi voluntarie oblata.*

Porro notant Correctores Romani, quod in Codice Regio absit dictio ista, *nisi*; ita ut in iis casibus voluntarias etiam oblationes prohibeat.

Interim hæ voluntariæ oblationes tandem ad missæ fuere: cui forsan hoc Decretum, prout apud Gratianum legitur, aliquid contulisse potuit. Videri possunt, quæ de his voluntariis oblationibus, & quæ in his cavenda sunt notavi in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 1. cap. 4*

Quandonam committatur Simonia ob munus a lingua?

Agit & hac quæstione Gratianus breviter de triplici munere, cujus interventu Simonia contrahitur: cumque ad calcem *Canonis* 120 ex S. Gregorio retulisset, ipsum ad supplicationem aliquorum acolythum & diaconum ordinasse, monet post *Canonem* 122. quod non quorumlibet precibus *ordinationes factæ falsæ dijudicentur; sed hæ demum tantum quæ precibus ordinandi, vel ejus amici, non spirituali, sed carnali affectu porrectis fiunt; cum alias futuræ non essent, quas non charitas intervenitens, sed ambitio supplicans extorquet.*

Quæst. II. Utrum pro ingressu monasterii pecunia exigi possit?

Quæstione secunda quærit Gratianus: *An pro ingressu monasterii pecunia sit exigenda, vel exacta persolvenda?*

Intermiscet autem & hanc quæstionem: *An quibus sua sufficiunt, Ecclesiæ alimentis sustentandi sint?*

Qui divites de Ecclesiæ proventibus possint accipere, & qui non?

Posteriorem difficultatem ad calcem Canonis 7. hac distinctione solvit; scilicet, *non prohiberi ab Ecclesia suscipi illos, qui quondam fuerunt divites; postea vero omnia reliquerunt, ut Petrus, & Matthæus, & Paulus, aut pauperibus distribuerunt, ut Zachæus, aut Ecclesiæ rebus adjunxerunt, sicut illi, qui prædia sua vendentes ponebant pretia ante pedes Apostolorum, ut essent omnia communia: sed illi, qui in domibus parentum residentes, vel sua relinquere nolentes, Ecclesiasticis facultatibus pasci desiderant.*

Hanc suam distinctionem probat præcipue Gratianus auctoritate Juliani Pomerii *de vita contemplativa*, quem credidit fuisse *Prosperum*, & plura ex his libris sub nomine *Prosperi* adducit.

Adducit & *Can.* 6. fragmentum Epistolæ Hieronymi ad Damasum Papam, quam ut suppositiriam passim rejiciunt eruditi, ut supra notavimus. Sententia tamen hic relata, vera est, & in Concilio Aquisgranensi anno 816. probata, uti ostendimus in *Jure Eccles. Tom. III part. 2. sect. 4. tit. 1. cap. 5.* & pluribus hanc sententiam adstruximus.

Simoniacum est aliquid exigere ab ingredientibus Religionem.

Ad priorem quæstionem sub finem respondet, ita simpliciter concludendo: *Multorum auctoritatibus luce clarius constat, quod ab ingressuris Monasterium non licet pecuniam exigere, ne & ille qui exigit, & ille qui solvit, Simoniæ crimen incurrat.* (a)

Cum hanc conclusionem luce clarius in Canonibus fundatam sciret Gratianus, unum duntaxat testimonium retulit *Canone* 2. sub nomine Bonifacii urbis Romæ Episcopi scribentis omnibus Calaritanæ Ecclesiæ cœnobiis. Sed nullibi hæc Epistola Bonifacii reperitur. Monent autem Correctores Romani, quod „ B. Thomas citet hoc caput 2. 2. *quæst.* 100. *in fine articuli* 3. & rem, quam ibi tractat, sola hujus capitis „ auctoritate constituat.

Tempore S. Thomæ Gratianus erat maximæ auctoritatis.

At quam parum ponderis sinceritati hujus Decreti accedat per hanc a divo Thoma factam citationem, intelliget, qui attenderit ætate S. Thomæ, eam fuisse Decreti Gratiani auctoritatem, ut authenticum crederetur, immo quasi pro lege Ecclesiæ haberetur, quidquid huic Decreto esset insertum: & qui attente legerit opera, ac signanter Summam S. Thomæ, deprehendet plurima ab eo tamquam authentica, & pro conclusionum suarum fundamento ex Decreto Gratiani assumi, quæ hodie ab omnibus ut apocrypha rejiciuntur; quin & Patrum fragmenta referri, non ut in ipsis Patribus, sed prout apud Gratianum mutilata extant: ut non obscurum sit, hunc sanctum Doctorem multum Decreto Gratiani usum: quemadmodum & Pontifices illius temporis, signanter Alexandrum III. & Innocentium III. usos esse scitur.

Cæterum de utraque conclusione Gratiani hac quæstione formata, plura dixi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 26. cap. 1. 2. & 3.* & *Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 1. cap. 5.*

Quæst. III. Emens temporalia spiritualibus annexa Simoniacus est.

Hæc quæstio ad calcem causæ hujus, sive casus proponitur his verbis: „ An ingressum in Religionem, „ vel præbendas Ecclesiæ emere sit Simoniacum?

Quare hanc quæstionem proposuerit, & quid potissimum in ea probare intendat, aperte in proœmio quæstionis exponit dicens: „ Sed ad hæc objicitur, „ quod qui ingressuri Monasterium pecunias tribuunt, „ non propositum Religionis, sed participationem sti„ pendiorum Ecclesiæ emunt. Temporalia ergo non „ spiritualia ementes, nequaquam Simoniaci habendi „ sunt. His itaque respondetur: non solum qui spiri„ tualia, sed etiam qui temporalia eis annexa pretio „ accipiunt, vel tribuunt, Simoniaci judicantur. „ Unde Malachias loquens ex persona Domini: *Quis* „ *est*, inquit, *in vobis, qui claudat ostia, & incendat* „ *altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vo*„ *bis, dicit Dominus exercituum, & munus non su*„ *scipiam de manu vestra.* Ostia claudere non est sa„ cri muneris officium, sed tantum sibi adjunctum. „

Itaque hac quæstione ostendere vult Gratianus, quod qui *præbendam*, sive *temporalia* ingressui in Monasterium, sive beneficio Ecclesiastico annexa emit, etiam ipsum ingressum, vel beneficium emat.

Pluribus auctoritatibus hanc suam solutionem & conclusionem confirmat; atque præ cæteris auctoritate Paschalis Papæ in *Can.* 7. ubi vulgaris & recepta hæc regula assumitur: *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit.*

Hac occasione plura Decreta adfert Gratianus contra venditores Beneficiorum, & Officiorum Ecclesiasticorum, quæ spiritualibus duntaxat videntur annexa; atque inter alia refertur *Can.* 4. famosum ac vexatum Decretum sub hac epigraphe: *Ex Concilio Urbani II. Papæ habito Alverniæ*, contra redemptiones altarium. Pro cujus intellectu, & historia consule Stephanum Baluzium in notis ad hunc Canonem, ubi inter alia conatur ostendere, clausulam hanc: *Salvo utique Episcoporum censu annuo, quem ex eisdem altaribus habere soliti sunt*, esse revera a Concilio additam. Vide eumdem in appendice ad *lib. 6. c. 31.* de Marca *de Concordia Sacerdotii & Imperii*, & notas ipsius de Marca ad hunc Canonem 7. Claromontanum; & notas Gabrielis Cossartii in eumdem Canonem, insertas *tom. 10. Concil. General. col.* 590. *edit. Labb.* & plura circa intellectum hujus Canonis notavi in Dissertatione *de pristinis altarium incorporationibus*, quæ una cum pluribus opusculis extat *Tom. II. operum in editionibus annorum 1721. 1748. & 1752.* & in hac recenti editione *Tom. VI.*

Quæst. IV. An Simonia omissa a parte inficiat filium ignorantem?

Ad calcem causæ seu casus a Gratiano ita proponitur quæstio quarta: *An iste sit reus criminis, quod, eo ignorante, pater admisit?*

Occasio proponendi hanc quæstionem fuit; quod in casu proposito supponatur quod pater, filio omnino ignorante, pro ejus in Monasterium ingressu fratribus decem libras solvisset.

Pro hujus quæstionis solutione profert primum plures auctoritates, quibus videtur probari, quod *ignoran-*

(a) Ut Simoniæ vitium e domibus Religiosis eliminetur, Concilium Turonense anni 1583. habitum tit. 27. hæc statuit de Monialibus. „ In quibus Monasteriis, inquit, numerum Monialium „ sua auctoritate repleri curent locorum Ordinarii, pro modo & „ facultate loci. neque eumdem augeri nisi facta Monasterio an„ nua, quæ satis sit, fructuum accessione. „ Anno 1650. Clerus Gallicanus Regi Ludovico XIV. exhibuit Codicem, cujus articulus 12. his conceptus erat verbis, *Qu' il soit permis aux Religieuses des Monastères non fondez, rentez, ni batis de prendre des dotes & contracts pour iceux, comme elle faisoient avant l'Edit de 1666. & les Arrets du Parlement sur le pied qui sera reglé par les Ordinaires des lieux.*

Quid de receptione & donis personarum, quæ Monasteria ingrediuntur, Rex decreverit, reperitur in Declaratione, quam dedit 28. Aprilis 1693. hæc autem Declaratio in Commentarios supremi Senatus relata est 7. Maji ejusdem anni; integra descripta est inter monumenta sua littera H. ad calcem primi voluminis operum D. Van-Espen hujus editionis.

rantia illum excuset, nullumque crimen maculet ignorantem, nec alium aliorum peccatum graver.

Post hæc in contrarium adducit exempla ex sacro textu, quibus ob paternum crimen etiam posteri puniti fuisse leguntur: ac tandem ad calcem Canonis 11. concludit: ,, Sed his exemplis non probantur teneri *peccato* aliorum, nisi imitatores nequitiæ eorum. Quicumque enim de semine Esau, & cæterorum ad Deum conversi, paternam malitiam detestati sunt, non odium, sed Dei clementiam experti sunt. ,,

Qua ignorantia excuset?

Circa ignorantiam, an excuset, post Canonem 12. notat esse distinguendum: ,, Est enim, ait, ignorantia, alia *facti*, alia *juris*. Facti alia est ejus facti, quod oportuit eum scire: alia, quod non oportuit scire. ,, Prior neminem excusat, secus posterior.

,, Item ignorantia *juris*, ait, alia *naturalis*, alia *civilis*. Juris naturalis (pergit) *omnibus adultis damnabilis est.* Jus vero *civile* aliis permittitur ignorare, aliis non: quod postremum ibidem pluribus ostendit. ,,

Hic evidenter supponit Gratianus, ignorantiam juris naturæ, peccantem contra jus naturæ nunquam in totum excusare.

Quæst. V. An Simonia commissa a patre, filio ignorante, possit hunc impedire in functione Ecclesiastica?

Cum igitur paternum crimen filium gravare non videatur; quærit ulterius Gratianus *Quæstione* 5. ,, An liceat ei esse in Ecclesia, vel fungi ea ordinatione, quam paterna pecunia est assecutus? ,, Primo refert Decretum Concilii Placentini vel Romani sub Urbano II. ubi hi, qui cum adhuc *parvuli* essent, cupiditate parentum per pecuniam Ecclesias adepti sunt, postquam, ait, eas omnino dimiserunt; si *canonice* in eis vivere voluerint *pro magna misericordia ibidem esse conceditur; neque pro hoc facto a sacris Ordinibus removentur, si alias digni inveniantur.*

,, Illi vero (pergit) qui per seipsos, cum jam majoris essent ætatis, nefanda ducti cupiditate, si in aliis Ecclesiis *canonice* vivere voluerint, servatis propriis Ordinibus, pro *magna misericordia* ibi eos ministrare permittimus. Quod si ad alias fortassis transferri non potuerint; & in eis canonice vivere promiserint, minoribus Ordinibus contenti ad sacros Ordines non accedant. Salva tamen in omnibus Apostolicæ Sedis auctoritate. ,, Hæc finalis clausula recentiorem prodit disciplinam.

An adeptus beneficium per Simoniam paternam, possit in eo permanere, etiam postquam detecta est Simonia?

Hoc relato Decreto, necnon fragmento Epistolæ ejusdem Urbani ad Vitalem Presbyterum, concludit Gratianus: ,, Ex hac itaque auctoritate colligitur, quod *ignorantia* tales excusat a *reatu criminis*, ut supra dictum est, non a *fructu emptionis*; cum in Ecclesiis, quas parentum pecunia adepti sunt, non nisi postquam eas omnino dimiserint, & *ex misericordia* ibidem eis esse conceditur. In quo patet, quod etsi illis ignorantibus, simoniæ peccatum sit admissum, fructum tamen paternæ emptionis reportare non possunt. Quod vero a crimine excusentur hinc patet, quia pro hoc facto a sacris Ordinibus non removentur: si enim illius criminis participes essent, ad sacros Ordines conscendere non possent. ,,

Hinc ulterius conficitur, non dubitasse Gratianum, quin secundum Canones dimittere deberet Ecclesiam, qui eam simoniace, licet ignoranter, esset ingressus: nec nisi *misericorditer* in ea permittendus sit; modo canonice, id est *regulariter*, sive in commune, juxta Regulas Canonicorum, vivere vellet. Vide quæ de hac disciplina fusius deduxi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 3. tit. 13. cap. 7.*

Quæst. VI. Æque simoniacus est dans pecuniam pro electione, ac si daret pro ipsa consecratione.

Hac quæstione quærit Gratianus ,, de illis, qui non pro ordinatione pecunias offerunt, sed pro electione, vel ut Decretum electionis fiat, vel ut subscriptione firmetur, vel ut electioni non resistatur, aliquibus præmia largiuntur: an eorum electio vitiosa sit judicanda? ,,

Deinde subjungit: ,, Non enim videntur Spiritus sancti donum emere, qui non pro consacratione, sed pro electione munera largiuntur, cum nullius spiritualis gratiæ aliquos faciat electio participes. ,,

Verum Gratianus hunc prætextum rejiciens, ait: ,, sicut Ecclesiasticarum rerum emptores simoniaci judicantur, quia Ecclesiasticis officiis ita adjunctæ sunt, ut alterum sine altero alicui non proveniat: ita quia per electionem venitur ad consecrationem, perinde simoniacus habetur, qui pro electione præmia largitur, ac si pro consecratione munera dedisset. ,,

Hanc suam conclusionem pluribus auctoritatibus adstruit Gratianus: ,, nec ab ullo in dubium revocatur: ,, quin enim similes dantes aut accipientes sint simoniaci nemo dubitat.

Quæst. VII. An ab hæresi reversi ad sacros Ordines sint recipiendi?

Cum Gratianus supponat crimen simoniæ esse gravissimum, quin & simoniacos reputaverit *hæreticos*; mirum videri non debet, si quæstionem septimam hujus causæ (in qua de simonia tractat) his verbis proponat: ,, An renuntians suæ *hæresi* sit recipiendus in Episcopali dignitate? ,,

Pro hujus quæstionis resolutione refert hic Gratianus, quæ tum a Patribus, tum a Synodis, ac notanter a Synodo VII. dicta & decreta fuerunt, de redeuntibus ab hæresi aut schismate, utrum in suis Ordinibus essent recipiendi, vel post actam pœnitentiam ad sacros Ordines promovendi.

Decretum Synodi VII. a Gratiano non ite relatum, a correctoribus Romanis restitutum.

Porro circa relata Patrum, & Synodorum fragmenta merito attendendæ annotationes Correctorum Romanorum; ac signanter ad fragmentum sub nomine Synodi VII. relatum *Canone* 2. in hoc enim fragmento legitur: *Nullum tamen eorum, qui ante baptismum peccavit, Sacerdotibus annumeratum scio*: Hic notant correctores ad verba, *ante baptismum*: ,, Hic quidem loco perspicue erratum est, quod auctori glossæ negotium exhibuit ,,. Deinde monent in originali ita legi: ,, Nominem vero horum in Sacerdotio annumeratum, nisi forte *ante baptismum* hoc admisit ,,.

Simoniaci quasi hæretici irreparabiliter a sacris magnis deponuntur; nisi ex misericordia hic rigor mitigetur.

Interim ex relatis auctoritatibus tandem *parte* 3. ad calcem *Canonis* 4. concludit Gratianus, quod his auctoritatibus simoniaci *irreparabiliter damnari jubeantur*.

Subjungit autem *parte* 4. mitigationem: *Nisi rigor disciplinæ quandoque relaxetur, ex dispensatione misericordiæ.*

Hac occasione ostendit hic Gratianus, quando & qua moderatione Prælati Ecclesiæ interdum pro *necessitate* vel *utilitate Ecclesiæ* in certis casibus de rigore Canonum aliquid relaxare queant.

Regulæ in hac mitigatione servandæ. & a Gratiano propositæ merito in annuenda dispensatione attendendæ.

Optandum esset, ut Canones & Patrum dicta hic a Gratiano relata attentius expenderentur contra hodiernam dispensandi facilitatem: non enim solum pateret summam in relaxando Canonum rigore discretionem & moderationem esse necessariam; sed insuper omnem dispensationem, quæ hic visitur, unice versari circa remissionem seu relaxationem pœnarum canonicarum ob Canones infractos; non autem circa veniam Canones infringendi: quam dispensationem multis sæculis ignotam fuisse notavi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 14. cap. 1.*

Porro de disciplina non recipiendi *simoniacos* ad sacras functiones, *post actam pœnitentiam*, & quam parci olim fuerint Pontifices in relaxando hujus disciplinæ rigore, necnon de abusu pernicioso, quem facilitas hujus dispensationis hisce posterioribus sæculis invexit, vide dicta in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 3. tit. 13. cap. 7.* alias 30. *cap. 7.*

C A U S A II.

De ordine judiciario.

SUb finem quæstionis septimæ, rationem transitus sui ad causam sequentem subjungit Gratianus dicens: ,, His breviter præmissis, ad ea veniamus quæ Ecclesia severitate disciplinæ parata est ulcisci, ostendentes, quibus accusantibus, vel testificantibus quilibet sint convincendi, quo judice quisque debeat condemnari, vel absolvi: si causa vitiata fuit, quo remedio possit sublevari: si accusatores defecerint, an reus sit cogendus ad purgationem ,,.

Occasio proponendi hanc causam.

Et glossographus eamdem connexionis rationem, ac summarie quid in hac causa tractetur, exponit: ,, In superiori causa actum est de crimine simoniæ, & prius de eo, quod *gravissimum est*: sed quia crimina sine ordine judiciario puniri non debent; ideo congrue hanc causam annectit, in qua de ordine judiciario tractat, ostendens quod nemo condemnandus est, nisi convictus vel confessus; & quod spoliatus præter juris ordinem, sit restituendus, & qualiter puniantur, qui in accusatione deficiunt, qualiter objecta crimina non probata purgentur, & qualiter sententia reveletur per appellationem, & utrum Laici admittantur ad accusationem Clericorum, & qualiter sit accusatio facienda ,, &c.

Quæst. I. An in manifestis sit necessarius ordo judiciarius?

Itaque Quæstione I quærit: ,, An in manifestis judiciarius ordo sit requirendus ,,?

In primis multis auctoritatibus probare vult: Quod nullus sine judiciario ordine damnari valeat ,,: ut habet summarium quæstioni subjectum.

Nonnulla Decreta apocrypha hic a Gratiano adducta.

Inter allegata autem in hujus probationem occurrit Canone 4. Decretum sub nomine *Eleutherii Episcopi ad Episcopos Galliæ*: quod Decretum, uti & integram Epistolam suppotititiam esse, eruditis hodie persuasum est.

Profert dein Gratianus Canone 5. fragmentum sub nomine *Felicis Papæ I. ad Paternum Episcopum*: notatumque in margine, priorem ejus partem haberi in Epistola prima *Zephyrini Papæ ad Episcopos Siciliæ*: monent insuper Correctores Romani, hæc verba. *Apostolica freti auctoritate*, addita esse ex Epistola Felicis ,, & Zephyrini: Nam, inquiunt, damnari Episcopi sine consensu & auctoritate Romani Pontificis, nec *tunc* poterant, nec nunc possunt ,,.

Verum quidem est, in citatis Epistolis allegata verba haberi: sed & constat, easdem Epistolas Decretales uno eruditorum consensu ad reprobas pseudo Isidori merces rejici; quin & vel sola hæc verba a Correctoribus Romanis hic suppleta, earum suppositionem probant; quandoquidem expeditum sit, damnationem Episcoporum tempore horum Pontificum nondum fuisse Romano Pontifici reservatam, aut ejus consensum vel auctoritatem fuisse necessariam in damnatione Episcopi. Quin admodum verisimile est, hanc reservationem præcipue

ex his aliisque Decretalibus primis Romanis Pontificibus falso adscriptis, suam originem aut saltem progressum habere, uti in *Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 3. cap. 5.* alias *c. 4.* ostensum est.

Ex his aliisque intelligimus, Correctores Romanos authenticas & incertas reputasse primorum illorum Pontificum Epistolas pseudo-Decretales.

Interim assertum Gratiani, nimirum nullum posse condemnari, aut censura perstringi sine ordine judiciario, verissimum est, certisque auctoritatibus probatur. Hanc in rem notandus Canon 7. ex S. Gregorio; necnon Canon 11. & 12. ipsaque Gratiani conclusio, notanter ad calcem *Canonis* 17.

Quæst. II. An expoliatus sit judicandus?

Hac quæstione quærit Gratianus: „ An expoliatus „ ab aliquo sit judicandus „? scilicet antequam restituatur.

Sub initium autem quæstionis ait: „ Quod expoliatus ante judicem stare non debeat, multis auctoritatibus probatur „.

In hac quæstione a Gratiano adducta pene omnia sunt apocrypha, & quare?

De hujus quæstione, & materia vix reperiuntur, neque hic a Gratiano adducuntur authentica Ecclesiastica Decreta ante inductam formam forensem fori secularis in forum Ecclesiasticum: unde nec mirum, plerasque auctoritates hac quæstione adductas fragmenta esse fallarum Decretalium primis Pontificibus sæculo IX. suppositarum, præter Canonem 2. qui præfert nomen Nicolai Papæ. Sed notat Antonius Augustinus *lib. 2. de emendat. Gratiani Dial. 21.* hæc verba non esse Nicolai Papæ, sed Isidori Mercatoris in præfatione Conciliorum: quod & notarunt Correctores Romani in margine: neque extant in Epistola hujus Pontificis; sed in sola allegrata collectione Decretorum Nicolai per Cochlæum *tit. 3. c. 6.*

Quæst. III. Qua pœna feriendi deficientes in accusatione?

Quæstione tertia inquirit Gratianus: „ Qua pœna „ feriendi sint, qui in accusatione deficiunt? plura tum ex falsis Decretalibus, tum ex Jure civili hic profert Gratianus; meritoque castigatur a Correctoribus Romanis, quod simpliciter dicat: „ Illis qui pro aliqua „ *promissione* deserunt accusationem, *semper veniam dari* „. Illud non esse simpliciter verum notant, neque hoc probari testimonio sancti Gregorii ibidem a Gratiano relati in *Canone* 6. ex verbis Epistolæ ostendunt.

Notandum quod Gratianus hic quæstionum propositarum ad calcem causæ, sive casus ordinem invertat, atque quæstionem quintam præmittitat quæstioni quartæ.

Quæst. V. An deficiente probatione reus cogendus sit ad purgationem?

Itaque hac Quæstione V. ostendere vult, quod deficientibus accusatoribus, reus non videtur esse cogendus ad purgationem: „ Sicut enim, ait, rei possessor, „ deficiente actore, titulum suæ possessionis probare „ non cogitur, ita qui impetitur, ad innocentiam „ suam probandam cogendus esse non creditur „.

In primis pro fundamento hujus asserti ponit Gratianus, juramentum a Sacerdotibus non esse exigendum; idque prolatis tribus fragmentis pseudo-Decretalis Cornelii Papæ ad Rufum Episcopum.

An Sacerdotibus injungi queat juramentum, quo se purgent?

Adjungit & Canonem 21. Concilii Triburiensis anni 897. quo statuitur: „ Ut si Presbyter contra Laicum, „ vel Laicus contra Presbyterum habeat querimoniæ „ controversiam, Episcopo præcipientes sine personarum acceptione finiatur, & Laicus per juramentum, „ si necesse sit, se expurget; Presbyter vero *vice juramenti*, per sanctam consecrationem interrogetur, „ quia Sacerdotes ex levi causa jurare non debent: „ manus enim, per quam corpus & sanguis Christi „ conficitur, juramento polluetur? absit: cum Dominus in Evangelio discipulis suis (quorum vicem nos „ indigni in sancta gerimus Ecclesia) dicat; *Nolite omnino jurare: sic autem sermo vester, est, est; non, non: quod autem his abundantius est, a malo est*, „.

Sed cum ex aliis deprehenderet Gratianus, Episcopos & Presbyteros de crimine aliquo infamatos, cogi interdum ad se purgandum: medio juramento, pro ratione conciliationis ad calcem Canonis 4. ait: „ Verum his auctoritatibus non omnimodo juramenta „ prohibentur fieri a Sacerdotibus, sed tantum *incauta*, & ea quæ pro qualibet causa temporali judici „ offeruntur; cum autem popularis infamia Sacerdotes „ opprimuntur, tunc ad innocentiæ suæ assertionem „ juramenta debent offerri „.

Num hæc conciliandi ratio adductis auctoritatibus sat congruat, nescio; hoc certum est, vetitum esse exigere *incauta juramenta*; non tantum a Sacerdote, sed etiam a quovis Laico.

De varia purgationis specie.

Cum autem hic incidisset mentio *purgationis canonicæ*, hac occasione tractat hic Gratianus de varia purgationis specie.

Meminit autem Gratianus purgationis faciendæ per *juramentum ad beati Petri corpus* Canone 6. ex Epistola 23. *lib. 2. indict.* 10. Sancti Gregorii, cujus notas consule: occurrit & simile juramentum *Canone* 7. ex Epistola ejusdem Pontificis præstitum a Menna Episcopo, qui similiter per hoc juramentum ab objectis criminibus se purgaverat. De hac & similibus formulis juramenti consulendus Du-Cange in glossario Latinitatis, verbo, *jurare*.

De purgatione per juramentum.

Notandum autem, quod Gratianus relatis verbis citatæ Epistolæ Sancti Gregorii, quibus significat Brunichildæ Francorum Reginæ, quod *Mennas* se mediante juramento *ad sacratissimum corpus beati Petri Apostoli* a sibi objectis criminibus purgasset, subjungat tamquam ejusdem Epistolæ & contextus verba: *Purgationem tamen ante te duobus sibi Sacerdotibus junctis, ubi accusator cessaverit, eumdem ex se præbere tuo committimus arbitrio*. Quibus significatur, Sanctum Gregorium purgationem Mennæ Episcopi commisisse arbitrio *mulieris*, scilicet Brunichildæ Francorum Reginæ, licet & prius se, medio juramento, coram Pontifice ad corpus beati Petri purgasset.

Error Glossiani.

Ad quæ reflectens glossographus verbo, *arbitrio*, ait: „ Delegatur hic Laico spirituale negotium. Fuit „ tamen, inquit, hic nimium Papaliter dispensatum, „ quod Episcopus expurgatus coram Papa, cogitur adhuc coram muliercula se expurgare „.

Verum totam hanc periodum non reperiri apud Sanctum Gregorium, dubiumque non esse, quin erratum sit vel a Gratiano, vel a librariis, notavit Antonius Augustinus *lib. 1. de emendat. Gratiani Dial.* 12. qui & præterea advertit: „ Quod nostri interpretes dicere „ solent, ex verbis Gregorii probari coram Rege, „ vel Regina, vel alio sæculari judice posse Canonicam purgationem indici, falsum est „.

Similiter & Correctores Romani monent, hic fuisse gravissimum errorem; atque quibusdam interpolitis, quibus probant hanc periodum esse fragmentum Epistolæ Alexandri II. ad Raynaldum Episcopum Cumanum, „ concludunt: „ Nihil loci relinquitur admirationi „ auctoris glossæ: nusquam enim Romani Pontifices hujusmodi causas mulieribus leguntur commisisse „.

Hic interim videmus, quomodo error Gratiani Juris Canonici interpretes in errorem induxerit, atque ex errore opinio erronea invaluerit.

Refert & *Canone* 10. fragmentum Epistolæ *Sixti III. ad Orientales Episcopos* agens de formula purgationis, qua se hic Pontifex purgasse dicit coram Synodo; sed hanc Epistolam (quæ integra extat *tom. 3. Concil. General.* edit. Labb.) *col.* 1263. esse spuriam passim agnoscunt eruditi; eique appingit hanc notam marginalem; Labbæus: *Fidei admodum suspectæ; immo nullius*.

Adducitur dein *Canone* 11. initium Epistolæ Alexandri II. Raynaldo Cumano Episcopo, de quodam Presbytero morte Episcopi infamato, resteque post Antonium Augustinum advertunt Correctores Romani periodum, quæ incipit, *purgationem*, quam falso adscriptam diximus S. Gregorio, partem esse hujus Epistolæ Alexandri II, & huic Canoni debuisse annecti.

Suppositium esse Decretum *Canone* 14. Silvestro Papæ assertum, etiam ipsi Correctores Romani agnoscunt, quorum notam consule.

Plura, præsertim ex litteris S. Gregorii, refert de purgatione Canonica, medio juramento, & *Canone* 16. refert Decretum Hincmari Rhemensis, quo jubetur Presbyter, si mala fama de ipso exierit, & accusatores ac testes legales defuerint, *Secundum Decreta majorum cum denominatis sibi vicinis Presbyteris, quos sciunt se nolle pejerare, sacramento famam purget*.

Ratio inductæ purgationis per juramentum.

Ratio inductæ hujus purgationis redditur in eodem „ Canone: „ Ne contra Apostolum infirmiorum corda „ de mala fama Presbyteri percutiantur, & ne vituperetur ministerium nostrum neve securiores Presbyteri existentes, licentius in peccata prolabantur „.

De purgatione vulgari per aquam ferventem, vel ferrum candens.

Meminit & hac quæstione Gratianus, non tantum Canonicæ purgationis; sed & vulgaris per *aquam ferventem, & ferrum candens*.

Et quidem *Canone* 15. extat *Palea* sub nomine Concilii Triburiensis, ubi decernitur: „ Quod *nobilis* homo „ vel *ingenuus*, si in Synodo accusatur, & negaverit; „ si eum constiterit fidelem esse cum duodecim ingenuis se expurget: si antea deprehensus fuerit in furto, „ aut perjurio, aut falso testimonio, ad juramentum „ non admittatur, sed (sicut qui ingenuus non est) „ *fervens aqua, candenti ferro* se expurget „.

Hoc Decretum sub nomine Concilii Triburiensis extat quoque in *cap. 1. de purgat. vulgari*, in prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum cum his verbis: *ferventi aqua, aut candenti ferro*; quæ omissa sunt a Raymundo in *cap. 1. de purgat. Canonica*; verisimiliter, quia tum contrarius usus obtineret quoad purgationes vulgares, innixus Decretis hic a Gratiano contra eas purgationes adductis, & ab Alexandro III. & sequentibus Pontificibus probatis.

Et quidem in periodo, quam Gratianus *Canone* 7. S. Gregorio falso adscripsit, uti supra notatum est, quamque Alexandro II. attribuendam esse diximus, vetatur adhiberi; immo „ Apostolica auctoritate pro„ hibet firmissime *vulgarem* purgationem *ferventis* scilicet, sive *frigidæ* aquæ, *ignitique* ferri contactum, „ aut cujuslibet popularis inventionis „.

Reprobata purgatio vulgaris tamquam superstitiosa.

Hæc ipsa prohibitio evincit, hanc periodum non posse attribui S. Gregorio, cujus tempore hæc vulgaris purgationis species nondum invaluerit. At tempore Alexandri II. qui sub medium seculi XI. sedit, similes in quibusdam Ecclesiis jam erant usitatæ, in aliis vero, præcipue Romana, reprobabantur; ad quam ætatem & referendus Canon 20. relatus sub nomine Stephani V. qui interrogatus ab Humberto Episcopo Moguntino de usu purgationis per ferrum candens,

aut

aut aquam fervetem, respondisse dicitur : *Ferri candendentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorquere a quolibet, sacri non censent Canones. & quod sanctorum Patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinventione non est præsumendum.*

Nulla inter Epistolas hujus Pontificis similis Epistola reperitur : unde & suspectæ fidei habetur hoc fragmentum; cujus tamen auctoritate usus est Alexander III. in Epistola ad Archiepiscopum Upsalensem, quæ est 19. in prima appendice Epistolarum hujus Pontificis *tom.* 10. *Concil. General.* quem & subsequentes Pontifices secuti, hanc purgationis speciem tamquam superstitiosam damnarunt, ut pluribus ostendi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 8. cap. 4.*

De purgatione per sacram Communionem.

Occurrit & *Canone* 23. & 26. species purgationis per *sacram Communionem*; ac priore quidem Canone præcipitur : „ Si contigerit in Monasterio furta perpetrari, & qui hæc committant, ignorentur, & fratres „ ipsi de talibus se expurgare debuerint, missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse Abbas præceperit, præsentibus fratribus, & sic expleta missa „ omnes communicent in hæc verba : corpus Domini „ sit mihi ad probationem hodie.

Citatur hic Canon sub nomine Concilii Wormatiensis *Canone* 15. extatque reipsa similis Canon in Concilio VVormatiensi anni 688. quod integrum inseritur *tom.* 8. *Concil. General.* edit. Labb. *col.* 942. At in Canone, pro his verbis : *Expleta missa, omnes communicent in hæc verba, corpus Domini sit mihi ad probationem hodie*, hoc modo legitur, *& sic in ultima missæ celebratione, pro expurgatione sua corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi percipiant, quatenus ita inde innocentes se esse ostendant.*

Quidquid sit de hac lectionum varietate, sat interim constant, usum purgationis per sacram Communionem probari, uti dicto *Canone* 26. qui similiter ex hoc VVormatiensi Concilio *Canone* 10. desumptus est; in quo licet aliqua legantur hic a Gratiano omissa, nihilominus sat aperte hæc probationis, sive purgationis forma comprobantur.

Hinc titulus hujus Concilii in collectione Conciliorum ita exprimitur : *Conciliorum VVormatiense Provinciale ex parte reprobatum*, & ad relatum Canonem 15. appenditur hæc nota marginalis : *Hic Canon tamquam erroneus abrogatus est.* Et Antonius Augustinus *lib. 1. de emendat. Gratiani Dial.* 15. advertens citatos Canones; & agnoscens, quæ in his leguntur, esse revera in Conciliis, & apud Burchardum, ait : *Sed hæc omnia sunt illorum temporum sordibus adscribenda.*

Cæterum de his purgationibus vulgaribus latius actum est in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 8. c. 4.* ubi etiam notatum est, quam altas radices in aliquibus Ecclesiis egissent similes purgationes, & quomodo in quibusdam locis usque ad ultima sæcula, saltem earum vestigia superfuerint. Harum & similium observationum superstitionem erudite ac solide adstruxit eruditus Pater Petrus le Brun Presbyter Oratorii in libello Gallico impresso Rothomagi anno 1701. sub hoc titulo : *Histoire critique des pratiques superstitieuses, &c.* (Obiit vir doctissimus Parisius in domo S. Maglorii 6 Januarii 1729.)

Quæst. IV. De numero testium in causa Clericorum.

Quæstione quarta, quæ hic quæstioni quintæ postposita est, quærit Gratianus, quot testimoniis Episcopus sit condemnandus? adductis autem novi ac veteris Testamenti, necnon Concilii Bracarensis auctoritatibus, concludit ad calcem *Canonis* 2. „ Ex præmissis itaque „ colligitur, quod duorum, vel trium testimonio Episcopus convinci & damnari potest.

Multa hic apocrypha & supposititia miscet Gratianus.

Verum mox addit : „ Porro Silvester Papa in generali Synodo præsidens e contra dixit ". Tum immediate subjungit *Canone* 2 fragmentum Concilii Romani, quod dicitur celebratum sub Silvestro Papa I. in quo dicitur, quod „ Præsul non damnatur, nisi cum 72. testibus : Presbyter autem Cardinalis, nisi cum 64. testibus non deponatur : Diaconus vero Cardinalis urbis „ Romæ, nisi cum 27. testibus non condemnabitur : „ Subdiaconus, Acolythus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi cum 7. testibus condemnabitur; testes „ autem & accusatores sine aliqua sint infamia.

Ita legitur in antiqua Gratiani editione : at in Correcta Romana pro 64. legitur 44. *testibus*, & addita fuit post verba, *cum 72. testibus*, hæc periodus : *Nec Præsul summus a quoquam judicabitur, quoniam scriptum est; non est discipulus super Magistrum* : eam additam monent Correctores Romani *ex Concilio Romano sub Silvestro*, & aliis locis ad marginem indicatis.

Error Glossographi circa Pontificem.

Porro glossæ auctorem credisse, hoc Canone non comprehendi *Romanum Pontificem*, certum est : nam ad nomen, *Præsul*, apponit hanc notam : Id est, *Cardinalis Episcopus* : sed numquid „ contra *Papam* duplicabuntur testes, non, immo duo sufficiunt, & in hoc est „ deterioris conditionis; quia ipse sine comparatione „ aliorum creatus est major, & ideo sine spe veniæ „ condemnandus est, ut diabolus ".

Hoc dictum glossographi mirantur Correctores Romani, quasi Romanus Pontifex minori numero testium posset condemnari, quam ostiarius : „ Cum tamen, inquiunt, ipse Pontifex a generali saltem Præsulis nomine minime esset excludendus.

Eumdem pene numerum testium in damnatione Episcopi requirit fragmentum Epistolæ *Leonis* IV. relatum hic a Gratiano Canone 3. de quibus testibus ibidem additur : „ Qui prius ad sacra Christi quatuor Evangelia „ sacramenta præstent, quod nihil falsum depromant : „ sicut nobis, inquit, beatus Silvester tradidit, & Romana sancta videtur tenere Ecclesia.

Quamvis moneant Correctores Romani, hæc finalia verba non legi in Epistola Leonis manuscripta, & ea deesse in editione Romana, & Codice MSS. Vaticano notavit Lucas Holstenius, nihilominus haud obscurum est, auctorem hujus Epistolæ reflexisse ad hoc Concilium Romanum, quod esse ex confictis Isidori Mercatoris mercibus modo compertum est : notatque hic Dandinus Altelerra : „ Ea ibi Decreta de numero testium „ omnino esse diversa a sanctis Canonibus & legibus.

Gratianus vero nihil de Concilii hujus suppositione suspicatus, ut hos Canones cum aliis auctoritatibus conciliet, dicit : „ Hoc vel speciali privilegio de Clericis Romanæ Ecclesiæ intelligitur, vel propter improbitatem quorumdam, qui cum non sint spectatæ „ vitæ & scientiæ, ad accusationem Ministrorum Dei „ repente prosiliunt. Quorum vero vita adeo laudabilis est, ut omnibus imitanda appareat, de quorum „ assertione nulla dubitatio nasci poterit, eorum testimonio duorum vel trium testium quilibet jure convinci & damnari poterit.

Posterius membrum distinctionis hodie receptum est; atque testimonium duorum vel trium omni exceptione majorum adversus Clericos, etiam majores, recipitur : uti & observat D. de Hericourt in Analysi hujus quæstionis.

Quæst. VI. Gravatus per sententiam ab ea appellare potest.

Hac quæstione ordinem judiciorum prosequens Gratianus quærit; „ Quo remedio causa vitiata subleve tur, „ & si remedium illud sit dandum ei, qui causa dilationis vocem appellationis exhibuerit :

Sub initium hujus quæstionis tamquam indubitatum asserit : *Causa vitiata remedio appellationis sublevari potest.*

In probationem hujus asserti prioribus tribus Canonibus nonnulla adducit ex falsis Decretalibus sub nomine sanctorum Fabiani & Anacleti, quorum tempore similes formulæ appellationis in judiciis Ecclesiasticis nondum erant notæ, ut vel hinc illarum Decretalium confictio & suppositio fiat manifesta.

Interim merito ad fragmentum sub nomine Anacleti relatum *Canone* 3. appenditur nota Correctorum Romanorum; ex qua intelligitur, nec has falsas Decretales semper referri a Gratiano, quemadmodum in collectione Isidori leguntur.

Post hæc progreditur inquirere, ad quem appellandum sit, niiturque ostendere, *Ad Sedem Apostolicam* ab omnibus posse appellari; idque ex fragmentis falsarum Decretalium.

An ab omnibus possit appellari, etiam immediate, ad Sedem Apostolicam?

Occurrit hic in primis *Canone* 4. fragmentum sub nomine Sixti Papæ, cui hoc summarium præfigitur : *Quisquis pulsatus fueris, Appostolicam Sedem appelles*, & *Canone* 5. fragmentum Decretalis sub nomine ejusdem Sixti Papæ cum hoc summario : *In gravioribus causis pulsati Apostolicam Sedem appellent*, & rursus *Canone* 6. ex falsa Decretali Marcelli Papæ sub hoc summario : *Ab omnibus appellatur ad Romanam Ecclesiam.*

Plura ad adstruendam hanc appellandi libertatem ad Sedem Apostolicam ex hisce falsis Decretalibus adducit sub nomine Victoris, item Severini *Papæ Canone* 7. & 8. item *Can.* 9. & 10. sub nomine Julii Papæ; Inter quæ notandus Canon 10. ex falsa Decretali Julio I. supposita, in qua hæc leguntur : „ Ideo huic sanctæ „ Sedi præfata privilegia specialiter sunt concessa, „ tam de congregandis Conciliis, & judiciis, ac restitutionibus Episcoporum, quam etiam de summis Ecclesiarum negotiis, ut ab ea omnes oppressi auxilium, & injuste damnati restitutionem sumant, & „ talia ab improbis ne præsumantur absque ultione, „ nec exerceantur absque damnatione.

Ex hoc fragmento Decretalis illud intelligitur, quod non tantum Sedi Apostolicæ diceretur assertum jus appellandi ad eam : sed etiam jus congregandi Concilia, & restituendi Episcopos, quod & tandem auctoritate harum Decretalium a Gratiano relatarum quasi primatui Sedis Apostolicæ annexum, notanter ab Ultramontanis receptum esse scitur.

Immo in Decretalibus per Gratianum adductis evidenter asseritur, ab omni judice inferiori, etiam omisso medio, puta a sententia Episcopi, Metropolitano, Primate, aut Patriarcha omisso, posse immediate ad Sedem Apostolicam appellari.

Porro cum auctoritate harum Decretalium circa sæculum X. & XI. hæc appellandi libertas ad Sedem Apostolicam ubique pene admissa esset, Gratianus hoc jus appellandi, quod jam sua ætate admissum erat, & nihil de falsitate harum Decretalium suspicatus, illud quasi ex Traditione Apostolica descendere supponens, etiam quasi primatui Romani Pontificis esse annexum arbitratus est.

Canonem Africanum inepte explicat Gratianus, ut illum ad sui temporis disciplinam detorqueat.

Proinde mirum videri non debet, Gratianum Canoni Africano, relato Canone 35. quo decernitur, nulli Clerico in Africa per Episcopus damnato ad transmarina judicia licitum esse appellare, appendisse hanc ineptam & insulsam clausulam; *nisi forte Romanam Sedem appellaverit*,

verit. Quasi vero Afri ad transmarina appellare tentantes, ad alium, quam ad Sedem Apostolicam appellarent: uti recte monet Severinus Binius ad Canonem 22. Milevitanum.

Quis enim nescit, Ecclesiæ Africanæ certissimam fuisse disciplinam, nequaquam admittendi appellationes Clericorum a suis respective Episcopis, aut Synodis Africanis, ad transmarina judicia, etiam Romana; eamque acerrime per Patres Africanos sæculo V. in causa Apiarii Presbyteri per suum Episcopum depositi fuisse pugnatam. Vide *Jus Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 10. cap. 3.* aliis *cap. 2.* (*a*).

Itaque hoc Canone expressa erat pristina disciplina Ecclesiæ Africanæ, plane conformis Canonibus Nicænis: Gratianus autem videns hanc disciplinam a disciplina sui temporis omnino alienam, credensque (ut jam diximus) ex Traditione Apostolica descendere, auctoritate falsarum Decretalium Canonem hunc ad sui temporis disciplinam inflectere volens, eumdem in alienum plane sensum detorsit.

Ante quare ratione appellationes ad Pontificem in Gallia & Belgio admissæ.

Similiter & hoc scitur, Episcopos Gallicanos, ac signanter Hincmarum Rhemensem, has appellationes ægre admisisse; eas tamen urgentibus Pontificibus auctoritate falsarum Decretalium, tandem admissas fuisse, easque & hodie admitti, cum notabili nihilominus moderatione, uti quoad Belgium notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 1. tit. 10. c. 1.* & quoad regnum Galliæ notavit Dominus de Hericourt in Analysi hujus quæstionis.

Ex suppositiis Decretalibus attribuitur Pontifici plenitudo; aliis Episcopis pars tantum potestatis Ecclesiasticæ.

Quemadmodum in confictis Decretalibus sub nomine primorum Pontificum, multis adstruitur jus appellandi ad Romanum Pontificem a quorumcumque judicum Ecclesiasticorum sententia, etiam *omisso medio*; ita quoque conflictor harum Epistolarum nonnulla intermiscuit, quibus declarat in Pontifice esse *plenitudinem potestatis Ecclesiasticæ*: reliquos vero Episcopos esse duntaxat vocatos in *partem sollicitudinis*, sive potestatis, qualem Pontifices iis tribuere voluerint: atque ita consequens sit, Pontificem esse Ordinarium Ordinariorum; proindeque ad ipsum tanquam Ordinarium posse appellari, sive causas quascumque referri.

Hanc in rem profert Gratianus hac quæstione *Canone 12.* fragmentum sub nomine *Vigilii Papæ ad Eleutherium*, uti legitur in hodierno Decreto correcto: monent autem Correctores Romani, in antiquis exemplaribus Decreti hunc Canonem attribui *Julio* Papæ: notatque Stephanus Baluzius, recte hic advertisse Correctores Romanos Epistolam hanc, non *Julio*, sed *Vigilio* potius attribuendam; faceturque Baluzius, extare Epistolam Vigilii, non quidem inscriptam ad *Eleutherium*; sed ad *Profuturum* Episcopum Bracarensem, constantem pluribus capitibus, quorum ultimum conficit hunc Canonem; eamque integram inseruit in sua nova Conciliorum Collectione ubi tamen notans, caput ultimum hujus Epistolæ de *Primatu Romani Pontificis* (quod conficit hunc Canonem apud Gratianum) in optimo Codice Bibliothecæ Colbertinæ non reperiri; multisque ibi probat, admodum verisimile esse, hoc caput a pseudo Isidoro fuisse huic Epistolæ adjectum, uti pluribus deductum est in *Jure Eccl. Tom. I. part. 1. tit. 19. c. 8 nu. 19.* aliis in supplemento ad *part. 1. Juris Eccles. tit. 19. cap. 5.* ubi una ostendi, ex cui esse ponderis argumentum, quod pro *plenitudine potestatis* in Romano Pontifice desumitur ex fragmento Epistolæ sub nomine Gregorii IV. apud Gratianum hac *quæstione 6. Canone 11.* tum quod hic Pontifex gesserit Pontificatum currente sæculo nono post evulgatas falsas Decretales: ut proinde verisimile sit, ex falsa Decretali Julio Papæ apud Isidorum attributa, verba illa de plenitudine potestatis in Romano Pontifice esse desumpta; tum quod in hac Epistola agatur de depositione Aldrici Episcopi Cenomanensis; cum tamen in actis hujus Episcopi nulla fiat hujus Epistolæ mentio, per quod nonnihil de suppositione redditur suspecta.

De Arbitris.

Tractat & hac quæstione Gratianus de Arbitris, & utrum a sententia arbitrorum, ac notanter qui ex consensu partium fuerunt electi, appellari possit.

Pro resolutione hujus quæstionis adducit hic duos Canones Africanos, quorum primus adducitur Canone 33. cui Gratianus præmittit, quomodo judices alii sint ordinarii, alii vero a partibus simpliciter electi, nulla legitima auctoritate instructi, quos & compromissarios nominat. Quod vero inter judices ordinarios reponit, *qui ab Apostolico, ut Ecclesiastici; vel ab Imperatore, ut sæculares, legitimam potestatem accipiunt*; non obscure innuit, quod ex opinione Gratiani judices Ecclesiastici suam auctoritatem accipere deberent *ab Apostolico*, non secus ac sæculares judices ab Imperatore: quod pristinæ Patrum disciplinæ nullatenus esse consentaneum nemo ignorat.

An ab arbitris possit appellari.

Post hæc subjicit Gratianus sub nomine Concilii Carthaginensis III. *Canone 10.* in hæc verba: *Sane si ex consensu partium judices electi fuerint etiam a pauciore numero quam constitutum est, liceat appellare.*

Hic Canon legitur in Codice Africano Canone 122. eique jungitur fragmentum a Gratiano hac quæstione relatum *Canone 39.* unum eumdemque Canonem conficiens, qui his verbis in Codice exprimitur: *A judicibus autem, quos communis consensus elegerit, non liceat provocare, & quisquis probatus fuerit per contumaciam nolle obtemperare judicibus; cum hoc primæ Sedis Episcopo fuerit probatum, det litteras, ut nullus ei communicet Episcoporum; donec obtemperet.*

In primis hunc Canonem Africanum Gratianus in duas partes distinctas dissectum referens, sensum Canonis non tantum obscuriorem reddit; sed sensum a mente Patrum plane diversum lectori imprimit: quasi nimirum ex sententia Patrum Africanorum, semper esset communione privandus, qui *per contumaciam* judicibus obtemperare nollet; cum ex integro Canonis contextu manifestum sit, hic duntaxat agi de contumacia non obtemperantis judicibus *de consensu partium electis*.

Præterea sensum Canonis plane invertit Gratianus, dum in priori parte Canonis omissa negatione, legit affirmative, quasi ex sententia Africanorum liceret a judicibus ex partium consensu electis provocare; cum manifestum sit, uti & monent Correctores Romani, per hunc Canonem expressis verbis statui, a judicibus *consensu partium electis* non posse provocari (*a*).

De hac vetita a judicibus partium consensu electis provocatione legitur quoque Canon 96. in Codice Africano, quem hic Canone 39. retulit Gratianus, qui eum interpretatur, quasi dumtaxat provocatio vetita esset, dum interponitur appellatio a bina sententia conformi, ita ut quodammodo tertia appellatio vetita censeretur, cum tamen ex ipso Canonis contextu, planum sit, hic simpliciter vetari appellationem, eo quod ex consensu partium judex fuisset electus. Unde & Zonaras in hujus Canonis commentario recte advertit, quod hoc Canone idem statutum sit, quod legibus cautum est, quod ab arbitris nulla detur provocatio, prout legibus Romanis id fuit statutum.

Quæst. VII.

Septima quæstione pluribus agit Gratianus de his, qui ad accusationem Episcoporum & Clericorum sint admittendi aut ab ea repellendi.

Hic rursus adducit varia fragmenta fictarum Decretalium, quæ præcipue ad eximendos Episcopos ab omni criminali judicio adornatæ apparent.

An & quando laicis liceat accusare Clericos, & maxime Episcopos.

Et quidem prioribus tredecim Canonibus, quorum duodecim ex falsis hisce Decretalibus descripti sunt, & unicus refertur Canon 7. sub nomine Concilii Moguntini, ubi tamen non extat (ut monent Correctores Romani) probare vult Laicis non licere accusare Clericos, ac signanter Episcopos, *nisi a recta fide exorbitaverint*; uti habetur *Canone 13.* diciturque *Canone 5.* ex pseudo Decretali Eusebii: *Laicos non accusare Episcopos hactenus observatum & constitutum est, quia ejusdem non sunt conversationis, & oppido quidem eis infesti sunt.* Idipsum repetitur *Can. 14* sub nomine Anacleti, apud quem non haberi monet Correctio Romana.

Cæterum quæstionem hanc concludens Gratianus, credensque authentica, quæ ex pseudo Decretalibus Fabiani & Damasi relata sunt *Canone 38. & 39.* dicit in fine quæstionis; Monachos posse accusare Presbyteros; *cum Monachi ad Sacerdotii gradum laudabiliter pertingere valeant.*

Interim ex his intelligimus, quomodo falsæ hæ Decretales occasionem dederint Gratiano, falsas & a pristina disciplina alienas conclusiones formandi.

De forma accusationis Episcoporum ex falsis Decretalibus, & jure civili.

Denique octava & finali quæstione proponit formam accusationis Episcoporum ex falsis Decretalibus, & textu ex *L. fin. Cod. de probat.* Sed ad calcem quæstionis ipse propriis verbis latius deducit, quæ in accusatione ex præscripto juris civilis sint observanda.

Cum autem forma illa forensis septem aut octo ut minus sæculis in foro Ecclesiæ ignota fuerit; etiam vel illo titulo, Decreta hac quæstione primis Pontificibus adscripta, de suppositione convincuntur, dum in his similis forma præscripta legitur.

CAUSA III.

Proponitur causa, seu casus positio.

CAUSA hæc, sive casus ita proponitur a Gratiano: *Quidam Episcopus a propria sede dejectus est, petit restitui: post restitutionem ducitur in causam, inducias postulat, tandem ad ejus accusationem procedit quidam non legitime conjunctus, & duo infames, & tres religiosi: accusatores testes de domo sua producunt, & alios sibi inimicos extra suam provinciam; reus criminoso judici offertur ab uno tantum audiendus & judicandus. Quidam de accusatoribus & testibus absentes per Epistolam illum accusare, & in eum testificari contendunt; cum multa capitula ei objicerentur, in primo accusatores deficiunt; demum accusatio in accusatorem vertitur.*

Ex

(*a*) Consule quæ *Tomo VII.* hujus editionis D. Van-Espen disseruit dissertatione in Synodos Africanos, & Scholiis in eorum Canones.

(*a*) Doctissimus Canonista Gibert *Tom. III.* Corporis Juris Canonici tractans de judiciis, parte præliminari tit. 2. *de Arbitris*, exponens hunc Canonem arbitratur fieri posse provocationem, cum scilicet pauciore numero, quam constitutum fuit, electi fuerint judices, licet ea electio facta sit de consensu partium.

Quæst. I.

Ex hac casus positione undecim quæstiones elicit Gratianus, quæ omnes pertinent ad ordinem judiciorum forensium; atque prima quæstione quærit: " An restitutio danda sit quibuslibet expoliatis ".

Episcopus sua sede spoliari non potest, nisi servato juris ordine.

Id unum hac quæstione probare intendit, quod Episcopi e sede sua non sint deturbandi, aut proventibus vel juribus suis spoliandi, nisi legitime in Synodo sint convicti, & damnati de crimine, quod similem dejectionem aut spoliationem mereatur, atque ita legitima auctoritate eam pœnam commeruisse, fuerit declaratum.

Aliter spoliatus ante omnia restitui debet.

Hinc tamquam indubitatum hac quæstione asserit Gratianus, & concludit ad calcem quæstionis, Episcopum spoliatum prætextu alicujus criminis, si ante cognitam causam, & probatum crimen fuerit via facti, sive non servato juris ordine, de sua sede dejectus, aut suis juribus spoliatus, ante omnia legibus sit restitendus, & in possessione pacifica permittendus, donec crimen de quo accusatur, in judicio sit legitime probatum: quod & juri naturali & juri Romanorum plane conforme est; eoque tendit interdictum, *unde vi*.

Cur ad id probandum non adducantur antiqui Canones, aut Patres.

Quæ in hujus conclusionis & asserti probationem adducit Gratianus, vel ex falsis & suppositiis Decretalibus, vel ex Jure civili desumpta sunt: eo quod in pristinis Canonibus, & Patrum scriptis, de hoc ordine judiciario nihil aut parum reperiatur; quandoquidem ante fictas Decretales, forensis ille ordo judiciarius, hic a Gratiano descriptus, in causis & judiciis Ecclesiasticis nondum invaluisset, uti non semel notavimus.

Interim merito reflectitur, hoc inviolabiliter servatum fuisse tamquam jure naturali notum, nullum Episcopum sua possessione spoliandum prætextu criminis commissi, nisi legitime de crimine convictum.

Hoc etiam circa Decreta & auctoritates, licet pleraque apocrypha a Gratiano hic adducta, notandum, quod & inter hæc nonnulla occurrant, quæ nec cum originali, prout a pseudo Isidoro confictum est, per omnia consonant, ut patet ex notis Correctorum Romanorum; inter quas merito observanda nota ad Canonem 2. ubi refertur fragmentum Epistolæ Fabiano Papæ suppositæ.

An Episcopi sine auctoritate Romani Pontificis possint deponi.

Hoc fragmentum apud Gratianum sic legitur: " Episcopi, si propriis sedibus aut Ecclesiis sine auctoritate Romani Pontificis expulsi fuerint, antequam ad Synodum vocentur " &c.

Hic monent Correctores Romani ad hæc verba, *sine auctoritate Romani Pontificis*: Sunt, inquiunt, hæc verba apud Anselmum, licet non sint expressa in originali, cujus hic sententia potius quam ipsamet verba referuntur.

Admodum verisimile est, hæc verba ab Anselmo, aut alio Canonum Collectore, ex quo sumpsit Gratianus, addita fuisse; quia eo tempore jam invaluerat opinio, quod Episcopi, etiam in Synodis, sine auctoritate Romani Pontificis deponi non possint.

De coercendis vexationibus, quæ bonis Sacerdotibus inferuntur.

Intermiscet hic Gratianus nonnulla de obligatione Prælatorum coercendi vexationes & calumnias, quæ Sacerdotibus strenue laborantibus inferuntur; inter quæ notandum *Can.* 6. fragmentum ex Decretali sub nomine Fabiani Papæ. *Deus ergo, fratres, ad hoc præordinavit vos, & omnes, qui Sacerdotio funguntur, ut injustitias removeatis, & præsumptiones abscindatis, & in Sacerdotio laborantibus succurratis, opprobriis & calamitatibus locum non præbeatis; sed ei, qui calumniam & opprobrium patitur, adjutorium feratis: illum vero, qui calumniam vel opprobrium facit, abscindatis & Domino in suis Sacerdotibus opem feratis.*

A regula de non spoliando Episcopo, nisi servato juris ordine, immerito excipit Gratianus Romanum Episcopum.

Denique & hoc notandum, quod Gratianus ab hac sua conclusione, nimirum quod Episcopus ante probatum crimen, non possit a quoquam spoliari, seu a sua sede dejici, nisi auctoritate judicis, coram quo crimen fuit probatum, excipiat Romanum Pontificem.

Cum enim sub finem quæstionis sibi objecisset Canonem, *Si quis, dist.* 79. in quo dicitur: *quod si quis pecunia sit promotus, possit statim ejici, & alius in ejus locum eligi*: respondet *hoc in eo tantum casu intelligi, quo Apostolica Sedes per violentiam occupatur, quo casu judex non invenitur, cujus officio ille Apostaticus posset expelli: in aliis autem locum non habet, cum violenta possessio, nisi per judicis sententiam, violento detentori detrahi non possit.*

In primis quod hic de Romano Pontifice asserit Gratianus, quasi citra legitimam auctoritatem, & extrajudicialiter posset ob commissam Simoniam, sed nondum in judicio probatam, e sua sede expelli, in citato a Gratiano Canone nequaquam dicitur: sed omnino de alio casu ibidem tractatur, uti latius exposui in *Reflex. ad distinct.* 23. *& distinct.* 79.

Quod præterea dicit Gratianus, Romanum Episcopum posse citra sententiam ob prætensum crimen *Simonia* expelli citra auctoritatem judicis, *eo quod eo casu judex non invenitur, cujus officio ille Apostaticus posset expelli*, manifeste præfert opinionem, quæ tempore Gratiani, auctoritate præsertim falsarum Decretalium, invaluerat, Romanum Episcopum, quantumvis de gravissimis criminibus, & excessibus, suspectum aut accusatum, a nullo posse judicari, nisi a *fide devius* repertus, uti ipse Gratianus probare voluit *Distinct.* 40. *Canone, si Papa*, uti in annotationibus ad illam distinctionem & Canonem observavi.

Quæst. II.

Hanc quæstionem secundam e casu proposito efformatam, his verbis proponit Gratianus: " De induciis post restitutionem præstandis, & quo spatio temporis concedendæ sint ".

Episcopis accusatis tempus sufficiens concedendum ad sui defensionem.

Hac rursus quæstione nonnisi fragmenta falsarum Decretalium adducit Gratianus, atque pene id unum probat, Episcopos ante probatum crimen depositione dignum suis Ecclesiis, aut juribus spoliatos, ante omnia plane restituendos; nec nonnisi restitutos, debere de crimine respondere. Hoc insuper adjungitur, sic restitutis Episcopis *tempora induciarum esse concedenda*, sive tempus sufficiens ad suam defensionem; quod signanter exprimitur in pseudo-Decretali *Can.* 8. sub nomine Felicis Papæ, in qua postquam dictum fuit, Episcopo spoliato omnia esse restituenda, & in pacifica possessione eum esse permittendum, subjungitur: *Præsul vero cum omni honore statui pristino reddatur, & ipse dispositis ordinatisque libere ac secure diu suis rebus, tunc regulariter* intra quatuor, *vel* quinque, *vel* sex, *aut* septem menses, *juxta quod possibilitas ei fuerit, & non ante convocatus ad tempus in Concilio legitimo & Canonico, veniat ad causam, & si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat.*

Hic quoad inducias, accusato sive reo concedendas, significatur has ita moderandas & concedendas, ut conformiter ad tempus defensioni necessarium, prolixiores aut breviores concedantur: quod & modernæ pene disciplinæ, & praxi sat esse conforme ostendi in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 7. *cap.* 4.

Quæst. III. Prosequitur Gratianus eandem materiam de induciis dandis Episcopo.

Hac *quæstione tertia* eamdem materiam *de induciis* ulterius prosequitur Gratianus; atque ex falsis Decretalibus adstruit, Episcopo accusato esse concedendas inducias; tempus autem induciarum pro circumstantiis esse determinandum; quod & ex jure civili prolixo discursu prosequitur ad calcem quæstionis; atque conformiter ad ejus sententiam etiam hodie, non solum in judiciis Ecclesiasticis; sed & in sæcularibus factas esse arbitrarias, sive arbitrio judicum earum moderationem committi, in *Jure Ecclesiastico* loco supra citato ostendimus: sæpiusque notavimus, formam judiciorum per Gratianum ex his Decretalibus suo Decreto expressam, tandem per posteriorem Pontificum Decretales probatam, sensim etiam in forum sæculare in multis articulis irrepsisse, & receptam esse.

Quæst. IV. Qui legitimi accusatores esse debeant.

Hac *quæstione quarta* rursus ostendere vult Gratianus, qui generaliter ab accusatione Episcoporum repellendi sint, solis adductis falsis Decretalibus: cum vero in describendo ordine judiciorum, pene solis illis Decretalibus utatur, mirum non est, illum ordinem ad normam ibi expressam ab eo proponi.

Hodie soli officiarii publici, puta Promotor in curiis Ecclesiasticis, legitimi accusatores sont, ubi de publica punitione agitur; omnesque passim in testes admittuntur; & quantum eorum depositioni sit deferendum, relinquitur arbitrio judicis, visa adversæ partis reprobatione.

Quæst. V. Qui testes possint repudiari.

Quæstione quinta prosequens ordinem judiciorum ac materiam de testibus, ait: Quod vere testes de domo " accusatorum producendi non sint, & quod vox inimicorum non sit audienda, multorum auctoritatibus probatur ".

Hic rursus Gratianus plura fragmenta falsarum Decretalium adducit: neque ea, quæ hic a Gratiano proponuntur, pristinam Ecclesiæ disciplinam sapiunt.

Præterea cum hodie in judiciis ordinariis ad accusandum soli officiarii publici admittantur, his nequaquam applicari possunt, quæ Gratianus hic de accusatoribus repellendis ob inimicitiam adducit, sed de solis judicibus, qui ob inimicitias recusari queunt.

Quoad depositiones testium, hæ per reum enervari possunt; sed judicio judicis relinquitur, utrum per reum proposita fidem ejus enervent: sive an ejus depositioni nulla sit adhibenda fides.

Quæst. VI. Reus extra Provinciam ad judicium evocari non potest.

Quæstione sexta ostendens Gratianus *extra Provinciam reum nullatenus esse producendum*; ubique pene hanc moderationem dictis Decretalibus familiarem adjecit; *Salva in omnibus Apostolica auctoritate.*

Et *Canone* 14. ipse hanc sententiam subjungit. *Reverentia autem, quæ Apostolicæ debetur Ecclesiæ, & ejus auctoritas intelligenda est, cum vel ad ipsam appellatum fuerit, vel ab ea judices electi conceduntur.*

Assertum suum probat *Canone* 15. præcipue auctoritate pseudo-Decretalis Anacleti, qua declaratur: *quod unaquæque provincia, tam juxta Ecclesiæ, quam juxta sæculi leges, suos debet justos, & non iniquos habere judices, & non extraneos*, nisi, *ait*, Apostolicæ Sedis hujus decreverit auctoritas (*a*).

Hoc constat, assertum harum pseudo-Decretalium, in quantum dicitur: *Unaquæque provincia, tam juxta Ecclesiæ, quam juxta sæculi leges, suos debet justos, & non iniquos habere judices, & non extraneos*: plane conforme esse pristinæ disciplinæ, quæ non patiebatur causam extra Provinciam judicari. Clausulam vero; *nisi Apostolicæ Sedis hujus decreverit auctoritas*: pseudo-Isidori manu appositam esse, nequaquam obscu-

(a) Hæc verba in errorem inducere possunt; facile quidem est ea intelligere, ita ut Pontifici summo tribuatur facultas, qua provinciam definiendæ litis judicibus iniquis subjiceret. Quod vel leviter velle nefas foret.

obscurum est. Videri possunt quæ de hac re dixi in *Jure Eccl. Tom. IV. parte 3. tit. 5. cap. 3.*

Quæstio VII.

Hac quæstione ostendere vult Gratianus, quod *judex esse non possit, quem cum reo par, aut major macula inficiat.*

Non obscure confundit hic Gratianus judicium forense cum judicio interno, sive pœnitentiali; adducitque plura ex Gregorio, aliisque Patribus, quæ unice ad hoc judicium sive tribunal pœnitentiæ pertinent; vel etiam monita sunt ad Sacerdotes; ut prius in se corrigere satagant, quod in aliis corrigi volunt: vel ad judices etiam sæculares, quomodo non ex affectu, sed secundum leges & merita causæ judicare debeant: inter quæ merito notandum monitum, quod hic adducitur sub nomine S. Ambrosii *Canone* 4. *Judicet ille de alterius errore, qui non habet, quod in seipso condemnet: judicet ille, qui non agit eadem, quæ in alio putaverit punienda: ne cum de alio judicat, ille, qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla levitate ducatur. Bonus judex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis: sed juxta leges & jura pronuntiat, statutis juris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert; sed sicut audit, ita judicat; & sicut se habet negotii natura, decernit: obsequitur legibus, non adversatur; examinat causæ merita, non mutat. Discite, judices sæculi, quem in judicando tenere debeatis affectum, quam sobrietatem, quam sinceritatem: qui judicat non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legum est. In judicando magis sit cordi veritatis custodia, quam obedientia voluntatis.*

Qualis judex esse debeat, pulchre decetur Can. 4.

Quæstio VIII Quot requirantur ad judicandum Episcopum de crimine accusatum?

Dicit Gratianus hac *Quæstione* 8. Episcopum ab uno tantum audiri, vel judicari non debere, adducit hanc in rem fragmentum falsæ Decretalis Zephyrini Papæ; necnon Canonem Concilii Carthaginensis II. qui est Canon 12. in Codice Africano.

Indubitatum est, Episcopum de crimine accusatum vel infamatum, nunquam potuisse ab uno Episcopo judicari, uti hic recte asserit Gratianus; & asseritur in pseudo-Decretali Zephyrini Papæ: sed judicari debuisse in conventu Episcoporum, sive Synodo Provinciali, conformiter ad Canones Nicænos, uti in eadem Decretali non obscure asseritur (a).

Ex falsis Decretalibus docet Gratianus Episcopum deponi non posse sine auctoritate Sedis Apostolicæ.

Verum pseudo-Isidori apposita clausula, *Finis vero ejus causæ ad Sedem Apostolicam deferatur, ut ibidem terminetur; nec antea finiatur (sicut ab Apostolis vel Successoribus eorum olim statutum est) quam ejus auctoritate fulciatur.* Patrum disciplinam, quæ Synodis Provincialibus plenam auctoritatem judicandi Episcopos attribuebat, plane enervat, dum Synodis finiendi causas Episcoporum auctoritatem, a Sedis Apostolicæ judicio dependentem reddit.

Adhæc omnino insulsa sunt, quæ hic parenthesi inclusa adducuntur: *sicut ab Apostolis vel Successoribus eorum olim statutum est*: nihil enim simile ab Apostolis statutum scitur aut legitur; immo per septem & amplius sæcula, plena auctoritas Synodis judicandi Episcopos remansit.

Quæst. IX. Nemo condemnandus nisi præsentes habeat accusatores, & testes, locumque ad abluenda crimina.

Quæstione 9. quærit Gratianus: *An accusatores vel testes in absentem vocem accusationis vel testificationis exhibere valeant.* Pro resolutione hujus quæstionis plures adducit auctoritates ex falsis Decretalibus, quibus asseritur contra absentem non esse audiendos accusatores; neque quemquam absentem de crimine accusatum ob solam accusationem esse damnandum, sed dandam esse copiam & tempus se defendendi: atque in hanc rem in primis notandus Canon 4. sub nomine Cornelii Papæ; ubi dicitur: *Omnia, quæ adversus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, aut judicantur, omnino evacuentur, quoniam absentem nullus addicit, nec ulla lex damnat.* Et in *Canone* 5. sub nomine Marcelli Papæ in verbis: *Non oportet quemquam judicari vel damnari, priusquam legitimos habeat præsentes accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.* Idipsum asseritur *Canone* 6. sub nomine Damasi Papæ, qui & loquitur de omni Presbytero: additurque, non debere condemnari nisi habeat accusatores Canonice examinatos præsentes; insuperque locum se defendendi accipiat, id est, inducias Ecclesiasticas, ad abluenda crimina.

Examen criminis in prima instantia debet institui in Provincia.

Hac eadem quæstione & hoc intermiscet Gratianus, primam de crimine inquisitionem & examen institui debere in Provincia, in qua crimen est admissum, profertque eam in rem plura fragmenta falsarum Decretalium; ac inter cætera *Canone* 7. fragmentum ex pseudo-Decretali Damasi, in quo inter alia dicitur: Nec *extra propriam fiat Provinciam prima discussionis*
„ *accusatio*; quoniam & antiqua docet hoc Patrum
„ regula; in qua & Imperialia pariter statuta conci-
„ nunt. Criminum, inquiunt, discussio ibi agitanda
„ est, ubi crimen admissum: & in Canonibus præ-
„ cipitur, quæcumque negotia in suis locis, ubi
„ oborta sunt, finienda sunt; & reliqua talia, & his
„ similia. „

Hæc in relatis falsis Decretalibus expressa, omnino & pristinis Canonibus, & Imperialibus legibus sunt consona: at pseudo-Isidorus scopo suo confictas has Decretales accommodare studens, in hoc ultimo fragmento de suo addidit hanc adversam Canonibus & legibus clausulam: *Sine Apostolica præceptione, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri*; quasi de præceptione Sedis Apostolicæ extra provinciam prima discussionis accusatio fieri posset.

In probationem horum assertorum, nimirum, nullum esse condemnandum, nisi præsentes habeat accusatores, & locum ac tempus se defendendi, atque secundum statuta canonica & regalia, crimina esse examinanda & excutienda in Provincia, plura adducit Gratianus, atque tandem concludit quæstionem prolato *Canone* 21. sub nomine Nicolai Papæ ex Epistola ad Hincmarum Rhemensem, in quo scribitur: *Necesse est secundum sacrarum Scripturarum documenta, ac secundum justitiæ tramitem, & accusatum & accusatorem simul adesse: & unam partem, quantacumque & qualicumque prædita sit auctoritate, sic prorsus audiri, ut alteri parti nullum præjudicium irrogetur.*

Conclusio hæc profecto non tantum sanctis Canonibus & legibus Imperialibus; sed & juri naturali conformis est. Utinam hodie etiam in foro Ecclesiastico observaretur.

Quæst. X. Accusator deficiens in primo crimine ad ulteriora probanda admitti non debet.

Quæstione 10. quærit Gratianus: *An deficientes in primo capitulo sint admittendi ad sequentia?* id est, an accusantes Clericum de pluribus criminibus, seu capitulis, & deficientes in primo, sint ulterius audiendi in sequentibus, uti intelligitur ex iis, quæ Gratianus sub initium quæstionis exponit, patetque ex iis, quæ adducuntur, id unum a Gratiano intendi, quod accusator in uno deficiens non debeat ad ulteriora probanda admitti, adducitque eam in rem *Canone* 1. Decretum sub nomine Concilii VII. Carthaginensis, estque Canon 130. in Codice Africano, quo decernitur: *Placuit ut quotiescumque Clericis ab accusatoribus multa crimina objiciuntur, & unum ex his, de quo prius egerint, probare non valuerint, ad cætera jam non admittantur.*

Ad hunc Canonem reflectens Aristenus ait: *Optima ratione & hic ad accusationem aut ad testimonium non admittetur, utpote qui calumniator videtur, & ideo etiam infamis est, eo quod multas profert contra quemlibet accusationes, sed nihil probat* (a).

Adducit & eam in rem *Canone* 3. fragmentum falsæ Decretalis sub nomine Felicis Papæ, quo idipsum asseritur.

Quanta sit gravitas criminis falsi accusatoris.

Quod vero *Canone* 2. adsertur sub nomine Concilii Arelatensis, spectat gravitatem criminis falso accusantis, in quo ita decernitur: *Eos, qui falsa fratribus capitula objecisse convicti fuerint, placuit usque ad exitum non communicare (sicut magna Synodus ante constituit) nisi digna satisfactione pœnituerint.*

Canon, ad quem tanquam ad Canonem magnæ Synodi remittitur, videtur Canon 14. Synodi Arelatensis I. anno 314. celebratæ, in qua hoc Decretum legitur; & quod notandum, sine exceptione in hoc Canone his verbis expressa: *Nisi digna satisfactione pœnituerint*; ut proinde verisimile sit, Synodum Arelatensem I. falsum accusatorem absolute exclusisse a communione usque *ad exitum vitæ*.

Quæst. XI. An accusatus pendente accusatione possit suum accusatorem reaccusare?

Quæstione 11. quærit Gratianus: *An accusato liceat accusationem in accusatorem vertere?*

Pro resolutione hujus quæstionis plura tum ex falsis Decretalibus, tum ex jure civili profert, intermiscens nonnulla, quæ ad ordinem cognitionum pertinent, secundum normam forensem judicialem, quæ post inductas falsas Decretales tandem circa sæculum IX. & X in forum Ecclesiasticum irrepsit, ut non semel notavimus.

Cum autem hodie ad publicam accusationem criminum nemo admittatur præter publicos officiarios, etiam quæ hic a Gratiano adducuntur, pene omnia a foro recesserunt; & sufficienter probant Decretales hic a Gratiano adductas, non posse primis illis Pontificibus adscribi.

CAUSA IV.

Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS pro hac causa proponit hunc casum: *Quidam in excommunicatione constitutus Episcopum accusare disponit, adolescentem infra decimum & quartum ætatis suæ annum ad assertionem suæ causæ adducit: prohibitus ab accusatione adolescentem accusatorem, & se testem facit. Adolescens personam accusatoris & testis gerere cupit, die statuta ad judicium electorum judicum veniunt: Episcopus minime occurrit: a communione suspenditur: tandem revocato judicio accusator culpabilis in accusatione invenitur: demum ad assertionem propriæ causæ procedit.*

Ex

(a) Consule quæ dicta sunt *Tom. VII.* hujus edit. *Schol.* in Canonem 12. Africanum.

(a) Consulatur Schollon in Canonem 130. Africanum *Tom. VII.* hujus editionis.

Quæst. I. Qui ab accusatione repellantur?

Ex hoc casu elicit Gratianus sex quæstiones, atque in prima quærit: „ An in excommunicatione constitutus alium accusare valeat „ ?

Pro resolutione hujus quæstionis adfert Gratianus *Canone* 1. Decretum sub nomine Concilii Carthaginensis VII. quod conflatum apparet ex duobus Canonibus Concilii Carthaginensis VI. celebrati præsente Faustino Sedis Apostolicæ Legato: referunturque in Codice Africano *Canone* 128. & 129. de quibus consuli possunt *Tom. VII. Scholia* in utrumque Canonem: ubi notavimus Gratianum hos duos Canones non tantum in unum conflasse; sed ex clausula finali posterioris Canonis conflasse Canonem separatum, quem retulit hæc causa *Quæstione* 6. *Canone* 2. Cæterum quæ de repellendis ab accusatione tum excommunicatis, tum hæreticis, Paganis, &c. vix hodie in Belgio usum habent, (*a*) eo quod ad accusationem publicam, de qua sola hic agitur, soli officiarii publici admittantur, ut jam sæpius monui.

Quapropter & quod *Canone* 2. ex Epistola Nicolai I. adducitur conformiter ad Canonem Concilii Constantinopolitani I. de his, qui ab accusatione Episcoporum sunt repellendi, similiter usum nullum habent in judiciis ordinariis: nisi forsan, quod nec eorum testimoniis aut denuntiationibus fides adeo facile sit adhibenda.

Quæst. II. & III. De ætate requisita ad testandum.

Quæstione 2. ex casu proposito educta quærit Gratianus: „ An infra decimum quartum annum in criminali causa testari quis possit „ ? Et *Quæstione* 3. „ An ab accusatione prohibitus, personam testificantis possit assumere „ ?

Has duas quæstiones in unum conflans Gratianus, utriusque resolutionem conjungit, ut ipse etiam monet in principio resolutionis.

Qui a testando repellantur?

Monet autem glossographus ad initium hujus causæ, quod supra *Causa* 3. *Quæstione* 8. dictum sit: „ Quod quidam repelluntur ab accusatione propter crimen vel infamiam; nunc supponit Gratianus quartam causam, in qua quæritur, an propter excommunicationem repellatur quis ab accusatione. Addit etiam in qua ætate admittitur quis vel non admittitur ad testimonium: qua occasione interserit legalem tractatum de testibus, & quærit, an idem possit esse accusator & testis, & de induciis expectatoriis „.

Tractatus ille *legalis* de testibus, cujus meminit glossa, ex variis legibus Digestorum & Codicis Digestus subjungitur Canoni 3. *Quæstione* 2. & 3. monent autem Correctores Romani: „ In hoc capite, sive discursu legali varias leges Digestorum & Codicis ita refert Gratianus, ut interdum eadem prorsus afferat verba; interdum vero mutet ac transponat & in summam redigat. „

Qui porro hodie a reddendo testimonio repellantur, quomodo testes sint producendi, latius exposui in *Jure Eccles. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 7. *cap.* 6.

Quæst. IV. Nemo potest esse accusator & testis.

Quæstione 4. quærit Gratianus: „ An idem possit esse accusator & testis? „ Hic sine hæsitatione resolvit: „ Nullum posse simul sustinere personam accusatoris & testis: „ idque productis nonnullis fragmentis falsarum Decretalium sub nomine Fabiani & Damasi.

Quæst. V. An Episcopus non comparens, ut se purget, a communione sit removendus.

Quærit *Quæstione* 5. „ An die constituta non occurrens Episcopus, ut se de objecto crimine expurget, a communione sit removendus? „ Adducitur autem unicus Canon Carthaginensis nonnihil truncatus, in quo non agitur de judicibus *electis* ex compromisso, uti innuit Canonis lectio apud Gratianum, sed de judicibus ordinariis, sive de Metropolitano cum suis Episcopis comprovincialibus.

Insuper deciditur, quod ob solam institutam accusationem Episcopus non debeat a communione suspendi: sola enim accusatio nullum reum facit, vel de crimine suspectum.

Quæst. VI.

Denique *Quæstione* 6. quærit Gratianus, an is qui ab accusatione Episcopi in causa criminali repellitur, possit saltem propriam causam adversus Episcopum prosequi, citatis Canonibus Carthaginensibus, in quibus clare deciditur, quod accusator, etiam in causa criminis deficiens, nihilominus possit contra Episcopum propriam & privatam causam prosequi.

CAUSA V.

HACTENUS Gratianus egit de his, qui manifeste accusant: „ Nunc supponit, inquit glossa, causam quintam, in qua tractatur de his qui *occulte* accusant; scilicet per *libellum famosum*, quem clanculo scribunt in alicujus infamiam.

Casus in hac causa propositus.

Hunc in finem proponit sequentem casum, seu causam: „ in infamiam cujusdam Episcopi chartula accusationis occultæ conscribitur. Tandem accusator procedit in publicum: Episcopus autem semel litteris evocatus causæ suæ die statuta adesse non valens per procuratorem judici se præsentavit: absque Synodali audientia damnatur. Demum judicio per appellationem renovato; de accusatoris inimicitia Episcopus conqueritur, tandem in ipsa probatione deficit accusator. „

Quæst. I. Quibus pœnis puniendi auctores libellorum famosorum?

Ex hoc casu elicit Gratianus sex quæstiones; atque hac prima quæstione quærit: „ qua pœna sit feriendus, qui famosum libellum clanculo scribens, probare negligit quæ litteris mandavit? „

Profert in primis *Canone* 1. ex capitulis Hadriani: „ Qui in alterius famam publice scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, & repertus scripta non probaverit, flagelletur; & qui ea prius invenerit, rumpat, si non vult auctoris facti causam incurrere. „

Notandum monet hic glossographus verbo, *flagelletur, pœnas corporales infligi secundum Canones*. At notat Antonius Augustinus in notis ad capitula Hadriani, quod licet Gratianus hoc recitet sub nomine Hadriani, tamen sumptum ex Pontificio jure non videri. De his pœnis Ecclesiasticis videri possunt notata in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *cap.* 1.

Addit & fragmentum *Epistolæ* 30. *lib.* 5. Sancti Gregorii, cui nonnulla ex ipsa Epistola addiderunt Correctores Romani; meritoque integra legitur, in qua fortiter arguit Gregorius eum, qui contra Castorium *notarium & responsalem suum nocturno silentio in publico civitatis loco contestationem posuit in ejus crimine loquentem*. Hic igitur, nisi ostendat vera esse quæ scripsit, vel publice errorem suum confessus sit, *& qui consensum suum in tantæ iniquitatis consilio præbuit, ex Dei & Domini nostri Jesu Christi spiritu definit, ut sancti ejus corporis & sanguinis participatione privatus sit*: sit autem, quia latet, huic se disciplinæ non subjiciat, *tunc anathematis ultione percussus sit, & ut fallax ac pestifer a sanctæ Ecclesia corpore sit divisus*.

Addit & in fine hujus quæstionia Gratianus textum *legis Unicæ, Cod. de famosis libellis*. Ubi passim commentatores notant, pœnas contra aut auctores aut divulgatores similium libellorum decretas esse, idque varias pro varietate & diversitate criminum, quæ imputantur, & personarum, quæ infamantur.

Quæst. II. De trina citatione Canonica requisita ante condemnationem.

Quærit *Quæstione* 2. „ Quoties sit vocandus ad causam, antequam sententiam damnationis accipiat? „ Et ex relatis auctoritatibus concludit: „ Manifestissime intelligi, quod nisi quis Canonice vocatus fuerit, etiamsi aliqua occasione ad Synodum venerit, suis nullatenus cogatur respondere insidiatoribus, Canonica autem vocatio est, inquit, quando, *servato dierum interstitio*, secundum auctoritatem Beati Silvestri, causæ suæ litteris adesse jubetur, quibus, quid ei objiciatur, auctoritate Felicis Papæ significari oportet. „

Quamvis hic allegata sub nomine Silvestri *Canone* 2. & Felicis II. *Canone* 4. uti & cætera *Canone* 1. & 3. exigui vel nullius sint ponderis, utpote e falsis Decretalibus excerpta, nihilominus vera ac probata & recepta est hæc Gratiani conclusio, & quidem in jure fundata, eatenus saltem, ut scilicet, nemo nisi legitime citatus & auditus; & quidem trina citatione præmissa, libelloque gravaminum communicato condemnari queat.

Quæst. III. An & quando quis per procuratorem causam agere valeat?

Inquirit *Quæstione tertia*: „ Utrum per procuratorem causam suam agere valeat, qui per seipsum causæ adesse non potest. „ Resolvit autem Gratianus, quod Episcopus possit legatum suum ad Synodum mittere, ut causam legitimam absentiæ proponat, sed quod causam *criminalem nulli nisi per se agere liceat*.

Tametsi rursus parum authentica sint, in quibus resolutionem suam Grarianus fundat, nihilominus ea opinio recepta & probata est.

Quæst. IV. Episcopus absque Synodali auctoritate damnari non debet.

Quæstione quarta quærit Gratianus: „ An Episcopus absque Synodali audientia sit damnandus? „ Resolutio ejus est, quod Episcopus absque Synodali audientia damnari non debeat.

Indubitata & pristinæ disciplinæ conformis, atque in ipsis Canonibus fundata est hæc sententia Gratiani, scilicet quod Episcopus accusari & damnari non possit nisi in Synodo Episcoporum: idque & probant quæ hic *Canone* 1. & 2. sub nomine Julii I. & Zephyrini proferuntur: sed quæ hisce Decretis adduntur manifestam produnt Isidori manum adulteratricem.

Requirit præterea Gratianus ex falsis Decretalibus, ut Sedis Apostolicæ auctoritas interveniat.

Et quidem *Canone* 1. sub nomine Julii Papæ dicitur, quod nullus Episcopus nisi in legitima Synodo super quibusdam criminationibus pulsatus audiatur, vel judicetur, vel damnetur: sed addita hæc clausula, *suo tempore Apostolica auctoritate convocata*, palam prodit pseudo-Isidori adulteratricem manum; quasi nulla esset Synodus legitima, in qua Episcopus accusari & judicari posset, *nisi suo tempore auctoritate Apostolica convocata*.

In altero Decreto sub nomine Zephirini Papæ similiter asseritur, quod coram Episcopis *simul congregatis* & electis causa Episcopi possit examinari & instrui; sed & hic additur finalis clausula: *finis vero ejus causæ ad Sedem Apostolicam deferatur, ut ibidem terminetur; nec antea finiatur, quam ejus auctoritate fulcia-*

(*a*) In Galliis nullum usum obtinent.

ciatur; quæ non minus manifeste manum fictitiam Isidori præfert.

Quin & ut hæc auctoritas Sedi Apostolicæ firmius adstruatur, additur in Decreto Gratiani, prout hodie legitur: *Sicut ab Apostolis vel Successoribus eorum olim statutum*. Quæ nec in editione Antonii Contii leguntur.

Licet compertum sit, hæc ab ætate dictorum Pontificum esse remota; ex his tamen, aliisque similibus Decretalibus concludit Gratianus: „Quod vero absque „ Synodali audientia Episcopus damnari prohibetur, „ sine præjudicio Romanæ Sedis oportet intelligi, quæ „ sua, ait, auctoritate quosque valet damnare, vel „ damnatos absolvere. „

Hæc & similia indubie sunt ex his, quæ moverunt Romanos Pontifices, eorumque Curiales, ut & collectionem pseudo-Isidori, nec non Decretum Gratiani tantopere sustinuerint, uti in dissertatione prooemiali notatum est.

Quæst. V. An & quando licitum sit alienum crimen revelare?

Explicat Gratianus *Quæstione* 5. aliquando pium esse, aliquando calumniosum, aliorum crimina revelare: „ Aliud est, ait, ad calcem *Canonis* 5. ex charitate „ aliorum crimina deferre, ut quos secreta admoni„ tione corrigere non possumus, convictos judicis sen„ tentia corripiat: atque aliud insidiando falsa objice„ re, vel insultando vera facile exprobrare: illud ve„ ro charitatis, hoc autem impietatis est officium. „ Notandum, quod non dicit simpliciter Gratianus impietatis esse officium vera aliorum crimina revelare; sed vera *insultando* & *facile* revelare: licet enim, quin & utile est aliquando, & necessarium occulta aliorum crimina revelare, dum silentium futurum est causa majoris mali, & revelatio majoris boni.

Hanc in rem admodum notandus textus sancti Augustini relati *Canone* 1. *Non vos judicetis malevolos, quando crimen alterius indicatis: magis quippe nocentes estis non indicando crimen, quam si fratres vestros quos indicando corrigere potestis, tacendo perire permittitis: si enim frater tuus vulnus habeat in corpore, quod vult occultari, dum timet secari: nonne crudeliter te siletur, ac misericorditer indicatur? Quanto ergo potius debes manifestare crimen, ne deterius putrescat in corde* (*a*).

Idipsum adstruitur *Canone* 2. ex eodem Doctore, & *Canone* 3. ex S. Ambrosio. Deinde profert *Canone* 4. aliqua ex falsa Decretali Eusebii Papæ, quæ prædictis videntur contraria: conciliandi tamen rationem subjicit *Canoni* 5. quæ verba supra retuli.

Quæst. VI. Quæ pœna calumniatoribus infligenda?

Denique *Quæstione* 6. agit de pœna calumniatori infligenda.

Hanc in rem quædam refert sub nomine Gregorii Papæ, monentque Correctores Romani ad calcem *Canonis* 2. *Hic Gratianus partem sequentis capituli, quasi quamdam per se sententiam, quod non raro solet, proponit*.

Dein *Canone* 3. recitat verba tamquam ejusdem Pontificis in regesto, quibus dicitur, quod *juxta Canonicas Patrum sententias, qui calumniam illatam non probat, pœnam debeat incurrere, quam si probasset, reus utique sustineret?*

Monent rursus hic Correctores Romani: *In regesto B. Gregorii hæc non sunt inventa. sed habentur omnia in vita ipsius a Joanne Diacono scripta*.

De pœnis Presbyterorum & aliorum Clericorum calumniantium ex Novellis Justiniani discurrit ad calcem *Canonis* 3. sed admonent Correctores Romani, quod Gratianus *non omnia ipsa verba aut veteris interpretationis, aut Juliani, aut Irnerii retulerit. quare operæ pretium fuerit, Novellam ipsam Græcam, & vulgatas interpretationes consulere: extant aliquæ varietates non contemnendæ*.

Extat *Canone* 6. Decretum tamquam ex Concilio Eliberitano, quo placuit: *Delator si quis extiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus, vel interfectus, non nisi in fine accipere communionem*. Ita quoque legitur apud Burchardum & Ivonem locis ad marginem notatis. At in Concilio Eliberitano *Canone* 73. & *lib.* 6. *Capitular. cap.* 244. item *lib.* 7. *cap.* 360. & additione quarta *cap.* 34 ubi integer textus Canonis Eliberitani refertur, legitur: *cum nec in fine accipere communionem*: hancque lectionem magis probat Ferdinandus Mendoza in notis ad hunc Canonem Eliberitanum, quod sæpissime, ait, eadem pœna pro similibus delictis in hoc Concilio sanciatur, quod & hic notant Correctores Romani (*b*).

(a) Iste S. Augustini locus desumptus est ex capite quinto Regulæ S. Doctoris, ubi verba quædam non extant eadem ac in Canone Gratiani. Etenim in Regula legitur: *magis quippe innocentes non estis si fratres vestros, quos*, &c. quæ quidem a Gratiano non ita lecta fuerunt, ut constabit utrumque textum conferenti.

(b) Consule quæ dicta sunt *Tom. VII. Schol.* in Canonem 73. Eliberitanum.

C A U S A VI.

Ratio connexionis hujus causæ cum præcedenti.

SUPRA in secunda & quarta causa, multis capitibus docuit Gratianus, quod criminosi & famosi repelluntur ab accusatione & testimonio: *Sed quia*, ait *glossa*, *quædam sunt crimina excepta, in quibus criminosi & infames admittuntur, ideo annectit hanc causam, ut ostendat, quod in crimine excepto, criminosi & infames admittuntur. Ostendit etiam, quod simplici assertioni Episcopi non creditur, cum vult alium accusare, & quod Episcopus accusatus ad alium Archiepiscopum ire non debet*.

Quæ crimina excepta, pro quibus admittuntur quivis testes?

Crimina autem excepta secundum Gratianum sunt, uti notat glossa: „ Crimen læsæ majestatis, crimen „ perduellionis, quod est species criminis læsæ maje„ statis, crimen hæreseos, crimen simoniæ, crimen „ sacrilegii, crimen fraudati census vel annonæ. „

Verum Gratianus vix materiæ sibi propositæ inhærens, *Quæstione prima* unice pene rursus laborat ostendere, ad Episcoporum & Presbyterorum accusationem nec infames, quin nec subditos facile admittendos; idque auctoritate falsarum Decretalium, e quibus omnes fere Canones decerpti sunt: nec nisi *Canones* 22. & 23. crimina excepta spectant: his enim proferuntur leges Codicis, quibus ad probandum *crimen læsæ majestatis* quivis testes admittuntur; atque hinc arguit Gratianus, similiter in crimine *hæresis* quosvis testes admitti.

Augustini moderatio in dijudicanda criminum gravitate.

Notanda moderatio S. Augustini in dijudicanda criminum inter se gravitate ex verbis ejus *lib.* 4. *c.* 10. *de Baptismo contra Donatistas*: quæ refert Gratianus *Canone* 21. „ Utrum catholicus pessimis moribus ali„ cui hæretico, in cujus vita, præter id quod hære„ ticus est, non inveniunt homines, quod reprehen„ dant, præponere debeamus, non audeo præcipitare „ sententiam, „

Quæst. II. An Episcopi simplici assertioni credi debeat?

Quærit Gratianus *Quæstione* 2. „ An Episcopi sim„ plici assertioni credi debeat? „ Propositæ quæstioni subjungit: „ Facile solvitur, si Sanctorum Patrum „ auctoritas diligenter inspiciatur. Ut enim Sancti „ Patres definiunt, nullius personæ quantumlibet exer„ citatæ confessioni fides est adhibenda, nisi compe„ tentes probationes adhibeat. „

Hic notandus Canon Concilii Vasensis relatus *Canone* 1. in quo tamen Gratianus ab originali nonnihil deflexit, uti & notant Correctores Romani; meritoque legendus prout extat apud Labbæum *Tom. III. Concil. General. col.* 1458.

Quæst. III. Extra Provinciam appellare non licet.

Adducit *Canone* 3. binos Canones in unum conflatos ex Concilio Africano, qui in Codice Ecclesiæ constituunt Canones 132. & 133. Horum Canonum unicus scopus est ostendere, Episcopum non posse Clericum a sua communione *publice* segregare, si illum legitime de crimine eam segregationem merente convincere non possit: licet asserat Clericum *sibi soli* crimen illud fuisse confessum, vel sibi soli notum esse. (*a*)

Quæstione 3. dicit Gratianus, quod judicium Archiepiscopi alterius Provinciæ expetere non liceat: hoc licet verum sit, & sacris Canonibus, præsertim Nicænis conforme; quæ tamen Gratianus hic adducit, parum authentica sunt: ac signanter quod *Canone* 2. refert ex Epistola Pelagii II. Hæc enim Epistola non reperitur, uti notavit Joannes Launoy Theologus Parisiensis in *assertione disquisit. in chartam immunitat. B. Germani parte* 2. *cap.* 10. & 11. uti & probat, ætate Pelagii II. nondum usu receptum fuisse, ut Episcopi Metropolitano subjecti, dicerentur suffraganei.

Quæst. IV. Dum in judicando Episcopo judices non concordant, advocandi e vicina Provincia alii Episcopi.

Quæstione 4. Quærit, quomodo judicandus sit Episcopus, si electi judices inter se non concordent?

Dicit Gratianus, hanc quæstionem decidi in Concilio Antiocheno *Canone* 14. quo statuitur, ut simili casu advocentur *vicinæ Provinciæ Metropolitanus Episcopus, & aliquanti cum eo Episcopi alii, qui pariter residentes, quæcumque fuerint, dirimant quæstiones*. Refertur hic Canon a Gratiano *Canone* 1. sed a Græco, seu originali multum difformis. Refert & eumdem *Canone* 3. ex versione Martini Bracarensis, eum per errorem tribuens *Concilio Martini Papæ*. Neque in Græco textu hujus Canonis, neque in versione Dionysii ulla fit mentio *Metropolitani* e vicina Provincia evocandi, quod & observarunt Correctores Romani: neque enim verisimile est, in eadem Synodo Provinciali duos intervenisse Metropolitanos; sed duntaxat aliquos ex vicina Provincia evocatos fuisse Episcopos, qui causam una cum Episcopis Provincialibus deciderent: unde Martinus Bracarensis a sensu hujus Canonis multum aberravit, dum in sua versione solius Metropolitani e Provincia vicina meminit evocandi, quem errorem non advertens Gratianus, huic Canoni, quem refert ex hac versione *Canone* 2. præfixit hanc epigraphen: *Quando judices electi de sententia inter se discordes extiterint, de vicina Provincia Archiepiscopus advocetur*.

Subjun-

(a) Vide Tom. VII. *Schol.* in Canones Africanos.

Subiungit autem Gratianus hanc exceptionem: „ Nisi eadem Provincia primatem habuerit, ad quem „ negotia, quæ per Metropolitanum terminari non „ valent, referenda sint. „ Adducit *Canone* 3. in hujus probationem verba Bonifacii Papæ Episcopis Galliæ; sed inter Epistolas eius non reperta: unde in *edit. Labb. Tom. IV. Concil. General. col.* 1287. rejicitur hoc Decretum inter ea, quæ auctoritate Gratiani huic Pontifici attribuuntur. Et sane hæc exceptio, quam subiungit Gratianus, nullatenus congruit ætati Concilii Antiocheni; quia ea ætate needum ita passim noti erant Primates cum jurisdictione supra Metropolitanos.

Exceptio Gratiani non convenit ætati Concilii Antiocheni.

Hactenus dixit Gratianus quid juris sit, si in condemnatione Episcopi judices fuerint discordes: „ Sed „ si omnium comprovincialium concordi sententia „ fuerit damnatus, manebit erga eum, ait, immo„ bilis sententia. „ Id plane conforme Canonici 15. Antiocheno, quem refert *Canone* 5. Gratianus. At eidem hanc moderationem appendendam censuit: „ Subintelligendum est, nisi ad judicem majoris au„ ctoritatis fuerit provocatum: tunc enim per appel„ lationem soluta sententia firmitatem non obti„ net „.

Dum judices concordant, eorum sententia debet esse immobilis.

Gratianus disciplinam sui temporis non distinguens a disciplina pristina, Canoni Antiocheno exceptionem a mente Concilii omnino dissonam affingit: Nequaquam enim obscurum est, Gratianum in relata clausula loqui non de provocatione ad majorem Synodum, sed de appellatione ad Romanum Pontificem, cujus ne vestigium quidem in Canone Antiocheno apparet. Vide *Tom. VI. Schol. in Canonem 15. Antiochenum*. Consuli quoque poterit *Scholion in Canonem 5. Sardicensem Tom. VII* ubi ostensum est, eo Canone appellationem ad Romanum Pontificem a judicio Synodi non probari, uti supponere videtur Gratianus, hunc Canonem hic recitans *Canone* 7.

Exceptio Gratiani a pristina disciplina dissona.

Probat *Quæstione* 5. quod deficiente accusatore non sit reus cogendus ad probationem, auctoritate Gregorii *lib. 5. Epist.* 25. & legis 23. *Cod. de probat.* ubi dicitur, quod actor non probans, *reum necessitate monstrandi contrarium non adstringat, cum per rerum naturam, factum negantis probatio nulla sit.*

Quæst. V. An & quando reus sit cogendus ad probationem?

Monet autem Gratianus: „ hoc servandum esse, „ quando reum publica fama non vexat: tunc enim „ auctoritate ejusdem Gregorii (*caus.* 2. *quæst.* 5. „ *Canon.* 8. & 9. propter scandalum removendum, „ famam suam reum purgare oportet. „ Hac ratione inducta est purgatio Canonica: de qua purgatione fusius actum ad citatam *causam* 2.

CAUSA VII.

INitio Causæ septimæ ait glossa: „ Supra *causa* 6. *quæst.* 3. *Can. Denique*, facta fuit mentio de „ renuntiatione Episcopatus: unde Gratianus nactus „ occasionem subjicit causam istam, in qua tractat *de* „ *renuntiatione*, & an Prælato vivente alius sit ei „ substituendus, & de mutatione sedis & quibusdam „ aliis. „

De renuntiatione Episcopatus.

Hunc in finem proponit hunc casum: „ Quidam „ Episcopus longa ægritudine gravatus, alium sibi „ substitui rogavit, cujus precibus summus Pontifex „ annuit, & quod rogaverat ei concessit; postea vero „ convaluit idem Episcopus, & quod prius fecerat, „ cupit rescindi adversus eum, qui sibi successerat, „ quæstionem movet, suamque cathedram tamquam „ sibi debitam reposcit. Ex hoc casu elicit Gratianus „ duas quæstiones „.

Casus in hac causa propositus.

Et quidem *Quæstione* 1. quæritur, Utrum vivente „ Episcopo, alius possit in eadem Ecclesia ordi„ nari „?

Quæst. I. Multis probat Gratianus in locum viventis Episcopi alium ordinandum non esse.

Hanc quæstionem dividit Gratianus in novem partes, quarum *prima* probat, in locum viventis Episcopi, tametsi morbo aut senio confecti, alium non esse ordinandum, adductis variis S. Gregorii auctoritatibus, quibus plura addit ex S. Cypriano, quibus probatur nec Episcopum Ecclesiæ suæ cedere, nec populum a suo Episcopo facile recedere posse, adducto etiam Canone 2. fragmenti falsæ Decretalis Evaristi Papæ, quæ tota versatur, ut vinculum insolubile inter Episcopum & Ecclesiam suam ostendat: & sicut, „ inquit, uxori non licet dimittere virum suum, ut „ alteri se, vivente eo, matrimonio societ, aut eum „ adulteret, licet fornicatus sit vir ejus, sed, juxta „ Apostolum, aut viro suo reconciliari debet, aut „ manere innupta, ita Ecclesiæ non licet dimittere „ Episcopum suum, aut ab eo se segregare, ut alte„ rum vivente eo, accipiat; sed aut ipsum habeat, „ aut innupta maneat: id est, alterum Episcopum, „ suo vivente, non accipiat, ne fornicationis aut „ adulterii crimen incurrat.

Admodum verisimile est ex hac falsa Decretali invaluisse opinionem de matrimonio spirituali inter Episcopum & suam Ecclesiam, ejusque inde resultante „ vinculo, quod fortius esse vinculo carnali dixit

Matrimonium spirituale inter Episcopum & Ecclesiam.

Innocentius III. *in cap.* 2. *de translat. Episcopi*.

Porro quod dictum est, Episcopo morbo aut senio confecto alium subordinari ipsi viventi non posse, monet Gratianus ad calcem *Canonis* 1. intelligendum: „ Quando ille qui ægrotat alium sibi substitui non „ rogat: cæterum quando aliquis vel senectute vel „ infirmitate gravatus susceptum officium administrare „ non valet, si alium sibi substitui petierit, rationa„ biliter fieri potest.

Potest tamen alius substitui; si Episcopus infirmitate gravatus id petat.

Quia Gratianus egerat de Episcopis infirmitate gravatis, intermiscet hic bina Decreta *Canone* 15. & 16. prius e Concilio Toletano XI. & alterum ex Concilio Toletano VII. quibus injungitur, ut solemnia divina officia peragenti semper aliquis assistat: „ Ut si perniciosa passio, vel corporis quælibet inva„ letudo occurrat, quæ aut corpus subito subrui „ faciat, aut mentem alienatione vel terrore confun„ dat . . . . habeat quisquis illic canens Deo atque „ sacrificans post se vicini solaminis adjutorem „: uti dicitur *Canone* 15. & *Canone* 16. censuit Concilium Toletanum VII. convenire: „ Ut cum a Sacer„ dotibus missarum tempore sancta mysteria conse„ crantur, si ægritudinis acciderit quilibet eventus, „ quo cœptum nequeat consecrationis expleri myste„ rium, sit liberum Episcopo vel Presbytero alteri „ consecrationem exequi officii cœpti . . . . cum e„ nim simus omnes unum in Christo, nihil contra„ rium format diversitas personarum: ubi efficaciam „ prosperitatis unitas fidei repræsentat „.

Divina officia peragenti adjutor debet assistere.

Parte 3. quæstionis resolvit Gratianus Episcopo senectute gravato non Successorem, sed Coadjutorem esse dandum.

Hanc in rem merito notanda, quæ *Canone* 17. sub nomine Zachariæ Papæ ad Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum refert Gratianus, e quibus intelligitur quanta moderatione dandus sit Coadjutor, qui reipsa Episcopum infirmitate aut senectute gravatum in onere Episcopalis assistere & sublevare queat: ex quibus & intelligetur quam procul a pristinis illis Coadjutoriis differant, quæ hodie conceduntur Coadjutoriæ cum futura successione.

An & qua moderatione Episcopo senectute gravato Coadjutor dandus sit.

Quod autem dixit Episcopum Ecclesiam suam dimittere non posse, exponens *parte* 4. dicit: „ Id „ intelligendum, nisi inevitabilis necessitas id exigat: „ ambitionis enim causa quicumque Ecclesiæ suæ me„ diocritate despecta, ad majorem Ecclesiam transire „ voluerit, debet revocari ad propriam; quod si re„ dire contempserit, careat aliena, & propria „. Citat hanc in rem Gratianus plures Canones eam mutationem severe interdicentes, de quibus videri potest Tractatus Historico-Canonicus in reflexionibus ad dictos Canones.

Translationes ab una Ecclesia ad aliam Canonibus interdictæ.

Deinde *parte* 5. ad calcem Canonis 33. moderationem aliquam hujus absolutæ inhibitionis subiungit, scilicet, mutationes seu translationes illas *communi consilio, atque aliorum utilitate fieri posse*.

Exceptio Gratiani in pristinis Canonibus non occurrit.

Verum hæc moderatio in pristinis Canonibus nullibi occurrit; sed absolute & sine restrictione translationes illæ prohibentur: unde & non nisi apocrypha, & recentiori manu conficta monumenta hic adducit Gratianus: atque in primis Canone 34. fragmentum falsæ Decretalis Anteri Papæ, in quo dicitur: *Mutationes Episcoporum scitote communi utilitate atque necessitate fieri licere, sed non propria cujusquam voluntate aut dominatione*.

Notant Correctores Romani, huic falsæ Decretali addita esse hæc: *auctoritate hujus sanctæ Sedis*: item & hæc: *non tamen sine sacrosanctæ Sedis Romanæ auctoritate & licentia*. Hic habemus exemplum, ubi nonnulla in amplificationem Sedis Apostolicæ in fragmentis, uti referuntur in Decreto Gratiani, occurrunt, quæ in falsis Decretalibus, prout apud Isidorum leguntur, non reperiuntur.

Adducit dein *Canone* 35. & 36. bina fragmenta Epistolæ 2. Pelagii II. Benigno Archiepiscopo, quæ integra extat *tom. 5. Concil. General. col.* 951. cui ibidem hanc notam marginalem apponit Labbeus: *Quin hæc sit ex suppositiis Isidori mercibus nemo unquam dubitabit, si legendis veterum monumentis exercitatus*.

Majoris ponderis plerisque apparebit, quod *Canone* 37. refert, Decretum Concilii Carthaginensis IV. quo decernitur, ut „ Episcopus de loco ignobili ad no„ bilem per ambitionem non transeat, nec quisquam „ inferioris Ordinis Clericus. Sane si utilitas Ecclesiæ „ fiendum poposcerit, Decreto pro eo Clericorum & „ Laicorum Episcopis porrecto in præsentia Synodi „ transferatur, nihilominus alio in locum ejus Epi„ scopo subrogato „.

Suspectæ fidei est Canon permittens, quandoque fieri ejusmodi translationes.

At inter plura argumenta, quæ hanc vulgatam Synodum Carthaginensem quartam viris eruditis suspectam reddunt, non minimum est, quod ex hoc Canone eruitur; putant enim translationes Episcoporum hic benigniore manu tractari, quam disciplina Ecclesiæ Africanæ præsertim sæculo IV. patiebatur.

Quam enim odiosæ fuerint eo tempore hæ translationes docet Canon 38. Concilii Carthaginensis anno

397.

397. qui in Codice Africano constituit Canonem 48. (a) quo translationes simpliciter & sine ulla exceptione reprobantur; ipsisque rebaptizationibus & reordinationibus comparantur. Docet & id causa Cresconii, adversum, quem, quod relicta Villaregensi Ecclesia Tuberiensem occupasset, sine ulla remissione aut indulgentia processum est.

Hoc autem Canone rigor ille ita temperatur, ut dum ambitionem Episcoporum notare & coercere velle videtur, eidem viam latam sternat: licitas enim translationes esse innuit, si modo a nobiliore ad minus nobilem, si citra ambitionem; si cum utilitate Ecclesiæ fiant. Ecquis porro ambitiosum se fateatur; quis utilitatem Ecclesiæ cupiditati suæ non obtendat?

Et sane quis non videat, sub obtentu hujus exceptionis sive moderationis translationes has labentibus seculis ita invaluisse, ut multis Episcopis videatur persuasum, se Ecclesiæ suæ duntaxat alligatos esse, quousque ad aliam ditiorem & commodiorem transeundi occasio deest.

Cæterum circa veritatem hujus Concilii IV. consuli poterit Tillemontius *tomo* 13. *Memorialium Eccles. art.* 123. & *nota* 29. qui ibidem magis inclinatur, ut hanc Synodum ut genuinam agnoscat; creditque argumenta in contrarium non probare sufficienter, eam ut supposititiam esse rejiciendam (b).

Nullius ponderis esse quod recitatur *Canone* 39. ex Decretali Calixti Papæ fatentur eruditi, qui eam mercibus Isidorianis adscribendam non dubitant.

Quod de Episcopis dixit Gratianus, non posse alium in locum viventis ordinari, id & de quibuslibet Ecclesiæ ministris intelligi resolvit *sexta parte* quæstionis.

An & quando ad aliam Ecclesiam translatus ad priorem redire possit?

Post hæc *parte* 7. concludit, quod dum Episcopo ad aliam Ecclesiam translato alius substituitur: " tunc secundum rei veritatem non vivente Episcopo talis „ probetur succedere: translatus enim, ait, ab una „ civitate ad aliam, desinit esse Episcopus illius civi„tatis, a qua transfertur: atque ideo, qui huic succe„dit, non vivente, sed defuncto quodammodo Episco„po, probatur substitui: sed inter eum qui hostilitatis „ necessitate, & eum qui utilitatis causa transfertur, „ hoc interest, quod ille, qui metu hostilitatis ad aliam „ transit, si priorem contigerit aliquando ab hostibus „ liberam fieri, ad eamdem illum redire oportet.

Posterius sui asserti membrum probat *Canone* 42. auctoritate S. Gregorii ex *Epistola* 25. *l.* 2. *indict.* 10.

Deinde allegat Gratianus alium casum, quo viventi Episcopo alius substitui potest. " Cum enim aliquis „ relicta priore cathedra, sua auctoritate ad aliam „ transierit, si alius ei substitutus fuerit, licet ille „ prioris Ecclesiæ Episcopus esse non desierit, substi„tus tamen Episcopatum habebit ".

Citat in hujus probationem fragmentum Epistolæ *Damasi urbis Romæ Episcopi ad Paulinum Antiochenum*. Unica extat Damasi Papæ I. ad dictum Paulinum Epistola; sed nec in hac, aut in alia Damaso adscripta verba hic a Gratiano relata occurrunt; extant autem post Epistolam sub nomine Damasi ad Prosperum primatem Numidiæ.

Metu hostilitatis Episcopales Sedes mutari possunt.

Addit post hæc Gratianus: " Episcopalium etiam „ sedium mutationes, metu hostilitatis interveniente, „ nonnumquam fieri solere.

Id probat verbis sancti Gregorii *lib.* 2. *Epist.* 11. scribentis Joanni Episcopo Velliterano, quod temporis qualitas admoneat, Episcoporum Sedes antiquitus certis civitatibus constitutas, ad alia, quæ securiora putamus, ejusdem Diœcesis loca transponere, quo & habitatores nunc degere, & barbaricum possint periculum facilius declinare. Eidem præcipit se sedemque suam in loco quondam Arenata, vel Harenata, aut Harenaco exin de transmigrari: *Quatenus ab hostilitatis incursu liberior existere valeas, & illic consuetudinem solemnium festive disponas*.

Variam esse finalium verborum lectionem notant Correctores Romani, & post eos Petrus Gussanvilleus, qui ait in omnibus manuscriptis & editis S. Gregorii Epistolis legi: *Consuetudinum solemnium festa dispanas*, una tamen notans, quod omnium lectionum eadem sit sententia, quam ita exponit: in festis præcipuis & solemnioribus ad Ecclesiam matricem ex tota Diœcesi confluebant Clerici & Laici; quod pluribus Canonibus cautum est, quorum nonnulli citantur: " Itaque, ait, mutato „ sedis loco, non jam in priori civitate festa dispone„bantur, sed ad S. Andream in Harenata publicus „ omnium fidelium conventus indici debuit, ut festi„vitates præcipuas cum suo celebrarent Episcopo ". Hic videmus, quomodo jam pridem solliciti fuerint patres, ut fideles diebus Dominicis & festis cum suo proprio Pastore conventum agerent.

Conventus populi cum suo Pastore in Ecclesia matrice.

(a) Consule Tom. VIII. schol. in Canonem 48. Africanum, hujus editionis.

(b) Consulatur quoque dissertatio, quam D. Van-Espen Tomo VII. adornavit in Synodos Africanas, c. 6. vel c. 7. hujus edit.

An Episcopus factus Monachus ad Episcopatum redire valeat.

Tertium casum, quo Episcopo cedere liceat, proponit Gratianus p. 8. ad calcem *Canonis* 44. Nimirum *cum aliquis causa humilitatis, Apostolica concessione de Episcopali Sede ad* Monachalem *descenderit subjectionem, alius ejus loco subrogari poterit, ille vero ad Pontificatum resurgere nequaquam ulterius valebit*.

In hujus probationem allegat Canone 45. Decretum tamquam editum in *quinta actione Constantinopolitanæ Synodi* 383. *Patrum sub Joanne Papa VIII. cui præfuit Petrus Presbyter Cardinalis, & Paulus Anconitanus Episcopus, & Eugenius Ostiensis Episcopus*.

Monent hic Correctores Romani, hanc Synodum sub Joanne VIII. extare in Vaticana Bibliotheca: " Cujus „ Synodi, inquiunt, tres tantum Canones cum expla„natione Balsamonis editi sunt Lutetiæ; & apud ip„sum inscribitur: *Synodus in templo sapientiæ habita* „ *sub Photio Patriarcha*; In secundo autem trium il„lorum Capitulorum habetur sententia hujus capitis.

Hæc illi, qui & pro clariore hujus Canonis, prout a Gratiano hic refertur, explanatione, eum integrum Græce & Latine, & cum nova interpretatione adscripserunt.

Indubitatum est, sententiam hujus Decreti a Gratiano (qui secutus fuit Ivonem) relati, contineri in *Canone* 2. dictæ Synodi sub Photio: cumque Canonem ibidem contra S. Ignatium Patriarcham Constantinopolitanum conditum esse, prout latius ostendi in *Scholio hujus Canonis Tom. VII.* ubi una ostendi, quod Gratianum secuti, S. Thomas, & Innocentius III. Canone hoc usi sint quasi Canone Concilii Constantinopolitani; pluraque alia de hac Synodo Photiana notavi, & quod ab Ecclesia Romana fuerit reprobata.

Cæterum hoc unum asseritur hoc Canone quod Episcopus Monachus factus ad Pontificatum ascendere nequeat, eo quod ad pœnitentiæ locum descendisse videatur: pœnitentes autem a Clero excludantur, de quo latius ibidem.

An & quando metu persecutionis liceat Episcopi separari a grege?

Ostendit post hæc Gratianus, quod ob infestationem „ malorum non liceat Episcopo gregem relinquere ". Citat hanc in rem inter alia *Can.* 46. fragmentum Epistolæ Liberii Papæ omnibus Episcopis; sed licet dictum Gratiani verum sit, parum tamen ponderis accipit ex hac Epistola, utpote quæ plura præfert suppositionis argumenta, ut propterea apud Labbæum *tom.* 2. *Concil. general. col.* 760. referatur cum hac nota marginali: *Commentitiam esse nemo non videt*.

Et ne dictum suum generalius quam oportet acciperetur, exponit Gratianus *parte* 9. *Hoc tunc servandum intelligi, quando inter subditos aliqui inveniuntur, quibus Prælatorum vita proficiat: quando nec specialiter Prælatus quæritur, nec per alios tuta potest esse Ecclesiæ salus, ne si deserere incipiat, quibus prodesse potest, dicatur de eo*: Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & deserit oves, & fugit. Joan. *c.* 10. *vers.* 12. Multis ibidem disputat Gratianus, quando Prælatis ob persecutionem malorum fugere liceat, præsertim auctoritate sancti Augustini: monentque Correctores Romani multa ex Augustino a Gratiano allegari, quorum quidem sententia apud illum habetur, sed verba ipsa sunt in glossa ordinaria locis indicatis. Monent autem quod de hac quæstione, quando liceat Episcopo recedere ab Ecclesia sua, disserat beatus Augustinus Epistola 180. (hodie 228.) (a) Honorato Episcopo scripta. Legi possunt quæ ex hac Epistola aliisque hanc in rem notavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 16. *c.* 9. alias *c.* 6.

Quæst. IX. Canones hic relati non congruunt quæstioni propositæ.

Secunda quæstio initio hujus causæ ita exprimitur: *An iste valeat reposcere cathedram, quam sua intercessione alter accepit?* Agitur hic de illo, qui longa ægritudine gravatus alium sibi substitui rogavit, uti ex casus positione evidens est. Resolvit autem Gratianus negative; sed auctoritates binis Canonibus comprehensæ nullatenus huic quæstioni congruunt: unice quippe tractant de illo, qui morbo caduco, seu epileptico laboret: an is regimen populi assumere valeat.

CAUSA VIII.

Connexio hujus causæ cum præcedenti.

Quia in superiori causa *Quæst.* 1 *Can.* 17. *Petiisti*, fuit concessum privilegium Bonifacio Moguntino de eligendo sibi successore, ne hinc quis concluderet, hoc esse licitum de jure communi: " Gratianus, inquit „ glossa, hanc causam octavam supponit, in quo osten„dit, quod nulli licet eligere successorem: & quod „ amicorum patrocinia in electionibus convalescere non „ debent: & quod non sit Simoniacus, qui post ele„ctionem præstat Canonicum juramentum de indem„nitate, & alia plura ". Quæ omnia ut plenius elu„cescant, ponit thema sive hunc casum: " Quidam „ Episcopus agens in extremis, successorem sibi ex testa„mento instituit: inde suorum amicorum patrocinio in „ eumdem Episcopatum eligitur. Post electionem pro indem-

Casus in ea propositus.

(a) Id est in operum S. Augustini editione quam dederunt Doctissimi viri Benedictini e Congregatione S. Mauri.

„ indemnitate Ecclesiæ Canonicis juramentum præbuit; „ accusatur de Simonia, tamquam munus ab obsequio „ præstiterit: ante tempus sententiæ a Clericis suis „ derelinquitur, sine litteris Apostolicis ad Ecclesiam „ suam revertitur Episcopus ". Ex hoc casu quinque „ elicit quæstiones Gratianus.

Quæst. I.

Quæstione prima quærit; *an liceat Episcopo sibi successorem instituere?*

An & quo sensu Episcopus successorem designare aut instituere possit.

Cum auctoritate fragmentorum ex falsis Decretalibus Joannis III. & Clementis I. videretur probatum, quod Beatus Petrus sibi Linum & Cletum Coadjutores adscivisset, & Clementem successorem designasset; at una competiisset, multis Canonibus, ac præsertim Antiocheni vetitum esse Episcopis eligere *sibi successorem*, hanc solutionem, sive conciliandi rationem subjicit ad calcem *Can.* 7. " His omnibus auctoritatibus prohiben„ tur Episcopi successores sibi instituere; sed aliud est „ de sui successoris electione cum fratribus deliberare, „ aliud est testamento, tamquam suæ dignitatis hære„ dem sibi quærere: illud fieri permittitur hoc autem „ penitus prohibetur. Illud autem Beati Petri Aposto„ li ab illis valet in argumentum assumi, qui tales sibi „ substituunt, qualem sibi successorem, Beatus Petrus „ quæsivit. Verum quia officium non vitæ, sed san„ guinis cœpit deferri, atque ad Episcopatum tales quis„ que sibi successores quærere cœpit, qui vel odiosi po„ pulis, vel a plebe docendi invenirentur, idcirco sa„ cris Canonibus statutum est, ne quisquam sibi sui of„ ficii quærat successorem: sed populi electione quæratur, „ qui eorum utilitati digne deserviat, qui illorum uti„ litatem non sua lucra quærat, qui Christo semen velit „ suscitare, non sibi divitias congregare; quod qui fa„ cere contempserit, jure ab Ecclesia repudiatur ".

Monent Correctores Romani ad Canonem 3. hujus quæstionis, quo refertur Canon 23. Antiochenus, quod in Codicibus Gratiani, etiam manuscriptis, post hæc verba, *judicio Episcoporum*, sequeretur, *& electione Clericorum.* " Quæ, inquiunt, sunt expuncta, quia neque in „ originali, neque apud cæteros Collectores leguntur.

Reprehenduntur a Baluzio Correctores Romani.

Ad hanc expunctionem reflectens vir eruditus Stephanus Baluzius in notis ad Gratianum ait: „ Ego qui„ puto religiosum debere esse editorem veterum au„ ctorum, retinuissem eam clausulam in contextu Gra„ tiani, & in notis admonuissem, eam non extare in ori„ ginali, neque apud cæteros collectores; & fortassis, „ Gratianus viderat antiquum aliquod Concilii Antio„ cheni exemplar, in quo clausula illa continebatur. „ Diverso ausu iidem Correctores nonnulla frequenter „ addiderunt in contextu Gratiani, quæ omittenda erant, „ quia non extant apud Gratianum; hinc enim fit, quod „ sæpe dicendum est, ut Gratiani collectionem hodie non „ habeamus, sed collectionem Correctorum Romano„ rum inhærentem ordini, qui servatus a Gratiano est.

Notat rursus citatus Baluzius, quod in omnibus Gratiani libris editis & manuscriptis inscriptio Can. 7. habeat simpliciter: *item Innocentius Papa II.* Correctores Romani addiderint: *in Concilio Romano cap.* 16. cum tamen nulla ratio esset, cur huic Concilio adscriberetur potius, quam Claromontano, quod novem annis habitum est ante Romanum sub eodem Pontifice, & inter cujus Canones hoc Decretum habetur: unde rur„ sus colligitur; ait Baluzius, nihil mutandum aut „ addendum fuisse apud Gratianum absque auctoritate „ veterum Codicum ".

Bonum Ecclesiæ non suum debet quærere Prælatus.

Occasione autem quod dixerat Gratianus, quod populi electione quærendus esset Episcopus *qui eorum utilitati digne deserviat, qui illorum utilitatem non sua lucra quærat, qui Christo semen velit suscitare, non sibi divitias congregare*: plures hanc in rem adducit Patrum sententias, quibus hæc Pastoris conditio exprimitur: ac in primis ex S. Augustino *l.* 32. *contra Faustum Manichæum c.* 10. ubi dicitur, quod Prælatus, qui sibi & Ecclesiæ prodest, utroque pede calceatus intelligatur.

Locus regiminis appeti non debet.

Ex S. Gregorio *Can.* 9. *&* 10. & ex S. Augustino *Can.* 11. ostenditur, quod locus regiminis non sit quærendus, sed e contra semper in voto & desiderio locus dejectionis esse debeat; *Quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus* dicitur Canone 9. & Canone 11. ait Augustinus: *Locus vero superior, sine quo regi populus non debet, etsi ita teneatur, atque administretur ut decet; tamen non decenter appetitur.* Dein additur notanda hæc & notissima ac gravissima ejusdem doctoris sententia: *quam ob rem otium sanctum quærit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitatis: quam sarcinam si nullus imponit; percipiendæ atque intuendæ vacandum est veritati: si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem: sed nec sic omnino veritatis delectatio deserenda est, ne subtrahatur illa suavitas, & opprimatur* (seu rectius in originali *opprimat*) *justa necessitas.*

Quæst. II. In electione Episcopi muneribus aut patrocinio locus esse non debet.

Quomodo erga populum se Pastor habere debeat, & sine omni favore, solaque meritorum consideratione eligendus sit, pluribus dein ostendit.

Quæstione 2. ostendit Gratianus auctoritate B. Gregorii, quod nec munerum datio, nec aliquorum patrocinia in electione Episcoporum valere debeant: " Nam „ si, ait Gregorius *Canone* 1. quorumdam patrocinio fue„ rit quisquam electus, voluntatibus eorum, cum fuerit „ ordinatus, obedire, reverentia exigente, compelli„ tur; sicque fit, ut & res illius Ecclesiæ minuantur, „ & ordo Ecclesiasticus non servetur ".

Altero *Canone* ex eodem Doctore probat, quod in electione Episcopi *communi* utilitati, non *suo lucro* quisque prospicere debeat: *quia nec libera judicia præferendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat.*

Quæst. III. An & quando simoniacus sit is, qui occasione electionis præstat juramentum pro indemnitate Ecclesiæ.

In procemio *Quæstionis* 3. resolvit Gratianus, quod „ simoniacus non sit, qui post electionem pro indem„ nitate Ecclesiæ juramentum præstitit: aliud enim est „ ante electionem juramentum facere, vel se facturum „ pacisci, ad hoc ut eligatur: aliud est, nulla præ„ cedente conventione, post electionem hujuscemodi „ juramentum offerre ".

Primam partem probat auctoritate Pelagii Papæ Clero Catinensi (a) scribentis, quem locum observare possunt, qui cum decimatoribus, seu pastoribus primitivis paciscuntur de minore competentia, vel aliquibus oneribus in se suscipiendis, ut eorum patrocinio aut præsentatione ad Pastoratum promoveantur.

In hac enim Epistola, præsertim sub finem, ut simoniacum reprehenditur, quod quis promiserit aliqua de juribus suis remissurum, si ad Episcopatum eligeretur; idque congruit asserto Gratiani.

Alterum assertum probatur ex gestis Urbani II. ubi refertur, quod cum Archiepiscopus Narbonensis quemdam in Episcopum ordinare renuisset ob juramentum ab ipso præstitum Canonicis electoribus: hic cum ad Urbanum accessisset, se a vitio purgavit, eo quod juramentum Canonicis fecisset post electionem, nullamque conventionem ante, ut eligeretur, fecisset.

Hactenus in gestis Urbani II. hæc verba non reperi, varietatem lectionis notavit Baluzius necnon contra fidem omnium antiquorum Gratiani exemplarium tam manuscriptorum quam editorum a Correctoribus Romanis pro his verbis, *a Sacerdotio me repellat*, posita esse, *a sacra me unctione repellat*. Cæterum de juramentis, quæ hodie a Clericis in accipienda possessione suorum beneficiorum, præsertim Curatorum exiguntur, videri possunt quæ dicta sunt in *Jure Eccles: Tomo III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 8. alias 26. *cap.* 2.

Quæst. IV. Accusatus de crimine recedere nequit ante sententiam.

Probat Gratianus *Quæstione* 4. unico Canone sub nomine Symmachi Papæ, sed sumpto ex libello Ennodii, quod Clericus a suo Episcopo de crimine accusatus, secedere nequeat ante tempus sententiæ, sive priusquam sub luce objecta constiterit.

Quæst. V. Recens disciplina de discessu Episcoporum Roma.

Quæstione 5. ex apocrypha Decretali Sixti I. adstruit, quod *Episcopus accusatus, & a sancta Sede vocatus, sine litteris Apostolicis ad suam reverti Ecclesiam nequeat.* Hanc disciplinam ætate Sixti I. esse recentiorem, scimus: at huic nihilominus Decretali adscribendum morem hodiernum, qui non permittit Episcopos Roma discedere sine licentia Pontificis, non dubium: neque ante evulgatas, receptasque falsas Decretales, ullum hujus praxis vel vestigium facile reperietur.

CAUSA IX.

Casus propositus.

GRATIANUS hanc causam, sive casum ita proponit: „ Sententia excommunicationis notatus quidam „ Archiepiscopus, aliquot Clericos alterius Metropo„ litani ordinavit, quemdam Cappellanum sui suffraganei „ illo inconsulto, deposuit; atque alium in loco ejus „ ordinavit ". Ex hoc casu tres quæstiones elicit.

Quæst. I. An ordinatio ab excommunicato facta possit haberi rata valide.

Quærit *Quæstione* 1. An ordinatio, quæ ab excommunicatis facta est " aliquo modo possit rata haberi "? Quæ recitantur a Gratiano, notanter *Canone* 2. & 3 sub nomine *Paleæ*, patenter supponunt, ordinationem factam ab excommunicato esse *nullam*: quandoquidem eam reiterandam asserant, quod & Gratianus admisisse videtur: saltem quoad excommunicatos: qui in ipsa sua „ ordinatione pœnam excommunicationis contraxerunt, „ qui numquam in numero Catholicorum fuerunt ": uti loquitur ad calcem *Canonis* 3. " Cæterum, qui inter Ca„ tholicos prius deputati sunt, si postea excommunica„ tionis sententia notati fuerint, ordinationes tamen „ eorum ab Ecclesia misericorditer tolerantur ".

Tum profert fragmentum Epistolæ Urbani II. in qua rescribit cuidam Episcopo: " quod Ordinatos ab excom„ municatis, quondam tamen Catholicis Episcopis, si„ quidem non simoniace Ordines ipsos acceperint & si „ ipsos Episcopos simoniacos non fuisse constiterit, ad „ hæc si eorum religiosior vita & doctrinæ prærogati„ va visa fuerit promereri, pœnitentia indicta, quam „ congruam duxerit, in ipsis, quos acceperunt, Ordi„ nibus permanere permittat.

Cum hæc apparerent Gratiano repugnare dictis Gregorii relatis *Canone* 1. quibus asserit Gregorius, quod *consecratio dici nullo modo possit quæ ab excommunicatis hominibus celebrata est*, pro conciliatione subjungit: *sed & illud Gregorii de nominatim excommunicatis intelligitur, quorum ordinationes sunt irritæ, si eorum damnatio non erat ordinandis incognita.*

Quidquid sit de opinione Gratiani, & hac Canones conciliandi ratione glossographus, reprobata opinione, quæ dicebat, quod excommunicatus, qui adhuc existens in

(a) Vel Catanensi, Catana urbs Siciliæ.

in *Ecclesia* ordinationem recepit, *valide* Ordines conferret: sed qui *extra* Ecclesiam recepit, nihil conferret, nec Ordinem, nec executionem, monet: *Dicendum esse, quod sive quis recipiat ultimam manus impositionem (id est Episcopalem) in Ecclesia sive* extra: *dum tamen forma Ecclesiæ servetur in ordinando, semper ordinem confert: sed non semper executionem, & hoc sive scienter, sive ignoranter ordinetur ab eo.* Deinde nonnullis circa eos, qui non recipiunt executionem, præmissis, concludit glossographus? *Hæc ergo sit fides tua, quod hæretici & excommunicati, & depositi vera Sacramenta conferunt, & verum corpus Christi conficiant.*

Hæc opinio glossæ communi seu Theologorum Scholasticorum, seu Canonistarum calculo probata & recepta fuit: sed an etiam veteribus Canonibus, & pristinæ Ecclesiæ disciplinæ omnino sit conformis, plures viri eruditi cum Joanne Morino *de Sacris Ordinat. part. 3. exercit.* 5 & 8. dubitant. Hoc autem hic monendum, exigui ponderis esse contra opinionem glossæ, quæ hic *Canone* 2. & 3. partim sine nomine, partim sub nomine Damasi Papæ allegantur.

Quæst. II. Nullus in alterius Episcopi Diœcesi quidquam ipso inconsulto agere potest.

Quærit ulterius Gratianus *Quæstione* 2. *An liceat Episcopo, Archiepiscopo, Primati, vel Patriarchæ Clericos alterius sine propriis litteris ordinare.*

Primis quinque Canonibus (quorum primus & tertius sunt ex falsa Decretali Calixti Papæ) probat, quod generaliter nullus quidquam in alterius diœcesi vel parochia propria auctoritate agere queat. Deinde descendit ad Ordinationes, adductis Canonibus Antiochenis & Constantinopolitanis admodum mendose, ut notant Correctores Romani; de quibus consuli poterunt Scholia in Canones utriusque Concilii *Tom. VI* hujus editionis.

Notandum quod Gratianus hac quæstione etiam ostendat, neque inferiores Presbyteros certis Ecclesiis adscriptos in aliis quidquam agere posse, proprio Presbytero inconsulto, neque alienum parochianum ad divina officia admittere.

Quæst. III. An Archiepiscopus suffraganei Clericos, illo inconsulto, damnare valeat, vel absolvere?

Gratianus *Quæstionem* 3. ita proponit: *An Archiepiscopus Clericos suffraganei sui, illo inconsulto, damnare valeat, vel damnatos absolvere.*

In utramque partem hanc discutiens quæstionem, pro parte affirmativa urget, quod Ecclesiæ totius Archiepiscopatus ad diœcesim pertineant Archiepiscopi; vocantur enim, ait, Episcopi a Metropolitano in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Sic quippe vices ei impertitur, ut potestatem suam sibi non adimat, unde & sine ejus consilio nihil eis agere licet.

Metropolitani auctoritatem supra modum & sine fundamento extollit Gratianus

De hac plenitudine potestatis in Metropolitano nihil plane in pristinis Canonibus aut Patribus legitur; neque etiam hodie creditur Metropolitanum sine consensu proprii Episcopi functionem seu jurisdictionem Episcopalem in diœcesi Episcopi exercere posse, tamquam cui plenitudo Episcopalis potestatis in omnibus diœcesibus suæ Provinciæ competeret, ipsique Episcopo quasi duntaxat essent in partem sollicitudinis, & quasi Vicarii Metropolitani adsciti (*a*).

In asserti sui probationem allegat Decretum Concilii Antiocheni: idque *Canone* 1. ex versione Martini Bracarensis, tamquam ex *Concilio Martini Papæ*, & *Canone* 2. ex versione Isidori: verum hoc Decreto nequaquam probatur subjectio Episcoporum respectu Metropolitani, quam hic ponit Gratianus, uti in Scholio Canonis 9. Antiocheni videri poterit in sæpe citato tractatu Historico-Canonico.

Post hæc probat Gratianus *Canone* 4. 5. 6. & 7. ex pseudo-Decretalibus Hygini, Aniceti, & Calixti Papæ Metropolitanos in causis Episcoporum aut aliis (nisi quod ad suam solummodo propriam Parochiam pertinet) sine consilio & voluntate omnium comprovincialium Episcoporum nihil agere posse: quod & Canone 8. comprobat auctoritate Nicolai I. in Epistola Bituricensi Archiepiscopo inscripta, cujus hæc est clausula finalis: *Ita ut secundum Nicænas regulas sua privilegia serventur Ecclesiis; præterquam si Apostolica Sedes aliquam Ecclesiam, vel ipsius rectorem quolibet speciali privilegio decreverit honorare.*

Privilegium recens ex falsis Decretalibus Romanæ Ecclesiæ a Gratiano assertum.

Hanc clausulam sapere jus novum, e falsis Decretalibus Isidorianis tempore Nicolai oriri & firmari cœptum, nequaquam obscurum est, (*b*) uti & hoc Gratiani assertum Canoni 9. subjectum: *Sola enim Romana Ecclesia, sua auctoritate valet judicare de omnibus, de ea vero nulli judicare permittitur.* Assertum hoc probat auctoritate Nicolai, Epistola ad Michaelem Imperatorem, in qua scribit, juxta Sacros Canones *Sedis Apostolicæ judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus judicare judicio licere.*

Recte autem hic notat glossographus, quod *ab hoc loco usque in finem agatur de excellentia Papæ, & omnia capitula quasi idem dicere*: sed addendum erat, omnia pene e mercibus Isidorianis sumpta esse.

Cum autem adverteret glossographus Nicolaum hic pro stabilienda auctoritate Sedis Apostolicæ adducere testimonium Innocentii & Pelagii suorum prædecessorum, notat quod „ familiaris sit hæc probatio, quod „ unus Papa inducit alium in testem “: sed abest plane quod ibidem subjungit glossographus: Sed hoc ideo, quia „ de ipsorum testimonio non est dubitandum; sicut Dominus mala Sodomæ per Angelos probavit, *quasi Romani Episcopi testimonium dictis Angelicis æquiparandum esset.*

Ut autem Gratianus eam in Romano Episcopo auctoritatem probet, adducit *Canone* 11. & 12. fragmenta Epistolæ sub nomine Anastasii ad Felicem II. Papam, quam esse apocrypham sciunt eruditi, uti & fragmentum prolatum *Canone* 13. sub nomine Innocentii Papæ, sed uti notant Correctores Romani, sumpto ex Synodo Romana sub Silvestro, quæ etiam ab eruditis tanquam supposititia rejicitur.

C A U S A X.

IN superiori causa dictum est, ait Glossographus, quid juris habeat Archiepiscopus super suffraganeis suis; nunc supponit Gratianus causam *decimam*, in qua ostendit, quid juris habeat Episcopus in Ecclesiis sui Episcopatus: hanc in rem proponit hunc casum; *Quidam Laicus Basilicam a se factam a diœcesana lege segregare quærit. Episcopus Ecclesiam cum omni dote sua ad suam dispositionem pertinere contendit: tandem evincit Episcopus, & per parochias militibus comitatus crudeliter desævit: quæ Ecclesiæ sunt, tamquam sibi debita usurpare contendit.* Ex hoc casu elicit tres quæstiones.

Casus propositus.

Quæst. I.

Quæstione 1. quærit: *An Basilica cum omni dote sua ad Episcopi ordinationem pertineat.*

Basilicæ, earumque bona ad Episcopi ordinationem pertinent.

Plures hic refert Canones, qui probant Basilicas cum suis dotibus in Episcopi potestate consistere; at præ cæteris notandus Canon Synodi Ilerdensis anni 524. relatus *Canone* 1. quo statuitur: *si ex Laicis quispiam a se factam Basilicam consecrari desiderat, nequaquam eam sub Monasterii specie, ubi congregatio non colligitur (in Synodo additur*, vel regula ab Episcopo non constituitur) *a diœcesana lege audeat segregare.*

Hic Canon ut intelligatur, jungenda est prima ejusdem Canonis pars, cujus fragmentum refertur *Causa* 16. *qu.* 1. *Canone* 34. integra autem sic habet: *De Monachis vero id observari placuit, quod Synodus Agathensis vel Aurelianensis noscitur decrevisse: hoc tantummodo adjiciendum, ut pro Ecclesiæ utilitate, quos Episcopus probaverit, in Clericatus officio cum Abbatis voluntate debeant ordinari: ea vero quæ in jure Monasterii offeruntur, ut nulla diœcesana lege ab Episcopo contingantur.*

Aliud discendum de bonis Monasteriorum.

Ex his habemus, hoc Canone aliquid novi adjici Canonibus Synodi Agathensis & Aurelianensis, de Monachis nimirum: cum omnia ad Ecclesias pertinentia, juxta Synodorum illarum Decreta essent in potestate Episcopi, ne quidquam de Monasteriis exciperetur, etiam bona & facultates Monasteriorum censebantur dispositioni Episcopi relicta: quare novi hoc adjecit Synodus Ilerdensis decernens: *Ea vero quæ in jure Monasterii de facultatibus offeruntur, in nulla diœcesana lege ab Episcopis contingantur;* id est nullam in illa esse Episcopi potestatem, nihil ex iis bonis posse sibi attribuere vel excerpere. Lex enim diœcesana nihil aliud significat, quam auctoritatem, & jus Episcopale ipsi per suam diœcesim competens.

Ne autem sub prætextu Monasterii, reliquæ Basilicæ a Laicis fundandæ a lege *diœcesana* subtraherentur, cautelam illam præsenti Canone comprehensam, addendam censuit Synodus; uti hæc latius deducit Franciscus Florens in tractatu de antiquo jure patronatus ibidem una notans, quod Gratianus *hoc jus singulare tamquam generale aliquod constitutum per universam Ecclesiam produxerit, sicut & eodem ingenio, ait, singularia quædam privilegia a Gregorio I. certis Monasteriis tantum concessa, tamquam jus commune omnibus Ecclesiis usurpavit; multis detractis, additis, & suppositis.* De quo plura ad *causam* 18.

Ecclesias sibi subjectas visitare debent Episcopi.

Quandoquidem Ecclesiæ omnes de jure communi gubernationi Episcopi subsint, consequens est, quod Episcopus eas visitare teneatur; de quo duos Canones 9. & 10. hic Gratianus profert, quorum priore (qui tamquam ex *Concilio Toletano* refertur, de quo videnda Correctio Romana) dicitur: *Relata est coram sancta Synodo querimonia plebium, quod sint quidam Episcopi nolentes ad prædicandam vel ad confirmandam suas per annum parochias circumire, qui tamen exigunt, ut mansiones, quibus in profectione uti debuerant, aliquo pretio redimant, quas parare debebant. Quæ duplex infamia, negligentiæ & avaritiæ sanctæ Synodo magno fuit horrori.* Contra hos decernit Canon, ne quis *ultra exerceat id cupiditatis ingenium, & ut sollicitiores sint Episcopi de suis gregibus visitandis.*

Per *mansiones* hic intelligi *procurationes* Episcopis visitantibus dandas observat Baluzius.

Annua sit visitatio Episcoporum.

Canone 10. ex Concilio Tarraconensi decernitur, ut antiquæ consuetudinis ordo servetur, & annuis vicibus diœceses ab Episcopis visitentur.

(*a*) Gratianus tribuit Metropolitanis, vel Primatibus, aut Patriarchis facultatem supplendæ Prælatorum in omnibus casibus negligentiæ, quam tamen non habent, nisi in casibus a jure memoratis, vel in iis, in quibus illam per usum legitimæ præscriptum adepti sunt.

(*b*) Ab aliqua pseudo-Isidori imitatore hanc clausulam adjectam fuisse suspicantur quidam Canonistæ.

Secun-

Episcopo impedito, alteri committenda visitatio.

Secunda parte quaestionis prolato unico *Canone* 11. probat Gratianus Episcopum infirmitate gravatum, aut alias legitime impeditum, alteri visitationis debere committere officium: *Presbyteros probabiles aut Diaconos mittat, qui reditus Basilicarum, reparationes, & ministrantium vitam inquirant.*

Quid ab Episcopis in visitatione agendum?

Dein *parte* 3. proponit, adducto Canone Bracarensi, de quibus Episcopi in visitatione tum clerum, tum populum interrogare & instruere debeant? optandum esset, ut Episcopi ad normam hujus Canonis visitationes instituerent, major sperari posset harum visitationum fructus.

Bona Ecclesiae ad Laicos nullatenus pertinere probat Gratianus, sed ex apocryphis.

Cum Gratianus hac quaestione probasset, quod Basilicae cum sua dote sint in potestate Episcopi, ideo *part.* 4. pluribus auctoritatibus probat, oblationes, aliaque ad Ecclesias pertinentia in *Laicorum* dominio esse non posse, nec Laicos ea sibi usurpare posse.

Verum adductae auctoritates exigui aut nullius ponderis sunt; prima quippe *Canone* 13. desumpta ex Epistola Hieronymi ad Damasum Papam de oblationibus altaris, eruditis passim suspectae fidei est: uti & Decretum Damasi Papae relatum Canone 15. quod *tomo* 2. *Concil. general. col.* 885. edit. Labb. rejicitur inter Decreta, quae auctoritate Gratiani Damaso tribuuntur; quod *Canone* 14. exhibetur sub nomine Calixti Papae, notant Correctores Romani, auctorem illius non posse esse Callixtum I. „ cujus tempore, inquiunt, Pantheon „ nondum vocabatur templum Mariae Rotundae . . . . „ Bonifacius enim fuit, quae tempore Phocae Imperato„ris illud Beatae Mariae & omnibus Sanctis dica„vit. „

Ex praemissis auctoritatibus tandem concludit Gratianus: „ Ecclesiae cum omnibus rebus suis ad Episcopi „ ordinationem pertinere monstrantur, & tam Eccle„siae, quam oblationes, & facultates earum a Laico„rum dispositione probantur immunes.

Certum est nec pristinis Ecclesiae saeculis, neque hodie res temporales ad Ecclesiam spectantes, a Laicorum dispositione, sive ut minus superintendentia omnino fuisse aut esse immunes, ut in latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 5. *cap.* 1. *& seq.* alias 36. *cap.* 2.

Quaest. II. Res Ecclesiae dispensare potest Episcopus, non pro arbitrio distrahere.

Ne autem Episcopis crederetur concessa auctoritas, res Ecclesiae pro suo arbitrio distrahendi, *Quaestione* 2. exponit *potestatem dispensandi intelligendam esse, non distrahendi vel dilapidandi.*

De precariis.

Refert inter caetera tres Canones 3. 4. & 5. de *precariis* agentes, quarum frequens in Conciliis Gallicanis, necnon Regum Galliae capitularibus, atque formulis Marculfi Monachi, aliorumque mentio occurrit. Praecipitur hic *Canone* 5. ut *precariae de quinquennio in quinquennium secundum antiquam consuetudinem & auctoritatem renoventur.* Refertur & hic Canon in *c.* 2. ※ *de precariis.* De origine harum precariarum, earumque natura & conditionibus, sub quibus olim concedebantur, & quomodo a *precario* & emphyteusi distinguerentur, late agit Emmanuel Gonzalez in commentario ad dictum *c.* 1. ※ *de precariis.* Item vir eruditus Bignonius in notis ad *l.* 2. *c.* 364. Reginonis; testaturque Antonius Augustinus in notis ad *c.* 1. *de precariis* in prima Decretalium collectione, *hoc genus contractus ignotum veteribus Romanis, hodie quoque non agnosci.* Recte quoque notavit cum Correctoribus Romanis, Decretum, quod a Gratiano refertur *Canone* 6. sub nomine *Concilii Carthaginensis*, in nullo Conciliorum Carthaginensium reperiri: licet & in Decretalibus ex Concilio Carthaginensi quoque referatur, auctoritate indubie Gratiani.

Quomodo Episcopus res Ecclesiae dispensare debeat.

Addit Gratianus *Canone* 7. Decretum Concilii Antiocheni ex versione Martini Bracarensis, de modo quo Ecclesiae facultates ab Episcopis sunt dispensandae; de quo vide *Tom. IV. Schol. in Canonem* 25. *Antiochenum.*

Quaest. III. In visitatione subditos non debent gravare Episcopi.

At nonnulli Episcopi auctoritate sua in Ecclesias sibi subjectas abutentes, eas variis exactionibus gravabant: contra hos agit Gratianus *Quaestione* 3. exhibens Canones, quibus exactiones illae Episcopis interdicuntur, moderatoque Cathedratico contenti esse jubentur: notandusque prae caeteris Canon desumptus e Concilio Cabilonensi II. *Can.* 14. quo Episcopis praecipitur, ut in visitatione parochiae ab omni exactione temporali abstineant, & in omnibus ita se gerant, ut ostendant, se non lucra temporalia, sed animarum quaerere. Verba Canonis sunt: *cavendum est sane, ne cum Episcopi parochias suas (id est Dioeceses) peragrant, quamdam non solum erga subditos, sed erga socios tyrannidem exerceant, ne, quod absit, non cum charitate, sed cum quadam jactantiae temeritate; nec cum gratiarum actione, sed cum quadam judiciaria invectione stipendia ab eis exigant. Observandum modis omnibus est, ut si quando peragrandae parochiae necessitas incumbit, in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in praedicatione verbi Dei, in lucris animarum, potius quam depraedandis & spoliandis hominibus, & scandalizandis fratribus operam dent. & si quando ad peragendum ministerium suum a subditis aut fratribus aliquid accipiendum est; hoc summopere observare debent, ne quem scandalizent aut gravent. Tanta ergo discretio in hac re tenenda est, ut & verbi Dei praedicator, ubi proprii sumptus desunt, a fratribus accipiat, & iidem fratres illius potentia non graventur, exemplo Apostoli Pauli, qui ne quem gravaret, arte & manibus victum quaerebat.*

Porro Gratianus postquam primis quinque Canonibus ostendit, Episcopos moderato Cathedratico debere esse contentos, monet ad calcem Canonis 5. *Cathedraticum quod his auctoritatibus Episcopis permittitur exigere, praeter medietatem vel tertiam partem oblationum, quae etiam pro varia Ecclesiarum consuetudine ex praemissis auctoritatibus Episcopo debetur, intelligendum esse, nec illa, ait, pars oblationum omnium generaliter intelligenda est; sed vel anniversaria dedicationis, vel quorumdam etiam solemnium dierum, prout inter Episcopum & Sacerdotem tempore dedicationis convenerit.* Caeterum de his juribus Episcoporum, & moderatione in his servanda latius egi in *Jure Eccles. Tom.* I. *part.* 1. *tit.* 17. *cap.* 2.

CAUSA XI.

Redit hic Gratianus ad ordinem judiciorum.

NOTAVIMUS supra quod Gratianus a causa secunda inchoaverat ordinem & formam judiciorum; quem levissima occasione sumpta ex quodam Canone de *renuntiatione Episcopatus* mentionem faciente, intermiserat, intertis quatuor causis alio plane pertinentibus, septima, octava, nona, & decima: nunc vero causa undecima rursus ad ordinem & formam judiciorum, quem intermiserat, redire videtur.

Casus propositus.

Causam undecimam his verbis proponit Gratianus: *Clericus adversus Clericum quaestionem de praediis agitavit, quam ad civilem judicem producere voluit: reus non nisi ante judicem Ecclesiasticum stare volebat: actor vero potentia (a) civilis judicis illum a possessione sua dejecit: quo audito Episcopus eum ab officio suo suspendit: ille contempta Episcopi sententia officium suum administravit. Hoc comperto Episcopus sine restitutionis in eum sententiam dedit.* Ex hoc casu sive causa Gratianus format tres quaestiones.

Quaestio I. An & quibus & quibus in causis Clericus coram civili judice conveniri possit.

Quaestione prima quaerit: *Utrum Clericus ante civilem judicem sit producendus?* Quaestionem in tres partes dividit Gratianus: prima pars producitur a Canone 1. usque ad Canonem 26. cui hanc ex praecedentibus Canonibus subjicit conclusionem: *Cum ergo his omnibus auctoritatibus Clerici ante civilem judicem denegentur producendi (cum nisi prius depositi vel nudati fuerint, curiae non sint repraesentandi) patet, quod ad saecularia judicia Clerici non sunt protrahendi.*

Secundam partem inchoat a Canone 27. & protrahit usque ad 30. inclusive; cui subjicit conclusionem in medium objectionis, nimirum, quod ex adductis auctoritatibus detur intelligi, quod *in civili causa Clericus ante civilem judicem sit conveniendus: sicut enim Ecclesiasticarum legum Ecclesiasticus judex est administrator: ita & civilium nonnisi civilis debet esse executor: sicut enim ille solus jus interpretandi Canones, qui habet potestatem condendi eos: ita ille solus civilium legum debet esse interpres, qui eis jus & auctoritatem impertit. In criminali vero causa nonnisi ante Episcopum est Clericus examinandus. Et hoc est illud quod Legibus & Canonibus supra definitum est, ut in criminali videlicet causa ante civilem judicem nullus producatur, nisi forte cum consensu Episcopi sui, veluti quando incorrigibiles inveniuntur, tunc detracto officio, curiae tradendi sunt.*

Postea a Canone 30. usque ad Canonem 47. respondet ad objecta, ac tandem variis auctoritatibus allegatis subnectit Canoni 47. conclusionem generalem & finalem, nimirum quod *Clericus ad publica judicia nec in civili nec in criminali causa est producendus, nisi forte Episcopus civilem causam decidere noluerit, vel in criminali sui honoris cingulo eum nudaverit.*

Distinguit insuper judicia *saecularia* in judicia *saecularium negotiorum*, & *saecularium personarum*. Haec Clericis interdicta esse, non autem illa concludit dicens; *Prohibentur ergo Clerici a cognitione negotiorum saecularium, non saecularium causarum: negotia quippe Clericorum, sive civilia, sive criminalia fuerint, nonnisi apud Ecclesiasticum judicem ventilanda sunt.*

Pleraque a Gratiano selata pro immunitate Clericorum a Laicali judicio aut sunt apocrypha, aut mutilata, aut in alienum sensum detorta.

Pro hac conclusione plures Canones attulit Gratianus, sed apocryphos plurimos, aliquos mutilatos, & alios in sensum alienum contortos.

Ac primo Canone desumptus ex Epist. Caji.

Inter apocryphos occurrit in primis Canon 1. desumptus ex Epistola Caji Papae ad Felicem Episcopum, notatque vir eruditus Franciscus Florens antecessor Parisiensis in doctissimo hujus quaestionis commentario, incredibile merito videri Episcopum Romanum circa annum 283. imperante Diocletiano (quando Pontificatum gessit Cajus) sibi tantam auctoritatem sub Imperatore pagano & persecutore Christianorum vindicasse, ut statueret: *Nemo unquam Episcopum apud judicem saecularem, aut alios Clericos accusare praesumat*, prout hic legitur; cum nequidem sub Christianis Imperatoribus tantum juris sibi tribuerent, uti in praefatione citati commentarii Florens ostendit.

Item Canon 3. ex Concilio Aurelianensi, sed mutilatus.

Non majoris est ponderis Canon 3. desumptus ex falsa Decretali Marcellini Papae, quem reperiri in Concilio Aure-

(a) In editione Pithoeana legitur *patientia.*

Aurelianensi III. notant Correctores Romani, sed clausula posteriori nonnihil mutata; hic enim apud Gratianum legitur: *Nec Laico quemlibet Clericum liceat accusare.* In Concilio autem legitur *Canone* 32. *Neque Laico, inconsulto Sacerdote, Clericum in sæculare judicium liceat exhibere*; quæ lectionis varietas evidenter diversum sensum Canoni affingit, notatque citatus Florens, quod verba, prout a Gratiano exhibentur *repugnent plane disciplinæ Ecclesiasticæ illorum temporum, & Canonibus generalibus Conciliorum, ipsique rationi*.

Uti enim a Gratiano exhibentur, significatur quod Laicus ut *actor* nequeat Clericum inconsulto Episcopo, ad judicem publicum seu civilem vocare, quod disciplinæ illorum temporum contrarium esse recte notavit citatus auctor; at prout legitur in Concilio, evidenter agitur de Clerico *actore*, qui Laicum coram judice civili convenire vult; quod inconsulto Episcopo fieri vetatur, conformiter ad ætatis illius disciplinam, quæ Clericis non permittebat pro rebus temporalibus inconsulto Episcopo, ad publicos judices suos debitores trahere.

Item Canon 4. qui Concilio Nicæno, aut Julio Papæ falso adscribitur.

Inter apocrypha merito, & reponitur Canon 4. exhibitus sub nomine Concilii Nicæni, quem inter Canones Nicænos hodie non reperiri monent Correctores Romani, una tamen notantes. Canonem hunc referri a Julio in rescripto contra Orientales: at hoc Julii rescriptum suppositititium esse scitur: in hoc Canone legitur: *Judices autem alii esse non debent, quam quos ipse, qui impetitur, elegerit: aut quos sua cum consensu hæc sancta Sedes aut ejus Primates auctoritate hujus sanctæ Sedis vel legaverint.* Cum autem agatur hoc Canone de eligendis judicibus, a quibus Clerici essent judicandi, non sine fundamento conjicit Florens *compositum & confectum ex parte fuisse hunc Canonem ex antiquo more judiciorum Ecclesiasticorum in Africa, qui fuit, ut si adversus Episcopum vel Clericum Episcopus vel Clericus conveniretur civili vel criminali judicio, ab aliis Episcopis vel Clericis interrogaretur reus, utrum apud Episcopos agere, & quos eligere vellet.* Insuper merito observat Florens, hic affectatam inepte Pontificis Romani in eligendis judicibus auctoritatem, quæ vel Episcopis, vel Metropolitanis, qui in Africa *Primates* vocabantur, competebat, ut vel hic videamus manum adulteratricem ipsius Isidori.

Item Canones 7. & 14. ex suppositiciis Marcellini & Alexandri.

Apochryphis quoque annumerandus Can. 7. qui a Gratiano primitus assignatus fuit *Bonifacio in Epistola, quam supponit conscriptam ad Episcopos Galliæ*: at Correctores Romani posuerunt: *Item Marcellinus Epistola secunda ad Episcopos Galliæ*: notantque priorem hujus Canonis partem in hac Epistola extare, sed eam suppositiciam esse non dubitatur hodie, uti & Epistolam Alexandri, e qua descriptus est *Canon* 14. atque utramque adumbratam esse ex verbis Apostoli 1. *ad Corinth. cap.* 6. notavit Franciscus Florens, quamvis utraque plurimum a verbis & mente Apostoli recedat. Apostolus enim eo loco increpat fideles, quod apud Ethnicos & infideles judices litigarent, sed nequaquam præcipit aut hortatur, ut Clericos, seu Ecclesiasticos viros litibus judicandis & decidendis præponant, quemadmodum harum Decretalium auctores supponere videntur, dum ex verbis Apostoli deducunt, solos judices Ecclesiasticos causis dijudicandis esse præponendos, quos idem Apostolus a litibus & strepitu forensi maxime abhorrere debere, unice monet.

Item Canon 8. falso adscriptus Bonifacio Papæ.

Falso Canon 8. tribuitur Bonifacio ad Episcopos Galliæ, sed desumptus est ex *Novella* 123. *c.* 7. *Justiniani*, quamvis Gratianus non referat ejus verba, sed Justiniani veteris interpretis, qui Justiniani Novellas in epitomen redegit, & inter hujus Novellas refertur ordine 115. e cujus capite 10. hic Canon totidem verbis descriptus est, omissa tamen hac clausula *nisi Imperialis jussio præcesserit*; sive ut legitur *c.* 8. citatæ Novellæ: Neque pro qualibet *pecuniaria causa vel criminali Episcopum ad judicem civilem aut militarem invitum producere aut exhibere* citra Imperialem jussionem permittimus: qua clausula evincitur, quod juxta hanc Novellam: *Rescripto Principis Episcopum evocari posse litis causa ad judicem civilem vel militarem*: ut hic notat Dionysius Gothofredus.

Item Canones 9. 10. 33. ex pseudo Synodo Romana sub Silvestro.

Referuntur Canones 9. 10. & 33. ex pseudo-Synodo Romana, aut ejus Epilogo sub Silvestro Papa, quorum hæc est sententia, quod Laici adversus Clericos in testes & accusatores recipiendi non sunt, nec Clerici Clericos coram judice sæculari ullatenus accusare possint, diciturque Canone 10. *Si quis Clericus accusans Clericum in curiam introierit, anathema sit.* Monet autem Gratianus ad calcem Canonis: *Subaudiendum est, si publicorum judiciorum cognitionem petierit: Episcopale namque judicium nihil obest ab Imperatore postulare.*

Hanc distinctionem ut probet Gratianus subjicit *Canone* 11. Decretum sub nomine *Concilii Carthaginensis VIII.* sed eo nomine significari Milevitanum Concilium monet Correctio Romana. At in Codice Ecclesiæ Africanæ extat *Canone* 104. ex Concilio Carthaginensi anni 407. eoque decernitur, ut *quicumque ab Imperatore cognitionem publicorum negotiorum petierit, honore proprio privetur: si autem Episcopale judicium ab Imperatore postulaverit, nihil ei obsit.* Vide Scholion ad hunc Canonem *Tom. VII.* hujus editionis.

Relato autem hoc Canone monet Gratianus: *Sic & sequentes auctoritates intelligendæ sunt, quibus Clericorum causas non nisi Clerici cognoscere jubentur.*

Item Canones 29. 30. & 32. ex falsa Decretali Clementis Papæ.

Non majoris ponderis, quam hactenus relati sunt Canones 29. 30. & 32. ex falsa Decretali Clementis Papæ ad Jacobum fratrem Domini, tenduntque ad interpretationem supra citati capitis 6. Epistolæ ad Corinthios, in qua Paulus Christianos omnes, tam Clericos quam Laicos, quantum valet, a litibus deterret. Unde & in citatis Canonibus, Petrus inducitur alloquens Clementem, ut ab omni strepitu judiciorum abstineat, & soli Ecclesiæ vacet: *impietatis enim crimen esse*, ait, Episcopum, neglectis verbi Dei studiis, sollicitudines suscipere sæculares: unde hæc Clementis Decretalis, generaliter interdicit Episcopis negotiorum *sæcularium* tractationem: proinde male a Gratiano restringitur ad cognitionem negotiorum sæcularium virorum, non sæcularium causarum: ut hoc pacto accommodet Canones ex hac pseudo-Decretali confectos, ipsamque confictam Decretalem conclusioni quam subjungit Canoni 47. „ Negotia „ Clericorum sive criminalia, sive civilia fuerint, non „ nisi apud Ecclesiasticum judicem ventilanda sunt. “ Hæc latius deducit citatus Franciscus Florens, una notans quod sæculo IV. Imperatorum constitutionibus inductum esset, ut in rebus quæ ad *Religionem* & *fidem*, aut *disciplinam* Ecclesiasticam pertinerent, Episcopi, soli cognoscerent, tam inter Clericos, quam Laicos, cujuscumque conditionis forent: in reliquis vero negotiis magistratuum tribunalia omnes omnino Clerici adire tenebantur. Solis Episcopis Constantius primum indulsit, ne coram publicis magistratibus convenirentur, nisi jussu Imperatoris nominatim judices delegarentur in causis criminalibus gravioribus.

Non tantum apocrypha plura impendit hic Gratianus; sed & ex authenticis monumentis deprompta mutilat, & nonnunquam in alienum sensum detorquet.

Item Canon 5. in alienum sensum detortus.

Exemplo sit Canon 5. desumptus pro sua parte ex *L.* 3. *Cod. Theod. de Epis. judicio*: sed mutilatus, & in alienum sensum a Gratiano detortus; nam post hæc verba Canonis: *habent enim illi* (Episcopi, vel qui necessitatibus Ecclesiæ deserviunt) *judices suos, nec quidquam his, publicis est commune cum legibus*: omisit quod erat præcipuum in ipsa lege: *quantum ad causas tamen Ecclesiasticas pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi*: quod & plenius in integra lege explicatur, ut scilicet, quibuscumque mota fuerit *quæstio, quæ ad Christianam sanctitatem pertineat, eos doceat sub eo judice litigare, qui Præsul est in suis partibus omnium Sacerdotum, id est per Ægypti Diœcesim*, scilicet Timotheo Alexandrino Episcopo: *quidquid vero negotiorum aliunde inciderit* a Præfecto Augustali decidi mandat.

Itaque ex legis contextu clarum est, in hac lege probari distinctionem, quæ occurrit in *L.* 1. *Cod. Theod. de Relig.* ut in omnibus causis ad Religionem pertinentibus, Episcopale judicium adeatur, in reliquis vero negotiis judices publici sive sæculares.

Hinc patescit, Gratianum, detorsisse hunc textum in sensum omnino alienum, dum ex illo concludere vult generaliter & indefinite, ad sæcularia judicia nullum Clericum esse protrahendum, ut habet summarium Canonis.

Pars altera Canonis desumpta est ex Historia Ecclesiastica Rufini, qui plenius historiam enarrat; cujus hic duntaxat summa refertur, & cujus mentio tum apud Gratianum, tum apud alios Canonum collectores passim adducitur, ut probent Constantinum credidisse se de Episcoporum excessibus judicare non posse.

Verum si historia, prout a Rufino refertur, penitus expendatur, non de gravioribus criminibus, sed de solis jurgiis & simultatibus inter Episcopos exortis agi deprehendetur, de quibus Constantinus judicium ferre recusavit, non tantum propter summum honorem, quem exhiberi Episcopis voluit, sed etiam, ut ipse pronuntiavit Constantinus, ut omissis hujuscemodi contentionibus, illa, quæ ad fidem pertinerent, tranquillo & pacifico animo deciderent, prætermissis hisce jurgiis & contentionibus.

Plura alia notanda exempla mutilatorum, & in alienum sensum detortorum Canonum hac quæstione occurrentia exponit citatus Florens.

Ideo tot apocrypha & mutilata a Gratiano adducta sunt, quod ejus scopo congruerent.

Nec mirum videri debet Gratianum tot apocrypha, mutilata, & in alienum sensum detorta adduxisse hac quæstione, cum enim propositum esset Gratiano, Episcoporum jurisdictionem & Clericorum immunitatem, sive privilegia fori amplificare, non dubitavit adducere ea, quæ confictis Decretalibus magna copia continebantur: necnon quæ apud recentiores collectores Isidorum secutos reperit conducentia ad hanc amplificationem.

Hanc quæstionem magna eruditione commentatus est Franciscus Florens.

Cæterum etiam ipse Franciscus Florens exactius & pressius in citato commentario hujus quæstionis segregavit summa diligentia & eruditione Canones apocryphos a sinceris, & mutilatos ad suos fontes & integritatem reduxit, singulosque suæ respective ætati assignavit, atque ita ostendit, quæ sensim labentibus sæculis circa jurisdictionem Ecclesiasticam & forum Clericorum varietas contigerit, ut merito hic commentarius pro absoluto tractatu de jurisdictione Ecclesiastica reputandus

dus

dus sit, in quo plurima admodum notanda, & magna eruditione referta occurrunt, quæ legisse non penitebit.

Conclusio ex iis apocryphis a Glossographo, ipsisque Pontificibus deducta.

Interim Glossographus, & alii juris Interpretes non distinguentes falsa a veris, vel mutilata ab integris, secuti simpliciter auctoritates, prout in Gratiani Decreto extabant, concluserunt, Clericum *in omnibus causis criminalibus* indistincte, & in civilibus, solis pene feudalibus exceptis, coram judice Ecclesiastico conveniendum, quin nec huic privilegio fori renuntiare posse: uti & Pontifices, quorum resolutiones in Decretales sunt relatæ, responderunt, secuti similiter auctoritatem Decreti Gratiani: a quibus tamen usu fori signanter Belgici multum recessum est, uti in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 1. annotavi. (*a*)

Quæst. II. & III. Qua pœna dignus sit Clericum coram judice sæculari conveniens?

Resoluta prima quæstione, utrum Clerici ad civilem judicem sint vocandi, proponit secundam, utrum Clericus suspensione dignus sit, qui Clericum a suo Episcopo ad judicem sæcularem attraxerit.

Huic quæstioni in textu subjungit Gratianus: *quod vero culpa illa suspensione digna sit, ex capitulo illo Milevitani Concilii liquido constat; si enim communione privandus est, qui Clericum ante civilem judicem crediderit protrahendum; multo magis suspensione dignus est, qui sui Episcopi judicium interpellantem ad judicium sæculare protrahere non dubitavit.*

Hanc quæstionem sufficienter solutam existimans Gratianus, immediate proponit tertiam his verbis: *Sed ponatur quod hæc culpa suspensione digna non fuerit; quæritur, utrum sit deponendus, qui officium contra prohibitionem Episcopi celebrare ausus est?*

Occasione arrepta, agit hic Gratianus de excommunicatione.

Occasione suspensionis & depositionis, quam in casu posito meruisse posset Clericus, tractat hic Gratianus de excommunicatione & reconciliatione excommunicatorum, dividens quæstionem in decem partes.

Primam partem præcipue impendit ad probandum, quod excommunicati ab omnibus sint vitandi.

Quid agere debeat ille, qui se...

Et quidem quod is qui se injuste excommunicatum credit, possit quidem querelam suam coram Synodo Episcoporum proponere, sed tamen interim donec causa finita & judicata sit, a communione abstinere, & Episcopo obedire teneatur: in cujus probationem adducit Canones 2. & 6. ex Concilio Antiocheno, cujus Canonem 4. relatum *Canone* 6. exhibet rursus *Canone* 7. ex versione Martini Bracarensis, tamquam ex Concilio Martini Papæ. Addit eumdem in finem *Canone* 4. Decretum Concilii Sardicensis. Item *Canone* 5. Concilii Carthaginensis II. Can. 8. qui in Codice Africano conficit Canonem 11.

De modo quo excommunicati possunt, innotescere.

Porro Canones hos non parum mutilatos & ab originali discrepantes referre Gratianum, ex notis Correctorum Romanorum videri potest.

Observant quoque hi Correctores Canonem 9. a Gratiano relatum ex *Concilio Africano*, non reperiri in Concilio, quod hodie inscribitur *Africanum*; sed haberi in Codice Africano Canone 26. de quo vide *Tom. VII. Schol.* in prædictum Canonem.

Gratianus *Canone* 11. 12, 14. 15. 16. *&* 17. adducit plura fragmenta ex falsis Decretalibus, quæ non obscure manum recentiorem ostendunt, ac notanter *Canone* 14. ex Decretali Anteri Papæ, in qua dicitur, quod in veteri quidem lege non obtemperans Sacerdotibus, aut extra castra positus, lapidabatur a populo, *aut gladio cervice subjecta, contemptum expiabat cruce: nunc vero inobediens spirituali animadversione truncatur, & ejectus ab Ecclesia, rabido dæmonum ore discerpitur.*

De modo quo excommunicati possunt innotescere.

Adducit tandem *Canone* 20. Decretum sub nomine Honorii Papæ, quo præcipitur, ut *curæ sit omnibus Episcopis excommunicatorum omnium nomina, tam Episcopis vicinis, quam suis Parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita præ foribus Ecclesiæ cunctis convenientibus inculcare; quatenus in utraque diligentia, & excommunicatis ubique Ecclesiasticus aditus excludatur, & excusationis causa omnibus auferatur.*

Decretum hoc non posse tribui Honorio II. recte notavit Stephanus Baluzius, cum referatur a Burchardo, Anselmo & Ivone, qui ante Pontificem hunc scripserunt. Neque inter Epistolas aut Decreta Honorii I. repetitur; nec mirum, cum illud sit pars prior Canonis decimi Concilii Ravennatensis anni 877. præside Joanne Papa VIII. celebrati, quod & extat apud Labbæum *tomo* 9. *Concil. General. col.* 299. Ipsum Canonem Ivo *parte* 14. sui Decreti *cap.* 65. recte

Qui excommunicati vitandi?

tribuit Joanni III. in Concilio apud Ravennam, quem eadem parte *cap* 113. falso tribuerat Honorio. Gratianus verisimiliter hoc Decretum viderat apud Ivonem hic citatum sub nomine Honorii, & sine ulteriori reflexione ita retulit in suum Decretum. Interim certum est simili aliqua forma olim Episcopos jampridem usos fuisse, ut excommunicati innotescerent, & ab omnibus vitari possent; signanter, nominatim & per sententiam excommunicati, de quibus hic agit Gratianus, & ad quos ad calcem dicti Canonis generalia asserta de vitandis excommunicatis restringenda monet his verbis: *Verum hoc de nominatim excommunicatis intelligitur*: Addit insuper „ excommunicationis „ pœnam dupliciter subimus, & dum reatum incurrimus; & dum sententia notamur „.

In probationem sui asserti (a quo inchoatur *pars secunda*) refert verba Origenis sub nomine S. Hieronymi, uti & Canone sequenti: quia ipse Hieronymus homilias Origenis latinas fecit, uti notant Correctores Romani.

Distinguitur in hunc sinem multiplex excommunicatio. Alia est coram Deo alia coram hominibus.

Priore itaque Canone dicitur dupliciter aliquem ob crimen admissum tradi satanæ: uno modo *cum delictum ejus manifestum sit Ecclesiæ, & per Sacerdotem pellitur de Ecclesia, ut notatus ab omnibus erubescat .... alio modo ... cum peccatum ejus manifestum non sit hominibus, Deus autem, qui videt in occulto... talem tradit satanæ.*

Hoc testimonio relato concludit: Cum ergo *per* sententiam *quis nominatus fuerit, cum eo communicare non debemus: cum autem solo reatu, occultæ excommunicationis contraxerit pœnam, non est ab ejus communione cessandum.*

Adductis deinde auctoritatibus, quibus probatur malos in Ecclesia nonnunquam tolerandos, ne eradicando zizania eradicemus simul & triticum: tum rursus concludit ad calcem *Canonis* 24. *Evidenter itaque ex præmissis apparet, quod eorum communionem vitare non cogimur, qui sententia notati non sunt.*

Alia separat a consortio fidelium.

Addit dein, quod ipsius sententiæ notatio multipliciter intelligatur: „ aliquando enim, ait, arcetur „ quis a liminibus Ecclesiæ, & a communione *Cor*„ *poris & Sanguinis Christi*, vel *teste conscientia*, „ juxta illud Apostoli: *probet se homo*, &c. „ 1. Cor. *cap.* 11. *vers.* 28.

Alia tantum privat communione corporis Christi.

Interdum *sententia Ecclesiastica, sicut pœnitentes, quibus tempore finito beneficium reconciliationis impenditur. Hæc sententia excommunicatio vocatur: quia a communione Corporis & Sanguinis Christi notatum prohibet.....qua sententia non separatur quis a consortio fidelium.*

Est, ait, & alia sententia, quæ *Anathema* vocatur, qua quisque separatur a consortio fidelium.

De hac sententia intelligendos esse Canones vetantes communicare cum excommunicatis monet. Hanc distinctionem excommunicationis multis auctoritatibus ibidem indicatis probatam esse asserit: notans quæ de una, & quæ de altera excommunicationis specie intelligenda sint.

Post hæc subjungit duos Canones nimirum 25. *&* 26. quibus probet, quod *communicare non liceat iis, qui excommunicatis communicant*, uti habet summarium Canonis prioris, monetque ad calcem Canonis posterioris; „ Sed hoc specialiter in his, qui excommuni„ catis *nominatim* communicant „.

Speciale Decretum Concilii Toletani circa vitandos excommunicatos.

At speciale est id in posteriore Canone ex Concilio Toletano, quod cum Laico aut Clerico abstento communicare duntaxat vetentur Clerici vel Religiosi, declaratque quod „ *hoc pertineat ad eos Clericos, qui ejusdem Episcopi sunt, & ad omnes, qui commoniti fuerint de eo, qui abstinetur, sive de Laico quolibet, sive de Clerico*. Ex hoc Canone tria elici posse videntur. Primo abstentum seu excommunicatum a Clericis tantum & Religiosis, non vero a Laicis debuisse vitari. Secundum, quod præcepto de vitando excommunicato tenerentur tantum Clerici Diœcesani Episcopi excommunicantis. Tertium, quod præter Clericos & Religiosos, qui generaliter tenebantur vitare excommunicatum, jus esset Episcopo cuilibet Laicorum (prout ipsis videbatur expedire) speciali communitione prohibere communionem cum excommunicato, &c.

An & quousque injusta excommunicatio sit servanda?

Post hæc progreditur Gratianus referre Canones de excommunicatione loquentes, ac præsertim eos, qui dicunt excommunicationem, quam quis putat injustam, esse servandam, quousque vel ab excommunicante, vel a Synodo, vel ab alio Superiore absolutionem meruerit, vel declarata fuerit excommunicatio injusta.

Auctoritate plures hic adducit, at partim apocryphas aut dubias, partim alio spectantes.

Inter apocryphas recensendum, quod *Canone* 27. adfertur ex Epistola Urbani I. *cap* 5. quam inter putridas pseudo-Isidori merces referunt passim eruditi.

Quæ sunt adducta *Canone* 28. ex Synodo VIII. non haberi in illa Synodo quæ VIII. dicitur, notant Correctores Romani, qui una monent, quod „ multa, quæ a Gratiano ex octava Synodo citantur, in regulis *Ba*„ silii, Isidori, & aliis ad Monachos pertinentibus in„ venta sint. Et quidem præsentis Canonis verba ex re„ gula Magistri (quam integram edidit Lucas Holstenius in Codice regularum) accepta esse apparent, ubi *cap.* 13. legitur: „ Si quis vero frater, aut palam aut absconse „ cum eo (Monaco excommunicato) fuerit collocutus aut junctus, communem statim cum eo excom„ municationis contrahat pœnam, & ab omnibus i„ pse

(a) Sub finem hujus primæ quæstionis, significare videtur Gratianus bona Ecclesiastica auctoritati Principum non subjici: ait enim, Ecclesiæ facultates a Laicorum dispositione esse, immunes: quod adversatur *cap.* 2. *Dist.* 8.

ipse reus sit ". Hic latius de excommunicatione Monachorum agitur, de quo plura quoque tradit notatu digna Hugo Menardus in notis ad concordiam regularum, & nonnulla notavit in *Jure Eccles. Tomo IV. parte 3. tit. 11. cap. 4.* alias 3. Exiguæ & suspectæ quoque fidei sunt, quæ *Canone* 37. sub nomine *Gelasii*, & *Canone* 38. sine nomine auctoris præfixo nomine *Pulea* adducuntur.

Quod ex Concilio Carthaginensi II. relatum est *Canone* 29. spectat ad evitationem excommunicati: & quod adductum deinde est *Canone* 36. ex Carthaginensi V. referri debet ad Clericos de crimine infamatos, qui se in Synodo purgare recusant: de quo consuli potest *Tomo VII. Sibylion in Canonem* 39. Codicis Africani. Denique sub nomine Milevitani Concilii II. relata *Canone* 34. præscribunt, ut Clericis, qui se injuste excommunicatos queruntur, querelas suas instituere & appellare liceat.

De gravitate pœnæ excommunicationis.

Gravitatem pœnæ excommunicationis ostendit Augustinus adductis *Canone* 32. & 33. aitque: *Nihil sic debet formidare Christianus, quam separari a corpore Christi*, quod contingit per justam excommunicationem.

Quamvis inter ea, quæ adducta sunt, pauca deprehendantur, quæ probent, sententiam licet injustam, esse servandam, tamen quia id præcipue præ oculis habuisse apparet Gratianum, subjicit tandem *Canonis* 40. discursum, quo ostendit, quo sensu intelligendum sit, sententiam licet injustam esse servandam: " Præmissis auctoritatibus (ait) quibus injustæ sententiæ ,, usque ad examinationem utriusque partis, parere ,, jubemur, ita respondetur. Gregorius (in Canone ,, 1.) non dicit sententiam injuste latam esse servan- ,, dam, sed timendam, sicut & Urbanus (in Canone 27.) timenda est ergo, id est *non ex superbia contem-* ,, *nenda*. Reliquæ vero auctoritates de excommunica- ,, tis loquuntur, qui vel vocati ad Synodum venire ,, contempserunt, vel calliditatibus adversantium oc- ,, currere nescientes, injustam sententiam a judice re- ,, portaverunt, vel qui neglectu suæ vitæ sinistram de ,, se opinionem nasci permittentes, sententiam in se ,, exceperunt. Hos siquidem solos excommunicationis ,, sententia ferire licet.

Quam ob causam ferri possit excommunicatio.

Tum tres Canones allegat, quibus probet, ex levibus causis neminem excommunicandum: " nemo Epi- ,, scoporum quemlibet sine certa, & manifesta peccati ,, causa communione privet Ecclesiastica. Sub anathe- ,, mate autem sine conscientia Archiepiscopi, aut Coe- ,, piscoporum nullum præsumat ponere, nisi unde *Ca-* ,, *nonica docet auctoritas*: quia anathema est æternæ ,, mortis damnatio, & non nisi pro mortali debet ,, imponi crimine, & illi qui aliter non potuerit cor- ,, rigi ": ut loquitur *Canon.* 41. ex Concilio Meldensi. Quam hæc parum conveniunt cum hodierna excommunicationum frequentia, præsertim latæ aut ferendæ sententiæ.

His præmissis in *parte* sua 4. subjecta Canoni 43. monet: *De his (hoc est juste excommunicatis) inquam & hujusmodi, præmissæ auctoritates loquuntur; non de injuste suspensis*; id est auctoritates, quæ dicunt, sententiam excommunicationis esse timendam & servandam.

Quo sensu sententia injusta Pastoris non sit timenda.

Ut hoc amplius probet, pluribus auctoritatibus ostendere pergit, quod *sententia Pastoris reum vel innocentem non constituat vel faciat*, uti habet titulus *Canonis* 44. immo *Canone* 46. dicitur sub nomine Gelasii Papæ: " Si injusta est sententia, tanto eam curare ,, non debet, quanto apud Deum & Ecclesiam ejus ne- ,, minem potest iniqua gravare sententia ".

Et ex Augustino *Canone* 50. " Quid obest homini, ,, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ,, ignorantia, si de libro vivorum non eum delet ini- ,, qua conscientia ".

Plura hanc in rem congerit Gratianus, ut evincat sententiam injustam non esse homini Christiano timendam, sed unice ipsi esse timendum, ne mala conscientia apud Deum ligetur: nec multum curandum, quæ sit hominum de nobis opinio, modo de nullo nos conscientia accuset.

Cum autem *Canone* 55. ex S. Gregorio dixisset, non esse curandum, si ob opus nostrum interdum aliqui scandalizentur, eosque tamquam cæcos & duces cæcorum dimittendos, monet ad calcem ipsius Canonis: ,, hoc inter eos observandum esse, qui parati sunt ,, suspicari quod non vident, parati semper reprehen- ,, dere, nunquam imitari; apud alios autem conscien- ,, tia est necessaria nobis, fama illis ".

Postremam hanc partem probat *Canone* 56. verbis S. Augustini, quibus docet, sanctos non tantum debere esse sollicitos, ut se a crimine coram Deo immunes custodiant, sed etiam bona provideant coram hominibus, concludens: *nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra*.

De servanda excommunicatione etiam injuste varia refert Gratianus in speciem contraria.

Tandem ad calcem *Canonis* 64. " Ex his datur in- ,, telligi, quod injusta sententia nullum alligat apud ,, Deum: nec apud Ecclesiam ejus aliquis gravatur ,, iniqua sententia, sicut ex Gelasii capite (in Cano- ,, ne 46.) habetur; non ergo ab ejus communione ,, abstinendum est; nec ei ab officio cessandum, in ,, quem cognoscitur iniqua prolata sententia. Ex his ,, dictis quæritur: cur ergo capitula Carthaginensis & ,, Africani, atque aliorum Conciliorum prohibent in- ,, juste damnatum in communionem recipi ante judi- ,, cii examinationem? Cur & illud in Concilio Mo- ,, guntinensi statutum est ".

Tum subjungit *Canone* 65. Decretum sub nomine Concilii Moguntini, quod extare in Concilio Toletano IV. *cap.* 27. monet Correctio Romana; reperiturque hodie apud Labbæum *cap.* 28.

Hoc Decreto præcipitur: " ut si Episcopus, Presby- ,, ter, aut Diaconus, a gradu suo injuste dejectus, in ,, secunda Synodo innocens reperiatur, non possit esse ,, quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat de mani- ,, bus Episcoporum coram altari: si Episcopus est, ,, orarium, annulum & baculum; si Presbyter, ora- ,, rium & planetam: si Diaconus, orarium & albam: ,, si Subdiaconus, patenam & calicem; sic & reliqui ,, gradus in reparatione sua recipiant ea, quæ cum ,, ordinarentur, perceperant.

Apud Labbæum *tom.* 5. *Concil. General. col.* 1714. notatur in margine, pro *secunda*, in aliquibus legi, *sancta*; item quod planeta sit; quam alias *casulam* vocamus: Item pro, *in reparatione sua*, legitur, *in reparationem sui*: quæ lectio non obscure innuit, hanc instrumentorum redditionem adhiberi, non ad reordinationem, sed ad ministerii restitutionem: quemadmodum in ipsa Ordinatione hæc instrumenta jam tradi creditum fuit, non quasi in eorum traditione materia aut forma essentialis Ordinis consisteret; sed ut documenta potestatis acceptæ, & pignora exercendæ, uti loquitur Morinus *de Sacris Ordin. par.* 3. *exerc.* 7. *cap.* 1.

Ut illa conciliet, ostendit sententiam multipliciter posse dici injustam.

Hæc in speciem contraria conciliare volens Gratianus monet ad calcem hujus *Canonis* 65. sententiam variis modis posse dici injustam: " primo enim senten- ,, tia aliquando est injusta ex *animo* proferentis; justa ,, vero ex *ordine & causa* . . . . . . puta cum aliquis ,, servata integritate judiciarii Ordinis in adulterum, ,, vel in quemlibet criminosum, non amore justitiæ; ,, sed livore odii vel pretio, aut favore adversario- ,, rum inductus sententiam profert ".

Alia est injusta ex animo proferentis; licet ex causa & ordine justa sit.

Hac occasione multis Canonibus ostendit Gratianus quod judex non ex cupiditate, vel passione, sed amore justitiæ in ferenda sententia, & administratione justitiæ procedere debeat; ac demum Canoni 72. subjicit hanc conclusionem: " Huic itaque sententiæ, quæ non ,, amore justitiæ; sed ex alia qualibet causa fertur in ,, quemquam, humiliter obediendum ,, : quia nimirum, servato ordine judiciario, & ex justa causa lata est, licet judex ex proprio vitio, non amore justitiæ, sed odio aliave passione mala eam protulerit.

Gratianus prosequens divisionem injustæ sententiæ ad calcem Canonis 73. ait: *Item sententia est injusta ex ordine, quando non servato judiciali ordine, quilibet pro sua culpa damnatur*.

Alia est injusta ex ordine, sed justa ex causa.

In probationem hujus asserti refert Gratianus aliquos Canones, quibus probet, sententiam non esse nisi ex probatis proferendam; necnon auditis, ac examinatis ipsis accusatis, intermixtis nonnullis apocryphis, ac signanter quæ *Canone* 76. refert ex Epistola Damasi Papæ, de qua in nota marginali *tom.* 2. *Concil. general. col.* 862 ait Labbæus: *Commentum est Mercatoris, non sancti Damasi Epistola*. Et quod *Can.* 77. citat ex Synodo VIII. esse Isidori monet Correctio Romana.

Relatis hisce auctoritatibus concludit *parte* 6. ad calcem dicti *Canonis* 77. *Cum ergo sententia* ex ordine *injusta est, sed justa ex causa*, nec tunc ab ea recedendum esse, *quia etiam, antequam sententia daretur in eum, pro qualitate reatus sui ligatus apud Deum tenebatur. Exemplum ponit, si adulter sententiam pro sacrilegio (hoc est dum revera adulterium commisit non sacrilegium) reportet, cujus reatum in conscientia non habet: hæc sententia, ait, etsi injusta sit, quia non est in eo crimen, super quod lata est sententia, tamen juste ab eo reportata est, quia ex reatu adulterii jam diu apud Deum excommunicatus fuerat*. Credit autem Gratianus de hac sententia injusta *ex ordine*, sed justa *ob causam* intelligi sancti Gregorii dictum in Canone 1. *Sententia Pastoris sive justa, sive injusta fuerit, timenda est*. At si inter textus Gregorii (quem etiam hic ex *Homilia* 26. *in Evangel.* profert Gratianus) rite expendatur, id unice intendit S. Doctor, non *facile* spernendam Pastoris sententiam, sed timendam a subdito, ne forte dum credit eam esse injustam, revera apud Deum justa sit; *Nec Pastoris sui judicium*, inquit Gregorius *temere reprehendat: ne, etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia, culpa, quæ non erat, fiat*.

Sententia Gratiani de timenda sententia injusta non congruit textui Gregorii.

Nequaquam proinde congruit sententiæ Gratiani textus sancti Gregorii, quasi excommunicatus ob certum crimen in sententia expressum, se pro excommunicato gerere deberet, dum certum esset, se a crimine illo esse plane immunem, tametsi ob aliud crimen soli Deo notum, & super quo in judicio nunquam fuit accusatus, aut auditus, se coram Deo esse reum & excommunicatum agnosceret,

Pro-

Alia denique sententia injusta est ex causa,

Proponit deinde Gratianus tertiam speciem injustæ sententiæ, quando *nullum subest crimen, & tamen vel odio judicis vel factione inimicorum oppositam sibi sententiam damnationis in se excipit* ".

Occasione cujus ostendit, quot modis judicium judicis pervertatur, quamque grave sit, ex perverso judicio sententiam proferre, aut etiam falsum testimonium dicere, vel veritatem occultare: sed pauca sunt, quæ pertinent ad judicialia; at pleraque unice probant, eum, qui verbo aut opere veritatem, aut justitiam negat, etiam Christum negare; atque *Canone* 84. ex Hieronymo scribit: *Christus sapientia est, justitia, veritas, sanctitas, fortitudo. Negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo.*

Hæc excommunicantem potius quam excommunicatum lædit.

Pluribus in hanc rem relatis (sed aliquibus non suis auctoribus assignatis, ut observant Correctores Romani) subjungitur Canoni 86. *Hæc sententia* (nimirum injusta ob defectum causæ) *potius judicem lædit, quam eum, in quem temere fertur.*

Probat id *Canone* 87. in quo ex S. Augustino dicitur; Si quisquam fidelium fuerit anathematizatus in„ juste, potius ei oberit, qui facit, quam qui hanc „ patitur injuriam: Spiritus enim sanctus habitans in „ sanctis, per quem quisque ligatur aut solvitur, im„ meritam nulli ingerit pœnam ".

Et *Canone* 88. ex S. Gregorio ostendit, quod Prælatus, cujus vita officio non congruit, sæpius alios *ipse ligatus* damnet immeritos.

Et *Canone* 89. ex pseudo Decretali Calixti Papæ probat, *viribus carere sententiam injuste prolatam*, ut habet Canonis summarium.

Et *Canone* 90. ex Augustino, *qui justus est, & injuste maledicitur, præmium illi redditur.*

Huic Canoni subjicit Gratianus: *Hic etsi, ut dictum est, non teneatur ligatus apud Deum, sententiæ tamen parere debet: ne ex superbia ligetur, qui prius ex puritate conscientiæ absolutus tenebatur.*

Hæc Gratiani assertio congruit cum eo, quod supra ex S. Gregorio diximus. Cæterum de sententia excommunicationis licet injusta, ob scandalum ex ejus contemptu timendum, merito tenenda, sive non contemnenda latius egimus in Tractatu *de Censuris Tom. IV. Juris Ecclesiast. parte* 3. *tit.* 11. *c.* 3. hujusce editionis.

Superiori obediendum non est in rebus illicitis.

Post hæc immediate subjungit Gratianus *septimam* suæ quæstionis *partem*, in qua ostendit a subditis obedientiam non esse servandam Prælatis in rebus illicitis, quod ibidem pluribus auctoritatibus adstruit; atque inter alias notabili textu S. Hieronymi *Canone* 93. quantumvis & inter auctoritates hic adductas nonnullæ desumantur ex falsis Decretalibus, quas pseudo-Isidorus ex sanctis Patribus decerpsit, & suis falsis Decretalibus inseruit.

Ex his auctoritatibus concludit ad calcem *Canonis* 101. *Cum ergo subditi excommunicantur ideo, quia ad malum cogi non possunt; tunc sententiæ non est obediendum, quia juxta illud Gelasii* (*in Canone* 46.) *nec apud Deum, nec apud Ecclesiam ejus quemquam gravat iniqua sententia.*

An & quando vetitum sit communicare cum excommunicatis?

Prosequens Gratianus materiam excommunicationis *parte* 8. subjecta Canoni 102. ait: *Quod supra communicantes excommunicatis ab Ecclesia abjici jubentur, non de quolibet modo communicantibus intelligendum est.*

Inter Canones prolatos præcipue notandus Canon 103. ex Concilio Romano sub Gregorio VII. quo prohibitio non communicandi cum excommunicatis, multum restringitur; pluresque personæ ab eo subtrahuntur, ac declarantur cum excommunicatis citra periculum censuræ posse communicare: estque unicus qui asserto Gratiani congruit.

Quod *Canone* 102. profertur sub nomine Nicolai I. *Hincmaro Rhemorum Archiepiscopo*, casum particularem concernit, & ab Antonio Augustino *lib.* 2. *de emendat. Grat. Dial.* 15. dicitur, *in incertis esse collocandum*; extat inter Decreta Nicolai I. ex Gratiano collecta *tit.* 7. *num.* 20. similiter & quæ *Canone* 104. ex Epistola Bonifacii ad Zachariam Papam, & *Canone* 106. ex hujus responsorio adducuntur, ad casum specialibus circumstantiis circumscriptum pertinent.

Vetus formula excommunicandi.

Parte 9. post Canonem 105. duobus Canonibus expressit veteres formulas excommunicandi, quarum postremam erronee attribuit Concilio Arausicano secutus errantem Burchardum, ut recte notavit Baluzius in notis: neque enim hæ formulæ, quæ uberiores extant apud Reginonem *de Eccles. Discipl. lib.* 2. *c.* 409. & sequentibus, ætate hujus Concilii, adhuc notæ erant.

Formula reconciliandi excommunicatos.

Addit & Gratianus *Canone* 108. formulam reconciliandi excommunicatos, quam similiter per errorem secutus Burchardum eidem Concilio tribuit.

Quæ pœnitentia imponenda Presbytero in excommunicatione ministranti?

Denique materiam hanc concludit *parte* 10. qua, prolato Canone 109. sub nomine Joannis VIII. probat. *Quæ pœnitentia sit imponenda Presbyteris qui excommunicati sacrum mysterium contingere præsumunt.*

Ex his relatis colligitur post tempora Nicolai I. id est post editas falsas Decretales, etiam admodum multiplicatas fuisse censuras: quandoquidem dicatur, quod ob multitudinem Presbyterorum excommunicatorum remissio pœnitentiæ indulgenda fuerit.

CAUSA XII.

Connexio hujus causæ cum præcedenti.

GLOSSOGRAPHUS sub initium hujus causæ eam cum præcedenti ita connectit: In *XI. Causa quæst.* 1. *Can. Invitta* 42. & *Canone Placuit* introduxit magister „ Gratianus Clericos litigantes de propriis rebus: sed „ quia posset dubitari, an possint Clerici habere pro„ pria, ideo supponit hanc 12. *causam*, in qua quæ„ rit, an Clerici possint propria habere, & an possint „ res Ecclesiæ alienare: & an possint condere testa„ mentum „ &c.

Casus hic propositus.

Hunc in finem ponit hunc casum: *Quidam Clerici propria relinquere volunt, de suis & Ecclesiæ rebus testamentum conficiunt*: de rebus Ecclesiæ nonnulla largiuntur. Ex hoc casu elicit quinque quæstiones.

Quæst. I: An Clericis liceat habere proprium? Varia refert Gratianus pro parte negativa.

Quæstione prima in priore ejus parte per plures auctoritates discutit in utramque partem, utrum liceat Clericis proprium habere?

Pro parte negativa, nimirum Clericis non esse licitum proprium habere, profert *primis* 17. *Canonibus* plures auctoritates, quarum nonnullæ apocryphæ, & plures non probantes quod intendit Gratianus.

Sed pleraque aut sunt apocrypha aut ad probandum intentum Gratiani inepta.

Apocryphis accensetur, quod *Canone* 2. profertur ex Epistola Decretali Clementis I. Item *Canone* 9. & 16. ex pseudo-Epistola Urbani I. & quod *Canone* 15. attribuitur Melchiadi Papæ.

Profertur *Can.* 1. Dec. Concilii Toletani IV. quo præscribitur, ut juniores Clerici simul in communi domo sub cura Sacerdotali educentur: quod Decretum hodiernis Seminariis præluxit, & formam præscribit: unde & Synodus Tridentina *Sess.* 23. *cap.* 18. *de Reformat.* formam instituendorum Seminariorum præscribens, verba hujus Decreti assumpsit.

Plura adducit Gratianus, quæ unice vitam communem Clericorum concernunt, puta *Canone* 3. Decretum Concilii Romani sub Eugenio II. & *Canone* 4. Decretum Concilii Salegunstadiensis, quod Gratianus, per errorem adscripsit Nicolao I. uti notavit Antonius Augustinus *lib.* 2. *Dial.* 17. notatque pro *Clericorum*, legendum *Presbyterorum*: ut sensus sit; nulla ædificia in atrio Ecclesiæ ponantur, nisi *Presbyterorum*. Quæ *Canone* 10. & 11. proferuntur ex Augustino concernunt non omnes generaliter Clericos, sed qui vitam juxta præscriptam ab Augustino regulam, omni proprio abdicato, instituere elegerant. Ex Hieronymo allegata *Canone* 5. & 6. non de actuali & reali abdicatione proprii loquuntur, sed unice ostendunt, quod Clericus affectu temporalibus renuntiare debeat, ut vere dicere queat: *Dominus pars hæreditatis & calicis mei*. Psalm. 15. vers. 5.

His interim relatis concludit: *His omnibus auctoritatibus claret, quod Clericis nullo modo liceat habere quid proprium; quod si habuerint, non Clerici erunt: non tamen Clericatus eis tollendus est.* Ut ultimum hoc probet, profert locum sancti Augustini ex sermone *de communi vita Clericorum*.

Refert deinde alia pro parte affirmativa.

Post hæc agnoscit Gratianus *esse alias auctoritates, quibus conceditur propria habere, non solum Clericis, sed etiam Episcopis.*

Canones a Gratiano relati, ac signanter vulgo Apostolorum *Canone* 21. 22. & 24. necnon Antiochenum *Canone* 23. tractat de modo) quo Episcopi, quorum dispensationi res Ecclesiæ committuntur, eas dispensare, & eis uti debeant, & res propriæ Episcoporum a rebus Ecclesiæ distingui oportere declaratur.

Ex hoc autem concludit Gratianus ad calcem *Canonis* 24. quod Episcopi proprium possidere possint.

Hæc in speciem diversa conciliare nititur Gratianus.

Has autem auctoritates in speciem contrarias conciliare intendens Gratianus monet: " Episcopos Orien„ tales uxores habere, & filios: quosdam autem ex „ nostris partibus, cum in Laicatu, sive in minoribus „ Ordinibus constituti, habeant uxores & filios, sive „ morte uxoris interveniente, sive continentia pari „ voto servata, ad sacros Ordines accedere. His o„ mnibus, ait, conceditur habere *propria* ad suos, & „ suorum usus: qui autem ab infantia sacræ militiæ „ traditi sunt, nullo modo eis permittitur habere pro„ pria, quia nulla est eis excusatio proprietatis, nisi „ fortasse retinendo sua, a sumptibus Ecclesiæ ab„ stineant ".

Sed ejus conciliatio in Canonibus non est fundata.

Recte hic notat Glossographus, male a Gratiano solvi contrarietatem: neque enim ullum in Canonibus citatis fundamentum habet illa Gratiani distinctio, convenientior apparet, quam adfert Glossographus sub initium quæstionis, nimirum, quod Clericis liceat habere proprium, *nisi renuntiaverint tacite vel expresse per professionem Religiosam*. (a)

Ses

(a) Sunt Provinciæ vel Regna, in quibus tacitæ Religiosorum professiones non agnoscuntur. Tacita professio esse censetur, cum quis novitius ultra annum probationis pergit gestare habitum Religiosum. In Galliis ante Constitutionem Molinensem, quæ mense Februario data est an. 1566. tacitæ Religiosorum professiones agnoscebantur; post annum vero 1566. non fuerunt.

An bona Ecclesiæ in præbendas distribui possint?

Secunda parte quæstionis resolvit Gratianus res Ecclesiæ posse distribui in *præbendas*, quæ manente *cessato primarum fidelium*, quibus erant *omnia communia* „ pie & religiose possunt distribui; nec tunc rebus Ec„ clesiæ, ut propriis, sed ut communibus utilitatibus „ deservientis; ut ex his, quæ sibi assignata sunt, pri„ mum sibi necessaria percipiat: si qua vero suis ne„ cessitatibus supersunt, in communes usus Ecclesiæ „ expendat „.

Bona Ecclesiæ ejusdem naturæ post divisionem.

Ex hoc Gratiani discursu evidens est, Gratianum non dubitasse, quin res Ecclesiæ, etiam post divisionem, & erectas præbendas, manserint ejusdem conditionis, qua erant ante factam divisionem, uti latius ostendi in *Jure Eccl. T. III, part. 2. sect. 4. tit. 1. alias 32. c. 6.*

Episcopi rerum Ecclesiæ dispensatores sunt, non Domini.

Inter auctoritates hic a Gratiano adductas, merito hanc in rem attenduntur verba S. Augustini relata *Canone* 28. ex Epistola ad Bonifacium Comitem, quibus aperte probari apparet, quod ex sententia Augustini, nec Episcopis liceat ex bonis Ecclesiæ vivere, si privatum possideant, quod ipsis sufficiat, verba ejus sunt: „ Si privatim possidemus, quod nobis sufficiat, non „ illa nostra sunt, sed pauperum, quorum procuratio„ nem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis „ usurpatione damnabili vendicamus „.

Quæst. II. An res Ecclesiæ valide a Clericis distrahi possint?

Ex hypotesi, sive casu proposito elicit Gratianus hanc *Quæstionem 2. An res Ecclesiæ, quæ ab eis (scilicet Clericis) datæ sunt, possint constare aliqua firmitate eis, qui eas acceperunt.*

Præcipue autem hac quæstione discutere intendit Gratianus, an a Clericis res Ecclesiæ valide distrahi possint?

Pro parte negativa refert Gratianus, sed paucas authenticas.

Pro parte negativa plures auctoritates allegat prima parte quæstionis, quæ 16. Canones comprehendit: at plures inter illas apocryphæ ac dubiæ fidei occurrunt.

Atque in primis allegata *Canone* 1. sub nomine *Stephani Papæ*, in Epistolis Stephani I. quæ extant, non haberi monent Correctores Romani: notant autem haberi in *Epistola I. Anacleti*, idemque esse apud Lucium Papam: sed & hæc apocrypha esse hodie compertum est: tametsi auctoritate Anacleti utatur Concilium Triburiense sæculo IX: scitur enim quod eo tempore falsis illis Decretalibus passim uterentur Concilia & Pontifices tamquam autenticis monumentis, uti eruditis omnibus notum est.

Hisce annumeranda quæ profert *Canone* 2. sub nomine *Pelagii Hostilio Episcopo*, quæ in Epistolis Pelagii Papæ non reperiuntur.

Item quæ *Canone* 3. attribuuntur *Bonifacio Papæ*, rejiciunturque a Labbæo t. 2. *Concil. Gener. col.* 1587. inter Decreta a Gratiano huic Papæ adscripta.

Quæ *Canone* 5. & 6. occurrunt, deprompta sunt e falsis Decretalibus Pii I. & Anacleti Papæ. *Canone* 7. citata ex Epistola *Joannis I. ad Zachariam Archiepiscopum*, quæ extant t. 1. *Concil. General. col.* 1603. edit. Labb. æque dubiæ fidei sunt: de hac enim & altera hujus Pontificis Epistolis monet ad marginem Labbæus: *Hanc cum sequenti supposititiam multa evincunt*. Neque majorem fidem meretur exhibita *Canone* 10. sub nomine *Eusebii Papæ Epistola* 2. quam apocrypham esse hodie non ambigitur.

Licet inter adducta hic a Gratiano plura occurrant parum authentica: illud tamen a Gratiano assertum verissimum est, res Ecclesiæ a Clericis ut sibi proprias non posse alienari.

Qua pœna puniendi injusti rerum Ecclesiæ invasores.

Addit insuper Gratianus, qua pœna afficiendi sint invasores, & injusti rerum Ecclesiæ occupatores, eumque in finem citat *Canone* 8. & 9. duos textus sub nomine Sancti Gregorii, sed infideliter citat priorem, uti notant Correctores Romani, & eruditus auctor notarum ad responsionem S. Gregorii super quarta interrogatione Augustini Anglorum Apostoli.

Adducit quoque *Canone* 10 fragmentum sub nomine Eusebii, quo Ecclesiæ res surripiens, in quadruplum restituere jubetur, quod abstulit. Vide notam Correctorum Romanorum ad hunc Canonem.

Huic dein subjicit *Canone* 11. responsum Sancti Gregorii ad interrogationem Augustini Anglorum Apostoli. Interrogaverat Gregorium Augustinus: *Quo augmento ea, quæ de Ecclesiis abstulerunt, reddere debeant*. Respondit Gregorius: *Sed absit quod Ecclesia augmento recipiat, quod de rebus terrenis videtur amittere, & lucrum de damnis quærat*.

Canones, ea de re in speciem diversos nititur conciliare Gratianus.

Cum hæc duo testimonia contraria Gratiano apparerent, nec prius spurium esse sciret, pro conciliatione subdit: „ Verum illud Eusebii de legum severitate: il„ lud Gregorii de Ecclesiastica *mansuetudine* dictum in„ telligitur „.

Quidquid sit de hac Gratiani conciliatione, hoc interim ex S. Gregorii responso notare possunt Ecclesiastici, quod dum agitur de recuperandis temporalibus Ecclesiæ, etiam defraudatis aut subreptis, magis secundum mansuetudinem, quam ex rigore agendum sit.

Res Ecclesiæ licite impenduntur in redemptionem captivorum.

Post hæc probat, præsertim auctoritate Sancti Gregorii res Ecclesiæ alienari posse in redemptionem captivorum: *Sacrorum Canonum statuta, & legalis permittit auctoritas, licite res Ecclesiasticas in redemptionem captivorum impendi*, ait, *Canone* 15.

Pœnitentia imponenda vasorum sacrorum prædonibus.

Hisce primam quæstionis partem absolvit. In secunda parte ostendere vult, „ quæ pœnitentia hujusmodi „ invasoribus atque prædonibus, qui vasa sacra, & „ reliqua divino cultui dedicata arripiunt, & quasi „ profana contrectant, sit indicenda.

Unicum in hanc rem Canonem profert sub nomine Nicolai Papæ scribentis Frotario Archiepiscopo Burdigalensi: ubi Burgando cuidam, ejusdem complicibus „ qui sacrum altare, sacraque Dominici corporis & „ sanguinis vasa, insuper & sanctum Chrisma pollutis „ arripere manibus quasi vilia, & ad usum commu„ nem apta præsumpserunt; cum ad pœnitentiam ac„ celeraverint, præcipitur, uno anno extra Ecclesiam „ Dei consistere, cujus sacratissima vasa, extra ritum „ fidei Christianæ, diripiendo auferre non dubitave„ runt. Secundo vero anno ante fores Ecclesiæ sine „ communione maneant: tertio vero anno Ecclesiam „ Dei ingrediantur, & inter audientes adstant sine „ oblatione, non manducantes carnem, neque biben„ tes vinum præter natalis, & resurrectionis Domini„ cæ dies: quarto præterea anno, si in his prioribus „ tribus eorum fructuosus fuerit pœnitentiæ labor, „ communioni fidelium restituantur: totaque mentis „ intentione spondentes, talia se ulterius numquam fa„ cturos, corpus & sanguinem Domini suscipere me„ reantur, & usque ad septimum annum tribus in heb„ domada diebus sine esu carnium, & vini potatione „ maneant pœnitentes. „

Veteris disciplinæ pœnitentialis vestigia.

Hic evidentia sunt veteris disciplinæ pœnitentialis vestigia: nec mirum, cum usque ad initium sæculi XII. Canonum pœnitentialium usum & rigorem in Ecclesia Latina integrum perseverasse notet Morinus *lib.* 10. *cap.* 16. quamvis circa allegatum hoc fragmentum moneant Correctores Romani, hoc alibi non esse inventum, quam in collectione Canonum incerti auctoris.

Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendat. Gratiani Dial.* 18. monet, *esse incertum*: addens: „ In pœni„ tentiali Romano nuper edito, Nicolai nomen tantum „ extat, & plenius quædam scripta sunt. „ Habetur apud Cochlæum inter Decreta hujus Pontificis ex Gratiano collecta *tit.* 17. *n.* 2.

Prælatis fas non est bona Ecclesiæ alienare.

Tertia & quarta parte suæ quæstionis probat Gratianus allatis auctoritatibus, Prælatis fas non esse res Ecclesiæ alienare; estque in hanc rem notandus Canon 12. Synodi VII. relatus hic *Can.* 19. vide *Scholion in præfatum Canonem Tom. VII.*

Bonorum Ecclesiæ quatuor portiones.

Ostendit dein, in quatuor partes reditus Ecclesiæ esse dividendos: „ immo morem esse Apostolicæ Sedis or„ dinatis Episcopis præceptum tradere, ut de omni sti„ pendio, quod accedit, quatuor fieri debeant *portio„ nes*, una videlicet Episcopo, & familiæ ejus pro„ pter hospitalitatem & susceptionem; alia Clero, „ tertia vero pauperibus, quarta Ecclesiis reparandis: „ uti loquitur Canon 30. ex *responsione* 1. S. Gregorii ad interrogationem Augustini Anglorum Apostoli.

Allegat hanc in rem nonnulla ex Gelasio I. necnon Simplicio Papa, & *Can.* 31. *ex Concilio Toletano*: At notant Correctores Romani hoc Decretum in nullo Toletano Concilio aut impresso, aut manuscripto inventum esse: una monentes in quadam collectione Canonum incerti auctoris tribui Silvestro: „ Quamvis, „ inquiunt, in Synodo Romana sub ipso habita c. 4. „ Paulo aliter hæ partes assignentur, id est, ut in „ præcedentibus huic capitulis. „ At hanc Synodum cum Canonibus ei adscriptis supposititiam esse, sæpius notavi, multumque dubito, num hæc quadripartita redituum Ecclesiæ divisio ad ætatem Silvestri Papæ reduci possit.

Cæterum vel ipsa quadripartita proventuum Ecclesiasticorum divisio, citato *Can.* 31. decreta, convincit, hunc Canonem nulli Conciliorum Toletanorum adscribi posse, cum non quadripartita, sed tripartita divisio viguerit in Hispania. Vide fusius Thomassinum de Disciplina Ecclesiæ *parte* 2. *tit.* 4. *c.* 16. *n.* 8. *& seqq.*

Sine consensu eorum, quorum interest, res Ecclesiæ alienari non possunt.

Quinta parte hujus quæstionis, quæ incipit a *Can.* 32. multis auctoritatibus probat, Clericis fas non esse, res Ecclesiæ *sine auctoritate Episcopi*; nec Episcopo sine concilio cleri sui alienare: atque *Can.* 32. 33. 34. 35. & 36. recitat plura Decreta sub nomine Synodi Agathensis, quibus irritæ & invalidæ declarantur alienationes rerum Ecclesiæ per Clericos factæ: quin & Clerici, eorumque hæredes ad restitutionem obnoxii declarantur, immo & Clericos alienantes, aut etiam monumenta, sive scripturas ad Ecclesiam pertinentia subtrahentes, aut in alios transferentes, ultra reparationem damni, quod inde Ecclesia pati posset, a communione separandos decernitur.

---

num amplius agnitæ. Moris istius mutatio dedit deinde occasionem movendæ hujus quæstionis, an ii qui vestem Religiosam per quosdam annos absque emissa professione gestarunt, idonei essent ad habendas rerum temporalium successiones, ad habendum peculium? eam pro Gallis proponit & solvit difficultatem auctor novorum Commentariorum Cleri Gallicani Tom. 4. tit. 1. cap. 2. col. 891. & 90. dixi *pro Gallis*; quippe in Italia, in Germania, aliisque locis habentur ut veri Religiosi, peculii possidendi incapaces, qui post annum sui novitiatus elapsum in gestando habitu Religioso perseverant, licet vota solemnia non emiserint.

De-

Deinde *Can.* 37. subjungitur Decretum Urbani II. in hæc verba: „ Alienationes omnium per intrusionem, „ seu canonice electorum sub Episcopi nomine, aut „ Abbatis, qui secundum Ecclesiæ suæ usum consecranda est: alienationes dico quocumque modo factas, necnon & ordinationes personarum ab eisdem, „ sine communi consensu Clericorum Ecclesiæ, sive „ per simoniam itidem factas, irritas judicamus. Illud „ etiam per omnia interdicimus, ut nullus Clericus „ præbendam suam, seu beneficium aliquod Ecclesiasticum aliquo modo alienare præsumat. Quod si præsumptum olim fuit, vel aliquando fuerit, irritum „ erit, & ultioni Canonicæ subjacebit. „

Circa prædictum Decretum sub nomine Urbani II. relatum, merito attenditur nota Correctorum Romanorum, necnon quæ circa hoc Decretum notavit Antonius Augustinus *lib. 2. de emendat. Gratiani Dial.* 5. e quibus intelligitur, Decretum hoc aliter legi apud Anselmum, quam apud Gratianum, neque in ullo Concilio sub Urbano II. reperiri: Immo ex his, quæ apud Anselmum leguntur, videri hoc Decretum specialiter concernere quosdam Prælatos, sivæ Episcopos Ravennæ, qui sine consensu aut consilio Clericorum res suarum Ecclesiarum temere alienaverant.

Quidquid sit de hoc Decreto, illud sat constat, quod sæculo X. & seqq. Prælati quasi proprietarii bona & proventus Ecclesiarum sua auctoritate alienaverint, quemadmodum & Clerici post erectos titulos beneficiorum & divisionem præbendarum, prout colligitur ex Decretis contra has temerarias, & Ecclesiis damnosas alienationes his & sequentibus sæculis editis, uti latius deduxi in *Jure Ecclesi. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 5. alias 36. de administratione & alienatione bonorum Ecclesiæ, c. 1. & seqq.*

Post hæc *Canone* 40. profertur Decretum ex Concilio Aurelianensi. Notant hic Correctores Romani, referri supra *eadem causa Can. Si quis de Clericis*, ex Concilio Agathensi: „ Non est autem, inquiunt, mutatus titulus; quia potuit in aliquo etiam Aurelianensi, quod „ non extat, esse repertum. „ Utinam hoc motivo plura immutata permansissent. Cæterum consule Baluzium in notis ad dictum *Can.* 33. *si quis de Clericis*.

Refertur & *Can.* 52. famosum Decretum sub nomine *Leonis Papæ universis Episcopis per Siciliam constitutis*, quo præscribitur, ut alienatio ab Episcopo non fiat, nisi *ut meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu*.

Cujus Leonis sit hoc Decretum nescio: saltem non posse adscribi S. Leoni I. solide probat Pascasius Quesnellus in notis ad Epistolam 17. hujus Pontificis; ibi observat recentioris disciplinæ esse, quod in rerum Ecclesiasticarum alienationem totius Clerici consensum adhibere debeat Episcopus.

Episcopi morientis bona cui reservanda?

Agit & hoc loco Gratianus contra direptores bonorum decedentium Episcoporum, de quo vide *Tom. VII. Schol. in Canonem* 22. *Chalcedonensem*. Illud hic notandum *Canone* 47. relatum fuisse a Gratiano Decretum sub nomine *Innocentii Papæ II.* quo prædictus Canon Chalcedonensis renovatur. „ Correctores Romani, „ quia nesciebant, ait hic Baluzius, illa Decreta ab „ Innocentio primum fuisse in Concilio Claromontano „ condita, & certo existimabant petita esse ex Concilio Lateranensi ejusdem Innocentii; hæc verba audacter & intrepide addiderunt: *In Concilio Lateranensi cap.* 4. Extat inter Canones ejusdem Claromontani Concilii, ubi desiderantur voces illæ *Ecclesiæ*, „ &c. Cætera sunt similia, nisi quod Canon Claromontanus habet, *subjiciantur*, pro eo quod Gratianus „ legit, *subjaceant*. „ Hæc ille, e quibus patet, quod satius fuisse ex textu totali nihil mutari.

Quibus casibus possit Episcopus res Ecclesiæ sine consilio fratrum distrahere

Sexta parte Canone 53. ostendit „ Episcopum posse „ sine consilio fratrum, si necessitas fuerit, distrahere „ *torrulas*, aut *vineolas* exiguas, & Ecclesiæ *minus* „ *utiles*, aut *longo positas*, & *parvas*: servos quique „ fugitivos, qui revocati retineri non possunt, similiter Episcopo detrahere licet. „

Item „ si rectores Ecclesiæ de rebus propriis tantundem Ecclesiæ restituere voluerint, Ecclesiasticas facultates libere dare possunt, ait *Parte septima* adducto unico Canone Agathensi. „

De servis Ecclesiarum, eorum alienatione, manumissione, &c.

Octava autem *parte* late tractat de servis Ecclesiarum, de eorum alienatione & manumissione, & quæ liberti Ecclesiæ debeant, multa ex legibus civilibus de servis & libertis adducens, præsertim in discursu subjecto *Canoni* 58. videturque præcipue in Ecclesiis Hispanicis, quæstiones illas de servis Ecclesiarum fuisse motas, quandoquidem vix aliqua quam ex Synodis Hispanicis eam in rem decreta ecclesiastica proteruntur.

Quas ob causas res Ecclesiæ alienare liceat?

Nona parte ostendit, quibus de causis servi Ecclesiarum manumitti seu libertate donari queant: atque hac occasione rursus agit de causis alienationis, atque ostendit, quod pro *alimonia pauperum*, *pro redemptione captivorum*, res sacras distrahere liceat, adductis in hanc rem *Canone* 70. & 71. Ss. Ambrosii & Hieronymi. Ostendit quoque Episcopum posse *religionis intuitu*, ea in quibus Ecclesia detrimentum non patitur, Monasteriis tradere, adducto Canone 4. Concilii Toletani III. qui tam generale Gratiani assertum minime probat, uti ex contextu patebit: Agit enim de casu, quo unam de Parochianis Ecclesiis suis Monasterio dicare voluerit Episcopus. *Canone* 74. restringitur hæc facultas data Episcopis ad partem quinquagesimam rerum Ecclesiæ, quæ in constructionem novi Monasterii ab Episcopo donari potest, juxta Decretum Concilii Toletani IX. Notanda sunt quæ dicuntur in hoc Canone, nimirum quod non liceat Episcopis dare Monasterio, quod in sua Diœcesi ædificare cupit, nisi quinquagesimam, vel ut alia lectio habet, quadragesimam partem rerum Ecclesiæ suæ: *Ut hac temperamenti æquitate servata*, inquit Canon, *& qui tribuit, competens subsidium conferat, & cui tollit, damna gravia non infligat*. Qua determinatione partis quinquagesimæ, seu quadragesimæ restringit præsens Canon indeterminatam de rebus Ecclesiæ Monasteriis donandi facultatem, quam Episcopo concesserat Canon 4. Concilii Toletani III. relatus *Canone* 73. Hinc evincitur quanta moderatione Episcopos procedere voluerit hæc Synodus, etiam ea ætate, qua rariora erant Monasteria.

Tandem concludit Gratianus: „ Ecce ostensum est, „ quomodo res Ecclesiæ sine culpa dari possint, & constare his, quibus datæ fuerint. „

Quæst. III. Discrimen inter bona Ecclesiastica & sæcularia.

Quæstione 3. quatuor Canones impendit Gratianus, ut ostendat, Clericos de rebus Ecclesiæ intuitu acquisitis, non posse agros, aut alia bona in suum & consanguineorum commodum acquirere, sed ea esse relinquenda Ecclesiæ: de his autem, quæ aliunde, vel proprio labore, aut amicorum liberalitate acceperunt, posse libere disponere. Quæ distinctio probari videtur *Canone* 49. Concilii Carthaginensis II. relati hic *Canone* 1. Gratianus itaque Canoni 2. subjicit hanc conclusionem: „ Ecce quod illa, quæ non ex officio Ecclesiastico, sed ex aliqua præstatione suæ utilitatis lucratus est, potest dare, quibus voluerit. „

Quandonam bona Clerico data censeri debeant Ecclesiastica?

Declarat autem Canon 3. desumptus ex Synodo Agathensi, quod „ Pontifices, quibus in summo Sacerdotio constitutis, ab extraneis aliquid aut cum Ecclesia, aut sequestratim, aut dimittitur, aut donatur, non quasi suum, sed quasi dimissum Ecclesiæ, „ inter facultates Ecclesiæ computabunt. „

Rationem præmittit: *quia hoc ille qui donat, pro redemptione animæ suæ, non pro commodo Sacerdotis offerre probatur*.

Canonem hunc citat Innocentius III. in *cap. Requisisti* 11. *de testament.* ubi exponit, quandonam censeatur aliquid Episcopo intuitu suæ personæ, & quando intuitu Ecclesiæ relictum.

Quæst. IV. Ad quem pertineant bona a Clericis acquisita?

Quæstione hac tribus duntaxat constante Canonibus, tractat Gratianus de Clericis, qui vel ex rebus Ecclesiæ, vel propriis, aut utriusque simul aliqua acquisierunt, ad quem res illæ pertinere censeantur; item quid agendum illi, qui ex rebus Ecclesiæ aliquid ad commodum Ecclesiæ acquirit.

Profert autem pro solutione *Canone* 1. Decretum Concilii Toletani IX. & *Canone* 2. Decretum Concilii Bracarensis, & *Canone* 3. Decretum sub nomine Concilii Agathensis, quorum omnium una est sententia, quod nec Clerici debeant sibi, aut propinquis suis appropriare res e proventibus Ecclesiæ comparatas, nec Ecclesia compendium facere debeat ex rebus, quas Clerici e propriis suis bonis compararunt; teneanturque Clerici de rebus nomine Ecclesiæ acquisitis scripturam facere.

Diœcesis multipliciter apud veteres sumitur.

Notandum autem in Canone finali, diœcesim accipi pro parochia, sive Ecclesia parochiali, quam Presbyter tenet, uti apud veteres frequenter sumi probat Stephanus Baluzius in notis ad hunc Canonem, quamvis nonnunquam sumatur & pro tota Episcopi diœcesi; immo interdum extenditur ad districtum plurimarum Provinciarum, uti in veteribus Canonibus sæpius animadverti potest.

Cæterum notandum circa hunc aliosque nonnullos Canones, qui sub nomine Concilii Agathensis a Gratiano, aliisque Collectoribus allegantur, non omnes videri ab hoc Concilio editos, sed ex alio depromptos, huic Concilio postmodum adscriptos fuisse, uti notavit post Laurentium Surium Jacobus Sirmondus in *admonitione* ipsi Concilio Agathensi *tomo 4. Concil. General. col.* 1380. præfixa, monens a se observatum in Codice Gemblacensi, Lugdunensi, Rhemensi, Corbeiensi, Fossatensi, atque in aliis quibusque antiquissimis exemplaribus extare tantum *octo & quadraginta* Canones, ut proinde 25. sequentes videantur aliunde assumpti & assuti. Et sane præsens Canon, qui in hoc Concilio signatur num. 54. citatur apud Gregorium IX. sub *titulo De peculio Clericorum cap.* 2. ex Concilio Arelatensi. Hæc hic monuisse sufficiat.

Quæst. V. An & de quibus bonis Clericus testari possit?

Tractat *Quæstione* 5. de Clericorum testandi de rebus suis auctoritate: atque resolvit, Clericum de rebus intuitu Ecclesiæ sive tituli Ecclesiastici acquisitis testari non posse. De propriis vero, quæ ante ordinationem habuit, prout judicaverit, disponere possit. Item si Episcopus, vel quilibet ex gradu Ecclesiastico intestatus defunctus fuerit, nec aliqui inventi fuerint, qui jure cognationis succedant, Ecclesia sua ei succedat in integrum: nec licebit aliqui aliqua ex rebus ejus præsumere.

Hoc assertum Gratiani unica pene auctoritate nititur, quam sub nomine Concilii Triburiensis profert *Canone* 7. quem ex Burchardo, vel Ivone desumpsisset videtur, qui & ipsum citant ex Concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulphus Rex, *cap.* 14. sed inter Canones hujus Concilii, qui extant apud Labbæum *tom.* 9. *Concil. General.* hic Canon non reperitur.

Quid autem moderna disciplinam circa facultatem testandi de bonis Ecclesiasticis, & de successione ab intestato Clericorum in bona ab ipsis relicta habeat, latius exposui in *Jure Ecclef. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 2. alias 32. *c.* 7. & 8.

CAUSA XIII.

Ratio connexionis hujus causæ cum præcedenti.

CONNEXIONE sequentis *Causæ* 13. cum præcedenti conjecit glossographus dicens: „ Supra dictum „ fuit, quod quidam Clerici non debent habere pro„ pria. Sed ne aliquis quæret, unde vivere debent, „ ostendit Gratianus quod de decimis, & oblationibus „ vivere debent: sed quia de decimis & oblationibus „ & sepulturis sæpe oritur contentio inter Clericos & „ etiam Laicos: ideo Gratianus subnectit hanc 13. *Cau*„ *sam*, in qua ostendit, quid de decimis & oblationi„ nibus & sepulturis sit observandum „.

Casus hic propositus.

Hunc in finem format Gratianus hunc casum: Diœ„ cesani cujusdam baptismalis Ecclesiæ cladibus bellorum „ pressi, hostili metu compulsi, domicilia sua transtu„ lerunt in aliam Diœcesim: prædia tamen antiqua non „ deseruerunt colere: cœperunt persolvere decimas illi „ Ecclesiæ, in cujus Diœcesim transierunt, & apud „ eam sibi elegerunt sepulturas. Transactis 50. annis, „ Clerici, quibus quondam persolverant decimas, cœ„ perunt movere quæstionem in eos, qui ab illis ac„ cipiunt decimas & veniunt ad causam „.

Quæstio I. Cui competat jus ad decimas, & exequias?

Ex hoc casu proposito elicit Gratianus duas quæstiones. Primam proponit his verbis: „ Si illi, quorum do„ micilia sunt in Diœcesi hujus baptismalis Ecclesiæ, „ debeant persolvere decimas illi Ecclesiæ, & celebra„ re suas exequias apud eam Ecclesiam, in qua quondam hæc fiebant a parentibus eorum „.

Pro resolutione hujus quæstionis unicum fragmentum adducit *parte prima* desumptum ex pseudo Epistola Dionysii Papæ ad Severum Episcopum, quo adstruitur divisio parochiarum & cœmeteriorum, tamquam a Dionysio Papa instituta, definiturque, *ut nullus alterius parochiæ terminos, aut jus invadat: sed sit unusquisque suis terminis contentus.*

Dein *parte secunda* introducit Sacerdotes, qui decimas & oblationes Ecclesiæ baptismali vendicant, fundamenta suæ causæ exponentes.

Tum *parte tertia* exhibet replicam & responsum contendentium, decimatione vigore præscriptionis sibi competere, & Sacerdotes oblationibus debere esse contentos. Merito argumenta utrimque proposita attendenda: eadem enim & hodie occurrunt.

De limitibus parochiarum.

Verum recte hic notavit Joannes Dartis, nec hoc Canone, nec Canone 1. quæstionis sequentis, ulterius tractari de decimis, sed potius de terminis, quibus Parochiæ & Diœceses circumscribuntur: nam & Canon primus quæstionis sequentis, agit de Ecclesiis ad Episcopum pertinentibus; & dicitur, Ecclesias possessas per annos 30. ab Episcopis, apud eosdem manere: *& ita*, ait Dartis, *conjunxit humano capiti cervicem equinam.*

Subodoratus id videtur Gratianus: nam ad calcem dicti Canonis 1. secundæ quæstionis pro reconciliatione auctoritatum remittit lectorem ad *causam Monachorum*, id est, *causam* 16.

Quæst. II.

Quæstio secunda hujus causæ præter Canonem 1. de quo jam dictum est, tota est de sepulturis & jure exequiarum.

De sepulcris majorum, & jure eligendi sepulturam.

Quæstionem dividit in duodecim partes, quarum 2. 3. 4. & 5. versantur fere unice circa sepulcra majorum, & liberam electionem sepulturæ.

Adducuntur *Canone* 3. sub nomine S. Augustini: *unaquæque mulier sequantur virum suum, sive in vita, sive in morte.* Deinde additur in eodem Canone: „ Item Gregorius: Soror B. Benedicti sepulta est in se„ pulcro, quod ipse sibi præparaverat, ut quorum „ mens una semper fuit in Domino, eorum quoque „ corpora sepultura non separat „. Monent Correctores Romani: *nec ipsa prorsus verba* auctorum afferri.

Interim ex his concludit Gratianus, unumquemque in sepulcro majorum esse sepeliendum, nisi alibi sepulturam elegerit: quod prolixo discursu adstruere nititur.

Ex Concilio Triburiensi *Canone* 6. elicitur ordinarie quemque sepeliendum, ubi quis decima persolvebat vivus: atque ad calcem hujus Canonis concludit Gra„ tianus, additque: „ Item si quis de Provincia ad „ Provinciam transiret, & ibi domicilium collocaret, „ liber factus a jurisdictione prioris judicis, jurisdi„ ctioni illius judicis subjiceretur, in cujus Provincia „ Sedem sibi eligeret. Quia ergo isti a vestra Diœcesi „ in nostram transierunt, liberi a vestra ditione nostro „ juri subjiciuntur: nostrum est ergo funerandi jus „.

Ex S. Gregorio profert *Canone* 4. quod *ultima voluntas defuncti modis omnibus conservari debeat.* Ex hoc *parte* 5. concludit pro defunctorum voluntate, *corpora eorum esse tumulanda.*

At huic opponit *Canone* 7. apocryphum Decretum sub nomine Melchiadis Papæ, & pro conciliatione ait „ ad calcem *Canonis*: „ Sed aliud est ex temeritatis su„ perbia usum antiquorum parentum non sequi; atque „ aliud rationabili occasione novam sibi sepulturam eligere „. De priore loquitur Melchiades, de posteriore Gregorius. Cæterum de his consuli poterunt dicta in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 7. alias 38. *de sepulturis, cap.* 1. & *seqq.* hujusce editionis.

De negantibus defunctorum oblationes.

Parte sexta agit adversus eos, qui defunctorum oblationes Ecclesiis negant, aut difficulter reddunt: hique quasi egentium necatores, nec credentes judicium Dei, habendos esse, ut loquitur Canon 9. ex Concilio vulgo Carthaginensi IV.

Nihil pro sepulturis potest exigi.

Parte septima ostendit variis auctoritatibus præsertim sancti Gregorii in *Canone* 12. nihil muneris pro „ sepulturis exigendum esse: „ Ne (quod valde ir„ religiosum est) aut venalis forsitan (quod absit) „ dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini „ mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis „ quærere quolibet modo compendium „: inquit S. Gregorius citato Canone.

Vetita fuit olim sepultura in templis.

Intermiscet hic Gratianus aliqua de vetita sepultura in Ecclesia; atque inter *Canone* 15. sub nomine Concilii Varensis (seu potius *Nannetensis*, ut notant Correctores Romani, & Stephanus Baluzius): „ Prohi„ bendum est etiam secundum majorum instituta, ut „ in Ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut „ in porticu, aut in exhedris Ecclesiæ (alias extra „ Ecclesiam): infra Ecclesiam vero & prope altare, „ ubi corpus & sanguis Domini conficitur, nullatenus „ sepeliantur „.

De hac disciplina non sepeliendi corpora mortuorum in ipsis templis, quæ per plura sæcula in Ecclesia fuit conservata, latius egi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 7. *cap.* 1. & *seqq.* alias 38. *cap.* 7.

Quibus prosit sepultura in sacris locis?

Post hæc parte octava quærit a *Canone* 16. usque ad *Canonem* 23. qui a sacris locis post mortem juventur, & quare juxta Ecclesias mortuorum corpora sepeliantur. Inter Canones hic relatos notandus præ cæteris Canon 19. sumptus ex libro S. Augustini *de cura pro mortuis.*

Hic Augustinus in primis aperte supponit, mortuos, sive altaris, sive orationum, sive eleemosynarum sacrificiis juvari: *Quamvis*, ait, *non pro quibus fiunt, omnibus prosint, sed his tantum, quibus, dum vivunt, comparatur, ut prosint.*

Deinde adjungit: *Corpori autem humano quidquid impenditur, non est præsidium salutis, sed humanitatis officium secundum affectum, quo nemo unquam carnem suam odio habet.*

De situ tertii, septimi, &c. diei ab obitu.

Nona pars constat unice *Canone* 24. in quo agitur de *tertio, septimo, trigesimo*, aut *quadragesimo* die pro mortuis celebrando. Refertur autem sub nomine sancti Ambrosii ex lib. *de obitu Theodosii*: at hunc esse Ambrosio suppositum contendit Erasmus; & nonnulli post ipsum. Quidquid sit de hac opinione Erasmi, hujus ritus etiamnum hodie in Missali Romano manifesta occurrunt vestigia.

An & quomodo liceat?

Decima parte quærit: num liceat lugere mortuos; citatque *Canone* 25. textum Cypriani, & *Canone* 26. locum sancti Chrysostomi, qui videntur luctum illum absolute reprobare. Gratianus autem dicit: „ Id intel„ ligi ex desperatione futuræ resurrectionis; unde & Apostolus 1. *Thessal. cap.* 4. *vers* 12 non simpliciter ait: *Nolumus vos ignorare de dormientibus*: sed addidit: *sicut & cæteri qui spem non habent*: pietatis „ namque intuitu mortuos lugere non prohibemur: „ sicut nonnullos Sanctorum, aliorum exequiis pias „ lacrymas impendisse legimus.

Hanc Gratiani conciliationem non patiuntur allatæ ex Cypriano & Chrysostomo auctoritates, quinimmo ignosci sibi postulat sanctus Augustinus *lib.* 9. *Confess. cap.* 12. flevisse se matrem exigua parte horæ.

Luctus defunctorum specialiter Religiosis vetitus.

Post hæc *Canone* 28. refert Gratianus Canonem Concilii Toletani III. his verbis: „ Qui divina vocatione ab hac vita recedunt, cum Psalmis tantummodo, & „ psallentium vocibus debent ad sepultura deferri: „ nam funebre carmen, quod vulgo defunctis cantari „ solet, vel in pectoribus se, aut proximos, aut fami„ lias cædere omnino prohibemus. Sufficiat autem quod „ in spe resurrectionis Christianorum corporibus fa„ mulatus divinorum impenditur canticorum: prohibet „ enim nos Apostolus nostros lugere defunctos. *De dor*„ *mientibus autem nolo vos contristari, sicut & cæteri,* „ *qui spem non habent.* Et Dominus non flevit Laza„ rum mortuum, sed ad vitæ hujus ploravit ærum„ nas resuscitandum. Si autem potest hoc Episcopus „ omnes Christianos prohibere, agere non moratur. „ Religiosis tamen omnino aliter fieri non debere cen„ semus. Sic enim Christianorum per omnem mundum „ humari oportet corpora defunctorum „. Merito hic attendenda observatio Correctorum Romanorum.

Interim ex hoc Canone intelligitur eo tempore invaluisse, ut fideles defunctos publice lugerent, quodque Patres hujus Concilii desideraverint quidem, ut Epi-

sco-

scopi, quantum in ipsis esset; etiam Laicos ab hoc luctu abstraherent: judicaverint tamen exteriorem hunc luctum omnibus Laicis indifferenter nen esse prohibendum, sed solis Religiosis.

Admodum verisimile est hoic Decreto adscribendum, quod luctus ille exterior fidelibus passim permittatur, exceptis solis Religiosis, quibus nec hodie luctus ille exterior conceditur.

An mortui noverint quæ a vivis geruntur?

Parte undecima quæritur, *utrum sciant mortui ea, quæ hic a vivis geruntur?* Et unico *Canone* 29. ex S. Augustino *lib. de cura pro mortuis cap. 15.* probat, ipsos multa scire, quæ hic a vivis geruntur; & una indicantur modi, quibus hæc illis innotescere queant. Refert autem textum S. Augustini mutilatum, uti monent Correctores Romani, quorum nota consulenda, uti & integer textus S. Augustini merito legendus.

An cadavera suspensorum sepultura Ecclesiastica donanda?

Duodecima pars tractat de suspensis in patibulis, quæriturque, num hi sint sepeliendi juxta Ecclesias? & *Canone* 30. desumpto e Canone 30. Concilii Moguntinensis resolvitur, cadavera eorum ad Ecclesiam deferenda, & oblationes pro eis offerendas: ,, Si omnibus, inquit Canon, de peccatis suis puram confessionem agentibus, & digne pœnitentibus communio in fine, secundum Canonicum jussum danda est: cur non eis, qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt? scriptum est enim: *Non vindicat Deus bis in idipsum*. Monent Correctores Romani ,, finalem periodum restitutam esse ex Concilio Moguntino & VVormatiensi, inductis aliquot verbis, quæ potius perturbant, ait, quam illustrarent ,,.

Verum si restitui textum conveniebat, indubie consultius fuisset, correctionem margini adjicere, & textum ipsum Gratiani integrum conservare, uti non semel monuimus, neque apparet, verba a Correctoribus inducta sensum perturbare: ita enim apud Gratianum legebatur: ,, Cur Canones communionem vel sepulturam eis interdicunt, qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt, & confitentur, vel confiteri debuerant? scriptum est enim: *Non judicat Deus bis in idipsum* ,,.

An aliquando pro furibus orandum?

Occasione quæstionis de danda sepultura suspensis in patibulo, junguntur hic duo Canones sub titulo *Paleæ*, quorum priore dicitur, pro furibus & latronibus non esse orandum: ,, Si in furando aut deprædando occidantur: si autem comprehensi aut vulnerati, Presbytero vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non negari ,,.

Hic Canon quoque extat in Decretalibus Gregorii IX. *cap.* 2. *de furtis*, videturque epitome esse Canonis 31. Concilii Triburiensis anni 895. ubi posterior Canonis pars ita legitur: Si autem fur vel istro vulneratus elabitur, & expectatione mortis desperatus putatur, atque conciliari se mysteriis sacro-sanctis, habitu corporis, & voluntate piæ mentis deprecatur, Deoque & Sacerdoti, comite via, emendatione morum & actuum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuendam ,,.

Difficultas circa confessionem factam Diacono facile soluta.

Maxime notandum est, hic pro *Diacono*, legi, *Deoque*; qua lectione evitatur difficultas, num *Diacono confiteri* quis posset: quam difficultatem ut evaderent Decretalium commentatores, supponebant, hic sermonem esse de confessione *non Sacramentali*, quod & glossa Decretalium supposuisse videtur, dum ad citatum *cap.* 2. verbo *Diacono*, ait: *In necessitate etiam Laico*.

Epitomen hujus Canonis sic vitiatam primus retulit Regino Abbas Prumiensis *lib.* 2. *de Eccles. discipl. cap.* 94. & ex ipso Burchardus, dein Ivo, ex istis vero Gratianus, ut observat Baluzius in hunc Canonem. Merito sane notandæ cautiones hic a Concilio Triburiensi appositæ. Cæterum quibus neganda sit sepultura, vide quæ diximus in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 5. *tit. ultimo, cap. ultimo*, Item *Tomo II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 4. *cap.* 2. *num.* 24. & 25. ubi notatum est in aliquibus Ecclesiis negatam fuisse sacram Eucharistiam damnatis ad mortem (*a*). Item per communionem non semper intelligi communionem Eucharistiæ.

An & quæ pœnitentia imponenda furis interfectori.

In Canone 32. & ultimo hujus quæstionis imponitur pœnitentia iis, qui furem aut latronem interfecerint, si absque occisione comprehendi possit: extat quoad sententiam in *cap.* 2. *de homicidio*; atque in illo adhuc elucent pristinæ & Canonicæ disciplinæ vestigia: quamvis eo tempore pœnitentiæ præscripto haud obscurum sit, labentis disciplinæ foetum esse.

Monent hic rursus Correctores Romani; *Sunt multa emendata, & magni ponderis*. Unde hic iterum patet; hodie post Correctionem Romanam, non haberi Decretum, ut a Gratiano editum fuit.

CAUSA XIV.

Casus propositus.

CAusa decima quarta proponit Gratianus hunc casum: ,, Canonici cujusdam Ecclesiæ quæstionem movent de prædiis: testes ex fratribus suis producunt: negotiatoribus pecuniam crediderunt, ut ex eorum mercibus emolumenta acciperent ,,.

An Canonicis coram judice sua repetere liceat?

Ex hoc casu sex quæstiones deducit Gratianus, quarum prima quærit: *An Canonicis licet sua repetere?*

In prœmio hujus quæstionis, ait: Quod autem sua ,, repetere non possint, facile videtur posse probari: ait enim Dominus in Evangelio: si vis perfectus esse, *vade & vende omnia quæ habes: & da pauperibus*: quia ergo illi iter perfectionis arripiunt, non licet eis sua habere: multo ergo minus licet eis repetere: quia non debet repeti, quod possideri non licet ,,.

Post hæc subjungit *Canone* 1. Decretum Concilii IV. vulgo Carthaginensis, quo dicitur: *Episcopus nec provocatus pro rebus transitoriis litiget*.

Ad calcem autem Canonis hujus conatur adductis nonnullis distinctionibus quæstionem ita solvere: ,, Quia ergo generaliter perfectis prohibetur in judicio contendere; patet quod illis non licet stare coram judice. His ita respondetur. Prohibetur perfecto in judicio stare *captando lucrum*, sed *non evitando damnum*. Vel aliter: aliud est sua possidere, aliud est communium procuratorem esse. Canonici non possident sua, quia res Deo oblatæ non sunt alicujus: utuntur enim rebus Ecclesiæ, non ut suis, sed tamquam ad dispensandum sibi creditis. Unde Prosper in *lib. de vita contemplativa*: Sacerdos, cui dispensationis cura commissa est, &c. require in causa ejus, a quo pro ingressu Monasterii pecunia exigebatur. Sicut ergo illi non sua possident; ita nec sua repetunt, sed res Ecclesiæ, quarum procurationem gerunt. Similiter quod in judicio prohibentur contendere, sic intelligendum est, videlicet ut non sibi stent coram judice, sed aliis: aliis autem coram judice astitisse, & pro eis judicem interpellasse nonnullos Sanctorum legimus: hi autem non sibi stant, sed pauperibus, quorum necessitatibus profutura repetunt: & ita non prohibentur stare coram judice: illud vero Evangelii: *Si quis abstulerit tibi tunicam, &c.* non est præcipientis, sed exhortantis.

Agit hic Gratianus de Canonicis in communi viventibus.

Ex his nequaquam obscurum est, Gratianum hic agere de Canonicis in communi viventibus, & voto paupertatis obstrictis, sive quos hodie Canonicos Regulares dicimus, qui nihil proprium retinere possunt, ac insuper de repetitione judiciali, sive in judicio.

Gratianus more suo hic adjungit duos Canones, quorum primus ,, ex verbis Augustini ex *lib.* 19. *contra Faustum cap.* 25. hinc inde acceptis, & in aliquibus etiam immutatis: quare præstat integrum illud caput perlegere, inquiunt Correctores Romani ,,.

Posterior vero Canon ex quibusdam SS. Augustini & Hieronymi verbis conflatus est; sed in neutro de repetitione in judicio agitur; & ita huic quæstioni decidendæ parum quadrant.

Quæst. II. An & quando Canonicorum testimonium in causa Ecclesiæ sit legitimum?

In casu sive hypothesi a Gratiano proposita hac *secunda quæstione* supponitur, quod Canonici cujusdam Ecclesiæ in quæstione de prædiis *testes fratribus producant*: occasione cujus quærit, an hi fratres sive Canonici in causa Ecclesiæ tamquam testes sint audiendi.

Sub initium quæstionis adductis argumentis, quibus videtur evinci, horum testimonium tamquam domesticum non esse admittendum, & tandem distinguit inter causam criminalem, & civilem; ut in illa tale testimonium non sit admittendum, secus in hac: ,, in criminali enim causa, ait, non licet testem de propria domo produci: in civili autem Prælatis Ecclesiæ licet ,,. Confirmat hoc suum assertum auctoritate Paschalis II. in *Canone* 1. at hoc testimonio id non probatur; quod & vidisse videtur Gratianus: nam relato hoc Canone, mox, quasi seipsum corrigens, ait: ,, Potest etiam intelligi aliter. Domestici ad probationem non admittantur, ut pro his videlicet, quorum sunt domestici, testimonium fuerant: hi autem non pro domesticis, sed pro Ecclesia, quæ mater est omnium pauperum, testimonium dicant ,,.

An & quomodo Presbyteri cogi possint ad dandum testimonium?

Post hæc addit, quod ,, in conficiendis instrumentis sæcularium negotiorum, Presbyteri non vocentur ad testimonium: sed si casu contractui eos interfuisse contigerit, jubente Episcopo testimonium dicant ,,. Probat id auctoritate Synodi Romanæ sub Eugenio Papa II. cap. 13. in quo dicitur, quod Sacerdotes ,, in sæcularibus negotiis pro testimonio, aut conficiendis instrumentis non rogentur, quia eos in talibus rebus esse non convenit. Si autem eventu aliquo causæ interfuerint, & aliquid viderint, vel audierint, ubi nullæ idoneæ sæcularium inveniantur personæ, ne veritas occultetur, & malus ut bonus æstimetur, in providentia proprii Episcopi sit; ut aut coram se & competentibus judicibus, aut aliter honorifice veritatem attollant ,,.

Hic rigor moribus Belgii circa Clericos vocatos ad testimonium ferendum coram judice *Laico* in causis civilibus, nonnihil mitigatus est, ut notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3 *tit.* 7. *cap.* 6.

Quæst. III.

Cum autem in hypothesi, sive in casu a Gratiano proposito diceretur, quod Canonici *negotiatoribus pecuniam crediderunt, ut ex eorum mercibus emolumenta acciperent*, quærit *quæstione tertia, an illud sit usuras exigere*.

Usura est quidquid ultra sortem exigitur.

Hac occasione ostendit Gratianus, quod qui plus exigit, quam dedit, usuras exerceat; idque præcipue auctoritate SS. Augustini, Ambrosii, & Hieronymi, & ad calcem concludit: ,, Ecce evidenter ostenditur, quod quidquid ultra sortem exigitur, usura est ,,.

Gratianus Canonem ultimum refert tamquam ex Con-

(*a*) In Galliis hodie iis negatur Eucharistia, negatur quoque sepultura Christiana, nisi judices, qui eos damnaverunt, permiserint.

cilio Agathensi, quem huic Concilio falso adscribi recte monet hic Baluzius, eamque inscriptionem ementitum fuisse Burchardum. Est autem *c. 22. Capitularis 5.* Caroli Magni de anno 806. quod & refertur *lib. 1. Capitularium cap. 119.* & apud Reginonem *l. 1. c. 284.* sine inscriptione.

Quæst. IV. Canones veteres vetantes usuras de solis Clericis passim loquuntur.

Dein *quæstione* 4. ostendit Gratianus, tam Laicis quam Clericis usuras esse vetitas: at Canones relati, plerique de solis Clericis loquuntur. Vix enim antiquis Canonibus reperitur nominatim interdicta usura Laicis; tametsi eam tam Laicis quam Clericis vetitam non ambigetur.

Canon 17. Nicænus, quem hic ex versione Martini Bracarensis, sub titulo, *ex Concilio Martini Papæ*, refert Gratianus *Canone* 4. & rursus refertur *Canone* 8. ex versione Isidori: & iterum *distinct.* 47. idem Canon refertur ex versione Dionysii, uti notant hic Correctores Romani: hinc non obscurum, quod Gratianus descripserit Canones, prout eos nunc ex una, nunc ex alia versione, apud anteriores Canonum Collectores reperit.

Quæst. V. Furtum committit, qui rem inventam non restituit.

Quæstione 5. probat, non esse Deo gratam eleemosynam de usuris factam: ac una asseritur, furtum committere, qui rem inventam non restituit.

Hoc posterius probat ex Augustino *Canone* 6. „ Si quid „ invenisti, & non reddidisti, rapuisti „. Et *Canone* 8. ex S. Hieronymo, seu potius Origene ex versione Hieronymi; „ Multi sine peccato putant esse, si alienum, „ quod invenerunt, teneant, & dicant: Deus mihi „ dedit, cui habeo reddere? discant ergo peccatum hoc „ esse simile rapinæ, si quis inventa non reddat „.

An & quando fieri possint eleemosynæ ex illicite acquisitis?

Addit *Canone* 11. ex S. Gregorio, qui dicit, quod eleemosyna & sacrificia non placeant Deo, quæ offeruntur ex scelere.

Huic asserto obiicit *parte* 2. quod legitur in Exodo: „ Quod filii Israel exituri ex Ægypto a vicinis suis ac„ ceperint mutuo vasa aurea & argentea, ex quibus „ postea ædificaverunt tabernaculum Domini „. Respondet verbis Augustini relatis *Canone* 12. hoc non esse sumendum in exemplum, quod, jubente Domino, factum est: „ Hoc enim, ait, Deus jussit, qui noverat, quid „ quemque pati oporteret, nec Israelitæ furtum fece„ runt, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt „.

Attamen ad calcem *Canonis* 14. monet, aliquando recte in pauperes posse impendi, quæ male, seu cum peccato acquisita sunt: puta quod ex turpi causa possi„ detur, veluti cum Mathematicus ex arte, quam docet, „ vel ex futuris, quæ prænuntiat, nonnulla lucratur „.

Quæst. VI. An usurarii non restituentes usuras pœnitentiam agere valeant?

Quæstio 6. qua quæritur, *An usurarii pœnitentiam agere valeant; nisi, quod male acceperunt restituant?* quatuor partibus constat. *Prima parte* probat auctoritate S. Augustini, pœnitentiam non recte agi, nisi res aliena reddatur: „ Si res aliena, inquit, propter quam pec„ catum est, cum reddi possit, non redditur, non agi„ tur pœnitentia, sed fingitur: si autem veraciter agi„ tur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum.

Quomodo possit restitui res jam Deo consecrata?

Dein *parte secunda* auctoritate S. Gregorii dicit: „ Si „ rem alienam quis consecraverit, non eamdem, sed „ ejus æstimationem restituere debet „: sed in casu, quo res hujusmodi Deo consecrata restitui non potest. De quo videtur intelligendus locus ille ex S. Gregorio allatus.

De intercessione apud Principes pro reis.

Deinde miscet hic *Canone* 3. auctoritatem S. Gregorii, qui & *tertiam partem* facit: „ quod pro malis apud „ Principes Ecclesia debeat intercedere, non eos temerario ausu defendere. „ Verba Gregorii legi merentur.

Unde desumenda gravitas furti?

Finaliter *Canone* 4. partem quartam conficiente verbis S. Hieronymi, sed nonnullis omissis & mutatis, ut notant Correctores Romani, adstruit *furtum non tam in „ quantitate rei, quam in affectu furantis considerari* „: quod tamen non ita accipiendum, quasi peccatum furti non crescat, ex gravitate materiæ, sicuti testimo„ nium Hieronymi crude acceptum innuere posset: sed quod hac in re multum attendendus sit affectus furantis (a).

CAUSA XV.

Connexio cujus causæ cum præcedenti.

Cum in *Causa* 14. „ tractatum esset de avaritia, quæ „ obumbrat mentem Clericorum; sed quia *incontinentia* idem facit: ideo subnectit *hanc Causam*, in „ qua de incontinentia tractat, & de his quæ fiunt men„ te alienata, & de aliis multis, quæ ut melius pate„ ant, thema seu causam proponit, de quo octo quæ„ stiones elicit „. Ita glossographus. Causam Gratianus expressit hic verbis. „ Quidam Sacerdos in crimen

Casus hic propositus.

„ carnis lapsus esse perhibetur, antequam Sacerdota„ lem benedictionem consequeretur: postquam vero Sa„ cerdotium adeptus est, in furorem versus quemdam „ interfecit. Recuperata vero sanitate, apud Episco„ pum accusatur, ab ea, cum qua lapsus esse dicitur. „ Episcopus autem die Dominico causam examinat. „ Sacerdos inficiatur crimen sibi illatum; quorumdam „ Clericorum sibi patrocinia quærit: illi vero non sine „ pretio sibi patrocinantur. Tandem Episcopus confes„ sionem quæstionibus extorquet. Demum solus abi„ que Synodali audientia illum sententia ferit „.

(a) Falsa igitur est Gratiani propositio, si agatur de culpæ gravitate, quæ eo major est, quo res est majoris momenti: sed vera est, si agatur tantum de natura culpæ; rei enim vel minimæ verum sit furtum.

Quæst. I. An ignorantia & infirmitas a peccato excuset?

Ex hoc casu multa nullatenus inter se cohærentia educit Gratianus; ac *prima quæstione* quærit: *An ea quæ mente alienata fiunt, sint imputanda?*

In hac quæstione multa, præcipue ex S. Augustino, tradit de ignorantia, & utrum hæc, aut infirmitas carnis a peccato excuset.

Ex omnibus concludit Gratianus conformiter ad sententiam S. Augustini, nec ignorantiam, carnis infirmitatem semper a peccato excusare.

Quæst. II. An pro impenso patrocinio liceat Clerico munera exigere?

Quæstione 2. quærit: *An pro impensis patrociniis liceat Clericis munera exigere?*

Unicum hic profert Canonem Concilii Tarraconensis, quo observandum decernitur: „ ne quis Sacerdo„ tum vel Clericorum, more sæcularium judicum, pro „ impensis patrociniis munera audeat accipere „. Gratianus autem dicit, hoc de illis intelligendum esse, qui *Canonicam* vitam professi, *regulariter* se victuros proposuerunt.

Gratianus a vero sensu Canonis recedit, ut suæ ætatis disciplinæ se accommodet.

Hæc restrictio parum congruit generali Canonis expressioni, aut disciplinæ ejus ætatis. At Gratianus more suo Canones disciplinæ sui temporis accommodare volens, frequenter a vero Canonum sensu recedit: quod & hic contigisse ex verbis Gratiani immediate sequentibus conjicitur: „ Generali namque Ecclesiæ „ consuetudine, ait, receptum est, & moribus appro„ batum, ut Clerici more advocatorum patrocinia „ impendant, & pro impendendis munera exigant, & „ pro impensis suscipiant „.

Sed non vidit aut non advertit Gratianus, hanc consuetudinem labentis disciplinæ fœtum, nullum Canonibus præjudicium afferre, puresque Canones hoc in Clericis patrocinandi officium improbare, præsertim coram judicibus sæcularibus; monetque & hic glossographus: quod Clerici & Sacerdotes non debeant *indif„ ferenter* advocare, ne vilescant dignitates ipso„ rum „.

Quæst. III. An mulier testari possit contra Clericum, præcipue si fuerit criminis complex;

Cum in casu a Gratiano proposito diceretur, Sacerdotem apud Episcopum fuisse de fornicatione a muliere accusatum, cum qua prætendebatur in crimen illud fuisse prolapsus, quærit tertio loco Gratianus: *An ex mulieris confessione Sacerdos ille sit condemnandus?*

Sub initium quæstionis dicit, quod sacris Canonibus omnino videatur prohibitum mulieri accusare Sacerdotem. Verum omnis Gratiani probatio nititur falsis Decretalibus, notanter Fabiano Papæ suppositis. Deinde in hanc rem multa adducit Gratianus ex jure civili, quibus mulieres ab accusatione repelluntur, nisi in certis quibusdam enormibus criminibus.

Ex his autem concludit ad calcem *Canonis* 4. „ Cum „ contra generales regulas quædam crimina specialiter „ excepta sint, in quibus mulieri accusare permittitur, „ inter quæ fornicatio non numeratur: patet, quod „ hujus accusatio dupliciter infirmatur, & quia forni„ cationis crimen intendit, & quia dum de eo conti„ tetur, super alienum crimen ei credi non oportet „. Quod ultimum probat *Canone* 5. per pseudo-Decretum Julio Papæ affictum, ad cujus calcem super proposita quæstione ita concludit: „ quia ergo ista de se conti„ tetur, super alienum crimen ei credi non oportet, „ sed contra eam sua confessio interpretanda est „.

Hodie nec mulieres, nec etiam viri ad publicam accusationem criminum admittuntur, nisi sint officiales publici. At denuntiatio nec mulieri negatur.

Attamen in casu simili, testimonio mulieris haud facile deferendum esset; nisi forsan aliquæ aliæ circumstantiæ Sacerdotem hunc suspectum redderent: quo casu mulieris confessio vel denuntiatio accedens posset Superiori præbere occasionem, saltem inquirendi, & huic Sacerdoti specialius invigilandi.

Quæst. IV.

Ulterius in casu a Gratiano formato, Episcopus die Dominica causam examinat. Hinc formata *quæstio quarta: An die Dominica ejus causa sit ventilanda?*

Diebus Dominicis & festis prohibitum est causas ventilare,

Profert autem Gratianus tria Decreta, quibus probet, licitum non esse diebus *Dominicis* judicialia tractare: e quibus notandum præ reliquis *Canone* 2. Decretum Concilii apud Erphesfurt, sive Erpfordiensis „ anni 932. quo decernitur „ placita *sæcularia* Domi„ nicis diebus, vel aliis præcipuis festis, seu etiam in „ his diebus, in quibus legitima jejunia celebrantur „ secundum Canonicam constitutionem minime fieri „.

Additur & in eodem: „ insuper eadem Synodus „ decrevit, ut nulla judicaria potestas licentiam ha„ beat, sua auctoritate Christianos ad placitum ban„ nire in supra dictis diebus, id est septem dies ante „ natalem Domini usque in octavas Epiphaniæ, & a „ Quinquagesima usque ad octavas Paschæ, & septem „ dies ante Nativitatem S. Joannis Baptistæ, quatenus „ adeundi Ecclesiam, orationibus vacandi liberius ha„ beatur facultas „. Extat hæc Synodus cum suis Canonibus, quorum hic est secundus apud Labb. *tom.* 9. *Concil. General. col.* 592. sed cum notabili differentia.

In primis enim loco horum verborum: *Insuper etiam Sancta Synodus decrevit*, habentur hæc, *insuper quoque gloriosissimus Rex augmentum Christianæ religionis concessit, ut nullæ*, &c.

Præterea in Synodo omittuntur hæc verba: *usque in octavas Epiphaniæ*.

Eisdem verbis, quibus extat apud Gratianum, refertur

a Bar-

a Buchardo *lib.* 13. *cap.* 21. e quo verisimiliter hunc Canonem sic immutatum mutuavit Gratianus.

Refert Gratianus *Canone* 3. Decretum sub nomine Hadriani Papæ in capitulis *cap.* 64. quo dicitur: *nullus Episcopus vel infra positus, die Dominica judicare præsumat*. Hæc ætatem sapiunt, qua ordo judicialis in forum Ecclesiæ irrepserat.

Quæst. V.

Quinto loco quærit Gratianus: „ num Presbytero „ scelus inficianti, *purgatorio sit deferenda?*

Pro hujus quæstionis solutione adducit fragmentum Epistolæ Stephani scribentis Leoni Episcopo Theanensi, extatque etiam fragmentum sub eadem indiscriptione in *Canone* 17. *Causa* 2. *qu.* 1. nisi quod hic addatur, quotus fuerit *Stephanus*, nimirum *quintus*, adjecta ad calcem hac Correctorum Romanorum nota: „ extat in„ tegra hæc Epistola in collectione Canonum sine aucto„ ris nomine in Vaticana Bibliotheca ", Indigna verisimiliter, quæ huic Pontifici adscribatur, ut propterea nec ejus Epistolis *tom.* 9. *Conc. Gener.* descriptis enumeretur.

An & quãdo Presbytero crimẽ negãti purgatio Canonica sit deferenda.

Interim hoc in fragmento respondetur, quod si Presbyter accusatus, nec per propriam confessionem, nec legitimis testibus convincatur, „ & mala fama erebue„ rit, non publico examine, sed coram Episcopo & „ aliquatenus reverendissimis Presbyteris & Diaconis „ Episcopalis Ecclesiæ secreto juramento se purificet ".

In altero Decreto sub nomine *Nicolai scribentis Salomoni Constantiensi Episcopo*, hoc unum asseruit, Clericum a suo officio non deponendum nisi *legitime* convictum; traditurque hæc regula: *Sola ergo spontanea confessio, & Canonicus numerus, & qualitas testium (decernentibus Episcopis, & accusatore, quod objecerat, comprobante) Clericum privat proprio gradu*. Hoc Decretum inter Decreta Nicolai I. a Cochlæo non reponi notat Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendat. Grat. Dial.* 19.

Cujuscumque interim hæc sint verba, indubie intelligi debent de absoluta Presbyteri depositione a suo officio: nam etsi non sit *plene* de crimine convictus; sed tamen mala fama sufficientibus adminiculis fundata laboret, potest ei nonnunquam purgatio indici; præsertim si ob publicam de patrato crimine famam sine scandalo officio fungi nequeat: quemadmodum ad titulum Decretalium *de purgatione canonica* docent Canonistæ; & in pluribus Canonibus expressum est, uti & ostendi in *Jure Eccl. Tom. IV. p.* 3. *tit.* 8. *c.* 4. una tamen probavi, hanc purgationem non leviter esse imponendam.

Quæst. VI. An confessio criminis cruciatibus sit extorquenda?

Ulterius in casu a Gratiano assumpto dicitur, quod *Episcopus Confessionem quæstionibus extorquet*; quare *sextam* format quæstionem: *an ejus confessio Cruciatibus sit extorquenda?*

Quæstionem dividit in binas partes plane disparatas. In *prima parte* auctoritate, maxima pseudo-Decretalis Alexandri I. cujus plura fragmenta in unum conflat, probat, quo ministrorum confessio, non debeat esse *extorta*, sed libera. Addit & Decretum sub nomine Nicolai Papæ Episcopi Galliæ, in quo & allegatur auctoritas beatissimi Papæ & martyris Alexandri, qui a beato Petro sextus extitit summus Pontifex.

Verba hic citata referuntur per Cochlæum in collectione Decretorum Nicolao I. per Gratianum adscriptorum *tit.* 4. *num.* 7. monetque Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendat. Grat. Dial.* 13. apud Petrum Ciaconium in incertis collocari: additque: „ nusquam extare adscripserunt Romani, qui notant ex ea probari „ auctoritatem epistolæ I. Alexandri I. Sed, ut recte „ monet idem auctor, debuissent prius, cujus esset hoc „ caput, probare: nam ex incertis incerta probatio „ elicitur. "

Et sane dubium non est, quin citata verba respiciant præfatam pseudo-Decretalem Alexandri I. Scimus Nicolaum I. summopere ursisse auctoritatem harum Decretalium contra Hincmarum Rhemensem, aliosque Galliæ Episcopos, uti sæpius notavimus: unde & supra relatis verbis subjungit Antonius Augustinus: „ Ni„ colaum relatas epistolas ab Isidoro mercatore non „ improbare dubium non est. Antonium Augustinum „ de harum Decretalium auctoritate ut minus dubitas„ se: " ex his verbis manifestum est.

Secunda parte „ quæstionis probare contendit quod a „ fidelitatis juramento Romanus Pontifex nonnullos „ absolvat, cum aliquos a sua dignitate deponit. " Quid hæc vel ad casum per Gratianum propositum, aut ad quæstionem inde formatam faciant, non video.

An Romanus Pontifex Principes regno aut imperio spoliare possit?

Interim in hanc rem profert *Can.* 3. Decretum sub nomine Gelasii; sed quod revera est Gregorii VII. uti monent Correctores Romani, in quo dicit, quod „ Ro„ manus Pontifex, Zacharias scilicet regem Franco„ rum, non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, „ quod tantæ potestati erat inutilis, a regno deposuit: „ & Pipinum Caroli Magni Imperatoris patrem in ejus „ locum substituit, omnesque Francigenas a juramento „ fidelitatis, quod illi fecerant, absolvit. "

Factum negant plures notabiles historici, præsertim Galli, nec sine fundamento: quamvis dubitandum non sit, Pontifices plures, sæculo XI. & sequentibus ea auctoritate adversus Imperatores usos fuisse. Vide Janum a Costa ad titulum *de supplenda neglig. Prælat.* ubi hujus Canonis meminit.

An a fidelitate erga Principem excommunicatum liberentur subditi?

Quin & auctoritate Gregorii VII. & Urbani II. probare vult Gratianus *Canone* 4. & 5. quod *excommunicatis vinculo fidelitatis non teneamur obnoxii*: atque in *Can.* 4. Gregorius VII. præsidens Synodo Romanæ inducitur dicens: *eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate a sacramento absolvimus*.

Porro notum est ex historicis ejus ætatis, quam graves inter hunc Pontificem & Imperatorem Henricum IV. aliosque Principes fuerint contentiones, quam bella cruentissima: & qualiter ad tuenda prætensa sua jura contra Imperatorem, eique adhærentes Principes per censuras processerit, quo pacto etiam a Regno, ab Imperio eos deponere tentaverit, atque eorum subditos a fidelitatis juramento absolutos declaraverit hic Gregorius VII. ad quos Decretum hujus Canonis dirigi, etiam notavit Carolus Molinæus in notis ad hunc Canonem: & monet quoque Ludovicus de Hericourt in Analysi hujus quæstionis, una merito notans nihil esse periculosius hoc principio, scilicet subditos a fidelitatis juramento esse absolutos ob excommunicationem supremi Principis.

Periculosum hac in re Gratiani principiũ.

Relato enim hoc principio, subdit: *Rien n'est plus contraire aux veritables principes, qu'une pareille maxime, que personne n'avoit osé avancer avant le neuvieme siecle. La puissance temporelle est absolument independante de la puissance Ecclesiastique: c'est pourquoi le Prince excommunie, même legitimement, conserve encor tous ses droits sur le temporel*: Proinde hic articulus merito reponitur inter perniciosa & periculosa principia in Decreto Gratiani expressa.

Quæst. VII. Episcopus sine Concilio Presbyterum aut Diaconum damnare non potest.

Casus a Gratiano propositus habebat, quod Episcopus *solus absque Synodali audientia Presbyterum sententia ferisset*. Unde quærit septimo: „ An absque Synodali „ audientia, Episcopus valeat Sacerdotem damnare? "

Profert hic plures auctoritates, quibus probatur, Episcopum non posse sine *Synodali* audientia, aut saltem sine præsentia & consilio Cleri sui Sacerdotem deponere; atque inter cætera refertur *Can.* 1. Decretum Concilii Hispalensis II. anni 619. quo decernitur: „ juxta priscorum Patrum Synodalem sententiam nul„ lus nostrum (id est Episcoporum) sine Concilii exa„ mine quemlibet Presbyterum vel Diaconum dejicere „ audeat. "

Ratio subditur: „ Nam multi sunt, qui indiscussos „ potestate tyrannica, non auctoritate Canonica dam„ nant: & sicut nonnullos gratia favoris sublimant, „ ita quosdam odio invidiaque permoti humiliant, & „ ad levem opinionis auram condemnant, quorum cri„ men non approbant. "

Dein hanc regulam adjungit: „ Episcopus enim Sa„ cerdotibus ac ministris solus honorem dare potest, „ solus auferre non potest. "

Plures quoque proferuntur Canones Africani, quibus definitur numerus Episcoporum & Sacerdotum, qui in depositione Presbyterorum aut Diaconorum requiritur, quorum *Scholia Tom. VII. hujus editionis* consuli poterunt. Quomodo hæc disciplina tandem mutata sit, & Episcopi cœperint sine Synodali audientia per suos Officiales judicare, dixi in *Jure Eccles. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 5. *cap.* 1.

Optandum, ut eadem hodie disciplina servaretur.

Optandum esset, ut hodie Episcopi, eorumque Officiales horum Canonum Decretis obtemperarent, nec adversus Presbyteros nonnunquam, neglecta Canonica auctoritate, sive neglecto ordine juris, via facti per censuras prosilirent, eoque suo procedendi modo non præberent ipsis necessitatem ad auditoria Principis pro comprimenda violentia recurrendi.

Qu. VIII. Quæ disciplina servanda circa Sacerdotes in crimen carnis lapsos?

Denique Gratianus causam hanc finit *qu.* 8. quod Sacerdos, qui post ordinationem suam fatetur, se ante ordinationem in crimen carnis prolapsum, maneat quidem in ordine Sacerdotali, sed tamen ab altari abstinere debeat: idque præcipue probat auctoritate Canonis Neocæsariensis, quem *Can.* 1. recitat sub nomine hujus Synodi, binis Canonibus 9. & 10. in unum conflatis ex versione Isidori; ac rursus *Can.* 4. ex versione Martini Bracarensis tamquam ex Concilio Martini Papæ. Videri possunt, quæ in *Scholiis* ad hos Canones observata sunt *Tom. IV.*

Profert præterea *Can.* 2. Decretum Synodi Ilerdensis quoad deservientes altari, *qui subito in flenda carnis fragilitate corruerunt*: de quibus ita statuit: „ Si Do„ mino respiciente, digne pœnituerint, ita ut mortifi„ cato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant, „ maneat in potestate Pontificis, vel veraciter affli„ ctos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiori „ tempore ab Ecclesiæ corpore segregare: ita tamen ut „ sic officiorum suorum loca recipiant, ne possint ad „ altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato „ velut canes ad vomitum reversi fuerint . . . . non „ solum dignitate officii careant; sed etiam sanctam „ communionem nisi in exitu non percipiant. "

Circa hoc Decretum observandum hic non nisi dispensative; idque adhibitis multis cautionibus, permitti Episcopis lapsos Sacerdotes post peractam debite pœnitentiam, & probatam sinceram conversionem permittere in suo officio permanere: quæ dispensandi auctoritas verisimiliter hic a Synodo Hispanica indulta fuit ob raritatem Sacerdotum, quæ ob incursum barbarorum

in

in Hispania eo tempore occurrebat, prout similis dispensandi auctoritas occurrit in Epistola Siricii ad Himerium Archiepiscopum Tarraconensem.

Nemo ante probationem puniendus.

Notanda sententia occurrens hic *Canone* finali: „ Ante probationem accusationis illatæ neminem a tua „ communione suspendas: quia non statim, qui accusa„ tur, reus est, sed qui convincitur, criminosus. „

CAUSA XVI.

Incipit hic tractatus de Monachis.

GRATIANUS „ hactenus de statu Ecclesiarum egit & „ sæcularium Clericorum, ait glossa sub initium „ hujus causæ: sed quia religione Monachorum multum „ decoratur status Ecclesiarum, ideo in sex sequentibus „ causis tractat de statu Monasteriorum & Monacho„ rum. „ Unde a *Causa* 16. incipit tractatus *de Monachis*, ad quem non semel ipse Gratianus remittit.

Casus hic propositus.

Hac causa agit de officio Monachorum, varia, eaque inter se disparata & confusa intermiscens. Casum sive causam ita proponit. „ Quidam Abbas habebat „ parochialem Ecclesiam: instituit ibi Monachum, ut „ officium celebraret populo: possedit eam per quadra„ ginta annos sine aliqua interpellatione: tandem que„ rela adversus Abbatem movetur a Clericis baptisma„ lis Ecclesiæ, in cujus Diœcesi parochiana Ecclesia „ illa consistebat. „

Quæstio I.

Ex hoc casu septem quæstiones format. Prima quæstio constans 68. Canonibus est: „ Utrum Monachis „ liceat populis officia celebrare, pœnitentiam dare, „ & baptizare. „

Varia refert Gratianus, quibus Monachi videntur removeri a functionibus Ecclesiasticis.

Primis 12. Canonibus significare videtur Gratianus, non posse Monachos Ecclesiis parochialibus præfici.

Hunc in finem citat *Canone* 1. Decretum sub nomine Synodi Nicænæ, quod neque in prima Nicæna Synodo, neque in secunda hodie haberi notant Correctores Romani.

Putarunt nonnulli Canonem hunc sumptum ex *Canone* 76. inter Canones Arabicos Concilii Nicæni: unde in margine ad dictum *Canonem 76.* apposuit Turrianus: *Meminit Gratianus hujus Canonis causa 16. qu. 1. Can. Placuit*. Verum si dictus Canon Arabicus conferatur cum Canone a Gratiano hic relato, apparebit, nihil præter inscriptionem illis esse commune; ut proinde hactenus nesciatur, unde hunc Canonem sumpserit Gratianus, uti etiam notavit Joannes Dartis in commentario *dist.* 15. Cæterum dictos Canones Arabicos non posse attribui Synodo Nicænæ hodie compertum est.

Notandum, quod Canones hic a Gratiano adducti potissimum probent, Monachos ex suo instituto debere esse solitarios, ab omnibus functionibus Ecclesiasticis & sæcularibus remotos. Hinc *Can.* 4. 5. *&* 6. referuntur verba Hieronymi, quibus docet Monachorum statum a Clericorum statu esse omnino disparatum: *Monachumque non docentis, sed plangentis habere officium, qui vel se, vel mundum lugeat, & Domini pavidus præstoletur adventum*: ut habet Canon 4. & *Canone* 8. sub nomine Eugenii Papæ habetur illud vulgare: *Monachus sit claustro suo contentus, quia sicut piscis sine aqua, caret vita; ita sine Monasterio Monachus. Sedeat itaque solitarius & taceat: quia mundo mortuus est, Deo autem vivit.*

Ad calcem *Canonis* 12. Canonem, quem sub nomine Synodi Nicænæ protulerat *Canone* 1. quo inter alia præcipitur: *Monachus mortuum non sepeliat, nisi: Monachum in Monasterio secum commorantem: vel si fortuito quemquam advenientium fratrum ibi mori contingat*; ita

Eis tamen sepulturas in suis templis concedit.

exponit, quasi hic Canon solum prohibeat „ Monachos „ de Monasterio exire, & per cappellas mortuorum „ sepulturas celebrare: confluere videlicet more Cleri„ corum ad cujuslibet exequias celebrandas. Cæterum, „ ait, si apud Monasterium aliquis semetipsum tumu„ lari voluerit, non est prohibendus. „

In probationem finalis clausulæ, qua Monachis asseritur libertas sepeliendi eos, qui apud ipsos sepeliri elegerint, profert Canones 13. 14. 15. & 16. atque ex his ad calcem Canonis 16. ita concludit: „ Ecce his „ auctoritatibus patet, quod si quis apud Monasterium „ sepulturam sibi eligere voluerit, libere a Monachis „ potest sepeliri. Unde liquido colligitur, prohibitio„ nem illam Nicænæ Synodi, propter improbitatem „ circumvagantium esse factam. „

At in eo disciplinæ suæ ætatis se accommodat.

Non dubium, quin Gratianus in formanda hac conclusione magis reflexerit ad disciplinam sui temporis, quam ad auctoritates hic adductas, quæ nullatenus probant, vel exprimunt assertum aut conclusionem Gratiani.

Cum autem in hac conclusione incidenter dixisset supra *Can.* 1. Decretum sub nomine Synodi Nicænæ factum esse propter improbitatem circumvagantium, subjicit immediate *Can.* 17. Decretum Concilii Chalcedonensis, quo similes Monachi coerceantur, & ad sua Monasteria redire compelluntur.

Refert deinde varia, quibus Ecclesiasticorum officior. exercitium Monachis concedi videtur.

Parte secunda, quæ incipit a *Can.* 21. plures auctoritates adducit, quibus probari videtur, quod Monachi Sacerdotalium officiorum potestatem habeant.

Adducit in primis *Can.* 21. verba sub nomine S. Ambrosii, quæ apud Ambrosium non sunt inventa: & videntur esse auctoris longe recentioris, uti notant Correctores Romani.

Neque majoris ponderis apparent citata *Canone* 22. 23. *&* 24. tamquam Innocentii Papæ, & Gregorii I. utpote in quibus referuntur, quæ recentiorem plane ætatem præferunt.

Vulgare & famosum Decretum sub nomine Bonifacii Papæ relatum *Can.* 25. hodie ut apocryphum passim rejicitur.

Interim ad calcem hujus Canonis 25. ita concludit Gratianus: „ His omnibus auctoritatibus perspicue mon„ stratur, Monachos posse pœnitentiam dare, bapti„ zare, & cætera Sacerdotalia officia licite administra„ re. „

Non mirum Gratianum ex relatis, tametsi parum authenticis Decretis tam fidenter hanc efformasse conclusionem, eo quod neglecta veteri disciplina, unice pene ad sui temporis disciplinam reflecteret.

Quo spiritu debent Monachi suscipere servitium Ecclesiæ.

Inter alia refert *Can.* 30. verba S. Augustini ex *Epistola 48. ad Eudoxium*, quibus Monachos exhortatur, *ut propositum suum custodiant, & usque ad finem perseverent: ac si quam*, ait, *operam vestram mater Ecclesia desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis; sed miti corde obtemperetis Deo.*

Hic jam pridem ostendit Augustinus, quo spiritu debeat suscipi servitium Ecclesiæ ab illis, qui ad vitam solitariam sunt vocati.

Qui Monachi legitime functiones Ecclesiasticas exercere possint?

Dein aliis nonnullis adjunctis, quibus ostenditur, e Monachis subinde aliquos ad Clerum posse assumi, ad *Canonem* 36. concludit: „ His omnibus auctoritatibus „ monstratur, quod Monachi, qui sunt a populo ele„ cti, & ab Episcopo cum consensu sui Abbatis sunt „ ordinati, legitime potestatem suam exequi valent. „

Quo sensu non potest Monachus juxta Gregorium functionibus hierarchicis occupari?

Gratianus attulerat *Can.* 2. fragmentum Epistolæ sancti Gregorii l. 4. Epist. 1. in qua dicitur: *Nemo potest & Ecclesiasticis obsequiis deservire, & in Monastica regula ordinate persistere.*

Quibus verbis vult Gregorius, ut Abbas vel Monachus simul & Ecclesiasticis sive Clericalibus obsequiis insistere, & Monasticæ districtioni subjectus manere, & utilitatibus Monasterii ut Monachus gaudere non possit. Vide notas ad *Epistolam* 2. *lib.* 3. Gregorii; ubi ostenditur, nequaquam fuisse mentem S. Gregorii, quod idem non posset esse Abbas sive Monachus & Presbyter; sed id unum voluisse, ne Monachus vel Abbas manens Monachus aut Abbas, functionibus hierarchicis sive Clericalibus in directione populi, ad instar Presbyterorum parochialium occuparetur: sed nequaquam vetuisse, quominus Abbas in suo Monasterio *pro suis Monachis* Presbyteri munia obeat.

Gratianus autem hunc sancti Gregorii textum exponere volens, ait post Canonem 36. „ Illud Gregorii: „ *Nemo potest obsequiis Ecclesiasticis*, *&c.* de illis intel„ ligendum est, qui in numero Cardinalium vel Epis„ coporum ordinati, Monasterii sui dispensationem sibi „ reservare contendunt. „

Discrimen inter officium Monachi & Clerici.

Deinde ad Canonem 39. concludit: „ Aliud enim „ convenit cuique ex eo quod *Monachus est*; aliud ex „ eo, quod *Clericus* est. Ex eo quod *Monachus* est, sua „ & aliorum peccata deflendi habet officium: ex eo „ quod *Clericus*, docendi & pascendi populum. „

Citat autem Gratianus dictum Canonem 39. ex Regesto Gregorii: monet autem Correctio Romana, quod auctor hujus capitis referat constitutionem beati Gregorii de Abbate xenodochii in civitate Augustodunensi, quæ habetur *lib* 2. *Regest. Epist.* 10. At constitutionem hanc seu privilegium nonnullis spurium videri, in notis ad citatam Epistolam annotatur.

Ulterius concludit ad calcem *Canonis* 40. quod Monachis Presbyterii honore decoratis, a populo electis, & ab Episcopo institutis eadem liceant, quæ & aliis Sacerdotibus.

Clerici potestatem in ordinatione acceptam sine licentia Episcopi exequi non possunt.

Addit hoc probari, ex eo quod tam Monachi, quam alii, eodem plane ritu ordinentur: „ Sicut ergo, ait, „ in benedictione utrique communem nanciscuntur po„ testatem; ita in institutione communiter assequuntur „ potestatis executionem. Cæterum absque Episcopo„ rum licentia non solum Monachis, sed etiam omni„ bus generaliter Clericis, potestatis executio interdi„ citur. „

Ut postremam partem probet Gratianus, allegat *Canone* 41. verba ex falsa Decretali Clementis I. quibus declaratur, quod Clerici nihil sine licentia Episcopi proprii agere queant: non utique missas sine ejus jussu quispiam Presbyterorum in sua Parochia agat, quæ vel sola recentiorem manum manifestant; nec enim nomina, *Missa* & *Parochia*, pro districtu Presbyteri, ætate Clementis nota erant.

In conciliatione Canonum Gratianus spectavit disciplinam sui temporis.

Ex his nequaquam obscurum est, quod Gratianus, dum Canones in speciem diversos conciliare conatur, potius spectavit usum suorum temporum, quo Monachi ad munera hierarchica assumpti regulæ Monasticæ subjecti manebant: cum e contra ætate sancti Gregorii, aliorumque venerandæ antiquitatis monumentorum hac quæstione relatorum, Monachus ad munia hierarchica assumptus, solveretur penitus a regula & subjectione Monastica, & alienus plane fieret a Monasterio. Hæc etiam monuit Franciscus Florens in commentario ad hanc quæstionem; ubi & erudite deducit, quomodo sensim tam in Oriente quam in Occidente Monachi ad functio-

functiones Clericales sint admissi, idque præcedente exacta probatione.

Qui Monachi ad clericatum assumendi?

Cæterum ex relatis Canonibus a Gratiano, illud manifestum est, non omnes Monachos ad Clericatum provehendos; sed non nisi *probatiores & meliores*, ut habet Canon 36. sive, *quos morum gravitas, & vitæ ac fidei institutio sancta commendat*, ut ait Canon 29. Hinc illud Hieronymi *Canone* 26. *Sic vive in Monasterio, ut Clericus esse merearis.*

☞ His Clericis monitum seu præceptum quod sequitur dedit Innocentius I. in *Epist.* ad Victricium Rothomagensem. " Monachi, inquit S. Pontifex, diu " morati in Monasteriis, si postea ad Clericatum per" veniant, non debent aliquatenus a proposito devia" re; sicut in Monasterio positi fuerunt, ita in Cle" ricatus Ordine degere debent; & quod diu servave" runt, id in altiori gradu positi amittere non de" bent ". ☜

Et *Canone* 36. ostenditur ex S. Augustino, quam sit perniciosum Monachos desertores ad Clericatum promovere; *Est ipsis enim facilis lapsus, & Ordini Clericorum fit indignissima injuria, si desertores Monasteriorum ad militiam Clericatus eligantur: cum ex eis, qui in Monasterio permanent, non tamen nisi probatiores, atque meliores in Clerum assumere soleamus.*

An Monachi ex prædiis suis teneantur ad decimas.

Cum hactenus tribus hujus quæstionis partibus Gratianus inquisivisset; an Monachis liceret functiones Clericales obire, incipit post hæc inquirere; " De his, " qui intra Monasterii claustra consistunt, quibus po" pulus ad regendum non committitur, utrum dare " vel accipere decimas debeant "?

Dicit autem Gratianus, quod " in his hæc discre" tio servanda sit, ut de agris & vineis, quæ ad pro" prium stipendium coluntur, decimas sibi retineant. " Si enim, ait, decimæ a populo filiis Levi redde" bantur pro Ministerio, quo Domino deserviebant in " tabernaculo, offerendo sacrificia & holocausta pro " populo, patet quod Monachi de propriis prædiis " non magis, quam alii Sacerdotes decimas solvere " coguntur ".

Dein per modum objectionis, ait; " Sed dicitur, " quod prædia Monachorum sive pretio sint empta, " sive pro salute animarum oblata, antequam in jus " eorum venirent; baptismalibus Ecclesiis, sive qui" buslibet aliis primitias & decimas persolvebant; " illæ autem Ecclesiæ privari suo jure non possunt ".

Ecclesiæ antiquæ ob novas extructas decimis privandæ non sunt.

Hanc quæstionem examinat *parte* 4. incipiens a Canone 42. quo & duobus sequentibus probat, antiquas Ecclesias non esse privandas decimis & oblationibus propter novas; ac tum *Canone* 45. probat, decimas baptismalibus Ecclesiis deberi, prolato Decreto sub nomine *Leonis Papæ IV.* quo declaratur, etiam jam pridem, *majoribus visum esse plebibus tantum, ubi sacrosancta baptismata dantur, de decimis debere dari* Per plebes intelligi Ecclesias baptismales notat hic glossa: atque hinc Presbyteri hisce Ecclesiis præfecti dicti sunt Plebani.

Ex his concludendum videbatur, quod & Monachi ex propriis prædiis decimas Ecclesiis baptismalibus solvere deberent. Verum respondet Gratianus, quod Concilium Moguntinense (sub cujus nomine Decretum relatum fuit *Canone* 42.) " de venditore vel donato" re loquatur, definiens, ait, quod ille, qui vendit, " aut donat, non potest proventum decimationum il" li Ecclesiæ detrahere, cui prius legitime fuerat assi" gnatus; Monachi autem decimas & primitias non " auctoritate vendentis vel donantis, sed auctoritate " ejusdem Concilii, & Paschalis Papæ detinent; a " quibus definitum, ut Monachi de propriis prædiis " decimas non solvant.

Exemptionem a decimis concedit Gratianus Monachis ex Canone, in alienum sensum detorto.

Decretum, quod hanc in rem producit Gratianus *Canone* 46 sub nomine Concilii Moguntinensis " in " nullo Concilio Moguntino, quod extet, haberi, " sed in Cabilonensi, inde citant Burchardus & Ivo " monent Correctores Romani.

Hi insuper monent, Gratianum ad verba, *decimas ad Ecclesias*, addidisse vocabulum *suas*, quod abest ab ipso Concilio, & cæteris Collectoribus.

Porro additione hujus voculæ, *suas*, Gratianus Monachus detorsit Canonem in alienum sensum, idque in favorem Monachorum, quasi Concilium voluisset, ut Abbates *de agris & vineis, quæ ad suum vel fratrum stipendium habent, decimas ad Ecclesias suas deferri faciant*, cum Concilium decrevisset eas ad Ecclesias deferri. Nomine autem, *Ecclesiarum*, ea ætate scilicet sub initium sæculi IX. quo celebratum est hoc Concilium, intellectas fuisse Ecclesias parochiales, vel baptismales notum est.

Decretum, quod sub nomine Paschalis Papæ II. extat *Canone* 47. nescio, num apud scriptores antiquiores Gratiano reperiatur; saltem hactenus non inveni; & per Labbæum *tomo* 10. *Concil.* reponitur inter Decreta hujus Pontificis ex Decreto Gratiani excerpta.

Interim auctoritate Decreti Gratiani fulti Monachi, libertatem a decimis prætenderunt; eaque occasione plures controversiæ & Pontificum decisiones supervenerunt, uti latius exposui in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 2. alias 23. cap. 7.*

Quia dictum fuerat, quod antiquiores Ecclesiæ propter novas nec decimis, nec ulla possessione privandæ sint, monet *parte* 5. hujus quæstionis Gratianus, id non ita intelligendum " Quasi Episcopo non liceat ali" quam partem possessionum vel decimationum unius " Ecclesiæ alteri pro tempore tribuere: sicut enim Pa" pa duos Episcopatus in unum potest redigere; ita " & unus, inquit, proprio consentiente Episcopo in " duos potest dividi, vel etiam Metropolitano invito " quælibet Ecclesia ab ejus jurisdictione, Apostolica " eximi auctoritate ".

Cui competat potestas dividendi aut uniendi Episcopatus?

Quam procul quæsita & parum concludens sit hæc Gratiani probatio, nemo non videt: at interim Gratianus arripit occasionem probandi Sedi Apostolicæ auctoritatem esse uniendi Episcopatus, eosque a jurisdictione Metropolitani eximendi, prolatis in probationem tribus testimoniis ex S. Gregorio, quorum tertium in Canone 52. desumptum ex *lib.* 2. *indict.* 2. *Epist.* 7. loquitur de exemptione Episcopi Thebanæ civitatis a jurisdictione sui Metropolitani per Pelagium II. immediatum Gregorii prædecessorem facta: notantque eruditi, hoc primum esse hujusmodi exemptionis exemplum, e quo sequentia, non sine multorum querela, sensim emanarunt: hoc autem exemplum non omnino quadrat intento Gratiani, eo probare volentis jus esse Pontifici, vigore sui Primatus, etiam Metropolitano invito (uti concludit ad calcem Canonis 47.) quamlibet Ecclesiam ab ejus jurisdictione eximendi; quandoquidem hæc Ecclesia Thebana esset in Illyrico, in quo Episcopus Romanus, non tantum jus Primatus, sed etiam ut minus Patriarchale obtinebat.

Item eximendi Episcopatus a jurisdictione Metropolitani.

In binis autem Canonibus Africanis relatis *Canone* 50. & 51. *Tom. VII hujus edit.* nulla fit hujus exemptionis mentio; sed cavetur, ne sine consensu Episcopi Episcopatus dividatur.

Post hæc addit Gratianus auctoritate Gregorii junioris, id est secundi, scribentis Bonifacio Episcopo, quod excrescente multitudine fidelium, auctoritate Sedis Apostolicæ possint novi Episcopi ordinari. Quod hic videtur Gratianus attribuere soli Romano Pontifici, commune fuit aliis etiam Episcopis, maxime Metropolitanis, uti evincit Historia Ecclesiastica, & inter alia factum S. Augustini circa Episcopatum Fussalensem, cum consensu Primatis, alias Metropolitani Numidiæ a se erectum.

Item erigendi novos Episcopatus.

Hinc infert ulterius Gratianus, quod similiter Episcopus possit facere de baptismalibus Ecclesiis, nimirum unam in plures dividere cum consensu suorum Clericorum: *Quod cum factum fuerit, inquit, illa pars populi, quæ novis Ecclesiis supponitur, a jure prioris Ecclesiæ absolvitur.*

Addit tamen, quod *plures baptismales Ecclesias in una terminatione facere non possit*: hoc est, non posse facere plures Ecclesias *baptismales* intra eosdem limites, uti hic interpretatur glossographus: *Ex quo enim, ait, sunt baptismales, debent habere limites distinctos: unus enim tantum debet esse princeps.*

Plures baptismales Ecclesias intra eosdem terminos esse non posse.

Profert in hujus asserti probationem *Canone* 54 Decretum sub nomine Concilii Toletani? at illud in nullo Toletano esse inventum, monent Correctores Romani, Laudanda nihilominus est disciplina ibi contenta, quam & annotavit Synodus Tridentina *sess.* 24. *cap.* 13. *de Reformat.* mandans Episcopis *pro tutiori animarum eis commissarum salute, ut distincto populo in certas propriasque Parochias, unicuique suum perpetuum peculiaremque Parochum assignent, qui eas cognoscere valeat, & a quo solo licite Sacramenta suscipiant* In margine autem citatur præsens Canon.

Ex hactenus dictis infert *parte* 6. subjecta Canoni 54. *Jus Ecclesiarum ita interpretandum esse, ut nisi Episcopo disponente aliis Ecclesiis fuerit assignatum, in nullo priorum redituum diminutionem patiantur.*

Et prolato in *Canone* 55. Decreto sub nomine Anastasii Papæ (quod nullibi inter Epistolas, aut authentica ejus acta invenitur) quo punitur, qui oblationes vel decimas tenere contenderit, vel extra baptismalem Ecclesiam dare voluerit, *præter conscientiam Episcopi*.

Bona & decimæ unius Ecclesiæ sine Episcopi consensu alteri dari non possunt.

Notat autem ad calcem Canonis, quod auctor Canonis *cum addit*, extra conscientiam Episcopi, *intelligendum relinquit, quod, Episcopo consentiente, aliis Ecclesiis dari possunt.*

Profert rursus *Canone* 56. Decretum sub nomine ejusdem *Anastasii Papæ*, quod esse Concilii Ticinensis notant Correctores Romani: extatque *tomo* 8. *Concil. General. col.* 148. quo declaratur, in sacris Canonibus præfixum esse, ut decimæ juxta Episcopi dispositionem distribuantur: agitque *contra Laicos; qui contempta Episcopi dispositione, non ad Ecclesias, ubi baptismum, & prædicationem, & manus impositionem, & alia Christi Sacramenta percipiunt, decimas suas dant, sed vel propriis Basilicis, vel aliis Ecclesiis* (in Concilio legitur, suis Clericis) *pro suo arbitrio tribuunt: quod omnimodis, ait, divinæ legi, & sacris Canonibus constat esse contrarium.*

Ad calcem Canonis 56. ait: *Cum autem reprehenduntur, quia contempta Episcopi dispositione hoc faciunt, intelligitur, quod si Episcopo disponente hoc fecerint, irreprehensibiles inveniantur.*

Hinc

Pœnæ adversus invasores bonorum Ecclesiæ.

Hinc arrepta occasione subjungit Gratianus Canones, pœnas decernentes in deprædatores & invasores rerum & bonorum Ecclesiæ, ac notanter Canones 57. & 58. qui conflati sunt ex allocutione Symmachi Papæ in Synodo Romana VI. de invasoribus rerum Ecclesiasticarum, quæ integra habetur *tom.* 4. *Concil. general. col.* 1371. apud Labbæum.

Retulit & *Canone* 59. Capitulum Caroli & Lodovici Imperatorum, quo declaratur, quod juxta sanctorum Patrum traditionem noverimus, res Ecclesiæ esse *vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum*.

Fabula de apparitione Caroli Martelli.

Correctores Romani in conformitatem eorum, quæ a Gratiano contra invasores rerum Ecclesiæ relata sunt, addunt famosam illam fabulam de apparitione Caroli Martelli, facta, ut fert fabula, S. Eucherio Episcopo Aurelianensi, in qua vidit Carolum Martellum *in inferno inferiori torqueri*. Cui interroganti ab Angelo responsum est, causam damnationis ejus esse, quod res Ecclesiæ abstulisset. Fabulam illam pluribus refutat Baronius ad *annum* 741.

Cum ergo præter conscientiam Episcopi, quilibet prohibeatur oblationes Ecclesiæ distribuere, liquido apparet, ait Gratianus, *quod cum Episcopi consensu oblationes Ecclesiæ possint quibuslibet Ecclesiis distribui: At*, pergit Gratianus, *huic interpretationi videtur contraire auctoritas illa Concilii Toletani IV*.

Objectio ex Toletano Concilio.

Hoc enim Decreto, quod extat *Canone* 60. prohibentur Episcopi quidquam *de rebus Ecclesiæ auferre; sed juxta priorum Conciliorum auctoritatem, tam de oblationibus, quam de tributis ac frugibus* tertiam *partem consequantur*.

Objectioni respondens Gratianus ad calcem Canonis 61. ait: *Illud Toletani Concilii ita intelligendum esse, ut Episcopi præter quartam vel tertiam, quæ secundum locorum diversitates eis debetur, nihil contingant*, id est, nihil in proprium ac privatum usum accipiant.

Hac occasione exhibet Gratianus tres Canones, quibus Episcopis interdicitur, subditos sibi Clericos vel Monachos novis exactionibus gravare.

An sit grave peccatum, decimas non solvere.

Tandem concludens Gratianus quæstionem, vult ostendere *parte* 7. *quam sit grave apud Deum decimas, & oblationes, ac primitias Sacerdotibus non solvere: idque auctoritate SS. Hieronymi & Augustini*.

Profert autem *Canone* 65. verba Hieronymi ex commentario ejusdem ad *caput* 3 Malachiæ: sed verba Hieronymi magis ad Levitas & Sacerdotes veteris Testamenti pertinent, quam ad novi Testamenti Clericos, ideoque ex hoc textu concludi nequit, tempore Hieronymi decimas debitas fuisse.

Testimonium S. Augustini in Canone 66. desumitur ex *Sermone* 219 *de tempore*: & notarunt eruditi operum S. hujus Doctoris revisores Monachi Benedictini, hunc sermonem non videri hujus sancti Patris: *Lovanienses*, inquiunt, *dubium reliquerunt*. " Rejecit post
" Verlinum Virdingus, ob id maxime, quod *decimas*,
" de quibus reddendis hic agitur, intelligere liceat ex
" *sermone* 3. *in Psal.* 103. *n.* 9. & ex enarratione *Ps.*
" 146. *num.* 16. & 17. nondum fuisse Augustini ætate
" Clericis & Sacerdotibus datas aut assignatas ". Cæsarium potius refert quam Augustinum.

Aliud S. Hieronymi testimonium exhibet in eamdem rem Canone 68. ex Epistola ejusdem ad Damasum Papam, sed nihil simile apud Hieronymum reperiri agnoscunt eruditi; eamque Epistolam ut spuriam rejiciunt.

Quamvis nequaquam ex eis, quæ hic adducit Gratianus, probetur, decimas tempore Hieronymi aut Augustini fuisse debitas; nihilominus certum est, quod postquam in sustentationem ministrorum Ecclesiæ impositæ fuere, hæ non possint sine injustitia illis subtrahi sine legitima auctoritate, uti ostendi in *Jure Eccles. part.* 2. *s.* 33. *c.* 1.

Quæst. II. An Monachi in suis Cappellis habeant jus institutionis.

Post hæc pergit Gratianus ad *quæstionem secundam*, quam ex casus positione elicit, & versatur circa Cappellas a Monachis beneficio Episcopi obtentas; *an ab iis sint instituendæ, an ab Episcopis?*

Hanc quæstionem in duas partes dividit; constatque prior pars unico Canone sub nomine Joannis Papæ scribentis Isaac Syracusano Episcopo.

Non indicatur, cujus Joannis sit, neque alibi hæc Epistola reperitur, eamque fictitiam esse ipse contextus admodum verisimile facit.

Interim hac Epistola datur Monachis facultas in *Cappellis suis* Sacerdotes instituendi, atque; *consilio multorum fratrum diligenter exquisito decrevimus, ut amodo Ecclesiæ Monachis traditæ per suos Sacerdotes instituantur*.

Hinc sine hæsitatione *parte* 2. concludit Gratianus:
" Hac auctoritate Monachis conceditur investitura sua-
" rum Ecclesiarum: sed videtur contraire, inquit,
" Urbanus II. dicens, &c. ".

Verisimile est *Paleas* non esse Gratiani, sed recentioris auctoris.

Sententia Urbani videbatur immediate subjicienda; cum tamen hodie duntaxat referatur Canone 6. interpositis quatuor *Canonibus* sub nomine *Paleæ* spectantibus ad decimas.

Verum monet Stephanus Baluzius in notis ad Canonem 2. hujus quæstionis, quatuor has *Paleas* non extare in antiquis Gratiani exemplaribus Sangermanensi, Regio, vetere Victorino, & Colbertino: habentur tamen in recentiore Victorino, sed absque *Paleæ* nomine. Innuunt quoque Correctores Romani dictas *Paleas* in quibusdam exemplaribus non extare; atque in his dictum Canonem 6. in quo refertur Decretum Urbani II. immediate subjici Canoni 1. prout & Gratianum voluisse apparet.

Hinc colligitur admodum esse probabile, Canones, qui sub nomine *Paleæ* in Decreto extant, non esse Gratiani; sed recentioris auctoris, primum in margine adducti, ac deinde incuria Typographorum in textum intrusi; uti & circa alia nonnulla contigisse notavimus.

Circa institutionem a Monachis faciendam conatur Gratianus conciliare Decretum Urbani cum Decreto Joannis relato Canone 1.

In hoc Urbani, qui sedit sub finem sæculi XI. Decreto statuitur: " ne in parochialibus Ecclesiis, quas
" tenent (Monachi) absque Episcoporum consilio Pre-
" byteros collocent: sed Episcopi parochiæ curam cum
" Abbatum consensu Sacerdoti committant: ut ejus-
" modi Sacerdotes de populi quidem cura Episcopis ra-
" tionem reddant: Abbati vero pro rebus temporali-
" bus ad Monasterium pertinentibus debitam subjectio-
" nem exhibeant, & sic sua cuique jura serventur. "

Hoc Decretum conciliare volens Gratianus cum Decreto sub nomine Joannis Papæ in *Canone* 1. relato, ait: *Illud Joannis Papæ intelligendum est de illis Cappellis, quæ cum omni jure suo ab Episcopis Monachis conceduntur. Istud autem Urbani intelligi de illis, quas Abbates in propriis prædiis ædificant, vel in castellis suis*.

Discrimen inter Ecclesias incorporatas pleno jure, & incorporatas tantum quoad temporalia.

Hæc conciliandi ratio, quamvis nova, nec ullius authentici Canonis auctoritate munita, nihilominus a doctoribus probata fuit; atque ita tandem recepta est distinctio inter Ecclesias pleno jure, id est, tam quoad temporalia, quam spiritualia Monasteriis aut Capitulis incorporatas, & Ecclesias incorporatas *duntaxat* quoad *temporalia*: ut si priori modo incorporatæ sint, non tantum temporalia ad Monachos pertineant, sed etiam spiritualia; puta Presbyterorum institutio & destitutio: cujus subjectionis mentio occurrit *in c.* 15. ✠ *de præscript. c.* 6. ✠ *de religios. domib.* & *c.* 13. ✠ *de sentent. & re judic.* ubi & jura, quæ vigore hujus subjectionis competunt, enumerantur: notantque interpretes, ex ipso tenore unionis & incorporationis judicandum esse, quo jure Ecclesiæ sint subjectæ, uti latius & docte exponit Franciscus Florens in commentario hujus quæstionis.

Sed observandum est, quod hodie ex Decreto Concilii Tridentini, nullus Presbyter sive sæcularis, sive regularis possit curam animarum personarum sæcularium exercere in Diœcesi Episcopi sine ejus approbatione, licet Ecclesiæ sint *pleno jure* Monasteriis aut Capitulis unitæ & subjectæ, uti latius exposuimus in Dissertatione *de pristinis Ecclesiarum & alterium incorporationibus*, *Tom. VI.*

Quæst. V. præpostero ordine proposita.

Post quæstionem secundam sequitur ordine præpostero *quæstio quinta*, de quo videri potest monitum Correctorum Romanorum: notantque argumentum hujus quæstionis valde conjunctum esse iis, quæ in fine secundæ quæstionis dicta erant.

Observaverat enim Gratianus, quod Ecclesiæ, quas Abbates ædificant in villis vel castellis sui Monasterii, quoad spiritualia sint subditæ Episcopis locorum, quod & confirmatur tribus Canonibus, quibus constat hæc quinta quæstio: ac præsertim *Canone* 1. quem quidem sub nomine Nicolai Papæ exhibet Gratianus; sed revera est Concilii Arausicani anni 441. in cujus Canone 10. hoc Decretum reperitur; quo forsan nullus antiquior extat, qui ædificatori Ecclesiæ jus præsentandi Presbyterum reservat. Cæterum legetur utiliter integer Canon in ipso Concilio.

Canon antiquissimus favens juri Patronatus.

Summa ergo horum Canonum est, uti & finalis Canonis quæstionis præcedentis, *quod sive Abbates, sive Episcopi in suis castellis, vel villis Ecclesias ædificaverint, non ideo Episcopo, in cujus Diœcesi fuerint, conventus adimitur: & ideo Sacerdotes in iis non nisi per Episcopos cum consensu tamen & electione ædificantium ordinari possunt*: uti Gratianus ad calcem quæstionis concludit.

Hic notandum, hos Canones non nisi de Ecclesiarum ædificatoribus loqui; quibus aliquod quali jus Patronatus conceditur, quod postmodum Monachi & Canonici solo titulo incorporationis sibi asseruerunt, uti in *Jure Eccl. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 8. alias 25. *de jure Patronatus*, notavi, quantumvis neque veri Patroni esse, neque jura Patronorum eo titulo prætendere queant.

Quæst. III. & IV. De tempore ad præscriptionem requisito.

Cum obiter in *Canone* 2. præcedentis quæstionis facta esset mentio *præscriptionis*, seu *antiquæ possessionis*, hac levissima arrepta occasione, Gratianus *quæstione* 3. & 4. generaliter de universo præscriptionis jure tractat.

Et quidem *quæstione* 3. tractat de tempore, quo Ecclesia contra Ecclesiam præscribit; *quæstione* vero *quarta*, quo tempore Monasterium adversus Ecclesiam, credit inter hæc differentiam faciendam: at in hoc fallitur: neque enim ulla in Canonibus vel legibus inter hæc occurrit.

Unde desumen-

Verum si quæ differentia circa *tempus* præscriptionis in Canonibus, ac notanter in legibus civilibus occurrit,

rit, hæc vel ex diversitate temporis, vel natura bonorum desumenda erat: non autem ex varietate præscribentium; utrum nimirum sit Ecclesia contra Ecclesiam, vel Monasterium contra Ecclesiam, aut Monasterium.

…dum discrimen circa tempus præscriptionis

Porro notandum auctoritates fere omnes, quæ his quæstionibus referuntur, ad leges Principum pertinere: eo quod plerumque per præscriptionem rerum temporalium dominia acquirantur, quæ potestati & jurisdictioni Regum & Principum præcipue subjiciuntur; eæque reguntur.

Canonum itaque quæstionibus his confuse admodum relatorum verus sensus, & concordia ex temporum & locorum vario usu desumenda sunt.

Ante Justinianum præscriptio 30. annorum etiam adversus Ecclesias procedebat

Et quidem constitutione Theodosii junioris in *l.* 1. *Cod. Theod. de actionibus certo tempore finiendis*, & *l.* 3. *Cod. Just. de præscript.* 30. *annorum*, primum in Oriente, ac dein per Novellam 8. Valentiniani III. in Occidente, recepta est præscriptio 30. annorum, qua omnibus actionibus, nisi breviori termino inclusis præscriptum esse voluerunt.

Post hæc Justinianus in gratiam Ecclesiarum præscriptionem centenariam induxit. *L.* 23. *Cod. de Sacrosanct. Eccles.* & *Novella* 9 an. 535. promulgata.

Justinianus in gratiam Ecclesiarum induxit longiorem præscriptionem.

At idem Justinianus sex circiter post annis præscriptionem hanc *centenariam* rursus sustulit, edita *Novella* 3. hac tamen prærogativa Ecclesiis indulta, ut adversus Ecclesias non triginta, sed *quadraginta* annorum possessio necessaria foret.

Similiter *Novella* 131. *c.* 6. " Pro temporalibus præ-„ scriptionibus 10. & 20. & 30. annorum sacrosanctis „ Ecclesiis, & aliis venerabilibus locis, solam 40. an-„ norum præscriptionem opponi præcepit. "

Ratio ob quam quidam Canones tantum meminerunt præscriptionis 30. annorum.

Itaque ante Justinianum præscriptio 30. annorum adversus Ecclesias etiam procedebat, atque ideo Canones ante Justinianum editi, hujus duntaxat præscriptionis meminere.

Quin & nonnulli Canones etiam Justiniano recentiores, ut sunt *Canones* 3 & 4. ex Concilio Toletano IV. Item *Canone* 6. sub nomine quidem Innocentii Papæ relatus; sed revera ex *Canone* 2. Concilii Hispalensis II. desumptus: item *Canone* 10. ex Concilio Toletano IX. sola 30. annorum præscriptionis quadragenariæ facta mentione.

Porro Canones hi respiciunt ad leges, quæ 30. annorum præscriptione omnia jura circumscribant: *Quicumque Episcopus* (*inquit Canon Toletanus in dicto Canone* 4. *relatus*) *alterius Episcopi Diœcesim per* 30. *annos sine aliqua interpellatione possederit, quia secundum jus legis, ejus videtur esse Diœcesis, admittenda non est contra eum actio reposcendi*. Ita legitur in ipso Concilio *Tom. V. Concil. General. col.* 1715. edit. Lab. & apud Burchardum *l.* 1. *c.* 67. & Ivonem in Decreto *p.* 3. *c.* 131. additis post verbum, *possederit*, his verbis *eam teneat*.

At in Panormia Ivonis *l.* 2. *c.* 67. legitur vitiose: *quamvis secundum jus legis ejus non videatur Diœcesis*. Quam vitiosam lectionem secutus est Gratianus, qui sua ex Panormia potius, quam ex Decreto Ivonis depromere consuevit, ipsosque etiam errores Panormiæ in suum Decretum derivare, uti adhuc quandoque observavimus.

Hoc autem notandum, Canones hos, licet post tempora Justiniani editos, ad leges Theodosii, non autem Justiniani respicere, eo quod in Hispania non Justiniani, sed Theodosii Codex ex Alarici præcepto collectus vim & auctoritatem obtinebat: quemadmodum & in Gallia, quæ non leges Justiniani, sed Theodosiani Codicis agnoscebat, uti monet Franciscus Florens in commentario hujus quæstionis.

Alii autem de præscriptione 40. annorum loquuntur.

Verum Ecclesia Romana leges, & Novellas *Justiniani*, mox ut evulgatæ fuere, suscepit & agnovit. Hinc S. Gregorius post editas has Justiniani leges scribens *lib.* 1. *Epist.* 9. Petro Diacono, & e quo sumptus *Canon* 2. *quæst.* 4. vult Monasterii alicujus inconcussos fines manere, *si inconcussis quadraginta annis*, inquit, *possedisse reperiris*.

Itaque dissonantia Canonum circa tempus præscriptionis contra Ecclesias ex distinctione temporum & locorum dissolvenda erat, non autem per distinctionem inter Monasterium & Ecclesiam, ut vult Gratianus, qui propterea & textum *Novellæ* 131. *cap.* 6. mutilavit *Can.* 3. pro his verbis Novellæ: *sacrosanctis Ecclesiis, & aliis universis venerabilibus locis*, intrusit hæc, *religiosis domibus*.

Hanc, quam attulimus e locorum & temporum differentia, Canonum conciliationem probavit non obscure Alexander III. in *c.* 8. ✠ *de præscriptionibus*, scribens, quod *adversus Ecclesias minorem, quam* 40. *annorum præscriptionem* Romana Ecclesia *non admittat*, *licet* quidam Canones *comprobent* tricennalem.

An Ecclesia Romana gaudeat privilegio centenariæ præscriptionis.

Decima parte quæstionis tertiæ probare vult Gratianus, privilegia Ecclesiæ Romanæ nonnisi 100. annorum spatio præscribi, prolato in hujus probationem unico *Can.* 17. sub nomine Joannis VIII. (qui obiit an. 882.) scribentis Ludovico Regi in hæc verba: *Sed venerandæ Romanæ leges divinitus per ora piorum principum promulgatæ, verum ejus* (Sanctæ Romanæ Ecclesiæ) *præscriptionem nonnisi per centum annos admittunt*.

Notavimus Justinianum aliquando, non quidem specialiter in favorem Ecclesiæ Romanæ, sed omnium Ecclesiarum, centum annorum præscriptionem requisivisse: & una observavimus, Justinianum hanc præscriptionem sustulisse, eique substituisse præscriptionem 40. annorum; idque sine ullius Ecclesiæ, etiam Romanæ, exceptione.

Unde & S. Gregorius in *Can.* 2. *qu.* 4. expresse scribit præscriptionem 40. annorum sufficere, *etiamsi quid Sanctæ Romanæ Ecclesiæ competere potuit*.

Attamen hujus Canonis a Gratiano relati auctoritate, non dubitarunt posteriores Pontifices, ac signanter Innocentius III. in *cap.* 13. & 14. ✠ *de præscript.* & Bonifacius VIII. in *c.* 2. *de præscript. in VI.* præscriptionem *centenariam* in gratiam Romanæ Ecclesiæ asserere, *tam legali, quam Canonica esse definitione statutam*.

Hos secuti sunt Decretalium commentatores, quorum omnium auctoritate abreptus Imperius auctor authenticarum e Novellis Justiniani desumptarum; & quas legibus Codicis subjecit, *authenticæ, quas actiones*, e Novella 131. desumptæ, adjecit hanc clausulam: *sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel privilegio*: cujus privilegii aut exceptionis nulla in ipsa Novella mentio fit: unde & a Cujacio merito redarguitur *lib.* 5. *observ. cap.* 5.

Hac *quæst.* 6. quærit Gratianus: „ Si Archipresbyter, vel Episcopus sua auctoritate, non judiciaria sen-„ tentia, Cappellam illam erexerit, an cadat a causa: „ ut Ecclesia, cui præsider, non ultra habeat jus re-„ poscendi, quod suus Pastor illicite usurpavit ".

Sine judicis auctoritate bona Ecclesiæ repeti non possunt.

In tres partes quæstionem dividit Gratianus. *Prima parte* asserit „ quod ea, quæ Ecclesiæ debentur, recto-„ res ejusdem, sua auctoritate, judicibus prætermissis, „ repetere non valeant. "

Hic unicum ex S. Gregorio desumptum Canonem profert, quo dicitur: „ Nova consuetudo, quæ in Romana „ Ecclesia, & valde reprehensibilis erupérat, ut cum re-„ ctores ejus patrimonii urbana vel rustica prædia juri il-„ lius competere posse suspicantur, fiscali more titulos „ imprimant, atque hoc, quod competere pauperibus exi-„ stimant, non judicio sed manibus defendant.... Proin-„ de præsenti Decreto constituo, inquit, ut si quis Eccle-„ siasticorum unquam titulos ponere, sive in rustico, sive „ in urbano prædio sua sponte præsumpserit, anathe-„ ma sit. *Epist.* 44. *l.* 4. „ Hæc decisio desumpta est „ ex jure civili, titulo Codicis: *Ut nemini liceat sine judicis auctoritate signa imponere rebus alienis*.

Causa cadere debet, qui id sine judicis auctoritate attentat.

Nec tantum est illicitum, res, quas sibi deberi existimat, propria auctoritate invadere; sed quod etiam id attentans, causa cadat, probat *parte* 2. per Canonem Concilii Milevitani, qui est *Canon* 120. in Codice Ecclesiæ Africanæ, de quo vide *Tom. VII. Schol.* in præfatum Canonem.

Id tamen soli Prælato, non Ecclesiæ nocere debet.

Sed cum in hoc Canone Milevitano innui videatur, quod factum Episcopi etiam Ecclesiæ noceat, nititur Gratianus *part.* 3. contrarium adstruere pluribus Canonibus: sive in delinquendis Prælati personam & bona pœnam proferendam, non autem in damnum Ecclesiæ Prælati delinquentis delictum convertendum; quemadmodum ipse Gratianus ad calcem quæstionis exponit.

Inter Canones a Gratiano relatos præcipue notandi 4. & 5. ex *Epist.* 42. *l.* 1. S. Gregorii desumpti. Circa quartum notanda est nota Correctorum Romanorum, qui recte monent, pro, *a communione*, legendum esse *a commodo*, prout legitur in Epistola.

Cui cedere debeant bona Clericorum, pœnitentiæ causa Monasterio inclusorum.

Notabilis vero est *Canon* 5. in quo S. Gregorius scribit Petro Subdiacono de lapsis Sacerdotibus, vel Levitis, vel quolibet ex Clero, quos in *pauperrima* regularia Monasteria „ quæ secundum Deum vivere sciantur, „ ad pœnitentiam tradi vult, & ut ipse in rebus eo-„ rum nulla contaminatione polluatur; sed res ipso-„ rum in eodem loco proficiant, in quo pœnitentiam „ agere traduntur; quatenus ipsi ex rebus illorum sub-„ sidium habeant, qui de correctione eorum sollicitu-„ dinem gerunt: si vero parentes habeant, res eorum „ legitimis parentibus dentur, ita tamen ut eorum „ stipendium, qui in pœnitentiam dati fuerint, suffi-„ cienter debeat procurari. ".

Dein adjungit, „ si qui vero ex familia Ecclesiastica „ Sacerdotes, vel Levitæ, vel Monachi, vel Clerici, „ vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in pœniten-„ tiam vult; sed res eorum Ecclesiastico juri non sub-„ strahi: ad usum tamen suum accipiant: unde ad „ pœnitendum subsistant: ne, si nudentur, locis, in „ quibus fuerint, onerosi sint. ".

Laborant hic Canonistæ, ut hoc postremum membrum cum priore concilient: at facilis & obvia apparet concordia, si dicatur in priore agi de hominibus *ingenuis*: in posteriore vero de his, qui aliquando servi fuerunt Ecclesiæ, qui licet sint facti de Clero, adhuc de *familia Ecclesiæ*, ad instar *libertorum*, remanebant: eorumque res temporales ad Ecclesiam pertinuisse videntur. Vide notam 19. ad citatam Epistolam, & commentarium Francisci Florentis ad præsentem quæstionem Gratiani.

Ecclesia ex delicto Clericorum emolumentum facere non debet.

Ex his concluditur, quod sicut ex delicto particulari Sacerdotum, aut Prælatorum non debet damnificari Ecclesia; ita nec compendium facere...

Hinc & in eadem Epistola conqueritur Gregorius, quod quoties conductor aliquid colono suo injuste abstulerit, hoc quidem a conductore exigatur, sed ei reddatur, a quo ablatum est: quod omnino fieri vult, & utilitati nostræ, ait, *non proficiat, ne nos auctores violentiæ esse videamur*. Quod hic improbat Gregorius, etiamnum hodie nimis frequenter factitatur, sæpiusque pecunia intervertitur (utinam non specie religionis) quæ spoliato restitui deberet, de quo & scripsit sanctus Augustinus Epistola ad Marcellinum circa finem: *Faciunt ea, quæ hoc modo acquisiverunt, tamquam sua pauperibus largiuntur, quam eis, a quibus accepta sunt, aliena restituant.*

Quæst. VII.

Ex casu seu hypothesi formata sub initium hujus causæ hanc quæstionem eduxerat Gratianus: *Si Laici Cappellam tenebant (ut quibusdam moris est) & in manibus Abbatis eam refutaverint, & ordinandam tradiderint, an consensu Episcopi & Clericorum Abbas possit eam tenere?*

An decimæ & oblationes a Laicis possideri queant?

Occasione hujus quæstionis contendit ostendere Gratianus in primis, quod nec decimæ, nec oblationes a Laicis possideri queant. Vide quæ dixi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 2.* alias 33. *cap.* 4.

Ulterius probat, quod Ecclesiæ earumque oblationes non consistant, nisi in potestate Episcoporum; ex quo patet profecto, ait ad calcem *Canonis* 9 *quod non sunt ab alio recipiendæ, quam de manu eorum*.

Non licet de manu Laicorum Ecclesias recipere.

Hic a *Canone* 10. producit plures Canones, quibus probet, omnes basilicas cum suis proventibus pertinere ad Episcopum, in cujus territorio positæ sunt. Miscet & hac occasione Canones, quibus præcipitur Episcopis, ut per œconomos e Clero eligendos res Ecclesiæ ministrent. Vide *Scholion in Canonem 26. Chalcedonensem Tom. VII.*

Præterea plures intermiscet Canones, quibus decernitur, quod nemo de manu Laicorum Ecclesias recipere possit: neque Laicis fas sit, Ecclesias sua auctoritate alicui committere, aut alicui auferre.

Abusus circa collationem Ecclesiarum per Laicos.

Pro quo notandum, sæculo X. XI. & XII. abusum recruduisse, ut Principes, potentiores Episcopatus, Abbatias, Ecclesias, earumque possessiones & reditus pessimo more sibi vendicarent, & ipsas Ecclesias, Episcopatus, Abbatias, aliis committerent; quin & Episcopos & Abbates per annulum & virgam investirent ipsosque pro arbitrio destituerent & instituerent.

Ad reprimendos hos abusus plura leguntur edita Decreta, signanter sæculo X. & XI. quorum nonnulla hic per Gratianum relata sunt. Videri possunt quæ de Abbatibus Laicis dixi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. t. 31 cap. 7.* hujus editionis.

Inter hos abusus non sunt generaliter referendæ investituræ.

Notandum autem generaliter inter hos abusus nequaquam referendas investituras per *annulum & baculum*, quas inter sua jura regalia reputabant Principes, quasque Episcopos & Abbates a se accipere debere prætendebant, antequam ordinari aut institui possent: & quo jure per plura sæcula, etiam respectu Romani Pontificis, usos fuisse Imperatores constat: primusque legitur Gregorius VII. hoc jus Imperatori Henrico IV. negasse; atque has investituras tamquam simoniacas reprobasse; ipsosque Principes eas dantes & prætendentes, necnon Episcopos, Abbates, aliasque personas Ecclesiasticas de manu Laicorum similes investituras accipientes gravissimis censuris & pœnis subjectos declarasse, uti latius exposui & deduxi in *Jure Eccl. Tomo I. parte 1. tit. 31.* alias *in supplemento ad 1. partem Juris Eccles. tit.* 13. & ad hanc contentionem spectant Decreta hic a Gratiano relata *Canone 12. & 13.* & in annotationibus ad hanc quæstionem notat Molinæus.

Quod sit jus Patronorum, & an dicta ei non repugnent.

Sed Gratianus ne videretur juri patronorum, sive fundatorum derogare, dum negat Laicis facultatem Ecclesias conferendi, aut quidquam in Ecclesia disponendi, ad calcem Canonis 30. post formatam hanc conclusionem: *Si ergo Ecclesiasticas facultates dispensandi potestatem non habent Laici; multo minus Ecclesias ipsas quibuslibet ad regendum committere, vel aliis auferre valent*: mox subjungit: *hic autem distinguendum est, quid juris fundatores Ecclesiarum in eis habeant, vel quid non. Habent jus providendi, & consulendi, & Sacerdotem inveniendi, sed non habent jus vendendi vel donandi: vel utendi tamquam propriis.*

Hinc plures ad jus antiquum fundatorum spectantes Canones intermiscet Gratianus, aliquos falso inscriptos, mutilatos; alios contortos contra mentem auctorum, qui & errandi occasionem interpretibus præbuerunt, uti notavi in *Jure Eccl. Tom. III. par. 2. sect. 3. tit. 8.* alias *tit. 25. cap. 1. & 7.*

Monachi a Laicis sine consensu Episcopi decimas recipere non possunt.

Denique cum sæculo X. & XI. Laici decimas & Ecclesias a se, vel parentibus suis occupatas ad usum Ecclesiasticum restituere vellent, eas passim Monachis & Canonicis potius, quam Ecclesiis, a quibus ablatæ fuerant, & de jure competebant, donare eligebant; quod tamquam inordinatum pluribus Canonibus vetitum fuit, ordinatumque, nec Monachis & Canonicis licitum esse, decimas aut Ecclesias de manu Laicorum sine consensu Episcopi recipere, quorum Canonum & apud Gratianum hic mentio occurrit; de quibus videri possunt, quæ notavi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 2.* alias *tit. 33. cap. 5.* ubi ostendi quomodo Laici decimas occupaverint: & ab his ad Monasteria devoluta sint.

CAUSA XVII.

CUm causa decima-sexta egisset Gratianus de his, qui in voto perseverant, agit nunc causa decima septima de his, qui a voto recedere volunt, ait glossa.

Casus hic propositus.

Casum hunc proponit Gratianus: "Quidam Presbyter „ infirmitate gravatus, se fieri velle Monachum dixit: „ Ecclesiam & beneficium in manu advocati renuntiavit. „ Postquam convaluit, mox se futurum Monachum „ negavit, & Ecclesiam & beneficium reposcit".

Quæstio I.

Ex hoc casu quatuor elicit quæstiones, quarum *prima* quærit: "Utrum reus voti, teneatur, an liceat „ ei a proposito cordis sui recedere"?

An a voto recedere liceat.

Hac quæstione probat, quod a voto recedere non liceat, prolatis tribus Canonibus, quorum duo priores apud auctores, sub quorum nominibus citantur, non reperiuntur, ut in suis notis indicant Correctores Romani, qui in nota marginali ad *Can.* 2. sub nomine Hieronymi citant Augustinum *de bono viduitatis c.* 9.

Tertius desumitur ex *Epistola* 33. *l.* 1. S. Gregorii ad Venantium, ubi ipsi expendendum proponit, quod si Ananias ob substractos nummos, quos Deo voverat, morte mulctatus sit, *Quanto periculo in divino judicio dignus erit, qui non nummos, sed seipsum Deo omnipotenti, cui se sub Monachali habitu devoverat, subtraxit.*

Canon 4. concinnatus est ex fragmentis *homiliæ 3. l. 1. S. Gregorii in Ezechielem Prophetam*, quibus nihil aliud intenait Gregorius, quam dicere nonnullos multa proponere & deliberare, sed proposita & deliberata ad perfectum non deducere, uti ex contextu humiliæ manifestum est.

Discrimen inter votum, & simplex propositum.

Hinc autem concludit Gratianus: "aliud esse pro„ positum corde concipere, & etiam ore enuntiare, „ aliud subsequenti obligatione se reum voti facere". Ulterius inde refert Gratianus, quod Presbyter, de „ quo in hypothesi, qui propositum sui cordis ore „ simpliciter enuntiavit, non autem Monasterio, aut „ Abbati se tradidit, nec promissionem scripsit, *ne„ quaquam voti reus habeatur*".

Verum nec quæ hactenus allata sunt, nec quæ secunda quæstione profert, probant, quod ad obligationem voti requirantur, quæ hic requirit Gratianus.

Interim verum esse apparet, quod Presbyter, de quo in casu, propositum quidem habuisse videatur; sed voto se non obstrinxisse apparet.

Quæst. II. An ad beneficium derelictum detur regressus?

Secunda quæstio e casu formata hæc est: "An Ec„ clesia & beneficium ei reddenda sint, quæ prius li„ bera voluntate refutavit".

Pro resolutione hujus quæstionis tres duntaxat Canones adducit, quorum primo præmittitur hoc summarium: *Non cogitur aliquis in Monasterio manere, nisi professionem fecerit in manu Abbatis.*

Quæ hic refert Gratianus, quæstioni propositæ non conveniunt.

Desumptus est hic Canon ex *Epist.* 26. Alexandri II. quæ integra extat apud Ivonem *parte 6 Decreti c.* 426. & *t* 9. *Concil. general. col.* 1134. sed sive fragmentum apud Gratianum, sive integra Epistola legatur, apparebit, defectum obligationis & professionis unice refundi *in non præmissum unum annum probationis: quia beati Benedicti, Canonicaque, & præcipue patris & prædecessoris nostri*, ait, *S. Gregorii Papæ constitutio interdicit, ante unius anni probationem effici Monachum.*

Igitur cum professio hujus Presbyteri esset nulla ob defectum anni probationis, auctoritate Apostolica *præcipit, ut præfatus Presbyter beneficium & altaria recipiat, habeat, & quiete retineat.*

Hac Alexandri sententia videbatur resoluta quæstio, utrum Presbyter in casu deberet beneficium, quod dimiserat, recipere: notatque Dominus de Hericourt in reflexione ad hunc Canonem, huic regressui ad beneficium originem adscribendam.

De reliquo nihil præterea in hac Epistola occurrit, quod ad propositam quæstionem facit: neque resolutio Alexandri in hac Epistola refundit nullitatem professionis in hoc, quod non esset facta in manu Abbatis, ut habebat quæstio, sed quod esset facta ante expletum annum probationis: ut proinde nullatenus resolutioni quæstionis conveniret.

Non magis proposito suo quadrat Canon 2. sub nomine sancti Augustini Epistola 70. ad Bonifacium Comitem, quæ est 220. in editione Benedictinorum: hoc enim unum asserit Augustinus, quod Bonifacius propositum continentiæ, & vitæ Monasticæ exequi nequeat sine consensu conjugis, quam post factum propositum duxerat. Integra legi meretur.

Allegat dein Gratianus *Canone* 3. Decretum sub nomine Bonifacii; sed illud apud Bonifacium non reperiri, at desumptum esse, licet non iisdem verbis, ex *Novella 5. c. 2.* & *Novella 123. cap.* 25. Justiniani, monent Correctores Romani; requiritque ibidem Justinianus *triennium* probationis, sed nulla notos inter & ignotos distinctio ocurrit.

Inepte conciliat Gratianus Canones & leges requirentes in Mona-

Cum hic Justinianus requireret *triennium* probationis, & in allegato Decreto Alexandri videret Gratianus, tantum requiri unius anni probationem secundum beati Benedicti regulam, & sancti Gregorii Canonicam institutio-

nem,

chis diversum tempus probationis.

norum, ad calcem Canonis 2. hanc conciliandi rationem subjecit: *Auctoritas illa Alexandri secuta institutionem beati Gregorii & Benedicti probandis annum indulget, sed notis, ignotis vero triennium conceditur.*

Absona plena restrictio; cujus nulla, aut in regula S. Benedicti, aut apud sanctum Gregorium mentio habetur.

Similiter nec apud Justinianum nullum inter *notos* & *ignotos* discrimen constituitur, sed simpliciter *triennium* probationis præscribitur. Neque in Novellis Justiniani legitur, quemadmodum hic apud Gratianum in prætenso Decreto Bonifacii: *Si quis incognitus*, sed indefinite: *si quis autem ad Monasticam vitam venire voluerit, &c.* (a).

Si Gratianus loca & tempora distinxisset, obvia fuisset conciliandi ratio: scitur enim, nec ubique nec semper eamdem fuisse circa tempus probationis disciplinam, uti in *Jure Eccles. Tom. I. parte 2. tit. 25. cap. 1. & cap. 2.* notatum est.

Quæst. III. An Monacho cum licentia Abbatis liceat ad propria redire?

Quæstio tertia a Gratiano ex casu proposito elicita erat: „ Si contigisset eum se, & sua Monasterio tradidisse, an cum licentia Abbatis liceret ei ad propria redire „? Hanc quæstionem sine ulla auctoritate tamquam per se claram, negative resolvit.

Quæst. IV. An Monacho sine licentia Abbatis discedenti bona sint restituenda.

At *quæstione quarta* ulterius quærit: sed quid si tamen *sine licentia* Abbatis discesserit, utrum sua sint ei restituenda? huic quæstioni impendit Gratianus 43. Canones; at vix unum legimus, qui ad propositam quæstionem spectet.

De vetita alienatione bonorum Ecclesiæ.

Primo nescio qua occasione agit primis quinque Canonibus de vetita alienatione rerum Ecclesiasticarum & de pœna Prælatorum, indebite & sine causa, & non servata præscripta solemnitate, alienantium: ad quam materiam etiam spectant Canones 12. 13. & 15. ex pseudo-Decretalibus primorum Pontificum desumpti: item Canones 39. 40. & 41. inter quos notandus 40. ex Canone 39. Agathensi desumptus (quamvis verisimile sit, ex alia Synodo hujus Synodi Canonibus esse adjectum, uti monet Sirmondus in nota Synodo huic præfixa tomo 4. *Concil. general.* edit. Labb.) quo statuitur: *Mancipia Monachis donata ab Abbate non liceat manumitti*, notanda hac ratione subjuncta: *Injustum enim putamus, ut Monachis quotidianum opus rurale facientibus, servi eorum libertatis otio potiantur.*

De asylo Ecclesiarum.

Agit & Gratianus, hac quæstione de immunitate seu asylo Ecclesiarum, & pœnis, quæ Canonibus & legibus imponuntur his, qui confugientes ad Ecclesias & Monasteria violenter abstrahunt.

Huic rei impenduntur Canon 6. & sequentes usque ad undecimum. Item Canones 19. 20. 21. 32. 34. 35. & 36.

Circa hos Canones in primis notandum, plures inter eos reperiri, qui vel falsam, vel dubiam præferunt inscriptionem, vel mutilatis verbis referuntur, uti singillatim notavi in Dissertatione Canonica *de intercessionibus Episcoporum pro reis, & asylo templorum*, quæ inferius *Tom. IX.* hujus editionis extat.

Quousque hic asylus locum habeat respectu famulorum?

Postquam hæc pro asserendo Ecclesiarum asylo, & confugientium ad eas immunitate adduxisset; tandem *Canoni 31.* subjungit quasi per modum moderationis: „ Verum ne reverentia religionis Dominos jure suo fraudaret, si famuli ad Ecclesiæ septa confugientes, inde „ nequaquam abstraherentur, sacris Canonibus est institutum, ait Gratianus, ut præstito a Domino sacramento impunitatis, ei etiam reddantur inviti „. Citantur hanc in rem Canones 32. 33. 34. 35. & 36.

Ulterius ex his concludit Gratianus ad calcem *Canonis 36.* occasione religionis servum Dominum suum contemnere, & ejus ministerium destituere non debere, prolatis duobus Canonibus Synodi Gangrensis. Hæc fusius deducta videri possunt in dicta dissertatione *de asylo templorum.*

Percussores Clericorum qua pœna puniendi?

Quia autem occasione confugientium ad Ecclesias sæpius contingebat, ut armis pugnaretur, & hinc cædes etiam Clericorum & Sacerdotum evenirent, ut patet ex *L. 4. Cod. de his, qui ad Eccl. conf.* Intermiscet Gratianus aliquot Canones contra interfectores & percussores Clericorum, inter quos est famosissimus ille Canon; *Si quis suadente diabolo, in Clericum vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat.* Quas modificationes circa hanc pœnam attulerint posteriores Pontifices refert hic glossographus, & exposui in tractatu *de Censuris*, qui inferius *Tomo IX.* exhibetur, & in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 11. cap. 3.* hujus editionis adnotavi.

In Canonibus autem a Gratiano in hanc rem allegatis, præter pœnas Ecclesiasticas depositionis, excommunicationis vel pœnitentiæ, referuntur pœnæ quædam, sive emendationes, satisfactiones, & compositiones introductæ ex veteribus constitutionibus Francorum & Germanorum; necnon ex Capitularibus Regum Francorum, quæ in Conciliis probatæ fuerunt, quamvis incognitæ jure Romano, uti notat Franciscus Florens in commentario hujus quæstionis, qui erudite de his ibidem discurrit, ac notanter de compositione & emendatione, quæ in Canone 26. *Wairegeldus* dicitur. Vide etiam Stephanum Baluzium in notis ad hos Canones, ubi notat, Canones 24. & 26. qui sub nomine *Paleæ* exhibentur, in multis Gratiani antiquis exemplaribus non haberi.

An sacrilegus habendus sit qui de judicio summi Pontificis disputat?

Porro quia percussores & interfectores Clericorum sacrilegii crimen incurrere dicuntur, captat Gratianus occasionem ostendendi, qui præterea pro sacrilegis sint habendi, puta, qui *de principali judicio disputant, an his dignus sit quem princeps elegerit*; hac occasione asserit Gratianus: *similiter de judicio summi Pontificis disputare non licet*, prolato Canone 30. sub nomine *Nicolai Papæ omnibus Episcopis*. Huic Canoni hanc notam appendit Correctio Romana: „ Epistola, ex qua hoc caput est sumptum, non extat: aliquid tamen simile „ habetur in Epistola prima ad Michaelem Imperatorem “: & Antonius Augustinus *l. 2. de emendat. Gratiani Dial. 13.* hoc caput incertum sibi esse asserit. Extat inter Decreta Nicolai I. e Gratiano per Cochlæum collecta *tit. 4. num. 8.* Hinc patet, Gratiani assertum non probari auctoritate hujus Canonis. Certum quoque simile quid non legi apud antiquos Patres. Profluxit verisimiliter ex asserto Gratiani, quod in moderna Ordinatione Episcopi omissa sit interrogatio consecratoris, an Episcopi Ordinandum præsentantes sciant esse dignum, *ne viderentur de SS. Pontificis judicio disputare, dubitantes an is dignus sit*, uti monuimus in *Jure Ecclesiast. Tom. I. parte 1. tit. 15. capite 3.* hujus editionis.

Nemo cum injuria filiorum Ecclesiam debet facere hæredem.

Cum autem hactenus nihil pene attulisset Gratianus ad propositam a se quæstionem pertinens, adfert tandem *Canone ultimo* dictum S. Augustini: *quicumque vult, exhæredato filio, hæredem facere Ecclesiam, quærat alium, qui suscipiat, non Augustinum, immo Deo propitio, nullum inveniet*: laudatque Augustinus factum Aurelii Episcopi Carthaginensis: *quidam enim cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes (retento usufructu) donavit Ecclesiæ. Nati sunt ei filii postea, & reddidit Episcopus nec etiam opinanti illi, quæ donaverat. In potestate habebat Episcopus non reddere, sed jure fori, non jure poli.*

An exeunti e Monasterio bona ab eo oblata sint restituenda.

Hinc concludendum videbatur, etiam sine licentia de Monasterio recedendi, reddenda esse quæ obtulerat. At negat consequentiam Gratianus: „ Si, ait, S. Aurelius, degenti in Laicali habitu oblata reddit, quia „ post oblationem filios accepit, non ideo in apostasiam „ euntibus sua reddenda sunt, quibus utilius necessaria „ subtraherentur, ut coacti redirent ad ordinem, a quo „ recesserant. Sed sicut inimicis & persecutoribus jubemur necessaria subministrare, sicut ab Apostolo monemur tempus redimere, ut expenditius orationi vacemus: sic ne Ecclesia scandalum patiatur, ne discedens in deteriora præcipitetur, ne in perniciem Monachorum, aut incendium Monasterii occasione suorum exardescat, laudabilius sibi sua, non dico reddantur, sed auferri sinantur, quam ab illo illa inferantur.

Indubie in his reddendis vel retinendis summa opus est prudentia, ne vel retinendo avaritiæ nota incurratur, aut reddendo apostatis luxuriandi, aut in apostasia persistendi occasio detur.

CAUSA XVIII.

Casus propositus.

TRACTATUM de Monachis prosequens Gratianus pro *causa* 18. hunc casum fingit: „ Quidam Abbas consecratus in Episcopum prius Monasterio multa contulit, postea in Episcopatu plura acquisivit: cui dum „ fratres successorem quærerent, Episcopus loci semet „ electioni volebat inserere, ut per ipsum Abbas in „ Monasterio ordinaretur; fratres renituntur “.

Ex hoc casu duas elicit quæstiones: prima quæritur: „ An Monasterium possit petere quæ ab Episcopo quæsita sunt: an Episcopalis Ecclesia possit sibi vindicare, quæ Monasterio fuerunt tradita “?

Quæstio I.

Hanc quæstionem absolvit unico Canone Concilii habiti apud Altheum (a) quo decernitur: ut Monachus, quem „ Canonica electio a jugo regulæ Monasticæ professionis „ absolvit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum „ facit, velut legitimus hæres, paternam sibi hæreditatem postea jure vendicandi potestatem habeat “.

An monachus ad Episcopatum assumptus fiat capax successionis paternæ?

Ex hoc Decreto constat, Monachum per promotionem ad Episcopatum, quasi sæculariaari, capacemque successionis in hæreditatem paternam fieri: quod a moribus nostris alienum est; similiter & Gallicanis, uti notavit Antonius Bengæus Advocatus Parisiensis in suo tractatu de *Beneficiis c. 4. § 30. nu. 6. & 7.* idipsum notavit D. de Hericnurt in sua Analysi ad hanc quæstionem; cujus hæc sunt verba. *Il n'y a pas d'apparence qu'on suive jamais en France la décision de ce Concile, qui veut que le Religieux devenu Evêque succede à ses parens.*

Dein-

(a) Quapropter pro suo abitrio excogitavit Gratianus distinctionem personarum notarum, quibus ante professionem Religiosam unus annus probationis sufficit, & ignotarum, quæ triennio indigent. In ea tamen fingenda id sibi proposuit, ut conciliaret Canones, quorum alii ante professionem Religiosam unico probationis anno contenti sunt, alii plures annos desiderant.

(a) Hoc Concilium an. 917. regnante Conrado I. in urbe Altheim in Germania habitum est, id testatur Burchardus Lib. 1. c. 230.

Quidquid Monachus acquisierat Monasterio acquiritur.

Deinde hoc Canone decernitur: „ sed quidquid acquisierat (hic Monachus ad Episcopatum promotus) vel „ habere visus fuerat, Monasterio relinquat, & Abbatis sui, qui fuerat secundum Regulam S. Benedicti, „ arbitrio ", monet hic Franciscus Florens, recte dictum esse, *vel habere visus fuerit*, quia nihil proprium Monachus habere potest.

Acquisita ab Episcopo ex Ecclesia cedere debent Ecclesiæ.

Denique statuit Canon, ut ea quæ postquam Episcopus ordinatus fuit, acquirere potuerit, *ad altare* (id est Ecclesiam) *ad quod sanctificatur & titulatur secundum sacros Canones, restituat*: sed nec hic illud hodie, existentibus consanguineis, per omnia servatur, uti in *Jure Eccles. Tom. III. p. 2. sect. 4. tit. 1.* alias 32. *c. 7. & 8.* ostendi; prout nec in Gallia: quamvis optandum esset, uti hic monet D. de Hericourt, ut quoad Episcopum religiosum, hujus Canonis servaretur hic articulus, scilicet, ut temporalia per ipsum acquisita, Ecclesiæ cederent, utpote ab Ecclesia profecta. Ecce viri eruditi contextus: *Un Concile tenu en Allemagne en* 917. c'est celui d'Altheim) *partage ainsi la succession d'un Moine élevé à l'Episcopat: il veut que tout ce qu'il a acquis avant son sacre appartienne au Monastere, & que les biens qu'il a eu depuis qu'il a été délivré du joug Monastique, appartiennent à son Eglise. Il seroit a souhaiter qu'on suivit parmi nous* (en France) *cette Jurisprudence par rapport à la succession du Religieux Evêque* (a).

Quæstio II. A quo Abbas sit eligendus?

Quæstione secunda, id tantum proponit Gratianus: „ An per Episcopum Abbas sit eligendus & ordinandus, „ an tantummodo a propriis fratribus sit instituendus " ?

Verum Gratianus more solito a proposito exorbitans, generaliter tractat hac quæstione de Episcoporum in Monasteria, Abbates, & Monachos auctoritate; quin & in eorum bona, & reditus: admiscens præterea quosdam Canones de Monialibus, earumque disciplina tractantes.

Olim quibusdam in locis electio Abbatis spectabat ad Episcopum.

Quod autem ad Abbatis electionem spectat, certum est non eamdem semper & ubique disciplinam obtinuisse. Aliquando enim a Diœcesanis Episcopis Abbates fuisse constitutos secundum auctoritatem, quæ in Monachos & Monasteria Episcopis competebat, constat: atque ita in Hispania obtinuisse tempore Concilii Toletani IV. indicat Canon 50. relatus hic a Gratiano Canone 1. cum hac epigraphe: *Abbates & alia officia per Episcopos debent institui*; atque in ipso Canone aperte indicatur, Sacerdotibus, sive Episcopis competere, *secundum Canones Abbates, & alia officia instituere*.

Multis in locis Monachorum congregationi relinquebatur.

At sæpius multisque in locis obtinuit, ut Monachorum congregationi electio Abbatis permitteretur; confirmatio vero ad Episcopum Diœcesanum pertineret, cui etiam liceb.t rejicere indignum electum, uti habet *L. 47. Cod. de Episcopis & Cler.* & *Novella* 123. *c.* 34. Cui & concordat Regula S. Benedicti *cap.* 4. aliæque Patrum Regulæ, quas in sua Regularium concordia retulit Benedictus Anianensis Abbas *cap.* 4.

Utque hoc jus ipsis Monachis contra Episcoporum prætensiones firmius assererent eorum fundatores, solebant in fundationibus Monasteriorum plerumque adjicere, ut electio Abbatis ad congregationem Monachorum spectaret; necnon rerum ac proventuum plena administratio: hæcque a Regibus, Episcopis Diœcesanis, ac tandem etiam a Romanis Pontificibus confirmari petebant: quin & ultro ac sponte Episcopi Diœcesani religionis augendæ ac promovendæ gratia, vel in ipsa fundatione, vel post ipsam fundationem, ex mera liberalitate, Conciliis etiam in eam rem convocatis, liberam electionem & bonorum administrationem Monachis concedebant; quin & jura temporalia Episcopis competentia remittebant; aliquando tamen certa pensione, aut censu retento, seu, ut loquuntur Canones, certis *juribus, eulogiis, & servitiis* sibi nominatim reservatis, ut constat ex annotatis Gratiani ad *Canonem* 29. & 31.

Uti & plena bonorū Monasterii administratio.

De privilegiis Monachorū sæculo IV.

Hæc erant pene illa jura, circa quæ versabantur privilegia sæculo VI. & aliquot sequentibus, vel in ipsa fundatione postulantibus fundatoribus, vel post fundationem ad postulationem Monachorum a Pontificibus, vel Episcopis, aut Regibus indulta: in reliquis ad Sacramentorum collationem, reformationem & jurisdictionem spectantibus, salva Episcoporum auctoritate, uti late ostendi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit.* 12. *c.* 2. hujus editionis.

Canones circa electionē Abbatis diversa statuentes facile conciliantur distinctione locorum & temporum.

His præmissis facilis erit conciliatio citati Canonis Toletani relati *Canone* 1. cum aliis Canonibus ibidem a Gratiano relatis, qui electionem Abbatis deferunt, non Episcopo, uti fit dicto Canone Toletano, sed congregationi Monachorum.

Oportet quippe duntaxat tempora & loca distinguere; nequaquam autem Canonem Toletanum restringere ad casum „ quo quidam Monachi essent indomitæ „ cervicis, & effrenatæ superbiæ, quos dum Abbates „ ad religionem cogere voluerint, in eorum dejectio- „ nem conspirant, & alium moribus sibi convenientem „ sibi præficere contendunt, quales erant illi, qui in „ necem beati Benedicti conspirasse leguntur "; uti loquitur Gratianus ad calcem Canonis 8. concludens: „ pro hujusmodi constitutum est, ut Abbates & alia „ officia per Sacerdotes instituantur ": nimirum citato Canone Toletano; sed contra mentem & verba Canonis.

Inepta conciliatio Gratiani.

Insuper notandum, quod illæ, quæ quibusdam Monasteriis specialiter indulta esse leguntur, tum apud S. Gregorium, tum per aliorum Pontificum, aut Episcoporum litteras, Gratianus *communia* fecerit omnibus Monachis, adducto eam in rem Decreto Concilii Lateranensis sub Gregorio I. quod fictitium esse, neque in regesto Gregorii reperiri, notavit & ostendit vir eruditus Franciscus Florens in commentario *cap. Auditis* ꝟ *de præscript. c.* 2.

Indulta quibusdā Monachis Gratianus fecit omnibus communia.

Interim auctoritate Gratiani fidentes antiqui interpretes supposuerunt, Monachis jure quasi communi Abbatis electionem rerumque temporalium dispensationem liberam, excluso Episcopo, competere, exemptaque esse Monasteria a juribus temporalibus Episcopo pendendis.

Hinc novam & antiquitus incognitam disciplinam inter legem *Diœcesanam* & *Jurisdictionis* comminisci cœperunt; ac primus meminisse videtur vetus glossographus Joannes Hugo dictus Teutonicus, qui ad initium *causæ* 10. dicit: „ Lex Diœcesana consistit in recipien- „ do vel Cathedraticum, vel tertiam partem decimatio- „ num, vel quartam, vel hospitium. *Lex Jurisdictio-* „ *nis* consistit in conferendo: potest enim conferre sa- „ cramenta, coercere delicta, de causis cognoscere ".

Nova distinctio circa subjectionem Monachorum respectu Episcoporum.

Hac præmissa distinctione subjungit: „ quantum ad „ legem *Jurisdictionis* subsunt Episcopo & Ecclesiæ Mo- „ nasteria omnia: quantum ad legem *Diœcesanam*, so- „ læ Ecclesiæ *sæculares*: sed *regulares* Ecclesiæ & Mo- „ nasteria non ".

Hanc novam, nec in ullo antiquo Canone fundatam distinctionem probavit Honorius III. in *cap.* 18. ꝟ *de off. jud. ordinarii*, ac dein a Canonistis uno consensu recepta fuit.

Ex Canonibus a glossographo citatis, nequaquam obscurum est, ipsum ad comminiscendam hanc distinctionem inductum fuisse, occasione Canonum hac quæstione a Gratiano allegatorum, quorum alii, Monasteria Episcopis subjecta esse, alii, ea a juribus quibusdam Episcoporum exempta pronuntiant, aut Episcopis ea in Monasteriis exerceri vetant. Nec advertit hæc pro quiete Monachorum, aut conservatione rerum temporalium Monasteriorum specialiter esse indulta; atque eatenus auctoritatem Episcoporum temperatam fuisse.

Occasio hujus novæ distinctionis.

Ita Castorio Episcopo Ariminensi scribens S. Gregorius *lib.* 4. *Epist.* 43. ad instantiam Luminosi Abbatis Monasterii SS. Andreæ & Thomæ, prohibuit *Missas illic publicas per Episcopum fieri*, *ne*, ait, *in servorum Dei secessibus, popularibus occasio præbeatur conventibus, & simpliciores ex hoc animas plerumque, quod absit, in scandalum trahat: frequentior quoque mulierum introitus arceatur*. Extat fragmentum hujus Epistolæ, necnon *Epist.* 41. ejusdem *lib. in Cau.* 3. *& 6.* hac quæstione, sed verbis nonnihil mutatis, uti notant Correctores Romani.

Tametsi quieti Monachorum & rerum temporalium conservationi provideri vellent Pontifices & Episcopi, ipsique fundatores; una tamen curam & jurisdictionem Episcoporum conservare voluerunt: unde nec ullum Monasterium, aut cellam Monachorum *extrui de novo sine consensu Episcopi Diœcesani* permiserunt, ut multis Canonibus hic probat Gratianus.

Exemptione non subtrahebātur olim Monachi Jurisdictioni Episcopi.

Similiter Abbates & Monachos, quantum ad morum correctionem & disciplinam regularem Episcopis subditos fuisse, probat *Canone* 15. 16. 17. & 18. Item *Canone* 29. statuitur, *ut Episcopus sæpius in anno visitet Monasteria Monachorum, & si aliquid corrigendum sit, corrigatur: sed sic*, ut ait Canon 28. *charitatis officium illic Episcopus impleat*, *ut gravamen aliquod Monasterium non incurrat*. Hoc & monet Canon 30.

Addit & Gratianus quædam de Sanctimonialium Monasteriis, ac præsertim ut ab illis frequens virorum accessus arceatur: quapropter & duplicia Monasteria, id est Sanctimonialium & Monachorum prohibentur, & ubi talia Monasteria extant, Sanctimoniales a Monachis per Episcopos separari jubentur Canone 21. 22. & 23. de quibus duplicibus Monasteriis vide notata *Tom. VII. Schol in Canonem* 21. Synodi VII. *hujus editionis*, qui in dicto Canone 21. a Gratiano refertur.

Vetantur Monasteria duplicia, id est virorum & Virginū.

Ad eumdem scopum nimirum custodiam continentiæ, necnon Monachorum a Laicis separationem spectant Canones 25. 26. & 27.

CAUSA XIX.

Ratio adjectæ hujus causæ.

IN præcedenti 18. causa dictum est: „ quod nullus „ Abbas debeat recipere Monachum alienum, ait „ glossa, sed quia forte idem putaretur de Clericis sæ- „ cularibus, & Canonicis regularibus, ideo supponitur „ hic 19. causa, in qua quæritur: an Clerici sæcula- „ res & Canonici regulares, invitis Prælatis suis pos- „ sint ad regulam arctiorem transire " ?

Casus hic propositus.

Hunc in finem hunc casum proponit: „ Duo Clerici

ad

(a) Quæstionem, quæ spectat jus, quod parentes in hæreditatem bonorum Religiosi ad Episcopatum promoti sibi vendicarent, erudite pertractavit R. P. Marion Canonicus Reg. Ordinis Præmonstratensis. Hic in opere, cui titulum hunc fecit, *l'Abbé Regulier sacré Eveque, &c.* aperte demonstrat, quod sicut Episcopus ex ordine Religioso assumptus bonis suorum parentum non succedat; nec vicissim parentes ejus possint ejusdem Episcopi bonis succedere. Ubi vir Canonicus contrariam Cabassutii opinionem firmis rationibus confutat.

„ ad Monasterium transire voluerunt: uterque licen-„ tiam ab Episcopo suo petiit: unus relicta Ecclesia „ propria, eo invito, alter dimissa regulari Canonica „ cœnobio se contulit ".

Quæstio I. De licentia Episcopi petenda clericus monasterium ingredi.

Causam in tres quæstiones dividit. *Quæst.* 1. quærit: „ Si Episcopus debeat permittere, ut relicta propria „ Ecclesia, Clericus Monasterium ingrediatur ". Ex uno Canone Concilii Toletani IV. hanc quæstionem resolvit, dicens, quod Episcopus Clericis licentiam adeundi Monasterium dare debeat; *quia*, ait Canon, *meliorem vitam sequi cupiunt*.

Quæst. II. An invito Episcopo possit Clericus monasterium ingredi.

Quæstione autem *secunda* quærit: „ Si Episcopus li-„ centiam dare noluerit, an eo invito Monasterium „ possit adire "? Relato Canone sub nomine S. Leonis ex *cap.* 9. *Epistolæ*, quæ est 12. in editione Quenelli, quo dicitur: *alienum Clericum, invito Episcopo ipsius, nemo suscipiat*: subjicit Gratianus: sed subaudiendum est: „ nisi ad propositum *melioris vitæ* transire volue-„ rit: tunc enim liberum est illi, ait, etiam Episco-„ po *contradicente*, Monasterium ingredi ".

Fieri id potest si instinctu Spiritus Sancti ducatur clericus.

Huic restrictioni probandæ impendit *Canone* 2. fragmentum Epistolæ Urbani II. quo ostenditur, legem privatam, *quæ instinctu sancti Spiritus in corde describitur*, præferendam legi publicæ sive humanæ; adeoque si Clericus sæcularis, cui Episcopus populum regendum commiserat, hac privata lege, sive *instinctu Spiritus sancti afflatus*, in aliquo Monasterio, vel regulari Canonica salvare se voluerit, & Episcopus consentire noluerit, poterit, ipso etiam *invito*, vitam illam amplecti: *qui enim spiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur. Et quis est qui Spiritui sancto possit digne resistere? quisquis igitur hoc spiritu ducitur*, ait, *etiam Episcopo contradicente, eat liber nostra auctoritate*.

At cavendum ne hic interludat dæmon.

Verum sicut satanas nonnunquam se transformat in angelum lucis; sic spiritus nequam in spiritum Dei: quare non omni spiritui credendum: nec quisquam facile prætextu *privatæ legis*, seu instinctus Spiritus sancti, a lege positiva & ordinaria lege Ecclesiæ debet recedere: proinde est necesse, ut & hic rite probetur, *si Spiritus ex Deo sit*. 1. Joan. *cap* 4. *vers.* 1.

Porro limitatio legis vetantis alienum Clericum invito Episcopo ab alio suscipi, *nisi Monasterium ingredi voluerit*, a Gratiano allata, neque citatis Leonis verbis, nec disciplinæ ejus temporis conformis est: sed Gratianus more suo Canones ad disciplinam sui temporis contorquet: Quid vero recentior disciplina in hoc puncto habeat, ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 27. *cap.* 5.

Quæst. III. Qui canonici sine licentia Episcopi fieri possint monachi?

Cum enim sæculo IX. & sequentibus, Canonici, deserta vita communi, ad vitam singularem ac privatam (a qua sæculares dicti) transire cœperunt tunc & cœpit eis dari facultas ad Monachorum & Canonicorum in *communi viventium*, Monasteria etiam sine licentia Episcopi, migrandi: at Canonicis in *communi* viventibus, sive *regularibus* transitus ad Monachorum Monasteria permissus non fuit, quod *quæstione*. 3. probat Gratianus; atque inter reliqua adducit *Canone* 2. fragmentum Epistolæ Urbani II. „ quo mandatur & „ universaliter interceditur, ne quis Canonicus regu-„ lariter professus, nisi, quod absit, publice lapsus „ sit, Monachus efficitur ".

Vita Monachalis erat pœnitentialis.

Hic per transennam nota, etiam sæculo XI. vitam Monasticam, sive Monachalem reputatam fuisse per vita *pœnitentiali*, ad quam *publice* lapsi redigebantur: quod pluribus Canonibus jam pridem sancitum fuit, uti observat Baluzius in notis ad Lupum Ferrariensem *pag.* 381. & 501. una observans, veteres existimasse Clericatum digniorem & sublimiorem gradum comparatione vitæ Monasticæ: *quam ob causam veteres illi*, ait, *ex eis, qui in Monasterio permanent, nonnisi probatiores & meliores ad Clerum assumere solebant*, ut docet Augustinus supra *causa* 16. *qu.* 1. *Canone* 36. & ibi notavimus.

Clericatus dignior vita monastica.

Qua pœna puniendus Canonicus regularis qui fit Monachus?

Præcipitur in eodem Decreto, „ quod si Canonicus „ regularis id tentaverit, ad ordinem Canonicorum re-„ deat: & deinceps *memorialem cucullam deferat*, & „ ultimus in choro maneat ".

Per *cucullam* hic intelligitur operimentum capitis, quo Monachi utebantur, atque Canonicus regularis hic ferre jubetur in *memoriam* suæ desertionis & levitatis; unde *memorialis* vocatur, uti interpretatur Innocentius III. in *cap.* 12. *de ætate & qualit. ordin.* ubi citans præsentem Canonem, pro his verbis: Memorialem *cucullam deferat*, ponit: *Cucullam ad memoriam delaturus*: uti & *lib.* 13. *Epist.* 4. ad quam vide notam Bosqueti.

Loca sacra usibus profanis non sunt applicanda.

Sicuti Canonici regulares semel vitæ illi consecrati, non possunt eam temere & sine licentia superioris mutare, prætextu propositi transeundi ad vitam perfectiorem; ita nec loca semel Deo, & in Monasteria dedicata, sunt profanis usibus applicanda, uti probat *Canone* 4. & 5.

De novitiatu, ejusque Episcopo.

Adjungit dein Canone 6. verba sancti Gregorii *lib.* 8. *Epist.* 23. ubi scribit Episcopo Neapolitano: *Omnibus Monasteriis interdicat, ut eos, quos ad conversionem susceperint, priusquam biennium in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurare*, id est, tonsura Monachali induere: ratione addit: *Sed hoc spatio vita moresque eorum sollicite comprobentur, ne quis eorum aut non sit contentus eo quod voluit, aut ratum non habeat, quod eligit*: en scopus & finis probationis seu novitiatus, Monasticæ professioni prætmittendi.

Ob specialem rationem olim miles Monachus fieri non poterat sine consensu Episcopi.

Cæterum quod præter regulam sancti Benedicti, quæ annum probationis præfixerat, præcipiat sanctus Gregorius novitios per biennium in Diœcesi Neapolitana probari, casum particularem fuisse notant, & adstruunt Benedictini *lib.* 1. *vitæ S. Gregorii cap.* 13. in fine in sua editione.

Quod autem in fine Canonis additur: „ Miles ve-„ ro si converti voluerit, priusquam nobis renuntie-„ tur, nullus eum sine nostro consensu, qualicumque „ præsumat ratione suscipere. Hoc præcepit eo tem-„ pore beatus Gregorius, ne omnino videretur conte-„ mnere legem, quam Mauritius Imperator tulerat, „ ne milites ante completum militiæ tempus in Mo-„ nasteriis recipi possent ": uti monent Correctores Romani, una notantes illa non intellexisse auctorem glossæ.

An Monachi possint testari?

Ostendit & hic extra ordinem Gratianus, quod post ingressum Monasterii, id est, *professionem*, nulli relinquatur libertas testandi: quam in rem etiam adducit quædam ex Novellis Justiniani; quibus præscribitur, qualiter ingredientes monasteria, de annis suis disponere queant, & ad quos, si ante ingressum non disposuerint, bona devolvantur; de quibus fusius egi *Tom. V. hujus editionis*, in dissertatione Canonica *de Simonia* circa ingressum Monasterii: eo quod Christianus Lupus has Justiniani leges ad justificandas hodiernas Monachorum ac Monialium dotium exactiones & pactiones assumeret.

Allegaverat Gratianus Canone 7. verba sancti Gregorii, quibus declaratur, quod ingredientibus Monasterium convertendi gratia, ulterius nulla sit testandi licentia: cumque contra hanc Gregorii definitionem objecisset sibi, quod „ Paulus Primus Eremita *in testa-„ mento* colobium suum S. Athanasio Episcopo Alexan-„ drino reliquit: tunicam vero beato Antonio ": „ Sed aliud est de his, qui Monasterium ingressi se & „ sua tradiderunt: aliud de his, qui solitariam vitam „ ducentes, se nulli Ecclesiæ tradiderunt: illi semel „ tradita nulli tradere possunt; isti nulli oblata libere „ testari possunt ".

Convenientior fuisset solutio, si antiquam Eremitarum disciplinam & vivendi rationem a recentiore distinxisset: scimus enim quam illa ab hac distincta sit.

CAUSA XX.

De impuberibus monasterii ingredientibus.

GRatianus tractatum *de Regularibus* prosequens, cum hactenus de *adultis* Monasterium ingredientibus tractasset, nunc supponit *causam* 20. ait glossa, ubi tractatur, *de impuberibus*.

Casus hic propositus.

De his hunc casum proponit: „ Duo pueritiæ annos „ agentes a parentibus Monasterio traditi sunt: unus „ invitus, alter spontaneus cucullam induit. Ad an-„ nos pubertatis venientes, invitus ad sæcularem mi-„ litiam redit, spontaneus districtius Monasterium pe-„ tit ".

Quæstio I.

Ex hoc casu quatuor elicit quæstiones, quarum prima quæritur: *Si in pueritiæ annis traditi, cogantur religionis propositum tenere?*

An pueri religioni traditi teneantur adulti in ea perseverare?

Hic refert *Canone* 1. Decretum sub nomine Synodi *nonæ*; cum tamen nullibi Synodus, quæ simpliciter *nona* appelletur, extet. Notant quidem Correctores Romani in nonnullis veteribus exemplaribus esse, *octava*; verum, ut iidem monent, nec in *octava* sub Hadriano II, habita Decretum hoc habetur.

Referuntur a Gratiano Canones in utramque partem.

Interim in hoc Decreto statuitur, quod *firma tunc erit professio Virginitatis, ex quo adulta jam ætas esse cœperit, & ea, quæ solet apta nuptiis deputari, ac perfecta*.

Videns Gratianus, hoc Decreto sufficienter insinuari, professionem Virginitatis tum demum dici *firmam*, si puella eam emittens *adultæ* sit ætatis, & ab alia parte pluribus Canonibus cautum reperiret, quod a parentibus *parvuli* religioni oblati, etiam facti adulti tenerentur in religione perseverare, monuit ad calcem hujus Canonis, hic „ de illa professione agi, quæ in „ annis pueritiæ *proprio* arbitrio Deo offertur, quam „ non confirmat parentum consensus. Cæterum, quæ „ a parentibus Deo offertur professio, inviolatam ser-„ vari oportet ".

Verum si legatur integer Canon 18. Epistolæ Canonicæ sancti Basilii ad Amphilochium (e quo hoc Decretum sumptum est, ut notat Antonius Augustinus *lib.* 2. *Dialog.* 8.) apparebit, hanc Gratiani restrictionem plane adversam esse sententiæ auctoris; cum in hoc Canone nominatim invehatur sanctus Basilius in *parentes*, qui filias suas „ *ante perfectam ætatem* „ offerebant, non ex seipsis, ait, ad cælibatum incitatas; sed aliquid, quod ad victum pertinet, pro-„ curantes, quas non facile admittere oportet, donec „ aperte *propriam* suam sententiam perscrutati fueri-„ mus ".

Interim Gratianus propositum prosequens, profert nonnullos Canones, quibus probatur, quod pueri a

parentibus religioni oblati etiam in eadem debeant, jam facti adulti, perseverare.

Citat hanc in rem *Canone* 2. responsum Gregorii III. ad Bonifacium Moguntinum, erronee a Gratiano attributum Gregorio I. ad Augustinum.

Quæsierat a Gregorio Bonifacius: „ Si pater aut „ mater filium filiamve intra septa Monasterii in *in-* „ *fantiæ* annis sub regulari tradiderint disciplina, u- „ trum liceat eis, postquam pubertatis annos impleve- „ rint, egredi, & matrimonio copulari ".

Respondit Gregorius: „ Hoc omnino devitamus, „ quia nefas est, ut oblatis a parentibus Deo filiis, „ voluptatis fræna laxentur ".

Plures similes auctoritates profert in hanc rem Gratianus, atque præ cæteris *Canone* 3. notandum vulgare hoc Decretum Concilii Toletani IV. *Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit: quidquid horum fuerit, alligatum tenebit.*

His aliisque relatis concludit Gratianus ad calcem *Canonis* 7. „ Quod paterna professio pueros teneat ob- „ ligatos: nec licebit eos a proposito discedere, quod „ paterna devotione in puerilibus annis susceperunt ".

Non dubium, qui hæc disciplina olim fuerit recepta, multisque Canonibus stabilita, conformisque videatur Regulæ S. Benedicti *cap.* 59. multisque eam adstruit Hugo Menardus in notis ad cap. 66. concordiæ regularum: ibidem refutans glossatores & recentiores commentatores; qui hos Canones restringere volunt ad eos, qui post pubertatis annos oblationem a parentibus factam, ratam habent, manifeste a verbis & mente Canonum recedentes (*a*).

Quæ hodie sit disciplina circa illud punctum.

Verum est labentibus sæculis, hanc disciplinam mutatam esse; atque pueris a parentibus oblatis libertatem factam esse reclamandi, & ad sæculum redeundi, cum ad annos pubertatis pervenerint: hancque disciplinam in posteriorum Pontificum Decretalibus corpori juris inclusis, esse probatam.

In vanum conantur recentiores Canones veteres cum Decretalibus conciliare.

Harum autem auctoritate moti recentiores interpretes, antiquos Canones in eumdem sensum contorserunt, ne Decretales cum illis pugnare viderentur: non advertentes nihil fidei Ecclesiæ auctoritati decedere, tametsi Ecclesiæ disciplina temporum successu mutetur. Vide Emmanuelem Gonzalez ad *cap.* 12. ☧ *de Regularibus*, & ibi citatos. Notavit quoque Menardus, variam fuisse circa hoc punctum Ecclesiæ disciplinam: qui & idem asserit, quod nihil de ea oblatione ante tempora S. Benedicti, aut S. Leonis I. qui agit de puellis oblatis a parentibus, legatur.

De velandis virginibus, & de varia circa hoc disciplina.

Adjungit Gratianus nonnulla de ætate necessaria in Abbatissa: itemque de velandis Virginibus, circa quod punctum fuit pro temporum & locorum diversitate etiam varia disciplina, uti ex Canonibus a Gratiano relatis patescit, & plura addit auctor notatum in *Epistolam* 11. *lib.* 3. S. Gregorii (hodie *lib.* 4. *Epist.* 11.) e qua desumptus est Canon. 12. hujus quæstionis.

Hoc autem & observandum, plura tum apocrypha, tum dubia hic a Gratiano immisceri: puta *Canone* 4. Isidoro adscribit, quæ in ejus libris non esse inventa monent Correctores Romani. Item *Canone* 10. sub nomine *Marcelli Papæ*, & *Canone* 15. adscripto *Pio Papæ*, quæ eorum non esse constat.

Quæstio II. Restringitur potestas parentum circa filiorum oblationem in Monasterio.

Quæstione secunda prosequitur Gratianus agere de potestate parentum circa filiorum oblationem; atque *Canone* 1. allegat Decretum Concilii Toletani X. celebrati anno 656. quo illa parentum libertas offerendi nonnihil restringitur: ut nimirum *parentibus filios suos religioni contradere non amplius, quam usque ad quartum decimum eorum ætatis annum* (in Concilio habetur, *annum decimum*, apud Burchardum & Ivonem, *usque ad annum* 12.) *licentia poterit esse: postea vero an cum voluntate parentum, an suæ devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum.*

Hoc autem *Canone* 4. cautum, quod nonnisi sub plurimorum testimonio pueri a parentibus oblati suscipi debeant: *Ut omnis occasio maledicti gratia excludatur pessimorum hominum.*

At hic Canon a Gratiano citatur ex *nona Synodo*, sed erronee, uti monent Correctores Romani, ac reperiri in libello S. Basilii *de instit. Monach.* Porro de hac cautione, aliisque ritibus hujus oblationis vide Haeftenium in *disquisit. Monasticis.*

An & quando possunt parentes votum puellæ irritare.

Præterea allegat Gratianus *Canone* 2. Decretum sub nomine Concilii Triburiensis *cap.* 24. quod „ puella, „ si ante duodecim annos ætatis sponte sua sacrum „ sibi velamen assumpserit, possint statim parentes ejus „ vel tutores id factum irritum facere, si voluerint: „ at si annum & diem, id dissimulando consenserint, „ ulterius nec ipsi, nec ipsa mutare hoc poterunt: si „ vero in fortiori ætate adolescentula vel adolescens „ servire Deo elegerit, non est potestas parentibus „ prohibendi ". Ita legitur apud Gratianum, Burchardum, & Ivonem in Decreto: idque sub nomine Concilii Triburiensis *cap.* 24.

Extat hoc Concilium *tom.* 9. *Concil. General.* edit. Labb. sed nulla posterioris membri mentio fit; at prius membrum sic legitur: „ Quæcumque virgo sub patro- „ cinio ante annos 12. non coacta, sed propria volun- „ tate, sacrum velamen sibi imposuerit, annumque & „ diem, nullo repetente, velata permanserit, ab eo- „ dem sancto habitu ulterius non recedat, sed sponsa „ vero Regi Christo, immaculato agno, ulterius in- „ corrupta & immaculata deserviat: si vero idem pa- „ tronus post annum & diem sanctum propositum rum- „ pere, & velatam studuerit repetere, atque Christo „ suam sponsam rapere, secundum præstituta Cano- „ num præjudicamus, ut vires non obtineat, sed Chri- „ sto Regi suam sponsam relinquat ".

Haud obscurum est, Canonem agere de puella libera, sive manumissa, & sub patrono sive patrocinio constituta; & de jure, quod Dominus habet ad repetendam libertam: patetque Gratianum nequaquam Canonem ex fonte, sed ex aliis collectoribus sumpsisse.

Quæst. III. Nemo professionem Monasticam nisi metu extortam deserere potest.

Quæstione tertia tribus primis Canonibus probat Gratianus, neminem posse professionem Monasticam deserere, quam semel sponte emisit: secus si per metum & violentiam fuerit ad vovendum inductus, ut probat *Canon.* 4. in quo & ritus oblationis puerorum describitur.

Culpantur qui lucro inhiantes quosdam ad religionem alliciunt.

Notandus Canon 5. hujus quæstionis ex Concilio Moguntino contra „ Episcopos & Abbates, qui non in „ fructum animarum, sed in avaritiam & turpe lu- „ crum inhiantes; quoslibet homines circumveniendo „ totonderunt, & res eorum tali persuasione surripue- „ runt. " *Hos pœnitentiæ Canonicæ* (*utpote turpis lucri sectatores*) *subjacere vult.* (*a*)

Similes his sunt quidam hodierni superiores Monasteriorum, qui in assumptione ad religionem, plus ad dotes inhiandas, quam ad signa veræ vocationis attendunt.

Porro vult Canon citatus, ut „ qui sic illecti co- „ mam deposuerunt, in eo, quod cœperunt, perseve- „ rare cogantur: res vero eorum hæredibus reddan- „ tur ".

Visum fuit & hic in Belgio non ita pridem Monasterium condemnatum ad restitutionem hæredibus ingressi, quod a superioribus videbatur injuste, & supra modum honestum, extortum, uti notavi in *Dissertatione Canonica de Peculiaritate, & Simonia circa ingressum Religionis, Tom. V. part.* 2. *cap.* 2. *& seqq.* §. 1. *& seqq.*

Quæst. IV. An liceat ab uno Monasterio ad aliud transire?

Denique *quæstione quarta* quærit: *Si ab uno Monasterio in aliud districtius liceat alicui transire.* Potissimum autem agit de Monachis & Monialibus ad aliud Monasterium transeuntibus, aut aliud votum emittentibus.

Et quidem *Canon.* 1. permittitur Virginibus sacris, *pro lucro animæ propter districtionem vitam ad aliud Monasterium pergere, ibique commanere: si vero, ait, fuga disciplinæ aliud locum quæsierint, redire cogantur:* similiter & Canone 3. decernitur, Monachus de uno Monasterio ad aliud sine voluntate Abbatis migrare non posse. Item determinatur quando Monachis sit licitum ad privatas & solitarias cellulas migrare.

An & quando liceat vovere sine consensu Abbatis?

Denique *Canon.* 2. generaliter decernitur, Monacho non licere votum vovere, sine consensu Abbatis: si autem voverit, frangendum esse.

Monet autem Gratianus ad calcem quæstionis: „ Hoc „ intelligendum de Monachis *religiose* viventibus, qui- „ bus *voto* specialis abstinentiæ, vel alicujus districtio- „ nis, quæ generaliter consuetudinem suorum fratrum „ excedat, sine Abbatis consensu vovere non licet, „ ne super eos fratres scandalizentur ".

Verissimum est Gratiani monitum, si agatur de iis, quæ plane indifferentia sunt, nec ipsa religiosæ vitæ vel

---

(a) Testatur Thomassinus *Discipl. Ecclesiast. part.* 2. *lib.* 1. *cap.* 45. in Ecclesia tum Latina tum Græca nunquam olim agnitum fuisse, quod parentibus competeret potestas liberos suos Domino dicandi ante pubertatis ætatem absque liberorum consensu.

(a) Notandum tamen est, quod Arrestorum Jurisprudentia in Gallia agnita permittat, ut regularibus fiant pensiones, modo sint modicæ, & earum denaria accepta declarentur a Quæstoribus domus religiosæ, ut pro arbitrio superioris in usum legitimum impendantur. Id enim legitur in quodam opere, quod Gallico idiomate in lucem editum est, quodque titulum hunc in fronte gerit: *Decisions de plusieurs notables questions de M. le Bret Avocat Général au Parlement de Paris.* lib. 1. edit. 1689. „ Il a été „ jugé sur mes Conclusions, dit M. le Bret, qu'un legs fait à „ un Cordelier, & un autre fait à un Carme, pour les entrete- „ nir aux études, & payer leur pension, leur seroient delivrés, „ encore qu'ils eussent fait vœu de pauvreté, à la charge que „ les deniers seroient reçus par les receveurs de leurs maisons, „ & distribués par l'ordre du Superieur: ce qui avoit aussi été „ jugé auparavant au profit d'une Veuve qui s'étoit faite Reli- „ gieuse avec le meme vœu de pauvreté, ayant ordonné que son „ douaire lui seroit payé comme auparavant, parce qu'il lui „ étoit dû *Alimentorum causa*, qui est un droit perpétuel, qui „ ne finit qu'avec la vie ".

Arresta, quæ permittunt pensiones modicas, quæ moriente convictore aut convictrice debent desinere, reperiuntur in tomo 4. novorum Commentariorum Cleri Gallicani, col. 1383. 1384. &c.

Hæ autem decisiones intelligi hodie debent ad sensum edicti Regii, quod datum est anno 1749. Vide illud edictum ad calcem primi voluminis sub littera I. exaratum in hac operum D. Van-Espen editione.

vel Christianæ pietatis fundamenta attingunt: at velle impedire debitam observantiam votorum, aut eorum, quæ ad vitæ religiosæ substantiam pertinent, aut omnino conducunt, prætextu scandali accepti, vel murmurationis multorum, qui a votorum suorum ac vitæ religiosæ observantia recedunt, plane irreligiosum est: estque velle illos cogere, ut a via arcta, quam pauci ingrediuntur, recedant, & viam latam & spatiosam, quæ ducit ad perditionem, ingrediantur.

Addit & Gratianus: „ Causa illorum etiam statutum est hoc (nimirum Monacho non licere vovere „ sine consensu Abbatis) qui regularem disciplinam „ subterfugientes peregrinationis vota sibi assumunt; „ quod nec Monacho, inquit, nec alicui Clerico licet, nec hac occasione ad sæcularem conversationem redeat.

CAUSA XXI.

Connexio hujus causæ cũ præcedẽti juxta glossographum.

Facta interpositione in quinque causis de statu Monachorum, revertitur Gratianus ad tractatum „ de statu Clericorum: continuat autem suum tractatum ex fine Canonis ultimi præcedentis causæ, ubi „ dictum est, quod Abbas non debet habere plura Monasteria, sed quia idem servandum est in Clericis, „ scilicet, quod non debent habere plures Ecclesias, „ ideo hanc vigesimam primam causam subnectit, ait „ glossa, in qua ostendit, quod Clerici non debent habere plures Ecclesias, nisi in casibus exceptis ".

An hæc fuerit vera connectendi ratio, nescio: hoc ex sequentibus constabit, admodum pauca de vetita aut permissa Clericis pluralitate Ecclesiarum in hac causa a Gratiano adferri; quamvis casus, & prima quæstio ad hanc materiam spectare videantur.

Casus hic propositus.

Casus enim a Gratiano ita proponitur: „ Archipresbyter cujusdam Ecclesiæ præposituram alterius accepit, nec priorem vult dimittere: sæcularium negotiorum quoque procurator efficitur: claris & fulgidis vestibus se exornans, ab Episcopo suo corripitur, relicto officio suo ad sæcularem judicem habet „ confugium ".

Quæstio I.

Ex hoc casu quinque elicit quæstiones, quarum prima quæritur: „ An Clericus in duabus Ecclesiis possit conscribi ".

De vetita pluralitate beneficiorum.

Hac quæstione *Canone 1.* adducit Decretum Synodi VII. *Canone 15.* quo absolute vetatur, Clericum connumerari in duabus Ecclesiis: adeo quidem, ut nec paupertatis seu insufficientis sustentationis titulo id permittatur: nam, ut ait Canon „ ad vitæ hujus necessitatem studia sunt diversa. Ex his ergo qui voluerit acquirat corporis opportuna: ait enim Apostolus: sed ea *quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ* " Vide *Tom. VII. Schol.* in citatum Canonem 15. ubi fusius ostensum est, pluralitatem beneficiorum eo penitus reprobari.

Restrictio Gratiani insundata.

At Gratianus Canonem hunc restringit ad duas duarum civitatum Ecclesias, in quibus nullus debet conscribi. Præcipuum hujus restrictionis fundamentum sumpsit Gratianus ex hac finali clausula citati Canonis Synodalis VII. *Et hæc quidem in hac a Deo servanda* urbe. *Cæterum in villis, quæ foris sunt, propter inopiam hominum indulgeatur.* Verum clausulam hanc nequaquam pluralitati Ecclesiarum, sive beneficiorum favere in præfato tractatu ibidem ostensum est.

Similiter nec favet fragmentum Canonis 10. Chalcedonensis relatum Canone 2. uti videri potest *Tom. VII. Schol. in Can. 10. Chalcedonensem.*

Potest quis habere duas Ecclesias. unam titulatam, alterã commendatam.

Ad hæc producit Gratianus *Canone* 3. Decretum sub nomine Leonis IV. quo decernitur, ut, *qui plures Ecclesias retinet, unam quidem* titulatam, *aliam vero* sub commendatione *retinere debeat;* nullatenus ad pluralitatem Ecclesiarum seu beneficiorum pertinet.

Id enim unum voluit Leo, quod qui unam Ecclesiam parochialem in *titulum*, sive *titulatam* habet, possit & aliam habere *commendatam;* sive, ut hodie loquuntur, in *deservituram*.

Certum enim est quod ætate Leonis IV. & in hoc Decreto commendatio vel commenda coincideret cum hodierna deservitura, atque illa æque ac hæc ad certum tempus concederetur.

Quomodo hæc Ecclesiarum commendatio in origine laudabilis, tandem ad tegendam pluralitatem beneficiorum unice servierit, & in maximum ac perniciosissimum degeneravit abusum, ostendi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 3.* alias 20. *cap. 2.*

Quis sit Cardinalis Episcopus apud Gregorium?

Demum duos recitat Canones 5. & 6. ex *Epistola 13. lib. 2.* (hodie *lib. 3.*) sancti Gregorii desumptos. In hac Epistola Gregorius Agnellum Fundensem Episcopum constituit Episcopum *Cardinalem* Ecclesiæ Tarracinensis, hoc est, ipsum huic Ecclesiæ præficit, ut *proprium & intitulatum* Episcopum, quod significat, juxta illius temporis phrasim, *Cardinalem Episcopum constituere*, uti hic, & ad Canonem *Fraternitatem*, *dist. 71.* notant Correctores Romani.

Declarat autem Gregorius, quod licet esset *Cardinalis*, seu proprius Episcopus Tarracinensis, tamen Fundensis Episcopus esse non desinat, sed utriusque Ecclesiæ Episcopus maneat: quod Gregorius permisit, quia *ob cladem hostilitatis, nec in Ecclesia Fundensi esset cuiquam habitandi licentia*, uti in Epistola legitur.

Quo sensu possit quis juxta Gregorium habere duos Episcopatus?

Monet autem Gratianus ad calcem *Canonis 6.* „ quod „ non potest utrique præsidere tamquam titulatæ, sed „ uti tamquam commendatæ, alteri vero tamquam titulatæ præesse valet ": id est tamquam deservitor, durante hostilitate, quamdiu proprium Episcopum habere nequeat, curam ejus gerere; quod textui Gregorii repugnare videtur.

Quæst. II. Adscriptus alicui Ecclesiæ eam deserere sine licentia Episcopi non potest.

Sicut Clericus duabus Ecclesiis adscribi non potest; ita nec illam, cui semel adscriptus est, sine licentia deserere, nec absque litteris dimissoriis sui Episcopi ad aliam transire potest: quod *quæst. 2.* probat Gratianus, adducto *Can. 17.* Synodi VI. additur *Canon. 2.* Decretum Concilii Hispalensis, quo declaratur convenire, ut *similis desertor Clericus cingulo honoris, atque ordinis sui exutus, aliquo tempore Monasterio relegetur, sicque postea in ministerium Ecclesiastici ordinis revocetur.*

Plures Sacerdotes eidem Ecclesiæ præfici non possunt.

Præterea sicuti nullus duabus potest præfici Ecclesiis; ita nec convenit, uni Ecclesiæ plures præfici Sacerdotes, quod unico adducto *Canone* 4. sub nomine Concilii Rhemensis probat Gratianus, in quo dicitur, quod „ Ecclesia una dividi nequeat inter plures Pres„ byteros; sed unum tantummodo habere Sacerdotem, „ qui eam caste & sincere regat: quia Ecclesia Christi „ uxor & sponsa debet esse, non scortum, sicut Ca„ lixtus Papa testatur ".

Alludit ad supposititiam Epistolam Calixti I. omnibus Galliarum Episcopis inscriptam, cujus longum fragmentum extat *causa 7. qu. 1. Can.* 39. Hinc habemus, hoc Concilium Rhemense, ut minus ad sæculum IX. referendum esse: ante enim illud sæculum pseudo-Decretales primorum Pontificum vix in Gallia notæ fuerunt.

Illud quoque constat, eo circiter sæculo invaluisse, ut cura animarum cujuslibet Presbyteri parochialis compararetur *conjugio carnali*, uti videri potest apud Lupum Ferrariensem *Epist.* 29. & sub idem tempus Chrodogandus Metensis Archiepiscopus *cap.* 63. Regulæ Canonicorum ait: *Presbyter non amplius quam unam Ecclesiam habeat, sicut & vir unam uxorem.* Plura testimonia vide relata apud Baluzium in notis ad citatam Epistolam Lupi Ferrariensis.

Qualibet Ecclesia debet habere suum proprium sacerdotem.

Denique Gratianus in Canone 5. profert Decretum Innocentii II. in Synodo Romana *cap.* 10. quo præcipit, ne conductitiis Presbyteris Ecclesiæ committantur: & unaquæque Ecclesia, cui facultas suppetit, proprium habeat Sacerdotem. Abusus subsequentibus sæculis amplius invaluit, dictique suere simutes Presbyteri conductitii, Ecclesiis parochialibus præfecti *vicarii amovibiles ad nutum*, de quo abusu vide dicta in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 3.* alias 34. *cap. 1.*

Quæst. III. Sæcularia negotia Clerici fugere debẽt.

Cum in casu a Gratiano proposito diceretur, quod Archipresbyter sæcularium negotiorum procurator esset effectus, quærit Gratianus *quæst.* 3. *An procurationes sæcularium negotiorum Clericis liceat suscipere.*

Negativam adstruit, adductis eam in rem *Canone* 3. Chalcedonensi sub nomine *Paleæ*, & *Canone* 16. Codicis Africani, de quibus vide *Tom. VII. Schol.* in utrumque Canonem.

Addit varias sententias S. Cypriani, atque inter cætera *Canone* 4. illud vulgare & a multis celebratum statutum in Concilio Carthaginensi, teste Cypriano: „ Ne quis frater excedens ad tutelam vel curam Cle„ ricum nominet: ac si quis hoc fecisset, non offerre„ retur pro eo; nec sacrificium pro dormitione ejus „ celebraretur: neque enim apud altare Dei meretur „ nominari in Sacerdotum prece, qui ab altari Sacer„ dotes & ministros voluit avocare ".

Quæst. IV. Fulgidis & pretiosis vestibus uti non debent Clerici.

Dictum erat in casu proposito „ quod Archipresby„ ter claris & fulgidis vestibus se exornans ab Episco„ po suo corriperetur: hinc quarto quærit, an claris „ & fulgidis vestibus Clericis ornari liceat?

Hoc non convenire Clericis, probat hic Gratianus, adductis Canonibus, quibus interdicitur, Clericis, fulgidis ac pretiosis vestibus, adinstar sæcularium, se ornare; jubeturque *Canone* 2. ex Decreto Synod. VI. *Ut nullus eorum, qui connumerantur in Clero vestimentum indecens habeat sive in civitate degens, sive in itinere ambulans: sed stolis utatur, quæ concessæ sunt Clericis.*

De forma vestium Clericalium.

Glossographus hic *stolam* non male interpretatur, *vestem talarem*, cujus fit mentio in *Canone* 32. *dist.* 23. atque hoc sensu coincidit cum ea veste, quæ *Canone* 3. dicitur *tunica Sacerdotalis*.

Eodem Canone vetatur Sacerdos ambulare sine *operimento:* „ quia, inquit, sicut *mulier orans in Eccle„ sia non velato capite, deturpat caput suum*, juxta „ Apostoli vocem; ita Sacerdos *sine operimento* detur„ pat Sacerdotium suum ".

Hoc genus vestimenti fuisse oblongum, sat innuit Canon, permittens, ut Sacerdotes sine illo incedant, *si in itinere longo ambulaverint:* quare glossa illud accipit pro *cappa*, vel *pallio*.

Cironius ad titulum *de vita & honestate Clericorum* putat accipi posse pro superpelliceo, quo non solum Pontifices in Ecclesia, & in publico uti jubebantur, sed & omnes Sacerdotes, ut ibidem probat.

Quid-

Clerici externo habitu modestiam & simplicitatem debent ostendere.

Quidquid sit de vera harum vocum significatione, ac de harum vestium pristina forma, hoc certum est, unicum Canonum scopum esse, ut Clerici modestiam & simplicitatem Clericalem in vestibus servent, & externo habitu præferant: *ut per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrinsecam ostendant*, ut loquitur Synodus Trid. *sess.* 14. *c.* 6. *de reformat.* vide dicta in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 2.

Quæstio V. An & quando vetitum sit Clericis ab Episcopo ad sæcularem confugere?

Debent insuper Clerici suis subesse Episcopis, neque adinstar Laicorum ad sæcularem judicem confugere, de quo agit Gratianus *quæstione* 5. quam ita proponit: „ An ab Episcopo correpti suum officium relinquere, „ & ad sæcularem judicem confugere valeant "?

Citat hunc in finem *Canone* 2. Decretum Synodi Antiochenæ ex versione Isidori, & rursus *Canone* 5. ex Interpretatione Martini Bracarensis, & *Canone* 3. Synodi Carthaginensis V. Canonem 2. qui in Codice Africano est 104. sed præcipue hi Canones agunt de Episcopis a Synodis & Metropolitanis recurrentibus ad Principem; de qua re vide *Tom. VI. & VII. hujus editionis. Schol.* in Canones citatos.

Refert & *Canone* 6. fragmentum *Epist* 34. *lib.* 4. S. Gregorii, quo conqueritur de episcopis suis ad Imperatorem recurrentibus: „ Si Episcoporum causæ mihi commissorum, ait, apud piissimos Dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia „ ista quid facio "?

Evidens apparet. S. Gregorium hic loqui de Episcopis speciali titulo curæ suæ commissis, quales erant qui jure Metropolico in Ecclesiis suburbicariis, ipsi Romano Pontifici suberant.

Cæterum ex contextu Epistolæ S. Gregorii, necnon Canonum improbantium recursum ad Imperatorem, intelligitur, hunc recursum improbari in illis, qui ordine judiciario, sive juxta regulas Ecclesiasticas a Synodis fuerant damnati; non autem de casu, quo via facti, sive neglecto ordine judiciario per judices Ecclesiasticos, sive superiores opprimuntur; & sic oppressi ad protectionem Regiam confugiunt, uti inferius *Tomo IX.* hujus editionis in tractatu *de Recursu ad Principem* ostendetur.

CAUSA XXII.

De juramento & mendacio.

„ SUperiori causa, ait glossographus, tractatum est „ de obedientia Clericorum erga suos Episcopos: „ sed quia quandoque quis *jurat*, se suo Prælato non „ obedire, ideo Gratianus hanc 22. " causam subnectit, in qua de juramento tractat, & de mendacio, & quot comites juramentum habeat.

Utrum fuerit Gratiani hæc vera connectendi ratio, nescio; hoc constat, Gratianum materiam juramenti, & varia ad eam spectantia, hac causa per quinque quæstiones tractare.

Casus hic propositus.

Casum ita proponit: „ Quidam Episcopus juravit „ falsum quod putabat verum: quo comperto Archidiaconus juravit, se nunquam ei præstiturum obe„ dientiam. Compellitur Archidiaconus ab Episcopo „ ad exhibendam sibi consuetam reverentiam: accusa„ tur Episcopus de duplici perjurio, & de eo quod „ falsum juravit, & quia Archidiaconum ad pejeran„ dum compulit ".

Quæstio I. An & quando juratio sit licitum?

Quæstione prima quærit: „ An juramentum sit præ„ standum, an non "? Ac primo quidem auctoritate Scripturæ sacræ arguit, juramentum non esse, juxta illud Christi *Matth. cap.* 5. *vers.* 37. *sit sermo vester, est, est, non, non: quod autem amplius est a malo est.* Item illud Jacobi *cap.* 5. *vers.* 12. *Ante omnia, fratres mei, nolite jurare omnino.*

Respondet Gratianus: „ sed aliud est ad juramentum „ sponte accedere: aliud vel ad asserendam innocen„ tiam suam vel ad pacis fœdera confirmanda, vel ad „ persuadendum auditoribus, quando pigri sunt crede„ re, quod eis utile sit, juramentum offerre. Primum „ prohibetur, secundum conceditur: non enim jurare „ omnino peccatum est "?

Assertum suum probat auctoritate Concilii Toletani VIII. quo juramento in fœdere adhibitum probatur. Item auctoritate S. Augustini in expositione Epistolæ ad Galatas ad illa verba: *quæ autem scribo vo„ bis, ecce coram Deo; quia non mentior*: jurat uti„ que; & quid sanctius hac juratione: sed non est con„ tra præceptum juratio, quæ a malo est, non juran„ tis, sed incredulitatis ejus, cui juratur: nam hinc „ intelligitur, ita Dominum prohibuisse a jurando, „ ut quantum in ipso est, quisque non juret: quod „ multi faciunt, in ore habentes jurationem, tam„ quam magnum aut suave aliquid . . . Quantum er„ go in ipso est, non jurat Apostolus: non enim appe„ tit jurationem cupiditate aut delectatione jurandi ". „ Ita legitur apud Augustinum, a quo nonnihil recedit Gratianus, ut etiam notant Correctores Romani.

Plura ibidem ad eumdem sensum Gratianus affert ex Augustino, atque inter alia *Canone* 5. „ Ita ergo „ præcepisse Dominum intelligitur, ne juretur, ne „ quisquam sicut bonum appetat jusjurandum, & assi„ duitate jurandi ad perjurium per consuetudinem de„ labatur: quapropter qui intelligit non in bonis, sed „ in necessariis jurationem habendam, refrænet se „ quantum potest, ut non ea utatur nisi necessitas „ cogat ".

His congruit illud Isidori in *Canone* 13. „ non est „ contra Dei præceptum jurare: sed dum jurandi usum „ facimus, perjurii crimen incurrimus ".

Ad calcem *Canonis* 14. ita concludit Gratianus: „ Ex „ præmissis colligitur, quod jurare non est peccatum: „ non tamen tamquam bonum est appetendum, ne con„ suetudine jurandi labamur in perjurium: sed cum „ dicatur procedere a malo non credentis, videtur, „ quod etsi jurare peccatum non sit, juramentum ta„ men recipere malum sit. Sed nomine mali non ma„ litia, sed peccati pœna intelligitur. Ex pœnali enim „ infirmitate incredulitas illa processit, qua ad juran„ dum compellimur. Ipsum autem jurare sicut pecca„ tum non est: ita juramentum ab aliquo recipere „ malum non est ".

Licite utimur fide ejus, qui per idola jurat.

Post hæc *part.* 4. quæstionis quærit: „ An sit uten„ dum fide ejus, qui per dæmonia jurat " Pro resolutione hujus dubii adducit *Canone* 16. verba S. Augustini ex Epistola ad Publicolam, quæ est 47. in ultima editione. Hic respondet Augustinus, semper esse malum per falsos Deos jurare: „ Sed illud, ait, nemo „ recte reprehenderit, quia fidem servavit . . . ac per „ hoc qui utitur fide illius, quem constat jurasse per „ falsos Deos, & utitur, non ad malum, sed ad li„ citum & bonum, non peccato ejus se sociat, sed „ bono pacto ejus, quo fidem servavit: sed, pergit „ Augustinus, alia quæstio est, utrum non peccet, „ qui per falsos Deos sibi jurari facit, quia ille, qui „ ei jurat, falsos Deos colit ".

An licite petatur juramentum a juraturo per falsos Deos?

In hac quæstione dubius nonnihil hærebat Augustinus: motus tamen exemplis Isaac & Jacob, qui sibi a Laban & Abimelech jurari fecerunt, inclinare videtur in partem negativam.

Gratianus exemplis ab Augustino adductis addit: „ quod cum in libro Machabæorum Romani leguntur „ pacem firmasse cum Judæis, intelligendi sunt jurasse „ per falsos Deos; sicut & Judæi juraverant per Deum „ verum ".

An sit licitum jurare per creaturas?

Dicit & ibidem Gratianus, dictum de juramento per *falsos Deos*, etiam de juramento per creaturas intelligendum: nimirum, quod „ ipsum quidem jurare *per* „ *creaturas* malum sit; quia a Deo prohibitum; sed „ servare quod juratur, bonum est, ut evitetur pec„ catum mendacii & dolositatis.

Objicies autem sibi exemplum Joseph, qui *per creaturas* juravit, dum dixit fratribus suis: *per salutem Pharaonis non exibitis hinc*, „ respondet: sanctos, non „ tam per creaturas, quam per auctorem creaturarum „ jurasse . . . (*a*) Deus autem, inquit, per creatu„ ras jurare prohibuit, ne vel more Gentilium aliquod „ numen Deitatis creaturis inesse crederetur, vel ne „ creaturas contemptibiles judicando, per eas promis„ sa pro nihilo duceremus.

De gravitate unius juramenti comparati ad alterum.

Scripserat in citato Canone S. Augustinus, *sine ulla dubitatione minus malum est per* Deum falsum jurare *veraciter, quam per Deum* verum fallaciter; rationem addens: *quanto enim id, per quod juratur, magis est sanctum, tanto magis est pœnale perjurium.*

Ex hac ab Augustino allegata ratione concludit Gratianus, quod licet duplex peccatum admittat, qui contra prohibitionem & jurat per creaturas, & una jurat *mendaciter*; tamen appareat, quod *graviori se subjiciat pœnæ, qui per creatorem jurat mendaciter*, atque ita hoc unum peccatum perjurii gravius appareat, duplici peccato, quod commisit jurans illicite per creaturas mendaciter, de qua quæstione locutus non fuit Augustinus: unde & nonnisi dubitantes per verbum, *apparet*, resolvit Gratianus.

De gravitate & pœna perjurii.

Parte 5. hujus quæstionis probat Gratianus „ perju„ rii pœnam esse gravissimam: quam si quis timens „ ad confessionem venire noluerit, a fidelium consor„ tio sit abjiciendus.

In hujus probationem adducit *Canone* 17. Decretum sub nomine Eutychiani Papæ, prout etiam apud Burchardum & Ivonem citatur.

Monent autem Correctores Romani, inventum esse inter quædam capitula Theodulphi Episcopi Aurelianensis ad suos Presbyteros scripta: quod & monent Pithæi notantes caput 26. dictorum Capitulorum, quæ habentur apud Labb. *tom*, 7. *Concil. general. col.* 1136. ubi & hoc Decretum reperitur.

Stephanus Baluzius monet in notis ad Reginonem, sub nomine hujus Pontificis Eutychiani relata a Gratiano Decreta nullatenus ei posse attribui, primumque a Bur-

---

(*a*) Quasi dixisset Joseph, per Deum qui auctor & conservator est vitæ, salutis, & dignitatis Pharaonis: immerito igitur reprehenderetur Josephi pietas, quasi per Deum alienum jurasset. Juramentum enim fecit, quod deinceps Christiani primitivæ Ecclesiæ peregerunt, cum jurare per salutem Cæsarum non dubitarent. *Juramus*, ajebat Tertullianus apolog. cap. 32. *non per Genios Cæsarum, sed per salutem eorum quæ est augustior omnibus Geniis*

Burchardo ipsi fuisse supposita: credit autem Baluzius (quod & verisimile, apparet ex tenore contextus) illa non esse ex Concilio quopiam, neque in Decretis alicujus Romani Pontificis, sed formulam fuisse, secundum quam Episcopi interrogare debebant Laicos in unaquaque parochia.

Retulit quidem Labbæus hæc Decreta *tom. 1. Concil. general. col.* 921. sub nomine *Eutychiani Papæ*, quamvis ab aliis Collectoribus Conciliorum essent omissa, una tamen insinuans se dubitare, an huic Pontifici sint tribuenda.

Quidquid sit de Decretorum istorum auctore, cum eorum meminerit Regino Abbas Prumiensis (licet sub nomine Eutychiani) apparet, quod saltem sæculo nono nota fuerint.

In hac igitur formula, seu Decreto dicitur, prædicandum esse, *ut perjurium fideles caveant, & ab hoc summopere abstineant; scientes hoc grande scelus esse.* Præterea, *se audivisse, quosdam parvipendere hoc scelus, & levem quodammodo perjuris pœnitentiæ modum imponere.* Quam hoc hodie usitatum!

Declarat autem, quod illi nosse debeant, *talem de perjurio pœnitentiam imponi debere, qualem & de adulterio, de fornicatione, & de homicidio, sponte commisso, & de cæteris criminalibus vitiis.*

Denique si *quis de perpetrato perjurio, aut qualibet criminali peccato, timens pœnitentiam longam, ad confessionem venire noluerit, ab Ecclesia repellendus sit sive a communione & consortio fidelium.*

Cæterum Canon 10. Pio Papæ falso adscribitur, quod nequidem extat in Epistolis huic Pontifici ab Isidoro suppositis. Similiter Hieronymo falso adscribitur Canon 22. *Capitul.* 1. Caroli Magni de anno 789. relatus *lib.* 1. *Capitul. cap.* 16. Consule Baluzium *in notis ad hoc c.* 12.

Modus minuendi frequentiam perjuriorum.

Si hodie Episcopi, pastores, & confessarii cum falsum jurantibus ita procederent, iisque pro gravitate criminis pœnitentiam imponerent, sperandum esset frequentiam perjuriorum paulatim minuendam.

Quæst. II. An perjurus sit jurans falsum quod putabat verum.

Prosequendo Gratianus materiam juramenti *quæstione secunda* quærit „ si sit perjurus, qui jurat falsum, quod „ putabat verum.

Primo asserit, adductis duobus Canonibus, facile probari, quod *perjurium sit, falsum jurare*: sed id intelligendum monet ad calcem Canonis 2. de eo qui *scienter*, seu *mentiendo* in dolo jurat: „ sed aliud est, „ ait, falsum jurare, aliud jurare in dolo. Ille enim „ in dolo jurat, aut mendaciter promittit, in cujus „ mente est, non sic se facturum, ut promittit: ille „ autem qui promittit falsum, quod *putat verum*, nec „ in dolo jurat, nec mendaciter promittit.

Probat hanc distinctionem Canone 3. auctoritate S. Augustini, multis asserentis, perjurium esse, qui jurat, *quod falsum scit, aut saltem putat falsum esse*, licet reipsa verum sit: non esse autem, qui jurat falsum, quod *verum esse certe credit*: atque concludit: *Ream linguam non facit nisi mens rea.*

Ex hoc concludit Gratianus, non esse perjurium „ qui nec temere vel intelligenter, sed cum magna „ diligentia videbatur sibi deprendisse *verum*, quod „ juravit *falsum*.

Discrimen inter mentiri & falsum dicere. Item inter fallere & falli.

Quin & addit, nequaquam semper mentiri, qui falsum dicit; sed nec omnem qui mentitur, falsum dicere, uti probat *Canone* 4. verbis Augustini.

Ex dictis ulterius concludit, fallere, semper esse peccatum; cum fallere semper sit voluntatis: sed falli vel infirmitatis vel temeritatis: hinc ulterius concludit *parte secunda*, quod aliquando contingat, falli vel nullum, vel minimum esse peccatum: aliquando ex ipsarum rerum varia consideratione, minus esse fallere quam falli. Primum probat *Canone* 2. verbis Augustini in Enchiridio ad Laurentium *c.* 21. & alterum *Can.* 7 verbis ejusdem doctoris ex eodem Enchiridio *c.* 18. quæ mutilata refert, uti etiam monent Correctores Romani. Merito hi textus S. Augustini legentur integri in ipso originali.

De variis mendaciorum generibus ex Augustino.

Parte 3. ostendit Gratianus varia esse mendaciorum genera, quorum alia aliis graviora, alia leviora sunt. Una probat, nulla de causa mendacium reddi licitum.

Adducit in hanc rem *Canone* 8. textum S. Augustini desumptum ex ejus libro de *mendacio cap.* 14. & 21. Ubi priore capite, octo enumerat mendaciorum genera, & *cap.* 21. concludit, nullum eorum esse licitum: & quidem circa quinque prima genera nulla videbatur difficultas: at circa tria ultima nonnulli hærebant: verum auctoritatibus divinis, quæ mendacium prohibent, diligenter discussis; necnon iis, quæ in novo Testamento a sanctis facta sunt, *ubi morum imitandorum evidentissima commendatio est* ut loquitur Augustinus, concludit, nec tria hæc mendaciorum genera licita esse.

Nullum genus mendacii licitum esse probatur ex eodem.

„ Non est, ait, mentiendum sexto genere (quod „ nulli obest, & alicui prodest) neque enim recte „ etiam testimonii veritas, pro cujusquam temporali „ commodo ac salute corrumpitur.

Quin nec pro æterna alicujus salute mentiendum esse subjungit dicens: „ Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est, opitulante mendacio.

Septimum mendacii genus est, cum sine ullius injuria mendacio meo vita alterius salva esse potest: sed nec hoc genere mentiendum esse, ait: „ Non enim „ cujusdam commoditas, aut salus temporalis perficiendæ fidei prætereunda est „.

Octavum genus mendacii est, quod & nulli obest, & ad hoc prodest, ut ab immunditie corporali aliquem tueatur: „ Nec in hoc genere mentiendum est: quia „ & in bonis castitas animi pudicitiæ corporis præfertur: & in malis id quod ipsi facimus, eo quod „ fieri sinimus, nobis damnabilius est.

Concluditque his verbis: „ Quisquis autem esse ali„ quod genus mendacii, quod peccatum non sit, puta„ verit, decipiet seipsum turpiter cum honestum se „ deceptorem arbitratur aliorum „.

Nullum ob finem licitum est mentiri.

Parte 4. ulterius pluribus auctoritatibus, notanter Sancti Augustini, probat, neque ad evitandam arrogantiam, conservandamque humilitatem esse mentien„ dum: „ Cum humilitatis causa mentiris, si non „ eras peccator antequam mentireris, mentiendo ef„ ficeris quod evitaveras „: ait Augustinus *Canone* 9. & *Canone* 11. dicit: „ Non ita caveatur arrogantia, „ ut veritas relinquatur „.

Neque vitam temporalem, nec æternam proximi per mendacium nostrum esse procurandam docetur *Canone* 14. 15. & 17.

Potest tamen quandoque veritas occultari.

Parte 5. probat, quod etsi nunquam liceat mentiri, & contra veritatem loqui, possimus tamen subinde, causa exigente, veritatem occultare, Canone 21. (*a*).

De facto Abraham & Jacob.

Dein *Canone* 22. verbis Augustini solvit objectionem contra antedicta movendam ex facto Abrahæ, qui ad servandam vitam temporalem videtur mentitus, dicendo quod Sara, uxor sua, esset sua *soror*: sed monent Correctores Romani Canonem conflatum ex variis textibus Sancti Augustini in unum congestis.

Multis quoque respondet ipse Gratianus ad factum Jacob, dicentis se Esau, volens ostendere mentitum non fuisse.

Cum in proposito casu Episcopus juraverit falsum, quod putabat verum, concludit Gratianus ad calcem hujus quæstionis: „ Quod Episcopus non fuerit reus „ perjurii, juxta illud Augustini supra relatum: *Ream* „ *linguam non facit nisi mens rea* „.

Hinc ulterius resolvit quæstionem tertiam, quæ erat: „ si liceat Archidiacono denegare Episcopo con„ suetam obedientiam „: nullo adducto Canone dicens, quod consueta obedientia ab Archidiacono Episcopo denegari non debuit, & per consequens illicitum fuisse, quod ab Archidiacono erat juratum. Quæst. III.

Hinc *quæstione* 4. quærit: „ Si constiterit esse il„ licitum, quod juravit Archidiaconus, an sit servan„ dum „? Quæst. IV.

Juramenta de re illicita servanda non sunt.

Quod juramenta illicita servanda non sint, pluribus auctoritatibus adstruitur parte 1 quæstionis; atque imprimis auctoritate Concilii Toletani, cujus Canonis 2. fragmentum recitat *Canone* 1. sed integer Canon consulendus, cujus plura fragmenta extant apud Gratianum, ac signanter bina hac quæstione *Can.* 9. & 14. Idem ostenditur & variis aliorum auctoritatibus, adjunctis tamen nonnullis nonnihil immutatis ut notant Correctores Romani, & aliquibus dubiæ fidei, ut *Can.* 10. sub nomine Augustini, & *Canone* 16. sub nomine Soteris Papæ.

Ex his tandem concludit, juramenta de re illicita non esse servanda juxta illud Isidori *Can.* 5. In malis „ promissis rescinde finem, in turpi voto muta decre„ tum: quod incaute vovisti, ne facias „: impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur.

Verum conclusionem illam, quod juramenta illicita laudabiliter solvantur, damnabiliter serventur, intelligendam esse dicit *parte* 2. subjecta Canoni 19. „ Quando juramentum illicitum deseritur, ut ad bonum re„ deatur. Cæterum, si propterea deseritur, ut in a„ liud malum transeatur, illicitum sacramentum da„ mnabiliter servatur, sed damnabilius contemnitur „. Probat hæc *Can.* 20. 21. & 22. auctoritate Sancti Augustini.

Quandoque licite præstatur, quod illicite juratum est.

Denique *parte* 3. occasione juramenti, quod Gabaonitis fecit Josue, probat quædam juramenta, quamvis *illicite* præstentur, tamen *postquam præstita sunt*, esse servanda: adducta etiam *Canone* 23. auctoritate Sancti Ambrosii, cui dein longum discursum annectit Gratianus, in quo exponit, quando juramenta illicita sint, vel non sint servanda, qui tractatus non inutiliter legetur.

Quæ-

(a) Quamvis veritatem occultare quandoque prudenter liceat; nefas tamen est mentiri, ut illa occultetur. Audiendus ergo non est P. Cataneus Jesuitas Italus, qui in sua adversus Patrem Orsi Dominicanum disputatione contendit licitum esse dicere *non*, aut *nescio*; ubi de secretis, quæ novimus, agitur; patri Cataneo suffragantur Auctores Diariorum Trivultianorum: horum suffragium legitur mense Novembri an. 1730. art. 102. & Decembri ejusdem an. art. 110. 111. & 112. interim, quod mirum est, suis in Diariis castigatores morum haberi volunt, ac prædicant; ipsi hanc contradictionem concilient.

Quæst. V.

Quæstio quinta e casu deducta erat: Si constiterit juramentum initum ab Archidiacono servandum esse, „ an Episcopus sit reus perjurii, qui contra juramentum Archidiaconum suum ire compellit.

Hanc quæstionem in septem partes dividit, quarum prima de pœna & gravitate perjurii tractat.

De pœnitentia imponenda perjuris.

Circa modum pœnitentiæ perjuris imponendæ adducit duos priores Canones sub nomine Pii Papæ: at certum est ea Pio I. tribui non posse, monentque Correctores Romani, ea ab aliis Collectoribus citari ex pœnitentiali Theodori, e quo & Canon 3. citatur.

In his Canonibus videmus, non eamdem omnibus perjuris pœnitentiam impositam; immo trium annorum pœnitentiam impositam ei, qui pejeravit in manu Episcopi, aut in cruce consecrata, & tantum unius anni, qui pejeravit in cruce non consecrata, quæ disciplina vel sola redolet recentiorem ætatem. Nihilominus advertat lector in his Canonibus pristinæ disciplinæ quædam occurrere vestigia, quibus confundantur confessarii, qui perjuris leviores, quam exigit gravitas criminis, pœnitentias imponunt.

Provocans ad jurationem falsam dupliciter homicida est.

Additur ex S. Augustino *Canone 5. & 6.* quod is, qui hominem provocat ad jurationem, & scit eum falsum esse juraturum, vincat homicidam: quia homicida corpus occisurus est, ille autem animam: immo duas animas, & ejus quem jurare procuravit, & suam.

Quomodo se gerere debeat, qui aliquem audit falsum jurare, ut criminis particeps non fiat, ostenditur *Canone 8.* ex verbis Sancti Augustini.

Parte 3. inquirit: „ an perjurium evitet, qui verborum *calliditate* se circumvenire putat illum, cui juramentum defert, nisi servaverit quod jurasse creditur.

Perjurus est qui non jurat ad mentem exigentis juramentum.

Hic adducit *Canone 9.* vulgarem illum S. Isidori textum, quo funditus evertitur perniciosa illa restrictionum mentalium fallacia: „ Quacumque arte verborum, inquit, quisque juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit.

Huic congruit Augustinus in *Canone* 10. ubi docet perjurum esse, qui falsum jurat *per lapidem*, tametsi jurans credat, nihil esse per quod jurat, eo quod is, *cui jurat, illud sanctum putat: non enim*, ait, *quando juras, tibi juras, aut lapidi juras, sed proximo juras*. Videndus ipse textus Augustini *sermone* 180. *num.* 13. in editione Benedictinorum: nam apud Gratianum nonnulla mutilata sunt, ut etiam monent Correctores Romani.

Objectio ex S. Gregorio solvitur.

At his contraria apparent, quæ *Canone* 11. proferuntur ex S. Gregorio *lib.* 16. *Moralium cap.* 7. „ Humanæ aures verba nostra talia judicant, qualia foris sonant; divina vero judicia talia ea audiunt, qualia ex intimis proferuntur „.

Sed si integer textus Sancti Gregorii legatur, apparebit Sanctum Gregorium hic loqui de Patriarcha Job, qui soli Deo loquebatur: tunc enim satis est, ut sic loquamur, qualiter Deus, qui inspector est cordis nostri, verba intelligit, at quando proximo loquimur, sic verba accipienda sunt, sicut ille, cui juratur, intelligit.

De ætate ad jurandum requisita.

Post hæc Gratianus *parte 4.* inquirit, qua ætate quis ad præstandum juramentum sit capax? adducit *Canone* 14. locum ex *lib.* 1. *Capitularium Regum Francorum*, in quo decernitur: *parvuli, qui sine rationabili ætate sunt, non cogantur jurare*.

Ita hodie legitur *lib.* 1. *Capitularium cap.* 16. Item apud Reginonem *lib.* 2. *cap.* 313. & Ivonem *parte* 12. *cap* 23. & his verbis exhibuerat Gratianus: at Correctores Romani addiderunt ex originali, ut ajunt: *sicut Gunebodigui faciunt*: quemadmodum & hodie legitur apud Baluzium in *Capitulari* 1. *anni* 789 *cap.* 62. de qua lectionis varietate consule eumdem Baluzium in notis ad Reginonem ubi & una notat, Gunebodigenos fuisse dictos, qui Gundebada lege utebantur, adversus quam legem librum scripsit sæculo nono Agobardus Archiepiscopus Lugdunensis, cui & notas addit citatus Baluzius, quas consule.

Additur dein *Canone* 15. sub nomine Concilii Eliberitani, & *Canone* 16. sub nomine Cornelii Papæ, ut pueri ante annos 14. non cogantur jurare: in posteriori quoque dicitur: *Honestum etiam videri, ut qui in sanctis audet jurare, hoc jejunus faciat cum omni honestate & timore*.

De reverentia in juramento adhibenda.

Certum est hæc non sapere disciplinam ætatis, qua vixit Sanctus Cornelius Papa, eique falso adscribi, uti notavit Antonius Augustinus *lib.* 1. *Dial.* 16. reperiuntur autem *lib.* 1. *Capitul cap.* 61. ubi pro, *audet*, legitur, *habet*, uti & apud Reginonem *lib.* 2. *cap.* 312. quæ lectio apparet præferenda, ut hic monet Baluzius.

Interea hinc elucet, quanta cum reverentia & religione fieri voluerint juramenta auctores antiqui.

De tempore quo vetitum est jurare.

Adducit & Gratianus *Canone* 17. sub nomine Concilii apud Sanctum Medardum, Decretum, quo præcipitur, „ ut a Septuagesima usque ad octavam Paschæ, ab Adventu Domini usque in octavam Epiphaniæ, & in jejuniis quatuor temporum, & in litaniis majoribus, & in diebus Dominicis, & in diebus rogationum (nisi de concordia & pacificatione) nullus super Sancta Evangelia jurare præsumat „.

De hoc Canone agens Antonius Augustinus citato *Dial.* 16. dicit, se fontes hujus Canonis non invenisse; verisimiliter, Gratianum sumpsisse ex Burchardo, qui illud retulit *lib.* 12. *cap.* 20. sed pro verbis, *usque in octavam Epiphaniæ*, legit, *usque post consecratos dies*, & in fine ad verba, *super Sancta*, non addit, *Evangelia*.

Monet insuper Antonius Augustinus ibidem ex S. Antonino, hanc consuetudine esse abrogatam: quod partim tantum verum est, nam etiamnum hodie aliquid istius disciplinæ superest, puta quod juramenta judicialia non recipiantur diebus Dominicis & Festis.

De juramento a Vassallis præstando.

Nonnulla adducit Gratianus *parte* 5. de forma juramenti a Vassallis Domini directis præstandi, *Canone* 18. de quo vide Antonium Augustinum *lib. de emendat. Grat. Dial.* 9. Canon 19. Augustino tribuitur, sed apud illum non reperiri monent Correctores Romani, nec quidquam ibi de forma juramenti dicitur.

De mendacio in facto.

Ostendit *parte* 6. Auctoritate Ambrosii in Canone 20. quod non verbis duntaxat; sed etiam simulatis operibus mendacium committitur: Mendacium namque est, ait Ambrosius, Christianum se dicere, & opera Christi non facere: mendacium est, Episcopum, Sacerdotem, vel Clericum se profiteri, & contraria huic ordini operari „.

An & quando clericus coram laico cogi possit ad jurandum?

Sub nomine Concilii Rhemensis *Canone* 22. statuitur: „ Nullus ex Ecclesiastico ordine cuiquam Laico quidquam *supra sacrosancta* Evangelia (Burchardus supra *sacra*) jurare præsumat; sed simpliciter cum veritate & puritate dicat, *est, est*: *non, non*. Sed si est aliquid quod sibi objiciatur (addunt Burchardus & Ivo, *ad Episcopum, in cujus territorio est, deferatur, &c.*) prout judicaverint, qui ejusdem ordinis sunt, aut corrigatur, aut expurgetur „.

Hæc in nullo Concilio Rhemensi hactenus reperi. Interim monet hic glossa: „ hoc caput intelligendum de juramento expurgationis, quod Clericus non debet facere coram Laico, sed tantum coram Episcopo, vel ejus delegato, nisi hoc faciat auctoritate Papæ: si enim Clericus peteret aliquid coram Laico, bene teneretur ibi præstare juramentum calumniæ vel dic, ait, quod sine licentia Episcopi nullum debet facere juramentum Laico: Imperatori tamen jurant Episcopi fidelitatem „.

Quidquid sit de hoc glossæ commento, illud evidens est, clausulam illam, *nisi hoc fiat auctoritate Papæ*, sapere falsas Decretales. Deinde & illud certum est, hodie ab hac disciplina non parum esse recessum. Nihilominus noter lector, quanta circumspectione procedendum crederet auctor hujus Decreti, ut Clericus ad jurandum cogeretur.

CAUSA XXIII.

Connexio hujus causæ cum præcedenti juxta glossographum.

Glossographus volens connectere hanc causam cum præcedenti ait: „ supra tractatum est de *Catholicis*, & dictum est, quod non sunt cogendi *ad malum*: nunc vero subnectit Gratianus *causam vigesimam tertiam*, in qua de *hæreticis* tractat, quærens, an ipsi sint cogendi ad bonum, Item quæritur, an militare sit peccatum, & quod bellum debeat dici justum, & quod injustum, & an vindicta sit ferenda, & an peccatum sit judici, malos occidere, condemnando scilicet „.

Gratiano cura non ita fuit ordinem aut connexionem servare.

Verum ex hactenus dictis & dicendis quisque facile perspiciet, nullam aut certe exiguam Gratiano curam fuisse, ordinem aut connexionem materiæ servandi, sed opportune & importune, occasionem quæsivisse omnia, quæ quacumque ratione ad disciplinam Ecclesiasticam & religionem spectare credebat, in suum opus conjiciendi.

Hac causa agitur de bello, ejus justitia, &c.

Itaque hac causa tractat & requirit de bello ejusque justitia, & causis, & an hæretici viarmorum ad fidem Catholicam sint cogendi, & Clericis eisdem (bellis) sint implicandi.

Casus in hac causa propositus.

Hunc in finem proponit hunc casum; „ quidam Episcopi cum plebe sibi commissa in hæresim lapsi sunt, circumjacentes Catholicos minis & cruciatibus ad hæresim compellere cœperunt: quo comperto Apostolicus Catholicis Episcopis circumjacentium regionum, qui ab Imperatore civilem jurisdictionem acceperant, imperavit, ut Catholicos ab hæreticis defenderent, & quibus modis possent eos ad fidei veritatem redire compellerent. Episcopi hæc mandata Apostolica recipientes, convocatis militibus, aperte, & per insidias contra hæreticos pugnare cœperunt: tandem nonnullis eorum neci traditis, aliis rebus suis vel Ecclesiasticis expoliatis, aliis carcere & ergastulo reclusis ad unitatem Catholicæ fidei redierunt „.

Quæstio I. Varia adducit Gratianus, quibus videtur probari quod bellum sit vetitum Christianis.

Prima quæstione quærit: „ an militare sit peccatum „? Sub initium quæstionis prolixo discursu profert ea quibus videtur innui bellare vetitum esse Christianis: eo quod id videatur contrarium præcepto patientiæ, & mandato diligendi inimicos: atque ita militare alienum vidari ab Evangelica doctrina, quæ ab omni vindicta nos alienos esse præcipit, & patientes esse contra omnes atrocissimas quasque injurias nobis a proximo illatas. Adducit eum in finem verba sub nomine

Gre-

Gregorii, sed quæ revera sunt Origenis, ut in margine notatur.

Attendit illa in præparatione animi servanda esse.

Verum ad calcem *Canonis* 1. respondet Gratianus: „ præcepta patientiæ non tam ostentatione corporis, „ quam præparatione cordis retinenda esse: " prolato eam in rem *Can.* 2. textu S. Augustini, in quo dicitur: „ paratus debet esse homo justus & pius patienter eo„ rum malitiam sustinere, quos fieri bonos quærit, ut „ numerus potius crescat bonorum, non ut pari mali„ tia se quoque numero addat malorum. Denique illa „ præcepta magis ad præparationem cordis pertinere „ quam ad opus quod in aperto fit: ut teneatur in „ secreto animi patientia cum benevolentia, in mani„ festo autem id fiat, quod eis videtur prodesse posse, „ quibus bene velle debemus ".

Bellum gerere non est per se malum.

Adducit dein nonnulla *Can.* 3. 4. *&* 5. ex S. August. quibus doctor eximius ostendit, bellum gerere & militare per se malum non esse, & quæ præcipue in bello vitanda sint: ac tandem ad calcem quæstionis concludit Gratianus: quod „ militare peccatum non est, & quod „ præcepta patientiæ in præparatione cordis, & non „ in ostentatione corporis servanda sint ".

An jubente Rege bellari possit, dum dubitatur de justitia belli?

Unum hic notandum quod ex S. August. *l.* 22. *contra Faustum c.* 74. *&* 75. refertur *Can.* 4. quod vir justus militans sub rege iniquo, possit illo jubente militare, *si vice* (alias *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur* (alias *cui quod jubetur*) *vel non esse contra Dei præceptum, certum est, vel utrum sit, certum non est, ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Manifestum est Augustinum, militem hic excusare ob justam ignorantiam factorum, quæ ipsi militi sine sua culpa ignota sunt, & ad quorum notitiam ordinarie pervenire non potest, ex quorum proinde ignorantia ipsi quoque ignota sit inculpabiliter injustitia belli.

Quæst. II.

Quæstione secunda quærit Gratianus, *quod bellum sit justum, & quomodo a filiis Israel justa bella gerebantur.*

Bellum debet esse justum.

Hac autem quæstione notatur verbis S. Augustini *Canone* 2. quod *nihil homo justus præcipue cogitare debeat in his rebus, nisi ut justum bellum suscipiat, cui bellare fas est, non enim omnibus fas est. Cum autem justum bellum susceperit, utrum aperta pugna, utrum insidiis vincat, nihil ad justitiam interest.*

Quæ ad justitiam belli requirantur.

Additur autem quod unice ad quæstionem spectat: *Justa autem bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est, sed etiam hoc genus belli, sine dubitatione justum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & novit quod cuique fieri debeat: in quo bello ductor exercitus, vel ipse populus non tam auctor belli, quam minister judicandus est.*

Additur & *Canone* 3. ex Augustino, qua ratione Israelitæ justum bellum gesserint.

Quæst. III.

Quærit *quæstione tertia*: „ an injuria sociorum armis „ propulsanda ".

An & quo sensu injuria a proximo illata armis sit propulsanda?

Sub initium quæstionis multis ac signanter exemplo Christi probat, injuriam, a proximo illatam, armis non esse propulsandam. His relatis concludit: „ patet „ quod ad propulsandam injuriam non sunt petenda ar„ morum auxilia: quod autem petendum non est, illud „ jure præstari non debet ".

Deinde quasi se explicans addit: „ sed e contra mul„ ta rite præstantur, quæ tamen jure non petuntur, „ bonus enim rite injuriæ vindictam petit, quia ma„ lum pro malo redderet, quam tamen judex recte „ infligeret, nec nisi bonum pro malo redderet ".

In hujus probationem adfert *Can.* 1. verba S. Augustini, sed admixtis nonnullis ex glossa ordinaria, ut notant Correctores Romani: sententia autem Augustini est, quod discipulorum Christi non sit, malum pro malo reddere, *non quia vitiosum est* (ait) *ut recipiat unusquisque quod fecerit, alioquin lex nequaquam id constitueret: sed quia ulciscendi libido vitiosa est, magisque ad judicem pertinet, inter alios hoc decernere, quam bonum hominem sibi expetere.*

Quid intersit inter hominem se vindicantem & judicem punientem.

Ita legitur apud Augustinum enarratione in *Psalm.* 108. *num.* 4. *&* *nu.* 7. ostendit, quantum intersit inter exoptantem vindictam pro injuria sibi illata, & judicem punientem iniqua; „ ille quippe (ait) reddit „ malum pro malo, iste autem etiam cum vindicat non „ reddit malum pro malo, quoniam justum reddit inju„ sto, quod autem justum est, bonum est, punit ergo „ non delectatione alienæ miseriæ, quod est malum „ pro malo, sed delectatione justitiæ, quod est bonum „ pro malo ". Licet verba Augustini a Gratiano non referantur, sententia tamen refertur.

Quibus casibus juste peti possit auxilium ad propulsandam injuriam?

Addit autem ipse Gratianus, quod interdum homo justus possit postulare auxilium ad propulsandam injuriam, non ad *propriam vindictam*, sed ut malis facultas delinquendi adimatur, ut Ecclesia pacem adipiscatur, ut aliquis multorum utilitati servetur.

Probat id auctoritate S. Augustini *Canone* 2. qui in Epistola ad Bonifacium hodie 185. postquam narrasset, quod Maximianus Bagajensis (apud Gratianum legitur Vagiensis) Episcopus multis vulneribus lethalibus ac prope occisus esset, scribit num. 28. *auxilium ergo petivit ab Imperatore Christiano, non tam sui ulciscendi causa, quam tuendæ Ecclesiæ sibi creditæ; quod si prætermisisset, non ejus fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda.*

Adjungit dein *Canone* 3. verba S. Augustini Epistola ad Emeritum Donatistam, qua Catholicos contra obtrectationes Donatistarum defendit, ostendens nihil illos contra Evangelium committere, *dum adversus illicitas & privatas* (Donatistarum) *violentias a potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua* (ait) *vos persequantur, sed qua se defendant.*

Discrimen inter persecutionem Catholicorum & Hæreticorum.

Dein *Canone* 4. ex Augustino *lib.* 2. *contra Epistolam Petiliani cap.* 80. ostendit, quid intersit inter persecutionem Catholicorum & hæreticorum: merito integer Augustini textus legitur.

Intermiscet *Canone* 8. *&* 9. bina Decreta apocrypha, alterum sub nomine Anastasii & Damasi Papæ, alterum ex Epistola 2. Calixti.

Oppressis quilibet, quantum in se est, subvenire debet.

Ostendit denique, oppressis esse subveniendum, atque unumquemque teneri, quantum in se est, injuriam a proximo avertere, adducto, *Canone* 10. Decreto Concilii Carthaginensis quinti, quo resolutum fuit *ab Imperatoribus postulandum esse, propter afflictionem pauperum ut defensores eis adversus potentias divitum cum Episcoporum provisione delegentur.*

Quæst. IV.

Quæstio quarta, ex casu deducta erat, an vindicta sit inferenda.

Quandoque mali in Ecclesia tolerandi sunt.

Hanc in octo partes divisit Gratianus: prima parte ostendit, in Ecclesia etiam malos esse tolerandos, nec bonos malorum consortio maculari, si ipsis in crimine seu malitia non communicent.

In hujus asserti probationem plura adducit ex scriptis Sancti Augustini contra Donatistas, qui sustinebant, reorum consortio, culpam & reatum incurri, atque inde concludebant Ecclesiam Catholicam in sola Donati parte integram remansisse, cæterum in aliis terrarum partibus periisse: quasi *contagionis communione extinctam*, nimirum propter ordinationem Cæciliani, cum quo aliæ Ecclesiæ communicaverant, prout latius exponunt PP. Benedictini in præfatione ad tom. 9. operum S. Augustini.

Non corporali sed spirituali vindicta puniendi sunt.

Relatis igitur variis textibus S. Augustini (ad quos merito videndæ notæ Correctorum Romanorum) concludit Gratianus ad calcem Canonis 12. „ Ecce quod „ mali tolerandi sunt, nec corporali, sed spirituali „ vindicta puniendi ".

Post hæc *Canone* 14. ex Augustino *lib.* 4. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 12. *quantus arrogantiæ tumor est, quanta humilitatis & lenitatis oblivio, arrogantiæ quanta jactatio, ut quis audeat, aut facere se posse credat, quod nec Apostolis concessit Dominus, ut zizania a frumento putet se posse discernere.* Verba hæc esse S. Cypriani citata iisdem ab Augustino, monent Correctores Romani.

Addita eamdem in rem *Canone* 15. sententia S. Gregorii concludit. „ Ex his omnibus colligitur, quod ma„ lorum vindicta Deo reservanda est, nec sunt corpo„ raliter puniendi, sed crebra admonitione, & chari„ tatis beneficio ad correctionem invitandi ".

Discrimen quoad hoc inter legem veterem & Evangelicam.

Hinc eodem loco pluribus ostendit, lege Evangelica inimicos esse diligendos. Deinde „ quod in lege veteri „ corporalis pœna statuta sit, in lege vero Evangelii, „ omni peccanti per pœnitentiam promittatur venia: „ unde illa (ait) a terrore incepit dicens: *Ego sum* „ *Dominus Deus Zelotes, visitans peccata patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem.* Hæc „ vero a lenitate mansuetudinis & misericordiæ ita „ inquiens: *beati pauperes spiritu, beati mites, bea*„ *ti misericordes, quoniam ipsi misericordiam conse*„ *quentur* ".

Pluribus in probationem hujus distinctionis legis veteris ab Evangelica adductis, tandem subjicit: „ Et „ ut universaliter dicatur, in lege populus ille rudis „ servili timore pœnarum cogebatur, unde & legem „ in pedagogum accepit. In Evangelio autem populus „ gratiæ, liber & adultus, *filiali* amore & hæredita„ tis certitudine, ad cultum divinæ servitutis invi„ tatur ".

Quandonam mali in Ecclesia tolerandi sint & quandonam puniendi?

Verum, ne quis hinc argueret, in nullos malos in Ecclesia esse corporalibus pœnis advertendum, monet ad calcem Canonis 16. quod sint quædam mala: " quæ „ salubri duntaxat monitione sunt corripienda, non „ corporalibus flagellis animadvertenda, sed eorum „ vindicta divino examini tantum est reservanda, „ quando in delinquentes vix licet disciplinam exerce„ re non possumus, vel quia non sunt nostri juris, „ vel quia illorum crimina, etsi nobis nota sunt, ta„ men manifestis indiciis probari non possunt ". Item „ ad calcem Canonis 17. „ quando multitudo est in „ scelere, nec salva pace Ecclesiæ mali puniri possunt, „ tolerandi sunt potius, quam violata pace Ecclesiæ „ puniendi ".

Adstruit hæc Gratianus Canone 18. & 19. citatis verbis S. Augustinus ex libro *de fide & operibus cap.* 4. *&* 5. *lib.* 3. contra Epistolam Parmeniani *cap.* 2. quibus locis luculenter ostendit Augustinus contra Donatistas, quandonam mali in Ecclesia sint ex mansuetudine & amore unitatis tolerandi, & quando ex zelo justitiæ in eos disciplina severior exercenda.

Neque prædestinatione ad vitam, neque præscientia ad mortem redditur correptio minimum inutilis.

Parte tertia subnexa Canoni 19. incipit ostendere, quod correptio vel verberum vel verborum non sit inutilis bonis aut malis, licet *prædestinati ad vitam fiant correptione meliores, sicut Petrus, & præsciti ad mortem inter flagella deteriores fiant, sicut Pharao*. Ex quibus objicit, quod bonis *superflua*, *damnandis haec inveniuntur esse inutilia*.

Cum hanc objectionem multis diluerit S. Augustinus in his, quæ adversus Semipelagianos, sive Massilienses scripsit, Gratianus ex his nonnulla decerpsit, ac notanter Canonem 20. ex libro de *Correptione & gratia cap. 5.* ubi ostendit Augustinus, quod *sicut non est cessandum ab orando pro eis, quos corrigi volumus, etiamsi nullo hominum pro Petro orante, Dominus respexit eum, & fecit eum peccatum suum flere, ita non sit negligenda correctio, licet Deus quos voluerit, etiam non correptos, faciat esse correctos: tunc autem* (inquit) *correptione proficit homo, cum miseretur atque adjuvat, qui facit quos voluerit, etiam sine correptione proficere*.

S. Liber de prædestinatione & gratia non est Augustini, sed suspecti auctoris.

Canone 22. recitat verba desumpta ex libro *de Prædestinatione & gratia cap. 15.* quem Gratianus Augustini esse credidit.

At eruditi revisores operum Augustini librum hunc post Lovanienses, ut opus incerti ac suspecti auctoris, in appendicem *tom. 10.* ablegarunt, ea potissimum ratione, quod uti Bellarminus, Possevinus, aliique existimarunt, in eo libro quædam reperiantur doctrinæ S. Augustini contraria, quæ Cassiani sensus redolere videantur, & signanter in verbis ex capite 15. a Gratiano hic Canone 22. relatis, ubi quæstionem tractans, cur Dei flagellis Pharao durior effectus, Nabuchodonosor vero ad pœnitentiam adductus sit, dicit eos sortitos esse fines diversos, quod unus nempe Nabuchodonosor manum Dei sentiens, in recordatione propriæ iniquitatis ingemuit, alter nimirum Pharao, libero contra misericordissimam veritatem pugnavit arbitrio, quasi scilicet pœnitenti bonæ voluntatis initium, Deo perfectionem tantum assignari velit, uti hi eruditi Revisores annotarunt in admonitione huic libro præfixa dictæ appendicis.

Prædestinatio non nocet libero arbitrio neque voluntati necessitatem infert. Unica causa prædestinationis est misericordia Dei.

Canone 23. refert sat prolixum fragmentum conflatum ex locis SS. Fulgentii, Prosperi, Augustini, uti monent Correctores Romani: his autem ostenditur, prædestinationem Dei non officere libero arbitrio.

Post hæc longum discursum subjungit Gratianus, quo ostendit, quod nec prædestinatio ullam inferat voluntati humanæ necessitatem, unicamque rationem prædestinationis ad gloriam esse Dei misericordiam, quod probat ex Augustino libro de *Prædestinatione sanctorum cap.* 14. seu etiam Prospero in responsionibus ad Genuensium excerpta, ad *excerptum* 8. ubi de Tyriis & Sydoniis uterque scribit: „ quid aliud dicere possimus, quam non esse eis datum, ut crederent, quos „ etiam credituros fuisse ipsa veritas dicit, si talia, „ qualia apud non credentes facta sunt, virtutum signa „ vidissent " ? Cur hoc factum non sit, & quare apud non credentes signa facta sint, ad profunditatem judiciorum Dei referendum censet, *quod divina clementia in electis misericorditer vertit ad bonum; in damnandis juste relinquit ad malum*.

Prædestinationis certitudo non tollit utilitatem correptionis.

Deinde concludit, quod „ quamvis certissime sciamus, neminem ultra terminum a Deo sibi præfixum victurum, omnibus tamen languentibus non incongrue medemur, sic quamvis nemo salvetur, nisi prædestinatus ad vitam, omni tamen delinquenti est adhibenda correptio, nec malorum est negligenda disciplina ".

Mali quandoque ad aliorum terrorē puniendi sūt.

Dein Gratianus quasi priora resumens, probat auctoritate S. Augustini *Epistola ad Bonifacium* 185. non semper in eos qui peccant vindictam esse exercendam: licet præcipuus scopus hujus Epistolæ sit, ostendere quod ad bonum mali subinde juste per potestatem sæcularem cogantur, justasque fuisse leges imperiales contra Donatistas promulgatas: merito integra Epistola evolvenda.

Idem ostendit Augustinus Epist. 89. ad Festum, cujus fragmentum extat Canone 25.

Ex his concludit Gratianus parte 4. subjecta Canoni 25. „ quod aliquando delinquentium multitudo diu „ per patientiam ad pœnitentiam sit expectanda, ali- „ quando in paucis sit punienda, ut eorum exemplo „ cæteri terreantur, & ad pœnitentiam provocen- „ tur: prolata hanc in rem Canone 26. auctoritate S. Ambrosii.

Episcopus non potest quemquam ob injuriā sibi illatam excommunicare.

Notat quoque Gratianus, Episcopum non posse aliquem excommunicare ob injuriam sibi illatam: idque probat Canone 27. auctoritate S. Gregorii *lib. 2. Epistola* 34 ubi ait Gregorius, *pro vindictam propriæ injuriæ maledictionem anathematis invehere sacris regulis prohiberi*. Merito integer textus legitur.

Objectio ex facto Eliæ solvitur.

Huic autem objici potest (ait Gratianus ad calcem Canonis 29.) illud Ambrosii „ *ad preces Heliæ descen-* „ *dit ignis de cælo*, ut Prophetæ vindicaretur injuria: „ respondet Gratianus: quo facto, non cujus meriti „ apud Deum esset, voluit ostendere, sed quod ille „ esset verus Deus, quem colebat, non ille, ad cu- „ jus culturam stupro proprii corporis Jezabel non- „ nullos provocabat, evidentissimis indiciis monstrare „ curavit: injuria ergo Prophetæ non alia, quam in- „ juria Domini ipsius intelligitur: quæ in paucis vin- „ dicanda est, ut cæteri terreantur ".

Solvitur etiam objectio desumpta ex Epistola supposititia Silverii Papæ.

Post hæc adducit Canone 30. fragmentum Epistolæ Silverii Papæ ad Amatorem, cui hæc epigraphe præfixa est: *Apostolicus anathematizavit eos, qui eum ceperant, vel qui deinceps Episcoporum aliquem cœperint*.

Hanc Epistolam ut plane commentitiam rejiciunt hodie passim eruditi, & inter cæteros Labbeus in ultima Conciliorum generalium collectione *tom. 5. col* 292.

At Gratianus, qui nec dubitabat de sinceritate hujus Epistolæ, sub nomine Silverii Papæ citatæ, credidit hinc saltem in speciem posse concludi, Episcopo licitum esse, *injuriam sibi illatam per censuras vindicare*, & ideo respondet, quod & hic Silverius *non suam*, sed *Ecclesiæ* injuriam sit ultus, unaque ostendit exemplo Moysis & aliorum, quod peccatum populi in paucis subinde ulcisci oporteat.

Peccata multitudinis deflenda potius quam punienda.

Auctoritate S. Augustini ostendit Canone 32. „ quod „ a multitudine peccatur, vel ab eo, qui multitudi- „ nem habet sociam, ab Ecclesia non punitur, sed „ defletur: nam (ait) consilia separationis plus per- „ turbant infirmos bonos, quam corrigant animosos „ malos ": merito legendus integer Augustini contextus *lib. 3. contra Epist. Parmeniani cap.* 3.

Sic peccantibus est misericordia impendenda, ut eis peccandi impunitas non tribuatur.

Cum itaque multa dixisset Gratianus de non vindicandis injuriis, & diligendis etiam inimicis, & ab altera parte de puniendis malis, tandem ad calcem Canonis 32. ut hæc omnia conciliet exponatque, ait: „ *Præcepta Evangelica* de dilectione inimicorum, & „ misericordia impendenda proximis, exhortationes „ quoque Apostoli de cibandis & potandis inimicis, „ non eatenus intelligenda sunt, ut peccandi relaxe- „ tur impunitas, sed ut delinquenti correctio, & na- „ turæ ministretur subsidium, donec per sententiam „ judicis, adepta spe correctionis, malorum tollatur „ exercitium. In hoc ergo jubemur diligere inimicos „ & misereri eorum, ut de eorum perditione dolea- „ mus, eorum salutem desideremus, & per eorum cor- „ rectione quotidie laboremus, & oremus, pœniten- „ tibus solatia impendamus, alter alterius onera por- „ tantes, non ut pertinaces & in malo persistentes „ impunitate donemus. "

Hac occasione adducit nonnulla Patrum testimonia, quibus probatur, ita impendendam misericordiam, ne tribuatur peccandi impunitas; ac inter alia *Canone* 35. fragmentum sub nomine Augustini, quo quidem nonnulla ex variis scriptis Augustini excerpta continentur, sed integrum est apud Bedam in commentario Epistolæ ad Galatas *cap.* 6. ut monent Correctores Romani.

Hic docemur, homini esse miserendum, peccatori irascendum: „ nulli homini (ait) claudenda miseri- „ cordia, nulli peccatori impunitas relaxanda ".

Ecclesia utiliter implorat leges Principum contra pertinaciā hæreticorum.

Subjungit dein *parte* 7. quomodo Ecclesia rationabiliter persequi possit hæreticos: idque confirmat pluribus Canonibus ex scriptis S. Augustini desumptis, quibus contra Donatistas ostendit, non inutiliter leges Imperiales ab Ecclesia contra pertinaciam hæreticorum implorari & impendi: easque non sine fructu, multorumque Donatistarum conversione adversus Donatistas impensas significat Epistola 93. ad Vincentium, e qua sumptus est Canon 37. & 41. merito integra legenda est.

Mala punienda non amore vindictæ, sed zelo justitiæ.

Denique ostendit *part.* 8. quod mala impunita relinquere nonnunquam provocet iram Dei: quod consequenter mala non tantum licite puniri queant, sed & debeant: ac tandem ad finem hujus quæstionis ita concludit: „ Ex his omnibus colligitur, quod vindicta „ est inferenda, non amore ipsius vindictæ, sed zelo „ justitiæ, non ut odium exerceatur; sed ut pravitas „ corrigatur ".

Quæstio V.

Quæstione quinta quærit Gratianus: „ an sit pecca- „ tum judici vel ministro reos occidere ". Hanc quæstionem in septem partes dividit.

Varia adducit Gratianus, quibus videtur probari, non esse licitū reos occidere.

Prima parte adducit, septem primis Canonibus, nonnullas auctoritates; idque præcipue ex S. Augustino desumptas, quibus probari videtur, malos non esse interficiendos, sed alia mitiore pœna castigandos.

In primis *Canone* 2. adducitur fragmentum ex Epistola Augustini 133. ad Marcellinum.

Pro intellectu autem hujus Epistolæ, & Canonis, notandum occasionem scribendi hanc Epistolam fuisse: Donatistas post collationem Carthaginensem contumaces plecti voluerat Honorius Imperator, sanciveratque in eos legem 30. Januarii 412. quæ extat *in L. 52. Cod. Theod. de hæreticis*. Porro hujus legis promulgatione (quam a Catholicis procuratam Donatistæ supponebant) in furorem ipsi acti, crudelius in Catholicos insurgere cœperunt.

Augustinus rogat Marcellinum, ut Donatistæ non occidantur, sed mitiori pœna puniantur.

Cum autem intellexit Augustinus, eorum quosdam judicibus exhibitos, simulque de homicidio in *Restitutum Presbyterum* patrato, deque Innocentii alterius Catholici Presbyteri cæde, de oculo ipsius effosso, digitoque abscisso, esse convictos, scripsit ad Marcellinum Tribunum præsentem Epistolam, enixe eum rogans, ne iis mortis pœnam infligeret.

Dicit quod potuisset quidem *ab eorum interitu dissimulare*,

..., *qui non accusantibus Catholicis, sed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præsentati videantur examini, nolumus tamen* (ait) *passiones servorum Dei, quasi vice talionis paribus suppliciis vindicari, non quo sceleftis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri: sed hoc magis sufficere volumus, ut vivi, & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine insana ad sanitatis otium legum coercitione dirigantur, vel a malignis operibus alicui utili operi deputentur.*

Merito legenda integra Epistola, quæ ostendit, quanta charitate & mansuetudine Augustinus in Donatistas, licet in Catholicos feroces, & adversus veritatem contumaces, ferretur; nec aliud quam eorum intenderet salutem & correctionem.

Circumcelliones qui?

In hoc autem Canone fit mentio Circumcellionum, qui erant inter Donatistas velut satellites, & qui per nundinas, villas, vicosque, & *Circumcellas* (unde eis nomen *Circumcelliorum*) vagantes, armis instructi, intentatum nihil relinquebant, nihil non audebant, & in Catholicos præ reliquis sæviebant & grassabantur.

Hinc Clericorum Hipponensium ad Januarium Episcopum Donatistam querela: *Circumcelliones vestri novi generis & inauditæ crudelitatis persecutione in nos sæviunt. Epist.* 88. inter Epistolas Augustini.

Recte hic monent Correctores Romani pro *notoriis*, in Epistola Augustini legi, *notoria*, ut supra exhibuit: *notoria* hic autem accipi apparet pro brevi & compendiaria scriptione: occurrit & ejus mentio in *L.* 6 *ff. ad Senatusconf. Turpilianum*, cujus ibidem notam consule.

Deprecatur iterum Augustinus, ne Donatistæ morte plectantur.

Adjungit Gratianus *Canone* 2. fragmentum *Epistolæ* 139. S. Augustini ad eumdem Marcellinum, eadem occasione, eumdemque in finem paulo post præcedentem date. *Pœna sane illorum*, ait, *quamvis in tantis sceleribus confessorum, rogo te, ut præter supplicium mortis sit, & propter conscientiam nostram, & propter Catholicam mansuetudinem commendandam: ipse enim fructus ad nos pervenit confessionis illorum: quia invenit Catholica Ecclesia, ubi suam erga* atrocissimos *inimicos servet, atque exhibeat lenitatem.*

Ad idem tendit ejusdem Augustini *Epist.* 100. Donato Proconsuli Africæ, cujus fragmentum extat *Can.* 3. in qua enixe rursus rogat, ne pro atrocitate criminum in Catholicos perpetratorum Donatistas puniat: *Neque enim*, ait, *vindictam de inimicis in hac terra requirimus, aut vero ad eas angustias animi non debent coarctare, quæ patimur, ut obliviscamur quid nobis præceperit, pro cujus veritate ac nomine patimur.* Hæc in Epistola a Gratiano cum nonnullis aliis omissa sunt: unde integra legenda.

Olim Episcopi intercedebāt pro reis, ut eos ad pœnitentiā perducerēt.

Ætate Augustini moris erat, ut Episcopi pro reis criminum apud judices sæculares intercederent, quo eos a mortis supplicio liberatos pœnitentiæ subjicerent, & ad sinceram vitæ emendationem perducerent: illudque officii sui esse credebant Episcopi, uti ad Augustinum scribebat Macedonius, petens utrum illud ex *religione descendat* „ Officium Sacerdotii vestri esse dicitis, in-„ quit, intervenire pro reis, & nisi obtineatis, offen-„ di, quasi quod erat *officii vestri* minime reportetis. „ Hic ergo vehementer ambigo, utrum illud ex reli-„ gione descendat "?

Nequaquā ut eos a punitione eximerent.

Huic dubio respondet Augustinus *Epist.* 153. ad ipsum Macedonium, in qua multis propugnat hunc interveniendi usum *ex religione descendere*, neque ullatenus repugnare auctoritati, quam Deus potestatibus sublimioribus dedit, malos puniendi, & crimina vindicandi, etiam mortis supplicio. Hujus Epistolæ fragmentum extat *Can.* 4. at integra Epistola legenda, e qua plene cognoscetur, intercessionum illarum scopum fuisse, ut reus a morte corporali ad tempus liberatus, securus ad beatam mortem, & ad vitam æternam transire posset. *Ita formidetur ultio cognitoris*, ait, *ut nec intercessoris religio contemnatur, quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, ut vita hominum* corrigatur. Qui plura voluerit adeat Dissertationem Canonica *de Intercessione sive interventione Episcoporum pro reis*, &c. *c.* 1. *n.* 3. quæ inferius extat *Tom. IX.* hujus editionis.

Falsū consequens ex dicti Augustini male deductum.

Ad calcem Canonis 7. (qui est incertæ fidei, uti & Canon 5.) concludens Gratianus ait: „ Hinc apparet, „ quod mali flagellis sint coercendi, non membrorum „ truncatione, vel temporali morte plectendi ".

Verum id nullatenus locis relatis voluit Augustinus, sed duntaxat mansuetudinem Ecclesiæ erga reos criminum ostendit.

Præcepto, non occides, non prohibetur, occasio facta auctoritate publica, sed duntaxat privata.

Illud verius est, quod ad finem conclusionis dicit Gratianus, quod illo præcepto „ *non occides* „ prohibea-„ tur quisque sua auctoritate in necem alicujus arma-„ ri, non legis Imperio reus morti tradere. Qui enim „ publica potestate functus, ipsius legis Imperio ma-„ los perimit, nec illius præcepti transgressor, nec a „ cælesti patria alienus habetur ".

Sententia Augustini & Ambrosii est, nequidem ad vitam servandam licitum esse hominē occidere.

Hanc in rem profert Gratianus fragmentum *Epistolæ* 47. S. Augustini ad Publicolam, in qua scribit: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si ejus congruit personæ.*

Hic aperte supponit Augustinus, licite occidi hominem a milite, scilicet in bello justo, & ab illo, qui publica functione tenetur.

Præterea sat aperte indicare videtur Augustinus, de occidendis hominibus non sibi placere consilium, dum quis pro se, hoc est, pro re privata, id facit. Sensum suum clarius exposuerat *lib.* 1. *de libero arbitrio cap.* 5. ubi *n.* 13. comprobavit sententiam Evodii, eos videlicet apud divinam providentiam haudquaquam a peccato esse liberos, qui pro eis rebus, quas contemni oportet, humana *cæde* polluti sunt. Dixerat ante Augustinum ejus magister S. Ambrosius *lib.* 3. *de officiis cap.* 4. non videtur „ quod vir Christianus & justus & „ sapiens quærere sibi *vitam* aliena morte debeat: ut „ qui etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem „ referire non possit: ne dum salutem defendit, pie-„ tatem contaminet ". Quam procul hi Patres erant a nefariis illis quorumdam Casuistarum opinionibus, qui ob defensionem honoris, aut bonorum temporalium, etiam sat exiguæ quantitatis, hominem interficere, licitum dicere non exhorruerunt.

Quāto minus id licitum est pro defensione honoris bonorū tēporalium, &c.

Nemini fas est seipsum occidere.

Parte tertia hujus quæstionis multis probat Gratianus, nemini fas esse seipsum occidere: merito hanc in rem legendum prolixum fragmentum relatum hic *Canone* 9. ex S. Augustino.

Suicidæ privantur sepultura Ecclesiastica.

Addit Gratianus ex Concilio Bracarensi *Can.* 12. „ Pla-„ cuit ut qui sibi ipsis voluntarie quolibet modo vio-„ lentam inferunt mortem, nulla prorsus pro illis in „ oblatione commemoratio fiat: neque eum Psalmis ad „ sepulturam eorum cadavera deducantur ".

Potestatis publicæ utilitas.

Parte quarta adducit nonnulla, præsertim ex supra citata Epistola S. Augustini ad Macedonium, quibus probet; recte institutam regiam potestatem ad puniendos malos, atque per hanc potestatem nonnunquam terrorem exequendum, quod Prælati Ecclesiæ per disciplinam Ecclesiasticam perficere non valent. Principes *sæculi* (ait *Can.* 20. ex S. Isidoro) *nonnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent, ut per eamdem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi, ut quod non prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem.*

Potestatibus sæcularibus reverentia exhibenda est.

Quinta parte dicit: „ Ipsis Principibus & Potestati-„ bus fidem & reverentiam servari oportere, quam „ qui non exhibuerit, apud Deum præmia invenire „ non poterit ".

Sed id non probant relata a Gratiano.

Etsi hoc Gratiani assertum verissimum sit, auctoritates tamen, quas ad id *Can.* 24. & 25. adfert, hoc nequaquam probare legenti facile patescet, si advertat, priore Canone tantum agi de obedientia, quam servi debent Dominis suis carnalibus: posteriore vero de hac a subditis exhibenda potestatibus sublimioribus obedientia non agatur, sed de mercede militantibus debita.

Sæculares Potestates debent defensare Ecclesiam, protegere pupillos, ac viduas, &c.

Interim sicut reverentia debetur potestatibus, ita „ sæcularium dignitatum administratoribus defendarum „ Ecclesiarum necessitas incumbit. Quod si facere con-„ tempserint, a communione sunt repellendi ": uti concludit Gratianus parte sexta.

Profert in hujus probationem *Can.* 26. Decretum sub nomine Joannis VIII. sed quo loco extet non significat, est autem Canon 13. Concilii Ravennatensis anno 877. Joanne VIII. præside celebrati.

In Decreto asseritur, administratores sæcularium dignitatum ad Ecclesiarum tuitionem, pupillorum, ac viduarum protectionem esse debere.

Ulterius horum officium esse, ut *eorum querimonias attentius audiant, & secundum quod necessitas expetierit, absque negligentia examinent, & diligenti studio corrigant, quoties ab Episcopis & Ecclesiasticis viris conventi fuerint.*

Denique additur: *quod si Dei timorem præ oculis non habentes, negligere post secundam & tertiam admonitionem inventi fuerint, omni se noverint communione usque ad condignam satisfactionem privatos.*

Non tamen potest judex Ecclesiasticus eo prætexto, quod Laici judicis officio suo desint, de causa judicare.

Ex hoc similibusque fragmentis perperam creditum fuit a nonnullis Canonistis Ecclesiastico judici fas esse præcipere judici sæculari administrare justitiam, & in casum denegatæ justitiæ, posse judices Ecclesiasticos de causa judicare: quin & hic notat glossographus, videri „ quod ipso jure sit excommunicatus Princeps, qui „ non facit justitiam Clerico ".

Cæterum insulsa hæc asserta, tamquam & Canonum auctoritati, ipsique rectæ rationi contraria, a foro recesserunt, uti exposuimus in *Jure Eccles. Tom. IV. p.* 3. *tit.* 2. *cap.* 1. *& seqq.*

Non potest judex dici crudelis, quod malos puniat.

Parte septima, quæ incipit a Canone 27. multis probat Gratianus, recte a judice malos puniri, nec punientem judicem posse jure crudelem dici: *Sed crudelis ideo vocatur, quod crudelis patientibus esse videatur. Nam latro suspensus patibulo, crudelem judicem putat*: uti ex S. Hieronymo legitur *Can.* 28.

Profert *Can.* 33. fragmentum ex *lib.* 2. S. Augustini *cap.* 83. *&* 84. *contra litteras Petiliani*, quo refutatur querimonia Donatistarum de legibus Imperialibus adversus ipsos promulgatis, agnoscitque Augustinus, *ad fidem quidem nullum esse cogendum invitum, sed per severitatem, immo & per misericordiam Dei, tribulationem flagellis solet*, ait, *perfidia castigari: numquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur?* Dein mo-

net Donatistas, ut, dum adversus ipsos leges eduntur, cogitent, quare illa patiantur: *Si propter justitiam*, *revera illi persecutores vestri sunt*, ait, *vos autem beati, qui persecutionem passi propter justitiam possidebitis regnum cælorum. Si autem propter iniquitatem schismatis vestri, quid illi, nisi correctores vestri sunt?* Idem ex eodem Doctore asseritur *Canone* 34. & 35.

Neque misericors, quod vitiis parcat.

Post hæc *Can.* 36. 37. & 38. ex S. Augustino probat, quod non sit dicendus misericors, qui vitiis parcit, officiumque judicis esse crimina punire.

Schismatici per potestatē sæcularem coercendi.

Probat dein, quod merito adversus sceleratos, ac notanter schisma in Ecclesia foventes, potestas sæcularis impendatur, eamque in rem *Can.* 42. 43. 44. & 45. profert aliquot Epistolas Pelagii I. scriptas circa annum 556. Narsiæ Patricio, quibus ipsum exhortatur, ut schismaticos coerceat; multisque ostendere conatur, schismaticos sive ab unitate Ecclesiæ divisos, per sæculares potestates coercendos.

Pro horum intellectu notandum, has omnes litteras pertinere ad reprimendum schisma perniciosissimum, quod occasione *trium Capitulorum* exortum fuit, dum damnatio dictorum Capitulorum per *quintam* Synodum facta fuit.

De schismate, quod occasione condemnationis triū Capitulorū ortum fuit.

Cum autem Pelagius anno 555. Pontifex factus, quintam Synodum probasset, major inde scissura Occidentalium Episcoporum contigit: qui exhorrebant hanc Synodum, eo quod eam repugnare Synodo Chalcedonensi „ existimabant, ut nec potuerit Pelagius „ (inquit Baronius ad annum 556.) reperire Episco-„ pos Romæ, a quibus consecraretur, atque opus fue-„ rit Presbyterum Ostiensem (quod nunquam antea „ accidisset) loco Episcopi munus illud obire; ipso Pe-„ lagio ita jubente ".

Hæc minime præviderat Pelagius, sensitque difficile admodum sibi futurum, Occidentales Orientalibus conciliare, eosque inducere, ut quintam Synodum reciperent: „ Haud tamen a cœptis destitit, sed perarduum „ opus semel aggressus, ait Baronius, illud perficere „ manibus (ut ajunt) pedibusque conatus nervos om-„ nes intendit, ut Occidentales Episcopos, potissi-„ mum vero *Italos* sibi in his obsequentes redderet. „ Verum omnes „ ferme reperit renitentes, tum ve-„ ro præ cæteris refractarios illos invenit, qui in ea „ Italiæ erant regione, quæ hactenus Francis subdita „ fuit, nempe *Venetos*, *Istros*, *Ligures*, quos ad Ca-„ tholicam unitatem reducere festinans, eosdem Apo-„ stolicis litteris vocavit, & provocavit aliorum ex-„ emplis. At cum penitus resilirent, per Narsetem „ eos compescere atque coercere putavit. Narses ve-„ ro, quod pius admodum esset, veritus est adversus „ Episcopos aliquid agere, cum ad eum ita trepidan-„ tem Pelagius hæc tunc scripsit ".

Itaque omnia, quæ in citatis Canonibus ex Epistolis Pelagii Papæ adducuntur, diriguntur adversus defensores trium Capitulorum, qui ob quæstionem meri facti ab Ecclesiæ unitate sese separabant, & quintam Synodum hæc capitula damnantem recipere nolebant.

Hæc enim erat sola quæstio, utrum scripta Theodoreti, Theodori Mopsuesteni, & notanter Ibæ Epistola revera continerent errores, quos quidam illis contineri contendebant: porro Synodus Chalcedonensis, etiam ipsam Ibæ Epistolam non obscure ab errore declaraverat immunem, idque modicus tenebant Episcopi Occidentales, & præcipue Episcopi Istriæ. Cum vero quinta Synodus hæc tria capitula, ac notanter ipsam Epistolam Ibæ ut erroribus infectam damnasset, hanc Synodum quintam ut legitimam & œcumenicam admittere noluerunt, utpote quam sustinebant in hoc contrariam Synodo Chalcedonensi; immo tandem se a communione eorum, qui Synodum V. ut legitimam recipiebant, & sic juxta illos videbantur rejicere Synodum Chalcedonensem, subtraxerunt. Hi sunt adversus quos litteræ Pelagii primi ad Narsetem Patricium diriguntur, & quos tamquam schismaticos exagitat, & per Narsetem Patricium ad Ecclesiæ unitatem reduci postulabat. Porro Pelagius, ut hos Episcopos ad unitatem Ecclesiæ reduceret, totus in eo est, quod tametsi supponeretur, Synodum Chalcedonensem hæc tria capitula ac notanter Epistolam Ibæ, eorumque auctores orthodoxos declarasse, nihil tamen quinta Synodus ea reprobando egisset contra definitionem fidei aut dogmatum in Concilio Chalcedonensi definitorum, sed duntaxat revidisset acta Concilii Chalcedonensis in causa illorum Episcoporum, eorumque scriptorum, de quibus quæstio, in quibus nullatenus de fide agebatur: unde & ipse Pelagius expresse protestatur in Epistola Viatori & Pancratio inscripta, *si enim etiam ipsi* (scilicet schismatici) *licet in suo sensu abundantes intra materna tamen positi viscera, quærerent veritatem, a nobis repellendi non erant, donec apud eos ratione duce rei veritas claruisset*: *Tom.* 5. *Concil. General. col.* 806. edit. Labb.

Quod & ipsi Pontifices Pelagius I. & II. necnon S. Gregorius agnoverunt.

Idipsum urget Pelagius II. hujus immediatus successor, & pluribus adstruit, præcipue in Epistola tertia ad Episcopos Istriæ, in qua scribit inter alia *tom.* 5. *Conc. Gener. col.* 631. „ Cum vero & subjicitur: *Quid-„ quid enim præter speciales causas Synodalium Conci-„ liorum ad examen Episcopale defertur, potest aliquam „ dijudicandi habere rationem*: aperte nobis licentia „ tribuitur ut quidquid illic extra fidei causas de per-„ sonis gestum est, retractetur. Specialis quippe Syno-„ dalium Conciliorum causa est fides. Quidquid ergo „ præter fidem agitur, Leone docente, ostenditur, quia „ nihil obstat, si ad judicium revocetur ". Et specialiter de Epistola Ibæ, quæ præ aliis duobus notabiliorem difficultatem fecerat, ait: „ quamvis quia approbata „ sit, aut difficulter, aut nullatenus demonstretur, li-„ center tamen unusquisque eam reprehenderet, etiamsi „ Episcopis in eodem Concilio residentes suis illam sub-„ scriptionibus approbassent; quia postquam, beato „ Leone scribente, jus retractandi & dijudicandi con-„ ceditur, etiamsi qua esse poterat eorum, qui inter-„ fuerant, in privatis negotiis auctoritas, vacuatur ".

Ex his proinde evidens est, Pelagium sustinuisse, quod, licet hæ duæ Synodi essent sibi contrariæ, hæc contrarietas nisi fidei per Synodum Chalcedonensem expositæ detraheret; idque & S. Gregorius Pelagii II. successor contra eos Episcopos Istriæ schismaticos acriter nisit, illis libertatem circa hanc quæstionem meri facti relinquens, dummodo schisma non facerent.

An interfectores excommunicatorū sint rei homicidii?

Profert & Gratianus *Can.* 47. fragmentum Epistolæ sub nominem Urbani II. *Godefredo Lucano Episcopo*, quo scribit interfectoribus excommunicatorum modum congruæ satisfactionis injungendum, *qua divinæ simplicitatis oculos adversus se complacare valeant, si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerint*: *non enim* ait, *eos homicidas arbitramur quos adversus excommunicatos zelo Catholicæ matris ardentes, aliquos eorum trucidasse contigerit*.

Petrus de Marca Canonem intelligit de solis excommunicatis ob violatas treugas.

Credit Petrus de Marca *lib* 4. *de Concord. Sacerd. & Imp. cap.* 14. *num.* 3. hoc Decretum intelligi de solis excommunicatis ob violatas inducias seu treugas, quæ sæculo X. & XI. adversus privata bella tunc usitata fieri solebant.

Credit præterea de Marca, hac interpretatione, levari posse invidiam, quæ ob textum hunc male intellectum creari solet adversus summos Pontifices.

At illa explicatio, neque contextui Canonis, neque menti Gratiani videtur congruere.

Utrum restrictio hæc contextui congruat, & an Decretum hoc revera sit Urbani II. nescio. In primis hactenus inter Epistolas istius Pontificis hanc non reperi: extat tamen præsens fragmentum apud Ivonem *p.* 10. *c.* 54. sed paulo aliter, quam apud Gratianum. Circa restrictionem per de Marca factam, nulla in Canone, nec ejus vestigium occurrit; sed nec Gratianus hunc Canonem cum illa restrictione intellexisse videtur, ut innuit conclusio ejus subjecta *Can.* 48. nam ibi recolligens eos, qui occidendo non contraveniunt præcepto, *non occides*, inter alia dicit: „ Si illi, qui zelo „ Catholicæ matris accensi excommunicatos interfi-„ ciunt, homicidæ non judicantur, patet quod malos „ non solum flagellari, sed etiam interfici licet ".

Quidquid sit de auctore hujus Decreti, certum nihilominus est, hoc Decretum ita expressum, merito reputari ut admodum perniciosum, & plane alienum a mansuetudine Christiana, quam Christus suis discipulis, ac præsertim Ecclesiæ ministris, tantopere commendavit.

Deus peccata punit quandoque per scientes, quandoque per nescientes.

Quæstionem absolvens Gratianus, multis ostendit ad calcem Canonis ultimi, quod Deus aliquando excitet populos aut principes ad puniendos homines.

Et quidem sæpius per *nescientes* ipse Deus punit quos vult, eisque utitur tamquam instrumentis, licet hoc nesciant. „ Tales autem in eo quod puniunt, ait, „ Deo servire dicuntur, in eo quod ignorantes se es-„ se ministros iræ Dei, impia vanitate superbiunt, „ mercedem suæ servitutis a Deo non nisi temporalem „ inveniunt, pœnam vero suæ superbiæ non effugiunt ".

Interdum autem per *scientes* punit Deus, sive Dei instinctu quidam aguntur ad puniendum peccata aliorum, uti populus Israeliticus excitatus fuit ad delendas gentes Amorrhæorum, &c. quando autem ita divino instinctu excitantur, tunc sine culpa noxius sanguis effunditur, ait ibidem Gratianus. Ejus integer discursus ibidem legetur.

Quæst. VI. Mali per Ecclesiam cogi possunt ad bonum.

Quæstione sexta ostendit Gratianus, malos per Ecclesiam cogi posse ad bonum, idque potissimum auctoritate Sancti Augustini *Epistola* 185. ad Bonifacium, in qua Augustinus pluribus probat, nequaquam juste queri Donatistas de legibus Imperialibus, quibus cogebantur ad unitatem Ecclesiæ redire, atque inter cætera respondet Donatistis schismaticis, qui *clamare consueverant*, *liberum est credere*, *vel non credere*: *cui vim Christus intulit? quem coegit?* respondet Augustinus: *Ecce habent Paulum Apostolum, agnoscant in eo prius Christum cogentem, & postea docentem; prius ferientem, & postea consolantem*.

Mirum est autem (ait) *quomodo ille, qui pœna corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit, & quam major tunc compulit ad charitatem, ejus perfecta charitas foras misit timorem*.

Hinc infert Augustinus, Ecclesiam etiam posse oves suas aberrantes cogendo revocare a schismate ad unitatem: Fatetur quidem *n.* 21. *melius esse ad Deum colendum doctrina homines duci, quam pœnæ timore vel dolore compelli. Sed non quia isti meliores sunt*, inquit, *ideo illi, qui tales non sunt, negligendi sunt: multis enim* pro-

tales non sunt; negligendi sunt: multis enim profuit (quod experimentis probavimus & probamus) prius timore vel dolore cogi, ne postea possent doceri, aut quod jam verbis didicerant, opere sectari.

Deus variis modis errantes ducit ad fidem.

Can. 2. ex eodem Doctore ait, Deum variis modis corripiendo errantes docere ad fidem etiam *per potestatum temporalium leges*.

Sententia Augustini fuerat neminem posse cogi ad unitatem Christi, at postea eam mutavit.

Et *Can.* 3. refert fragmentum Epistolæ 93. Augustini ad Vincentium, in qua fatetur: *suam primitus fuisse sententiam, neminem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum; disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos Catholicos (ait) haberemus, quos apertos hæreticos noveramus: sed hæc mea opinio (inquit) non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis.*

Ostendit dein ibidem Augustinus, quomodo multi ex Donatistis per legum severitatem paulatim ad unitatem Catholicam *veraciter & sincero* animo fuerint reducti, quod præcipue probat *c. 1. hujus Epistolæ*.

Hinc concludit in præsente Canone, *non esse considerandum quod quisque cogitur; sed quale sit illud quo cogitur, utrum bonum an malum: non quod quisque bonus possit esse invitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, ut timens vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, & volens jam teneat, quod nolebat.*

Denique *Can.* 4. prolato fragmento *Epistolæ 16 l. 3.* S. Gregorii, in qua scribit Januario Episcopo Calaritano, Rusticum Paganum, si tantæ fuerit pertinaciæ & obstinationis inventus, *ut ad Dominum Deum venire minime consentiat, tanto pensionis onere gravandum esse, ut ipsa exactionis suæ pœna compellatur ad rectitudinem festinare.*

Notandum quod Rustici, de quibus in hac Epistola coloni essent seu servi Ecclesiæ Calaritanæ, in quo jure Dominico vindicabat Episcopus: non vero agitur generaliter de Diœcesanis, ita ut Episcopus instar proprietarii seu Domini, non vero tamquam Episcopus contra eos ageret, uti etiam constat ex integro contextu Epistolæ, quæ hodie est Epist. 26. lib. 4. concludit Gratianus ex his omnibus intelligi, *quod mali cogendi sint ad bonum.*

Contra jam dicta objicitur, quod inutiliter fiat id, ad quod quis cogitur.

Post hæc format objectionem " quod nemo sit co-
" gendus ad id, ad quod inutiliter cogitur, ad bonum
" autem quisque inutiliter cogitur, cum Deus asper-
netur coacta servitia. "

Ut autem hæc objectio magis stringat plura adfert testimonia e sacro textu, quibus probatur, opus, ut sit Deo gratum, debere esse *voluntarium, non coactum*. Deinde quod " etsi in veteri Testamento timore pœnæ
" homines cogebantur ad bonum, tamen in novo Te-
" stamento sola libertate & dilectione justitiæ sint in-
" vitandi ad fidem. "

Addit post hæc illud ex prima Epistola Joannis *1. Epist. cap. 4. vers. 18. timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem*: " qui autem
" cogitur (ait) timore illo ducitur, qui non est in
" charitate, qui manus comprimit; non animum mu-
" tat, quo pœna timetur, non bonum diligitur. Por-
" ro sine dilectione boni nullus Deo placere, vel in
" numero bonorum connumerari poterit ".

Respondetur præfatæ objectioni, scilicet id quod initio fiebat timore pœnæ, postea fieri amore justitiæ.

His autem respondet tandem Gratianus, " Si bonum
" ad quod mali coguntur, semper inviti tolerarent,
" & nunquam voluntarii servirent, inutiliter cogeren-
" tur ad illud. Sed quia humanæ naturæ est, & ea
" quæ in desuetudinem ducuntur abhorrere, & con-
" sueta magna custodia diligere, flagellis tribulationum
" mali sunt cohibendi a malo, & provocandi ad bo-
" num: ut dum timore pœnæ malum in desuetudinem
" ducitur, abhorreatur: bonum vero ex consuetudine
" dulcescat. Unde Augustinus in *Ps.* 127. cum per ti-
" morem gehennæ continet se homo a peccato, fit con-
" suetudo justitiæ, & incipit quod durum erat amari: &
" incipit excludi timor a charitate, & succedit timor
" castus, de quo hic dicitur: quo timemus, ne tardet
" sponsus, ne discedat, ne eo careamus; ille utilis
" est, sed non permanet in æternum ut iste ".

Monent recte hic Correctores Romani, verba a Gratiano sub nomine Augustini, non esse per omnia Augustini, sed potius convenire cum glossa ordinaria: quoad sensum tamen conveniunt cum Augustino, cujus sunt verba in *Ps. 127. n. 7. Cum per timorem continent se a peccato, fit consuetudo justitiæ, & incipit quod durum erat amari, & dulcescit Deus: & jam incipit homo propterea juste vivere, non quia timet pœnas, sed quia amat æternitatem. Exclusus est ergo timor a charitate, sed successit timor castus.*

Quæst. VII. Hæretici possunt auctoritate legum juste suis & Ecclesiæ rebus spoliari.

Quæst. 7. ostendit Gratianus, quod hæretici suis & Ecclesiæ rebus juste spoliari possint, quodque Catholici eas auctoritate legum possidentes, nequaquam dicendi sint aliena possidere.

Probat hæc Gratianus auctoritate sancti Augustini *Can.* 1. 2. & 3 in quibus rebus refert nonnulla, quæ Augustinus scripsit contra Donatistas, clamantes quod Catholici impetrarent leges Imperiales adversus ipsos, ex cupiditate res & Ecclesias ipsorum habendi & occupandi.

Cum de hoc quærerentur Donatistæ, sæpe ipsis respondit Augustinus.

Ipsis respondet Augustinus *Epistola* 93. ad Vincentium *nu.* 50. in primis ostendens, quod Donatistæ falso asserant, res & Ecclesias esse suas, postquam juste ipsis per leges Imperiales sunt ablatæ. Deinde addit: *sed tamen quisquis ex occasione hujus legis, quam Reges terræ Christo servientes, ad emendandam vestram impietatem promulgaverunt, res proprias vestras cupide appetit, displicet nobis.* Idipsum asserit de omni eo, qui ipsorum Basilicas, vel eorum pauperum res per avaritiam tenet.

Refellitur calumnia Donatistarum adversus Catholicos.

Idem probat Gratianus *Can.* 2. desumpto ex Augustino *l. 2. contra litteras Petiliani, & Can. 3. ex Epistola ejusdem* 185. ad Bonifacium, ubi multis probat Augustinus, calumniam esse Donatistarum, objicientium Catholicis, quod eos in suam communionem violento legem Imperio coarctari velint, ut res ipsorum auferrent: *utinam* (ait Augustinus) *Catholici fiant, & non solum quæ dicant sua, sed etiam nostra in pace nobiscum & charitate possideant.*

Quin & ostendit, hæc inter se esse contraria, eos ad communionem compellere, & eorum res desiderare: *Quis avarus quærit compossessorem? quis dominandi cupiditate inflammatus, vel fastu dominationis elatus desiderat habere consortem?* ait Augustinus.

Provocat & ad Donatistas, qui ad Catholicam communionem redierunt, ut intelligant: *quemadmodum sua teneant, non solum quæ habebant, sed etiam* (ait) *nostra quæ non habebant.*

Concludit dein Augustinus, *quidquid ergo nomine Ecclesiarum partis Donati possidebatur, Christiani Imperatores legibus religiosis cum ipsis Ecclesiis ad Catholicam transire jusserunt.*

Alludit his Augustinus ad *L. 52. Cod. Theod. de hæreticis* promulgatam anno 412. quam exponit, prolatis testimoniis S. Augustini ex hac Epistola, Jacobus Gothofredus.

Latissime in citata Epistola ad Bonifacium ostendit August. id unice desiderare Catholicos, ut a schismate ad unitatem Ecclesiæ Donatistæ convertantur, & cum Catholicis unum hic corpus Christi constituant, ac una salutem æternam cum ipsis consequantur, uti patet ex fragmento ejusdem Epistolæ relato in *Can.* 4.

Quæstio VIII. Etsi mali ad bonum cogi possint, nequaquam tamen Clerici in eum finem sua auctoritate arma arripere valent.

Cum hactenus probasset Gratianus malos per potestates sæculares posse cogi ad bonum, & hæreticos ad fidem, *quæstione octava* probat, quod " Episcopi vel
" quilibet Clerici, nec sua auctoritate, nec auctoritate
" Romani Pontificis arma arripere valeant ".

In hujus asserti probationem reproducit in primis Gratianus dictum Christi ad Petrum, *converte gladium tuum in vaginam*: " ac si aperte ei diceretur (ait)
" hactenus tibi tuisque prædecessoribus inimicos Dei
" gladio corporali sicut persequi: deinceps in exemplum
" patientiæ gladium tuum, id est, tibi hactenus concessum,
" in vaginam converte: & tantum spiritualem
" gladium, *quod est verbum Dei*, in mactatione vete-
" ris vitæ exerce. Omnis enim præter illum, vel au-
" ctoritatem ejus, qui legitima potestate utitur; qui
" (ut ait Apostolus) *non sine causa gladium portat*,
" cui etiam omnis anima subdita esse debet; omnis,
" inquam, qui præter auctoritatem hujusmodi gladium
" acceperit, gladio peribit. Item Ambrosius, arma
" Episcopi lacrymæ sunt & orationes. Item illud Apo-
" stoli: *non vosmetipsos defendentes charissimi*, quam-
" vis omnibus generaliter dicatur, specialiter tamen
" Prælatis dictum intelligitur ".

Arma clericorum sunt fletus, orationes, lacrymæ.

Adducit dein plures auctoritates, quibus interdicitur Clericis arma portare, atque inter alia *Can.* 3. hæc sub nomine Ambrosii: " dolor, fletus, orationes, lacry-
" mæ fuerunt mihi arma adversus milites. Talia enim
" munimenta sunt Sacerdotis ".

Possunt tamen clerici alios hortari, ut ad oppressorum defensionem arma arripiant.

Porro *parte* 2. subiecta *Canoni* 6. ostendit Gratianus:
" hæc intelligenda esse de Sacerdotibus propria manu
" arma arripientibus, sed alios ad arripiendum ad op-
" pressorum defensionem, atque ad inimicorum Dei
" oppugnationem eis licere hortari ".

Probare id in primis nititur fragmentis Epistolarum Leonis IV. *Can.* 7 8. & 9. sed has Epistolas non extare monent Correctores Romani, referentes quædam ad eamdem materiam pertinentia ex vetustis Pontificalibus: quæ, cujus sint auctoritatis, nescio. Ivo autem in Panormia *parte 10. Can.* 30. citat Canonem 9. sub nomine Nicolai Papæ.

Addit plura alia testimonia usque ad Canonem 18. quibus intendit probare, quod " Sacerdotes etsi propria
" manu arma arripere non debeant, tamen vel his,
" quibus hujusmodi officia commissa sunt, persuadere,
" vel quibuslibet, ut ea arripiant, sua auctoritate va-
" leant imperare ".

Videndæ autem sunt notæ Correctorum Romanorum, quibus indicantur variantes lectiones, & in quibus fragmenta a Gratiano relata a suis originalibus discrepent.

Refertur decretum Nicolai I. contra Episcopos militantes, quod videtur repugnare facto Leonis Papæ.

Post hæc per modum objectionis allegat *Can.* 19. partem Epistolæ Nicolai I. ad Ludovicum & Carolum Reges (de qua inscriptione videnda nota Correctorum Romanorum) in qua conqueritur, quod Episcopi, eorum jurisdictioni subjecti, ad Synodum non venerint, prætextu, quod cum fidelibus aliis contra piratas maritimos invigilarent, *cum militum Christi sit, Christo servire, & quid* (ait) *ad Episcopos & milites Christi, nisi ut vacent orationibus?*

Et

Et *Can.* 20. refert *ex Epistola* 1. *lib.* 7. *S. Gregorii*, ubi scribit: *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem; hodie Longobardorum gens nec Regem, nec Ducem, nec Comites haberet, atque in summa confusione esset divisa: sed quia Deum timeo* (ait) *in morte cujuslibet hominis me miscere formido*.

Cum ergo Nicolaus improbet, Episcopos sæculari militia occupari, nec etiam contra maritimos piratas permittat eos ad pugnam accedere, videtur Gratiano, in speciem saltem contrariari Leoni Papæ, qui *adversus Saracenos urbem egreditur*, *& ut eos procul a litore arceat, populum undique convocat*, *& suarum injurias præsentialiter vindicat* (alludit ad Canonem 7.) *atque cum Gregorio milites ad arma invitat*. Ita Gratianus ad calcem Canonis 29.

Hæc conciliare nititur Gratianus.

Ut hæc conciliet, distinguit Gratianus Episcopos, in illos qui levitica tantum portione contenti, de solis decimis & primitiis vivunt, & illos qui his non contenti, & prædia & castella & civitates possident; „ ex quibus (ait) Cæsari debent tributa, nisi Im„ periali benignitate immunitatem ab hujusmodi pro„ meruerint. Illis autem qui solis decimis & primitiis „ sunt contenti, nihil est (ait) commune cum prin„ cipibus sæculi, quia temporalia penitus abjiciunt, „ ne occasione eorum legibus Imperatorum obnoxii „ teneantur ".

At ejus conciliatio congruens non apparet.

Neque pristinæ, neque hodiernæ disciplinæ hæc conciliandi ratio conveniens apparet: si tempora, loca, personas, aliasque circumstantias attendisset & hic Gratianus, non dubium, quin congruentiorem conciliandi rationem reperisset.

Circa immunitatem Ecclesiarum e clericorum quædam in speciem contraria allegat Gratianus.

Interim Gratianus *Can.* 21. profert aliqua fragmenta ex Epistola Ambrosii ad Marcellinam, & ex oratione contra Auxentium in unum congesta, (ut monent Correctores Romani) ut probet Ecclesias non esse subjectas Imperatoribus, & *Can.* 22. Decretum sub nomine Urbani Papæ, quo probetur Ecclesiam *de suis exterioribus solvere tributa*. Seb cujus Urbanii, sint vel ubi habeatur, non scribit.

Attamen *parte quarta*, huic Canoni subjecta, contra hoc prætensum Urbani Decretum objicit, quod urgente fame in Ægypto suo Pharaone Sacerdotes liberi fuerint, *Domino ex tunc pronuntiante* (inquit) *Sacerdotes in omni gente liberos esse oportet*.

Hic subjungit Gratianus, quæ tum in legibus Imperatorum, tum in Conciliis præsertim *sæculo* 9. *&* 10. pro immunitate Clericorum indulta & sancita fuere: ac præ reliquis notandus Can. 25. ex Concilio Wormatiensi, quo sancitum est, *ut unicuique Ecclesiæ unus mansus integer* " absque ullo servitio attribuatur ": de quo vide notata in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 4. *cap.* 1. *n.* 22. & *cap.* 2. *num.* 1. *usque ad* 8.

Illa conciliare conatur, sed non conformiter ad canones.

Gratianus conciliationis causa notat ad calcem *Canonis* 25. quod " Ecclesia de his, quæ Imperiali bene„ ficio, vel a quibuslibet pro beneficio sepulturæ „ possident, nullius juri, nisi Episcopi, teneatur a„ stricta: de his vero, quæ a quibuslibet emerit, vel „ vivorum donationibus acceperit, principibus con„ sueta debet obsequia; ut & annua eis persolvat „ tributa, & convocato exercitu cum eis proficiscatur „ ad castra ". Conciliandi rursus similis ratio in Canonibus difficulter invenietur.

Juxta Gratianum Episcopi non possunt ad castra proficisci sine consensu Romani Pontificis. At in Canonibus quos citat in probationem illius clausulæ, fit tantum mentio Metropolitani.

Interim Gratianus pro limitatione ultimæ partis adducit hanc clausulam: *quod tamen hoc ipsum non sine consensu Romani Pontificis fieri debet*.

In probationem hujus clausulæ limitativæ adducit fragmentum cujusdam Epistolæ sub nomine *Gelasii Papæ Elpidio Episcopo*. Item Canonem 11. Antiochenum, & octavum Sardicensem, in quibus tamen Canonibus nulla de Romani Pontificis, sed tantum de Metropolitani licentia ab Episcopis obtinenda decernitur, cum ad comitatum pergere volunt.

Concludit autem Gratianus ad calcem Can. 28. quod " Prælatis Ecclesiæ liceat ab Imperatoribus vel quibuslibet Ducibus defensionem fidelibus postulare, & etiam „ quoslibet ad sui defensionem contra adversarios sanctæ „ fidei viriliter adhortari: atque ad vim infidelium „ procul arcendam quosque excitare: effusionem vero „ sanguinis nulli Episcoporum sua vel Imperatorum „ auctoritate imperare licet ".

Prohibetur Sacerdotibus ne sint judices in causa sanguinis.

Pro tertio & finali membro suæ conclusionis, adducit Canone 29. Decretum Concilii Toletani IV. quo decernitur: " Sacerdotibus seu Episcopis, ne consentiant „ regibus fieri judices, nisi ubi jurejurando supplicii „ indulgentia promittitur: non ubi discriminis senten„ tia præparatur: quia (*ait*) a Christo ad ministe„ rium salutis electi sunt.

Sacerdos, qui Decreto contravenerit, declaratur, quod *sit reus effusi sanguinis apud Christum*, *& apud Ecclesiam perdat proprium gradum*.

Idque sub pœna depositionis, & perpetui carceris.

Affert & Canone 30 Decretum Concilii Toletani XI. quo statuitur, quod *his, a quibus Domini sacramenta tractanda sunt, judicium sanguinis agitur non liceat*.

Decernitur ulterius, quod si quis hæc præsumpserit, *aut quod morte plectendum est sententia propria judicare præsumat, aut truncationes quibuslibet personis per se inferat, aut inferendas præcipiat, concessi Ordinis honore privetur, & loco; sub perpetuo quoque damnationis teneatur ergastulo*.

Addit autem Concilium hanc moderationem: *cui tamen communio exeunti ex hac vita, non est neganda, propter Domini misericordiam, qui non vult peccatoris mortem, sed ut convertatur & vivat*.

Subjicit dein *Can.* 31. pseudo-Decretum sub nomine Eutychiani Papæ, de quo vide supra notata.

Interim ex citatis Canonibus patet, quam enixe voluerint Patres, ab effusione sanguinis humani alienos esse Sacerdotes, de quo vide dicta in *Jure Ecclesiast. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 10. *c.* 4. ubi de irregularitate ex defectu lenitatis profluente agitur.

Pœna incendiariorum.

Post hæc *parte sexta* agit Gratianus contra incendiarios, prolato Decreto Concilii Lateranensis sub Innocentio II. quo decernitur pœna excommunicationis contra incendiarios ex proposito, sive ex odio, & vindicta, & mortuis negatur Ecclesiastica sepultura. Statuitque *insuper, ut non absolvatur, nisi prius damno, cui intulit, secundum facultatem suam, resarcito, juret se ulterius ignem non appositurum. Pœnitentia autem ei detur, ut Hierosolymis, aut in Hispania in servitio Dei per annum integrum permaneat*.

Quale fuerit iter Hispanicum, ipsis loco pœnitentiæ impositum.

Recte hic notat Stephanus Baluzius, quod Hispanicum illud iter non esset simplex peregrinatio religionis ergo, sed ad pugnandum adversus Saracenos, qui tum Hispaniæ incumbebant; adversus quos propterea institutum erat bellum sacrum, quod innuitur his verbis Canonis: *in servitio Dei*. Legitur in fine Canonis: *sane Regibus & Principibus faciendæ justitiæ facultatem, consultis Episcopis & Archiepiscopis non negamus*. Hæc clausula restringere videtur auctoritatem supremorum Principum, &c. notandum autem has voces *consultis Episcopis & Archiepiscopis*, omitti in Canone 15. Concilii Rhemensis anno 1148. præside Eugenio III. ubi iste Canon renovatur.

Qui dicendus homicida?

Additur *Canone* 33. sub nomine S. Augustini quidem, at ex variis fragmentis diversorum auctorum conflato (ut notant Correctores Romani) esse velut homicidam judicandum, qui sine publica aliqua administratione, quemcumque criminosum interfecerit aut truncaverit, vel membris debilitaverit, *& tanto acrius* (ait) *quanto non sibi a Deo concessam potestatem abusive usurpare non timuit*.

Quis ex pluribus concurrentibus dicendus sit homicidii reus?

Denique *parte septima* Gratianus agit de homicidio commisso pluribus concurrentibus & præsentibus, qui eorum homicidii reus censeatur; atque profert unicum Canonem sub nomine Concilii *apud Vermerias* juxta Pithæos habito *anno* 752 *in Gallia*, at in Concilio Vermeriensi eo anno celebrato, nec præsens Canon, nec quidquam ei simile reperitur, neque in ullo, quod extat, apud Vermerias habito Concilio, hoc Decretum hactenus reperiri.

C A U S A XXIV.

Casus in hac propositus.

CUm *causa vigesima tertia* tractasset Gratianus de hæreticis, *causa vigesima quarta* eamdem materiam prosequens casum hunc proponit. „ Quidam Epi„ scopus in hæresim lapsus, aliquot de Sacerdotibus „ suis officio privavit, & sententia excommunicationis „ notavit, post mortem de hæresi accusatus damnatur, „ & sequaces ejus cum omni familia sua ".

Quæstio I. Hæreticus alium excommunicare aut officio privare non potest.

Ex hoc casu elicit tres quæstiones, quarum prima quærit: „ an lapsus in hæresim possit aliquos officio „ privare, atque sententia notare ".

Id non posse facile probatur, ait Gratianus, „ Om„ nis enim hæreticus aut jam damnatam hæresim „ sequitur, aut novam confingit: qui vero hæresim „ jam damnatam sequitur, ejus damnationis se parti„ cipem facit ".

Ultimam asserti sui partem probat Gratianus aliquot fragmentis desumptis ex litteris Gelasii Papæ, notanter *Epistola* 13. ad Episcopos Dardaniæ, quibus scribit Acacium Constantinopolitanum Episcopum hæreticis pertinaciter adhæsisse, & a Sede Apostolica recessisse, & consequenter nova condemnatione opus non esse, eo quod damnatæ hæresi adhærens, in damnationem jam factam ipso jure inciderit, & ab Ecclesia hac sua adhæsione recedat. De quo schismate Acacii videri potest *dissert.* 19 sæculi 5. Natalis Alexandri. Item Nicole vir doctissimus in præstantissimo tractatu *de unitate Ecclesiæ contra ministrum Jurium lib.* 3. *c.* 10.

Quod autem excommunicatus alium excommunicare non possit, probat ulterius Gratianus *Can.* 4. prolato testimonio Alexandri II. scribentis Valeriano Episcopo; sed hæc Epistola non extat, refertur que hoc fragmentum a Labbæo *Tom. IX Concil. col.* 1552. inter fragmenta Epistolarum, quarum auctoritas non aliunde probatur, nisi quod apud varios Collectores sub nomine hujus Pontificis prostent. Canoni vero subjungit Gratianus longum discursum, quo pluribus probare contendit, lapsis in hæresim, sive etiam schismaticis, non competere potestatem ligandi vel absolvendi; „ quia hæc potestas veris non falsis Sacerdotibus a Do„ mino tradita est; Apostolis enim dicturus, *quorum* „ *remiseritis peccata*, &c. præmisit: *accipite Spiritum*

„ *san-*

,, *sanctum*: ut evidenter cunctis ostenderet, eum qui ,, Spiritum sanctum non habet, peccata non posse te- ,, nere vel remittere; porro Spiritum sanctum nemo ,, nisi intra Ecclesiam accipit, quia & ipsam unitatem ,, per gratiam facit. "

Dicta Gratiani non de quibuscumque hæreticis aut excommunicatis intelligi possunt.

Hæc aliaque hic a Gratiano asserta, indubie intelligenda sunt de hæreticis, sive prolapsis in hæresim, qui auctoritate legitima ut tales publice declarati, & ab Ecclesia abscissi sunt: quin enim occulte in hæresim prolapsi, possint auctoritate ligandi & solvendi, quamdiu ab Ecclesia tolerantur, ac ei externe manent uniti, valide uti sua potestate nemo dubitaverit.

Ut autem probet Gratianus, hæreticos ligandi vel solvendi auctoritatem non habere, plurimas adducit auctoritates, nonnullas apocryphas, & nonnullas alienas a materia seu quæstione, quam tractandam susceperat.

Quandonam judicium Romani Pontificis censeri debet judicium Petri?

In primis *Can.* 5. profert vulgatissimam, multorumque annotationibus vexatam S. Leonis sententiam ex ejus *serm.* 3. in anniversario suæ assumptionis: *Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur æquitate judicium, nec nimia est vel severitas, vel remissio, ubi nihil erit ligatum, nihil solutum, nisi quod beatus Petrus aut solverit aut ligaverit.*

Ex hoc loco jam pridem statuerunt Hincmarus Rhemensis, aliique Episcopi Gallicani, ea judicia, quæ Canonica æquitate non nituntur, nullius esse momenti: utpote quæ privilegio Petri destituta essent, cujus privilegii perpetuo debet esse indivulsa comes beati Petri sinceritas & æquitas, uti notat Petrus de Marca *lib. 4. de Concord. Sacerd. & Imp. cap.* 6. & 8. ubi & plura in eam rem adducit, quibus jungatur nota Paschasii Quenelli citato sermoni Leonis subjecta.

Ecclesiæ datæ sunt claves in persona Petri.

Et ne ex verbis Leonis concluderetur, soli Petro a Christo datam esse ligandi & solvendi potestatem, subjungit Gratianus *Can.* 6. verba S. Augustini ex *tract.* 50. *in Joannem n.* 12. quibus docet, claves a Christo datas *non soli Petro*, sed *Ecclesiæ in persona Petri*: quia *Petrus quando claves accepit*, *Ecclesiam sanctam significavit*. Hoc pluribus locis inculcat Augustinus.

Gratianus probat Ecclesiam Romanam a fide non deviasse, sed præcipue ex apocryphis.

Canones dein profert, quibus probet, in causis fidei recurrendum esse ad Romanam Ecclesiam, atque hanc ab omni hæresi hactenus fuisse immunem.

At Canones illos, e quibus id præcipue evincere conatur Gratianus, nimirum 9. 10. 11. 13. 14. & 15. ex Epistolis apocryphis deprompsit, ut facile intelligi poterit, si fontes, quos referunt, conferantur cum illis, quæ circa suppositititias pseudo Isidori merces sæpius annotavimus.

De unitate Ecclesiæ ex Cypriano.

Post hæc incipit Gratianus probare unitatem Ecclesiæ, producit *Can.* 18. & 19. verba S. Cypriani *ex tractatu de unitate Ecclesiæ Catholicæ.*

Quædam omittuntur a Gratiano, quæ habentur apud Cyprianum.

Monent Correctores Romani in nota marginali ad initium *Can.* 18. omitti aliqua verba: scilicet post verba, *ædificabo Ecclesiam meam*, in Cypriano sequuntur reliqua sacri textus verba: *Et portæ inferorum non vincent illam, & tibi dabo claves regni cælorum, & quæ ligaveris super terram erunt ligata & in cælis, & quæcumque solveris super terram erunt soluta & in cælis.*

Quin & in vulgatis editionibus & exemplaribus, etiam hæc sequuntur: *Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit pasce oves meas. Super illum unum ædificat Ecclesiam suam, & illi pascendas mandat oves suas.*

Verisimiliter textui Cypriani inserta fuerunt.

Apud Gratianum, omissis cæteris, sola hæc habentur: *Super unum ædificat Ecclesiam*: creditque vir eruditus Nicolaus Rigaltius, integram hanc periodum esse recentiori manu textui Cypriani adjectam, eamque minime convenire proposito S. Cypriani, qui unice in hoc tractatu intendit ostendere Ecclesiæ Catholicæ unitatem.

Fundamentum unitatis Ecclesiæ ex Cypriano.

Ut hanc unitatem demonstret Cyprianus notat: *quod quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuens Christus dicat*, sicut misit me pater, & ego mitto vos, accipite Spiritum sanctum; *tamen ut unitatem monstraret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique & cæteri Apostoli, quod fuit & Petrus, pari consortio præditi, & honoris & potestatis. Sed exordium ab unitate proficiscitur, ut Ecclesia una monstretur.*

Apud Cyprianum in vulgata editione post verba, *Sed exordium ab unitate proficiscitur*, sequitur, *Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, & Cathedra una monstretur. Et Pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unanimi consensione pascatur.*

Horum rursus nihil occurrit apud Gratianum præter hæc: *ut Ecclesia una monstretur.*

Necessitas conservandæ unitatis & fugiendi schismatis.

Hanc *Ecclesiæ unitatem* (ait Cyprianus) *tenere firmiter & vindicare debemus, maxime Episcopi, qui in Ecclesia præsidemus*; rationem addit: *Ut Episcopatum ipsum unum atque indivisum probemus . . . Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.*

Docet autem Cyprianus, esse quasi ramum aridum a trunco arboris rescissum, qui hanc *unitatem* scindit, & ab ea se separat, ut patet ex fragmento relato in Canone 19.

Multa dein profert Gratianus, quibus unitatem Ecclesiæ, atque necessitatem ejusdem retinendæ demonstret, necnon hæreticorum consortia esse vitanda: item gravitatem & malitiam schismatis, inter quæ sunt nonnulla apocrypha, puta *Can.* 25. ex Epistola Hieronymi ad Damasum, & *Can.* 32. ex Epistola *Liberii Papæ ad Athanasium*, & plura mutilata, uti notant Correctores Romani.

An hæreticus item schismaticus consecrare & excommunicare possit.

Profert autem bina, eaque sat extensa fragmenta *Can.* 33. & 34. sub nomine Pelagii Papæ, quorum prius hanc profert epigraphen: *Non consecrat, nec consecratur in schismate constitutus Episcopus.*

Posteriori autem est hoc summarium præfixerunt *Unitati non communicat schismatici consentiens.*

Dein ex diversis litteris Nicolai I. Papæ adstruit, quod Episcopus fidei contraria docens alium excommunicare non possit: item non habeantur excommunicati, qui ab hæreticis excommunicantur. Sed si litteræ Nicolai legantur, ac attendatur textus Cœlestini Papæ, quo nititur Nicolaus, apparebit nihil hinc aliud erui posse, quam Cœlestinum Imperatori scripsisse, non habendos pro excommunicatis, quos Nestorius injuste excommunicaverat orthodoxos.

Non videtur Gratianus assecutus sensum Canonum, quos citat.

Quare nimis generaliter ex his auctoribus conclusisse videtur Gratianus ad calcem *Canonis* 37. " Quod ex ,, quo aliquis contra fidem cœperit aliquid docere, nec ,, dejicere quemquam valet, nec damnare. "

Excommunicatus ab hæreticis ob crimina sine pœnitentia a Catholicis suscipi non debet.

Subjungit dein *Can.* 38. & 39. verba S. Augustini scribentis, quod sibi displiceat, aliquos in communionem a Catholicis suscipi, qui apud Donatistas ob *crimina* aliqua fuerunt excommunicati: scribitque *Epistola* 35. (cujus verba extant *Can.* 39.) Ego, *si domino placet, istum modum servo, ut quisquis apud eos* (*Donatistas*) *propter disciplinam degradatus, ad Catholicam transire voluerit, in humilitate pœnitentiæ recipiatur, quo & ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluisset.*

Ostendit Gratianus id non repugnare ante dictis de hæreticis non habentibus potestatem excommunicandi.

Ut autem hæc conciliet Gratianus cum eo quod dixit, penes hæreticos non esse potestatem excommunicandi, eorumque excommunicationem esse spernendam, respondet; quod " illud Augustini intelligatur dictum ,, non propter sententiam, cujus potestas nulla est ex- ,, tra Ecclesiam, sed in detestationem criminum, quæ ,, in hæreticis sicut in Catholicis æque sunt punienda. "

Addit & alteram conciliandi rationem. " Potest ta- ,, men, ait, illud Augustini de potestate baptizandi ,, intelligi, non ligandi aut solvendi, vel cætera Sacramenta ministrandi: baptisma namque sive ab hære- ,, tico, sive a laico ministratum fuerit, dummodo in ,, unitate Catholicæ fidei accipiatur, non carebit effectu. Alia vero Sacramenta, ut sacri corporis & sanguinis Domini " excommunicationis, vel reconciliationis, si ,, ab hæretico, vel Catholico non Sacerdote ministren- ,, tur, vel nullum vel lethalem habebunt effectum; ,, unde & ab omnibus fidelibus nullatenus sunt reci- ,, pienda. "

Indubie dictum Gratiani de Sacramentis ab hæreticis collatis, cum grano salis intelligi oportet. Neque enim dubitandum, quin Sacerdos per hæresim aut schisma ab Ecclesia separatus, possit valide Sacramentum altaris conficere & administrare; sed & illud constat, neminem scienter & citra necessitatem posse ab hæreticis aut schismaticis Sacramenta recipere.

Licite baptismus suscipitur ab hæretico in necessitate.

Probat id Gratianus *Can.* 40. verbis Augustini *ex l.* 2. *de batismo contra Donatistas cap.* 2. ubi Augustinus docet, in necessitate posse licite a Donatistis baptismum suscipi, dum copia Catholici baptizantis haberi nequit. *Si quis autem*, ait, *cum posset in ipsa Catholica accipere, per aliquam mentis perversitatem eligit in schismate baptizari, procul dubio perversus & iniquus est, & tanto perniciosius, quanto scientius.*

Sed non communio.

Adducit & *Can.* 41. Decretum sub nomine Julii Papæ: Ivo autem illud nonnihil extensius consignat *parte* 15. *cap.* 117. sub nomine Eutychiani Papæ, uti & Burchardus *lib.* 19. *cap.* 105. sed nec inter Decreta Julio, & Eutychiano a pseudo Isidoro supposita reperitur. Pithæi monent: forte in pœnitentiali Theodori, quod & in margine a Correctoribus Romanis annotatum est.

Sed nec in hoc pœnitentiali hactenus reperi.

Modus agendæ pœnitentiæ præscriptus aliquatenus conformis est ei, qui sæculo II. & III. servabatur, sed verba, *missam celebrare*, multo recentiorem ætatem indicant.

Quod probat Gratianus exemplo Hermenegildi.

Denique *Can.* 42. refert *ex lib.* 3. *Dialog.* S. *Gregorii cap.* 31. exemplum S. Hermenegildi Wisigothorum regis filii, qui mortem maluit subire, quam de manu Episcopi Ariani sacram communionem accipere: uti latius ex S. Gregorio hodie legitur in hujus Sancti Regis solemni officio die 13. Aprilis.

Quæst. II. Nullus post mortem potest excommunicari aut absolvi.

Quæst. 2. quærit Gratianus: " an post mortem aliquis possit excommunicari? "

Id probat Gratianus ex Epistola S. Leonis, circa cujus lectionem est magna varietas.

Resolvit autem, quod, cum Christus duntaxat dederit Apostolis auctoritatem ligandi & solvendi super terram, de mortuis sententiam Episcopi ferre non possint.

Hunc in finem primo adducit *Can.* 1. verba S. Leonis in Epist. 2. editionis Quenelli, quibus respondit Rustico Episcopo Narbonensi interroganti de his, qui animo jam deficientes pœnitentiam acceperint, & ante communionem moriuntur. " Horum causa, ait, Dei

„ judicio reservanda est, in cujus manu fuit ut talium „ obitus non usque ad communionis remedium differ„ retur. Nos autem quibus viventibus non communi„ cavimus, mortuis communicare non possumus. "

Ita legitur apud Gratianum, Burchardum *lib.* 11. *c.* 52. Ivonem *part.* 14. *Decreti c.* 62. & in Panormia *l.* 5. *c.* 118. at apud Reginonem *lib.* 1. *c.* 115. legitur sine negatione: sed notat Baluzius in margine, *lege non diff.* & in notis amplioribus ad idem caput *p.* 557. rursus monet, ita indubie esse legendum. " Sic enim „ habent (inquit) vulgatæ editiones Epistolarum San„ cti Leonis, & plerique Codices manuscripti. "

Quas vulgatas editiones hic intelligat vir clarissimus, nescio: fallit saltem editio, quam *Tom. III. Concil. General.* exhibet Labbæus, quæ sine *negatione* legit, adjecta tamen in margine vocula, *non:* quin & correctissima editio a Paschasio Quenello summo labore & exactitudine ad Codices manuscriptos & editos collata, sine ulla indigitata lectionis varietate legit sine negatione sicut apud Reginonem.

Equidem sententia S. Leonis, e praxis Ecclesiæ Romanæ fuit, ut extra communionem mortuis post mortem non commendaretur.

Quidquid sit de hac lectionis diversitate, hoc constat, sententiam Leonis fuisse, communicandum non esse post mortem cum his, qui in pœnitentia constituti moriuntur priusquam gratiam communionis seu reconciliationis obtinuissent.

At hæc praxis a plerisque aliis Ecclesiis non fuit observata.

At hunc Ecclesiæ Romanæ morem ab aliis plerisque Ecclesiis servatum non fuisse, ostendit Quenellus nota 13. in hanc Epistolam: sed in illis observatum fuisse, *ut & memoria talium in Ecclesiis commendetur, & oblatio pro eorum decreta spiritibus accipiatur*, ut loquitur Synodus Toletana XI. anno 675. *Can.* 12.

Et cum hic de solo puncto disciplinæ agatur, nihil obest fidei Catholicæ sinceritati & unitati Ecclesiarum diversa observantia.

Excipitur a Gratiano crimen hæresis.

Nonnulla post hæc refert Gratianus, quibus itidem ostenditur, quod proprie nemo post mortem excommunicari, aut absolvi queat, e quibus tandem ad calcem Canonis 5. concludit: " quod viventes, non mor„ tuos, solvere possimus vel ligare. " Mox tamen „ conclusionem restringit dicens; " quædam tamen esse „ crimina, de quibus etiam post mortem accusari pos„ set quilibet vel damnari, velut hæresis (*a*). "

Exceptionem istam probat ex V. Synodo.

In probationem hujus exceptionis profert Gratianus Decretum sub nomine quintæ Synodi, quod e variis locis ejusdem Synodi conflatum esse monent Correctores Romani, quibus probatur, mortuos etiam damnari & absolvi posse.

Sed non recte ab illo intellecta fuit controversia, qua tum agitabatur.

Scitur super hoc articulo summas fuisse contentiones, neque quæstionem hanc ad certa crimina fuisse restrictam, quemadmodum hic prætendit Gratianus, non sat perfectum habens, qua de re controversia tempore hujus quintæ Synodi fuerit.

Tertia quæstione quærit Gratianus: " an pro pecca„ to alicujus tota familia sit excommunicanda. "

Quæst. III. Pro peccato alicujus tota familia excommunicari non potest.

Sub initium quæstionis argumenta in utramque partem e sacro textu proponit, quæ ut conciliet, distinguit inter pœnas temporales & pœnas spirituales, aitque: " Pro peccatis parentum parvulos *corporaliter* flagellari ex verbis Evangelii apparet..., *spiritualiter* „ autem peccatis parentum parvuli non tenentur], ex „ quo per sacramentum regenerationis ab originali pec„ cato fuerint emendati: ... quia vero apud Deum non „ sententia Sacerdotum, sed vita eorum quæritur, pa„ tet, quod non est notandus sententia, quem peccati „ macula non inficit ... non ergo (inquit) pro ali„ cujus peccato tota familia excommunicandum est. "

Id recte probat Gratianus ex Epistola Augustini ad Auxilium Episcopum.

Ut hanc conclusionem probet Gratianus profert *Can.* 1. longum fragmentum Epistolæ Augustini 250. *ad Auxilium Episcopum*. Conquestus fuerat apud Augustinum Classicianus, quod non ipse duntaxat, sed & tota ejus *domus* sive familia ab Auxilio Episcopo fuisset *anathematizata*.

Litteris Classiciani perfectis non mediocriter æstuans, cogitationibus magna cordis tempestate fluctuantibus, Augustinus scripsit Auxilio, eum rogans, *ut si haberet de hac re sententiam certis rationibus vel scripturarum testimoniis exploratam, ipsum quoque docere dignetur, quomodo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti uxor, aut pro domini servus, aut quisquam in domo etiam nondum natus, si eodem tempore, quo universa domus est anathemate obligata, nascatur; nec ei possit per lavacrum regenerationis in mortis periculo subveniri.*

Neque enim hæc (pergit Augustinus) *corporalis est pœna, qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus, qui ejusdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos. Tunc quidem ad terrorem viventium mortalia corpora perimebantur, quandoque moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit, quod scriptum est; quæ ligaveris in terra, erunt ligata & in cælo, animas obligat: de quibus dictum est, anima patris mea est, & anima filii mea est: anima quæ peccaverit ipsa morietur.*

Ita legitur in Epistola, at apud Gratianum omittitur negatio, diciturque: *ejusdem impietatis participes fuerunt*, contra manifestum totius contextus sensum: unde haud obscurum est, Gratianum hæc non ex originali, sed ex Ivone, apud quem idem error occurrit, desumpsisse.

Episcopo probrosum non est revocare, quod temere fecit.

Interim merito legenda integra Epistola fortiter stabiliens sententiam Gratiani, pro peccato alicujus totam familiam non esse excommunicandam: ostenditque Augustinus nec Episcopis probrosum videri debere, revocare quod subinde tempore ab ipsis factum est. *Nec arbitreris* (inquit) *ideo nobis non posse subrepere injustam commotionem, quia Episcopi sumus: sed potius cogitemus, inter laqueos tentationum nos periculosissime vivere, quia homines sumus.*

Illicita excommunicatio non lædit excommunicatum.

Ex hac igitur Augustini auctoritate concludit Gratianus, quod *illicite excommunicetur quis pro peccato alterius, neque aliqua ratione nitantur, qui pro peccato unius in totam familiam sententiam ferunt excommunicationis; addit insuper, quod illicita excommunicatio notatum non lædat, sed excommunicantem.*

Probat hoc postremum membrum constituens quæstionis secundam partem, auctoritate S. Gregorii *Epist.* 26. *lib.* 2. permittens cuidam Laurentio, ut communionem sine aliqua sumat formidine, quem Episcopus, nullis suis culpis exigentibus, communione privaverat. Notandum apud Gratianum, inscriptionem mendosam esse, nam pro his vocibus, *Mediolanensi Episcopo*, legendum est *Mediolanensi Presbytero*, prout legitur apud Gregorium: & illud notandum quod causa *Magni* devoluta fuisse videatur ad Sedem Apostolicam, cum Papam inter & Episcopum Mediolanensem nullus esset superior intercedens.

Sed potius excommunicantem.

Immo ipsum excommunicantem potius lædi probatur *Canone* 5. auctoritate Rabani Episcopi Moguntini, & *Can.* 6. auctoritate Concilii Parisiensis VI. ubi tum ex Novella Justiniani 123. *c.* 11. tum aliis probatur, neminem ab Episcopo, nisi Canonicis de causis excommunicari posse, & secus facientem esse puniendum.

Apud Deum non sententia, sed prava vita ligat.

Probat & Gratianus, quod Deum quemlibet *vita, non sententia liget*, allegatis *Can.* 3. & 4. quibusdam sententiis sub nomine Hieronymi, sed quæ sunt revera Origenis, uti monent Pithœi, cujus & aptissimus in hanc rem locus refertur *Can.* 7.

Profert dein *Can.* 8. fragmentum aliquod sub nomine S. Augustini, ut probet, vitam sceleratam potius quam sententiam ab Ecclesia rescindere, at fragmentum parum convenire cum originali monent Correctores Romani; quod apparebit, si integer *sermo* 71. S. Augustini in editione Benedictinorum fragmento conferatur.

Tandem adducto testimonio ex Synodo V. quo dicitur, quod qui *impius demonstratus est, omni modo sit separatus a Deo, sicuti etiam ille qui anathematizatus tamquam impius separatus est*, concludit ex præmissis patere, quod illicita excommunicatio non lædat eum, qui notatur, sed eum, a quo notatur: " ac per hoc, „ qui innocentes sunt, ex alterius crimine condem„ nari non possunt. "

Objicit Gratianus quod nec criminosi sententia maledictionis sint feriendi.

Sed priusquam quæstionem finiat, hic sibi objicit, quod " non solum innocentes, sed nec etiam crimi„ nosi sententia maledictionis sint feriendi. "

Hanc objectionem stabilit *Can.* 10. verbis S. Hieronymi in commentario ad *c.* 3. *Epistolæ ad Titum*, ubi ostendit ex Epistola Judæ nos ab omni maledicto puros esse debere; & *Can.* 11. verbis Origenis sub ejusdem Hieronymi nomine falso citatis.

At ipsum Deum primos parentes pro transgressione mandati maledicto mortis percussisse, nec non sanctos viros, tam in veteri quam in novo Testamento, maledicto in quosdam usos fuisse demonstrat ad calcem dicti *Canonis* 11. quæ ut inter se conciliet: " Distin„ guendum est inter maledictum quod prohibetur, & maledictum quod a Domino, & sanctissimis viris ra„ tionabiliter profertur. Maledictum quod prohibetur, „ est illud, quod procedit *ex voto ultionis* & *odio* pro„ sequentis, non ex amore justitiæ: maledictum vero, „ quo sancti maledicunt, est illud, quod procedit *ex amore justitiæ*, non ex livore vindictæ. "

Respondit: distinguenda duplex maledictum.

Hanc conciliationem probat auctoritate Sancti Gregorii, qui docet, quod *cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non in hanc ex voto ultionis; sed ex justitiæ examine prorumpant*. Notant Correctores Romani, non referre Gratianum omnino verba S. Gregorii, sententiam tamen eamdem manere.

Oves morbidæ si incorrigibiles sint, ab Ecclesia ejiciendæ sunt.

Deinde probat incorrigibiles excommunicari posse, adducta *Can.* 14. Epistola fictitia *Anacleti Papæ*.

Plura dein profert *Can.* 15. 16. 17. & 18. quibus probet, oves morbidas e Christi ovili, sive Ecclesia esse ejiciendas, ne cæteræ inficiantur, quando scilicet *nec æquanimiter sustinentis, ac pie increpantis medela processerit* (seu potius *profecerit*) *in eis; qui diu portati, & salubriter objurgati, corrigi noluerint, tamquam putres corporis partes debent ferro excommunicationis abscindi*, uti loquitur *Can.* 18. verbis Prosperi, seu potius Juliani Pomerii *lib.* 2. *de vita contemplativa*.

De quibusdam criminibus excommunicatione puniendis.

Subjungit post hæc aliquot Canonibus quædam crimina excommunicationis sententia punienda: sed plerique incertæ ac dubiæ auctoritatis sunt, atque inter cætera Decretum relatum *Can.* 23. sub nomine Calixti Papæ;

(*a*) Aptius locutus fuisset Gratianus afferendo eos, qui hæc admiserunt crimina, posse declarari excommunicatos, subjecta etiam ab eo exempla nihil aliud probant.

Papæ; quo *communione Christiana carere jubentur, qui F nipetas & peregrinos, & Apostolorum limina, & a rum Sanctorum oratoria visitantes capere, seu rebus, quas ferunt, spoliare tentaverint.* Nullatenus Calixto I. attribui potest, sed reperitur in Concilio Lateranensi anno 1123. sub Calixto II. Can. 16. atque inde sumptum esse verisimile est.

Canonem 25. relatum sub nomine Nicolai Papæ omnibus Episcopis esse Nicolai II. qui sub medium sæculi undecimi sedit, notavit Baluzius: neque eum posse adscribi Nicolao I. hinc manifestissime colligitur, quod illic agatur de treuga & pace, quæ demum Nicolai II. ævo reperta (a), ætate Nicolai I. inaudita fuit.

Discrimen inter hæresim & schisma.

Parte 4. quæstionis ostenditur ex Hieronymo *Can.* 26. & 27. quid inter hæresim & schisma intersit, & unde proprie hæresis dicatur, atque inter cætera observat, quod „ nullum schisma non aliquam sibi confingat hæ„ resim, ut recte ab Ecclesia recessisse videatur. "

Qui proprie dicendi hæretici?

Tum *parte* 5. inquirit, qui proprie dicuntur hæretici? ubi *Can.* 29. ex S. Augustino notat, quod, *qui sententiam suam, quamvis falsam, atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia suæ præsumptionis pepererunt ... quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi, at illi, qui pravum sapiunt, si correpti, ut sanum certumque sapiant, resistunt contumaciter, suaque pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici sunt*, uti ex eodem Augustino ait *Can.* 31.

Intermiscet dein aliqua de hæreticis abjiciendis & evitandis, ac inter cætera quædam sub nomine *Urbani Papæ Can.* 32. & *Can.* 33. ex Epistola Urbani Papæ, quæ suspectæ fidei sunt, & *Can.* 35. tres Canones Concilii vulgo *Carthaginensis IV.* in unum conglomeratos.

De variis sectis hæreticorum eorumque dogmatibus.

Tandem *Can.* 39. refert singulatim omnes sectas hæreticorum ex S. Isidoro (qui sæculo VII. vixit) breviter indigitans, unde singulæ sectæ nomen sumpserint, & quæ præcipua eorum fuerint falsa dogmata: circa quæ nonnulla adnotarunt Correctores Romani, & si quis accuratiorem earum desideret notitiam, consulat auctores, qui de singulis aut earum saltem notioribus & famosioribus singulas historias scripserunt.

Quam ob causam Deus hæreses permittat?

Claudit Gratianus hanc quæstionem *juxta parte* prolato, *Can.* 40. textu S. Augustini, quo ostendit, qua de causa Deus permittat variis temporibus varias hæreses oriri.

CAUSA XXV.

„ EXPEDITO tractatu hæreticorum (ait glossogra„ phus) subjungit Gratianus causam vigesimam „ quintam, in qua tractat de privilegio Romanæ Ec„ clesiæ. "

Casus in hac causa propositus.

Thema sive casum hunc proposuit Gratianus: „ Sancta Romana Ecclesia quamdam baptismalem Eccle„ siam suis munivit privilegiis, decimationes suæ Diœ„ cesis ex integro sibi attribuens. Item quoddam Mo„ nasterium similiter munivit privilegiis propriis, de„ cernens, ut ex propriis prædiis nulli decimas per„ solveret. Accidit itaque, ut intra Diœcesim præmu„ nitæ baptismalis Ecclesiæ præfatum Monasterium alia „ emptione, alia donatione prædia sibi inveniret. „ Oritur itaque contentio inter Monachos & Clericos „ de decimis. "

Ex hoc casu duas format quæstiones, quarum *prima* quærit: „ an Clerici baptismalis Ecclesiæ, auctoritate „ privilegii decimas suæ Diœcesis ex integro sibi va„ leant vendicare. "

Quæstio I. Juxta Decreta sanctorum Patrum quatuor sunt portiones decimarum.

Prima parte quæstionis negativam hinc probari arguit Gratianus: " quia decimæ juxta Decreta SS. Pa„ trum quadripartito dividuntur: quarum una pars „ Episcopis, secunda Clericis, tertia fabricis restau„ randis, quarta vero pauperibus est assignata. De„ creta vero sanctorum Canonum neminem magis quam „ *Apostolicum* servare oportet. "

Sedes Apostolica præ cæteris Decreta sanctorum Patrum servat & exequitur.

Hinc arrepta occasione, pluribus ostendere nititur, Sedem Apostolicam Decreta Patrum, & Conciliorum servare, ipsaque etiam Decreta Sedis Apostolicæ ab aliis esse servanda.

Profert ante omnia auctoritates, quibus ostendat, quod Sedes Apostolica præ reliquis exequatur Decreta Conciliorum, & quo ipsa est sublimior, eo magis ipsi incumbat invigilare, ne Decreta Patrum violentur. „ Si quidem reatu majore delinquit, qui honore po„ tiore perfruitur: & graviora facit vitia peccatorum „ sublimitas peccantium: " ut loquitur Hilarius Papa *Can.* 4.

Merito legenda quæ ex Gelasio & S. Leone referuntur *Can.* 1. 2. & 3. meritoque legetur integra *Epistola Leonis* 83. *ad Anatolium*, cujus fragmentum refertur *Can.* 3.

Quin & *Can.* 5. sub nomine Damasi Papæ dicitur, blasphemos esse in Spiritum sanctum, qui Canones violant.

(a) Obiit Nicolaus II. anno 1061.

Romanus Pontifex etsi novas leges condere possit, tamen adversus statuta Patrum nihil valet.

Canone 6. sub nomine Urbani Papæ, non exprimendo, an primi an secundi: neque Correctores Romani notarunt, quin nec indicarunt unum alium Canonum Collectorem, apud quem hoc Decretum extet. Eruditi Pithæi hæc in titulo addiderunt: *forte circa annum* 1090. *Romæ*, quibus insinuarunt, verisimilius esse Urbani Papæ II. qui sub id tempus Pontifex sedit, sed cui inscripta sit, aut ubi extet, non indicant.

Hoc Decreto interim dicitur, Romano Pontifici semper licuisse novas leges condere, sed hoc, ubi aperte *Dominus, vel ejus Apostoli, & eos sequentes SS. Patres sententialiter nihil definierunt*, alias ubi id factum est, *non novam legem Romanus Pontifex dare, sed potius quod prædicatum est, usque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim, quod docuerunt Apostoli & Prophetæ, destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare, sed magis errare convinceretur. Sed hoc procul sit ab eis, qui semper Domini Ecclesiam contra luporum insidias optime custodierunt.*

In hoc Decreto tametsi apocrypho uti & in pluribus aliis, non obscure supponit Gratianus possibilitatem errandi in Pontifice, quemadmodum sæpius notavimus.

Citat *Can.* 7. verba Zosimi Papæ, quibus declaratur, quod *contra statuta, Patrum condere aliquid vel mutare nec hujus quidem Sedis (Apostolicæ) possit auctoritas. Apud nos enim (ait) inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui Decreta Patrum sanxere reverentiam.*

Hæc sumpta sunt ex Epistola Zosimi Papæ ad Episcopos Provinciæ Viennensis & Narbonensis II. qua acriter invehitur in Proculum, qui indebite videbatur sibi usurpasse auctoritatem ordinandorum Sacerdotum in Narbonensi secunda (a).

Idipsum sæpius agnoverunt ipsi Romani Pontifices.

Hanc Epistolam primus evulgavit Baronius, & a Labbæo inserta est *Tom. II. Concil. General. col.* 1570. eamque se non vidisse fatentur Correctores Romani.

Huic dicto Zosimi apprime consonat Hormisda Papa *Can.* 9. dicens: *Prima salus est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare.* Congruunt & quæ referuntur *Can.* 14. 15. & 16.

Usque Pontifices suam de recta fide & Patrum Decretis servandis sententiam amplius manifestarent, solebant sub initium suæ ad Pontificatum assumptionis facere professionem fidei, eamque etiam ad alias Ecclesias, quin & ad Reges & Principes mittere, ut hic *Can.* 10. exemplo Pelagii Papæ ostenditur, & pluribus adstruitur *Tom. I. probationum Libertatum Eccles. Gall. cap.* 2. idque signanter ex libro diurno Romanorum Pontificum.

Intermiscet quoque Gratianus apocrypha nonnulla, puta *Can.* 11. ex capitulis Hadriani (de quibus supra cap. 1.) quo declaratur, quod *anathema apud Deum sit, qui censuram Romanorum Pontificum violat*, ut habeat titulus Canonis, qui tamen nec cum ipso capitulo congruit, ut intelligi potest ex notis Correctorum Romanorum.

Apocryphum quoque est, quod *Can.* 11. adducitur sub nomine *Damasi* Papæ in Epistola Prospero Episcopo sive Stephano, ut alii legunt, quam supposititiam esse agnoscunt eruditi.

Ex his igitur concludendum videbatur, quod nec a Sede Apostolica contra statuta sacrorum Canonum privilegia concedi debeant. Vidit & id Gratianus, qui propterea ad calcem quæstionis longum discursum format, quo probare intendit, quod „ Sacr. Rom. Eccl. „ jus & auctoritatem sacris Canonibus impartiatur, „ sed non eis alligetur. Habet enim, ait, jus con„ dendi Canones, utpote quæ caput est & cardo om„ nium Ecclesiarum, a cujus regula nemini dissentire „ licet. Ita ergo Canonibus auctoritatem præstat, ut „ seipsam non subjiciat eis. Sed sicut Christus, qui „ legem dedit, ipsam legem carnaliter implevit, octa„ va die circumcisus, quadragesimo die in templo cum „ hostiis præsentatus, ut in seipso eam sanctificaret, „ postea vero, ut se Dominum legis ostenderet contra „ legis literam leprosum tangendo mundavit. "

Deinde pluribus adhuc ostendit, quod Christus se legi nonnunquam subjecerit, ut legem impleret, & adimplendo hominibus exemplo præiret, sed tamen etiam sed Dominum legis monstravit, atque hinc concludit: „ sic & summæ Sedis Pontifices Canonibus sive a se, „ sive ab aliis sua auctoritate conditis reverentiam ex„ hibent, & eis se humiliando ipsos custodiunt, ut aliis „ observandos exhibeant, nonnunquam vero seu ju„ bendo, seu definiendo, seu aliter agendo se Decre„ torum Dominos, & conditores esse ostendunt. "

Hæc omnino ætatem Gratiani redolent, nec genuinis Decretis & Patrum sententiis ante relatis conveniunt, ut mirum non sit, nullum hic a Gratiano sincerum & pristinæ ætatis Canonem referri, sed falsas ac confictas Decretales impendi.

Quis

(a) Gallia Narbonensis secunda eadem olim fuit ac Gallia Viennensis tertia; extendebatur versus oram maris Mediterranei; primariam urbem habuit Aquas Sextias, integram Aquensem Diœcesim complectebatur, & Episcopatus ei suffraganeos pro majori parte.

Neque enim Romanus Pontifex dici potest Canonum Dominus, uti eum vocat Gratianus.

Quis enim Patrum unquam dixit, aut quis Canon declaravit, Pontifices Romanos esse Decretorum *Dominos* æque ac Christus homo Deus se *Dominum legis* esse dixit?

Sed tantum executor & fidelis dispensator.

Conceditur quidem, penes Pontificem esse auctoritatem dispensandi, quando necessitas aut utilitas Ecclesiæ id postulaverit, at eum Dominum Canonum instituere, nec Patrum nec Conciliorum placitis consonat; sicut nec illud pristinis Ecclesiæ Decretis congruit, quod ibidem asserit: „ in nonnullis capitulis Conciliorum, cum aliquid observandum decernitur, statim „ subinfertur, *nisi auctoritas Romanæ Ecclesiæ aliter* „ *imperaverit*, *vel salvo tamen in omnibus jure sanctæ Romanæ Ecclesiæ*, *vel salva tamen in omnibus* „ *Apostolica auctoritate*. " Immo nec dubito, si Decretum similem clausulam continens venerandæ antiquitatis titulum præferat, hoc vel apocryphum, vel manu recentiori adulteratum reperietur.

Unde Claudius Fleury in sua historia *lib. 70. n. 28.* agens de Gratiano ejusque Decreto, in primis notat, quod ubique faveat novis prætensionibus Curiæ Romanæ fundatis super falsis Decretalibus.

Post hæc affert in exemplum summatim hunc Gratiani discursum & assertum; ac dein subjicit: „ ita loquitur Gratianus, sed e suo sensu, nulla adducta „ auctoritate, qua doctrinam hactenus inauditam pro„ bet. Et nihilominus (pergit hic historicus) subsecu„ ta sæcula receperunt, ejus verbo quasi contenta. "

Praxis hodierna Romanæ Curiæ videtur conformis sententiæ Gratiani.

Et sane si quis attenderit hodiernam Curiæ Romanæ praxim, in danda dispensatione ex levissimis causis, immo & sine causa, ex plenitudine potestatis Pontificiæ, facile intelliget, eam novam & hactenus inauditam Gratiani doctrinam in Curia Romana videri receptam, atque Romanum Pontificem, ibidem non reputari ut executorem, & fidelem dispensatorem, sed verum *Dominum* sacrorum Canonum (*a*).

Quæstio II.

Quæstio secunda a Gratiano supra e relato casu elicita, est: „ an subsequenti privilegio Monachorum „ derogetur antiquioribus privilegiis baptismalium Ec„ clesiarum? "

Privilegia Ecclesiarum inviolate servanda.

Occasione hujus quæstionis congerit Gratianus plures auctoritates, quibus probet, privilegia Monasteriorum vel quarumlibet Ecclesiarum inviolate esse servanda, etiam a Romanis Pontificibus, item ea, quæ contra leges fiunt, pro infectis habenda: at more suo nonnullos apocryphos, nonnullos mutilatos Canones producit.

Et *Canone* 2. fragmentum Epistolæ 78. S. Leonis ad Marcianum Augustum, additis his, *& Monasteriorum*, semper nonnullis detractis, quæ ostendunt, hic unice agi contra Episcopum Constantinopolitanum, qui primum post Sedem Romanam locum prætendebat ante Alexandrinum, quod *Nicænis* Canonibus adversum prætendebat S. Leo, nullatenus autem spectat ad privilegia *Monasteriorum*, tunc necdum nota. Similiter ad conservationem jurium Metropolitanorum per Canones Nicænos fixorum spectat Canon 5. ex *Epistola* 12. Sancti Leonis ad Anastasium. Item Canon 3. ex sancto Gregorio, qui jura Ecclesiæ Arelatensis integra servari vult.

Ad idem tendit quod *Can.* 8. ex S. Gregorii *Epist.* 39. *lib.* 2. *ind.* 10. refertur, in qua apposite scribit hic sanctus Pontifex, quod privilegia Ecclesiarum non sint lædenda, & Romanæ Ecclesiæ jura ita defendenda, ut singulis quibusque Ecclesiis sua jura serventur.

Instituto Gratiani magis congruit quod ex eodem Gregorio *Epistola* 118. *lib.* 7. refertur *Canone* 9. scribit enim sollicitudinis curam adhibendam, ut ea, quæ pro quiete Monachorum religiosæque conversationis sunt ordinata, non perturbentur.

Exceptio Canone 9. addita Gratiani non est, sed in ejus textu aliunde irrepsit.

Additur in fine hujus Canonis: *nisi forte ubi major est auctoritas*, quæ indubie ad auctoritatem Sedis Apostolicæ respicit: at notant Correctores, quod „ exce„ ptio hæc absit a plerisque vetustis, & Anselmo, & „ Codicibus Gregorii impressis & manuscriptis ". Quod & fusius notavit eruditus Petrus Gussanvillæus in notis ad hanc Epistolam.

Hinc firmatur quod supra notavi, similem clausulam redolere manum adulteram.

Notari meretur quod monent hic Correctores Romani, quod in uno exemplari Gratiani apposita esset dicta clausula tamquam *glossa*, quæ sensim in textum forte incuria Typographorum irrepsit: quemadmodum in aliis frequenter contigisse adverterunt eruditiores, multisque erratis occasionem dedisse.

Nulla habenda sunt, quæ contra Canones fiunt.

Subjungit Gratianus nonnulla, præsertim ex titulo Codicis, *de precibus Imperatori offerendis*, quibus probet, quod non tantum nulla & infecta habenda sint, quæ contra leges & Canones gesta sunt, sed quod nec juri contraria a Principe postulanda sint, rescriptaque similia a Principe impetrata, habenda esse ut subreptitia & obreptitia.

Rescripta contra jus elicita nullius sunt roboris.

Arrepta hinc occasione, apposuit hic Gratianus discursum de rescriptis, ostendens quod rescripta, sive sint adnotationes, sive Pragmaticæ Sanctiones, expressam in se debeant habere conditionem, *si preces veritate nitantur*: deinde rescripta contra jus elicita non valere, productis plerisque legibus contentis sub titulo Codicis, *si contra jus vel utilitatem publicam*, *vel per mendacium fuerit aliquid postulatum vel impetratum*: additis nonnullis ex titulo Codicis *de diversis rescriptis*.

Decreta Sedis Apostolicæ ab omnibus servanda.

Nonnulla dein addit, quibus evincat, Decreta Sedis Apostolicæ esse ab omnibus servanda, adducto inter alia *Canone* 18. Decreto Nicolai I. in Synodo Romana anni 863. in causa divortii Lotharii Imperatoris, qui repudiata legitima sua uxore Teutberga, superinduxerat Waltrudem pellicem suam.

In hac Synodo rescissa fuere acta Synodi Metensis in eadem causa celebratæ, necnon excommunicati ac depositi Teutgandus Trevirensis, & Guntarius Agrippinensis Archiepiscopi, contra quos & præsens Decretum dirigitur; eoque anathema pronuntiatur contra eos, qui Decreta a Sedis Apostolicæ Præsule salubriter promulgata contempserint. De hac causa varii varia scripsere, atque inter cæteros tractatum specialem scripsit Hincmarus Rhemensis, qui sub id tempus vivebat. Vide quæ & de hac causa referuntur apud Labbæum *tom.* 8. *Concil. General. col.* . . . & sequentibus, & auctores ibidem citatos.

Si tamen salubriter promulgata fuerint.

Notandum est diligenter, non decerni hoc Canone, cuncta generaliter Præsulis Romani Decreta, mandata, &c. servanda esse, sed illa quæ ab illo *salubriter promulgata* fuerint: quin & illud notandum, ipsum Nicolaum I. hujus Canonis auctorem esse, qui tamen ex pseudo Decretalibus Isidori deceptus, in multis novas nonnullas prærogativas Sedi Apostolicæ conatus fuit vendicare.

Privilegia Ecclesiarum non violanda probat Gratianus ex legibus.

Privilegia vero Ecclesiarum non esse violanda, potissimum probat Gratianus auctoritate legum ab Arcadio & Honorio Imperatoribus promulgatarum, quæ extant in Codice Theodosiano *lib.* 29. *&* 30. *de Episcopis & Clericis*, quibus firmantur & renovantur privilegia jam pridem ab Imperatoribus indulta Ecclesiæ. Consuli poterit commentarius Jacobi Gothofredi ad has leges.

Cum igitur privilegia singulis Ecclesiis sint servanda, & contra leges facta pro infectis habenda, videbatur consequens, quod „ posteriora privilegia anterioribus „ derogare non possint, nec eorum auctoritate eis ali„ qua objici exceptio: cum etiam si contra illa spe„ cialiter fierent, pro infectis essent habenda. Respon„ dit Gratianus, quod sancta Romana Ecclesia sua „ auctoritate congregata valet disjungere, & disjun„ cta congregare, rationis tamen æquitate consideran„ da. Unde, ait, vel pietatis, vel necessitatis intui„ tu semel a concessa valet vel in totum, vel in par„ tem commutare ".

Quibusdam tamen casibus juxta Gratianum aut pro parte privilegia tolli possunt.

Deinde dicit, subinde ob *vitium personale*, tolli posse privilegium a persona sive personaliter: eo quod privilegium amittere mereatur, *qui permissa sibi abutitur potestate*.

Hoc licet verissimum sit, quæ tamen in probationem adducit aut apocrypha sunt, puta *Canone* 22. sub nomine Sylverii Papæ *Epistola* 2. quam ut *supposititiam* rejicit Baronius, aliique: aut non probant intentum, ut relatum sub nomine Simplicii Papæ *Canone* 23.

Denique ait, quod generaliter aliqui mereantur privilegium amittere: „ veluti dum civitati Episcopalis „ dignitas perpetuo subtrahitur, quæ suos Episcopos „ interimere consuevit ": prolato hanc in rem in Canone 25. prolixo fragmento sub nomine Gelasii Papæ, ad quod videndæ variantes lectiones Pithæorum.

Concludens tandem Gratianus ait: „ Serventur er„ go privilegia Ecclesiarum cunctis inconcussa tempo„ ribus, ne videlicet præter ejus auctoritatem, a quo „ data sunt, contra ea liceat ire alicui ".

In concessione privilegiorum monitum Gratiani merito attendendum.

Ac de privilegiis Monasteriorum (de quibus quæstio primario erat instituta) hoc sub finem quæstionis notandum monet, quod si privilegium circa decimas non solvendas propter instantem temporis necessitatem concedi nequiverit, nisi aliis derogetur „ ita privilegio„ rum auctoritas videatur esse servanda, ut eorum „ (Monachorum) subveniatur, inopiæ. non ut sua„ rum divitiarum augmento, & possessionum non mo„ dica extensione porrecta, baptismales seu parochia„ les Ecclesiæ penitus destruantur ". Hoc utinam hodie attenderetur, non tot Ecclesiæ baptismales & parochiales, Monasteriis affluentibus, egerent.

C A U S A XXVI.

De sortilegio.

ABSOLUTA causa *vigesima quinta* incipit Gratianus tractare causa *vigesima sexta* de sortilegio, nulla connexionis indicata occasione, quam nec glossographus hic divinare potuit.

Casus in hac causa propositus.

Proponit autem casum sequentem, ex quo sex quæstiones elicit: „ Quidam Sacerdos Sortilegus esse, & „ divinus convincitur apud Episcopum: correptus ab „ Episcopo noluit cessare: excommunicatur: tandem „ agens

(a) Gratianus ut concilies hanc supremam prærogativam cum Canonibus antiquis, qui omnes Episcopos Conciliorum Decretis esse subjectos declarant; ait omnes Canones sat nominatim aut tacite continere sequentem clausulam, *salva auctoritate Sedis Apostolicæ*: sed hæc conciliatio non legitur in antiquis Canonibus; nullus enim hanc clausulam continet, nisi e pseudo-Decretalibus, aliisque actis suppositiiis petatur.

„ agens in extremis, reconciliatur a quodam Sacerdo-
„ te, Episcopo inconsulto: indicitur sibi pœnitentia
„ sub quantitate temporis a Canonibus præfixa ".

Quæst. I. Qui sint sortilegi?

Prima quæstione quærit, qui sint sortilegi? eamque uno Canone absolvit auctoritate Isidori sortilegos asserentis, *Qui sub nomine fictæ Religionis per quasdam, quas sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione, futura promittunt.*

Quæst. II.

Secunda quæstione quærit: „ an sit peccatum, esse „ sortilegum ".

Quædam adducuntur usui sortiũ faventia.

Prima parte proponit exempla ex sacro textu, tum veteri, tum novo, quæ videntur usum *sortium* probare, adducitque *Canone* 1. illud Augustini *in Psalmum* 30. *Sors non aliquid mali est, sed res in dubitatione humana divinam indicans voluntatem.*

Usus tamẽ ille jã prohibitus est.

Porro parte secunda resolvit, quod licet sortibus nihil ex se mali insit, atque in veteri Testamento permitterentur, tamen „ prohiberi fidelibus, ac sub „ hac specie divinationis ad antiquos Idololatriæ cul- „ tus redirent ".

Ostendit dein *Canone* 2. auctoritate S. Hieronymi, & *Canone* 4. auctoritate venerabilis Bedæ, *non statim deberi sub exemplo Jonæ sortibus credere*, „ vel illud „ de actibus Apostolorum huic testimonio copulare, „ ubi sorte in Apostolatum Mathias eligitur: cum „ privilegia singulorum non possint legem facere com- „ munem ". Addit Beda: *Si qui tamen necessitate aliqua compulsi Deum putant sortibus exemplo Apostolorum esse consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis egisse.*

Præsertim in electione ad dignitates Ecclesiasticas.

Ob plura ex simili per sortes electione ad dignitates Ecclesiasticas provenientia incommoda, illæ absolute tandem vetitæ sunt, & in desuetudinem abierunt; de quo consulendi commentatores ad titulum Decretalium *de Sortilegiis*.

Sanctorum sortes quæ, & an licitæ?

Ostendit *Canone* 3. verbis S. Augustini, usum sortium non esse probandum: dicit enim Augustinus sibi displicere consuetudinem, quæ nonnulli *de paginis Evangelicis sortes legunt, ad negotia secularia, & ad vitæ hujus vanitatem.*

Vocatæ sunt hæ *sortes Apostolorum* vel *Sanctorum*, quando scilicet ad libri sacri apertionem, vel ad *sacræ lectionis* auditionem, ex lectione inibi occurrente vaticinium futurorum captabatur; de quibus vide Christianum Lupum *tom.* 2. *Schol. in Canones Synodi VIII.* Item Emmanuel Gonzales ad *cap.* 9. *de Sortilegiis n.* 7. & ibi citatos.

Ennumerãtur ab Augustino varia genera superstitionum.

Profertur *Canone* 6. prolixum fragmentum ex S. Augustino *lib.* 2. *de doctrina Christ. cap.* 20. 21. 22. & 23. ubi varias istius ætatis superstitiolas observationes enumerat. Merentur legi integra capita, quæ mutilata a Gratiano producuntur.

Ostendit & ibidem Augustinus, quod non semel occulto Dei judicio permittatur evenire, ut istis superstitiosis & perniciosis divinationum generibus multa præterita & futura dicantur, nec aliter accidant, quam dicuntur, multaque observantibus secundum observantias suas eveniant; atque ita cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi & decipiendi pro meritis voluntatum suarum, & ut his implicati curiosiores fiant, & sese magis magisque inserant multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris.

Quod refertur *Canone* 7. sub nomine Augustini in libris de *Civitate Dei*, apud Augustinum non reperitur, sed haberi in libro Rabani de *Magorum præstigiis* monent Correctores Romani; & quod habetur *Can.* 9. sub nomine *Hieronymi* esse *Origenis Hom.* 5. *ad c.* 3. Josue, quibus superstitiosæ illæ observationes reprobantur.

Priusquam finiat quæstionem Gratianus monet. „ Sor- „ tilegia non usque adeo detestanda esse a Christiano, „ ut si aliquid de area vel torculari dæmonibus fuerit „ immolatum; quod reliquum est, ideo credatur im- „ mundum, aut si ipsum quod oblatum fuerat, a no- „ bis ignorantibus sumi contigerit, ideo credamus nos „ deliquisse ".

Post hoc *Canone* 10. verbis S. Augustini, & *Canone* 11. sub nomine Ambrosii; sed notant Pithæi esse *Hilarii Diaconi*, quod & probant eruditi Monachi Benedictini operum S. Ambrosii Revisores, commentarios in Epistolas S. Pauli Ambrosio abjudicantes, & in Appendicem *tom.* 2. rejicientes.

Quæst. III. & IV.

Tertiam & quartam quæstionem conjungit Gratianus inquiens: „ A quibus genus divinationis sumpse- „ rit exordium, vel quot sint genera ejus, Augusti- „ nus exponit ".

De variis divinationum generibus, eorumque origine.

Varia divinationum genera recitat, & unde singula nomen acceperint, exponit *Canone* 1. adducto prolixo fragmento sub nomine S. Augustini lib. de *Natura*, seu potius divinatione dæmonum. Prima hujus fragmenti verba, ubi ex Varrone origo divinationum refertur, haberi apud Augustinum de *Civitate Dei lib.* 6. *cap.* 35. monent Correctores Romani: „ Reliqua vero „ capita (ajunt) sunt in libello Rabani de *Magorum* „ *præstigiis*, quem ipse ex variis Augustini & Isidori „ locis collegit, & Gratianus sæpe citat sub Augusti- „ ni nomine ". Et apud Ivonem in Panormia *part.* 8. *cap.* 66. citatur ex dictis *Augustini*, & *Isidori cap.* 9. *lib.* 8. *Etymolog.* In Decreto autem Ivonis simpliciter ex dictis Sancti Augustini, uti & apud Burchardum *lib.* 10. *cap.* 43. ut ignoretur, unde suum titulum hauserit Gratianus.

De natura dæmonum, eorũque vi ad cognoscendũ futura.

Interim sat accurate multiplex genus divinationis hic describitur. Post hæc *Canone* 2. prolatis prolixis sequentis ex citato libro S. Augustini de *divinatione dæmonum*, *cap.* 3. 5. & 6. ostenditur, quæ sit natura dæmonum, & qua ratione futura prænoscere queant, & qualiter videantur futura adinstar Prophetarum prædicere, eaque prædictione homines fallant. Integer textus Augustini legi meretur.

Dixerat autem Augustinus citato *c.* 5. (quod & refert Gratianus) *Dæmones aliquando & hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quædam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscere.*

Verum postea re attentius considerata visum est & ipsi Augustino, rem se dixisse *occultissimam audaciore asseveratione, quam debuisset*, ut ipse de se humiliter fatetur *lib.* 2. *Retract. cap.* 30. *Nam*, ait, *pervenire ista ad notitiam dæmonum per nonnulla etiam experimenta, compertum est, sed utrum signa quædam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia, nos autem latentia, an alia vi, & ea spiritali ista cognoscant, aut difficillime potest ab hominibus, aut omnino non potest inveniri.* Textum hunc recitat & Gratianus *Canon.* 3.

Hac Augustini auctoritate motus Gratianus ait: „ Quod autem hominum dispositiones *cogitatione* con- „ ceptas, per exteriora signa diabolus deprehendat, „ non firma ratione videtur approbatum ".

Quæst. V. Qua pœna puniendi sortilegi & divini.

Quæstione quinta probat Gratianus, quod sortilegi & divini, si cessare noluerint, sint excommunicandi: eo quod sit genus quoddam *culturæ Idolorum* ex dæmonum consultationibus futura prædicere.

Variis id auctoritatibus confirmare vult Gratianus, profertque, *Canone* 2. Decretum Synodi Ancyranæ Canone 23. Vide dicta in *Commentario in jus vetus Canonicum* ad calcem Canonum Ancyranorum (*a*).

Canones ex versione Martini Bracarensis sæpe citat Gratianus sub nomine Martini Papæ.

Adducit *Canone* 3. Decretum tamquam ex *Concilio Martini Papæ*, sed esse sumptum ex collectione *Martini Bracarensis*, monent Correctores Romani. Nosque sæpe notavimus. Gratianum sollicitum esse, adscribere Concilio *Martini Papæ*, quæ huic collectioni tribuenda erant.

Præsens autem Canon conflatus est ex diversis dictæ collectionis capitulis, iisque inverso ordine positis, ita ut evidens sit, Gratianum hæc non ex ipsa Martini collectione, sed aliunde sumpsisse.

Præterea etiam quandoque annotavimus, a Gratiano non fuisse animadversum, a Martino Bracarensi non fuisse edita & promulgata *nova* Decreta, sed duntaxat *antiqua*, eaque præcipue e Synodis Græcis collecta, & per ordinem disposita esse.

Ex quo fit ut quandoque bis eũdem Canonem referat ex diversis versionibus.

Hinc contigit, ut eumdem Canonem, quem e versione Dionysii aut Isidori retulerat, rursus referat ex versione & collectione Martini Bracarensis, ut hic contingit.

Canonem enim Ancyranum retulerat *Canone* 2. ex versione Dionysii Exigui, & *Canone* 3. rursus eumdem producit ex dicta collectione Martini.

Quæ utilitas ex diversis illis versionibus habeatur?

Hoc tamen ex diversis ejusdem Canonis habetur versionibus, quod nonnunquam se mutuo juvent, ut verus Canonis sensus habeatur, ut hic præsens Canon Ancyranus exemplo esse potest.

In Canone enim ex versione Dionysii legitur, quod „ hi, qui divinationes expetunt . . . aut homines hu- „ jusmodi in domos suas introducunt exquirendi ali- „ quid arte magica, *sub regula quinquennii jaceant* ". Quæ verba quodammodo exponit, eorumque sensum aperit versio Martini Bracarensis, ea sic reddens: *quinque annis pœnitentiam agant*: quibus verbis sensum genuinum expressum esse notavit quoque Antonius Augustinus *lib.* 1. *dial.* 10. *de emend. Grat.* „ Illud „ enim jacere duplex est, ait, alterum generale om- „ nium pœnitentium, alterum speciem notat gradus „ pœnitentiæ. Alii ante fores erant, alii extra fo- „ res, sed cum cathecumenis exibant. Alii manebant „ jacentes, alii erecti, sed neque offerebant, neque „ communionis sacræ erant participes ".

Capitula, quæ hic Gratianus una cum Canone Ancyrano commiscuit, extant apud Ivonem in Decreto *part.* 11. *cap.* 40. 46. & 47. tanquam ex Concilio Bracarensi, & in margine notatur *cap.* 73. & 76. *Synod. Græcarum Martini Bracarensis Episcopi.*

Ut admodum verisimile sit, Ivonem hanc collectionem pro Concilio Bracarensi accepisse. Neque enim in aliquo Concilio Bracarensi reperiuntur.

Plura recitat Gratianus contra has magicas artes, ac præsertim contra Clericos has exercentes, aut foventes: refertque *Canone* 12. prolixum Decretum sub nomine *Concilii Anquirensis*, vel ut apud Burchardum & Ivonem legitur, *Ancyrensis*, sed in Concilio Ancyrano

(a) Extant præfati Canones Ancyrani *Tom. VI.* hujusce editionis.

eyrario Græco, aut Latino, sive impresso, sive manuscripto, non est inventum, inquiunt Correctores Romani. Neque huic Concilio tribui posse notavit Antonius Augustinus *lib. 1. de emend. Grat. dial.* 14. primumque hujus falsæ inscriptionis auctorem fuisse Burchardum notavit Stephanus Baluzius ad Reginonem, una indicans quæ errandi occasio Burchardo fuerit.

De illusionibus quibus mulieres a dæmonibus decipiũtur.

Interim in hoc Decreto (quod Baluzius alicui capitulari inedito tribuendum auguratur) agitur de quibusdam sceleratis mulieribus, *quæ dæmonum illusionibus & phantasmatibus seductæ, credunt & profitentur se nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire, ejusque jussionibus velut Dominæ obedire, & certis noctibus ad ejus servitium evocari.*

Hæc esse mera deliramenta & somnia a dæmone excitata solide ibidem ostenditur; quæ merito leguntur, cum & hodie non desint mulierculæ, quæ similibus incantationibus & diliriis infatuantur, & a dæmone falluntur (*a*).

Notant autem post Antonium Augustinum Correctores Romani, fere eadem haberi apud Augustinum *in lib. de Spiritu & anima cap.* 28. verum adverterunt eruditi librum hunc Augustino tribui non posse, eumque in Appendicem *tom.* 6. rejecerunt Benedictini, quorum monitio ad lectorem huic operi præfixa dictæ Appendicis videri poterit.

De maleficiis per sacrificia ipsãque Missæ sacrificiũ.

Profert insuper Gratianus *Canone* 13. Decretum sub nomine Concilii Toletani XIII. contra quosdam Sacerdotes, *qui* (ut loquitur Concilium) *obstinatæ mentis dolositate confusi, cum aliqua eos molestia fraternorum jurgiorum pupugerit, insana illico temeritate abrepti, altaria nudanter sacratis vestibus exuunt, luminaria subtrahunt, ac divinorum sacrificiorum cultum, malitia intercedente, subducunt. Et quod in hominibus se vindicare non possunt, injuriam Deo* (quod pejus est) *inferunt*. Integer contextus Concilii *Canone* 7. merito legendus, quem truncatum retulit Gratianus, sensum tamen expressit his verbis Canoni præfixis: „Nonnulli inveniuntur, qui interno livore permoti, in perniciem suorum inimicorum altaria sacris vestibus exuunt, aut veste lugubri accingunt, vel consueta luminariorum obsequia Ecclesiis Dei subtrahunt".

Quod autem additur contra Sacerdotes, *qui sauciati inimicitiæ dolo missam pro requie defunctorum promulgatam fallaci voto pro vivis student celebrare, non ob aliud, nisi ut bis, pro quo ipsum offertur sacrificium, ipsius sacrosancti libaminis interventu mortis incurrat periculum*, non reperitur in Concilio Toletano XIII. sed extat in Concilio Toletano XVII. *Can.* 5. qui merito integer legitur: Gratianus enim nonnulla omisit.

Incantationum variæ species.

Tandem quæstionem hanc concludit Gratianus notabili fragmento, quod sub nomine S Augustini recitat, sed revera sumptum esse ex libello Rabani de magorum præstigiis monent Correctores Romani, quamvis plura ibidem relata extent apud Augustinum, e quo a Rabano descripta fuerunt; uti ea annotant, designatis locis Augustini, Correctores Romani.

Multa notanda circa magicas has incantationes, earumque diversas species ibi occurrunt, & quare eas facere, atque per eas illudi hominibus a dæmonibus Deus permittat, ex Augustino exponitur.

In themate seu casu a Gratiano sub initium hujus causæ proposito dicebatur, quod „Sacerdos, de quo in casu, esset ab Episcopo *excommunicatus*, quodque tandem agens in extremis, reconciliatus fuisset a quodam Sacerdote, inconsulto Episcopo". Hac occasione quærit Gratianus, *quæstione sexta*: „an excommunicatus ab Episcopo possit reconciliari a Presbytero, illo inconsulto"?

Quæst. VI.

Pœnitentiũ reconciliatio ad Episcopos pertinet.

Itaque primo ostendit Gratianus, reconciliare pœnitentes, Episcopalis officii esse, non Sacerdotalis: adducto eam in rem *Canone* 1. Decreto Concilii Carthaginensis I. quo placuit, *reconciliare quemquam in publica missa Presbytero non licere*.

Et *Canone* 3 refert ex Concilio Agathensi benedictionem quoque super plebem in Ecclesia fundere, aut *pœnitentem* in Ecclesia benedicere Presbytero penitus non licebit".

De reconciliatione publica id intelligendam esse monet Gratianus.

Ad calcem hujus *Canonis* 3. ita concludit Gratianus: „Ecce quod ab Episcopo excommunicatus, per Sacerdotem reconciliari non potest. Sed notandum est, quod reconciliatio alia est *publica*, alia *privata*: publica reconciliatio est, quando pœnitentes ante *Ecclesiæ ingressum* publice repræsentantur, & per impositionem manus Episcopalis, Ecclesiæ publice reconciliantur, hæc Sacerdotibus videtur esse prohibita. Unde circa finem illius capituli, non simpliciter prohibentur pœnitentes reconciliare, sed in *publica* missa; *privata* vero *reconciliatio* est, quando de occultis peccatis pœnitentes, vel in extremis agentes ad gratiam reconciliationis accedunt. Hæc reconciliatio potest fieri per Sacerdotem".

Quod hic de publica & privata pœnitentium reconciliatione asserit Gratianus, præsertim urgente necessitate, Canoni Carthaginensi, & pristinæ disciplinæ consentaneum apparet; probatque vir avitæ disciplinæ diligens investigator Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis in notis ad citatum Canonem dicens: „Canon addit, *in missa publica*; quod per Sacerdotes pœnitenes extra septa Ecclesiæ *urgente necessitate*, in gratiam redire possit, ut plurima Canonum testimonia clare probant". Notatque insuper, quod privata hæc reconciliatio *extra septa* Ecclesiæ, quæ urgente necessitate Presbytero permittebatur, spectaret duntaxat simplicem absolutionem, non autem reconciliationem perfectam in sanctissimo Eucharistiæ sacramento.

Opinio Gratiani de reconciliatione privata ob peccata occulta non est conformis veteri disciplinæ.

Quod autem Gratianus generatim potestatem faciat Presbyteris privatam reconciliationem impertiendi, etiam *extra necessitatem*, quando de *occultis* peccatis agitur, nec Canoni, nec ætatis illius disciplinæ congruit; sed ex sui temporis moribus antiquos mores metiendo, de suo Gratianus addidit.

Decretum autem, quod in probationem adducit sub nomine *Evaristi Papæ*, huic pontifici nequaquam adscribi posse, sed manu recentiore ei affictum esse fatentur eruditi.

Pœnitenti moribundo non est negãda reconciliatio.

Post hæc pluribus Canonibus, præsertim Carthaginensibus, & Nicænis, probat Gratianus, beneficium reconciliationis non esse pœnitenti *moribundo* negandum; ita tamen ut si ex morbo convaluerit, tempus pœnitentiæ, quod supererat absolvendum, absolvat. Quin & additur *Canone* 11. ex Synodo Epaunensi, quod *si aliquis excommunicatus fuerit mortuus, qui jam sit confessus, & testimonium habeat bonum, & non potuerit venire ad Sacerdotem, ut reconciliaretur, sed præoccupaverit eum mors in domo aut in via, faciant pro eo parentes ejus oblationem ad altare, & dent redemptionem pro peccatis.*

Hanc fuisse Ecclesiæ Gallicanæ, & plurium aliarum Ecclesiarum disciplinam, contrariam disciplinæ Ecclesiæ Romanæ, supra notavimus.

Juxta Canonẽ Carthaginensẽ hic relatum Presbyter pœnitentẽ moribundũ reconciliare non potest, nisi consulto Episcopo.

Multum torquet Gratianum, quod in citato Canone Carthaginensi, quem retulit *Can.* 5. dicatur, quod Presbyter pœnitentiam in periculo mortis constitutum reconciliare *non possit*, nisi prius consuluerit Episcopum, si hic absens fuerit: quid igitur (ait Gratianus) si necessitate mortis peccator urgetur, & Episcopus ita remotus est, quod Presbyter eum consulere non possit, negabitur pœnitentia morienti, & beneficium reconciliationis non præstabitur pœnitenti, quem conversum Deus recipit ad veniam"? Plura ibidem adducens, quæ ostendunt, veniam peccatoribus, præsertim in periculo mortis eam postulantibus, nunquam ab Ecclesia negari: adductis quoque *Canone* 12. Decreto sub nomine Julii Papæ, sed apocrypho, quo Presbyter, *qui pœnitentiam morientibus abnegaverit, reus animarum declaratur*; & *Canone* 13. Decreto Cælestini Papæ, ubi hic Pontifex scribit, *se horrere tantæ impietatis aliquem inveniri, qui pœnitentiam morientibus denegaret, nec illorum desideriis annueret*, qui obitus sui tempore *hoc animæ suæ cupiunt remedio subveniri*.

His relatis concludit Gratianus: „cui autem pœnitentia non negatur, nec reconciliatio sibi deneganda est: inconsulto ergo Episcopo pœnitentem Presbyter reconciliare non debet, nisi ultima necessitas cogat". Hoc probat *Canone* 14. auctoritate Concilii Carthaginensis III. quo decernitur: „Presbyter inconsulto Episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absente Episcopo ultima necessitas cogat".

Hinc concludendum apparuit Gratiano, supra citatum Canonem Carthaginensem debere intelligi duntaxat de casu, quo *absens* Episcopus consuli potest, *si necessitas non urgeat*, eum prius absolvi non debere, quam Episcopus consulatur.

Canonem illum male intelligit Gratianus ex ignorantia pristinæ disciplinæ.

Verum minime advertit Gratianus priorem Canonem Carthaginensem non loqui de simplici & necessaria pœnitentis reconciliatione (de qua alii adducti Canones loquuntur); sed de *perfectissima*, qua pœnitens etiam sacræ & Eucharisticæ communionis particeps reddebatur: quod innuitur per hæc Canonis verba: *si reconciliari* divinis altaribus *petierit*: quam nec *necessitate* cogente pœnitentibus Presbyter *inconsulto* Episcopo, impartiri poterat, ut advertit & notat Albaspinæus.

Hic habemus, uti & in multis accidit, Gratianum a vero sensu Canonum deviasse, quia pristinam Patrum disciplinam ignorabat.

Quæst. VII.

Cum in casu a Gratiano sub initium causæ proposito supponeretur, quod Sacerdoti *in extremis* agenti indicta esset pœnitentia sub quantitate temporis Canonibus præfixa, quærit septimo, „si morientibus est indicenda pœnitentia sub quantitate temporis"?

Pro resolutione hujus quæstionis profert *Canone* 1. Decretum sub nomine Theodori Cantuariensis Archiepiscopi

(a) Quæ huc usque a Gratiano sunt exposita, & ista etiam adduntur, jam supra doctissimus D. Van-Espen *de Sortilegio, Magia, & aliis similibus*, & quibus subdantur pœnis magicas artes exercentes, fusius uberiusque pertractavit in *Jure Ecclesiast. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 4. *cap.* 5. hujus editionis; integrumque Caput V. complexus est, quod consulere quemque de his perplura scire cupientem non pigebit.

-, in suo pœnitentiali: ex quo & illud referunt Burchardus *l.* 18. *c.* 14. & Ivo *part.* 15. *cap.* 36.

Pœnitentia peccatis proportionata moribundis proponenda.

In hoc Decreto dicitur, *quod ab infirmis in periculo mortis positis per Presbyteros pura inquirenda sit confessio peccatorum, non tamen illis imponenda quantitas pœnitentiæ, sed innotescenda, & cum amicorum orationibus, & eleemosynarum studiis, pondus pœnitentiæ sublevandum, & si forte migraverint, ne obligati a communione, vel consortio veniæ fiant alieni.*

Etsi convaluerint, eis imponenda.

Præterea decernitur, si a morbo convaluerit infirmus, *pœnitentiæ modum a Sacerdote, vel suo confessore, sibi impositum diligenter observet.*

Denique, ut *orationibus & consolationibus Ecclesiasticis, sacra unctione olei inuncti, seu animati, secundum statuta sanctorum Patrum communione viatici reficiantur.*

Si hoc Decretum genuinus sit Theodori Cantuariensis fœtus, ex illo docemur, sæculo septimo moris fuisse, ut etiam moribundis pœnitentia Canonica peccatis conveniens proponeretur, eamque si a morbo convaluissent, ab ipsis adimpleri debuisse: quemadmodum de pœnitentibus, qui nondum pœnitentiæ cursu expleto, ob instans mortis periculum, reconciliati fuissent, pluribus Canonibus jam pridem ordinatum erat.

Olim infirmis conferebatur extrema unctio ante viaticum.

Præterea Decretum illud evidenter supponit, ætate sua, unctionem olei infirmis impensam fuisse ante susceptionem viatici: quam disciplinam usque ad ultima sæcula constanter conservatam esse novimus in *Jure Ecclesiast. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 4. *cap.* 4. & *tit.* 8. *cap.* 2.

Decretum hoc in pœnitentiali Theodori Cantuariensis evulgato per Jacobum Petitum non reperiri, neque inter capitula Theodori edita a Luca d' Acherio *tom.* 9. *Spicilegii*, & per Labbæum translata in Appendicem *tom.* 6. *Concil. general. col.* 1875. at dictus Petitus inter fragmenta ex quibusdam Codicibus MSS. collecta refert hoc Decretum ex pœnitentiali magistri Bartholomæi Oxoniensis Episcopi, sed cujus ætatis aut auctoritatis sit hoc pœnitentiale, non dicit: additur autem ex dicto pœnitentiali: *si peccatum mortale fuerit, sed occultum, innotescenda eis pœnitentia, quæ imponeretur, si peccatum publicum esset, sed nulla sunt imponenda, quæ observari absque peccati publicatione non possunt, quale est extra Ecclesiam pœnitere, & similia, quæ non nisi Laicis, & publice peccantibus sunt injungenda. Ex hoc vero intelligant, ad quid teneantur, vel quantum eis parcatur, eo quod per secretam confessionem facti sunt ipsorum primi accusatores, & ut pro erubescentia, quam sustinerent in publica pœnitentia, abundantiorem cordis contritionem & devotionem cum charitatis operibus recompensent.*

Peccatori occulto proponenda est pœnitentia, quæ publice imponi deberet.

Hinc habetur, quod ætate hujus pœnitentialis adhuc publica & Canonica pœnitentia imponeretur pro peccatis publicis, eamdemque peccatoribus occultis fuisse propositam, quod merito & hodierni confessarii imitabuntur.

Fatendum tamen est, hæc non præferre aut sapere ætatem Theodori, sed recentioris esse disciplinæ; cum ætate Theodori, id est sæculo *VII.* etiam pro peccatis *occultis* pœnitentia publica imponeretur, uti ex Morino ostendi in *Jure Ecclesiast. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 6. *cap.* 2.

Pœnitentia criminum qualitati sine personarum acceptione attemperanda est.

Deinde *parte secunda* quæstionis ostendit Gratianus, quod præsidentium arbitrio tempora pœnitentiæ decernenda sint pro qualitate seu gravitate criminum.

Probat Gratianus assertum suum *Canone* 2. auctoritate Sancti Leonis in Epistola ad Nicætam Episcopum *cap.* 6. & *Canone* 4. ex Synodo Laodicena *Canone* 2.

Adducit *Canone* 3. Decretum sub nomine *Nicolai Papæ*, quod sub titulo *de pœnitentia num.* 2. inter Decreta a Gratiano Nicolao I. adscripta retulit Cochlæus, & *incertum* esse asserit Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendat. Gratiani dial.* 28.

Profert *Canone* 6. Decretum sub nomine *Concilii Carthaginensis IV. cap.* 74. ex septem Canonibus hodie in dicto Concilio extantibus conflatum, sed inverso plane ordine. Credunt nonnulli hæc a Gratiano, aut aliquo Canonum Collectore, e quo Gratianus sua descripsit, decerpta esse ex aliquo pœnitentiali, in quo verisimiliter ea reperiebantur continua serie descripta: neque enim ad sic referenda & in unum conflanda materia capitis, compellebat, quandoquidem duntaxat probare vellet sine acceptione personarum implorandi pœnitentiam dandam esse: ad quod probandum solus Canon 74. subservire poterat, reliquis huic rei nullatenus convenientibus: adeoque non alia ratione in unum compacti apparent, nisi quod omnes ita subnexos reperit Gratianus.

Citat *Canone* 7. Decretum sub nomine *Synodi octavæ*, notant autem Correctores Romani: „ videri posse sumptum ex regulis brevioribus B. Basilii *cap.* 106. quod „ notatum alibi est (inquiunt) evenire in iis capitibus, quæ ex octava Synodo citantur „: uti & hic *Canone* 8. 9. 10. & 11.

Cæterum conclusio Gratiani de attemperanda pœnitentia pro gravitate criminum & dispositione pœnitentium, sacris Canonibus conformis est, eamque probavit Synodus Tridentina *sess.* 14. *c.* 8. *de Sacram. Pœnit.* monens Sacerdotes, quod „ debeant quantum spiritus & „ prudentia suggesserit, pro qualitate criminum & pœnitentium facultates, salutares & convenientes satisfactiones injungere: ne si forte peccatis conniveant, „ & indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima „ quædam opera pro gravissimis delictis injungendo, „ alienorum peccatorum participes efficiantur ".

Quo affectu pœnitentes suscipiendi & impœnitentes abjiciendi.

Deinde *Canone* 9. 10. & 11. probare vult Gratianus, quo affectu pœnitentem suscipere, & impœnitentem abjicere debeamus, nimirum *affectu intimo charitatis.*

Profert autem hos Canones, uti & septimum & octavum sub nomine Synodi VIII. sed nullus eorum inter Canones hujus Synodi reperitur, videnturque potius ex dictis Sancti Basilii excerpti, uti ex Correctoribus Romanis supra notavi, quibus addi potest Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emend. Grat. dial.* 9. idipsum observans.

De variis superstitionibus Gentilium a Christianis vitandis.

Denique Gratianus saltem in fine suæ causæ volens materiam præcipuam sibi initio propositam attingere, Canone 13. usque ad finem agit contra varias ac superstitiosas Gentilium observationes, quasi a Christianis vitandas ostendit.

De superstitiosa calendarum observatione.

Et quidem *Canone* 13. ex Martino Bracarensi refertur, quod *non liceat iniquas observationes agere calendarum, & otiis vacare Gentilibus, neque lauro aut viriditate arborum cingere domos: omnis enim hæc observatio paganismi est.*

Unde hæc sumpserit Martinus nescio, citat quidem Doujatius tamquam hujus Capituli fontem Canonem 39. Laodicenum, sed nihil ibi de observatione *Calendarum*, aut *lauro & viriditate arborum.*

Adde & Concilium Turonense II. *Canone* 22. quod cultus *Calendarum Januarii* quidem meminit, qui & reprobatur, at reliquorum nulla ibi mentio fit.

Hoc constat, publica & superstitiosa lætitiæ signa ipsis Calendis primum a Gentilibus, dein a Christianis fuisse exhibita, quæ & indecoris choreis, aliisque vanis & superstitiosis observantiis fœdebantur, uti pluribus ostendit Du-Cange in suo glossario latinitatis, verbo *Calendæ*, & verbo *Cervulus.*

Cum autem verisimile sit, diversa pro varietate locorum & populorum adhibita fuisse vana & superstitiosa lætitiæ signa, quidni dicamus, quod Martinus Bracarensis Canonem, quo *Calendarum* observantiæ proscribebantur, accommodaverit genti suæ moribus, addendo quæ ibidem usitata erant; quod ipsi familiare fuisse pluribus ostendi potest.

Ejusdem festivitatis Calendarium Januarium meminit & *Canon* 14. sub nomine Zachariæ Papæ in Concilio Romano *cap.* 9. ubi & aliarum observationum, quæ eisdem Calendaris exhibebantur, mentio occurrit, atque inter cætera prohibetur quis *Brumam ritu Paganorum colere.*

Notat Antonius Augustinus quod *Canone* 62. *Synodi VI. in Trullo, Brumalia* prohibeantur, eaque videantur esse a *Bruma* dicta. Incidere autem *Bruma* solebat saturnalibus diebus, non longe a Calendis Januariis: unde apparet, Brumam coincidisse quodammodo cum Calendis Januariis: unde Canon hoc dicit: *si quis Calendas Januarias & Brumam ritu Paganorum colere præsumpserit.* Vide *Tomo VII. Schol. in Canonem* 62. *Trullanum.*

De magicarum artium inefficacia.

Docet *Canone* 15. Gratianus, magicas artes & incantationes nec morbis hominum, aut morbidis animalibus quidquam remedii posse afferre. Citatur hic Canon sub nomine Sancti Augustini, sed verba apud ipsum non reperiri monent Correctores Romani, qui una indicant loca unde desumpta apparent.

Dies Ægyptiaci qui?

Rursus *Canone* 16. sub nomine Augustini (sed penes quem rursus non reperitur) interdicitur observatio *Calendarum Januarii*, quibus adduntur *dies*, qui dicuntur *Ægyptiaci.*

De his diebus varii varia scripserunt, uti videre est apud Du-Cange in glossario latinitatis, verbo *dies Ægyptiaci*, apparetque sat verisimile, quod scribit Durandus in rationali *lib.* 8. *cap.* 4. *num.* 201. hos dies dici *Ægyptiacos*, qui ab Ægyptiis sunt inventi. *In Ægypto enim, ait, erant quidam Astrologi, qui quasdam constellationes nocivas humanis actibus in illis diebus invenerunt, ideoque illas notas hominibus esse voluerunt. Tamen illarum constellationum puncta scire propter errorem nostri computi non valemus: vel forte invenerunt dies bene constellatos, & ideo eos in Calendario notaverunt, ut in illis diebus potius quam in aliis, actibus insistatur, quorum errorem ne Ecclesia sequi videatur, a talibus cavetur abstinere.*

De origine strenarum.

Describuntur & in eodem hoc Canone, inhonestæ & superstitiosæ observationes, quæ Calendis Januariis fieri solebant, atque inter alia scribitur: *Et ad invicem dona donantur, quasi in principio anni*, boni fati augurio: quod hinc ad Christianos dimanaverit mos, Calendis Januariis strenas donandi aut mittendi, admodum verisimile est. Hic mos, cum nihil videatur superstitionis continere, merito retinetur, quemadmodum & alia plura Religio Christiana Gentilibus accepta, rejecta eorum superstitione, religiosissime retinet, & etiam inter Ecclesiasticas cæremonias recepit, uti in *Jure Ecclesiastico* sparsim notavi, & signanter *Tom. III. part.* 2. *sect.* 4. *tit.* 7. alias 38. *cap.* 1.

Eo-

De superstitiosa observatione dierum, annorum, &c.

Eodem Canone , uti & Canone 17. ex. Sancto Augustino ostenditur superstitiosum & enorme peccatum esse , observare dies & annos , aut lunæ , solisque cursum : variæque & aliæ superstitiosæ observationes describuntur.

CAUSA XXVII.

De matrimonio hic agit Gratianus , & cur?

GLOSSOGRAPHUS ad initium hujus causæ ait : *Tractato (vel tractatui) de negotiis & ministeriis Ecclesiasticis , adjungit de Sacramentis (Gratianus) . Primo de matrimonio , licet alia sint digniora , & magis necessaria , & hoc ideo , cum matrimonium magnum sit in Christo & Ecclesia Sacramentum , & tempore antiquius est , & usu communius . Antiquius , quia ante peccatum institutum est ; communius , quia cum Sacramenta omnia sint in Ecclesia Dei , hoc tamen apud gentes omnes est , sanctitas autem ejus non nisi in monte sancto ejus , id est , ubi Ecclesia ædificata est .*

Et quia de matrimonio (pergit glossographus) sæpe quæritur in judicio ; ideo assignando multiplicia ejus impedimenta tractaturus de eo continuat decem causas (Gratianus) .

Unde hic tractatus a causa vigesima septima usque ad causam trigesimam-sextam vocari solet tractatus de matrimonio.

Quæstio I. De impedimento voti.

Incipit autem Gratianus ab impedimento voti ; quæritque primo : „ an conjugium possit esse inter vo- „ ventes .

Votum castitatis impedit matrimonium.

Quod voventes matrimonia contrahere non possint , multis auctoritatibus ostendere nititur *parte 1. suæ quæstionis* , quæ demum finitur ad *Canonem* 40.

Neque sane desunt auctoritates , quibus evincatur , post votum Virginitatis nemini licere , voto durante , ad matrimonium convolare.

De duplici specie Virginum scilicet , velatarum , & non velatarum.

Illud tamen e multis patet , jam pridem discrimen fuisse inter eas , quæ simpliciter Virginitatem Deo promiserant , & eas , quæ publice se Deo sacraverant , & ab Episcopo velamen , ut indicium suæ consecrationis , acceperant.

Illis gravior quam his imponebatur pœnitentia , si votum violassent.

Et his quidem major diuturniorque pœnitentia , si votum violassent , imponebatur , quam illis , uti probat Canon 2. qui refertur sub nomine Gregorii ad Bonifacium , extatque apud Reginonem , itemque apud Burchardum & Ivonem , ex quo indubie illud descripsit Gratianus , neque apud Gregorium reperitur .

Quidquid sit , in hoc manifestissime indicatur distinctio inter Virgines velatas , & non velatas , circa pœnitentias illis injungendas , si a voto recedant.

Et sane hæc velatio arctiore quasi vinculo Virginem Deo consecrabat , & Christo quasi desponsabat : unde non nisi post diuturnam Virginitatis probationem velabantur : quin & quibusdam Canonibus cautum fuit , ne qua ante *quadragesimum* ætatis annum velaretur , uti notat Hugo Menardus ad *Sacram. S. Gregorii pag.* 21.

Distinctio inter velatas & non velatas expressis terminis probatur quoque ab Innocentio I. *Epist. 2. ad Victricium c. 12. & 13.* a Gratiano refertur utriusque capitis textus *Canone 9. &* 10. monetque glossographus ad *Canonem 9.* quod Virgines necdum sacro velamine tectæ , & votum solventes , minus peccent , quam velatæ.

De viduis continentiam promittentibus?

Nec tantum de puellis Virginitatem promittentibus , sed & de viduis , mortuis maritis , continentiam pollicentibus tractat Gratianus , earumque mentio etiam occurrit in citato *Canone* 2. referturque *Canone* 8. Decretum sub nomine Concilii Martini Papæ , qua inscriptione indicatur collectio Martini Bracarensis , quæ inscriptio falsa est , cum Canon hic sit *c.* 25. Concilii Triburiensis de an. 895. uti etiam monent Correctores Romani.

Viduæ velari prohibentur.

Viduas autem velare (inquit hic Canon) *Pontificum nullus attentet , prout statutum est in Decretis Gelasii Papæ cap.* 13.

Deinde adjicitur ex ejusdem Papæ Decretis *c.* 21. *Quod si propria sacerit voluntate continentiam professa , ejus intentio pro se reddat rationem Deo* . At in Decretis ita legitur : „ Nam de viduis sub nulla benedictione velandis , superius late duximus disserendum , quæ si „ propria voluntate professam pristini conjugii castitatem mutabili mente calcaverint , periculi earum interit , quasi debeant Deum satisfactione placare.

Post hæc ex dicto Concilio Triburiensi subjicitur : *Nos autem auctoritate Patrum suffulti , in hoc sancto Concilio sancimus , & libere indicamus , si sponte velamen , quamvis non consecratum , sibi imposuerit , & in Ecclesia inter velatas Deo oblationem obtulerit , velit , nolit sanctimoniæ habitum ulterius habere debet , licet sacramento confirmare velit , eo tenore , & ratione sibi velamen imposuisse , ut iterum posset deponere.*

Quod Triburiense alludve ejusdem aut recentioris ætatis Concilium decernit *de viduis , velamen , quamvis* non consecratum , sibi imponentibus , non apparet pristinis Canonibus aut Decretis Gelasii Papæ satis conforme . Olim enim solæ *Virgines* ab Episcopis *velatæ* leguntur : hinc plures sunt de velandis Virginibus Patrum tractatus , sed nullibi viduarum velatarum mentio occurrit.

Quæ velationis Virginum origo?

Virginum velatio originem habuisse videtur ex ritu antiquo apud pleraque Gentes , etiam non Christianas recepto , quo novis nuptis flamen seu velamen imponebatur , quo faciem velarent : ut quemadmodum his imponebatur velamen in signum contracti *carnalis* matrimonii , ita verisimiliter invaluit , ut mulieribus in publica continentiæ professione velamen imponatur in signum contracti *spiritualis* cum Christo matrimonii.

Cur Virgines potius quam viduæ velarentur

Quod solæ Virgines , non viduæ velarentur , ratio ex Apostolo , in secunda ad *Cor. 11. vers.* 2. sumpta apparet , ubi dicit : *Despondi enim vos uni viro Virginem castam exhibere Christo.*

Hinc enim concludendum apparebat , non posse proprie dici *desponderi* Christo ut *Virginem* castam , quæ alteri viro fuerat juncta.

Alia postea inter Virgines & viduas data distinctio , & cur?

Labentibus sæculis , cum sensim vera velationis origo & ratio in oblivionem abierit , creditum apparet , quod omnis inter consecrationem Virginum & viduarum distinctio esset penes solemnem Episcopi aut Sacerdotis benedictionem , adeo ut hæc solemnis benedictio solis Virginibus imponeretur , hæque solæ velamen *ab Episcopo benedictum* acciperent , viduæ vero sine illa *solemni benedictione* sibi velamen etiam *non consecratum* imponerent , & continentiam profiterentur , ad exemplum ejus , quod in nuptiis carnalibus contingit.

Scitur enim secundas nuptias , præsertim dum tales sunt ex parte mulieris , solemni benedictione Sacerdotis carere : quidni ergo similitudine quadam rationis hinc accepta , viduæ spiritualiter nubenti cum Christo , eadem benedictio negata?

Tandem in professione Virginum & viduarum omnis distinctio sublata est.

Tandem labentibus sæculis , veteri Patrum disciplina quasi oblivioni tradita , & velatione ac professione puellarum & viduarum ad simplices Presbyteros devoluta , omnis inter Virginum & viduarum professionem differentia evanuit , eodemque modo solemnem professionem emittunt , & velum religionis , si eas solemnem in religione professionem emittere contingat , recipiunt.

Exemplum tacitæ professionis.

Quod vero eodem Canone ex Concilio Triburiensi additur , quod vidua , quæ sponte sibi velamen *non consecratum* imposuit , & in Ecclesia inter velatas oblationem obtulit , debeat etiam velit nolit sanctimoniæ habitum retinere , evidenter *tacitæ* professionis , cujus in Decretalibus frequens mentio occurrit , exemplum est.

Verum hanc tacitam professionem ab usu recessisse scitur (*a*).

Quibus pœnis punienda violatio voti & professionis continentiæ?

Variæ pœnæ decernuntur in Virgines , aliasque , quæ continentiæ professionem vitio carnis violaverint.

Primo a fidelium communione & cœtu excluduntur , quin & recludi jubentur , præsertim viduæ , ut habet Canon 2. Item Monachi aut Monachæ , ut habetur in Canone 11. ex Concilio Triburiensi , de quibus ita statuitur : *Monachos atque Monachas , quæ abjecto proposito sanctitatis , illicita atque sacrilega contagione se miscuerunt , & in abruptum conscientiæ desperatione perductæ , de illicitis complexibus libere filios procrearunt , a Monasteriorum cœtu , Ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus , quatenus retrusæ in suis ergastulis , tantum facinus lamentatione continua deflentes , purificatorio possint igne pœnitudinis decoqui , ut eis vel ad mortem , solius misericordiæ intuitu , per communionis gratiam possit subveniri .*

Qua pœna puniendus , qui sacratam Virginem ducit.

Nec tantum mulieres continentiam professæ , ac deinde nubentes , excommunicantur , sed etiam ille , qui sacro velamine consecratam in conjugium duxerit , & post dicatum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscuerint , *a sacra communione detrudi jubentur , & nisi per publicam probatamque pœnitentiam omnino non recipi . Si tamen digne pœnituerint , transeuntibus de sæculo viaticum non negetur .*

Et rursus *Canone* 30. ex *Novella Justiniani* 124. *cap.* 64. decernitur : „ ut si quis rapuerit , vel sollicitaverit , vel corruperit *Ascetriam* , vel *Diaconissam* , vel „ *Monacham* , vel aliam mulierem , religiosam vitam , „ vel habitum habentem , bona ipsius & eorum , qui „ hujusmodi sceleris communione contaminati sunt , „ Ecclesiæ vendicentur , ipsi autem *capitali periculo* subjiciantur.

Porro notandum , non eamdem ubique , aut omni tempore circa hæc fuisse disciplinam , ideoque loca & tempora , quibus Canones editi fuerint , aut eorum auctores floruerunt , diligenter distinguenda esse.

Insuper observandum , in præsenti quæstione , plurimos a Gratiano referri textus mutilatos , necnon alienis auctoribus inscriptos , uti pene ad singulos notarunt Correctores Romani , quibus adde Canonem 20. assignatum S. Augustino de *conflictu vitiorum & virtutum* , quem non esse Augustini a multis observatum erat , & pluribus præmonitione huic tractatui præfixa , in appendice *tomi 8. operum S. Augustini col.* 219. probant eruditi eorum operum revisores Monachi Benedictini.

Ex his interim auctoritatibus concludit Gratianus ad

(a) Saltem in Galliis ignorantur tacitæ professiones. Post Constitutionem Molinensem an. 1566. datam, desierunt supremi Galliarum Senatus eas agnoscere; secuti sunt effatum Clementi III. attributum , *cap. porrectum* 13. ij. *de Regularibus* , Monachum non facit habitus, sed professio Regularis.

Quædem a Gratiano allegantur pro invaliditate matrimonii contracti a voventibus.

„ ad calcem Canonis 40. quod „ voventes prohibeantur „ contrahere matrimonia, & quidam eorum, si contraxerint, separari jubeantur „. Hoc postremum membrum probat præcipue auctoritate *Canonis* 40. ex Concilio Romano sub Innocentio II. qui sæculo XI. sedit: quo sancitur, ut sacris Ordinibus initiati, *regulares Canonici*, *Monachi*, *atque Conversi*, *professi*, *si sanctum transgredientes propositum*, *uxores sibi copulare præsumpserint*, separentur, *hujusmodi namque copulationem*, *quam contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam*, matrimonium non esse censemus.

Quædam e contra pro validitate.

Post hæc allegat *Canones* 41. textum Sancti Augustini ex tractatu *de bono viduitatis*, quo aperte probat Augustinus, matrimonia post votum continentiæ, a virginibus & viduis quidem illicite contrahi, sed tamen non esse adulteria, immo esse veras nuptias: *Qui dicunt*, ait, *talium nuptias non esse nuptias*, *sed potius adulteria*, *non mihi videntur satis acute ac diligenter considerare quid dicant*.

Conatur illa conciliare Gratianus, sed male.

Gratianus pro conciliandis his in speciem diversis auctoritatibus ad calcem *Canonis* 43. ait; Quod voventes „ præmissis auctoritatibus jubentur ab invicem discedere, „ quorum vero conjugia auctoritatibus Augustini & „ Theodori solvenda non sunt, in capitulo de ordinatione Clericorum evidenter ostenditur.

Evidens est, nos a Gratiano hic remitti ad *Distinctionem* 27. ubi hanc in speciem contrarietatem solvit per distinctionem voti simplicis & voti solemnis: quam distinctionem ætati Augustini aut Theodori non convenire ibidem notavimus, atque Gratianum fuisse primum auctorem distinctionis inter votum solemne & simplex in ordine ad impediendum vel dirimendum matrimonium (*a*).

Si Gratianus tempora & loca distinxisset, nequaquam ad novam hanc distinctionem inter *solemne* & *simplex* votum recurrere debuisset.

Quæst. II.

Altera quæstione hujus causæ quærit Gratianus: an „ puellæ alteri desponsatæ possint renunciare priori conditioni & transferre sua vota ad alium?

Priusquam quæstionem hanc resolvat, quærit, utrum solus consensus matrimonium faciat, & qualis debeat esse consensus.

Solus consensus matrimonium facit.

Quod solus consensus matrimonium faciat, & conjuges, probat in primis ex vulgata definitione matrimonii, quæ ad nuptias solum consensum requirit, juxta illud Isidori, *consensus facit matrimonium*. Item auctoritate auctoris operis imperfecti in Matthæum (quem hic *Canone* 1. & alibi sæpius falso citat Gratianus sub nomine S. Chrysostomi) qui dicit; *Matrimonium quidem non facit coitus*, *sed voluntas*; & *Canone* 2. auctoritate Nicolai I. at notandum Correctores Romanos ex ipsis Nicolai responsis aliqua mutasse, quod fit, ut in Codicibus correctis, non amplius habeatur Decretum, prout a Gratiano editum fuit, sed ut a Correctoribus illis prætextum correctionis, mutatum est: ut sæpius ab ipsis factum esse monuimus.

Ex his ergo concludit Gratianus; cum solus consensus matrimonium faciat, etiam illos, inter quos talis consensus intercessit, veros conjuges esse.

Quis consensus matrimonium facit, an cohabitationis, an copulæ?

At nunc ulterius quærit: quis consensus matrimo„ nium faciat, an consensus cohabitationis an carnalis „ copulæ, an uterque „?

Ratio dubitandi erat, quia si prior sufficeret tunc frater cum sorore matrimonium posse contrahere: si posterior, scilicet *carnalis copulæ* requiratur, *inter Mariam & Joseph non fuit conjugium*: „ Voverat enim „ Maria se Virginem perseveraturam.... si ergo con„ tra suum propositum postea consensit in *carnalem* „ copulam, rea facta est voti Virginalis mente, etsi „ non opere violati. Quod de ea sentire nefas est, sicut „ Augustinus ait. „

Tum subjicit prolixum discursum sub nomine Augustini, quo vult ostendere, quomodo sine violatione pudicitiæ, aut voti Virginalis, fuerit conjugium inter Mariam & Joseph: *Committens*, inquit, *Virginitatem suam divinæ dispositioni consensit in carnalem copulam*, *non illam appetendo*, *sed divinæ inspirationi in utroque obediendo*. Discursum hunc non reperi apud Augu„ stinum „ sed videri a Collectore ex variis locis beati „ Augustini, potissimum ex libello de Virginitate con„ fectum „ monent Correctores Romani.

Pluribus post hæc probat Gratianus consensum, non carnalem coitum conjuges facere.

Multa quoque hac quæstione miscet Gratianus, quæ sibi in speciem contraria videntur, variasque conciliandi rationes adducit.

An conjux sine alterius licentia possit continentiam profiteri?

In primis *Canone* 23. & sequentibus, probat, neutrum conjugum posse sine licentia alterius continentiam pro„ fiteri: „ Sponsi vero (ait ad calcem *Canonis* 26.) „ inconsultis, quas sibi desponsaverunt, exemplis & „ auctoritatibus probantur continentiam posse servare „. Probat id exemplo SS. Macharii & Alexii, qui initis *nuptiis*, sponsas suas deseruisse, & continentiam, vitamque eremiticam seu solitariam amplexi dicuntur: „ atque ex his concludit: „ Horum exemplo patet, „ quod sponsi sponsarum suarum non exquisito consensu, „ continentiam valeant profiteri „.

Famosa admodum est historia Sancti Alexii, cujus hic meminit Gratianus, at non æque eruditis apparet authentica, uti nec Decretum sub nomine *Eusebii Papæ*, hic a Gratiano *Canone* 27. in ejusdem assertionis probationem allegatum.

Interim ex allegatis fat probatum supponens Gratianus, desponsos posse sine mutuo consensu, se Deo in *Monasterio* consecrare, ad calcem *Canonis* 28. concludit, quod inter sponsum & sponsam conjugium non sit: quia conjuges sine mutuo consensu se Deo offerre non possunt, quod sponsis licet.

Quæ impotentia dirimat matrimonium, & quæ non?

Post hæc allegat *Canone* 29. Decretum sub nomine Gregorii de separatione conjugis ob probatam viri impotentiam: quod falso Gregorio attribui notat Stephanus Baluzius, probatque sumptum ex Epistola Rabani Mauri archiepiscopi Moguntini ad Heribaldum, quam cum brevi præfatione evulgavit ad calcem Reginonis Abbatis: extatque præsens Decretum seu responsum *cap.* 29. hujus Epistolæ; sed Cœlestinus III. in *cap.* 5. *de frigidis & malefic.* citat hoc ipsum responsum sub nomine Gregorii, secutus nimirum, more aliorum Pontificum, auctoritatem Gratiani.

Interim ex hoc Decreto concludit Gratianus, quod impossibilitas commercii carnalis, si post carnalem copulam in aliquo inventa fuerit, non solvat conjugium: si vero ante carnalem copulam deprehensa fuerit liberum facit mulieri alium virum accipere, uti loquitur ad calcem dicti Canonis, concluditque: „ inde „ apparere, illos non fuisse conjuges: alioquin non „ liceret eis ab invicem discedere, excepta causa „ fornicationis: & sic discedentes oportet manere in„ nuptos, aut sibi invicem reconciliari.

Matrimonium aliud est initiatum sive ratum, aliud consummatum.

Cum autem hæc contrariari viderentur illis auctoritatibus, quibus sponsi etiam *conjuges* dicuntur, antequam carnaliter commisceantur, pro conciliatione notandum monet ad calcem *Canone* 34. „ Scriptum esse „ quod conjugium desponsatione initiatur, commixtione „ perficitur. Unde, ait, inter sponsum, & sponsam „ conjugium est, sed *initiatum*, inter copulatos & „ conjugium *ratum*.

Alludit hic Gratianus ad illud, quod sub nomine Ambrosii scriptum est *Canone* 5. & rursus paucioribus verbis repetitur *Canone* 35. *Cum initiatur conjugium*, *conjugii nomen asciscitur*, *non cum puella viri admixtione cognoscitur*.

Tum iterum concludit Gratianus: „ Ecce quod in „ desponsatione conjugium initiatur, non perficitur.

Hanc distinctionem latius extendit ad finem *Canonis* 39. docens, quod juxta hanc distinctionem intelligenda est illa auctoritas Augustini: *Non dubium est*, *illam mulierem non pertinere ad matrimonium*, *cum qua commixtio sexus non docetur fuisse* (Canone 16.) *ad matrimonium perfectum*: „ subintelligendum est, tale „ videlicet, quod habeat in se Christi & Ecclesiæ „ sacramentum .... cuncta ergo, ait, quæ de non „ separando conjugio inducta sunt, de *perfecto* intelli„ guntur, quod sponsali conventione initiatum est, „ & officio corporalis commixtionis est consummatum. „ Illa vero, quibus separabile conjugium ostenditur, „ de *initiato* intelliguntur, quod nondum officio sui „ perfectum est „.

Ratum dissolvi potest, consummatum non item.

Et ad finem *Canonis* 45. concludit: „ Sponsas con„ juges appellari spe futurorum, non re præsentium: „ quomodo ergo conjuges a prima fide desponsationis „ appellantur, si ista quæ asseritur sponsa, conjux esse „ negatur? Sed a prima fide desponsationis, conjux „ dicitur appellari, non quod in ipsa desponsatio„ ne fiat conjux, sed quia ex fide, quam ex despon„ satione invicem debent, postea efficiuntur conju„ ges „.

Ex his haud difficile est intelligere, triplicem distinctionem illam Canonistis & Theologis familiarem sponsalium de futuro, matrimonii rati, sive sponsalium de præsenti, & matrimonii consummati, Gratiano notam fuisse; immo forsan primo a Gratiano expressa & impensa, ejusdem auctoritate a Canonistis & Theologis recepta fuit.

Quæ sit illius distinctionis origo?

Ulterius quidni dicamus, eadem auctoritate Gratiani fuisse receptum, per matrimonium *consummatum* repræ-

(a) Dicendum tamen est hanc Gratiani distinctionem veteri ac legitimo non extare fundamento: longe antequam suum Decretum conderet Gratianus, constare videbatur, quoddam esse continentiæ votum, quod matrimonii vinculum dirimeret; quoddam vero cui jus illud non tribuebatur. Sunt enim Canonistæ, qui vestigia voti matrimonium dirimentis deprehendunt in Concilio, quod in Hibernia an. 450. habuit Sanctus Patricius. Volunt jus illud deinde Romæ obtinuisse vertente seculo sexto, ac tandem an. 1138. declarante Concilio Lateranensi secundo, hoc jus in universa Ecclesia Latina fuisse observatum. Undenam tanta vis cuidam votum, cui negabatur? undenam illud discrimen? nisi quia prius solemni ritu ac publice, posterius vero privatim fiebat: quod autem publice fit majore vi donare solet, quam id quod privatim peragitur. Quapropter conjicere licet distinctionem inter votum solemne & votum simplex esse Gratiano antiquiorem, aut saltem ab ipso sine fundamento non fuisse excogitatam.

sentari unionem *Christi* cum *Ecclesia*: per ratum vero, sive mutuum consensum de præsenti, duntaxat *initiatum*, repræsentari solam unionem Christi, cum *anima justi per charitatem*: atque hinc illud esse omnino indissolubile: hoc vero solvi posse saltem per professionem continentiæ, uti notavit Gratianus ad calcem Canonis 26. ad quam notam respexisse Alexandrum III. in *c.* 2. ✠ *de convers. conjug.* indicat clausula parentheli inclusa, *sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt*, & observavit Franciscus Florens in commentario ad hanc quæstionem.

Sponsalia alia sunt de præsenti, alia de futuro; quæ sit inter illa differentia?

Denique *Canone ultimo* sub nomine *Augustini* evidenter expressit distinctionem inter sponsalia de futuro, & de præsenti. Asseritur enim quod *duobus modis dicatur fides, pactionis & consensus: si quis* (inquit) *alicui mulieri fidem fecerit pactionis, non debet aliam ducere; si aliam duxerit, pœnitentiam debet agere de fide mentita: maneat tamen cum illa quam duxit, non enim rescindi debet tantum sacramentum. Si autem fecerit fidem consensus, non licet aliam ducere, si autem duxerit, dimittet eam, & adhærebit priori.*

Hic evidenter Gratianus expressit, sponsalia de futuro solvi per sequens matrimonium, licet illicite contractum contra fidem datam: nihilominus sic contractum esse verum & validum matrimonium. Sponsalia autem de præsenti non dissolvi, sed contractum secundum matrimonium esse invalidum, propter sponsalia de præsenti.

Sponsalia de futuro per copulam sequentem olim transibant in sponsalia de præsenti.

Quod autem Canoni adjungit Gratianus: „ est autem „ fides pactionis, quando aliquis promittit fidem alicui, quod eam ducet, si permiserit ei rem secum „ habere: „ vel etiam pro consensu, videtur eam habere sententiam, ut qui post sponsalia *concubitus* atque congressus sequitur, sit *pro fide consensus*, atque ita pro matrimonio *præsumpto*: quod & auctoritate Gratiani receptum fuit, & in Decretalibus præsumptum matrimonium appellatur, in *cap.* 20. & *fin.* ✠ *de sponsal.* quibus declaratur, sponsalia de futuro per subsecutam copulam carnalem transire in sponsalia de præsenti: *quia licet præsumptum matrimonium videatur, contra præsumptionem tamen hujusmodi non est probatio admittenda*, ait citatum c. 20.

Plura hic mutilata & supposititia a Gratiano allegantur.

Circa auctoritates præsenti quæstione a Gratiano adductas, speciatim notandum plerasque vel mutilatas esse, vel auctoribus non suis inscriptas, uti & ad singulos pene Canones notarunt Correctores Romani, & Stephanus Baluzius.

Pluribus exemplis ostenditur decretalium Collectores cæco modo Gratianum fuisse secutos.

Porro sicuti Gratianus simpliciter secutus fuit fidem præcedentium Collectorum, atque ita & eorum errata mutuavit; sic & subsequentes Collectores, quin & Romani Pontifices in suis responsis & Decretalibus eidem Gratiani secuti sunt: ac signanter ex hac quæstione jam supra monui referri sub nomine Gregorii fragmentum Epistolæ Rabani Mauri, & rursus refertur in *cap.* 2. ✠ *de Reg. Jur.* sub nomine Joannis Chrysostomi: *omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur*, quia hic *Canone* 4. sub ejus nomine extant, quæ tamen non Chrysostomi sed incerti auctoris *operis imperfecti* in Matthæum esse, monent Correctores Romani.

Similiter quæ *Canone* 8. referuntur ex Concilio Africano, extant sub nomine ejusdem Concilii in *cap.* 1. ✠ *de condit. appositis, &c.* quamvis in nullo Concilio Africano inveniantur.

Rursus, quæ Canone finali falso attribuuntur Augustino, eidem inscribuntur in *cap.* 1. ✠ *de sponsa duorum*: & quod amplius, verba Gratiani explanationis gratia Canoni subjecta, hic tanquam verba Canonis referuntur; quia scilicet hæc Gratiani verba irrepserant per errorem in ipsum textum, uti monet Franciscus Florens.

Ut inde appareat, quam cæco modo auctoritatem Decreti Gratiani sequuti fuerint Decretalium Auctores & Collectores.

CAUSA XXVIII.

De impedimento infidelitatis.

Casus in hac causa propositus.

PROSEQUENS Gratianus materiam matrimonialem, ac notanter impedimentorum, hac causa agit de impedimento infidelitatis, eumque in finem proponit hunc casum: „ Quidam infidelis in conjugio positus, ad „ fidem conversus est, uxor vero odio fidei Christianæ „ ab eo discessit. Ille quamquam fidelem uxorem accepit, qua mortua Clericus efficitur. Tandem vitæ „ & scientiæ merito in Episcopum eligitur „.

Quæstiones ex casu elicita.

Ex hoc casu tres elicit quæstiones, quarum *prima* quærit, an conjugium sit inter infideles; secunda an si alter infidelium convertatur ad fidem, altero manente in infidelitate, liceat fideli ab infideli recedere, & alias nuptias, eo adhuc vivente, contrahere: tertia, an sit reputandus bigamus, qui ante baptismum habuit unam, & post baptismum alteram.

Quæstio I. & II.

Duæ primæ quæstiones vix separari possunt, cum auctoritates ad utramque pertinentes inter se misceantur.

Immo nec nisi unicus Canon 2. ad decisionem secundæ quæstionis pertinens sub illa quæstione referatur:

Gratiani resolutio circa has quæstiones hæc est. Primo inter infideles & inter Judæos esse & fuisse verum ac legitimum matrimonium, quemadmodum concludit ad calcem *Canonis* 14. una respondens eis, quæ in speciem contrariari videbantur.

Verum est matrimonium inter infideles.

Matrimonium fidelis cum infideli vetitum est.

Secundo, matrimonium fidelis cum infideli aut Judæo esse utroque Testamento veteri & novo vetitum, uti multis auctoritatibus ac signanter S. Augustini *Canone* 9. ex *lib.* 1. *de adulterinis conjugiis* probat.

Matrimonium infidelium non habet vim sacramenti, adeoque nec indissolubile est.

Tertio, matrimonium duorum infidelium vel Judæorum inter se, non esse, *ratum*, neque habere effectum & vim *sacramenti*: adeoque neque esse indissolubile.

Gratianus distinguit triplex conjugium, legitimum & non ratum, ratum & non legitimum, legitimum, & ratum.

Hinc ad finem *Canonis* 17. ait: „ conjugium aliud est „ legitimum & non ratum, aliud ratum & non legitimum, aliud legitimum & ratum. Legitimum conjugium est, quod legali institutione vel provinciæ „ moribus contrahitur. Hoc inter infideles ratum non „ est, quia non est firmum & inviolabile conjugium „ eorum: dato enim libello repudii, licet eis recedere „ ab invicem, & aliis copulari lege fori, non lege poli, „ quam non sequuntur. Inter fideles vero ratum conjugium est, quia conjugia semel inita inter eos, ulterius solvi non possunt. Horum quædam sunt legitima, veluti cum uxor a parentibus traditur, a sponso „ dotatur, & a Sacerdote benedicitur „.

„ Hæc talia conjugia legitima & rata appellantur. „ Illorum vero conjugia, qui contemptis omnibus illis „ solemnitatibus, solo affectu aliquam sibi in conjugem „ copulant, hujusmodi conjugium non legitimum, sed „ ratum tantummodo esse creditur „.

Cum ergo infidelium matrimonium non sit *ratum*, nec *indissolubile*, quæritur, an uno eorum ad fidem converso, liceat huic ab infideli recedere, & ad alias nuptias transire.

Hanc quæstionem fuse discutit Sanctus Augustinus *lib.* 1. *de adulterinis conjugiis*, e quo desumpti sunt Canones 8. & 9. hujus primæ quæstionis, quibus jungendus Canon 4. ex eodem Doctore *de fide & operibus cap.* 16. præsertim si ipse locus Augustini legatur, quem ad calcem Canonis junxerunt Correctores Romani.

Quandonam conjux fidelis ab infideli discedere possit, & ad alias nuptias transire.

Docet autem Augustinus, quod unus infidelium ad fidem conversus ab infideli discedere nequeat, si infidelis sine contumelia creatoris fideli cohabitare velit, conformiter ad monitum Apostoli 1. *ad Corinth. cap.* 7. *vers.* 12. *Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, &c. Non propter vinculum cum talibus conjugale servandum, sed ut acquirantur Christo, recedi ab infidelibus conjugibus Apostolus vetat.* Quod pluribus ibidem prosequitur Augustinus, qui & illic exponit rationes cur fideli non liceat infidelem dimittere, eo scilicet casu, quo uterque conjux unius erat infidelitatis tempore initi matrimonii, & postea unus illorum ad fidem est conversus, & consentit infidelis sine periculo perversionis cum fideli cohabitare (*a*).

Si vero infidelis nolit absolute cum fideli cohabitare, sed recedere velit, aut saltem nolit, nisi sub conditione fidei Christianæ adversante, tunc liberum est fideli recedere. & ad alias nuptias transire, prout locis citatis late docet S. Augustinus; reflectens enim ad Apostoli verba: *quod si infidelis discedit, discedat: non est enim frater aut soror subjectus in hujusmodi, id est* (ait) *ut propter fidem Christi etiam ipsa uxor legitima societate conjuncta, sine ulla culpa relinquatur, si cum viro Christiano propter hoc, quod Christianus est, permanere noluerit.*

Similiter citata verba Apostoli exponit Ambrosiaster: ejus verba nonnihil mutilata referuntur *Can.* 2. *quæst.* 2. falso attributa S. Gregorio. *Non enim ratum est matrimonium, quod sine Dei devotione est, ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit: contumelia enim Creatoris solvit jus matrimonii circa eum, qui relinquitur, ne accusetur, si alii copuletur.* Ita legitur apud Ambrosium.

Ex his concludit Gratianus sub finem citati *Canonis* 2. *quæstionis* 2. quod infidelem discedentem fidelis sequi non debeat, liceatque ei aliam ducere.

At una monet: „ hoc non nisi de his intelligendum „ esse, qui in infidelitate copulati sunt. Cæterum, „ inquit, si ad fidem uterque conversus est, vel si „ uterque fidelis matrimonio junctus est, & procedente „ tempore alter eorum a fide discesserit, & odio fidei „ conjugem dereliquerit, derelictus discedentem non „ comitabitur: non tamen illa vivente alteram ducere „ poterit: quia ratum conjugium fuerat inter eos, „ quod nullo modo solvi potest. „

Sententiam Gratiani sequuti sunt uno consensu Theologi & Canonistæ: quin & ipsi Romani Pontifices eam in omnibus adoptarunt, uti videre est in Decretalibus Clementis III. & Cœlestini III. quæ extant sub titulo de *conversione infidelium* in secunda collectione apud Antonium Augustinum, & quod notandum, sequuti Gratianum, verba Ambrosii tribuunt S. Gregorio, quia, uti notavi, ea a Gratiano *Canone* 2. huic Pontifici fuerant assignata.

Si-

(a) Nostra ætate ea disciplina Romæ observatur; scilicet conjugi Judæo spatium 40. dierum assignatur ad fidem amplectendam, ut deinde cum fideli conjuge possit habitare, quod si elapso eo tempore nolit Judaismum deserere, tunc Ecclesiæ auctoritate separantur conjuges quoad torum & habitationem, illæsa tamen matrimonii vinculo, quamvis conjux infidelis habitare vellet sine injuria Creatoris.

Similiter & Innocentius III. sententiam Gratiani quoad utrumque distinctionis membrum adoptavit *in cap. 7. ✠ de divortiis*.

An sit bigamus, qui duas uxores, unam ante, alteram post baptismum habuit? Quæst. III.

In casu sive hypothesi ad initium causæ proposito, supposuerat Gratianus, quod infidelis, qui in infidelitate acceperat uxorem infidelem, postmodum conversus & baptizatus, secundam duxerit uxorem fidelem. Hinc quærit, an hic censendus sit bigamus, & ea ratione excludendus a Clericatu; utraque difficultate proposita concludit quæstione tertia Gratianus, munitus auctoritate S. Augustini & Innocentii I. illum habendum pro bigamo: de quo latius autem *dist.* 26.

CAUSA XXIX.

De impedimento erroris. Quæstio I. Error triplex, personæ, qualitatis, & conditionis.

HAc causa tractat Gratianus de impedimento erroris, eamque in duas quæstiones dividit.

Priorem nulla adducta auctoritate solvit, atque errorem versari vel circa *personam*, vel circa *fortunam* aut *qualitatem*, vel denique circa *conditionem*, puta quod sit conditionis servilis, qui putabatur liber; ac dein exposita natura singulorum errorum, resolvit hac quæstione, errorem antecedentem, quæ versatur circa *personam*.

Quis error matrimonium impediat.

☞ Ait hoc errore impediri matrimonium, id est illud irritum reddi, quia error ejusmodi tollit consensum, qui est de essentia matrimonii: nihil enim est consensui tam contrarium, quam iste error antecedens; v. g. si quis intenderet contrahere matrimonium cum Anna, & ex errore antecedente contraheret cum Catharina, error ille invalidum redderet matrimonium, quia tolleret consensum in materiam naturalem contractus conjugalis; quod error *fortunæ* aut *qualitatis* non efficit jure naturali, ut docet S. Thomas *in 4. sent. dist. 12. qu. 6.* „ Error fortunæ, vel qualitatis, „ non irritat matrimonium, quia non excludit consensum; non secus ac si quis emerit vineam, quam „ putabat esse uberrimam, quamvis ille erraret circa „ qualitatem rei minus fertilem emendo, non potest „ tamen venditionem rescindere, quia esse diversitatis „ qualitatis non variat aliquid eorum, quæ sunt de „ essentia contractus. „ ☜

At Gratianus errorem conditionis proposuit ut impedimentum, quod matrimonium dirimit.

Quæst. II.

Quæstione enim secunda quærit Gratianus, an error *conditionis* ponat impedimentum, ac tribus primis Canonibus probat, inter omnes cujuscumque conditionis homines posse consistere matrimonium, quod hodie etiam receptum est, & probatum, licet fatendum sit Decreta hic a Gratiano relata esse apocrypha.

Post hæc adductis nonnullis auctoritatibus, concludit, quod si ingenuus acceperit in conjugem aliquam servilis conditionis, aut ingenua servum, cum crederetur *liberæ conditionis*, non cogatur cum ea remanere, quod potissimum probat Decreto relato in *Can. 5.* sub nomine Concilii apud Vermeriam, *cui interfuit Rex Pipinus cap. 8.* „ cum enim ibi dicitur, *sciens illum servum*, datur intelligi (inquit) quod si nesciret „ illum servum esse, non cogitur cum eo manere. “

Extat *Tom. VI. Concil. gener. col.* 1656. Concilium Vermeriense celebratum anno 752. temporibus Regis Pipini, sed Decretum hoc inter illius Canones non reperitur, quamvis *Can.* 6. aliqua occurrant eorum, quæ sub nomine ejusdem Concilii apud *Vermeriam* refert hic Gratianus *Can* 4. sed non parum mutilata.

Monent ad calcem citati *Canonis* 4. Correctores Romani: „ scriptum est nomine totius Universitatis Lo„ vaniensis ad S. D. N. Gregorium XIII. extare in „ Bibliotheca B. Trudonis librum manuscriptum sub „ titulo: *Excepta Decretorum*, in quo inter alia capi„ tula istius Concilii apud Vermeriam, habentur hoc, „ & sequens caput. “

Etsi adducta a Gratiano non videantur solide probare errorem conditionis servilis dirimere matrimonium, ejus tamen opinio recepta est.

Sed cum non dicatur, cujus ætatis aut conditionis sit hic liber manuscriptus, nihil quoque de auctoritate Decreti ex hoc manuscripto certi statuere possumus.

Sane si ad incudem revocarentur a Gratiano adducta, nescio num sat solido fundamento niteretur Gratiani resolutio de errore conditionis dirimente matrimonium. Hoc scimus, auctoritate Gratiani, a Theologis & Canonistis receptam esse restrictionem hic per Gratianum factam, nimirum quod error conditionis servilis inducat impedimentum dirimens, non autem error circa aliam qualitatem seu conditionem, notanter postquam Pontifices juxta eamdem responderunt, eorumque responsa in Decretales sub titulo *de conjugio servorum*, & alibi relata fuere.

☞ Sed prædicti Theologi ajunt per ignoratam servitutem dirimi matrimonium jure humano, non autem naturali; quia secundum jus naturæ, objectum conjugalis consensus non est qualitas personæ, sed ipsa persona, quæ natura sua non est servus; nemo enim jure naturali servus est: ut diserte probarunt Grotius *lib. 3. de Jure belli & pacis*, & Samuel Puffendorf in opere, cui hunc fecit titulum *Jus Naturæ & Gentium lib. 3. cap. 2.* ☜

CAUSA XXX.

De impedimento cognationis spiritualis.

GRATIANUS pergens in exponendis impedimentis matrimonii, hac causa agit de impedimento *cognationis spiritualis*, intermiscens tamen more suo nonnulla ab hoc articulo aliena; scilicet, *quæst.* 2. nonnulla dicit *de ætate* ad matrimonium necessaria, & *quæst.* 5. obiter quædam perstringit de vetitis matrimoniis *clandestinis*.

Casum hunc proponit: „ quidam populorum frequen„ tia impeditus, filium suum de baptismate suscepit, „ dum crederet se alienum suscipere, uxor autem ejus „ dum callide vellet suscipere proprium, suscepit alie„ num, quem vir sibi adoptavit in filium, & ex uxo„ re sibi filia nascitur, quam filio suo adoptivo, spi„ rituali uxoris, dum uterque esset in cunabilis, tra„ dit. Post triennium uxor moritur, & compater ejus „ relictam compatris uxoris suæ clam sibi desponsavit: „ aliquantulum temporis effluxit, & alius eam duxit „ in uxorem. “

Ex hoc quinque quæstiones efformavit Gratianus.

Quæstio I. An conjux levans proprium filium de sacro fonte debeat a conjuge separari.

Quæstione 1. quærit: „ an uxori suæ debitum red„ dere valeat, qui proprium filium de sacro baptisma„ te suscepit? “

Parte 1. allegat duos Canones, quibus negativa probari videtur.

Quædam allegantur a Gratiano pro parte affirmativa.

Et quidem *Can* 3. refert fragmentum Epistolæ sub nomine *Deusdedit sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopi*, quo dicitur in quodam Concilio constitutum, ut *nullo modo se in conjugio reciperent mulieres, ac viri, quicumque aliqua ratione susceperint natos proprios, sed separarent se, ne suadente diabolo tale vitium innotescat*.

Verum Concilii vel conventus, cujus hic mentio fit, nulla extat memoria, multaque alia in hac Epistola occurrunt, quæ eam ut spuriam rejiciendam eruditis persuaserunt, eamque uti suspectam notat Labbæus *Tom. V. Concil. general. col.* 1648.

Adde & Papebrochium in conatu Chronico-Historico ad Catalogum Pontificum in hoc Pontifice.

Adducit præterea Gratianus *Can.* 2. Decretum sub nomine Concilii *apud Vermerias*, sed in Concilio Vermeriensi anni 752. inserto *Tom. VI. Concil. gener.* non extat; sed reperitur in Concilio Compendiensi anni 757. *Can.* 12. ubi & præsens Canon in margine notatur.

Hoc *Canone* Decretum legitur: *Si quis filiastrum vel filiastram suam ante Episcopum tenuerit ad confirmationem, separetur ab uxore sua, & nunquam aliam recipiat.*

Gratianus supponere videtur, hæc sat aperte probare, quod is, qui proprium filium in spiritualem sibi transferens, uxori suæ debitum reddere non valeat.

Additur in Epistola Deusdedit relata Canone 1. quod post annum possit aliam uxorem ducere.

Sed notandum quod post verba dicti *Canonis* 1. ex Gratiano jam relata, addatur in ipsa Epistola *Deusdedit*, prout integra inter Decretales Romanorum Pontificum edita est, & hodie extat apud Labbæum hæc clausula: „ mulieres vero, cum separatæ fuerint pro „ hac illicita re, a propriis viris totam præcipimus „ recipere dotem, quam in die nuptiali receperunt, & „ post expletum annum recipiant *alium virum*, simili„ ter & *vir uxorem*. “

Mirum quantopere hæc Decretalis sic concepta vexaverit doctores, quod hic viderent matrimonium *legitime* contractum & *consummatum dissolvi*, quoad *vinculum*, ob superveniens impedimentum solo jure humano inductum.

Sed non reflexerunt, quod vel hoc ex capite merito tamquam fictitia hæc Epistola esset rejicienda, præterquam quod nec alia suppositionis desint indicia.

Interim qui hanc suppotititiam Epistolam ut authenticam reputarunt, & inter Decretales Pontificum retulerunt, nequaquam dubitasse videntur, quia Pontifices similem errorem in suis Decretalibus proponere possent.

Tum plures auctoritates adducit pro parte negativa.

Porro Gratianus *parte* 2. suæ quæstionis adducit plures auctoritates, quibus probari videtur, conjuges propter superveniens simile impedimentum separari non debere, ac signanter *Can.* 3. responsum Nicolai I. qui interrogatus, utrum *mulier, quæ viri filium ex alia fœmina genitum de sacro fonte levaverit, postmodum possit cum eodem viro copulari, respondit, ideo eos fungi posse, quia secundum sacros Canones, nisi amborum consensu, nullius religionis obtentu debet conjux dimittere conjugem*.

Extat hoc Nicolai responsum apud Cochlæum inter Decreta a Gratiano collecta *tit. 19. cap. 5.* illudque incertis annumeraverat Antonius Augustinus *lib. 2. de emend. Grat. Dial. 19.*

Si tamen id per fraudem aut fallaciam contigerit, pœnitentiam injungendam esse indicat idem Nicolaus in Epistola Bituricensi Episcopo, cujus fragmentum extat *Canone* 6. Extat & apud Cochlæum eodem titulo *cap.* 2. pronuntiatque & de hoc Antonius Augustinus eodem Dialogo: *hoc etiam caput in incertis numeratur*.

Refertur quoque de uxore, quæ filium suum coram Episcopo tenuit ad confirmationem, *Canone* 4. ex

Concilio Cabillonensi II. *si fraude aliqua*, ut a viro suo separetur, id egerit, *propter fallaciam suam*, *aut propter fraudem*, *quamdiu vivet*, *agat pœnitentiam*, *a viro suo tamen non separetur*.

Tum addit *Canon* 7. fragmentum Epistolæ Joannis VIII. quo scribit, virum ? qui in *necessitate* propriam prolem baptizaverit, *suæ uxori sibi jam legitime sociatæ*, *impune quamdiu vixerit*, *manere conjunctum*.

Est etiam quædam cognatio spiritualis inter confessarium & pœnitentem.

Cumautem non tantum per baptismum quis dicatur regenerari, sed etiam per Sacramentum pœnitentiæ, tamquam per secundas naufragii tabulas, hinc & creditum jam pridem fuit, inter pœnitentem & Sacerdotem spiritualem quamdam cognationem oriri, atque Gratianus ad calcem *Canonis* 7. „ dicitur etiam spiri„ tualis filia Sacerdotis, quæ ei peccata sua con„ fitetur “.

Unde peccatum carnis inter illos gravius est, graviusque puniendum.

In hanc rem profert *Can.* 8. Decretum sub nomine Symmachi Papæ, quo agitur contra Sacerdotes fornicantes cum suis pœnitentibus, dicturque, quod *Silvester docens admoneat unumquemque Sacerdotem*, *ut nullus causa fornicationis ad suam pœnitentialem accedat*: *quia scriptum est*: *omnes*, *quos in pœnitentiam accipimus*, *ita filii nostri sunt*, *ut in baptismate suscepti*; *quapropter hoc scelus si quis perpetraverit*, *non solum dignitatis honorem amittat*, *verum etiam usque ad extium vitæ suæ jugi pœnitentiæ se subdat*.

Et *Canone* 9. sub nomine Cœlestini decernitur, *ut si quis Sacerdos cum filia spirituali fornicatus fuerit*, *ipsa fœmina si laica est*, *omnia derelinquat*, *& res suas pauperibus tradat*, *& conversa in Monasterio Deo usque ad mortem serviat*. *Sacerdos autem*, *qui malum exemplum dedit hominibus*, *ab omni officio deponatur*, *& peregrinando* 12. *annis pœniteat*: *postea vero ad Monasterium vadat*, *ibique cunctis diebus vitæ suæ Deo serviat*. Canone 10. autem sub nomine ejusdem, injungitur Episcopo, scelus hoc perpetranti, pœnitentia quindecim annorum.

Quamvis de veritate seu sinceritate horum Decretorum respondere non ausim, hoc autem asserere non dubitem, pœnitentiam Sacerdotibus hic injunctam, non esse scelere majorem.

Relatis utriusque auctoritatibus concludit Gratianus non esse separandos prælatos conjuges.

Ex omnibus autem concludit Gratianus, quod „ sive „ proprium, sive tantummodo viri filium de sacro „ fonte susceperit, non ideo a viro suo sit separanda: „ quod & de viro similiter oportet intelligi. “

Eumque sententiam secuti sunt Pontifices.

Hanc Gratiani conclusionem sequuti Pontifices, ac signanter Alexander III. in c. 2. ※ *de cognat. spirit.* respondit, quod „ sive ex ignorantia, sive ex malitia, „ proprium filium de sacro fonte susceperint, non es„ se ab invicem separandos, nec alter alteri debitum „ debere subtrahere, nisi ad continentiam servandam „ possint induci. “

Præmittit autem: „ Quod quamvis generaliter sit „ institutum, ut debeant separari, quidam tamen hu„ maniores sentientes, aliter statuerunt. “

Nequaquam obscurum est, Alexandrum hic reflectere ad apocryphum Decretum sub nomine *Deusdedit*, relatum a Gratiano *Can.* 1. ipsumque expresse secutum auctoritatem Gratiani.

Quæst. II. De ætate & consensu ad sponsalia requisito.

Quæstione secunda qua quæritur, „ an sponsalia contrahantur inter infantes. „ Hoc unum resolvit Gratianus, quod sponsalia ante *septennium* contrahi non possint. “ Solo enim consensu contrahuntur, qui in„ tervenire non potest, nisi ab alterutra parte id in„ telligatur, quod inter eos agitur. Probatur ergo spon„ salia non posse contrahi inter pueros, quorum æta„ tis infirmitas consensum non admittit. “

In probationem hujus sui asserti adducit unicum Canonem sub nomine Nicolai I. his verbis: „ Ubi non „ est consensus utriusque, ibi non est conjugium. Ergo „ qui pueris dant puellas in cunabilis & e converso, „ nihil faciunt, nisi uterque puerorum, postquam ve„ nerit ad annos discretionis, consentiat: nec est con„ jugium, nisi sit consensus utriusque, etiam si pater „ & mater hoc voluerint, & fecerint. “

Hoc autem Decretum extat apud Cochlæum inter Decreta Nicolai I. e Gratiano collecta *tit.* 18. *cap.* 3. monetque Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emendat. Grat. Dial.* 18. quod fons hujus capitis *Nisi fontibus obscurior sit*.

Interim in prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum, *tit. de desponsat. impuberum cap.* 4. legitur initium hujus Decreti cum clausula *&c.* additurque, *hujus ergo Decreti auctoritate districtius inhibemus*, *ne de cætero aliqui*, *quorum uterque vel alter ad ætatem legibus vel Canonibus determinatam non pervenerit*, *conjungantur*.

Hinc evidens est, non eumdem fuisse hujus Decreti & verborum adjectorum fontem, uti putarunt Correctores Romani, reflectentes duntaxat ad ea, quæ habentur in *cap.* 2. ※ *de despons. impub.* ubi initium quoque hujus Canonis cum adjectis verbis refertur, sed his omissis, *hujus ergo Decreti auctoritate*.

Nequaquam obscurum est, auctorem Decretalis apud Antonium Augustinum per adjectam clausulam, *&c.* voluisse indicare Decretum integrum, prout extabat apud Gratianum sub nomine Nicolai I.

Insuper cum in Decreto Nicolai I. apud Gratianum exprimeretur ætas septem annorum; non dubium quin per ætatem legibus & Canonibus determinatam, auctor hujus Decretalis, conformiter ad Decretum a Gratiano relatum, intellexit ætatem septem annorum.

Itaque auctoritate Gratiani, & hujus Decretalis, communi consensu tandem receptum fuit, ad sponsalia requiri ætatem septem annorum.

Quæst. III. De impedimento cognationis spiritualis.

Tertia quæstione tractat Gratianus de cognatione spirituali, & ex ea resultante impedimento, quæ *fraternitas* dicitur: patetque ex responso Nicolai Papæ in Canone 1. hanc cognationem ad similitudinem cognationis carnalis & legalis esse inductam.

Ad hæc ex dicto *Can.* 1. & *Can.* 2. qui est ex Epistola Zachariæ ad Theodorum (quam exhibet Baluzius in appendice auctorum ad Reginonem) & *Can.* 3. sub nomine Zachariæ & *Deusdedit* (quod non extat) colligitur, quod centeretur cognatio spiritualis generans impedimentum matrimonii, non tantum inter susceptum aut susceptam de sacro fonte, & proles natas ante vel post susceptionem ex *ipso suscipiente*, sed etiam inter proles patris vel matris *naturalis* ipsius suscepti, id est, inter fratres & sorores suscepti; perinde ac si essent ex eisdem parentibus geniti, quoniam utrique parentes invicem se compatres & commatres appellabant.

Cognatio illa restringitur Canone 4.

Verum *Can.* 4 qui refertur sub nomine Urbani, scilicet secundi, qui sub finem sæculi XI. sedit, dicitur quod *spiritualium parentum filii vel filiæ ante vel post compaternitatem geniti*, *possint legitime conjungi præter illam personam*, *per quam compatres sunt effecti*.

In quo Gratianum secutus est Alexander III.

Hanc restrictionem amplexus est Alexander III. *cap.* 1. ※ *de cognat. spirit.* quamvis expresse notet, quod *Canones secundum diversorum locorum consuetudines contrarii inveniantur*, *& licet*, *ait*, primus Canon *extinde editus*, post *compaternitatem natos ad invicem copulari probibeat*, *alter tamen Canon posterius editus primum videtur corrigere*.

Tum recitat verba dicti Canonis, unde rursus patet, quam exacte in omnibus Gratiani auctoritate usus fuerit Alexander III.

Quæst. IV. De impedimento cognationis spiritualis, quæ compaternitas vel commaternitas dicitur.

Quæstione quarta, quæ erat: „ An uxorem compa„ tris uxoris suæ alicui ducere liceat? “ Agit Gratianus de cognatione spirituali impedimentum constituente, quæ *compaternitas* vel *commaternitas* appellatur. Cumque vir & uxor *sint duo in carne una*, oriebatur hoc impedimentum non tantum inter suscipientem maritum, vel suscepticem uxorem & parentes suscepti, sed & inter utrosque conjuges, licet unus duntaxat suscepisset: ita ut vir non posset mortua sua uxore ducere matrem suscepti, tametsi non ipse, sed uxor sua filium hujus de fonte suscepisset: atque hoc est, quod dicitur *Can* 1. quod unus *duas commatres* habere nequeat in conjugem unam post alteram: *Quia*, ait, *vir & mulier una caro per connubium efficiuntur*, *restat nimirum*, *virum compatrem constitui illi mulieri*, *cujus matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur*.

Inter quas personas olim reperiebatur.

Canon hic adscribitur Nicolao Papæ scribenti Constantiensi Episcopo Salomoni, extatque apud Cochlæum *tit.* 17. *cap.* 5. reponiturque ab Antonio Augustino *lib.* 2. *de emend. Grat. Dial.* 19. inter *incerta*.

Quæ Gratianus adducit ad adstruendum illud impedimentum, parum authentica sunt.

Simile Decretum adscribitur *Canone* 2. Concilio Chalcedonensi; at recte monent Correctores Romani: „ in Concilio Chalcedonensi nihil hujusmodi extat tra„ ctatum, aut definitum. “

Similiter quod *Can.* 3. exhibetur tamquam ex Epistola Innocentii Exuperio Tolosano Episcopo, non haberi in hac Epistola dicti Correctores annotarunt.

Interim ex his aliisque parum authenticis fragmentis, auctoritate Gratiani ultra modum extensum fuit hoc impedimentum, uti ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 13. *cap.* 7. ubi & exposui quam restrictionem induxerit Concilium Tridentinum.

Quæst. V. De matrimoniis clandestinis.

Quinta & finali quæstione, quæ erat: „ An clande„ stina desponsatio manifestæ præjudicet? “ agit Gratianus de matrimoniis clandestinis, seu furtivis, producitque *Canone* 1. fragmentum Epistolæ Evaristi Papæ ad Episcopos Africanos, in qua declarantur esse *adulteria*, vel *contubernia*, vel *stupra*, aut *fornicationes potius quam legitima conjugia*, *nisi ab his*, *qui super fœminam dominationem videntur habere*, *& a quibus custoditur*, *uxor petatur*, *& a parentibus & propinquioribus sponsetur*, *& legibus dotetur*, *& suo tempore Sacerdotaliter*, *ut mos est*, *cum precibus & oblationibus a Sacerdote benedicatur*, *& a paranymphis*, *ut consuetudo docet*, *custodita & sociata*, *a proximis congruo tempore petita legibus detur*, *ac solemniter accipiatur*, *& biduo vel triduo orationibus vacent*, *& castitatem custodiant*.

Videtur declarari invalida Can. 1. ex Epistola Evaristi Papæ.

Mirum quantopere hoc Decretum quosdam Theologos vexaverit, quasi hinc concluderetur, ad *validitatem* matrimonii desiderari *consensum parentum*, aliasque ibidem expressas cæremonias, præsertim quia in Epistola additur, *ut a patribus accepimus*, *& a sanctis Apostolis*, *eorumque successoribus traditum invenimus*.

At illa Epistola supposititia est.

Verum nihil aut parum nos hujus Epistolæ auctoritas movere debet; quia hodie eruditis nota & pro-

bata

bata est ejus suppositio, quæ etsi aliunde non probaretur, eam vel solum hoc fragmentum plene evinceret (*a*).

Ecclesia ejusmodi matrimonia semper improbavit.

Non majoris auctoritatis habenda, quæ sub nomine ejusdem Evaristi refert Gratianus Canone 10. & sub nomine Eleutherii Papæ Canone 11.

Interim ex omnibus relatis concludit Gratianus, matrimonia clandestina ab Ecclesia semper fuisse improbata, neque eorum in foro externo a judice rationem haberi posse, ob defectum *legitimorum* testium: neque tamen negari esse vera conjugia, nec ea dissolvi posse: immo tamquam *vera* matrimonia debere agnosci, si conjuges ambo *coram judice* fateantur, se *clandestina* inter se contraxisse. *Conjugia* (*ait ad calcem Canonis 9.*) *quæ clam contrahuntur, non negantur esse* conjugia: *nec jubentur dissolvi, si utriusque confessione probari poterunt.*

Olim tamen fuerunt coram Deo valida.

His itaque significare voluit Gratianus, clandestina matrimona a judice, seu Ecclesia nullatenus pro *legitimis* conjugiis, ob defectum probationis, agnosci, nisi *utriusque conjugis confessione* coram judice seu Ecclesia matrimonium ante contractum agnoscatur: quo casu supponit, matrimonium tamquam ab initio rite contractum, ob consensum utriusque interpositum, esse reputandum; quod ad calcem *Canonis* 2. probari dicit finali clausula Canonis 5. ex Epistola Evaristi, ubi postquam dictum esset, *aliter præsumpta non esse conjugia, sed adulteria*, additur, *nisi voluntas propria suffragaverit, & vota succurrerint legitima.*

An hæc clausula hujus spuriæ Decretalis bene a Gratiano intellecta fuerit, dubito. Interim Alexander III. in *c. 2. de clandest. despon.* motus auctoritate Gratiani, respondit: *Si matrimonia ita occulte contrahuntur, quod exinde legitima probatio non appareat, ii qui ea contrahunt, ab Ecclesia non sunt aliquatenus compellendi:* nimirum ad consummationem matrimonii.

Verum (*ait Alexander*) si personæ contrahentium *hæc voluerint publicare, nisi rationabilis causa præpediat, ab Ecclesia recipienda sunt & comprobanda, tamquam a principio in Ecclesiæ conspectu contracta.*

Hinc communi consensu concludere Theologi & Canonistæ, de jure communi matrimonia clandestina quidem improbari, sed tamen a principio valida esse *apud Deum*, licet non apud Ecclesiam; sed tunc primum declarari valida, postquam contrahentes voluerint publicare, uti ad citatum capitulum verbo, *a principio*, loquitur glossographus.

Quid hac in parte mutaverit Synodus Tridentina, & qualiter matrimonia clandestina irritaverit, dixi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 12. cap. 5.* & eodem titulo *cap.* 6. egi de ritibus nuptiarum eorumque significatione, quorum meminit hic Gratianus *Canone 3. & 7.*

CAUSA XXXI.

Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS hac causa tractat de impedimento matrimonii, quod præstat adulterium, casu ita proposito: *Uxorem cujusdam alius constupravit: eo mortuo, adulter adulteram sibi in uxorem accepit, filiam ex ea susceptam cuidam in conjugem daturum juravit, illa assensum non præbuit; deinde pater alii eam tradidit: a primo reposcitur.*

Quæstio I.

Ex hoc casu tres elicit quæstiones, quarum prima quærit: *An possit duci in conjugium, quæ prius est polluta per adulterium?*

Olim adulterium quodcumque impediebat matrimonium inter adulterum & adulteram.

Primo refert *Canone* 1. Decretum sub nomine Leonis Papæ, quo cavetur, ut *nullus ducat in matrimonium, quam prius polluit adulterio.*

Similiter & *Can.* 3. Sinodali Decreto declaratur, Christianæ religioni non convenire: *ut ullus ducat in conjugem, quam prius polluit per adulterium.*

Hic Canon citatur ex Concilio apud Althæum (Altheim) habito præsente Conrado I. Rege Germaniæ; at hactenus Concilium hoc non reperi.

Hæc eadem interim habentur Canone 40. Concilii Triburiensis anni 895. atque applicantur speciali casui, qui Patribus fuerat propositus, nimirum de quodam *qui alterius uxorem stupro violaverat, & insuper mœchæ, vivente viro suo, juramentum dedisse dicebatur, ut post legitimi mariti mortem, si supervixisset, duceret uxorem.*

Hoc connubium prohibent & anathematizant Patres Triburienses, ac dein Decretum suum concludunt his verbis: *Non licet ergo nec Christianæ religioni oportet, ut ullus ea utatur in matrimonio, cum qua prius pollutus est adulterio.*

Hinc non obscurum est, Patres Triburienses nequaquam impedimentum matrimonii restrinxisse ad hunc casum particularem ipsi Concilio propositum, sed generaliter reputasse, adulterium pro impedimento inter adulterum & adulteram.

Gratianus male Canonem Concilii Triburiensis intelligens, id restrinxit ad adulterium certis circumstantiis vestitum.

Nihilominus Gratianus, Decreta non ex ipsis originalibus & primitivis auctoribus, sed ex aliis Collectoribus desumens, fragmentum duntaxat illius Canonis Triburiensis, prout apud Burchardum & Ivonem extabat, vidit & retulit, quo casus ille separatim a generali hac clausula referebatur: e quo Gratianus conclusit, hoc speciali casu duntaxat, adulterum inter & adulteram oriri impedimentum, addito & altero, quo adulter aut adultera in viri aut uxoris mortem fuerint machinati; quem casum addidit occasione Decreti Concilii Meldensis anni 845. quod sub nomine Concilii Triburiensis retulit *Can.* 5.

Hanc restrictionem proposuit ad calcem *Canonis* 3. Cum enim hoc Canone dictum esset: *Nolumus enim, nec Christianæ religioni convenit, ut ullus ducat in conjugium, quam prius polluit per adulterium*, subjungit per modum explanationis: " hic subaudiendum „ est, nisi peracta pœnitentia, & si *nihil in mortem „ viri machinatus fuerit*; vel si, *vivente viro, fidem „ adulteræ non dedit se sumpturam eam sibi in con„ jugem*, si viro ejus superviveret. "

Aperte hic docet Gratianus, adulterum posse adulteram habere in conjugem, *peracta pœnitentia*, modo neutrum illorum, quæ ibi describuntur, intervenerit.

Hæc restrictio est ante Gratianum ignota a Pontificibus probata fuit.

Quamvis hæc restrictio ante Gratianum nullibi reperiatur expressa, multisque sæculis adulterium fuerit impedimentum inter adulterum & adulteram; neque ullus authenticus Canon sciatur, quo hæc modificatio ante Gratianum sit probata, nihilominus auctoritate Gratiani invaluit, eamque Pontifices in suis Decretalibus probarunt, uti videri potest in *cap. 3. 5. & 6. X de eo qui duxit. &c.* citatque Pontifex in citato *cap. 5.* Canonem Meldensem sub nomine Concilii Triburiensis: quia ita apud Gratianum extabat, ut hinc rursus pateat, quod passim imo fere in omnibus ipsi etiam Pontifices in suis responsis Gratianum sequerentur, & disciplinam, tametsi a Gratiano contra antiquiores Canones primum inductam, amplecterentur. Vide plura de hoc impedimento in *Jure Eccl. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 13. cap. 8.*

Respondet Gratianus ad exemplum Davidis.

Post hæc objicit sibi Gratianus exemplum Davidis: *qui cum Bethsabee adulterium commisit, & in mortem viri Uriæ machinatus est: & tamen tandem eamdem Bethsabee postea duxit in uxorem. Respondet Gratianus: In veteri Testamento multa permittebantur propter infirmitatem, quæ in Evangelii perfectione eliminata sunt.*

Addit & hanc rationem, ob quam uxor defuncti huic nubere non possit: *generaliter enim prohibentur viri & mulieres frequenter matrimonia contrahere.*

An & quo sensu a Patribus improbatæ secundæ nuptiæ?

Hinc arrepta occasione refert Gratianus *Can.* 8. 9. & 10. auctoritates, quibus secundæ nuptiæ improbari videntur, dicitque Gratianus ad finem *Canonis* 10. hoc videri dictum in exhortationem *vidualis continentiæ*, non in condemnationem secundarum & deinceps nuptiarum.

Verum hæc solutio convenire non videtur verbis, quæ sub nomine S. Chrysostomi recitat Gratianus *Can.* 9. ubi aperte pronuntiatur, quod *accipere secundam uxorem, secundum veritatis rationem, vere fornicatio sit. Sed dum, permittente Deo, publice & licenter committitur, honesta fornicatio est.*

Sed hæc non sunt ipsius Chrysostomi, prout existimavit Gratianus, sed auctoris *operis imperfecti in Matthæum*, ut post Correctores Romanos observarunt viri eruditi; notantque opus illud, aut ab hæretico aliquo compositum fuisse, aut ab hæretico aliquo corruptum: quamvis alioqui liber sit doctus, & minime spernendus, uti loquitur Bellarminus *de Scriptoribus Eccles. in Chrysostomo.*

Merito reflectetur ad variantes lectiones, quas Canonibus hujus quæstionis subjecerunt Correctores Romani, & notas Stephani Baluzii ad aliquot ex his Canonibus; poteruntque etiam consuli *Tom. VI. Schol. in Canones 3. & 7.* Neocæsarienses, quos recitat Gratianus *Can.* 9. ubi ostendi, secundas nuptias quidem fuisse Patribus odiosas, atque ipsis aliquando pœnitentiam bigamorum fuisse impositam, nunquam tamen esse reprobatas, aut reputatas pro fornicatione.

Quæst. II.

Quæst. 2. quæ erat: *an filia invita sit tradenda alteri?* probat Gratianus, quod ad matrimonium requiratur *liber* contrahentium consensus.

An sponsalia sine libero contrahentium consensu sint valida?

Et quidem *Can.* 5. reprobantur sponsalia, *si pater ipse coactus & dolens filiam infantulam, nolentem, flentem, & pro viribus renitentem, non assentientibus, sed valde dolentibus matre & parentela desponsavit.*

Canonem hunc recitat Gratianus sub hac inscriptione: *item judicium Urbani Papæ*, apud Ivonem autem

tam

(a) Fatentur quidem Jurisconsulti Galli hanc Epistolam, quæ Evaristo tribuitur, esse supposititiam; at non idcirco infirmantur doctrinam, quam de consensu parentum ad matrimonium celebrandum docet. Suam mentem ita exponunt; quasi defectus consensus parentum comitem semper habeat seductionem aut clandestinitatem, ubi agitur de matrimoniis filiorum minorum. Id profecto supponunt Arresta Parlamentorum, & forenses orationes, in quibus seductio & clandestinitas habentur impedimenta, quæ matrimonium dirimunt.

tam in Decreto, quam in Panormia, additur: *de filia Jordani principis:* quemodo etiam legi in veteri Canonum collectione MS. in Bibliotheca regia monet hic Baluzius.

Refertur decretum pro validitate dictorum sponsalium.

Notandum autem hic dici, quod *pater coactus & dolens* filiam desponsaverit: cum etiam de filia *impubere* seu *infantula* agatur, videbatur quod pater eius, cui voluisset, eam etiam sine filiæ consensu, desponsare poterat; quemadmodum de filio *nondum adulto*, *cujus voluntas nondum discerni potest*, dicitur *Can.* 2. legitur enim in hoc Canone: *potest autem de filio nondum adulto, cujus voluntas nondum discerni potest, pater eum, cui vult, in matrimonium tradere.*

Quin & additur: *& postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare & adimplere debet.*

Concluditur Decretum his verbis: *hoc ab omnibus orthodoxæ fidei cultoribus sancitum, a nobis tenendum mandamus.*

At illud apocryphum est.

Decretum hoc a Gratiano, uti & in prima Decretalium collectione, refertur sub nomine Hormisdæ Papæ, & apud Gregorium IX. *cap.* 1. *de desponsat. impub.* extat, omissis verbis conclusionis, sub nomine *Honorii Eusebio Episcopo*, uti monent Correctores Romani, sed hactenus, nec inter hujus, nec inter illius Epistolas aut scripta repertum est: ut proinde merito inter apocrypha reponatur, & solius Gratiani auctoritate per Pontifices assumptum.

Plurimum in præfacto decreto explicando laborandus commentatores.

Interim laborant hic commentatores, qua ratione *filius nondum adultus, voluntas cujus nondum discerni potest*, possit ita a patre tradi alicui filiæ in matrimonium, ut *postquam pervenerit ad perfectam ætatem, omnino debeat hoc adimplere*, uti legitur in citato *c.* 1. *de desponf. impub.*

Glossographus ait, hoc de honestate esse intelligendum, non autem de necessitate; sed verba tam apud Gratianum, quam in Decretalibus inanem & falsam hanc solutionem evincunt, uti recte monet Franciscus Florens in commentario ad præsentem quæstionem, nam nihil evidentius, quam verba illa, *omnino debet adimplere*, necessitatem absolutam imponere. „ Et dicendum (ait Florens) filium puberem non „ posse dissolvere matrimonium, quod eo impubere „ pater elegerat. Nam sicut dicitur in *lege Quamvis* „ §. *penult. ff. de acquirenda possessione*, judicium im„ puberis pupilli infirmum suppleri auctoritate & con„ silio tutoris, ita pariter in hac specie, multo ma„ gis dicere possumus, infirmum impuberis filii judi„ cium suppleri & confirmari auctoritate & consi„ lio patris, perinde ac si ipse plenissime consensis„ set ".

Sed vereor ne hæc solutio sat firmo fundamento nitatur; neque ea apparet danda potestas tutori aut patri in matrimonium filii, sicut in ejus res temporales.

Verissimile admodum est, auctorem hujus Decreti, quisquis ille fuerit, præ oculis habuisse Canones, qui filium adstringunt regulæ & vitæ Monasticæ, cui a patre impubes oblatus & addictus fuerat, uti supra ad causam vigesimam *quæst.* 1. notavimus: atque credidisse, a professione Monastica ad matrimonium carnale argumentum duci posse.

Quidquid sit, hoc constat, quod sicut filius impubes paterna pietate Monasterio oblatus, postmodum pubes factus, hodie in Monasterio perseverare non tenetur, ita nec a patre desponsatus teneatur, postquam ad pubertatem pervenit, sponsalibus illis stare.

Canon 4. constat ex verbis commonitorii, quod Nicolaus I. dederat duobus suis Legatis, quos in Gallias dixerat, ut sua auctoritate interessent Synodo celebrandæ in negotio divortii Lotharii II. Lotharingiæ Regis & Thetbergæ uxoris suæ, quam dimiserat, uti monent Correctores Romani, de qua lite plures sparsim Canones apud Gratianum extant, eamque in rem insignem tractatum edidit Hincmarus Rhemensis *de divortio Lotharii & Thetbergæ.*

Quis metus coactas faciat nuptias?

Interim ex commonitorio habemus, non quemlibet metum fecere coactas nuptias, quæ ob coactionem dissolvi queant, sed duntaxat metum gravem, qui cadat in *constantem virum*, sicut declarant hæc verba commonitorii: *metu unius hominis tantum Rex non debuit, &c.*

Quæst. III. An & quando parentes sponsalia filiorum frangere possint?

Quæst. 3. unicum refert Gratianus Canonem Concilii Eliberitani, quo parentibus imponitur pœnitentia triennii, qui fidem sponsalium filiorum suorum fregerint; excusantur autem, si liberi ipsi absque eorum consensu ea fregerint, quod his verbis significare voluit Concilium: *Si tamen iidem sponsus vel sponsa in illo gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes:* quemadmodum legitur in originali, & apud Ivonem, quamvis apud Gratianum legatur cum negatione *non fuerint deprehensi:* quæ lectio genuinum sensum Canonis pervertit.

Post relatum Canonem ita concludit Gratianus: „ Ecce quod non licet parentibus sponsalia filiorum „ suorum frangere. Verum hoc de illis intelligendum „ est, qui illorum consensu contrahuntur ".

Duodecimo sæculo consensus parentum necessarius ut validum contrahatur matrimonium.

Finalis clausula non obscure insinuat, ætate Gratiani matrimonia filiorum-familias sine consensu parentum inita, fuisse invalida, quod & notavit de Hericourt in Analysi huius quæstionis.

Consensus istius necessitas desiit decimo tertio sæculo.

☞ At decimo tertio sæculo ineunte, consensus parentum ad valorem matrimonii a minoribus contrahendi necessarius absolute non judicabatur: id enim clare ostendit Innocentius III. *cap. Cum apud* 23. *de sponf. & matrim.* his verbis: „ Sufficit ad matri„ monium consensus illorum, de quorum quarumque „ conjunctionibus agitur ". Maximam huic opinioni conciliavit auctoritatem S Thomas *in* 4. *sent. dist.* 28. *art.* 3. *ad* 1. cujus hic est contextus. „ Puella potest „ se in potestatem alterius absque consensu patris da„ re, sicut potest intrare Religionem absque consensu „ parentum, cum ipsa sit libera.

Incommoda, quæ ex illo defectu consensus deinceps orta sunt.

Cette nouvelle discipline, inquit D. le Metre, *parut très favorable à cette pleine liberté avec laquelle Gregoire IX. au chapitre* Gemma, *dit que le mariage doit être accepté, mais elle causa de grands maux à l' Eglise & à l' Etat: elle donna lieu, aux enfans de famille de desobeir à leurs parens en contractant des alliances indignes de leurs naissance, & préjudiciables à l' honneur & au bien de leurs familles; l' un en epousant la servante de son pere, l' autre en prenant clandestinement, ou meme ouvertement pour femme une fille débauchée; l' un en supposant etre le paroissien d' un Curé etranger, l' autre en seduisant une fille d' honneur, s' exposant par-là au danger d' être puni, & d' en faire tomber l infamie sur ses parens.*

Tot mala, quæ Ecclesiæ & Imperii Germanici faciem deformabant conquesti sunt Patres Concilii Coloniensis ann. 1536. celebrati; quocirca desiderarunt, ut consensus parentum filiis minoribus ad ineunda matrimonia necessarius declararetur) eædem fuere in Galliis querelæ eadem vota. Quapropter Henricus II. Rex Francorum legem tulit, qua parentibus potestatem faceret exhæredandi filios, qui adversus parentum consensum uxores ducerent.

Francorum Reges his malis mederi conantur.

Verum clarissimus Pasquier in sua ad Jurisconsultos Aurelianenses *Fournier & Robert* Epistola observavit edicto Henrici malum integrum sanatum non fuisse: optabat, ut Regia declaratione haberentur irrita matrimonia, quæ sine parentum consensu a minorennibus contraherentur.

Visus est Henricus II. votis Jurisconsultorum annuisse in edicto Blesensi, cuius hæc verba articulo 4. leguntur, *Enjoignons aux Curés, Vicaires, ou autres, de s' enquerir soigneusement de la qualité de ceux qui se voudroient marier, & s' ils sont enfans de famille, ou enfans, dans la puissance d' autrui, nous leur defendons de passer outre à la celebration desdits mariages, & s' il ne leur apparoit du consentement des pere & mere, tuteur ou curateur, sous peine d' être punis comme fauteurs du crime de rapt.* Ubi Rex, inquiunt Jurisconsulti, in defectu consensus parentum includit raptum seductionis; porro raptus seductionis habetur impedimentum dirimens matrimonium; unde concludunt sine consensu parentum filios minorennes non posse valida contrahere matrimonia.

Quid hac de re decreverit Ludovicus XIII. innotescet ex edicto, quod ann. 1639. emisit. *Le contenu en l' Edit de* 1556 ait Rex, *& aux articles* 41. 42. 43. *&* 44. *de l' Ordonnance de Blois sera observé; & y ajoutant nous ordonnons que la peine de Rapt demeure encourue nonobstant les consentemens qui pourroient intervenir puis après de la part des peres & meres, tuteurs & curateurs; dérogeant expressément aux coutumes qui permettent aux enfans de se marier après l' âge de* 20. *ans sans le consentement des peres, &c. & avons declaré & declarons les veuves, fils & filles moindres de* 25. *ans qui auront contracté mariage contre la teneur desdites Ordonnances, privés & dechus par le seul fait, ensemble les enfans qui en naitront, & leurs hoirs indignes & incapables à jamais des successions de leurs peres.* Qui plura de Galliarum praxi voluerit, consulat opus, quod sub auspiciis Eminentissimi Cardinalis Noallii factum est juris publici; hic est hujus operis titulus: *Conferences de Paris sur le mariage* (a). ☜

CAUSA XXXII.

Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS materiam matrimonialem prosequens hunc casum proponit: „ quidam vir, „ cum non haberet uxorem, quamdam meretricem „ sibi conjugio copulavit, quæ erat sterilis, neptis „ ingenui, filia originarii: quam cum pater alii vel„ let tradere, huic avus eam copulavit, causa so„ lius incontinentiæ. Deinde hic pœnitentia ductus, „ ex ancilla propria filios sibi quærere cœpit; po„ stea de adulterio convictus & punitus, quem„ dam rogavit, ut vi uxorem opprimeret suam, „ ut sic eam dimittere posset: quo facto quamdam „ infi-

(a) Quæ intra duas manus inclusa leguntur, deducta fuerunt ex fragmento manuscripto D. Van-Espen.

„ infidelem sibi copulavit ; ea tamen conditione, ut
„ ad Christianam religionem transiret ".

Quæstio I.

Quæst. 1. quærit: an meretrix licite ducatur in uxorem "?

An licite matrimonium contrahatur cum meretrice?

Sub initium quæstionis, pro parte negativa sic arguit: „ quod autem meretrix in conjugem duci non „ debeat, multis auctoritatibus & rationibus proba- „ tur. Illa enim, quæ adulterii rea convincitur, nisi „ post peractam pœnitentiam, in conjugii consortio „ retineri non potest ".

Quædam pro parte negativa adducit Gratianus.

Occasione hujus asserti de non retinenda adultera in conjugii consortio, plures auctoritates, sed pleraque suo falsis nominibus adducit, quibus videtur probari, quod vir uxorem de adulterio convictam retinere aut recipere nequeat. Verum ad calcem *Can.* 4. auctoritates generaliter & indefinite loquentes monet intelligendas; „ nisi ab adulterio mulier recedere voluerit: quo „ casu, ait, uxorem suam vir recipere potest, nul- „ lum periculum ei illaturus ".

At monet ea intelligenda de casu, quo meretrix noluit se corrigere.

Quam restrictionem nonnullis dein testimoniis probat, ac signanter Sancti Augustini *Can. 7. ex lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 6.* Pollentio *enim durum videbatur, ut post adulterium reconcilietur conjugi. At si fides adsit* (respondet Augustinus) *non erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos vel baptismate ablutos, vel pœnitentia credimus esse sanatos?*

Ejusmodi matrimonium cum meretrice legibus Romanis erat vetitum.

Admodum verisimile est, Pollentium non tantum veteris Testamenti lege morum fuisse, sed etiam legum Romanarum, quas Ecclesia quoque suscipiebat, auctoritate, quibus sancitum erat, marito non licere deprehensam in adulterio, vel damnatam reducere, nec alteri cuilibet uxorem ducere: alioquin maritus in crimen lenocinii incidebat, & in pœnas legis Juliæ *de adulteriis*, uti & extraneus eam in uxorem ducens, *L. 29. ff. ad legem Juliam de adult.* & *L. 2. Cod. eodem*; cujus & meminit Gratianus ad calcem Canonis 10. quam restringit ad eam, quæ in adulterio *perseverare elegerit*: quo casu juxta citatam *legem* 2. dicit, quod „ Patronus turpitudinis, & lenocinii reus „ maritus habebitur, nisi eam adulterii ream facere „ voluerit ".

Hinc ulterius concludit, pro resolutione propositæ quæstionis, quod „ si adulteram nulli retinere per- „ mittitur, multo minus in conjugium duci licebit, „ cujus pudicitiæ nulla spes habetur ".

Auctoritates, quas hanc in rem allegat Canone 11. 12. & 13. nihil simile probant; citatque verba S. Hieronymi sub nomine S. Ambrosii, uti ad Canonem 12. notant Correctores Romani.

Juxta Gratianum licitum est cum meretrice conjugium, dum per illud ad castitatem revocari potest.

Interim resolvit propositam quæstionem ad calcem *Can.* 13. dicens, licere „ accipere in conjugem mere- „ tricem, vel retinere adulteram, quam (ait) tua „ consuetudine, castitate, & pudicitia exornes: non „ autem aliquam earum habere, quam *nullo pacto* a „ luxu carnis suæ revocare valeas ".

Hac Gratiani resolutione ducti Pontifices, non tantum nuptias cum publicis meretricibus non improbarunt, sed & laudarunt, tamquam opus summe meritorium: de quo notanda est Decretalis Clementis III. prout integra extat in secunda collectione apud Antonium Augustinum: & fragmentum refertur in *cap.* 20. *de sponsalib.* „ Scribit enim, inter opera charitatis „ non minimum esse, errantem ab erroris sui semita „ revocare, ac præsertim mulieres voluptuose viven- „ tes, & admittentes indifferenter quoslibet ad com- „ mercium carnis, ut caste vivant, ad legitimum to- „ ri consortium invitare. Hoc igitur attendentes (ait) „ auctoritate Apostolica statuimus, ut omnibus, qui „ publicas mulieres de lupanari extraxerint & duxe- „ rint in uxores, quod agunt, in remissionem profi- „ ciat peccatorum ".

Quin imo Pontifices Gratianum secuti ejusmodi conjugium tamquam valde meritorium laudant.

Non dubium quin hac in parte a legibus civilibus procul recessum fuerit, utpote quæ similes nuptias omnino improbabant, uti videre est *L. 41. & seq. ff. de ritu nupt.* & *L. 7. cod. de incestis nupt.*

Sed in hoc puncto a legibus civilibus, & pristina disciplina recessum est.

Quin & Patres jam pridem has nuptias ut minus honestas existimasse evincitur, quandoquidem qui eum meretrice contraxerant, post mortem uxoris ad Ordines promoveri vetarent *Can. 2. dist. 33. & Can. 9. dist. 34.*

Hic rursus videmus quomodo Pontifices auctoritate Gratiani a Patrum ac pristina disciplina recesserint.

Quæst. II.

Secunda quæstione quærit Gratianus: „ an ea, quæ „ causa incontinentiæ ducitur, sit conjux appel- „ landa "?

Quis sit finis matrimonii?

Pro quæstionis resolutione monet ad finem *Canonis* 2. „ ex prima institutione conjugii in paradiso, „ debere esse torum immaculatum, & honorabiles nu- „ ptias, ex quibus sine ardore conciperent, & sine „ dolore parerent." At post lapsum extra paradisum institutio conjugii facta est (ait) „ ut infirmitas prona „ in ruinam turpitudinis, honestate exciperetur con- „ jugii, *juxta illud* Apostoli *propter fornicationem* „ *unusquisque suam uxorem, & unaquæque virum suum* „ *habeat.* 1. Corinth. *cap. 7. vers.* 2. "

Concludit ergo Gratianus, quod licet prima conjugii institutio sit, ut duntaxat ob filiorum procreationem actus conjugalis adhibeatur, non tamen nuptiæ malæ judicentur, tametsi præter generandi intentionem adhibeatur: „ quod enim (ait) præter intentio- „ nem generandi fit, non est nuptiarum malum, sed „ est veniale propter nuptiarum bonum, quod est „ tripartitum: fides videlicet, proles, & Sacramen- „ tum."

Hoc probat *Can* 3. auctoritate S. Augustini docentis, quod *in ipsa quoque immoderata exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium præcipit, sed secundum veniam concedit Apostolus, ut etiam præter causam procreandi sibi misceantur, etsi eos pravi mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen ab adulterio, seu fornicatione defendunt: neque enim* (ait) *illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur*, ut scilicet hujusmodi concubitus in crimen adulterii seu fornicationis non reputetur; sive, ut loquitur Gratianus, ut sit *veniale* malum propter nuptiarum bonum.

Intermiscet hic Gratianus *Can.* 13. & sequentibus aliqua de consensu parentum in nuptiis filiorum, videturque hisce probari, quod antiquitus ad validitatem matrimonii, conformiter ad jus civile, consensus parentum fuerit necessarius: at hodie scitur non esse omnino necessarium ad validitatem matrimonii. In Belgio, in Italia, & Germania, quid vero Gallorum Jurisprudentia doceat superius dictum est.

Cujus consensus ad matrimonium requiratur, an avi liberi, an patris servi?

Quæstionem tertiam, quæ erat: „ cujus arbitrium „ aliqua sequatur, an liberi avi, an originarii pa- „ tris "? resolvit Gratianus relato unico Canone sub nomine Pelagii: quod si filia sit in potestate avi ingenui, cujus pater est *servus*, debeat habere consensum *avi*: quia pater utpote servus, videtur civiliter mortuus, cujus nullo modo liberum potest esse arbitrium, ait Canon.

Hactenus responsum hoc inter Epistolas aut Decreta Pelagio primo vel secundo assignata non reperi, ideoque nihil certi inde concludi potest, neque hodie hic usui venit; utpote qui veros servos non cognoscimus.

Quæst. IV.

Quæstione quarta quærit Gratianus: „ si vivente „ uxore liceat alicui filios ex ancilla quærere "?

Polygamia licita fuit in veteri lege?

Dubitandi ratio oriebatur propter Abrahæ, Jacob, & aliorum Patriarcharum exempla, qui propter uxorum sterilitatem, prolis procreandæ causa ad ancillas accesserant, uti ad initium hujus quæstionis arguit Gratianus.

Verum auctoritatibus, quas *Can. 3. & seq.* refert Gratianus, ostenditur, Patres advertisse, ea ante legem *Moysis*, & post diluvium permissa fuisse.

Primum quidem ob generis humani raritatem Patriarchæ conjugibus miscebantur (ait Augustinus *Can.* 7.) non concupiscentia percipiendæ voluptatis, *sed providentia propugnandæ successionis.*

Secundo ob mysticam & occultam quamdam rationem, & quod pro varietate temporum dispensatio illa divina locum habuerit: ut enim (ait) Hieronymus *Can.* 6. *servivit ille* (Abraham) *legi & tempori suo: serviamus & nos Evangelio & tempori nostro, in quos fines sæculorum decurrerunt.*

In nova lege omni casu est illicita.

Pluribus dein Canonibus evincit Gratianus, nullo fine, nullaque de causa hodie licitum esse, vivente legitima uxore, ad aliam ingredi: *Satius est defungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem quærere*, ait Augustinus Canone 8. & rursus Canone 10. *ne non sunt facienda adulteria, etiam voluntate generandi regenerandos; quemadmodum nec furta facienda sunt, etiam voluntate pascendi pauperes sanctos.*

Hinc ad calcem hujus Canonis concludit Gratianus: „ ecce, quod nullo modo licet alicui, vivente uxore „ sua, vel ex ancilla, vel ex alia qualibet quærere „ filios: qui etiam suscepti, filiorum nomine judican- „ tur indigni ".

Quid dicendum de immunditiis cum propriis uxoribus?

Addit autem Gratianus: „ simplex etiam fornicatio „ in sacra Scriptura prohibetur ". Probat id *Can.* 11. auctoritate S. Augustini, & *Can.* 12. verbis S. Hieronymi, qui & docet, damnari, & in propriis uxoribus voluptates extraordinarias & immunditias, *ipsarum quoque opera nuptiarum* (ait) *si non verecunde & cum honestate quasi sub oculis Dei sunt, ut tantum liberis serviatur, immunditiam & luxuriam nominavit.*

Non dubium tamen quin immunditias cum propriis uxoribus, quæ extra legitimas uxores essent mortales, ipsæ nuptiæ facere possint interdum *veniales*, uti supra notatum est.

Quæst. V. Virgo vim patiens pudicitiam non amittit, neque uxor fit rea adulterii.

Quinta quæstio a Gratiano proposita est, si ea quæ vim patitur, pudicitiam amittere comprobetur? multis Patrum auctoritatibus, sed nonnullis mutilatis, uti notant Correctores Romani, probat Gratianus usque ad Canonem 14. Si Virgini vel nuptæ stuprum aut adulterium *per vim* inferatur *omnino reluctanti & invitæ*, nec pudicitiam amittere Virginem, nec adulterii ream esse uxorem. *Proposito enim animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, nec ipsi corpori aufert sanctitatem violentia libidinis alienæ, quam servat perseverantia continentiæ suæ*, ait Augustinus Can. 4. & Can. 6. *de pudicitia quis dubitaverit, quin ea sit in animo constituta, quandoquidem virtus est? unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest.*

Hac

Hac quæstione a *Can.* 15. incipit Gratianus de adulterio agere: cumque *Canone* 14. & 16. dictum esset, eum esse adulterum, qui vivente uxore ad *explendam libidinem*, vel alia de causa ad aliam accessit, concludit ad finem *Canonis* 16. non posse dici adulteram, nec fornicariam, quæ *violenter aliena libidine oppressa vim pertulit*.

Nulla ex causa potest dimitti uxor, nisi ob fornicationem.

Dein relatis verbis Evangelii, quibus Christus respondit discipulis, neminem posse uxorem dimittere, *excepta causa fornicationis*, infert: „ unde datur intelligi, quod qualescumque fuerint vir & uxor, ex „ quo conjugali affectu sibi adhæserint, ulterius ab „ invicem discedere non valent ".

Pluribus igitur auctoritatibus adstruit, nulla quacumque ex causa, excepta *causa fornicationis*, conjuges a se mutuo recedere posse, immo quidquid (*excepta fornicatione*) *cogitari potest vehementer horribile*, *pro fide & societate sustineat*, inquit Sanctus Augustinus *Can.* 18.

Æquale est jus mariti & uxoris ad dimittendũ comparem adulteram.

His quoque auctoritatibus probatur, quod sicuti vir uxorem de adulterio accusare potest, id similiter uxori liceat respectu mariti: *apud nos* (ait Hieronymus Can. 20.) *quod non licet fœminis, æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur*.

Quæst. VI.

Post hæc *quæstione sexta* quærit: „ si adulter possit „ dimittere adulteram ".

Adulter cõpartẽ adulteram dimittere non potest.

Tribus primis Canonibus auctoritate Augustini probat Gratianus, *nihil iniquius esse quam fornicationis causa dimittere uxorem, si & ipse convincitur fornicari: occurrit enim illud: in quo enim alterum judicas, temetipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas: quapropter quisquis fornicationis causa vult abjicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus. Quod similiter etiam de fœmina dixerim*, uti habetur *Can.* 2. præterea gravius puniendos viros adulterantes, quam mulieres, eo quod *magis ad eos pertineat & virtute vincere, & exemplo regere uxores*, uti loquitur *Can.* 4.

Allegat *Can.* 5. fragmentum ex libro de decem chordis sub nomine Augustini: sed Augustini non esse notant Benedictini.

Quæst. VII.

Quæst. 7. quærit Gratianus: „ si vir dimissa uxo„ re ob adulterium possit ea vivente aliam accipe„ re "?

Nullo casu matrimonii per adulterium dissolvitur.

Can. 1. usque ad decimum sextum profert auctoritates, præsertim S. Augustini, licet nonnihil mutilatas, ut ad Canonem 3. monent Correctores Romani, e quibus ad calcem Canonis 16. monstrati ait: „ quod qui„ cumque causa fornicationis uxorem suam dimiserit, „ aliam illa vivente ducere non poterit, & si duxe„ rit, reus adulterii erit ".

Restrictio a Gratiano adducta falsa est & inepta.

Verum post factam generalem ac indefinitam conclusionem, immediate subjungit Gratianus, has auctoritates de his loqui: „ quorum continentiam carnalis „ infirmitas non impedit, vel de his, qui præstantes „ causam dissidii, aliorum conjunctione se reddiderunt „ indignos ".

Hanc restrictionem parum convenientem relatis auctoritatibus excogitasse videtur Gratianus, ut eas in speciem saltem conciliaret cum textu, quem sub nomine Sancti Ambrosii refert *Canon.* 17. ubi relatis verbis Apostoli 1. *ad Corinth. cap.* 7. *uxor a viro non discedat*, &c. additur, *ideo non subdit* (Apostolus) *de viro, quod de uxore præmisit, quia viro licet ducere aliam*.

Merito ad illa verba sub nomine Ambrosii hic relata notandum monitum Correctorum Romanorum; ipsamque conciliationem a Gratiano adductam esse ineptam & falsam Catholici fatentur, utpote negantes matrimonium ob adulterium alterutrius partis dissolvi, ita ut alteri parti innocenti liberum esset ad alias nuptias transire (*a*).

Responsũ Gregorii relatũ Canone 18. falsum est.

Post hæc *Can.* 18. refert Gratianus responsum Gregorii junioris datum Bonifacio Episcopo. Quæsierat Bonifacius, *si mulier infirmitate correpta non potuerit viro debitum reddere, quid ejus faciat jugalis?* respondet Gregorius, *bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiæ vacaret: sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis, non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas prævenit, non detestabilis culpa excludit*.

Epistola hæc a Gratiano tribuitur Gregorio *juniori*, qui vulgo creditur *Gregorius III.* unde & in Decreto correcto simpliciter tribuitur huic Gregorio, at probat Jacobus Sirmundus in nota ad hanc Epistolam non posse eam tribui Gregorio III. sed adscribendam Gregorio II. ait, & in editione Conciliorum *tom.* 6. tribuitur a Labbæo.

Id fatetur ipse Gratianus.

Vidit Gratianus, hoc Gregorii responsum nulla specie conciliari posse cum relatis auctoritatibus & doctrina ab Ecclesia circa indissolubilitatem vinculi matrimonialis recepta: ideo ad calcem hujus Canonis 18. dicere non dubitavit: „ illud Gregorii sacris Canoni„ bus immo Evangelicæ & Apostolicæ doctrinæ peni„ tus invenitur adversum ".

Evidens est Gratianum nequaquam dubitasse, quin Gregorius in hoc suo responso a veritate Evangelica recesserit, adeoque manifeste supposuerit Pontifices in suis responsis & Decretis circa fidem sive Evangelicam veritatem posse errare, quod & aliis locis ac notanter in Canone *si Papa dist.* 40. supposuisse & non obscure declarasse in his reflexionibus notavimus.

Idem post Gratianum supposuerunt veteres Canonistæ, & Theologi.

Et quidem glossographus secutus Gratianum, uti & veteres passim Canonistæ & Theologi idipsum supposuerunt, unde & ad hunc Canonem verbo, *adversum*, notavit glossographus, quod in hoc responso aberraverit sive non bene dixerit Gregorius. Objiciens enim sibi, *quod Leo IV. dicta Gregorii minoris sine exceptione mandavit tenenda*, respondet, *sed illud in aliis, in quibus bene dixit*, manifeste indicans Gregorium hic non bene dixisse, & ideo observari non debere.

Nulla hic apud ipsos reperitur distinctio inter Decreta Cathedratica,

Insuper notandum, quod Gratianus, dum dixit & supposuit Pontificem in suis Decretis & responsis posse a veritate Evangelica recedere, nullam adhibuerit unquam distinctionem inter Decreta *Cathedratica*, sive, ut hodie nonnulli loquuntur, *ex Cathedra* prolata: & non *Cathedratica*, seu non pronuntiata ex *Cathedra*, neque eam apud veteres Canonistas aut Theologos Gratianum secutos adhibitam legimus, ut proinde hæc distinctio videatur a recentioribus nonnullis postremis his sæculis, pro asserenda Pontificis in fidei & morum dogmatibus infallibilitate adinventa.

& non Cathedratica. Præfatũ responsũ Gregorii, etiã juxta modernos debet dici Cathedraticũ.

Verum quidquid recentiores hi sive Theologi sive Canonistæ, etiam adstruendæ huic Pontificum infallibilitati studiosissimi, requirunt, ut Decretum aliquod dicatur per Pontificem pronuntiatum ex Cathedra, nequaquam negabit esse circa hoc Decretum a Gratiano hic relatum, qui integram Epistolam hujus Pontificis, e qua hoc Decretum desumptum est, serio attenderit.

Ex hac enim Epistola, quæ integra extat apud Labb. *tom.* 6. *Concil. General. col.* 1448. habetur, & signanter ex ejus præfatione, Bonifacium postulasse a Gregorio Papa, non quid ipse Gregorius tamquam doctor & singularis Episcopus de capitulis in Epistola per Bonifacium propositis sentiret, *sed qualiter teneat vel doceat hæc sancta Apostolica Romana Ecclesia*.

Præterea ex eadem præfatione habetur, Gregorium conformiter ad postulationem Bonifacii respondisse: relato enim prædicto Bonifacii postulato, subjungit: „ bene facis, quia beatus Petrus Apostolus & Apo„ stolatus & Episcopatus principium extitit: & con„ sulenti tibi de statu Ecclesiæ, non ex nobis, quasi „ ex nobis, sed ejus gratia, qui aperit os mutorum, „ & linguas infantium facit disertas, qualiter tenere „ debeas Apostolici vigoris doctrinam dicimus ".

Ulterius constat Gregorium non voluisse solummodo Bonifacium, suum per Germaniam Legatum, instruere, quid ipse tenere debere de articulo hic proposito, sed qualiter populos quoscumque instruere teneretur.

Habetur enim ex Epistola 3. hujus Pontificis ad Episcopos, & alios omnium ordinum tum Clericos tum Laicos, quod Bonifacium miserit ad convertendos populos ubicumque eos reperiret: igitur censendus est Pontifex voluisse, ut Bonifacius super articulis propositis (inter quos erat hic a Gratiano relatus) ita populos instrueret, & ita ab ipsis tenendum qualiter non ipse, sed ejus gratia qui aperit os mutorum, & linguas infantium facit disertas, ipse in hoc responso tenere deberet Apostolici vigoris doctrinam, dixerat: adeoque ipse Gregorius juxta hanc resolutionem super articulo proposito universos populos, ubicumque eos reperiret Bonifacius, instruendos censuerit.

Hæc occasione eorum, quæ Gratianus de Decreto Gregorii Papæ dixit.

Locus S. Ambrosii relatus Canon. 17. inepte a Gratiano explicatus.

Cæterum circa sententiam S. Ambrosii relatam Canone 17. in qua Ambrosius aperte videtur dicere, viro licitum esse ob adulterium uxoris ad aliud matrimonium transire, varias reconciliandi rationes eodem loco adducit Gratianus, sed parum convenientes, immo a mente auctoris plane alienas.

Verisimilior responsio.

Verisimilius apparet, quod sub initium sui discursus ex quorumdam opinione refert Gratianus, scilicet: *illud Ambrosii a falsatoribus dicitur insertum*. Notatur enim in recentiore & accuratiore operum S. Ambrosii editione a Benedictinis procurata, hæc verba: *ideo non subjecit*, &c. abesse a Codice Remigii uno, & adjectum contendit P. Lombardus *lib.* 4. *dist.* 35.

Monent quoque Correctores Romani pluribus locis ibi citatis contrariam sententiam ab Ambrosio asseri, supponunt tamen citatam sententiam esse revera S. Ambrosii ex ejus in Epistolas Pauli commentariis.

Verum hæc commentaria falso attribui S. Ambrosio notant prædicti operum illorum Revisores in admonitione his commentariis in appendice operum S. Ambrosii

(a) Notandum tamen est, quod indissolubilitas matrimonii in casu adulterii tamquam de fide non fuerit definita: quippe in Canone quem sess. 24. condidit Tridentinum Concilium, id unum docuit *de fide esse Ecclesiam non errare, cum juxta Evangelicam veritatem docet matrimonii vinculum propter adulterium dissolvi non posse*. Porro aliud est definire de fide esse Ecclesiam non errare, cum docet vinculum matrimonii non posse dissolvi: aliud vero definire de fide esse vinculum matrimonii solvi non posse.

Di. in prolixa, in qua & in verum hujus operis auctorem inquirunt.

Recapitula.

Nonnulla addit dein Gratianus de adulterino & sacrilego concubitu cum consanguineis, aut affinibus, pœnitentiisque eis peragendis.

Inter adulteros incestuosos nullum erat matrimonium.

Porro ex *Canone* 19. 20. *& seqq.* probari videtur, nullum tunc temporis inter adulteros, incestuosos matrimonium consistere potuisse, perpetuamque pœnitentiam agere debuisse.

Nonnulla apocrypha aut saltem dubiæ fidei hic a Gratiano impenduntur, ac notantur *Canone* 20. 23. *&* 26.

Vinculum conjugale manet etiā facta separatione ob adulteriū.

Cum autem præcipue hac quæstione quæreret Gratianus, cum dimissa ob adulterium posset vivente viro, aut vir, vivente uxore, alteri jungi, resolvit simpliciter Gratianus ad calcem Canonis 26. id nequaquam licere: „ manet enim (ait) inter eos quoddam vinculum conjugale, quod nec ipsa separatione dissolvitur “.

Qu. VIII. Unde nec tunc aliud matrimonium etiam ob finem optimum contrahi potest.

Quin & *quæstione octava*, prolata Augustini sententia, sed paulo aliter, quam apud Augustinum exprimitur, dicit, quod nec post dimissam conjugem *ream adulterii* liceat, ea *vivente*, ducere aliam etiam *infidelem*, ut *faciat Christianam*, quemadmodum, *qui non alligatus uxori continentiam Deo voverit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut ideo credat uxorem sibi esse ducendam, quia promisit, quæ nuptias ejus appetit, futuram se esse Christianam.*

CAUSA XXXIII.

Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS matrimonialem materiam prosequens, casum hunc proponit: „ quidam vel maleficiis impeditus, uxori suæ debitum reddere non poterat, alius interim clanculo eam corrupit, a viro suo separata corruptori suo publice nubit, crimen, quod admiserat, corde tantum Deo confitetur: redditur huic facultas cognoscendi eam: repetit uxorem suam: qua recepta, ut expeditius orationi vacaret, & ad carnes agni purius accederet, continentiam se servaturum promisit: uxor vero consensum non adhibuit “.

Quæstio I.

Quinque hinc quæstiones format, quarum prima quærit: „ An propter impossibilitatem coeundi, a viro suo aliqua sit separanda “?

Fragmenta quædam refert Gratianus *Canone* 1. *&* 2. sub nomine *Gregorii Joanni Ravennati Episcopo*, at hæc apud S. Gregorium non reperiuntur.

Notat Stephanus Baluzius, prius fragmentum esse desumptum ex *cap.* 29. Epistolæ Rhabani ad Heribaldum, quam edidit in appendice ad Reginonem; apud quem etiam hoc fragmentum sub nomine Rhabani extat *lib.* 2. *cap.* 242.

Interim ex his auctoritatibus Gratianus ad calcem Canonis 3. concludit, quod „ impossibilitas reddendi debitum solvit vinculum conjugii. Addit autem sed hoc de naturali impossibilitate statutum esse. “

Aliud est de impotētia superveniente post contractum matrimonium.

Hoc dictum Gratiani indubie intelligendum de impossibilitate sive impotentia naturali reddendi debitum, quæ erat tempore contracti conjugii, non autem de *superveniente impotentia* post contractum legitime matrimonium.

Hanc enim non dissolvere matrimonium contractum probat Augustinus in Canone 27. & 24. *Caus.* 32. *q.* 7. nec de hoc quæstio est.

Olim in Ecclesia Romana impotentia non erat impedimentum dirimens.

Verum *impotentiam* reddendi debitum nec tempore Alexandri III. id est sæculo XII. fuisse ubique & generaliter impedimentum dirimens, constat ex ejus Decretalibus, prout extant in *c.* 2. *&* 3. *de frigidis & maleficiatis* in prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum, respondetque, „ quod diversa sunt inde Decreta, & diversæ sententiæ: sed consuetudo est (inquit) Romanæ Ecclesiæ in similibus taliter tenere, quod si non potest eam sicuti uxorem habere, ipsam habeat ut sororem, & in dicto *cap.* 3. quod, si consuetudo generalis Ecclesiæ Gallicanæ habeat, ut hujusmodi matrimonium dissolvatur, nos, ait, patienter tolerabimus, si secundum illam consuetudinem eidem mulieri, cui voluerit, in Domino nubendi concesseritis facultatem “.

Alia erat disciplina Ecclesiæ Gallicanæ.

Quam tandē Romana quoque Ecclesia amplexa est.

At sensim Ecclesia Romana aliarum Ecclesiarum consuetudini se conformavit, atque ita per totam Ecclesiam impotentia naturalis & absoluta impedimentum *dirimens* matrimonium constituit, uti patet ex titulo Decretalium, Gregorii *IX. de frigidis & malefic.* ubi dictæ Decretales referuntur, rescissis iis, quæ contrariam Ecclesiæ Romanæ consuetudinem indicabant. Hinc rursus videmus etiam tempore Alexandri *III.* Ecclesiam Gallicanam diversam disciplinam a disciplina Romanæ Ecclesiæ retinuisse, neque hanc unquam recepisse, sed e contrario Ecclesiam Romanam disciplinam Ecclesiæ Gallicanæ acceptasse.

Quandonā impotentia ex maleficio dirimat matrimonium?

Profert denique Gratianus *Can.* 4. fragmentum Epistolæ Hincmari Rhemensis, quo asseritur, si per sortiarias & maleficas factum sit, ut concubitus non sequatur, neque adhibitis orationibus ac eleemosynis, exorcismis, aliisque mediis sanari potuerunt, *tunc separari valebunt, sed postquam alias nuptias expetierint, illis in carne viventibus, quibus juncti fuerant prioribus, quos reliquerant, etiamsi possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt.*

Ad calcem hujus Canonis monet Gratianus: „ hoc videri contrarium præmisso capitulo Gregorii (in Canone 2.) ibi enim post possibilitatem redditam jubetur separari ab ea, cui secundo nupserat, & redire ad primam. Hic autem vivente eo, cui secundo copulata fuerat, primo reconciliari non poterit “.

Circa dissolutionem matrimonii ratione impotētia aut adulterii, non fuit semper eadē opinio.

Certum est circa dissolutionem matrimonii, sive ob impotentiam, sive ob commissum adulterium, non fuisse eamdem semper disciplinam & opinionem, uti etiam ex ipso Gratiano intelligi potest.

Quæstio II. Gratiani opinio de dissolutione matrimonii per divortium factum auctoritate Ecclesiæ.

Hic enim rursus sub initium *quæstionis secundæ* ait: „ quod autem ei, cum quo prius fornicata fuerat, post separationem nubere possit, superius probatum est. Mortuus enim est sibi vir ejus, ex quo judicio Ecclesiæ ab eo separata, ab ejus lege soluta est, unde juxta Apostolum, *nubat cui vult tantum in Domino*: sed quæritur, si sine Ecclesiastico judicio, nulla causa dissidii rationabiliter probata ab ea discessisset, an esset cogendus redire ad eam “.

Nequaquam obscurum est, quod Gratianus non dubitaverit, quin conjuges in causa fornicationis judicio Ecclesiæ ab invicem separati, possint libere alteri jungi, sed præsenti *quæstione secunda* quærit de eo, qui sine judicio Ecclesiæ dimisit uxorem, & *priore parte* probare vult, non licere viro sine judicio & sententia Ecclesiæ ex qualibet causa dimittere uxorem, vel uxori virum relinquere, alioquin per censuras redire compelli possint.

Non licet sine sententia Ecclesiæ facere divortium.

Et quidem *Canone* 1. citat Canonem sub nomine Concilii Carthaginensis, cui interfuit Augustinus, sed revera est Synodi Agathensis, ut notant Correctores Romani, in quo decernitur, quod „ si mariti antequam apud Episcopos comprovinciales dissidii causas dixerint, & priusquam in judicio damnentur, uxores suas abjecerint, a communione sanctæ Ecclesiæ, & populi cœtu, pro eo quod fidem & conjugia maculant, excludantur.

Profert & *Canone* 3. fragmentum sub nomine Nicolai Papæ Carolo Regi; sed recte monet Antonius Augustinus *lib.* 2. *de emend. Gratiani Dial.* 12. non esse Nicolai, sed esse *Isidori Mercatoris* in præfatione Conciliorum, refertùrque in eo fragmento quodam excerptum ex historia *Eusebii lib. 7. Hist. cap.* 17. editionis Valesianæ, ubi historia de muliere a viro de adulterio accusata fusius describitur.

Addit *Canone* 4. fragmentum ex Epistola Nicolai I. ad Carolum Calvum in causa divortii Lotharii cum Thietberga, e qua Epistola plura fragmenta a Gratiano relata sunt, uti loco citato monet Antonius Augustinus: de quo divortio specialem tractatum scripsit Hincmarus Rhemensis, ut supra monuimus.

Ex his igitur concludit Gratianus, viro non licere sua auctoritate uxorem dimittere. „ Et quia separatio pœna est, & pœna nulli inferenda, nisi per judicem, generaliter hoc, ait, intelligendum est, ut sive ob causam præmissam, sive nulla causa existente, non liceat alicui sua auctoritate uxorem dimittere “.

De interfectoribus uxorum, & pœnitentia ipsis imponenda.

Post hæc agit Gratianus de interfectoribus uxorum propriarum ob commissum adulterium, profertque in eam rem *Canone* 5. *&* 6. nonnulla sub nomine Nicolai Papæ, sed utrumque fragmentum *incertum* esse monet Antonius Augustinus *lib.* 2. *Dial.* 18. quod autem *Canone* 7. citat sub nomine Pii Papæ, apocryphum esse, hodie exploratum est.

Agit dein de pœnitentia interfectoribus uxorum imponenda, eamque in rem adfert prolixum fragmentum sub nomine *Stephani Papæ Hastulpho*, at Burchardus *lib* 6. *cap.* 40. illud allegat ex Epistola *Paulini Forojuliensis Episcopi* ad *Heistulfum*, quam esse genuinam inscriptionem probat hic Stephanus Baluzius; extantque hæc Paulini Epistola *tom* 7. *Conc. Gener. col.* 1064. edit. Labb.

Interim ex hoc fragmento & Epistola apparet, quod etiam sub finem sæculi VIII. pœnitentia publica pro enormibus criminibus esset agenda, duraque & diuturna opera pœnitentiæ subeunda.

Pœnitentes post septennē pœnitētiā in pristinū gradū restituti.

Parte 5. hujus quæstionis quærit Gratianus: „ quare sacris Canonibus sit institutum, ut post septem annos pœnitentes in pristinum statum revocentur “? suppositum autem probat unico Canone 11. sub nomine Isidori ad *Massonem* sive *Massanum Episcopum*; astruiturque ibi, quod cum Maria soror Aaron peccasset contra Moysen, lepra perfusa, *septem diebus* pro emendatione extra castra egendi debuerit, atque post *septem dies* regredi jussa sit. *Maria ergo soror Aaron* (inquit) *caro intelligitur Sacerdotis, quæ dum superbia debita, sordidissimis cogitationum maculatur contagiis, extra castra septem diebus, hoc est extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis projicitur; ut post emendationem vitiorum loci vel pristinæ dignitatis recipiat meritum.*

Hinc ergo concludit Gratianus, quod „ quamquam de Sacerdotibus videatur specialiter dictum, generaliter tamen de omnibus pœnitentibus oportere intelligi . . . . ut majorum criminum pœnitentia septem annorum spatio concludatur. nisi vel officii excellentia, vel criminum magnitudo vulgarem consuetudinem excedens, præmissum spatium transcendere cogat “.

Id probat Gratianus unico Canone apocrypho.

Verum notarunt eruditi, hanc Epistolam non esse legitimum S. Isidori Hispalensis fœtum, sed putridam *Isidori Mercatoris* mercem. De illa loquens Joannes Morinus dicit, eam plane *commentitiam* esse: idque pluribus probat Natalis Alexander *in Histor. Eccles. sæculi 7. cap. 4. de Script. ejusdem sæculi art. 4. de S. Isidoro*.

Equidē hac occasione mutari cœpit disciplina circa restitutionem Clericorū lapsorum.

Interim hujus similiumque suppositorum fragmentorum auctoritate cœpit sæculo IX. collabi disciplina pristinis Canonibus stabilita, & per octo sæcula constanter conservata, de non restituendis ad sacras functiones Clericis in crimen præsertim carnis prolapsis.

Horum quoque occasione inducta fuit a Gratiano distinctio inter prolapsos *publice & occulte*, uti latius ostendi *Tom. V.* in dissertatione *de instituto Canonicorum p. 2. cap. 2. §. 7.* ubi fuse hanc disciplinam adstrui, & quid circa eam hodie Ecclesia tolerare videatur ostendi.

An & quando fuerit olim licitū post pœnitentiā conjugiū contrahere?

Denique quærit sexta parte Gratianus de pœnitentibus: „ An eis generaliter post pœnitentiam peractam conjugia concedantur ".

Auctoritate Siricii Papæ *Canone 12.* & S. Leonis in Epistola ad Rusticum Episcopum Narbonensem *Can. 14.* videtur probari, quod pœnitentibus generaliter inhibitum fuerit, etiam post *peractam* pœnitentiam conjugium contrahere: excipit autem S. Leo, eum, *qui in adolescentia constitutus, si urgente, aut metu mortis, aut captivitatis periculo, pœnitentiam gessit, & postea timens lapsum incontinentiæ juvenilis, copulam uxoris elegit, ne crimen fornicationis incurreret, rem videtur fuisse venialem, si præter conjugem nullam aliam cognoverit*.

Addit autem Leo: *in quo tamen non regulam constituimus, sed quid sit tolerabilius æstimamus*. Quæ sat ostendunt, ex regula generali, pœnitentibus conjugium non fuisse permissum, quod & amplius probant verba sequentia Epistolæ, sed a Gratiano omissa. „ Nam se„ cundum veram cognitionem nihil magis ei congruit, „ qui pœnitentiam gessit, quam castitas perseverans „ & mentis & corporis ".

Quæst. III. Insertus hic a Gratiano tractatus *de Pœnitentia*, de quo postea.

Quæstione tertia quærit Gratianus: „ si sola confes„ sione cordis crimen possit deleri ".

Gratianus ad explicandam hanc tertiam quæstionem multa attulit, ad Sacramentum pœnitentiæ spectantia, quæ cum prolixum admodum tractatum conficerent, & ob confusionem admodum obscurum; qui Gratianum postmodum secuti sunt, in septem distinctiones eum diviserunt, uti notant Correctores Romani ad initium hujus quæstionis, vocaturque tractatus *de Pœnitentia*, cujus annotationes dabimus post absolutam integram hanc secundam partem Gratiani.

Quæst. IV. De tempore quo ab actu cōjugii abstinendum.

Quæstione quarta discutit Gratianus: „ si tempore „ orationis quis valeat reddere conjugii debitum ".

Plures recitat auctoritates: quibus probatur, diebus orationis & jejuniorum ab actu conjugii esse abstinendum, sed pleræque auctoribus non suis adscribuntur: sic *Canone 1.* refertur fragmentum sermonis sub nomine Hieronymi, quem ejus non esse monent Correctores Romani.

Sermonem S. Augustino adscriptum, cujus verba extant *Canone 2.* non esse ipsius, notant patres Benedictini in monitione præfixa sermoni 116. in appendice ad *Tom. V.* operum Augustini.

Verba Canonis 3. non esse Ambrosii, aut saltem mutilata esse, monet Correctio Romana, quæ autem *Canone 4.* referuntur ex commentario ejusdem *in 1. Epistolam* ad Corinthios falso ipsi adscribi supra monuimus.

Librum quæstionum veteris & novi Testamenti, e quo desumptus est Canon 5. Augustino tribui non posse, hodie compertum est.

Canonem 6. non inveniri apud Chrysostomum, cujus nomini inscribitur, monent Correctores Romani.

Circa ea quæ ex responso S. Gregorii ad *interrogationem 10.* Augustini Anglorum Apostoli referuntur *Canone 7.* merito consulentur recentiores notæ in Epistolam S. Gregorii.

His nihilominus sat probatum credidit Gratianus; quod *orationis tempore conjugali operi vacare non liceat*.

De tempore quo nuptiæ celebrari non debent.

Immo ex his ulterius concludit ad calcem Canonis 7. „ Hinc etiam in diebus abstinentiæ nuptiæ celebrari „ prohibentur ".

In hujus probationem subjicit quatuor Canones, quorum præcipuus est Canon 52. Laodicenus, quem *Canone 8.* refert ex versione vulgari, & rursus *Canone 9.* tamquam ex Concilio Martini Bracarensis, sed revera ex collectione hujus Martini.

Quod *Canone 10.* ex Concilio Ilerdensi refertur, recentioris ætatis apparet; decernitur enim; *Non oportet a Septuagesima usque ad octavas Paschæ, & tribus hebdomadibus ante festivitatem S. Joannis Baptistæ, & ab adventu Domini usque post Epiphaniam, nuptias celebrare: quod si factum fuerit, separentur*. Nihil simile apud antiquos determinatum legimus.

His interim non parum consonat hodierna disciplina nostra circa tempus quod *clausum* vocant.

Gratianus videtur hanc nuptiarum prohibitionem intellexisse duntaxat in ordine ad actum conjugalem, nam ad calcem Canonis 11. ait: „ hæc autem servan„ da sunt, si uxor consensum adhibere voluerit; cæ„ terum sine ejus consensu, nec causa orationis con„ tinentia servari debet ".

Quæstio V.

Huic conclusioni stabiliendæ impendit hic duos Canones: & ulterius prosequitur *quæstione quinta*, in qua quærit: „ utrum vir sine consensu uxoris conti„ nentiam vovere possit ".

Probat Gratianus, conjuges non posse sine mutuo consensu votum continentiæ emittere, sed si vir uxori, aut uxor viro suo *semel* permiserit continentiam vovere; „ si postmodum in irritum deducere voluerit, „ qui permisit, non tamen valet: quia in debito con„ jugii æque mulier habet potestatem viri sicut & vir „ mulieris, ut loquitur Gratianus ad calcem Canonis 11."

De potestate viri in uxorem, & vota ab ea emissa.

Porro a Canone 12. usque ad finem agit de potestate & superioritate viri in mulierem, & de hujus subjectione.

Plura adducit hanc in rem ex S. Augustino, sed nonnulla admodum mutilate uti notant Correctores Romani ad *Canones 1. 4. 5. 12. 13. 16.* Canon autem 17. citatur sub nomine S. Augustini *ex libro quæstionum veteris Testamenti*, quem non esse Augustini supra monuimus.

Cæterum præ relatis reliquis ex S. Augustino, notandus Canon 4. desumptus *ex Epistola ad Ecditiam*, quæ integra pro resolutione hujus quæstionis merito legitur.

Citatur Canon 10. ex Concilio Remensi, ubi non reperitur, sed habetur in Concilio Vermeriensi anni 752. e quo eum citat Regino *l. 2. cap. 125.* at Burchardus substituit Rhemense, additque hæc finalia verba; *sed similiter convertatur*, quæ nec in Concilio, nec in Reginone leguntur. Gratianus secutus est Burchardum, addita eadem clausula, *similiter convertatur*, cujus in Concilio nulla mentio fit.

Moderna disciplina circa conversionem conjugatorum sat congruit lectioni, quam hic exhibet Gratianus; uti videre est ad titulum Decretalium *de conversione conjugatorum*.

Canon 19. citatur ex Ambrosio supra primam Epistolam ad Corinthios, at commentarium illum non esse Ambrosii, supra monui.

Ex omnibus autem tandem concludit Gratianus; „ evidentissime itaque apparet, ita virum esse caput „ mulieris, ut nulla vota abstinentiæ, vel religiosæ „ conversationis liceat sibi sine ejus licentia Deo of„ ferre; etiam si viro permittente repromissa fuerit, „ non licet ei votum opere complere, cum vir volue„ rit revocare permissum. Vota vero continentiæ ita „ alterius permissu ab altero valeant offerri, quod post „ permissionem non valeant in irritum deduci ".

CAUSA XXXIV.

HAc causa in duas quæstiones divisa, quas junctim resolvit, examinat: „ an sit ista rea adulterii, „ quæ viro suo in captivitatem ducto, alteri nupsit? „ & an redeunte primo sit cogenda recedere a secun„ do, & redire ad primum ".

Matrimoniū ob captivitatem vel absentiā unius conjugis non dissolvitur.

Utramque quæstionem terminari auctoritate S. Leonis in Epistola ad Nicætam Aquilejensem Episcopum (cujus verba extant *Canone 1.*) asserit Gratianus.

Et sane clarissime citato loco resolvit S. Leo, matrimonia ob captivitatem virorum non dissolvi, nec posse mulieres viventibus viris in captivitate, alteri jungi, & si alteri junctæ sint, eo quod viros suos mortuos crederent, debeant redeuntibus viris, a secundo recedere, & ad primum redire.

Plura eamdem in rem citat hic Gratianus, at inter cætera notandus Canon 4. ex Concilio apud Vermerias anni 752. Can. 11. ubi decernitur: *Si quis necessitate inevitabili cogente ad alium Ducatum seu Provinciam fugerit* (in Concilio additur: *aut seniorem suum, cui fidem mentiri non poterat, secutus fuerit*) *& uxor ejus, non valet & potest, amore parentum & rerum suarum, eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quamdiu vir ejus, quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat*.

Refertur Canon, qui in eo casu permittit quandoque aliam conjugem ducere.

Hic Canon non obscure innuit, non omni casu, mulierem, cujus vir ad *aliam provinciam* fugerit, *vivente viro*, debere manere innuptam, quod manifestius significant verba finalia Canonis a Gratiano omissa, sed relata a Burchardo *l. 9. c. 54.* Verba Canonis sunt: *Nam ille vir ejus, qui necessitate cogente in alium locum fugit* (Burchardus legit: *in alia patria manet*, *si nunquam in suam patriam se reversurum sperat*) *si se abstinere non potest, aliam uxorem cum pœnitentia potest accipere*. Habetur Canon apud Labbæum *Tom. 6. Conc. Gener. col. 1658.*

Nequaquam obscurum est, hoc Canone permitti viro, ut ad alias nuptias transeat ob diuturnam conjugis absentiam; non igitur mirum quod simile interdum permissum fuisset & uxori.

Ratio illius Canonis.

Pro quo notandum legibus civilibus ob multiplices causas, ac signanter ob *diuturnam* conjugis *absentiam divortium* permissum fuisse.

Porro Ecclesia in imperio nata, has leges simul & semel abrogandas non duxit, sed sensim atque uno in loco citius, in alio serius: quemadmodum circa dissolutionem matrimonii propter adulterium contigisse, alibi notavimus; ut mirum non sit, si divortium & libertas transeundi ad alias nuptias, sub quadam moderatione permittatur hoc Canone, qui alibi absolute tunc etiam

pro-

prohibitus erat; & sensim tandem generaliter interdictus fuit, uti ostendimus in *Jure Eccles. Tom. II. p. 2. sect. 1. tit. 15. cap. 3.*

C A U S A XXXV.

De impedimento consanguinitatis & affinitatis. Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS materiam matrimonialem prosequens, hac causa de impedimento consanguinitatis & affinitatis discurrit, hunc casum proponens: „ Quidam „ vir, mortua uxore sua, aliam sibi in matrimonio „ copulavit, quæ uxori defunctæ quarto gradu consanguinitatis, viro autem sexta linea adhærebat: „ post triennium vero, liberis ex ea susceptis, accusatur apud Ecclesiam: iste prætendit ignorantiam.

Quæstio I.

Hinc decem quæstiones educit Gratianus, quarum prima quærit: „ si liceat aliquam ex propria cognatione duci in uxorem."

Rationes hujus impedimenti ex Augustino.

Hic auctoritate S. Augustini resolvit, cur in novo Testamento conjugia inter consanguineos & affines sint vetita, quæ in veteri Testamento permittebantur. „ Habita est (ait Augustinus hic Canone unico) ratio „ rectissima charitatis, ut homines quibus esset utilis „ atque honestissima concordia, diversarum necessitudinum vinculis necterentur, nec unus in una multas haberet, sed singulæ spargerentur in singulos, ac „ sic ad socialem vitam diligentius colligandam plurimos obtinerent."

Desumptum est hoc fragmentum Augustini ex *lib. 15. de civitate Dei cap.* 16. ubi & hanc, a Gratiano omissam, rationem dictæ prohibitionis reddit: „ Quia nescio quomodo inest (inquit) humanæ verecundiæ „ quiddam naturale, atque laudabile, ut cui debet causa „ propinquitatis reverendum honorem, ab ea contineat, „ quamvis generatricem libidinem, de qua erubescere „ videmus & ipsam pudicitiam conjugalem."

In linea recta matrimonia in infinitum vetita fuere.

Hæc ratio potissimum militat in linea recta seu ascendentium & descendentium, inter quos propterea matrimonia usque in infinitum vetita esse pronuntiavit Nicolaus I. *c. 39. responsionis ad articulos Bulgarorum*, uti notavi in *Jure Eccl. Tom. II p. 2. sect. 1. tit. 13. c. 6.*

Quæst. II. & III.

Quærit Gratianus *Quæstione secunda & tertia*: „ usque ad quem gradum a consanguineis propriis abstinere oporteat, vel si ex cognatione propriæ uxoris „ aliquam duci in uxorem liceat?

Usque ad quem gradum impedimentum consanguinitatis extendatur?

Gratianus auctoritate Decretalium a pseudo Isidoro primis Pontificibus affictarum, probare videtur, primis etiam Ecclesiæ sæculis prohibitionem hanc extensam fuisse ad *septimum* gradum, at eam protensionem nullatenus convenire illis sæculis notavimus *in Jure Eccles. Tom. II. p. 2. sect. 1. tit. 13. c. 6.* ac una ostendimus, pluribus sæculis Ecclesiam in hac prohibitione se confirmasse *legibus* Imperialibus, nec impedimentum hoc ultra terminos legibus constitutos protendisse, ac denuum sæculo octavo & nono eam extensionem usque ad *septimum* gradum sensim invaluisse.

Admodum confuse & parum solide hanc materiã tractat Gratianus.

Cum autem disciplinam pristinam & recentiorem non satis distinguat Gratianus, Canonesque hanc & illam disciplinam repræsentantes inter se nullo temporis ordine servato, misceat, confuse admodum hanc materiam tractat, præterim, quia nec apocrypha a sinceris monumentis sufficienter segregat.

Quæst. IV. Ratio parũ solida impedimenti consanguinitatis usque ad sextũ gradum.

Quæstione quarta quærit Gratianus: „ Quare ad sextum gradum consanguinitatis conjunctio prohibeatur. Ex Isidoro ideo id factum pronuntiat: *Ut sicut* sex ætatibus *mundi generatio, & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.*

De hac restrictione usque ad sextum gradum alibi me legisse non memini, multo minus rationem adductam ab ullo probatam scio.

Quæstio V. De modo computandi gradus consanguinitatis & affinitatis.

Multis discurritur *quæstione quinta* de computatione graduum consanguinitatis & affinitatis, regulæque assignantur, & explanantur, juxta quas, tam de jure civili quam Canonico, graduum computatio ineunda est, sive in linea recta, sive collaterali.

Hæ regulæ hodie passim notæ sunt, easque breviter exposui in *Jure Eccles. Tom. II p. 2. sect. 1. tit. 13. c. 6.* unaque notavi, quo tempore invaluerit Canonica computatio graduum diversa a civili linea collaterali.

Porro circa Canones hujus & præcedentium quæstionum merito remittitur ad notas Correctorum Romanorum, eo quod multa admodum mutilata, & falso auctoribus assignata refert Gratianus.

Præterea merito observationibus Correctorum Romanorum in Canonem 20. quæstione tertia adducuntur notæ recentiores in responsionem S. Gregorii ad interrogationem sextam Augustini Anglorum Apostoli, e qua hic Canon desumptus est.

Quæst. VI. Qui possint esse accusatores & testes, ubi de consanguinitate agitur?

Tractat ulterius Gratianus, *quæstione sexta*, quibus accusantibus vel testificantibus consanguineorum conjunctio dirimenda sit.

Et quidem *Canone 1.* profert suppositum Decretum Fabiani Papæ, quo decernitur: *Consanguineos extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem in Synodo computet, sed propinqui, ad quorum notitiam pertinet.*

Ad hoc Decretum indubie reflexit auctor Decretalis, quæ hic *Canone 2.* refertur sub nomine Cælestini Papæ, & in *cap. 3.* ✠ *qui matrimonium accusare possunt*, sub nomine Clementis III. Papæ, ubi dicitur, quod „ parentes, fratres & cognati utriusque sexus, in testificatione suorum ad matrimonium conjungendum, „ vel dirimendum admittantur, tam *antiqua consuetudine*, quam *legibus* approbatur.

Formula juramenti pro accusatore & testibus.

Post hæc refert *Canone 5.* & sequentibus formulam juramenti, secundum quam primum accusator, item testes, qui consanguinitatem probare debent, jurare coguntur.

Formula juramenti pro separandis ob consanguinitatem.

Dein *Canone 9.* profert juramentum separationis præstandum ab iis, qui ob consanguinitatem detectam auctoritate Episcopi separantur.

Divortium ob consanguinitatem propria auctoritate fieri non potest.

Post hæc *Canone 10.* probatur, neminem propria auctoritate uxorem suam occasione *consanguinitatis* dimittere posse, *donec* Episcoporum religiosorum Concilium causam istam examinaverit: hodie officialis auctoritas sufficit; immo si nota sit ipsis conjugibus consanguinitas, saltem ab actu conjugali abstinere debent, licet publice separari, & ad illud matrimonium transire ante sententiam judicis non possint.

Formula juramenti dum recipitur uxor injuste dimissa.

Denique *Canone 11.* proponitur juramentum præstandum, dum vir recipit eam, quam injuste dimisit.

Notandum autem fontem Canonis 5. 6. & 9. esse collectionem Reginonis, apud quem referuntur *lib. 12. cap. 231. 232. & 233.* e quo illa desumpsisse videtur Burchardus *cap. 25. 26. & 27. lib. 7.* additis in fine his verbis: & *istæ Sanctorum Reliquiæ*, quæ apud Reginonem desiderantur, simpliciterque legitur, *sic te Deus adjuvet*. Cum autem Gratianus referat Canones cum prædicta clausula, haud obscurum, non e Regione, sed e Burchardo desumpsisse Gratianum.

Formula interrogandi Laicos dum Episcopus visitat.

Similiter Canon 7. extat apud Reginonem *lib. 2. c. 2. & 3.* apparetque fuisse formulam, juxta quam Episcopi visitantes interrogare debebant *Laicos*, quæ Burchardus inepte attribuit Eutychiano Papæ, quem errorem posteriores collectores, ac signanter Gratianus secuti sunt; cum certum sit, hæc huic Pontifici adscribi non posse, multaque eis contineri, quæ disciplinæ illius ætatis non conveniunt, uti supra monuimus, & pluribus probat Stephanus Baluzius in notis ad Reginonem.

Quæst. VII. An nati ex incestu filii reputẽtur?

Quæstione septima refert Gratianus verba sancti Augustini *ex quæstione 76. super Leviticum*, ubi Augustinus exponit, quid sacer Textus velit per hæc verba: *Sine filiis morietur*, nimirum quicumque dormierit cum cognata sua: „ Cum filii ex hujusmodi conjunctionibus & ante nati sint, hodieque nascantur: an hoc „ intelligendum est lege Dei constitutum, ait, ut quicumque ex iis nati fuerint non reputentur filii, id „ est, nullo parentibus jure succedant"?

Sicuti hic nihil resolvit Augustinus, ita nec Gratianus, sed simpliciter hæc Augustini verba refert.

Plura circa successionem hanc tum legibus Romanis, tum Principum posteriorum edictis ordinata fuere.

Qu. VIII. Ignoranter conjuncti in gradu prohibito quãdonam separandi.

Octava quæstione quærit Gratianus: „ De his qui „ ignoranter conjuncti [illegible], in quo gradu consanguinitatis vel affinitatis [illegible] dispensatione Ecclesiæ, relinquantur".

Post resolutione hujus quæstionis refert Gratianus bina potissimum fragmenta sub nomine Gregorii ex plurimorum auctorum centonibus conflata, uti notant Correctores Romani.

Ex his equidem concludit Gratianus: „ Qui in „ quarto, vel in quinto gradu consanguinitatis conjuncti inventi fuerunt, ab Ecclesia separari jubentur".

Dispensatio olim etiam ignoranter conjunctis difficillime concedebatur.

Docent & hæc qualiacumque Decreta, admodum ægre tunc temporis, etiam in contractis matrimoniis inter consanguineos, quamvis ignoranter, fuisse dispensatum. Dicitur enim *Canone 1.* quod, *qui infra septimam generationem in matrimonio sunt inventi, si nescientes fuerint, & jam multa curricula annorum sint revoluta, ita ut filios habeant, in sexto qui inventi sunt, aut fortasse in quinto, hujusmodi non separentur, donec nos Domino permittente, ore ad os loquamur: hoc autem* (inquit) *dico* secundem indulgentiam, *non secundum Imperium.*

Quæst. IX. Conjugium per errorem causa consanguinitatis separatum, detecto errore, redintegrari debet.

Quoad contrahenda autem matrimonia, nunquam licentiam dari, licet impedimentum ad septimum gradum extendatur, declaratur in Canone 2. *Quoniam* (inquit) *usque ad septenarium numerum parentelæ, nulli unquam copulam contrahere licentiam damus*: de quo pristino in dispensando rigore vide dicta in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 14. cap. 1.*

Inquit Gratianus *quæstione nona*: quid si contigerit Ecclesiam decipi, & causa consanguinitatis aliquam a viro suo separare, quæ postea nuptiis hinc inde celebratis deprehenditur non esse consanguinea prioris, an secunda conjugia sint rescindenda, & priora sint redintegranda? resolvit pro affirmativa, eumque in finem profert plura, quibus ostendat, quod sententia etiam *Romanæ Sedis* possit in melius commutari, cum sibi aliquid subreptum fuerit. „ Suum *errorem* cuique corrigere licet (ait Gratianus) atque ideo quæ a quolibet illicite committentur, sive a prædecessoribus admissa inveniuntur, *in melius revocari* oportet".

Quæstio X. Affinitas a Gratiano multũ extensa.

Decima quæstione resolvit Gratianus, quod si mulier defuncto viro ad secundas nuptias transeat, & ex his proles suscipiat, non posse has proles conjungi cum consanguineis prioris viri, hac unica ratione: quia vir

vit & mulier una caro sunt, ac per consequens, consanguinei viri necessario reputandi sunt consanguinei uxoris & proinde ejus.

Profert hanc in rem *Canone* 1. prolixum fragmentum sub nomine Gregorii Papæ, Venerio Episcopo Caralitano, sed stylum Gregorii non refert, neque inter Epistolas Gregorii reperiri monet Stephanus Baluzius; nec majoris auctoritatis reliqua adducta Decreta videntur, quæ & incertas inscriptiones præferunt.

A Concilio Lateranensi restricta fuit.

Ex hac interim Gratiani ratiocinatione tandem receptum fuit triplex genus affinitatis, quod rursus ad unicum reducit Concilium Lateranense sub Innocentio III. in *cap penult.* ✠ *de consang. & affinit.* de quo plura in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 13. *c.* 6.

CAUSA XXXVI.

Casus in hac causa propositus.

GRATIANUS hac causa agit de crimine raptus, casum ita exprimens: „ Filiam cujusdam, ignorante patre, quidam muneribus illexit, & ad convivium invitavit: finito convivio juvenis virginem „ oppressit. Quo comperto a parentibus juveni puel„ la traditur, ac more nubentium a juvene dotatur, „ & publice in uxorem ducitur ".

Quæstio I. Quid sit raptus, & quandonam committatur?

Binas hinc quæstiones format Gratianus, quarum *prima* potissimum discutit, quandonam censeatur raptus committi: eumque ad calcem Canonis 2. asserit admitti, cum puella *violenter* a „ domo patris abducitur, ut corrupta in uxorem habeatur: sive puellæ „ solummodo, sive parentibus tantum, sive utriusque „ vis illa constiterit ".

De duplici raptu.

Et post Canonem 3. dicit rapinam fieri dupliciter. „ Aliquando enim res ipsa rapitur (inquit) aliquando „ ipsius rei usus tantummodo violenter eripitur. Res „ ipsa tunc rapitur, cum violenter domino eripitur, „ ut in perpetuum teneatur. Aliquando vero non res „ ipsa affectatur, sed usus ejus domino prohibente vio„ lenter eripitur ": puta dum quidem puella *violenter* non abducitur matrimonii causa, sed duntaxat *violenter* opprimitur, atque flos virginitatis ipsi renitenti violenter eripitur, ut loquitur Gratianus. Sed hic proprie non est raptus, sed potius stuprum.

De hoc impedimento raptus, & quid hodie intelligatur per raptum, ut constituat impedimentum dirimens, dixi in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 13. *cap.* 11.

Quæst. II. An & quando inter raptorem & raptam matrimonium esse possit?

Secunda quæstione inquirit Gratianus: „ An purgato „ vitio rapinæ, raptor in uxorem possit raptam acci„ pere "?

Gratianus primo adducit auctoritates, quæ matrimonium raptorem inter & raptam absolute & simpliciter interdicere videntur.

Verum resolvit, has auctoritates intelligendas de raptore, qui nondum crimen rapinæ per *pœnitentiam* abolevit; at purgato hoc vitio, matrimonium inter raptorem & raptam admittit, idque præcipue, ut apparet, auctoritate verborum, quæ sub nomine S. Hieronymi refert *Canone* 8. quæ tamen apud Hieronymum non inveniri notarunt Correctores Romani ad *Canonem* 13. *caus.* 27. *quæst.* 2.

Jure legum & Canonũ raptus erat impedimẽtum perpetuum.

Gratianus hic a vero sensu legum & Canonum deviavit: constat enim, jure civili, ac nominatim *L. unica Cod. de raptu virginum*, hoc impedimentum fuisse *perpetuum*, quale & perseverasse sæculo VIII. probant Capitularia Regum Francorum, ubi *lib.* 6. *cap.* 96 decernitur, ut raptor virginem, quam rapuit, nunquam uxorem habeat: & expressius *lib.* 7. *cap.* 395. cujus verba sub nomine *Concilii apud Aquisgranum* etiam recitat Gratianus *Canone* 11.

Ab his recessit Gratianus.

Neque obscurum est, Gratianum vidisse his verbis raptum declarari impedimentum *perpetuum*: dicit enim: „ sed hæc auctoritas non præjudicat auctoritati Sancti „ Hieronymi, maxime cum illa testimonio *divinæ le*„ *gis* nitatur ".

Hæc verba immediate huic Canoni subjiciuntur, ac dein infert: „ Legitime igitur post pœnitentiam pe„ ractam raptor sibi poterit copulare quam rapuit, „ nisi pater puellæ illam raptori detrahere volue„ rit ".

Hic haud obscure innuebat Gratianus, inter raptam & raptorem posse consistere matrimonium, si raptæ vel parentum consensus accedat.

Ita rursus hic auctoritate Gratiani invaluit, ut hoc impedimentum in tantum fuerit relaxatum, ut inter raptorem & raptam matrimonium posse consistere crederetur, *Si prior dissensio transeat postmodum in consensum, & quod ante displicuit, tandem incipiat complacere*, ut loquitur Innocentius III. in *cap.* 7. ✠ *de Raptoribus*.

Quousque impedimentum hoc restituerit Synodus Tridentina *sess.* 24. *cap.* 6. *de Reformat. matrim.* exposui in *Jure Eccles. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 13. *cap.* 11.

O B-

OBSERVATIONES AD TRACTATUM DE PŒNITENTIA.

GRATIANUS integrum hunc tractatum continuata serie inseruerat post *Canonem* 18. *causæ* 33. *quæst.* 2. sine ulla partitione in distinctiones, uti notatum est supra in præfatione ad Gratianum *cap.* 3. ubi etiam dictum fuit eumdem tractatum sensim fuisse distinctum in septem distinctiones, ac postmodum ab interpretibus vocatum tractatum de pœnitentia, quem post absolutam secundam partem Gratiani, confusionis vitandæ causa, subjiciendum judicavi, & brevibus reflexionibus illustrandum.

DISTINCTIO PRIMA.

An sola contritione sine confessione remittantur peccata?

DISTINCTIONE hac in utramque partem discutit quæstionem supra propositam: „ Utrum scilicet, sola cordis „ contritione, & secreta satisfactione, absque oris „ confessione quisque possit „ Deo satisfacere “?

Verum plura immiscet, quæ ad quæstionis resolutionem nihil aut parum faciunt.

A *Canone* 1. usque ad *Canonem* 5. inclusive, profert nonnulla, quæ probant peccata fletu, seu cordis contritione lavari.

Dein *Canone* 6. usque ad *Canone* 21. proferuntur ex jure civili, quæ in criminalibus solum conatum subinde puniendum decernunt.

Et a *Canone* 22. usque ad *Canonem* 30. ostendit, quod peccatum committatur non tantum actu externo, sed etiam sola voluntate & consensu interno.

Ex variis Canonibus perperam concludit Gratianus cōtritione non confessione peccata dimitti.

Interim ex his ad calcem Canonis 30. ita concludit Gratianus: „ luce clarius constat, cordis contritione, „ non oris confessione, peccata dimitti “.

Sed falso id concludi facile quisque advertere potest: hisce enim Canonibus id unum evincitur, quod peccatum, puta homicidium, adulterium, aut furtum committat is coram Deo, ejusque criminis reus est, qui voluntatem illud perpetrandi corde conceperit, licet opere externo non compleverit. *Si propterea non facis furtum, quia times ne videaris, intus fecisti. in corde fecisti: furti teneris, & nihil tulisti*: ait Augustinus hic *Canone* 29.

Bini *Canones* 31. *&* 32. immediate prædictæ conclusioni subjecti ex *lib.* 1. *de vita contempl.* Juliani Pomerii (quem falso Gratianus tribuit Prospero) propius conclusionem attingunt. Hic enim ac signanter posteriore docetur, quod facilius remissionem peccatorum recipient, qui coram Deo peccata sua ultro agnoscunt, & in se voluntariæ excommunicationis sententiam ferunt.

Idem prætendit parte 7. distinctionis subjecta Canoni 32. probari auctoritate illa Prophetica Ezech. *c.* 33. *vers.* 12. *in quacumque hora*) vel die) *peccator fuerit conversus, & ingemuerit*, &c. non enim dicitur, *ore confessus fuerit*, sed tantum *conversus fuerit, & ingemuerit, vita vivet, & non morietur.*

Tum *Canone* 33. adductis verbis Prophetæ Joelis *c.* 2. *v.* 13. *Scindite corda vestra, & non vestimenta*, subjicit: „ ostendens in *contritione cordis*, quæ in ejusdem „ scissione intelligitur, *non in confessione oris*, quæ pars „ est exterioris satisfactionis, quam scissuram vestium „ nominavit, a parte totum intelligens, peccata di„ mitti “.

Et *Canone* 34. relatis his verbis Joelis *cap.* 2. *v.* 12. & Zachariæ *cap.* 1. *vers.* 3. *Convertimini ad me in toto corde vestro, & convertar ad vos*, prolixo discursu idem adstruere conatur.

Ostendit præterea ad calcem Canonis 35. quod anima vivere nequeat sine Deo, *cum Deus sit vita animæ*: „ habet itaque anima, ait, sibi Deum præsen„ tem per gratiam, quæ vivens peccatum suum con„ fitetur, eamque vita, quæ Deus est, inhabitat ... „ ergo templum Spiritus Sancti facta est “ &c.

Relatis dein *Canone* 36. his verbis 1. Epist. Joannis *c.* 3. *v.* 9. *qui natus est ex Deo, non peccat* (seu ut in textu legitur *peccatum non facit*) concludit: „ ergo „ non est filius diaboli: solo enim peccato diaboli fi„ lii sumus, ergo de ejus regno translati sumus in re„ gnum charitatis filii Dei, & sumus recepti de pote„ state tenebrarum & facti filii lucis. “

Hinc ulterius ita concludit: „ cum ergo *ante confes„ sionem*, ut probatum est, simus resuscitati per gra„ tiam, & filii lucis facti, *evidentissime* apparet, quod „ *sola cordis* contritione sine confessione oris peccatum „ remittitur. “

Denique idipsum ostendere vult ex his verbis 1. Epist. Joannis *cap.* 3. *vers.* 14. citatis Canone 37. *omnis qui non diligit, in morte manet*, atque finaliter concludit: „ non ergo in confessione peccatum remittitur, quod „ jam remissum esse probatur. Fit itaque confessio ad „ ostensionem pœnitentiæ, non ad impetrationem ve„ niæ: & sicut circumcisio data est Abrahæ in signum „ justitiæ, non in causam justificationis, sic confessio „ Sacerdoti offertur in signum veniæ acceptæ, non in „ causam remissionis accipiendæ “.

Sed hoc unū probat, oris confessionem non sufficere, sed præcipue requiri conversionē cordis.

Si Gratianus ex his, quæ adduxerat id unum conclusisset ad remissionem peccatorum non tantum requiri *oris* confessionem, sed præcipue ac necessario requiri *cordis* conversionem sive contritionem, recta ac legitima esset conclusio: at nullatenus ex his concludi potuit, uti conformiter ad quæstionem propositam innuere visus est Gratianus, quod sola cordis conversio, sine *oris* confessione esset sufficiens (*a*).

Tum subjicit varia ad probandum necessariam esse confessionē oris & satisfactionē operis.

Post hæc nihilominus quasi in dubio hærens a *Canone* 38. usque ad *Canonem* 89. ea profert, quibus probari videtur, *sine confessione oris & satisfactione* operis *neminem a peccato posse mundari*: atque ad calcem *Canonis* 87. concludit: „ his auctoritatibus asseritur, ne„ minem

(*a*) Ut in tenebris Gratiani micare liceat, oportet subjicere quæstionem, quam iste Canonista sibi proposuit; nimirum induxit mulierem, quæ adulterii crimen a se commissum dicitur Deo corde confessa. Porro adducta est hæc mulier in occasionem instituendæ quæstionis, non in exemplum. Cum ergo fictitia illa mulier statueretur soli Deo confessa esse suum flagitium, inde ansam arripuit Gratianus disputandi, an confessio facta Deo satis huic mulieri esse potuerit ad impetrandam illico veniam; non admodum sollicitus, an Sacerdoti deinceps scelus confessa fuerit, an confiteri debuerit; quia ad præsens argumentum id non faciebat.

„ minem sine pœnitentia & *confessione propriæ vocis* „ posse mundari „ : subjungitque prolixum discursum, quo argumenta pro hac parte exponit, & contrariæ partis rationes solvere conatur.

Tandem lectoris judicio relinquit utri sententiæ sit adhærendum.

Dein *Canone* 88. prolixo fragmento ex libro *de vera & falsa pœnitentia*, quam falso adscribit Augustino, & *Canone* 89. ex S. Leone ita finaliter concludit : „ quibus auctoritatibus, vel quibus rationum firmamentis, utraque sententia satisfactionis & confessionis innitatur, in medium breviter expoluimus : „ cui autem harum potius adhærendum sit, *lectoris judicio* reservatur. Utraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros (*a*) „.

Opinio illa Gratiani Tridentino contraria.

Sed ad hæc verba *lectoris judicio* Correctores Romani hoc monitum appendendum censuerunt : „ certissimum est, & pro *certissimo* habendum, peccati mortalis necessariam esse confessionem sacramentalem, „ eo modo ac tempore adhibitam, quo in Concilio „ Tridentino post alia Concilia est constitutum „.

Dubia hujus Gratiani sententiæ occasio.

Gratianus autem videtur prædictam suam in bivio hærentem conclusionem formasse occasione verborum, quæ sub nomine *Theodori Cantuariensis* refert Canone 90. immediate huic conclusioni subjecto, & ex Burchardo aut Ivone, apud quos etiam referuntur, verisimiliter deprompsit. Hic enim dicitur : quidam Deo solummodo *confiteri debere peccata dicunt*, *ut Græci* : quidam vero Sacerdotibus *confitenda esse percensent*, *ut tota fere sancta Ecclesia* .... *confessio itaque, quæ soli Deo fit, quod est justorum, purgat peccata, quæ sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur peccata*.

Referuntur & hæc in Concilio Cabilonensi II. anno 813. Canone 33. sed omissis his verbis, *ut Græci*, item, *ut tota fere sancta Ecclesia*, uti notant Correctores Romani, qui & alias variantes lectiones indicant.

Decretum hoc in Concilio Cabilonensi *tom. 7. Concil.* editionis Labbæanæ *col.* 1279. extat his verbis expressum : „ Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt „ peccata, quidam vero Sacerdotibus confitenda esse „ percensent, quod utrumque non sine magno fructu „ intra sanctam fit Ecclesiam; ita duntaxat ut & Deo, „ qui remissor est peccatorum, confiteamur peccata „ nostra, & cum David dicamus : *delictum meum cognitum tibi feci, & injustitiam meam non abscondi : dixi confitebor adversum me injustitias meas Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei* : & secundum Apostoli institutionem, confiteamur alterutrum „ peccata nostra, & oremus pro invicem ut salvemur. „ Confessio itaque, quæ Deo fit, purgat peccata, ea vero, quæ Sacerdoti fit, docet qualiter ipsa purgentur „ peccata. Deus namque salutis & sanitatis auctor & „ largitor est, plerumque hanc præbet suæ potentiæ „ invisibili administratione, plerumque medicorum „ operatione „.

In variis abeunt Theologi sententias circa mentem Gratiani de confessione.

☞ Eo loci omitti non potest quid veteres, quid recentiores Theologi senserint de mente Gratiani circa confessionem.

Non una hac de re versatur sententia.

Prima est D. Thomæ, S. Bonaventuræ, S. Antonini, & Estii ; hi fatentur Gratianum de necessitate confessionis nihil certi habuisse.

Secunda dubium Gratiani rejicit in effectum non in necessitatem confessionis; quasi dubitaverit Gratianus de remissione peccatorum, quam meretur confessio cordis, non vero de necessitate confessionis oralis ad illam remissionem obtinendam.

Tertia dicitur esse Antonii Augustini : hic *lib. 1. de emend. Grat. Dial* 18 contendit *tract. de Pœnit.*, & alterum non esse genuinum Gratiani fœtum .... *tractatur hic de Pœnitentia*, inquit, *non videtur esse Gratiani, sed alicujus paulo antiquioris, & totus videtur huc translatus; deestque in exemplaribus antiquis*.

Quidquid sit de mente Gratiani circa confessionis oralis seu sacramentalis necessitatem, tanta non est hujusce Scriptoris auctoritas, ut inde veritas dogmatis Catholici aliquid detrimenti pati possit. Quod si erraverit Gratianus, error ejus fuit sine nota hæreseos, quia necessitas confessionis sacramentalis nondum clare & expresse ab universa Ecclesia definita fuerat (*b*). ☜

DISTINCTIO II.

An pœnitentia reiterari possit ?

DISTINCTIONE secunda multis utrimque auctoritatibus discutit, an pœnitentia reiterari queat ? „ alii „ dicunt (ait) pœnitentiam semel tantum esse utilem, „ unica est enim, nec reiterari potest. Si vero reiteratur, præcedens pœnitentia non fuit. Et si de sententia judicis ejus merito peccata videntur esse remissa, apud tamen ejus præsentiam, cui omnia futura præsentia sunt, nunquam habentur remissa, quia „ non est servata illa sententia veri Sacerdotis Joannis „ *c. 8. vers. 11. vade & jam amplius noli peccare*. „ Item *ecce sanus factus es, jam amplius noli peccare* „ *ne deterius aliquid tibi contingat*, Joannis *c. 5. vers. 14.*

Varia adducit Gratianus, quæ videntur probare inamissibilitatem charitatis.

Tum *Canone* 1. producto fragmento sub nomine octavæ Synodi, quod ex Basilio esse monent Correctores Romani, mox subjicit Gratianus : „ Item sine charitate „ nulli adulto peccatum remittitur, non autem habet „ charitatem, qui aliquando peccaturus est criminaliter „.

Plura hac occasione profert Gratianus, quibus probari videtur, charitatem semel habitam amitti non posse.

Inter cætera allegat *Canone* 2. sub nomine Augustini ad Julianum comitem hanc sententiam, *charitas, quæ deseri potest, nunquam vera fuit*.

Monet Correctio Romana hanc sententiam extare apud Augustinum in tractatu *de salutaribus monitis ad quemdam comitem c. 7.*

Hunc tractatum non esse Augustini, a multis nunc observatum est, eumque in appendicem *t. 6.* tanquam opus apocryphum rejecerunt Benedictini, quorum prævia ad lectorem monitio consulenda.

Profert quoque Gratianus *Can.* 5. prolixum fragmentum ex Juliano Pomerio *de vita contemplativa*, quem hic & alibi sæpius Gratianus citat sub nomine *S. Prosperi*. In hoc autem fragmento multa de charitate Dei, & dilectione proximi dicuntur : monentque Correctores Romani, quod „ operæ pretium fuerit, integrum locum apud ipsum *Prosperum* (seu potius Julianum Pomerium) legere ; copiose enim & ornatissime explicatur, scilicet in quo consistat charitas „ Dei & dilectio proximi „.

Et tandem *Canone* 12. sub nomine Ambrosii *super Epistolam 2. ad Corinth. ad c. 6.* (qui tamen Ambrosii non est) refert, *ficta charitas est, quæ deserit in adversitate*.

Notatur hic a Correctoribus Romanis relata verba esse glossæ ordinariæ, apud Ambrosium vero ita legi : *simulata charitas in his est, qui in necessitate deserunt fratres*.

Interim huic Canoni Gratianus subnectit hanc conclusionem. „ Ex præmissis itaque apparet, quod charitas semel habita ulterius non amittitur : qui enim „ charitatem semel habuerit, criminaliter ulterius peccare non poterit, ut ad gratiam non ad naturam „ impossibilitas referatur „.

In hujus sui asserti probationem allatis *Canone* 13. verbis Sancti Augustini ulterius concludit : „ Cum ergo, qui criminaliter peccat, charitatem nunquam „ habuisse probetur, evidenter colligitur, pœnitentiam „ non agere, qui quandoque criminaliter peccat „.

Plura in hanc rem adducit in prolixo discursu subjecto Canoni 14. conflato ex verbis sub nomine Augustini, quæ apud Augustinum non reperiuntur.

Dicta de inamissibilitate charitatis intelligit Gratianus de charitate perfecta.

Verum dicta sua de *inamissibilitate* charitatis restringit, *parte* 3. hujus distinctionis prædicto discursui subjecta, ad *charitatem* perfectam : „ quæ (ait) semel habita nunquam amittitur : exordia vero charitatis enutriuntur ut crescant, & conculcantur ut deficiant, „ nemo enim repente fit summus, sed in bona conversatione, quæ sine charitate nulla est, a minimis „ quisque inchoat, ut ad magna perveniat. Sunt itaque gradus non solum inter virtutem & virtutem, „ sed & in eadem virtute „.

Charitas alia est perfecta, alia imperfecta.

Plura dein profert, præsertim ex S. Augustino, quibus probet, charitatem in homine paulatim crescere, ac inter alia Canone 16. *ex libro de gratia & libero arbitrio*, dicit, *ipsam charitatem Apostolus Petrus nondum habuit, quando timore Dominum ter negavit*; timor enim non est in charitate, *sicut ait Joannes Evangelista in Epistola sua*, Sed perfecta charitas foras mittit timorem. *Et tamen, quamvis parva & imperfecta*, non deerat, quando dicebat : *Domine animam meam pro te ponam*. Joannis *cap. 13. vers.* 37.

Imperfecta amitti potest, & reparari.

Dein quibusdam interpositis, de hac parva Petri charitate pronuntiat ad calcem Canonis 24. Hæc itaque „ charitas, quæ in Petro ante negationem herba fuit, „ & in singulis nascitur, antequam roboretur, ante sui „ perfectionem amittitur, & reparatur „.

Et ibidem verbis Augustini affirmat : *quicumque ab illa originali damnatione, ista divinæ gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium, quid & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiunt, credunt, & in fide, quæ per dilectionem operatur, usque in finem perseverant, & si quando exorbitabant, correpti emendantur, & quidam eorum, etsi ab hominibus non corripiantur, in viam, quam relinquerant, redeunt*.

An in electis charitas sit amissibilis ?

Nonnulla & hic adducit, quibus probari videtur, quod electi a Deo charitatem non amittant : attamen ad calcem Canonis 40. prolixum admodum super hoc puncto discursum claudens, ait : „ Sed quia de *prædestinatis* ad *vitam* a nonnullis conceditur, quod charitatem amittant, & amissam recuperent, de reprobis (ait) etiam videndum est, an ipsi charitatem habeant, qua amissa postea damnentur „.

Est quandoque charitas in reprobis.

Posteriorem partem de *reprobis* probat prolatis nonnullis ex S. Augustino, atque ad finem Canonis 44. ait : quod vero *reprobi* negantur comedere panem, „ qui

(*a*) Forsan inter istos fautores collocantur Ivo Carnotensis, Gofridus Vindocinensis, Hugo a S. Victore, & Petrus Lombardus, qui Gratiano fuerunt aut fere æquales, aut omnino coætanei.

(*b*) Hæc desumpta sunt ex Epistola, quam D. Van-Espen direxit 10. Maji an. 1699. ad Dominum Jant parochum S. Martini, Parisiis, in suburbio S. Marcelli.

„ qui de cœlo descendit ; vel bibere aquam vivam, „ non sic accipiendum est, ut a charitate penitus credantur alieni, sed ut in charitate radicem figere non „ intelligantur, quod ibidem latius prosequitur „.

Quo sensu charitas, quæ deseritur, dici possit vera & ficta?

Tandem *parte* 6. distinctionem finiens ostendit, quod charitas, quæ in adversitate deseritur, quodam sensu possit dici ficta & *vera nunquam* fuisse, & alio sensu recte dicatur suo modo *vera & bona*: „ alioquin (inquit) a nullo desereretur, si nullo modo in eo esset. „ Quod enim nullo modo vere est, nullo modo deseri „ potest. Quod si aliquo modo vere deseritur: & ali- „ quo modo id vere esse oportet „.

Ratio, ob quam Gratianus hac distinctione egerit de charitate.

Quod moverit Gratianum, ut hac secunda Distinctione egerit de charitate; aperit in proœmio Distinctionis tertiæ dicens: „ Hæc de charitate breviter scripsimus, propter eos qui pœnitentiam negant reiterari „ posse, asserentes quod sicut charitas semel habita „ nunquam amittitur, ita pœnitentia semel vere cele- „ brata, nulla sequenti culpa maculatur: si vero cri- „ minalis culpa illam aliquando sequitur, vera pœ- „ nitentia non fuit, nec veniam unquam a Domino „ impetravit; quod ex definitione ipsius pœnitentiæ „ & multorum auctoritatibus probare contendunt „.

DISTINCTIO III.

Varia adducti Gratiani, quibus probari videtur falsam esse pœnitentiam, quam gravis sequitur culpa.

ITAQUE hac *tertia distinctione* inquirit: „ num „ pœnitentia semel acta reiterari queat „?

Primis 21. Canonibus varia allegat Gratianus, quibus probari videtur, quod falsa illa monstretur fuisse pœnitentia, quam aliquando grave peccatum sequatur, juxta illud sub nomine Ambrosii relatum *Can.* 1. *Pœnitentia est & mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere*.

Et similia Canone 3. sub nomine Augustini *lib. de dogmat. Eccles.* & Canone 4. sub nomine 4. ejusdem, *libro de vera & falsa Pœnitentia*, quæ opera Augustino falso attribui notum est.

Interim ad calcem Canonis 17. monet, quod hæc verba definitionis (scilicet pœnitentiæ) non ad *diversa* tempora, sed ad idem tempus referantur: „ videlicet, ut tempore, quo defleт mala, quæ committit, non committat, quod adhuc eum flere „ oporteat „.

Præterea *Canone* 21. refert ex supposititia Epistola 1. Pii Papæ, hæc verba: *Nihil prodest homini jejunare & orare: & alia religionis bona agere, nisi mens ab iniquitate revocetur*.

Verissima & a Patribus probata sententia, licet Pio Papæ falso adscripta.

His relatis monet, ex persona hujusmodi pœnitentia etiam intelligendas plerasque auctoritates, quæ falsam & inanem dicunt pœnitentiam, quam sequens culpa coinquinat.

Loca Augustini & Ambrosii explicat Gratianus de solemni pœnitentia.

Verum si auctoritates illæ attentius expendantur, apparebit, parum conveniens esse hanc Gratiani expositionem. Fateturque ipse Gratianus eam congruere non posse verbis Ambrosii ex *libro* 2. *de Pœnitentia cap.* 10. relatis *Can.* 2. quare aliam adjungit dicens: „ Illud „ Ambrosii non secundum generalem, sed secundum „ specialem consuetudinem Ecclesiæ de solemni Pœ- „ nitentia dictum intelligitur, quæ apud quosdam semel „ celebrata non iteratur „.

Eamdem solutionem applicandam ait verbis Augustini ex Epistola ad Macedonium, cujus fragmentum recitatur *Canone* 22. in qua Augustinus expressis verbis docet, *caute & salubriter provisum esse, ut locus illius humillimæ Pœnitentiæ semel in Ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset ægrotis*.

Sed nullatenus congruit illa explicatio.

Sed ex textu Augustini evidens est, Augustinum loqui generaliter de publica Pœnitentia, quæ tum temporis pro omnibus gravioribus peccatis agebatur: uti de eadem loqui Ambrosium contextus evincit, præsertim si ipsum originale, quod truncatum refert Gratianus, consulatur: Gratianus enim ita legit: *quia sicut unum baptisma, ita & unica Pœnitentia*, quibus addit originale: *quæ tamen publice agitur* (*a*).

Dein pergit in eodem Canone 2. Gratianus. *Verum præteriti semper nos debet pœnitere peccati: sed hoc delictorum leviorum*: at originalis lectio habet: *nam quotidiani nos debet pœnitere peccati, sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum*.

Evidens est Ambrosium hic duas duntaxat species Pœnitentiæ agnoscere, unam *publicam* non iterandam, eamque *delictorum graviorum*: & aliam *secretam* & *quotidianam quotidiani peccati* sive *delictorum leviorum*.

Quid Pœnitentia perfecta & imperfecta secundum Gratianum?

Exponit dein ad calcem Canonis 22. quod sicuti charitatem imperfectam & perfectam, ita & Pœnitentia recte dividatur in perfectam, ut scilicet imperfecta ad exemplum charitatis imperfectæ dicatur, quæ quidem sufficiat, impetrandæ peccatorum veniæ, „ & quadam „ ratione perfecta potest dici: quia *toto corde gemit & „ dolet*, licet & alia ratione potest dici imperfecta, „ quia non usque ad finem duratura „.

Igitur proprie *perfecta* Penitentia ex opinione Gratiani est illa, quæ usque *in finem* durat: atque de hac intelligi vult Augustinum.

Verum inspici duntaxat textus debet, ut appareat, inepte ad hanc Pœnitentiæ speciem verba Augustini restringi.

Subjicit Gratianus, quibus probatur, sæpius per Pœnitentiam remitti peccata.

Post hæc contrariam multorum opinionem proponit, adductis auctoritatibus, quibus probari videtur, quod per Pœnitentiam non semel tantum, sed sæpissime peccata remittantur.

Intermiscet autem Gratianus quædam, quibus ostendat, quæ sit dicenda vera vel falsa Pœnitentia. Item Pœnitentiam veram agi non posse de uno solo peccato ab illo, qui pluribus est irretitus.

Sententia Gratiani de reiteratione Pœnitentiæ.

Tandem ad finem distinctionis super principali quæstione de reiteratione Pœnitentiæ ita concludit: „ Pœ- „ nitentia ergo, ut ex præmissis apparet, nulli in pec- „ cato perseveranti utilis est, non tamen alicui dene- „ ganda est, quia sentiet fructum ejus, cum alterius „ criminis egerit Pœnitentiam. Sic itaque Pœnitentiæ „ definitio, & cæteræ auctoritates sibi consonantes ne- „ gant eum agere Pœnitentiam, qui perseverat in cri- „ mine, utilem videlicet sibi, & fructuosam „.

Repetit dein, Ambrosii dicta, de non *reiteranda Pœnitentia*, esse intelligenda de Pœnitentia *solemni*, *secundum consuetudinem quarumdam Ecclesiarum*, *apud quas Pœnitentiæ solemnitas non iteratur*.

Ratio, ob quam decepti fuerint Scholastici circa reiterationem Pœnitentiæ.

Hanc de *solemni* Pœnitentia restrictionem non congruere dictis Ambrosii jam monuimus: notantque eruditi operum Ambrosii Revisores ad citatum *cap.* 10. hic agi de *publica* Pœnitentia, monentque, „ hac in re „ deceptos esse Scholasticos, quod eos, qui peracta „ *publica* Pœnitentia, rursum in peccatum essent delapsi, „ ad *secretam* Pœnitentiam admissos putaverint; e- „ tenim qui ad pristina scelera quasi canes ad vomitum „ revertebantur, jam *sibi ipsi* relinquebantur, ut Deum „ qua potiori via vitum iussiset placerent „. Vide Morinum *de Pœnitentia lib.* 9. *cap.* 29.

Modus conciliandi auctoritates in hac materia apparenter contrarias.

Facilis & genuina tunc auctoritatum conciliatio, si loca & tempora distinxisset Gratianus; attendissetque, Patres nullatenus velle, quod Pœnitentia illius, qui relabitur, fuerit simpliciter falsa, aut sine fructu, sed duntaxat, quod relapsus præsertim in eadem crimina sit indicium non obscurum falsæ Pœnitentiæ; neque sic relapsus ad publicam & Canonicam Pœnitentiam reiterandam admitteretur.

Distinctio inter Pœnitentiam solemnem & publicam auctoritate Gratiani recepta.

Interim auctoritate Gratiani tandem recepta fuit distinctio inter Pœnitentiam publicam & solemnem: & quæ Patres de publica dixere, huic fere solemni appropriata sunt, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 6. *cap.* 2. ubi una ostendi quantopere recessum sit a pristina Patrum disciplina in hac materia Pœnitentiæ.

DISTINTIO IV.

SUb initium Distinctionis quartæ ait: „ multis auctoritatibus supra monstratum est, Pœnitentiam „ vere celebrari, & peccata vere dimitti ei, qui ali- „ quando in crimen recasurus est „.

Hinc educit aliam quæstionem, quam discutit *distinctione quarta*, scilicet *an peccata dimissa redeant*?

An & quo sensu peccata dimissa redeant?

Pro resolutione hujus quæstionis plures adducit auctoritates in speciem sibi contrarias, pro quarum conciliatione fuse discurrit, ac tandem ad calcem Distinctionis concludit: „ Sicut bona, quæ peccato moriun- „ tur, per Pœnitentiam reviviscunt ad præmium: „ sic, & mala, quæ per Pœnitentiam delentur, re- „ viviscunt ad supplicium „.

Quo sensu autem hoc posterius membrum intelligi debeat, luculentius exposuerat ad calcem Canonis 14. dicens, quod assertores ejus sententiæ, quod peccata reviviscant, auctoritates sibi contrarias ita determinent: „ Peccata dimissa redire dicuntur, quia quisquis „ post acceptam peccatorum remissionem ad vomitum „ redierit, tanto gravius punietur, quanto magis be- „ nignitate Dei abusus, singulorum remissionis acce- „ ptæ ingratus extitit „.

DISTINCTIO V.

Quæ peccator considerare debeat, & a quibus abstinere?

DIstinctione quinta exponit Gratianus: „ in Pœ- „ nitentia, quæ peccatorem considerare oporteat?

Prolixum in hanc rem fragmentum *ex libro de vera & falsa Pœnitentia* sub nomine Augustini profert *Canone* 1. in quo fuse & distincte exponitur, quid circa circumstantias peccatorum, aliaque expendere oporteat Pœnitentem.

In reliquis auctoritatibus unice pene agitur de interdicta negotiatione & militia ipsis Pœnitentibus, citaturque *Canone* 4. in hujus probationem *Canon* 11. *Nicænus*, ad quem consulenda nota Correctorum Romanorum, e qua etiam habemus, non exiguo in pretio apud ipsos fuisse Zonaræ & Balsamonis Commentarios.

Quæ juxta Gregorium VII. dicenda falsa Pœnitentia?

Addit dein Gratianus aliqua, quibus ostendat, quæ sit falsa Pœnitentia: inter quæ notandus textus Gregorii VII. relatus *Canone* 6. quo *falsas Pœnitentias* dicit,

---

(*a*) Iste contextus desumitur ex c. 10. libri de Pœnitentia, qui fœtus est genuinus Sancti Ambrosii.

cie, quæ non secundum auctoritatem sanctorum Patrum pro qualitate criminum imponuntur.

Si vera sit hæc sententia, nemo non videt, quam rara sit hodie vera Pœnitentia.

DISTINCTIO VI.

QUÆRIT ulterius Gratianus Distinctione sexta: „ cui debeat fieri confessio, vel qualem illum oporteat „ esse, qui aliorum crimina judicat „?

Profert hanc in rem prolixum fragmentum ex eodem *libro de vera & falsa Pœnitentia*, sub nomine sancti Augustini, quo præ cæteris inculcatur. *Qui vult confiteri peccata, ut inveniat gratiam, quærat sacerdotem scientem ligare & solvere: ne cum negligens circa se exstiterit, negligatur ab illo, qui eum misericorditer monet & petit, ne ambo in foveam cadant, quam stultus evitare noluit.*

De dotibus Confessarii

Inculcatur insuper, debere Sacerdotem, qui alium judicare præsumit, esse immunem a crimine, de quo alterum judicare intendit: *Sacerdos, cui omnis offertur peccator, ante quem statuitur omnis languor, in nullo eorum sit judicandus, quæ in alio, judicare est promptus. Judicans enim alium qui est judicandus, condemnat seipsum . . . . in hoc itaque patentissimum est crimen Sacerdotum, & ultra modum detestabile, qui non prius se judicant, & alios alligant, deberent enim in se timere crimen, quod in aliis timuerunt, & detestabile senserunt.*

Ulterius monet, *ut caveat spiritualis judex, ut sicut non commisit crimen nequitiæ, ita non careat munere scientiæ, oportet enim ut sciat cognoscere quidquid debet judicare.* Merentur legi, quæ hic de scientia spiritualis judicis seu confessarii notat & adducit Gratianus, quomodo cum pœnitente agere debeat, & non nisi omnibus circumstantiis rite perpensis pœnitenti indulgentiam indulgere. Sed illud absonum est, quod hic in fine a Gratiano additur. *Nisi statutum fuerit a Romano Pontifice.*

De sigillo confessionis

Post hæc subjungit Gratianus cavendum esse Sacerdoti, ne peccata pœnitentium aliis manifestet, prolato *Canone* 2. Decreto sub nomine *Gregorii* absque specificatione *quis* sit, vel e quo opere sit sumptum, quæ nec a Correctoribus Romanis indicata sunt.

An & quando relicto confessario liceat alterum accedere?

Denique *Canone* 3. profert sub nomine Urbani II. Decretum, quo cautum legitur, ut „ deinceps nulli „ Sacerdotum liceat quemlibet commissum alteri Sacer„ doti ad Pœnitentiam suscipere sine ejus consensu, „ cui prius se commisit, nisi pro ignorantia illius, cui „ Pœnitens prius confessus est „.

Cum hoc Decretum contrariari videretur verbis sub nomine Augustini relatis *Canone* 1. quibus dicitur, ut Pœnitens eligat Sacerdotem scientem ligare & solvere, pro conciliatione dicit Gratianus ad calcem Canonis „ 2. „ Sed aliud est favore vel odio proprium Sacer„ dotem contemnere, quod sacris Canonibus prohibetur, „ aliud cæcum vitare, quod hac auctoritate quisque „ facere monetur, ne, *si cæcus cæco ducatum præ„ stet, ambo in foveam cadant* „. Matthæi *cap.* 15. *vers.* 14.

Sollicite autem præcavendum, ne quis *sub obtentu ignorantiæ, relicto proprio Sacerdote, extraneum eligens Sacerdotem, in cæcum incidat, qui se & Pœnitentem in foveam præcipitet.*

Hæc ex libro de vera & falsa Pœnitentia, quem passim sub nomine sancti Augustini citat Gratianus.

DISTINCTIO VII.

DISTINCTIONE septima agit Gratianus de tempore Pœnitentiæ agendæ, asseritque: tempus Pœnitentiæ „ esse usque ad ultimum articulum vitæ „.

De tempore agendæ Pœnitentiæ.

Id probat pluribus relatis auctoritatibus ex Sancto Augustino, e quibus patet, Augustinum judicasse, Pœnitentiam esse dandam, eam petenti in extremo vitæ, sed securitatem dari non posse. *Si quis positus* (ait Canone 2.) *in ultima necessitate ægritudinis suæ voluerit accipere Pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit: fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non præsumimus, quod bene hinc exit. Si securus hinc exierit, ego nescio: Pœnitentiam dare possumus, securitatem autem dare non possumus, numquid dico, damnabitur? sed non dico, liberabitur. Vis ergo a dubio liberari? vis, quod incertum est evadere? age Pœnitentiam, dum sanus es.*

Pœnitentia in fine vitæ admodum incerta.

Cur autem Augustinus id dixerit (ait Gratianus) ostendit Cyprianus *lib.* 4. *Epist.* 2. ad Antonianum, cujus fragmentum refert *Canone* 5. rationemque incertæ conversionis ejus, qui in articulo mortis petit Pœnitentiam, in hoc refundit: *quia rogare illos non delicti Pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio, compellit.*

Concludit tandem *Canone* 6. hunc tractatum prolixo fragmento ex libro *de vera & falsa Pœnitentia*, in quo multis astruitur fallam videri Pœnitentiam & reputandum esse, quæ usque ad finem vitæ differtur.

OBSERVATIONES IN TERTIAM PARTEM GRATIANI

DE CONSECRATIONE.

Tertia pars Decreti Gratiani inſcribitur de Conſecratione; eamque in quinque Diſtictiones diſtribuit.

DISTINCTIO PRIMA.

De Conſecratione Eccleſiarum, earumque pollutione, profanatione, ac reconciliatione.

PRIMA diſtinctione præcipue agitur de Conſecratione Eccleſiarum, ejuſque ritibus; necnon earum pollutione vel profanatione, ac demum earum reconciliatione.

Et quia Conſecratio Eccleſiarum ſolet fieri præviis jejuniis, & inter miſſarum ſolemnia, intermiſcet hic Gratianus nonnulla de jejuniis & temporibus jejuniorum, necnon celebratione miſſarum.

Plura hic refert Gratianus ſuppoſititia.

Notandum autem, quod Gratianus hac diſtinctione plura referat, ſub nomine primorum Pontificum, quæ ex ipſa materia convincuntur ſuppoſititia: eo quod illa, de quibus agitur, ſciantur ætate horum Pontificum in Eccleſia fuiſſe ignota, ac demum pluribus poſt ſæculis introducta.

Hoc titulo merito rejicitur Epiſtola, quæ legitur ſub nomine Felicis Papæ IV. cujus prolixum fragmentum recitat Gratianus *Can.* 1. & 2. quo dedicatio & conſecratio Eccleſiæ exhibetur cum omnibus ſuis ritibus, quos recentior ætas adjunxit, & prima ſæcula ignorarunt.

Eodem titulo rejicitur ut ſpurium Decretum ſub nomine Hygini Papæ exhibitum *Can.* 3. quo præcipitur, ut omnes Baſilicæ cum miſſa debeant ſemper conſecrari, qui ritus Hygino recentior eſt.

Ad quem pertineat novæ Eccleſiæ conſtructio?

Can. 4. & ſequentibus auctoritate Gelaſii Papæ adſtruere vult, nullam Eccleſiam de novo conſtrui poſſe abſque præcepto *Sedis Apoſtolicæ*.

Et quidem *Canone* 5. hoc apponit ſummarium: *Sine auctoritate ſummi Pontificis nova non dedicatur Eccleſia*.

Verum intelligenda hæc videntur de Eccleſiis duntaxat ſuburbicariis, ut obſervat D. Fleury *Hiſt. Eccleſ. lib.* 30. *num.* 34. utpote aperte ſacris Canonibus contraria, qui hanc auctoritatem ſingularum Diœceſium Epiſcopis attribuunt, conſtatque ex Glabro Rodulpho *lib.* 2. *cap.* 4. *Hiſt. Eccleſ.* quanto fervore ſe oppoſuerint Epiſcopi Gallicani, etiam ſæculo undecimo cuidam comiti Fulconi, qui Joannem Papam induxerat, ut Petrum Cardinalem mitteret in Galliam, ut auctoritate Papæ conſecraret Eccleſiam a dicto Fulcone in proprio ſuo fundo exſtructam in Diœceſi Turonenſi, & quam Epiſcopus Turonenſis conſecrare recuſabat. „ Hoc factum univerſi Epiſcopi Gallicani deteſtabantur (ait Glaber) quoniam nimium indecens videbatur, ut is, qui Apoſtolicam regebat Sedem, Apoſtolicum primitus ac Canonicum tranſgrediebatur tenorem, cum inſuper multiplici ſit antiquitus auctoritate roboratum, ut non quiſpiam Epiſcoporum in alterius Diœceſi iſtud præſumat exercere niſi Præſule, cujus fuerit, compellente ſeu permittente". Videri poſſunt, quæ hac de re dicta ſunt in *Jure Eccleſ. Tom.* II. *part.* 2. *ſect.* 2. *tit.* 1. *cap.* 4. alias *tit.* 16. *capit.* 3.

Dum conſtruitur Eccleſia, dos ſufficiens ei aſſignari debet.

Sub nomine Concilii Aurelianenſis profertur *Can.* 9. Decretum, quo inhibetur ædificatio Eccleſiæ *antequam Epiſcopus civitatis veniat, & ibidem crucem figat, publice atrium deſignet, & ante præfiniat, qui ædificare vult, quæ ad luminaria, & ad cuſtodiam, & ad ſtipendia cuſtodum, ſufficiant, & oſtenſa donatione, ſic domum ædificet*.

Hoc Decretum in Concilio Aurelianenſi non reperitur, ſed pene iiſdem verbis legitur *lib.* 5. *Capitularium cap.* 382. niſi quod omittantur hæc verba, *atrium deſignet*, item pro his, *oſtenſa donatione*, legitur *facta donatione*.

Eccleſia conſecrata debet aqua ſancta aſpergi.

Addit dein Gratianus in fine hanc clauſulam, cujus in capitularibus nulla fit mentio: *Et poſtquam conſecrata fuerit, atrium ejuſdem Eccleſiæ ſancta aqua conſpergat*: quæ ſimiliter occurrit apud Burchardum & Ivonem; ut admodum veriſimile ſit ex his potius, quam e capitularibus deſumptum, & clauſulam de conſperſione *aquæ ſanctæ* recentiori manu, juxta ritum recentioris ævi fuiſſe adjectam.

Idem Decretum cum dicta clauſula extat in ordine Romano, uti monent Correctores Romani, qui & verba referunt, ſed cujus ſit ætatis ordo iſte, incertum eſt, ut proinde hinc nihil pro antiquitate hujus ritus ſtatui poſſit.

Varia refert Gratianus ex apocryphis, de locis, in quibus miſſæ celebrandæ ſunt, de dedicatione, reconſecratione, & reconciliatione Eccleſiarum, &c.

Poſt hæc ſubjiciuntur nonnulli Canones, quibus decernitur, non niſi in locis ſacratis miſſarum ſolemnia eſſe celebranda, idque fere ex pſeudo-Epiſtolis primorum Pontificum, quorum ætate hæc diſciplina adhuc ignota erat.

Uti & annua dedicationis Eccleſiæ celebranda ſolemnitas, ſicuti & reiteratio conſecrationis, quoties de ea *dubitatur*, ut in Canone 16. ſub nomine Felicis Papæ omnibus orthodoxis. *Epiſt.* 1. *cap.* 1. & 2. deciditur: quam Epiſtolam (e qua plura fragmenta refert Gratianus) ut apocrypham omnes paſſim rejiciunt.

Nec majoris ponderis ſunt, quæ *Can.* 19. 20. & 21. referuntur de reconſecratione vel reconciliatione Eccleſiarum ſub nomine Hygini Papæ, apud quem nihil ſimile extat, & ex Canone Nicæno, in quo nihil tale legitur, & ex Joannis Papæ Epiſtola Epiſcopis Italiæ inſcripta, quæ refertur *tom.* 4. *Concil. Gener.* ſed quod eam *ſuppoſititiam multa evincant*, recte notavit Labbæus. Neque ſane, quæ ex his refert Gratianus, ullatenus congruunt ætati illorum, ſub quorum nomine ea notantur, uti agnoſcunt, paſſim, qui de his ritibus ſcripſerunt; quamvis dubitandum non ſit, quin eorum auctoritate, maxime poſtquam Decreto Gratiani inſerta fuere, ritus ille reconciliationis, prout ibidem præſcriptus eſt, multum invaluerit, & ſtabilitus fuerit.

Refertur a Gratiano *Canon.* 24. fragmentum ſub nomine Juliani Papæ: at Correctores Romani id reſtituerunt *Vigilio Papæ* ad *Eucherium Epiſt.* 1. *cap.* 4. ſeu potius ad Eutherium, quæ integra extat apud Labb. *tom.* 5. *Concil. General. col.* 311. locumque ſecundum inter Epiſtolas occupat ſub titulo hoc: *Epiſtola* 2. *Vigilii adhuc pſeudo-Papæ ad Eutherium*.

Notandum in hoc Vigilii reſponſo, quod *ſi qua Sanctorum Baſilica a fundamentis etiam fuerit innovata ſine altaris motione, ſine aliqua dubitatione, cum in ea*

fuerit missarum solemnitas celebrata, totius consecrationis sanctificatio impletur.

Rationem præmittit: quia nimirum tanta est missarum solemnitas, ut vicem suppleat consecrationis, uti hi recte interpretatur glossographus, qui reflectens ad usum sui temporis, inepte restringit resolutionem ad casum, quo muri fabricæ per partes deciderunt, & reparati fuerunt.

De altaribus, & eorum consecratione.

Nonnulla de consecratione altarium hic quoque adducuntur, notanter *Can.* 25. 26. & 31. quorum ultimo ex Concilio Epaunensi refertur: *Altaria, si non fuerint lapidea, chrismatis unctione non consecrentur.*

Et *Canon.* 32. ex Concilio Agathensi, *ut non solum unctione chrismatis, sed etiam Sacerdotali benedictione sacrentur.* Vide *Tom. II. in Jure Eccles. part.* 2. *sect.* 2. *tit.* 5. *cap.* 4. alias *tit.* 16. *cap.* 4. ubi de variis ritibus consecrationis altarium & Ecclesiarum agitur.

Dein *Can.* 33. 34. & 35. agitur de oratoriis privatis, in quibus sacras functiones peragere sine licentia Episcopi inhibetur; additurque, quod si quis extra parochias, in quibus legitimus est ordinatiusque conventus, oratorium in agro habere voluerit, debeat in præcipuis anni festivitatibus, non nisi in civitatibus aut in parochiis missas audire: quæ moderatio etiam hodie in concessione similium oratoriorum inferitur, uti notavi *in Jure Ecclesiast. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 5. *cap.* 8.

An & qua auctoritate corpora Sanctorum de loco in locum transferri possint

Canon. 36. sub nomine Augustini nullo loco indicato dicitur, *tribus ex causis loca Sanctorum transmutanda sunt.*

Et *Can.* 37. ut *corpora Sanctorum de loco ad locum nullus transferre præsumat sine consilio Principis, vel Episcoporum, sanctæque Synodi licentia.*

Glossographus ad hunc Canonem verbo, *Principis*; ait, id est *Papæ*. „ Et hoc verum est, ait, cum corpus traditum est jam perpetuæ sepulturæ, nisi necessitas immineat, tunc sufficit auctoritas præsidis Provinciæ: si autem non est traditum perpetuæ sepulturæ, bene potest transferri sine auctoritate alicujus ad alium locum “. Bella sane Canonis expositio.

Citatur Canon ex *Concilio Moguntinensi Primo c.* 51. at in Concilio Moguntino primo prout extat *tom.* 8. *Concil. General.* edit. Labb. nihil simile reperi. Interim scimus circa similia variam fuisse disciplinam, variaque pro casibus occurrentibus fuisse Decreta: plurimum propterea abertate, qui pristino Canones ad hodiernos mores & jura detorquent.

De ornamentis & vasis sacris necnon materia ex qua conficienda sunt.

Dein Gratianus aliquot subsequentibus Canonibus agit de non impendendis vestibus & ornamentis sacris in usus profanos, deque vetita contrectatione vasorum sacrorum a non sacratis hominibus.

Verum ex supposititiis plerumque Decretalibus Romanorum Pontificum desumpta sunt.

Insuper inquirit, qua ex materia vasa & ornamenta Sacerdotalia & sacra sint conficienda, referturque *Canone* 44. Decretum Concilii Triburiensis anni 895. cui inseritur vulgare illud dictum Bonifacii Martyris & Episcopi: *Quondam Sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur: nunc e contrario lignei Sacerdotes aureis utuntur* calicibus.

Ita legitur in Concilio, & etiam apud Gratianum in corpore correcto. At in antiquis editionibus Gratiani ita legitur: „ quondam Sacerdotes non aureis, sed ligneis calicibus utebantur “. Reliqua videntur a Correctoribus Romanis addita ex Concilio, cujus tamen additionis nullam mentionem fecerunt. Interim

Major debet esse sollicitudo de Sacerdotum moribus, quam de ornamentis aut vasis.

dicto Bonifacii jungi potest sententia Petri Damiani *opusc.* 31. *cap.* 6. ubi ostendit, quod „ Sacerdotii meritum non nitor efficiat vestium, sed spiritualium norma virtutum, & non micantia margarita, & gemmæ, sed mores aurei deceant Sacerdotes “.

De Liturgia.

Post hæc *Canone* 47. ex Synodo VI. *cap.* 32. refert, a quibus fuerit tradita missarum celebratio, quo Decreto probantur Liturgiæ, quæ sub nomine sancti Jacobi, & sancti Basilii extant: in quibus multa occurrunt, quæ recentiorem redolent ætatem, meritoque viris etiam Catholicis dubium ingenerant, num his sanctis tamquam earum auctoribus adscribi queant.

De tempore celebrandi missarum solemnia.

Ex pseudo-Decretali *Telesphori Papæ* asseritur *Canone* 40. *excepta nocte nativitatis Domini*, missarum solemnia celebranda non esse *ante horam diei* tertiam: quia & *eadem hora Dominus crucifixus est*, & *super Apostolos Spiritus sanctus descendisse legitur*: hæc nimis aperte recentiorem ætatem referunt, ut vel hoc solo titulo hæc Decretalis merito suppositiria rejiciatur.

De jejunio præmittendo celebrationi.

Sub nomine Concilii Africani dicitur *Canone* 49. sacramenta altaris a *jejunis* esse celebranda, *excepto uno die anniversario, quo Cœna Domini celebratur*, de qua exceptione consuli potest tractatus Historico-Canonicus *part.* 2. §. 5. *ad Canonem* 41. *Codicis Africani*, *Tom. VII.*

Qua tempore jejunium quadragesimale solvi possit

Agitur Canone 50. contra illos, qui jejunium *quadragesimale* solvebant mox ut signum audierint *ad horam nonam*, quæ moderna nostræ horæ *tertiæ* pomeridianæ correspondebat: vult autem ut jejunium protrahatur usque ad finitum officium *vespertinum*. Gratianus Decretum hoc assignat Concilio *Cabillonensi*: at monent Correctores Romani illud haberi in capitulis *Theodulphi Aurelianensis Episcopi* cumque hic vixerit sæculo VIII. sequitur, eo adhuc tempore, jejunium quadragesimale, in Gallia saltem, protractum fuisse usque ad *vesperam*, sive usque ad absoluta officia *vespertina*.

Profert *Canone* 51. fragmentum Epistolæ S. Leonis Dioscoro Alexandrino Episcopo cum hac epigraphe: *Etiam prima parte diei missas celebrare licet*. Verum si contextus Epistolæ inspiciatur, apparebit, unicum Leonis scopum fuisse, inducere Alexandrinum Episcopum, ut in Ecclesia Alexandrina observaretur consuetudo Romanæ Ecclesiæ ex forma paternæ traditionis descendens; „ ut cum solemnior quæque festivitas conventum numerosioris populi indixerit, & ea fidelium multitudo convenerit, quam recipere Basilica simul una non possit, sacrificii oblatio indubitanter iteretur . . . . . cum plenum pietatis atque rationis sit, ut quoties Basilicam, in qua agitur, præsentia novæ plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur “.

Olim ob multitudinem populi pluries in eadem basilica celebrabatur.

Hinc remansisse consuetudinem bis vel ter celebrandi in aliquot solemnitatibus, puta S. Joannis Baptistæ, in nativitate Domini, in natalitiis Apostolorum, &c. non tantum in eadem Basilica, eodemque altari, sed & ab eodem Sacerdote, credit Paschasius Quenellus *nota* 4. ad hanc Epistolam, qui & alias eruditas, more suo, adjungit reflexiones ad hanc Leonis Epistolam.

De missis privatis.

Canone 52. adducitur Decretum sub nomine *Augustini*, *ut missæ particulares, quæ per dies solemnes a Sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut propter eas populus a publicis missarum solemnibus, quæ hora tertia Canonice fiunt, abstrahatur.*

Cum Augustini ætate missæ illæ *privatæ* nondum invaluissent, recte notatur in margine, id haberi in *Capitulis Theodulphi* Episcopi Aurelianensis, Augustino pluribus sæculis posterioris.

An & quando Sacerdoti liceat plusquam unam missam in die celebrare.

Decretum relatum *Canone* 53. edicit sufficere Sacerdoti unam missam in die celebrare, adducta notanda, & vulgo nota ratione: *non modica res est, unam missam facere, & valde felix est, qui unam digne celebrare potest.*

Videtur tamen permittere, ut *quidam pro defunctis unam faciant, & alteram de die, si necesse fuerit, hoc & una declarans, quod qui pro pecuniis aut adulationibus sæcularium una die præsumunt plures missas facere, non evadent damnationem.*

Citatur hoc Decretum sub nomine *Alexandri secundi*, sed ubi id habeat hic Pontifex hactenus non inveni.

Culpandi decimatorum tenacitas, qua cogi Sacerdotes binare.

Hodie vix inveniuntur Sacerdotes, qui propria auctoritate plures eadem die missas quæstus causa celebrare attentarent, sed non pauci reperiuntur, qui ex tenacitate & avaritia decimatorum ad id adiguntur, sive, uti hodie loquimur, *binare* coguntur. Num hi decimatores *damnationem* evadent, ipsi viderint.

De canendo Hymno *Gloria in excelsis* in Cœna Domini.

Tribus sequentibus Canonibus agitur de canendis Hymnis, præsertim Angelico *Gloria in excelsis*: præcipiturque *Canone* 56. ut hic hymnus ab Episcopo; „ *in cœna Domini* inter missarum solemnia dicatur “: quod & hodie observatur, non tantum ab Episcopis, sed ab omnibus Sacerdotibus celebrantibus. Refertur hic Canon sub nomine *Nicolai Papæ Rodulpho Archiepiscopo Bituricensi*, sed de eo dicit Antonius Augustinus *lib.* 2. *dial.* 6. *fontes inquirimus*, fat innuens, hactenus non inventos.

De ministris, qui Episcopo sacrificanti assistere, & de sacrificio participare debet.

Canone 59. & 60. agit de numero testium, scilicet Presbyterorum, aliorumque, qui Episcopo in sacrificio assistant, *custodientes eum a malevolis hominibus*, & *consensum ejus præbeant sacrificio*: *peracta autem consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus.*

Adscribitur *Anacleto Epistola* 1. sed Decretum una cum Epistola suppositititium esse norunt eruditi, neque ibidem præscripta ad *Anacleti* tempora posse referri: uti nec quod *Can.* 60. refertur sub nomine Lucii Papæ, & *Can.* 58. relatum *ex Decretis Soteri Papæ*.

De missa solitaria.

Similiter relatum *Can.* 61. quo decernitur, ut nullus Presbyterorum missarum solemnia celebrare præsumat, *nisi duobus præsentibus sibique respondentibus ipse tertius habeatur*, falso attribui *Sotero Papæ*, vel ab aliis Anacleto, recte notavit Cardinalis Bona *lib.* 1. *rerum liturg. cap.* 13. *num.* 6. „ nihil enim magis alienum (ait) a praxi & disciplina illius sæculi, quam *solitariæ* missæ celebratio, nec puto, voluisse sanctos illos Pontifices edita lege abusum tollere, qui nonnili post aliquot sæcula inter Monachos irrepsit “.

Prohibentur fideles egredi ante benedictionem Sacerdotis.

Plures dein profert Canones Gratianus, quibus jubentur fideles ad missarum solemnia accedentes, ad finem usque permanere, vel saltem ante *benedictionem Sacerdotis* non egredi. Vide Card. Bona in loco citato *lib.* 2. *cap.* 16. *num.* 3. plura ibidem de hac benedictione, qua forma, & in qua parte missæ pronuntiaretur, observans.

De oblatione in missa

De oblatione a fidelibus inter missarum solemnia facienda, agitur *Canon.* 69. & de offerentium nominibus reci-

Facienda, & de recitandis offerentium nominibus.

recitandis &c. 73. de quibus consule late & erudite tractantem Card. Bona in citato opere *lib.* 2. *c.* 8. *&* 9.

De ritu *sursum corda*.

De ritu quo præparantur corda fidelium a Sacerdote proclamante, *sursum corda*, ut dum populus respondet *habemus ad Dominum*, *admoneatur*, *nihil se aliud*, *quam Dominum cogitare debere*, agitur *Can.* 70.

De novenario numero præfationum.

Extat *Can.* 71. Decretum sub nomine Pelagii II. de novenario numero *præfationum*, verum illud huic Pontifici adscribi non posse, sed recentioris esse ætatis pluribus solidisque argumentis ostendit Bona loco citato *cap.* 10. *num.* 3. idipsum late probat Baluzius in notis ad hunc Canonem.

Olim quodlibet pene festum suã præfationẽ habet.

Interim Romani Pontifices more suo secuti Decretum Gratiani, e missali suo, quod *Romanum* dicitur, omnes præfationes, exceptis his novem in hoc Canone expressis, sustulerunt, cum in antiquis Sacramentariis singula pene festa, suam haberent præfationem, uti potest videri in Sacramentario S. Gregorii per Hugonem Menardum notis illustrato.

In missa orandum pro defunctis.

Denique *Can.* 72. ex Concilio Cabillonensi 11. refertur in omnibus missarum solemnibus pro defunctorum spiritibus esse orandum.

DISTINCTIO II.

In sacrificio panis, vinum & aqua solũ offerẽda sunt.

D*Istinctione secunda* tractat Gratianus de Sacramento Eucharistiæ, Primis Canonibus ostendit, in hoc Sacramento tantum esse offerenda panem & vinum & aquam, atque hanc vino permiscendam: quod postremum probat potissimum auctore Sancti Cypriani *Canon.* 2. *&* 3. quæ enim eam in rem profert *Can.* 1. ex Alexandro Papa, & *Canon.* 7. sub nomine Julii Papæ, parum authentica esse norunt eruditi. Monent hic Correctores Romani multa hisce Canonibus esse addita: ut hic rursus pateat, hodie non haberi hoc opus Gratiani, prout ab eodem editum fuit.

Vetantur offerri uvæ.

De abusu offerendi uvas in sacrificio missæ, de quo agitur *Can.* 6. consuli potest *Tom. VII.* Canone 28. Synodi Trullanæ, quo abusus hic proscribitur.

De tempore dandæ pacis in sacrificio.

Reprobatur *Can.* 9. ritus, qui in quibusdam Ecclesiis invaluerat, & mos quorumdam dandi pacem ante confecta mysteria, de quo vide Card. Bona *lib.* 2. *rerum liturg. cap.* 16. *num.* 6. ubi multa tradit circa ritum, qui in variis Ecclesiis, variisque temporibus fuit circa impartitionem *pacis*.

Hodie solet in missa solemni pax dari post confecta mysteria sive post consecrationem ante communionem, conformiter ad hunc Canonem.

Sacerdos sacrificãs debet communicare.

Sacerdotes sacrificantes, quoties celebrant, debere communicare probat *Can.* 11. auctoritate Concilii Toletani XII. & *Can.* 10. ex Decretali supposititia Calixti vel Anacleti Papæ, sed quæ de omnibus fidelibus missæ adstantibus loqui videtur, de qua disciplina vide dicta in *Jure Ecclesiast. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 5. *cap.* 3.

Quandonã fideles ad communionem accedere debeant.

Adducit dein plures auctoritates quibus ostendat, quoties fidelis populus ad communionem accedere debeat, sed plura e scriptis apocryphis, & auctoribus, sub quorum nomine allegantur, falso adscriptis, puta quod *Can.* 13. tribuit Augustino, ipsius non esse monent Monachi Benedictini in monitione prævia ad librum *de Ecclesiasticis dogmatibus*, quem in appendicem *tomi* 6. operum Augustini retulerunt: pariter relatum *Can.* 14. *ex lib. de sacramentis cap: finali* perperam Ambrosio attribui pluribus persuasum est, & verba Canonis 15. apud Hilarium, cui adscribuntur, non inveniuntur, sed potius apud Augustinum, uti monent Correctores Romani.

Quæ *Can.* 16. *&* 17. Fabiano & Sotero attribuuntur, pseudo-Isidori esse hodie non ambigitur.

Interim ex Decreto Synodi Agathensis in Canone 16. habemus, quod saltem in aliquibus Ecclesiis esset disciplina sæculo quinto, quod fideles ut minus ter in anno, scilicet in Natali Domini, Pascha, & Pentecoste communicare deberent, ut *qui non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur*.

Quin & hoc scitur, primis sæculis eam fuisse praxim, ut qui missæ sacrificio assisterent, etiam sacramentaliter communicarent.

De abstinẽtia ab uxoribus ante communionem.

Quod *Can.* 21. de abstinentia aliquot dierum *a propria uxore* allegatur, id perperam Concilio Eliberitano assignari probat Ludovicus Mendoza *lib.* 1. *de Concil. Eliberit. cap.* 6. & Stephanus Baluzius in notis ad hunc Canonem 21. quamquam certum sit, quod Patres ad eam abstinentiam ante sacram communionem sæpius fideles hortati sint.

De divisione hostiæ in tres partes.

Refertur *Can.* 22. Decretum sub nomine *Sergi Papæ*, sed quis sit, non dicitur. Notatur ad marginem: Glossa ordinaria in primam Epistolam ad Corinthios, Magister sententiarum, aliique, qui sæculo IX. & sequentibus de officiis & ritibus Ecclesiasticis scripsere, apud quos saltem in substantia hoc Decretum reperitur: ex quo Decreto habemus, quod saltem tempore istorum Scriptorum Hostia consecrata in *tres* partes divideretur, quarum una mitteretur in Calicem, altera consumeretur, tertia vero in altari usque ad finem missæ remanerent, eaque communicaturis sive infirmis (ait Micrologus *de Eccles. observat. cap.* 17. necessario dimittitur.

Quod autem fuerit, & etiamnum hodie fit, varius ritus fractionis sacræ Hostiæ, late exponit Cardinalis Bona *lib.* 2. *rer. liturg. cap.* 15. *n.* 4.

Quod *Canon.* 23. refertur exorbitans sub nominis *Clementis Papæ*, de abstinentia a *communibus* cibis servanda certo tempore ab iis, qui *residua* Corporis Domini, quæ in sacrario sunt, comedunt, esse apocryphum, nemo hodie dubitat, ut omnes *Clementis* I. Decretales; quarum sæpius Gratianus meminit, quarumque fragmenta sparsim in hoc opere occurrunt.

Occurrit rursus *Can.* 25. error sat familiaris Gratiano, ut nimirum verba S. Basilii attribuat octavæ Synodo, cujus erroris originem hactenus ignoro, quamquam errorem ipsum sæpius notarint Correctores Romani, nec tamen erroris occasionem indicarint.

Quæ pœnitentia imponenda illi, cujus negligentia aliquid de sãguine Domini ceciderit.

De pœnitentia ejus, cujus negligentia aliquid de *sanguine* Domini distillaverit in *terram*, vel super altare, relatum *Can.* 27. Decretum *Pii Papæ* apocryphum agnoscitur ab omnibus: tametsi ejus mentio etiam fiat in Breviario Romano ad diem 11. Julii, quo hujus Pontificis festum recolitur.

Interim ex hac supposititia Decretali verisimile evadit, tempore confictionis harum Decretalium, id est, circa sæculum IX. adhuc in usu fuisse, ut fideles sub specie *vini* communicarent. Hinc enim facile contingebat, ut negligentia Sacerdotis aliquid de *sanguine* in terram aut altare caderet.

Reprobatur abusus circa delatiunẽ Eucharistiæ ad infirmos per Laicum.

Canon 29. desumptus ex Concilio Rhemensi sat indicat abusum aliquando fuisse, ut Eucharistia deferenda ad infirmos traderetur Laico, aut etiam fœminæ, qui & hic reprobatur, de quo vide Baluzium in notis ad Reginonem *pag.* 536. in fine. Insuper ex hoc Decreto habemus, quod tempore hujus Synodi mulieres non permitteretur ingredi sanctuarium, neque ad altare accedere; dicit enim Canon: „ quod quidam „ Presbyteri in tantum parvipendant divina myste- „ ria, ut Laico vel fœminæ sacrum Corpus Domini „ tradant ad deferendum infirmis: & quibus prohi- „ betur, ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare „ appropinquent, illis sancta sanctorum committun- „ tur: quod quam sit horribile, quamque detestabi- „ le, omnium religiosorum animadvertit prudentia. „ Igitur interdicit per omnia Synodus, ne talis te- „ meraria præsumptio ulterius fiat, sed omnimodo „ Presbyter per semetipsum infirmum communicet: „ quod si aliter fecerit gradus sui periculo subja- „ cebit “.

De arcendis Laicis a sacrario, tempore quo sacra celebrantur.

Decretum *Canon.* 30. de arcendis Laicis a sacrario, dum sacra per Sacerdotes celebrantur, falso attribui *Clementi Papæ* certum est, monentque Correctores Romani, extare in Synodo Leonis IV. *cap.* 33. & in 7. *libr. Capitular. cap.* 278.

Hoc Decretum sæpius renovatum scitur, sed non sat observatum fuisse, nec hodie servari, signanter quoad mulieres, merito deploratur.

Liturgia Metropolitanæ Ecclesiæ servãda in comprovincialibus Ecclesiis.

Cavetur *Canon.* 31. ex Synodo Gerundensi anni 517. ut ordo missarum sicuti in Metropolitana Ecclesia, ita servetur in *omnibus Provinciis*, seu potius in *omnibus Provincialibus* Ecclesiis, uti legitur apud Burchardum & Ivonem, id est, omnibus Ecclesiis Metropolitanæ Ecclesiæ subjectis, quod coincidit cum eo, quod in ipsa Synodo legitur, *in omni Provincia Tarraconensi*.

De veritate sacramenti Eucharistiæ, & præparatione ad illud requisita.

A *Can.* 32. usque ad *Can.* 93. agit potissimum de veritate & substantia sacramenti Eucharistiæ, ostendens, in ea revera contineri corpus & sanguinem Christi sub speciebus panis & vini, & qua præparatione a fidelibus hoc sacramentum sit sumendum; nonnulla tamen hinc inde apocrypha, ac mutilata intermiscens: ut ad nonnullos notarunt Correctores Romani.

De reservãda Eucharistia pro infirmis.

Refertur *Canon.* 93. Decretum Concilii Wormatiensis, quo præcipitur, ut Presbyter Eucharistiam semper habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

Olim parvulis infirmis Eucharistia data fuit.

Observant Correctores Romani apud Burchardum & Ivonem per verbum, *infirmatus*, interponi hæc: *aut parvulus infirmus fuerit*, quemadmodum & apud Reginonem *lib.* 1. *c.* 69. & in Capitularibus *lib.* 1. *c.* 155. legitur.

Neque contemnenda hæc posterior lectio, quia scitur, multis sæculis etiam *parvulis* mox a baptismate, necnon *infirmantibus*, sacram communionem datam fuisse: admodum verisimile est, Gratianum verba illa omisisse, eo quod mos distribuendi *parvulis* Eucharistiam sua ætate in Ecclesia saltem Latina, exolevisset.

Pœnitentia Presbyteri non custodientis Eucharistiam.

De pœnitentia Presbyteri, qui non bene custodierit Eucharistiam, agitur *Canon.* 94. sed sapit recentiorem ætatem.

Locus Cypriani male intellectus a Gratiano de Eucharistia.

Quod *Can.* 95. allegatur ex Sancto Cypriano in Epistola ad *Eucratium* inepte a Gratiano ad Eucharistiam trahitur, ineptiusque ei appenditur hæc epigraphe: *Histrionibus sacra non committantur mysteria*: manifestum

enim est ex contextu Epistolæ, unice hic agi de repellendis histrionibus a communione Ecclesiæ, sive fidelium.

Id unum enim Eucratius quæsierat a Cypriano, num histrio in sua arte perseverans, *debeat nobiscum communicare: quod ego* (ait Cyprianus) *puto nec majestati divinæ, nec Evangelicæ disciplinæ congruere.*

Usi & Decreti Concilii Carthaginensis de non neganda recōciliatione histrionibus conversis.

Similiter errorem incurrisse videtur Gratianus adducendo hic *Can.* 96. Decretum Concilii Carthaginensis III. quo præcipitur, ut histrionibus & similibus conversis ad Dominum *gratia vel reconciliatio non negetur.* His enim verbis simplex *reconciliatio* significatur; nequaquam vero *sacra Eucharistia*, uti putasse Gratianum apparet, tum quod ei hoc summarium præmiserit: *Post conversionem non est deneganda gratia communionis.*

Non sunt eodem die in eodē altari celebrandæ duæ missæ.

Denique *Can.* 97. sub nomine Concilii *Urbici* refert Decretum, quo interdicitur Presbytero missam celebrare in altari, in quo *eodem* die *Episcopus* missam cantavit.

Quod sit hoc Concilium Urbicum hactenus ignoratur, sed in margine notatur *Concilium Antissiodorense Can.* 10. hocque celebratum anno 578. legitur, in quo verba hujus Decreti leguntur, sed præmissis verbis sequentibus, *non licet super uno altario in una die duas missas dicere;* ac tum immediate subjungitur Decretum, cujus meminit Gratianus: ut appareat, Decretum fundatum esse super unitate sacrificii in uno altari servanda, sive quod eodem die non possent in eodem altari plura sacrificia offerri. Prout autem a Gratiano recitatur, videtur id singulare fuisse respectu Episcopi qui in illo altari celebrasset.

DISTINCTIO III.

De diebus festis.

AGIT Distinctione tertia Gratianus in primis de feriis, sive diebus festis, quibus populo feriandum est, seu ab operibus servilibus abstinendum.

Formula publicandi festa.

Profert hue in finem *Can.* 1. Decretum sub nomine Concilii Lugdunensis, quod potius sapit formulam quamdam indicendi, seu publicandi festa per annum celebranda, quam alicujus Concilii Decretum, uti notat Ludovicus Thomassinus in suo tractatu historico de celebratione festorum *lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 12. monetque hoc formulare apparere magis proprium *Ecclesiæ Romanæ*, quam aliis Ecclesiis, eo quod ibi memoria occurrat festorum Sancti *Silvestri*, & Sancti *Laurentii*, quæ pridem huic Ecclesiæ propria fuere.

Cujus sit instituere festa?

Generaliter dein ibi declaratur: *& illæ festivitates, quas singuli Episcopi in suis Episcopatibus cum populo collaudaverint, indicendæ sunt.* Hæc eadem verba suæ Decretali relatæ in *cap.* 5. *X. de feriis* inseruit Gregorius IX. Videri possunt, quæ de auctoritate Episcoporum instituendi dies festos, nec non approbatione magistratus seu Principis, populum repræsentantis, annotavi in *Jure Eccl. Tom. II. p.* 2. *sect.* 2. *tit.* 3. alias 17. *c.* 1.

Reprobatur consuetudo saltādi diebus festis.

Citatur *Can.* 2. Decretum Concilii Toletani III. quo reprobatur *consuetudo, quæ populi per sanctorum solemnitates, cum deberent officia divina attendere, saltationibus & turpibus invigilabant canticis; non solum sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes.* De simili etiam vigente persuasione ac sacrilega festorum dierum profanatione plura notavi in *Jure Eccles. loco citato cap.* 5.

De diebus jejuniorum & variis hac in re disciplina.

Post hæc a *Can.* 3. usque ad *Can.* 17. agit de ritibus jejuniorum. Variam fuisse hac in re Ecclesiarum & temporum exteriorum disciplinam, probant tum auctoritates hic adductæ (licet nonnullæ apocryphæ misceantur, puta *Can.* 14. Decretum Melchiadis Papæ) tum auctores, qui de jejuniis ex professo scripsere, ac nominatim recentissime Ludovicus Thomassinus in suo tractatu Gallice conscripto *de Jejuniis.*

De renovādo chrismate in Cœna Domini.

Sub nomine Fabiani Papæ extat *Can.* 18. Decretum de renovando per singulos annos sacro chrismate in Cœna Domini. Licet sciatur hoc Decretum falso adscribi huic Pontifici Fabiano, non dubium tamen, quin Decretum hoc apocryphum plurimum conduxerit, ut disciplina moderna de innovando chrismate in Cœna Domini stabiliretur, prout hodie in Ecclesia saltem Latina servatur.

De festo inventionis S. Crucis.

Decretum sub nomine *Eusebii Papæ Can.* 10. de celebrando festo *inventionis sanctæ Crucis* quinto nonas Maji, aperte apocryphum est: cum certum sit tempore hujus Pontificis, needum hoc festum fuisse institutum.

De benedictione aquæ sale conspersa.

Neque majoris auctoritatis est Decretum sub nomine Alexandri Papæ *Can.* 20. quo præcipitur, *aquam sale conspersam populis benedici, ut ea cuncti aspersi sanctificentur & purificentur:* scitur enim ritum hunc ætatem hujus Pontificis esse recentiorem.

De celebrādo Paschate die Dominico.

Agit *Can.* 21. & sequentibus de celebrando Paschate in die Dominico, ejusque indictione, sed duo priora Decreta, unum *Pio Papæ*, & alterum *Victori Papæ* adscriptum, certo sunt supposititia, quamvis sciamus tempore *Victoris Papæ* acrem fuisse in die celebrationis Paschæ disceptationem.

De utilitate Imaginum, & vera earum adoratione.

Post hæc *Can* 27. refert fragmentum Epistolæ S. Gregorii Severo Episcopo Massiliensi, in quo de cultu imaginum agitur; laudatque Episcopum, *quia eas adorari vetuisset;* reprehendit autem, *quod eas fregisset: aliud est enim* (ait) *picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere: nam quod legentibus præstat scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant: in ipsa legunt, qui litteras nesciunt: unde & præcipue Gentibus pro lectione pictura est.*

Optandum esset, ut Episcopi & Pastores intra justos hos præscriptos limites cultum imaginum continere studerent.

Nam & Concilia usum imaginum probantia, hunc esse earum scopum significant, quorum Decreta *Can.* 28. & 29. a Gratiano referuntur.

De fide mysterii SS. Trinitatis.

Denique *Can.* 30. plane extra ordinem recitat Gratianus verba S. Augustini, quibus exponit, quid de mysterio SS. Trinitatis fide credendum sit, de quo ex professo agit hic S. Doctor in libris de Trinitate.

DISTINCTIO IV.

De necessitate baptismi, ejusque effectu.

TRACTAT *distinctione quarta* fuse Gratianus de Sacramento baptismi.

Prima quidem *parte* de necessitate baptismi, ejusque effectu, qui est purgatio hominis a peccato originali, allatis eam in rem pluribus auctoritatibus, signanter ex S. Augustino, ad quas merito notandæ reflexiones Correctorum Romanorum.

De tempore conferendi solemniter baptismū.

Secunda distinctionis *parte*, quæ incipit a *Can.* 11. præcipue tractat de tempore, quo solemnis baptismus conferendus sit, atque duo esse tempora scilicet Paschæ & Pentecostes probat ex S. Leone: de qua disciplina latius egi in *Jure Eccles. Tom. II. p.* 2. *sect.* 1. *tit.* 2. *cap.* 3. *num.* 18.

De ministro baptismi.

Parte tertia incipiente a *Can.* 19. agit de ministro hujus Sacramenti, multaque adducit, signanter ex Augustini scriptis contra Donatistas, de quo articulo late egi in *Jure Eccl. loc. cit. c.* 3. *n.* 1. *& seqq.* atque nonnulla circa Canones a Gratiano hic adductos observavi.

An valide a non baptizato baptismus conferatur?

Quærit dein *parte quarta*: „ an approbetur baptisma, quod a non baptizato præstatur? " hunc in finem adducit *Can.* 31. verba Augustini, quibus apparet, Augustinum propendisse ad validitatem hujus baptismi, quantumvis ex integro contextu (quem mutilavit Gratianus) evidens sit, in hac quæstione Augustinum hæsisse dubium, neque positive aliquid voluisse resolvere: „ nobis (ait) tutum est, in ea *non progredi* aliqua temeritate sententiæ, quæ nullo in Catholico regionali Concilio cœpta, nullo plenario terminata sunt: „ id autem fiducia securæ vocis asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri & Salvatoris Jesu „ Christi, *universalis* Ecclesiæ consensione roboratum „ est. " Hæc ille *lib.* 7. *de baptism. contra Donatistas cap.* 53. *n.* 102. ubi merito in margine apposite eruditi Revisores: *Augustini in definiendo modestia.*

In ea quæstione dubius hæsit Augustinus.

Utinam in hac modestia imitatores multos haberet Augustinus; non tam multæ a multis fabricarentur imaginariæ hæreses, aut novi cuderentur fidei nostræ articuli (*a*).

De valore baptismi ab hæreticis collati.

Nonnulla post hæc circa baptismum, ejusque virtutem & valorem, admodum confuse miscet Gratianus, hoc inter alia ex Augustini scriptis contra Donatistas ostendens, baptismum etiam ab *hæreticis & schismaticis*, sed tamen *baptizatis*, collatum, esse validum, modo in nomine *sanctissimæ Trinitatis* rite conferatur.

Insuper ostendit Christum baptisma conferre, sive virtute Christi baptismum conferri, sive boni sive mali baptizent, neque malitiam ministri sanctitati baptismi officere.

Baptismus sanguinis, & flaminis supplet vicem baptismi aquæ.

De his omnibus pene agit usque ad *Can.* 53. intermiscens tamen *Can.* 34. ex Augustino, quod effusio sanguinis, necnon conversio cordis cum desiderio baptismi, suppleant baptismum aquæ; atque hinc triplex species baptismi recepta, scilicet aquæ, sanguinis, & flaminis.

De exorcismis super Catechumenos.

A *Can.* 53. agit de exorcismis & exsufflationibus, quæ super Catechumenos ante baptismum fiebant. Plura hanc in rem allegat, ac notandus specialiter *Canon* 73 ubi ex Augustino exponitur, quid significent mysteria, quæ in fonte baptismatis celebrantur.

De examine Catechumenorum.

Post hæc de examine ac instructione, aliisque nonnullis ritibus circa Catechumenos sive baptizandos fieri solitis, de quibus egi in *Jure Eccles. Tom. II. p.* 2. *sect.* 1. *tit.* 2. *cap.* 4.

De Baptismo parvulorū, & infirmorum.

Agit *Can.* 74. 76. *&* 77. de baptismo parvulorum, & qualiter eis aliena professio prodesse queat: & *Can.* 75. agitur de baptismo ægrotantium, qui pro se respondere non possunt, refertúrque eam in rem Decretum Concilii Carthaginensis, pro cujus intellectu merito consuli poterit Albaspinæus ad dictum Canonem, ubi monet hic non agi de iis, qui erant in Catechumenatu jam ante morbum constituti, sed de Gentilibus in gentilitate existentibus, qui tamen in ægritudine constituti baptismum expetierant.

Dein

(a) Legatur opus Gallico idiomate conscriptum, cujus hic est titulus: *Examen des défauts Théologiques, Tom. II. sect.* 7. *cap.* 6. 9. *&* 10. demonstrat auctor hanc fuisse Theologorum indolem, ut suas opiniones ad auctoritatem & dignitatem dogmatum fidei quandoque erigerent.

Ritus unicæ vel trinæ immersionis in baptismo est tantum disciplinæ.

Dein nonnullis Canonibus agitur de *una* vel *trina* baptizandi immersione, de quo ritu actum in *Jure Eccles. loc. cit. cap. 1. num. 28.* relatis auctoritatibus a Gratiano recitatis: ex quibus apparet, ritum quidem *tertio immergendi* esse antiquum, non tamen institutionis divinæ, aut ad integritatem baptismi spectare, sed duntaxat esse externæ disciplinæ mutationi subjectæ, prout & revera *trina* immersione abrogata, unicam adhiberi non tantum permissum, quin & præceptam fuisse constat ex Concilio Toletano V. *Can. 6.* ubi & ratio huius præcepti & mutationis additur, hujusque mutationis rationem ex citato Concilio Toletano allegavi ibidem.

De unctione baptizandi, & veste candida.

Tractat *Can. 87.* & sequentibus de *unctione* baptizandi, & quare baptizato imponatur vestis *candida*, de quibus consule similiter dictum *cap. 24. num. 28. & seqq. in Jure Eccles. loco superius citato*.

De abrenuntiationibus a Catechumeno faciendis.

De renunciatione *diabolo*, & operibus eius a Catechumeno ante baptismum facienda, & qualiter tempore sui Catechumenatus vivere debeat, agitur *Can. 95. & seqq.* de quibus pariter actum *dicto cap. 4.*

De patrinis, eorumque obligatione.

Incipit *Can.* 100. agere de patrinis seu susceptoribus in baptismo adhibendis, eorumque conditione & obligatione, quæ fusius exposita sunt in *Jure Eccl. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 2. cap. 5.* annotatis quoque nonnullis apocryphis scriptis, quorum auctoritate hic usus est Gratianus.

An & quando rebaptizatio sit vetita?

De vetita rebaptizatione, eiusque pœna, & quando in dubio rebaptizandi sint, tractat *Can. 107.* & sequentibus. De qua re in *Jure Eccles. Tom. II. p. 2. sect. 1. tit. 1. cap. 1. num. 14.* ostensumque ibi est, formulam baptizandi sub conditione dubie baptizatos olim usitatam non fuisse.

De Chrismate, quo inungendi baptizati.

Post hæc *Can. 119. & seqq.* tractat de Chrismate, & an Presbyteris liceat baptizatos Chrismate inungere, & per quem Chrisma conficiendum & distribuendum sit, de quibus videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 2. cap. 4. num. 45. & 46.* item *tit. 3. cap. 3.* ubi & notatum nonnullos Canones apocryphos aut mutilatos a Gratiano in hac materia adductos.

De dilatione baptismi.

Agit *Can. 128.* verbis S. Chrysostomi contra eos, qui ad mortem usque baptismum differebant, ut liberius peccarent: *Multos novi*, ait, *qui hoc passi sunt, qui spe baptismatis multa peccabant, circa diem autem mortis discesserunt vacui. Deus enim propter hoc baptisma tribuit, ut solvat peccata, non ut addat.*

De omnimoda necessitate baptismi respectu parvulorum.

Sequentibus Canonibus rursus agit, adducta auctoritate Augustini, de baptismo parvulorum, & quare etiam de baptizato nati, debeant baptizari, quodque præter baptisma Christi parvulis nulla salus promittatur, *quia infantes, si per Sacramentum, quod ad hoc divinitus est institutum, in credentium numerum non transeat, profecto in tenebris manent*, ait *Can. 142.* ex Augustino.

De effectu baptismi.

Ac tandem tractat de effectu baptismi præsertim quoad remissionem peccati *originalis*: hocque peccatum non tantum quoad *pœnam*, sed etiam quoad *culpam* transire in infantes docet auctoritate Canonum Concilii Milevitani, quibus & docetur contra Pelagianos, quid Christi gratia in nobis operetur, de quibus etiam consule *Tom. VII. Schol. in Can.* 109. *& seqq.* Codicis Africani, ubi hi Canones repræsentantur, quamvis non sint revera Concilii *Milevitani*, cui eos attribuit Gratianus, sed Concilii *Carthaginensis* habiti Calendis Maji 418.

DISTINCTIO V.

De dignitate, ministro, & effectu Sacramenti Confirmationis.

TRACTAT distinctione quinta de Sacramento Confirmationis, prolatis *Can. 1. 2. 3. & 4.* fragmentis ex falsis Decretalibus primorum Pontificum, in quibus plura admodum notanda de effectu & dignitate hujus Sacramenti occurrunt, atque præcipue urgetur, hoc Sacramentum jam pridem per Apostolos fuisse administratum, neque hodie nonnisi per Episcopos, eorum successores, administrari posse, atque in illo dari plenitudinem Spiritus sancti.

Duplex Chrismatio, altera per Sacerdotem, altera per Episcopum.

Referantur *Can. 5.* verba Rabani Mauri ex *lib. 1. de instit. Cleric.* in hoc autem Canone fit mentio duplicis Confirmationis: *Signatur enim baptizatus*, ait, *cum Chrismate per Sacerdotem in capitis summitate; per Episcopum vero in fronte, ut in priore unctione significetur Spiritus sancti super ipsum descensio ad habitationem Deo consecrandam: in secunda quoque, ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia cum omni plenitudine sanctitatis & scientiæ, & virtutis venire in hominem declaretur.*

Duplex illa Chrismatio est recentioris disciplinæ.

Duplicem hanc Chrismationem recentioris esse disciplinæ, prioremque, scilicet Sacerdotalem, demum invaluisse, postquam recens baptizati, mox a collato baptismo, desierunt per Episcopum in fronte chrismari seu confirmari, notavi in *Jure Eccles. Tom. II. p. 2. sect. 1. tit. 2. cap. 4. n. 45.*

Extat *Can. 6.* Decretum sub nomine Concilii Aurelianensis *cap. 3.* sed hactenus inter Decreta ullius Concilii Aurelianensis non reperi.

De jejunio & confessione ante Confirmationem.

Interim in hoc Decreto inter cætera decernitur, *ut jejuni ad Confirmationem veniant, perfectæ ætatis, ut moneantur confessionem facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus valeant accipere.* Hæc sane recentiorem sapiunt disciplinam.

De tempore celebrandi Confirmationem.

Ex Concilio Meldensi decernitur *Can. 7.* quod adinstat baptismatis Confirmationem celebrari conveniat *duobus temporibus*, Paschæ videlicet & Pentecostes: quod Decretum respicere videtur ad pristinam & pluribus sæculis continuatam disciplinam confirmandi recenter baptizatos, sive hæc duo Sacramenta combinandi.

De non reiteranda Confirmatione.

Deinde probat *Canon. 8. & 9.* Confirmationem non reiterandam.

Crucis signaculo Sacramenta perficiuntur.

Citatur *Can. 10.* Decretum sub nomine Stephani Papæ V. quo declaratur, omnia Sacramenta Crucis signaculo perfici: sed fons ejus non invenitur.

Profert & extra ordinem *Can. 11.* sub nomine Concilii Carthaginensis IV. *Omni die exorcistæ energumenis manus imponant; energumeni vero pavimenta domorum Dei verrant, quibus assidentibus in domo Dei victus quotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur.*

Hæc in tres Canones distincta hodie in Concilio Carthaginensi IV. leguntur, verisimiliter a Gratiano in unum conflata in aliquo Pontificali libro reperta fuerunt, uti supra notavimus.

De Ordine officiorum.

De ordine officiorum agit *Can. 13. 14. & 15.* & quidem *Can. 15.* sub nomine Gregorii VII. ordinatur numerus Psalmorum ad nocturnos secundum distinctionem officii, & dierum, prout hodie ritu Romano recitatur. Verisimile est conformiter ad hoc Decretum, numerum & ordinem hunc fuisse ordinatum, & hactenus conservatum in Ecclesiis, quæ usum Breviarii Romani receperunt, neque antiquitus eum institutum reperimus.

De quadragesima, & aliis jejuniis eorumque utilitate.

Agit *Can. 16. & seqq.* de observatione quadragesimæ, & diebus jejuniorum, ac præsertim de jejunii utilitate & effectu: atque *Can. 25.* ex Augustino ait; *Jejunium autem magnum & generale est abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus sæculi, quod est perfectum jejunium.*

Intermiscet & nonnulla de Monachorum specialibus jejuniis, & exercitiis, ac signanter *Can. 33.* ex S. Hieronymo ad *Rusticum* Monachum.

De vita Canonicorum in communi.

Et *Can. 34.* aliqua habet de vita Canonicorum sub Prælati obedientia in communi viventium.

Sub nomine Concilii Nannetensis refertur *Can. 35.* Decretum contra nonnullos abusus Presbyterorum, dum ad collectas, seu convivia conveniebant, de quibus vide notas Baluzii ad hunc Canonem, & latius in notis ad Reginonem.

De pigmentis mulierum.

Can. 38. verbis Augustini agit contra mulieres faciem suam pigmentis fucantes, dicens: *Fucare pigmentis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adulterina fallacia est.*

Fides de Spiritu sancto.

Denique distinctionem hanc claudit duobus Canonibus, quibus exponit fidem Ecclesiæ nostræ de Spiritu sancto, ejusque processione a Patre Filioque.

COM-

COMMENTARIUS
IN JUS
NOVUM CANONICUM.

PARS SECUNDA.

SECTIO SECUNDA.
DE COLLECTIONIBUS DECRETALIUM POST GRATIANUM CONFECTIS.

DISSERTATIO
In quinque Libros Decretalium Gregorii IX.

§. I.

De quinque veteribus Decretalium Collectionibus, e quibus Decretales Gregorii IX. desumptæ sunt.

Prima Decretalium Collectio Bernardi Circæ.

PRIMUS post Gratiani collectionem Bernardus *Circa* Papiensis Præpositus, ac postmodum Episcopus, Faventinus, collectionem fecit, quam & ipse *Breviarium Extra*, sive *Extravagantium* appellat; eo quod collectum sit ex iis, quæ *extra* Decretum Gratiani *vagabantur*; unde & supplementum quoddam est ipsius Gratiani.

Ea ratione omnes post Gratianum Decretalium collectiones citari solebant per vocabulum *extra*; quo & hodie Decretales Gregorii IX. indigitantur.

Quis ordo Collectionis?

Præter antiqua a Gratiano omissa monumenta, Romanorum Pontificum Epistolas Decretales & Decreta, ac signanter Alexandri III. & Decreta Concilii Lateranensis III. & Turonensis III. quæ sub eodem Pontifice celebrata sunt, collegit idem Bernardus: atque eodem pene ordine librorum & titulorum materias distribuit, quo hodierna Gregoriana Decretalium collectio composita est; sed sine numeris Capitum aut Titulorum, quos se addidisse monet Antonius Augustinus in notis ad *cap. 1. de Constitut.* in hac compilatione.

Secunda Collectio Joannis Gallensis.

Duodecim circiter annis post factam Bernardi Papiensis Decretalium collectionem, aliam compilationem aggressus est Joannes Gallensis sive Vallensis ex eorumdem Pontificum Decretalibus in prima omissis; quibus quasdam Cœlestini III. Decretales adjunxit; antiquiores quoque nonnullas, a Gratiano prætermissas, intermiscens.

Ordinem Librorum & Titulorum in distributione materiæ eumdem, quem Bernardus Papiensis, servavit: nisi quod illa collectio multo prolixior sit, quam hæc.

In quibus hæ duæ Collectiones conveniant?

Utraque hoc commune habet, quod varii Canonistæ, cum primum editæ fuerunt, suas notas & Glossas addiderunt; uti testatur Antonius Augustinus in procemio de quinque veteribus collectionibus; eas se vidisse affirmans. Quod sane ostendit, illas apud eruditos in pretio fuisse.

Publicam auctoritatem neutra obtinuit.

Constat tamen nunquam publica auctoritate probatas fuisse, sed ut privata Doctorum opera habitas; quemadmodum monet loco citato Antonius Augustinus, & vetus interpres Tancredus, cujus fragmentum refert Franciscus Bosquetus in *notis ad Epistolam 71. regesti 13. Innocentii III.*

Unde in *cap. 40. ꝟ de sentent. excomm.* dicitur: *verum ex verbis cujusdam Epistolæ, quam Scholastici ab Alexandro Papa emanasse proponunt, &c.* quo alluditur ad *c. 2. de offic. & potest. Prælati & Jud. ord.* in prima compilatione, ut ex textu manifestum est. Quare & in margine dictum *cap. 40.* notatur.

Cum ergo tamquam opus *Scholasticorum* a Pontifice citetur, nonnisi opus privatum habitum fuisse evincitur.

Utramque edidit Antonius Augustinus; priorem doctissimis notis illustravit, ac præcipue variantes lectiones Capitulorum ex originali, & aliorum collectionibus exacte multoque labore annotavit.

De multiplici harum compilationum utilitate, ubi de tribus reliquis prius egerimus, uno contextu dicemus.

Tertia Collectio Petri Beneventani.

Magister Bernardus Compostellanus Archidiaconus, ait Tancredus apud Bosquetum loco supra citato, *in Romana Curia moram faciens aliquantum, de registris Domini Papæ Innocentii III. unam fecit Decretalium compilationem, quam Bononiæ studentes Romanam compilationem aliquando vocaverunt. Verum quia in ipsa compilatione quædam reperiebantur Decretales, quas Romana Curia refutabat, sicuti hodie quædam sunt, quas Curia ipsa non recipit, idcirco felicis record. Dominus Innocentius Papa III. suas Decretales usque ad annorum 12. spatium per Magistrum Petrum Beneventanum Notarium suum in præsenti opere compilatas Bononiæ studentibus destinavit.*

Eam probavit Innocentius III.

Hanc collectionem Innocentius III. misit ad Doctores & Scholares Bononienses cum hac epigraphe: *Innocentius Episcopus servus servorum Dei, universis Magistris & Scholaribus Bononiæ commorantibus salutem & Apostolicam benedictionem. Devotioni vestræ insinuatione præsentium innotescat, Decretales Epistolas a dilecto filio Magistro P. Subdiacono & Notario nostro compilatas fideliter, & sub competentibus titulis collatas in nostris usque ad 12. annum contineri registris, quas ad cautelam vobis sub Bulla nostra duximus transmittendas: ut eisdem absque qualibet dubitationis scrupulo uti possitis, cum opus fuerit, tam in judiciis, quam in Scholis.*

Hæc compilatio, rejecta Bernardi Compostellani collectione, *tertia* Decretalium compilatio vocatur.

Notat Antonius Augustinus, hanc primam fuisse, quæ auctoritate publica facta fuit Juris Pontificii collectio. *Nam superiores omnes*, inquit, *sive Decretorum, sive Decretalium collectores privata auctoritate scripserunt, & Rescripta ab eis relata negari poterant, nisi a Scrinariis Romanæ Ecclesiæ comprobarentur.*

Unde desumpta?

Desumpta est hæc compilatio ex solis Epistolarum Registris Innocentii III. nihilque præter Epistolarum illarum fragmenta continet. Ordinem Librorum & Titulorum in dispositione materiæ præcedentium Col-

Collectionum sequutus est etiam hujus collectionis auctor.

Eam cum duabus præcedentibus edidit Antonius Augustinus asseritque in Præfatione se eadem nomina in Scholiis hujus collectionis vidisse, quæ in aliis collectionibus.

Quarta Collectio.

Elapso quinquennio ab edita tertia collectione, quarta prodiit.

Quid huic Collectioni causam præbuit?

Huic collectioni causam præbuit Concilium generale Lateranense IV. in quo idem Pontifex Innocentius III. capita 71. ediderat: & illo quinquennii spatio post tertiam collectionem aliquot insuper ediderat constitutiones. „ Illa duplex editio extat „ (ait Antonius Augustinus in proœmio de quinque antiquis Collectionibus) „ altera Canones ejus Concilii tantum „ continet, alia alias quoque Constitutiones. „

Hæc Collectio priores elucidat.

Posteriorem duntaxat, quæ „ multa Innocentii III. „ post tertiam collectionem Rescripta, omnesque Con„ cilii generalis Lateranensis Constitutiones ejusdem „ Pontificis auctoritate & præsentia confirmatas com„ plectitur: „ edidit Antonius Augustinus, ut ipse in proœmio hujus collectionis refert: ibidem una monens: „ in hac permulta esse, quæ in superioribus collectio„ nibus duriora aut obscuriora videbantur, mutata „ rectius; & maxima cum prudentia atque æquitate „ moderata. „

Addidit huic collectioni Scholia veteris interpretis Joannis Teutonici, & quorumdam aliorum.

Idem rursus hujus collectionis, atque præcedentium Librorum & Titulorum ordo.

Quinta Collectio.

Honorius III. immediatus successor Innocentii III. in multis eum imitatus, Epistolas edidit Decretales decem libris comprehensas, juxta numerum decem annorum, quibus Ecclesiam rexit; quemadmodum Innocentius III. juxta sexdecim annos, quibus in Pontificatu sedit, in totidem libros Epistolas digesserat.

Hæc Collectio ex Epistolis Honorii III. conflata, auctoritate ejusdem promulgata.

Porro sicuti Innocentius ex suis Epistolis & Decretis duas collectiones in quinque libros & varios titulos distinctos confici jussit; easque suo nomine publicari fecit; ut in Scholis ac judiciis illarum esset usus; ita & Honorius collectionem e suis Epistolis servato simili Librorum ac Titulorum ordine confici jussit; ac per Magistrum Tancredum Bononiensem Archidiaconum solemniter publicari; mandavitque ei, ut publicata ab omnibus recipi faceret tam in judiciis, quam in Scholis: atque hæc est, quæ vocatur, quinta Decretalium Collectio.

Hæc omnia manifesta sunt ex Epistola Tancredo inscripta, quæ his verbis concepta conficit Capitulum primum hujus Collectionis.

Bulla promulgationis.

Honorius Episcopus servus servorum Dei dilecto Filio Magistro Tancredo Archidiacono Bononiensi salutem & Apostolicam benedictionem. Novæ causarum emergentium quæstiones novis exigunt decisionibus terminari, ut singulis morbis, competentibus remediis deputatis, jus suum cuique salubriter tribuatur. Licet igitur a quibusdam prædecessoribus nostris, per ea, quæ suis temporibus sunt decisa, forma futuris negotiis provide sit relicta: quia tamen prodiga rerum natura, secundum varietates multiplicium casuum parit quotidie novas causas, nos quasdam Epistolas Decretales super his, quæ nostris suborta temporibus, per nos vel Fratres nostros decidimus, vel etiam aliis de ipsorum consilio commisimus decidenda, compilari fecimus; & tibi sub Bulla nostra duximus destinandas: quocirca discretioni tuæ per Apostolica scripta mandamus; quatenus eis solemniter publicatis absque ullo scrupulo dubitationis utaris, & ab iis recipi facias, tam in judiciis quam in Scholis.

Hujus Collectionis jam pridem Canonum interpretes meminerant, ut Antonius Contius, variis locis; & Cujacius ad titulum Decretalium *de frigidis & maleficiatis* in fine. Item Antonius Augustinus, qui in proœmio de antiquis Decretalium collectionibus, hæc habet, *Quinta Collectio Honorii III. Constitutiones habet a Tancredo Bononiensi Archidiacono, sub ipsius Pontificis Maximi nomine collectas. Ejus interpres fuit Jacobus Albanus Faventinus Episcopus Henrici Ostiensis præceptor.*

Quin igitur hujus Collectionis aliquam habuerit notitiam Antonius Augustinus, ambigi nequit; sed an exemplar illius nactus sit, dubitare facit, quod publicatis quatuor prioribus Decretalium antiquis collectionibus, hanc non adjunxerit: adjuncturus indubie, si ejus copiam habuisset: quandoquidem non minor ex hac, quam ex præcedentibus utilitas speranda esset, ut mox videbimus.

Quis eam primus ediderit?

Primus itaque ex vetustis Codicibus manuscriptis Bibliothecæ Albiensis eam evulgavit anno 1645. Innocentius Cironius Juris utriusque Professor, & Ecclesiæ & Academiæ Tolosanæ Cancellarius, adjectis doctissimis Scholiis, in quibus multa ad Decretalium notitiam assequendam, ex historiis & aliis antiquis monumentis erudite explicat.

Harum Collectionum utilitas præcipua.

Harum Collectionum præcipua utilitas & quasi necessitas eas consulendi, hæc est, quod Decretales Gregorii IX. maxima ex parte ex his præexistentibus collectionibus sint desumptæ.

Porro & hoc scitur, quod Raymundus Decretalium Gregorii IX. Collector, Decretales non retulerit integras, prout extabant in præcedentibus Collectionibus; sed multa resciderit, & nonnunquam immutaverit, & aliqua subinde addiderit, quæ sensum Decretalis vel immutant, vel obscuriorem reddunt (a).

Hinc peritiores Canonistæ, ut genuinum & verum sensum Decretalium assequerentur, utile quin & subinde necessarium esse judicarunt recurrere ad antiquas illas Decretalium Collectiones, summamque earum utilitatem esse recognoverunt. Atque inter alios novissime vir clarissimus, multæque eruditionis Franciscus Florens in oratione *de recta juris discendi ratione* monet, quod antiquiores Decretalium interpretes Collectionem Decretalium Gregorii IX. interpretantes, ad alias etiam antiquiores animum adjecerint, sine quibus novas intelligi non posse verissime judicabant. Quam verum sit illud Florentis, pluriumque eruditorum Canonistarum in hac re judicium multis prolatis exemplis ostendam §. sequenti, ubi de Decretalibus Gregorii IX. tractabitur.

§. II.

Occasio, Scopus, & Auctor Collectionis Decretalium Gregorii IX.

POst Decretum Gratiani, tum privatorum opera tum Pontificum auctoritate Decretales Epistolæ Romanorum Pontificum, eorumque in Conciliis, sive extra illa, variis temporibus edita Decreta in unum collecta sunt.

Quinque veteres Collectiones jam supra retulimus, notatumque fuit, tametsi duæ priores nec publica auctoritate essent confectæ, nec probatæ; nonminus tamen quam tres posteriores in Scholis fuisse prælectas, atque Doctorum Commentariis illustratas.

Occasio Collectionis.

Scopus.

Cum vero ex hac multiplici Collectionum varietate, atque Doctorum Commentariis non exigua obscuritas & confusio, immo in nonnullis contrarietas occurreret, desiderari cœpit nova Collectio, ut colligitur ex auctore *Tripartiti opusculi: Valde bonum esset, inquit. quod fieret per viros sapientes aliquod opus continens breviter totum Jus Canonicum, cui Papa præstaret auctoritatem, in quo determinarentur contrarietates opinionum. Habetur Tom. 11. Concil. editionis Coloniensis.*

Similis extat querela Auctoris anonymi in fine *Notitiæ utriusque Imperii*, qua Imperatorem Theodosium post editiones Gregoriani & Hermogeniani Codd. ad expurganda contraria & confusa jura excitat. *Restat unum de tua Serenitate remedium ad civilium curarum medicinam, ut confusas legum contrariasque sententias. improbitatis rejecto litigio, judicio augustæ Dignationis illumines.*

Præstitit id primum Theodosius Imperator, Constitutiones Imperatorum in unum Codicem per 16. libros distinctas redigens. Qui Codex ab ipso auctore nomen mutatus *Theodosianus* dictus est.

Hunc secutus Justinianus Imperator ex tribus præcedentibus Codicibus, additis nonnullis propriis suis Constitutionibus, unum compilari jussit, quem hodie *Justinianæum* dicimus.

Horum exemplo Gregorius IX. ex quinque antiquis Decretalium Collectionibus, additis nonnullis quoque propriis Decretalibus, unam compilari jussit, usus præcipue opera Raymundi de Pennafort sui Cappellani & Pœnitentiarii.

Hæc breviter expressit Matthæus Parisiensis in Henrico III. Anglorum Rege ad ann. 1232. (*b*). „ His „ temporibus, inquit Gregorius IX. videns tædiosam „ Decretalium prolixitatem, sub quodam compendio „ eas eleganter abbreviatas & collectas, solemniter & „ authentice per totius mundi latitudinem legi præce„ pit & promulgari. Illas autem ab auctore *Gregoria„ nas* appellamus „.

Raymundus a Pennafort jussu Gregorii IX. hanc Collectionem fecit.

Et Martinus Polus de Gregorio IX. loquens ait. „ Hic Papa per Raymundum Ord. Prædic. Pœniten„ tiarium & Cappellanum, ex pluribus voluminibus „ Decretalium compilavit unum volumen, mandans, „ ubique Doctoribus illo uti.

Quæ omnia latius ipsemet Gregorius exponit in Epistola suæ Collectionis confirmatoria, quæ incipit *Rex pacificus*, ut ex mox dicendis patebit.

Fontes, e quibus potissimum hæc Collectio conflata sit.

Fontes, e quibus Collectionem suam conficiendam jusserat Gregorius, suumque in ea conficienda scopum, expressit in Epistola hujus suæ Collectionis confirmatoria his

(a) Sunt Decretales Epistolæ, in quibus argumentum, quod præcipue erat tractandum, quandoque negligitur, ut alterum discutiatur, quale est caput *ex litteris* extra, id est, lib. 2. Decretalium.

(b) „ Raymundus (inquit Pithæus in sua Synopsi Historica ad Jus Canonicum) „ Libros quinque Decretalium... servato „ temporum ordine, qui in antiqua Collectione neglectus fue„ rat, digessit in ea forma, qua hodie utimur, circa annum „ Christi 1230.

his verbis: „ Sane diversas Constitutiones & Decretales Epistolas Prædecessorum nostrorum in diversa „ dispersas volumina, quarum aliquæ propter nimiam „ similitudinem, & quædam propter contrarietatem, „ nonnullæ etiam propter suam prolixitatem, confusionem inducere videbantur, aliquæ vero vagabantur extra volumina supradicta, quæ tamquam incertæ frequenter in judiciis vacillabant: ad communem & maxime studentium utilitatem, per prædictum filium Fr. Raymundum Cappellanum & Pœnitentiarium nostrum, illas in unum volumen, resecatis superfluis, providimus redigendas, adjicientes Constitutiones nostras & Decretales Epistolas, „ per quas nonnulla, quæ in prioribus erant dubia, „ declarantur „.

Primus fons. Primum itaque confecta est ex diversis Pontificum Epistolis Decretalibus & Constitutionibus, quæ in diversa volumina jam tum erant dispersæ, Quibus indicare voluit præcedentes Decretalium Collectiones, de quibus §. præcedenti actum est, e quibus magna ex parte hanc Collectionem conflatam esse manifestum est.

Cum autem in his Collectionibus non tantum Pontificum Constitutiones & Decretales Epistolæ continerentur, sed insuper nonnulla e Scriptura sacra, antiquis Conciliis, & sanctis Patribus; etiam in hac Gregoriana Decretalium compilatione, plurima sub eorum nominibus reperiuntur.

Secundus. Secundo Collectioni huic subservierunt, ut dicitur in præfatione, Epistolæ Decretales, & Constitutiones Pontificum prædecessorum Gregorii, quæ extra ipsas veteres Decretalium Collectiones adhuc vagabantur; quæ ob id tamquam incertæ in judiciis frequenter vacillabant.

Unde ait Glossa ad dictam Epistolam Gregorii verbo *vagabantur*. „ Illæ non erant in antiqua compilatione, & sunt istæ infra *de servis non ordinandis cap.* „ Miramur: & *de Bigamis cap.* A nobis; & ita de „ aliis „.

Tertius. Tertio additæ sunt huic Collectioni Decretales & Constitutiones variæ ipsius Gregorii. „ Et quidem ut „ notat Cujacius, ad *cap. ult.* ✕ *de re judicata*, hic, „ ut in hac Collectione aliquid de suo insereret, e jure civili ultro non aditus a Consultoribus ullis vel „ litigatoribus, pleraque sumpsit & inseruit, quo fit, „ ut in ejus Constitutionibus plerumque nemo inscribatur, ad quem Constitutiones dirigantur „.

Quam vera sit hæc Cujacii reflexio, qui hanc Decretalium compilationem vel leviter inspexerit, facile advertit, cum fere sub singulis titulis quædam sub Gregorii IX. nomine simpliciter referantur, quæ nec Epistolam, nec alium locum, e quo desumpta sint, adscriptum habent, uti in aliorum Pontificum Decretis fieri solet.

Hinc ulterius contingit, ut aliorum quidem Pontificum integras Epistolas, e quibus Raymundus, aliique Collectores fragmenta desumpserunt, frequenter non sine magno commodo consulere possimus, nihil vero Gregorii, præter ea quæ Raymundus retulit, non raro obscura, habeamus, e quibus eorum elucidationem accipiamus; ni forte ipsas Leges civiles, quibus Gregorius usus fuit, ut infra latius ostendetur.

Quis ordo in Collectione Gregoriana servatus? In Decretalibus concinnandis sequutus est eam methodum Raymundus, quam in antiquis Decretalium Collectoribus servatam deprehendit.

Hi vero Justinianæi Codicis, cujus tunc auctoritas invalescebat, artem secuti sunt. Unde & hic Gregorianus Codex, quoad materiæ dispositionem Codicem Justinianæum imitatur. Statim enim, uti Codex Justiniani, a Titulo *de summa Trinitate* initium sumit. Post hunc partes & species Juris Canonici scripti & non scripti, tribus titulis explicantur, *de Constitutionibus, de Rescriptis, & de Consuetudine*.

A quinto vero titulo usque ad titulum *de Pactis, & de Constitutione, Qualitate Clericorum, Ordinationibus, Electionibus, & Dignitatibus* tractatur, & pars illa prima, *de Personis* appellari potest.

A titulo *de pactis* usque ad finem libri secundi, tractatur plenissime de judiciis civilibus instituendis, instruendis, & perficiendis: ex qua parte viri docti observant, praxim fere omnem fluxisse.

In tertio & quarto libro de rebus Ecclesiasticis agitur, tam spiritualibus, qualia sunt Sacramenta, quam temporalibus, v. g. *de Bonis Ecclesiasticis, Contractibus, Testamentis*. Item, *de Ministris, de Præbendis*, aliisque *Dignitatibus, jure Patronatus*, & reliquis. Quia tamen Beneficia Ecclesiastica & Bona non in personæ gratiam conferuntur, sed propter officium confertur Beneficium, ut vulgo dicitur; Clerici enim divino cultui, Ministerio Religionis se debent impendere: breviter antequam *de Præbendis* tractetur, in quatuor primis titulis libri tertii traditur, quid desideretur in Clericis, ut recte munus suum peragant, & officii sui admoneantur.

Postremo in quinto libro *de Criminibus* Ecclesiasticis agitur, de accusatione, de persecutione, instructione & *forma judiciorum criminalium*; ultimo *de Pœnis, & Censuris Ecclesiasticis*.

Si quis hunc ordinem cum Codice Justinianæo contulerit, videbit in hac Collectione ipsam Justiniani methodum fuisse servatam: si tres tamen posteriores Codicis Justiniani libros, in quibus de Jure publico tractatur, neque in Scholis exponi consueverunt, exceperis; de hoc enim jure nihil in Decretalibus occurrit.

§. III.

Ostenditur utilitas præcedentium Collectionum pro assequendo sensu Decretalium Gregorii IX.

In quibus Collectio Raymundi deficiat? PRÆCEDENTIBUS Decretalium Collectionibus in hac concinnanda Collectione usum fuisse Raymundum supra notavimus; ipseque Gregorius IX. in sua Epistola Collectioni præfixa testatur, se voluisse, ut per Raymundum Prædecessorum suorum Decretales, & Constitutiones per diversa sparsæ volumina, in unum volumen, *resectis superfluis*, redigerentur.

Verum Raymundus Pontifici obsequi intendens, atque *superflua resecare* volens, nonnunquam superflua credidit, quæ utilia, & summe necessaria erant; ut minus ad assequendum ipsius Decretalis sensum.

Hinc ad illa verba Epistolæ Gregorianæ, *resecatis superfluis*, hæc extat nota Contii, etiam in editione Romana: *interdum & utilibus, quod & de Triboniano dicitur, qui fuit Raymundo isto doctior*.

Adhæc Raymundus interdum unam Decretalem divisit, qua divisione sensus Decretalis vel alius, vel saltem obscurior redditur.

Ulterius Raymundus nonnunquam unam Decretalem retulit, omissa præcedenti aut sequenti Decretali; quæ cum priore aut sequente relata alium plane sensum eumque planum habet, quo caret, cum separata a præcedenti & consequenti legitur.

Quin non semel Decretales volens suo quasi tempori accommodare, alia de proprio admiscuit, quæ alienum omnino sensum ipsi Canoni aut Decreto affingunt.

Monitum Francisci Florentis circa hanc Collectionem. Hinc vir eruditus Florens in oratione *de recta Juris Canonici discendi ratione*. „ Diligentiorum Canonistarum exemplo auditores suos commonuit, ut in „ Gregorii Collectione legenda antiquas Collectiones „ semper adhibeant; in quibus constitutiones Pontificum integriores reperient, quas Raymundus a Pennaforti Barcinonensis Gregorii IX. Tribonianus, „ passim interpolavit, rescidit, & immutavit; ac sæpe contra mentem auctorum „. Hæc ille. Ut vero pateat, quam fundata ac necessaria sit viri clarissimi monitio, juvabit ea, quæ in genere hic dicta sunt, quibusdam exemplis ostendere & evincere.

Ob omissa a Raymundo verba sensus alteratus. Primo itaque paucis e pluribus desumptis exemplis ostendemus, ob rescissa aut omissa a Raymundo verba, alium vel obscurum ipsius Decretalis sensum reddi, ex ipsius integræ Decretalis lectione elucidandum.

Primum hujus rei exemplum. Exempli gratia in *cap.* ✕ *de consuet*, sub nomine Honorii III. refertur hoc responsum Parisiensi Capitulo: „ Cum consuetudinis ususque longævi non levis „ sit auctoritas, & plerumque discordiam pariant novitates, auctoritate vobis præsentium inhibemus, „ ne absque Episcopi vestri consensu immutetis Ecclesiæ vestræ Constitutiones & consuetudines approbatas, vel novas etiam inducatis. *Si quas forte fecistis, irritas decernentes* „.

Hoc responsum ita expressum, quid aliud insinuat, quam Capitulum non posse sine consensu Episcopi, novas condere Constitutiones? Quod generaliter sic intellectum, falsum esse nemo dubitat. Hinc sensus hujus Capituli Canonistis obscurus & difficilis apparuit; quæ difficultas omnis invanuisset, si ipsam integram Decretalem consuluissent, quæ extat in quinta collectione *cap. 1. eodem titulo*; in quo pro his verbis a Raymundo relatis: *Si quas forte* (Constitutiones) *fecistis, irritas decernentes*, legitur: *irritas decernentes* (novas institutiones) *si quas forte fecistis in ipsius Episcopi præjudicium, postquam est regimen Parisiensis Ecclesiæ adeptus*.

Nonne hæc clausula a Raymundo omissa manifeste ostendit, Honorium III. irritas duntaxat declarasse novas Constitutiones a Capitulo factas sine consensu Episcopi, *in ipsius præjudicium*? Quod responsum nulla elucidatione eget.

Secundum exemplum. Alterum exemplum peti potest ex *cap. 3.* ✕ *de Appellat.* quod a Raymundo quibusdam resectis ita exprimitur: „ Ad nostram. *Et infra*: quia vero remedium „ appellationis non ideo est inventum, ut alicui a „ Religionis & Ordinis observantia exorbitanti debeat „ in sua nequitia patrocinium exhibere, mandamus „ quatenus, si quando quilibet subditorum tuorum ad „ remedium appellationis convolaverit, non ideo minus eum juxta tenorem mandati, quod in prædicta „ Regula continetur, & institutionem Ordinis, corrigas, & castiges „.

Responsum ita expressum insinuat, quasi de jure Canonico inhibitum esset appellare, quandocumque Superiores subditos suos inflictis pœnis corrigere volunt. At si integrum legatur ex prima Decretalium Collectione, apparebit, agi duntaxat de casu, quo Abbas juxta ipsum Regulæ præscriptum, aut Ordinis institutionem subditos corrigere intendit.

Inte-

Integra Decretalis ita habet: „ Ad nostram noveris „ audientiam pervenisse: quod si quando subditos tuos „ vis pro excessibus suis secundum Regulam S. Benedicti, & institutionem tui Ordinis, corrigere & castigare, ipsi, ut malitiam liberius suam valeant exercere, ad remedium appellationis confugiunt; quia „ vero remedium appellationis non ideo fuit inventum, ut alicui a Religionis & Ordinis observantia „ exorbitanti, debeat in sua nequitia exhibere patrocinium: d. t. per A. S. mand. quat. si quando quilibet subditorum, ne ipsum pro suis excessibus corrigas & castiges, ad remedium appellationis convolaverit, non ideo minus eum juxta tenorem mandati, quod in prædicta Regula continetur, & institutione, corrigas & castiges ".

Omissio unius voculæ obscurũ sensũ reddit.

Quinimmo interdum una vocula omissa vel immutata a Raymundo obscurum, immo non intelligibilem facit ipsius Decretalis sensum, qui in ipsa antiqua Decretali planus est & perspicuus.

Exemplũ.

Exempli gratia in *cap.* 2. ẍ *de Judiciis* ita legitur: „ Decernimus ut Laici Ecclesiastica tractare negotia „ non præsumant, sed Episcopi, Abbates, Archiepiscopi, & alii Ecclesiarum Prælati de negotiis Ecclesiasticis (maxime de illis, quæ spiritualia esse noscuntur) Laicorum judicio non disponant „.

Hic duo obscura admodum sunt: Primum quomodo *Archiepiscopi*, Episcopis & Abbatibus postponantur: quæ obscuritas dispellitur e prima collectione, in qua pro *Archiepiscopi* legitur, *Archidiaconi*, quod & Glossa advertit, cum notat in margine Archiepiscopi, *alias est* Archidiaconi, *& melius*.

Alterum obscurum est, quod dicatur, *ut Prælati de negotiis Ecclesiasticis*, maxime de illis quæ spiritualia *esse noscuntur*, *Laicorum judicio non disponant*; quasi de aliquibus Ecclesiasticis negotiis ita disponere possent: quæ rursus obscuritas ex lectione integræ Decretalis tollitur, ubi loco vocis *maxime*, ponitur disjunctiva *vel*, ut sit sensus; *vel de illis, quæ spiritualia esse noscuntur*, &c. quæ sensum habent planum & minime obscurum.

Si *cap.* 6. ẍ *de probationibus* legas, ut a Raymundo relatum: vix illud concilliabis cum *cap.* 26. ẍ *de Testibus*; at si primum legas, sicuti in antiqua Collectione refertur, obvia erit eorum conciliatio, idque propter hæc a Raymundo omissa verba: *nec de unius testimonio tantum curandum est*. Vide Cujacium ad dictum Capitulum 6.

Plurima similia reperiet, qui Gregorianam Collectionem cum antiquis conferre voluerit: fatebiturque, verissimum esse quod jam primum notavit magnus ille Canonista Antonius Augustinus in præfatione ad antiquas Collectiones: *multa sunt a Raymundo detracta, quæ nisi legantur, vix relictorum sententiam deprehendimus:*

Obscuritas ex omissione aliquarũ Decretaliũ.

Ulterius, quia non omnes antiquas Decretales suæ Collectioni inserendas censuit Raymundus; sed aliquas, quas inutiles aut superfluas credebat, omisit: factum est, ut interdum integram Decretalem, ut in antiqua Collectione extabat, referat; sed cujus redditur plane obscurus aut alius, eo quod a reliquis, quæ præcedebant, vel sequebantur, Decretalibus, & a Raymundo omissæ sunt, sejuncta sit.

Exemplũ.

Exemplum sit *cap.* 3. ẍ *de Constit.* quod desumptum est ex *cap.* 4 *eod. tit.* in prima compilatione; atque ita legitur in utraque Collectione. *Translato Sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat* „. Quia enim simul & ab eodem & sub eadem sponsione utraque „ data sunt, quod de uno dicitur, necesse est ut & „ de altero intelligatur ".

Hoc fragmentum ita simpliciter expressum, quemadmodum apud Raymundum extat, apparet obscurum; nec intelligitur qua parte Legis translatio facta sit; at si conferatur cum *cap.* 3. *&* 5. in prima Collectione, cuæ Raymundus omisit, sensus planus & vera species facti a pristino Collectore proposita habebitur: nimirum præcepta Legis veteris, verbi gratia Sabbati & Circumcisionis, de quibus in dicto *cap.* 3. & Legalia; quorum meminit *cap.* 5. sublata esse per Legem Gratiæ: quia, cum Sacerdotium & Lex antiqua, simul eodem tempore, & sub eadem promissione data sint, ut legitur in hoc nostro Capitulo, sequitur, ut *translato Sacerdotio*, & novo Sacerdote dato, id est, Christo, per consequens simul etiam nova Lex daretur, & abrogaret antiquam; quoad cæremonialia scilicet & Legalia, de quibus in citatis Capitulis. Ita Franciscus Florens.

Hinc iterum evincitur, quam merito eruditiores Canonum Interpretes ad antiquas Collectiones, pro eruendo vero sensu Decretalium Gregorii IX. recurrerint.

Raymũdus dividẽs Decretalem, reddit sensum obscurum.

Adhæc, Raymundus unam interdum Decretalem in duas tresve partes divisam sub diversis titulis collocavit, quæ nisi integra legatur, intelligi nequit, neque vera species facti, quæ Pontifici proposita fuit, haberi.

Exẽplum.

Ita *cap.* 5. *de foro competenti* in tertia compilatione, in tres partes divisit; quarum una refertur in *cap.* 10. ẍ *de Constitutionibus*; altera in *cap.* 3. ẍ *ut lite pendente nihil innovetur*; & tertia in *cap.* 4. ẍ *eod. tit.* quæ separatio plane obscurum *Capitulorum*, uti apud Raymundum extant, sensum efficiunt, neque intelligi queunt, ni integræ & simul junctæ quemadmodum in antiqua Collectione extant, legantur; ut jam pridem bene advertit & monuit Abbas ad dictum *cap.* 3. cujus hæc notanda sunt verba. „ Hæc Decretalis & sequens de eodem facto loquuntur, & aliqua ponuntur ibi, quæ præcesserunt tempore, aliqua posita „ hic. Et de eodem facto loquitur *cap. Ecclesiæ S. Mariæ de Constitut.* & male potest intelligi una sine „ aliis. Et ideo Glossa hic ponit casum & seriem facti ad omnes Decretales ".

Addendo propria verba, sensũ invertit.

Quod Raymundus propria sua verba nonnunquam interseruerit; atque ita vel diversum, vel obscurum sensum reddiderit, ex multis compertum est.

Exẽplum.

Pro exemplo sit *cap.* 2. ẍ *de Elect. & Electi potestate*; quod refert ex prima Collectione sub nomine Concilii Sardicensis addita parenthesi, *nisi de hoc pœnituerit*; quæ nec in Canone Sardicensi, neque in antiqua Collectione legitur, ipsumque Canonis sensum non tantum invertit, sed plane ridiculum reddit. Quis enim pœnam esse dicat, ad communionem non recipi, si de suo commisso peccato non pœnituerit? Vide Scholion ad Canonem II. Sardicensem, *Tom. VII.* hujus editionis.

Aliud exemplum.

Rursus in *cap.* 1. ẍ *de Judiciis* addit hanc clausulam, *donec satisfactione præmissa fuerit absolutus*; quæ neque in Canone Africano, e quo primitus desumpta est Decretalis, neque in antiqua Collectione habetur: ipsique Canoni alium plane sensum affingit.

In ipso quippe Canone, uti & in antiqua Collectione, legitur: *nullus eidem Quod-vult-Deo communicet, donec causa ejus, qualem potuerit, terminum sumat*: quibus verbis innuitur jus, quo olim utebantur, ut bene advertit Cujacius ad hoc Capitulum: ne scilicet quis excommunicatus absolveretur ante discussum crimen, cujus reus postulabatur, & ante discussam finitamque excommunicationis causam. At posterioribus sæculis obtinuit, ut excommunicatus ob contumaciam statim absolvatur atque satisfecerit, puta præstita cautione judicio sisti; etiamsi causa nondum peracta sit: *& ob id*, ait Cujacius, *Raymundus verba antiqui Canonis immutavit*. Repete Scholion ad Canonem LXXXVII. Codicis Africani, *Tom. VII.* hujusce editionis.

Infinitum esset notare omnia, quæ Raymundus ex antiquis Decretalibus detraxit, aut immutavit, quæ vel ad elucidationem Decretalis, vel etiam ad adstruendum alicujus disciplinæ notabile punctum conducunt; quæque Cujacius, Franciscus Florens, aliique eruditiores Decretalium Commentatores, ac præ reliquis Antonius Augustinus in notis ad primam Collectionem, exacte notarunt.

§. IV.

Convenit subinde consulere primos Decretalium fontes.

Veteres Decretalium collectores non semper eas integras exhibent.

IN præcedenti §. ostendimus, non uno titulo utile esse pro assequendo genuino sensu Decretalium, quæ in Collectione Gregorii IX. continentur, consulere antiquas Decretalium Collectiones, e quibus hæc Collectio confecta fuit.

Cum vero videamus, quod & antiquarum Collectionum auctores parum sincere ipsas Decretales referant, sed quibusdam subinde omissis, aut immutatis, vel etiam additis, quæ Decretalibus alium aut saltem obscurum sensum adferunt: ideo meliores & exactiores Canonistæ solent non tantum ad pristinas Decretalium Collectiones, sed etiam ad primævos & originales fontes recurrere, atque hinc genuinum Canonum sensum eruere.

Plurima illius rei reperiet exempla, qui Cujacium, Franciscum Florentem, Janum a Costa, aliosque eruditiores Canonistas revolvere voluerit; unum alterumve exemplum magis obvium hic vice speciminis proferam.

Primũ exempla circa c. 5. ẍ de Testamentis.

Nemo hodie inter juris studiosos ignorat, quanto fervore frequenter agitetur hæc quæstio: *utrum Legatum rei alienæ valeat de Jure Canonico?* idque unice propter decisionem, *cap.* 5. ẍ *de Testamentis*, qua Leges sæculi, quæ hujusmodi Legatum probant: reprobari videntur: „ Et quidem Leges sæculi hoc habent, „ inquit Decretalis, ut hæres ad solvendum cogatur, „ si auctor ejus rem legaverit alienam: sed quia lege „ Dei, non autem lege hujus sæculi vivimus, valde „ mihi videtur injustum, ut res tibi legatæ, quæ cujusdam Ecclesiæ esse perhibentur, a te teneantur, „ qui aliena restituere debuisti ".

Quantopere se torqueant Doctores, ut *Leges* Civiles, quas nihil in hac re iniquitatis habere notissimum est, cum hac decisione concilient, utque probent Jus Canonicum a Jure Civili nequaquam in hac parte dissentire, sciunt omnes: idque sane non aliunde, quam quod ad fontem Decretalis non recurrant.

Hæc itaque Decretalis fragmentum est *Epistolæ* 4. *lib.* 7. S. Gregorii; quæ si integra legatur, satis patebit aliud noluisse S. Gregorium, quam ut Episcopus, cujus Ecclesiæ Legatum relictum erat sepulturæ gratia,

non cum omni rigore illud ab hæredibus exigeret, quia licet sæculi Leges, idest, Justinianæ, id habeant, ut hæres Legatum rei alienæ præstare teneatur, id est, rem illam a Domino emendo, aut si is eam vendere nolit, ejus æstimationem dando, tamen quia, ait Gregorius, *Nos lege Dei, non hujus sæculi vivimus*, id est, non rigorem Legis civilis, sed charitatis & æquitatis sequi debemus, æquum non est, tale legatum in hoc casu exigere; eo quod, uti in Epistola satis insinuatur, charitatis parum congruum videretur, legata sepulturæ gratia ab Ecclesia rigorose exigi, ubi adhuc non constabat, num liberi, quos testator reliquerat, satis unde sustentarentur essent habituri, si Legata illa fuissent soluta.

Aliud exemplũ circa c. 13. ӝ de Testamentis.

Obvium quoque est hodie admodum usitatam esse quæstionem, *num de Jure Canonico institutio hæredis conferri possit in arbitrium tertii*; difficultatemque moveri ratione *cap.* 13. ӝ *de Testam.* Quod habet: *Cum tibi de benignitate*, & infra *in secunda quæstione dicimus, quod qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus*.

Hæc sane Decretalis ita expressa primo intuitu decidere videtur, *institutionem hæredis in alterius arbitrium posse conferri*; quandoquidem talis *non videatur decedere intestatus*. Neque difficultas ex antiqua Collectione tolli potest, cum eisdem verbis ibidem referatur; at si cum ipsa integra Decretali conferatur, quæ extat apud Innocentium III. *lib.* 3. *epist.* 38. mox difficultas evanescet: nam ex illa patebit, Innocentium tantum decidere, similem non decedere intestatum ad eum effectum, de quo erat quæstio, nimirum ad hoc ut cesset Indultum Episcopo concessum disponendi de rebus Clericorum, qui intestati decedunt. Nam cum Clericus decedens, alterius arbitrio ultimam suam voluntatem committit, satis dicitur testari, ac declarare se nolle, ut ea potestas sit penes Episcopum, verum penes alium, cujus providentiæ & arbitrio totum committit. Ecce ex integra Decretali difficultas soluta, quod & advertit Facchinæus *lib.* 5. *controv. cap.* 57.

Veteres Decretalium Collectores vera ab apocryphis non distinxerunt, & inde in hac Collectione multa errata.

Veteres Collectores Decretalium hoc insuper habuere cum aliis Canonum Collectoribus mediæ ætatis commune, quod non ad fontes recurrerint, nec studiose inquisierint, an sincera, an apocrypha essent, quæ occurrebant: an revera eorum auctorum, quorum nomina præferebant, an suppositicia.

Hinc plurima apocrypha, & suppositicia pro sinceris, & veris monumentis in Decretalium Collectionibus præsertim prima & secunda occurrunt; quarum fidem sequutus Raymundus in similes errores incidit, unde non pauca apud ipsum videre est SS. Patribus, aut antiquis Conciliis, vel Pontificibus adscripta, quæ illorum non esse apud omnes expeditum est.

Primum genus erratorum.

Capitula 3. & 4. ӝ *de Constitut.* inscribuntur Sancto Augustino, & *cap.* 5. *Cod.* Sancto Hieronymo; quæ nec Augustini, nec Hieronymi sunt; sed ut notatur in editione Romana, *hæc verba leguntur in Glossa ordinaria*. Et *c.* 1. ӝ *de sponsa duorum*, citatur Augustinus *de Fide pactionis & consensus*, cum hujusmodi librum edidisse Augustinum nunquam auditum sit; unde & in margine notat Antonius Augustinus: *in B. Augustini verbis hæc nondum inveniri*.

Secundum.

Similia multa Augustino, Hieronymo, aliisque Ecclesiasticis auctoribus supposita fragmenta occurrunt. Nonnulla etiam ex falsis veterum Pontificum Decreta-

Tertium.

libus, ut v. gr. in *cap.* 1. ӝ *de Accusat.* & *cap.* 1. ӝ *de Hæreticis*, & aliis, similiter non pauca antiquis Synodis attribuuntur, quæ illarum non sunt sic, exempli gratia *c.* 3. ӝ *de Adulteriis* tribuitur etiam in prima Collectione Concilio Arelatensi: cui tribui non posse notat Antonius Augustinus de emend. Gratiani *lib.* 1. *Dial.* 6. sunt autem verba desumpta ex libro *Hermæ*, vulgo *Pastoris*, & sub ejus nomine extant tamquam *palea* apud Gratianum 34. *quæst.* 1. *Can.* 7. in *cap. Autem* 2. ӝ *de Clerico excommunicato*, dicitur desumptum ex Concilio Antiocheno; cujus tamen nihil in illo Concilio simile occurrit; nisi forte aliquid in Canone 4. qui tamen quam differat ab hac Decretali, ex sola inspectione illius Canonis Scholiis in Canones Antiochenos relati patebit (*a*).

Plura alia diligentiori lectori facile occurrent, maxime si quis consulat notas Antonii Augustini ad primam Collectionem. Ex hac enim Collectione pleraque falso inscripta in hanc Decretalium Collectionem dimanarunt.

Duplex cõtra antedicta objectio.

Sed opponet quis: quid opus est ad fragmentorum fontes recurrere; aut quid necesse scrupulose indagare num relata sint sincera, an apocrypha; utrum genuina auctorum, quibus tribuuntur opera, an suppositicia? Sicuti enim Justinianus licentiam tribuit sui novi Codicis confectoribus, ut anterioribus constitutionibus ea, quæ opportuna & utilia viderentur, adderent vel demerent; atque iis ita immutatis plenam legum vim impartitus est; nemini concedens *ex libris veterum Juris* Interpretum aliter eas habentes recitare *L. Unic. Cod. de Justinianeo Cod. confirm.* Ita quoque Gregorius voluit per S. Raymundum prædecessorum suorum Decretales in diversa sparsas volumina in unum colligi, *resecatis inquit, superfluis*; atque Collectionem factam & sibi oblatam approbavit: „ Volens ut hac tantum „ compilatione universi utantur in judiciis & Scholis, „ districtius prohibens, ne quis præsumat aliam facere „ absque auctoritate Sedis Apostolicæ ".

De auctoritate & approbatione hujus Collectionis agemus infra, postquam de reliquis corporis Canonici partibus egerimus; interim data hac approbatione, nequaquam inutilis est, quem doctiores quique Canonistæ tantopere commendant, recursus ad fontes, e quibus fragmenta hujus Collectionis desumpta sunt.

Ut enim demus illa fragmenta, ut in hoc Codice extant, auctoritatem juris habere; non secus ac ea quæ e veterum Jurisconsultorum libris, aut Imperatorum Constitutionibus in corpore Juris civilis relata sunt; negari tamen nequit, quin frequenter ambiguitas & obscuritas in his ipsis fragmentis occurrat; quæ ex toto contextu facile elucidari possit. Occurritur priori.

Neque enim suadetur recursus ad fontes, quasi sine illis ulla Juris auctoritas esset fragmentorum relatorum, sed solum, ut verus & genuinus sensus eorum haberi queat.

Et quis nescit, quantopere clariores legum interpretes desiderent & invelligent veterum Romanorum Jurisconsultorum, Papiniani, Ulpiani, aliorumque responsa & scripta, ut ex illis legum clariorem sensum eruere queant.

Similiter nemo dubitat, quin Ecclesia, Pontifex, Occurritur posteriori. aliusve publica instructus auctoritate, queat auctoritatem Juris impartire iis, quæ aliquorum auctorum, aut Conciliorum, vel Pontificum creduntur, licet revera eorum non sint: nequaquam tamen propterea inutile, aut superfluum esse inquirere, num quæ referuntur, recte & vere eorum nominibus inscribantur, haud difficulter intelliget, qui expenderit multum sane interesse, num disciplina aliqua recenter duntaxat sit introducta, an vero a temporibus Patrum fuerit usitata? Item an in melioribus Ecclesiæ temporibus, in plenariis Conciliis probata, an vero durioribus & declinantibus jam Ecclesiæ sæculis sensim tolerata potius, quam positive probata? An disciplina, quæ in suppositiciis fragmentis exhibetur, contraria non sit disciplinæ, quæ ætate auctoris, aut Concilii, cui tribuitur, vigebat?

Quam hæc pro assequenda vera notitia disciplinæ Ecclesiasticæ, justumque de ejus auctoritate formandum judicium necessaria sint, abunde supra ostendi in *dissertationibus circa Codices antiquos, Tom. VI. part.* 1. *dissert.* 1. §. *XI.* hujus editionis.

Sed dicet quis: quid opus consulere antiquas Collectiones, cum illa, quæ e pristinis Collectionibus detraxerat Raymundus, suppleverint partim Antonius Contius, partim Franciscus Pegna Hispanus: & ad calcem Capitulorum in editione Romana diverso charactere subiiciantur? Respondeo, in primis ex hac adjectione sive Capitulorum suppletione satis evincitur, non Contium tantum & Franciscum Pegnam, sed & Romanos, qui editioni huic intenderunt, non dubitasse admodum conducere integram Decretalem, e qua suam tranxerat Raymundus, habere.

Post supplementa ex ãtiquis Decretalibus addita, adhuc convenit eas consulere.

Verum multa sunt partim addita, partim omissa a Raymundo, quorum nulla in parte adjecta sit mentio; immo nescio an vel unum ex iis, quæ supra retuli, integre in editione Romana suppleantur; ideoque nec post hunc virorum eruditorum laborem inanis erit ad veteres Collectiones recursus.

§. V.

De auctoritate Decretalium Gregorii IX. & subsequentium Collectionum.

A plurimis Gẽtibus admissa auctoritas *Decretalium, Sexti, & Clementinarum.*

QUin auctoritate Romani Pontificis facta sit Collectio vulgo *Decretalium Gregorii IX.* atque ejus auctoritate publicata, ut ejus tam in judiciis, quam in Scholis usus esset, manifestum est ex ipsa Gregorii IX. Epistola Collectioni præfixa, atque Doctoribus & Scholaribus Bononiæ commorantibus inscripta.

Idem de collectione *Bonifacii VIII.* & *Clementinarum* esse dicendum ex Epistolis Bonifacii, & Joannis XXII. istis Collectionibus respective præfixis æque manifestum est: cum uterque expresse præcipiat, ut earum usus sit in Judiciis & Scholis.

Neque hæc Pontificum Declaratio sub frustrata est effectu: nam quemadmodum Jus civile Romanorum ubique pene gentium pro jure communi habetur, ut nimirum, jure patrio consuetudinario deficiente, causæ civiles ac Reipublicæ negotia ex illo dirigantur; & si quod in Lege patria aut consuetudine dubii occurrat, ex Jure Romano dilucidationem accipiat: ita quoque causæ Ecclesiasticæ ac exterior Ecclesiæ politia Jure Canonico tanquam Jure communi diriguntur, dirimuntur, & deciduntur; & si quid difficultatis in Jure Ecclesiastico particulari aut consuetudinario occurrat, ex illo interpretationem accipit. Quinimmo ea est Juris Canonici auctoritas, ut etiam in foro civili & in civilibus

(*a*) Extat citatus Canon IV. Concilio Antiocheni, nec non Scholia in eumdem *Tom. VI.* hujusce editionis.

libus causis, si Jus Romanum dubium fuerit, ex Jure Canonico interpretationem sumat. Hinc illa communiter accepta regula: quando decisio est dubia in Jure civili, & est clare decisa in Jure Canonico, stari debet Juri Canonico. Rebuffus ad *Constitut. Regias in Proœmio Glossa 5. num.* 126.

Ulterius si Jus civile Juri Canonico repugnet, etiam in foro civili, hoc prævalebit, si subsit materia peccati, v. g. in materia præscriptionis Jus Canonicum non admittens præscriptionem cum mala fide, prævalebit Juri Romano eam cum mala fide admittenti. Similiter in materia usurarum servatur Jus Canonicum Jure civili posthabito.

Etiam apud Protestantes.

Hæc omnia adductis variis diversarum gentium auctoribus latius tradit Arturus Duck *lib. 1. de auctoritate Juris civilis cap. 7.* qui *num. 16.* & 17. hæc habet: „ Illud porro in Juris Canonici laudibus eximium „ est, quod Principes protestantes Germanici, aliive, „ postquam ab Ecclesia Romana secesserant, Lutheri & „ Calvini doctrinam amplexi, omnemque Pontificis „ Romani potestatem abdicassent, Jus tamen Canoni- „ cum non excusserunt, sed eo in causis suis decidendis „ etiamnum utuntur, eodem plane modo sicut Principes „ Europæi, postquam renuntiaverant Cæsarum potesta- „ ti, Leges tamen Cæsareas adhuc observant. Et licet „ Martinus Lutherus zelo præpropero & inconsulto „ ductus, Juris Canonici libros repugnantibus Juriscon- „ sultis VVittebergæ combusserat, Juris tamen Cano- „ nici usum ab eo tempore Saxonei, Brunsvicenses, „ cæterique Protestantes semper conservarunt, nulla „ mutatione in eo admissa, sicut in Augustana Con- „ fessione consenserunt, jusque Canonicum VVitteber- „ gæ, & in reliquis Protestantium Academiis adhuc „ publice docetur ".

Hæc quam sufficientissime evincunt, quanto applausu ubique pene gentium Jus Canonicum pro decisione causarum, id est, non in Scholis duntaxat, sed in judiciis ex intentione Pontificum receptum sit.

Verum tamen auctoritas per se non sufficit fundando articulo fidei.

Quod autem dicant Theologi post Veronium in *Regula Fidei* §. 4. & illustrissimos Fratres Walenburgicos, qui hanc Regulam adoptarunt: „ Nullas Decretales „ Romanorum Pontificum contentas in corpore Juris „ Canonici, sive in sex libris Decretalium, sive in „ Clementinis, sive in Extravagantibus esse sufficientes „ fundando articulo Fidei Catholicæ; ideoque Adver- „ sariis modo ex Gratiano, modo ex Decretalibus, „ seu Jure Canonico consarcinantibus, & sæpe easdem „ falso glossantibus, Nostrates compendiosiori via & „ regia reducendis deviis ad castra Catholica respon- „ dere posse, palam inclamando, *nihil horum esse de* „ *Fide Catholica* ". Hæc, inquam, nihil intentioni Pontificum Jus Canonicum publicantium aut probantium officiunt; nam ut bene advertit Davenportius in *systemate Fidei cap.* 3. Corpus Juris „ propter Œco- „ nomiam Ecclesiæ, & externam ejus gubernationem, „ ut patet ex proœmiis Pontificum recitatis, non pro- „ pter ejus fidem declarandam compactum est: adeo ut „ per accidens sit respectu Juris, quod Canones gene- „ rent Fidem; nec inde, ut tales sunt, Fides colli- „ gitur ".

Institutiones Lancelotti non habent auctoritatem juris.

Ab annis 200. plus minus Corpori Canonico ad calcem adjici solent Institutiones Juris a Joanne Paulo Lancelotto Jurisconsulto Perusino conscriptæ ad imitationem Institutionum Juris civilis in 4. libros divisæ. Verum tametsi auctor in proœmio sui operis asserat, se opus illud ex mandato Papæ composuisse; illudque a Commissariis Pontificiis revisum & correctum, nihilominus quia de publica approbatione non constat; nemo hactenus his Institutionibus auctoritatem Juris concedit, propterea quod reliquis Juris Canonici partibus annectantur; cum nec publica auctoritate id factum sciatur.

Secus dicendum videtur de Extravagantibus.

Aliud de utraque *Extravagantium* Collectione supra relata videtur dicendum: quantumvis enim nesciatur, eas aut publica auctoritate collectas, aut simili auctoritate cæteris corporis Canonici partibus fuisse adjectas, tamen eas hodie passim in Scholis, & judiciis tanquam Decretales Pontificum sufficienter publicatas, & quibus, particularibus juribus deficientibus, in decisione causarum statur, allegari & recipi videmus. Quamvis & illud non ignorem, inter Doctores etiamnum disputari, num Reservatio contenta in his Extravagantibus dicenda sit Reservatio *clausa in corpore Juris*: quo dubio satis insinuant, non esse certum, eas esse eodem modo inclusas Corpori Juris, quo præcedentes Collectiones.

§. VI.

Monitum ad sequentes Dissertationes.

Decretales, quarum auctoritas major est.

IN Decretalibus Gregorii IX. majoris præ reliquis auctoritatis reputantur Decreta, quæ referuntur sub nomine Pontificum edita in Conciliis Episcoporum, ac signanter quæ & vulgo quasi generalia Concilia proponuntur, & quibus Pontifices ipsi præsederunt.

Tria potissimum sunt hujusmodi Concilia, quorum Canones seu Decreta sparsim in his Decretalibus Gregorii IX. referuntur, nimirum *Turonense* sub *Alexandro III. Lateranense* sub eodem Pontifice, & alterum *Lateranense* sub *Innocentio III.*

Ad hos Canones sive Decretales *observationes* breves subjicimus, præmissa dictorum Conciliorum compendiosa historia; in qua ostenditur Conciliorum istorum occasio, nec non quorum auctoritate Decreta, quæ, inscribuntur sub nomine horum Pontificum, vel frequenter cum addito *in Concilio* puta Alexandro III. *in Concilio Turonensi* vel *Lateranensi*; similiter & de Innocentio III. tum ut ex iis, quæ Decretis hisce occasionem dedere, genuinus eorum sensus haberi queat, tum ut de eorum auctoritate & pondere statuatur.

DISSERTATIO HISTORICA IN SCHISMA

Saeculi XII.

§. I.

Origo Schismatis inter Alexandrum III. & Victorem IV.

Controversia inter Hadrianum IV. & Fridericum I. Imperatorem.

GRAVI super Ecclesiastico & Imperiali jure inter Hadrianum IV. Papam & Fridericum I. Imperatorem controversia exorta, tandem eo res perducta fuit, ut Hadrianus paulo ante mortem statuisset Imperatorem sacris interdicere. Quin & retulerunt Historici, quod antequam moreretur majorem numerum Cardinalium jurejurando obstrinxisset ad eligendum Pontificem successorem, qui actiones suas contra Cæsarem susceptas tueretur.

Schisma inter Alexandrum III. & Victorem Antipapam.

Hadriano Kalendis Septembris anno 1159. defuncto, multi Cardinales elegerunt Rolandum Presbyterum Cardinalem Apostolicæ Sedis Cancellarium, qui antesignatus fuerat eorum qui Friderico Imperatori adversabantur vivente Hadriano; alii vero Octavianum Cardinalem, antesignatum eorum, qui Cæsari favebant. Rolandus mox a facta electione sibi *Alexandri III* Octavianus vero *Victoris* nomen assumpsit.

De numero Cardinalium, qui eos elegerunt, diversissime scribitur ab utraque parte, uti & de circumstantiis electionis; in hoc tamen utrimque conveniunt, majorem partem fuisse pro Alexandro.

Nihilominus utraque pars multos patronos ac fautores reperit, schismaque continuo invalescebat. Uterque enim, Pontificalibus insigniis assumptis, se in Pontificem ordinari fecit, alter alterum tanquam schismaticum excommunicans: hinc popularis seditio, & aperta Ecclesiæ scissura merito timebatur. Et quidem jam popularis tumultus excitabatur, sensimque magis invalescebat.

Imperatoris sollicitudo in hac parte.

Itaque tandem ab utraque parte ad Imperatorem, qui tum in Italia morabatur in obsidione Cremonæ, scriptum est, ut huic malo invalescenti occurreret.

Litteris utriusque partis receptis, & Nuntiis auditis, Fridericus ancipiti periculo novi schismatis permotus, consilio Principum decrevit dare operam, ne quid inde, seu status Ecclesiæ, seu Respublica Imperii detrimenti caperet. Audiens itaque utrumque electum in Episcopatus ordinem consecratum, alterum ab altero excommunicatum, sine judicio Ecclesiæ controversiam terminari non posse putavit. Ita Radevicus de *Gestis Friderici Imperatoris, lib.* 2. *c.* 54. auctor in Imperatorem propensior.

§. II.

De Concilio Papiensi per Fridericum convocato pro extinctione Schismatis.

Convocatur Concilium Papiense in Octava Epiphaniæ 1160.

FRIDERICUS credens, hoc Schisma Ecclesiæ auctoritate facilius quam sua, extingui posse, Concilium convocavit Papiæ celebrandum in Octava Epiphaniæ, anno 1160. Litteras indictionis dedit quoque ad Alexandrum, quibus eum ad Concilium vocat; mittens una duos Episcopos cum Comite Palatino, suo consanguineo, qui ipsi litteras prælegant, & mentem Cæsaris aperiant.

Ad illud specialibus litteris vocatur Alexander III. cum sibi adhærentibus.

Litteræ hæ inscriptæ erant: *Rolando Cancellario, cæterisque Cardinalibus*, qui eum elegerunt Romanum Pontificem. In his litteris præfatur Imperator, quod cum sui muneris sit omnibus Ecclesiis in Imperio constitutis patrocinari, Romanæ Ecclesiæ tanto propensius debeat providere, *quanto* (ait) *ipsius cura & defensio a Divina providentia videtur nobis esse commissa specialius*. Deinde exponit, quod propter hanc exortam discordiam plurimum doleat; timeatque, ne occasione Schismatis, Ecclesia, Christi sanguine redempta, debeat dilacerari.

Dein subjungit: „ ut autem huic pesti competens & „ Deo gratum exhibeamus remedium, religiosorum vi-

„ rorum consilio, generalem Curiam & Conventum in „ Octava Epiphaniæ Papiæ indiximus celebrandam; „ ad quam evocavimus totius Imperii nostri, & alio„ rum Regnorum, scilicet Angliæ, Franciæ, Hun„ gariæ, Daciæ, Archiepiscopos, Episcopos, Abba„ tes, & viros religiosos, ac Deum timentes, quate„ nus remoto omni sæculari judicio, hoc tam ma„ gnum Ecclesiæ negotium Ecclesiasticarum tantum „ personarum sententia ita sopiatur, ut & Deo debi„ tus exinde honor deferatur, & Ecclesia Romana sua „ integritate & justitia non possit a quoquam privari, „ vel status Urbis, quæ caput Imperii nostri est, in„ quietari ".

Concludit post hæc: „ Proinde eruditioni vestræ man„ damus, & ex parte Dei Omnipotentis & totius Ec„ clesiæ Catholicæ præcipimus, ut ad eandem Curiam „ sive Conventum veniatis, & Ecclesiasticarum perso„ narum sententiam audituri & recepturi. Testis „ enim nobis est Deus, quia in hac Curia nec amo„ re nec odio alicujus personæ quidquam aliud quæri„ mus, quam honorem Dei & Ecclesiæ suæ unita„ tem ".

Has Litteras ex Radevico recitat Baronius ad annum 1159. ubi & exemplar litterarum indictionis, quibus ad hanc Synodum evocavit Transmontanos Episcopos.

Legati Imperatoris cum his litteris ad Rolandum electum in Pontificem accedentes in civitate Anagniæ, ubi tum morabatur, nullam ei tanquam Pontifici exhibuerunt reverentiam; sed *simpliciter* recitaverunt ea, quæ ipsis a Cæsare mandata fuerant, & quæ litteris supra relatis continebantur.

Alexander III. ægre ert, se non haberi ut Pontificem Romanum.

Consternati Alexander, & Cardinales, aliique Curiales, qui cum ipso erant, tandem instantibus Commissariis Imperatoris, respondit quod miraretur per Imperatorem sibi, *immo Beato Petro & sanctæ Romanæ Ecclesiæ honorem debitum denegari*.

Et præcipue, quod Concilium auctoritate Imperatoris esset convocatum.

Præcipue querebatur, quod in Litteris Imperatoris haberetur, ab ipso Imperatore de quinque Regnis evocatas personas Ecclesiasticas, quæ de discordia cognoscant & judicent. „ Nimirum longe a consuetudine „ Prædecessorum suorum recessisse videtur (ajebat) & „ dignitatis suæ terminum excessisse; dum sine con„ scientia *Romani Pontificis* Concilium convocavit, „ & nos ad præsentiam suam, sicut homo super nos „ potestatem habens, præcepit convenire ".

Deinde exponit, Beato Petro & per eum Romanæ Ecclesiæ privilegium a Christo, sanctisque Patribus traditum esse, & etiam cum sanguinis effusione, cum oportuit, usque ad hæc tempora conservatum, *ut universarum Ecclesiarum causas ipsius auctoritate discuteret, ac finiret, ipsa vero nullius unquam judicio subjaceret*. Hoc privilegium se velle sustinere; & consequenter, nolle se judicio convocati Concilii submittere profitebatur.

Hoc responso offensi Cæsaris Legati mox recesserunt, & Octavianum sive *Victorem* Signiæ degentem accesserunt, & ad pedes ipsius provoluti adoraverunt. Ita ante causæ discussionem, & latam sententiam, hunc ut Pontificem recognoverunt, quod postmodum Alexandro, ejusque fautoribus ansam præbuit, Cæsarem & Conventum ab eo indictum recusandi.

Interim Legati Cæsaris Octavianum ad statutum diem habendo Concilio Papiam duxerunt.

Imperator decisionem quæstionis Patribus relinquit.

Sub initium ergo Februarii anni 1160. habitum fuit *Papiæ* Episcoporum & Prælatorum Concilium: & adveniens Imperator dixit ad Episcopos: „ Quamvis no„ verim ex officio ac dignitate Imperii penes nos esse „ potestatem congregandorum Conciliorum, præser„ tim in tantis Ecclesiæ periculis; (hoc enim Con„ stantinus, & Theodosius, nec non Justinianus, seu „ recentioris memoriæ Carolus Magnus, & Otho Im„ peratores fecisse memorantur) auctoritatem tamen „ definiendi hujus maximi & summi negotii vestræ „ prudentiæ, vestræque potestati committo. Deus enim „ constituit vos Sacerdotes, & potestatem vobis de„ dit de nobis quoque judicandi. Et quia in his, quæ „ ad Deum sunt, non est nostrum de vobis judica„ re; tales vos, & taliter in hac causa hortamur „ habere, tamquam solius Dei de vobis expectantes „ judicium ". His dictis, subtraxit se a Concilio Imperator.

§. III.

De Actis Concilii Papiensis in favorem Victoris IV. & sententia contra Alexandrum III.

Acta Concilii Papiensis.

Post hæc per septem dies causa ventilata, Domino Octaviano, cum præsens advenisset, & haberet, qui partem suam defenderent, cessit litis victoria, & pro ipso Concilium sive Curia dedit sententiam, condemnato Rolando & reprobato.

Hinc enim „ citatus legitime, Concilio se præsen„ tare contumaciter abstinuisse dicebatur ". Ita refert Radevicus, & ex ipso Baronius, qui refert, quæ pro causa Octaviani vulgo Victoris IV. adducta fuerunt.

Exhibet item Baronius Epistolam Synodalem hujus prætensi Papiensis Concilii ad omnes undequaque directam, quæ & exhibetur *tom.* 10. *Conc. Gener. col.* 1392. in qua Prælati illius Conventus exponunt, quod per septem dies causam hanc discusserint, repererintque Octavianum legitime in Romanum Pontificem fuisse electum, quodque consequenter, electio ejus ab omnibus fuerit probata: & sequenti die „ Dominus *Victor* cum „ processione ab Ecclesia S. Salvatoris extra civitatem, „ in qua fuerat ejus hospitium, ad Catholicam Eccle„ siam gloriose deductus est. Ibi religiosissimus Impera„ tor ante januas Ecclesiæ eum suscepit; & descen„ denti de equo stapiam humiliter tenuit, & appre„ hensum per manum usque ad altare conduxit, & „ pedes ejus osculatus: & nos omnes Patriarchæ, Ar„ chiepiscopi, Episcopi, Abbates, & omnes Principes „ cum universa multitudine, quæ præsens erat, pedes „ Apostolicos sumus osculati ".

Alexander anathematizatur.

Deinde quid in Rolandum seu Alexandrum III. decretum sit, subjiciunt. „ Proxima autem die sequen„ ti, id est Sabbato, habito generali Concilio, Do„ minus Papa & nos cum illo, Rolandum Cancella„ rium Schismaticum, & ejus principales fautores ac„ censis candelis anathematizavimus, & *tradidimus* „ *eum Satanæ in interitum carnis: ut spiritus salvus* „ *sit in die Domini* ".

Dicunt inter alia: „ illud etiam discretionis vestræ „ prudentiam volumus non latere, manifeste esse de„ prehensum, quod Rolandus Cancellarius, & ejus se„ quaces quidam Cardinales, vivente adhuc Papa Ha„ driano, conjuraverunt. Fuit autem tenor conjura„ tionis, quod si, eis viventibus, Papam Hadrianum „ mori contingeret, Cardinalem unum de illis elige„ rent, qui in eadem conjuratione esset adstrictus ".

§. IV.

Imperator excommunicatus per Alexandrum III.

Alexander excommunicat Imperatorem.

Alexander cum intellexisset, quæ in hoc Papiensi Conventu contra se acta fuerant, „ Impe„ ratorem excommunicationis vinculo solemniter in„ nodavit; & omnes, qui cum eo juramento fidelita„ tis tenebantur adstricti, secundum antiquam Præde„ cessorum Patrum consuetudinem (inquit Auctor vi„ tæ Alexandri III) ab ipso juramento absolvit "; uti ex Actis Alexandri recitat Baronius ad annum 1160. reflectitque hic doctissimus Fleury Hist. Eccles. scriptor *lib.* 70. *num.* 43. quod similis formula excommunicationis una cum absolutione subditorum a juramento fidelitatis non legatur impensa ante ætatem Gregorii VIII. quamvis auctor vitæ Alexandri III. hic asserat, *secundum antiquam Patrum consuetudinem* ita ab Alexandro actum fuisse.

§. V.

De Conciliis, in quibus Alexander, & de Conventu Laudunensi, in quo recognitus Victor.

Reges Galliæ, & Angliæ favent Alexandro.

Nec deerant, qui Alexandro faverent; atque præ cæteris Reges Franciæ & Angliæ causa ejus tuebantur. „ Et quidem Rex Anglorum congregavit om„ nes Episcopos Northmanniæ, & Abbates, & Baro„ nes apud novum Mercatum, & Ludovicus Rex Fran„ corum adunavit suos Belluaci; & ibi tractatum est „ de receptione Papæ Alexandri, & refutatione Vi„ ctoris: & consenserunt Alexandro, reprobato Vi„ ctore ". Ita scribit Robertus de Monte in Appendice ad Sigebertum ad annum 1161. & ipso Labbæus *tom.* 10. *Concil. General. Col.* 1406.

Licet hæc in dictis Conciliis seu Conventibus essent resoluta, noluerunt tamen dicti Reges, se *palam* pro Alexandro declarare, ob respectum scilicet erga Imperatorem, donec in pleniore Conventu, auditis utrimque partibus, causa plenarie fuisset discussa. Itaque Conventus factus est celebris utriusque Regni an. 1161. *Tolosæ*: cui interfuerunt ex parte Octaviani seu *Victoris* duo Cardinales *Guido Cremensis* & *Joannes de S. Martino*, & tres ex parte *Alexandri*: „ qui utrimque pro „ stabiliendo jure suorum Principalium coram Conven„ tu perorarunt „: uti refert Guilielmus Neubrigensis *lib.* 2. *Rerum Anglican. cap.* 9. asseritque, Guilielmum Papiensem Cardinalem Alexandri jus adeo clare exposuisse, & adversæ partis objecta refutasse; „ ut neu„ ter ulterius Princeps cunctaretur, repudiato Octa„ viano, Dominum Alexandrum recipere, & cum Re„ gnis sibi subditis, ei de cætero in iis quæ Dei sunt, „ tamquam patri parere ". Hæc latius relata videri possunt apud Labbæum *tom.* 10. *Conc. Gener. col.* 1408. *& seqq.*

Conventus Laudensis Victori adhæret.

Sed his Decretis nullatenus consentiebat Imperator, firmiter hactenus adhærens Victori tamquam unico & legitimo Pontifici, adeo ut eodem anno 1161. in conventu Laudensi rursus ipse cum suis Principibus, & magna copia Prælatorum confirmaverit electionem Victoris,

tis, uti videri potest ex Actis ejusdem Conventus apud Labbæum loco citato.

§. VI.

De Conciliis sub Alexandro III. Monte-Pessulano & Turonensi.

Alexander excommunicat Victorem in Synodo Monte-Pessulana.

CUm autem Imperator in Italia dominaretur, tutum sibi ibidem morari non credidit Alexander; unde ad Regem Siciliæ confugit. Ibidem autem nec tutus consistens, opportunitatem transeundi in Gallias præstolabatur, ait citatus Guilielmus Neubrigensis. Hanc nactus, mari se dedit mense Aprili, relicto Romæ Julio Cardinale Legato. Tandem anno 1162. in Gallias venit; ibi a Ludovico VII. honorifice & magna cum benevolentia susceptus fuit. Residens apud Montem-Pessulanum, ibidem Synodum habuit in Octavianum, & ipsi adhærentes, publice in eos excommunicationis sententiam promulgans.

Concilium Turonense, cujus & Canones in Decretales Greg. IX. relati.

Utque jus suum amplius firmaret, Synodum ampliorem in annum sequentem in Urbe Turonum (cujus Archiepiscopus priori interfuerat) in Octavis Pentecostes indixit, ipseque præsens interfuit.

Hoc est famosum illud Turonense Concilium, durante hoc Schismate celebratum, cujus plures Canones in Decretales Gregorii IX. relati hodie non minimam juris Canonici partem conficiunt.

§. VII.

Acta Concilii Turonensis contra Victorem.

Hoc Concilium celebratum an. 1163.

DE hoc Concilio legitur in vita Alexandri III. *Et quoniam tempus Concilii celebrandi imminebat, quod in Octavis Pentecostes Turonum convocaverat: exivit de Parisiis, & transiens per Carnotum, ad Turonis civitatem celeriter remeavit. Anno igitur Dominicæ Incarnationis 1163. Indictione undecima, anno quarto sui Pontificatus, quarto decimo Kalendas Junii supra dictus Alexander Papa in Ecclesia S. Mauritii Turone Concilium celebravit.*

In eo adfuere 124. Episcopi, & 17. Cardinales.

Huic Concilio interfuerunt cum ipso Papa Cardinales 17. Episcopi 124. Abbates 404. & aliorum tam Clericorum quam Laicorum maxima multitudo, uti habet Præfatio Concilii Canonibus præfixa apud Labbæum *tomo* 10. *Concil. general. Col.* 1418.

Nec tantum Episcopos Gallicanos, sed & aliorum Regnorum huic Concilio interfuisse testatur Matthæus Parisiensis ad annum 1163. scribens, quod *ad ejus convocationem, permissione Regis Angliæ venerint Archiepiscopi, Episcopi, & alii Angliæ Prælati, Thomas Cantuarensis Archiepiscopus cum suis Suffraganeis, & ad dexteram Papæ in Concilio sedit, & Archiepiscopus Eboracensis Rogerus ad sinistram cum solo Episcopo Dunelmensi.*

Addit Historia Vizeliacensis *lib.* 4. præter omnium Provinciarum Galliæ Episcopos, necnon supra nominatos Anglicanos, etiam interfuisse *Scotorum* & *Hibernensium* Præsules.

Victor anathematizatur.

De Actis in hoc Concilio scribit in primis *Robertus de Monte*, qui præsens aderat, in Appendice ad Sigebertum, illud actitatum, quod Alexander Papa, reddita plenissima ratione de sui legitima ad Pontificatum promotione, ingesserit de intrusione & invasione Octaviani querelam, quo factum est, ut in ipsum Octavianum, atque complices ejus omnes, fuerit reiteratum anathema.

Acta Concilii Papiensis improbantur.

Nec tantum Octaviani electio reprobata, ipseque & complices ejus anathematizati, sed & *Acta Papiensis Concilii in quo Victor & Fridericus præfuerant, damnata fuerunt*. Uti scribit Tillius in Chronico Francorum.

Et quis ambigit, quin hic fuerit primarius hujus Concilii per Alexandrum indicti scopus, hujusce causæ agitatio præcipua hujus Conventus materia?

Legitur nihilominus in actis Alexandri de hoc Concilio: „ In eo nimirum *Apostolica Constituta sunt probata, & hæc Capitula roborata denuo, & promulgata* „.

OBSERVATIONES (a) IN CANONES TURONENSES.

CANON PRIMUS.

Ut Præbendæ quælibet non recipiant sectiones. *Relatus in* cap. 8. X de Præbendis.

OBSERVATIO.

Inhibetur divisio Præbendarum.

PRimus horum Canonum, divisionem præbendarum, aut dignitatum permutationem fieri prohibet; relatus in *cap.* 8. X *de Præbendis*. Ejusque meminit Innocentius III. in *c.* 2. X *eod.* respondens Episcopo Brixiensi, quod electio duorum ad eamdem Præbendam de rigore juris penitus sit cassanda, quia „ si „ duo (ait) unam Præbendam tenerent, illud esset „ contra *Concilium Turonense*, quod Præbendarum „ prohibet sectionem „ Et rursus in *cap.* 26. X *eod.* idem Innocentius respondit integram Præbendam uni assignandam, *cum Turonensis statuta Concilii sectionem inhibeant Præbendarum.*

Impositio pensionis huic Canoni adversatur.

Hinc uno consensu Canonistæ concludunt hoc Turonensis Concilii Decreto prohiberi præbendarum sectionem, sive fructuum divisionem. Inde ulterius communiter concludunt impositionem pensionis huic Decreto adversari, nec nisi mediante dispensatione ex justa causa sustineri posse; uti latius ostendi in Dissertatione *De Pensionibus* (b).

CANON II.

Quo Clericis usuræ prohibentur, cap. 1. X de Usuris.

OBSERVATIO.

Canon 2. contra usuras truncate refertur in Decretalibus.

SEcundus Canon dirigitur contra exercentes certum genus usurarum; refertur que in *cap.* 1. X *de Usuris*, sed truncatus; quæ truncatio ipsum sensum obscurum reddit. Dicitur enim, quod *generalis Concilii decrevit auctoritas, ut nullus constitutus in Clero, vel hoc, vel aliud genus usuræ præsumat*, non exprimendo certum genus usuræ, cui relativum *hoc* respondeat. Id autem in parte a Raymundo omissa claris terminis exprimitur, nimirum illud genus usuræ, quod committunt, qui *commodata pecunia indigentibus possessiones eorum in pignus accipiunt, & provenientes fructus percipiunt ultra sortem*; uti legitur in integro Canone, & in prima Decretalium collectione; atque ex hac supplevit Antonius Contius in parte decisa, & ad calcem dicti *Cap.* 1. apud Gregorium IX. hodie in Corpore Juris Canonici correcto subjicitur.

Pactum anticreseos damnatum.

Ad hunc Canonem indubie reflexit Innocentius III. in *cap.* 6. X *de pignoribus*, declarans possessiones obligatas pignori debitori esse restituendas, si fructus earum a creditoribus percepti ipsum debitum *exæquent, cum secundum* Canonicas sanctiones *fructus restitui, & in sortem debeant computari*. Quod in nullo Canone tam aperte, quam in præsenti deciditur.

Hinc uno consensu tradunt Canonistæ, præsenti Canone pactum *Anticreseos* esse damnatum tanquam usurarium.

CANON III.

Ne Prælati Decimas temere in Laicos transferant, cap. 17. X de Decimis.

OBSERVATIO.

TErtius Canon relatus in *cap.* 17. X *de Decimis*, est contra Episcopos & Prælatos Ecclesiæ; qui Laicos de Decimis & Ecclesiis disponere sinunt, & eos in *devia mortis impellunt, qui prædicatione eorum ad viam vitæ fuerant revocandi*; applicans ipsis illud Osee *cap.* 4. *vers.* 8. *peccata populi mei comedunt, & ad iniquitatem provocant animas eorum*. Quæ verba Prophetæ, quare hic ommiserit Raymundus, nescio: sed a Contio suppleta sunt in parte decisa.

Bona data.

Decernitur igitur, *quod si quis alicui in sæculo remanenti Ecclesiam, decimam, oblationemque concesserit, statu suo, sicut arbor, quæ inutiliter terram occupat, succidatur, & donec se emendet, dolore suæ jaceat ruinæ prostratus*. Ita legitur apud Raymundum ex veteri Decretalium collectione secunda. At in Canone apud Labbæum, ultima periodus exprimitur his verbis: *Et donec se emendet, & lapsum suum deflens, subjaceat dolore prostratus.*

Circa similes abusus.

Constat, circa hæc tempora, Episcopos, aliosque Ecclesiæ Prælatos, decimas, aliaque bona Ecclesiastica in Laicos, adulationis, aut alicujus Beneficii sibi conciliandi causa in præjudicium Ecclesiarum præsertim Parochialium, frequenter cum summo Ecclesiarum etiam spirituali detrimento transtulisse. Uti in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 2. *cap.* 4. alias *tit.* 33. notavimus; atque de simili temeraria, injusta, & Ecclesiæ præjudiciosa concessione hic agitur.

Canon hic soli Alexandro III. adscribi ur in Decretalibus.

Refertur hic Canon in citato *c.* 17. sub nomine *solius* Alexandri III. uti & in secunda Decretalium col-

(a) Quod ex Textu horum, cæterorumque Canonum in hoc Tomo in *Observationibus* adducetur, desumetur ex Corpore Juris Canonici, & quandoque varians lectio Canonis, prout in Concilio extat apud Labbæum, notabitur per Litteram C.

(b) Extat citata Dissertatio *de Pensionibus*, septem complectens Capita, *Tom. V. parte* 2. hujus editionis.

collectione apud Antonium Augustinum, licet inter Canones Concilii *Turonensis* passim ab omnibus referatur, & in collectione Conciliorum huic Concilio adscribatur (*a*)

CANON IV.

De Albigensium consortio fugiendo.

OBSERVATIO.

CANON quartus est contra Albigenses hæreticos, qui in partibus Tolosæ exorti, ad vicina loca se diffundebant, cum quibus omne commercium vetat.

Extat hic Canon in prima Decretalium collectione, sed eum Raymundus omisit.

CANON V.

Ne Sacerdotes ad regendas Ecclesias annuo pretio conducantur. Cap. 3. X Ne

OBSERVATIO.

QUINTUS Canon relatus in *cap.* 3. X *Ne Prælati vices suas, &c.* reprobat enormem consuetudinem, quæ in quibusdam locis contra SS. Patrum constitutiones invaluerat, ut sub *annuo pretio* sacerdotes ad Ecclesiarum regimen constituantur, ratione hac notanda adducta: *Quia dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.*

Invaluerat quoque mos, ut Ecclesiæ, id est, ipse titulus Ecclesiasticus, omnesque proventus concederentur aliis, puta Monasteriis, aut hominibus privatis tum Ecclesiasticis, tum etiam Laicis: atque hi constituerent Presbyteros ad obeunda officia, ea conditione, ut Presbyteri illi temporalia *ad Firmam* consequerentur, & pretium annum iis, a quibus erant constituti, persolverent. Eoque pervenerat abusus, ut ii præ aliis in Ecclesiis constituerentur Presbyteri, qui majus pretium seu majorem pensitationem annuam offerebant. Ejusmodi enormes abusus perstringit Canon Turonensis.

Ad idem tendunt Canones prohibentes constitui in Ecclesiis conductitios Sacerdotes, quibus certum pretium annum addicebatur, quos refert Antonius Augustinus in Epitome Juris Pontificii *lib.* 6. *tit.* 19 Utinam nec hodie similes plures constituerentur Sacerdotes!

CANON VI.

Contra Simoniacam avaritiam Clericorum, cap. 8. X de Simonia.

OBSERVATIO.

Pretii exactio pro ingressu in Religionem, vel pro Beneficio Ecclesiastico!

CANON sextus in *cap.* 8. X *de Simonia*, redarguit Clericorum avaritiam, præmissa hac multum notanda præfatione, a Raimundo omissa, & a Contio pro parte duntaxat suppleta. *Quia non satis utiliter in populo avaritia redarguitur, si ab his, qui in Clero constituti videntur, & præcipue contempto sæculo Religiosum nomen profitentur & Regulam, modis omnibus non cavetur, prohibemus, &c.* ita legitur apud Labbæum *tomo* 10. *Concil. general. col.* 1420.

Tum prohibet, *ne ab iis, qui ad Religionem transire volunt, aliqua pecunia requiratur: nec Prioratus, vult Capellaniæ Monachorum vel Cleric. annua distractione vendantur, nec ab eo, cui regimen ipsarum committitur, pro earum* (seu illa) *commissione ullam exigatur pretium.* Unde quidquam ab ingrediente Monasterium exigi vetat.

Ratio interdictæ hujus exactionis.

Additur ratio a Raymundo prætermissa: *Hoc autem Simoniacum esse sanctorum Patrum auctoritas manifeste declarat*: & ulterius concludit, quod *quisque contra hoc Decretum attentare præsumpserit, tam ille qui dedit, quam ille qui receperit, vel consenserit, partem se cum Simone, non dubites habiturum.* Hæc verba, *vel consenserit*, apud Labbæum non extant in textu, sed ad marginem notantur; neque leguntur apud Baronium.

Ulterius statuit, ut *pro sepultura quoque, & Chrismatis & olei receptione* (sive *perceptione*) *nulla cujusque pretii exactio intendatur.*

His omnibus subjicit notabilem & utilem hanc regulam; *Nec sub obtentu cujusquam consuetudinis reatum suum quis tueatur: quia diuturnitas temporis non diminuit peccata, sed auget.*

Nec in his consuetudo contrariis tollit reatum.

Utinam hanc regulam serio attenderent Monasteriorum Directores ac Directrices, qui sub obtentu receptæ consuetudinis, passim ab iis, qui ad Religionem transire volunt, pecuniam requirunt, & de ea turpiter & quasi de re profana paciscuntur & mercantur!

Item qui sua Beneficia aliis resignant sive dimittunt sub annuo pretio, quod nomine *Pensionis* tegunt. De quo videri potest Dissertatio nostra *de Pensionibus* (a).

Merito quoque hanc regulam attendant, qui sub prætextu receptæ consuetudinis, de Juribus sepulturæ, & similium spiritualium functionum, quasi de earum pretio cum maximo fidelium scandalo paciscuntur; de quo videnda quæ dixi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 4. *tit.* 7. *cap.* 4.

CANON VII.

Ne Archipresbyteri Judices constituantur sub annuo pretio. Cap. 2. X Ne Prælati vices suas

OBSERVATIO.

SEPTIMUS Canon relatus in *cap.* 2. X *Ne Prælati vices suas, &c.* vetat Decanos vel Archipresbyteros ad agendas vices Episcoporum vel Archidiaconorum, & quasi judices in determinandis seu dijudicandis causis sub annuo pretio statui, quia id ad *Sacerdotum gravamen*, & subversionem judiciorum non est dubium redundare.

Et sane quis dubitet, quin Decani, dum sub onere perpendi Episcopis aut Archidiaconis *annuum pretium* ad terminandas causas constituuntur, pretium illud a Sacerdotibus, aliisque causas coram ipsis sustinentibus, quovis modo & prætextu recipere conabuntur, neque dubitabunt vendere quod emerunt; idque non sine judiciorum subventione & litigantium summo gravamine, & frequenti innocentium oppressione.

Hoc tendebat in eversionem judiciorum, & subditorum oppressionem.

Unde subjungit Canon: *Quod si quis de cetero fecerit, removeatur a Clero, Episcopus autem, qui hoc sustinuerit, & Ecclesiasticam Jurisdictionem* (sive melius C. *Ecclesiastica Judicia*) *sua patitur dissimulatione perverti, districtione Canonica percellatur.*

Pœna in contravenientes.

Hic cursus sat insinuat *perversionem Judiciorum* ex hujusmodi perversa Decanorum & Judicum pecuniaria electione sequi.

Hinc etiam apud Romanos Gentiles severissime vetitum fuit, ne Judices, *dato pretio*, constituerentur; quod & Principes nostri frequenter edixerunt, etiam necessitate jurisjurandi constringentes ipsos novos creandos Magistratus de nullo dato aut promisso; uti late deduximus in Dissertatione ad *Legem Juliam de Ambitu* (*b*).

Apud Romanos severe vetitum, ne Judices, dato pretio, constituerentur.

CANON VIII.

Ne Monachi sæcularibus negotiis se immisceant. Cap. 3 X Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant.

OBSERVATIO.

OCTAVUS Canon relatus in *cap.* 3. X *Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant*, statuit, ut nulli omnino *post votum Religionis, & post factam in aliquo loco Religioso Professionem, ad Physicam, Legesve mundanas legendas permittatur exire.* Rationem præmisit; *Ne occasione scientiæ spirituales viri mundanis rursus involvantur.*

Circa hunc Canonem præ cæteris plures variantes lectiones notantur apud Labbæum; nullus tamen codex notatur, in quo legatur conjunctio *Et*, quam mundus posuit inter verbum *Religionis*; & verbum *post factam*, quæ conjunctio nec in antiqua Decretalium Collectione invenitur.

Varietas Lectionum hujus Canonis.

Per *Physicam* hoc Canone intelligi scientiam *Medicinæ*, uti & per *legentes Leges mundanas*, *scholares* seu discentes, non autem *docentes* sufficienter significat prætextus, quo ad studia hæc Dæmon in Angelum *Lucis* se more solito trasfigurans, viros Religiosos impellere dicitur nimirum *sub obtentu languentium fratrum consulendi corporibus, & Ecclesiastica negotia fidelibus pertractanda.*

Studium Medicinæ ac legum mundanarum Monachis vetitum.

Hanc interpretationem confirmat, non solum auctor Rubrice in Decretalibus, sed etiam Honorius III. *cap.* 10 X *eodem.*

Extat

(*a*) Ante duodecimum sæculum nulla deprehenditur Synodus, cujus Decreta sub nomine Pontificis tamquam Præsidis Concilii concepta fuerint. Antea loquebatur & decernebat suo nomine Synodus; inde est quod Synodi ante sæculum duodecimum habitæ suo nomine, non autem nomine Præsidentis Decreta sua conceperint: credebatur equidem merito, quod, cum Decreta ex communi Episcoporum congregatorum auctoritate fierent, deberent illa adscribi omnibus Episcopis, non autem soli Præsidenti.

At duodecimo sæculo & subsecutis temporibus complures invenimus Synodos, in quorum Decretis loquitur solus Præsidens, quasi a sui solius auctoritate ea profecta essent, & aliis Episcopis usus esset veluti Consiliariis, quorum consensum requireret.

(*a*) Excusam hanc Dissertationem *de Pensionibus* inveniet Lector *Tom V. part.* 2.

(*b*) Canonica isthæc Dissertatio *ad Legem Juliam de Ambitu* in 20. §§. distributa, extat *Tom. VI.*

Pœna in transgredientes. Extat & hic Canon in Appendice ad Concilium Lateranense sub Alexandro III. *parte* 27. *cap.* 2. ubi post pœnas inflictas Religiosis, qui ad *Physicam* aut *Leges mundanas* legendas exierint, & intra duorum mensium spatium non redierint, adjicitur hæc clausula, Episcopos & Superiores Regulares spectans, quæ nec in Concilio Turonensi, nec in antiqua, nec etiam in Gregoriana Decretalium Collectione occurrit: *Episcopi vero, Abbates, Priores, tantæ enormitati consentientes, & non corrigentes, spolientur propriis honoribus, & ab Ecclesiæ liminibus arceantur.*

Quamvis pœnæ hac Decretali, & multo magis per dictam clausulam expressæ in desuetudinem abierint, semper tamen judicatum est, non tantum viros Religiosos, sed & Clericos cum summa moderatione studio Medicinæ, Legumve mundanarum se debere applicare: quemadmodum latius exposui in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 2. *cap.* 6.

CANON IX.

Quo reprobantur Ordinationes per Octavianum, eique adhærentes factæ.

OBSERVATIO.

Hic Canon quare in Decretalibus omissus. NOnus Canon Ordinationes factas ob Octaviano, & aliis Schismaticis & Hæreticis evacuat, & irritas omnes esse decernit. Verum hic Canon nec in antiqua Decretalium Collectione, nec in Gregoriana hodierna Collectione extat: verisimiliter, quia in Concilio Lateranensi sub hoc Pontifice, post extinctum Schisma; fuerit hic Canon renovatus & extensus, extatque in *cap.* 1. ꝟ *De Schismaticis*, de quo infra ad Canones illius Concilii.

CANON X.

De Immunitate Ecclesiastica.

OBSERVATIO.

CANON decimus continet prolixum Decretum de Immunitate rerum Ecclesiasticarum. Extat quidem in antiqua Collectione Decretalium secunda apud Antonium Augustinum, *lib.* 3. *tit.* 27. *cap.* 1. sed in nostram Gregorianam relatus non est; neque in foro hodie in usu est. *Non est elatus in Collectione Greg. IX.*

Cæterum extat & sub nomine *Alexandri III. in Concilio Turonensi* quidam Canon sive Decretum in *cap.* 4. ꝟ *de Pœnis:* at in prima collectione apud Antonium Augusti. *cap.* 5. eodem titulo refertur simpliciter sub nomine *Alexandri III.*, uti & in appendice ad Concilium Lateranense *parte* 3. *cap.* 2. quod & jam pridem notavit Antonius Augustinus, in notis ad primam Decretalium Collectionem; additque: „ sed hoc „ ego caput neque in historia Anglicana Gulielmi „ Neubrigensis, neque in veteri Pontificali, ubi alia „ capita sunt ejus Concilii, invenire potui. „ Neque reperitur hic Canon in antiquo Codice Canonum Vaticano, qui ejusdem Concilii Canones exhibet, & e quo Baronius aliquot variantes lectiones notavit, neque inter Canones hujus Concilii apud Labbæum in Collectione Conciliorum. Itaque non sine fundamento ambigitur, num hic Canon revera ab Alexandro fuerit Concilio propositus. *Alius Canon extans in Decretalibus Greg. sub nomine Alexandri III. in Concilio Turonensi inter Canones hujus Concilii non reperitur.*

DISSERTATIO.

In Concilium Lateranense III. sub Alexandro III. ejusque Canones.

§. I.

Occasio & indictio hujus Concilii.

Concilium Lateranense III. postquam Calixtus III. Antipapa cesserat. SChisma in Ecclesia Romana, de quo in Dissertatione præcedenti actum est, annis circiter viginti duravit, quo tempore tres contra Alexandrum III. in Romanos Pontifices electi fuere, & pro Romanis Pontificibus a Frederico Imperatore, aliisque nonnullis Principibus & populis agniti fuere; donec tandem anno 1177. Venetiis pax sub certis conditionibus conclusa, & Alexander ut *unicus* ac *legitimus* Pontifex ab Imperatore totaque Ecclesia agnitus fuit.

Pace hac conclusa, Alexander anno sequenti mense Martio Romam venit, ubi summa lætitia & honorificentia exceptus, & ab omnibus pro legitimo ac unico Romano Pontifice agnitus fuit; accessitque ipsum Joannes Strumensis (qui tum in Papatu contra ipsum sedebat sub nomine Calixti III.) qui reatum suum recognoscens, veniamque ab Alexandro humiliter expostulans, ipsum quoque tamquam legitimum Pontificem agnovit: ipseque Alexander hunc Antipapam sic humiliatum constituit Archiepiscopum Beneventanum: sicque tandem Schisma hoc plane extinctum fuit; ipseque Alexander tamquam *unicus* ac legitimus Romanus Pontifex sedit.

Ut tamen in Pontificatu amplius firmaretur, ipsique Schismatici, iisque faventes validius comprimerentur, & ad unitatem Ecclesiæ reducerentur; necnon & Hæreses, durante Schismate, vel exortæ, vel propagatæ profligarentur; ipsaque Ecclesiastica disciplina occasione Schismatis multum collapsa restauraretur, resolvit Alexander, Concilium generale convocandum esse.

Commendatur Conciliorum generalium celebratio. Illud indixit in annum sequentem 1179. celebrandum prima Dominica Quadragesimæ in ipsa Urbe Roma, uti liquet ex litteris indictionis, quæ extant apud Labbæum *Tom. X. Concil. general. col.* 1506. in quibus & inter cætera scribit, quod Concilia *generalia* cum primis utilia sint, *quod bonum secundum consuetudinem antiquorum Patrum provideatur, & firmetur a multis: quod si particulariter fieret, non facile posset plenum robur habere.*

Missi per omnes orbis partes Legati ad convocandos Prælatos. De Concilii hujus indictione scribit Robertus de Monte in Appendice ad Chronicon Sigeberti ad annum 1179. „ Alexander Papa misit Octavianum Subdia„ conum Romanæ Ecclesiæ ad Rothomagensem Provin„ ciam, ut convocaret Archiepiscopum & Suffraganeos „ ejus, & Abbates illius Provinciæ. Et misit similiter „ alios Subdiaconos ad Orientem, & Occidentem & „ Meridiem, & Septentrionem, ut convenirent ad Con„ cilium generale, quod erat futurum proxima quadra„ gesima in civitate Romæ. „

Et in Auctuario Aquicinctino ad idem Chronicon apud Miræum legitur ad annum 1178. Alexander Papa „ Subdiaconos Cardinales ad summovendum Concilium „ in quadragesima anni sequentis celebrandum per totum „ ferme Christianismum dirigit. „

Conformiter ad has indictionis litteras, celebratum fuit hoc Concilium mense Martio anno 1179. Romæ in Basilica Lateranensi; a qua & nomen accepit; dictumque Concilium generale Lateranense III.

§. II.

De his, qui huic Synodo interfuerunt; & de ejusdem Concilii Canonibus.

Numerus 300. Patrum. COnvenisse ad hanc Synodum 300. Episcopos non tantum ex partibus Occidentis, sed & Orientis, testis est Guillelmus Tyrius, qui & ipse Synodo interfuit; scribit autem *lib.* 21. *de Bello Sacro cap.* 15. „ Anno ab Incarnatione Domini 1178. qui erat Regni „ Domini Balduini IV. annus quintus, mense Octobri, „ cum anno præcedente indicta esset per universum „ Latinorum orbem, Romæ Synodus Generalis, ad „ eamdem Synodum vocati, profecti sunt de nostro „ Oriente, Ego VVillelmus Tyrensis Archiepiscopus, „ Alebertus Bethlehemita Episcopus, Heraclius Cæsa„ riensis Episcopus, Romanus Tripolitanus Episcopus, „ Petrus Prior Ecclesiæ Dominici Sepulcri, Raynaldus „ Abbas Ecclesiæ Montis Sion. &c. „

Relatis iis, quæ in itinere sibi acciderant, subjungens ait: „ per idem tempus (nimirum XII. Kal. Aprilis) „ Romæ celebrata est Synodus in Basilica Constantiniana, „ quæ dicitur *Lateranum*; trecentorum Episcoporum, „ Pontificatus Domini Alexandri vigesimo, mense Mar„ tio Indictionis duodecimæ, quinto die mensis. „

Scribit quoque Rogerus De Hoveden in Annalibus Anglicanis, quod anno 1178. „ post Natale Domini „ venerint de Hibernia in Angliam Laurentius Dubli„ nensis, & Catholicus Tuamensis Archiepiscopi, & „ quinque vel sex Episcopi, Romam ad Concilium „ ituri. Similiter de Regno Scotiæ transierunt per An„ gliam Episcopi, & Abbates quamplures. „

Addit citatum Auctuarium Aquicinctinum, quod quidam Episcopi de Græcia Legatos suos eodem miserint.

E Gallia magno numero adfuere, quorum nomina, Sedesque exhibet fragmentum Actorum extans *Tomo X. Concil. col.* 1530. inter quos e Provincia Rhemensi ex Belgio nostro numerantur Desiderius Morinensis, & Rogerus Cameracensis; & e Provincia Coloniensi, Rudolphus Leodiensis.

Addit Auctuarium Aquicinctinum: „ Abbatum etiam „ interfuit innumera pene multitudo. „

Convocata autem fuit hæc Synodus, ut jam notatum est, & in litteris indictionis expresserat Alexander; primo ut ratio iniretur reducendi Schismaticos ad Ecclesiam, vel eosdem rebelles damnandi: quæ indubie primaria, si non unica ex intentione Pontificis fuit. Dein ut damnarentur hæreses; ac denique ut labe-

fa-

factata in multis Ecclesiastica disciplina restitueretur.

27. Capitula, seu Canones. De his itaque edita sunt 27. Capitula *omni laude dignissima*, ait Matthæus Parisiensis ad annum 1169. Pleraque autem in Decretalibus Gregorii XI. extant; ac notabilem hodierni Juris Canonici partem constituunt; quapropter non inutile judicavi eorum compendium cum aliquibus ad ea observationibus hic exhibere (*a*).

OBSERVATIONES

In Canones vulgo Concilii Lateranensis III. sub Alexandro III.

CANON I.

De forma in electione Romani Pontificis observanda. Cap. 6. ꝟ de Elect.

OBSERVATIO.

Duæ partes Cardinalium in electione Romani Pontificis requirit Canon.

QUANDOQUIDEM Patribus compertum esset, quam perniciosum Ecclesiæ & Reipublicæ esset Schisma, præsertim in Ecclesia Romana, sive inter duos in Pontificatum electos, & de Pontificatu contendentes, ut in futurum huic malo occurrerent, Canone primo formam in electione Romani Pontificis, observandam, præscribendam censuerunt: refertur que hic Canon in *cap. 6. ꝟ de Electione, & Electi potestate*, sub nomine *Alexandri III ex Concilio Lateranensi*, notaturque in margine: quod (Concilium) *celebratum est Roma sub, anno 1178. sub Alexandro Papæ III. assistentibus 274. Episcopis mense Martio*. Si sincera & vera sit hæc nota minor fuit numerus Episcoporum, qui huic Concilio interfuerunt, quam prædicti Auctores interfuisse dixerunt.

Interim in hoc Canone in primis decernitur, quod *nulla censeatur Romani Pontificis electio, in quam duæ partes Cardinalium non conspirarunt*.

Electionis Ordinariæ derogatur.

Hoc hic primum, contra Ordinariam & hactenus solitam formam electionis, qua a majore & saniore parte electus, pro legitime electo habetur, statutum esse agnoscit Concilium, declarans expresse, quod *ex hoc nullum Canonicis Constitutionibus & aliis Ecclesiis præjudicium generetur, in quibus majoris & sanioris partis debet sententia prævalere. Quia* (ait) *quod eis in dubium venerit, Superioris poterit judicio diffiniri. In Romana vero Ecclesia aliquid speciale constituitur, quia non potest recursus ad Superiorem haberi.*

Electio Romani Pontificis usque ad sæculum XII. secundum formam Ordinariam habit.

Electionem Romani Pontificis pluribus sæculis factam fuisse ad instar electionis aliorum Episcoporum, nimirum ab Episcopis, Clero & Populo expeditum est; eamque formam electionis expressit sæculo etiam undecimo Nicolaus II. in Decreto, quod extat apud Gratianum *dist. 23. Can. Omnes I.* & integrum habemus *Tomo IX. Concil. general. col.* 1103. quo statuitur, ut „ obeunte Romanæ Universalis Ecclesiæ Pontifice; in „ primis *Cardinales Episcopi* diligentissime simul de ele„ ctione tractantes, mox ipsi *Clericos Cardinales* adhi„ beant; sicque *reliquis* Clerus & populus ad consensum „ novæ electionis accedant; nimirum præcaventes, ne „ venalitatis morbus aliqua occasione subrepat.

Dicit quidem: „ Quia Sedes Apostolica cunctis in „ orbe terrarum præfertur Ecclesiis, atque ideo super „ se Metropolitanum habere non possit, „ sed mox „ adjungit: „ *Cardinales* Episcopi procul dubio *Me*„ *tropolitani Officio* funguntur, qui videlicet electum „ Episcopum ad Apostolici culminis apicem provehant. „

Sicuti ergo in electione Metropolitani Provinciales Episcopi fungebantur vice Metropol. atque electioni præsidebant, eam dirigebant & probabant; ita quoque Episcopi Romanæ Provinciæ, ac Romæ adjacentes, qui sæculis posterioribus dicti fuere *Episcopi Cardinales*, electioni Romani Episcopi præsidebant, eamque dirigebant & probabant.

Quo autem tempore forma electionis Pontificis mutata fuerit, non perinde constat, videturque id sæculo XII. cœptum fuisse: testaturque Onuphrius in notis in Platinam in vita Innocentii II. sub hoc Pontifice, primum Populum Romanum a Pontificiis comitiis omnino exclusum fuisse; atque primum „ sine ullo Populi inter„ ventu Papam creatum esse, mortuo Innocentio II, „ Cœlestinum II. „

Et idem Onuphrius in notis ad vitam Alexandri III. relato Schismate diuturno, quod tempore hujus Pontificis fuit, ait: „ Ex cujus rei occasione, Clero omnino „ & Populo a Pontificis electione exclusis, ea ad *Car*„ *dinales solos* tunc primum redacta est: „ Dicitque „ Bocrius Epo in *Tractatu de Regalibus n.* 189. quod testentur passim Historici illius temporis, quo modernum Decretum in Concilio Lateranensi est editum, eo Decreto *solis* Cardinalibus electionem Pontificis esse concessam.

Ab hoc tempore increvit dignitas Cardinaliū.

Hinc & notant communiter Doctores, a tempore editi hujus Decreti, mirum in modum crevisse auctoritatem & dignitatem Cardinalium; utpote a quibus tota Pontificis electio cœpit ab eo tempore dependere.

Hoc quoque manifestum, ex antiqua forma electionis; quod tunc nondum esset nota ratio in præsenti Canone allegata, quod in hac electione *non possit recursus ad Superiorem haberi*.

Porro præter formam in electione Pontificis Romani hic præscriptam, plura a subsequentibus Pontificibus præscripta fuere, uti notabitur ad Canonem seu Constitutionem II. Concilii Lugdunensis sub Gregorio X. relatam in *cap. 3. de Elect. in 6.*

CANON II.

Quo irritæ declarantur Ordinationes a Victore IV. Paschali II. & Calixto III. Cap. 1. ꝟ de Schismaticis.

OBSERVATIO.

CANON 2. hujus Concilii Lateranensis relatus est in *c. 1. de Schismaticis*, sed truncatus.

Hic Canon irritas declarat Ordinationes ab Octaviano, & Guidone Hæresiarchis, nec non & Joanne Strumensi, qui eos secutus est, factas, uti & factas ab Ordinatis ab iis.

Hi tres, uti supra dictum est, sederant in Schismate contra Alexandrum, Octavianus sub nomine Victoris IV. Guido autem sub nomine Paschalis II. & Joannes Strumensis sub nomine Calixti III. Et quidem duo priores in Schismate mortui hic specialiter *Hæresiarchæ* dicuntur.

Hujus Decreti meminit citatum Auctuarium Aquicinctinum scribens: „ ibi (scilicet in hoc Concilio) „ Dominus Papa Ordinationes factas ab Octaviano, „ & Guidone, & Joanne Strumensi, qui eos fuerat se„ quutus, irritas esse censuit. „

Apud Raymundum nulla fit mentio Joannis *Strumensis*. Eum verisimiliter omisit Raymundus, quia cum Schismati renunciasset, & Alexandrum pro legitimo Pontifice agnovisset, credidit Raymundus, ejus nomen esse celandum, & honori ipsius eatenus esse consulendum.

Decretum Innocentii II. contra Ordinationem Petri Leonis.

Insuper in Canone dicit Alexander, se hæc statuere, *quod a Prædecessore* nostro (ait) *felicis memoriæ Innocentio factum est, innovantes*, & indubie hic indicare voluit *Innocentium II.* contra quem in Schismate sedit *Petrus Leonis*: occasione cujus Decretum hoc, cujus hic Alexander meminit in Concilio Lateranensi sub dicto Innocentio, anno 1139. *Can.* 30. editum est, ubi sic habetur: „ Ad hæc Ordinationes factas a Petro Leonis, „ & aliis Schismaticis, & Hæreticis evacuamus, & „ irritas esse censemus. „ Supradicta hæc autem omisit Raymundus; sed supplevit Contius.

Adjicit præterea hic Canon, quod qui *Beneficia aut dignitates per prædictos Schismaticos impetraverint, careant impetratis. Alienationes quoque, quæ per eosdem Schismaticos, seu per Laicos factæ sunt de rebus Ecclesiasticis, careant omni firmitate, & ad Ecclesiam sine omni onere revertantur. Si quis contraire præsumpserit, excommunicationi se noverit subjacere.*

Schismati sponte adhærentes a Beneficiis suspenduntur.

Denique decrevit, illos, qui *sponte juramentum de tenendo Schismate præstiterunt, a sacris Ordinibus & dignitate manere suspensos.*

Nota Molinæi ad hunc Canonem.

Carolus Molinæus ad citatum *cap. 1. ꝟ de Schismaticis* appendit hanc notam: „ Alexander (scilicet III. „) qui cum diu in Gallia profugisset, tandem Frede„ rici Ænobarbi Venetorum auxilio capti, *collum* Ve„ netiis pressit. „ Sed huic notæ Molinæanæ suam addidit vir eruditus Franciscus Pinsonius: „ Hoc com„ menticium plures dicunt, nec de eo quidquam habe„ tur in priscis & probatis auctoribus: ut nec apud „ Platinam. De eo editus est tractatus singularis, huju„ sce fabulæ confutandæ causa (*a*).

Decretalis Alexandri spectans ad hoc Schisma.

Ad hoc Schisma, quod fuit tempore Alexandri III. spectat quoque *cap. 5. Qua diligentia ꝟ de Electionib.* ubi interroganti Cardinali Legato *a latere*, num electio-

(a) Legatur quod de Actis Concilii Lateranensis tertii retulit D. Salmon in suo opere, patrio idiomate conscripto, cujus hic est titulus: *Traité de l'étude des Conciles*: quod legendum censemus, extat *pag. 312. Editionis 1724.* Quod opus postremis temporibus latino sermoni donatum fuit Venetiis.

(b) Consulatur dissertatio, quam P. Barre hac de re elucubravit; reperitur ad calcem Tomi V. Historiæ Germaniæ ejusdem auctoris, Gallico idioma conscriptæ.

ctionem electi, qui abjurato Schismate ad unitatem Ecclesiæ rediit, debeat confirmare; respondet Alexander, quod si electus nullum Ordinem a Schismatico susceperit, *dispensative* permittat confirmari: „ Mandantes (ait) ut eum facias a Catholicis Episcopis „ Suffraganeis Aquilejensis Ecclesiæ in Episcopum ordi„ nari: salva debita justitia & reverentia ejusdem Ec„ clesiæ, cum ad Catholicam redierint unitatem. "

Postrema hæc clausula adjicitur, quia Ordinatio delata Suffraganeis spectabat de Jure ad *Archiepiscopum* Aquilejensem: sed in hoc casu, ei non defertur, quia *Pelegrinus* tunc Aquilejensis Archiepiscopus subscripserat electioni Octaviani contra Alexandrum, ut notat Baronius ad annum 1160.

Per Schismata contingere solet collapsio disciplinæ.

Solet Schisma in Ecclesia secum trahere magnam disciplinæ Ecclesiasticæ prolapsionem, dum de Papatu contendentes, facile quæcumque contra Canonicam disciplinam permittunt his, quos fautores & patronos sibi desiderant. Et similis indubie prolapsio contigerat occasione Schismatis 20. circiter annorum, præsertim circa ministros Ecclesiæ, quos sibi obnoxios desiderantes electi Pseudo-Pontifices, facile quosque etiam inidoneos promovebant, modo adhærere factioni suæ scirent.

CANON III.

Quales eligendi ad regimen Ecclesiæ cap. 7. ✠ de Elect.

OBSERVATIO.

Eligendus gravitate & scientia ornatus.

CANON 3. relatus in *cap. 7.* ✠ *de Elect.* collapsam disciplinam restitutam desiderans statuit, primo, *ut nullus in Episcopum eligatur, nisi qui jam tricesimum annum ætatis exegerit*, (in Canone legitur *egerit*) *& de legitimo Matrimonio sit natus, qui etiam vita & scientia commendabilis demonstretur.*

Morum gravitate & scientia ornatus.

Duplicem sui Decreti rationem præmittit: prima est, quod *cum in cunctis sacris Ordinibus & Ecclesiasticis Ministeriis sint ætatis maturitas, gravitas morum, & litterarum scientia inquirenda, multo fortius hoc in Episcopo oporteat inquiri, qui ad curam positus aliorum, in seipso debet ostendere, qualiter alios in domo Dei oporteat conversari.*

Altera ratio Decreti est: *Ne quod de quibusdam pro necessitate temporis factum est, a posteris trahatur in exemplum.*

Hic patenter innuit, aliqua Schismatis tempore fuisse indulta, aut dissimulata, quæ indulgeri aut dissimulari non debuissent, & quæ non sunt a Posteris in exemplum trahenda.

Episcopi confirmati Beneficia vacant.

Præterea Canon declarat, Beneficia, quæ electus in Episcopum habebat, vacare, postquam electus confirmationem accepit, & Ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit.

Horum Beneficiorum collatio spectabat ad Ordinarios collatores.

Declarat insuper: *decurso tempore de consecrandis Episcopis a Canonibus definito, is, ad quem spectant Beneficia, quæ habebat, de illis disponendi liberam habeat facultatem.*

Nondum nota nunc horum Beneficiorum reservatio.

Hinc patet, tempore hujus Concilii, needum notam fuisse reservationem Beneficiorum vacantium per promotionem ad Episcopatum, de qua in Extravagante *Ad Regimen*, & in prima Regula *Cancellariæ*, qua similia vacantia Beneficia Pontifici reservantur. Notatque Emmanuel Gonzales in notis ad hunc textum, quod in Hispania, ex antiquissima consuetudine, receptum sit, ut præsentatus a Rege renuntiet Beneficiis antea habitis in favorem personæ a Catholica Majestate designatæ, cui & non aliis Pontifex tenetur conferre.

Hic in Belgio hæc reservatio non est recepta, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 6. cap. 5.* alias *tit. 22. cap. 4.*

Ministerium pastorale requirit ætatem 25. annorum.

Præterea, eodem Canone statuitur, ut *inferiora Ministeria*, ut puta *Decanatus*, *Archidiaconatus*, *& alia, quæ curam animarum habent, nullus omnino suscipiat, sed nec Parochialium Ecclesiarum regimen, nisi qui vigesimum quintum annum ætatis attigerit; & scientia & moribus commendandus existat.*

Quinam ratione accepti Beneficii tenentur intra certum tempus ordinari?

Addit de his ulterius, quod *si Archidiaconus in Diaconum, & Decani, vel reliqui admoniti non fuerint, præfixo a Canonibus tempore, in Presbyteros ordinati, ab isto tempore removeantur a Beneficio, & aliis conferatur, qui & velint & possint illud convenienter implere*; declarans eis non prodesse *appellationis refugium*.

Nec id solum *de promovendis, sed etiam, de his qui jam promoti sunt, si Canones non obsistunt*, præcipit, *observandum*.

Qua ratione Canon statuit de præteritis.

Hinc monet Glossographus, haberi casum, quo Constitutio trahitur ad præterita, rationem notandum subjungens: *Quia sine aliqua Constitutione ad hoc tenentur per alia jura antiqua.*

Præterea notat ibidem Glossographus hæc verba, *Si Canones non obsistant*, intelligi de tali, qui *sine sua culpa* factus est talis, qui ordinem recipere non potest secundum Canones.

Per novem priora sæ-

Ex hisce manifestum est, ætate hujus Synodi Beneficia & Dignitates ab ordinum collatione fuisse se-

juncta: ut propterea necesse fuerit, promovendis ad has dignitates specialiter præscribere certam ætatem, quin & ordinem, ad quem vel tempore promotionis debebant esse promoti, vel saltem promoti intra præfixum tempus suscipere deberent.

cula Beneficium & Ordo sacer non erant sejuncta.

Circa quæ plura sensim in recentioribus Decretis addita sunt, uti ad præsens Capitulum multis deduxit, post alios Canonistas, Prosper Fagnanus; & aliqua notavi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 2. cap. 2.* alias *tit. 19.*

Non mirum, in pristinis Canonibus de his nihil occurrere; scitur enim, quod primis novem sæculis Beneficiorum collatio necdum a collatione Sacror. Ordinum sejuncta esset.

Pœna in transgressores hujus Canonis.

Declarat autem præsens Canon *Clericos, qui contra formam hic præscriptam, quemquam elegerint, & eligendi tunc potestate privatos, & ab Ecclesiasticis Beneficiis triennio suspensos, dignum est enim* (ait) *ut quos Dei timor a malo non revocat, Ecclesiasticæ saltem coerceat severitas disciplinæ.*

Quin & ulterius declarat, quod *Episcopus, si contra præscriptam formam fecerit, aut fieri consenserit in conferendis prædictis Officiis & Beneficiis, potestatem amittat, & per Capitulum, aut per Metropolitanum (si Capitulum concordare nequiverit) ordinetur.*

Negligentia Capituli suppletur per Episcopum, & contra.

Hic notant Canonistæ, negligentiam Capituli suppleri per Episcopum; & e converso, negligentiam *Episcopi per Capitulum*, utroque autem negligente formam hic præscriptam, per Metropolitanum. De qua specie devolutionis late hic agit Panormitanus.

Canon non ferit nisi enim, qui *scienter* elegerit indignum.

Notat autem Panormitanus pœnam hanc non habere locum, nisi *scienter* eligatur indignus, & si major duntaxat pars Capituli sic elegerit, tunc eligendi facultatem manere penes reliquos, qui non deliquerunt.

CANON IV.

De Episcopis, qui Ecclesias visitando, eas sumptibus gravant. Cap. Cum Apostolus 6. ✠ de Censibus.

OBSERVATIO.

CANON 4. relatus in *cap. Cum Apostolus 6.* ✠ *de Censibus, exact. &c.* dolenter exponit, quod quidam Prælati *ita graves in procurationibus existant, ut pro hujusmodi causa interdum Ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur, & longi temporis victum brevis hora consumat. Cum tamen Apostolus se ac suos propriis manibus decreverit exhibendos* (a), *ut locum prædicandi auferret pseudo-Apostolis, & illis, quibus prædicabat, onerosus non existeret*, uti ait Concilium.

Evectionum seu Equorum numerus in comitatu Visitantis.

Ut huic abusui, pro ratione temporis, aliquod saltem moderamen adhiberetur, statuit, ut *Archiepiscopi Parochias visitantes, pro diversitate Provinciarum, & facultatibus Ecclesiarum 40. vel quinquaginta evectionum numerum, Episcopi autem 20. vel 30. Cardinales 25. nunquam excedant; Archidiaconi vero 5. vel 7. Decani constituti sub Episcopis* (Canon legit *ipsis*) *duobus equis contenti sint.*

Evectionum nomine hic significari certum numerum equorum, notant uno consensu Interpretes post Glossographum, qui sine ulla hæsitatione in formatione casus asserit, quod Concilium statuerit Prælatis *certum numerum* tam personarum, quam *equorum*, quibus contenti existant.

Quare minor numerus præscribatur Cardinalibus quam Episcopis?

At illud mirum in modum torquent Interpretes, præsertim recentiores, qui omnia etiam præteriti temporis solent metiri & interpretari juxta sui temporis praxim, quod Archiepiscopis & Episcopis major evectionum numerus permittatur, quam *Cardinalibus*, quos tamen dignitate præcedere Archiepiscopos & Episcopos vident.

In primis notandum, Concilium hic non loqui de Cardinalibus *Episcopis*, uti recte monet Panormitanus, sed duntaxat de Cardinalibus *Presbyteris & Diaconis*.

Ulterius notandum, tempore hujus Concilii nondum eam fuisse Cardinalium dignitatem, ut Episcopalem superaret, quin si Zerolæ in *praxi Episcopali*, aliisque melioribus Canonistis, credamus, Episcopi usque ad Clementem V. & Joannem XXII. erant in dignitate supra Cardinales: asseritque post alios Barbosa *lib. 1. Juris Eccles. cap. 3. num. 17.* „ Usque ad tempora Bonifacii VIII. nullus erat Episcopus, qui vellet fieri „ Presbyter Cardinalis, quia putabant, non licere de„ scendere a majore dignitate ad minorem „.

Tempore hujus Concilii dignitas Cardinalitia incrementum sumpsit.

Illud fatendum, dignitatem Cardinalitiam tempore hujus Concilii incrementum non exiguum capere incepisse, tum quod ad ipsos *solos* delata fuerit electio Romani Pontificis, tum quod dignitas Cardinalium semper creverit cum dignitate Romani Pontificis, uti monet Onuphrius in libro de *titulis Cardinalium*, una notans Dignitatem Pontificis Romani maximam fuisse tempore hujus Pontificis Alexandri III. „ sub quo (ait) „ Romana Ecclesia ad maximam in terris fastigium „ evecta fuit, Imperatore potentissimo Frederico Aheno-

(a) 2. Thess. c. 3. et Actorum.

„ nobardo ; eoque Ecclesiæ Romanæ infestissimo ho„ ste, conculcato, victo, pacemque ab Ecclesia pete„ re coacto „.

Videri possunt, quæ hac de re notavi in *Jure Eccl. Tom. I. part. 1. tit. 22. cap. 1.* quibus addi poterunt notata ab Emmanuele Gonzales ad hunc textum & Scriptoribus ab eo citatis.

In visitatione non comitentur canes venatorii, nec aves.

Ulterius addit Canon, ut Prælati visitantes *nec cum canibus venatoriis & avibus proficiscantur, sed ita procedant, ut non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi quærere videantur, nec sumptuosas epulas quærant, sed cum gratiarum actione recipiant, quod honeste & competenter fuerit illis ministratum.*

Visitator exactionibus subditos non gravet.

Prohibet dein Episcopis, ne subditos suos *talliis & exactionibus gravare præsumant;* sustinens tamen, ut Episcopis, *pro multis necessitatibus, quæ aliquoties supervenient, ut si manifesta & rationabilis causa extiterit, cum charitate moderatum ab eis* (subditis) *valeant auxilium postulare.*

Hoc auxilium vulgo a Canonistis vocatur *subsidium charitativum;* rationem subjicit: *cum enim dicat Apostolus; non debent parentibus filii thesaurizare, sed parentes filiis; multum longe a paterna pietate videtur, si Præpositi suis subditis graves existant, quos in cunctis necessitatibus Pastoris more fovere debent* (a).

At nec hoc *charitativum subsidium* permittitur Archidiaconis aut Decanis postulare, seu exigere a subditis, quibus simpliciter & absolute præcipitur, *nullas exactiones vel tallias in Presbyteros, seu Clericos exercere præsumant.*

Mera tolerantia de equis in comitatu.

Et ne videatur Concilium probare etiam hunc fastum Prælatorum, permittendo prædictum numerum evectionum sive equorum, expresse declarat, id secundum tolerantiam dictum esse; idque iis duntaxat locis, in quibus *ampliores sunt reditus, & Ecclesiasticæ facultates.* In pauperioribus autem locis, eam vult teneri mensuram, *ut ex accessu majorum, minores merito non doleant se gravari.*

Denique & hanc addit cautelam: *Nec sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis uti solebant hactenus plurium sibi credant potestatem indultam.*

Hinc colligimus, Concilia nonnunquam permittere sive tolerare quædam, abusibus jam nimium inveteratis, quæ tamen nullatenus tanquam omnino *licita* approbare intendant.

Hinc & colligitur, infirmum esse argumentum, quod *ex tolerantia* Ecclesiæ sumitur, ad probandum quidpiam *revera* esse *licitum*, aut ab Ecclesia probatum.

Cæterum de jure visitandi, & juribus visitantium videri possunt, quæ notavi in *Jure Eccles. Tom. I. par. 1. tit. 17. cap. 2.* præsertim attento Decreto Concilii Tridentini in moribus Belgii (b).

C A N O N V.

Ne quis ordinetur sine certo Titulo. Cap. *Episcopus* 4. ✠ de Præbend.

O B S E R V A T I O.

Ordinatus sine titulo, alatur ab Ordinatore.

CANON V. relatus *in Cap.* Episcopus 4. ✠ *de Præbendis* vult, ut, *si aliquem sine certo* titulo *de quo necessaria vitæ percipiat, in Diaconum vel Presbyterum ordinaverit, tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua Ecclesia ei convenientia stipendia militiæ Clericalis assignet.* Addit autem Canon exceptionem, *Nisi talis ordinatus de sua vel paterna hæreditate subsidium vitæ possit habere.*

Varians lectio.

Notat Antonius Augustinus ad hunc textum; in prima Decretalium Collectione, & in veteribus Gregorianis legi, *de sua paterna hæreditate*, omissa particula disjunctiva *vel*, uti & Antonius Contius legit in nota marginali citato *Capitulo* 4. appensa. Quam tamen lectionem se non probare una significat.

Interim juxta hanc expressionem, textum hunc intellexere Canonistæ docentes, pro titulo patrimoniali non sufficere, quod quis habeat *patrem divitem*, qui filium sustentare queat, sed requiri, ut pater partem assignet, quam filius tanquam *suam possideat.*

Verum quia Concilium hac clausula duntaxat eximere voluit Episcopum a necessitate sustentandi ordinatum sine titulo, non apparet incongrua lectio cum particula disjunctiva *vel:* quia non est dicendus egere Clericus, qui patrem habet, qui ipsi alimenta & necessaria dare potest & debet.

Insuper monet Antonius Contius, in quodam libro Concilii Lateranensis post hæc verba, *de sua paterna hæreditate*, addit: vel *alia*(*honestatis* (sive aptius uti monet Antonius Augustinus, *honesta*) *causa.* Hæc lectio rursus in praxi recepta fuit. Nam non tantum id pro titulo valet, quod Ordinatus habet ex sua *hæreditate*, sed & omne quod *ex alia honesta causa*, ut *proprium* possidet; & e quo convenientia vitæ subsidia habere potest.

Quamquam Concilium præsenti Decreto unice intendisse videatur, Episcopum cogere ad alimenta subministranda ei, quem ipse sine titulo Ecclesiastico ordinavit, ne in opprobrium Cleri mendicare cogeretur; nec dicat, Episcopum posse quemquam ordinare ad solum titulum patrimonialem; nihilominus hoc Decretum occasionem dedisse titulo *patrimoniali*, qui hactenus ignotus fuerat, admodum verisimile est; uti latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 9. c. 6.* ubi & pluribus exposui, quid tum ex Jure communi, tum ex Concilio Tridentino, hodie circa titulum ordinationis, signanter patrimonialem, observandum sit.

C A N O N VI.

Qui ordinem Judiciorum Ecclesiasticorum moderatur. Cap. Reprehensibilis 26. ✠ de Appellat.

O B S E R V A T I O.

CANON VI. relatus *in cap. Reprehensibilis* 26. ✠ *de Appellat.* magna sui parte a Raymundo truncatus, quem supplevit Antonius Contius ordinem judiciorum Ecclesiasticorum moderatur.

Duo notabiles abusus in Judiciis Ecclesiasticis invaluerant; alter ex parte Prælatorum, alter ex parte subditorum.

Censuram Eccles. præcedant tres monitiones Canonicæ.

Prælati ut tuerentur suas sententias in eos, quos *appellaturos in suis causis existimabant, nulla penitus admonitione præmissa, suspensionis, vel excommunicationis* ferebant *sententiam.*

Huic abusui ut occurreret Synodus, statuit hoc Canone, ut Prælati suspensionis vel excommunicationis sententiam non proferant in subditos, *nisi Canonica monitione præmissa*, id est *trina monitione*, quæ uti hic monet Glossa, dicitur *Canonica.* Vide quæ dixi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 11. cap. 6.*

Excipit tamen Synodus; *nisi forte talis sit culpa; quæ ipso suo genere suspensionis vel excommunicationis pœnam inducat.*

Sine gravamine non appelletur.

Abusus ex parte subditorum erat, quod Superioris sententiam & disciplinam Canonicam reformidante, *sine ullo gravamine appellationem objicerent; & ad defensionem iniquitatis usurparent, quod ad subsidium innocentium dignoscitur institutum.*

Adversus hunc abusum tria decernuntur. Primum, *ne subjecti contra disciplinam Ecclesiasticam in vocem appellationis erumpant.*

In Canonem Concilii apud Antonium Augustinum in prima Collectione Decretalium, apud Contium, & apud Labbæum, post vocem *Ecclesiasticam* additur, ante *ingressum causæ.*

Terminus dicitur ad prosequendam appellationem.

Itaque vult Concilium, ne subjecti contra *disciplinam Ecclesiasticam* appellent; nisi quispiam pro sua *necessitate crediderit appellandum*: quo casu vult Concilio *competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur: intra quem, si forte prosequi neglexerit, tunc Episcopus libere sua auctoritate utatur.* De hoc articulo videatur Wamesius ad *c. 4. de Appellationibus.*

Pœna appellationem non prosequentis.

Ulterius statuit, ut in quacumque appellatione, si Appellans venire neglexerit, eo, qui appellatus fuerit, veniente, competentem Appellans Appellato recompensationem faciat expensarum: ut hoc saltem timore territus, in gravamen alterius non facile quis appellet.

A Correctione Regulari non admittitur appellatio saltem quoad effectum suspensivum.

Additur nihilominus huic pœnæ infligendæ hæc cautio: *Si quid proprium habuerit.* Quæ cautio hic apposita appatet, uti reflectit Wamesius ad hanc Decretalem *num.* 9. quod species facti quæ hic tractatur, potissimum versetur circa *Monachos*, qui cum proprium non habeant, in expensas frustra condemnarentur *in pœnam;* sed juxta discretionem Judicis, alia pœna puniri & coerceri poterunt: uti & hic notat Glossographus.

Potissimum ad Religiosos hoc Decretum pertinere manifestum est ex verbis sequentibus: *Præcipue vero hoc in Religiosis volumus observari, ne Religiosi* (sive ut in Canone legitur, *ne Monachi, sive quicumque Religiosi*) *cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem Prælati sui & Capituli disciplinam appellare præsumant:* sed humiliter ac devote suscipiant, quod *pro salute fuerit eisdem injunctum.*

Conformiter ad hoc Decretum respondit ipse Alexander III. Abbati S. Petri, quod si Monachi ad *remedium appellationis convolent, dum ipsos Abbas secundum Regulam S. Benedicti, & institutionem sui ordinis corrigere & castigare vult, possit non obstante appellatione eos corrigere*

(a) Id legitur 2. Cor. cap. 12.

(b) Quantum jus vetus Episcopo Diœcesim visitanti favet, tantum jus novum illi adversatur: nam Concilium Trident. *sess. 24. cap. 3. de Reform.* mandat Episcopis, ut pro jure Visitationis solummodo accipiant impensam, quam facere tenentur; & adhuc statuit, ut quam minimam poterunt, faciant; exinde sequitur nihil debere a suo Cathedrali Capitulo exigere cum ejus Ecclesiam visitat; quia ut illa habeatur visitatio, nulli fiunt sumptus. Hoc fundamento nixa Congregatio Cardinalium Interpretum *Concilii* Tridentini declaravit nullum jus procurationis debitum esse ad visitationem Cathedralis Ecclesiæ, & aliarum Ecclesiarum urbis, in qua Episcopus residet, Fagnanus in *cap. Quoniam de Constit. num. 27.*

rigere & castigare. *Quia* (ait) *remedium Appellationis non ideo inventum est, ut alicui a Religionis & Ordinis observantia exorbitanti, debeat in sua nequitia patrocinium exhiberi*, Cap. 3. ẍ *de Appellat.*

Hinc communi consensu deducunt Canonistæ a *correctione*, præsertim regulari, non admitti appellationem, saltem quoad effectum *suspensivum*. De quo videri possunt quæ dixi in *Jure Ecclef. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 10. *cap.* 3. ubi ostensum est, subinde admitti appellationem, si Prælatus modum correctionis excesserit.

CANON VII.

Contra Simoniacam pravitatem in sacrorum administratione. Cap. Cum in Ecclesiæ 9. ẍ de Simonia: Et cap. Prohibemus 7. ẍ de Censibus.

OBSERVATIO.

Canon duas partes habet.

CANON VII. duas habet partes, quarum prima extat in *cap. Cum in Ecclesiæ* 9. ẍ *de Simonia*; altera vero in *cap. Probibemus* 7. ẍ *de Censibus.*

Exactiones pro sacrorum administratione, simoniacæ.

In priori parte ait Canon: *Cum in Ecclesiæ corpore omnia debeant ex charitate tractari, & quod gratis receptum est, gratis impendi* (hæc a Raymundo omissa supplevit Contius) *horribile nimis est, quod in quibusdam Ecclesiis locum venalitas perhibetur habere, ita ut pro Episcopis vel Abbatibus, seu quibuscumque personis Ecclesiasticis ponendis in Sedem, sive introducendis Presbyteris in Ecclesiam, nec non & pro sepulturis, & exequiis mortuorum, & benedictionibus nubentium, seu aliis Sacramentis aliquid requiratur.*

Varians lectio.

Pro *requiratur*, legitur in Concilio *exigatur*: additurque & in Concilio, & in prima Decretalium collectione (sed tam a Raymundo, quam a Contio omissum) *& ille qui indiget, non possit illa percipere, nisi manum implere curaverit largitoris*: quæ clarius Simoniacam pravitatem exprimunt.

Pallium consuetudinis.

Prætextum seu pallium, quo sordidas & sacrilegas hasce exactiones tegere & justificare volebant, & hodie plurimi tegunt, subjungit Canon: *Putant autem plures ex hoc licere, quia legem mortis de longa invaluisse consuetudine arbitrantur; non attendentes* (*quia cupiditate cæcati sunt*, ut legitur in Concilio, & prima Decretalium collectione) *quod tanto graviora sunt crimina, quanto diutius infelicem animam tenuerunt alligatam.*

Monet hic Panormitanus, quod „ prava consuetudo „ possit appellari *Lex mortis*. Appellatur enim Lex, „ quia ab impiis ut Lex & Privilegium observatur, „ appellatur *Lex mortis*, quia infert mortem æternam „.

Notat vero Antonius Augustinus ad primam Decretalium collectionem, in uno Codice Tarraconensi pro *mortis*, legi *moris*: subiungitque „ mihi neutrum pla„ cet; suspicor significari *præscriptionem*, quam a Bar„ baris quibusdam appellari audio *mortizationem* „.

Quidquid sit, evidens est, Concilium existimasse consuetudinem nullatenus posse similes exactiones justificare, ideoque ne hæc de cætero fiant, neque pro prædictis aliquid exigatur sub obtentu consuetudinis, una declarat: *Si quis contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum* (*cujus factum turpis muneris exactione imitatur*) uti legitur in Concilio, & antiqua Decretalium collectione.

Non dubium, quin multa scandala in Ecclesia vitarentur, & frequentes populi querelæ cessarent, si hoc Decretum ubique observaretur; Prælatique solliciti essent, ut sordidæ illæ exactiones in sacrorum administratione eliminarentur.

At verendum est, ne Prælatis ad hoc laborantibus, subditi se tueantur eodem clypeo, quo Decanus & Cantor Ecclesiæ Carnutensis se adversus S. Ivonem Episcopum suum in similes exactiones insurgentem, muniebat: „ Romanæ Ecclesiæ consuetudine se defendunt (ait Ivo * *Epist.* 133. ad Ricardum Episcopum Albanensem Legatum Pontificium) „ in qua dicunt „ Cubicularios & Ministros sacri Palatii multa exige„ re a consecratis Episcopis vel Abbatibus, quæ ob„ lationis vel benedictionis nomine palliantur, cum nec „ calamus nec charta gratis ibi (ut ajunt) habeatur: „ & hoc quasi lapide conterunt frontem meam, cum „ non habeam quod respondeam, nisi Evangelicum „ illud. Quod dicunt *servate & facite* sed si faciunt, „ *secundo operam nolite facere* „. Mat. *cap.* 23. *vers.* 3.

* *Edit. Paris.* 1647.

Quare servanda sit moderatio, & cautio adhibenda circa oblationes, quas in administratione sacrorum facere solent, & quomodo hæ tolerentur, ostendi in *Jure Ecclef. Tom. II. part.* 2. *sect.* 1. *tit.* 1. *cap.* 4.

Prælati Ecclesiis non imponant Census ad propriam suam utilitatem.

Altera parte Canonis relata in *cap. Probibemus* 7. *de Censibus*, statuitur, *ne ab Abbatibus, Episcopis, vel aliis Prælatis* (Raymundus per errorem Abbates præposuit Episcopis, qui in Concilio postponuntur) *novi census imponantur Ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem redituum suis usibus appropriare præsumant.*

Hæc finalia verba satis insinuant, hic agi de censu imponendo ab Episcopis vel Prælatis in *utilitatem suam*, uti recte hic notavit Panormitanus: „ non e„ nim debet (inquit) auctorizare in facto proprio; „ sed ad utilitatem *alterius* Ecclesiæ, subsistente justa „ causa, hoc poterit „.

Addit autem textus: *Si quis vero aliter fecerit, irritum, quod egerit, habeatur.*

CANON VIII.

Contra Expectativas ad Beneficia. Cap. Nulla 2. ẍ de Concess. Præb. & Eccl. non vacantis.

OBSERVATIO.

Ratio Canonis.

CANON VIII. relatus in *cap. nulla* 2. ẍ *de Concess. Præbendæ & Ecclesiæ non vacantis*, vetat), *ne Ecclesiastica Ministeria, sed etiam Beneficia, vel Ecclesiæ alicui tribuantur, seu promittantur, antequam vacent.* Rationem subjicit: *ne desiderare quis mortem proximi videatur, in cujus locum & Beneficium se crediderit successurum. Cum enim* (ait) *in ipsis etiam legibus Gentilium inveniatur inhibitum, turpe est & divini plenum animadversione judicii, si locum in Ecclesia Dei futuræ successionis expectatio habeat, quam ipsi etiam Gentiles condemnare curarunt.*

Quod hic de Legibus Gentilium dicitur, intelligi debet de Legibus Romanis, improbantibus pacta de hæreditate & successione viventis.

Expectativas Canon proscripsit, sed non eliminavit.

Non dubium quin hoc Decreto proscriptæ sint *Expectativæ* ad Beneficia; sed inefficax fuisse remedium eventus docuit. Expectativas enim has sæculis sequentibus frequentissimas fuisse in Curia Romana nemo ignorat; easque in Concilio Basileensi, ac novissime in Concilio Tridentino proscribi necesse fuit; uti latius exposui in *Jure Ecclef. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 6. *cap.* 1. & 2. ubi & earum originem descripsi.

Beneficia conferantur intra sex menses.

Porro sicuti non vacantia Beneficia conferri vetitum fuit hoc Canone, sic vacantia diu manere in suspenso noluit: sed intra sex menses voluit conferri.

Si vero ultra hoc tempus collator ea conferre neglexerit, ad alios ibidem designatos, Jus conferendi devolvi declaravit, uti latius exposui in *Jure Eccl. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 4. *cap.* 5. alias *tit* 21. ubi & ex Rebuffo. & Choppino notavi id, quod hic de devolutione ab Episcopo negligente ad *Capitulum* dicitur, hodie non esse in usu: ac una observavi, multas explanationes & limitationes hujus Decreti per recentiores Decretales esse secutas.

Cum per hanc Decretalem detur Ordinariis semestre, intra quod Beneficia conferre queant; notant Doctores hoc titulo Jus præventionis Pontificiæ esse admodum odiosum; utpote hoc temporis spatium Ordinariis integrum non relinquens. Uti notavi *in Jure Ecclef. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 6. *cap.* 1. & *seqq.* de Mandatis & Reservationibus Apostolicis.

CANON IX.

Contra excessus Fratrum Templi & Hospitalis. Cap. *Cum & plantare* 3. ẍ *de Privilegiis.*

OBSERVATIO.

Abusus privilegiorum.

CANON IX. relatus in *cap. cum & plantare* 3. ẍ *de Privilegiis*, sed notabili parte a Raymundo omissa, a Contio suppleta, agit potissimum de excessibus Fratrum *Templi & Hospitalis*, & aliorum Religiosorum, qui *indulta sibi ab Apostolica Sede Privilegia excedentes, contra Episcopalem auctoritatem multa* præsumebant, *quæ & scandalum* faciebant (Concilium addit, *in populo Dei*) *& grave* pariebant *periculum animarum.*

Initia Templariorum.

Pro hujus Canonis seu Decretalis intellectu scire juvat, *Fratres Templi*, qui & *Templarii* dicti fuere, ortum suum habuisse sub initium sæculi XII. adeoque septuaginta annis circiter ante Concilium hoc Lateranense.

Initium Ordini dederunt anno 1118. viri nobiles Hugo de Paganis, & Sanfridus de Sancto Audomaro cum septem sociis. „ Hi in manibus Patriarchæ Hierosolymitani Christi servitio se mancipantes more Canonico„ rum Regularium in castitate & obedientia, propriæ„ que voluntati renuntiantes, perpetuo vivere sunt „ professi „: ait Matthæus Parisiensis ad annum 1118. quin & sine *proprio militaturi summo Regi*, uti scribit Cardinalis de Vitriaco in Historia Orientali, *Cap.* 65.

Addit insuper Matthæus Parisiensis, quod cum non haberent domicilium „ Rex Balduinus in Palatio suo, „ quod secus *Templum* Domini in Australem habebat „ plagam, eis habitaculum concessit. Canonici vero „ *Templi* Domini plateam, quam circa prædictum ha„ bebant Palatium, ad officinas construendas concesse„ runt. Et quoniam juxta Templum Domini mansio„ nem habuerunt, Fratres *militiæ Templi* postea, ut „ dicitur, sunt appellati: „ ait Jacobus de Vitriaco citato *cap.* 65.

„ Patriarcha quoque & Rex cum suis Proceribus, & „ aliis Ecclesiarum Prælatis, de propriis dominiis suis „ pro victu & vestitu certa eis Beneficia contulerunt: „ ait citatus Matthæus Parisiensis ibidem.

Per novem circiter annos manserunt hi Fratres

Eorum professio erat tutari peregrinos.

(qui prius novem fuerunt tantummodo) in habitu vulgari, & sine certa Regula, in hoc præcipue intenti: „ ut in remissionem peccatorum suorum, vias & itinera ad salutem peregrinorum, contra latronum insidias pro viribus conservarent. „ Eratque hæc *prima eorum professio*, ait idem Scriptor.

Scribitque de Vitriaco Cardinalis allegato *c. 65.* quod „ in manus Patriarchæ Hierosolymitani professione & voto solemni sese obstrinxerint, ut a latronibus & viris sanguinum defenderent peregrinos „.

Post annos novem ab eorum prima institutione, id est, anno 1128. habitum est Concilium Trecense in Francia tempore Honorii II. „ cui interfuerunt Dominus Rhemensis, & Dominus Senonensis cum Suffraganeis suis, Albanensis quoque Episcopus Apostolicæ Sedis Legatus, Abbates quoque Cisterciensis, & Claravallensis (qui erat S. Bernardus) cum aliis. „ Uti scribit Guillelmus Tyrius de Bello sacro, *lib. 12. cap. 7.*

In hoc Concilio „ instituta est iis Regula & habitus assignatus scilicet *albus*, de Mandato Honorii Papæ, & Domini Stephani Hierosolymitani Patriarchæ: „ ut ibidem scribit Tyrius; postmodum vero tempore Eugenii Papæ (scilicet III.) *cruces de panno rubeo* suis assuerunt mantellis, ut a cæteris hoc signo possent discerni: uti post Tyrium scribit Matthæus Parisiensis, cui concinit de Vitriaco Cardinalis dicto *cap. 65.*

Numero ac divitiis aucti.

Cum autem eo tempore plurimi ex omnibus mundi partibus, partim negotiandi, partim devotionis causa ad *Terram sanctam*, sive Hierosolymam pergerent, hi Fratres magna peregrinis contra latrones & viarum pericula erant subsidio.

Sed quia ad id perficiendum hi Fratres non sufficiebant, sed plures essent necessarii, mox, cœpit eorum numerus multiplicari, & possessiones eorum ex peregrinorum & Christianorum in eos munificentia admodum augeri, adeo ut teste Guillelmo Tyrio loco supra citato, jam tempore Tyrii (qui huic Concilio Lateranensi interfuit) „ *trecentos* plus minusve in Conventu haberent *Equites*, albis clamydibus indutos, exceptis aliis Fratribus, quorum pene infinitus esset numerus.

Post hæc de auctis eorum divitiis addit idem auctor. „ Possessiones autem tam ultra quam citra mare adeo dicuntur habere, ut jam non sit in orbe Provincia, quæ prædictis Fratribus non contulerit bonorum suorum portionem, & *Regiis opulentiis* pares hodie dicantur habere copias „.

Ad excessus dilapsi contra auctoritatem Episcoporum.

Porro, sicuti in omni Religione experientia docuit, inter divitias spiritu Religionis flaccessere, immo penitus tandem extingui; ita & in hac compertum est.

De hac enim, eodem quo habuit ortum sæculo, Religione ita scribit præcitatus Tyrius: neglecta humilitate, quæ omnium virtutum custos esse dignoscitur, & in immo sponte sedens non habet unde casum patiatur, Domino Patriarchæ Hierosolymitano, a quo & Ordinis institutionem, & prima Beneficia susceperant, se *subtraxerunt*, obedientiam ei, quam eorum Prædecessores eidem exhibuerant, denegantes: sed & Ecclesiis Dei, eis *decimas & primitias subtrahentes*, & earum indebite turbando possessiones; facti sunt valde molesti „.

Excessus Hospitalariorum adversus auctoritatem Episcopalem.

Quod Fratribus *Templi* sive Templariis, idem ferme Fratribus Hospitalariis, (ab Hospitali *Sancti Joannis* Hierosolymitani ita dictis) accidit; uti passim tradunt auctores de hoc Ordine scribentes, cujus initia & progressum breviter descripsi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 6. cap. 3.*

De horum igitur, & similium Religiosorum excessibus conquesti fuere, tempore hujus Concilii plures Episcopi.

Excessus, de quibus querebantur Episcopi, singillatim exprimuntur in verbis Canonis a Raymundo recisis, & per Contium suppletis.

Ecclesias recipiebant de manu Laicorum.

Primus excessus erat, quod *Ecclesias reciperent de manu Laicorum*. Contra hunc abusum statuit Concilium: *Ecclesias & decimas de manu Laicorum sine consensu Episcoporum tam illos, quam etiam quoscumque alios Religiosos recipere prohibet, dimissis etiam., quas contra tenorem istum aliquo* (seu ut habet Concilium *moderno*) *tempore receperunt.*

Hoc Decretum rursus renovatum est in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. *Can.* 16. de quo, aliisque similibus Canonibus idem statuentibus videri potest *Jus Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 2. cap. 6.* alias *tit.* 32.

Excommunicatos admittebant ad Sacramenta.

Secundo querebantur Prælati, quod Templarii, aliique Religiosi, *excommunicatos & interdictos ad Ecclesiastica recipiant Sacramenta, & ad sepulturam admittant.*

Huic abusui occurrens Concilium, *excommunicatos quoque, & nominatim interdictos, tam ab illis, quam ab aliis omnibus, juxta Episcoporum sententiam* statuit *evitandos.*

Excommunicatus in una Ecclesia, talis habeatur in aliis.

Ad hunc textum notat Panormitanus: „ quod excommunicatus vel interdictus in una Ecclesia, est excommunicatus vel interdictus in qualibet alia Ecclesia, & tamquam excommunicatus vitari debet etiam ab *exemptis*. Quod & Synodus Tridentina confirmavit *Sess. 25. cap. 12. de Regularib.*

Quid hodie requiratur juxta Extravagantem *Ad evitanda*, ut excommunicatus debeat evitari, latius exposui in *Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 11. cap. 5.* alias 4.

Qua ratione certæ Ecclesiæ possint spectare ad Religiosos.

Tertium punctum querelarum erat, quod *in Ecclesiis suis, præter eorum conscientiam, & instituant & amoveant Sacerdotes.*

Contra hunc abusum decernit Canon: *In Ecclesiis vero suis, quæ ad eos pleno jure pertinent, instituendos Presbyteros Episcopis repræsentent; ut eis de plebis cura respondeant: ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos etiam inconsultis Episcopis non audeant removere.*

Circa hunc textum observat Molinæus, eum locum habere „ quando Ecclesiæ in temporalibus ad eos spectant, quia *temporalia* spectant ad Jus & proprietatem eorum; alias non possent exigere rationem: sed si spectarent etiam in *spiritualibus*, possent dare institutionem tituli *collativam*, non tamen *auctorizabilem*, nisi haberent *populum exemptum*, & in eo jurisdictionem *Episcopalem* „.

Panormitanus hic congruit Molinæo, & varios assignat modos, quibus Ecclesiæ ad Religiosos spectant; & pro varia subjectione diversum in eas jus sortiuntur.

Si enim Religiosi „ tantum habeant Jus Patronatus, sive sint exempti, sive non exempti, non habent Jurisdictionem in Presbyteros institutos; sed solum habent præsentare Episcopo Presbyteros instituendos; & possunt eligere rationem *generalem* de administratione temporalium, & si reperiatur aliquid correctione dignum, debent referre ad Episcopum „.

„ Quando autem habent Ecclesias subjectas, ut possint reditus deputare in *proprios usus*, tunc etiam non habent Jurisdictionem in Presbyteros, nec etiam possunt ibi aliquem instituere sine consensu Episcopi: quia populus solum est subjectus ipsi Episcopo „.

„ Si vero habent ibi collationem, tunc nihil ultra possunt ibi usurpare „.

Denique „ quando habent *pleno jure*; dic (ait Panormitanus) quod aut *populus* est sibi subjectus *pleno jure*, & habent ibi institutionem liberam & destitutionem: si vero Ecclesia est *pleno jure* subjecta, sed non *populus*; tunc Religiosi habent ibi institutionem *collatoriam tituli*; sed institutio *auctorizabilis* quoad curam populi spectat ad Episcopum „.

Itaque ut Ecclesia spectet ad Religiosos *pleno jure*, vi cujus juris possint dare institutionem etiam *auctorizabilem* sive *curam populi*, vel ut hodie loquimur, *curam animarum*, requiritur ut & ipse *populus* sit ipsis Religiosis *pleno jure* subjectus, & ab Episcopi Jurisdictione & cura exemptus: quo casu Ecclesia dicetur *nullius Diœcesis*. Ad hoc autem necessaria est translatio *omnimodæ* Jurisdictionis *quasi Episcopalis* in Religiosos, quoad Clericum sæcularem, & universum populum, excluso Episcopo. Dum enim omnimoda Jurisdictio in Monasterium sive in ejus Abbatem transfertur, atque hic Abbas efficitur *Ordinarius* cum *territorio* separato a quacumque Diœcesi, uti notat Fagnanus, ad *cap. Significasti* ※ *de officio Archid. n. 17.*

In hoc Belgio nescio an ulla Ecclesia sit eo modo exempta, ut dici queat *nullius Diœcesis* (a).

Templarii, & Hospitalarii opitulabantur Ecclesiis interdicto subjectis.

Præterea Templarii, & Hospitalarii, aliique Religiosi, prætextu privilegii, accedebant sæpius in anno ad Ecclesias interdicto subjectas, & mortuos ibidem sepelire præsumebant. Cui abusui occurrens præsens Decretalis, statuit, ut *non nisi, semel in anno ad Ecclesiasticum officium admittantur nec tunc ibi sepeliantur corpora defunctorum.*

Confraternitates a se institutas volebant suorum Privilegiorum participes esse.

Denique querela erat Prælatorum de *Fraternitatibus* sive *Confraternitatibus*, *quas in pluribus locis* faciebant dicti Religiosi, quarum vigore prætendebant omnes his Confraternitatibus adscriptos Ordinum suorum privilegiis esse participes; atque ita *robur & auctoritatem Episcopalem* (vel ut habet Concilium, *robur auctoritatis Episcopalis*) enervabant.

Contra hunc abusum constituit: *Si adscripti Confraternitatibus non se prædictis Fratribus omnino reddiderint, sed in proprietatibus suis omnino duxerint remanendum, propter hoc ab Episcoporum suorum sententia nullatenus examinatur, sed potestatem suam in eos, sicut alios Parochianos suos exerceant, cum pro suis fuerint excessibus corrigendi.*

Ex hoc textu communiter tradunt Canonistæ post Panormitanum, quod „ *Oblati* aliquibus *Religionibus* non gaudeant privilegiis illarum Religionum, nisi in

„ *toto*

(a) In corpore Juris Canonici ne verbum quidem habetur de Exemptis *nullius Diœcesis*, de iis tamen mentio fit in concilio Tridentino *sess. 5. cap. 2. de Reforma.* & *sess. 23. cap. 10.* sed ut istæ exemptiones reformentur.

" *toto* sint translati, ut quia tradiderunt *se & sua*: " alias remanent sub Jurisdictione Ordinarii ".

De his Oblatis agitur quoque in *cap.* 24. ✠ *de Priv.* desumpto *ex Can.* 57. Concilii Lateranensis sub Innocentio III. de quo infra.

Observatio circa mala, quæ per abusum Privilegiorum sunt exorta.

Ex his intelligimus, quanta scandala & contentiones per hæc Privilegia contra Sacros Canones, & Jus commune per Romanos Pontifices seculo IX. & X. concedi cœpta, in Ecclesia sint exorta, & usque modo perseverent: ut non immerito eorum totalis revocatio sæpius expetita fuerit. Consulatur *Repagulum Canonicum adversus nimiam a Jurisdictione Episcoporum extensionem* (a).

CANON X.

Pro Regularium reformatione. Cap. *Monachi* 2. ✠ de Statu Monachorum.

OBSERVATIO.

Monachus non recipiatur pretio in Monasterium.

CANON X. relatus in *cap.* Monachi 2. ✠ *de statu Monachorum*, plura statuit pro Regularium reformatione.

Primo, *Monachi non* pretio *recipiantur in Monasterio ..... si quis autem exactus pro sua redemptione* (Canon *receptione*) *aliquid dederit, ad sacros Ordines non ascendat. Is vero, qui eum receperit, officii suspensione mulctetur.*

Decretum hoc, quam sit necessarium, ut Religiones in sua integritate conserventur, nec ineptis, & ad Religionem nequaquam vocatis Monasteria repleantur, late ostendi in Dissertatione *de Simonia circa ingressum Religionis*, *Tomo V.* & in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 2. *tit.* 26. *cap.* 2.

Non habeat peculium.

Secundo statuitur hoc Canone: *Monachi nec peculium permittantur habere ..... Qui vero peculium habuerit nisi ab Abbate fuerit ei pro injuncta administratione permissum, a communione removeatur altaris, & qui in extremis cum peculio inventus fuerit, & digne non pœnituerit; nec oblatio pro eo fiat, nec inter Fratres percipiat sepulturam. Quod etiam de universis Religiosis præcipimus observari. Abbas autem, qui ista diligenter non caverit, officii sui jacturam se noverit incursurum.*

Notandum, hanc moderationem, *& digne non pœnituerit*, non haberi in ipso Canone Concilii, ac proinde verisimiliter additum per Raymundum.

Hoc articulo absolute inhibetur Monachis *peculium* sive *proprium*, prout id distinguitur a *communi*, seu ab eo, quod in usus communes Monasterii est impendendum, ut scilicet illud tamquam omnibus *commune distribuatur, prout cuique opus est.*

Neque Abbatis, alteriusve Superioris licentiam hujusmodi *peculium* licitum reddere, ipse textus sat indicat, dum Abbatem, qui ista *diligenter* non caverit, officii sui jactura punit.

Nec contrarium innuunt hæc verba: *Nisi ab Abbate fuerit ei pro injuncta administratione permissum.* Nam Concilium non dicit, quod ab Abbate possit Monacho concedi administrario *peculii*, seu concedi *peculium* administrandum in suos *proprios* usus, sive tamquam sibi *magis*, quam toti communitati *proprium*; sed tantum quod ei ab Abbate permitti possit pro *injuncta administratione*, sive pro injuncto officio, ratione cujus sit Officialis Monasterii: " puta (ait hic Hostiensis) quia est Vestiarius, vel Eleemosynarius, " vel Cellarius, vel alius quicumque certum habens " officium, ratione cujus habet recipere, & expendere " in *usus Monasterii*, vel *Monachorum*, sive sint pe" cuniæ, vel quævis alia ".

Pluribus hanc Canonis sententiam adstruit Fagnanus in commentario hujus textus, concluditque *num.* 59. administratione bonorum stabilium, seu *peculium* ex nulla causa, & nullo casu Regularibus esse permissum, *Officialibus* dumtaxat exceptis, qui illa administrant & dispensant in *utilitatem Monasterii*, & omnium Religiosorum. Adde quæ hac de re latius dixi in Dissertatione *de Peculiaritate in Religione &c. Tom. V.* item in *Jure Eccl. Tom. I. part.* 1. *tit.* 29. *cap.* 7.

Non habitent seorsum a Fratribus.

Tertio pro reformatione Regularium statuitur: *Nec singuli per villas & oppida, per quascumque Parochiales ponantur Ecclesias, sed in majori Conventu, aut cum aliquibus Fratribus maneant: nec soli inter seculares homines spiritualium hostium conflictum expectent, Salomone dicente*: Væ soli, quia cum ceciderit, non est qui sublevet eum. *Eccles. cap.* 4. *vers.* 10.

Hujus Decreti meminit Innocentius III. in *Cap.* quod timore 5. ✠ *de statu Monachorum*; ibidem innuens, quod *Canonici Regulares* promoti ad Ecclesias Parochiales non teneantur habere socium Canonicum Regularem, nisi id commode fieri possit. Quia nimirum *istud de Canonicis Regularibus* in hoc Canone *specialiter non cavetur, qui etsi a sanctorum Monachorum consortio non putentur sejuncti, Regulæ tamen inserviunt laxiori*, uti loquitur Innocentius.

Porro Glossa in *Clem.* 1. §. *ad hæc*, verbo *ad claustrum, de statu Monachor.* notat: " Jura quæ tractant " de Monachis, ne *soli* maneant in *Cappellis*, de *Claustralibus* intelligi. Si ergo Monachus est *perpetuo* in" stitutus ad curam populi, & sic nihil habet cum Mo" nasterio, socium non tenet ". Et subdit: " Ita ser" vari de facto. Sed Obedientiarius, qui Claustralis " est, & solo nutu Abbatis revocatur ad Claustrum, " non esse *solus*, ut cum socio aliqualem stabilitatem " Claustri servet.

Quamquam hanc Glossæ distinctionem multi probent, hodieque in *praxi* invaluisse videatur, non apparet tamen conformis textui hujus Decreti, quod loquitur indistincte de Monachis ad *quascumque Parochiales* Ecclesias positis. Ratione quoque generali subjecta, *nec soli inter seculares homines spiritualium hostium conflictum expectent*: quæ ratio omnibus Religiosis communis apparet.

Immo cum hæc ratio etiam potenter militet in Canonicis Regularibus, nescio utrum sat conformis sit exceptio, quam de his fecit Innocentius III. sententiæ hujus Canonis.

Quarto decernitur in hoc Canone: *Prioratus quoque seu Obedientiæ pretii donatione nulli tradantur, alioquin dantes & recipientes a ministerio fiant Ecclesiastico alieni.*

Prioratus non dentur pretio.

De hisce Prioratibus seu Obedientiis vide dicta in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 31. *c.* 2.

Quinto decernitur, quod *Priores, cum in Conventualibus per electionem Capitulorum suorum canonice fuerint instituti, nisi pro manifesta & rationabili causa non mutentur, videlicet si fuerint dilapidatores, si incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amovendi merito videantur aut si etiam pro necessitate majoris officii de consilio Fratrum fuerint transferendi.*

Priores non mutentur, nisi ex causa gravissima.

Notat hic Hostiensis, quod hæc verba, *per electionem Capitul. suorum canonice*, non essent in *veteri* compilatione, sint autem adjecta *in hac nova*, scilicet compilatione Gregorii IX. quæ tempore Hostiensis *nova* merito dicebatur: quia scripsit commentarium in hanc Decretalium compilationem rogatu Alexandri IV. adeoque viginti circiter annis duntaxat a morte Gregorii IX. cujus nomine & auspiciis facta est.

Varians lectio.

Et revera desunt citata verba in antiqua Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum: observatque ipse Antonius Augustinus, ea non nisi apud Raymundum haberi. Desunt quippe etiam hæc verba in Canone, prout extat in Collectione Conciliorum generalium.

Dubium proinde non apparet; quin addita sint per Raymundum in Collectione Decretalium Gregorii IX. atque hinc translata sint ad marginem hujus Decreti Concilii Lateranensis in Concilliorum Collectione.

Animadversio in Raymundi Collectionem.

Hinc habemus, Raymundum non tantum Decretales Pontificum truncasse vel immutasse, sed & ea, quæ adscribuntur Romanis Pontificibus ut in Concilio edita: adeoque certi esse non possumus, an Decreta Conciliis adscripta in hac Decretalium compilatione, revera sint illorum Conciliorum, hoc est, utrum sint edita a Pontifice in Concilio, uti præfert inscriptio, nisi ad fontes recurratur.

Priores Canonice instituti perpetui.

Observat autem Hostiensis, allegata verba addita esse, primo " ut scias (inquit) quod ex quo Ecclesia ha" buit *Capitulum* sive Conventum, in tali de Jure com" muni debet creari Prior per electionem. Secundo, " ut scias, illos Priores *perpetuos* esse, qui per electio" nem Canonicam assumuntur, nec esse renovandos si" ne causa, & Juris ordine servato. Alii autem Prio" res minores pro voluntate Abbatis possunt hodie mitti " ad Prioratus, & in crastinum revocari ".

Notat quoque hic Panormitanus, quod Prælati " Re" gulares communiter sint *perpetui*, ex quo eliguntur " per lectionem suorum Capitulorum ".

Hæc & hodiernæ disciplinæ conformia sunt: dicunturque Priores per electionem constituti *Conventuales*; per Abbatem vero constituti *Claustrales*. De quibus, eorumque differentia plura dixi in *Jure Eccles.* loco citato (a).

Notandum autem hic monet Panormitanus, quod Prælatus deponi queat: " Si sit dilapidator bonorum. " Secundo, si incontinenter vivit. Et pondera (ait) " quod *sola incontinentia* absque alia qualitate delicti " est sufficiens ad depositionem Prælati Regularis ". Hoc & Glossographus hic notat ad verba Canonis *si incontinenter vixerit.*

CA

(a) Citatum *Repagulum Canonicum* &c. jam supra excusum extat *Tom. VI.* hujusce editionis; quo fusius, quæ hic notantur, sunt exposita.

(a) Videri poterunt, quæ de hisce Prioribus *Conventualibus*, & *Claustralibus*, eorumque differentia, prolixius uberiusque doctissimus D. Van Espen pertractavit in *Jure Ecclesiast. Tom. I. part.* 1. *tit.* 31. *cap.* 2. hujus editionis.

CANON XI.

Adversus Clericos incontinentes. cap. *Clericis* 4. ẍ de excessibus Prælat. & cap. *Monasteria* 8. ẍ de vita & honestate Clericorum.

OBSERVATIO.

Cohabitatio Clericorum cum mulierculis.

CANON XI. tria membra habet, quorum duo in Decretales Gregorii IX. ex prima Decretalium Collectione, non ex ipso Concilio, a Raymundo relata sunt, uti ex dicendis patebit.

Primo membro decernitur, ut *Clerici in sacris Ordinibus constituti, qui mulierculas suas in domibus suis incontinentiæ nota tenuerint, aut abjiciant eas, & continenter vivant, aut ab* Officio & Beneficio Ecclesiastico fiant alieni.

Integram hanc partem omisit Raymundus, solumque indicavit per clausulam & *infra* in *cap. Clerici* 4. ẍ *de excessibus Prælatorum*. Neque Contius eam supplevit ex prima Decretalium Collectione, ubi extant in *cap. 12. de cohabitat. Clericorum & mulier.* Ad quod in margine remittitur tamquam ad Canonem hujus Concilii,

Omnibus sæculis Clericorum cum mulieribus, præsertim de incontinentia suspectis, cohabitatio severissime prohibita fuit, ob periculum incontinentiæ, uti latius, ostendi in *Jure Eccles. Tom. 1. part. 1. tit. 2. cap. 3.* item in Scholiis ad *Canonem III.* Nicænum, *Tom. IV.*

Contra Sodomiam.

Secundo Canonis membro, quod extat in dicto *c. 4.* ẍ *de excessis Prælat.* decernitur: „ *Quicumque illa incontinentia, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, & quinque civitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare; si Clerici fuerint, dejiciantur a Clero, vel ad agendum pœnitentiam in* Monasteriis *detrudantur; si laici, excommunicationi subdantur, & a cœtu fidelium fiant penitus alieni* „.

Hic agi de enormissimo & detestabili crimine Sodomitico sat indicat mentio de eversione quinque civitatum Sodomæ, Gomorrhæ, & vicinarum, quas ob frequentatum hoc crimen igne consumptas fuisse scitur; nec non allusio ad locum S. Pauli in Epistola ad Ephesios *cap. 5.* ubi hujus criminis auctores *filii diffidentiæ* dicuntur, id est, desperati & filii perditionis, juxta Hæbraicam phrasim, uti notavit Cujacius in *c. 13.* ẍ *de vita & honestate Clericorum*.

Hoc crimen, ut scelus atrocissimum, & monstrum naturæ semper reputatum fuit, etiam apud Gentiles, & severissime tam legibus, quam Canonibus punitum fuit, teste Tertulliano *lib. de Pudicitia*, dicente: „ Reliquas autem libidines, furias impias in corpora, & in sexus ultra naturam, non modo limine, verum omni Ecclesiæ *tecto* submovemus, quia non sunt delicta, sed monstra „. Vide *Scholion ad Canonem XVI. Ancyranum*, *Tom. VI.*

Pœna detrusionis in *Monasteria* ad agendam pœnitentiam, quæ hic Clericis in crimen prolapsis, infligenda *proponitur*, olim frequentissima fuisse legitur. Hujus sæpius Sanctus Gregorius meminit in suis Epistolis, & in antiquis etiam Canonibus mentio occurrit.

Detrusio in Monasterium.

In Synodo Agathensi *Can. 50.* apud Gratianum *dist. 50. Can. 7.* legitur: „ Si Episcopus, Presbyter, aut Diaconus capitale crimen commiserit, aut chartam falsaverit, aut falsum testimonium dixerit, ab Officii honore depositus in *Monasterium detrudatur*. Et ibi quamdiu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat „.

Videri possunt Synodi, Epaonensis, *Can. 22.* Aurelianensis III. *Can. 7.* Matiscon. II. *Can. 16.* Toletana IV. *Can. 44.* Toletana VIII. *Can. 3.* Cabilonensis II. *Can. 4.* Aquisgranensis anni 816. lib. *de institutione Canonicorum cap. 134.* & e recentioribus præter hanc præsentem Decretalem, *cap. 35.* ẍ *de sent. excomm.* & *cap. 19.* ẍ *de convers. conjugati*, quibus & addi potest Novella Justiniani 131. *c. 10.*

Porro hæc detrusio in Monasteria, vel erat perpetua, id est, pro toto vitæ tempore, vel duntaxat ad certum determinatum tempus contractius vel prolixius pro gravitate criminis commissi. Ita in Concilio Narbonensi anno 589. statuitur *can. 5.* „ Nec unusquisque de inferiori gradu seniorem sibi elatus increpet, aut injuriet. Quod si quis, prætermisso tam justæ censuræ ordine, ausus fuerit facere, districtione sævissima corrigatur, ut sub pœnitentiæ nomine vitia recedant: id est, *anno uno in Monasterio* sciat abjicere superbiam, unde inflatur, quod est diabolus, & addiscat humiliationem Christi, qui per ipsam mortem gustare dignatus est „. Ade Sanctum Gregorium *lib. 2. indict. 7. epist. 62.*

Cum autem in Monasterium detruderentur pœnitentiæ subeundæ causa, etiam ut pœnitentes tractari debebant, prout, habita ratione criminis & personarum, Episcopus judicabat.

Hinc in citato Concilio Narbonensi *Can. 6.* præcipitur Abbati Monasterii, ut sic cum eo, qui ad Monasterium ob crimen commissum fuerit deputatus agat; „ sicut ab Episcopo manifesta correctione fuerit ordinatum. Aliter si Abbas facere elegerit, pro correctione tempus aliquod suspendatur; quia ob hanc causam dirigitur, ut emendetur, non passim tertiis diversis saturetur „

Plura de his vide apud Emmanuelem Gonzales ad *cap. 1.* ẍ *de Regularibus*, & ibi citatos.

Clerici non frequentent Monasteria Sanctimonialium.

Tertio Canonis membro decernitur: *Monasteria Sanctimonialium si quisquam Clericus sine manifesta & rationabili* (seu *necessaria*) *causa frequentare præsumpserit, per Episcopum arceatur; & si non destiterit, ab Officio* (in Concilio, *Beneficio*) *Ecclesiastico reddatur immunis*.

Error Raymundi.

Retulit hanc Canonis partem Raymundus in *cap.* Monasteria 8. ẍ *de vita & honest. Clericorum*: addita hac periodo: *Si Laici, excommunicationi subdantur, & a cœtu fidelium fiant penitus alieni*: quæ periodus in Canone Concilii huic membro non additur: neque in hac prohibitione ulla fit *Laicorum* mentio. Occurrit autem hic textus cum hac periodo, ex præcedenti membro desumpta, in prima Decretalium Collectione apud Antonium Augustinum, cujus fidem secutus fuit Raymundus.

Itaque Concilium Lateranense in hoc articulo *solum* meminit *Clericorum*; non quod Laicis permissum sit Monasteria Monialium frequentare, sed quia majus erat periculum, & magis obvius prætextus Clericis, nimirum prætextus visitationis, prædicationis, alteriusve ministerii ecclesiastici.

Unde & frequenter hæc prohibitio in personas Clericorum & Monachorum, etiam in antiquis Canonibus occurrit.

Notandus hic Canon Africanus.

Notandus est Canon Africanus relatus apud Gratianum *dist. 81. can. 32.* „ Clerici vel continentes ad viduas vel Virgines, nisi ex jussu vel permissu Episcoporum aut Presbyterorum non accedant. Et hoc soli non faciant, sed cum Conclericis, vel cum quibus Episcopus aut Presbyter jusserit. Nec ipsi Episcopi & Presbyteri soli habeant accessum ad hujusmodi feminas; sed ubi aut Clerici præsentes sunt, aut graves aliqui Christiani „.

Item Turonensis.

Plus similes Canones refert Antonius Augustinus in Epitome Canonum *lib. 9. tit. 19. & 21.* atque inter alios, Canonem Concilii Turonensis, quo præcipitur, ut „ quando Sacerdotibus in Monasteriis puellaribus Missarum celebrationes faciendæ sunt, cum ministris sibi deputatis illuc ingrediantur: quibus rite peractis (ait) non ad secretas collocutiones Sanctimonialium se ullo modo divertant, sed cum ministris suis illico egrediantur „.

His addi possunt, quæ de vetito ad Monasteria Monialium accessu virorum notavi in *Jure Ecclesiast. Tom. I. part. 1. tit. 30. c. 4.*

CANON XII.

De Officio Advocati Clericis prohibito. Cap. *Clerici* 1. ẍ de postulando, & Cap. *Sed nec* 4. ẍ Ne Clerici vel Monachi.

OBSERVATIO.

Clericis Beneficiati ne sint aliorum Advocati.

CANON XII. duas habet partes, quarum prima, quæ extat in *cap.* Clerici 1. ẍ *de postulando*, decernitur, ut *Clerici in Subdiaconatu & supra, & in Ordinibus quoque minoribus, si stipendiis Ecclesiasticis sustententur, coram sæculari judice Advocati in negotiis sæcularibus fieri non præsumant, nisi propriam causam, vel Ecclesiæ suæ, fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, quæ proprias causas administrare non possunt*.

Notandum inprimis, hoc Canone ab officio *postulandi* coram judice sæculari absolute prohiberi Clericos sacris Ordinibus initiatos, quin & eos, qui in minoribus Ordinibus constituti sunt, *si stipendiis Ecclesiasticis sustententur*, id est, tamquam Beneficiati certæ Ecclesiæ sint adscripti, eoque titulo, ut Ministri Ecclesiæ ab ea sustententur: quo casu æquum est, ut se *totaliter* ministerio Ecclesiæ impendant, cujus stipendiis sustentantur.

Varians lectio.

Ulterius notandum, vocem illam *sæcularibus* deesse in Concilio, sed tamen in margine apud Labbæum *tomo 10. Concil. general, Col. 1515.* notam hanc adjici *in negotiis sæcularibus*, alias *forensibus negotiis*; indicium varias esse Codicum lectiones.

Denique notandum, quod Raymundus hic adjiciat aliqua verba ac secundam Canonis partem pertinentia; quæque repetuntur *in cap.* Sed nec 4. ẍ *ne Clerici vel Monachi*, in quo secunda hujus Canonis pars refertur, ut mox dicetur.

Plures Canones indistincte Clericis illud officium interdicunt.

Cæterum de Advocati officio Clericis vetito plures existunt Canones, qui & indistincte hoc officium Clericis interdicunt, tamquam eorum vocationi minus congruum; admodumque verisimile est, exceptiones hic memoratas demum invaluisse, postquam Canonibus Leges civiles a Collectoribus Canonum misceri, & in Scholis una cum Canonibus exponi cœperunt: quo factum, ut & Legum civilium studio Clerici se impenderint, sicuti deplorat ejus ætatis scriptor pius & eruditus Petrus Blesensis; & notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 6. c. 2.* Multumque invaluisse certum est, postquam Ju-

Judicia Ecclesiastica ad normam civilium formari cœperunt.

Clerico & Monacho vetita administrationes sæculares.

Secunda Canonis parte relata in dicto *cap.* 4. ꝟ *ne Clerici vel Monachi*, &c. decernitur, *ut nec procurationes Villarum, aut Jurisdictiones etiam sæculares, sub aliquibus Principibus, & sæcularibus viris, ut Justitiarius eorum fiat* (in Concilio & prima Decretalium Collectione, *justitiarii eorum fiant*, & rectius) *Clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem adversus hæc venerit* (*quia contra doctrinam Apostoli dicentis*: Nemo militans Deo implicet se sæcularibus negotiis, *sæculariter agit*) *ab Ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quod* (*officio Clericali neglecto*) *fluctibus sæculi, ut Potestatibus placeat, se immergit. Districtius autem decernimus puniendum, si Religiosorum quisquam aliquid prædictorum ausus fuerit attentare.*

Pro intellectu hujus Decretalis, sciendum per *procurationes Villarum* hic intelligi, gubernationes oppidorum, vel rerum publicarum & civilium administrationes; easque distingui a Jurisdictionibus sæcularibus, quarum Jurisdictionum occasione dicuntur fieri, Principum & sæcularium Virorum *Justitiarii*, id est, Judices.

Ita pro Judicis munere ponitur *Justitiaria* in legibus Siculis *lib.* 1. *tit.* 45. & 46. Specialiter vero *Regius Justitiarius* sumitur pro Judice causarum criminalium in *cap.* 5. ꝟ *de pignoribus*, & in *Clem. I. de Pænit. & remiss.*

Hos autem, pronuntiat Canon, ab ecclesiastico fieri ministerio alienos, pro eo *quod*, *officio Clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potestatibus sæculi placeant, se immergant.*

Ex ratione inflictæ pœnæ sat patet, hic non agi de eo, qui necessitate & charitate proximi exigente, particulare aliquod negotium, etiam civile, & pro persona laica procurandum suscipit; sed de illo, qui procurationes & officia sæcularia suscipit, quæ ita ipsum nata sunt occupare, ut vere dici queat, quod, *neglecto officio Clericali, fluctibus sæculi se immergat*, ac consequenter contraveniat doctrinæ Apostoli dicentis: *nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*. Qui textus pro causa prohibitionis hic quoque adducitur.

Recte notat Panormitanus, quod cum ratio prohibitionis sit generalissima, & ratio Legis præcipue sit attendenda, locum quoque habet dispositio Canonis in aliis officiis hic non expressis, quibus scilicet Clericus *implicat se negotiis sæcularibus* ad sensum Apostoli, vel ut loquitur Canon, *neglecto officio Clericali, fluctibus sæculi se immergit*.

Cum autem Religiosi, vi suæ Professionis magis a sæculi negotiis debeant esse sejuncti, quam Clerici sæculares, non mirum si Canon districtius puniendum decernat Religiosum, si aliquod prædictorum audeat attentare; prout in fine Canonis exprimitur.

CANON XIII.

Contra pluralitatem Beneficiorum. Cap. *Quia nonnulli* 3. ꝟ de Clericis non residentibus.

OBSERVATIO.

Per Lateranense in Decretalibus intelligunt Lateranense sub Alexandro III.

CANON XIII. refertur in *cap.* Quia nonnulli 3. ꝟ *de Clericis non resid.* tamquam ex *Concilio Lateranensi*, non designando de quo *Lateranensi* Concilio agatur, quemadmodum & varii hujus Concilii Canones in Decretalibus passim referuntur. Sed notant hic in margine Editores Romani, Decretum esse *Concilii Lateranensis sub Alexandro III. cap.* 13. adduntque, *nam cum aliud non dicitur, intelligendum de Lateranensi sub Alexandro III.*

Pluralitas Beneficiorum Curatorum.

Canon hic primo ponit abusum, quo nonnulli *modum avaritiæ non ponentes*, Dignitates diversas ecclesiasticas, & plures Ecclesias Parochiales contra Sacror. Canonum instituta nitebantur accipere.

Hunc abusum ex avaritia pullulantem reprobat Concilium. *Quia cum unum officium vix implere sufficiant stipendia sibi vendicant plurimorum.*

De residentia.

Cum autem hic abusus præcipue incrementum suum sumeret, sub prætextu quod Beneficia & Officia concedi possent iis, qui nec *residere*, nec *per se* officio suo fungi possent, statuitur, in posterum ubi *Ecclesia, vel Ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quæratur, quæ residere in loco, & curam ejus per se ipsam exercere valeat. Quod si aliter actum fuerit, & qui receperit, quod contra sanctos Canones accepit, amittat; & qui dederit, largiendi potestate privetur.*

Evidens est ex ipso contextu, mentem Concilii esse, ut qui officium Ecclesiasticum suscipit, teneatur in Ecclesia residere, & per *seipsum* officio deservire. Unde & notat hic Glossa *per seipsum debet quis residere, & non per Vicarium.*

Hæc autem *personalis* residentia, & *personalis* officii Ecclesiastici persolutio, efficacissimum indubie est adversus pluralitatem Beneficiorum remedium, cum unus idemque rarissime queat *per se* plurium Beneficiorum officia implere. Nec aliunde pluralitas Beneficiorum invaluit, quam ex perversa hac persuasione, quod officio Beneficii *per Vicarium* quis satisfacere possit.

Hinc quia de Jure communi omne Beneficium exigit *personalem residentiam*, & *personale* officium; uti hic monet Glossa verbo, per *seipsum*, concludunt quoque communiter Canonistæ, de jure communi, omnia Beneficia esse incompatibilia, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 3. *cap.* 1. alias *tit.* 20.

CANON XIV.

Rursus contra exorbitantem pluralitatem Præbendarum, Cap. *Quia in tantum* 5. ꝟ de Præbendis, Cap. *Præterea* 4. ꝟ de Jure Patronatus, & Cap. *Probibemus* 19. de Decimis.

OBSERVATIO.

Aliqui habebant sex & plures Ecclesias.

CANON XIV. plura habet membra, eaque admodum distincta.

Primo membro, quod extat in *cap.* quia in tantum 5. ꝟ *de Præbendis*, agit contra pluralitatem Præbendarum, quæ in tantum per quorumdam processerat ambitionem, ut non *duas vel tres* (sed addit Canon (*a*) *sex aut plures*) *Ecclesias perbiberentur habere.*

Canones ab Alexandro III. conditi, ac in Concilio Lateranensi publicati.

Porro ex verbis Canonis haud obscurum est, potius hic loqui Pontificem, quam Concilium; dicit enim: *Per fratres & Coepiscopos nostros* (Canon addit, *Charissimos*) *emendari præcipimus*: quæ non videntur Concilio loquenti attribui posse.

Unde nec in Decretalibus hic Canon adscribitur Concilio Lateranensi, sed *Alexandro III. in eodem*; id est in Concilio Lateranensi, de quo in præcedenti Decretali *eod. tit.*

Cum autem hujusmodi verba, & similis inscriptio in nonnullis aliis huic Concilio adscriptis Canonibus occurrat; admodum verisimile est, etiam illos auctoritate Alexandri III. primum compositos, postmodum Concilio fuisse prælectos, & in eodem publicatos: atque Alexandro adscribi in *Concilio*, quia in *Concilio* eos publicavit; ut supra monuimus.

Residentia.

Præcipitur autem Episcopis, ut de multitudine Præbendarum provideant, id est, eam cohibeant, utpote quæ *Canonibus inimica sit, & quæ dissolutionis materiam, & vagationis inducit, certumque continet periculum animarum.*

Quia autem frequenter contingit, quod in idoneis Beneficia Ecclesiastica conferantur prætextu providendi aliquorum indigentiæ; declarat Canon, eorum, *qui Ecclesiis* (C. *digne*) *deservire valeant*, se velle (C. *Ecclesiasticis Beneficiis*) *indigentiam sublevari.*

Noluit ergo intuitu *solius indigentiæ* Beneficia etiam sine cura animarum, ut sunt Præbendæ, conferri, sed eorum duntaxat indigentiam sublevari per Beneficia, qui *Ecclesiis* (C. *digne*) *deservire* valeant, id est, injunctum officium *per se ipsos* obire.

Hinc & concluditur, quod de Jure communi, & vigore hujus Decretalis Canonicatus & Præbenda requirant personalem residentiam.

Contra Patronos Laicos, qui Pastores instituere tentant.

Secundo membro Canonis relato in *cap.* præterea 4. ꝟ *de Jure Patronatus*, anathemate feriendos decernit Laicos, quorum *audacia* eousque processisse dicitur, *ut Episcoporum auctoritate neglecta, Clericos instituant in Ecclesiis, & removeant, cum voluerint. Possessionem quoque, atque alia bona Ecclesiastica pro sua voluntate plerumque distribuant*. Ita Raymundus. At in Concilio, uti & in prima Decretalium Collectione, post verbum *distribuant*, additur: *& tam Ecclesias ipsas, quam earum homines, talliis & exactionibus præsumant gravare*: ac tum demum subjicitur; *eos qui amodo ista commiserint, anathemate feriendos decernimus*. Hic rursus adverte Raymundum etiam decreta, sub nomine Conciliorum edita, subinde alterasse.

Hoc loco agi præsertim de Laicis Patronis Ecclesiarum, uno consensu tradunt Canonistæ.

Hinc & deducunt, Patronos, licet habeant jus præsentationis, non posse tamen propria auctoritate Clericos *instituere*, sive titulum Ecclesiasticum dare; uti nec de bonis Ecclesiæ disponere. Videri possunt, quæ hac de re notavi in *Jure Eccles. Tomo III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 9. *cap.* 1. alias *tit.* 26.

Contra Clericos sic institutos.

Porro non tantum Laici hoc Canone anathemate feriuntur, qui Clericos *propria* auctoritate instituere, & amovere præsumunt; sed & decernitur, ut *Clericus, qui Ecclesiam per Laicos sine proprii Episcopi auctoritate receperit, communione privetur: & si perstiterit, a ministerio ecclesiastico, & ordine deponatur.*

De exemptione Clericorum a Foro sæculari.

Tertio Canonis membro (quod extat in prima Decretalium Collectione, sub titulo de *Foro competenti*, *Cap.* 6. quodque omisit Raymundus), decernitur, *laicos a communione fidelium segregandos, qui Ecclesiasticas personas, & ipsos etiam Episcopos suo judicio stare de cætero præsumpserint compellere.*

Per-

(*a*) Deinceps varians Lectio *Canonis* Parenthesi inclusa, notabitur littera C, majuscula; uti superius jam observatum est.

Personas Ecclesiasticas, ac signanter Episcopos a judicio Laicorum esse (inspecto jure Decretalium) exemptos, praecipue in criminalibus, constat; tametsi quoad inferiores Clericos in criminalibus, & generaliter quoad omnes in causis civilibus, posterior aetas aliquas circa hanc exemptionem moderationes & exceptiones induxerit, uti latius *in Jure Eccles. Tomo IV. parte 3. tit. 1. cap. 5. & 6.* alias *cap. 4.* & *tit. 3. cap. 2. 3. & 4.* alias duntaxat *cap. 2. & 3.* notatum est.

Sane in hoc Concilio, uti & recentioribus, quae per RR. Pontifices potissimum dirigebantur, & quorum Decreta per Pontifices praeformabantur, sciuntur, plura de hac immunitate personali & reali occurrere, quae hodie hic & alibi non sunt recepta.

Laici Ecclesiis Parochialibus Decimas restituant.

Denique quarto membro Canonis relato in *Cap.* prohibemus 19. ※ *de Decimis*, prohibetur, *ne Laici decimam (C. decimas) cum animarum suarum periculo detinentes, in alios Laicos, aliquo modo possint transferre. Si quis vero receperit, & Ecclesiae non reddiderit, Christiana sepultura privetur.*

Per *Ecclesiam*, cui *Decimae* restituendae dicuntur, hic intelligi Ecclesiam *Parochialem*, cui de Jure decimae competunt, uno consensu tradunt Canonistae; & notavi in *Jure Eccles. Tomo III. part. 2, sect. 4. tit. 2. cap. 6.* alias *tit. 53.* ibi una ostendi, quomodo Monasteria, tum ab Episcopis, tum a Romanis Pontificibus licentiam sollicitaverint, ut decimas de manu Laicorum recipere possent; & quare Laici potius in Monasteria Monachorum, vel Canonicorum Collegia, quam in Ecclesias Parochiales eas dimittere ambirent.

Dein eodem loco *cap. 5.* ostendi, quod hoc Decretum Concilii Lateranensis, ex Canonistarum interpretatione, eum sensum acceperit, quasi hoc Decreto declaratum esset, Laicos posse decimas *ante* hoc Concilium acquisitas & possessas tuto retinere; sed nullas de *novo* acquirere prohiberentur: licet vix credi possit, quod hic sit genuinus & verus hujus Decreti sensus.

CANON XV.

Bona ex Beneficio Ecclesiastico acquisita post mortem Beneficiati redeant ad Ecclesiam. Et ne Decani sub pretio statuantur. Cap. *cum in Officiis* 7. ※ de Testamentis, & Cap. *praeterea* 1. ※ Ne Praelati vices suas.

OBSERVATIO.

An quis de bonis Ecclesiae testari queat?

CANON XV. in duas partes dividitur, quarum prima relata in *Cap.* cum in Officiis 7. ※ *de Testamentis*, decernitur, quod *sive Clerici intestati decesserint, sive aliis conferre voluerint* bona ab Ecclesia accepta, *penes Ecclesiam eadem bona remanere debeant.*

Ex hac Decretali concludunt Canonistae, Clericos de bonis *ab Ecclesia*, seu ratione beneficii acquisitis, de Jure testari non posse; quod & aliis Canonibus saepius constitutum fuit.

Verum consuetudine sensim contrarium invaluit; uti latius deduxi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 1. cap. 7.* alias *tit. 32.* ibi & notavi, quibus gradibus ad hodiernam tandem consuetudinem dilapsi simus, & quae sit hujus consuetudinis vis: quodque necessitas impetrandi licentiam testandi ab Episcopis, quae in quibusdam Dioecesibus obtinet, sit pristini illius Juris quoddam restans vestigium.

Episcopus nil lucri accipiat a suis Officialibus, vel Archipresbyteris.

Altera Canonis parte relata in *Cap.* praeterea 1. ※ *Ne Praelati vices suas, &c.* reprobatur, quod *in quibusdam partibus sub pretio statuantur, qui Decani vocantur, & pro certa pecuniae quantitate Episcopalem jurisdictionem exercent.*

Contra hunc abusum ordinatur, ut *qui de caetero id praesumpserit, officio suo privetur, & Episcopus conferendi hoc officium potestatem amittat.*

Nomine Decanorum hic intelligi Archipresbyteros rurales spiritualem exercentes jurisdictionem, notat Glossa.

Et licet tantum fiat mentio *Decanorum*, indubitatum tamen est per Decretum hoc esse generaliter reprobatum abusum, quo Episcopi captant lucrum ex Jurisdictione, quam suis Officialibus, aliisque ministris committunt. Nam uti recte notat hic Panormitanus, „ quando Episcopus capit pecuniam ab Officiali, tum „ videtur vendere ipsam Jurisdictionem; & tendit in „ gravamen subditorum; quia Officialis ut aliquid lu„ cretur ultra pecuniam datam Superiori, per fas & „ nefas induceretur ad extorquendum poenam, & mo„ dicam culpam faciet graviorem, & saepe puniet bur„ sam, ubi punienda esset persona. Ex hoc ergo (ait) „ multa mala proveniunt „.

CANON XVI.

Quod major ac sanior pars Capituli praevalere debeat. Cap. *cum in Cunctis* 1. ※ de his, quae fiunt a majore parte Capituli.

OBSERVATIO.

Major & sanior pars Capituli in constitutis concludendis praevalet.

CANON XVI. relatus in *Cap.* Cum in cunctis 1. ※ *de his, quae fiunt a majore parte Capituli*, decernit, ut id, *quod a majori & saniori parte Capituli fuerit constitutum, praevaleat semper, & suum consequatur effectum, etiam appellatione remota, nisi a paucioribus & inferioribus aliquid rationabiliter objectum fuerit & ostensum.*

Monet Panormitanus hic „ duo requiri ad hoc ut „ valeat gestum in Capitulo: Primo quod *major* pars „ decreverit. Secundo quod illa major sit *sanior*, sci„ licet respectu consilii & materiae „.

Unde & Glossa hic monet, quod major pars sit, quae *majori ratione & pietate nititur.*

Et quidem Innocentius III. consultus super electione facta a Capitulo Catalaunensi de Episcopo, electionem Rhemensis Canonici sententialiter irritandam duxit in *Cap. Ecclesia vestra 57.* ※ *de Elect. Cum major & Sanior* (ait) *pars non consenserit in eumdem;* quam requiri, auctoritate praesentis Canonis adstruxerat, dicens: „ cum ex *Lateranensi* Concilio in ordinationi„ bus Ecclesiarum major & *sanior* pars Capituli exi„ gatur „. Hic Glossa ad verbum *Lateranensi*, ad praesentem nostrum Canonem seu Decretalem remittit.

Hinc & Canonistae concludunt, non tantum in deliberatione super particularibus negotiis Capituli, sed & in electionibus, de Jure communi requiri *majorem* & *saniorem* partem Capituli; voluntque non tantum numeranda, sed & ponderanda suffragia: & per consequens, Canonicorum non esse censenda ejusdem ponderis & auctoritatis, ita ut magis ponderet vox *prudentis*, quam *insipientis* seu *parum sapientis*, uti loquitur Panormitanus ad citatum *Cap. 57.* ※ *de Elect. num. 7.* qui ibidem *num. 11.* ait „ quod sanioritas consistat in auctoritate, „ zelo, & merito „: quae ibidem latius deducit.

Hodie non amplius ponderantur suffragia.

Postquam autem electiones coeperunt fieri per suffragia *occulta*, coepit haec suffragiorum ponderatio in desuetudinem abire: immo postquam etiam visum est ex ea suffragiorum collatione & ponderatione infinitas altercationes & jurgia, aliaque innumera incommoda oriri, sensim totaliter in desuetudinem abierunt: & tam in electionibus, quam in aliis actibus Capitularibus, suffragia numerari non ponderari coeperunt; quod & hodie servatur.

Resolutioni Capitulari vel unus potest reclamare.

Illud circa praesentem Canonem observant Doctores, quod licet regulariter obtineat, quod major pars Capituli praevaleat, & ejus resolutio reputetur pro resolutione totius Capituli possit tamen *minor* pars, immo vel unus de Capitulo, se resolutioni Capituli opponere, monetque hic Panormitanus, quod *minor* pars contradicens non teneatur probare coram majore parte rationem suae contradictionis, sed adeundus sit Superior ipsius Capituli.

Executioni tamen haec mandatur, quoadusque coram Superiore rationabilis contradictio probetur.

Hoc autem notat Hostiensis, quod, dum *minor* pars appellat a resolutione majoris partis, possit resolutio executioni mandari, quoadusque *minor* pars coram Superiore, ad quem fuit appellatum, ostenderit *rationabiliter* contradictum; & consequenter haec verba, *appellatione remota*, intelligenda sint de appellatione quoad effectum *suspensivum.*

Juramentum de servandis Constitutionibus Capituli.

Addit praeterea Canon: *nec constitutionem nostram* (in margine notatur in Corpore Canonico, *vestram*) *impediat, si forte aliquis ad conservandam Ecclesiae suae consuetudinem, se juramento dicat adstrictum: nec enim juramenta, sed potius perjuria sunt dicenda, quae contra utilitatem Ecclesiae & Sanctorum Patrum veniunt instituta.*

Hic notandum, *Juramentum* a Canonicis praestitum, praesertim de conservandis juribus & consuetudinibus Ecclesiae, non esse assumendum ad tegendum fraudes aut injustitias, aut contraveniendum *publicae* utilitati Ecclesiae, cui commodum hujus particularis Ecclesiae cedere debet.

Id merito advertant Canonici, qui non raro praetextu hujus juramenti de conservandis juribus Capituli, renuunt solvere, quae de jure aliis debentur, puta Parochis, convenientem & congruam competentiam, aut in juribus suis tuendis justo sunt rigidiores, nonnunquam etiam cum scandalo fidelium.

Denique concludit Canon: *si quis autem hujusmodi consuetudines, quae nec ratione juvantur, nec sacris conveniunt institutis, jurare praesumpserit: donec dignam egerit poenitentiam, a perceptione sit Dominici Corporis alienus.*

Notat hic Hostiensis, quod „ si quis receptus in Ca„ nonicum jurat *in genere*, se servaturum omnes Con„ stitutiones Ecclesiae, antequam recipiatur; & postea „ reperiat aliquam irrationabilem; & quidem ad ip„ sam servandam (ait) non adstringitur vi juramenti „ praestiti, sed & consulo juranti *generaliter*, quod sic „ dicat, juro me servare omnes Constitutiones & con„ sue-

„ suetudines hujusmodi Ecclesiæ justas, possibiles, & „ honestas, & rationabiles, quæ de facto servandæ fue- „ rint, & de jure „. Rectum ac salubre consilium, ut omnis perjurii evitetur periculum.

CANON XVII.

De abusu Juris Patronatus. Cap. *Quoniam* 3. ẍ de jure Patronatus.

OBSERVATIO.

Patroni unicum præsentent in pastorem.

CANON XVII. relatus in *cap.* Quoniam 3. ẍ de *jure Patronatus*, agit de Fundatoribus *Ecclesiarum*, aut de hæredibus *eorum*, qui, *potestate*, *in qua eos Ecclesia hucusque sustinuit*, *abutebantur* (nimirum C. *cum in Ecclesia Dei unus debeat esse qui præsit*, *ipsi plures sine respectu subjectionis eligere moriuntur*).

Hæc verba *sine respectu subjectionis* omittuntur a Raymundo; habentur tamen, non tantum in Concilio, sed etiam in prima Collectione, multumque faciunt ad elucidationem textus.

Ex his enim intelligitur, quod Fundatores sive Patroni, eorumve hæredes, plures eligere molirentur *sine respectu subjectionis* ad eum, qui Ecclesiæ præest, & qui curam ejus habere debet, scilicet, Episcopum.

Dein aliam rationem addit: *& cum una Ecclesia unius debeat esse Rectoris*, *pro sua dissensione plurimos repræsentant*. Notandum, quod in Concilio, uti & in prima Decretalium Collectione pro *dissensione*, legatur *defensione*, & in pluribus Codicibus, & apud Guillelmum Neubrigensem legatur *dispensatione*; quæ varietas & in nota Marginali Decretalium indicatur. Videtur autem huic materiæ magis congruere lectio *pro sua defensione*, seu *dispensatione*, id est, in vim suæ *advocatiæ*, aut *Juris Patronatus*, quod *defensio & dispensatio* dici potest: eo quod Patroni dicantur Ecclesiarum *defensores*. Vide Franciscum de Roye in *Commentario* ad hunc textum.

Porro ad obviandum incommodis ex hac fundatorum sive Patronorum laicorum dissensione provenientibus, præsenti Canone duo statuuntur.

Primo, *ut si forte in plures partes* (seu *personas*, uti legit Contius) *Fundatorum vota diviserint*, *ille præficiatur Ecclesia*, *qui majoribus meritis*, *& plurimorum eligitur & approbatur consensu*.

Is constituatur, qui plura habet suffragia, modo sit idoneus.

Quia vero sæpe difficulter probari potest, quis *majoribus juvetur meritis*, tandem receptum fuit, illum esse instituendum, qui *plurimorum eligitur & approbatur consensu*, modo sit *idoneus*.

Quemadmodum in foro *externo* sustinetur electio idonei, magis idoneo prætermisso; juxta expositionem Glossographi, qui ad verbum *majoribus*, quærens „ numquid requireretur quod præsentatus majoris sit meriti; „ & quod plures eum præsentent? Respondet: Hoc „ videtur velle hæc Littera, sed videtur sufficere, si „ sit *idoneus*, dum tamen habeat majorem partem alius „ sit, licet melior „. De hac præferentia digni præ digniore in foro externo, vide quæ dicta sunt in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 14. cap. 2.* alias *tit.* 31.

Alioqui Episcopus providebit.

Subjungitur autem ulterius in cap. 1. *si autem hoc sine scandalo esse nequiverit*, *ordinet Antistes Ecclesiam*, *sicut melius eam secundum Deum viderit ordinandam*. Id est, si illum, qui a pluribus est præsentatus *sine scandalo* instituere nequeat: „ puta (ait hic Hostiensis) „ quælibet pars potens est, & dicit: quod si alius con- „ stituatur quam suus, *gladius* ultor erit, nec potest „ aliquatenus refrenare „.

Et sane olim contentiones super præsentationibus ad Beneficia præsertim majora in tantum subinde exarsisse, ut Patroni de iis litigantes ad arma prosilirent, iisque terminandis duella sustinerent, probatur ex Cap. 1. ẍ *de Purgatione vulgari*: ubi videmus Sedem Apostolicam consultam, *utrum super Ecclesiarum possessionibus debeant duella sustineri*.

Simili ergo casu occurrente, debet Episcopus Ecclesiæ vacanti providere, *sicut melius secundum Deum viderit* expedire; puta, interim instituendo Deservitorem, seu Vicarium, qui Ecclesiæ in spiritualibus, & temporalibus, lite pendente, curam gerat.

Hodie apud Judices Regios litigatur de Recredentia.

Hodie plures præsentati apud Regios judices agunt vel interdicto *Uti possidetis*, vel *Unde vi*, & celeriter uni ex iis adjudicatur *Recredentia*, ut loquuntur; vel judices illum in pleno possessorio tuentur, uti monet de Roye hic, & notoria praxis ostendit ut latius deduxi in *Jure Ecclesiast. Tom. III. parte 2. sect. 3. tit. 8. cap.* 5. alias *tit.* 25.

Quæstione super jure Patronatus intra tres menses non decisa Episcopus providet.

Si contingat, quæstionem oriri super Jure Patronatus inter duos, ac singuli prætendant sibi privative ad exclusionem alterius jus illud competere, eo casu constituitur hoc Canon, ut Episcopus similiter *ordinet Ecclesiam*, *sicut melius secundum Deum viderit ordinandam*, si intra *quatuor*, (in Concilio & prima Decretalium Collectione legitur *infra tres*) *menses* non fuerit definitum, cui competet jus Patronatus.

Secundum hanc decisionem scripsit Conventrensi Episcopo Innocentius III. in *Cap.* Cum propter 27. ẍ *de Jure Patron.* quod „ si de Jure Patronatus quæstio fue- „ rit inter aliquos; & ab eo, cui competit, intra „ *quatuor* menses non fuerit definitum, ex tunc Eccle- „ siam ipsam de persona non differat idonea ordinare: „ ita quod illi ex hoc non debeat imposterum præju- „ dicium generari, qui jus evicerit Patronatus „.

Evidens est ex hoc Innocentii rescripto, quod in simili casu, Episcopus non instituat Clericum tanquam *deservitorem*, qui ad tempus deserviat, sed ut *verum Beneficiatum* & *Rectorem* Ecclesiæ.

Ipse itaque Patronus ob lapsum *quatuor* mensium, ea vice privatur jure præsentandi, sed tamen Clericus institutus debet eum, qui *verus* Patronus fuerit declaratus, ut talem agnoscere, & colere, manetque ei jus præsentandi *imposterum* salvum uti hic notant Doctores; qui & monent, *specialiter* id hic esse constitutum, ne ob Patronorum discordias Ecclesiæ maneant vacantes: cum alias, sicuti de Jure contra *non valentem* agere, non currit præscriptio: ita nec deberet currere contra Patronum *non valentem* præsentare: quod & insinuatur in ipsa integra Decretali, quæ extat in tertia Decretalium Collectione, titulo de Jure Patronatus *Cap.* 2. ubi hæc leguntur: *Cum propter discordias Laicorum non debeat Ecclesiis præjudicium generari*, *grave gerimus & indignum &c.* Vide quæ hac de re dixi in *Jure Eccles. tom. 1. parte 2. sect. 3. tit. 8. cap.* 5. alias *tit.* 25.

CANON XVIII.

De Constituendo Magistro pauperum Clericorum. Cap. *Quoniam* 1. ẍ de Magistris.

OBSERVATIO.

In Cathedrali Ecclesia Beneficium detur Magistro, qui gratis doceat Clericos.

CANON XVIII. relatus in *Cap.* Quoniam 1. ẍ *de Magistris*, sed parte a Raymundo omissa, & a Contio suppleta, statuitur, ut *per unamquamque Cathedralem Ecclesiam Magistro*, *qui Clericos ejusdem Ecclesiæ*, *& Scholares pauperes gratis doceat*, *competens aliquod Beneficium præbeatur*, *quo docentis necessitas sublevetur*, *& discentibus via pateat ad doctrinam*.

Secundo statuit: *pro licentia docendi nullus pretium exigat*, *vel sub obtentu alicujus consuetudinis*, *ab iis*, *qui docent*, *aliquid quærat*. Ita legitur in Decretalibus, & in Concilio. Contius autem legit: *quoi docent*: sed, uti ex contextu apparet, manifesto errore; mens enim Concilii est, ne pro *licentia docendi*, aut ab iis, qui ad docendum constituuntur, aliquid exigatur: sed *gratis* constituantur, ne & Scholaribus onerosi esse deberent: & ut ad docendum capaciores, sine munerum acceptione promoverentur.

Quia hoc Decretum innovatum fuit in Concilio *Lateranensi* sub Innocentius III. cujus Constitutio extat in *cap.* Cum nonnullos 4. ẍ *de Magistris*, notas hic nullas adjicimus.

CANON XIX.

Ne Magistratus sæculares Clericis onera imponant. Cap. *Non minus* 4. ẍ de Immunit. Eccles.

OBSERVATIO.

CANON XIX. relatus in *Cap.* non minus 4. ẍ *de Immunitate Eccles.* agit adversus *Consules civitatum*, *& Rectores*, *nec non & alios*, *qui potestatem habere videntur*, *qui tot onera frequenter imponunt Ecclesiis*, *& tot angariis eas affligunt*, *ut eis*, *quod Jeremias deplorat*, *competere videatur*: *princeps provinciarum facta est sub tributo*, *sive quidem fossata*, *sive expeditiones*, *seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda*, *de bonis Ecclesiarum & Clericorum & pauperum Christi usibus deputatis*, *volunt fere cuncta compleri*.

Quid Angaria.

Angarias appellant Imperatores, Provincialibus impositam *onerum vehendorum*, bajulorumque necessitatem, in *L. 11. Cod. de Sacrosanct. Eccles.* & *L. 2. Cod. de Episc. & Cler.* Sive *Angariæ* erant, jumentorum & plaustrorum præstationes ad transvectionem annonæ militaris, aliarumque specierum Fiscalium, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 4. cap. 1. n. 11.* alias *tit.* 35. At in hac Constitutione videntur generalius sumi pro cujuscumque oneris impositione, ut in notis ad hanc Decretalem observavit Gonzales.

Quid Fossata.

Fossata hic sumuntur pro locis *munitis*, seu ad castra munienda factis; de quibus Modestinus in *L. 3. ff. de re milit.* dicit: *Qui a fossato recedit*, *capite puniendus est*.

Ut autem a similibus exactionibus, & oneribus subleventur Ecclesiæ, præsenti Canone *sub anathematis districtione fieri de cætero talia prohibentur*; *nisi* Episcopus *&* Clerus *tantam* necessitatem *vel* utilitatem aspexerint, *ut absque ulla* exactione (C. *coactione*) *ad relevandas communes utilitates vel necessitates*, *ubi Laicorum non suppetunt facultates*, *subsidia per Ecclesias existiment conferenda*.

Si autem Consules (pergit Caput) *aut alii de cætero ista commiserint*, *& commoniti desistere noluerint*, *tam ipsi quam fautores eorum excommunicationis se noverint subjacere*, *nec Communioni reddantur*, *donec satisfactionem fecerint competentem*.

Hic Canon renovatus fuit in Concilio Lateranensi

Canon hic renovatus in Concilio Lateranensi sub Innocentio III.

sub Innocentio III. *Can.* 46. additis nonnullis pro firmiore ejusdem executione, cujus *observationem* consule.

CANON XX.

Contra Torneamenta, seu Ludos Gladiatorios. Cap. *Felicis* 1. ✠ de Torneamentis.

OBSERVATIO.

In Torneamento occisis, quamvis reconciliatis Ecclesiastica sepultura negetur.

CANON XX. relatus in *Cap.* Felicis ✠ *de Torneamentis*, renovat Constitutiones Innocentii II. & Eugenii III. Pontificum, quibus fieri prohibet, *detestabiles illas nundinas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto convenire solent, & ad ostentationem virium suarum, & audaciæ temere congredi, unde & mortes hominum, & animarum pericula sæpe proveniunt. Quod si quis eorum ibi mortuus fuerit, quamvis ei poscenti pænitentia non negetur, Ecclesiastica tamen careat sepultura.*

Constitutiones, quarum hic meminit Canon, sunt *Canon* 14. Concilii Lateranensis sub Innocentio II. & *Canon* 12. Concilii Rhemensis sub Eugenio III. quibus ad verbum præsens Canon continetur; nisi quod hic explicationis causa addantur hæc verba: *quas vulgo torneamenta vocant*: & in citatis Conciliis post verbum *pœnitentia*, addatur *& Viaticum*; atque ita legatur: *pœnitentia ei & Viaticum non negetur*.

Per Viaticum videtur aliquando intellecta reconciliatio in fine vitæ.

Cum autem sic mortuo denegetur Ecclesiastica sepultura, fit verisimile est, in citatis Conciliis per *Viaticum* non intelligi *Sacram Eucharistiam*, sed reconciliationem necessariam, quæ subinde nomine *Viatici* intelligitur. Nam parum verisimile est, quod Ecclesiastica sepultura negaretur ei, qui Eucharistiæ particeps fuisset. Cum autem nomen *Viatici* labente tempore sumptum fuerit pro Sacra Eucharistia moribundis subministrata, nomen *Viatici* in præsenti Canone fuit omissum, forte ne videretur Eucharistia indulta ei, cui Ecclesiastica sepultura negatur: forte etiam ad incutiendum majorem terrorem negata fuit Eucharistia, quæ antea concedebatur (*a*).

Quid Torneamenta?

Ex contextu Canonis manifestum est, *torneamenta*, quæ hic prohibentur, fuisse ludos similes Gladiatoriis & Circensibus, qui tanquam nefanda & crudelia spectacula jam pridem legibus Imperatorum prohibiti fuere, uti videre est in titulo Codicis Justinianæi & Theodosiani *de Gladiatoribus*.

CANON XXI.

De Treuga & Pace. Cap. *Treugas* 1. ✠ de Treuga & Pace.

OBSERVATIO.

Quid & quotuplex Treuga?

CANON XXI. relatus in *Cap.* Treugas 1. ✠ *De Treuga & Pace*, determinat tempus, quo *Treugas* observari oportet; & quomodo procedendum sit contra *treugarum* infractores: injungitque Episcopis, ut communi consilio & auxilio ad pacem firmiter tenendam allaborent.

Ut hic Canon intelligatur, notandum, quod *Treuga* hic dicatur *securitas præstita rebus, vel personis, nondum discordia plene finita*, ut hic notat Glossa.

Hæc autem *Treuga* est vel *Conventionalis*, vel *Legalis*, vel *Canonica*, id est, legibus seu Canonibus etiam sine partium consensu decreta; qualis est, cujus in præsenti Canone fit mentio.

Sæculo IX. & seqq. solebant lites & discordias armis terminare.

Porro ad clariorem intelligentiam eorum, quæ de *Treuga* in Decretalibus, Canonibus, & auctoribus Ecclesiasticis occurrunt; sciendum quod sæculo IX. & sequentibus prava consuetudo in quibusdam partibus invaluisset, ipsis etiam sæculi *legibus* aliquatenus connniventibus, ut nimirum injurias *sibi illatas* quivis etiam privatus a privato, etiam privata auctoritate vindicarent; quin & lites causasque civiles & privatas telis & gladiis inter se pugnantes deciderent. Ut late describit S. Agobardus, Libro *adversus Legem* Gundobardi oblato Ludovico Pio Imperatori, ubi *n.* 7. scribit, quod hinc accideret *ut frequenter non solum valentes viribus, sed etiam infirmi & senes lacessantur ad certamen & pugnam, etiam pro vilissimis rebus. Quibus feralibus certaminibus contingunt homicidia injusta, & crudeles ac perversi eventus judiciorum, non sine amissione fidei & charitatis, ac pietatis, dum putant Deum illi adesse, qui potuerit fratrem suum superare, & in profundum miseriarum dejicere. Hic est pessimus error, & ordo confusus, ut pro talibus perversitatibus, & Scriptura veritatis contemnatur, & concordia Christiana dispereat, & de Deo, qui natura bonus est, tam indigne sentiatur, ut faveat rapacibus & adversetur miseris*".

Multis ibidem hunc morem improbat Agobardus, ut & in libro *contra judicium Dei*; ostenditque esse Evangelium contrarium pro rebus temporalibus *pugnam* inire, & fratri *necem* inferre; stultumque, & Sacris Scripturis adversum esse, promittere adjutorium *Divinum* certo adfuturum ei, qui pro se habet justitiam causæ; adeoque sacrilege ac superstitiose, pugnam adhiberi tanquam certum medium cognoscendi justitiam causæ; ideoque & stulte vocari *judicium Dei*.

Etiam pro bonis Ecclesiæ, aut Monasteriorum.

Verum non obstante hac Agobardi, aliorumque piorum virorum demonstratione, abusus hic non tantum mansit, sed & incrementum in dies sumpsit; in tantum ut in hoc quoque discrimen, succedaneis datis militibus, Clerici & Monachi venire, & pro terrenis & transitoriis Ecclesiæ facultatibus pugnare, & ad certamen venire cogerentur. Ut scribit Petrus Damiani *Lib.* 4. *Epist.* 9. aliique ejus temporis auctores.

Synodi adversus ist hæc flagitia.

Cum igitur viderent Episcopi, ex hac prava consuetudine, innumera committi homicidia, & flagitia, odiaque foveri, cœperunt ipsi, præsertim in Aquitania, vicinisque partibus congregari, & de pace sancienda deliberare, uno ex illis testificante, *cœlitus sibi delatas esse litteras, quæ pacem monerent renovandam in terra*; uti scribit Sigebertus in *Chronico ad an.* 1033. tuncque composita fuit formula monitorii edicti, quæ aperte docet, ad hæc privata bella potissimum Episcopos respexisse: *arma quilibet non ferat, directa non repetat, sui sanguinis, vel cujuslibet proximi ultor minime existens, percussoribus indulgere teneatur.* Hoc in publicis Episcoporum consessibus præsente populi amaritudine recitatum, certatim ab omnibus admissum fuit: *ut per manus Episcoporum baculum ad cœlum elevarent, ipsique palmis extensis ad Deum, pax, pax, pax unanimiter clamarent.* Teste Rodulpho Glabro, *Libro quarto Historiar. Capite quinto.*

Verum ut idem Historicus narrat, vix quinquennio *Patris* hujus fœdera durarunt, quin ad pristinos mores redierint, ac cœperint furiis in se mutuo ferrum stringere.

Treuga Domini a Feria 4. vespere, usque ad feriam 2. mane per totam Galliam.

Videntes ergo Episcopi, se frustra tentasse pacem absolutam, & justitiam inter privatos statuere, nullamque spem apparere, pravum hunc ac abominandum pugnandi morem penitus ac radicitus extirpandi, deliberarunt tandem Episcopi Gallicani anno 1041. cum prævalente malitia impossibile videretur, duræ frontis homines a solitis certaminibus revocare, ut saltem ad minus ab his pugnis & certaminibus abstinerent certis quibusdam diebus Deo specialiter sacris.

Et quidem teste citato Rodulpho Glabro, *Lib.* 5. *Cap.* 1. *Primitus in partibus Aquitanicis, deinde paulatim per universum Galliarum territorium contigit firmari pactum propter timorem Dei pariter & amorem, taliter ut nemo mortalium a feria 4. vespera; usque ad secundam feriam incipiente luce, ausu temerario præsumeret quippiam alicui hominum per vim auferre, neque ultionis vindictam a quocumque inimico exigere, nec etiam a Fidejussore vadimonium sumere: quod si ab aliquo fieri contigisset contra hoc decretum publicum, aut de vita componeret, aut a Christianorum consortio expulsus patria pelleretur.*

Addit idem auctor, hoc insuper universis placuisse, ut pactum illud *Treuga Domini* vocaretur.

De hac *Treuga* loquitur S. Ivo Carnotensis, qui eo tempore vivebat, scribens *Epist.* 44. secundæ editionis: *exspectantes a vobis meliora & viciniora saluti, toleramus imperfectionem vestram, dissimulamus impietatem, & cum abundante iniquitate sanare vos perfecte nequeamus, malumus infirmos & saucios vos habere quam penitus mortuos. Rogamus igitur & obsecramus, ut saltem hos quatuor dies, quibus Dominus Salvator noster medicinalia salutis nostræ evidentius operatus est, pacifice firmiter habeatis.*

Hinc manifestum est, Episcopos Gallicanos nullatenus bella sive pugnas illas inter privatos aliis diebus ut *licitas* probasse, sed cum primo suo *pacis* Decreto ea tollere frustra se tentasse viderent, hoc saltem levi remedio inveterato morbo medicinam aliquam adhibere instituerunt, qua, si non omnino cessaret, saltem restringeretur malum hoc.

Hanc *Treugam* non tantum Episcopi, sed & Romani Pontifices in variis Conciliis probarunt, atque ad alia nonnulla tempora extenderunt.

A Pontificibus Romanis approbata & extensa per Adventum, Quadragesimam & ultra.

Et quidem hoc Canone extenditur *ab Adventu Domini usque* ad Octavas Epiphaniæ, & a Septuagesima usque ad Octavam Paschæ.

De hac itaque *Treuga & pace* agitur in præsenti Canone; uti & toto titulo Decretalium *de Treuga & pace*, quemadmodum recte notarunt Janus a Costa Antecessor Tolosanus in summario ad hunc titulum: item Innocentius Cironius ad eumdem titulum; ostenduntque, multum aberrare Decretalium Commentatores, qui putant hic de *Treuga & pace* publicorum bellorum tractari.

Scriptores de Treuga.

Cæterum de his privatis bellis & modis, quibus peragebantur, necnon de *Treuga Domini* ab Episcopis constituta fusius agit du-Cange in Glossario verbo *Duellum*.

Item

(*a*) Plura si quis de *Viatici* nomine, & quid per hoc apud veteres, & recentiores Scriptores intelligatur, scire velis, consule *Jus Ecclesiast. Tom. II. tit.* 4. *cap.* 4. *num.* 2. 3. & 4. *hujus editionis*, ubi fusius a D. Van-Espen, occasione Communionis Eucharisticæ Infirmis administrandæ, pertractatum est.

item verbo *Judicium*, & verbo *Treuga*. Item Janus a Costa loco citato: & Petrus de Marca in notis ad *Canonem* I. Claromontanum *tom.* 10. *Concil. col.* 573. *edit. Labbean.*

Tandem abrogata.

Hoc autem teste monet Janus a Costa, quod sublatis tandem his privatis bellis auctoritate Principum & Ecclesiæ, hæc *Treuga* Ecclesiastica, cessantibus causis, abrogata tandem sit. Et verisimiliter sublata erat tempore Panormitani, & similium Canonistarum, qui veteres Historias non consulentes Decretales in alienum sensum, ad *Treugas & pacem publicam* detorserunt.

Ex hoc interim horrendo & detestabili abusu, qui tam altas & tam extensas radices egerant, intelligimus quam debile, quin & perniciosum sit argumentum, quod ex multorum praxi, & Prælatorum dissimulatione sumitur. *Jus putatur (inquit Doctissimus Nicollius) sed improbe, & ab improbis corruptelæ, prævaricationis, præsumptionis loco habetur, cui cedere adeo boni non debent, ut nusquam illi vehementius obniti & reluctari debeant.*

CANON XXII.

De perpetua Treuga Gaudentibus, & non imponendis Vectigalibus sine consensu Principis. Cap. *Innovamus* 2. X de Treuga & Pace, & Cap. *Innovamus* 10. X de Censibus.

OBSERVATIO.

Vult Canon non quasdam personas perpetua Treuga gaudere.

CANONIS XXII. sunt duæ partes, quarum prima relata in *Cap.* Innovamus 2. X *de Treuga & Pace*, vult *ut Presbyteri, Monachi, Conversi, Peregrini, Mercatores, rustici, euntes vel redeuntes, vel in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & semina portant ad agrum, congrua securitate lætentur.*

Concilium nihil hic novi constituit, sed innovat quod antea ab Innocentio II. in Concilio Rhemensi anno 1131. *Can.* 10. & Concilio Lateranensi anno 1139. *Can.* 11. statutum fuerat: quare Decretum suum inchoat per verbum *innovamus*.

Videtur autem sumptum potius e Rhemensi & lateranensi sub Innocentio II. quam Rhemensi sub Eugenio; quia in hoc nostro Decreto non occurrit: *si quis autem nostrum statutum violare præsumpserit, Episcopus, in cujus Parochia fuerit omni trepiditate seposita, Canonicam de ipso justitiam faciat.*

Pro intellectu autem præsentis Canonis repetenda sunt, quæ ad præcedentem notata sunt. Sicuti enim præcedens, ita & hic Canon ad bella & contentiones inter privatas personas spectat: ut quemadmodum quibusdam diebus voluerunt esse *Treugam*, sive cessationem a privatis illis bellis, & contentionibus; sic voluerunt quasdam personas & res omni tempore *securitate* gaudere; quod apertius exprimitur in Canone dicti Concilii Lateranensis sub Innocentio II. & Rhemensis sub Eugenio III. in quo pro his verbis nostri Canonis *congrua securitate lætentur*, legitur, *omni tempore securi sint*: ita ut his personis *pax*, & non tantum *Treuga*, indulta videatur; atque ob id titulus Decretalium conceptus sit, *de Treuga & pace*.

Vectigalia non imponenda sine consensu Principis.

Altera parte Canonis decernitur, *ne quisquam alicui* (in antiquis rectius legitur *alicubi*, uti notatur in margine) *novas pedagiorum exactiones sine auctoritate & consensu Regum & Principum statuere* (C. *aut statutas de novo tenere, aut veteres augmentare*) *aliquo modo* (C. seu *tenere*) *præsumat. Si quis autem contra hoc fecerit* (C. seu *venire præsumpserit*) *& commonitus non destiterit, donec satisfaciat, communione careat Christiana.*

Raymundi citatio haud exacta.

Hanc partem Raymundus posuit *Cap. Innovamus* 10. *de Censibus*, non quasi ex Concilio Lateranensi: nam post alios Canones ejus Concilii adjecit Capita duo ex epistolis Alexandri III. & postea addidit hanc Decretalem cum hac inscriptione, ejus auctorem notante, *idem*, id est, idem Alexander III. uti notavit Antonius Augustinus in notis ad *Cap.* 2. *de Treuga & pace* in prima Collectione; in quo in margine Decretalium editionis Romanæ notatur, *esse Alexandri III. in Concilio Lateranensi Cap.* 22.

Ex quo rursus notari potest, citationes Canonum in Decretalibus nostris esse admodum inadæquatas, nec facile sciri posse ex sola inscriptione, quis earum sit auctor.

CANON XXIII.

De Leprosorum Privilegiis. Cap. *Cum dicat* 2. X de Ecclesiis ædificandis.

OBSERVATIO.

Quandonam Leprosi debeant habere propriam Ecclesiam & Sacerdotem?

CANON XXIII. relatus in *Cap.* Cum dicat 2. X *de Eccl. ædifican.* resectis verbis præfationis, sed a Contio suppletis agit de *Leprosis*, seu infectis Lepra; constituiturque „ ut ubicumque tot simul Leprosi sub „ communi vita fuerint congregati, quod Ecclesiam cum „ Cœmeterio sibi constituere, & *proprio* gaudere valeant „ Presbytero, sine contradictione aliqua permittantur:

„ habere „: hac addita ratione, *caveant tamen ut injuriosi veteribus Ecclesiis de Jure Parochiali nequaquam existant. Quod enim (ait) eis pro pietate conceditur ad aliorum injuriam nolumus redundare.*

Rationem hujus indulti & constituti præmittit Canon in verbis a Raymundo omissis, & a Contio ex prima Decretalium Collectione suppletis, quia nimirum Leprosi *cum sanis habitare non possunt, & ad Ecclesiam cum aliis convenire*.

Lepra enim, dum perfecta est, qualis esse solet in regionibus calidioribus, ac notanter in Palæstina, morbus est admodum contagiosus & infectivus, ut ex ejus descriptione, & inspectione relata *Cap.* 13. & 14. Levitici patescit.

Multiplicatio Leprosorum occasione reditus e Terra Sancta.

Cum vero circa tempora hujus Concilii plurimi ad Terram sanctam, vel *voti* vel *belli* causa accederent, etiam plures hoc morbo infecti redibant, quos, ne alios inficerent, a reliquis separari oportuit, & ob id eis particulares Ecclesiæ & Cœmeteria cum Presbytero, qui ipsis Sacra administraret, indulgebantur.

Hinc Hospitalia eis destinata.

Hic quoque in Belgio magna erat circa ea tempora Leprosorum adventantium & transeuntium multitudo; ita ut ad omnes pene urbes fuerint constructa Hospitalia, in quibus hoc morbo infecti probarentur & curarentur: quæ hodie fere in Monasteria Monialium transierunt: quamvis primitus ibidem essent viri & mulieres, qui respective utrique sexui infectorum servire possent.

Edicta Principum de eorum modo vivendi.

Plurima extant Principum edicta, quibus & modus eorum vivendi, nec non eorum habitus, & victus accipiendi ratio præscribebatur.

Et quamvis hodierna lepra multum videatur distare a lepra Palæstinorum, nihilominus & hodierni Leprosi utuntur distincto habitu; quin & extenso crepitaculo ligneo eleemosynam petunt; qui mos inde profluxisse videtur, ne *voce* eleemosynam petendo, suo halitu aerem inficientes, adstantes etiam inficerent. Unde & Edicto de anno 1531. septima Octob. *art.* 10. vetitum fuit Leprosis in platea publica urinam emittere.

Ædes Leprosariæ.

Etiamnum hodie in Belgio habentur *Leprosariæ*, in quibus Leprosi in communi vitam agunt; testaturque Zypæus in *Jure novo, tit. de Conjugio Leprosorum*, quod „ in Brabantia Leprosi habeant suos Decuriones, ac Re„ gulos, & instituta quædam præter Constitutiones Prin„ cipum, quæ extant in libro Edictorum a Carolo V. & „ Philippo II. eis concessa, juxta quæ Decuriones eis „ jus dicunt, qui si excedere arguantur, appellant ad „ judicem Ecclesiasticum „. Quia nimirum ex Jure Decretalium protectio miserabilium personarum pertinere censetur ad Superiores Ecclesiasticos.

De discernenda Lepra.

Addit & Zypæus, quod „ juxta dicta diplomata, „ Præfecta Monasterii *Terbanck* juxta Lovanium judi„ cat, adhibitis Chirurgis & Medicis, de Leprosis, an „ vere tales sint, ne sub eorum umbra validi mendican„ tes stipem exigant. Quo jure etiam utitur Præfecta „ Monasterii *Tersieckem*, in suburbano Antuerpiensi, „ quod jam in civitatem translatum est „.

Leprosi non solvunt Decimas.

Cum leprosi pro miserabilibus personis reputentur, statuit ulterius præsens Canon, *ut de hortis & nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur.*

CANON XXIV.

Contra eos, qui Judæis aut Saracenis Piratis opem ferunt. Cap. *Ita quorundam* 6. X de Judæis & Saracenis.

OBSERVATIO.

CANON XXIV. relatus in *cap. Ita quorumdam* 6. X *de Judæis & Saracenis*, agit contra Christianos, qui ad impugnandos Christianos, *arma & necessaria subministrant Saracenis*, aut in eorum *galeris & piraticis navibus regimen & curam Gubernationis exercent. Tales ab Ecclesiastica Communione præcisos, & excommunicationi subjectos, rerum suarum per Principes Catholicos & Consules Civitatum privatione mulctari, & capientium fieri servos* censet. Præcipit etiam, *ut per Ecclesias maritimarum Urbium, crebra & solemnis in eos excommunicatio proferatur.*

Hæc Decretalis latius extenditur in *Extrav. Multa, de Judæis: inter Comm.* Hujus autem Canonis aut Extravagantis nullus hic in Belgio Catholico usus esse scitur; eo quod Judæi publice hic non tolerentur.

CANON XXV.

Pœna Usurariorum, Cap. *Quia in omnibus* 3. X de Usuris.

OBSERVATIO.

Punitio ante & post mortem.

CANON XXV. relatus in *cap. Quia in omnibus* 3. X *de Usuris*, constituit, *ut Usurarii manifesti, nec ad Communionem admittantur Altaris, nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam, Sed nec oblationes eorum quisquam accipiat.*

Quare vix ullus in foro externo ut Usurarius puniri potuerit?

Postquam usurarum pallia innumera sensim adinventa sunt, & etiam a nonnullis probati cœperunt, difficulter ullus vel sordidissimus fœnerator tamquam Usurarius in foro *externo* puniri potuit.

Quis enim rerum agendarum imperitissimus non reputaretur, qui usuras quamvis sordidissimas aliquo pallio tegere coram hominibus non posset? Ut propterea & raro admodum hodie videamus, quempiam tamquam Usurarium in Judicio condemnari, & pœnis hoc aliisque Canonibus in Usurarios decretis, plecti.

Tituli lucri cessantis & damni emergentis olim non stanceti.

Admodum ergo verisimile apparet, antiquitus titulos illos *Lucri cessantis* & *damni emergentis*, aliaque usurarum palliamenta non fuisse nota, aut tamquam insufficientia ad excusandas usuras rejectas; cum alias frustraneum fuisset hujusmodi pœnas contra Usurarios in foro *fori*, infligendas statuere: quandoquidem, his titulis admissis, pene impossibile sit, Usurarios in foro fori de usuris convincere.

C A N O N XXVI.

Ne Christiani famulentur Judæis. Judæi conversi possessionibus suis gaudeant, & Testimonium Christianorum contra Judæos recipiatur. Cap. *Judæi* 5. ӿ de Judæis & Saracenis, & Cap. *Judæi* 21. ӿ de Testibus.

O B S E R V A T I O.

Judæi non habeant mancipia Christiana.

CANON XXVI. relatus pro parte in *cap. Judæi* 5. ӿ *De Judæis & Saracenis*, & pro parte *cap. Judæi* 21. ӿ *de Testibus*.

Decernit primo. *Judæi sive Saraceni neque sub alendorum puerorum suorum obtentu, nec pro servitio vel alia qualibet causa, Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere*. Quin addit: *excommunicentur autem, qui cum eis presumpserint habitare*.

Nec obstetrices christianas.

Hæc indubie decreta sunt, ne Christiani per talem cohabitationem ad Judaismum deflectant; aut saltem in aliquem Judæorum errorem incidant, & ipsorum superstitionum participes fiant, quæ ratio redditur in *cap. Ad hæc* 8. ӿ *eod.* Ibi generaliter præcipitur Christianis, ne servitio Judæorum pro mercede aliqua se exponant, quin & interdici vult obstetricibus & nutricibus, ne infantes Judæorum in *eorumdem domibus nutrire præsumant: quoniam* (ait) *Judæorum mores & nostri in nullo concordant, & ipsi de facili ob continuam conversationem & assiduam familiaritatem ad suam superstitionem & perfidiam simplicium animos inclinarent*.

Signa distinctiva Judæorum.

Ob hoc perversionis periculum statuit Paulus IV. apud Petrum Matthæi *lib. 5. tit. 2. cap. 4.* ut ubi Judæi tolerantur habitatione, vestitu, ac alias discriminari debeant: uti Romæ de facto observatur.

Judæi conversi possessionibus suis non excludantur.

Ut autem Judæi ad fidem Christianam facilius adducantur, statuitur insuper, ut Judæi ad fidem conversi a possessionibus suis nullatenus excludantur: ac tuna injungitur Principibus eorumdem locorum sub pœna excommunicationis, ut si secus factum fuerit, portionem hæreditatis suæ & bonorum suorum ex integro eis faciant exhiberi.

Eumdem in finem leguntur in quibusdam locis Privilegia nonnulla Judæis indulta; constatque ex Tabulis Joannis Ducis Brabantiæ de anno 1312. Judæos hic in Brabantia sub *salvo-conductu* Principis habitasse. Si enim quis eos offenderit, id suæ cognitioni Princeps reservat.

A trecentis annis e Brabantia proscripti.

At vero a trecentis & amplius annis ex Brabantia Judæi proscripti fuere, cum Bruxellis sacrosanctam Eucharistiam pugionibus transfodissent, uti asserit Zypæus in *Jure novo*, *titulo de Judæis*, *num.* 2. & 3.

Testimonium Christianorum contra Judæos recipiatur.

Ad hæc statuit præsens Canon, quod *testimonium Christianorum adversus Judæos in omnibus causis recipiendum sit: Cum* (ait) *illi adversus Christianos testibus suis uti præsumant:* in Concilio legitur, *utantur*.

Hæc pars Canonis a partibus jam relatis rescissa, refertur in *cap. 21.* ӿ *de Testibus*, addita insuper hac ejusdem Canonis parte, qua *anathemate* decernit *feriendos, quicumque Judæos Christianis voluerint præferre in hac parte, cum eos Christianis subjacere oporteat; & ab eis pro sola humanitate foveri*.

Hæc sententia videtur potius ad priorem partem Canonis in *cap. 5.* ӿ *de Judæis* referenda, quam ad hanc posteriorem: eo quod Judæi videantur *Christianis præferri*, & eorum *Superiores* constitui, dum Christiani Judæis, tamquam *mancipia* famulantur; uti recte notat Panormitanus ad *cap. 7.* ӿ *de Judæis*.

Ex Clementina I. de Testibus, dicitur, relatum esse, quod Judæi quidam ac Saraceni privilegiis Regum & Principum se tuerentur, quod *super civilibus, aut criminalibus convinci per Christianos non possint:* quæ privilegia ibidem improbantur: „ quia id nedum Juri „ contrarium, sed & Christianæ Religioni opprobrio- „ sum est quamplurimum & adversum „. Hic indubie per *Jus* intelligitur citata Decretalis ex præsenti Canone desumpta.

C A N O N XXVII.

Contra sectam VValdensium, sive Catharorum, Patarenorum, &c. Cap. *Sicut ait* 8. ӿ de Hæreticis.

O B S E R V A T I O.

CANON XXVII. in duas partes dividitur, quæ etiam duo distincta Capitula conficiunt in prima Decretalium Collectione apud Antonium Augustinum sub titulo *de Hæreticis*, quorum primum duntaxat Decretalibus Gregorii IX. insertum est a Raymundo in *cap. Sicut ait* 8. ӿ *de Hæreticis*.

Tantum prior pars hujus Canonis a Raymundo refertur.

Prima parte, agit Canon contra quosdam Hæreticos, quorum in partibus Tolosanis, & aliis locis (in Concilio additur: in *Gasconia*, *Albegesi*) *invaluit damnata perversitas* (vel ut in Concilio legitur: *ita invaluit damnata perversitas, ut jam non in occulto, sicut aliqui, nequitiam suam exerceant, sed suum errorem publice manifestent, & ad suum consensum simplices attrahant & infirmos*).

VValdensium fautores.

Itaque eos, *& defensores & receptatores eorum anathemati* decernit *subjacere; & sub anathemate prohibet, ne quis eos in domo vel terra sua tenere vel fovere, aut negotiationem cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserit, neque sub privilegiorum nostrorum quibuscumque indultorum obtentu, neque sub alia quacumque occasione, oblatio pro eo fiat, aut inter Christianos accipiat sepulturam*.

Eorum varia nomina.

Dicitur autem, quod Hæreticos hos *alii Gazarros*, *alii Patarenos* (in Concilio legitur: *Quos alii Catharos, alii Patrinos, alii Publicanos*) *alii aliis nominibus* vocarent.

Notant communiter Eruditiores, hic indicari sectam *VValdensium*, cujus sub medium sæculi XII. primus auctor fuisse scribitur Petrus *VValdo* in Civitate Lugdunensi, a quo *VValdenses* nuncupati sunt. Item *Pauperes de Lugduno*, ab urbe e qua eruperunt. Item *Picardi*, *Albigenses*, *Lombardi*, *Bohemi*, *Bulgari*, quia in his regionibus grassabantur. *Arnaldistæ*, *Esperonistæ*, *Josephistæ*, *Lollardi*, a variis ipsorum Doctoribus sunt appellati; uti refert Natalis Alexander *in sæc. XII. cap. 4. art. 13. §. 1. edit* 2. additque, quod dicerentur *Patareni*, quia se persecutiones pati gloriarentur: *Cathari*, quod se præ cæteris *puros* jactitarent, seu quod sectam *singularem* profiterentur, a Germanica voce *Kazer*, sive *Kazar*, ex qua *Kazari*, & mutato *Z* in *T* *Cathari* derivatum est.

Contra eosdem Hæreticos edidit decretum Lucius III. relatum in *cap. Ad abolendam* 9. ӿ *de Hæreticis*, item Gregorius IX. in *cap. Excommunicamus* 15. ӿ *eod.* in quibus variis illis nominibus supra relatis appellantur.

Varii errores & insolentiæ.

Horum errores varios, sed diversimode Scriptores illius ætatis referunt, fatenturque, eos in varias sectas fuisse distinctos, nec omnes iisdem erroribus fuisse infectos, atque alios aliis insolentiores; ipsosque a regionibus, in quibus grassabantur, nomina sortitos esse, adeo ut verisimile sit, quod & ex hac secta prodierint *Brabantiones*, seu *Brabancones*, & *Aragonenses*, *Navarii*, *Bascoli*, sive *Baschi*, *Catorelli*, & *Triaverdini*, de quibus agitur in secunda Canonis parte, *qui tantam* (ait Canon) *in Christianos immanitatem exercent, ut nec Ecclesiis, nec Monasteriis deferant, nec Viduis & Pupillis, non Senibus & pueris, nec cuilibet parcant ætati aut sexui, sed more Paganorum omnia perdant & vastent*.

DIS-

DISSERTATIO

In Concilium generale Lateranense IV. sub Innocentio III.

§. I.

De Indictione hujus Concilii, ejusque inchoatione.

Indictio anno 1213. Concilii post duos annos & semis celebrandi.

INNOCENTIUS III. anno 1213. Kalendas Maji Concilium indixit, Romæ celebrandum post duos annos & dimidium, scilicet ad Kalendas Novembres 1215. Diplomate, quod incipit, *Vineam Domini Sabaoth*, cujus exemplar ad Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, & Priores totius Orbis transmissum fuit.

In hoc Diplomate primum exponit, quod inter omnia ,, desiderabilia cordis sui duo in hoc sæculo principaliter affectet, ut ad recuperationem videlicet Terræ sanctæ, ac reformationem universalis Ecclesiæ, cum effectu valeat intendere ,,.

Ut autem hoc obtineri posset: ,, habito super his (ait) cum fratribus nostris, & aliis viris prudentibus frequenti ac diligenti tractatu, prout tanti sollicitudo propositi exigebat, hoc tandem ad exequendum prædicta de ipsorum consilio, providimus faciendum: ut quia hæc universorum fidelium communem statum respiciunt, generale Concilium juxta priscam & Patrum consuetudinem convocemus propter lucra solummodo animarum opportuno tempore celebrandum ,,.

Pro extirpandis vitiis.

Ob quæ autem Concilium convocetur, subjungit. Primo (ait) ,, ad extirpanda vitia & plantandas virtutes, corrigendos excessus & reformandos mores ,,.

Hæresibus.

Secundo ,, ad eliminandas hæreses, & ad roborandam fidem ,,.

Discordiis.

Tertio ad sopiendas discordias, & stabiliendam pacem, ,, comprimendas oppressiones, & libertatem fovendam ,,.

Pro recuperanda Terra sancta.

Quarto denique ,, ad inducendos Principes & populos Christianos ad succursum & subsidium Terræ sanctæ, tam a Clericis, quam a Laicis impendendum ,,.

Dicit autem Concilium ante biennium non posse celebrari: sed ne hæc dilatio inutilis sit, declarat, se disposuisse ,, interim per viros, in singulis Provinciis, plenius explorare, quæ Apostolicæ provisionis limam exposcunt ,,.

Item ,, præmittere viros idoneos, ad Terræ sanctæ negotium procurandum; ut, si, exigente necessitate, sacrum Concilium approbaverit, ipse *personaliter* ipsum negotium assumat efficacius promovendum.

Vocati ad Concilium cum modestia accedant.

Post hæc præcipit omnibus, ad quos Diploma dirigebatur, ut ad Kalendas Novembris anni 1215. Romæ adsint ,, cum modestia & cautela, personarum & evectionum mediocritate servata, quam Lateran. Concilium (sub Alexandro III. de quo in Dissert. præcedenti) definivit, ut nullus omnino plures, quivis autem pauciores secum adducere posset, nec quisquam superfluas faciat & pomposas, sed necessarias tantum & modestas expensas, ostendendo se actu & habitu verum Christi cultorem, cum non sæcularis applausus, sed spiritualis profectus in hoc sit negotio requirendus ,,.

Capitula mittant viros idoneos.

Vult etiam, ut per Episcopos Capitula Canonicorum moneantur: ,, ut Præpositum, vel Decanum, aut alios viros doctos, ad Concilium pro se mittant, cum nonnulla sint in ipso tractanda, quæ specialiter ad Ecclesiarum Capitula pertinerent ,,.

Prævia inquisitio in reformanda.

Ad hæc monet Episcopos, aliosque, quibus litteræ diriguntur, ut interim per se, aut alios viros prudentes, universa subtiliter inquirant, quæ correctionis aut reformationis studio indigere videntur, ut ea fideliter conscribentes, ad sacri Concilii perferant examen ,,.

Sollicitudo pro Terra Sancta.

Denique hortatur, ut ,, circa subventionem necessariam Terræ sanctæ, ubi Deus Rex noster ante sæcula salutem in medio terræ dignatus est operari, opem & operam efficaciter impendant, assistendo fideliter & prudenter iis, quos ipse (Innocentius III.) deputaverat ad illud negotium specialiter procurandum ,,.

Inchoatum Concilium 1215. præsentibus Episcopis plusquam 400.

Quomodo autem præfixo & statuto tempore celebratum fuerit Concilium in Ecclesia Constantiniana sive *Lateranensi*, a qua dictum est Concilium *Lateranense*, quantaque multitudo Episcoporum, & aliorum Prælatorum, nec non & Oratorum Regum ad illud confluxerit, narrat Matthæus Parisiensis, & Abbas Urspergensis istius temporis Scriptores. Verba Urspergensis sunt. ,, Anno ab Incarnatione Verbi 1215. celebrata est sancta universalis Synodus Romæ in Ecclesia Salvatoria, quæ Constantiniana vocatur, mense Novembri, præsidente Domino Innocentio Papa tertio Pontificatus ejus 18. anno, in qua fuerunt Episcopi 412. inter quos extiterunt de præcipuis Patriarchis duo, videlicet Constantinopolitanus & Hierosolymitanus. Antiochenus autem gravi languore detentus venire non potuit; sed misit pro se Vicarium Antheradensem Episcopum; Alexandrinus vero sub Sarracenorum dominio constitutus, fecit quod potuit, mittens pro se Diaconum suum Germanum. Primates autem & Metropolitani 71. Cæterum Abbates & Priores ultra octingentos. Archiepiscoporum vero & Episcoporum, Abbatum, & Priorum, & Capitulorum absentium non fuit certus numerus comprehensus. Legatorum Regis Siciliæ in Romanorum Imperatorem electi, Imperatoris Constantinopolitani, Regis Franciæ, Regis Angliæ, Regis Hungariæ, Regis Hierosolymitani, Regis Cypri, Regis Arragoniæ, nec non & aliorum Principum, & Magnatum, Civitatum, aliorumque locorum ingens fuit multitudo ,,.

Hunc Scriptorem tunc vixisse, & eorum, quæ gerebantur, notitiam habere potuisse, ipse indicat, dum verbis relatis immediate subjungit: *Eodem anno Abbas electus sui & translatus in Ursperg.*

Sermo Innocentii III. ad Patres de triplici Phase seu transitu.

Congregato Concilio, ipse Pontifex sermonem habuit ad Patres, assumens pro themate hæc Christi verba: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar*. Hoc Pascha, quod *Phase*, sive *transitum* significat, triplex esse dicit, quod cum Patribus celebrare desiderat: scilicet, *Corporale*, *spirituale*, & *æternale*: ,, *Corporale* (ait) ut fiat transitus de loco ad locum, pro miserabili Jerusalem liberanda; *spirituale*, ut fiat transitus de statu ad statum pro universali Ecclesia reformanda; *æternale*, ut fiat transitus e vita ad vitam pro cælesti gloria obtinenda ,,.

De transitu in Terram Sanctam.

Præcipue autem se extendit super transitu corporali, sive super expeditione facienda in Terram sanctam, ut hæc a jugo infidelium liberaretur, pronuntiatque: ,, se paratum juxta consilium Synodi, si viderit expedire, *personalem* subire laborem, & transire ad Reges & Principes, & populos & nationes, adhuc autem & ultra (ait) si clamore valido eos valeam excitare, ut surgant ad Domini prælium præliandum, & vindicandum injuriam Crucifixi; qui pro peccatis nostris ejectus est de Terra, & de sede sua, quam sanguine suo comparavit, & in qua universa redemptionis nostræ Sacramenta peregit ,,.

Deinde ad Sacerdotes sermonem convertens ait: ,, quidquid tamen egerint alii, nos Sacerdotes Domini hoc negotium specialiter assumamus, subvenientes & succurrentes, in personis & rebus, necessitatibus Terræ Sanctæ: ita quod nullus omnino remaneat, qui non sit particeps tanti operis, ne sit expers tantæ mercedis.

Ex his aliisque, quæ ad persuadendam hanc expeditionem protulit Pontifex, haud obscurum est, hoc negotium ipsi præ omnibus cordi fuisse, atque verisimile est præcipuam fuisse convocandæ Synodi causam.

In vitiatorem.

Circa secundum transitum, hortatur Episcopos, ut contra criminosos procedant etiam per censuras Ecclesiasticas, prout culpæ qualitas postulaverit. *Porro sic percutite* (ait) *ut sanetis; sic occidite, ut vivificetis*. Hortatur autem, ut a correctione *Cleri* incipiant.

,, Nam (ait) in populo corruptela principaliter procedit a Clero: quia si Sacerdos, qui est unctus, peccaverit, facit delinquere populum: quippe dum Laici vident turpiter & enormiter excedentes, & ipsi eorum exemplo ad iniquitatem & scelera prolabuntur. Cumque reprehenduntur ab aliquo, protinus se excusant dicentes: non potest Filius facere, nisi quod viderit Patrem facientem: & *sufficit discipulo, si sit sicut Magister ejus* ,,. Luc. *cap.* 6. *vers.* 40.

Ad æternam gloriam.

Finit per tertium Pascha, scilicet transitum ad gloriam, ad quam una cum ipsis optat pervenire.

Alter sermo a Pontifice in pleno Concilio pronuntiatus, est totus moralis, præcipue monens Patres, ut caveant ab ignorantia mandatorum Dei, eo quod Ecclesiastici debeant esse *lux mundi*.

Deinde caveant a negligentia in oratione, quæ spectat ad Dominum, & in correctione, quæ spectat ad proximum. ,, Quidam enim (ait) sunt canes muti non valentes latrare, palpantes vitia peccatorum, vel cupiditatis amore, vel fragilitatis timore: Cupiditatis amore, ne forte perdant oblationes, aut decimas; Fragilitatis timore, ne forte incurrant indignationem, aut odium ,,.

§. II.

De Actis Concilii Lateranensis IV.

Diploma Innocentii III. de expeditione in Terram Sanctam.

PRÆCIPUA causa convocandi hoc Concilium videtur fuisse præmeditata ab Innocentio III. expeditio in subsidium Terræ Sanctæ; uti §. præcedenti notavimus.

Porro hanc expeditionem sive *militiam Sacram* in hoc Concilio, instante & promotore Innocentio III. probatam & resolutam constat; ejusque diploma eum in finem evulgatum extat inter acta hujus Concilii, *Tom. XI. Concil. general. col.* 224. edit. Labb.

Ex quo diplomate intelligimus, quæ ad excitandos Principes, Prælatos, reliquosque fideles, seu Ecclesiasticos seu Laicos sint decreta; item quæ etiam gratiæ tam

ad

ad temporalia, quam ad spiritualia spectantes indultæ, & additæ sint; item quæ subsidia temporalia ad facilitandam hanc expeditionem imposita & suggesta; quæque Episcopis & Prælatis præscripta media, quibus Principes & fideles ad eam expeditionem efficaciter inducerent.

Cum vero hæc expeditio seu *militia Sacra* nullum sub Innocentio III. effectum habuerit, nihilque de ea in Decretalibus Gregorii IX. occurrat, sufficere credidi indictæ hujus expeditionis diploma indicare. Si quis vero de hac, aliisque *Sacris* expeditionibus plenius instrui desideret, consulat Guillelmum Tyrium, aliosque de his specialiter tractantes; apparebitque directionem pene omnimodam similium expeditionum penes Romanos Pontifices fuisse: eorumque Legatos quasi Generales exercitus eis præfuisse, ut proinde non mirum, Pontifices & Curiam Romanam tantopere has expeditiones urfisse & promovisse.

Idem contra *Albigenses*.

Non tantum in subsidium *Terræ Sanctæ*, sed & contra hæreticos dictos *Albigenses* expeditionem seu *militiam Sacram* decretam ab Innocentio III. constat, haneque cum effectu contra hos Albigenses sub hoc Pontifice directam fuisse.

Crucesignati.

Qui autem hic expeditioni adscribebantur, quasi Christo militaturi *cruce* signabantur, inde *Cruce-signati* dicti sunt. His communi consensu præfectus fuit Simon Comes Montisfortis.

Petitur, ut horum Præfecto concedantur Terræ Albigensium.

Cum autem hic Comes strenue felicique successu contra Albigenses exercitum diu antea direxisset, pluresque victorias retulisset, placuit tandem Prælatis ac Baronibus apud Montem Pessulanum anno 1214. jussu Petri Beneventani Sedis Apostolicæ Legatis congregatis, ab eodem Legato postulare, ut ipse Legatus indilate traderet totam terram Comitis Tolosani (qui Albigenses fovere dicebatur) huic Comiti Montisfortis; Legatus Pontificis respondit, se id præstare non posse *inconsulto Pontifice*. Hic vero respondit, quod „ totam terram, „ quam Comes tenuerat Tolosanus, terras quoque il- „ las, quas Croce-signati acquisierant, & quas Legatus „ tenebat per obsides & custodes, commendabat Co- „ miti Montisfortis custodiendam, donec in Concilio „ *generali*, quod in Kalendis Novembris illius anni Ro- „ mæ convocaverat, de terris prædictis plenius ordina- „ ret „. Hæc pluribus referuntur in actis dicti Conventus apud Montem Pessulanum: atque ex Historia Petri Vallisarnensis auctoris coævi habentur *tomo 11. Conc. general. col.* 103. una cum litteris Innocentii III. ad dictum Comitem Montisfortis eadem continentibus.

Finalis autem hujus Concilii Lateranensis resolutio in hoc negotio fuit. Primo, quod Raymundus Comes Tolosanus declaretur, perpetuo a terra, & „ eius do- „ minio exclusus, extra terram illam moraturus, ut „ dignam agat pœnitentiam de peccatis; verumtamen „ de proventibus terræ pro sustentatione sua quadrin- „ gentas marcas recipiat annuatim, quamdiu curaverit „ humiliter obedire „.

Secundo declarat, quod uxor Comitis Tolosani „ ter- „ ras ad suum dotalitium pertinentes integre habeat, „ ac quiete, ita tamen eas ad mandatum Ecclesiæ fa- „ ciat custodiri, quod per ipsas negotium pacis & fidei „ non valeat perturbari, vel pro illis *secundum Sedis* „ *Apostolicæ arbitrium* compensationem accipiat con- „ gruentem „.

Tertio, ut tota terra, quam obtinuerunt *Cruce-signati* adversus hæreticos, eorumque fautores & receptores, cum Monte Albano atque Tolosa dimittatur & contedatur Comiti Montisfortis, ut eam teneat, ab his, a quibus jure tenenda est.

Quarto, ut residua terra, quæ non fuit a Cruce-signatis obtenta, custodiatur ad mandatum Ecclesiæ per viros idoneos, qui eam manuteneant & defendant, ut provideri possit unico filio dicti Comitis Tolosani, postquam ad legitimam ætatem pervenerit: „ si talem se „ stauerit exhibere, quod in toto vel parte ipsi me- „ rito debeat provideri, prout magis videbitur expe- „ dire „.

Integrum Decretum ex Tomo VII. Spicilegii Dachesiani insertum est *tom.* 31. *Concil. general. col.* 224. edit. Labbæanæ.

Idipsum de adjudicatione terræ Comiti Montisfortis facta, & reservatione in favorem filii Comitis Tolosani, refert citatus Petrus Vallisarnensis in Historia Albigensium *cap.* 83. qui & addit, aliquos etiam de Prælatis fuisse in Concilio, qui pro restitutione bonorum facienda Comiti Tolosano laborabant: „ sed Dominum „ Papam, approbante pro majori parte & saniori Sa- „ cro sancto Concilio, in prædictum modum ordinasse „ de negotio memorato „.

Censura lata contra Archiepiscop. Cantuariensem, & Barones Angliæ.

Præter hæc actum fuit in Concilio de quibusdam negotiis particularibus, ac signanter de causa Stephani Archiepiscopi Cantuariensis, qui favere aut saltem connivere visus fuerat Baronibus Angliæ, molientibus de Throno depellere *Joannem Angliæ Regem*, cui antea Innocentius III. maxime adversatus fuerat, sed nunc impense favebat, ex quo Regnum Angliæ Sedi Apostolicæ *tributarium* & *feudale* fecerat.

Hunc ergo Archiepiscopum Pontifex cum Concilio Cardinalium a Sacris suspendit, uti plenius refertur ex Matthæo Parisiensi *tomo XI. Concil. general. col.* 234. e quibus intelligere licebit, ipsi Pontifici potius, quam Concilio totum hoc negotium esse adscribendum: quemadmodum & causam ipsorum Baronum Angliæ adversantium Regi suo Joanni, qui in hoc Concilio a Pontifice excommunicati sunt cum adjutoribus suis, *eo quod Joannem illustrem Anglorum Regem Cruce-signatum & Vassallum Romanæ Ecclesiæ vexabant, molientes ei Regnum auferre, quod ad Romanam Ecclesiam noscitur pertinere*, uti habetur in Actis Innocentii III. quæ ad annum 1216. recitat Matthæus Parisiensis; & ex ipso inserta sunt *tomo 11. Concil. general. col.* 237. edit. Labbæanæ.

§. III.

De Canonibus Concilio Lateranensi adscriptis, & qua ratione huic Concilio attribuantur.

70. Canones seu Capitula.

MAtthæus Parisiensis de hac Synodo loquens ad annum 1215. ait: „ Facto prius ab ipso Papa ex- „ hortationis sermone, *recitata* sunt in pleno Concilio „ *Capitula* 70. quæ aliis placabilia, aliis videbantur „ onerosa „.

Hæc indubie sunt Capitula, quæ per Decretales Gregorii IX. dispersa extant sub nomine *Innocentii III. in Concilio generali Lateranensi*: quæque passim solent huic Concilio adscribi; eademque in antiqua Decretalium Collectione cum aliis quibusdam ipsius Innocentii III. Epistolis Decretalibus extabant per varios titulos dispositas; quam sub nomine *quartæ* Collectionis Decretalium edidit Antonius Augustinus.

Videntur pleraque a Pontifice prius confecta, ac dein in Concilio recitata.

Porro ex jam relatis verbis Matthæi Parisiensis constat, hæc Capitula, facto prius ab ipso Papa exhortationis sermone, *recitata esse in pleno Concilio*.

Insuper cum dicatur, facto *prius ab ipso Papa exhortationis sermone*, in *pleno* Concilio *recitata*, &c. colligitur saltem pleraque jam prius a Pontifice ejusve jussu *confecta*, simpliciter in Concilio jam congregato esse *recitata*.

Hinc contigit, ut sub nomine *Innocentii III. in Concilio generali Lateranensi* relata sint, & in veteri Decretalium Collectione una cum aliis Decretalibus Innocentii III. in unum volumen fuerint compilata.

Ad id jampridem reflexisse videtur Panormitanus in Commentario *cap.* 1. ✠ *de Pactis*, notans, quod lex edita in Concilio fit nomine ipsius *Concilii*, & non *Papæ cum approbatione Concilii*. Unde „ puto (ait) quod „ cum materia legis ordinatur a Papa, licet Conci- „ lium approbet, tamen lex edenda est nomine Papæ, „ a quo *sumpsit vigorem*, & *originem*: nam sine Con- „ cilio Papa potest legem condere: aut materia legis „ originatur a Concilio: ex tunc *nomine Concilii* lex „ edenda est: nam in Concilio interest Papa velut ca- „ put. Quinimmo *majoris roboris est Constitutio totius* „ *Ecclesiæ quam solius Papæ* „.

Insuper inde contigisse potest, quod pridem Conciliorum Collectores hæc Capitula non exhibuerint cum ipso Concilio, donec Joannes Cocklæus anno 1537. Joanni Rinco Coloniensi ea transmiserit; ut constat ex ejusdem Cocklæi Epistola excusa in editione Conciliorum Petri Crabbe Coloniæ anno 1538.

Post hanc editionem, capitula hæc in Collectione Conciliorum fuere adjuncta huic Concilio tamquam totidem ejusdem Concilii Canones.

Et quidem in Conciliorum generalium collectione studio Philippi Labbæi, & Gabrielis Cossartii, post sermones Innocentii III. suo initium Concilii pronuntiatos, extant hæc Capitula Græce & latine ex antiquo Codice Mazarineo cum hoc ejusdem Cossartii præfixo monito: „ ea græce simul ac latine damus ex codice Ma- „ zarineo, qui ejusdem est atque Concilium ipsum æta- „ tis: in quo Græca Latinis e regione respondent. Primum „ tamen caput, & secundi partem, aliaque nonnulla „ latine tantum edimus: quia iis partibus mancus est „ codex „ (a).

„ Ejus autem aspectus unus, convincere facile potest „ eos, qui Decretis hisce Lateranensibus derogant fi- „ dem, Græca vero interpretatio, eadem ætate con- „ fecta, utriusque concordiam Ecclesiæ demonstrabit. „ Aderant siquidem Concilio Constantinopolitanus & „ Hierosolymitanus Patriarchæ; miserant Legatos suos „ Alexandrinus & Antiochenus ex iis Patriarchatibus „ Metropolitæ, aliique Episcopi multi convenerant. „ Qui ut secum Decreta Concilii referrent, Græcam „ in linguam, quamvis ineleganter, immo multis in „ locis barbare translata sunt „.

Porro cum Canones hi per Decretales Gregorii IX. dispersi circa varias & inter se diversas admodum materias versentur, etiam eorum notabiliores pro materiæ

(a) Quod ex Concilio Lateranensi IV. authenticum superest; id reducitur ad ejus Canones septuaginta Capitulis comprehensos, ad duas Conciones latinas ab Innocentio III. pronunciatas, tandem ad Decretum quoddam particulare de *Sacra Crucis militia* editum.

viæ varietate in varias classes distinctos haud servato, quo in Concilio exhibentur, ordine, brevibus *Observationibus* illustrandos judicavi; præsertim quia præcipuam pene partem Decretalium, quæ sub nomine Gregorii IX. divulgata est, & hodie in scholis præleguntur, conficiunt.

OBSERVATIONES

In Concilii Lateranensis IV. Canones I. II. III. IV. LXVIII. LXIX. contra Hæreticos & Judæos.

CANON I.

Expositio Fidei Catholicæ. Cap. *Firmiter* 1. ✠ de summa Trinit.

OBSERVATIO.

CANON primus relatus in *cap. Firmiter* 1. ✠ *de summa Trinitate & Fide Cathol.* exponit per varios articulos fidem Catholicam.

De Sanctissima Trinitate.

Primus articulus spectat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis, dicitque quod tres personæ, *Pater generans, Filius nascens, & Spiritus sanctus procedens consubstantiales, & coæquales, & coomnipotentes & coæterni* sint, *unum universorum principium, Creator omnium invisibilium & visibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute, simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem & corporalem, Angelicam videlicet & mundanam, ac deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam.*

Deinde subjungit: *Diabolus enim & alii dæmones a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali; homo vero Diaboli suggestione peccavit.*

De Incarnatione Verbi Dei.

Secundo articulo exponit Mysterium Incarnationis Verbi Domini: proponitque fidem Passionis, Resurrectionis, descensus ad inferos, Ascensionis in cælum dicens: *descendit in anima, & resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque.*

Retributio in extremo Judicio.

Addit, ipsum, qui ascendit, *venturum in fine sæculi judicaturum vivos & mortuos, & redditurum singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis.*

Una credendum proponens, quod *omnes* scilicet *reprobi & electi, cum suis propriis corporibus resurgent,* quæ nunc gestant, ut recipiant secundum *opera* (in Concilio *merita.*) *sua, sive bona fuerint,* sive mala, *illi cum Diabolo pœnam perpetuam, & isti cum Christo gloriam sempiternam.*

Unitas Ecclesiæ Catholicæ.

Tertio articulo docet, *unam esse fidelium universalem Ecclesiam, extra quam nullus omnino salvatur.*

Sacramentum Altaris.

Ad hæc declarat, quod in hac Ecclesia, *ipse Sacerdos est sacrificium Jesus Christus:* quonque ejus *Corpus & sanguis in Sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur: transubstantiatis* (ait) *pane in Corpus & vino in Sanguinem potestate divina.* Additque; quod *hoc Sacramentum nemo possit conficere, nisi Sacerdos, qui recte fuerit ordinatus secundum claves Ecclesiæ, quas ipse concessit Apostolis, eorumque successoribus Jesus Christus.*

Sacramenta Baptismi & pœnitentiæ.

Quarto articulo definit, Baptismum *tam parvulis quam adultis in forma Ecclesiæ a quocumque rite collatum proficere ad salutem.* Quodque *si post susceptionem Baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram possit pœnitentiam semper reparari.*

Cælibatus & Matrimonium.

Denique definit, quod *non solum virgines & continentes, verum etiam conjugati per rectam fidem & operationem bonam ad æternam merentur beatitudinem pervenire.*

Hanc Concilii definitionem & fidei explanationem factam esse contra Albigensium, aliasque illius ætatis exortas hæreses nullus dubitat; at non æque constat, qui fuerint Albigensium, aliorumque ejus ætatis Hæreticorum singuli errores: quippe diversimode a scriptoribus illius temporis relati.

CANON II.

Condemnatio Libelli, quem Abbas Joachim *contra* Magistrum sententiarum *ediderat*. Cap. *Damnamus* 2. ✠ de SS. Trinit.

OBSERVATIO.

CANON II. relatus in *cap. Damnamus* 2. ✠ *eod.* continet condemnationem cujusdam Libelli, quem contra Petrum Lombardum vulgo *Magistrum sententiarum* scripserat Joachim Abbas Monasterii Florensis Ordinis Cisterciensis in Calabria, ubi & natus fuerat.

Ut autem Decretalis facilius intelligatur, pauca hic præmittenda sunt.

Jubet Alexander III. doceri contra doctrinam Petri Lombardi.

Scribit in primis Matthæus Parisiensis ad annum 1179. relatum fuisse Alexandro III. Papæ, quod Magister Petrus Lombardus in quibusdam scriptis suis *ab articulis fidei deviavit,*

Post hæc recitat litteras, quas propterea Alexander III. scripsit ad Senonensem Archiepiscopum, quibus illi mandat: „ ut Suffraganeos suos Parisiis convocet, & „ una cum illis & aliis viris religiosis & prudentibus „ studeat penitus abrogare hanc doctrinam dicti Petri: „ *Quod Christus, secundum quod est homo, non est aliquid* „.

Insuper „ ut a Magistris Scholaribus ibidem in Theo„ logia studentibus. Christum sicut perfectum Deum, „ sicut & *perfectum hominem* ex anima & corpore „ consistentem præcipiat edoceri „. Extat hæc epistola apud Labbæum *Tom. X. Concil. general. col.* 1529. additurque ad calcem ejusdem: „ hæc tunc Alexander „ Papa; quæ naviter per eumdem Senonensem Archie„ piscopum impleta esse liquet „.

Abbas Joachim scribit contra Petrum Lombardum.

Non dubium igitur, quin plures tum auctoritate, tum censura Pontificia, & Episcoporum zelo excitati contra Petrum Lombardum calamum strinxerint; inter quos & fuit dictus *Joachim*; qui, teste Matthæo Parisiensi loco citato „ eisdem diebus scribit contra „ eumdem Petrum Lombardum libellum, vocans eum „ *hæreticum & insanum*: eo quod in libro *Sententia„ rum*, quem composuerat idem Petrus, de *unitate* si„ ve essentia Trinitatis dixit: Quoniam quædam sum„ ma res est *Pater & Filius & Spiritus sanctus, &* „ *illa non est generans, neque genita, neque procedens.* „ Contra hanc assertionem opposuit abbas præfatus, „ quod non tam Trinitatem adstruebat in Deo, quam „ quaternitatem, tres videlicet personas, & illam com„ munem essentiam quasi quartam manifeste protestans; „ quod nulla res est, quæ sit Pater & Filius & Spiri„ tus sanctus, nec essentia, nec substantia, nec natura, „ Quamvis concedat, quod Pater & Filius & Spiri„ tus Sanctus sint una essentia, una substantia, & una „ natura, & hanc suam assertionem his, quæ sequun„ tur, auctoritatibus affirmat. *Tres sunt qui testimonium* „ *dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus,* „ *& hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testimonium* „ *dant in terra, Spiritus, Aqua & Sanguis, & hi* „ *tres unum sunt.* Item: *volo, Pater, ut sint unum* „ *in nobis, sicut & nos unum sumus.* Unde videtur, „ quod sæpe dictus Joachim hujusmodi unitatem, non „ veram & propriam, sed quasi collectivam & simili„ tudinariam esse fateatur: quemadmodum multi homi„ nes dicuntur *unus* populus, & multi fideles *una* Ec„ clesia „.

Notat autem hic citatus Historicus, quod steterit „ hæc indeterminata altercatio a diebus Alexandri Pa„ pæ, usque ad tempora Innocentii Papæ per annos „ multos, sedentibus inter eos in cathedra Romana, „ Lucio, Gregorio, Clemente, & Cœlestino Pontifici„ bus Romanis „.

Innocentius III. damnat Libellum Abbatis Joachim.

His succedens „ Innocentius III. Concilium hoc an„ no 1215. convocavit, libellum Joachim, quem con„ tra Petrum, & articulum prædictum ediderat, dam„ navit „: uti monet Matthæus Parisiensis; ibidem verba hujus Decretalis referens, quibus doctrina Abbatis Joachim eo pene modo, quo ex Matthæo Parisiensi jam relata est, exprimitur & damnatur. Ipsaque Lombardi sententia probatur ut Catholica, additurque, si quis sententiam „ sive doctrinam præfati Joachim in „ hac parte defendere vel approbare præsumpserit, „ tamquam hæreticus ab omnibus evitetur „. Sive ut legit Matthæus Parisiensis, *habeatur.*

Abbas Joachim declaratus Orthodoxus, quod scripta sua submisisset Romanæ Ecclesiæ.

Dum autem Libellus hic proscribitur, atque in eo contenta doctrina damnatur, ut *hæretica*, una declarat Pontifex, se *in nullo tamen per hoc Florensi Monasterio (cujus ipse Joachim extitit Institutor)* velle *derogari: quoniam ibi & regularis institutio est & observantia salutaris; maxime cum ipse Joachim omnia scripta sua nobis assignari mandaverit, Apostolicæ Sedis judicio approbanda, seu etiam corrigenda: dictans epistolam, quam propria manu subscripsit, in qua confitetur se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ cunctorum fidelium, disponente Domino, Mater est & Magistra.*

Hæc Joachim submissio, seu protestatio edita est a Nicolao Emerico *parte* 1. *Directorii inquisit. cap.* 2. Ex hac habemus, quod dictus Abbas Joachim de mandato Pontificum Romanorum, Clementis, Lucii, & Urbani plura scripserit, & voluerit, ut post mortem suam

suam hæc omnia Apostolicæ examini repræsententur: „ recipientes (ait) ab eadem Sede vice mea correctionem, & exponentes ei meam circa ipsam devotionem, & quod ea semper paratus sum, quæ ipsa statuit, vel statuerit, observare, nullamque meam opinionem contra ejus defendere rectam fidem: credens ad integrum, quæ ipsa credit; & tam in moribus quam in doctrina suscipiens correctionem: abjiciens quod ipsa abjicit, suscipiens, quod suscipit ipsa; credens non posse portas inferi prævalere adversus eam, & si ad horam turbari, & a procellis agitari contingat, non deficere fidem ejus usque ad consummationem sæc li. „

Hujusmodi submissio seu protestatio Joachinum a pertinacia in errore notaque hæreseos plene exemit; atque „ ut orthodoxum Ecclesiæ filium, licet errantem conservavit: ideoque & ipse Innocentius III. laudabilem Joachimi, post ejus obitum, mentionem fecit *lib.* 14. *epist.* 59.

Deinde cum quidam calumniarentur, ac nota hæresis aspergerent Abbatem Florensem, & Monachos; eo colore, quod Monasterii eorum Fundatoris Libellus in Concilio Lateranensi esset damnatus, Honorius III. immediatus Innocentii III. successor, per litteras inscriptas Consentino Archiepiscopo, & Episcopo Bisiniacensi, mandat quatenus „ per totam Calabriam faciatis (ait) „ publice nuntiari, quod eum virum *Catholicum* reputemus, & regularem observantiam, quam instituit, „ salutarem, eos qui ordini memorato detrahere vel „ insultare præsumpserint mo. Præm. sub Apost. ob. „ castigantes. „ Extat hæc epistola citato *cap.* 2. *Directorii*.

Almarici doctrina & memoria damnatur.

Aliud plane de quodam Almarico statuitur in præsenti Canone. Neque enim tantum damnatur ejus doctrina, aut Libellus, sed ejus quoque memoria.

Quæ fuerit hujus Almarici doctrina non exprimitur in Canone, sed ut *perversum dogma* damnatur. Ipseque Almaricus *impius* appellatur, & *cujus mentem sic Pater mendacii excæcavit, ut ejus doctrina, non tam hæretica quam insana sit censenda*.

Meminit hujus Almarici Rigordus in vita Philippi Augusti ad ann. 1209. narratque eum constanter asseruisse, *quod quilibet Christianus teneatur credere, se esse membrum Christi: nec aliquem posse salvari, qui hoc non crederet, non minus quam si non crederet Christum non esse natum & passum, vel alios fidei articulos*.

Licet ut orthodoxus fuisset sepultus.

Nullius alterius erroris contra fidem Almaricum arguit Rigordus, aut alius scriptor coævus: additque Rigordus, quod super hoc articulo *universaliter* ipsi fuerit contradictum; & „ postquam etiam a Romano Pontifice ejus opinio esset reprobata, compulsus fuerit „ ab Universitate confiteri *ore*, quod in contrarium „ prædictæ suæ opinioni sentiret. *Ore dico* (ait Rigordus) *quia corde nunquam dissensit*. „

„ Tædio ergo & indignatione (ait Rigordus) affectus, ut dicitur, ægrotavit, & lecto decumbens decessit in brevi, & sepultus est juxta Monasterium „ sancti Martini de Campis. „

Huic de Almarico narrationi consentiunt & alii coævi Historici. Ex quibus haud obscurum est Almaricum nequaquam pro hæretico, aut in errore pertinaci, tempore mortis fuisse reputatum; nec ejus tunc memoriam damnatam: cum alias Ecclesiastica nequaquam sepultura fuisset ei indulta.

Præterea patet, falso asseruisse Martinum Polonum, & post ipsum Franciscum Pegnam citato *cap.* 2. *Directorii* Inquisitorum, hunc Almaricum *combustum* Lutetiæ anno 1208.

Quidam ejus doctrina infecti cremati.

At illud tradit dictus Rigordus, & alii ejus ætatis scriptores, quod „ post mortem Almarici surrexerint „ quidam venenosa ejus doctrina infecti, qui eo subtilius plusquam oportet sapere, sapientes, ad exsufflandum Christum, & ad evacuandum novi Testamenti „ Sacramenta, novos & inauditos errores & inventiones diabolicas confinxerunt. „

Eorum errores ibidem describit Rigordus, & susius Cæsarius Heisterbacensis *lib.* 5. *Dial. cap.* 22. inter quos errores, si sincere & secundum veritatem referantur, severa plures sunt, qui *insani* potius quam hæretici dici merebantur; ac merito inventiones diabolicæ a Rigordo dicti sunt.

His erroribus, eorumque auctoribus per quoddam stratagema (uti citati Historici plenius exponunt) detectis, & Parisios adductis „ in Concilio ibidem congregato convicti fuerunt & condemnati, & ab Ordinibus, in quibus erant (ait Rigordus) degradati, „ traditi fuere Curiæ Philippi Regis; qui tamquam Rex „ Christianissimus & Catholicus, vocatis Apparitoribus, fecit omnes cremari. „

Idipsum refert Robertus Monachus Antissiodorensis in Chronico, nisi quod hic dicat, ea anno 1210. gesta esse, quodque exprimat ibidem „ damnatos fuisse *numero quatuordecim*, quorum erant aliqui Sacerdotes curam animarum habentes, quibus fecerat favorem apud „ populum, species honestatis & gravitas superducta. „ Additque: „ decem traduntur incendio, reliqui quatuor murali inclusione damnantur. „

Almaricus ossa ac cineres istorum exhumarum.

Hæc quidem de discipulis Almarici narrantur. Cum autem constaret, Almaricum huic sectæ originem dedisse, „ licet in *pace Ecclesiæ*, ut putabatur, sepultus „ fuisset (ait Rigordus) ab universo Concilio etiam „ post mortem excommunicatus fuit, & condemnatus, „ & a cœmeterio ejectus, & ossa ac cinis ejus per „ sterquilinia sunt dispersa. „

Porro quemadmodum Almaricus hoc in Concilio potius ob nefanda ac insana discipulorum, quam propria sua dogmata, post mortem damnatus, & ut hæreticus habitus fuit; ita verisimiliter & Concilium Lateranense in præsenti Canone inhærens prædicto Concilio Parisiensi, propter nefanda & insana dogmata discipulorum, doctrinam Almarici, ejusque memoriam post mortem tam atro colore depinxit & damnavit.

C A N O N III.

Pœnæ in hæreticos. Bellum sacrum contra hæreticos. Privilegia Cruce-signatorum. De investigandis & detegendis hæreticis. Cap. 13. ǁ de Hæreticis.

O B S E R V A T I O.

CANON III. relatus in *cap.* 13. *de Hæreticis*, in plures Paragraphos seu articulos divisus, contra hæreticos illius ætatis exhibetur: atque in prœmio excommunicat seu anathematizat omnem hæresim contra fidem Orthodoxam præcedentibus duobus Canonibus expositam; & generaliter universos hæreticos quibuscumque nominibus censeantur.

Hic Canon præcipue dirigitur contra hæreses VValdensium & Albigensium, quæ sæculo XII. exortæ, altas & diffusas radices jecerant tempore Innocentii III.

Hæresis VValdensium.

Sectæ VValdensium primus auctor asseritur quidam Petrus VValdo civis Lugdunensis in Gallia; a quo tamquam auctore nomen *VValdensium* mutuati sunt; uti supra ad Canonem ultimum Concilii Lateranensis sub Alexandro III. notavimus; ibidemque observatum est, quod variis nominibus postmodum ejus discipuli appellati fuerint.

Et Albigensium.

Porro refert de *Albigensium* hæresi Cæsarius Heisterbacensis auctor sæculi XIII. in Dialogis miracul. *dist.* 5. *cap.* 21. „ Temporibus Innocentii Papæ prædecessoris hujus, qui nunc papatum tenet, Honorii (III.) „ diaboli invidia hæresis Albigensium cœperat pullulare (vel ut verius dicam) maturescere, cujus vires „ erant tam validæ, ut omne fidei semen gentis illius „ versum videretur in lolium erroris. „

Contra has igitur hæreses totis viribus insurrexit Innocentius III. ut dubium non sit ea, quæ in hoc Concilio adversus hæreticos decreta sunt, præcipue contra *VValdenses* & *Albigenses* dirigi. Quapropter inter varia Concilia contra hos hæreticos habita numeratur & hoc Concilium Lateranense.

Decernuntur variæ pœnæ contra Hæreticos.

§. 1. Decernitur, ut damnati de hæresi *præsentibus sæcularibus Potestatibus aut eorum Bailivis relinquantur, animadversione debita puniendi, Clericis prius a suis Ordinibus degradatis: ita quod bona hujusmodi damnatorum, si laici fuerint, confiscentur: si vero Clerici, applicentur Ecclesiis, a quibus stipendia receperunt*.

Etiam pœna corporalis.

Hic agi de pœna corporali, etiam ultimi supplicii infligenda iis, qui ab Episcopis sive Judicibus Ecclesiasticis hæretici declarati & damnati sunt, indubitatum est.

Et capitalis.

Olim quidem raro admodum pœna mortis plectebantur hæretici; multisque suo tempore improbavit Sanctus Augustinus pœnam hanc in hæreticos decerni. At posterioribus sæculis passim invaluit, hæreticos *pertinaces* ultimo supplicio afficiendos, quin & vivos igne absumendos: quod genus supplicii signanter hisce XII. & XIII. sæculis cœpit, & deinceps instituto Inquisitionis tribunali, magis magisque invaluit, in quo & hodie hic suppliciorum rigor retinetur. Vide quæ in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 4. *cap.* 1. de hoc Inquisitionis tribunali, ejusque contra hæreticos procedendi modo notavi.

Hujus sola executio permittitur Potestati sæculari.

Præterea ex contextu hujus articuli manifestum est, quod sola executio sæcularibus Potestatibus hic committatur; notatque hic Emmanuel Gonzales, „ quod „ communis praxis Hispaniæ sit, ut cum hæretici relaxandi sunt brachio sæculari, in eo loco ubi sententia publice recitanda & pronuntianda est, Judex „ sæcularis adsit, cui post sententiam recitatam statim rei comburendi traduntur, qui illico eos ad locum supplicii adducit, & ita sententiam executioni mandat. „ Fatetur tamen ibidem, judices sæculares olim in Hæreticos animadvertisse; quod & probant Principum Constitutiones in codicem Justinianæum & Theodosianum relatæ; & videri possunt, quæ annotavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 4. *cap.* 2.

Verum Episcopos sive fidei Inquisitores eos judici sæculari tradidisse morte afficiendos; aut judicem sæcularem eos sine ulteriore examine ad solam judicis Ecclesiastici declarationem ultimo supplicio affecisse, non legitur.

Purgatio suspectorum de hæresi.

§. 2. Agitur de his, qui sola hæresis suspicione la-

laborant: statuiturque, quod *nisi* se ab hac suspicione purgaverint, sive *propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint*, *anathematis gladio feriantur*, & *usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur*, *ita quod si per annum in excommunicatione perstiterint*, *ex tunc velut hæreti condemnentur*.

Rigor hic procedendi contra suspectos de hæresi fere *solis* iis in locis notus est, quæ tribunali Inquisitionis sunt subjecta, neque ante erecta sæculo XII. hæc tribunalia notus fuisse scitur: quamvis negari nequeat, quin & Patribus jam pridem probatum fuerit, ut legitime de hæresi, aliove crimine suspecti, præsertim Sacerdotes, cogantur se ab hac suspicione purgare; quod & hodie ubique obtinet, licet nec rigor, nec forma in tribunali Inquisitionis recepta, observanda sint; nec ea facilitate, qua apud Inquisitores, pro suspectis de hæresi habeantur, aut habendi sint: sed omnia in forma *ordinaria* judiciali sint peragenda.

Contra negligentiam Sæcularium in puniendis Hæreticis.

§. 3. Ut autem sæculares Potestates promptius atque ferventius majorique zelo contra Hæreticos procedant; ipsasque sententias, Decretaque per judices Ecclesiasticos adversus Hæreticos, aut de Hæresi suspectos exequantur, decernitur tertio Canonis articulo, ut *moneantur ac inducantur*, quin & *si necesse fuerit per Censuras ecclesiasticas compellantur sæculares Potestates*, *quibuscumque fungantur officiis*, *præstent publice juramentum*, *quod de terris suæ jurisdictioni subjectis*, *universos Hæreticos ab Ecclesia denotatos bona fide pro viribus exterminare studebunt*.

Ulterius, quod *si Dominus temporalis requisitus & monitus ab Ecclesia*, *suam terram purgare neglexerit ab hac hæretica fœditate*, *per Metropolitanum & cæteros comprovinciales Episcopos* excommunicetur: & *si satisfacere contempserit*, *infra annum*, *significetur hoc summo Pontifici*, *ut ex tunc ipse vassallos ab ejus fidelitate denuntiet absolutos*, & *terram exponat Catholicis occupandam*, *qui eam*, *exterminatis Hæreticis*, *absque ulla contradictione possideant* .... *salvo jure Domini Principalis*, *dummodo super hoc ipse nullum præstet obstaculum*, *nec aliquod impedimentum opponat*. *Eadem nihilominus lege servata circa eos*, *qui non habent Dominos Principales*.

Bellum sacrum contra Hæreticos.

Hoc ipsum Decretum sæpius postmodum in favorem Inquisitorum contra Hæreticam pravitatem renovatum fuit, uti videri potest in *Directorio Inquisitorum* auctore Emerico, *parte* 3. & signanter in adjuncto *commentario* Francisci Pegna: supponuntque evidenter Bullæ Pontificum ibidem relatæ auctoritatem Ecclesiæ, immo Pontificis in temporalia Regum & Principum. Vide quæ de hac re habet Michael Roussel in *Historia Pontificiæ jurisd. lib.* 3. *c.* 3. *num.* 9.

Hæc alibi non obtinent.

Usus autem hujus similisve Decreti nullus est extra terras tribunali *Inquisitionis* subjectas; quin & hæc aliaque hujusmodi Decreta tribunal illud Inquisitionis (quod prima sua fundamenta sub hoc Pontifice Innocentio III. jecit) tam odiosum multis nationibus reddiderunt, & etiamnum hodie reddunt, ut extrema quæque pati plures nationes elegerint, quam se huic tribunali subjicere, aut juxta formam ac regulas ibidem præscriptas, & servari solitas, judicari; uti de Belgio, aliisque nonnullis Provinciis annotavi in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 4. *cap.* 2.

Decretum in favorem Inquisitorum.

Ut vero Catholici ad exterminandos Hæreticos se facilius accingerent, & armarent, præsenti Canone articulo quarto indulgetur *Catholicis*; *qui*, inquit, *Crucis assumpto charactere ad Hæreticorum exterminium se accinxerint*, *illa gaudeant indulgentia*, *illoque sancto privilegio sint muniti*, *quod accedentibus in Terræ Sanctæ subsidium conceditur*.

Origo bellorum sacrorum seu Cruciatarum.

Hic Canonis articulus ut intelligatur, notandum, quod sæculo XI. deliberare cœperint Romani Pontifices de colligendo Catholicorum exercitu, quo Terram Sanctam, ac notanter Hierosolymorum civitatem a jugo Saracenorum liberarent: tandemque opus hoc serio aggressus sit sub finem ejusdem sæculi Urbanus II. excitatus, ut dicitur, litteris Simeonis Patriarchæ Hierosolymorum, quas quidam Petrus Eremita natione Gallus, Hierosolymis redux, ad Urbanum Papam deferebat. Dictus Patriarcha in his litteris Christi incunabula ejusque Sepulcrum, aliaque loca Sacra Redemptoris nostri memoria consecrata ab infidelibus profanata, omnique genere contumeliarum conspurcata declarabat.

Synodus Claromontana pro bello sacro.

Itaque exhortationibus Episcoporum, aliorumque per Pontificem ad opus hoc promovendum quaqua versum destinatorum, ac signanter dicti *Petri Eremitæ*, dispositis Principum ac Populorum animis ad iter illud Hierosolymitanum suscipiendum, tandem ipse Urbanus II. anno 1095. Synodum apud Clarummontem indixit; cui & ipse *personaliter* interfuit: in hac Synodo sermonem Synodalem coram immensa Prælatorum ac Principum & Populi multitudine, quæ undique confluxerat, recitavit, quo universos, omni quo potuit affectu, & argumentorum genere, ad hoc iter suscipiendum excitavit.

Sermo Urbani II. in Synodo.

Primo quidem exposuit, quod Redemptor humani generis terram Promissionis sive Palæstinam, ac signanter Hierosolymam sua corporali præsentia illustraverit, ac quadam speciali dilectionis prærogativa dilexerit.

Dein, quomodo hæc terra tantopere a Christo dilecta, jam a multo tempore sub infidelium jugo gemuerit.

Denique exponit, quanta omnibus Christi fidelibus obligatio incumbat Populis terræ istius sub infidelium tyrannide ingemiscentibus succurrendi.

His dictis, ad præsentem multitudinem se convertens ait: „ igitur, dilectissimi, armamini zelo Dei; accingimini unusquisque *gladio super femur suum potentissime*. Accingimini, & estote filii potentes: *melius enim est nobis mori in bello*, *quam videre mala gentis nostræ*, & Sanctorum „ &c.

Indulgentia in favorem Crucesignatorum.

Ut autem efficacius fideles ad hanc militiam & expeditionem, „ fidelibus Christianis, qui contra eos arma susceperint, & onus sibi hujus peregrinationis assumpserint, *immensas* pro suis *delictis pœnitentias* se *relaxare* pronuntiat: „ additque. Qui autem ibi in vera *pœnitentia* decesserint, & peccatorum *indulgentiam* & *fructum æternæ mercedis* se non dubitent habituros: interim vero eos, qui ardore fidei ad expugnandos illos *laborem* istum assumpserint, sub *Ecclesiæ defensione*, & Beatorum Petri & Pauli *protectione* tamquam veræ obedientiæ filios recipimus, & ab universis inquietationibus tam in *rebus* quam in *personis* statuimus manere securos. Si vero quispiam molestare eos ausu temerario præsumpserit, per Episcopum loci *excommunicatione* feriatur, & tamdiu sententia ab omnibus observetur, donec & ablata reddantur, & de illatis damnis congrue satisfiat. „

Ad relaxationem illarum pœnitentiarum spectat quoque *Canon* 2. hujus Concilii Claromontani: „ Quicumque pro sola devotione, non pro honoris aut pecuniæ adeptione, ad liberandam Ecclesiam Dei Jerusalem profectus fuerit, iter illud pro *omni* pœnitentia (ei) reputetur. „

Nomen cruciatæ unde?

Porro qui huic militiæ se accingebant, ut ostenderent se militiam hanc & expeditionem suscipere pro amore ejus, qui pro nobis *Cruci* fuit affixus, *cruce* insigniebantur.

De hac expeditione facta sub Urbano II. scribit Bertholdus in Chronico ad ann. 1096. „ Omnes quoque, qui se ad hoc iter devoverunt, signo *Crucis* seipsos in vestibus notare fecit (Urbanus); quod etiam signum in carne notatum apparuit. „

Crux illa aliquando purpurea erat, teste Sigonio *lib.* 9. *de Regno Italiæ*, eamque Crucis signationem primum sub Urbano II. cœptam esse monens: „ signum ejus expeditionis fuit (ait) *Crux* e purpureo panno consecta, quam primus e Pontificibus Urbanus, salutaris in signum expiationis induxit vestibus super dexteram scapulam affigendam. „ Plura passim de hac Crucis signatione tradunt auctores historiam hujus expeditionis referentes.

Ab hac autem *Crucis* assumptione, dicti fuere huic militiæ adscripti, *Crucesignati*; & ipsa expeditio *Cruciata* vocata fuit. Similiter Concionatores ad expeditionem suscipiendam populum exhortantes, *Crucem* prædicare; & qui ei adscribebantur, *Crucem* sumere dicebantur.

Hæc expeditio primum pro subsidio Terræ sanctæ ab Urbano II. & subsequentibus dein Pontificibus indicta, tandem etiam contra Hæreticos internos, & bisce in partibus grassantes impendi cœpit.

Cruciata contra Albigenses.

Hujusmodi militiam seu expeditionem contra Albigenses Hæreticos (qui fulti auctoritate & viribus Raymundi Comitis Tolosani in illis partibus mirum in modum grassabantur) indixit Innocentius III. circa 1206. de qua scribit Matthæus Parisiensis ad annum 1213.

Postquam enim retulisset progressum hæresis eorum, qui *Albigenses* vocantur, quantaque esset eorum perversitas, dein adjungit: „ Papa Innocentius, his auditis, non mediocriter condoluit. Qui missis Prædicatoribus ad omnes regiones Occidentis, Principibus, aliisque populis Christianis in suorum *remissionem peccatorum* injunxit, ut se cruce signarent ad hanc pestem extirpandam, atque tantis cladibus se opponentes, viribus & armis tuerentur populum Christianum. Addit etiam auctoritatem Sedis Apostolicæ, ut quicumque ad expugnandum eos, laborem sibi injunctum susceperit, sicut illi, qui Sepulcrum Domini visitant, tam in rebus quam in personis, ab hostium incursione manerent securi. „

Addit autem Matthæus Parisiensis: „ Ad hanc autem Prædicationem, tanta *Crucesignatorum* multitudo convenit; quanta non creditur in nostro climate convenisse. „ Describit post hæc victorias, quas contra Albigenses reportarunt exercitus *Crucesignatorum*.

Similiter Guillelmus de Podio Laurentii in *Chronico cap.* 10. scribit; quod ad destruendam hanc hæresim, „ Plebani viri idone; *indulgentiam* auctoritate Apostolica prædicare cœperint contra Hæreticos, *quæ conceditur* transeuntibus in Terræ sanctæ subsidium consuevit. „

Ex his manifestus & facilis redditur hujus §. sive articuli sensus, Id enim unice voluit his verbis exprimere Pontifex, quod ipse jam pridem per Prædicatores prædicare voluerat, scilicet ut Catholici, qui *Cruce signarentur* ad pugnandum contra *Hæreticos*, *illa gauderent*

erat indulgentia, illoque sancto privilegia essent muniti, quod accedentibus in Terræ sanctæ subsidium conceditur.

Hujus quoque *Indulgentiæ* meminit Innocentius III. *lib.* 2. *Epistola* 158. scribens Episcopis Regni Galliæ, ut subditos suos ad suscipiendum *bellum* contra *Hæreticos* exhortentur: „ scientes (ait) *remissionem peccatorum* a „ Deo, ejusque Vicario, universis indultam, qui or- „ thodoxæ fidei zelo succensi ad opus se accinxerint „ hujusmodi pietatis.

Hæc autem indulgentia erat remissio omnis pœnitentiæ, sive ut loquitur Canon Concilii Claromontani, ut *iter illud pro omni pœnitentia ei reputetur*; hoc est, declarabant Pontifices, quod omnis pœnitentia secundum Canones pro peccatis peragenda, redimeretur per laboriosi itineris illius susceptionem; atque hinc originem habuere indulgentiæ sive remissiones per commutationem pœnitentiæ in aliquod opus pium; uti ex Morino, aliisque ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 7. *cap.* 1. atque una ostensum est, quod per hanc formulam & speciem indulgentialem tandem Canonica pœnitentiæ disciplina interierit.

Privilegia Cruce-signatorum.

Præter hanc indulgentiam insuper indulta est Crucesignatis suscipientibus bellum contra Hæreticos tuitio in bonis & rebus, ac personis eorum, quæ addicta erat proficiscentibus in subsidium *Terræ sanctæ*.

Porro hujus tuitionis Ecclesiasticæ privilegio, id assequebantur Cruce-signati, ut, si qua quæstio de rebus contra ipsos moveretur, Episcoporum esset cognoscere, qui creditores Censuris Ecclesiasticis obstringerent, ne quid contra Cruce-signatos, eorumve bona moverent, quamdiu hi ob militiam sacram essent absentes.

Hujus protectionis & privilegii *Cruce-signatorum* adversus Albigenses meminit Innocentius III. *lib.* 2. *Epist.* 157. *&* 158.

Hinc non pauci se profectionis hujus gravissimo labori accingebant, quo se a Creditorum vexatione liberarent, Teste Guillelmo Tyrio, *lib.* 1. *de Bello sacro cap.* 16. & notavit de Marca in notis ad *Canonem* 2. Claromontanum, quæ extant *Tomo X. Concil. general. col.* 577. *Edit. Labb.*

De fautoribus & receptatoribus Hæreticorum.

Hoc igitur privilegium, primitus datum proficiscentibus in Terram sanctam, sensim productum est ad *Cruce-signatos* ad expugnationem Hæreticorum, quod hoc Canone confirmatur.

§. 6. Cum autem Albigenses plurimos haberent fautores, quorum favore & præsidio hæresis hæc continuo magis invalescebat; decernitur art. 5. hujus Canonis: *Credentes præterea, receptatores & fautores Hæreticorum excommunicationi subjacere. Et si quis tantum excommunicatione notatus* satisfacere *contempserit intra annum, ex tunc ipso jure sit factus infamis*. Inhabilis præterea voci activi & passivi ad publica officia, Testamenti faciendi, aut in hæreditate succedendi incapax declaretur. *Nullus præterea ipsi super quocumque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur.*

Si *Judex* fuerit, *ejus sententia nullam obtinet firmitatem: si Advocatus nullatenus ejus patrocinium admittatur: si Tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius sint momenti.*

Si similis auctor, aut receptator *Clericus fuerit, ab omni Officio & Beneficio deponatur.*

Si quis autem tales, postquam ab Ecclesia fuerint denotati, evitare contempserint, excommunicationis sententia percelli jubentur.

Denique inhibetur Clericis his fautoribus seu receptatoribus *Ecclesiastica* administrare *Sacramenta*, *Christianæ* eos tradere *sepulturæ*, *eleemosynas*, *aut oblationes eorum* percipere, *alioquin suo priventur Beneficio*, *nunquam* restituendi *absque indulto Sedis Apostolicæ speciali*.

Regulares hujusmodi *excessus* committentes, suis privantur privilegiis in Diœcesibus, in quibus similes excessus committuntur.

§. 7. Statuitur, ut *omnes, qui prohibiti vel non missi præter auctoritatem ab Apostolica Sede, vel Catholico Episcopo loci susceptam, publice vel privatim prædicationis officium usurpare præsumpserint, excommunicationis vinculo innodentur: & nisi quam citius resipuerint, alia competenti pœna plectentur.*

Quid circa hoc statuerit Concilium Tridentinum, latius deduxi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 3. *c.* 4. *c.* 6. *&* *c.* 9. hujus editionis.

Modus detegendi VValdenses.

§. 8. Cum autem Hæretici passim se, hæresimque suam occultarent, articulo septimo præsentis Canonis mandatur Episcopis, ut quilibet per se aut idoneas aliquas personas, *bis aut saltem semel in anno* Parochiam, sive Diœcesim *propriam, in qua fama fuerit Hæreticos habitare, circumeat*: & *ibi tres aut plures viros boni testimonii, vel etiam (si expedire videbitur) totam viciniam jurare compellat; quod si quos ibidem Hæreticos sciverit, vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conversatione Fidelium, vita & moribus dissidentes, eos Episcopo studeat indicare.*

Accusatos autem Episcopus jubetur examinare, & reos Canonice punire. *Si qui vero ex eis juramenti Religionem obstinatione damnabili respuentes, jurare forte noluerint, ex hoc ipso tamquam Hæretici reputentur.*

Nequaquam obscurum est finali hac periodo dignitati *VValdenses*, qui & *Humiliati* dicebantur, qui omne *juramentum* tanquam *illicitum* respuere ferebantur.

Immo licet hi *Humiliati* vel *VValdenses* de variis aliis erroribus per nonnullos illius ætatis Scriptores arguantur; nihilominus antiquus Glossographus de his *Humiliatis* eos hoc solo errore infectos fuisse scribit, atque ob eum fuisse damnatos, ita enim de his scribit: „ olim „ isti *Humiliati* condemnati fuerunt ab Ecclesia per Lu- „ cium Papam, secundum quod continebatur in Decre- „ tali de Hæreticis *Ad abolendam* in particula, quæ „ modo decisa est in principio illius Capituli: sed po- „ stea tempore Clementis recepti sunt ab Ecclesia, quia „ in *nullo* errabant, nisi quia *condemnabant Jurantes*, „ sed ipsi in hoc se correxerunt, & *jurant* quando ex- „ pedit, & Ecclesia eos approbat.

Episcoporum Officium circa Hæreticos.

Paragrapho denique finali Canonis mandatur Episcopis, ut ad prædicta *efficaciter exequenda per suas Diœceses diligenter invigilent, si Canonicam velint effugere ultionem. Si quis enim Episcopus* (ait) *super expurgando de sua Diœcesi hæreticæ pravitatis fermento negligens fuerit, vel remissus, cum id certis indiciis apparuerit, & ab Episcopali Officio deponatur, & in locum ipsius alter substituatur idoneus, qui velit & possit hæreticam confundere pravitatem.*

Evidens est, Episcopos hoc reputari, prout eos semper reputavit Ecclesia, ordinarios adversus hæreticam pravitatem Inquisitores, sive vi sui Officii Pastoralis jure divino jubentur invigilare, ne populus sibi creditus hæreticæ pravitatis fermento inficiatur.

Sed nec illud obscurum est, hoc Decreto sufficienter insinuari, quod de zelo & diligentia Episcoporum in extirpandis Hæreticis dubitatum fuerit.

Hoc nec Innocentius III. dissimulavit, dum quosdam Monachos, aliosque viros fortes & zelosos misit ad Provinciam Tolosanam, aliasque circumjacentes, ut una cum Episcopis pro abolitione hæresis efficacius agerentur: iique dicti fuere *Inquisitores Apostolici contra hæreticam pravitatem*, eo quod eorum auctoritas a Commissione speciali Sedis Apostolicæ dependeat: ac inde tandem *Inquisitionis* tribunal formatum est, uti ostendimus in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 4. *cap.* 2.

Sed vel maxime hic necessarium est, ut zelus sit secundum scientiam; ne sub prætextu hæreseos, etiam innocentissimi ac optimi Catholici, immo fidei Catholicæ defensores divexentur, ac in omnibus ordo judiciarius exacte servetur, nec facile quispiam de hæresi suspectus reputetur, nisi servato juris ordinis.

CANON IV.

De Græcis Schismaticis. Cap. *Licet* 6. ¤ Hæreticis.

OBSERVATIO.

CANONE IV. in *cap.* Licet 6. ¤ *Hæreticis*, declaratur, quod *licet Græcos ad obedientiam Sedis Apostolicæ revertentes fovere & honorare* velit *mores ac ritus eorum, quantum cum Domino* potest, *sustinendo: in his tamen illis deferre* nec velit, *nec* debeat, *quæ periculum generant animarum, & Ecclesiasticæ derogant honestati.*

Græcorum pertinacia.

Hujus autem generis, quæ tolerari non possunt, pronuntiat esse, primo quod Græci, ex quadam contra Latinos aversione, *si quando* Sacerdotes *Latini super eorum celebrassent altaria non prius ipsi* sacrificare volebant, *quam ea tanquam per hoc inquinata lavissent.*

Secundo, quod Græci *Baptizatos a Latinis rebaptizare ausu temerario* præsumerent.

Hæc ne de cætero fiant, vetatur hoc Canone, præcipiturque, ut conforment se *tanquam filii obedientiæ sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ matri suæ, ut sit unum Ovile & unus Pastor.*

Certum est, Latinos inter & Græcos jam pridem fuisse, & modo esse, diversitatem circa ritus, formam, & materiam Sacrificii Missæ; nec non circa ritus, formamque Baptismi.

At hanc diversitatem, utpote non attingentem essentialia Sacrificii, aut Baptismi, Ecclesia Latina pacis ac unitatis amore sustinuit, & hodie sustinet; neque ob diversitatem Græcos a sua communione repellit.

At Græcos hac in re fuisse obstinatiores, suisque ritibus tenacius inhærentes constat: atque ob similes in ritibus diversitates, Latinos a sua communione repulisse, & ipsorum Sacrificia & Sacramenta quasi profana abominatos esse, quod hoc Canone improbatur.

Hic Canon an genuinus?

Edidit Gabriel Cossartius *tomo* 11. *Conciliorum generalium*, Decreta hujus Concilii *græce & latine ex Codice Mazarino ejusdem* (ut ipse credit) *atque ipsum Concilium ætatis*, in quo tamen hic Canon græce non extat.

Quidni omissionis hujus causa fuisse potuit, quod Legati Alexandrini & Antiocheni, aliique Orientales Episcopi, qui Concilio interfuerunt, & Decreta græce reddiderunt, ut ea secum referrent, hunc omiserint, aut saltem græce non verterint, verentes forsan, ne hoc Decretum Græcos nimis feriret, & a Latinis amplius alienaret.

Spirat amorem pacis.

Hoc interim Decretum edocet eos, qui Hæreticis ad fidem Catholicam, aut Schismaticis ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ adducendis operam impendunt, ut dissensionem

sionem seu differentiam in ritibus, aliisque, ipsa Religionis fundamenta non evertentibus, aut enervantibus, pacis ac unitatis amore tolerare ac dissimulare nonnunquam possint, immo debeant, neque propterea pertinaciter ipsis Ecclesiæ januam occludere.

CANON LXVIII.

De Judæorum vestitu. Cap. *In nonnullis* 15. ẍ de Judæis.

OBSERVATIO.

Rationes hujus Canonis.

CANON LXVIII. relatus in *cap.* In nonnullis 15. ẍ *de Judæis*, præcipit, ut Judæi *utriusque sexus in omni Christianorum Provincia, & omni tempore, qualitate habitus publice ab aliis Populis distinguantur*; ne forsan per errorem Christiani mulieribus Judæis, aut e contra mulieres Catholicæ viris Judæis matrimonio jungantur.

Hoc Decretum plures Romani Pontifices renovarunt, volueruntque exacte observari, ac signanter Romæ, ubi etiamnum hodie Judæi tolerantur: sed in publicum, nisi *distincto* plane a reliquo Populo *habitu*, prodire nequeunt.

Et anno 1311. Concilium Ravennatense II. Rubrica 23. quamvis agnoscat, quod *Judæi de misericordia, & ad testimonium incredulitatis eorum debeant ab Ecclesia, & Fidelibus, in suis ritibus tolerari*, tamen ob scandala & multa mala, quæ ex *permixta* eorum conversatione provenisse noscebantur; statuit: „ quod Judæi portent in pannis superioribus *certum signum*, „ scilicet *rotam* panni crocei coloris, & mulieres eorum „ in capite, ut sic a Christianis possint discerni „.

Aliæ cautelæ quoad Judæos.

Præterea præsenti Canone præcipitur, ne *in diebus Lamentationis Dominicæ Passionis in publicum prodeant*; quia iis diebus Christianis ob Passionem Domini Lamentantibus insultabant.

Denique generatim iis interdicit, *ne in contumeliam Creatoris* (seu ut alia lectio habet *Redemptoris*) *prosilire præsumant*: hortaturque *Principes*, ut eos compescant, *ne Crucifixum pro nobis aliquatenus blasphemare præsumant*.

CANON LXIX.

Judæi a publicis officiis arcendi. Cap. *Cum sit* 16. ẍ de Judæis.

OBSERVATIO.

Hoc Canone renovantur vetera Statuta.

CANONE LXIX. in *cap.* Cum sit 16. ẍ *de Judæis* declarantur iidem incapaces omnium Officiorum publicorum, secundum quod jam olim decretum in Concilio Toletano III. & IV. ne hac occasione Christianis graves sint & infesti, apud Gratianum *Dist.* 54. *Can.* 14. *& Caus.* 17. *quæst. Can.* 31.

Cum in his Provinciis (scilicet Belgicis) Judæi publice non tolerentur, nullus aut exiguus est horum, & similium Decretorum Judæos spectantium usus.

OBSERVATIONES

In Canones XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. vitam & honestatem Clericorum spectantes (*a*).

CANON XIV.

De continentia Clericorum. Cap. *Ut Clericorum* 13. ẍ *de vita & honestate Clericorum*.

OBSERVATIO.

Pœnæ adversus Clericos incontinentes.

CANON XIV. relatus in *cap.* Ut Clericorum 13. ẍ *de vita & honest. Cleric.* agit de continentia Clericorum, quos monet, *ut caste vivere studeant ab omni libidinis vitio præcaventes, quatenus in conspectu omnipotentis Dei puro corde ac mundo corpore valeant ministrare*.

Et *ne facilitas veniæ incentivum tribuat delinquendi*, statuit, *ut qui incontinentiæ vitio deprehensi fuerint laborare, prout magis aut minus peccaverint, puniantur secundum Canonicas Sanctiones; quas* (ait) *efficacius & districtius præcipimus observari*; ut *quos divinus timor a malo non revocat, temporalis saltem pœna a peccato cohibeat*.

Hac de causa suspensum ac celebrare *præsumentem*; *non solum Ecclesiasticis Beneficiis* spoliandum, *verum etiam pro* hac *duplici culpa perpetuo* deponendum declarat.

Prælatos quoque, *qui tales præsumpserint in suis iniquitatibus sustinere, maxime obtentu pecuniæ, vel alterius commodi temporalis, pari* subjacere *ultioni* decernit.

De Clericis conjugatis.

Denique illos, *qui secundum regionis suæ morem non abdicarunt copulam conjugalem, si lapsi fuerint, gravius* vult puniri: *cum* (ait) *legitimo matrimonio uti possint*. Hic intelliguntur Orientales sive Græci Presbyteri, qui ex antiquo Ecclesiæ suæ more *legitimas* ante ordinationem ductas uxores, post ordinationem retinent, & earum consuetudine utuntur, uti hic notat Glossographus, verbo *Regionis*. Vide *Tom. VII. Scholion in Canonem XIII.* Trullanum, hujus editionis.

Cum enim tempore Concilii Lateranensis IV. Constantinopolis esset sub Imperio Latinorum, pluresque Græci Ecclesiæ Latinæ essent juncti, necesse fuit declarare, quid Græcis secundum *regionis suæ morem* liceret, tametsi essent Ecclesiæ Latinæ uniti.

CANON XV.

De sobrietate Clericorum. Cap. *A crapula* 14. ẍ eod.

OBSERVATIO.

CANON XV. in *cap.* A crapula 14. ẍ *de vita & honest. Cleric.* mandat Clericis, ut *a crapula & ebrietate diligenter abstineant*: & consequenter *vinum sibi temperent, & se vino*: *nec ad bibendum quispiam incitetur; cum ebrietas & mentis inducat exilium, & libidinis provocet incentivum*. Damnatur autem speciatim abusus, *quo in quibusdam partibus ad* Potus æquales *suo modo se obligant potatores, & ille judicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, & calices fœcundiores exhaurit*.

Clericum hujus vitii *culpabilem*, nisi a Prælato suo *commonitus satisfecerit* competenter, *ab Officio vel Beneficio* suspendi mandat.

De clausula hujus Canonis.

Additur in Canone Concilii Lateranensis clausula, qua Clericis universis interdicitur *venatio & aucupatio*. *Unde* (ait) *nec canes, nec aves ad aucupandum habere præsumant*.

Hujus clausulæ nec hic, sub titulo *de Clerico venatore*, meminit Raymundus: monetque Gabriel Cossartius in nota marginali ad hunc Canonem *tom.* 2. *Concil. General. col.* 168. *ista nec græce nec latine esse in codice Mazarino*: quamquam ambigi nequeat, quin sacris Canonibus hæc omnino sint conformia, uti notavi in *Jure Eccl. Tom. I. part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 4.

Ex hoc textu concludunt communiter Canonistæ, Clericum ebriosum, sive ebrietati deditum, ab Officio suspendi posse, uti multis citatis probat Gonzales in *Commentario* hujus Decretalis.

Provocatio ad æquales haustus.

Abusus cogendi *ad æquales haustus*, de quo in Canone, jam pridem notus, & a Patribus improbatus fuit. S. Basilius Homilia de *Ebrietate* contra hunc abominandum abusum invehitur, dicens: „ Deinde potatio„ ne præcedente eo veniunt, ut de augenda hac insa„ nia certent, & de ebrietate per ambitionem conten„ dant, cujus auctorem legis diabolum habent, victo„ riæ vero præmium, peccatum „.

Et Sanctus Augustinus *serm.* 231. *de Temp.* seu potius Sanctus Cæsarius Arelatensis *Homil.* 5. uti monuerunt eruditi Monachi Revisores operum S. Augustini, ita loquitur: „ plures in conviviis suis irrident eos, „ qui minus bibere possunt, & per inimicam amicitiam „ adjurare homines non erubescunt, ut potum amplius „ accipiant, quam oportet „.

Etiam in militibus damnata.

Nec tantum in Clericis, sed & militibus hunc morem jam olim ut abominandum proscripsere Francorum Reges, ut legitur in eorum Capitularibus, *lib.* 3. *cap.* 172. cujus capitis lemma est: *de non cogendo bibere in hoste*: textus vero Capitularis habet: „ ut in hoste ne„ mo parem suum, vel quemlibet alterum hominem „ bibere *roget*. Et quicumque in exercitu ebrius inven„ tus fuerit, ita excommunicetur, ut in bibendo sola „ aqua utatur, quousque se male fecisse cognoscat „.

Notat Stephanus Baluzius hic, *in codice MS. Rivipulensi* pro *roget*, legi *cogat*: quam lectionem veriorem esse, tum ex lemmate, tum ex contextu apparet. Et Beatus Rhenanus *lib.* 2. *Rerum Germ.* agens de legibus Francorum scribit „ Nemo, militiæ, socium suum, „ aut quemlibet alium ad potandum *invitato*. Quod si „ quis ebrius repertus fuerit, ejectus, quoad culpam „ agnoscat, quam *bibito* „: nequaquam obscurum est Rhenanum hic referre voluisse suprascriptam legem Francorum.

(*a*) Quidquid in hisce Canonibus ac vitam & honestatem Clericorum pertinentibus observandum astruitur, jam supra Doctissimus D. Van-Espen prolixius uberiusque *Tom. I. part. I. tit.* 2. *cap.* 1. *& seqq.* hujus editionis, exposuit integrumque titulum in sex capita distributum complexus est; quem consulere, si cui perplura perscrutandi incessit libido, non abs re fore existimo.

CANON XVI.

Varia circa mores Clericorum. Cap. *Clerici* 15. ✠ eod.

OBSERVATIO.

CANON XVI. in *Can.* Clerici 15. ✠ *de vita & honest. Cleric.* plura complectitur ad vitam & honestatem Clericorum pertinentia.

Clericis cavendum a sordida negotiatione. Primo præcipitur, ut *Clerici Officia vel commercia sæcularia non exerceant, maxime inhonesta.*

Idipsum confirmatur *Clementina* 1. *eodem*, in qua Clericis *Carnificum*, seu *Macellariorum*, & *Tabernariorum officium publice & personaliter exercere vetatur*. Plura de hoc tradunt Canonistæ ad titulum, *Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant*.

Hoc tamen notantes in præsenti Canone addi, *Maxime inhonesta*: quo innuitur, ut hic monet Boerius Epo, nec *honesta* quidem officia vel commercia Laico„ rum Clericis permitti, propter vitæ Clericalis digni„ tatem rebus longe sanctioribus destinatæ. „.

Permittuntur tamen Clericis negotia quædam honesta, uti ex Concilio Moguntino notatur in *cap.* 1. ✠ *Ne Clerici vel Monachi, &c.* „ Nec tamen (ait) ju„ *stum* negotium est interdicendum propter necessitates „ diversas: quia legimus sanctos Apostolos negotiatos „ esse. In Regula Sancti Benedicti præcipitur provide„ re, per quorum manus negotium Monasterii tran„ seat „. Indubie hic alluditur ad id, quod *cap.* 18, *vers.* 3. Actuum Apostolorum de Paulo Apostolo legitur, quod esset *Scenofactoriæ* artis; & *cap.* 20. *vers.* 34. *Quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ*. Et de Apostolis generatim 1. *ad Corinth. c.* 4. *vers.* 12. *laboramus operantes manibus nostris*. Aliud est enim honesto aliquo opificio *necessaria* sibi acquirere, aliud negotiis sæcularibus *implicari*: quod ultimum Clericis semper vetitum fuit, vetuitque Apostolus dum dixit; *Nemo militans Deo, se implicat negotiis sæcularibus*. 2. *Tim. cap.* 2. *vers.* 4.

Item a spectaculis. Secundo, præsenti Canone Clericis præcipitur *Mimis, Joculatoribus, & Histrionibus non intendant*: id est ludis hujusmodi non intersint. *Joculatores* autem vulgi more videtur appellare Canon Præstigiatores, & similes homines vilissimos, gesticulationibus, jocis, nugis, risibus, quæstum facientes.

Ministros Altaris hujusmodi spectaculis interesse indecens jam pridem judicarunt Patres, uti patet ex *Canone* LIV. Laodiceno, cujus Scholion consule, *Tom. VI.* hujus editionis.

Et a Popinis. Adhæc mandatur hoc Canone, ut Clerici *tabernas prorsus evitent: nisi forte causa necessitatis in itinere constituti*.

De ipsis Waldensibus scribitur: „ Popinarum fre„ quentationem prohibebant, ac Popinam fontem pec„ cati, & *Scholam Diaboli* nuncupabant, in qua sua „ miracula patrat, ita contraria, quæ Deus in Ecclesia „ operatur. Non enim claudos erigit, sed recte gra„ dientes ibi claudicare facit: non cæcos illuminat, „ surdis auditum, mutis loquendi facultatem restituit, „ sed ebrietate cæcos, surdos, mutos reddit „ Nata„ lis Alexander in *Historia Eccles. sæculi* 11. & 12. *Cap.* 4. *art.* 13. §. 6.

Quam hæc vera sint, docet quotidiana experientia, ut mirum non sit hanc frequentationem tam veteribus quam recentioribus Canonibus severissime vetitam fuisse, præsertim personis Ecclesiasticis, ut ostendi in *Jure Eccl. Tom. I. part.* 1. *tit.* 2. *cap.* 4. dolendum! hæc salutaria Decreta magno cum populi scandalo, & sacri Ordinis vilipendio adeo negligi, ac eorum observantiam tam segniter ab Episcopis & Prælatis urgeri.

Ab alea & taxillis. Clericis insuper mandatur hoc Canone, *ut ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint*.

Hoc postremum ex Novella Justiniani 123. *cap.* 10. & *lib.* 34. §. 3. *cod. de Episcopali audientia* sumptum apparet. In his enim Justinianus interdicit Episcopis, aliisque Clericis, *ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes ac inspectores fieri*. Plura seu vetera seu nova Synodorum & Principum Decreta contra hos alearum & taxillorum ludos retuli in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit* 2. *cap.* 5.

Monet dein Clericos, ut *Coronam & Tonsuram habeant congruentem, & se in Officiis ecclesiasticis, & aliis bonis studiis exerceant diligenter*.

De Tonsura Clericorum. Vocat hic Canon *Tonsuram congruentem* „ quæ tum „ ordinis, tum professionis discrimen indicet, inquit „ hic Boerius Epo; aliter enim (ait) sæculares Cleri„ cos, aliter Monachos vel Religiosos condeci convo„ nit, aliter item prima Tonsura tantum donatos, ali„ ter inferioribus, aliter sacris præditos Ordinibus „.

De vestitu Clericorum. Denique plura in hoc Canone de Clericorum & Prælatorum vestitu occurrunt, quæ omnia in hoc unum collimant, ut Clerici honestatem & clericalem modestiam in vestibus, omnique externo apparatu servent, utanturque honesto & moderato habitu, tam in sacris obeundis officiis, quam familiari conversatione, idque juxta morem & consuetudinem patriæ statui suo convenienti; quod & unice intendit Clementina 2. *de vita & honest. Clericorum*, in qua similiter plurima singulatim circa Clericorum vestes determinantur. Videri possunt, quæ hac re annotavi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 3. *tit.* 1. *cap.* 2.

Cæterum de usu & significatione, ac origine vestium, quæ hoc Canone speciatim exprimuntur, videri possunt hujus Canonis seu Decretalis Interpretes, puta Boerius Epo, Dandinus Altaserra, & latius Emmanuel Gonzales, tam in notis, quam in Commentario *præsentis Cap.* 15.

CANON XVII.

Contra Comessationes & negligentiam Prælatorum, Cap. *Dolentes* 9. de celebrat. Miss.

OBSERVATIO.

CANONE XVII. *Cap.* Dolentes 9. *de celebrat. Miss.* perstringuntur Prælati Ecclesiarum, qui *circa comessationes superfluas & fabulationes illicitas; fere medietatem noctis expendunt, & residuum somno relinquentes, vix ad diurnum concertum avium excitantur, transcurrendo undique continua* (*C. continuata*) *syncopa matutinum*. Id est, cursim elidendo verba, vel syllabas: nam, ut notat hic Panormitanus, *syncopa est figura, quæ de medio tollit*.

De neglectu divini Officii. Præterea, addit, quosdam Ecclesiarum Prælatos adeo circa divina Officia desides & indevotos, ut *Missarum solemnia vix celebrent quatuor in anno; immo, quod deterius est, interesse contemnant: & si quando intersint*, intendunt *collocutionibus Laicorum, nec aures intentas porrigunt ad divina*.

Contra hunc divini Officii neglectum, & profanationem, *hæc & similia sub pœna suspensionis* inhibens *districte* præcipit *in virtute obedientiæ, ut divinum Officium nocturnum pariter & diurnum quantum eis dederit Deus, studiose celebrent pariter & devote*.

Officium divinum celebrari *studiose* pertinet ad officium *oris*, ait hic Panormitanus: quia *syncopando*, vel aliquid omittendo dicendum non est. *Devote* vero (ait) refertur ad officium *cordis*; id est, quod *mente in Deum elata* dici debeat.

De attentione necessaria. Hinc recte concluditur, eos Ecclesiastico præcepto Officii divini recitatione minime satisfacere, qui illud absque animi attentione persolvunt: & frustra eos esse, qui actus *internos* ab Ecclesia nullo modo præcipi posse contendunt.

Cæterum plura de externa reverentia in Officii divini persolutione necessaria, diximus in *Dissertatione Canonica de Horis Canonicis & singulis earum partibus*; quæ extat *Tom. V.* hujus editionis.

Hoc recte hic monet Panormitanus, quod juxta hunc textum, fabulantes & indevote celebrantes, debeant suspendi ab Officio; addens quantitatem reatus considerandam ex qualitate & quantitate contemptus.

CANON XVIII.

Ne Clericus intersit judicio sanguinis: nec operibus bellicis, aut Chirurgicis præficiatur. Cap. *Sententiam* 9. ✠ Ne Clerici, &c.

OBSERVATIO.

Clericis quantopere abhorrendum a sanguinis effusione. CANONE XVIII. in *Cap.* Sententiam 9. ✠ *Ne Clerici vel Monachi sæcularibus negotiis se immisceant*, decernitur, ut *sententiam sanguinis nullus Clericus dictet aut proferat*.

Dictat sententiam, qui tanquam Judex, Consiliarius, vel Assessor eam concipit; *profert* autem, qui eam pro Tribunali aut ubi jus dicitur, recitat, ut hic exponit Boerius Epo *num.* 8.

Addit præterea Canon, ut Clericus *nec sanguinis vindictam exerceat, aut ubi exerceatur, intersit*.

Nec supplicia spectent. Jam pridem cautum fuit, Clericos ad locum supplicii accedere non debere. Synodus Matisconensis II. *Can.* 18. definit „ ut ad locum examinationis reorum nullus Cle„ ricorum accedat, neque intersit atrio sauciolo, ubi „ pro reatus sui qualitate quispiam interficiendus est „. Atrium *sauciorum* hic esse locum supplicii seu patibulum, observat Altaserra ad hanc Decretalem.

Synodus autem Antissiodorensis *Can.* 33. ait: „ Non „ licet Presbytero, vel Diacono ad *tropalium*, ubi rei „ torquentur, stare „.

Hoc tamen observat Panormitanus, post Innocentium & Glossam, quod per hanc *interessentiam* Clericus non fiat Irregularis, nec debeat deponi, nisi interesset auctoritatem præstans, vel auxilium.

Unde dicit Hostiensis, quod si ad Clericum spectet Jurisdictio, nullo modo debeat interesse vindictæ, ne (ait) videatur præstare auctoritatem.

Clerici tamen, qui intersunt ex sola libidine seu voluptate, puniri aliter debent, uti monet Panormitanus; „ non enim debent præstare præsentiam istis iis prohi„ bitis, sicut nec aliis spectaculis. Secus autem puto „ (ait) in interessentibus ex justa causa, puta, quia „ associant justificandum, ne incidat in disperationem, „ & rememorantur sibi divinam Scripturam, & con„ fortant ad patientiam „.

Nec cogantur interesse damnatorum judiciis. Ne autem Clerici ad ea inviti cogantur, subdit Canon: *Si quis autem hujusmodi occasione statuti Ecclesiis*

vel

vel Ecclesiastici personis aliquod præsumpserit inferre dispendium per Censuram Ecclesiasticam compescatur. Id est „ Si Potestas , vel alius Officialis vellet Clericum, etiam in Minoribus , constringere, ut sit Minister Justitiæ , puta ut sit Manigoldus : vel quod debeat dictare sententiam , seu interesse sententiæ : debet ad hoc compesci per Censuram Ecclesiasticam „. Ita hæc interpretatur Panormitanus hic.

Sed hæc intelligenda sunt cum ea moderatione, quam circa exemptionem Clericorum primæ Tonsuræ, & minorum Ordinum , tum recentiora Decreta , tum Principum Edicta , & Provinciarum consuetudines sensim induxerunt.

Nec scribant sententiam sanguinis. Ulterius statuitur in hoc Canone, *nec quisquam Clericus litteras dictet aut scribat pro vindicta sanguinis destinandas*: præcipiturque, ut *in Curiis Principum hæc sollicitudo non Clericis, sed Laicis committatur*.

Nequaquam tamen ex solo similium litterarum dictamine aut scriptione , Clericus efficitur irregularis , si non sequatur reipsa mors aut membri mutilatio; nam, ut post Joannem Andream hic observat Panormitanus „ sola scriptura in nullo casu constituit irregularem Scribentem . quamvis aliter puniri posset pro eo , quod exercuit rem illicitam sibi. Iste enim textus prohibet hanc Scripturam per Clericum fieri „.

Ex hoc equidem textu concludunt Canonistæ , Graphiarios , Actuarios , & similes in causa sanguinis , effici irregulares, si effusio sanguinis sequatur : quod tamen in Gallia cum eo rigore non servatur, uti notavi in *Jure Eccl. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 10. cap. 4. num. 14. & 27.*

Nec præsint Balistariis, &c. *Nullus quoque Clericus* (ait Canon) *Ruptariis & Balistariis , aut hujusmodi viris sanguinum præponatur*.

Obscurum est , quid hic sint *Ruptarii*. Joannes Andreas apud Panormitanum hic putat „ hoc verbum sumi pro eis , qui præsunt machinis, quæ tendunt ad *rupturam*. Unde Clericus non debet deputari super illos ministros , cum tendant ad destructionem & mortem aliorum „.

In Canone ipso , prout extat *tom. 11. Concil. general.* pro *Ruptariis* legitur *Rotariis*; at monet Cossartius, in MS. Mazarino legi „ *Ruptariis*, eorumque frequentem fieri mentionem in rebus Albigensium „. Quidquid sit, certum est hoc verbo significari certum genus militum. Videri potest Emmanuel Gonzalez in notis, littera T.

Cæterum de hac specie irregularitatis latius egi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 10. cap. 4. & seqq.*

Adhæc, ad evitandam irregularitatem decernitur, ne ullam Chirurgiæ artem (C. *partem*) Subdiaconus , Diaconus, vel Sacerdos exerceat, *quæ adustionem*, *vel incisionem inducit* : uti ex Codice Mazarino restituit Cossartius : cum antea pro *partem* , legeretur *artem*, prout in Decretalibus etiamnum hodie legitur. Nec Chirurgiam exerceant.

Hinc ex vulgari lectione , uno consensu concludunt Canonistæ , *Chirurgiæ artem* generatim Clericis in sacris constitutis , hoc Canone prohiberi, licet credant, irregularitatem non incurri, nisi mors aut membri mutilatio reipsa sequatur.

At ex ipso Canonis contextu verior apparet lectio Codicis Mazarini ; neque enim absolute *Chirurgia* vetari videtur, sed ea tantum, quæ *adustionem*, aut *incisionem inducit*; quæ propinquius ad mortem aut membri mutilationem spectat ; atque *per se* Clericali mansuetudini directius adversatur, quam ea Chirurgiæ *pars*, quæ applicationem aliquorum remediorum membris affectis duntaxat comprehendit.

Denique prohibet Canon : *Nec quisquam purgationi aquæ ferventis vel frigidæ , seu ferri candentis ritum cujuslibet benedictionis aut consecrationis impendat*. Nec purgationes superstitiosas foveant.

Quam hæc vulgaris probatio per aquam calidam vel frigidam, aut ferrum candens, sæculo IX. & seqq. communis fuerit ; & quidem prævio sacro ritu, & Sacerdotali benedictione peracta , ostendimus in *Jure Eccles. Tom. IV. part. 3. tit. 8. cap. 4.* notavimusque *num. 38.* ob præsens Decretum postmodum invaluisse ; ut sine *ulla benedictione* quidam hac specie purgationis uterentur ; quasi non ipsa vulgaris purgatio , sed solus benedictionis ritus ei adhiberi solitus , hoc Canone interdictus censeretur.

Cum autem hic speciatim improbetur purgatio vulgaris *per aquam calidam vel frigidam* , nec non *per ferrum candens* , nec probata videretur probatio per *Monomachiam* , addendum censuit ; *salvis nihilominus prohibitionibus de Monomachiis sive Duellis ante promulgatis*, scilicet in Concilio Lateranensi III. sub Alexandro III. *Can. 20.* cujus observationem jam supra hoc *Tomo VIII.* expositam consule.

O B S E R V A T I O N E S

In Canones V. VI. VII. VIII. IX. X. XI. XXVII. XXXIII. dignitatem Prælatorum, eorumque Officium & obbligationem exponentes & determinantes.

C A N O N V.

De Juribus Patriarcharum. Cap. *Antiqua* 23. ✠ de Privilegiis.

OBSERVATIO.

CANON V. in *Cap.* Antiqua 23. ✠ *de Privilegiis* agitur de Dignitate , Ordine , & Privilegiis Patriarcharum.

Primatus Romanæ Ecclesiæ. Ante omnia autem dicitur , quod Romana Ecclesia , *disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis* obtineat *principatum* , *utpote Mater universorum Christi Fidelium , & Magistra*.

Male intellectus a Decretalistis. Hic asseritur Romani Pontificis primatus per universam Ecclesiam ; videturque allegatus maxime adversus Græcos; male igitur hinc deducunt Canonistæ, Pontificem esse *Ordinarium Ordinariorum* : & ad ipsum hoc titulo pertinere omnium Beneficiorum plenariam dispositionem ; prout & supponitur in *Cap. 2. de Præbendis in 6.* & *Cap. 10. de Privileg. in 6.*

Ulterius ut consequens deduxerunt Decretalistæ, Pontificem omnes ordinarios Collatores Beneficiorum posse prævenire ; quo jure etiamnum hodie in Gallia utitur Pontifex; prout latius exposui in *Jure Eccles. Tomo III. parte 2. sect. 3. tit. 6. c. 8. alias tit. 23. c. 7.*

At hæc Canonistarum seu potius Decretalistarum opinio cum temperamento est intelligenda , ut notant eruditiores tam Theologi , quam Canonum interpretes : alias eam cum expressione Patrum & Pontificum primorum sæculorum parum convenire observant.

Insuper hic quatuor duntaxat enumerantur Patriarchæ, omisso Romano Pontifice; cum tamen ætate Justiniani Imperatoris quinque numerarentur Patriarchæ, atque inter eos primus recenseretur Episcopus Romanus; uti latius exposui *Tom. VII.* ad *Can. XXXVI. Trullanum*.

Ordo Patriarcharum. Post hæc decernitur in hoc Canone, ut Constantinopolitana Ecclesia *post Romanam* , *primum* ; *Alexandrina, secundum* ; *Antiochena , tertium* ; *Hierosolymitana , quartum locum obtineat* : *servata cuilibet propria dignitate*.

Notanda autem hæc initialia Canonis verba : *Antiqua Patriarchalium Sedium privilegia renovantes , sancta universali Synodo approbante , sancimus*, &c.

Hinc rursum habemus, quod Pontifex hic , ut auctor Canonis loquitur dicens *sancimus* ; & Synodus, ut *approbans* sanctionem Pontificis.

Sane non legitur, quod omnia Decreta in hoc Concilio fuerint a Patribus examinata & expensa, ac super his eorum suffragia singillatim expetita, & ex eorum suffragiis, aut saltem eorum pluralitate conclusum sit : ut proinde mirum non sit ea sæpe proferri non sub nomine *Concilii* , quemadmodum Decreta, seu Canones primorum Conciliorum, puta Niceni, & sequentium, atque etiam novissimi Concilii Tridentini, sed sub nomine *Pontificis in Concilio*.

Secundo habemus , quod Canon hic tantum intendat , *antiqua* privilegia *renovare : sed quæ sint *antiqua* illa *privilegia* , non exprimitur. Certum autem est Constantinopolitanam Ecclesiam, tempore saltem Synodi Nicænæ necdum gavisam fuisse jure Patriarchatus, eoque tempore Ecclesiam *Alexandrinam primum* post Romanam locum & dignitatem obtinuisse ; Antiochenam vero secundum ; uti patet ex *Can. VI.* dictæ Synodi ; & Canone VII. constat Ecclesiam Hierosolymitanam tempore Synodi Nicænæ adhuc *jure Metropolitico* subfuisse Ecclesiæ Cæsariensi Palæstinæ , quemadmodum pluribus exposui in scholiis ad dictos Canones, *Tom. VI.*

Sed nec tempore Concilii Chalcedonensis, hoc jure *pacifice* , ac probante Papa Romano , gavisam esse hoc privilegio Constantinopolitanam Ecclesiam evincit oppositio S. Leonis contra *Canon* XXVIII. Chalcedonensem: uti in scholio ejusdem Canonis exposui, *Tom. VII.* ibi ostendi , quomodo sensim ad eam dignitatem & prærogativam Ecclesia Constantinopolitana , tamquam *nova* Roma , faventibus Imperatoribus, ascenderit.

De Pallio. Declaratur præterea hoc Canone, quod Patriarchæ hi , *postquam a Romano Pontifice receperint* Pallium , *præstito sibi fidelitatis & obedientiæ juramento, licenter & ipsi suis suffraganeis pallium largiantur , recipientes pro se Professionem Canonicam , & pro Romana Ecclesia sponsionem obedientiæ ab eisdem*.

Quæ

Quæ hic de receptione *Palii* a Romano Pontifice, necnon præstando ei fidelitatis & obedientiæ *juramento*, aut sponsione obedientiæ a Suffraganeis exigenda, statuuntur, recentiorem redolent disciplinam, neque eorum quidquam in antiquis Canonibus, aut pristinæ ætatis authenticis ac probatis monumentis legitur.

De gestatione Crucis Patriarchalis.

Similiter & recentioris omnino ætatis est, quod hoc Canone Patriarchis conceditur, *ut Dominicæ Crucis vexillum ante se faciant ubique deferri, nisi in Urbe Romana, & ubicumque summus Pontifex præsens extiterit, aut ejus Legatus utens insignis Apostolicæ dignitatis*.

Immo in hac privilegii restrictione videtur Pontifex reflexisse ad *L. fin. ff. de Off. Proconf.* qua declaratur, quod *Proconsul Urbem* ingressus *Imperium deponat*. Nam in eo, quod in Canone de præsentia Pontificis, ejusve Legati dicitur, supponi videtur, quod sicuti apud Romanos Imperii administratio duntaxat *Proconsulibus* in Provincia sibi decreta committebatur; ita quoque apud Romanum Pontificem *omnis* jurisdictio & auctoritas Ecclesiastica *radicaliter* residet, ejusque administratio & *executio* duntaxat *Patriarchis* & Episcopis communicetur exercenda in Ecclesiis sibi concreditis; ac propterea, sicuti Proconsulum officium, præsente Consule, cessat ita & Patriarcharum, præsente Pontifice.

Ex eadem causa fiebat quoque, ut Consule in Provinciam, cui Proconsul præesset, veniente, Proconsul administrationem & Imperium deponeret, ait Antonius Perezius ad titulum Codicis *de Officio Proconsulis n. 4.*

Hinc ergo conclusisse videtur Innocentius in præsenti Decretali, quod pari jure, Pontifice ejusve Legato accedente ad Ecclesiam, aut locum, cum Patriarcha præest, insignis suis uti nequeat Patriarcha atque hoc est, quod hic significatur hac restrictione: *nisi in Urbe Romana, & ubicumque summus Pontifex præsens extiterit, aut ejus Legatus utens insigniis Apostolicæ dignitatis*.

Denique hoc Canone declaratur, quod in *omnibus Provinciis eorumdem Jurisdictioni subjectis ad eos* (cum necesse fuerit) *provocetur, salvis* (ait) *appellationibus ad Sedem Apostolicam interpositis: quibus est ab omnibus humiliter deferendum*.

Appellationes ad summum Pontificem.

Ex his cum Glossographo concludunt Canonistæ, esse Privilegium Sedis Apostolicæ, ut *omissis* omnibus *intermediis* ad eam ab omnibus possit appellari.

Hæc opinio sæculo XI. & seqq. invaluerat & in praxi recepta erat, uti patet ex frequentibus tum temporis ad Curiam Romanam interpositis hujusmodi appellationibus.

Et sane haud difficulter fuit hæc recepta & admissa opinio, maxime ubi semel persuasum fuit, omnem jurisdictionem *ordinariam immediate* in Romano Pontifice residere; ejusque exercitium inferioribus tantum quasi demandatum: quæ persuasio sæculo IX. ope Epistolarum Decretalium per Pseudo Isidorum primis Pontificibus suppositarum, primum stabiliri cœpit; & labente tempore sensim annitente Curia Romana invaluit, & demum Corpori Canonico inserta, a Decretalium Glossatoribus & Commentatoribus probata est. Quid autem hodie circa eam appellandi libertatem ad Sedem Apostolicam, *omisso medio*, obtineat, notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 10. cap. 2.*

Notandum, quod hic Canon in Codice Mazarino non extet *græce* ob eamdem indubie rationem, ob quam nec IV. Canonem haberi annotavi; neque enim verisimile est, quod Patriarchæ Orientales recognoscere voluissent prærogativas, quæ Romano Pontifici, ejusque Legatis hic attribuuntur: præsertim quia nec falsæ illæ Decretales apud Orientales notæ erant, uti nec ab iis hodie recognoscuntur.

CANON VI.

De Conciliis Provincialibus. Cap. *Sicut* 25. ✕ de Accusat.

OBSERVATIO.

CANON VI. in *cap.* Sicut 25. ✕ *de Accusat* continet notabile disciplinæ Ecclesiasticæ punctum, ut scilicet *Metropolitani singulis annis cum suis Suffraganeis Provincialia non omittant Concilia celebrare, in quibus de corrigendis excessibus, & moribus reformandis præsertim in Clero, diligentem habeant cum Dei timore tractatum*.

Concilia Provincialia quoties celebranda.

Quod autem Canon asserit, *olim a Sanctis Patribus institutum*, ut *Metropolitani singulis annis Provincialia non omittant Concilia celebrare*, nequaquam ad prima quinque sæcula referri potest; quandoquidem certum sit a Synodo Nicenæ, aliisque subsequentibus Synodis cautum fuisse, ut *bis* in anno Synodus Provincialis haberetur; nec nisi sæculo VI. idque ægre admodum, ac necessitate cogente, ex dispensatione quadam ab ea tandem disciplina recedi cœpisse. Uti latius notavi in *Jure Eccles. Tomo I. parte 1. tit. 20. cap. 1.*

Quid in eis agendum?

Ut autem in his Conciliis Provincialibus excessus & mores *efficacius* reformari & corrigi valeant, vult hic Canon, ut Episcopi, *per singulas Diœceses statuant personas idoneas, providas videlicet & honestas, quæ per totum annum simpliciter & de plano, absque ulla jurisdictione sollicite investigent, quæ correctione vel reformatione sunt digna, & ea fideliter perferant ad Metropolitanum, & Suffraganeos, & alios in Concilio subsequenti, ut super his & aliis* (prout utilitati & honestati congruerit) *provida liberatione procedant*.

Hæ personæ dicuntur *testes Synodales*, eo quod a Synodo constituantur, ut testentur de iis, quæ sollicite inquirendo & observando, repererint in Diœcesi reformanda & corrigenda. De quibus fusius actum est in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 18. cap. 3.*

Synodi Diœcesanæ.

Quia autem parum prosit multa & utilia pro reformatione morum, & restitutione avitæ disciplinæ statuere, nisi statutorum efficax & sollicita habeatur executio, mandatur Episcopis, ut ea, quæ in Synodis Provincialibus statuerint, *faciant observari, publicaturi ea in Episcopalibus Synodis annuatim per singulas Diœceses celebrandis*.

Synodi hæ vulgo dicuntur Diœcesanæ, atque etiam hodie ex Decreto Concilii Tridentini sunt *annuatim* habendæ, quamvis olim frequentius, & ut minus *bis* in anno essent celebrandæ. uti observavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 18. c. 1.* ubi fusius de his Synodis actum est.

CANON VII.

De corrigendis per Episcopum excessibus. Cap. *Irrefragabili* 13. ✕ de Officio Judicis ordinar.

OBSERVATIO.

CANON VII. in *cap.* Irrefragabili 13. ✕ *de Officio Judicis ordinar.* plura continet notabilia puncta disciplinæ.

Obligatio Prælatorum.

Primo *irrefragabili Constitutione* sancitur, ut *Ecclesiarum Prælati ad corrigendos subditorum excessus, maxime Clericorum & reformandos mores prudenter ac diligenter intendant*: ne (ait) sanguis eorum de suis manibus requiratur.

Merito hic exclamat Glossographus: „ Durum verbum est istud pro Prælatis negligentibus subditos corrigere „.

Utinam Prælati, id est, omnes, quibus correctio subditorum incumbit, hæc verba sæpius ruminarent, serioque periculum sibi impendens ex nimia taciturnitate, & in corrigendo delicta attenderent.

Auctoritas correctionis in Prælatis.

Ut autem Prælati correctionis & reformationis officium libere valeant exercere, decernitur, *ut executionem ipsorum, nulla consuetudo, vel appellatio valeat impedire, nisi formam in talibus excesserint observandam*.

Ex his concludunt Canonistæ, & correctione Prælatorum non admitti appellationem saltem quoad effectum *suspensivum*; sive ad eum effectum, ut *executio* correctionis suspendatur, nisi formam correctionis excesserint. De quo latius in *Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 10. cap. 3.*

Ulterius additur, quod nec *consuetudo* executionem eorum, quæ pro reformatione morum a Prælatis ordinata fuerint, valeat impedire.

Correctio enim abusuum & excessuum jure *naturali* & *divino* Prælatis respectu suorum subditorum incumbit; ut proinde *consuetudo* eam impediens, non pro lege, sed pro corruptela accipienda sit.

Et in Capitulo.

At cui correctio incumbat, seu quis sit censendus Superior in ordine ad correctionem & reformationem juris naturalis aut divini, non est, ideoque potest hæc potestas ab uno ad alium per *consuetudinem* aut *præscriptionem*, vel etiam per *privilegium* transferri: uti vel ex hoc Canone patescit, qui supponit, *excessus Canonicorum Ecclesiæ Cathedralis* consuevisse *corrigi per Capitulum*.

Quare hic observat Panormitanus: „ quod, licet non „ valeat consuetudo correctionis impeditiva, valet tamen in quantum est potestatis translativa; ut quæ „ devolvit potestatem ad alium Superiorem „.

Præterea monet citatus auctor ibidem, *menti tenendum* „ quod Inferior præscribendo contra Episcopum, „ videtur acquirere jurisdictionem, in quantum est sollicitus & vigil in ea exercenda: sed data ipsius negligentia, potest Episcopus suam jurisdictionem generalem exercere; quod est (ait) valde notandum. „ Idem dic (pergit) ubi lex dat in specie alicui jurisdictionem, adimendo eam ab Ordinario generali. „ Videtur eam illi conferre, in quantum est vigil & „ sollicitus in exercendo: alias poterit Ordinarius eam „ exercere „.

Hæc Panormitani observatio plane conformis est præsenti Canoni, in quantum decernit, ut *excessus Canonicorum per Capitulum ad commotionem vel jussionem Episcopi corrigantur, infra* terminum competentem *ab Episcopo præfigendum, alioquin ex tunc Episcopus, Deum habens præ oculis, ipsos, ut animarum cura requirit, per censuram Ecclesiasticam corrigere non postponat*.

Quando a Capitulo redeat ad Episcopum?

Evidens igitur est, jurisdictionem seu auctoritatem corrigendi, non in totum Episcopis adimi, sed tantum ejus exercitium suspendi, quamdiu Capitulum vigil & sollicitum est in coercendis Canonicorum excessibus. At data Capituli negligentia, Episcopi jurisdictio rursus re-

revivifcit, seu ut notat Panormitanus hic *num.* 3. „ in „ casu hujus Canonis (ait) non proprie fit devolutio „ de Capitulo ad Episcopum, sed solum propter negligentiam Capituli, tollitur impedimentum consuetudinis: nam consuetudo impediebat Episcopum, cum „ ipse habeat jurisdictionem „. Hoc idem monet Dandinus Alteserra, una notans, quod „ inferiores Prælati habent jurisdictionem in concursu cum Ordinario; ita ut, si cessent intra certum tempus, jurisdictio devolvatur, vel *redeat* ad Episcopum, quia facile res redit ad suam naturam „.

Deducit hic præterea Panormitanus ex præsenti Canone practicam convincendi inferiorem de negligentia. „ Debet enim sibi statui terminus per Superiorem ad „ faciendum, quo elapso, poterit Superior supplere. „ Et sic nota (ait) quod si Archidiaconus, aut alius „ contra Episcopum præscripserit jurisdictionem Episcopalem in quibusdam casibus, & si ille est negligens in exercendo, poterit Episcopus illam jurisdictionem exercere: nec est necesse recurrere ad alium „ Superiorem „.

Molimina contra correctiones. Canonici nonnulli non ferentes correctionem & reformationem Episcopi sui super suis excessibus in contemptum Episcopi, & ut Populum contra Episcopum excitarent, cessationem a Divinis inducebant.

Repulsa. Contra hoc temerarium Canonicorum attentatum, statuitur hoc Canone, *si Canonici absque manifesta & rationabili causa* (maxime in contemptum Episcopi) *cessaverint a Divinis*; *Episcopus, si voluerit, nihilominus celebret in Ecclesia Cathedrali*. Insuper decernitur, quod *Metropolitanus ad querelam* Episcopi *tamquam super hoc Delegatus* Sedis Apostolicæ, *taliter eos* per *censuras Ecclesiasticas cognita veritate castiget, quod pœnæ metu talia de cætero non præsumant*.

Cum autem, hoc Decreto non obstante, hujusmodi cessationes frequenter temere & cum scandalo Fidelium promulgarentur, prodiit Decretum Concilii Lugdunensis sub Gregorio X. relatum in *cap.* 2. *de Officio Judicis Ordinarii in* 6. quo modus in hac promulgatione servandus præscribitur: quod Decretum, uti & præsens Canon renovantur in Decretali Bonifacii VIII. relata in *cap.* 8. *eod. in* 6. additis pluribus conditionibus in promulganda hac cessatione servandis, quæ omnes tendunt ad moderandum cessationum earum usum.

Porro ex his Capitulis accipiunt quoque interpretationem, & vicissim præbent, *tituli* in Pragmatica Sanctione Caroli VII. Regis Francorum, & in Concordatis Gallicis de *interdictis leviter*, & *indifferenter non ponendis*, qui desumpti sunt ex Concilio Basileensi *sess.* 20. quibus restringitur nimia hujusmodi interdictorum frequentia. Videri possunt dicta in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *c.* 10. alias *c.* 9.

Abusus vitandus in correctione. Ut autem morum correctio & reformatio a Prælatis fructuosius fiant; ipsique Prælati ostendant se in corrigendo & reformando nihil temporale quærere, monet Canon: *Provideant diligenter Ecclesiarum Prælati, ut hoc salutare statutum ad quæstum pecuniæ vel gravamen aliud non convertant*.

Hinc deducunt passim Canonistæ, quod tametsi Prælati possint nonnunquam excessus seu Clericorum, seu Laicorum pœnis *pecuniariis* castigare; non possint tamen eas pœnas *propriis* usibus applicare: ne videantur *ex* correctione aut punitione excessuum *quæstum quærere*. Quod & vetitum legitur in *cap.* 3. ꝭ *de pœnis*, ac novissime renuvatum in Concilio Trident. *sess.* 25. *cap.* 3. *de Reform.* servaturque in Belgio, ubi & Principum edicto cautum est, quod Judex Ecclesiasticus condemnans in mulctam *pecuniariam*, teneatur *in ipsa sententia* exprimere piam causam, cui mulcta sit applicanda, uti latius notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *c.* 1.

CANON VIII.

De inquisitione excessuum. Cap. *Qualiter & quando* 24. ꝭ de Accusat.

OBSERVATIO.

CANON VIII. In *cap.* Qualiter & quando 24. ꝭ *de Accusat.* præscribit, qualiter & quando debeat Prælatus procedere ad inquirendum & puniendum subditorum excessus.

Triplex modus procedendi. Triplicem modum hic Canon proponit, quo Judex ad criminum punitionem procedere queat: nimirum per *accusationem*, *inquisitionem*, & *denuntiationem*: de quibus late actum in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 8. *cap.* 1. ubi una expositum est, quid moderna praxis circa hos procedendi modos immutaverit, & in quibus a præscripto hujus Canonis moribus hodiernis recessum sit.

Non facile suscipienda accusatio adversus Prælatum. Hoc hic notandum, quod non facile recipienda sit Prælatorum accusatio, quia *quasi signum sunt positi ad sagittam*. Et quia *non possunt omnibus complacere*, cum ex *officio suo teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, quin etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare: frequenter odium multorum incurrunt, & insidias patiuntur. Et ideo Sancti Patres provide statuerunt, ut accusatio Prælatorum non facile admittatur, ne concussis columnis, corruat ædificium: nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsæ, sed etiam malignæ criminationi janua præcludatur*.

Gravis diffamatio. Si autem gravis sit contra Prælatum diffamatio, quæ sine scandalo dissimulari nequit, etiam contra ipsum institui Inquisitionem permittit Canon; „ notat„ que hic Panormitanus *num.* 23. quod Parochianus „ possit denuntiare suum Prælatum, & impetrare inquisitionem contra eum: interest enim sua, ne habeat lupum pro Pastore „.

Exceptio circa depositionem Superiorum Regularium. Illud insuper observandum, quod Canon declaret, ordinem inquirendi & puniendi hic præscriptum. *Circa regulares personas non usquequaque servandum, quæ, cum causa requirit, facilius & liberius a suis possint administrationibus amoveri*. Ratio est, quod Regulares minore cum incommodo & scandalo a suis administrationibus removeri possint, quam Clerici sæculares, qui in titulum *perpetuum* munia sua possident. Regulares enim ob votum obedientiæ & paupertatis, ad *nutum* quasi Superiorum ea administrant: ut proinde leviore ex causa ad sua Monasteria revocari, & ab administratione sine scandalo & incommodo amoveri, & ad sua Monasteria revocari queant.

De his videri possunt, quæ in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 29. *cap.* 10. *num.* 8. & *tit.* 31. *cap.* 5. de hac revocabilitate notavi.

CANON IX.

De diversitate rituum & linguarum. Cap. *Quoniam* 14. ꝭ de Officio Judic. ordinar.

OBSERVATIO.

Pernities Latinorum & Græcorum. CANON IX. extat in *cap.* Quoniam 14. ꝭ *de Officio Jud. ord.* Pro hujus Canonis intellectu notandum, quod anno 1204. in urbe Constantinopolitana a Latinis occupata, Balduinus Flandriæ Comes fuerit Imperator Orientalis renuntiatus: Thomas vero Maurocenus *Patriarcha* Constantinopolitanus electus & consecratus.

Insuper in multis Orientis Ecclesiis Episcopi Latini constituti fuerunt: hi autem Episcopi idioma, ac cæremonias ritusque Græcorum non callentes, minus erant apti, ut Græcis verbum Dei annuntiarent, aut Sacramenta ritu Græcorum, cui non erant assueti, administrarent; frequenterque hinc contingebat Græcos Domini verbi pabulo, & debita Sacramentorum administratione, ac divinorum officiorum persolutione destitui.

Utrorumque instructioni quomodo providendum. Itaque hoc Canone mandatur, ut *Pontifices* seu Episcopi *hujusmodi civitatum seu Diœcesum provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum & linguarum, divina illis Officia celebrent, & Ecclesiastica Sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter & exemplo*.

Quod hic constituitur servandum ob commixtionem Græcorum & Latinorum, id & in aliis civitatibus, in quibus Populi diversarum linguarum commixti sunt, servandum recte monet Panormitanus.

Scopus hujus Canonis est providere, ut Populo administratione Sacramentorum intelligibiliter eorum vis & usus exponatur (quod & monet Synodus Trident. *sess.* 24. *cap.* 7. *de reform.*) nec non is in reliquis fidei & religionis articulis debite instruatur: quod fieri nequit, nisi per eos, qui idioma Populi callent.

Ne sint duo Episcopi in una Civitate. Vetat autem Canon, ne hoc prætextu, contra Canones, *una eademque civitas sive Diœcesis diversos Pontifices habeat, tamquam unum corpus diversa* habens *capita, quasi monstrum. Sed si propter prædictas causas urgens necessitas postulaverit, Pontifex loci, Catholicum Præsulem Nationibus illis conformem, provida deliberatione constituat sibi vicarium in prædictis, qui ei per omnia sit obediens & subjectus*.

Exceptio. Permittit ergo Canon, si urgens necessitas exigat, hoc est *dispensative* propter necessitatem, ut notat Glossa, ut in eadem Ecclesia sint duo Episcopi, sed quorum unus alteri tamquam *Vicarius* ejus per omnia sit *obediens* & *subjectus*: atque hoc pacto evitetur, quod una Ecclesia *tamquam unum corpus habeat diversa capita, quasi monstrum*, ut loquitur hic Canon: quem in finem Canonibus jam pridem cautum fuit, ne in una civitate seu Diœcesi duo essent Episcopi.

Notat autem hic Glossographus, quod assumptus hic Episcopus, licet dicatur *Vicarius* Episcopi principalis, tamen „ habebit *ordinariam* jurisdictionem seu pote„ statem; quemadmodum Archidiaconus, qui licet sit „ Vicarius Episcopi, tamen jurisdictio ejus *ordinaria* „ est *perpetua* „.

Similis Episcopus videtur non absimilis fuisse Episcopis, qui olim dicebantur Chorepiscopi, uti videtur potest in *Scholio ad Canonem X. Antiochenum, Tom. VI.* hujus editionis.

Usus extraordinarius. Præterea eum ille Episcopus assumatur a Latino Episcopo tamquam *Vicarius* & Coadjutor, notat Glossa, „ eum consequenter consecrandum a suo Episcopo, non „ a Metropolitano, cum ei non subsit, adjunctis duobus

„ bus viciniis Episcopis, quia aliter consecrari non debet „: quod merito *valde singulare* esse, monet Franciscus Florens in explicatione hujus Decretalis.

Notat quoque Glossographus ut *singulare* „ quod aliquis, qui non est Archiepiscopus, possit habere Suffraganeum „.

Non agitur hic de Episcopis titularibus.

Dicit Panormitanus *num.* 4. intellectum hujus Canonis esse posse, ut Episcopus *Latinus* Præsulem illius linguæ, qui forte est sine Episcopatu, constituat sibi Vicarium: „ nam (ait) ut hodie contingit, multi „ sunt Episcopi sine administratione Episcopatuum, ut „ sunt illi, qui vulgariter vocantur Nullitenenses „.

Verum tametsi tempore Panormitani, uti & hodie, similis Episcopus *Nullitenensis* sive *Titularis* assumi posset, nequaquam ad similes Episcopos respexit conditor hujus Canonis: quandoquidem constet, post tempora hujus Concilii Lateranensis demum similes Episcopos originem accepisse: ut novati in *Jure Ecclesf. Tom. I. parte* 1. *tit.* 15. *cap.* 4. alias in *supplemento ad Jus Eccles. parte* 1. *tit.* 15. *cap.* 3. *num.* 17.

C A N O N X.

De Officio Prædicationis. Cap. *Inter cætera* 15. ☧ de Officio Judic. Ordinar.

O B S E R V A T I O.

CANON X. in *cap.* Inter cætera 15. ☧ *de Officio Judic. Ordinar.* declarat, quod *inter cætera, quæ ad salutem spectant Populi Christiani, pabulum verbum Dei permaxime sibi noscatur necessarium*.

Præcipuum officium Episcopi, prædicatio.

Cum autem Episcopo primario incumbat cura animarum, ac vi illius procurare, quæ ad salutem maxime noscuntur necessaria, consequens est, Officii Episcopalis esse Populo Christiano porrigere *pabulum* Verbi Dei; adeo ut dubium non sit, quin *Prædicationis præcipuum Episcoporum manus sit*, ut conformiter ad Scripturam sacram, & sacros Canones declaravit Synodus Tridentina *sess.* 5. *cap.* 2. & *sess.* 24. *cap.* 4. *de Reform.*

Tum per se, tum per alios.

Quia tamen interdum contingit, quod Episcopi ob alias necessarias occupationes, non sufficiant Populo sibi credito ministrare necessarium ac sufficiens pabulum Verbi Dei: maxime per amplas & diffusas Diœceses, generali constitutione sancitur hoc Canone, ut *Episcopi viros idoneos ad sanctæ Prædicationis officium salubriter exequendum assumant, potentes in opere & sermone, plebes sibi commissas, vice ipsorum, cum* per se *idem nequiverint, sollicite visitantes, eas verbo ædificent & exemplo*.

Ex hoc textu primum deducitur, quod inter ea, quæ ad salutem Populi Christiani spectant, maxime necessarium sit pabulum Verbi Dei.

Secundo pabulum illud ab Episcopo *per se*, ubi potest, Populo porrigendum sit; quod & latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. part.* 1. *tit.* 16. *c.* 10. alias *c.* 7.

Ubi vero justa de causa huic officio *per se* satisfacere nequit, ne Populus pabulo spirituali frustretur, tenetur conformiter ad præsentem textum, adsumere in suum adjutorium *viros idoneos potentes in opere & sermone*.

Notandum hic monet Panormitanus, quod *opus* præfertur *sermoni*: „ & sic videtur (inquit) quod in prædicatione *magis* est attendenda *vita*, quam *scientia*, „ quia *longe plus* proficit Prædicator *exemplo* boni operis, quam *verbo* doctrinæ „.

Ex his ulterius concludunt Canonistæ; quod Episcopus de jure communi sit fundatus in jure mittendi Concionatores, qui tempore Quadragesimæ & Adventus vices ejus quodammodo suppleant, quemadmodum latius deduxi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 16. *cap.* 11. alias *cap.* 8.

Concionatorum necessitatibus quomodo providendum?

Porro Canon injungit Episcopis, ut *viris istis idoneis, cum indiguerint, necessaria subministrent, ne pro necessariorum defectu compellantur desistere ab incepto*.

Ad hæc verba dicit Panormitanus: „ Nota hoc dictum, quod Episcopus mittens Legatum ad aliqua „ loca, debeat providere ipsi de expensis. Quod ego „ (ait) verum puto, nisi expensa sit gravis, & mittat pro communi negotio, nam tunc petere potest, „ ut subditi contribuant „.

Et sane grave admodum esset, si Episcopus teneretur necessaria providere omnibus, qui in *diffusis*, ac populosis Diœcesibus necessarii sunt, ut populo verbum Dei annuntient, aut Confessiones eorum excipiant.

Unde plerisque in locis, onus hoc necessaria his subministrandi ad incolas, aliosve translatum est. Uti notavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 16. *cap.* 11. alias *cap.* 8. nisi agatur de *Visitatore* Episcopi, de quo proprie loqui videtur hic Canon.

Exceptio in favorem Ecclesiæ Romanæ.

Monet hic rursus Panormitanus, quod licet Legatus Episcopi mittatur *expensis* Episcopi, & Legatus Cæsaris expensis Fisci, tamen Legatus Papæ procuretur (*a*) a *Clericis* subditis; diciteque ex Hostiensi, quod Ecclesiam Romanam *excuset* necessitas, quia non potest omnibus satisfacere; quod verum est pro iis locis, ubi Clerici se huic oneri subjecerunt (*a*).

(a) Id est, determinati sumptus ejus Legationis fiant.

Votum Joannis Andreæ.

Monet insuper: „ quod Joannes Andreas optaret, „ quod Ecclesia Romana peteret vigesimam partem redituum Clericorum, ad sustentationem Papæ, & Cardinalium, & ex hac parte provideret Legatis, & „ abstinere a communibus servitiis & fructibus primi „ anni, quos recipit a Prælatis promovendis, & Decanis, & similibus. Et refert (Joannes Andreas) „ quod de hoc fuit alias factus sermo in Concilio Viennensi, sed Prælati existentes in Concilio deliberaverunt non facere: quia tanta viget insatiabilis cupiditas, quod illud & aliud reciperent „.

Fundatissimum fuisse hoc Joannis Andreæ votum nemo inficiabitur, qui attenderit quantopere Ecclesiam scandalizent exactiones illæ, quæ titulo *servitiorum communium*, *Annatarum*, & similium in Curia Romana usitatæ sunt.

Canonici Coadjutores Episcopi.

Ut autem Episcopus *viros idoneos* habere queat, qui sibi in iis, quæ ad salutem animarum spectant, *coadjutores* sint, præcipit Canon; *tam in Cathedralibus, quam in aliis Conventualibus Ecclesiis, viros idoneos ordinari, quos Episcopi possint Coadjutores & cooperatores habere, non solum in Prædicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus, & Pœnitentiis injungendis, ac cæteris, quæ ad salutem pertinent animarum*.

Et revera eam fuisse præcipuam Ecclesiarum illarum, præsertim Cathedralium instituendarum rationem, ut iis adscripti, sive Canonici, Episcopo in regimine Diœcesis *Coadjutores* essent, latius probavi in Dissertatione Canonica de *Instituto Canonicorum parte* 1. *c.* 2. Quæ Dissertatio extat in Tomo V. hujus editionis.

Sed summopere dolendum, Fundatorum & Instituentium piam voluntatem tam parum ab Episcopis, aliisque Canonicatuum illorum Collatoribus & Patronis attendi, ut videamus hodie in plerisque Ecclesiis inolevisse abusum, quod pro majori parte pueri instituantur, aut alias plane inepti ad serviendum Ecclesiæ, aut ut Episcopis possint esse *Coadjutores* & *Cooperatores* in his, quæ pertinent ad salutem animarum; quod & hic deplorat Panormitanus.

C A N O N XI.

De Magistris Grammaticæ, & Theologiæ in Ecclesia Cathedrali, & aliis, Cap. *Quia nonnullis* 4. ☧ de Magistris.

O B S E R V A T I O.

CANONE XI. in *cap.* Quia nonnullis 4. ☧ *de Magistris*, renovatur Decretum Concilii Lateranensis sub Alexandro III. relatum in *Cap.* 1. ☧ *eod.* quo cautum erat, ut *per unamquamque Cathedralem Ecclesiam Magistro, qui Clericos ejusdem* Ecclesiæ, aliosque *Scholares pauperes* Gratis doceat, *competens aliquod Beneficium præbeatur quo & docentis relevaretur necessitas, & via pateret discentibus ad doctrinam*.

Præsens Canon dictum Decretum innovando, illud extendit ad alias Ecclesias, *quarum sufficere poterunt facultates*.

Beneficium Theologale.

Insuper addit, ut Metropolitana Ecclesia, præter hunc Magistrum, qui *Clericos Ecclesiarum ipsarum gratis in* Grammaticæ *facultate, & alios instruat juxta posse*; Theologum *nihilominus habeat, qui Sacerdotes, & alios in sacra pagina doceat, & in his præsertim informet, quæ ad curam animarum spectare noscuntur*.

Hæc saluberrima decreta rursus renovavit, & in nonnullis extendit Synodus Tridentina *sess.* 5. *cap.* 1. *de Reformatione*; de quibus videri potest Fagnanus ad hanc Decretalem; expendens ibidem puncta, in quibus Synodus Tridentina a jure communi in dictis decretis contento, discrepet. Et de Magistro Theologo plura annotavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 11. *c.* 6. ubi & de Præbendæ primo vacaturæ annexione Magistro Theologo ex ordinatione Concilii Tridentini.

C A N O N XXVII.

De Instructione Ordinandorum. Cap. *Cum sit* 14. ☧ de ætate & qualit. &c.

O B S E R V A T I O.

CANON XXVII. in *cap.* Cum sit 14. ☧ *de ætate & qualit. & ordine præficiendorum*, districte præcipit Episcopis, *ut promovendos in Sacerdotes diligenter instruant & informent, vel per se ipsos, vel per alios idoneos viros super divinis Officiis, Ecclesiasticisque Sacramentis, qualiter ea rite valeant celebrare*.

Hæc

(a) Observandum est, quod non liceat visitanti nisi unam procurationem recipere una die, sive unum locum solum, sive plura visitaverit: qui Visitatori sufficere debet, ut temporalia suscipiat a locis personaliter visitatis, pro diebus quibus eis spiritualia subministrat, *in VI. de Censib. cap. Felicis lib.* 3. *tit.* 20. *cap.* 3.

Quænam Instructio maxime necessaria?

Hæc autem instructio & informatio nequaquam intelligenda de externis ritibus, quibus divina Officia celebranda, aut Sacramenta administranda sunt; sed præcipue intelligi debet de his, quæ Ordinandos scire oportet, ut ea omnia peragant, uti requirit salus populi Sacerdotibus credita, quod patenter evincit ratio in Canone expressa, cum sit *ars artium regimen animarum*.

Decernit præterea, *si de cætero rudes & ignaros ordinare præsumpserint, & Ordinatores & Ordinatos ultioni gravi subjacere.*

An liceat ob penuriam Sacerdotum ordinare ignaros?

Et ne prætextu *penuriæ* Sacerdotum Ordinatores parum idoneos, & de quorum doctrina & morum integritate non sat constet, ad Sacerdotium admitterent, declarat, *sanctius* vel *satius* esse (*in Ordinatione maxime Sacerdotum*) *paucos bonos, quam multos malos habere Ministros: quia si cæcus cæcum ducit, ambo in foveam dilabuntur.*

Hoc notabile & merito omnium Episcoporum mentibus alte imprimendum dictum, desumptum apparet ex *Can.* 4. *Dist.* 23. ubi dicitur: „ Tales ad ministerium „ eligantur Clerici, qui *digne* possunt divina Sacra„ menta tractare. *Melius est enim Domini Sacerdotium* „ paucos *habere Ministros, qui possunt digne opus Dei* „ *exercere quam* Multos *inutiles, qui onus grave Ordi*„ *natori adducunt* „.

Utinam hæc attenderent Episcopi, qui Diœceses suas multitudine inutilium & otiosorum Sacerdotum replent; qui ad nihil ordinati apparent, quam ut *de celebratione Missæ faciant artem de pane lucrando*; uti loquitur Bellarminus ad Nepotem suum.

Cæterum de examine Ordinandorum, ab Episcopo ante ordinationem instituendo; nec non informatione super eorum moribus & conversatione, videri possunt, quæ dicta sunt in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 9. c. 4.*

CANON XXXIII.

De Procurationibus extra casum Visitationis. Cap. *Procurationes* 23. ẍ de Censibus.

OBSERVATIO.

CANON XXXIII. in *cap.* Procurationes 23. ẍ *de Censibus*, statuit modum circa procuratione Episcoporum, aliorumque Prælatorum, visitantium Ecclesias sibi subjectas.

Procurationes non exigendæ sine visitatione.

In primis præcipit, *absque manifesta & necessaria causa nullatenus exigantur; nisi quando personaliter officium Visitationis impendunt.*

Hic aperte improbatur *redemptio* procurationum, quam Prælati a populo exigebant, quamvis personaliter non visitarent; conformiter ad *Canonem* 9. *Caus.* 10. *quæst.* 1. quo redarguitur Episcoporum avaritia & negligentia „ qui nolentes ad prædicandum vel confirman„ dum suas per annum Parochias circumire, tamen „ exigunt, ut mansiones, quibus in profectione uti de„ buerant, aliquo *pretio redimant*, qui parare debe„ bant. Quæ duplex infamia, avaritiæ & negligen„ tiæ (ait) sanctæ Synodo magno horrori fuit „.

Hic etiam comprehenduntur Legati Apostolici.

Etiam Legatis Apostolicis hanc procurationum redemptionem satis usitatam fuisse constat. Redarguit enim Jordanum Sedis Apostolicæ in Gallia Legatum S. Bernardus *Epist.* 290. quod Clericos cogeret ad *redimendam* visitationem: „ Multi (inquit) se redeme„ runt, ne veniret ad quos pervenire non potuit, *exe*„ *git, & extorsit per nuntios* „. Et apud Rogerum Hoveden in Richardo I. ex epist. Hugonis Dunelmensis Episcopi damnatur eodem ex Capite Legatus Sedis Apostolicæ in Anglia: „ omnes enim Ecclesias Angliæ „ (inquit) *Crux* illa redemit, seu ad *redemptionem* „ *coegit*, nec fuit aliquis immunis, qui *Crucis* istius „ stigmata non sentiret „.

Per *Crucem* hic designatur Pontificius Legatus *a latere*; qui *Crucem* sibi tamquam Legationis signum præferre facit.

Nec tantum eam procurationum *redemptionem* reprobavit præsens Canon; sed insuper *evectionum* & *personarum* moderationem in Concilio Lateranensi sub Alexandro III. præscriptam observari vult.

Insuper specialem in his moderationis modum ne Ecclesiæ supra modum graventur, præscribit Legatis Apostolicis.

Abusus hac in parte.

Et merito: scitur enim sæpe accidisse, ut Legati Apostolici supra modum Ecclesias gravarent, easque pene exhaurirent; de quibus ita scribit Joannes Sarisberiensis, *lib.* 5. *Policrat. Cap.* 16. „ Sed nec Legati Sedis Apostolicæ manus suas excutiunt ab omni munere, „ qui interdum in Provinciis ita debacchantur, ac si „ ad Ecclesiam flagellandam egressus esset Satan a fa„ cie Domini „.

Querela S. Bernardi de his exactionibus, *lib.* 4. *de Consid.* ad Eugenium III. nota est.

Et ne sub prætextu *procurationum* pecunia exigeretur; in Concilio Valentino jampridem præscriptum fuit, ut Prælatus „ nullam pecuniam ipse, vel aliquis „ de familia occasione alicujus officii vel consuetudinis, „ seu alio quolibet modo, earum (procurationum) no„ mine, sed in *victualibus* expensas tantum moderatas „ recipiat „.

Quid de his præscripserit Synodus Tridentina exposui in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 17. cap. 1.*

Scopus Visitationis.

Quis porro debeat esse verus Visitationis scopus, paucis exponit Canon his verbis: *Visitationis Officium exercentes non quærant, quæ sua sunt, sed quæ Jesu-Cristi: prædicationi, & cohortationi, correctioni & reformationi vacando, ne fructum referant, qui non perit.* Ita & Concilium Tridentinum latius exposuit, de quo vide *Jus Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 17. cap. 3. & 4.*

OBSERVATIONES.

In Canones XXIII. XXV. XXVI. XXVIII. XXIX. XXX. XXXI. præscribentes Regulas servandas in provisione Beneficiorum.

CANON XXIII.

Ne diu vacent Ecclesiæ. Cap. *Ne pro defectu* 41. ẍ de Electione.

OBSERVATIO.

Ne Ecclesiæ jaceant ultra tres menses.

CANON XXIII. in *cap.* Ne pro defectu 41. ẍ *de Electione*, statuit, *ultra tres menses Cathedralis Ecclesia vel Regularis Prælato non vacet.*

Præmittit Canon rationem: *Ne scilicet pro defectu Pastoris, gregem Dominicum lupus rapax invadat, aut in facultatibus suis Ecclesia viduata grave dispendium patiatur.*

Ex his quoque deducit Panormitanus, hoc Decretum tantum loqui de dignitate *principali* in Ecclesia *Cathedrali*, id est, Episcopali. Hic enim solus proprie dicitur *Pastor* illius Ecclesiæ, uti & per Episcopi solius mortem dicitur Ecclesia Cathedralis *vacare*, aut *viduata*; ipse enim est *sponsus*, non autem alii habentes ibidem dignitates inferiores, ait Panormitanus.

Pœna in negligentes.

Decernit ulterius Canon, quod *si intra tres menses electio celebrata non fuerit: qui eligere debuerant, eligendi potestate careant ea vice, ac ipsa eligendi potestas ad eum, qui proxime præesse dignoscitur, devolvatur.*

Per eum, *qui proxime præesse dignoscitur*, intelligi *proximum* sive *immediatum Superiorem*, notant hic communiter Canonistæ post Glossam.

Verum, postquam confirmationem Episcoporum, quæ olim spectabat ad Metropolitanum, ut proximum Superiorem, Papa sibi vendicavit, etiam providendi potestatem ob negligentiam eligentium ad se attraxit.

Exceptio in favorem Regum.

Præterea, quia hodie in plerisque regnis nominatio Episcoporum, & Abbatum ad Principem spectat, vix juri devolutionis datur locus; eo quod Principibus hisce supremis tempus non currat, quia multis, tam tempore belli, quam tempore pacis præsumuntur negotiis occupati, ut semper *justo impedimento* videantur præpediti per nominationem providere; & ita de Rege Catholico notavi ex Garsia in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 13. cap. 4. num. 12.* ubi una ostendi, intra quod tempus Rex Galliæ vi Concordatorum nominare, & Pontifici præsentare teneatur personam ad Episcopatum vacantem.

Officium Metropolitani in casu negligentiæ.

Cum autem Canon injungat Metropolitano in casum devolutionis, ut *non differat ultra tres menses viduatam Ecclesiam de persona idonea* ipsius quidem Ecclesiæ, *vel alterius, si digna non reperiatur in illa, canonice ordinare*. Notant hic Doctores, Episcopum de *gremio* Ecclesiæ vacantis esse eligendum; & Clericum Ecclesiæ viduatæ Clericis alterius Ecclesiæ præferendum, conformiter ad *Canones* 12. & 13. *Dist.* 60. in quorum postremo dicitur. „ Tum alter de altera eligatur Eccle„ sia, si de civitatis ipsius Clero, qui Episcopus ordi„ nandus est, nullus dignus (quod evenire non credi„ tur) inveniri poterit „.

An semper assumendi Episcopi, qui sint de gremio?

Hinc & in pluribus Germaniæ Capitulis, quibus jus eligendi conservatum est, consuetudo obtinet, ut nullus ad Episcopatum Ecclesiæ vacantis assumatur, nisi de gremio fuerit illius Ecclesiæ.

Cæterum ubi jus illud eligendi de gremio ipsius Ecclesiæ, consuetudine, aliove titulo non est stabilitum, hodie passim invaluit, ut ad Episcopatus vacantes nominentur, vel eligantur personæ etiam de gremio Ecclesiæ vacantis non existentes; quod vel ideo facilius introduci potuit; quod, licet Canones eligi de gremio Ecclesiæ vacantis optarent, electionem tamen de extranea persona factam non irritabant, ut post Glossam hic nota-

notarunt Interpretes; quin immo *cap.* 19. ✠ *de Elect.* approbatur electio extranei, modo facta sit a duabus tertiis partibus Capituli.

CANON XXV.

Electio non facienda a Laicis. Cap. *Quisquis* 43. ✠ de Elect.

OBSERVATIO.

Electiones a Laicis factæ cassantur.

CANONE XXV. in *cap.* Quisquis 43. ✠ *de Elect.* improbatur electio facta *per sæcularis potestatis abusum*; decernitque, quod *quisquis* electioni de se sic factæ *consentire præsumpserit, & electionis commodo careat, & ineligibilis fiat, nec absque dispensatione ad aliquam valeat eligi dignitatem. Qui vero electionem hujusmodi (quam ipso jure irritam censet Canon) præsumpserint celebrare, ab Officio & Beneficio penitus suspendantur per triennium, eligendi tunc potestate privati.*

Plura sub idem tempus prodiere Pontificum Responsa & Decreta, quibus ab electione tam in Cathedralibus, quam Collegiatis Ecclesiis, Laici penitus excluduntur, ut in *cap.* 51. & 56. ✠ *eod.* videre est.

Cum Episcopi multi, præsertim in Germania, etiam Principatus & Dominia majora haberent Ecclesiis suis annexa, fiebat, ut etiam supremæ Potestates non parum sua interesse crederent, quis ad Episcopatum assumeretur; quapropter ambiebant per se vel suos Commissarios electioni interesse, quo facilius suffragia eligentium in sibi faventem personam inclinarent: atque ita libertatem Canonicam electionis lædere videbantur.

De simili casu hic præsens Canon, aliæque conformes Decretales accipi debent.

Exceptiones.

Cæterum dubium non est, quin ex fundatione aut privilegio subinde *Laicis*, præsertim Principibus, competat jus interveniendi electioni, quemadmodum aperte supponit Pontifex in *cap.* Nobis fuit 25. ✠ *de Jure Patronatus*, Postquam enim dixit, quod in Conventuali Ecclesia non electioni Prælati faciendæ, sed jam factæ, honestius Patroni postulatur assensus, subdit hanc clausulam: „ nisi aliter de *sua jurisdictione* obtineat, „ ut partes suas interponere debeat electioni tractan„ dæ „. Hoc est ex fundatione id obtineat, ut notat Glossographus, & etiam Franciscus Florens ad hoc *cap.* 25. Item Janus a Costa, qui pluribus exemplis adstruit Laicos electioni interveniendi nonnunquam jus habere, quod & probat Franciscus de Roye ad idem *cap.* 25.

Cæterum certum est pluribus sæculis obtinuisse, ut in electione Episcopi interveniret non tantum Clerici, sed & populus, sive Laici, uti multis ostendi in *Jure Eccles. Tom.* 2. *part.* 1. *tit.* 13. *cap.* 1.

CANON VI.

De Confirmatione Electorum. Cap. *Nihil est* 44. ✠ de Elect.

OBSERVATIO.

Examen erga Electos.

CANON XXVI. in *cap.* Nihil est 44. ✠ *de Elect.* agit de Confirmatione Prælatorum, præmittitque, *nihil* esse *quod Ecclesiæ Dei magis officiat, quam quod indigni adsumantur Prælati ad regimen animarum.*

Huic igitur morbo volens *adhibere necessariam medelam, irrefragabili constitutione* sancit, *quatenus cum quispiam ad regimen animarum fuerit electus, is, ad quem pertinet ipsius confirmatio, diligenter examinet & electionis processum, & personam Electi: ut cum omnia rite concurrerint, munus ei confirmationis impendat.*

Post hæc pœnas decernit contra Promotum & Promoventem, *si secus fuerit incaute præsumptum ..... maxime si hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel ætatis illegitimæ approbaverit.*

Monentur *Episcopi*, ut ipsi *quoque tales ad sacros Ordines, & Ecclesiasticas Dignitates promovere procurent, qui commissum sibi Officium digne valeant adimplere, si & ipsi canonicam cupiunt effugere ultionem.*

Confirmatio Electorum Seculo XIII. per Superiores immediatos.

Evidens est, hoc Canone supponi, Prælatos electos a suis immediatis Superioribus confirmationem accipere; quod & hic Doctores observant, & innuunt verba sequentia, quibus declaratur, quod *qui ad Romanum pertinent* immediate *Pontificem, ad percipiendam sui confirmationem Officii*, debeant, *si commode fieri potest, vel personaliter ad Sedem Apostolicam* accedere, *aut personas idoneas transmittere, per quas diligens inquisitio super electionibus & Electis possit haberi.*

Vel per Sedem Apostolicam.

Hic fat patet solos Exemptos seu *immediate* ad Romanum Pontificem pertinentes, ab eo confirmationem tunc temporis obtinere debuisse, reliquos vero a suis immediatis Superioribus.

Illud & indubitatum recentioris esse disciplinæ post receptas falsas Decretales inductæ, quod de obtinenda confirmatione Exemptorum a Sede Apostolica hic dicitur, quia demum auctoritate harum Decretalium similes exemptiones concedi cœperunt.

Ante confirmationem non potest Electus administrationi Ecclesiæ se in spiritualibus seu temporalibus ullatenus immiscere, nisi aliqui *ultra Italiam constituti ... electi fuerint in concordia*, id est, nullo eligentium reclamante quibus permittitur dispensative, *propter necessitates Ecclesiarum & utilitates, ut in spiritualibus & temporalibus administrent, si tamen ut de rebus Ecclesiasticis nihil penitus alienent.*

CANON XXVIII.

De Episcopis loco cedentibus. Cap. *Quidam* 12. ✠ de Renuntiat.

OBSERVATIO.

Nova disciplina erga cedere volentes.

CANNO XXVIII. in *cap.* Quidam 12. ✠ *de Renuntiat.* statuit, quod, qui *cum instantia* cedendi licentiam petierunt, ea obtenta *ad cedendum* sunt compellendi: ratio additur: *quia in postulatione hujusmodi, aut Ecclesiarum commoda, quibus præsunt, aut salutem videantur propriam attendisse: quorum neutrum* (ait) *suasionibus aliquorum quærentium quæ sua sunt, seu etiam levitate qualibet nolumus impediri.*

Hic de Episcopis, qui cedendi licentiam a Sede Apostolica impetrare debent, sermonem esse evidens est; congruitque huic Canoni Decretalis Innocentii III. in *cap.* 4. ✠ *de Postulat. Prælat.* in qua dicitur, quod postquam postulatio subscriptionibus postulantium roborata, & præsentata est *Romano Pontifici*, ab ea postulantes recedere nequeant, ne *Pontifex illudatur*, & judicium ejus ex eorum pendere arbitrio videatur.

Hoc ante tempora hujus Pontificis notum fuisse non apparet.

Proinde verisimile est hoc Pontifici Innocentio III. potius quam Concilio adscribendum; neque dubium, hoc esse recentioris disciplinæ; uti & sunt ea, quæ sub titulo de *Postulatione Prælatorum* occurrunt, sub quo titulo nulla Decretalis antiquior Decretali Innocentii III. occurrit.

CANON XXIX.

De pluralitate Beneficiorum. Cap. *De multa* 28. ✠ de Præbend.

OBSERVATIO.

CANON XXIX. in *Cap.* De multa 28. ✠ *de Præbendis*, dirigitur contra pluralitatem Beneficiorum, quæ sæculis illis multum invaluerat, non obstantibus plurimis Conciliorum Decretis; deploraturque in præsenti Canone, quod ex *Decreto* Concilii Lateranensis sub Alexandro III. contra hunc abusum, *propter præsumptiones & quorumdam cupiditates, nullus hactenus aut rarus fructus provenerit.*

Remedia contra pluralitatem Beneficiorum.

Ut autem efficacius huic abusui remedium adhiberetur; statuitur præsenti Canone, inprimis, quod si quis *receperit Beneficium habens curam animarum, si prius tale Beneficium habebat, eo sit ipso jure privatus: & si forte illud retinere contenderit, etiam alio spolietur:* scilicet per sententiam.

Secundo injungitur Collatori, ut Beneficium primum post receptionem secundi, *libere conferat*; & *si ultra sex menses* collationem differat, non *solum* jus collationis ad Superiorem *devolvatur*, *verum etiam cautum de suis cogatur proventibus in utilitatem Ecclesiæ, cujus est illud Beneficium, assignare, quantum a tempore vacationis ipsius constiterit esse præceptum.*

Mira & nova exceptio.

Tertio declarat, *hoc idem & in* personatibus *observandum*; addens, *ut nullus plures dignitates, aut personatus in eadem Ecclesia habere præsumat, etiamsi curam non habeant animarum.*

Tandem concludit hac clausula modificativa: *circa sublimes tamen & litteratas personas, quæ majoribus Beneficiis sunt honorandæ, cum ratio postulaverit, per Sedem Apostolicam poterit dispensari:*

Nescio an in ullo Decreto alicujus Concilii sive Synodi pro reformatione abusum edito similis clausula addita legatur; sciebant enim Patres per hanc dispensandi facultatem in Decreto expressam palam viam pandi ad eversionem Decreti.

Et sane quam latam portam dispensationibus hæc clausula nata fuerit aperire, nemo non videt, & etiam hodierna Curiæ Romanæ praxis ostendit.

Ut proinde non sine fundamento occasione hujus Decreti Matthæus Parisiensis (qui circa hæc tempora floruit) ad annum 1235. de Collectione Decretalium auctore Gregorio IX. facta, loquens dicit: „ In quibus „ quædam innovavir, ne scilicet illegitimi Prælatitias, „ vel Ecclesiastica Beneficia, nisi adepta a Sede Ro„ mana legitimationis dispensatione obtineant: sciens „ inde Curiæ Romanæ pro impetratione tali „ multa „ emolumenta provenire: *sicut ex statuto Innocentii* „ *pro dispensatione plurimorum Beneficiorum obtinendo*„ *rum* „.

Et sane hac clausula per Innocentium apposita, & ha-

hactenus in nullo Decreto expressa, hoc Decretum pene inutile esse redditum scitur (*a*).

CANON XXX.

De promotione indignorum. Cap. *Grave nimis* 29. ※ de Præbend.

OBSERVATIO.

CANON 30. in *cap.* Grave nimis 29. ※ *de Præbendis*, agit contra Prælatos, ad Beneficia Ecclesiastica *indignos*, *quibus nec morum honestas*, *nec litterarum scientia suffragatur*, promoventes; cum possint viros idoneos promovere, *carnalitatis sequentes affectum*, *non judicium rationis*: *unde* (inquit) *quanta Ecclesiis damna proveniant*, *nemo sanæ mentis ignorat*.

Præcipit itaque, ut Prælati Ecclesiarum, *prætermissis indignis*, *idoneos assumant*, *qui Deo & Ecclesiis valeant gratum impendere famulatum*.

Pœna Prælatorum indignos promoventium.

Ulterius vult, ut *fiat de hoc in Provinciali Concilio diligens inquisitio annuatim*: *ita ut si Prælatus post primam & secundam correptionem reperiatur culpabilis*, *a Beneficiis conferendis per ipsum Concilium suspendatur*, *instituta in eodem Concilio persona provida & honesta*, *quæ Suspensi suppleat defectum in Beneficiis conferendis. Et hoc ipsum circa Capitula*, *quæ in his deliquerint*, *observetur*.

Metropolitani vero delictum vult Canon, *Superioris judicio ex parte Concilii* nunciari.

Hic notat Panormitanus, Metropolitanum tamquam *Caput* Concilii Provincialis, a Concilio non puniri; sed a suo Superiore ad denuntiationem Concilii: non quod Concilium non sit Metropolitano superius; sed ne *Caput* & *Præses* in Concilio, cui præest, puniatur, ait hic Gonzales. Verum ratio seu argumentum Panormitani, & Gonzalis non videtur efficax.

Ut vero terrore hujus suspensionis ad observationem Decreti magis incitentur Prælati, non vult *suspensionis sententiam præter Romani Pontificis auctoritatem*, *aut proprii Patriarchæ* relaxari; addita hac etiam ratione: *ut in hoc quoque quatuor Patriarchales Sedes specialiter honorentur*.

Evincit præsens Canon Prælatos esse multum culpabiles, qui indignos ad Beneficia Ecclesiastica ex *carnalitatis affectu* promovent; atque contra illos severe esse procedendum; sed dolendum quod deficiente Synodorum celebratione, non sit, qui Prælatorum defectibus & excessibus invigilet, eosve corripiat & corrigat; sed multi impune suos nepotes & carnaliter conjunctos, tametsi plane indignos ad primas Ecclesiarum dignitates ex mero carnali affectu promoveant.

Abusus quoad hoc.

(*a*) Observant Canonistæ eam non esse Romani Pontificis intentionem, ut eum aliquo in plurimis dispenset Beneficiis possidendis, præsertim si agatur de Beneficiis, quæ curam animarum annexam habent. Ita de *Elect. cap. Dudum §. penult.*

CANON XXXI.

De Filiis Canonicorum non instituendis cum Patribus. Cap. *Ad abolendum 16.* ※ de Filiis Presbyterorum.

OBSERVATIO.

CANON XXXI. in *cap.* Ad abolendam 16. ※ *de Filiis Presbyt.* excludit filios Canonicorum maxime *spurios*, a Canonicatibus in Ecclesiis sæcularibus, in quibus instituti sunt Patres eorum; contra quem abusum plura sub idem tempus edita fuere, quæ novissime per Concilium Tridentinum *sess. 25. cap. 15. de Reform.* renovata & extensa sunt; de quibus latius in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 2. tit. 10. c. 3. num. 23.*

Abusus.

Verum illud dolendum, quod ob faciles, quæ in Curia Romana sub hac irregularitate obtinentur, solutis taxis dispensationem, quibusdam videantur hæc Decreta edita, ut Curiæ Romanæ ex dispensatione hæc emolumenta temporalia obvenirent: uti jam pridem visum fuisse Matthæo Parisiensi supra ad Canonem XXIX. notavi.

OBSERVATIONES

In Canones XIX. XX. XXI. XXII. LXII. L. LI. Sacramentalia concernentes.

CANON XIX.

Res profanæ in Templis non asservandæ. Cap. *Relinqui 2.* ※ de Custod. Euchar.

OBSERVATIO.

Ne supellex in Templis servetur.

CANON XIX in *Cap.* Relinqui 2. ※ *de Custod. Euchar.* duo cavenda esse decernit. Primo firmiter prohibet, ne supellectilia sive Clericorum seu Laicorum in Ecclesiis admittantur, *ne potius domus Laicæ*, *quam Dei Basilicæ*, *videantur*, *non considerantes*, *quod Dominus non sinebat*, *ut vas transferetur per templum*. Addit autem hanc modificationem. *Nisi propter hostiles incursus*, *aut incendia repentina*, *seu alias necessitates urgentes*, *ad eas oporteat haberi refugium*, *sit tamen ut*, *necessitate cessante*, *res in loca pristina reportentur*.

Exceptio.

Mos Ethnicorum in hac parte.

Scitur olim apud Romanos, etiam gentiles, moris fuisse, ut ea, quæ præ reliquis servata volebant, in æde sacra reponerent, Sacerdotum Æditourumque fidei ea commendates. Hujus moris exemplum occurrit in mensuris & ponderibus, quæ cum olim in *publicis* locis asservari solerent, ne corrumperentur, *L. 9. Cod. de Susceptoribus*: tandem Justinianus *Novell. 18. in Ecclesiis* servari mandavit.

Similiter & Testamenta, ut eorum securitati consuleretur, in Templis deponebantur. *L. 4. §. fin. ff. Familiæ ercisc.* item *L. 3. §.* proinde. *ff. de Tabul. exhib.*

Ob eamdem causam, pecunia sicut in publicis deponebatur locis, ita & in æde sacra deorum. *L. 73. ff. de Procurat.* item *L. 7. n.* sed et si *ff. de Minorib.* & *L. 19. ff. de Usuris*. Testaturque Dio *Orat. 31.* apud Ephesios in templo Dianæ reconditas fuisse pecunias non solum Ephesiorum, sed & hospitum, & omnium undecumque gentium. „ Deponunt autem omnes (ait) *securitatis* gra„ tia, nemine unquam auso locum afficere injuria, tametsi „ jam plurima bella gesta sint, civitasque sæpius capta „.

Judæorum.

Nec apud Gentiles solum, sed & apud Judæos hoc erat usitatum, ut patet ex historia Heliodori II. *Machab. III. 10. 11.*

Et Christianorum.

Hoc eodem motivo, Christiani ad Ecclesias, & loca sacra res suas custodiendas detulere: cumque id promiscue fieri invaluisset, atque ita rebus profanis tandem Ecclesia, ac loca sacra replerentur, uti ad *Can. LXXXIX.* Synodi VI. sive *Trullanæ Tom. VII.* notavi, cujus Canonis præsens Decretalis innovatio quædam censetur.

Mundities vasorum Sacrorum.

Ulterius præsenti Canone præcipitur, *ut Oratoria*, *Vasa*, *Corporalia & Vestimenta* Ministrorum *munda & nitida conserventur*; *nimis enim videtur absurdum*, *in sacris sordes negligere*, *quæ deducerent in profanis*.

Hæc solent hodie curæ Thesaurarii; vel etiam Sacristæ seu Custodis committi; unde ab horum diligentia, industria, ac cura, ornamentorum & Templorum mundities præcipue dependet, Vide dicta in *Jure Eccl. Tom. I. part. 1. tit. 4. c. 1.* (*a*).

CANON XX.

Chrisma, & SS. Eucharistia diligenter asservanda. Cap. *Statuimus 1.* ※ de Custod. Euchar.

OBSERVATIO.

CANON XX. in *cap.* Statuimus 1 ※ *de Custod. Euchar.* præcipit, *ut in cunctis Ecclesiis Chrisma & Eucharistia sub fideli custodia*, *clavibus adhibitis*, *conserventur*. *Ne possit* (inquit) *ad illa temeraria manus extendi*, *ad aliqua horribilia & nefaria exercenda*.

Jam pridem nonnullos *Chrismate* usos fuisse pro Medicina *corporali*, probat Synodus Arelatensis VI. *Can. 18.* ubi abusus hic improbatur, atque injungitur Presbyteris: „ ut nulli sub prætextu *Medicinæ*, vel cujuslibet rei „ donare præsumant „. Et ne forte eum in usum, nescientibus Presbyteris, assumeretur, una statuit, ut Presbyteri sub sigillo custodiant *Chrisma*.

Rationes hujus Canonis.

Idipsum sub idem tempus decrevit Synodus Moguntina *Can. 27.* addens, *aut prætextu maleficii*.

Similiter & Pontificale Romanum ex antiquo ritu præscribit, titulo *de Officio quintæ feriæ* in *Cœna Domini*, ut Episcopus „ jubeat Presbyteris attente, ut „ juxta Canonum traditionem Chrisma & olea ab „ Episcopo ea die consecrata *fideliter custodiant*, & „ nulli sub prætextu *Medicinæ*, vel *maleficii* tradere „ præsumant; alias honore priventur „.

Consuetudo superstitiosa.

Ex his manifestum est, quod quidam *Chrismate* maleficii causa uterentur.

Immo ad tegenda flagitia subinde adhibitum indicat Concilium Turonense anni 813. *Can. 20.* „ injungens „ Presbyteris, ne sacrum *Chrisma* foras conclave di„ mittant, ubi a quolibet attingi possit „. Rationem subjungit: *Nam criminosos Chrismate tactos aut potatos nequaquam ullo examine deprehendi posse a multis putatur*. Hujus abusus seu superstitionis meminit Pœnitentiale Romanum apud Burchardum *l. 19. cap. 207.* ubi Pœnitens interrogatur: Bibisti Chrisma *ad subvertendum Dei judicium?* Et *lib. 3. Capitul. cap. 55.* statuitur, ut Presbyter postquam depositus fuerit, *manum amittat*, *qui sanctum Chrisma donaverit ad* subvertendum *judicium*. Plura ibidem annotavit Stephanus Baluzius.

Abusus sacrilegus.

Non

(*a*) Quid hodie ad Thesaurarii curam pertinet, quidque ejus diligentiæ, & industriæ incumbit, & unde notum ejus nomen, & an dignitas vel simplex officium sit, late describitur in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 21. c. 5.* hujus editionis.

Horrenda crimina.

Non tantum Chrismate, sed & ipsa Eucharistia impios homines nonnunquam ad maleficia abusos fuisse constat. Exemplum notabile occurrit in *c. 3. de Pœnit. & remiss.* in secunda Decretalium collectione apud Antonium Augustinum, de muliere, quæ *corpus* Christi adhibere voluit, ad sibi viri sui *ampliorem amorem* conciliandum. Horrenda sunt, quæ hac in parte refert Martinus Delrio *lib. 3. Disquisit. Mag. part. 2. Disquisit. 3. sect. 1.*

Merito proinde decretum est, ut & Chrisma & Eucharistia sub fideli custodia asserventur, quod & Synodi nostræ Belgicæ sæpius innovarunt.

CANON XXI.

Præcepta annuæ Confessionis & Communionis. Cap. *Omnis utriusque sexus* 12. ✠ de Pœnit. & remiss.

OBSERVATIO.

Confessio annua.

Canone XXI. in *cap.* Omnis utriusque sexus 12. ✠ *de Pœnit. & remission.* omnium Canonum hujus Concilii famosissimus, & continuo totius Ecclesiæ usu comprobatus, agit de Confessione, & Communione annua, præcipitque in primis, ut *omnis utriusque sexus Fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio Sacerdoti, & injunctam sibi Pœnitentiam propriis viribus* (C. pro viribus) *studeat adimplere.*

Proprio Pastori facienda.

Nomine proprii Sacerdotis hic venit Sacerdos, cui Pœnitentium cura spiritualis fori interni specialiter ac *proprio & ordinario* jure competit: puta respectu communium Laicorum, singulorum respective Fidelium *proprius Parochus*: & respectu Canonicorum *Decanus*, aliusve, cui spiritualis animarum cura de jure competit: respectu Religiosorum Abbas, aliusve Monasterii Superior; & ita de aliis, quos singulatim enumerat Hostiensis in summa ad titulum *de Pœnitentiis & remissionibus*.

Communio annua.

Secundo statuitur, ut suscipiat *reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum*; addita tamen hac clausula modificativa: *nisi forte de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab hujusmodi perceptione duxerit abstinendum.*

Exceptio.

De hoc præcepto, ejusque obligatione fuse egi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 2. cap. 3.* ubi ostendi, quod hæc Communio sive Eucharistiæ susceptio fieri debeat in Ecclesia Parochiali: quodque tempus Paschale ad hunc effectum computetur juxta Declarationem Eugenii IV. & receptum Ecclesiæ usum a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis utrimque inclusive.

Ostendi & ibidem, qui juxta modernam Ecclesiæ disciplinam ad hanc annuam sacram Communionem obligentur, & quis nomine *proprii Sacerdotis* hodie intelligatur, de cujus *consilio* a Communione Paschali possit abstinere: ac denique de pœna non Communicantis, quam Canon his verbis expressit: *Alioquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & moriens Christiana careat sepultura.*

Confessio non semper proprio Pastori facienda.

Porro cum subinde causa rationabilis occurrere queat, ut quis *proprio* suo *Sacerdoti* peccata confiteri non audeat, aut id non conveniat, declarat Concilium, quod *si quis* alieno *Sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet & obtineat a proprio Sacerdote; cum aliter ipse illum non possit absolvere, vel ligare.*

Notat Gabriel Cossartius in marginali nota ad hunc Canonem, quod pro his verbis *cum* aliter ipse *illum non possit, &c.* in Codice Mazarino legatur: *cum* aliter *ipsum non possit, &c.* Idem tamen apparet utriusque lectionis sensu; nimirum quod nullus Sacerdos nisi *proprius* ipsius Pœnitentis possit Pœnitentem absolvere vel ligare, defectu nimirum jurisdictionis in eundem; nisi *a proprio Sacerdote* eam acceperit delegatam: quam delegasse censebitur, si Pœnitenti veniam annuerit *alieno Sacerdoti* confitendi (*a*).

Sed non sine ejus licentia.

Hinc habemus, quod juxta ætatis istius disciplinam, *proprius Sacerdos* seu Parochus, potuerit *alieno* Sacerdoti committere administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, uti & aliorum Sacramentorum; nec tunc opus fuerit prævia Episcopi approbatione ad audiendas Confessiones; sed Parochum tanquam *Ordinarium* hujus æque ac reliquorum Sacramentorum Ministrum potuisse, non minus hujus, quam reliquorum Sacramentorum, puta Baptismi, Viatici, extremæ Unctionis, vel Matrimonii cuicumque legitime ordinato Sacerdoti committere administrationem.

Unde & sæculo XV. scribebat Panormitanus hic *n.* 14. quod Sacerdos nullam habens jurisdictionem in *actu*, queat eam accipere & absolvere Pœnitentem, *si proprius Sacerdos committeret ipsi, quod audiat Confessionem sui Parochiani. Tunc enim* (ait) *non requiritur, quod ille habeat executionem: quia tunc cognoscit ut Delegatus, non ut Ordinarius.*

Sed hæc per Concilium Tridentinum modificationem aliquam acceperunt, uti fusius deduxi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 6. cap. 7.* ubi una notavi, quid a Parochis circa hunc Canonis articulum sit agendum, & quousque præceptum confitendi semel in anno *proprio Sacerdoti* sit urgendum.

Dotes boni Confessarii.

Monet autem Concilium Lateranense, ut Sacerdos sive proprius sive alienus de licentia *proprii* excipiens Confessiones, *sit discretus & cautus, ut more periti medici superfundat vinum & oleum vulneribus sauciati, diligenter inquirens & peccatoris circumstantias & peccati: quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum.*

Supponit hic Canon Sacerdotem in administratione Sacramenti Pœnitentiæ, teneri ad instar Medici spiritualis, vulneribus animæ congruentia remedia applicare; atque originem ac radicem, cæterasque vulnerum circumstantias diligenter inquirere, & sollicite ad instar prudentis Medici attendere, qualiter possit congruentia vulneribus sanandis cataplasmata spiritualia applicare; uti latius exposui in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 6. cap. 4.* una ostendens, Confessarium, etiam partes judicis sustinere; ac proinde in eo fortitudinem & integritatem, aliasque judicis qualitates requiri, ne aliter absolvat, quem ligare; aut liget, quem absolvere deberet.

Sigillum Confessionis.

Denique mandat Canon: *Caveat omnino* (Sacerdos) *ne verbo aut signo, aut alio quovis modo aliquatenus prodat peccatorem; sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personæ caute requirat.*

De hoc secreto Confessionis servando, multa tradidere tam Theologi Scholastici, quam antiqui Canonistæ, quorum aliqui rigidiores, aliqui justo laxiores fuere; adeo ut dicerent, quod Sacerdos sciens ex sola Confessione impedimentum dirimens, inter personas conjungendas, posset illud revelare; si Episcopus excommunicatione ligaret omnes, qui scientes hujus matrimonii impedimenta, non enuntiaverint; dicebantque, quod Sacerdos sic revelando, *non infringit sigillum Confessionis, sed aperit: est enim infringere* (inquiunt) *indebite revelare.* Ita de quibusdam Magistris refert Morinus de *administ. Sacram. Pœnit. lib. 2. cap. 16. num. 8.* qui addit, hanc praxim merito fuisse reprobatam: „ prudenter „ enim (ait) aditus omnes ad sigilli apertionem tendentes Ecclesia semper interclusit, eique praxi lubentius favit, quæ certiorem Confessioni securitatem „ præstitit; ita tamen ut usu cognitionis sic comparatæ, cum *intemerato* sigillo prodesse poterat, vel „ confitenti vel alteri, & non obesse, nunquam impediret (*a*).

Pœna contra infringentes hoc sigillum.

Præsens Canon Sacerdotem, qui *peccatum Pœnitentiali judicio sibi detectum, præsumpserit revelare, non solum a Sacerdotali officio deponendum* decernit, verum *etiam ad agendam Pœnitentiam in arctum Monasterium detrudendum* declarat.

CANON XXII.

Ægroti monendi a Medicis de Confessione. Cap. *Cum infirmitas* 13. ✠ de Pœnit. & remiss.

OBSERVATIO.

Officium Medici Christiani.

Canon XXII. in *cap.* Cum infirmitas 13. ✠ *de Pœnit. & remiss. districte* præcipit *Medicis corporum, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos* ante omnia *moneant & inducant, ut medicos advocent* animarum: *ut postquam fuerit infirmo de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur, cum causa cessante cesset effectus.*

Præmiserat enim, corporalem infirmitatem *nonnunquam ex peccato* provenire. *dicente Domino languido, quem sanaverat: vade & noli amplius peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.* Joan. *cap.* 5. *vers.* 14.

Ratio Canonis.

Ratio, quæ ad hoc decernendum Concilium impulit, subjungitur, *quod quidam in ægritudinis lecto jacentes, cum eis a Medicis suadetur, ut de animarum salute disponant, in desperationis articulum incidunt, unde facilius mortis periculum incurrunt.*

Notat hic Panormitanus *num.* 2. quod verba *moneant „ & inducant*, debeant intelligi cum effectu: nam (ait) „ colligitur per sequentia, non sufficere Medicis modicum monere, nisi effectualiter inducant ad vocandum „ Sacerdotem „ Et *num.* 1. dixerat: „ Medici vocati „ ad infirmum debent ante omnia inducere infirmum „ ad Confessionem „. Consonat Concilium Ravennaten-

(*a*) Jure permittitur Episcopis, aliisque Superioribus, necnon minoribus Prælatis exemptis, ut etiam præter sui Superioris licentiam provisum & discretum sibi possint eligere Confessarium. *De Pœnit. c. ultimo, ne pro dilatione. Lib. 5. Decret. tit. 38. cap. 16.* Hæc licentia merito data est, scilicet propter animarum periculum nascens ex Superioris absentia, ejusque a subdito distantia.

(*a*) Sententia, quæ decerneretur adversus Confessarium, qui secretum Confessionis nollet detegere, nullius esset momenti. Id constat Jure Canonico. *De excessibus Prælatorum, cap. Dilectus juncta Rubr. Lib. 5. tit. 31. cap. 13.*

tenle anni 1311. *Rubrica* 15. „ Monemus (ait) omnes „ Medicos, quod quando vocati fuerint ad infirmos, „ non ulterius redire audeant, nec curare eosdem, *nisi* „ *prius eis constiterit*, quod ipsi infirmi prædicti *Medicum* advocaverint animarum, & eis fuerit de animarum salute provisum „.

Quid de eadem re Pius V.

Pius V. in sua Constitutione, quæ incipit *Super gregem*, estque tertia in Bullario Romano, renovans præsens Concilii Lateranensis Decretum „ in perpetuum valitura Constitutione statuit & decrevit, quod omnes „ Medici, cum ad intirmos in lecto jacentes vocati „ fuerint, ipsos *ante omnia* moneant, ut idoneo Confessori omnia peccata sua juxta ritum S. R. E. con„ fiteantur, neque *tertio die* ulterius eos visitent (nisi „ longius tempus infirmo Confessor ob aliquam rationabilem causam, super quo ejus conscientiam onerantis, concesserit) & eis per fidem Confessoris in „ scriptis factam constiterit, quod infirmi, ut præmittitur, peccata sua confessi fuerint „.

Pœnæ contra transgressores hujus statuti.

Porro Medicos præsens Canon transgressores *tamdiu ab ingressu Ecclesiæ* arcendos decernit, *donec pro transgressiones hujusmodi* satisfecerint *competenter*.

Præter hanc pœnam vult Pius V. in citata Constitutione, quod similes transgressores „ *perpetuo* sint „ *infames*, & gradu Medicinæ, quo insigniti erant, „ omnino priventur, & a Collegio seu Universitate Medicorum ejiciantur, ac pœnis etiam pecuniariis arbitrio Ordinariorum, ubi deliquerint, „ mulctentur.

Ad hæc pro efficaciore hujus Canonis & Constitutionis executione mandat idem Pontifex: ut nullus posthac ubique locorum in Medicina „ doctoretur, „ aut ei quomodolibet medendi facultas a quovis Col„ legio & Universitate concedatur, nisi omnia in „ præsenti nostra, inquit, Constitutione contenta, „ medio eorum juramento coram Notario publico & „ testibus observare in eorum manibus vel Ordinarii „ juraverint, & de hujusmodi juramento tin Privi„ legio seu licentia medendi specialis mentio fiat „. Quod si Collegia & Universitates præfatæ „ non recepto a promovendis juramento hujusmodi, eosdem „ ad gradum prædictum promoverint, aut eisdem „ medendi licentiam præstiterint, pœnam privationis „ facultatis alios ulterius doctorandi incurrant „.

Canonis promulgatio.

Notandum, quod Concilium transgressorem suæ Constitutionis cum demum puniendum censeat, si eam transgrediatur, *postquam per Prælatos locorum fuerit publicata*.

Hinc communiter concludunt Doctores, Constitutiones Ecclesiasticas, etiam Pontificias, demum obligare, & subditos constringere, cum fuerint in Provinciis per Prælatos secundum singularum Provinciarum morem rite publicatæ, & Populo intimatæ.

Denique præsenti Canone, *sub interminatione Anathematis* prohibetur, *ne quis Medicorum pro corporali salute aliquid ægroto suadeat, quod in periculum animæ convertatur*.

An hac statuta hodie obligent?

Licet nec hoc præsens Concilii Lateranensis Decretum, nec dicta Constitutio Pii V. hisce in partibus sciantur publicata, neque hactenus recepta, merito equidem servanda sunt a Medicis, in quantum per ea spirituali infirmorum saluti consulitur, & media suggeruntur, quibus fiat, ut infirmis opportune provideatur de iis, quæ ad salutem consequendam sunt necessaria, & merito Prælati & Pastores eatenus eorum observantiam Medicis persuaderunt quatenus scilicet sedulo attendant, ut *tempestive* ægris necessaria ad salutem impendantur, qui præcipuus est hujus Canonis scopus.

CANON LXII.

De Sacris Reliquiis, & Quæstoribus eleemosynarum. Cap. *Cum ex eo* 2. ⁊ de Reliquiis & venerat. Sanctorum.

OBSERVATIO.

Abusus vendendi Sacras Reliquias.

CANON LXII. duo diversa puncta continet, quorum primum spectat venerationem Reliquiarum, extatque in *cap.* Cum ex eo 2. ⁊ *de Reliquiis, & venerat. Sanctorum*.

Declarat in hac parte Canon, *ex eo quod quidem Sanctorum Reliquias exponunt venales, & eas passim ostendunt, Christianæ Religionis detractum esse sæpius*.

Contra hunc abusum hac parte statuitur, *ut antiquæ Reliquiæ amodo extra capsam nullatenus ostendantur, nec exponantur venales*.

Capsa hic pro *Repositorio* sumitur, in quo Reliquiæ honorifice servantur, & inclusæ Populi venerationi exponuntur.

Venalitas Reliquiarum quæstui subserviens, vetus est in Ecclesia malum.

Imposturæ circa hoc.

De quibusdam falsis Monachis, quos Circumcelliones vocat Sanctus Isidorus Hispalensis, scribit ipse: *Alii membra Martyrum (si tamem membra Martyrum sunt) venditant*. Lib. 2. *de Eccles. Off. cap.* 15.

Eamdem execrabilem nundinationem hisce falsis Monachis attribuit Sanctus Augustinus Libro *de opere Monachorum cap.* 28. & in Codice Justinianæo *lib.* 3. *de Sacrosanct. Eccles.* contra hunc abusum Decretum legitur: *Nemo Martyres distrahat; nemo mercetur*.

Rodulphus Glaber *lib.* 4. *Hist. cap.* 5. narrat de quodam sui temporis balatrone circumforaneo, quod ossibus mortuorum, quæ e sepulcris eruebat, varia Sanctorum nomina imponens superstitiosos ac simplices homines *passim* deciperet, emunctis eorum marsupiis.

Scribit quoque Sanctus Gregorius *lib.* 3. *Epist.* 30. quod quidam Monachi Græci deprehensi sint, qui mortuorum copora in campo jacentia effoderent, atque eorum ossa reconderent, servantes sibi eum recederent. Qui diligenter discussi, cur id facerent, confessi sunt, quod illa ossa ad Græciam essent tanquam Sanctorum Reliquias portaturi.

Cautiones contra hoc abusus.

Ut his abusibus occurreretur, jam pridem sæpius cautum fuit, ne ossa mortuorum pro Reliquiis Sanctorum venerationi exponerentur, nisi diligenti prævio examine, tanquam sincere Reliquiæ essent probatæ: & præsenti Canone statuitur, *ut inventas de* novo nemo *publice venerari præsumat, nisi prius auctoritate Romani Pontificis fuerint approbatæ*.

Quid Reliquiæ de novo inventæ?

Quid hic per *inventas de novo* Reliquias intelligatur, non convenit inter Doctores.

Sunt qui intelligunt generaliter Reliquias etiam *antiquorum Sanctorum*, quæ hactenus duntaxat latuerunt.

Sane si de his intelligatur præsens Canon, certum est, quod hic Pontifici aliquid privative reservetur, quod hactenus Episcopis competierat.

Auctoritas Episcoporum quoad hoc.

Præterea, si de his Reliquiis Canon loquatur, certum est, quod Synodus Tridentina auctoritatem similes Reliquias approbandi Episcopis restituerit per Decretum *de veneratione, & Reliquiis Sanctorum*, ubi decernitur: „ nec *novas* Reliquias recipiendas, nisi *recognoscente & approbante Episcopo*, qui simul atque de „ iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consi„ lium Theologis, & aliis piis viris, ea faciat, quæ „ veritati & pietati consentanea judicaverit „.

Evidens est hic supponi, Episcopo esse auctoritatem, *novas* Reliquias recognoscendi & approbandi ad affectum publicæ venerationis, unde & Barbosa de Officio Episcopi *allegatione* 96. *n.* 1. monet, huic textui esse derogatum per Concilium Tridentinum.

Alii per *inventas de novo* Reliquias alicujus intelligunt, qui hactenus inter Sanctos *non fuit relatus*, aut receptus.

Prærogativa Romani Pontificis.

Si de similibus Reliquiis de *novo* inventis Canon intelligatur, nihil hic Pontifici de novo reservari dicendum est. Constat enim a tempore Alexandri III. relationem in Catalogum Sanctorum cœpisse Pontifici reservari; uti exposui in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 22. *cap.* 10. alias in *Supplemento ad partem* 1. *Juris Eccles. tit.* 22. *cap.* 7.

Neque Synodus Tridentina huic Canoni juxta hunc sensum intellecto ullatenus derogavit: sed sicuti relatio *publica* alicujus in Catalogum Sanctorum manet reservata Sedi Apostolicæ; ita & approbatio similium Reliquiarum: cum ossa alicujus defuncti *publicæ* venerationi tanquam *sacræ* Reliquiæ exponi nequeant, nisi is prius declaratus sit *Sanctus*, cujus ossibus tanquam sacris Reliquiis honor ille *publice* exhibeatur.

Pia sollicitudo in cultu Reliquiarum.

Cæterum quod spectat ad Reliquiarum recognitionem & approbationem, curamque circa religiosum earum cultum, illud semper fixum manet, quod sollicite sinceritas ac veritas Reliquiarum examinanda & inquirenda sit: ut quantum possibile est, præcaveatur, ne falsæ pro veris passim subrepant; earumque inde religiosa veneratio in contemptum veniat.

Ad hæc studiose cavendum, ut ab earum cultu omnis superstitio, & irreligiosa veneratio, ac præcipue omnis *turpis quæstus* & mercimonia longe absit.

Et quamvis hodie non videamus sacras Reliquias publice *venales* circumferri, quin tamen non raro in earum cultu turpis quædam mercimonia se immisceat, non dubium.

Duplex venalitas Reliquiarum.

Recte enim notat hic Panormitanus, duplicem venalitatem circa Sanctorum Reliquias esse prohibitam. Prima est, cum vere venduntur, accepto pretio. Secunda „ cum exponuntur *causa quæstus*, ut habean„ tur *largiores oblationes*. Hæc enim est quædam *larga* „ *venditio* „.

Itaque merito statuit præsens Canon, ut *Prælati non permittant eos, qui ad eorum Ecclesias causa venerationis accedunt, variis* (C. vanis) *figmentis, aut falsis documentis decipi, sicut in plerisque locis occasione quæstus fieri consuevit*.

Si sollicite & attente, ut oportet, circa hæc invigilarent Episcopi & Pastores, plurimis figmentis & falsitatibus communem Populum, idque plerumque ad turpem quæstum, etiamnum hodie decipi probe intelligerent.

Cautio circa Quæstores.

Altera Canonis parte, de qua in *cap.* Cum ex eo 14. ⁊ *de Pænit. & remiss.* prohibetur, admitti *eleemosy-*

mosynarum Quaestores, nisi Apostolicas vel Diœcesani Episcopi Litteras veras exhibeant. Et tunc, praeter id quod in Litteris continebitur, nihil Populo proponere permittantur (a).

Ut ergo similes homines, ad quaestum compositi, contentum Litterarum non excedant, forma Litterarum, *quam communiter talibus Apostolica Sedes indulget*, hic subjungitur.

In primis Litterae hae continent plures textus sanctae Scripturae, quibus eleemosynarum & in pauperes liberalitas commendatur, & earum fructus extollitur.

Deinde concludit: *Cum igitur ad sustentationem fratrum & egenorum ad tale confluentium Hospitale* (idem erat de aliis piis locis, *propriae non suppetant facultates; Universitatem vestram monemus & exhortamur in Domino, atque in remissionem vobis injungimus peccatorum, quatenus de bonis vobis a Deo collatis, pias eleemosynas, & grata eis charitatis subsidia erogetis: ut per subventionem vestram ipsorum inopiae consulatur, & vos per haec bona, & alia, quae Domino inspirante, feceritis, ad aeterna possitis gaudia pervenire.*

Monet dein, ut *qui ad quaerendas eleemosynas destinantur, modesti sint & discreti, nec in tabernis, aut in aliis locis incongruis hospitentur: nec inutiles faciant, aut sumptuosas expensas, caventes omnino ne falsae Religionis habitum gestent.*

Quaestores aboliti a Concilio Tridentino.

De his Quaestoribus, & eorum excessibus, ac tandem eorum totali per Synodum Tridentinam abolitione latius egimus in *Jure Eccl. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 7. c. 4.* alias *c. 3.*

Utinam hi, qui hodie ad quaerendas eleemosynas vel in sustentationem fratrum, aut in usum Monasteriorum, aut Hospitalium mittuntur, sicut nomen *Quaestorum* evitant, ita quoque sollicite evitarent abusus & excessus, quod Concilia & Pontifices in Quaestoribus damnarunt, quique eorum abolitioni occasionem praebuerunt.

Moderatio in conferendis Indulgentiis.

Porro Quaestores ut largiores sibi eleemosynas conquirerent, conabantur etiam largioribus Indulgentiis Populum ad eas allicere, eumque in finem profusiores ab Episcopis Indulgentias extorquebant, quibus facilius, quam oportebat, cedentes Episcopi, revera *indiscretas & superfluas Indulgentias* promittere non verebantur, per quas & *claves Ecclesiae contemnuntur, & poenitentialis satisfactio enervatur*, inquit Canon.

Servanda ab Episcopis.

Hinc decernit praesens Canon, *ut cum dedicatur Basilica, non extendatur Indulgentia ultra annum, sive ab uno solo, sive a pluribus Episcopis dedicetur, ac deinde in anniversario dedicationis tempore, 40. dies de injunctis Poenitentiis indulta remissio non excedat.*

Praecipit denique, *hunc quoque* (40.) *dierum numerum indulgentiarum Litteris moderari; quae pro quibuslibet casibus aliquoties conceduntur.*

Exemplo summi Pontificis.

Ne autem Episcopi de hac potestatis suae restrictione querantur; eos ad moderationem exemplo Romanorum Pontificum excitat, dicens: *Cum Romanus Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis hoc in talibus moderamen consueverit observare.*

Nequaquam obscurum est Concilium supponere, quod Romanus Pontifex moderationem Episcopis hic praescriptam, etiam observet. Et revera Romanos Pontifices jam pridem admodum moderatos fuisse in largiendis Indulgentiis ostendi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 7. c. 3.* alias *c. 2.*

Et sane frustra moderamen hoc Episcopis praescriptum erit, nisi Romanus Pontifex cum *moderatione magna* Indulgentias largiatur. Nec enim minus per indiscretas & superfluas Indulgentias a Romano Pontifice datas *claves Ecclesiae contemnuntur, & poenitentialis satisfactio enervatur* (ut loquitur Canon) quam si similis ab Episcopis committeretur excessus.

CANON L.

De impedimento Matrimonii ex affinitate & consanguinitate. Cap. *Non debet* 8. ✠ de Consanguin. & Affinitate.

OBSERVATIO.

CANON L. in *cap.* Non debet 8. ✠ *de Consanguinit. & Affinit.* restringit impedimentum Matrimonii ex affinitate & cognatione resultans.

Restrictio impedimenti affinitatis.

Et quidem cum olim essent tria genera affinitatis, quae Matrimonium inter conjunctos aliquo illorum affinitatis genere dirimebant, praesenti Canone secundum & tertium quoad effectum impediendi aut dirimendi Matrimonium abrogatur; atque ita vigore hujus Constitutionis sola affinitas primi generis impedimentum Matrimonii parit. De his affinitatis tribus generibus, & duorum abrogatione egi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 13. c. 6.* alias *c. 5.*

(a) Curia Praesidialis, quae Andegavi sedet, contendit a nemine stipem alicujus momenti in territorio suae Jurisdictionis posse sine sua Licentia corrogari; id tamen negavit D. D. Michael Poncet ejusdem Urbis Episcopus. In Galliis Regis est decernere, an Judicis Laici Litterae in hac circumstantia sint absolute necessariae.

Item Consanguinitatis.

Insuper cum olim impedimentum *Consanguinitatis carnalis* extenderetur ad septimum gradum, etiam in linea *collaterali*, hoc Canon restringitur ad impedimentum tam consanguinitatis, quam affinitatis primi generis ad *quartum* gradum, nimirum in linea *collaterali*: *quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.*

Verum quidem est, primitus gradus consanguinitatis in linea collaterali computatos fuisse, etiam in hac impedimentorum materia, juxta computationem *civilem*, uti recte notavit Cujacius.

At & illud verum est, saeculo XI. invaluisse computationem *Canonicam*; atque tum prohibitionem Matrimonii retentam esse usque ad *septimum* gradum, etiam juxta computationem *Canonicam*; licet forsan antea non esset usquam *ad septimum* gradum, nisi attenta computatione *civili*.

Cujacii lapsus.

Hinc fallitur Cujacius, dum putat, hoc Canone, impedimentum consanguinitatis revera non esse restrictum, dum ad *quartum* gradum, attenta computatione *Canonica*, est reductum, non advertens, quod impedimentum hoc ante tempora hujus Concilii ad *septimum* gradum, etiam juxta computationem *Canonicam* esset extensum; tametsi forsitan ex ignorantia aliquorum, qui ad hanc varietatem computandi non adverterant, id sensim inductum esse potuerit.

De hac computatione & extensione impedimenti plura dixi in *Jure Eccles.* citato *c. 6.* alias *cap. 5.*

CANON LI.

De Clandestino Matrimonio. Cap. *Cum inhibitio* 3. ✠ de Clandest. Desponsat.

OBSERVATIO.

CANON LI. in *cap.* Cum inhibitio 3. ✠ *de Clandest. Desponsat.* agit contra Matrimonia clandestina.

Ratio Canonis.

Cum Canone praecedenti *inhibitio copulae* sive contractus matrimonialis *sit in ultimis tribus gradibus revocata, eam in aliis* voluit Concilium *districte servari*.

Ne ergo contrahentes circa simile impedimentum ignorantiam praetexere queant, utque impedimentum facilius innotescat, *Praedecessorum nostrorum* (ait) *vestigiis inhaerentes clandestina conjugia penitus inhibemus.*

Hic obiter notandum, hanc non esse solitam loquelam Concilii, sed Pontificis: ut vel hinc rursus patescat ejusmodi Canones Pontifici potius quam Concilio adscribendos esse.

Bannorum proclamatio.

Primo itaque statuit, *ut cum Matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per Presbyteros publice proponantur, competenti termino praefinito, ut intra illum, qui voluerit, & valuerit legitimum impedimentum opponat.*

Dicit autem, se id statuere, *specialem quorumdam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando.*

Eam fuisse consuetudinem Ecclesiae Gallicanae ante celebratum hoc Concilium sat constat ex *cap. Cum in tua* 27. ✠ *de Spons.* si legatur prout extat in antiqua Decretalium Collectione, ubi leguntur haec verba a Raymundo omissa: *secundum consuetudinem Ecclesiae Gallicanae.*

Similis consuetudinis in Ecclesiis Papiensi vigentis mentio etiam occurrit in Rescripto Alexandri II. in *cap 4. Qui Matrimonium accusare possint*, in prima Decretalium Collectione.

Presbyteri inquirendum de impedimentis.

Addit insuper praesens Canon, quod hae proclamationes nequaquam absolvant Presbyteros ab obligatione *inquirendi*, num inter contrahere volentes impedimentum non sit. *Et ipsi Presbyteri* (ait) *nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat.*

Et si *apparuerit* vel *probabilis conjectura contra copulam contrahendam*, puta ob impedimentum probabiliter intercedens, vult, ut *contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo, manifestis constiterit documentis.*

Quod si omissis hisce denuntiationibus contraxerint Matrimonium cum impedimento dirimente, proles ex tali Matrimonio *prorsus illegitima* censebitur; licet revera impedimentum contrahentes ignorassent: *cum taliter contrahendo non expertes scientiae, vel saltem affectatores ignorantiae videantur*: negligendo scilicet media, ab Ecclesia ordinata, hujusmodi impedimenta detegendi, & in eorum notitiam deveniendi.

Et ne per Sacerdotum negligentiam, aut ignorantiam, hoc Decretum careat sperato affectu, statuit, ut *si Parochialis Sacerdos tales conjunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam Regularis, qui eis praesumpserit interesse, per triennium ab Officio suspendatur, gravius puniendus, si culpae qualitas postulaverit.*

Poena in clandestine contrahentes.

Denique *his, qui* clandestine sive contra formam hic praescriptam, *praesumpserint etiam in gradu concesso copulari, condigna Poenitentia injungatur.*

Sicuti autem desiderat Concilium, ut media opportuna impendantur, ne Matrimonium cum impedimento aliquo contrahatur, ita etiam aversatur eum, qui *ad impediendam legitimam copulam malitiose impedimentum objecerit; is Canonicam* (ait) *non effugiet ultionem.*

Haec Constitutio renovata & extensa est in Concilio Tridentino, *sess. 24. cap 1. de Reform. Matrimonii*: de qua plura annotavi in *Jure Eccl. Tom. II. parte 2. sect. 1. tit. 13. c. 4. & c. 6.* hujus editionis, alias *cap. 3. & 5.*

OB-

OBSERVATIONES

In Canones XIII. LXIV. LXV. LXVI. XII. spectantes ad Regulares & Loca Religiosa: item Simoniam.

CANON XIII.

De non multiplicandis Ordinibus Religiosis. Cap. *Ne nimia* 9. ꝟ de Religiosis domibus.

OBSERVATIO.

CANON XIII. in *cap.* Ne nimia 9. ꝟ *de Religiosis domibus*, occurrit nimiæ Religionum diversitati, quæ ea ætate ita invalescebat, ut sibi mutuo ac populo essent graves; uti scribit ejusdem temporis Historicus Matthæus Parisiensis ad annum 2158. „ Tot autem „ Ordines (ait) exorti sunt, quod hi hos & e con- „ verso supplantant, nec sufficit, consuevit Populus, „ eos Plebejis eleemosynis sustentare „.

Ne novi Ordines Religiosi instituantur.

Huic incommodo occurrens præsens Canon, *firmiter* prohibet, *ne quis de cætero novam Religionem inveniat: sed quicumque ad Religionem converti voluerit unam de approbatis assumat*. Rationem hanc præmittit: *Ne nimia Religionum diversitas gravem in Ecclesiam Dei confusionem inducat*.

Verum hominum ad novitates pruritus, præsertim cum hæ pallio Religionis, & majoris subinde perfectionis palliantur, hoc Decreto cohiberi non potuit; ut opus fuerit idcirco novo Decreto, quod est Canon XXIII. in Concilio Lugdunensi sub Gregorio X. relatus in *cap. Unico, de Religiosis Domib. in VI.* in cujus *Observatione* una præsentem Constitutionem latius exponemus.

CANON LXIV.

De Simonia Monialium. Cap. *Quoniam* 40. ꝟ de Simonia.

OBSERVATIO.

CANON LXIV. in *cap. Quoniam* 40. ꝟ *de Simonia*, agit de Simonia, quæ a Monialibus in receptione sive admissione ad Religionem committebatur.

Simonia quam frequens inter Moniales.

Hic Canon narrat, quod tempore hujus Concilii. *Simoniaca labes adeo plerasque Moniales* infecisset, *ut vix aliquas sine pretio reciperent in sorores*.

Ulterius ex hoc Canone habemus, quod & tum temporis vellent Moniales *paupertatis prætextu hujusmodi vitium palliare*.

Hunc autem prætextum seu titulum tamquam insufficientem ad abstergendam Simoniacam labem rejiciens Canon, *ne id de cætero fiat*, *penitus* prohibet.

Pœnæ in Simoniacas.

Ut autem ab hoc vitio Moniales efficaciter retrahantur, statuitur, *ut quæcumque de cætero talem commiserint pravitatem tam recipientes, quam recepta, sive sit subdita sive Prælata, sine spe restitutionis de suo Monasterio expellatur, in locum arctioris Regulæ ad agendum perpetuam pœnitentiam retrudenda*.

Ex gravitate pœnæ, statui potest de gravitate & pernicie culpæ.

Hoc utinam expenderent hodiernæ illæ Moniales, earumque Directores, qui damnato per hunc Canonem paupertatis prætextu, nullam pene sine pretio recipiunt in sororem: immo quasi de re plane profana super pretio seu dote recipiendæ in sororem mercantur.

Pœnam hanc statuisse apparet Concilium conformiter ad *Canonem 7. caus. 1. quæst. 1.* ubi decernitur, ut qui Sacerdotii honorem munerum datione fuerat lucratus, & suscepto honoris gradu privetur, & *in Monasterio sub perpetua Pœnitentia retrudatur*.

Sed ne Moniales ante editum hoc Decretum taliter receptæ, se crederent a Simoniaca labe, omnique pœna immunes; de his ita providendum duxit, ut *remotæ de Monasteriis, quæ perperam sunt ingressæ, in aliis locis ejusdem Ordinis collocentur*.

Addit autem Canon, quod *si forte propter nimiam multitudinem alibi nequiverint commode collocari, ne damnabiliter in sæculo evagentur, recipiantur in eisdem Monasteriis dispensative de novo, mutatis prioribus locis, & inferioribus assignatis*.

Evidens est, hic supponi Moniales, quæ *pretio* fuerant in sorores receptæ, fuisse Simoniaca labe infectas, prævie ante hoc Decretum, quod & hic notat Panormitanus, monens hanc Constitutionem posse dici *novam* respectu *pœnæ*, de *novo* adjectæ, extendenda ad præterita: „ Nam licet ante Concilium (inquit) hæc „ Simonia committeretur in hujusmodi receptione, ta- „ men ista pœna non erat sic statuta; unde aliter pu- „ niuntur receptæ ante hanc Constitutionem, aliter „ recipiendæ. „

Hic insuper nota, Concilium nequaquam eredidisse, labem Simoniacam ob *multitudinem* eadem infectarum purgari; nec receptionem cum pretio propterea ab ea labe fore purgatam.

Idem statuitur erga Monachos.

Et ne putaretur, Monachos vel alios Regulares simili modo in fratres receptos, a labe hac esse immunes, aut a pœna liberos, expresse monet Canon, *hoc etiam circa Monachos, vel alios Regulares observandum*.

Canon hic frequenter promulgandus.

Denique ut ostendatur, quanti momenti sit exacta hujus Decreti executio; quantumque detrimenti Religionibus inferat Simoniaca hæc receptio, dum quantitas pretii seu dotis attenditur in recipiendis magis, quam animi dotes, & ad Religionem vera vocatio; statuitur, ut *Diœcesani Episcopi singulis annis hoc faciant per suas Diœceses publicari*. Rationem præmittit: *Ne per simplicitatem vel ignorantiam se valeant excusare*.

Si huic Decreto satisfacerent Episcopi, hocque Decretum etiam Monialibus idiomate vulgari singulis annis proponerent, ejusque memoriam renovarent; non dubium, quin in multis Monasteriis huic pestifero malo occurreretur; nec tam facile ac secure (ut hodie contingit) similes receptiones prætextu *paupertatis* contingerent.

Plura vide de hac materia in Dissertatione nostra de Simonia circa ingressum Religionis, ac signanter in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 26. cap. 2.* ubi de hoc Canone agitur. Extat illa Dissertatio *Tom. V.* hujus edit. (a).

CANON LXV.

De quadam Episcoporum Simonia. Cap. *Audivimus* 14. ꝟ de Simonia.

OBSERVATIO.

CANON LXV. in *cap. Audivimus* 41. ꝟ *de Simonia*, agit contra injustas & de Simonia suspectas exactiones quorumdam Episcoporum.

Quorumdam Episcoporum Simoniaca extorsio.

Quidam enim Episcopi, *decedentibus Ecclesiarum Rectoribus*, *ipsas interdicto* subjiciebant; *nec* patiebantur, *alios in eisdem institui, donec ipsis certa summa pecuniæ* persolveretur.

Pro faciliore hujus Canonis intellectu notandum, circa sæculum XI. vel XII. invaluisse abusum, quod Episcopi Monachis Ecclesias Monasteriis incorporatas vix possidere permitterent, nisi hac adjecta conditione, ut quoties *Vicarii perpetui*, quos *personas* vocabant, mutarentur, *certa pecunia* ipsis solveretur; hocque genus Pensionis, *redemptio altarium* vocabatur.

Hujus Pensionis sub nomine *redemptionis altarium* fit mentio, & ea reprobatur in *Can. 4. caus. 1. quæst. 3.* & late exponitur a Petro De Marca in notis ad Concilium Claromontanum, quæ insertæ sunt apud Labbæum *Tom. X. Concil. general. col. 597.* & latius exposui in Dissertatione Canonica *de pristinis altarium & Ecclesiarum incorporationibus*. Ea Dissertatio extat *Tom. VI.* hujus editionis.

Ex hoc insuper Canone habemus, quod Episcopi pro solutione hujus pecuniæ consequenda etiam interdicto Ecclesias subjicerent.

Etiam erga Monachos.

Præterea, cum miles aut Clericus domum Religionis ingrediebatur, vel apud Religiosos sepulturam elegerat, etiamsi nihil loco Religioso reliquisset, difficultates ingerebant Episcopi *& malitias, donec aliquid muneris manus contingeret eorum*.

Quod speciatim a Clerico, & a milite seu equite nobili (vulgo *Chevalier*) Religionem ingrediente muneris aliquid exigeretur, quidni forsan occasionem inde accepit, quia jam pridem a S. Gregorio scriptum esset, nullum militem ad Monasterium esse admittendum, nisi prius probata ejus vita fuisset ab Episcopo, uti refertur in *Can. 1. dist. 53.* de Clerico vero Decretum reperiretur, quod Episcopo deberentur bona Clerici, intuitu Ecclesiæ acquisita: quæ Episcopi ab ingrediente Monasterium redimi aliquo dato volebant.

Similis extorsio quorumdam Capellanorum.

Non absimilis abusus damnatur ab Honorio III. in *cap. 2. de Regularibus*, in quinta Decretalium apud Cironium. In quibusdam enim partibus inoleverat: „ quod, „ cum aliqui Ordinem Cisterciensem vellent causa Re- „ ligionis ingredi, ut ibi Domino famulentur, Cappel- „ lani (seu Rectores) eorum, donec ab eis prius, quas „ mor-

(a) Peculiarem Dissertationem Canonicam *de Peculiaritate in Religione, & Simonia circa ingressum Religionis*, in duas partes distributam, & dicto *Tom. V.* hujus editionis affixam, elucubravit D. Van-Espen; qua quidquid ad religiosam paupertatem, & Cœnobiticam vitam pertinere videtur, quidque ab ingredientibus in Monasteria observandum, ut Simoniæ labem effugiant, & quomodo hæc ab iis committatur, & an aliquid a recipiendis in Religionem exigere Monasterium queat, fusius ostenditur.

„ *mortuaria* nuncupantur, extorqueant, prout a Pa-
„ rochianis suis decedentibus consueverunt accipere;
„ illis temere se opponunt „.

Hunc morem vocat Pontifex *consuetudinem detestabilem*, & ut *abusum corruptelæ* aboleri vult.

Quo colore obducta?

Nitebatur autem potissimum hæc Rectorum seu Capellanorum exactio hoc fundamento, quod Religionem ingredientes *mortui mundo* sint, & Monachismus morti comparetur. Elegans in hanc rem est Dialogus apud Palladium in Lausiaca *sect.* 85. de quadam inclusa, quæ interrogata: *Vivisne, an es mortua?* respondit: *Credo in Deum me esse mortuam sæculo*.

Hinc & hodie „ etiam in quibusdam Monasteriis „ (uti ad citatam Honorii Decretalem observat Ciro- „ nius) is, qui Professionem facit, super pallium *mor-* „ *tuarii* pronus in faciem suam, & humi prostratus „ extenditur, interea dum Psalmus *De profundis*, & „ orationes dicuntur, & campanæ pulsantur „.

Quin hæ & similes exactiones, ut minus de Simonia sint suspectæ, & speciem mali præ se ferant, dubitari nequit: quapropter, *cum non solum a malo, sed ab omni specie mali sit secundum Apostolum abstinendum*, ait præsens Canon, *exactiones hujusmodi penitus inhibemus*.

Restitutio duplicata.

Utque efficacior sit Decreti executio, addit, quod ejus *transgressor.... exacta duplicata* restituere debeat, in utilitatem locorum, in quorum fuerint soluta dispendium, fideliter convertenda.

Observant communiter Commentatores, speciale esse, quod transgressor in hoc casu *duplum* ejus, quod accepit, debeat restituere, cum alias pretium Simoniace acceptum duntaxat restituendum sit: notatque hic Panormitanus, „ nec in aliquo alio jure hujus tituli (*de* „ *Simonia*) caveri de hac duplicatione „. Rationem specialitatis subjungit Panormitanus, dicens „ quod hic „ textus procedat in exacta per *Superiorem*, quasi per „ *extorsionem*, & quamdam *concussionem*; nam ratione „ Superioritatis, illi Episcopi ingerebant difficultates, „ & sic potius violenter, & per impressionem conse- „ quebantur hanc pecuniam, quam ex spontanea vo- „ luntate dantis: atque ob id Superiorum & Episco- „ porum gravius merito reputabatur delictum, & gra- „ viori pœna castigandum „.

CANON LXVI.

De Simonia in administratione Sacramentorum. Cap. *Ad Apostolicam* 42. ꝟ de Simonia.

OBSERVATIO.

Simonia Clericorum.

CANON LXVI. in *cap. Ad Apostolicam* 43. ꝟ *de Simonia*, in priore sua parte exponit Clericorum cupiditatem, ex sacris functionibus quæstum aucupantium; puta, qui *pro exequiis mortuorum, & benedictionibus nubentium, & similibus pecuniam exigunt & extorquent: & si forte eorum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta fictitia fraudolenter opponunt*.

Eadem pene verba leguntur apud Innocentium III. *lib* 1. *Epistola* 22. cujus fragmentum habetur in *cap.* 29. ꝟ *de Simonia*.

Avaritia Laicorum.

In secunda Canonis parte exponitur quorumdam Laicorum avaritia, qui *laudabilem consuetudinem erga Sanctam Ecclesiam pia devotione fidelium introductam, ex fermento hæreticæ pravitatis nituntur infringere sub prætextu Canonicæ pietatis*.

Utrique excessui modum ponit Canon; atque in primis in prædictis functionibus *parvas exactiones fieri* prohibet.

Adversus autem Laicorum avaritiam, *pias consuetudines* præcipit *observari*.

Denique generaliter statuit, *ut libere conferantur Ecclesiastica Sacramenta, sed per Episcopum loci, veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare*.

Ab utraque cavendum.

Ex toto contextu manifestum est mentem Canonis esse, ut sacræ illæ functiones *gratis ac libere* sine ulla *exactione* rei temporalis administrentur: idque etiam ubi *consuetudo* subest aliquid dandi; uti hic recte advertit Panormitanus, qui & hinc infert, quod *aliqua cautio prius exigi non possit*: quod & aliquando S. Carolus statuit.

Præterea nequaquam obscurum est, per *laudabilem consuetudinem pia fidelium devotione introductam*, intelligi *laudabilem consuetudinem introductam* ex pia & *voluntaria* fidelium oblatione in administratione vel post administrationem Sacrorum fieri consueta. Unde & hic monent Canonistæ, consuetudinem innixam *exactioni* aut *compulsioni* Clericorum non posse dici *laudabilem* ad sensum Canonis, utpote fundatam super Simoniacis *exactionibus*.

Quomodo Clericis?

Quin & præsupposita *laudabili consuetudine*, si Laici *nihil* dare velint, nihilominus debent *libere* Sacramenta conferri, ne videantur alias vendi; uti reflectit Panormitanus, & ipse contextus innuit.

Vult enim Canon absolute & indistincte Sacra illa *libere* conferri.

Quomodo Laicis?

At si sit *laudabilis* consuetudo aliquid dandi, vult tunc Canon, ut administratione Sacramentorum *libere* facta, *per Episcopum loci veritate cognita compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare*.

Quæ hic cura spectet ad Episcopum?

Hic notandum, quod nequaquam Parochis, aliisve Sacrorum illorum immediatis & ordinariis ministris (in quorum emolumentum oblationes hæ cedere solent) consuetudinis illius custodia committatur, sed *Episcopo loci*; ut hoc pacto, qui ipsa Sacramenta administrant, ab omni specie Simoniæ aut turpis quæstus appareant alieni.

Vult autem Canon, ut Episcopus loci, *veritate cognita*, id est, utrum consuetudo legitime ac laudabiliter sit introducta, invigilet, ne quis Laicorum eam *malitiose* nitatur *immutare*.

Monet Panormitanus: „ esse unum casum singularem, „ in quo Episcopus habet jurisdictionem in Laicos, ut „ scilicet compellat ad observandum laudabilem con- „ suetudinem erga Ecclesiam introductam „.

Quid hac in re Belgii praxis habeat, notavi in *Jure Eccles. Tomo II. parte* 2. *sect.* 1. *tit.* 1. *cap.* 4. alias *cap.* 3.

CANON XII.

De Regularium Capitulis, & Visitatione. Cap. *In singulis* 7. ꝟ de statu Monach.

OBSERVATIO.

Capitula singulis trienniis habenda.

CANON XII. in *cap. In singulis* 7. ꝟ *de statu Monach.* versatur circa reformationem Regularium, ac statuit in primis, ut *in singulis Regnis sive Provinciis fiat de triennio in triennium salvo jure Diœcesanorum Pontificum, commune Capitulum Abbatum, atque Priorum Abbates proprios non habentium, qui non consueverunt tale Capitulum celebrare, ad quod universi conveniant præpeditionem Canonicam non habentes, apud unum de Monasteriis ad hoc aptum*.

Capitula Regularium unde sic dicta?

Notandum, quod in materia monastica *Capitulum* jam pridem soleret accipi pro loco, ad quem Monachi simul convenire consueverunt post recitatam aut decantatam *Primam*, quia ibi recitabatur *Capitulum* ex Regula. Hujus vestigium est *brevis lectio*, quæ hodie recitatur sub finem *Primæ*, diciturque fieri ad *absolutionem Capituli*.

Unde in antiquitatibus Fuldensibus *lib.* 3. *cap.* 12. commemoratur, quod, cum mane Fratres in unum convenirent, *Capitulum de Regula* legeretur. Plura de hoc Capitulo notavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 32. *cap.* 3.

Capitula generalia & Provincialia.

Cum autem in eodem loco & eodem tempore tractaretur de reformatione & correctione disciplinæ Regularis (ut loco citato observavi) hinc ipsa Monachorum Comitia, Conventus, seu Synodi, vocari cœperunt *Capitula* generalia vel Provincialia, prout ad illa, vel totius Ordinis Superiores, vel unius duntaxat Provinciæ conveniunt.

Hæc Capitulorum distinctio præcipue in Ordinibus Mendicantium conspicitur, & usitata est. In his enim statuto tempore habentur Capitula *Provincialia & generalia*: quorum priora, scilicet *Provincialia* in aliis antiquis Monachorum & Canonicorum Ordinibus nota vix sunt: nec hi per Provincias discreti esse solent: quare nec in his noti sunt Priores *Provinciales*.

Priores, qui hic ad Capitula accedere jubentur, sunt illi, qui Monasteriorum, quibus præsunt, sunt *Capita*, nullum immediatum Superiorem ejusdem Monasterii agnoscentes: dicunturque Priores *Conventuales*, ad distinctionem Priorum *Claustralium*, qui Abbatem Monasterii pro suo immediato Superiore agnoscunt, de qua distinctione egi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 31. *cap.* 6.

Cavendi nimii sumptus?

Ut autem similia Capitula sive Conventus seu Comitia facilius & paucioribus sumptibus celebrari queant, vult Canon, hoc adhiberi moderamen, *ut nullus Abbatum vel Priorum plus quam sex evectiones, & octo personas adducat*.

Evectiones?

Nomine evectionum hic significari certum numerum *equorum* uno consensu notant interpretes, quo nomine etiam sumuntur in *Canone IV.* Concilii Lateranensis sub Alexandro III. in *cap.* 6. ꝟ *de Censibus*, uti ad illum Canonem observavi (a).

Fastus quorumdam Abbatum.

Nec mirari quis debet circa numerum equorum & ministrorum in Abbatibus debuisse moderamen fieri, & dissimulari seu tolerari tale: si attendatur, quantus circa illud tempus fuerit quorumdam Abbatum fastus, de quo locuples testis S. Bernardus in Apologia ad VVillelmum Abbatem, ubi graphice fastum hunc depingit, atque: „ mentior, si non vidi Abbatem *sexaginta* „ equos, & eo amplius in suo ducere comitatu „.

Et Priorum.

Quin & Priorum quorumdam erat & non absimilis excessus; scribit enim Robertus de Monte in Supplemento Sigeberti ad annum 1180. „ VValterus Cluniacen-

---

(a) Vide supra observationem in citatum Canonem IV. Concilii Lateran.

„ censis Abbas Priorem de stallo deposuit ; qui solebat „ ducere in comitatu suo *quadraginta equos*, & jussit, „ ut esset contentus tribus equitibus „.

Quod igitur , attento simili abusu, Concilium reduxerit numerum evectionum, seu equorum ad *sex* , non sequitur Concilium hunc numerum in Abbatibus prodesse , sed duntaxat quod eum , attento graviori abusu, dissimulaverit, uti in simili notavi ad citatum *Canonem IV.* Concilii Lateranensis sub Alexandro III. quo certus evectionum numerus Episcopis, aliisque Prælatis visitantibus præscribitur.

Capitula olim annua.

Capitula seu conventus , jam ante tempora hujus Concilii , apud Cistercienses nota erant , ac notabili cum fructu celebrabantur , idque *singulis annis*; teste S. Bernardo , qui pluribus ante celebratum hoc Concilium annis scribit *Epist.* 228. ad Petrum Cluniacensem : „ Decretum est mihi ultra non egredi : nisi ad Capitu„ lum Cistercium *semel* in anno „.

Quatuor Præfecti Capitulo.

Testaturque præsens Canon , quod Abbates Cistercienses essent *in hujusmodi Capitulis celebrandis ex longa consuetudine plenius informati* . Quare & præcipit , ut qui his Capitulis celebrandis nondum assueverunt , *advocent in hujusmodi novitatis primordiis duos Cisterciensis ordinis vicinos Abbates , ad præstandum sibi consilium & auxilium opportunum* .

Vult autem , ut duo in Cistercienses Abbates, *absque contradictione duos sibi de ipsis* (Abbatibus , vel Prioribus , qui ad Capitulum accesserunt) *associent , quos viderint expedire* .

Porro duo hi Abbates Cistercienses una cum duobus aliis , quos sibi associarint , jubentur præesse *Capitulo universo ; ita quod ex hoc nullus eorum sibi auctoritatem Prælationis assumat , unde cum expedierit , provida possit deliberatione mutari* .

Quid in Capitulo tractandum?

Vult præterea Canon , ut *hujusmodi Capitulum aliquot diebus continue juxta morem Cisterciensis Ordinis celebretur . In quo* (ait) *diligens habeatur tractatus de reformatione Ordinis , & observantia regulari* . Hic est scopus præcipuus horum Capitulorum .

Ut autem ea , quæ pro reformatione Ordinis in eo decernuntur , suum tortiantur effectum , præcipit Canon, ut *quod statutum fuerit , illis quatuor approbantibus , inviolabiliter observetur , omni excusatione , & contradictione , & appellatione remotis* .

Cum enim hic de correctione & reformatione morum duntaxat agatur , appellatio , saltem quoad effectum *suspensivum* non admittitur , ut hic notat Panormitanus.

Ut hæc præterea Capitula , qua decet modestia regulari habeantur , mandatur , ut Prælati eo convenientes *vitam ducant* , quantum fieri potest , *communem , & faciant proportionaliter simul omnes communes expensas : ita quod si non omnes poterunt in eisdem , saltem plures simul in diversis domibus commorentur* .

Eligendi visitatores.

Utque reformatio plenior & singulis Monasteriis accommodata habeatur , debent in his Capitulis ordinari *religiosæ ac circumspectæ personæ , quæ singulas Abbatias ejusdem Regni seu Provinciæ , non solum Monachorum , sed etiam Monialium , secundum formam sibi præfixam , vice* , seu auctoritate Sedis Apostolicæ *studeant visitare ; corrigentes & reformantes , quæ correctionis & reformationis officio viderint indigere* .

Multa ab his Vitatoribus in visitatione observanda, & circa eorum Officium statuuntur in Constitutionibus Benedicti XII. super reformatione Canonicorum Regularium editis anno 1339. & extant Tomo *II. Concil. general. col.* 799. *Edit. Labb.*

Restrictio auctoritatis Visitatorum.

Hoc in præsenti Canone notandum , *quod si Visitatores Rectorem loci cognoverint ab administratione penitus amovendum , denuntient Episcopo proprio , ut illum amovere procuret . Quod si non fecerit, Visitatores hoc referant ad Apostolicæ Sedis examen* .

Voluit hisce significare Concilium Visitatorum auctoritatem intra limites correctionis coarctandam: quæ autem correctionis modum excedunt , uti est Rectoris ab administratione amotio , ea ad Episcopum tamquam Judicem ordinarium referenda est ; aut in casu negligentiæ Episcopi, ad Sedem Apostolicam .

Similiter declarat Canon , *si* forsan *in hac novitate* , sive nova Capitulorum introducta celebratione, *quidquam difficultatis emerserit , quod per prædictas personas nequeat expediri , ad Apostolicæ Sedis judicium absque scandalo referatur* ; ut scilicet judicio ejusdem Sedis difficultas decidatur .

Quæ hoc Canone dicuntur de recursu ad Sedem Apostolicam, item distinctio inter Monasteria Episcopis immediate subjecta , & non subjecta , manifeste exprimunt disciplinam X. vel XI. sæculi , dum Monasteriorum exemptio exoriri cœpit .

Declarat autem Canon , hoc Decretum de celebratione Capituli etiam *Canonicos Regulares* debere *observare* : quos præcipue citatæ Constitutiones Benedicti XII. concernunt .

Episcoporum erga Regulares cura.

Et ne Episcopi crederent se a cura & visitatione Monasteriorum vigore hujus Decreti , quo Visitatores Regulares constitui jubentur , absolvi monendos censuit Episcopos , ut ipsi *Monasteria sibi subjecta ita studeant reformare , ut cum ad ea prædicti Visitatores accesserint , plus in illis inveniant , quod commendatione , quam quod correctione sit dignum* .

Voluit ergo conditor Canonis , ita hos *Visitatores* constitui , ut tamen nihil Episcoporum Diœcesanorum auctoritati sit detractum; quod & su initium Decreti nominatim declaravit , expressa hac moderatione , *salvo jure Diœcesanorum Pontificum* .

Et auctoritas.

Unde per hæc Capitula , aut redactionem Monasteriorum in congregationem , nihil Episcoporum detrahitur pristinæ in ea Monasteria auctoritati & superioritati .

Sed & hoc ex jam relatis Canonis verbis sufficienter patescit , quod *Visitatores* in Capitulis hisce designati , possint visitare omnia Monasteria hisce respective *Capitulis* subjecta , tametsi eadem hæc Monasteria ipsis Episcopis subsint, modo sine præjudicio Episcopi visitatio fiat .

Monasteria ne graventur.

Hoc etiam monet Canon , ne prætextu Visitationis *monasteria indebitis oneribus aggraventur ; quia* (ait) *sicut volumus Superiorum jura observari , ita inferiorum nolumus injurias sustinere* .

Denique præcipit *tam Diœcesanis Episcopis , quam personis , quæ* hujusmodi *Capitulis* præsunt , *ut* etiam *per Censuras Ecclesiasticas compescant* , si opus sit , *Advocatos , Patronos , Vice-Dominos , Rectores & Consules , Magnates & Milites , seu quoslibet alios , ne Monasteria præsumant offendere in rebus aut personis* .

Quomodo jampridem titulo *Advocatiæ* & *Patronatus* Monasteria divexata fuerint, late ostendi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 3. tit. 8. cap. 1.* alias *tit.* 25. ubi una notavi , quomodo Principes Monasteria contra has vexationes in suam protectionem receperint .

O B S E R V A T I O N E S

In Canones XXXV. XXXVIII. XXXIX. XL. XLI. XXXVII. XLVIII. ad Judicialia pertinentes.

C A N O N XXXV.

De frivolis Appellationibus. Cap. *Ut debitus* 59. ꝟ de Appellat.

O B S E R V A T I O.

Canon XXXV. in *cap. Ut debitus* 59. ꝟ *de Appellat.* modum limitesque frequentiori appellationum usui ponit .

Nimia in appellando libertas.

Præsenti itaque Canone „ refrænatur (inquit VVamesius in Commentario hujus Decretalis) veteris „ nostri juris indiscreta indeterminataque libertas , „ qua quæcumque Appellantis vox , sæpe etiam ante „ judicium , sæpissime eo inchoato , in quacumque etiam „ illius parte translationem & devolutionem ab „ inferiore ad Superiorem operabatur „.

Duobus autem potissimum articulis hæc illimitata appellandi libertas restringitur.

Primo quidem statuitur, ut *si quis coram idoneo Judice convenit adversarium , ille ante sententiam ad Superiorem Judicem absque rationabili causa non provocet , sed coram illo suam justitiam prosequatur , non obstante si dicat , quod ad Superiorem judicem nuntium destinaverit , aut litteras impetraverit ab eodem , quam Delegato fuerint assignatæ* .

Unde ortus hic abusus?

Pro faciliore hujus articuli intellectu , notandum , jure Decretalium receptum fuisse , quod *Papa* ejusve *Legatus* , qui in *Provincia* est , adiri posset , ad hoc ut vel ipse de causa cognosceret , vel illam alicui per *suas Litteras* mandaret seu delegaret : eo quod Papa ejusve Legatus jure Decretalium in jurisdictionis exercitio cum Ordinario quocumque Judice concurreret ; & Ordinarium prævenire posse supponeretur : uti ad *cap.* 1. ꝟ *de Officio Legati* communiter notant Glossatores .

Non licet declinare proprium Judicem.

Porro illud hic declaratur , non sufficere *si dicat* pars litigans , *quod ad Superiorem Judicem nuntium destinaverat* , ut Judex *proprius* præventus censeatur , atque eo ex capite a causæ prosecutione desistere teneatur .

Præterea & illud receptum erat , quod hæc præventio facta videretur , si pars adversa , *rebus integris* , id est ante citationem , iter ad Sedem Apostolicam arripuisset , juxta responsum Alexandri III. in *cap.* 9. ꝟ *de Appellat.*

Cum autem hoc jus nonnulli extenderent ad eos , qui

vel solum nuntium ad Superiorem Judicem destinassent, id hic improbatur; & statuitur, quod coram suo *proprio* Judice *justitiam* prosequi teneatur, *non obstante si dicat, quod ad Superiorem Judicem nuntium destinaverit*.

Ad hæc improbat Concilium pretextum illum avocandi causam a Judice ordinario, quod *Litteras a Judice Superiore impetrassent, ad Delegatum*, quibus causa demandabatur, tametsi Litteræ hæ nunquam Delegato fuerint præsentatæ, sed in arca repositæ, ut hic ait Glossa.

Indicare autem videtur Canon, præventum censeri Judicem ordinarium, si Litteræ fuerint *Delegato præsentatæ*. At nudam præsentationem non sufficere, ut Judex ordinarius dicatur præventus post Glossam docet Innocentius ad titulum *de Appellationibus*, requirens, ut vigore Litterarum saltem facta fuerit citatio, eamque opinionem in usu fori & praxi observari monet citatus VVanesius hic *num.* 4. „ ob id (ait) quod ante „ præsentationem nec actu nec habitu conferatur ju„ risdictio; & post præsentationem non tam sit usus „ seu exercitium, quam illius potestas, quæ præven„ tione Ordinarii intercipiatur, & ut intercipi possit „ Jure permittitur „.

An liceat appellare ab interlocutoria?

Plurimum quoque enervabatur Jurisdictio Judicis ordinarii per Appellationes, quæ jure Decretalium admittuntur non tantum a sententia definitiva, sed & ab omni *interlocutoria*, seu omni Decreto & prætenso gravamine.

Cum autem hinc frequentissimæ & omnino frivolæ essent Appellationes, decretum est art. 2. hujus Canonis, quod si quis ante Sententiam *definitivam* a gravamine aut Decreto *appellandum* credat, debeat causam Appellationis coram Judice *a quo* allegare, qui si eam talem viderit, *quæ si foret probata, deberet legitima reputari*, tunc Judex *ad quem* cognoscet & determinabit, an allegata causa fuerit satis probata, & consequenter an bene fuerit appellatum.

Si causam fuisse legitimam Judex *ad quem* cognoverit, ipse de Appellatione cognoscet, *si vero minus rationabiliter eum appellasse constiterit, illum ad inferiorem remittat, & in expensis alteri parti condemnet*.

Quando exprimenda causa appellandi?

Ex hoc Canone seu Decretali statuunt Doctores, quod & in praxi servatur, scilicet Appellantem a sententia *interlocutoria* debere exprimere & allegare causam Appellationis, secus vero in Appellatione a *definitiva*, uti notavi in *Jure Eccles. Tomo IV. parte* 3. *tit.* 10. *cap.* 1.

Exceptio.

Dum autem vult Canon, causam remitti ad Judicem inferiorem ob non probatam causam legitimam Appellationis, annectitur hæc cautio: *Salvis Constitutionibus de majoribus causis ad Sedem Apostolicam referendis*.

Causæ majores.

Quæ sint *majores* illæ causæ, & quo tempore, & qua occasione Sedi Apostolicæ singulæ fuerint reservatæ non perinde constat; hoc satis constat plures causas posterioribus sæculis reputatas esse inter *majores* Sedi Apostolicæ reservatas, quæ primis sæculis tales non reputabantur, neque Sedi Apostolicæ erant reservatæ: immo nec creditur, ante falsas Decretales, quidquam de hac reservatione *majorum* causarum receptum fuisse.

Similiter & hoc constat, circa formam Appellationum, nec non circa reservationem & cognitionem *majorum causarum*, non omnium Provinciarum eumdem esse usum; eumque, salva unitate fidei, varium esse posse, quia hæc varietas solam exteriorem disciplinam, mutationi & variationi obnoxiam spectat.

CANON XXXVIII.

De conscribendis Actis in Judicio. Cap. *Quoniam* 11. ✠ de Probat.

OBSERVATIO.

Habendi sunt Conscriptores.

CANON XXXVIII. *cap. Quoniam* 11. ✠ *de Probat.* statuit, *ut tam in Judicio extraordinario, quam ordinario, Judex semper adhibeat aut publicam* (si potest habere) *personam, aut duos viros idoneos, qui fideliter omnia Judicii Acta conscribant ..... competenti ordine conscribenda, loca designando, & tempora, & personas*.

Hæc omnia hodie describuntur & annotantur per Secretarios seu Graphiarios, vel Actuarios, qui pro personis publicis reputantur.

Apographa.

Vult autem Canon, ut *omnia sic conscripta partibus tribuantur*, nimirum eorum exemplaria, seu, ut hodie vocant, *copiæ* vel *extracta*.

Autographa.

Originalia enim *penes Scriptores* remanere debent, ut ipse Canon declarat. Hinc receptum, quod *minutæ* Actorum vel instrumentorum debeant manere apud Notarios, qui ea confecerunt; & Acta Judicialia in registris publicis in loco Judicii asservari.

Judex autem, qui Constitutionem ipsam neglexerit observare, si propter ejus negligentiam quid difficultatis emerserit; per Superiorem Judicem animadversione debita castigandus declaratur hoc Canone.

Quæ autem sint Acta Judicialia, quæ describi debent, ordine enumerantur hoc Canone: tantaque est eorum multitudo, ut merito hic moneat Cujacius, quod ex hac multitudine Actorum intelligere liceat, quanta se sumptibus vexent, qui lites sequuntur.

Evincitur insuper ex hoc Canone, nec non ex præcedenti & quinque sequentibus, quod jam tempore hujus Concilii Judicia Ecclesiastica ad normam Judiciorum forensium essent formata, tricisque & formulis forensibus obnoxia.

CANON XXXIX.

De Restitutione in integrum. Cap. *Sæpe contingit* 18. ✠ de Restitut. Spoliat.

OBSERVATIO.

Canon hic derogat juri civili.

CANON XXXIX. in *cap.* Sæpe contingit 18. ✠ *de Restitut. Spoliat.* derogat Juri Civili, quo interdictum *Unde vi* datur *tantum* adversus *eum*, qui *vim fecit*, & qui *vi* dejecerit possessorem e possessione rei suæ, non autem adversus eum, ad quem res *ab alio* per vim occupata pervenit *L.* cum a te *ff. de vi & vi armata*, quia interdictum hoc est scriptum *in personam; unde tu illum vi dejecisti, &c.*

Huic Juri derogans hic Canon, vult, ut non tantum contra ipsum spoliatorem; sed etiam adversus tertium rei hujus possessorem, qui rem illam *scienter* ... *receperit* .... *spoliato per restitutionis Beneficium succurratur: cum, uti Canon præmiserat, spoliatori quasi succedat in vitium; nec multum intersit, quod ad periculum animæ injuste detinere, ac invadere alienum*.

Ratio Canonis.

Præcipua autem Constitutionis ratio præmittitur in Canone, quod stante *Juris Civilis rigore*, possessor frequenter privaretur *commodo possessionis*; scilicet possessione per spoliatorem *in alium* sive tertium *translata*.

Quo ulterius contingebat, quod in Judicio petitorio sive rei vendicatione, Actor propter defectum probationum, *proprietatis effectum* amitteret.

Commodum enim possessionis est, quod faciat præsumptionem proprietatis; & ita rejiciat onus probandi in illum, qui agit rei vendicatione contra possessorem; uti latius ostendi in expositione Regulæ Juris: *In pari causa vel delicto, melior est conditio possidentis*. Extat illa expositio *Tom. VI.* hujus editionis.

CANON XL.

De Dolo, & Arbitris. Cap. *Contingit* 9. ✠ de Dolo & contum. & cap. 8. ✠ de Arbitris.

OBSERVATIO.

CANON XL. in duas partes divisus defertur in *cap.* Contingit 8. ✠ *de Dolo & contum.* & in *cap.* Contingit 8. ✠ *de Arbitris*.

Contumax possessione privatus.

Prima parte decernitur, quod si *Actori ob contumaciam adversæ partis* adjudicata sit *causa servandæ rei possessio, Actor verus constituatur elapso anno possessor*; si nimirum, uti præmiserat Canon, *propter rei potentiam sive dolum, Actor intra annum rem custodiendam nancisci non potest, vel acquisitam amittit*. Id autem de *æquitate Canonica* sancitur, ne contumax melioris, quam obediens, conditionis existat (*a*).

Ex jure civili hæc desumpta sunt.

Quæ in hac aliisque hujus Pontificis Innocentii III. Decretalibus de interdictis similibusve materiis plurima occurrunt & deciduntur, sumpta sunt ex Glossis & interpretibus Juris Civilis, cujus hic Pontifex peritissimus fuit, uti notat Cujacius *ad cap. fin.* ✠ *lite non contestata, &c.* quod est Innocentii III. & totum ex Glossis Juris Civilis satis prolixe conflatum. Quæ ita in Decretales relatæ vim legis accepere, notanter in Provinciis, quæ *obedientiæ* vocantur; in illis vero, quæ consuetudinariæ dicuntur, in quantum consuetudine sunt acceptæ.

De arbitratu Laicorum in causis Ecclesiasticis.

Altera parte Canonis relata in *cap.* Contingit 8. ✠ *de Arbitris generaliter* prohibetur, *ne super rebus spiritualibus compromittatur in Laicum: quia non decet, ut Laicus in talibus arbitretur*.

Cum enim arbitria redacta sint ad formam Judiciorum; ipsique arbitri in causis procedant ad instar Judicum; visum fuit, Laicos æque esse removendos ab arbitriis, quam a Judiciis super *rebus spiritualibus*; eaque pari passu ambulare debere: atque ita judicatum fuisse refertur in opere, cui titulus, *Journal des Audiences, part.* 1. *lib.* 1. *cap.* 60. quin tamen hæc intelligenda sint de materia mere spirituali, & de arbitris, qui tanquam Judices & ordine judiciario procedere tenentur, non autem de arbitratoribus, non dubium est (*b*).

C A-

(a) Galli non utuntur hac voce *Contumax* (contumace) nisi ubi agitur de reo criminis, qui vocatus in judicium non se sistit coram Judice. Verum ubi agitur de causis civilibus, is, cui dies dicta est, si noncomparet, dicitur causæ desertor (defaillant).

(b) De Arbitris, eorumque Judiciorum forma, & quibus in causis, vel materiis, & quo ordine procedere iidem tenentur, satis prolixe Doctissimus Van-Espen in *Jure Eccles. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 5. *cap.* 4. hujus editionis egit, quodque consulere non abs re fore putamus.

CANON XLI.

De Præscriptione. Cap. *Quoniam omne* fin. ꝟ de Præscript.

OBSERVATIO.

Bona fides necessaria in præscribente.

CANON XLI. in *cap.* Quoniam omne *fin.* ꝟ *de Præscript.* definit, *ut nulla valeat absque bona fide præscriptio, tam Canonica, quam Civilis*, id est, legibus civilibus probata.

Hanc bonam fidem debere adesse, non tantum initio possessionis seu præscriptionis; *sed omni* tempore, quo currit præscriptio, declarat clausula finalis; *unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ*.

Ut ergo impediatur præscriptio, sufficit juxta hanc definitionem, ut *quacumque* parte temporis superveniat mala fides, seu scientia rei alienæ, tametsi multo tempore *bona* fide possedisset; modo non plane compleverit *bona fide* ipsam præscriptionem.

Non obstante jure civili.

Cum autem non ignoraretur, leges civiles admittere præscriptionem cum *mala fide*, præsertim si bona fide fuerit inchoata, respondet *generaliter esse omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari*, supponit ergo Canon, Constitutionem juris civilis, quæ præscriptionem cum *mala fide* permittit, sine mortali peccato non posse observari.

Quantopere aberrent a vero sensu hujus Regulæ, *in pari causa vel delicto, melior est conditio possidentis*, qui putant vigore hujus regulæ sibi licitum esse, rem totam retinere, de qua cum fundamento dubitant, an non sit aliena, latius ostendi in *expositione dictæ Regulæ*, quæ extat *Tom. VI.* hujus editionis.

CANON XXXVII.

De Abusu litterarum Apostolicarum. Cap. *Nonnulli* 28. ꝟ de Rescript.

OBSERVATIO.

Abusus quoad evocationes.

CANON XXXVII. in *cap.* Nonnulli 28. ꝟ *de Rescript.* duabus partibus constat. Prima parte statuitur, *ne quis ultra duas dietas extra suam Diœcesim per litteras Apostolicas ad judicium trahi possit; nisi de assensu partium fuerint imperatæ, vel expressam de hac constitutione fecerint mentionem*.

Statutum id fuit contra illos, qui litteras Apostolicas ad Judices remotos impetrare nitebantur, *ut reus fatigatus laboribus & expensis, liti cedere, vel importunitatem actoris redimere* compelleretur.

Quid hic per *dietas* intelligatur; & de restrictione Bonifacii VIII. ad *unam dietam*; aliaque ad hanc Constitutionem spectantia exposui in *Jure Eccles. Tom. IV. par.* 3. *tit.* 5. *c.* 3.

Turpe lucrum ex litteris Apostolicis.

Altera Canonis parte occurritur abusui eorum, qui per litteras Apostolicas turpe mercimonii genus exercebant. Fingebant enim *causas, super quibus a Sede Apostolica litteras* impetrabant, *absque Dominorum mandato, quas vel reo (ne propter eas laborum vel expensarum dispendio molestetur) aut Actori (ut per ipsas adversarium indebita molestatione fatiget)* Venales exponebant.

Statuit igitur Canon, *ut si aliquis super aliqua quæstione, de cætero sine* speciali *mandato* Domini *Litteras Apostolicas impetrare præsumpserit, & litteræ illæ non valeant & ipse tanquam falsarius puniatur. Nisi forte de illis personis extiterit, a quibus non debet exigi de jure mandatum*.

Rescripta justitiæ & gratiæ.

Notant hic Doctores, quod quidem rescripta justitiæ vigore hujus Decreti impetrari nequeant sine *speciali* mandato, sed id non obtinere in Rescriptis *gratiæ* sive ad Beneficia, ut notat Glossa.

Insuper monet Panormitanus, illud hic esse particulare, quod admittantur in hoc casu *conjunctæ personæ* sine mandato: quandoquidem in causis requirentibus *speciale* mandatum non soleant admitti *conjunctæ* personæ: eo quod affectio fluens ex conjunctione tantum *generale* aliquod *mandatum* tribuere posse videatur.

Quæ autem censendæ sint *conjunctæ personæ* ad effectum hujus Decreti, putat Panormitanus desumendum ex consuetudine patriæ: quia in una regione major esse solet affectus, & mutua amicitia inter personas remotiores cognatione conjunctas, quam in aliis propinquiore gradu junctas.

CANON XLVIII.

De recusatione Judicis, & appellatione a Monitione. Cap. *Cum speciali* 61. ꝟ de Appellat.

OBSERVATIO.

CANON XLVIII. in *Cap. Cum speciali* 61. ꝟ *de Appellat.* providet, ne per frivolam recusationem possit quis Judicis sui ordinarii jurisdictionem declinare.

Causa recusationis proferenda.

Vult itaque, ut is, qui *Judicem* ut *suspectum* recusare seu declinare intendit, *coram eodem* Judice *causam justæ* recusationis *assignet*.

Etsi non ex jure civili.

Hic discrimen notant Doctores inter jus civile & canonicum: quod de jure *civili*, cum recusatio Judicis proponitur, non debet *causa* recusationis *nominatim* exprimi; sed sufficiat nuda & indeterminata suspicionis propositio: secus de Jure Canonico, quo causa suspicionis cum ipso illius recusationis est exprimenda: hancque Juris Canonici dispositionem hodie in praxi receptam esse notavi citatis variis diversarum nationum Auctoribus in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 10. *cap.* 5. *num.* 17.

Arbitri eligendi.

De causa autem recusationis num sit justa & sufficiens, non cognoscit ipse Judex recusatus, sed recusans *cum adversario, vel (si forte adversarium non habeat) cum Judice arbitros communiter eligat: aut si communiter convenire non possunt, absque malitia ipse unum, & ille alium eligat, qui de suspicionis causa cognoscant*.

Processus arbitrorum.

Arbitri sic electi, arbitrio recepto, recusanti statuent terminum probandi objectam recusationis causam. Probationibus autem confectis, arbitri de recusationis causa cognoscent, num & justa & sufficiens sit, & an sufficienter probata: atque interim pendente recusationis causa, Judex recusatus debet in causa omnino subsistere; & si quid interim attentaverit, irritum erit & nullum.

Si autem duo electi arbitri *nequiverint in unam concordare sententiam*, vult Canon, ut *advocent tertium, ut quod duo ex ipsis decreverint, robur obtineat firmitatis*.

Quid possit Judex recusatus?

Judex autem recusatus præligit terminum, intra quem de causa suspicionis arbitri sententiam dicant; & si intra terminum illum non absolvant; aut causa suspicionis non probetur sufficiens, Judex recusatus causam resumet, quod Canon his verbis expressit: *Causa vero suspicionis legitima coram ipsis* (arbitris) *intra competentem terminum non probata, sua jurisdictione judex utetur*.

Si vero ex arbitrorum sententia, causa recusationis fuerit sufficienter probata, tunc Judex recusatus *de recusatoris assensu personæ idoneæ committat negotium; vel ad Superiorem transmittat, ut in eo ipso procedat, secundum quod fuerit procedendum*.

Hæc hodie observantur.

Forma cognoscendi de causa recusationis hoc Canone præscripta, hodie pene propria & singularis est in foro Ecclesiastico, in quo unus duntaxat causarum Judex esse solet: cum in foro civili plures unum corpus Judicum constituere consueverunt, quorum unus aut plures si recusentur ut suspecti, reliqui de corpore non recusati de causa suspicionis cognoscunt & judicant (*a*).

Cæterum plura de causis recusationis, & forma eas proponendi notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 10. *cap.* 5.

Appellatio a monitione.

Sub initium præsentis Canonis dicitur *speciali* prohibitione esse provisum, ne *quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi competenti Monitione præmissa, promulgare præsumat*.

Hac constitutione nonnulli abutentes, excommunicationis sententiam contra se promulgari impediebant remedio appellationis ab ipsa *monitione*, quæ juxta hanc Constitutionem sententiæ excommunicationis in aliquem ferendæ aut promulgandæ præmittenda dicitur.

Non operatur, si crimen sit evidens.

Ut ergo malitiæ occurratur, statuitur secunda Canonis parte, quod *commonitio ad appellationis obstaculum convolante, si ejus excessus evidentia rei, vel ipsius Confessione, aut alio modo legitimo fuerit manifestus*; *non* esse *hujusmodi provocationi deferendum*: *cum* (inquit paulo ante) *appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed in præsidium innocentiæ institutum*.

Triplex evidentia?

Quis autem dicendus sit excessus *manifestus*, ex tribus colligi posse hic indicatur. Primo ex *rei evidentia*; secundo ex *confessione* de excessu accusati; tertio ex alio *legitimo modo*.

Duo priora difficultatem vix habent. Quod enim ex *rei evidentia* omnibus patet, non potest non dici *manifestum*.

Similiter manifestum reputatur, de quo per *confessionem* rei constat, confessionem scilicet *judicialem*, sive in judicio factam, & in acta publica relatam: quæ & speciem judicati habet: & ob quam confessus *pro judicato* haberi dicitur; quod de confessione extrajudiciali dici nequit: quare nec hæc excessum confitentis *manifestum* constituit.

Addit Canon manifestum esse posse ex *alio legitimo modo*; sed quis sit hic *legitimus modus*, non expressit: quare nec super eo Doctores conveniunt, ut videri potest apud VVamelium hic. Indubie circa hoc multum valeat arbitrium Judicis, qui tamen si in eo excedat, reputando *manifestum*, quod manifestum non est, per Superiorem poterit ejus judicium corrigi.

Hæc quidem in notoriis ac manifestis excessibus.

Quid in casu dubio?

Si autem excessus fuerit *dubius*, *ne frivolæ appellationis diffugio Appellans Judicis processum impediat*, vult Canon, ut *coram eodem* Judice *probabilem casum appellationis* expo-

---

(*a*) In Galliis nec recusans, nec ejus adversarius eligunt arbitros, qui de recusatione Judicis pronuncient, illud munus judicandi defertur ad alios Judices ejusdem Tribunalis, quod si in eo Tribunali tres aut nulli Judices adsint, tunc ad tres Advocatos aut Pragmaticos provinciæ judicandi de legitima recusatione defertur, ubi vero Judex recte recusatus fuit, hic non remittit partes ad Judicem superiorem; sed ad Judices vel Advocatos aut Practicos ejusdem Tribunalis, qui litem intentatam dirimant.

X 2

exponat, talem videlicet; quæ si foret probata, deberet legitima reputari.

Terminus præfixus.

Secundo statuitur, si Appellans *habuerit Adversarium*, tunc Judex præfigit ei terminum, intra quem appellationem suam prosequatur. Terminum autem hunc moderare jubetur Judex *secundum locorum distantiam, & temporis qualitatem, & naturam negotii.*

Quomodo differat.

Terminus hic a Judice constitutus in hoc distat a *termino juris*, sive qui a Jure præscriptus est, quod hic terminus sit ad *absolvendam* appellationem, ille autem ad inchoandam appellationem.

Ut autem huic termino a Judice præstituto satisfiat, communiter receptum est, & in praxi probatum, qualecumque initium prosecutionis sufficere; solam etiam itineris arreptionem, ut pote in qua evidens est initium prosecutionis.

Observat autem VVamesius in tractatu *de Appellat. ad cap. 5. ⁘ de Appellat.* quod „ nunc ex moribus hodiernis, inventa commoditate publici cursus, ob „ quem provocationis causa nemo fere ex remotis præ„ sertim Provinciis ad Pontificem aut Imperatorem pro„ ficiscitur, sed per Directores (quos Sollicitatores vo„ cant) appellationes per hunc cursum transmittuntur; „ sufficit, infra præscriptum tempus prosecutionis Di„ rectori tradidisse libellum supplicem, pro introdu„ cenda appellatione in Curia, aut pro impetrando „ Rescripto, quo causa appellationis in partibus (ut „ dicunt) alicui indignitate constituto delegetur „. Hæc VVamesius; qui & monet, quod quamvis opinio plus requirens ad satisfaciendum præstituto termino ad *prosequendam* appellationem, in stricta ratione disputandi, ex potestate verbi ad *prosequendam* posset videri verior; in *usu* tamen fori vicisse communem sententiam, eamque etiam approbari ab Auditorio Rotæ Romanæ: & sic quidem ut sufficere putent, si Appellans viam ingrediatur ultima die præscripti termini, qua certum est, eum non posse pervenire ad provocatum judicem; quia & ultimus dies termini computatur in termino.

Potest ergo Judex *a quo* terminum præscribere, quo appellationem introducat; sed non ad peragendam seu finiendam appellationem; quia hæc magis a Judice *ad quem* dependent, cui Judex *a quo* utpote inferior legem præfigere nequit.

Si autem Appellans intra terminum a Judice præstitutum, *appellationem prosequi non curaverit*; Judex *a quo* procedere poterit vel instant Adversario, vel etiam ex suo officio, nullo Adversario comparente, hoc est si agatur de appellatione a definitiva sententia, transit in rem judicatam, & Judex *a quo* ad executionem procedet; si vero agatur de sententia *interlocutoria*, Judex *a quo*, in casu principali ulterius procedet, tamquam utroque casu appellatione deserta, & causa reducta ad eum statum, quo fuisset, si appellatum non esset.

Quid faciendum termino elapso.

Ubi autem suo tempore appellatio fuerit introducta, *appellationis causa coram Superiore Judice probata, Superior suæ jurisdictionis officium* exequetur: hoc est, Judex causam principalem assumet & definiet.

Appellans malitiose.

Sed si Appellans in causæ probatione defecerit, ad eum a quo malitiose appellasse constiterit, remittatur; ait Canon, ea ratione, quod injuria, quæ Judici recte decernenti per interpositam appellationem aliquomodo facta erat, per remissionem causæ ad illum, reparetur: priore vero casu, per retentionem negotii principalis iniquitas Judicis *a quo* aliquo modo castigetur.

Regularibus non licet appellare a mera correctione.

Ne tamen hac appellandi & recusandi libertate uterentur Regulares contra correctionem suorum Superiorum in detrimentum disciplinæ regularis, declarat Canon: se nolle, *has duas Constitutiones præmissas ad Regulares extendi, contra suas speciales observantias*, sive prout in Concilio legitur, *qui suas habent observantias speciales.*

Qua clausula cavetur: „ ut non recipiatur appella„ tio vel recusatio Monachorum, Abbate vel Episco„ po operam dante emendationi & castigationi eorum, „ secundum *regulam & institutionem* Ordinis, & ut „ necesse non sit in eorum correctione juris ordinem „ observare, uti in *cap. 3. & 26. ⁘ de Appellat.* cautum „ est „: quemadmodum hic observat Cujacius, qui & notat, quod eorum quæ „ in hac parte Concilii con„ tinentur, nihil est, quod non sit repetitum ex aliis „ Constitutionibus. Sæpenumero (inquit) Concilia quæ „ habentur, habentur tantum in hoc, ut præteritæ „ Constitutiones renoventur sive restaurentur & incul„ centur „.

Cæterum de vetita Regularium appellatione a correctione Superiorum, vide supra latius deducta ad *Canonem VI.* Concilii Lateranensis sub Alexandro III. hujus Tomi VIII. & *in Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 28. cap. 4.*

O B S E R V A T I O N E S

In Canones XLVI. XLIV. XLV. concernentes Immunitatem Ecclesiæ.

C A N O N LXVI.

De infractoribus Immunitatis Ecclesiasticæ. Cap. *Adversus 7.* ⁘ de immunit. Eccles.

OBSERVATIO.

Quorumdam Clericorum incuria erga immunitates.

CANON XLVI. in *cap. Adversus 7. ⁘ de immunit. Eccles.* renovat *Canonem XIX.* Concilii Lateranensis sub Alexandro III. contra infractores immunitatis Ecclesiasticæ, cujus *Observatio* consuli poterit (*a*); cautionis tamen causa in præsenti Canone nonnulla ad anteriorem illum Canonem adduntur.

Permittebat enim Concilium Lateranense sub Alexandro III. *si Episcopus*, & Clerici *tantam necessitatem*, vel *utilitatem perspexerint, ut absque ulla coactione ad relevandas utilitates vel necessitates communes, ubi Laicorum non suppetunt facultates, subsidia* per Ecclesiam annui possint, & bona Ecclesiastica illis subjici.

Sed quia in hac utilitate & necessitate dijudicanda, nonnunquam Episcopi & Clerici non sat prudentes, & ad favendum magistratibus subinde nimium proclives videbantur; statuitur in præsenti Canone: *ut propter imprudentiam quorumdam, Romanus Pontifex prius consulatur, cujus interest communibus utilitatibus providere.*

Secundo sancitur, ut Sententiæ & Constitutiones promulgatæ a magistratibus excommunicatis ob vexatos Clericos, *inanes & irritæ habeantur, nullo unquam tempore valituræ.*

Tertio decernitur, quod excommunicatio sive *anathema* talium Laicorum perduret, etiam finito ipsorum officio. Quinimmo addit, *& Successorem ipsius, nisi satisfecerit intra mensem, manere Ecclesiastica Censura conclusum, donec satisfecerit competenter: cum succedat in onere* (inquit) *qui in honore substituitur.*

De hac immunitate latius egimus in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 4. tit. 4. cap. 2.* alias *tit. 33.* ubi & notavimus, rigorem hujus Decretalis, signanter quoad necessarium recursum ad Pontificem, in Belgicis Provinciis non observari; non observatur quoque in Galliis.

(*a*) Extat prædicta Observatio in *Canonem XIX.* Concil. Lateran. hujusce Tomi.

C A N O N XLIV.

De Statutis contrariis Immunitati. Cap. *Cum Laicis* fin. ⁘ de rebus Eccles. alienand. vel non.

OBSERVATIO.

Querimonia de Laicis.

CANON XLIV. in *cap. Cum Laicis fin. ⁘ de rebus Eccles. alienand. vel non*, supponit, quod *Laicis quamvis religiosis disponendi de rebus Ecclesiæ nulla sit attributa potestas, quos obsequendi* (ait) *manet necessitas, non auctoritas imperandi.*

Post hæc deplorat, *in quibusdam Laicis sic refrigescere charitatem, quod immunitatem Ecclesiasticæ libertatis, quam non tantum sancti Patres, sed etiam Principes sæculares, privilegiis multis munierunt, non formidant suis constitutionibus, vel potius destitutionibus impugnare.*

Et quidem, ut hic asseritur, hanc violationem immunitatis quidam ita extendebant, ut *non solum de alienatione feudorum, ac aliarum possessionum Ecclesiarum, & usurpatione Jurisdictionum, sed etiam de mortuariis, nec non & aliis, quæ juri spirituali annexa videntur, illicite* præsumant.

Statuta contraria immunitati Eccles.

His igitur occurrere volens, *Constitutiones & venditiones hujusmodi feudorum seu aliorum bonorum Ecclesiasticorum, sine legitimo personarum Ecclesiasticarum assensu præsumptas, occasione constitutionis laicæ potestatis*, decernit *non tenere, præsumptoribus per censuram Ecclesiasticam compellendis. Cum* (uti præmittit) *non constitutio, sed destitutio vel destructio dici possit, nec non usurpatio Jurisdictionum.*

Quærit hic Panormitanus: an valeant statuta *Laico„ rum*, ut ultra certos cereos non deferantur cum fu„ nere, vel quod filii dumtaxat debeant vestiri de ni„ gro, & quod certus & determinatus numerus Cleri„ corum duntaxat intererunt exequiis, & quid simile „. Nonnullis in utramque partem allegatis resolvit, quod „ circa concernentia cultum divinum, & refrigerium „ animæ defuncti, non valeant statuta Laicorum; quia „ illa proprie sunt annexa juri spirituali; & ita intel„ ligit generaliter hunc textum; sed circa concernen„ tia *pompas mundanas* valeant statuta Laicorum: & „ credo (ait) specifice quod statutum illud sit de pan„ nis nigris passim non utendis: quia de mortuis

non

„ non est multum dolendum secundum fidem Christianam: tum propter spem futuræ vitæ, tum ut Vivi „ acquiescant dispositioni divinæ „.

Canon hic non rigide observatur.

Plurima in hisce aliisque Provinciis quotidie prodeunt Magistratum Regiorum statuta ac Ordinationes, seu *Regulamenta* super pompis expensisque funerum, exequiarum, administratione bonorum Ecclesiæ, similibusque materiis, quæ & sine ulla exceptione vel contradictione recipiuntur ac observantur: quæ evincunt, Decretalem hanc, & similes non esse in sua latitudine receptas, aut eas contrario usu moderationem aliquam accepisse.

C A N O N XLV.

De Ecclesiæ Advocatis & Vice-Dominis. Cap. *In quibusdam* 12. X de Pœnis.

O B S E R V A T I O.

Usurpationes Advocatorum.

CANON XLV. in *cap. In quibusdam* 12. X *de Pœnis*, dirigitur contra Patronos, Advocatos, & Vice-Dominos Ecclesiarum, qui potestatem suam excedentes, *de Possessionibus, aliisque bonis Ecclesiasticis pro sua voluntate ordinare* præsumebant: quin & *in necem Prælatorum prorumpere non* formidabant.

Contra hos in primis decernitur, *ne prædicti Patroni vel Advocati, seu Vice-Domini super præmissis de cætero plus usurpent quam reperiatur in Jure permissum: & si contra præsumpserint per severitatem canonicam districtissime compescantur.*

Violenti quorumdam.

Additur dein: *Sacri nihilominus Concilii approbatione statuimus, quatenus, si Patroni vel Advocati aut Feudatarii, seu Vice-Domini, aut alii Beneficiati alicujus Ecclesiæ, Rectorem vel Clericum alium ipsius Ecclesiæ per se vel per alios occidere vel mutilare ausu nefando præsumpserint: Patroni Jus Patronatus, Advocati advocatiam, Feudatarii feudum, Vice-Domini Vice-Dominatum, & Beneficium prorsus amittant.*

Beneficium hic non intelligitur prout nunc, sed accipitur pro possessione temporali, quam etiam Laici aliquando accipiebant ab Ecclesia titulo donationis, compensationis, vel simili. Vide Glossarium du-Cange verbo *Beneficium*. Præterea *ne excessus materia prorogetur*, statuitur, ut *usque ad quartam generationem posteritates talium in Collegium nullatenus admittantur, neque in domibus Regularibus alicujus Prælationis honorem assequantur, nisi cum eis fuerit misericorditer dispensatum.*

Ratio Canonis.

Dicitur insuper superius in Canone, hæc in Patronis, Advocatis, aliisque fuisse prohibenda, *cum quod ad defensionis subsidium est inventum, ad depressionis dispendium non debeat retorqueri.*

His indicatur, Advocatos primitus in defensionis subsidium datos esse Ecclesiis, eosque hoc defensionis subsidium in dispendium depressionis vertisse, quod latius ostendimus in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 8. cap. 1.* alias *tit.* 25.

O B S E R V A T I O N E S

In Canones LIII. LIV. LV. XXXIII. LXI. ad materiam Decimarum, & congruæ portionis seu competentiæ Pastoralis spectantes.

C A N O N LIII.

De fraudatione Decimarum. Cap. *In aliquibus* 32. X de Decimis.

O B S E R V A T I O.

Fraus circa Decimas.

CANON LIII. in *cap. In aliquibus* 32. X *de Decimis* pertinet ad eas regiones, in quibus *quædam permixtæ* erant *gentes*, *quæ secundum suos ritus* & regionum consuetudines *Decimas* non *solvebant*.

Porro qui ex more ad Decimas tenebantur, prædia sua tribuebant *excolenda* illis, qui eas non solvebant, quod aperte in fraudem Ecclesiarum vergebat.

Hoc igitur prohibet hic Canon, vultque, ut *ipsi deinde talibus personis, & taliter sua prædia excolenda committant, quod absque contradictione Ecclesiis Decimas cum integritate persolvant, & ad id si necesse fuerit, per Censuram Ecclesiasticam compellantur.*

Unde nata?

Ut verus hujus Canonis sensus habeatur, sciendum; a multis retro sæculis ante celebratum hoc Concilium, Decimas in Græcia, præsertim Constantinopoli, fuisse ignotas, constitutaque tributa pro Sacerdotum alimonia, ut constat ex Novellis Justiniani, & ex Bulla aurea Imperatoris Isaaci Comneni.

Mos Græcorum.

Cum autem tempore Innocentii III. sub quo hoc Concilium celebratum est, Constantinopolis a Latinis anno 1204. esset capta, Sacerdotes Latini, ritus & mores suos secum introducentes, etiam Decimas, & cætera apud Latinos a Laicis pendi solita introducere studuerunt: reluctantibus Græcis maxime nobilibus & proceribus, qui huic introductioni Decimarum, aliarumque pensitationum apud Latinos solitarum pertinaciter resistebant.

Non obstante igitur Latinorum imperio, atque conatibus, Græci ad has præstationes adduci non potuerunt; adeo ut tandem in hac antiqua consuetudine non solvendi Decimas iis perseverare permissum fuerit.

Igitur Latini, qui Decimas *ex more suarum regionum* solvere debebant, his Græcis prædia sua excolenda dabant, ut simul illa a Decimis eximerent, & majorem elocationis mercedem acciperent: quod hoc Canone vetatur: vide latius Emmanuelem Gonzalez ad hanc Decretalem in Commentario.

Decimæ an ex jure Divino præcedenda?

Rationem sui Decreti videtur exprimere Concilium, his finalibus verbis: *illæ quippe Decimæ necessario sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata.*

Quæ hic & in aliis pluribus Decretalibus Innocentii III. de Lege *divina* dicuntur, induxerunt antiquos Decretalium Glossatores, qui presse Litteræ Decretalium inhærebant, ut Decimarum solutionem *Lege divina* præceptam dicerent.

At Theologi, præeunte Sancto Thoma, adverterunt, nullum de Decimis solvendis in nova Lege, a Deo præceptum esse datum: Legem autem Mosaicam, in quantum *certam* determinatamque portionem fructuum solvendam præcipiebat, esse abrogatam, solumque superesse Legem naturalem & divinam providendi de temporalibus & corporalibus subsidiis Ministris Ecclesiæ qui Fidelibus spiritualia subministrant. Hanc Theologorum opinionem eruditiores & meliores Canonistæ tandem uno quasi consensu secuti sunt.

Unde & docent, Decimas non deberi ex *Lege divina*, nisi in quantum correspondent alimentis debitis Ecclesiæ Ministris: asseruntque nihil obfuturum huic Legi divinæ, si Decimæ non solverentur; modo aliunde sufficienter provideretur de temporali sustentatione iis, qui Altari deserviunt.

C A N O N LIV.

De æstimatione Decimarum ante deductionem Tributorum. Cap. *Cum non sit* 33. X de Decimis.

O B S E R V A T I O.

Decimæ præcedant Tributa.

CANON LIV. in *cap.* Cum non sit 33. X *de Decimis*, agit contra eos, qui census & tributa de frugibus prius detrahenda censebant, quam Decimæ solverentur, vultque, *ut exactionem tributorum & censuum præcedat solutio Decimarum: vel saltem hi; ad quos census vel tributa indecimata pervenerint (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuram Ecclesiasticam decimare cogantur Ecclesiis, quibus de jure debentur.*

Rationem sui Decreti præmiserat: *Cum in signum universalis Dominii, quasi titulo speciali sibi Dominus Decimas reservaverit.*

Prætensa ratio Canonis.

Ob hujus igitur *generalis dominii prærogativam* æquum censuit, ut solutio Decimarum præcedat exactionem tributorum, quæ Regibus & Dominis temporalibus in signum sui dominii, & superioritatis solvuntur.

Hinc & rursus antiquiores Decretalium Commentatores conclusere Decimarum solutionem ad Legem *Divinam* referendam esse. At Theologi & recentiores Canonistæ consentiunt, nullam similem reservationem in nova Lege notam esse, & si quæ in veteri Testamento facta fuit, eam tanquam ad Leges judiciales aut cæremoniales spectantem, suum amisisse vigorem.

Aliud simile statutum.

Eodem fundamento, quo in præsenti Canone decretum est, Decimas solvendas non *deductis* tributis, respondit idem Pontifex Innocentius III. in *c.* Tua nobis 26. X *de Decimis*, Decimas esse dandas sine deductione *seminis & expensarum*, sive non deductis expensis, quæ fiunt fructuum percipiendorum causa, quemadmodum & hodie solvuntur (*a*).

C A N O N LV.

De abusu privilegiorum Monasticorum quoad Decimas. Cap. *Nuper* 34. de Decimis.

O B S E R V A T I O.

Laudabile statutum Cisterciensium.

CANON LV. in *cap.* Nuper 34. X *de Decimis*, confirmat statutum, quod *Abbates Ordinis Cisterciensis* edide-

(*a*) Quod in Galliis observatur, conforme est cap. *Cum non sit*, & cap. *Tua nobis*.

ediderant in Capitulo generali *ad commonitionem* ipsius Innocentii III. *ne de cætero fratres emant possessiones, de quibus Decimæ debeantur Ecclesiis, nisi forte pro Monasteriis* noviter *fundandis; & si tales possessiones ei fuerint pia Fidelium devotione collatæ, aut emptæ pro Monasteriis de* novo *fundandis, committantur aliis excolendæ, a quibus Ecclesiis Decimæ persolvantur.*

Confirmatum.

Et *ne occasione* similium *privilegiorum* Ecclesiæ, quibus Decimæ primario & de jure debentur, nimium gravarentur, huic statuto per præsentem Canonem additur, *ut de alienis terris & admodo acquirendis, etiamsi eas* propriis manibus *aut sumptibus excolunt, Decimas persolvant* (Cistercienses) *Ecclesiis, quibus ratione prædiorum antea solvebantur, nisi cum ipsis Ecclesiis aliter duxerint componendum.*

Et ad alios extensum.

Denique hoc Decretum ad *alios Regulares, qui gaudent similibus privilegiis, extendi* vult & mandat.

De hoc Cisterciensium, aliorumque Regularium privilegio, nec non nimia ejus extensione, ac postmodum facta moderatione & restrictione fuse egi in *Jure Eccl. Tom. III part. 2. sect. 4. tit. 2. cap. 7.* alias *tit. 33.*

CANON XXXII.

De Portione congrua. Cap. *Extirpandæ* 30. ⁂ de Præbendis.

OBSERVATIO.

Avaritia quorumdam Patronorum.

CANON XXXII. in *cap.* Extirpandæ 30. ⁂ *de Præbendis*, primum proponit, quod *extirpandæ consuetudinis vitium in quibusdam partibus* inoleverit; *quod scilicet Paræcialium Ecclesiarum Patroni, & aliæ personæ proventus ipsarum sibi penitus vendicantes, Presbyteris earum servitiis deputatis relinquunt adeo exiguam portionem, quod ex ea nequeant congrue sustentari.*

Hunc abusum, quo fiebat, *ut in his regionibus*, inquit, *pene nullus inveniatur Sacerdos Paræcialis, qui vel modicam habeat peritiam litterarum*, vocat, *extirpandæ consuetudinis vitium.*

Repressa.

Ad extirpandum autem hoc virium statuitur, ut (*consuetudine qualibet, Episcopi, vel Patroni, seu cujuslibet alterius non obstante*) *portio Presbyteris ipsis assignetur sufficiens.*

Idem decernitur circa *Vicarium* constituendum ab eo, qui Ecclesiam Parochialem Dignitati vel Præbendæ, cui tanquam majori debeat deservire, habet annexam.

Rationes pro hoc Canone.

De hac portione congrua seu sufficiente ex Decimis Presbyteris & Vicariis Parochiarum assignanda, fuse egi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 4. toto t. 3.* alias *t. 34.* hic tamen addo *decisionem* 420. Rotæ Romanæ apud Farinacium in Posthumis *part. 1.* in qua *n. 5.* hæc leguntur: „Congrua debetur Parochis, ne alias intenti „ad quærendum sibi victum, deserant curam animarum, „vel alias ipsi ob nimiam egestatem, in illa committant, quæ committere non debent, sive ne etiam ob „prædictam egestatem sint ludibrio ipsis Parochianis, „quos coercere debent, & a quibus debent revereri: & „proinde cum illa non concernant interesse ipsius Parochi: sed ordinis Parochorum, & curæ animarum: consensus Parochi tacite illicitus ex acceptatione tenuis „Beneficii in nulla debet haberi consideratione, cum „alias nec expressus suffragetur ad prædictum effectum „.

CANON LXI.

De Regularibus recipientibus Decimas. Cap. *In Lateranensi* 31. ⁂ de Præbendis.

OBSERVATIO.

CANON LXI. in *cap.* In Lateranensi 31. ⁂ *de Præbendis*, renovat Canonem IX. Concilii Lateranensis sub Alexandro III. contra *Regulares, Decimas de manu Laici sine consensu Episcoporum* recipientes; cujus Canonis *Observatio* videri potest inter *Observationes* ad Decreta dicti Concilii Lateranensis sub Alexandro III.

DISSERTATIO

Pro faciliori intellectu Decretalium Innocentii III. in Collectione Gregorii IX. comprehensarum.

§. I.

Qualis fuerit hic Pontifex, & ex quibus verus sensus Decretalium hujus Pontificis haberi possit?

PRÆCIPUUS auctor Decretalium, quæ in quinque Libris Decretalium Gregorii IX. continentur, merito reputatur Innocentius III. sub cujus nomine plures inscribuntur Decretales, quam omnium aliorum Pontificum.

Electus in Romanum Pontificem.

Hic Pontifex ante Pontificatum dictus *Lotharius*, anno ætatis 30. communi Cardinalium suffragio, in Pontificem Romanum assumptus fuit anno 1198.

Mira Innocentii III. in jurisprudentia subtilitas atque sagacitas.

„Primum in Urbe (scilicet Romæ) deinde Parisiis, „tandem Bononiæ Scholasticis studiis insudavit, & „super coætaneos suos tam in Philosophica quam in „Theologica disciplina profecit, sicut ejus opuscula „manifestant, quæ diversis temporibus edidit & dictavit „: ait auctor *num.* 2. gestorum hujus Pontificis, quæ extant una cum Epistolis apud Baluzium: additque, quod ediderit „post Pontificatum Libros Sermonum, Epistolarum, Regestorum, & *Decretalium*, quæ „manifeste declarant, quantum fuerit tam in humano, quam in divino Jure peritus. „

Scribit quoque dictus Auctor, *num.* 41. „Ter in „hebdomada solemne Consistorium, quod in desuetudinem jam devenerat, publice celebrabat (Innocentius): in quo auditis querimoniis singulorum minores „causas examinabat per alios, majores autem ventilabat *per se* tam subtiliter & prudenter, ut omnes super ipsius subtilitate & prudentia mirarentur, multique litteratissimi viri & Jurisperiti Romani Ecclesiam „frequentabant, ut ipsum duntaxat audirent, magisque discebant in ipsius consistoriis, quam didicissent „in scholis, præsertim cum promulgantem sententias „audiebant; quoniam adeo subtiliter & efficaciter allegabat, ut utraque pars se victuram speraret, dum „eum pro se allegantem audiret; nullusque tam peritus coram eo comparuit Advocatus, qui oppositiones ipsius vehementissime non timeret. „

„Ob hoc (pergit auctor *num.* 43.) ad ejus audientiam tot & tantæ cœperunt *de toto orbe* causæ perferri, ut plures & majores causas suo tempore „definiverit, quam a longis retro temporibus in Romana fuerint Ecclesia definitæ „.

Innumerabiles lites ea occasione Romam undique delatæ.

Quanta litium & controversiarum moles ex omnibus mundi partibus tunc temporis ad Romanam Curiam deferuntur, refert Abbas Urspergensis in Chronico. Cum enim narrasset, quod post electum Philippum in Regem Romanorum, quidam apud Coloniam elegerint Othonem IV. & ita schisma in Romanum Imperium invectum fuerit, subdit: „Facta est hæc abusio, ut fieret quasi portentum multarum abusionum, quæ subsecutæ sunt in terris. Vix enim remansit aliquis Episcopatus, sive dignitas Ecclesiastica, vel etiam Parochialis Ecclesia, quæ non fieret litigiosa, & *Romam* „deduceretur ipsa causa, sed non manu vacua. Gaude, „Mater nostra Roma, quoniam aperiuntur cataractæ „thesaurorum in terra, ut ad te confluant rivi & aggeres nummorum in magna copia. Lætare super iniquitate filiorum hominum, quoniam in eo in recompensationem tantorum malorum datur tibi pretium. „Jucundare super adjutrice tua discordia, quia erupit „de puteo infernalis abyssi, ut accumulentur tibi multa „pecuniarum præmia. Habes, quod semper sitisti. Decanta Canticum, quia per malitiam hominum, non „per tuam Religionem orbem vicisti. Ad te trahit homines, non ipsorum devotio, aut pura conscientia, „sed scelerum multiplicium perpetratio, & *litium decisio* pretio comparata „.

Hinc innumeræ Epistolæ, & Decreta Innocentii III.

Hæc negotiorum & litium multitudo occasionem dedit huic Pontifici infinitas prope litteras scribendi, aut Decreta edendi, quibus super controversiis istis responderet, easque decideret, vel præscriberet ea, quibus in futurum controversiis istis obviaretur.

Exemplo Imperatorum Romanorum.

Porro sicuti jam pridem Imperatores Romani sua Rescripta, sanctionesque referebant & asservabant in scriniis suis; ita Pontifices Romani Epistolas, Actaque sua in suis quoque Archivis, quæ sequioris ætatis barbaries *Regesta* seu *Registra* vocavit, recondiderunt; eaque per singulos Pontificatus sui annos distinguebant, ut ita singulorum annorum gesta in singulos Regestorum seu Registrorum Libros essent distincta, ut ex Regestis Epistolarum sancti Gregorii manifestum est.

In 19. Libros digesta.

Hoc exemplo Innocentius III. in novemdecim Libros, Epistolarum & Actorum suorum Regesta distinxit, singulis, annorum singulorum respective acta assignans.

Inde in 3. & 4. Collect. ex quibus Raymundus Decretales Innocentii desumpsit.

Ex his Regestis prodierunt Collectiones Decretalium, quæ *tertia & quarta* nuncupatur apud Antonium Augustinum (de quibus supra actum est) & e quibus dein per Raymundum in Collectionem Decretalium, quæ dicitur Gregorii IX. ac hodie in scholis prælegitur, relatæ fuere.

Juvat ipsum fontem harum Decretalium adire.

Verum Collectores illi sæpius fragmenta duntaxat ipsarum litterarum retulere, prætermissis iis, quibus ipsa facti species seu controversia Pontifici exposita enarratur, quæ frequenter ipsi decisioni sive Decretali Pontificiæ multum lucis subministrat.

Non dubium proinde, quin ad elucidationem, verumque sensum *Decretalium* hujus Pontificis (quæ præcipuam facile partem hodierni Juris Canonici conficiunt) admodum opportuna esse queant hujus Pontificis integra Epistolarum & Actorum Regesta; maxime quia iis quoque

quæ continentur & Episcoporum, & Principum, aliorumque Litteræ, quibus de iis negotiis ipsum Pontificem consuluerunt, difficultatesque exortas exposuerunt, & resolutionem seu decisionem postulaverunt.

Editio per Cardinalem Sirletum.

§. II.

De variis editionibus Epistolarum, & de Codice Gestorum Innocentii III.

Per Bosquetum.

PRIMA Epistolarum hujus Pontificis editio prodiit Romæ anno 1543. opera Cardinalis Sirleti, duos duntaxat priores Libros complectens; altera anno 1635. evulgata est studio & cura Francisci Bosqueti Narbonensis Jurisconsulti, ac dein Episcopi Montpeliensis exhibens quatuor alios Epistolarum hujus Pontificis Libros, nimirum 13. 14. 15. & 16. quos & notis non parum eruditis illustravit.

Per Baluzium.

Hos sex Epistolarum Libros partim Sirleti, partim Bosqueti studio publicatos recudi fecit Parisiis anno 1682. vir clarissimus, & de re Litteraria optime meritus Stephanus Baluzius; qui etiam editis adjunxit partem Libri 5. ac insuper libros tres scilicet 10. 11. & 12. quibus hactenus carebamus.

Libri gestorum Innocentii III.

Subjungit præterea Libro 2. veterem Collectionem, quam jam pridem ex tribus prioribus Epistolarum Libris confecerat Raynerius Diaconus & Monacus Pomposianus: quam Collectionem a se repertam esse in Bibliotheca Monasterii S. Theodorici prope Remos ibidem indicat; monetque eam hic additam ad supplendam vicem Libri 3. cujus hactenus exemplar reperiri non potuisse, uti nec trium posteriorum videlicet 17. 18. & 19. deplorat in præfatione huic editioni præfixa Baluzius.

Regestum de negotio Imperii.

Præter Epistolarum Regesta recudi quoque jussit Baluzius gesta hujus Pontificis ab Auctore quodam anonymo sed coævo descripta, eaque ope duorum manuscriptorum codicum emendatiora, quam antea ex codice Collegii Fuxensis per Bosquetum publicata fuissent.

Denique nunc primum publici juris fecit Regestum ejusdem Pontificis de *negotio Imperii* ex codice MS. Bibliothecæ Vaticanæ, in quo continentur Epistolæ ab hoc Pontifice scriptæ occasione schismatis Germanici, quod eo tempore Imperium Romanum in varias partes lacerabat, ad varios Principes & Episcopos. Item quas ipse Pontifex a variis de eodem dissidio accepit. Notatque Baluzius in præfatione suæ editionis, nullam de hoc *Imperii negotio* Epistolam extare in Libris seu Regestis Epistolarum per annos Pontificatus digestis: ut admodum verisimile sit, quod sagacissimus hic Pontifex, prævidens, negotium hoc Imperii varias, multiplicesque difficultates, eventusque habiturum, judicarit opportunum fore, si peculiare, de tota hujus negotii serie, & rebus ad eum spectantibus Regestum conficeretur: quod & intelligendis nonnullis Decretalibus lucem adferre in sequentibus videbitur.

§. III.

Qua scientia potissimum instructus fuerit hic Pontifex, & quæ in ejus Decretalibus eluceat?

INNOCENTIUM III. ante Pontificatum Bononiæ in Italia studiis scolasticis insudasse §. præcedenti ex auctore coævo notavimus.

Innocentius III. utriusque juris peritissimus.

Notum autem est, Universitate Bononiensi eo tempore præcipue floruisse studium *Juris* tam Canonici quam Civilis, uti & supra monuimus.

Quapropter Pontifex *utriusque Juris* scientia apprime instructus non tantum quæstiones seu dubia Juris Canonici ex hoc Jure resolvit, sed & plures Juris *Civilis*, seu Legum Romanarum obscuritates illustravit, & quæstiones ex ipsis Juris Romani principiis decidit.

Exempla plurima in ejus Decretalibus passim occurrunt, monetque Franciscus Florens famosam illam Decretalem hujus Pontificis relatam in *cap.* Super litteris 20. ✠ *de Rescriptis* qua declaratur, quando & qualiter Rescripta Apostolica ob falsi expressionem, vel ob veri subticentiam, debeant censeri invalida, vel suo carere effectu, editam esse ad sedandas controversias Interpretum, ad *Legem* 2. *cod. Si contra Jus*, &c. quemadmodum alias plures ad similes quæstiones decidendas ab ipso editas notat.

Quin & pleræque Decisiones hujus Pontificis contentæ in Libro *secundo* Decretalium, quibus ordo judiciorum præscribitur ex legum civilium præscripto desumptæ sunt; uti & Libro *tertio* contentæ, quæ materiam Contractuum civilium, nec non Testamentorum, atque successionis ab intestato spectant.

Quomodo jus Canonicum ad normam juris civilis in multis reductum.

Hinc factum, ut & Jus Canonicum ad normam Juris civilis in multis fuerit reductum, adeo ut tandem pene necessarium fuerit studio Juris Canonici, studium Juris civilis conjungere, idque non sine vera Juris Canonici scientia, nec sine Ecclesiasticæ & avitæ Patrum disciplinæ detrimento.

Innocentius III. hausit falsas Decretales ex Gratiano.

Circa scientiam *Juris Canonici* notandum, quod sub id tempus, quo hic Pontifex huic juri incumbebat, & ipse Sedem Apostolicam tenuit; ea pene unice hauriretur ex Decreto *Gratiani*, illudque ut unicum ac sincerissimum Canonum, & totius Ecclesiasticæ politiæ fontem omnes suscipiebant, & suis auditoribus Professores Juris Canonici in Universitate Bononiensi prælegebant.

Hinc & videmus, quod hic Pontifex hac scientia instructus in suis Decretalibus & Decisionibus *Decreto Gratiani*, ut Canonum *purissimo* fonte passim utatur: atque in Gratiano contenta sine discrimine aut examine, num sincera vel supposititia sint, integra an mutilata, in Decisionum suarum fundamenta assumat, & secundum ista nulla hæsitatione resolvat, uti pluribus exemplis ostendi in *Jure Ecclesiastico*, & in *Commentario ad Decretum Gratiani*; & ex *Observationibus* ad nonnullas notabiliores hujus Pontificis Decretales infra subjiciendis manifestum fiet, hunc Pontificem institisse novis illis principiis in istis Decretalibus & Decreto Gratiani ad amplificationem Jurisdictionis Curiæ Romanæ introductis.

Scientia Theologiæ Scholasticæ imbutus.

Non tantum scientia utriusque Juris instructus erat Innocentius III. sed etiam Theologica; cui operam navaverat primum Romæ, dein Parisiis; scribitque Onufrius Panvinius in vita hujus Pontificis, ipsum in Parisiensi Gymnasio multos annos studiis vacasse, deinde *Doctoratus*, ut vocant, insignia suscepisse: eumque in *divinis* Scripturis *apprime* eruditum fuisse, testatur Paulus Langius in Chronico Citicensi ad annum 1198.

At & hoc circa scientiam Theologicam observandum, quod sub illud tempus, quo studiis hisce incumbebat Innocentius, jam invaluisset Theologia *scholastica*, eaque pene sola in scholis tunc temporis prælegeretur.

Hinc & in hujus Pontificis Decretalibus & Decisionibus super punctis Theologicis, sive dogmaticibus, hæc Theologia *scholastica* manifeste elucet; atque notanter ex Constitutione ab ipso in Concilio Lateranensi promulgata, quæ extat in *cap.* 1. ✠ *de summa Trinitate*, in qua more plane scholastico tractat de Mysterio SS. Trinitatis, & ipsius operibus: de fide & articulis fidei.

Idem tractandi modus elucet in ejus Constitutione relata in *c.* 2. *eod.* qua errores Abbatis Joachim circa Mysterium Trinitatis damnantur; nec non in Decretalibus relatis in *cap.* 6. & 8. ✠ *de celebrat. Missarum*; & in *cap.* 3. ✠ *de Baptismo*, in quibus plures difficultates circa Sacramentum Eucharistiæ & Baptismi resolvit, in quarum prima etiam doctorum Scholasticorum meminit; dicens super quæstione utrum *aqua cum vino convertatur in sanguinem*, *opiniones apud* Scholasticos *variare*: neque super ea quidquam certi decidere voluit, sed more *Scholasticorum*, inter tres opiniones, illam *probabiliorem* judicat, quæ asserit *aquam cum vino in sanguinem transmutari, ut expressius eluceat proprietas Sacramenti*.

Baronius ad annum 1192. hac motus Decisione, appellat contrariam sententiam *hæresim*: sed hic excessisse Baronium monet Emmanuel Gonzales ad hanc Decretalem, notans Innocentii opinionem „ *non esse certam secundum fidem*, nec certitudine conclusionis „ deductæ ex una præmissa de fide, & alia lumine naturali nota, sed dependeat ex philosophico principio „ conversionis aquæ in vinum: quare duntaxat *probabiliorem* dicit suam opinionem Innocentius „.

OB-

OBSERVATIONES

In varias & notabiliores Decretales Innocentii III.

DECRETALIS

Qua imperium aujudicatur Othoni adversus Philippum. Cap. *Venerabilem* 34. ӝ de electione & Electi potestate.

OBSERVATIO.

Divisio in Imperio sub Philippo & Othone anno 1197.

ANno 1197. defuncto Henrico VI. Imperatore, divisio contigit in Imperio Romano.

Plures enim Principes Germaniæ in Imperatorem elegerunt Philippum Ducem Sueviæ (a) fratrem defuncti Henrici Imperatoris: qui fecit se inungi & coronari „ non Aquisgrani, sed Moguntiæ; nec a Coloniensi „ Archiepiscopo, sed a Tarantasiensi, quia nullus Ar„chiepiscoporum Teutoniæ id facere attentavit. Co„loniensis autem Archiepiscopus, & quidam alii Prin„cipes, tam Ecclesiastici, quam sæculares, videntes se „ in electione Philippi fuisse contemptos, vocaverunt „ Othonem filium quondam Henrici Ducis Saxoniæ, „ Comitem, & apud Coloniam elegerunt in Regem Ro„manorum, eumdem Coloniensis Archiepiscopus coro„navit solemniter Aquisgranis „: uti scribit Auctor coævus gestorum Innocentii III. *n.* 22. additque: & sic *facta est divisio in Imperio longo tempore duratura*.

Philippo favebat Philippus Augustus Rex Galliæ, ac tota pene Germania; Othoni vero adhærebat, partesque ejus fovebat Richardus Rex Angliæ cum nonnullis Principibus Imperii.

Innocentius initio neutri videtur adhærere.

Pontifex autem Innocentius III. sub initium hujus dissidii, se quasi *indifferentem* exhibere voluit; tanquam qui de *Jure dissidentium* cognoscere & judicare aliquando se debere existimaret, casu quo Principes Imperii inter se convenire, & negotium componere non possent; uti patet *ex Epistola* 1. & 2. *Regesti* Innocentii III. quod post Librum quintum Epistolarum publicavit Stephanus Baluzius, quo in Regesto continentur omnes Litteræ, quæ in hoc negotio ab Innocentio ad Principes & Reges: & ab his ad ipsum datæ sunt, ut supra diximus in Dissert. procemiali, §. 2.

Hujus causæ decisionem declarat ad se pertinere.

In his itaque Litteris id duntaxat hortatur, ut Principes ad concordiam adducuntur: ita „ tamen, ut sibi „ asserat auctoritatem in casum perseverantis discordiæ „ de *Jure Dissidentium* judicandi, & plenarie ac ultimate „ controversiam super Jure ad Imperium decidendi „.

Hinc & in citata *Epistola* injungit Archiepiscopo Moguntino, ut omnibus sibi subjectis, per litteras suas districte præcipiat, *ut eum, cujus nominatio per Sedem fuerit Apostolicam approbata, in Regem recipiant, & partem ejus potenter foveant & viriliter tueantur*.

Et in citata *Epistola* 2. inscripta Universis, tam Ecclesiasticis quam Sæcularibus Principibus Alemaniæ, conqueritur, quod in hac Imperii scissura ad ipsius non recurrerint auxilium; *ut per nos* (ait) *ad quos ipsum negotium* principaliter & finaliter *noscitur pertinere, vestro studio mediante, tanta dissensio sopiretur*.

Litteræ Othonis ad Innocentium.

Otho, qui fautoribus & viribus Philippo erat multum inferior, litteras plenas submissione ad Innocentium dedit: exponens quomodo mox, ut fuit in Regem Romanorum electus se gessisset: juramento (ait) firmavi„mus quod possessiones & Jura Romanæ Ecclesiæ, alia„rumque Ecclesiarum Imperii firma & illibata serva„bimus, & quod consuetudinem illam detestabilem, qua „ Episcoporum, Abbatum, Principum de hac vita mi„grantium bona tempore mortis relicta, quidam nostri „ Antecessores, hactenus occupabant, omnino imposte„rum dimittemus, & de beneficentia nostra Principi„bus Ecclesiasticis in perpetuum relaxamus „.

Dein cum instantia supplicat, ut attentis suis parentum suorum *meritis* in Ecclesiam *Romanam* & Philippi demeritis: *Nos* (inquit) *Regiam dignitatem adeptos ad Imperii* consecrationem *vocare dignemini*.

Litteræ Regis Angliæ pro Othone ad eumdem.

Similes litteras in favorem Othonis scripsere Rex Angliæ & diversi Principes Othoni faventes, tum in particulare, tum in communi, quibus totam electionis seriem, omniaque, quæ Othonis jus firmare videbantur, exponunt; quæ litteræ consignantur *num.* 10. in citato Regesto de negotio Imperii.

Responsoriæ Innocentii.

His nihilominus litteris, tantum terminis generalibus hactenus respondebat Pontifex; „ ad honorem (inquit) „ & profectum ipsius (Othonis) libenter & efficaciter, „ *quantum cum Deo* poterimus intendemus „.

Scripserunt & ad Pontificem Principes Ecclesiastici & Sæculares, qui partes Philippi Ducis Sueviæ tuebantur, exponentes, quod mortuo Henrico, collecta multitudine Principum in Imperatorem Romani soli rite & solemniter elegerint Philippum, quo (ajunt) nec inge„nuitate sublimiorem, nec bonorum luce magis conspi„cuum, neque ad sceptra & regimina sacri Imperii gu„bernacula, nec ad Ecclesiam Dei, sicut dignum est & „ expedit, defensandam, potiorem potuimus invenire „.

Litteræ Principum adhærentium Philippo ad Pontificem.

Concludentes autem hoc unum rogant Pontificem, ut ad *Jura Romani Imperii manum cum* injuria *nullatenus* extendat.

Hoc scribebant, quia notum eis erat, Pontificem in Othonem magis quam in Philippum inclinare, uti & eventus docuit.

Ulterius rogant, ut „ Philippo favorem suum & be„nevolentiam fructuosius impendat, & ejus honores „ ac commoda ita, ubi possit, erigere dignetur cum „ effectu, ut justitiæ non dominetur iniquitas, sed sub„datur semper falsitas veritati „.

Denique significant Pontifici, quod, omnibus viribus, quibus possunt „ Romam *in brevi* cum ipso Do„mino Philippo, Divinitate propitia, venient pro Impera„toriæ coronationis dignitate ipsi sublimiter obtinenda „.

Responsoriæ Innocentii.

His litteris querulis & minacibus respondit Innocentius in primis „ se jam audivisse & merita Electorum, „ videlicet, quis & qualis, a quibus & qualiter sit ele„ctus, ubi & a quo etiam coronatus, ut *non penitus* „ (inquit) *ignoremus, si cui favor sit Apostolicus impen„dendus* „.

Ad querelam de violandis juribus Imperii respondit, quod nunquam intenderit, nec intendat jura Imperii violare; „ atque utinam (ait) ita nobis Ecclesiæ jura „ servata fuissent illæsa, sicut nos Imperii volumus il„libata jura servari: quia sic jura nostra & recupera„te & servare volumus, ut aliena nec invadere nec „ impedire velimus „.

Denique scribit, quod eum libenter in Imperatorem recipiet, quem legitime in Regem electum „ & coro„natum intelliget „: *Cum* (ait) *Imperialis corona sit a* Romano Pontifice *concedenda, eo rite prius electo in Principem, & prius in Principem legitime coronato*. Epist. 15.

Philippus mittit Oratores suos cum litteris ad Innocentium, quibus hic respondet decisionem ad se pertinere.

Interim & Philippus Oratores suos cum litteris ad Innocentium destinavit, qui ipsum de præsenti negotii statu informarent, quibus in Consistorio respondit, quod „ „ ad Apostolicam Sedem jam pridem fuerat recurren„dum, ad quam negotium illud *principaliter* & *finaliter* „ dignoscitur pertinere; *principaliter* quia ipsa transtulit „ Imperium ab Oriente in Occidentem; *finaliter*, quia „ ipsa concedit coronam imperii „. Optat itaque, ut „ inspiret sibi Omnipotens Deus honestum consilium, & revelet beneplacitum suum, quatenus in hoc negotio ad „ honorem ipsius, ad utilitatem Ecclesiæ, & salutem „ Imperii procedat „. Habetur hæc responsio sub *n.* 18.

Plures Litteras admodum obsequiosas in Sedem Apostolicam circa idem tempus ad Innocentium dederunt Otho & Principes ei confederati.

Hisce rursus per litteras respondit Pontifex, in quibus utriusque electi jura, sive fundamenta paucis exponit, ac mala, quæ divisio hæc secum trahit enumerat.

Archiepiscopi Moguntini compromissio.

Dum autem hæc aguntur, Archiepiscopus Moguntinus habito conventu inter Andernacum & Confluentiam, compromiserat in quosdam Principes, tam Ecclesiasticos, quam etiam Seculares, ut quod illi decrevissent in hoc Imperii negotio, ab omnibus deberet observari.

Ægerrime fertur ab Innocentio.

Simile compromissum sine suo consensu & notitia initium ægerrime tulit Innocentius; ut patet ex *Epist.* 22. ad Archiepiscopum Moguntinum; veritus sane ne dissidium hoc ulterius quam Sedis Apostolicæ judicio terminaretur.

Qui se declarat pro Othone.

Quapropter Pontifex, qui hactenus se pro neutro contendentium aperte ac palam declarare noluerat, consultius putavit silentium abrumpere.

Itaque habita deliberatione, atque juribus & meritis contendantium utrimque libratis, Othonis jus potius esse declarat. Distulit tamen adhuc ipsum Imperatorem proclamare, sed exhortandos credidit Principes Germaniæ, ut concorditer & pacifice in Othonem convenirent; eumque, repudiato Philippo, unicum legitimum electum Regem Romanorum agnoscerent.

Hunc in finem suos in Germaniam Legatus misit; scilicet Cardinalem Episcopum Prænestinum, & Philippum Notarium suum, ut Principes & contendentes ad concordiam adducerent.

Cum autem hi Legati Principes Germaniæ inducere non possent, ut Othonem ut legitime electum recognoscerent, tandem Prænestinus, auctoritate Pontificis, Othonem legitime electum proclamavit.

Principum Philippo adhærentium querela.

Principes Philippo faventes turbati de hoc Cardinalis facto, litteras querelis plenas ad Papam dederunt, quibus inter cætera dicitur, Romanos Pontifices nunquam se electioni Romanorum Regum immiscuisse; nec consequenter, Innocentium se hic immiscere debuisse, præsertim cum nec Imperatores hodie se immisceant electioni Romani Pontificis, tametsi de jure id ipsis competat.

„ Ubi-

(a) Pater Barre in sua Alemaniæ Historia Gallico idiomate conscripta tom. 5. *p.* 501. hæc habet: *Philippe de Suabe Duc d' Alsace, &c.* Novam hanc Historiam de divisione Imperii, quæ tempore Philippi & Othonis contigit, legere superfluum non erit.

„ Ubinam (inquiunt) legistis, o summi Pontifices, „ ubi audistis, sancti Patres, totius Ecclesiæ Cardinales, „ Antecessores vestros, vel eorum Missos Romanorum „ Regum se electionibus immiscuisse, sic ut vel electorum personam gererent, vel ut Cognitores electionis „ vires trutinarent. Respondendi instantiam vos credimus non habere. In Romanorum enim electione „ Pontificum hoc erat Imperiali Diademati reservatum, ut eam, Romanorum Imperatorum auctoritate „ non accommodata ullatenus fieri non liceret. Imperialis vero munificentia, quæ cultum Dei semper ampliare studuit, & ejus Ecclesiam privilegiorum specialitate decorare curavit, hunc honoris titulum „ Dei Ecclesiæ reverenter remisit „.

Post hæc concludunt: „ si Laicalis simplicitas bonum, quod de jure habuit, reverenter contempsit, „ Sanctitas Pontificalis ad bonum, quod nunquam habuit, quomodo manum ponit? „

Præsens Decretalis decisiva dissidii. Pontifex, ut auctoritatem Sedis Apostolicæ in decidenda hac controversia, super jure Imperii firmaret, nec non decisionis per Legatum suum pronuntiatæ justitiam persuaderet, atque una permoveret Principes, ut judicio Sedis Apostolicæ se submitterent, & Othonem Imperatorem agnoscerent, varias Litteras scripsit, atque inter cæteras ad Ducem Zaringiæ, quibus totam rei gestæ seriem, & rationes, quibus inductus erat ad rejiciendum Philippum & recipiendum Othonem, fuse deducit.

Hæc est Epistola, quæ primum in tertiam Collectionem Decretalium apud Antonium Augustinum relata; dein in parte aliqua recisa in Decretales Gregorii translata, facit famosam illam Decretalem, quæ incipit *Venerabilem*, in *cap.* 34. *X. de Elect.* cujus genuinus intellectus ex hac historia hauriri debet.

Missa ad Ducem Zaringiæ. Hanc Decretalem misit Innocentius ad Bertholdum seu Luitpoldum Ducem Zaringiæ, quem in conventiculo Coloniensi a quibusdam Germaniæ Principibus in Regem Romanorum electum fuisse scribit Abbas Urspergensis in Chronico.

At cum ipse Philippo postmodum in Regem electo resistere non posset; & diffidere cœpisset de expensis ad obtinendum Imperium necessariis, rediit ad gratiam Philippi; accepitque ab eo Beneficia, quæ sibi conferre curavit, uti narrat idem Abbas.

Ut is a Philippo recederet ad partes Othonis. Misit autem hanc Decretalem Innocentius, ut hunc Ducem a Philippo ad partes Othonis attraheret, quare & rationes contra Philippum, & pro Othone militantes singulatim exponit.

In hac Decretali, primo refertur objectio Principum adhærentium Philippo. Primo itaque exponit Pontifex, quod Nuntios Principum Germaniæ *benigne* receperit, *& eis benevolam* duxerit *audientiam indulgendam*; quodque litteras eorumdem Principum per hos Nuntios sibi traditas *diligenter perlegi* fecerit: *& quæ in eis continebantur*, notaverit *universa*; uti habetur integra Decretali, ubi & nomina dictorum Nuntiorum exprimuntur.

Epistola Principum, de qua hic (& e qua nonnulla supra retulimus) habetur in sæpius citato Regesto Innocenti III. de negotio Imperii *num.* 61. atque inter Principes, quorum nomine scribitur, numeratur hic Dux Zaringiæ.

In hac ad Pontificem Epistola conquesti fuerant Principes de Episcopo Prænestino Sedis Apostolicæ Legato, quod *Othonem* proclamasset Regem Romanorum electum, *quia* (inquiebant) *aut Electoris gessit, aut Cognitoris personam, si Electoris, in messem alienam miserat falcem suam, & electioni se ingerens, Principum derogaverat dignitati; si Cognitoris, absente altera partium, videtur perperam processisse, cum citata non fuerit, & ideo non debuit contumax judicari.*

Innocentius respondet, imperium Romanum a Sede Apostolica in Carolum Magnum translatum. Priusquam huic Principum objectioni respondeat Innocentius, protestatur, *sicut justitiam nostram nolumus ab aliis usurpari, sic jus Principum nolumus nobis vendicare*; uti legitur in integra.

Post hæc subjungit: *illis Principibus jus & potestatem eligendi Regem in Imperatorem postmodum promovendum recognoscimus, ut debemus, ad quos de jure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere. Præsertim* (ait) *cum ad eos jus potestas hujusmodi ab Apostolica Sede pervenerit, quæ Romanum Imperium in personam Magnifici Caroli a Græcis transtulit in Germanos.*

Quid sit de hac translatione. Quod hoc dixit Innocentius de translatione Imperii *a Græcis ad Germanos in personam Caroli*, etiam asseritur in *Clementina unica de Jurejurando*; sed difficultate non caret.

Constat quidem, quod anno 800. Carolus Magnus Rex Francorum Romam quarta vice profectus sit, ut Leoni III. de variis criminibus accusato, succurreret; ibidemque in natali Domini coronatus sit in Imperatorem ab ipso Leone: constatque plures scripsisse, per hoc Leonis factum translatum a Græcis ad Francos Imperium; ipseque Innocentius in hac Decretali indubie ad hoc Leonis factum respexit.

Verum si vox *translatio* proprie sumatur, non potest dici a Leone III. *translatum* esse Imperium a Græcis ad Francos vel Germanos, cum Imperio spoliati Principes Græci non sint, nec ullas eis Provincias aut Urbes Leo Pontifex abstulerit, aut *Carolo Magno* contulerit; sed iisdem potiti sunt ditionibus cum in Oriente, tum in Occidente, post *Caroli Magni* inaugurationem, quas possidebant, antequam Imperator salutaretur; nec ex Imperatoris titulo auctæ fuerunt *Caroli Magni* ditiones, aut ei major in populos, quibus ante præerat, accessit auctoritas. (*a*)

Hæc pluribus ostendit Natalis Alexander *Dissert.* 2. *in Hist. seculi IX.* una demonstrans, Carolum Magnum, Imperiale nomen ac dignitatem, & Imperialia insignia accepisse, idque potissimum auctoritate Leonis III. qui ipsum coronavit: & quod hic Pontifex Romanus auctor fuerit, ut ipsum Imperatorem salutarent; quod his verbis describit Anastasius Bibliothecarius in vita Leonis III.: post „ adveniente Natali Domini nostri Jesu „ Christi, in jam dicta Basilica beati Petri Apostoli „ omnes iterum congregati sunt; & tunc Venerabilis „ Almificus Pontifex manibus suis propriis pretiosissima „ corona coronavit eum. Tunc universi Fideles Romani videntes tantam defensionem & dilectionem, „ quam erga sanctam Romanam Ecclesiam, & ejus Vicarium habuit, unanimiter altisona voce, Dei nutu, „ atque beati Petri Clavigeri Regni Cœlorum exclamarunt, *Carolo piissimo, Augusto, a Deo coronato, Magno, pacifico Imperatori vita & victoria*: Ante sacram Confessionem beati Petri Apostoli plures Sanctos invocantes; ter dictum est: & ab omnibus „ constitutus est Imperator Romanorum. Illico sanctissimus Pontifex unxit oleo sancto Carolum & Excellentissimum filium ejus Regem „.

Verum nullæ novæ Provinciæ, neque jus novum in aliquas ditiones hac coronatione in Carolum translatæ sunt; sed *solus titulus* Imperatoris, sive dignitas seu titulus Christianæ Reipublicæ ac Ecclesiæ universæ, ac præsertim Romanæ *Tutoris* ac Defensoris ipsis datus fuit. Atque hoc Officium, cui tum deerant Imperatores Orientis, Populus Romanus, ipseque maxime Romanus Pontifex, alteri demandare quidni poterat?

*** Ex inunctione & coronatione argumentum sumit Innocentius.** Ulterius * præmittit Pontifex in hac Epistola seu Decretali, quod *Principes recognoscere* debeant, & *in* sua *præsentia* recognoverint, *quod jus & auctoritas examinandi personam electam in Regem; & promovendam ad Imperium ad* ipsum Pontificem spectet, qui (ait) *eum inungimus, consecramus, & coronamus.*

Rationem consequentiæ subjungit: *Est enim regulariter & generaliter observatum, ut ad eum examinatio personæ pertineat, ad quem* impositio manus *spectat.*

Numquid enim (pergit) *si Principes non solum in discordia, sed etiam in concordia sacrilegum quemcumque, vel excommunicatum in Regem, tyrannum, vel fatuum, hæreticum eligerent, aut paganum: nos inungere, consecrare, ac coronare hominem hujusmodi deberemus? absit omnino.*

Hoc argumento frequenter in hoc negotio usus fuit Innocentius, ut sibi jus decidendi controversiam hanc, & judicandi de persona ad Imperium promovenda assereret.

Verum Principes Philippo adhærentes, jus illud Sedi Apostolicæ competere negabant.

Et sane licet Reges ungantur & coronentur a quibusdam Episcopis, puta Rex Franciæ a Rhemensi, nemo tamen dixerit simile jus examinandi ad Episcopos spectare.

Neque in hac cæremonia, sacra illa manus impositio, cujus meminit Apostolus, & quam nec facile nec leviter fieri debere monet, intervenit; ut nullum plane sit argumentum a Pontifice ex his Apostoli verbis desumptum & applicatum.

Respondet objectioni supradictæ Principum. His præmissis, quibus sufficienter firmatum supponebat Pontifex sibi assertum jus examinandi personam electam in Regem Romanorum, & per consequens jus *rejiciendi indignum, & recipiendi dignum*, respondet supra propositæ *Principum objectioni*, scilicet Legatum suum *approbando Regem* (scilicet Othonem) *& reprobando Ducem* (scilicet Philippum Ducem Sueviæ) *nec Electoris nec Cognitoris* personam gessisse; sed exercuisse *Denuntiatoris officium, quia* (ait) *personam Ducis ejusdem* indignam *& personam Regis denuntiavit* idoneam, *quoad Imperium obtinendum, non tam propter studia Eligentium, quam propter merita Electorum.*

Exponit vitia Philippi, quæ eum ad Imperium redderent inhabilem. Consequenter exponit vitia, quibus personam Philippi inidoneam ad Imperium reddi, atque electionem ejus irritam, autem saltem rejiciendam esse existimabat.

1. Excommunicationem. Primum erat *excommunicatio*, qua tempore electionis tenebatur. Dicebatur enim a Prædecessore Innocentii III. nimirum Cælestino III. *excommunicationis vinculo innodatus*, idque „ dum esset Dux Tusciæ, propter invasionem & devastationem Apostolici patrimonii „ ut scribitur in gestis Innocentii III.

Dicit autem Pontifex, *quod* ita esse *postmodum recognovit, dum per Nuntium suum* ab ipso Prædecessore nostro *absolutionis Beneficium postulavit*, „ & postmodum a tunc Sutrino Episcopo, quem cum Abbate sancti Anastasii pro liberatione venerabilis fratris nostri „ Salernitani Archiepiscopi nos in Teutoniam miseramus, contra formam mandati nostri de facto solummodo, quia de jure non potuit, post suam electionem apud „ VVormatiam occulte se fecit absolvi „.

Hæc

(a) Legatur hac de re Dissertatio Gallico idiomate a P. Barre conscripta. Extat in extremo volumine tertio Germaniæ Historiæ, quam idem Auctor elaboravit.

Hæc ex integra Epistola prout habetur in Regesto de negotio Imperii *num.* 62.

Dein infert Pontifex: *Unde patet quod ipse fuit excommunicatus electus.*

A qua illegitime fuisse per Legatum Pontificis absolutus,

Fuerat quidem, ut supra insinuavit, a Sutrino Episcopo Sedis Apostolicæ Legato ab excommunicatione absolutus, sed *post electionem*, & contra *formam mandati*: quare in integra Decretali verbis jam relatis subjungitur: *Et videtur non immerito quod adhuc sit ex eadem excommunicationis sententia innodatus, cum prædictus Episcopus eum sua auctoritate non posset absolvere, auctoritate vero nostræ delegationis, nec plus nec aliter, liceret hoc ipsi, quam ei fuerat ab Apostolica Sede concessum.*

Hujus delegationis in persona Episcopi Sutrini meminit auctor gestorum Innocentii III, *num.* 22. asseritque ei factam auctoritatem absolvendi Philippum hac inter cæteras conditione. *Recepto secundum formam Ecclesiæ juramento, quod super omnibus, pro quibus excommunicatus fuerat, mandatis Apostolicis obediret.*

Addit autem idem Auctor, quod Philippus *Germaniam accedens, de facto se fecerit absolvi, non publice sed occulte, nec præstito juramento secundum formam Ecclesiæ, sed promissione facta per Epistolam.*

Quia ergo *non præstito juramento secundum formam Ecclesiæ*, uti præscripserat Pontifex, eum Sutrinus Episcopus absolverat, dicit hic Innocentius, Episcopum Sutrinum in hac absolutione fines mandatis seu delegationis excessisse. *Unde* (*ait idem Auctor*) *cum ad summi Pontificis præsentiam rediisset Episcopus Sutrinus, veritate per propriam confessionem comperta, tum de forma neglecta, tum de præsumptione commissa, fecit eum extra suum Episcopatum usque ad finem vitæ manere.* Quin & scribit Abbas Urspergensis, quod dictum Episcopum ob hunc excessum *privatum Episcopatu relegaverit in quamdam insulam maris, quodam Monasterio districto: ubi ille feliciter vitam finivit.*

Dicit præterea Innocentius in integra Decretali: *ex eo etiam capite, excommunicationis sententiæ Philippus subjacere creditur manifeste*, quod cuidam perfido Marcualdo *excommunicato non solum communicet, sed eum in malitia sua foveat, quamvis Marcualdum esse excommunicatum, non tantum ex relatione ipsius Judicis, sed etiam per publicam famam ad notitiam ejus devenerit.*

Tota series rei gestæ per hunc Marcualdum, & eorum, quæ Pontifex in hoc negotio gessit, late describitur ab Auctore Gestorum Innocentii III. n. 23. & 24.

2. Perjurium, quod nempe fregisset fidem juratam Friderico nepoti suo tamquam Regi Romanorum.

Secundum vitium Philippo objectum est *perjurium manifestum*, sive quod *contra proprium juramentum, super quo nec consilium a Sede Apostolica requisivit, ambitionis vitio regnum sibi usurpare præsumpsit, cum super illo juramento prius Romana Ecclesia consuli debuisset.*

Indubitatum est, Innocentium hic reflectere ad juramentum, quo Friderico filio Henrici VI. adhuc in cunis vagienti fidelitatem tamquam Regi Romanorum promiserant Principes Imperii, ac nominatim ipse Philippus, uti narrat Abbas Urspergensis. *His etiam temporibus* (*ait*) *procurante Imperatore* (*Henrico VII.*) *factum est, ut Principes Alemaniæ pene omnes filium parvulum ipsius adhuc in cunis vagientem*, assumerent *in Regem*, *& ei fidelitatem* jurarent, *& litteras de hoc facto cum sigillis suis transmitterent Imperatori.*

Et in gestis Innocentii III. *num.* 19. annotatur, quod *Henricus Imperator effecerit apud Principes, ut filium suum Fridericum* infantem, *nondum duorum annorum, necdum etiam baptizatum in Regem Romanorum eligerent, eique fidelitatis* juramenta *præstarent, inter quos* (*ait*) *præfatus* Philippus fidelitatis *ei præstitit juramentum.*

Huic ergo *Juramento* contravenisse Philippum, ac eo titulo incurrisse *perjurium manifestum* prætendit Pontifex.

Innocentius videtur in hoc articulo sibi ipsi contrarius.

Verum hanc electionem Friderici nullam fuisse, neque *Sacramento* huic Principes fuisse adstrictos post mortem Henrici, multis contendit ipse Innocentius in acta deliberationis super hoc negotio Imperii, decidit que quod *liceat, deceat, & expediat venire contra electionem ipsius* Friderici. Solvitque quod de Gabaonitis hic sibi objicit, dicens, quod *juramentum præstitum Gabaonitis potuerit sine Israelitici populi læsione servari: hæc autem servari nequeant absque gravi jactura, non unius gentis, sed Ecclesiæ damno, & dispendio populi Christiani.* Habentur acta deliberationis in sæpius citato Regesto Innocentii III. de negotio Imperii *num.* 29.

Quæ sibidem per Innocentium adducta conferantur cum hac contra Philippum objectione, & *perjurii manifesti* improperatione, non sine fundamento videntur plures coævi Historici notasse, Pontificem in hoc negotio non fuisse omnino indifferentem, sed plus æquo adversatum Philippo.

Scribit inter alios Abbas Urspergensis, quod mox Philippo electo: *Innocentius Papa tertius tunc de novo in Sede Apostolica sublimatus*, omni studio *cœperit adversari eidem.* Similia habet Rigordus de Gestis Philippi Augusti.

Tertio contra personam Philippi objicit, ut habetur in integra Decretali *quod ipse de genere Persecutorum existat*, enumerans patris ipsius Friderici I. & fratris Henrici VI. persecutiones in Ecclesiam Romanam, & personas Ecclesiasticas.

3. Quod Philippus Ecclesiam Romanam persecutus esset.

Hujus objectionis meminit Abbas Urspergensis: cum enim verbis supra relatis dixisset, quod Innocentius de novo in Sede Apostolica sublimatus cœperit Philippo adversari, subjungit: Hoc „ agens ut ipsum impediret, „ ne ad sublimitatem culminis Imperialis posset ascen„ dere, improperans ei, quæ frater suus & parentes cru„ deliter peregerant, quæ tamen multa nequitia homi„ num impulsi creduntur peregisse, in quo, salva reve„ rentia Sedis Apostolicæ, non videtur secundum æqui„ tatem judicasse, cum Dominus testetur per Prophe„ tam, *quod nec peccata parentum filiis imputentur*, „ quanto minus peccata fratrum aut aliorum propin„ quorum „.

Et Rigordus de Gestis Philippi Augusti notat, quod *ob tyrannidem*, quam Henricus VI. & ejus Prædecessores contra Ecclesiam Romanam, & contra Archiepiscopos & Episcopos exercuerant „ Innocentius Tertius „ in promotione Philippi fratris Henrici adversarius „ fuerit, & omnes fautores ejus excommunicaverit, „ & Othoni filio Ducis Saxoniæ viriliter adhæserit, „ & Aquisgranis in Regem Germaniæ coronari fecerit „.

4. Quod Philippo ad Imperium promoto illud hæreditarium videretur.

Quarto contra Philippum movet, quod per ejus ad Imperium promotionem *libertas electionis* Principibus Germaniæ quodammodo *tolleretur*, & Imperium tandem videretur fieri hæreditarium: *nam si* (ait) *prout olim frater* (Henricus VI.) *dicti Ducis patri eorum* (Friderico I.) *si Dux ipse fratri suo succederet; videretur Imperium non ex electione, sed ex successione deberi: & in præjudicium Principum redundaret, si non nisi de Domo Ducis prædicti videretur aliquis ad Imperium assumendus.*

Hanc objectionem non fuisse concludentem ad excludendum Philippum, evincit Friderici II. non fratris duntaxat, sed filii Imperatoris defuncti Henrici VI. ad Imperium, ipso approbante Innocentio, facta promotio anno 1211. scilicet post ipsum Othonem ab Imperio depositum.

Hæc erant puncta personalia, quæ Philippi personæ objiciebantur; & ob quæ Innocentius judicabat, Othonem ei esse præterendum in Imperio.

Innocentius prætendit eum non fuisse rite coronatum aut inunctum.

Additur & in integra Decretali, quod *Dux* (Philippus) *nec ubi debuit, nec a quo debuit, coronam & unctionem accepit; memoratus vero Rex* (Otho) *& ubi debuit, videlicet Aquisgranis; & a quo debuit, scilicet a venerabili fratre nostro Coloniensi Archiepiscopo utrumque recepit.*

Coronatus nimirum fuerat Philippus, non Aquisgranis, sed Moguntiæ; nec a Coloniensi Archiepiscopo, sed a Tarantasiensi, ut habent Gesta Innocentii III. *n.* 22. & supra notatum fuit.

Verum num hæc inversio loci & personæ inungentis & coronantis eam cæremoniam irritam faceret, vel propterea electio, & jus ipsius Philippi ad Imperium enervata essent, merito dubitari poterat.

In plerisque enim Regnis mos obtinet, ut certæ alicui Ecclesiæ jus consecrandi Regem competat; & ita in Gallia jus hoc sibi vendicat Rhemensis Ecclesia, sed tamen id non impedit, quin nonnunquam alibi, & ab alio quam Rhemensi Archiepiscopo se consecrari fecerint Reges Galliæ: idque docte defendit contra Rhemensem Archiepiscopum S. Ivo Carnutensis in coronatione Ludovici Grossi, qui a Daimberto Senonensi Archiepiscopo, & ejus Suffraganeis, Aurelianis ante Altare sanctæ Crucis unctus & coronatus est. Tractatus Ivonis extat inter ejus Epistolas *num.* 189. cui jungenda *Epist.* 13. cum notis.

Adhæc, quidni postmodum hæc cæremonia suppleri poterat, uti ea suppleta notatur in iisdem gestis Innocentii III. quod „ Adulphus Coloniensis Archiepisco„ pus cum Rege (Philippo) reconciliatus secum venit „ Aquisgrani, & ipsum coronavit in Regem „.

Item divisis suffragiis alteri parti se favere posse.

Voluit autem & Innocentius exemplo Prædecessorum ostendere, quod cum in electione vota Principum dividuntur, post admonitionem & expectationem, alteri parti favere possit. *Sciunt Principes* (inquit in præsenti Decretali) *quod cum Lotharius & Conradus in discordia fuissent electi, Romanus Pontifex Lotharium coronavit, & Imperium obtinuit coronatus, eodem Conrado tunc demum ad ejus gratiam redeunte.*

Verum, si fides Historicis, non Pontificia decisione Imperium obtinuit Lotharius, sed si S. Bernardo Claravallensi conciliatori credimus, Conradus juri suo cessit, & post mortem Lotharii Imperator electus & coronatus fuit, uti habet Molinæus hic (*a*).

Absolvit Ducem Zaringiæ a vinculo juramenti fidelitatis Philippo forsan præstiti.

Ex his omnibus conclusit Innocentius, a Philippo esse recedendum, & Othoni adhærendum; ipsumque Ducem Zaringiæ in hac Decretali monet & exhortatur *in Domino, & per Apostolica scripta* mandat, *quatenus sicut de gratia nostra confidis, & nos de tua devotione speramus* (inquit) *de cætero a præfato Duce Philippo recedat omnino, non obstante juramento, si quod ei ratione Regni fect-*

(*a*) Hoc factum narratum est a P. Barre in Gallica Alemaniæ Historia Tom. IV.

fecisti; cum eo quantum ad obtinendum Imperium reprobato, juramentum hujusmodi non debeat observari. Ita legitur in Epistola inserta citato Regesto *de negotio Imperii*, cujus hæc Decretalis fragmentum est, & e qua sensus Decretalis plurimum lucis accipit, ut ex dictis patet.

Promissiones Othonis Pontifici factæ.

Cæterum ex tota hujus Historiæ serie manifestum est, Innocentium Othoni impense favisse, tamquam qui jura Sedis Apostolicæ impensius defenderet.

Et sane legitur, quod Otho *juraverit*, jura & honores, & omnes possessiones Romanæ Ecclesiæ, pro posse, protegere. Secundo possessiones, quas Romana Ecclesia recuperavit, liberas & quietas ipsi dimittet; & „ quas „ nondum recuperavit, adjutor erit ad recuperandum „.

„ Ad has autem (ait Otho) pertinet tota terra, „ quæ est a Radicofano usque Ceperanum, Exarchatus „ Ravennæ, Pentapolis, Marchia, Ducatus Spoletanus, terra Comitissæ Mathildis, Comitatus Britte„ notii cum aliis adjacentibus terris expressis in mul„ tis privilegiis a tempore Lodovici II. „

Tertio se adjutorem futurum ad retinendum & defendendum Ecclesiæ Romanæ Regnum Siciliæ.

Quarto, quod *ipsi Innocentio, ejusque Successoribus omnem obedientiam & honorificentiam exhibebit, quam devoti & Catholici Imperatores consueverunt Sedi Apostolicæ exhibere* „.

Quinto, quod „ stabit etiam ad consilium & arbi„ trium Pontificis, de bonis consuetudinibus populo „ Romano servandis & exhibendis, & de negotio So„ cietatis Tusciæ & Lombardiæ „.

Sexto „ quod „ Pontificis consilio & mandato pare„ bit de pace & concordia facienda inter se & Phi„ lippum Regem Francorum „.

Denique *si contingat propter suum negotium Ecclesiam Romanam oportere incurrere guerram, subveniet ei, sicut necessitas postulaverit in expensis.*

Hæc omnia asserit se firmaturum tam juramento quam scripto, cum Imperii coronam fuerit adeptus. Juramentum habetur in Regesto *de negotio Imperii n. 77.*

Plures alias litteras scripsit Innocentius III. ad Principes, seu Sæculares, seu Ecclesiasticos, quibus mandat, etiam comminatis censuris, ut Othonem Imperatorem agnoscant, eique, abdicato Philippo, adhæreant.

Hæc sat ostendunt, Decretalem hanc seu Epistolam totam fuisse adornatam, ut Othoni faveretur contra Philippum.

Philippus Imperium retinet, & pontifici reconciliatur.

His nihil motus Philippus, se pro legitimo electo & coronato Imperatore gerebat; atque *in dies magis magisque in Regno confortabatur*; uti scribit Abbas Urspergensis.

Interim, uti idem Auctor subdit, jam Principes bel„ lis fatigati, decreverunt ad concordiam inter se Re„ ges revocare. Spem concordiæ augebat, quod, cum „ jam pars Othonis valde esset infirmata, facile ad „ recognoscendum Philippum induceretur Pontifex, „ qui maximum hujus rei impedimentum fuit „.

Itaque Legatos mittunt ad Pontificem, a quibus induceretur Papa, *ut velit permittere quatenus* regnet Philippus.

Scripsit & ad Pontificem Philippus, ut suum agendi modum justificaret, cumque inter omnia ipsius personæ objecta, plus verisimilitudinis videretur habere perjurium, sive violatio juramenti, quo Philippus fratri suo Henrico VI. se obstrinxerat de promovendo ejus filio Frederico in Regem Romanorum; idcirco in his ad Pontificem litteris, præcipue se super hoc puncto justificare nititur, asserens se totis viribus allaborasse, ut Fridericus ille adhuc *infans* in Imperatorem eligeretur; sed nullatenus Principes ad hoc induci potuisse: se nunquam Imperium ambivisse, immo quadam violentia & necessitate coactum illud suscepisse. Summam quoque in Sedem Apostolicam submissionem ostendit, animumque ad pacem promptissimum, ac denique asserit certum esse, quod nunquam a Prædecessore suo fuerit *excommunicatus*, concludens: *Utinam apud Ecclesiam triumphantem ab omni vinculo secretæ excommunicationis sciremus solutos, sicut apud Ecclesiam militantem, cujus nos membrum esse confidimus, vere scimus nos nullo modo unquam manifeste fuisse ligatos. In Regesto de negotio Imperii, num. 136.*

Pontifex, receptis his Litteris, & attenta Othonis deliberatione, serio de pace sancienda cogitare cœpit: atque eum in finem paulo post mittuntur Legati Sedis Apostolicæ in Alemaniam ad confirmandam pacem, videlicet Dominus Hugolinus Hostiensis, & Velletensis Episcopus, & Dominus Leo tituli Sanctæ Crucis in Jerusalem, Diaconus Cardinalis, ut scribit Urspergensis, qui & notat, tandem pacem conclusam; atque Philippum recognitum Imperatorem, hac inter cæteras conditione, ut *Otho filiam Philippi accipiat uxorem: quæ tamen quarto gradu consanguinitatis sibi attinebat; fieretque dispensatio per Sedem Apostolicam pro bono pacis.*

Mors Philippi 22. Junii 1208.

Anno sequenti 10. Kal. Julii Philippus proditorie occiditur a quodam Othone Palatino de Witelsbach, ut narrat Urspergensis, & cum omnibus circumstantiis descripsit Hugolinus in litteris ad Innocentium III. quæ extant in Regesto *de negotio Imperii, num. 152.*

Mortuo Philippo, ac Innocentio III. allaborante, Otho Imperium obtinuit, ducta in uxorem Beatrice filia & hærede Philippi, Papa, pro bono pacis super quarto consanguinitatis gradu dispensante: atque ita ipse Othpriu sSedi Apostolicæ præstito fidelitatis & obedientiæ juramento (quod extat in dicto Rugesto, *n. 189*) Romæ Imperator coronatur, anno 1250. uti referunt Urspergensis & Rigordus.

DECRETALIS

De discordia in electione Episcopi Moguntini. Cap. Bonæ memoriæ 23. ✠ de Elect. & Electi potest.

OBSERVATIO.

Occasione Schismatis in Imperio ortum dissidium in Ecclesia Moguntina.

Occasione Schismatis in Imperio inter Philippum & Othonem, cujus Historiam in Observatione præcedenti retulimus, orta est & discordia in Ecclesia Moguntinensi super electione Episcopi, occasione cujus discordiæ prodiit præsens Decretalis, quæ integra extat in *cap. 8.* in *tertia* Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum, & *lib. 5. Epist. 15.* Innocentii III.

Adhærentes Philippo postulant Luipoldum Episcopum VVormatiensem in Archiepiscopum Moguntinum.

Defuncto enim Conrado Episcopo Moguntino, Canonici Moguntini adhærentes Philippo communi suffragio elegerunt seu postulaverunt in Archiepiscopum, Luipoldum Episcopum Wormatiensem; Præpositus autem sancti Petri Moguntinensis, cum duobus aut tribus aliis Canonicis faventibus Othoni, Moguntia recedentes, se transtulerunt in Oppidum *Bengen*, & quia *sciebant Papam esse contrarium Philippo*, appellarunt Romam. Forma autem appellationis erat, *ne sine ipso ac sociis ejus, Canonici Moguntiæ residentes haberent in electione processum*; ut in hac Decretali exprimitur.

Alii Romam appellant, eliguntque Sifridum.

Hac appellatione non obstante. Capituli maxima pars Moguntiæ residens, *unanimiter* postulavit dictum Luipoldum, & statim, ne quid contra hanc postulationem attentaretur, & ipsi appellarunt. Wormatiensis autem fretus ope & auxilio *Philippi*, cui Moguntia patebat, quique Moguntiæ tunc erat, Moguntinam Sedem occupavit, & a Capitulo receptus, in spiritualibus & temporalibus administravit, ante admissam postulationem a Pontifice.

Hoc intelligentes Præpositus, eique sociati duo tresve Canonici; supponentes ad se jus eligendi esse devolutum, quasi reliqui *scienter indignum* elegissent, nimirum Luipoldum *Wormatiensi Ecclesiæ alligatum*, ipsum Præpositum Ecclesiæ Moguntinæ nomine Sifridum elegerunt.

Re Romam delata, atque utriusque partis Procuratoribus *in Consistorio Pontificis diligenter & sufficienter auditis*; ut legitur in Epistola, Pontifex de consilio Cardinalium negotium commisit *Prænestino Episcopo* Sedis Apostolicæ per Germaniam *Legato*.

Legatus Romanæ Sedis, Luipoldo rejecto, confirmat Sifridum.

Legatus negotio examinato, *postulationem factam de Wormatiensi cassavit, & electionem Archiepiscopi memorati (quamvis a paucissimis celebratam) curavit auctoritate Apostolica confirmare, ipsumque ordinavit in Presbyterum, & tandem in Archiepiscopum consecravit.*

Hic consecratus Romam accedens, *suppliciter postulavit, ut pallium, videlicet insigne Pontificalis officii* a Sede Apostolica acciperet, ut legitur in integra; subditurque ibidem, quod *quidam simplex nuntius ab adversariis ejus ad Sedem Apostolicam destinatus, ex eorum parte apertas* ipsi Pontifici *cum sigillo pendente litteras præsentavit, per quas iidem Canonici significabant, quod prædictus Legatus pecunia corruptus iniquam sententiam protulisset; addebant etiam, quod Moguntini cives pariter juraverunt, quod eum nunquam haberent Episcopum, & quod universi Clerici, paucis exceptis, suo favebat electo.*

Hæc Decretalis ratificat sententiam Legati, primo propter translationem Luipoldi absque auctoritate Sedis Apostolicæ.

Pontifex processu sui Legati examinato, sententiam ejus confirmavit, ipsamque postulationem tribus potissimum ex causis cassavit, ut in hac Decretali exprimitur.

Prima cassationis causa erat, quod Electus a Capitulo administrationem in temporalibus & spiritualibus suscepisset, antequam ejus postulatio a Sede Apostolica admissa, ejusdemque Sedis auctoritate a VVormatiensi Ecclesia ad Moguntinam fuisset translatus.

Et quidem hoc factum præcipue urget Pontifex; dicens, quod injunxisset suo Legato, quod si verum reperisset, *postulationem factam de ipso nuntiaret irritam, de gratia nostra* (dicitur in integra Decretali) *concedens eidem, ut VVormatiensem sibi Ecclesiam retineret. Nam de jure communi, quia præter auctoritatem nostram transire præsumpsit, utraque erat spoliandus; ut ea careret, quam cupivit avare, & ea, quam superbe despexit: quod si parere contemneret, utraque ipsum Ecclesia denuntiaret auctoritate nostra privatum.*

Qua ratione Electores Luipoldi jure eligendi ceciderint.

Immo & addit, quia Canonici Moguntini elegerunt *simpliciter* Episcopum VVormatiensem, ipsos ab eligendi potestate cecidisse], jusque eligendi ad paucos illos, qui Sifridum elegerant, fuisse devolutum, juxta Concilium Lateranense (sub Alexandro III.) quo *statutum* est, *de his qui quasdam personas inhibitas eligunt, ut eligendi tunc potestate privatos, & ab Ecclesiasticis Beneficiis triennio noverint se suspensos: illis* (ait) *pro longe majori delicto tamquam indignis ab electionis potestate cadentibus, penes eumdem* (scilicet Sifridem Præpositum Sancti Petri Moguntiæ) *ac socios suos tantum jus remanserat eligendi; quare* (inquit) *si multo pauciores in ipsum, quam alium convenissent, intelligendum est tamen,*

quod omnes, qui tunc eligere poterant, elegerunt eumdem.

Hæc in Decretali, adjiciturque in Epistolas, quod ipsos Canonicos præsumptionis arguerit Pontifex, quia „ virum Pastorali præditum dignitate, alteri Ecclesiæ „ *spirituali conjugio* copulatum, præter auctoritatem „ suam, contra formam Canonicam non solum eligere, sed recipere præsumpserunt „.

2. Quod electio non fuisset libera.

Secundo contra Canonicos electores Luipoldi Wormatiensis Episcopi objiciebatur, quod electio ob *præsentiam Regis Philippi* non fuisset *libera*: quodque Præpositus & simul duo vel tres Canonici metuentes vim sibi inferendam, recesserint; hocque est quod intellexerat Pontifex: injungendo suo Legato, ut *inquireret de ipsius electione Archiepiscopi* (Sifridi) *veritatem, & si ei de vi, quam ipse & sui metuebant, constaret ... electionem Archiepiscopi confirmaret.*

Hujus prætextus recedendi Moguntia allegati per tres Canonicos, meminit & Abbas Urspergensis; scribit enim quod Philippus Rex Moguntiam accesserit; atque ipso ibidem existente ab omnibus electus sit Wormatiensis Episcopus, exceptis *tribus* „ qui (ait) accepta „ occasione de *præsentia Regis*, allegabant non posse *li*„ *beram* fieri electionem. Verum ipse addit „: potius „ quia sciebant Papam contrarium esse Regi, appellan„ tes exierunt de civitate „.

3. Quod interposita appellatione electio facta esset.

Tertio contra electionem Wormatiensi faciebat, quod electio ejus facta esset post appellationem interpositam a Præposito, *ne Canonici Moguntiæ residentes sine ipso ac sociis suis haberent in electione processum*, ut legitur in integra. *Nec nocet* (ait) *quod posset ex altera parte replicari, quia nec ipse* (Præpositus Sifridus) *& socii sui debuerant procedere sine ipsis, quia ipsi appellationem ad* Nos *interpositam contemnendo, reddiderat se indignos, & abusi fuerant jure suo*, vel ut antea dixerat, *qui appellationi non* duxerint *deferendum, uti contra ipsum hac exceptione non poterant, quia frustra legis auxilium invocat, qui committit in legem.*

Præmissis ita deductis dicit, *quod Adversarii Archiepiscopi* (Sifridi) *ex tribus causis prædictis, se usque adeo reddiderunt indignos, quod contra eum non debebant audiri.*

An ob indignitatem eligentium jus electionis devolvatur ad Pontificem?

Denique dicit, *quin etiamsi Electores ejusdem* (Archiepiscopi Sifridi) *pariter deliquissent, ut se reddidissent indignos, ad nos devoluta fuisset hac vice Ordinatio Ecclesiæ Moguntinensis. Quare* (ait) *dictum Archiepiscopum sine juris injuria potuissemus eidem Ecclesiæ præficere in Pastorem* (*præsertim cum per Legatum Apostolicæ Sedis fuisset in Moguntinum Episcopum consecratus*) ut habetur in Epistola.

Hic generaliter notat Glossographus, si utraque pars „ *indignum* eligat, jus devolvi ad *Pontificem*, non au„ tem ad proximum Superiorem „: quod falsum esse monet hic vir eruditus Franciscus Florens.

In casu autem hujus Decretalis ad Pontificem devolvitur, quia nullus præter Romanum Pontificem erat Superior Moguntinensis Ecclesiæ, vocaturque in ipsa Epistola, *filia Sedis Apostolicæ* specialis.

Evidens est Glossographum, & qui eum sequuti sunt, in hanc erroneam conclusionem, ex ignorantia Historiæ & facti, occasione cujus Responsum & Decisio Pontificis emanarunt, incidisse.

Neque porro obscurum est; Pontificem Sifrido favisse, quia hic partes Othonis fovebat.

Innocentius decidit pro Sifrido.

Super his ergo (concludit Innocentius) *cum Fratribus nostris habito diligenti tractatu, cassationem postulationis factæ de Wormatiensi Episcopo, ratam habemus, electionem memorati Archiepiscopi confirmantes.* Additur in Epistola: *& ne quid ad executionem Archiepiscopalis officii sibi desit. Pallium, videlicet insigne plenitudinis Pontificalis officii ipsi duximus concedendum.*

Præterea *in virtute obedientiæ* districte præcipit Canonicis Moguntinensibus: ut memoratum Sifridum ut Archiepiscopum recipiant & recognoscant; seque mandasse, ait, suis Legatis „ ut ipsos ad id monitione præ„ missa per excommunicationis sententiam, &, si ne„ cesse fuerit, per substractionem Beneficiorum ipsorum, „ appellatione remota, compellant „. Et si hæc non sufficiant, etiam *depositionis* sententiam minatur.

Pontifici errata vult tegi.

Adhæc ipsos monet, quod „ si Legatus ipsius, vel „ etiam ipse in hoc errasset, debuissent tamen honori „ Matris suæ devote & humiliter deferre, nec sic quod „ foret ejus opprobrium revelare; cum ex divinæ pagi„ næ didiceritis (ait) lectione, quod Cham maledictio„ nem incurrit, quia patris pudenda non texit; mul„ to magis ergo in eo *Nobis* parere debetis, in quo se„ cundum conscientiam nostram, teste Deo, juste nos „ credimus judicasse „.

Luipoldum ad Wormatiensem Ecclesiam redire cogit.

Vult insuper, ut Wormatiensem Episcopum moneant, ut dimissa Ecclesia Moguntinensi, ad Wormatiensem redeat, eaque sit contentus; alioquin denuntietur, auctoritate Apostolica, utraque privatus, & si necesse sit, vult, eum excommunicationis sententia feriri: *& excommunicatum* (ait) *singulis diebus Dominicis & Festivis, pulsatis campanis & candelis accensis, publice nuntietis & mandetis ab omnibus arctius evitari. Quod si nec recesserit ab Ecclesia Moguntina a nobis se noverit deponendum* „.

Philippum Imperatorem moneri vult ne se Sifrido opponat.

Sed quia prævidebat Pontifex, hisce minis parum movendos Electores Canonicos, vel electum Wormatiensem, quamdiu a Philippo Rege foveretur, propterea eumdem Philippum moneri vult: *ut se prædicto Episcopo* (*Si frido*) *non opponat, quominus Moguntinam Ecclesiam, tam in spiritualibus quam temporalibus salubriter valeat gubernare. Alioquin* (ait) *cum nullus Imperator, nullus Princeps, Episcoporum translationi se unquam præsumpserint immiscere, nos Ecclesiasticam libertatem in hoc & Sedis Apostolicæ dignitatem, quæ a prædecessoribus nostris, ad nos hactenus emanavit, & a nobis ad Successores nostros in finem sæculi, favente Domino, protendetur, nullatenus patiemur infringi, quin pro ea potius, si necesse foret, animam ponemus* „.

Othoni favet.

Hæc est hujus famosissimæ Decretalis Historia; e qua nequaquam obscurum est, Innocentium propensiorem in Sifridum, & animo non parum a Luipoldo Wormatiensi Episcopo aversum fuisse; eo quod hic faveret Philippo Duci Sueviæ in Regem Romanorum electo, cui aperte Pontifex adversabatur; quare Abbas Urspergensis hujus Decretalis mentione facta, audacter scribit: *super hac electione fecit non judicium, sed injuriam*: notatque quod Sifridus non potuerit acquirere temporalium administrationem usque ad mortem Philippi.

Et sane, quod Innocentius III. Luipoldi electioni se opposuerit, ut Othoni faveret, vel inde manifestum evasit, quod postmodum orto inter Othonem & Innocentium dissidio, anno 1212. „ Luipoldus Episcopus Wor„ matiensis interventu Friderici Regis (cui jam contra „ Othonem favebat Innocentius) *permissione* Papæ ad „ Sedem reversus est, & in gratiam Sedis Apostolicæ „ receptus; in odium (ut plerisque visum est) Othonis, „ qui eum, mortuo Philippo Rege, in exilium, Papa „ *consentiente*, proscripserat „: ait Thritemius in Chronico Monasterii Hirsaugiensis ad annum 1208.

DECRETALES

Contra Conradum, qui a Lubecensi, ac dein ab Hildesemensi Episcopatu ad Herbipolensem transierat, Cap. 3. & 4. ✠ de Translat. Episc. Cap. 5. ✠ de Majorit. & Obed. & Cap. 5. ✠ de Cler. Excomm. Minist.

OBSERVATIONES.

Conradus Philippo Imperatori addictus.

Historia dissidii super Imperio inter Philippum Ducem Sueviæ & Othonem Ducem Saxoniæ, de qua supra, ad illustrandas has Innocentii III. Decretales idem negotium spectantes non parum conducit.

Turbulento enim hujus dissidii tempore Conradus vir potens & industrius, dives & astutus, Cancellarius Aulæ Imperialis sub Friderico I. ejusque filio Henrico VI. Lubecensis primum Episcopus electus & confirmatus, sed non consecratus, eo abdicato, Hildesemensem Episcopatum obtinuit: quo non contentus ad Episcopatum Herbipolensem aspiravit; ad quem a Capitulo electus, nulla transeundi ab uno Episcopatu ad alium licentia Sedis Apostolicæ postulata (uti ad prætendit Innocentius III.) proprio motu transivit.

Cum autem Conradus partes Philippi Regis tueretur contra Othonem, cui, ut sæpe diximus, favebat Innocentius III. Pontifex, severe admodum Conradum insectatus est, eumque ab Ecclesia Herbipolensi, titulo Ducatus Franconiæ insigni, omnino amotum voluit.

Decretalis cap. 3. ✠ de Translat. Episc.

Causa hæc pluribus annis protracta est, pluresque ea occasione Epistolæ ab Innocentio ad diversos scriptæ fuere, atque quatuor ex his litteris desumptæ Decretales in Codice Decretalium Gregorii IX. reperiuntur.

Scripsit in primis Innocentius super hoc negotio Bambergensi Episcopo, & Petro Scholastico Moguntino; quæ Epistola extat *lib. 1. Epist.* 335. cujus fragmentum habetur in *cap. Quanto 3.* ✠ *de Translat. Episcopi.*

Quod Deus conjunxit, homo non separet.

In hac primum exponit, se certa relatione comperisse: quod *Hildesemensis* Episcopus (Conradus) *relicta Hildesemensi Ecclesia* (* *cui fuerat spirituali conjugio copulatus*) *ad Herbipolensem Ecclesiam* (* *sine auctoritate Romani Pontificis, propria temeritate transivit*) *non attendens, quod veritas in Evangelio protestatur: Quod Deus conjunxit, homo non separet.*

* Sic in Epistola.

Num hic textus Evangelicus quadret huic quæstioni; expendant sacræ Scripturæ Interpretes; hoc constat, quod de conjunctione Matrimonii carnalis ibi Christus loquatur. Ullum ante Innocentium e sanctis Patribus, ex hoc loco probasse *indissolubilitatem* vinculi spiritualis inter Episcopum & Ecclesiam, non credo.

Innocentius vult soli Romano Pontifici competere jus transferendi Episcopos.

Pergit autem Innocentius, asseritque *2. potestatem transferendi Pontifices ita sibi retinuit Dominus & Magister, quod soli Beato Petro Vicario suo, & per ipsum Successoribus suis speciali privilegio præbuit, & concessit. Sicut* (ait) *testatur antiquitas, cui Decreta Patrum sanxerunt reverentiam exhibendam, & evidenter asserunt sacrorum Canonum sanctiones.*

Admodum verisimile est, Pontificem hic respexisse ad Canonem 34. *Caus. 7. quæst.* 1. ubi sub nomine *Anteri* Papæ legitur, quod Episcopi habeant potestatem mutandi Episcopos, *non tamen sine sacrosanctæ Romanæ Sedis auctoritate & licentia.* Sciunt quidem hodie eruditi hanc

Decre-

Decretalem esse fœtidam & male olentem pseudo-Isidori mercem; quin nec eam clausulam in ea Epistola haberi notarunt Correctores Romani.

Verum ætate Innocentii, pro venerandæ antiquitatis sincerissimis monumentis habebatur, quidquid Gratiani Decreto continebatur; & e quo tamquam unico Canonum limpido fonte sua fere depromebat Innocentius, uti supra in *dissert.* §. 2. notavimus, & sæpius notavimus in *Commentario ad Decretum Gratiani*.

Hoc itaque supposititio Decreto innixus pronuntiavit, translationem Episcoporum *soli Petro*, ejusque Successoribus *speciali privilegio* a Christo fuisse reservatam; cum tamen constet, eam per novem ut minus sæcula auctoritate Synodi provincialis factam fuisse, ut notavi in *Jure Eccl. Tom. I. parte* 1. *tit.* 15. *c.* 5. alias *c.* 4.

Nempe tamquam vicem Dei gerenti.

Cum autem alicui mirum apparere posset, qua auctoritate Pontifex solvat *spirituale* matrimonium, quod, ipso teste, *Deus conjunxerat*; & veritate declamante: *quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondet: *Non homo, sed Deus separat, quos Romanus Pontifex, qui non puri hominis, sed veri Dei vicem gerit in terris, Ecclesiarum necessitate vel utilitate pensata, non humana, sed divina potius auctoritate dissolvit.*

Quidni igitur hac ratiocinatione Pontifex sibi auctoritatem dissolvendi vinculum matrimonii *carnalis* consummati attribuere queat, non humana, sed divina potius auctoritate, illud dissoluturus?

Jubet Conradum ab Herbipolensi Ecclesia recedere.

Auctoritate transferendi Episcopos de una ad aliam Ecclesiam Sedi Apostolicæ sufficienter, ut ipse credebat, asserta, dicit, factum illud Conradi non posse relinqui impunitum, *ne* (ait) *facti perversitas transeat præsumptoribus in exemplum*. Itaque præcipit *in virtute Spiritus Sancti* Conrado, *ut visis Pontificis litteris omni contradictione & appellatione cessantibus, administrationem ipsius Herbipolensis Ecclesiæ tam in spiritualibus, quam temporalibus penitus derelinquat*. Ita legitur in Epistola.

Addit, si his non obedierit, & *inhibita sibi usurpare præsumpserit excommunicationis vinculo decernimus innodatum*.

Præterea *omnibus etiam tam Clericis, quam Laicis Herbipolensis Diœcesis sub anathematis interminatione* præcipit, *ut non obstante Juramento Fidelitatis, omnem sibi* seu ipsi *obedientiam subtrahant, quam ipse sibi contra sacros Canones usurpavit*.

Solvit juramentum fidelitatis Conrado, ut Duci Franconiæ præstito.

Juramentum *fidelitatis*, a quo hic absolvuntur etiam Laici, præstabatur Episcopo tamquam *Duci Franconiæ*, in signum cujus Ducatus, Episcopo solemniter celebranti assistebat magnus Marchiallus habens gladium in humero.

Hic videmus, credidisse Innocentium jus & auctoritatem sibi esse, subditos Principum absolvendi a juramento fidelitatis, quod jus sibi in Decreto Gratiani non obscure assertum reperiebat, quamvis id ante Gregorium VII. id est sæculum XI. nemo Pontifici nec Ecclesiæ asseruisset.

Punit Consuli Electores.

Et quia *Canonici* Herbipolenses *vota sua in ipsum prorsus illicite contulerunt* (ait) *volentes* (*sicut dignum est*) *ut in eo puniantur, in quo peccaverunt, eligendi eos hac vice suspendimus potestate; & si contra Sedis Apostolicæ interdictum ad cujusdam* (sive cujusquam *nominationem*) *processerint, quod ab eis factum fuerit, irritum decernimus & inane.*

Inhibet, ne Conradus redeat ad Hildesemensem Ecclesiam.

Adhæc, ipsi Conrado in virtute Spiritus Sancti districtius inhibet, ne ad Hildesemensem Ecclesiam, quam nimis improbe dereliquit, ulterius redeat, *cum* (inquit) *secundum traditiones Canonicas, qui ad majorem se plebem transtulerit, a Cathedra pelli debeat aliena, & carere propria, ut nec illis præsideat, quos per superbiam sprevit, nec illis, ad quos per avaritiam concupivit.*

Hæc Innocentius desumpsit ex *Can.* 31. *Caus.* 7. *quæst.* 1. ibi ad verbum referuntur ex Epistola S. Leonis ad Anastasium Thessalonicensem Episcopum *Cap.* 8. alique 12. in editione Paschasii Quenelli; cujus & eruditam notam & reflexionem ad hunc Leonis textum consulere juvabit.

Dederat & Capitulo Hildesemensi in mandatis, ut Conradum redire volentem, nulla ratione reciperent: *ut sic saltem quem timor Dei & bonum obedientiæ a malo non revocat, Ecclesiasticæ saltem coerceat severitas disciplinæ.*

Decernit excommunicandum, ni pareat.

Denique mandat Bambergensi Episcopo, & Petro Scholastico Moguntino (quibus hæc Epistola scribitur) ut *nisi Conradus, & alii, quæ statuit & mandavit infra* 20. *dies post receptionem litterarum nostrarum*, inquit, *curaverint adimplere, ipsa ea, sublato cujuslibet contradictionis obstaculo, exequi non tardent; & præfatum Episcopum* (*Conradum*) *excommunicatum per Regnum Alemaniæ nuntiantes, excommunicationem ipsam faciant Dominicis & festivis diebus, pulsatis campanis & accensis candelis publice innovari*. Ita Epistola.

Porro juxta tenorem harum litterarum, scriptum quoque est Hildesemensi quondam Episcopo, item Capitulo Hildesemensi, Clericis & Laicis Herbipolensibus. Item scriptum est Coloniensi Archiepiscopo, item Magdeburgensi, & Salsburgensi, eorumque respective Suffraganeis, ut ipsum pariter excommunicatum denuntient, & excommunicationem ipsam faciant Dominicis & festivis diebus, pulsatis campanis, & accensis candelis publice innovari.

Vel hinc apparet, quam durus fuerit contra hunc Episcopum Innocentii processus.

Scribit ad ipsum Conradum.

Omnium harum litterarum tamquam a se missarum meminit ipse Innocentius in Epistola ad ipsum Conradum data cum hac inscriptione, *Conrado quondam Hildemensi Episcopo*; in qua declarat, quod ipsi Apostolicæ salutationis alloquium deneget; quia temere *propria auctoritate*, relicta Hildesemensi Ecclesia ad Herbipolensem transire præsumpsisset; quodque non dubitet; quin Archiepiscopi & Episcopi aliique, ad quos scriptum fuit, secundum tenorem litterarum contra ipsum processerint, excommunicationem nimirum fulminando, & publice innovando, prout superius descriptum fuit.

Respondet ad querelas Conradi.

Conquerebatur Conradus de modo procedendi Pontificis, asserens, *quod contra se nec citatum nec convictum non fuerat sententia proferenda*.

Huic querelæ plura reponit Pontifex, atque primo quod *in quo alterum judicat, se ipsum condemnet, cum tuum non fuerit* (inquit) *de Superiore temere judicare*.

Secundo, hanc occasionem nullius esse ponderis, *cum in manifestis non sit ordo judiciarius requirendus*.

Utrum autem excessus ejus fuerit manifestus, conscientiæ ipsius relinquit discernendum: *cum non potuerit* (*inquit*) *esse occultum, quod tam publice factum fuit, & per totam Teutoniam publicatum*.

Addit quod confessus videatur suum *crimen*, cum in litteris ad ipsum Pontificem directis, *Herbipolensem* se præsumpserit *Episcopum* appellare.

Conquestus quoque fuisse apparet Conradus, hæc a Pontifice agi in odium suum, & in exaltationem alterius; quod de facili credere ipsum non debuisse, scribit Pontifex: *cum* (*ait*) *te dilexerimus hactenus, & adhuc etiam* (*nisi forsan tu ipse impedias*) *diligimus, & non gloriosum, sed periculosum nobis existeret, in favorem alicujus in te proferre sententiam, aut aliquem ex malevolentia condemnare.*

Tandem concludit, quod si gratiam apud Pontificem desideret invenire, mandatum studeat Apostolicum adimplere, non rediens ad Hildesemensem Ecclesiam, & ab Herbipolensi recedens. Epistola extat *lib.* 1. *Epist.* 574.

Excommunicat ipsum.

Huic mandato Pontificis non paruit Conradus; sed etiam, postquam alius de mandato Pontificis fuerat in Episcopum Hildesemensem electus & confirmatus, se præsumpsit Hildesemensem Episcopum nominare, & electum ipsum, & ejus Ecclesiam per suos fecit multipliciter molestari.

Hanc Sedis Apostolicæ injuriam dissimulare nolens Pontifex, ipsum in festo Principis Apostolorum, præsentibus Nuntiis ejus inter Missarum solemnia excommunicatum publice nuntiavit, mandans sententiam latam per Teutoniam publicari.

Decretali cap. 4. de Transl. Epist. ubi Innocentius soli Pontifici vult concessum transferre Episcopos.

Hæc habemus ex altera Epistola Innocentii Bambergensi Episcopo, & Scholastico Moguntino inscripta, *lib.* 2. *Epist.* 278. e qua desumptum fragmentum refertur in *cap.* 4. ✠ *de Translat. Episcopi*.

In hoc fragmento rursus asserit, quod *specialiter translationes Episcoporum non tam Constitutio canonica, quam Divina, ejus, sive Sedis Apostolicæ tantum potestati commisit; ut sicut* (inquit) *legitimi matrimonii vinculum, quod est inter virum & uxorem homo dissolvere nequit, Domino dicente in Evangelio: Quod Deus conjunxit, homo non separet: sic & spirituale fœdus conjugii, quod est inter Episcopum & Ecclesiam, quod in electione initiatum, ratum in confirmatione, & in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solvi non potest, qui Successor est Petri & Vicarius Jesu Christi.*

Respondet ad Conradi prætensionem de obtenta licentia a Cœlestino III.

Illud autem ex fragmento, e quo conflatum est dictum *cap.* 4. præcipue dignoscitur, quod Conradus non negaret, se ab Hildesemensi ad Herbipolensem Ecclesiam transisse; ejusque administrationi se immiscuisse; sed negabat se id sine Sedis Apostolicæ auctoritate attentasse, dicens sibi a Cœlestino III. immediato hujus Pontificis Innocentii III. Prædecessore, hanc licentiam fuisse concessam.

Respondet Pontifex: nec illa *felicis recordationis Cœlestini Prædecessoris nostri indulgentia præsumptionem ipsius* (Conradi) *excusat, sed ambitionem accusat; utpote quæ ipsum reddidit de ambitione notabilem, non auctoritatem contulit ad aliam Episcopalem Ecclesiam transeundi*. Ita clarius in Epistola, quam in fragmento exprimitur.

Duplici ex titulo hanc Cœlestini indulgentiam non suffragari Conrado sustinet Innocentius.

Quid intelligatur per majorem Ecclesiam.

Primo, quia in ea expressum erat, *quod si ad majorem vocaretur forsitan dignitatem, eam sibi liceret assumere... Unde licet forsitan aliquibus videatur* (inquit) *ut indulgentiæ occasione ipsius ad dignitatem possit transire majorem, ad parem tamen ipsi transire non licuit; cum in majori dignitate propter majorem utilitatem facilius soleat dispensari.*

Evidens est, quod Innocentius hic per *majorem* Ecclesiam intelligat, quæ in Ordine Hierarchico *major* est altera, puta Metropolitana respectu Episcopalis; atque hoc titulo prætenderit, Herbipolensem non esse *majorem* quam sit Hildesemensis, cum utraque duntaxat sit *Episcopalis*; ac proinde *paris* dignitatis, quamvis Herbipolensis longe in divitiis & dignitate temporali excederet Hildesemensem.

Num

Num majoritatem exinde desumpserit Cælestinus, dum indulgentiam concessit Conrado ad majorem Ecclesiam transeundi, nescio, hoc equidem sat certum, quod Canones præsertim Sardicenses, qui transmigrationes & Translationes de minore ad majorem Ecclesiam vehementius insectantur, nomine *majoris* Ecclesiæ intelligant, quæ *majoribus divitiis*, & *illustrioribus* titulis esset instructa; quæ propterea ardore avaritiæ, & ambitionis ardore vehementiore ambiebatur.

Atque ita *Can. XV.* Nicænum has transmigrationes improbantem intellexisse videtur S. Hieronymus *Epist.83.* ad Oceanum scribens: *in Nicæna Synodo a Patribus esse decretum, ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus transferatur, ne Virginis* pauperculæ *societate contempta, ditioris* Adulteræ *quærat amplexus*.

Et passim Canonum Commentatores per *majorem* Ecclesiam in citatis Canonibus celebriorem & ditiorem, per *minorem* vero tenuiorem & humiliorem intellexerunt; ut videri potest in Scholio *Canonis* 1. Sardicensis, *Tom. VII.*

Si itaque Cælestinus *majorem* Ecclesiam intellexerit conformiter ad Canones, merito dubitatur, num conformiter ad ejus mentem Herbipolensis non esset censenda *major* respectu Hildesemensis.

Sane quis non dicet, Ecclesiam Leodiensem licet duntaxat Episcopalem vere vocari & reputari debere *majorem* aliqua exigua Ecclesia Episcopali Italiæ, quæ ultra exiguam urbeculam aliquam, vix jurisdictionem & curam suam extendit.

Quare & dubitari potest, an hæc restrictio *majoris* Ecclesiæ ad majoritatem in Ordine Hierarchico, hic ab Innocentio non sit assumpta pro commoditate causæ, quæ nec ante hanc Decretalem a quoquam adducta legatur.

Secundo, prætendit Innocentius, quod indulgentia facta Conrado a Cælestino III. ejus translationem a vitio non purget: Quia *cum postulatio sicut & electio* (ait) *examinari soleat diligenter, & tenor* illius *indulgentiæ non solum videatur postulationis examinationem, sed personæ etiam reservare; subjungens*; dummodo nihil appareat, quod tibi de Canonicis obviet institutis, *antequam per eum postulatio examinata fuisset, cui fuerat facienda, nulla debuerat ratione transire*.

Verum habita facultate transeundi ad *majorem* Ecclesiam, postulatio sicut & electio ob prædictam clausulam indulgentiæ insertam, æquivalentem huic: *dummodo nullum obstet Canonicum impedimentum*; non a Pontifice examinanda erat; sed sufficiebat eam examinari a proximo Superiore, cui de jure communi Confirmatio electionis competit, puta Metropolitano; uti hic annotarunt Innocentius IV. & Joannes Andreas, deinde nec hæc ratio Innocentii concludens apparet.

Conradus se tandem submittit.

Cum tamen Conradus videret Innocentium Pontificem his rationibus & responsis nullatenus moveri, atque omnes passim contra se armari, suamque communionem vitari ob evibratas in se sententias excommunicationis & depositionis, conatus est per Episcopos & Optimates Innocentium flectere, sed frustra.

Tandem tædio affectus se subjecit, ac proprium recognovit excessum, primo coram Magdeburgensis, ac deinde coram Moguntino Archiepiscopis, multisque aliis juramento firmavit, quod mandatis obediret Apostolicis.

Immo tandem ipse *personaliter* ad Apostolicam Sedem accessit, *in multa contritione cordis, & humilitate corporis* absolutionis Beneficium implorans; quod & obtinuit, atque, consentiente Pontifice, rursus ad Herbipolensem Ecclesiam a Capitulo postulatus fuit, postquam sponte utramque Ecclesiam Hildesemensem & Herbipolensem dimisisset; uti latius describitur in Gestis Innocentii III. *num.* 44.

Post hanc factam gratiam, Epistolam scripsit Pontifex ad Capitulum Herbipolense, quæ hodie integra inter editas hujus Pontificis Epistolas non reperitur, sed ejus duo fragmenta reperiuntur in tertia Decretalium Collectione apud Antonium Augustinum, & in aliquibus recisa a Raymundo relata sunt ex dicta Collectione in *cap.* 5. ⁊ *de Majorit. & obed.* & in *cap.* 5. ⁊ *de Clerico excomm. minist.*

Cap. 5. ⁊ de Major. & obed. melior obedientia quam victima.

Ex priori fragmento, prout in veteri Collectione extat, intelligitur, quod Conradus coram Pontifice in sui facti purgationem allegaverit se *munitiones & oppida Herbipolensis Ecclesiæ in utilitatem ejusdem Ecclesiæ tenuisse, ne si ad alios manus forsitan devenissent, non esset, qui eam postmodum liberasset*. Sed (respondit hic Pontifex) *cum spiritualia sint temporalibus digniora & obedientia melior sit quam victima, & auscultare magis, quam adipem arietum offerre, non debuerat Hildesemensis Episcopus pro temporali commodo inobedientiæ notam incurrere, & Apostolicis jussionibus contraire*.

An laudandum sit, quod Pontifex verba Scripturæ sanctæ, quibus exprimitur obedientia, quam creatura debet supremo Creatori & Moderatori, applicet ad obedientiam, quam sibi ab Episcopis, & reliquis Christi fidelibus debitam credebat, merito dubitatur.

Conradus non reveretur excommunicationem.

Ex altero fragmento habemus, quod Conradus *quondam Hildesemensis Episcopus* Imperialis aulæ Cancellarius ob transitum ab Hildesemensi ad Herbipolensem Ecclesiam, per Magdeburgensem Archiepiscopum de mandato Pontificis fuerit excommunicatus; quodque post hanc excommunicationem Divina Officia etiam *solemniter* celebraverit; & in sui excusationem in præsentia Pontificis constitutus allegaverit, *quod, cum dictus Magdeburgensis non esset Ordinarius Judex ejus, non crediderat, quod monitione non præmissa, auctoritate delegata posset procedere contra ipsum, aut sententiam in eum aliquam promulgare. Unde, cum nec ante factum, monitorias, nec post, Litteras aliquas ab ipso accepisset, peccare non credidit, si Divina Officia quantumcumque solemniter celebravit, præsertim cum ei nisi per famam de sententia contra eum prolata constaret*.

In dubiis pars tutior eligenda.

Agnoscit quidem Pontifex, quod *in hoc non videatur omnino culpabilis extitisse: quia tamen* (inquit) *in dubiis via est eligenda tutior, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius se abstinere, quam Sacramenta Ecclesiastica pertractare*.

Notent hic Theologi, assumptam ac probatam ab Innocentio III. Regulam lumine naturali notissimam, *in dubiis viam esse eligendam tutiorem* totius probabilismi eversivam, uti latius ostendi in speciali *Dissertatione* ad dictam Regulam, extat ea Dissertatio Tomo VI. hujus editionis.

Docet denique hoc postremum fragmentum, Conradum in præsentia Pontificis agnovisse, quod etiam *postquam se novit excommunicatum a* Pontifice, *omnia Divina sibi fecit Officia celebrari, & Fidelium communioni ingessit se frequenter*.

At in hujus facti excusationem asserebat, *id non in contemptum Sedis Apostolicæ, vel etiam tanti Sacramenti, sed sub spe veniæ ..... se fecisse, ne videlicet induresceret amplius, & in Divinis ejus animus diutius protervirèt, vel prosterneretur, si nunquam Divinis Officiis interesset: licet in diebus solemniter se nunquam celebrationi Divinorum ingesserit, & cum paucis in angulo alicujus Ecclesiæ occulte, non festivis diebus Divina sibi fecerit interdum Officia celebrari*.

Hanc excusationem tanquam plane frivolam & infundatam rejicit Pontifex, immo quod dicat, id se *sub spe veniæ* fecisse, *potius contra eum facere, quam pro eo*, asserit, *cum sub fiducia Pœnitentiæ non debuerat deliquisse*.

Conradus petit misericordiam.

Cum autem omni cum humilitate ac submissione misericordiam petiisset, *cum eo misericordiam facientes*, inquit, *pœnam, quam Canon minatur his, qui post excommunicationem Divina præsumpserint Officia celebrare, vel se celebrationi ingesserint Divinorum, ei non duximus infligendam*.

Conradus trucidatur.

Hæc tum ex Epistolis, tum Decretalibus, atque Gestis Innocentii de hac historia habemus, e quibus habemus quoque, hunc Conradum tandem confirmatum fuisse Episcopum Herbipolensem, cumque postquam quatuor annis eam Ecclesiam rexisset, *in publica civitatis Herbipolensis strata crudeliter occisum esse*, ut testatur, post Abbatem Urspergensem, Joannes Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1202. qui & ibidem exhibet integras Bullas Innocentii III. quibus continetur per plures distincta articulos Pœnitentia injuncta illius nefariæ cædis perpetratoribus, postquam eam Romæ *personaliter* per biennium sollicitaverant.

DECRETALES.

Contra Electionem Hugonis Episcopi Autissiodorensis in Archiep. Senonensem tempore interdicti Regni Franciæ sub Philippo Augusto. Cap. *Ad hæc* 1. & Cap. *Gratum* 2. ⁊ de Postulat. Prælat. Cap. *Novit* 7. ⁊ de Officio Legati, & Cap. *Novit.* 43. ⁊ de Appellat.

OBSERVATIONES.

Decretales hæ Innocentii III. ac præsertim illa, quæ refertur in *cap.* 1. ⁊ *de Postulat. Prælat.* plura continet, quæ (ut etiam observat Franciscus Florens) vix intelligi possunt, nisi historiæ explicatione diligenti adhibita, quæ tum ex Gestis & Epistolis Innocentii III. tum ex auctoribus coætaneis repetenda est.

Rex Philippus conjugium suum cum Ingeburge nullum declarari per quosdam Episcopos.

Itaque sub finem sæculi XII. Philippus Augustus Rex Franciæ defuncta prima uxore filia Balduini Comitis Hannoniæ, duxit uxorem Ingeburgem Sororem Canuti Regis Danorum. At vix matrimonio contracto, uxor hæc Regi displicere cœpit, statimque de divortio, & Matrimonii hujus nullitate tractari cœptum est: tum ob consanguinitatem, qua hæc Ingeburges dicebatur primam uxorem ipsius Philippi attingere in *quarto* vel *quinto* gradu consanguinitatis, & consequenter eodem gradu affinitatis Philippum, tum ob impedimentum *impotentiæ*: uti constat ex Gestis Innocentii n. 48. & *Ep* 48. *l.* 5. in qua Pontifex vult audiri testes super *maleficio*, quod ad impotentiæ impedimentum evidenter refertur.

Convocatis itaque Archiepiscopo Rhemensi, & aliis quibusdam Episcopis *coram eis accusatum est Matrimonium, & affinitate per quosdam testes incontinenti jurata, mox idem Archiepiscopus sententiam divortii promulgavit: quæ cum Reginæ per quemdam exponeretur interpretem, illa ultra quam dici posset admirans, flens & ejulans exclamavit*: mala Francia, mala Francia, *& adjecit* Roma, Roma, *non enim aliter noverat gallicis verbis talem exprobrare sententiam, aut Sedem Apostolicam appellare*.

Ita Gesta Innocentii n. 49. adduntque: „ Protinus „ ex-

„ ergo Rex illam e Regno Francorum emisit, & in „ quodam Cœnobio Monialium extra Regni fines fecit „ utcumque deponi.

Rigordus autem in vita hujus Philippi ad annum 1193. scribit, quod „ Regina Ingeburges ad Danos redire vo„ lens, in partibus Galliarum in locis Religiosis mane„ re decreverit, malens continentiam conjugalem cum „ orationibus toto tempore vitæ suæ servare, quam „ alteri juncta, prima Matrimonii fœdera maculare „.

Rex Danorum queritur apud Cœlestinum III, qui primum contra divortium ferventior, post tepidior fuit.

Interim Rex Danorum frater Ingeburgis de prædicta divortii sententia conquestus fuit per suos Legatos apud Cœlestinum III. Papam; postquam intellexit Philippum aliam duxisse uxorem.

„ Cœlestinus autem ad has querelas anno 1196. misit „ Legatos suos in Franciam, Melchiorem scilicet Pres„ byterum Cardinalem, & Cencium Subdiaconum, qui „ Parisios venientes, Concilium convocaverunt de re„ formando Matrimonio inter Philippum Regem & uxo„ rem ejus Ingeburgem; sed quia facti sunt *Canes muti* „ non valentes latrare, timentes pelli suæ, nihil ad „ perfectum deduxerunt „. Hæc ex Rigordo apud Labbæum tomo 10. Concil. *Col.* 1800. ibi & nota Cossartii consulenda.

Gesta Innocentii III. *num.* 50. asserunt, Cœlestinum Papam prædictam „ sententiam divortii auctoritate Apo„ stolica irritasse; atque interdixisse Regi per Nun„ tios suos, ne aliam sibi præsumere copulare „.

Verum adjungunt, quod „ quanto idem Papa fer„ ventior circa hoc apparuit in principio, tanto tepi„ dior inventus in fine; quia licet Rex Danorum Ger„ manus frater ipsius Reginæ per honorabiles Nuntios „ imploraret, ut compelleret Regem Francorum ad re„ cipiendam eamdem Reginam Sororem suam, quam „ injuste dimiserat, sicut Juris ratio postulabat, num„ quam tamen apud eum hoc potuit obtinere, quin „ etiam toleravit, ut idem Rex, post interdictum „ ipsius, aliam Ducis Meraniæ, puellam utique pul„ chram nimis, non sine multo scandalo superduceret, „ & teneret „.

Innocentius III. vult cogi Philippum ad recipiendam Ingeburgem.

Itaque negotii hujus perfectio reservata est Innocentio, immediato Cœlestini III. successori, qui anno 1199. in Galliam misit Petrum Capuanum *Sanctæ Mariæ in via lata* Diaconum Cardinalem „ ut Philippum Regem „ Francorum ad dimittendum superinductam, & reci„ piendam propriam uxorem, quam injuste dimiserat, „ commoneret & cogeret, si necessitas postularet „. Citata Innocentii Gesta *num.* 47.

Interea ipse Innocentius tum „ per Episcopum Pa„ risiensem, tum per Litteras suas sæpius monuit Re„ gem, ut superinductam dimitteret, & dimissam re„ ciperet, Juris ei licentia non negata, quo minus fa„ cta restitutione postmodum audiretur, si quid duce„ ret proponendum „. Sed frustra, ut dicta Gesta testantur, & scribit ipse Pontifex ad prædictum Petrum Legatum suum, *Lib.* 1. *Epist.* 347. eidem districte præcipiens: „ ut nisi dictus Rex intra mensem post com„ monitionem tuam (ait) prædictam Reginam in gra„ tiam receperit conjugalem, & honore debito per„ tractarit, ex tunc totam terram ejus appellatione „ postposita, subjicias interdicto, ita quod præter „ baptisma parvulorum, & Pœnitentias morientium, „ nullum in ea Divinum Officium celebretur „.

Tota terra Regis *sub interdicto* constituta.

Significat quoque eidem suo Legato se „ Universis „ Ecclesiarum Prælatis constitutis in terra dicti Regis „ in virtute Spiritus sancti districte præcipisse, ut cum „ in terram Regis ejusdem *Interdicti* sententiam pro„ mulgarit, eam, appellatione remota, observent, & per „ suos faciant Provincias, Diœceses, & Ecclesias ob„ servari „.

Itaque dictus Legatus Concilium convocavit Archiepiscoporum, Episcoporum, & Abbatum apud Divionem, sententiam *Interdicti* promulgare intendens, quod præsentiens Rex Philippus, per Nuntios fecit ad Sedem Apostolicam appellari.

Legatus quidem existimabat huic appellationi non esse deferendum; nihilominus voluit Interdicti promulgationem ad tempus differre, *quatenus alibi mandatum Apostolicum commodius adimpleret*.

Exiguo itaque intervallo, idem Legatus apud Viennam, multis Archiepiscopis convocatis, inter quos quidam de Regno Franciæ fuere præsentes, Interdicti sententiam juxta præscriptum Apostolicum in totam terram Regis Philippi promulgavit; mandans per Litteras Universis Ecclesiarum Prælatis in terra Regis Franciæ constitutis, ut ipsi eam observarent, & per Litteras suas observari facerent: addens, quod si forsan „ Episcoporum aliqui contra eam præsumerent, scirent „ se ab Officio Pontificali suspensos. Cæteris vero cu„ juscumque dignitatis vel Ordinis Officiorum & Be„ neficiorum administratione penitus interdicit „.

Interdictum alii servant, alii non servant.

Quidam Prælatorum sententiam Interdicti religiose & indilate observarunt: alii vero distulerunt observare sententiam, inter quos & erat Episcopus *Autissiodorensis*.

Hi „ Nuntios suos ad Sedem Apostolicam destinantes, per quas rationes suas non observantiæ exponere Pontifici volebant, promittentes, quod illis expositis, „ si demum placeret Pontifici, sententiam observarent „.

Hæc latius ex Gestis Innocentii III. aliisque Historicis recitantur *tomo* 11. *Conciliorum generalium*, *Col.* 11. *& seqq.* ostenditurque nonnullos errare, confundendo duo prædicta Concilia apud Divionem, & apud Viennam diverso tempore celebrata.

Rex autem hæc audiens in tantam indignationem excanduit, ut Episcopos & alios Clericos, qui primo servaverunt Interdictum, ab Ecclesiis suis faceret violenter expelli, & bona omnia occupari: e contrario Innocentius excanduit in Episcopos, qui interdictum non servaverunt, excusationes eorum ut frivolas rejiciens, & præcipiens, ut sententiam interdicti & ipsi servarent.

Tempore Interdicti eligitur Hugo Episcopus Autissiodorensis in Archiep. Senonensem, assentiente Rege.

Porro contigit, durante hoc interdicto, vacare Metropolim Senonensem, atque ad eam post varias inter Canonicos concertationes, *Autissiodorensem* Episcopum ab universo Capitulo unanimiter eligi, Rege suum præbente assensum: ad quam electionem & vacationem spectat Decretalis Innocentii III. integra in tertia Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum, & apud Gregorium IX. in aliqua sui parte mutilata in dicto *cap.* 1. *de Postulatione*.

Decretalis cap. 1. de Postulat. contra hanc electionem.

In hac Decretali narratur, quod, mortuo Senonensi Archiepiscopo, Rex Philippus *vix digne celebratis exequiis* . . . , *injuste commotus, possessiones ipsius tam ad mensam Archiepiscopi, quam Canonicorum pertinentes* . . . *occupavit, & personas etiam, quæ de mandato Pontificis suspenderant organa sua*, id est servaverant interdictum, *compulit exulare*.

Præterea dicitur, quod Canonici Senonenses electionem factam de Episcopo Autissiodorensi, quia ob non servatum *Interdictum* Regi gratus, & Pontifici ingratus erat, per Nuntios suos Pontifici exposuerint, *petentes ut faciendæ translationi* ab Autissiodorensi ad Senonensem Ecclesiam *pium* præberet *assensum*.

Quod Hugo non servasset interdictum.

Cum vero in confesso esset Autissiodorensem Episcopum interdictum non servasse, *ejusdem* . . . *inobedientiam* attendens Pontifex, *ne inobedientia prodesse videretur humilibus, si contumacibus contemptus non obesset, postulationem hujusmodi non propter postulantem Ecclesiam, sed propter postulatam personam* repulit *ut indignam*.

Plura tum a Deputatis Capituli Senonensis, tum ex parte Regis proponebantur, quibus suadere conabantur hoc interdictum non debuisse servari, saltem in Diœcesi Autissiodorensi.

Hugo prætendit se non debuisse interdictum servare.

Primo Episcopum hunc interdicti sententiam non debuisse servare; eo quod *ad ejus notitiam nec per Litteras* Pontificis, *nec per Cardinalis tunc Apostolicæ Sedis Legati, qui eamdem sententiam promulgarat, nec per deputati ad hoc executoris mandatum, vel Litteras pervenisset*.

Huic exceptioni in hac Decretali respondet Pontifex sufficere, quod dictus *Cardinalis sententiam interdicti præsentibus multis* . . . . *publice promulgavit: & eadem* . . . . *sententia in Regno Francorum* . . . *a multis publice cœperit observari: nec sit necessarium, cum Constitutio solemniter editur, aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum, vel Litteras inculcare: sed id solum sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publice promulgatam*.

Quænam publicatio requiratur, ut interdictum debeat servari?

In confirmationem sui asserti adducit, quod *& contra quosdam, qui Sardicense Concilium non servabant, tamquam illud non habuerint, aut perceperint, Canonica tradat auctoritas, quod eis non facile facultas credendi tribuitur: cum idem penes illos in suis regionibus actum fuerit & receptum*.

Per *Canonicam auctoritatem* hic intelligit Innocentius (ut & Glossa notat) *Canonem finalem dist.* 16. apud Gratianum sumptum ex *Epistola* 6. Nicolai I. ad Photium, qua probare vult, quod verisimile non sit *Sardicense* Concilium apud Græcos non fuisse hactenus notum, quemadmodum Photius contendebat.

Sed id nihil aut parum ad præsentem quæstionem facere videtur, qua quærebatur, num sufficeret, sententiam interdicti in aliquo loco publice editam & promulgatam fuisse? ut obligatio ejusdem, se quoque extendat ad Diœceses, in quibus promulgatio facta non fuit: quod revera hodie nemo facile admitteret sufficere.

Neque Patres Sardicenses credidisse, sua statuta per publicam ac solemnem publicationem *Sardicæ* factam, ubique obligare, sufficienter indicarunt in epistola Synodica ad Julium Papam, scribentes: „ Tua autem „ excellens prudentia disponere debet, ut per tua scri„ pta, qui in Sicilia, qui in Sardinia, & in Italia „ sunt fratres nostri, quæ acta sunt, & quæ definita „ cognoscant. „ *Tomo II. Concil. general. col.* 662. *Edit. Labb.*

2. Prætendit Hugo Autissiodorensem Diœcesim non esse in Terra Regis Franciæ.

Secundo prætendebatur, Autissiodorensem Episcopum sententia interdicti non fuisse ligatum, eo quod Pontifex duntaxat mandasset Legato, *totam terram* Philippi Regis Francorum *Interdicto* subjicere, in *Autissiodorensi* autem *Diœcesi Rex ipse terram propriam non haberet*, & agnoscit quidem Pontifex, quod Rex in dicta Diœcesi *terram propriam non haberet*, quandoque ipse *terram totam Regis ipsius subjici* mandasset *Interdicto*: at respon-

respondet, quod *Cardinalis Legatus*, *interpretatus* ejus *mandatum*, *in terram illam sententiam promulgavit*, *quæ Regi tunc temporis adhærebat*.

Sed nonne merito credere poterant Episcopi, quod Legatus fines mandati & legationis excessisset, cum terra Regi adhærens, & ad alium (scilicet Petrum Comitem Autissiodorensem, de quo in *cap.* ij *de Officio Jud. Deleg.*) spectans, nequeat dici *terra Regis*, præsertim in materia pœnali?

Præterea sententiæ interdicti objiciebatur. 1. quod Rex habuisset Cardinalem *suspectum*. 2. quod *post appellationem ad Sedem Apostolicam interpositam*, dictam promulgasset sententiam. 3. quod *extra fines Regni Francorum*, *in terram Regis*, *Interdicti sententiam promulgasset*.

Super his scripsit Pontifex Decretalem ad Regem Francorum, cujus fragmenta extant in tertia Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum, & in parte decisa relata sunt in *c.* 7. ij *de Officio Legati* & in *c.* 43. ij *de Appellat.*

3. Quod Interdictum fuisset promulgatum a Legato Pontificis existente extra Regnum.

In primo fragmento tertiæ objectioni de promulgatione extra fines Regni Francorum: respondet Innocentius, *quod etsi fines Regni Francorum exierat*, *nondum tamen fuerat terminos suæ Legationis egressus*, *cum non solum* (ait) *in Regno Francorum*, *sed in Viennensi*, *Lugdunensi*, *& Bisuntina Provinciis injunctam sibi a nobis Legationis sollicitudinem suscepisset*.

Num hoc responsum, etiamnum hodie admitteret Rex Galliæ, ejusve ministri, dubito. Videri possunt quæ dixi in *Tractatu de promulgatione legum Eccles. parte* 1, *cap.* 1. & 2. *Tom. IX.* hujus editionis inserto.

Alterum fragmentum in *c.* 43. ij *de Appellat.* exhibet responsum ad binas alias objectiones.

4. Quod interjecta appellatione, interdictum pronunciatum esset.

Ad eam de interjecta appellatione respondet, quod Legatus non fuerit sententiæ illius *dictator* seu auctor, *sed verius executor*, *cum igitur secundum jus ab executoribus appellari non possit*, *nisi forsan modum excederent in exequendo*, consequenter appellationi *ab eo interpositæ non fuerat deferendum*: præsertim cum ipsi ob id etiam mandati executio injuncta esset, *appellatione remota*. An autem Legatus modum in exequendo non excessisset, non sine fundamento dubitabatur, ut supra notavimus.

5. Quod Legatus fuisset suspectus.

Simili modo solvit objectionem de *suspectatione*, quod *licet credat*, Legatum fuisse *merito* Regi *suspectum*, *non tamen*, *etsi fuisset* suspectus, *ab eo desistere debuisset*, *ad quod non proprio motu*, *sed nostro potius*, inquit, *præcepto processit*.

Verum cum non simpliciter Interdicti promulgatio Legato fuisset injuncta, sed conditionate, *nisi Rex infra mensem post commotionem ejus*, *Reginam dimissam in gratiam receperit conjugalem*, *& honore debito pertractarit*; non immerito dubitari potest, an *meri* Executoris partes Legatus obierit; & an Jura de similibus Executoribus loquentia huic recte fuerint applicata.

Innocentius defendit actum sui Legati.

Hoc evidens est Innocentium voluisse omni modo sententiam sui Legati justificare, multumque propterea favisse iis, qui sententiæ illi sine hæsitatione obtemperarunt; e contrario autem adversatum fuisse iis, qui sententiæ huic judicarunt non obtemperandum; etiam illis, qui duntaxat ad tempus, nimirum quoadusque rationes non deferendi Pontifici exposuissent, & ab eo responsum obtinuissent; uti significatur in citato *cap.* 1. *de Postulat.* & apertius refertur in Gestis Innocentii *num.* 52. in verbis: *sed promittebant*, *quod illis* (rationibus non parendi) *expositis*, *si dominum placeret summo Pontifici*, *sententiam observarent*.

Cum autem Canonici Senonenses essent ex illis, qui sententiæ se subjecerant, & Interdictum servaverant, Innocentius eis etiam favoris aliquid impartiri volens, *ipsis de solita Sedis Apostolicæ benignitate concessit*, *ut sibi per postulationem idoneam*, *vel electionem Canonicam de persona congrua consulant*: *licet vos ea potestate* (ait) *non immerito privare possemus*, *eo quod permissa vobis facile abusi fuistis potestate*, *quia hominem postulastis*, *qui sententiam Interdicti contempserat servare*.

Rege Ingeburgi reconciliato, Interdictum sublatum.

Post hæc in Galliam missus fuit ab Innocentio Octavianus Ostiensis Episcopus, eidem forma præscripta, qua in hoc negotio procederet; uti latius in Gestis Innocentii *n.* 54. describitur, narraturque, quomodo tandem inductus fuerit Rex „ ut Reginam Ingeburgem
„ reciperet, faciens in animam suam juramento firmari, quod honorifice eam ut Reginam tractaret, &
„ absque judicio Ecclesiæ non dimitteret. Et sic (inquiunt Gesta) ipse Legatus sententiam Interdicti,
„ quæ per octo menses duraverat, relaxavit cum multo gaudio & applausu. „

Canonici Senonenses, plures eligunt iterum Hugonem, pauciores Petrum de Corbolio olim Magistrum Innocentii.

Interdicto sublato, cœperunt Canonici Senonenses deliberare de nova postulatione vel electione Archiepiscopi juxta potestatem sibi a Pontifice factam.

Maxima autem Canonicorum pars denuo Hugonem Episcopum Autissiodorensem postulavit; pauci vero Petrum de Corbolio olim Innocentii III. in Universitate Parisiensi Magistrum, & nunc Cameracensem Episcopum; uti constat ex Epistola Innocentii prædicto Ostiensi Episcopo Sedis Apostolicæ Legato inscripta, quæ extat in tertia Decretalium Collectione, & quibusdam recisis in citato *c.* 2. ij *de Postulat. Prælat.*

Pontifex præfert Petrum de Corbolio.

Ex hac Decretali habemus, quod dictus Legatus faverit Episcopo Cameracensi, ejusque postulationem licet a paucioribus factam, probaverit: & ad paucorum Canonicorum, qui eum postularant, instantiam in Pastorem Archiepiscopum Senonensis Ecclesiæ auctoritate fretus Apostolica providerit.

Innocentius III. qui Autissiodorensi Episcopo adversabatur, quia sententiam Interdicti non servaverat, & Cameracensi, qui ipsius aliquando Magister fuerat, impense favebat, ostendit in hac Decretali, admodum sibi gratum fuisse, quod Legatus ad promotionem Cameracensis Episcopi ad Archiepiscopatum Senonensem *prudenter & efficaciter attenderit*.

Ex eadem Decretali intelligimus, fundamentum confirmandi postulationem a paucis Canonicis factam, fuisse, quod hi, qui *Autissiodorensem* rursus postularant, & ita postulationem priorem auctoritate Apostolica cassatam, *quodammodo revocare voluissent*, *eligendi privilegium amisissent*, *quia concessa sibi ex Apostolicæ Sedis benignitate abuterentur temere potestate*, *ac ideo ad alios licet pauciores numero*, *quantum tamen ad hoc pertinet*, *consilio saniores*, *eligendi vel postulandi devoluta esset licentia*.

An sat solida esset hæc ratio privandi dictos Canonicos suffragio eligendi, merito dubitari posse ex antedictis patet. Sed tamen Innocentius, hanc a Legato suo factam promotionem præsenti Decretali auctoritate Apostolica confirmans, dictum Petrum de Corbolio a sollicitudine Ecclesiæ Cameracensis reddidit absolutum.

Quin hic impense Innocentius faverit Petro de Corbolio, & adversatus sit Hugoni Autissiodorensi a majore parte Capituli Senonensis, post sublatum Interdictum postulato, dubitari nequit; & cum jam aliqualis pax inter Innocentium & Regem Franciæ facta esset, etiam Rex huic promotioni in gratiam Pontificis consensit; uti notatur in Chronico Autissiodorensi ad annum 1220. „ Legatus Petrum de Corbolio, qui litte-
„ raturæ sæcularis & Theologiæ prærogativa famosus,
„ in Scholarum regimine, Parisiis diu claruerat, & de
„ Cathedra ad Cameracensis Ecclesiæ Cathedram nuper
„ assumptus fuerat; tam de *assensu Regis*, quam Domini Papæ, Clero licet præter paucos invito, in
„ Senonensem Ecclesiam inthronizat. „

DECRETALES

Circa Postulationem Archiepiscopi Colocensis in Archiepiscopum Strigoniensem Hungariæ Primatem. Cap. *Bonæ memoriæ* 4. & Cap. *Postulationem* 5. ij de Postulat. Prælat.

OBSERVATIONES.

Postulatus hæc Innocentio III. præsentatus; eidemque Suffraganei Strigonienses se opponunt.

DUÆ occurrunt Innocentii Decretales concernentes postulationem sive electionem novi Archiepiscopi Strigoniensis, quæ referuntur in tertia Decretalium Collectione, & aliquibus recisis, extant in *cap.* 4. & 5. ij *de Postulat. Prælat.* & singularia quædam merito notanda continent.

Itaque defuncto Guillelmo Strigoniensi Archiepiscopo (hic est Primas Hungariæ, Regemque *coronare solitus* ut nos docet Innocentius III. *lib.* 14. *Epist.* 104.) Canonici Strigonienses unanimi suffragio postularunt Archiepiscopum Colocensem, postulationemque Innocentio III. probandam & confirmandam præsentarunt. Id intelligentes Episcopi Suffraganei Archiepiscopi Strigoniensis videlicet Quinque-ecclesiensis, & quidam alii dictæ Postulationi se opposuerunt, *asserentes*, *quod*, *eis contemptis*, *qui jus habebant* cum Canonicis Strigoniensibus *eligendi*, *postulatio illa fuisset attenta*; at Nuntii Capituli Strigoniensis reponebant; *quod super præficiendo* Ecclesiæ Strigoniensi *Pontifice de gratia multoties Suffraganeorum fuerat requisitus assensus*, *sed ipsi consilium denegassent*.

Cumque plura hinc & inde allegarentur, præcipit Innocentius, ut si utraque pars in sua persisteret sententia, *per Procuratores* suos *ad Sedem Apostolicam* accederet, quia sibi de propositis non constabat.

Addit, quod si Episcopis contradicentibus, Canonici de Jure suo diffiderent, *aliam personam idoneam* sibi providerent in *Pastorem*.

Interea postulatur Quinque-ecclesiensis.

Cæterum priusquam hoc mandatum Capitulo Strigoniensi innotuisset, quidam ex Canonicis, *a postulatione* Archiepiscopi Colocensis jam Pontifici præsentata *recedentes prædictum Quinque-ecclesiensem Episcopum in Archiepiscopum* Strigoniensem *postulaverunt* (quibus *nullus Suffraganeorum assensit*, *excepto duntaxat Episcopo Vitriensi*) ut habetur in parte recisa.

Hanc postulationem rejicit Pontifex.

Ex hac parte recisa insuper habemus, quod *Andreas* Dux nomine Nepotis sui Regis Ungariæ pro dicto Quinque-ecclesiensi transferendo ad Strigoniensem Metropolim, per litteras supplicaverit Pontifici, licet prius ejusdem Nepotis nomine, cujus tutelam & Regni curam frater defunctus ipsi commiserat, *precum suarum primitias ad* Pontificem *pro prædicti Colocensis postulatione* transmisisset.

Pontifex hanc Quinque-ecclesiensis postulationem non ad-

admisit, tum quod *in multa discordia* Suffraganeorum & Canonicorum; tum quod *contra formam mandati* sui facta esset: mandavitque Canonicis, *ut ad providendum* sibi *Pastorem idoneum per electionem Canonicam, vel postulationem concordem (requisito Suffraganeorum assensu, si esset de antiqua & approbata consuetudine requirendus) procedere* curent; *alioquin* ipse provideret *Ecclesiæ viduatæ*.

Denuo postulatur Colocensis.

Priusquam autem hoc posterius mandatum ad Capitulum pervenisset, Canonici *innitentes Mandato priori, Suffraganeos, præter Quinque-ecclesiensem, ad concordiam* revocarunt, consentientes in postulationem *Colocensis, salvo jure suo imposterum, cui propter afflictionem & necessitatem Strigoniensi Ecclesiæ supersedebant*, atque per litteras *humiliter rogaverunt* Pontificem, ut *si non placeret ei electionem factam de Quinque ecclesiensi Episcopo admittere, postulationem alterius sine præjudicio juris suppliciter exorabant*.

At postmodum, recepto jam dicto *posteriori* Mandato, rursus discordia exorta est. Viso enim hoc mandato, Canonici Strigonienses, qui ab initio Colocensem postularant, de *novo* postulationem ejus revocarunt: sed quidam consentire noluerunt, adhærentes Quinque-ecclesiensi.

Contentio Eligentium.

Hi ergo a reliquis recedentes, simul convenerunt; & *cæteros*, qui Colocensem postulaverant, *ad Capitulum convocarunt ad postulationem concordem, vel electionem Canonicam juxta mandatum Apostolicum procedere cupientes; sed illis nolentibus convenire; prædictum Quinque-ecclesiensem denuo postularunt*, prætendentes penes se tantum remansisse facultatem liberam eligendi, quia reliqui jus suum prosequi negligebant.

Pontifex, auditis partibus, postulationem Colocensis probat.

Pontifex, audita hac nova discordia, scripsit Capitulo Strigoniensi, quod *licet per postulationem hujusmodi nullum jus sit alicui acquisitum, ideoque sine præjudicio alicujus posset postulationem repellere memoratam, tamen de speciali gratia* Canonicis consulere volens, duxit *providendum, quod per Procuratores idoneos, ad omnia sufficienter instructos, suo se conspectui* præsentent, *quatenus utraque parte præsente, quod justum fuerit* decernat. Fragmentum hujus Epistolæ conficit *cap.* 5. ẍ *de Postulat.*

Procuratores utrimque Romam missi, coram Pontifice auditi fuerunt, quorum tandem rationibus pro postulatione utrimque auditis, Pontifex postulationem Archiepiscopi Colocensis probavit; eumque *a vinculo, quo tenebatur Colocensi Ecclesiæ*, absolvens, *ad Metropolim Strigoniensem* transfert, *& ei licentiam* tribuit *transeundi*: promittens *pallium ei ad nomen & usum ejusdem Ecclesiæ* se transmissurum.

Quod accessione Suffraganeorum concors effecta fuisset.

Inductus autem fuit Pontifex in hanc sententiam, in primis, quod hæc postulatio visa esset *concorditer* facta; quia licet prius facta esset in *discordia* dissentientibus Suffraganeis, tamen Canonici innitentes prioribus litteris Pontificis, Suffraganeos ad *concordiam* revocarunt, sive effecerunt, ut Suffraganei postulationi Canonicorum de persona Archiepiscopi Colocensis accesserint, adeoque saltem ex post facto concordem effecerunt.

Hinc concludunt Canonistæ, quod accessus eorum, qui jus habent eligendi, possit postulationem reddere *concordem*; quemadmodum in electione contemptus Canonicorum vocandorum non vitiat electionem, si postea electioni accesserint. *Cap. Quod sicut* ẍ *de Elect.*

Quod a postulatione Pontifici Romano præsentata recedi non possit.

Quod autem, facta prima postulatione Archiepiscopi Colocensis, *unanimi* Canonicorum suffragio, quidam ex iis facta postulatione postmodum recesserint, & Quinque-ecclesiensem postulaverint, priori postulationi non obstare dicit Pontifex, eo quod recesserint, postquam hæc postulatio eorum nomine *præsentata* esset Pontifici: ideoque eo tempore, quo ab ea amplius recedere non possent. Si enim (ait) *postquam postulatio suprascriptionibus Postulantium roboratur & præsentatur Pontifici approbanda, possent ab ea recedere Postulantes, nobis frequenter illuderetur, & judicium nostrum ex eorum pendere arbitrio videretur*.

Ex hoc responso Pontificis conclusere communiter Canonistæ, quod postulantes non possint variare, & a postulatione recedere, dum hæc semel Pontifici fuerit præsentata, uti in Commentario ad hunc textum adstruit Emmanuel Gonzales.

Quod discordibus postulantibus, Papæ sit Ecclesiæ viduatæ providere.

Quamvis autem Postulantes a postulatione sic præsentata nequeant recedere, Pontifex tamen postulationem hujusmodi in *discordia* factam admittere non debuit: quia etiam quando aliquis ab aliis *unanimiter* postulatur, admittere postulationem non tenetur, cum in admissione postulationis *non tam ex justitia, quam gratia moveatur*, ut scribit idem Pontifex in *cap.* 3. ẍ *de Postulat.*

In præsenti autem Decretali scribit, quod *neutra postulatio esset approbanda, & juxta tenorem posterioris Rescripti ad* ipsum *de cætero Strigoniensis Ecclesiæ provisio* spectaret: quia hoc Rescripto significarat, ut si *concorditer* Strigoniensi Ecclesiæ non providerent, ipsemet *Ecclesiæ viduatæ* provideret.

Hinc creditum est a variis Canonistis, quod dum Postulantes circa personam non conveniunt, Pontifex sua auctoritate possit Ecclesiæ de Prælato providere.

In hac vero specie maluit Pontifex postulationem Colocensis probare; *quia non plenam de personis illius Regni* Hungarici *notitiam* habens, *non poterat, salva conscientia, eidem Ecclesiæ in alia persona, quæ de Regno Hungariæ originem duceret, congrue providere*.

Quod Quinque-ecclesiensis esset alienigena.

Et quamvis *honestius* ipsi Pontifici videretur, si *Suffraganeus ad Metropolim suam accederet* (qualis erat Quinque-ecclesiensis respectu Metropolis Strigoniensis) *quam Archiepiscopus ad Metropolim transferretur, partem tamen* (ait) *eligimus potiorem*, probando postulationem Archiepiscopi Colocensis ad Metropolim Strigoniensem, quia nimirum nollet huic Metropoli præficere alienum: „ id est (uti hic notat eruditus Altesserra) peregrinum seu alienigenam, ne injuriam faceret indigenis, & vis inferretur legibus Regni Hungarici, quibus alienigenæ seu advenæ a dignitatibus, & aliis Beneficiis Ecclesiasticis arcebantur; uti ex hac Decretali colligunt Doctores, & in plerisque aliis Regnis servatur. "

Forte etiam quod hic aliquando de crimine accusatus fuisset.

Forsitan maluit Pontifex admittere postulationem Colocensis; quam Quinque-ecclesiensis Episcopi, quod hic aliquando de crimine carnis accusatus fuisset, sicuti colligimus ex *cap.* 15. ẍ *de præsumpt.* & *cap.* 12. ẍ *de Purgat. Can.* quibus junge Epistolam 12. *lib.* 13. Innocentii III. & notas Bosqueti in hanc Epistolam.

Postulationis forma videtur sub Innocentio III. introducta.

Ulterius sicuti præ cæteris Innocentius III. Sedi Apostolicæ vendicavit auctoritatem transferendi Episcopos; adeo ut eam *Jure Divino* quodammodo huic Sedi reservatam dixerit, sic & ipse postulationem a gratia & arbitrio Sedis Apostolicæ pendere primus dixit: immo ex hujus Pontificis Decretalibus & Responsis, regulæ illæ, quæ in postulationibus servandæ hodie sunt, eamque ab electione distinguunt, desumptæ sunt; neque facile ullum præcedentium Pontificum Decretum reperietur, quo postulationis ab electionis forma distinguatur.

Unde & omnes Decretales sub titulo de *Postulatione Prælatorum* sunt hujus Pontificis, præter finalem, quæ Honorio III. immediato Successori Innocentii III. tribuitur, quamvis in aliis Innocentio assignetur, ut in margine annotatur.

Hoc autem jure, tam circa translationem Episcoporum, quam postulationem stabilito, contigit, ut in provisione majorum Ecclesiarum, præsertim quibus Dominia temporalia sunt annexa, notabilem partem habeat Romanus Pontifex, eo quod ad similes Ecclesias vacantes soleant frequenter Episcopi aliarum Ecclesiarum assumi seu postulari; quæ postulatio a gratia & dispensatione Pontificis dependet, qui gratiam transeundi negabit ei, quem promotum non cupit, & annuet ei, quem promotum desiderabit.

DECRETALIS

De vocatione Canonicorum absentium ad electionem Episcopi Capuani. Cap. *Cum inter* 28. ẍ de Elect.

OBSERVATIO.

Quare aliqui absentes non debuerint vocari ad electionem Episcopi Capuani?

PRÆSENS Decretalis desumpta est ex Epistola 190. *lib.* 2. Innocentii III. extatque integra in tertia Decretalium Collectione, concernitque Electionem novi Archiepiscopi Capuani.

Casus erat. Vacante Ecclesia Capuana, in ditione Regis Siciliæ, quidam Canonici ejusdem Ecclesiæ Panormi existentes, Capitulo Capuano intimarant, ut si tractarent super electione novi Pastoris; quod *nullum* deberent *in eorum absentia nominare*. Quapropter Capitulum Capuanum quemdam ad illos *absentes* cum litteris destinavit; *duodecim dierum terminum* assignans, *intra quem, post receptionem litterarum, iter arriperent redeundi*.

Cum hæc Pontifici innotuissent, scribit Capitulo Capuano, quod *Ecclesiastica consuetudo non exigat, ut ad electionem Pastoris, Canonici tam remoti vocentur, & illi præcipue, qui longe ante* (ait) *quam vos, Metropolitani vestri obitum præsentialiter cognoverunt, quorum aliqui post ejus decessum, ad Capuanam Ecclesiam sunt reversi*.

Quia tamen (ait) *mora longior est in electionibus valde suspecta, immo sæpe damnosa, mandamus quatenus, invocata Spiritus sancti gratia, personam idoneam per electionem Canonicam concorditer assumatis ad regimen Capuanæ Ecclesiæ*.

Occasione hujus Responsi, quærunt hoc loco Interpretes, quandonam *absentes* ad electionem ob distantiam loci vocandi non sint, & si vocati fuerint, iisque terminus ad comparendum præstitutus, an possit ante lapsum termini ad electionem procedi.

De hac Canonicorum absentium ad electionem vocatione, & termino præfigendo, egi in *Jure Eccles. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 4. *c.* 3. alias *tit.* 21.

Innocentius III. vice Regia assensum debet præbere huic Electioni quod constitutus esset Tutor Regis.

Denique præcipit Pontifex, ut electione facta, *Nuntios idoneos ad* ipsum transmittant, *per quos* (ait) *a nobis vice Regia assensum, & Apostolicæ confirmationis gratiam requiratis*.

Nota quod Pontifex Romanus speciali Jure gauderet circa Ecclesiam Capuanam, quæ secundum communiorem sententiam fuerat ex Suburbicariis.

Vix credibile est quantopere hallucinati sint hujus

Decretalis Commentatores, circa hæc verba, *per quos a nobis vice Regia postuletis assensum*, defectu notitiæ Historiæ, quæ omnem plane difficultatem dispellit.

Itaque sciendum, quod Henricus VI. moriens, reliquerit filium unicum nomine Fridericum trium aut quatuor circiter annorum (a): quodque Constantia Mater & Tutrix ejus, postmodum moriens, testamento suo tutelam filii sui; & administrationem Regni Siciliæ, aliarumque ditionum ad eum spectantium commiserit Pontifici Innocentio III. quemadmodum in Gestis ejusdem Pontificis asseritur. Unde & Capuano, aliisque Archiepiscopis sub ditione Regis Siciliæ scribit *L. 1. Epist. 564.* quod licet plures jam pridem fuerint rationes, ob quas Pontifices quamdam dilectionis & gratiæ prærogativam circa Regnum Siciliæ habuerunt: „ nunc (ait) causa potior & urgentior supervenit, „ cum inclytæ recordationis Constantia Imperatrix, „ charissimi in Christo filii nostri Friderici Siciliæ Re„ gis illustris *tutelam*, & Regni *balium* nobis testa„ mento reliquit, & nos super utroque ab omnibus „ assecurari mandavit. „

Idipsum ibidem scribit Epistola 563. Comiti Fundano; „ si quidem (ait) Imperatrix prædicta (Constan„ tia) legitimum condidit Testamentum, quo *nobis* „ charissimi in Christo filii nostri Frid rici Siciliæ Re„ gis illustris *tutelam* & *curam* Regni concessit.

Videri possunt & plures litteræ ad diversos ab Innocentio datæ, ut se in hac Regis tutela, & Regni cura & administrationem firmaret.

Quia igitur per Regnum Siciliæ jus seu consuetudo eo tempore habebat, ut super facta electione ad Cathedrales & Metropolitanas Ecclesias Regius peteretur assensus, eum a se tamquam *vice Regia* Regnum Siciliæ administrantes, & *tutelam* Regis gerente, postulandum censuit Pontifex.

Hoc exemplo patescit, quantopere ad illustrationem & assequendum sensum Decretalium conducat notitia, Historiæ præsertim ejus ætatis, uti eruditiores Canonistæ adverterunt, & signanter circa præsentem Decretalem post Janum a Costa Franciscus Florens, & Dandinus Alteserra annotarunt.

DECRETALES

In negotio belli inter Philippum Augustum Regem Galliarum & Joannem Angliæ Regem. Cap. *Novit* 13. ii de Judiciis, & Cap. *Sicut* 29. ii de Jusejurando.

OBSERVATIONES.

Contentio inter Joannem & Arthurum de Regno Angliæ.

FAMOSA ac notabilis hæc Decretalis in *cap. Novit.* illustranda est ex historia belli, quod intercessit inter Philippum Augustum Regem Franciæ & Joannem Anglorum Regem, vulgo Joannem *sine terra* vocatum.

Sub initium Sæculi XIII. pax etiam medio juramento conclusa erat inter dictum Philippum & Joannem, sed diuturna non fuit.

Post obitum enim Richardi Regis Anglorum, qui contigit anno 1199. de jure successionis in Regnum contentio orta est inter hunc Joannem, fratrem Richardi natu minorem, & Arthurum Comitem Britanniæ nepotem Richardi ex fratre ejus Gaufrido *natu majore*; quo ex capite Arthurus patrem suum repræsentans prætendebat se præferendum in successione Regni, quasi pater suus *natu major* omne jus ad Regnum in filium suum transmisisset.

Angli nihilominus Joannem Regem venerati sunt, ipseque ab Huberto Cantuariensi Archiepiscopo inauguratus fuit Londini. Arthuri vero jura inter alios protexit Philippus Augustus Rex Galliæ, copiasque ei dedit, quarum ope Pictaviam sibi subjugaret.

Hanc Provinciam ingressus Arthurus, Mirabellum Castrum obsidione cinxit: sed Joannes copioso exercitu advolans, hostem obsidione depulit, ac Arthurum nepotem suum captivum fecit, qui apud Falesiam sub custodia vigilanti remansit, ac elapso dein aliquo tempore, cum, urgente Rege Joanne, ut a Rege Francorum recederet, & sibi ut Domino & avunculo fideliter adhæreret, cum indignatione & minis respondisset, sibi Regnum Angliæ competere, Rothomagum mittitur, & in arce nova retrursus sub arctiore custodia servatur, tandem non multo post *subito evanuit, modo fere omnibus ignorato, utinam non ut fama refert, invidia*; uti scribit Matthæus Parisiensis ad annum 1202.

Joannes fertur occidisse Arthurum.

Et sane plerisque persuasum erat, Arthurum a Joanne occisum fuisse, quod quidem verbis citatis innuit Matthæus Parisiensis, sed terminis clarioribus expressit Henricus de Kuython Canonicus Leicestiensis *lib. 11. de eventibus Anglor.* „ Joannes (inquit) male venit „ ad Regnum: nam Arthurum de Britannia filium „ Godfridi fratris sui *dolose* occidit. "

Postquam hæc Arthuri mors percrebuisset, atque ad aures tandem Philippi pervenisset, Joannes de fratricidio & crimine læsæ-Majestatis accusatus Arresto Curiæ Parium Franciæ anno 1203. per contumaciam fuit damnatus, ac terræ, quas tenebat in Regno Franciæ, primum confiscatæ & Coronæ unitæ, a Philippo occupatæ fuerunt.

Idcirco bellum inter Philippum Regem Galliæ, & Joannem.

Hinc bellum acerrimum Philippum inter & Joannem. Narratque Matthæus VVestmonasteriensis ad annum 1202. „ quod increbuerit opinio per totum Re„ gnum Francorum de morte Arthuri, & per omnes „ nationes transmarinas, adeo quidem quod Rex Jo„ annes suspectus habebatur ab omnibus, quasi illum „ *manu propria* peremisset. Unde multi animos a Re„ ge semper deinceps avertentes, ipsum usque ad mor„ tem persecuti sunt odio *inexorabili*. " Asserit quoque Rigordus in Gestis Philippi ad annum 1212. hoc nepotis homicidium causam dedisse bello.

Bellum hoc multis annis duravit; ipseque Philippus ubique pene victor evasit; adeo ut tandem Ludovicum filium suum in Angliam miserit, ut Regnum illud occuparet, uti narrat Matthæus Parisiensis & VVestmonasteriensis, aliique Historici.

Joannes Regnum suum Innocentio III. subjicit. Hic causam suscipit.

Videns igitur Joannes se omnibus spoliandum, tandem recurrit ad Innocentium III. cui Regna sua jam subjecerat: ut de causa hac Philippum inter & ipsum judicaret.

Causam suscepit Innocentius, eumque in finem Abbatem Casemarii una cum Archiepiscopo Bituricensi delegavit, qui de causa cognoscerent, una mittens hanc præsentem Decretalem Prælatis sive Archiepiscopis & Episcopis per Franciam constitutis; ipsis mandans, *& in virtute obedientiæ præcipiens, quatenus postquam idem Abbas super hoc mandatum fuerit Apostolicum executus, sententiam ejus, immo* (ait) *nostram verius, recipiatis humiliter, & faciatis ab aliis observari, pro certo scituri, quod si secus egeritis, inobedientiam vestram graviter puniemus*: uti habetur in integra apud Antonium Augustinum in tertia Collectione Decretalium.

Prævidebat enim Pontifex sagacissimus, Regem Francorum, Gallicanos Præsules, Proceresque causæ mere temporalis judicium Sedi Apostolicæ ægre permissuros: cum de justitia belli, uni Deo rationem se debere dare existiment supremi Principes, nullum Superiorem in *temporalibus* præter solum Deum recognoscentes.

Prætendit adversus Philippum procedere ratione peccati.

Hæc itaque præsagiens Pontifex in procemio suæ Decretalis, sinceri sui in Philippum & Regnum Francorum amoris testem appellat eum, *qui nihil ignorarat, qui scrutator est cordium, ac conscius secretorum*: ut latius exprimitur in integra Decretali.

Præterea protestatur, quod *jurisdictionem Illustris Regis Francorum perturbare aut minuere* non intendat, *cum ipse jurisdictionem nostram* (inquit) *nec velit, nec debeat impedire: cumque jurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare, velimus?* ut additur in integra.

Post hæc, adductis verbis Christi *Matthæi cap. 18. vers. 15. 16. & 17.* de ordine servando in correptione fraterna, & de contumaci deferendo Ecclesiæ, exponit, quod *Rex Angliæ*, ut asserit, *sit paratus sufficienter ostendere, quod Rex Francorum peccat in ipsum* in correptione, *& ipse* (Joannes Rex Angliæ) *circa eum in correptione processit secundum regulam evangelicam, & tandem quia nullo modo profecit, dixit Ecclesiæ*, e quibus concludit: *quomodo nos, qui sumus ad regimen universalis Ecclesiæ superna dispositione vocati, mandatum divinum possumus non exaudire, ut non procedamus secundum formam ipsius? nisi forsitan ipse coram nobis vel Legato nostro sufficientem in contrarium rationem ostendat.*

Hinc & ulterius protestatur, quod *non* intendat *judicare de feudo, cujus* (ait) *ad ipsum spectat judicium, nisi forte Juri communi per speciale privilegium vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum: sed decernere de peccato, cujus ad nos pertinet sine dubitatione Censura, quam in quemlibet exercere, possumus & debemus.*

Verbis & lege Imperatoria propria processum suum conatus justificare.

Deinde addit verba Valentiniani Imperatoris Suffraganeos Mediolanensis Ecclesiæ ita compellantis: *Talem in Pontificali Sede constituere procuretis, cui & nos, qui gubernamus Imperium, sincere nostra capita submittamus, & ejus monita (cum tamquam homines delinquerimus) suscipiamus necessario velut medicamenta curantis.* Hæc historia de Valentiniano sumpta est ex historia Tripartita, & non loquitur, nisi de submissione voluntaria quoad ea, quæ concernunt salutem animæ. Molinæus *Tom. IV. nu. 392.*

Laudat & legem, quam sub nomine Theodosii recitat Gratianus, *caus. 11. qu. 1. Can. 35.* qua sancitum est, ut si litigantium alter *judicium elegerit sacrosanctæ Sedis Antistitis; etiamsi pars* adversa *refragetur, ad Episcoporum* Tribunal causa deferatur.

Iterum probat, quis potest quamlibet de peccato mortali corripere.

Deinde suam potestatem, *non humanæ constitutioni, sed divinæ potius* innixam asserit. *Nulus* enim (ait) *qui sit sanæ mentis ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocumque mortali peccato corripere quemlibet Christianum, & si correptionem contempserit*, ipsum *per districtionem Ecclesiasticam coercere.*

Si hujusmodi argumento & titulo Pontifex queat se controversiæ super *re mere temporali* inter duos *supremos*

(a) Nonnulli inter Gallos Scriptores contendunt Fidericum in cunis tunc extitisse, atque solum egisse novem circiter menses.

premos Principes Judicem constituere ; quidem Episcopi & Pastores eodem titulo sibi attribuere possint judicium super plerisque controversiis temporalibus inter suos respective subditos exortis, quandoquidem & ad hos pertineat de quocumque *mortali peccato* corripere ; si scilicet publicum sit, & correptione publica indigeat.

Quæ enim subjungit in integra Decretali ex sacro texte de Officio Pastorum corripiendi impios, æque Episcopos & Pastores respectu sibi subditorum, ac Pontificem, concernunt & obligant.

Interim hoc fundamento etiam Bonifacius VIII. prætendit aliquando Regem Galliæ sibi in temporalibus subditum, ut paulo infra dicetur.

Prætendit de hoc bello cognoscere jurati

Denique causam hanc ad judicium Sedis Apostolicæ evocare, contendit ratione juramenti.

Cum *inter Reges ipsos reformata fuerint pacis fœdera* (inqnit) *& utrimque præstito proprio* juramento *firmata ; quæ tamen usque ad* præfixum servata *non fuerint ; numquid non poterimus de juramenti religione cognoscere ; quod ad judicium Ecclesiæ non est dubium pertinere, ut ruptæ pacis fœdera reformetur?*

Si hic rursus titulum sufficeret, ut negotia publica mere temporalia ad judicium Ecclesiæ traherentur ; quæ essent lites & disceptationes super pactis & contractibus, præsertim *publicis*, quæ ad forum Ecclesiasticum hoc titulo evocari non possent ? & quod sæculo XIII. & seqq. alibi contigisse ; Petrus Cugnerius sub Philippo Valesio conquestus fuit, uti notavimus in *Jure Ecclesiastico Tomo IV. parte 3. tit. 1. cap. 2. num. 31.* hujus editionis.

Quis hujus Decretalis fuerit effectus, Historici singillatim non memorant ; qui nec hujus Decretalis meminere ; quamvis Rigordus *de gestis Philippi Augusti* ad annum 1202. scribat, quod circa hæc tempora Innocentius III. miserit Abbatem Casamarii (cujus in hac Decretali fit mentio) ad Regem Francorum & Regem Angliæ, pro pace inter eos reformanda.

Philippus se opponit Legato Pontificis,

Interim illud constat, quod non obstantibus his litteris, bellum inter Francorum & Anglorum Reges continuatum fuerit usque ad mortem Joannis ; quodque ipsi Barones Angliæ elegerint Ludovicum filium Philippi Augusti in Regem Angliæ, ipso Joanne adhuc superstite,

Narrat quoque Matthæus VVestmonasteriensis ad annum 1216. illuc appulisse Galonem Legatum missum ab Innocentio III. ad tuitionem Joannis, „ qui transitu „ facto (ait) per Regem Francorum Philippum, ex par„ te Domini Papæ dissuaserat, ne filium suum Ludovi„ cum succursum excommunicatorum (scilicet Baro„ num Angliæ, qui excommunicati fuerant ob rebel„ lionem contra Joannem) transmitteret, *ne Ecclesia „ Romana patrimonio suo privaretur*.

„ Quod cum intellexisset Rex Philippus hoc de Re„ gno Angliæ dictum fuisse, ita mox respondit : *Re„ gnum Angliæ patrimonium Petri vel Ecclesiæ Ro„ manæ nunquam fuit, nec est, nec erit* „.

Probat primo : quia Rex Joannes, multis retroactis temporibus „ volens Richardum fratrem suum a Regno „ Angliæ injuste privare, & inde de proditione accu„ satus, & coram eo convictus, damnatus fuit per ju„ dicium in Curia ipsius Regis, & ita nunquam fuit „ Rex. Et si fuisset aliquando verus Rex „ postea „ foris fecit Regnum post mortem Arthuri, de quo „ (ait Philippus) damnatus fuit in Curia nostra „.

Addidit insuper Philippus : „ nullus Rex vel Princeps „ potest dare Regnum suum sine assensu Baronum suo„ rum, qui Regnum tenentur defendere. Et si *Papa* „ hunc errorem tueri allectus novæ dominationis libi„ dine contumaciter decreverit, exemplum omnibus „ Regnis dabit perniciosum : ad quod verbum omnes „ circumstantes Franciæ Magnates, quasi uno ore cla„ mare cœperunt, *quod pro isto articulo starent usque „ ad mortem : ne videlicet Rex vel Princeps per im„ petum propriæ voluntatis posset Regnum dare, vel „ tributarium facere, unde nobiles Regni efficerentur „ servi* „.

Ita VVestmonasteriensis. Idem latius describit Matthæus Parisiensis ad eumdem annum, qui ibidem refert colloquium die sequenti habitum inter dictum Legatum & Philippum Regem Franciæ, præsente ejus filio Ludovico, qui inter alia dixit. „ De Regno Angliæ quid „ ad vos aliquid constituere ? Me subjicio judicio Pa„ rium meorum, si debetis me cogere, ne persequar „ jus meum, & præcipue tale, quod ad te non per„ tinet, vel non potestis justitiam mihi exhibere, quia „ pro hæreditate uxoris meæ usque ad mortem, si ne„ cessitas exegerit, decertabo „.

Ex his non obscurum est, præsentem Decretalem scriptam fuisse, postquam Joannes Rex Regnum Angliæ Ecclesiæ Romanæ tributarium fecisset, atque ita Innocentio III. in gratiam rediisset.

Ulterius intelligitur, quod Rex Franciæ nullatenus agnoscere voluerit causæ hujus cognitionem ad Pontificem sive Sedem Apostolicam pertinere.

Ad hanc quoque Historiam pertinet Decretalis Innocenti III. in *Cap.* Sicut 29. ẋ *de Jurejurando*.

Cum enim Joannes Rex Angliæ propter mortem illatam nepoti suo Arthuro per sententiam Parium Franciæ fuisset tamquam perduellis declaratus, & pro hoste Francorum judicatus, jure Urbium & Provinciarum, terrarumque, quas jure Beneficiario sive feudali a Francis tenebat, excidisse credebatur, Philippus Rex Franciæ terras illas occupavit ; atque inter cæteras Comitatum Pictaviensem.

Jubet Innocentius Philippum quasdam Terras Joanni restituere : hancque absolvi a juramento, quo jure feudali Philippo erat obstrictus.

Joannes ergo Rex Angliæ viribus Philippo impar, confugit ad Innocentium III. conquerens de Philippo, quod contra juramentum, quo inter ipsos fœdus fuerat firmatum, terras suas invasisset :

Innocentius, qui Joanni favebat, scripsit suis in Gallia Legatis, ut Philippum moneant, ut sine dilatatione terras sic occupatas restituat Joanni Regi Angliæ, huncque a *juramento*, quo Philippo jure feudali erat obstrictus, prorsus absolvant ; uti notavit Bzovius in continuatione Baronii ad annum 1200. *n.* 14. & post eum Emmanuel Gonzales in notis ac citatum *c.* 29. una monens, quod in textu pro *H. J.* legendum *Ph.* id est *Philippo*.

Ex his rursus apparet ; quam plurimum facere pro elucidatione Decretalium, Historiarum cognitio.

DISSERTATIO HISTORICA.

In Librum Sextum Decretalium Bonifacii VIII.

§. I.

Rationes, quæ moverunt Bonifacium ad edendam, novam Collectionem.

GREGORIUS IX. evulgans suam Decretalium Collectionem, voluit, „ ut hac tantum compillatione „ universi uterentur in Judiciis & in Scholis, distri„ ctius prohibens, ne quis præsumat aliam facere, „ absque auctoritate Sedis Apostolicæ *speciali* „.

Innocentius IV. & Gregorius X. Constitutiones suas antiquioribus inseri voluerunt,

Hinc post Gregorii editam compillationem, nulla septuaginta circiter annorum spatio, facta est nova Decretalium compilatio : sed Pontifices, ac notanter Innocentius IV. & Gregorius X. novas a se promulgatas Constitutiones, simul cum antiquis, uni & eidem volumini sub eadem serie, iisdemque titulis annecti jusserunt : uti notat Glossographus ad prœmium *VI. Decretalium* verbo *Prædecessorum*.

Hocque significare voluit Gregorius X. dum promulgans Constitutiones a se in Concilio Lugdunensi editas, hisce *universos* uti voluit & mandavit in Judiciis & Scholis, *ipsasque sub suis titulis inseri, prout exprimitur super eis:* nimirum inseri sub titulis Decretalium *Gregorii IX.* prout & hodie Constitutiones hæ sub distinctis illis titulis designatæ extant apud Labbæum tomo XI. Conciliorum Generalium *col.* 974. *& seqq.*

Hoc & ipse Bonifacius VIII. testatur in Epistola suæ Collectioni præfixa, dicens, morem prædecessorum suorum fuisse, ut *dum Constitutiones aliquas pro-*

mulgabant noviter, *eas mandabant sub* antiquarum *serie situari*.

Bonifacius VIII. novam Decretalium Collectionem fecit.

At ipse Bonifacius anno 1294. Pontificatum sibi vindicans, prætermisso more in Decretalibus evulgandis a Prædecessoribus suis post evulgatam Collectionem Decretalium a Gregorio IX. constanter servato, novam Decretalium Collectionem a Gregoriana distinctam, & omnino separatam fieri mandavit, quæ hodie vocatur *sextus Decretalium*.

Ut quænam post Collectionem Gregorii IX. indubitatæ essent Decretales, constaret,

Rationem, quæ ipsum ad hanc Decretalium Collectionem adnotandam & evulgandam movit, expressit in citata epistola, *Doctoribus & Scholaribus universis Bononiæ commorantibus* inscripta, & huic Collectioni præfixa, quod scilicet, post volumen Decretalium a Gregorio IX. compilatum, nonnullæ ab ipso Gregorio IX. & a subsequentibus Pontificibus super diversis articulis editæ dicerentur Decretales, *de quarum aliquibus, an Decretales existerent, & quinam essent earum auctores, dubitabatur*.

Ut igitur huic incertitudini & vacillationi occurreret, novum Decretalium volumen ad exemplum Gregorii IX. compilari fecit Bonifacius VIII.

Compilatores a Bonifacio designati,

Curam compilandi hoc Decretalium volumen commisit Guillelmo Archiepiscopo Ebrodunensi, Berengario Episcopo Biterrensi, & Richardo de Senis, R. E. Vice-Cancellario, & J. U. Doctori, qui e variis Decretalibus volumen hoc compilarunt.

Ad normam autem Collectionis Gregorianæ, hoc volumen sive compilationem in quinque similiter Libros diviserunt ; singulosque Libros in varios titulos distribuerunt, idque eo ordine, quo in Gregoriana compilatio-

ne

idque eo ordine, quo in Gregoriana compilatione occurrunt.

Sextus Decretalium ad normam Collectionis Gregorii IX.

Itaque apparet, hoc volumen vice appendicis ad Gregorii IX. volumen ordinatum esse, atque propterea ei nomen *Sexti Decretalium* adhæsisse; quasi esset liber *sextus* ad *quinque* Libros Decretalium Gregorii IX. adjectus, uti ipse Bonifacius in Epistola præfixa significat dicens: *Quem Librum quinque Libris aliis dicti voluminis Decretalium* (Gregorii IX.) *annectendum, censuimus* sextum *nuncupari*.

Rursus ad exemplum Gregorii IX. hoc suum volumen Decretalium misit Bonifacius VIII. *Doctoribus & Scholaribus universis Bononiæ commorantibus*.

Denique exemplo Gregorii IX. mandat, *ut hoc tantum volumine utantur de cætero in Judiciis, & Scholis, nullas alias* (inquit) *præter illas, quæ inferuntur, aut* specialiter *reservantur in eo, Decretales aut Constitutiones, a quibuscumque Prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus post editionem dicti voluminis* (Gregorii IX.) *promulgatas recepturi, aut pro Decretalibus habituri*.

Inconveniens in reservatione quarumdam Decretalium non insertarum.

Exemplum specialis reservationis occurrit in *cap. fin. de Hæreticis in VI.* in verbis: *Constitutiones & Ordinationes, & Mandata alia Prædecessorum nostrorum in negotio hæreticæ pravitatis facta, concessa, seu etiam ad consulta responsa, quæ Constitutionibus supra scriptis super eadem editis pravitate non obviant, in sua volumus robore permanere*.

Sed ex simili reservatione, in eam facile incertitudinem incidetur, quam hac sua compilatione tollere intendit Bonifacius; quandoquidem haud difficulter contingere possit, ut de hac illave Decretali hanc materiam concernente dubitetur, num authentica sit vel non.

§. II.

De forma hujus Collectionis.

In sexto Decretalium primum locum tenent quædam Gregorii IX.

QUEMADMODUM Gregorius IX. Prædecessorum suorum Decretales in diversa dispersas volumina, aliquas vero extra dicta volumina vagantes, in unum volumen redigendas curavit, ita & Bonifacius VIII. Decretales Romanorum Pontificum post factam Gregorii IX. Collectionem evulgatas, in unum volumen redigi mandavit.

Inter has primum locum obtinent quædam Constitutiones ipsius Gregorii IX. quas post evulgatum suum Decretalium volumen emiserat.

De his Constitutionibus notat Cujacius ad *cap. fin. de Testibus*, quod *Hostiensis* tempore, id est, sub medium sæculi XIII. quo nondum erat editus *sextus* Decretalium, *extra hoc volumen* (Decretalium Gregorii IX.) *pleræque circumferebantur Gregorii Constitutiones*.

Immo ipse Hostiensis plerasque Decretales Gregorii IX. relatas hodie in *Sexto* Decretalium exponit in Commentario ad Decretales Gregorii IX. tamquam his adjectas, licet eas vocet *Extravagantes*; quia non erant primitus auctoritate Gregorii IX. volumini Decretalium insertæ.

Sic ad calcem tituli Decretalium Gregorii IX. *de Testibus* exponit Decretalem ejusdem Gregorii, quæ hodie extat sub nomine dicti Pontificis, in *c. 1. de Testibus in VI.* atque Hostiensis: *Hoc est quoddam* Extravagans *Gregorianum, quod quidam Libri habent, quidam non*.

Post editum autem *Sextum* Decretalium, omnes hæ Constitutiones Gregorii IX. a Collectione Gregoriana avulsæ sunt; utpote jam in *Sextum* Decretalium, auctoritate Bonifacii VIII. relatæ.

Deinde in eodem habentur Decretales Alexandri IV. Nicolai IV. & Bonifacii VIII.

Præter Gregorii IX. paucas Constitutiones, potissimum in hac Collectione occurrunt Decretales Innocentii IV. Alexandri IV. Gregorii X. Nicolai IV. & frequentissimæ ipsius Bonifacii VIII.

Denique præ cæteris illic eminent Decretales Innocentii IV. & Gregorii X.

Sicut autem in volumine Decretalium Gregorii IX. præ cæteris eminent Decreta Concilii Turonensis & Lateranensis sub Alexandro III. item Lateranensis sub Innocentio III. ita & in hoc Decretalium volumine præ cæteris reputantur Decreta in Conciliis Lugdunensibus sub Innocentio IV. & sub Gregorio X. ideoque & hæc brevibus Observationibus illustrabimus, præmissa brevi Conciliorum illorum historia.

Decretales in sexto varie mutatæ.

Quemadmodum Raymundus Collectionis Gregorianæ auctor nec omnes nec integras pristinas Decretales in volumen suum collegit, sed eas duntaxat, quas utiliores credebat, easque & sæpius recisas & mutilatas, sive ut in Epistola Collectioni præfixa dicitur, *resecatis superfluis* ita & Collectores hujus voluminis *sexti* Decretalium sibi assumpserunt libertatem e pluribus eas solas seligendi, quæ sibi meliores & convenientiores apparebant; quin & has abbreviandi, mutandi, & iis addendi, uti in ipsa epistola volumini præfixa monet ipse Bonifacius.

Postquam enim dixit, se quibusdam mandasse, ut Decretales extra Collectione Gregorii IX. vagantes in unum volumen colligerent, & disponerent, subjungit: *Et tandem pluribus ex ipsis (cum vel temporales, aut sibi ipsis, vel aliis juribus contrariæ seu omnino superfluæ viderentur) penitus resecatis, ex abbreviatis, & aliquibus in toto vel* parte *mutatis, multisque correctionibus, detractionibus, &* additionibus (*prout expedire vidimus*) *factis in ipsis*.

Exemplum Decretalis abbreviatæ.

Decretalis abbreviatæ exemplum suppeditat: *cap. 1. de Decimis in VI.* ubi paucis verbis refertur Decretalis Gregorii IX. directa Fratribus Prædicatoribus & Minoribus „ decisa (inquit Glossa) de Extravagante sua, „ quæ incipiebat, *Gravi nobis*. Et prout ibi patet, ex „ querela Archiepiscopi & Capituli Pisani pervenit ad „ Papam, quod Prædicatores & Minores prædicabant, „ Decimas ex præcepto non deberi „.

Decretalis hæc seu Extravagans tempore Hostiensis constituebat *cap. fin.* ✠ *de Decimis*; eamque exponit ibidem Hostiensis; dividitque procemium seu expositionem Archiepiscopi & Capituli Pisani, a dispositiva seu resolutione Papæ, quæ integra recisa est: atque insuper hæc initialia verba Responsi Pontificis; *cum igitur vestram non deceat honestatem talia proferre, propter quæ mentes Fidelium a bonis operibus retrahantur, & unde debeant fructum divini operis reportare, detrimentum afferant; discretioni vestræ*, &c.

Ex hac igitur integra Decretali habebatur. Prædicatores & Minores in suis concionibus coram populo passim declamasse, *de cessatione & extinctione præceptorum* Veteris *Testamenti*; ex quo vel ipsi vel populus concludebant præceptum solvendi *Decimas* cessare, quemadmodum ex Commentario Hostiensis intelligimus.

Præterea integra Decretalis nos docet, hanc a Gregorio editam esse, ad querelam & interrogationem Archiepiscopi & Capituli Pisani, non autem *motu proprio*, quemadmodum Constitutiones, quæ sub nomine Gregorii IX. in Libris Decretalium extant, promulgatas esse notant Interpretes.

Dicit præterea Bonifacius in præfatione, *Decretalibus in toto vel in parte mutatis*.

Exemplum Decretalis auctæ.

Hujus mutationis exemplum occurrit in *cap. 2. Ne Clerici vel Monachi in VI.* ubi extat Decretum sub nomine Bonifacii VIII. quod tamen tractum esse de *Extravagante* Innocentii IV. quæ incipiebat *Gravis & dolore non vacua*, notat Glossographus; monetque a Bonifacio additum versiculum, *nec accedat*, usque ad versiculum, *si quis autem*.

Rursus in *cap. 1. de Testamentis in IV.* exhibetur Decretalis sub nomine Bonifacii VIII. quam & tractam esse de *Extravagante* Innocentii IV. quæ incipit *Joannes Francipani*, notat Glossa.

Et ad *cap. 11. de Rescriptis in VI.* monet, Bonifacium reformare Decretalem Innocentii IV. quam (ait) *hodie non habemus*.

Decretalium, quæ *detractionibus* mutatæ sunt, exemplum est in citato *cap. 1. de Testam. in VI.* ubi exhibetur Decretalis Innocentii IV. de qua ait ibidem Glossa: *Et forte nimis fuit decisa*.

Decretalium *additionibus* immutatarum plura exempla occurrunt, & exemplificat Joannes-Andreas in *cap. 8. de Præbend. in VI.* & plura indicat in procemio *Sexti* Decretalium, verbo *additionibus*.

Nec tantum antiquæ *Pontificum* Decretales has mutationes & truncationes passæ sunt; sed subinde & Decreta sub nomine Concilii Generalis, uti infra in *Observationibus* nostris ad Constitutionem 23. Gregorii X. in *Concilio Generali Lugdunensi* editam, & relatam in *Cap. unico de Religios. domib.*

Inconveniens harum mutationum.

Per has mutationes & detruncationes, & additiones circa antiquas Decretales, contigit, ut nesciamus, num Decreta, quæ sub nomine horum illorumve Pontificum, aut Conciliorum in hoc Decretalium volumine referuntur, sint revera auctorum illorum, quibus adscribuntur, etiam quoad sensum, quandoquidem unius alteriusve voculæ detractio, mutatio, vel additio, alium plane sensum Decretali dare queat.

Præterea ob has immutationes, decisiones, & additiones contingit, ut ad eruendum genuinum pristinæ Decretalis sensum plurimum conducat consulere integram Decretalem hisce mutationibus, decisionibus, aut additionibus non alteratam, si haberi queat; quemadmodum supra ostensum est circa antiquas Decretales, e quibus volumen Decretalium Gregorii IX. conflatum est.

§. III.

Rationes, ob quas Sextus *Decretalium in Galliæ haud receptus fuerit.*

Dissidia inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum.

COMPILATIONEM Bonifacii VIII. sive *Sextum* Decretalium in Gallia receptum non fuisse passim referunt Regni illius Scriptores; quin & scribit Antonius Mornacius *ad lib. 7. ff. de jure & justitia*. „ Cum circa „ annum 1300. quinque Libros Bonifacius VIII. ad Gregorii Collectionem adjecisset; audivi sæpius a Senatore „ maximo Hieronymo Angeneo vetuisse jam pridem „ Senatum, ne ulla deinceps voluminis Bonifacii, „ quod *Sextum* dicimus, ad instruendas, decidendasque „ lites allegarentur capita; ventumque de eo Senatusconsultum tantisper in sacris Curiæ, tabulariis „ fuisse, dum Dominica summi cujusdam, quem nominabat, manu subductum fuerit „.

Hujus non receptionis meminit & Glossographus ad *cap.* Generali 13. *de elect. in VI.* rationem illius refundens in controversiam, quæ fuit inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Francorum super Juribus Regaliæ, quæ habet Princeps in aliquibus Ecclesiis, videlicet, quod vacante aliqua Ecclesia, Rex percipiat fru-

fructus, & Ecclesiam conferat; cum enim dixisset vocem *Regalia* a nonnullis accipi pro Juribus illis, subdit: „ & ista fuit controversia alias mota inter Philippum „ Regem Francorum & Bonifacium VIII. conditorem „ hujus compilationis: qui Bonifacius dicto Philippo „ Regi scripsit quamdam Epistolam, in qua continebantur ista verba: *Collatio Beneficiorum est spiritualis;* „ *secus autem credentes bæreticos reputamus:* quam „ Epistolam cum perlegisset ipse Philippus, eidem Bonifacio scripsit aliam Epistolam, in qua posita erant „ ista verba: *Collatio Beneficiorum ad nos spectat & per-* „ *tinet; secus credentes fatuos & dementes reputamus* „.

Sane fuisse controversias plures, easque acerbas super quibusdam Juribus inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Francorum; easque peperisse pertinax illud ac diuturnum dissidium inter hunc Pontificem & dictum Regem, sat notum est.

Constat quoque has controversias reddidisse memoriam hujus Pontificis Gallis admodum odiosam, multaque passim a gentis illius auctoribus in contumeliam hujus Pontificis narrari, de quibus agere aut inquirere animus non est; at solum annotare Decretales & Bullas, quas hoc dissidium peperit; & quid ex parte Regis hisce oppositum fuerit; & quæ moderatio circa has Decretales & Bullas, postmodum ad extinguendum hoc dissidium a subsequentibus Pontificibus contigerit.

Certum est præcipuam hujus dissidii causam fuisse, quod Pontifex prætenderet, auctoritatem Sedis Apostolicæ ad *temporalia* Jura, & *politica* Regnorum *negotia se extendere*.

Guido Comes Flandriæ a Rege Philippo incarceratus appellat ad Bonifacium VIII.

Hujus specimen præcipue dedit, dum altero sui Pontificatus anno appellantem ad suum Tribunal contra Philippum Regem Francorum, recepit Guidonem Comitem Flandriæ.

Hic Comes Regis Philippi offensam incurrerat ob filiam suam filio Eduardi II. Regis Angliæ (cum quo Philippo bellum erat) inconsulto Rege Philippo, desponsatam. Comitem ejusque uxorem ea de causa incarceratos tenebat Philippus, nec prius dimisit, quam filiam obsidem tradidisset Comes.

Comes ergo Bonifacium VIII. Papam de injuria sibi a Rege illata certiorem fecit, ejusque Tribunal appellavit. Pontifex appellationem admisit; Episcopumque Meldensem Legatum misit ad Regem, qui ei significaret, ut Flandriæ Comiti satisfaceret, sin minus ad Tribunal Pontificium, ad quod Comes appellaverat, se sisteret.

Rex irritatus hoc Pontificis agendi modo, Legato respondit: „ Papam nullo jure subnixum *dominationis* „ *sæcularis regendæ munus capessere* velle: Curiam apud „ se habere, quæ subditis suis, Beneficiariisque jus di- „ ceret: nec se præter Deum quemquam in terris Su- „ periorem agnoscere, cui de *Regni administratione* ra- „ tionem reddere teneretur: ideirco frustra Legationem „ istam obiisse. Re itaque infecta Legatus discessit „: uti narratur in *historia Dissidii inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum per Petrum Dupuy pag.* 3.

Occasione subventionis, quam Philippus postularat a Clero, Bonifacius edit Constitutionem *Clericis Laicis*.

Verum cum Rex Galliæ ad sustinendos sumptus belli contra Eduardum II. Regem Angliæ notabilem a Clero suo subventionem postulasset, & recepisset, atque ea de re nonnulli apud Pontificem querelas detulissent, Pontifex hinc nactus occasionem evulgavit anno 1296. famosam Decretalem, quæ incipit *Clericis Laicos*, relatam in *cap.* Clericis 3. *de Immunit. Eccles. in VI.*

In proœmio hujus Decretalis narrat, quod passim Principes sæculares Ecclesiasticis personis varia onera imponant, eosque *moliantur multifarie subjicere servituti, suæque submittere ditioni: nec prudenter attendunt* (ait) *quam sit eis in Clericos, Ecclesiasticasve personas, & bona, interdicta potestas*.

Post hæc vetuit sub pœna excommunicationis *ipso facto* incurrendæ, omnibus Ecclesiasticis, quidquam de suis proventibus vel bonis, *sub adjutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo, vel quæsito colore, Laicis solvere vel promittere, vel se soluturos consentire*, absque auctoritate Sedis Apostolicæ.

Præterea Imperatores, Reges seu Principes, aliique cujuscumque præeminentiæ, conditionis & status, qui *talia* (inquit) *imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud Ædes sacras deposita Ecclesiarum, vel Ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint, seu occupare præsumpserint, vel arrestari, saisiri, aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita, seu arrestata receperint, necnon omnes, qui scienter dederint in prædictis auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, eo ipso sententiam Excommunicationis incurrant*.

Universitates vero, quæ in his culpabiles extiterint, *Ecclesiastico supponit interdicto*.

Ulterius *Prælatis & personis Ecclesiasticis, in virtute obedientiæ, & sub depositionis pœna districte mandat, ut talibus absque expressa licentia dictæ Sedis nullatenus acquiescant*.

Quin & addit, quod *prætextu cujuscumque, obligationis, promissionis, & confessionis factarum* hactenus, vel faciendarum in antea, *priusquam hujusmodi Constitutio, prohibitio, vel præceptum ad ipsorum notitiam pervenerit, nihil solvant, nec supradicti Sæculares quoquo modo recipiant; & si solverint, vel prædicti receperint, in excommunicationis sententiam incidant ipso facto*.

Ab his censuris, extra mortis articulum, nullum absolvi posse declarat *absque Sedis Apostolicæ auctoritate & licentiæ* speciali. Denique hæc observari mandat, non obstantibus *quibuscumque privilegiis, sub quibuscumque tenoribus, formis seu modis, aut verborum conceptione concessis Imperatoribus, Regibus, & aliis supradictis*.

Notat hic Glossographus, hanc derogationem adjectam: „ quia aliqui Principes habent privilegium a „ Summo Pontifice, ut non possint incurrere senten- „ tiam Canonis. Item quod nos possint ab homine „ excommunicari „.

Jubet eam in Galliis promulgari.

Legatis suis Albanensi & Prænestino Episcopis injunxit, ut eam Constitutionem in Galliis & Anglia promulgarent, ac Præsules ad eam servandam adigerent; uti observat Odoricus Raynaldus ad annum 1296. *n.* 22.

Licet in hac Decretali nulla Regis aut Regni Galliæ nominatim mentio fiat, ex circumstantiis tamen sat notum erat, hanc Constitutionem præcipue in Regem Galliæ dirigi, qui notabile a Clero suo subsidium receperat; eaque occasione nonnullos Prælatos Regni sui contra se excitaverat.

Constitutio itaque hæc apud Regem, ejusve Ministros Bonifacio magnam invidiam peperit; præsertim quia generaliter Laicis Principibus, *in Clericos, Ecclesiasticasve personas, & bona interdictam potestatem doceret*, quodque eam agendi rationem a Principibus Laicis hactenus assumptam, *horrendum potestatum sæcularium abusum doceret*.

Rex vetat pecuniam extra Regnum asportari.

Itaque Rex Galliæ reputans, sui odio potius, quam Ecclesiasticæ libertatis studio hanc Decretalem evulgatam: sciensque quanta pecuniarum summa quotannis e Regno suo Romam, ac in Italiam eveheretur, Edicto suo die 17. Augusti ejusdem anni 1296. cavit: „ ne „ quisquam cujuscumque conditionis, status, nationis, „ aut dignitatis existat, aurum vel argentum sive in „ moneta, sive in quavis alia materia, sive forma, „ extra Regni sui limites quovis colore vel titulo, vel „ per se vel per alium, absque sua super hoc *specialiter* „ *obtenta licentia* per terram vel per aquam deferre, vel „ per Litteras conficere præsumat „. Additis gravibus pœnis in contravenientes. Edictum habetur in actis hujus Dissidii.

Bonifacii super hoc acerbæ litteræ ad Philippum.

Hujus Regii Edicti conscius factus Bonifacius, acerbissimas ad Regem dedit Litteras 21. Septembris eodem anno, quibus asserit hoc Edictum esse subditis Regis non parum perniciosum, utpote quo ipsius omne commercium cum extraneis interdicitur. „ Et si (quod absit) „ fuerit Condentium Intentio (ait) ut ad nos & fra- „ tres nostros Ecclesiarum Prælatos. Ecclesiasticasve „ personas, & ipsas Ecclesias, ac nostra ipsorum bo- „ na, non solum in Regno tuo, sed etiam constituto- „ rum ubilibet extendatur; hoc non solum fuisset im- „ providum, sed *insanum* velle ad illa temerarias manus „ extendere, in quibus tibi sæcularibusque Principibus „ nulla est attributa potestas, quin potius ex hoc con- „ tra Libertatem eamdem temere veniendo, in excommu- „ nicationis sententiam promulgati Canonis incidisses „.

Multis dein extollit Beneficia, quæ in eum contulit Sedes Apostolica, quantosque in ejus gratiam exantlaverit labores: „ nonne (ait) pro tua & dicti Regni tui „ procuranda salute, & adversitate vitanda noctem in- „ somnes duximus, & subivimus intolerabiles quasi do- „ lores, postquam ad Apostolatus apicem cælestis di- „ spositio nos vocavit „.

Nec desunt minæ, quibus Regem terreat. Leva (in- „ quit) in circuitu oculos tuos, & vide. Cogita & re- „ pensa Romanorum, Angliæ, & Hispaniæ regna, „ quæ undique te circumdant, eorumque potentias ac „ strenuitatem & multitudinem incolarum, & patenter „ agnosces, quod non fuit tempus acceptabile, non dies „ salutis in diebus istis. Nos & ipsam Ecclesiam tali- „ bus punctionibus tangere, talibus perturbare pun- „ cturis „.

Post hæc patenter innuit, si Ecclesiæ Romanæ adversetur, quod & Sedem Apostolicam, ac Reges illos adversarios sentiet, & „ adeo nostra, & ejusdem Eccle- „ siæ, ac aliorum prædictorum provocationis tibi (ait) „ sarcina gravior redderetur, quod ad ejus pondus tui „ efficerentur humeri impotentes „.

Tuetur Bonifacius Constitutionem *Clericis Laicos*.

Addit, quod si huic Edicto causam dederit Constitutio a se nuper evulgata: „ talis profecto, tam sug- „ gestorum, quam suggesti motus, nullius fulcitur „ (ait) auxilio rationis „.

Dicit enim, quod Constitutio hæc, si bene *perpendatur, statuat, quod alias per sanctiones Canonicas est statutum: licet pœnas contra transgressores adjecerit, nonnullis ex communi quasi vitio peccare desinentibus, potius formidine pœnæ, quam amore virtutis*.

Nec enim Constitutio simpliciter & absolute Prælatis prohibet pro *necessitatibus* Regni, subsidium aliquod præstare; *sed adjecimus* (inquit) *id non fieri absque nostra auctoritate speciali*.

Hujus cautionis rationem dicit fuisse, *exactiones intolerabiles* personis Ecclesiasticis per Officiales Regis auctoritate Regia impositas: *de futuris potius verisimiliter formidantes* (inquit) *cum ex præteritis certitudo præsumi valeat de futuris*.

Addit hic rursus, quod Regem non noverit ad tales exa-

exactiones faciendum auctoritate fulcitum: „ cujus auctoritatis abusum, in Te (inquit) ac quolibet Principe Sæculi divina & humana jura, quin immo judicia detestantur, cum tibi sit in eis talis auctoritas „ penitus interdicta, quod tibi pro tua, & tuorum „ Successorum salute ad perpetuam rei memoriam „ præsentibus intimamus „.

Promittit autem, quod, si gravis Regni necessitas immineret, Sedes Apostolica, non tantum Prælatis permitteret subsidium conferre; sed etiam cogeret; quinimo, si casus exigeret, *ad Calices & Cruces, aliaque propria Vasa manus extenderet priusquam tantum & tale Regnum, tam ipsi Sedi charum immo charissimum, & ab antiquo devotum exponeret minoris curæ defectus, quo minus ab ea efficacis defensionis præsidia sortitetur.*

Declarat insuper per suam Constitutionem nullatenus vetitum esse Prælatis, *servire de feudis, vel subventiones facere, in quibus feudorum ratione tenentur*, uti aliqui malevoli Constitutionem interpretabantur.

Vult etiam, ut Rex consideret, quod nullus pene Rex sit, qui eum non impugnet: atque inter alios, quod Rex Romanorum prætendat multas tamquam ad se pertinentes, & ab ipso ac Prædecessoribus occupatas terras, & specialiter Comitatum Burgundiæ, *quod notum est fore feudum descendens ab Imperio, & recognoscendum ab ipso*. Similiter quod Rex Angliæ de nonnullis terris Guasconiæ asserat idem.

Bonifacius prætendit judicare de actionibus Principum ratione peccati.

Asserit, quod super his controversiis Reges illi judicium Sedis Apostolicæ, *quæ Christicolis omnibus præeminet*, non recusent: atque *de hoc judicium ad Sedem eamdem esse non dubium pertinere*; idque hac ratione, quod dicti Reges sustineant Regem Galliæ *in eos super iis peccare*; injuste nimium (ut ipsi prætendebant) terras alienas occupando, aut bellum injustum movendo.

Non dubium quin hoc titulo omnium controversiarum super Juribus etiam *temporalibus*, judicium facile sibi asserere posset Romanus Pontifex: uti supra in *Observatione* ultima ad Decretales Innocentii III. ad *cap. Novit.* 13. *de judiciis* ostensum fuit, occasione Decretalis Innocentii III. qui eodem titulo se Judicem competentem prætendebat inter Regem Galliæ & Angliæ.

Denique concludit Pontifex, significans, quod ad ipsum Regem mittat Episcopum Vivariensem, qui *oraculo vivæ vocis* exponat & exprimat mentem suam: multisque Regem hortatur, „ ut paterna medicamina „ suscipiat reverenter, & sibi Regnoque suo salubribus „ monitis acquiescat, errata corrigens per seipsum, „ nec permittens in anima per falsa contagia se seduci... *Nec oporteat*, inquit, *nos ad alia & minus usitata remedia, perseveranter instante ac pulsante, nec non cogente Justitia, extendere manus nostras, quamvis hoc inviti & voluntarii faceremus* „.

Litteræ hæ seu Bulla integra extat in citata historia Dissidii *pag. 15. & seqq.*

Manifestum Regis super Edicto suo de non asportandis pecuniis extra Regnum.

Rex huic Bullæ opposuit publicum scriptum per modum *Manifesti*; in quo primum asseritur, Regem, equos, armas, pecunias, & similia generali Edicto prohibuisse extrahi de Regno suo, nec hoc tamen *simpliciter* prohibuisse, sed adjecisse, hoc non debere fieri *absque ejus licentia speciali*, intenderitque Clericis licentiam dare, *quando sibi constaret pro certo, quod talia, sic ab ipso prohibita, essent bona Clericorum, & quod extrahi de Regno, sibi & Regno non obessent, nec inimicis prodessent*.

Clerum obligari Regibus ad subsidia.

Libertatem a servitute peccati, quam nobis suo sanguine Christus comparavit, Clericis Laicisque *communem* esse probatur: agnoscit tamen plures esse *libertates singulares, non universalis Ecclesiæ, sponsæ Christi, sed solum ejus Ministrorum, qui cultui Divino ad ædificationem populi sunt vel esse debent specialius deputati.*

Has libertates Clero per *Statuta Pontificum Romanorum de* benignitate, *vel saltem permissione Principum* sæcularium *concessas* asserit, easque sic esse concessas, ut Regibus sua jura non auferantur, dicente Domino Pontificibus Templi: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.*

Adhæc notari vult, *quia turpis est pars, quæ suo non congruit universo, & membrum inutile, & quasi paralyticum*, quod corpori suo subsidium ferre recusat. Proinde Clerici, qui Regi Regnoque subsidia denegant, *semetipsos partes incongruas, & membra inutilia, & quasi paralytica esse demonstrant.*

Hinc concludit; proinde dum a talibus Clericis pro rata sua subventionum auxilia requiruntur, non *exactiones*, vel *extorsiones*, vel *gravamina* dici debent; sed potius *Capiti*, & *Corpori*, & *membris debita subsidia.*

Immo, ait, cum Clericis non liceat pugnare per seipsos, hæc subsidia censenda sunt *stipendia præparata pro Defensoribus & Pugilibus ipsorum. Nemo si quidem tenetur pro aliis propriis stipendiis militare.*

Acerrimæ dein sequuntur invectivæ & exclamationes, quod Vicarius Christi prohibeat sub pœna anathematis tributum dare Cæsari. *Quis sapiens & intelligens hæc, ait, non incidit in vehementem stuporem, audiens, Vicarium Jesu-Christi prohibentem tributum dare Cæsari, & sub anathematis pœna fulminantem, ne Clerici, contra iniquæ & injustæ persecutionis incursus, Domino Regi & Regno, immo sibimetipsis pro rata sua, manum porrigant adjutricem; dare vero histrionibus & amicis carnalibus, &, neglectis pauperibus, expensas facere superfluas in Robis, equitaturis, comitativis, comessationibus, & aliis pompis sæcularibus permittitur eisdem, immo conceditur ad perniciosæ imitationis exemplum?*

Exaggerat, quam injustum & inhonestum sit, sub anathematis pœna cohibere, *Ne Clerici, ex devotione Principum incrassati, impinguati, & dilatati pro modulo suo assistant eisdem Principibus contra injustarum persecutionum adversitates*,

Denique asseritur, Regem, Ecclesiam Catholicam, & Ministros ejus multipliciter venerari in terris, sicut & omnes Patres sui: sed *hominum minas minus rationabiles & injustas minime reformidare; nam (ait) coram Deo, favente ejus clementia, semper Justitia invenietur in nobis*. Habetur hoc scriptum in actis hujus Dissidii.

Bonifacius jubet in Galliis collectam fieri pro Terra Sancta.

Misit insuper sub hoc tempus Papa duos Nuntios in Galliam, Bernardum Albanensem & Simonem Prænestinum Episcopos, cum mandato colligendi pecuniam in subsidium Terræ sanctæ, & Sedis Apostolicæ, & excommunicandi Regem, ejusque Officiarios, si pecuniam collectam impedirent in Italiam transportari. Habentur Litteræ Pontificiæ in citatis Actis.

Et Treugam continuari inter Reges Angliæ, Galliæ, & Romanorum.

Eisdem Nuntiis dederat & Bullam, qua inducias seu *Treugas* inter Regem Anglorum, Regem Romanorum, & Regem Galliæ *continuat* ad *biennium* sub pœna excommunicationis in contravenientes.

Rex in temporalibus Deum solum Superiorem agnoscit.

Priusquam hæc Bulla coram Rege Galliæ prælegeretur, Rex coram ipsis Nuntiis Papæ protestatus est: „ regimen *temporalitatis* Regni sui ad ipsum Regem solum, & neminem alium pertinere: seque in eo neminem alium Superiorem recognoscere, nec habere, „ nec intendere, supponere, vel subjicere modo quocumque viventi alicui super rebus pertinentibus ad „ temporale regimen Regni sui. „

„ Quatenus autem ipsius Regis tangit animam, & „ ad spiritualitatem attinet, idem Rex Prædecessorum „ suorum sequens vestigia, paratus est monitionibus & „ præceptis Sedis Apostolicæ devote ac humiliter obedire, in quantum tenetur & debet, & tanquam verus & devotus filius Sedis ipsius, & sanctæ Matris „ Ecclesiæ reverentiam observare „.

Prælati quidam supplicant Pontifici, ut clementius agat,

Attendentes autem Episcopi Galliæ, quanta scandala & mala in Ecclesia pareret, & amplius pariturum esset dissidium inter Pontificem & Philippum Regem, Litteras ad Pontificem dedit Archiepiscopus Rhemensis cum suis Suffraganeis & Abbatibus, in quibus significant Pontifici, quod Rex, Barones, cæterique Regnicolæ Franciæ, Constitutionem noviter ab ipso emissam, *onerosam, gravem, & præjudicialem nimis* asserant Juri suo: *prætendantque, tum omnes, tum singulos incolas dicti Regni, ad defensionem Regni & Patriæ, omni privilegio, excusatione, & exceptione cessantibus, vocare, præsertim Feudatarios, & Fideles Regis ejusdem, Nosque, & alios Prælatos (inquiunt) de Regno, quorum quidam per homagium, & fere omnes juramento fidelitatis sumus adstricti eidem Domino Regi, ad jus & honorem ipsius & Regni servandum.*

Post hæc exponunt, quanta ex illa Constitutione in Ecclesia Gallicana turbatio sit timenda, enixe propterea rogantes Pontificem, ut „ opportune & salubriter „ Provisionis remedium in hac parte clementius adhibere dignetur, per quod sedet scandala, & cum Rege, „ suisque Principibus, & cæteris temporalibus Dominis dicti Regni, eadem Gallicana servet Ecclesia pacis & charitatis solitæ unionem „.

Has Litteras mittebant per duos Episcopos, quos specialiter ad Pontificem destinabant: „ qui (inquiunt) „ frementia scandala & imminentia, immo instancia *in* „ *januis* (a) hujusmodi discriminosa pericula, sensibus „ vestris perfectius explicabunt oraculo vivæ vocis.

Bonifacius interpretatur Constitutionem *Clericis Laicos*.

Per hos aliosque verisimiliter permotus Pontifex, prædictam Constitutionem seu Decretalem exposuit & interpretatus est, per Bullam eodem anno datam, qua in primis primo declarat, quod dicta Constitutio, vel *ejus prohibitio ad donaria vel mutua, seu quævis alia* Voluntaria *Prælatorum, & personarum Ecclesiasticarum Regni Galliæ, omni prorsus exactione cessante se aliquatenus non extendat*, licet ad id forsan ipsius Regis, aut ejus Successorum vel Officiariorum *requisitio curialis & amica* præcedat.

Secundo declarat, quod *Feudalia, Censualia, sive Jura quælibet in rerum Ecclesiasticarum datione retenta, vel alia servitia consueta, Regi, vel aliis Dominis temporalibus, tam de jure, quam de consuetudine a personis Ecclesiasticis debita, præfata Constitutio non includat, vel aliquatenus comprehendat*,

Tertio declarat, quod personæ Ecclesiasticæ pro Ecclesiarum suarum utilitatibus compositionis aut transactionis titulo, vel alio quovis modo, seu pro libertatibus acquirendis, cum Rege, aliisque Dominis temporalibus libere va-

(a) Dicitur Allegoria proverbiali *in Januis, in foribus adesse*, quod instat, quod proxime imminet, aut jam in proximo est.

valeant convenire, prout conscientiis eorum videbitur, & *ante Constitutionem eamdem poterant*.

Quarto adjicit huic Declarationi, quod *si Regi & Successoribus ejus pro universali vel particulari ejusdem Regni defensione periculosa necessitas immineret, ad hujusmodi necessitatis casum se nequaquam extendat Constitutio memorata*.

Quin & addit, quod simili casu *necessitatis* Rex & Successores ipsius possint a Prælatis & Ecclesiasticis personis petere & recipere pro hujusmodi defensione subsidium vel contributionem; *illudque ad illam Prælati & personæ prædicti Regis suisque Successoribus*, inconsulto Romano Pontifice, *teneantur, & valeant, sub quotæ nomine aut alias etiam imperari*, non obstantibus Constitutione prædicta, seu quovis exemptionis, vel alio quolibet privilegio sub quacumque verborum forma confecto, a Sede Apostolica impetrato.

Addit insuper, quod *Declaratio necessitatis supradictæ* ipsius *Regis* & ejus Successorum conscientiis relinquatur, dummodo vigesimum ætatis annum exegerint. Si autem eam ætatem non exegerint, tunc relinquitur conscientiis eorum, qui de *stricto consilio* Regis fuerint, seu majoris partis ipsorum.

Denique declarat, quod *non existat intentionis suæ*, nec extiterit per Constitutionem prædictam seu Declarationem præsentem, jura, libertates, franchisias, seu consuetudines, quæ Regi aut aliis Dominis temporalibus editionis præfatæ Constitutionis tempore, ac etiam ante illud competere noscebantur, tollere, diminuere, vel quovis modo mutare, aut eis in aliquo derogare, seu novas servitutes vel submissiones imponere; sed jura, libertates, franchisias, & consuetudines supradictas, prætactis Regi, & aliis Dominis temporalibus illæsa & integra conservare. Habetur hæc Bulla integra in actis Dissidii.

Benedictus XI. eamdem Constitutionem quoad pœnas restringit.

Benedictus XI. immediatus Bonifacii VIII. Successor per suam Decretalem, quæ incipit, *Quod olim*, & extat in *Extravagante unica de Immunit. Ecclesiarum inter communes*; Constitutionem Bonifacii VIII. *Clericis Laicos*, quoad pœnas in ea expressas restrinxit *ad* Exigentes tantummodo, *& ad exigendum, dantes auxilium, consilium, vel favorem; non autem* (ait) *quoad easdem pœnas in solventibus aut recipientibus a* sponte *dantibus* deinceps *sibi vendicet locum*.

Clemens V. eam pro infecta haberi vult.

Verum animadvertens Clemens V. hujus Benedicti Successor, quod scandala & incommoda orta ex Constitutione Bonifacii VIII. *Clericis Laicos*, nec per Decretalem Benedicti XI.; neque per Declarationem ipsius Bonifacii cessassent, quin & ampliora sequi verisimiliter præsumerentur in futurum; *ipse de consilio Fratrum suorum Constitutionem & Declarationem seu Declarationes prædictas, & quidquid ex eis secutum est, vel ob eas, penitus revocavit, & eas haberi voluit pro infectis*.

Itaque tandem Decretalis penitus revocata fuit, etiam cum suis Declarationibus; ac propterea nec ullus Doctorum eum legit, sive commentatus est; uti notat Glossa marginalis dictæ Constitutionis. Monet Glossographus, quod Clementis Constitutio fuerit de *primis Constitutionibus Clementis a principio promotionis suæ*.

Non omnes Clementinæ in Concilio Viennensi editæ.

Cum autem Clemens V. promotus fuerit ad Pontificatum anno 1305. sequitur hanc Decretalem circa idem tempus, scilicet *a principio promotionis* editam fuisse; ac per consequens, eam non posse adscribi Concilio Viennensi, demum anno 1311. celebrato.

Ex quo habemus, non omnes Constitutiones relatas sub nomine Clementis V. in *Concilio Viennensi* (quomodo & hæc relata extat in *Clem. unica de Immunit. Eccles.*) posse attribui huic Concilio, quod & intra latius ostendetur, ubi de Concilio Viennensi nec non Clementinarum libro seu collectione agetur.

§. IV.

Progressus Dissidii inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Franciæ, & Bullæ sive Decretales ea occasione editæ, ac signanter Extravagans Unam sanctam.

Columnenses Bonifacio exosos suscipit Philippus.

Dissidium inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum rursus increbescere cœpit, quando Rex refugium præbuit in Regno suo *Columnensibus*, quibus Bonifacius summopere erat infensus.

Bonifacius fert sententiam super dissidio inter Philippum & Guidonem Flandriæ Comitem Regemque Angliæ.

At huic dissidio majus incrementum præbuit sententia, quam Bonifacius tanquam *privatus arbiter* pronuntiavit inter Philippum Regem Galliæ ab una, & Guidonem Flandriæ Comitem & Eduardum Regem Angliæ ex altera partibus: qua declaravit, ut Comiti Flandriæ filiam suam, quam in custodia retinebat Philippus, pro libitu parentum in matrimonium collocandam dimitteret, occupataque oppida Comiti redderet, Angliæ quoque Regi restitueret quidquid ei abstulisset hoc ultimo bello in Aquitania: monuitque Philippum, ut unice de bello contra *Infideles* in Oriente gerendo cogitaret.

Datæ sunt Legato Anglicano hujus dissidii sive sententiæ Litteræ per Pontificem obsignatæ: quæ coram „ Rege, præsentibus Carolo Valesio ejus fratre, Ro„ berto Arthesiæ, & Ludovico Ebroici Comitibus re„ citarentur; Robertus Comes Arthesiæ ira excande„ scens, raptas illas ex Angli Regis Legati manibus, „ in ignem projecit, rem non sic abituram jurans, „ nec Papam ultionis avidum Regni damno ac de„ trimento iræ suæ indulturum „: ut habet hujus dissidii historia. „ Quin (ait historia) Rex ipse nihil „ eorum, quæ Pontifex pronuntiaverat, se servatu„ rum affirmavit, sed ut primum exirent induciæ, „ bellum se hostibus instauraturum „.

Philippi iram declinare conatur indictione Belli sacri.

Ut autem contra Regem irritatum se fortius armaret Pontifex, nullus modus ei magis legitimus visus est, quique cum majore plausu exciperetur, & Religionis pallio facilius tegeretur, quam malitiam sacram publicando contra Christiani nominis hostes in Oriente, eoque magis id placebat, quod Regem Philippum in hoc bellum propendere sciret.

Notant passim Historici, & notorium est, hujusmodi sacras militias sive expeditiones in Saracenos & Infideles, auctoritati Pontificiæ ultra modum promovendæ plerumque subservisse. Hæ quippe expeditiones pene sola Pontificum auctoritate dirigebantur: ipseque Pontifex iis quasi omnium supremus intendebat, & ab ipsius quodammodo nutu *sacra* seu religiosa militia dependebat.

Præterea solebant & ipsi Reges cum copiis suis militaribus, ac nobilibus Regni has expeditiones suscipere: atque hoc pacto vires Regni sui tanto amplius debilitabant; & minus formidabiles se Pontificibus reddebant.

Itaque Bonifacius Episcopum Apamiensem ad Regem Galliæ destinavit, qui propositum sibi de Bello sacro consilium Regi significaret; dederat & in mandatis eidem Episcopo, ut de dimittendo Flandriæ Comite, ejusque Liberis cum Rege ageret.

Videns autem Apamiensis Episcopus, mandata Pontificia a Rege sperni, in verba contumeliosa prorupit; dicens se nullo nomine Regi subditum, sed Pontifici Romano tam in spiritualibus quam *temporalibus* subjacere; ab eoque quidquid haberet, aut esset, acceptum ferre.

Quin & eo vehementiæ processit, ut sacris interdictionem Regi Regnoque minatus sit: ausus & absolutum Pontificis in Reges & Principes imperium asserere.

Philippus Episcopum Apamiensem carceri tradit.

His irritatus Rex, eum anno 1301. Curiæ Regiæ sisti jussit; ibique de variis criminibus accusatus, tandem Narbonensis Archiepiscopi sive Metropolitani carceri includitur, ut ab eo una cum Episcopis Provinciæ judicetur. Ista constant ex Historicis, ut notanter ex Actis processus criminalis contra dictum Apamiensem Episcopum, quæ integra extant in Appendice ad Historiam hujus Dissidii *pag.* 624.

Bonifacius jubet hunc Episcopum libertati reddi.

De his certior factus Bonifacius, dedit Litteras ad Regem, quibus petit, quin & mandat, ut dictum Apamiensem Episcopum libere abire permittat, & ad suam præsentiam securum pervenire; omniaque bona sive ad ipsum Episcopum: sive ad ejus Ecclesiam pertinentia, & auctoritate Regis occupata, restituat; quia „ secundum divina, canonica, & humana jura „ Ecclesiarum Prælati, & personæ Ecclesiasticæ, tam „ Regulares quam Sæculares, in quibus Laicis nulla „ est attributa potestas, multa debent libertate & im„ munitate gaudere „.

Monet & Regem, quod nisi ad excusationem suam, aliquid rationabile propositum fuerit vel ostensum, „ ambigere nequeat „ quin incurrerit sententiam *Ca„ nonis* propter injectionem temerariam manuum in dictum Episcopum.

Referuntur hæ Litteræ ad calcem citatæ historiæ hujus dissidii *pag.* 661. & *pag.* 657.: extant Litteræ Bonifacii sub idem tempus, & in eodem negotio datæ ad Archiepiscopum Narbonensem & Episcopos Biterrensem & Magalonensem, quibus mandat, de omnibus, quæ dicto Episcopo objiciuntur, ut inquirant & se informent: interim tamen Episcopo *ab omni potestate seu custodia* sæculari *plenarie liberato, & ab omnibus ejus & Ecclesiæ Apamiensis bonis manu dicti Regis & suorum prorsus amota*.

Mandat & Archiepiscopo Narbonensi, ut dictum Episcopum nomine Pontificis & Ecclesiæ Romanæ sub fida custodia diligenter custodiri procuret, donec de omnibus informatio capta fuerit, qua facta, ipsum cum omnibus instrumentis ad Sedem Apostolicam mittat.

Nec Litteris duntaxat egit Bonifacius, sed & Jacobum Archidiaconum Narbonensem, Nuntium & Notarium suum ad Regem misit.

Bulla Bonifacii Ausculta Fili, qua se constitutum super Reges & Regna pronuntiat.

Huic Nuntio dedit non tantum in mandatis, ut apud Regem instaret pro plenaria dicti Episcopi liberatione, sed insuper ei commisit Bullam expeditam 4. Decembris 1301. quæ incipit *Ausculta Fili*, *pag.* 46. qua primo pronuntiat, se *a Deo* constitutum *super Reges & Regna, ad evellendum, destruendum, dissipandum, ædificandum, atque plantandum sub ejus nomine & doctrina*.

Insuper monet per eamdem Bullam Regem, ne sinat sibi persuaderi, quod Superiorem non habeat, & non subsit summo Hierarchæ Ecclesiasticæ Hierarchiæ: *Nam*

(su-

(inquit) *desipit, qui sic sapit, & pertinaciter hæc affirmans convincitur Infidelis.*

Et varias contra Regem querelas profert.

Dein de multis excessibus accusat Regem; ac signanter, quod licet explorati juris existat, quod in Ecclesiasticis Dignitatibus, cæterisque Beneficiis vacantibus in Curia vel extra Curiam, Romanus Pontifex summam & potiorem obtineat potestatem, & consequenter, Regi jus de his disponendi competere vel acquiri sine auctoritate vel consensu Apostolicæ Sedis „ tacitis vel expressis nequeat, ipse nihilominus collationes illorum sibi attribuat: cum tamen Bene „ ficiorum collatio ad te (ait) non potest quomodoli „ bet pertinere, nec per tuam collationem in ipsis, „ vel eorum aliquo potest alicui jus acquiri, sine au „ ctoritate vel consensu Apostolicæ Sedis, tacitis vel „ expressis.„

Ulterius conqueritur, quod Prælatos & personas Ecclesiasticas Regni sui, etiam super *personalibus actionibus, Juribus, & immobilibus bonis, quæ ab ipso non tenentur in feudum, ad suum judicium pertrahat, licet in Clericos & personas Ecclesiasticas nulla sit Laicis attributa potestas.*

Addit insuper, quod Rex non permittat Prælatis contra suos molestatores libere uti *gladio spirituali*, nec Jurisdictionem eis competentem in Monasteriis seu locis Ecclesiasticis, quorum recipit *guardiam* vel custodiam, patiatur exercere: quin potius sententias seu processus ab ipsis promulgatos & latos, si sibi non placent, directe vel indirecte revocare compellat.

Reprobat, quod vacantium Regni sui Cathedralium Ecclesiarum redditus & proventus, *quos tui & tu* (inquit) *appellas regalia per abusum*, ipse & sui immoderate consumant: *sic fit* (ait) *ut quorum custodia fuit ab initio Regibus pro conservatione commissa, nunc ad consumptionis noxam discriminose deveniatur, & discriminosis abusibus exponatur.*

Acriter invehitur in Consiliarios & Ministros Regis, qui sint, quasi falsi Prophetæ (ait) *suadentes tibi falsa & stulta, quia non viderunt a Domino visionem.*

Personaliter citat Bonifacius Episcopos Galliæ, & S. Theologiæ Magistros.

Intimat insuper Regi, se Monasteriorum Abbates, Cathedralium Ecclesiarum Capitula Regni Galliæ, & Magistros in Theologia, jure & Canonico & Civili, & alias nonnullas personas Ecclesiasticas oriundas de Regno Galliæ, per alias *patentes Litteras* suas, certo modo ad præsentiam suam evocasse.

Hæ Litteræ, quarum hic meminit, per eundem Archidiaconum Narbonensem missæ habentur in citata Historia Dissidii *pag.* 53. mandatque Episcopis & Magistris, ut *personaliter*, Capitula vero per idoneos procuratores, Apostolico conspectui se sistant in Kalendis Novembris anni 1302. ut super præmissis, & ea con „ tingentibus vestra (ait) possimus habere consilia, „ qui apud eundem Regem suspicione caretis, & sibi „ & Regno accepti estis & grati, & diligitis ipsum „ Regem „: eadem per similem Bullam scribit Monasteriorum Abbatibus, quæ extat in citatis actis *pag.* 54.

Litteræ Bonifacii ad Philippum de superioritate sua in temporalibus.

Ut autem supra allegatæ Litteræ in Regis animo fortiorem facerent impressionem, ac dilucide & breviter exprimeret, quid præcipue per prolixiores illas litteras intenderet, alias breviorem Bullam eodem die expedivit, & Archidiacono Narbonensi commisit, atque his verbis expressa habetur *pag.* 44. in citatis Actis: *Bonifacius Episcopus servus servorum Dei, Philippo Francorum Regi. Deum time & mandata ejus observa.* „ Scire te volumus, quod in temporalibus no „ bis subes, Beneficiorum & Præbendarum ad te col „ latio nulla spectat, & si aliquorum vacantium cu „ stodiam habeas, fructus eorum Successoribus reser „ ves. Et si quæ contulisti, Collationem hujusmodi „ irritam decernimus, & quantum de facto processe „ rit, revocamus; aliud autem credentes, hæreticos „ reputamus „.

Hujus & præcedentium Bullarum, nec non ablegationis Archidiaconi Narbonensis ad Regem, qui earum „ executionem & promulgationem urgeret, meminit Continuator VVillelmi de Nangiaco ad annum 1301. atque quod dictus Archidiaconus Regi ostenderit Litteras, in quibus Romanus Pontifex Regi Franciæ demandabat: „ quod eum scire volebat, se tam in *tem* „ *poralibus*, quam spiritualibus subesse Romani Pon „ tificis ditioni. Et omnino eidem Regi, sicut in Lit „ teris continebatur, prohibuit, ne Ecclesiarum de cæ „ tero, vel Præbendarum vacantium in Regno suo, „ quamvis haberet custodiam earumdem, ususfructus „ sibi præsumeret detinere, sed totum mortuorum Suc „ cessoribus reservaret. Prohibuit quoque ne collatio „ nem aliquam Præbendarum aut Beneficiorum vacan „ tium sibi præsumeret usurpare. Quod si deinceps „ hoc faceret, totum irritum & inane decernebat, & „ secus & aliter sentientes hæreticos reputabat.

Addit præterea, quod dictus Archidiaconus citaverit quoque Episcopos, Doctores seu Magistros, Capitula Ecclesiarum, & quosdam Abbates, ut juxta Litteras Pontificias se in Kalendis Novembris coram Pontifice sisterent.

Eadem referuntur in antiquo Chronico Sandionysiano ad annum 1301. item in Chronico Nicolai Gillii Secretarii Regii; nominatimque citat prædictam parvam Bullam expressis initialibus verbis.

Indubie & ad hanc eamdem Bullam reflexit Glossographus in *cap.* Generali, *de Elect. in VI.* dicens: „ qui „ Bonifacius dicto Philippo Regi scripsit quamdam Epi „ stolam, in qua continebantur ista verba: *Collatio* „ *Beneficiorum est spiritualis, secus autem credentes,* „ *hæreticos reputamus* „.

Rex convocat tres Regni Ordines.

Ut contra hæc omnia se muniret Philippus, de consilio Baronum, qui aderant, convocavit generalem Conventum trium Ordinum ipsius Regni; conveneruntque ad mandatum Regis die 10. Aprilis an. 1302. in Ecclesia Beatæ Mariæ Parisiis.

Gravaminum in Bonifacium expositio.

Omnibus igitur „ in præsentia Regis constitutis, „ idem Rex proponi fecit cunctis audientibus palam & „ publice, sibi ex parte Bonifacii Papæ fuisse inter „ alia per prædictos Archidiaconum & Litteras inti „ matum, quod de Regno suo, quod a Deo *solo* ipse „ & Prædecessores sui tenere hactenus recogniti sunt, „ *temporaliter ipsi subesse*; illudque ab ipso tenere de „ beret „.

Addebatur: „ *nec contenti verbis hujusmodi sic mirabilibus, sicque novis & inauditis a sæculo apud incolas dicti Regni, sed ea producere satagentes executionis in actum, Prælatos totius Regni, & Doctores de Regno oriundos ad suam præsentiam evocavit Bonifacius, pro corrigendis excessibus, nec non & pro culpis, insolentiis, injuriis, atque damnis, quæ Prælatis, Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis in Regno constitutis, & alibi per Regem, ejusve Officiarios vel Barones, inferri prætendunt, emendandum* „.

Una ostendebatur, quanta incommoda Regno Galliæ adferre posset hic Prælatorum & Doctorum a Regno discessus, & longa absentia.

Exposuit & eidem Conventui nomine Regis Petrus Flotta, gravamina, quæ Regno Galliæ per Curiam Romanam quotidie inferuntur, assignanter „ tam per „ Reservationes, quam Ordinationes voluntarias Ar „ chiepiscoporum, & Episcoporum, & Collationes Be „ neficiorum insignium hujus Regni personis extraneis „ & ignotis, & nonnunquam suspectis, nullo tempore „ residentibus in Ecclesiasticis Beneficiis supradictis: „ e quo innumera mala consequi demonstrat.

Conquestus fuit & „ de pensionibus novis, & cen „ sibus Ecclesiis de novo impositis, immoderatis ser „ vitiis, aliisque exactionibus & extorsionibus variis, „ præjudicialibus signis, & damnosis novitatibus, qui „ bus Ecclesiæ status immutatur „.

Dicit, quod „ Prælatis ea, quæ ad suum spectant „ officium, exequendi facultas adimatur, ut pro his „ ad Apostolicam Sedem cum muneribus recurratur „. Nomine Regis publice & aperte protestabatur, quod „ „ Superiorem in temporalibus, sicut nec sui Progeni „ tores, prout est toti mundo notorium, non ha „ beret „.

Significavit quoque, quod jam proposuisset, & ordinasset, etiam ante adventum dicti Archidiaconi Narbonensis Nuntii Apostolici, adhibere salubre remedium excessibus, qui Prælatis & Ecclesiasticis personis per Regios Officiarios inferri dicebantur: „ quod jam id „ duxisset in executionis effectum, nisi quod ad ex „ metu, vel ad mandatum Pontificis fecisse forsitan „ aliquibus videretur, id quod Pontifex sibi adscribe „ re non posset „.

Resolutiones trium Ordinum.

His ita expositis, mandavit Rex „ sibi statim super „ his ab universis & singulis, præcise & finaliter „ responderi „.

Ac „ primum interrogati Barones & Nobiles, ad „ deliberandum secesserunt, & per aliquod temporis „ spatium re examinata, nomine omnium respondit „ Comes Artheliæ, Regique gratias egit, quod Regni „ sui negotia; collapsamque disciplinam restituere de „ crevisset, ad eum protegendum, cum vitæ fortuna „ rumque suarum periculo promptos ac paratos esse. „ Quod si Rex has Papæ usurpationes dissimulare ac „ pati vellet, eas tamen ferre se non posse, cæterum „ a nemine alio se pendere, nec in rebus *temporalibus* „ alium præter ipsum Dominum agnoscere „.

Hac Nobilium resolutione pronuntiata, jussi Ecclesiastici respondere „ *ad deliberandum sibi tempus concedi petierunt, cum & Regis animum delinire, iram sedare, concordiamque inter Sanctam Sedem & Regem conservare sibi propositum esset. Sed, urgente ac instante Rege, hanc sententiam rogati tulerunt. Ad Regem, Regiam familiam, & Regnum, ejusque libertatem tutandum se teneri, cum etiam ex suo ordine aliqui præstito Sacramento Ducatuum, Baroniarum, & Comitatuum, aliorumque feudorum in Regno sitorum ratione, in fide manere tenerentur; cæteri vero ex officio, utpote subditi, obstringerentur. Ut sibi Pontificem adire, ejusque jussis parere liceret, Regem oraverunt, quod illis denegatum fuit, renuente Rege, cujus sententiæ Nobilium ordo adhæsit* „.

Tertius seu Plebejorum ordo, secundum Regni libertatem suffragium tulit, sive ordini Nobilium consensit.

Hæc tum ex Epistola Episcoporum & Ordinis Ecclesiastici ad Bonifacium Papam (quæ extat in Histo-

ria

ria Dissidii *pag.* 67.) tum ex ipsa Historia Dissidii habentur.

Meminit quoque hujus Conventus Continuator VVilhelmi de Nangiaco, aitque, causam hujus Conventus fuisse, quod *timeret Majestas Regia, ne propter hoc, quod Papa mandaverat, tam sibi in temporalibus*, quam *in spiritualibus se subesse*. *vellet idem Romanus Pontifex cuili, quod Regnum Franciæ a Romana Ecclesia in feudum teneretur*.

Trium Ordinum responsione relata, tunc & Rege præsente, Nobilibusque adstantibus, Papæ Bulla (nimirum Brevior illa) *igne cremata est*: cujus cremationis mentio occurrit in appendice Annalium Steronis, cujus fragmentum extat in Hist. Dissidii *pag.* 192.

Epistola Philippi responsoria ad Bonifacium.

Credit Historicus hujus Dissidii, nec sine fundamento, in hoc quoque Conventu resolutum fuisse, ut Rex scriberet Epistolam oppositam prædictæ Bullæ, quæ acribus verbis concepta cum hac inscriptione legitur: *Philippus Dei gratia Francorum Rex, Bonifacio se gerenti pro summo Pontifice, salutem modicam seu nullam*. „ „ Sciat ..... in *temporalibus* Nos alicui non subesse, „ Ecclesiarum ac Præbendarum vacantium collationem „ ad Nos Jure Regio pertinere, fructus earum nostros facere, collationes a Nobis factas & faciendas fore va„ lidas in præteritum & futurum, & earum possesso„ res contra omnes viriliter nos tueri, secus autem „ credentes, fatuos & dementes reputamus „.

Habetur integra in citatis actis Dissidii *pag.* 44. ejusque meminit antiquus Glossographus ad *cap.* Generali *de Elect. in VI.* eamque Pontificis Litteris sive Bullæ oppositam fuisse testatur; uti Nicolaus Gillius in Annalibus Francorum ad *annum* 1300.

Ordo Nobilium scribit ad Cardinales.

Ex resolutione Comitiorum datæ sunt Litteræ nomine totius Ordinis Nobilium ad Cardinales Ecclesiæ Romanæ, quibus exponunt, quæ adversus gravamina a Bonifacio Papa, & Curia Romana Regno Franciæ illata, & injustas contra Regiam auctoritatem prætensiones, in hoc generali Conventu exposita & resoluta fuerunt. Deinde Cardinales orant, ut in pristinum ordinem res revocari curent; prospiciantque, quomodo concordia inter Ecclesiam & Regnum integra servaretur: dicuntque sibi propositum firmiterque resolutum, Regis *in temporalibus merum Imperium*, & supremam auctoritatem adversus quoscumque asserere, etsi Rex ipse conniveret, nec vendicare sibi vellet.

Item Plebejorum.

Ejusdem tenoris Litteras ad eosdem Cardinales dedit & tertius ordo Plebejorum.

Ecclesiastici vero supplicant Pontifici:

Ecclesiastici vero, prætermissis Cardinalibus, scripserunt ad ipsum Pontificem; eique exposuerunt, quæ in hoc Ordinum Conventu proposita, ac tandem resoluta essent, prout ea ex his Litteris supra relata sunt, rogantque Pontificem, ut concordiam, quæ a primis temporibus inter Ecclesiam, Reges Regnumque Franciæ intercesserat, convelli minime pateretur, sed integram conservaret, ut Gallicanæ Ecclesiæ status inconcussus maneret: tandemque ut conditionis sortisque ipsorum ratione, imperatam per Nuntium ad se profectionem revocaret.

Pontifex invehitur in Conventum Gallicanum.

His respondens Pontifex vehementer invehitur in acta hujus Conventus. „ Scimus equidem (inquit) multo„ rum relatione Fidelium, nec latet Sedis Apostolicæ „ notitiam, quæ & quanta fuerint in eadem Concio„ ne narrata, & præcipue quæ *Bellial* ille Petrus Flot„ te *semividens corpore, menteque totaliter excæcatus*, „ ac quidam alii prædicaverint, sanguinem sitientes „ populi Christiani „.

Queritur de Prælatis, quod non satis generose pro Officii debito in Conventu illo responderint, & restiterint. „ Videmini siquidem (ait) secundum dicta eo„ rum, spem ponere in terrenis, si timore terreno„ rum contemnitis cœlestia, & seponitis, propter ti„ morem Judicum, Christi jugum „.

Dicit, quod frustra nitantur Regem in temporalibus supremum reddere, & Sedem erigere contra Vicarium Christi; *quoniam ut primus Lucifer, cui non fuit huc usque secundus, recidit, cum suis sequacibus corruet, quantumque fulciatur potentia, & secundus. Nonne (ait) duo principia nituntur ponere, qui dicunt temporalia spiritualibus non subesse?*

Concludendo ipsos exhortatur: *ut spretis temporalibus, & contemptis Judicum minis nobiscum ascendatis ad cor altum, & exaltabitur Deus, qui dissipat consilia Principum, & cogitationes reprobat populorum, pro firmo scientes, quod obedientes gratiose videbimus, & contumaces pro qualitate inobedientiæ puniemus*.

Consistorium Cardinalium pro superioritate Papæ in temporalibus.

Eodem anno habuit Pontifex Consistorium Cardinalium, aliorumque Prælatorum, in quo Cardinalis Portuensis magna vehementia pro superioritate Papæ in *temporalibus* peroravit; dixitque: *Ita sentio pro ista veritate, quod auderem eam defendere contra totum mundum, & auderem exponere vitam meam, quod summus Pontifex, qui est Vicarius beati Petri, habet plenitudinem potestatis, & iste est summus Pontifex, qui est Successor Petri, & qui hoc credunt, bene sentiunt, qui autem contrarium, male credunt*:

Præterea asserere non dubitat: *planum esse, quod nullus debeat in dubium revocare, quin possit* (Pontifex) *judicare de omni temporali ratione peccati*.

Agnoscit quidem duas distinctas esse Jurisdictiones spiritualem & temporalem. Illam principaliter habere summum Pontificem: hanc vero habere Imperatores, & alios Reges „ tamen (ait) de temporali habet co„ gnoscere summus Pontifex, & judicare *ratione pec„ cati*. „

Deinde concludens discursum, ait. *Unde dico, quod Jurisdictio temporalis potest considerari, prout competit alicui ratione actus & usus, vel prout competit alicui de jure; unde Jurisdictio temporalis competit summo Pontifici, qui est Vicarius Christi & Petri de jure: unde qui dicit contrarium, impingit illum articulum, Judicaturus est vivos & mortuos, & in illum etiam prædictum Sanctorum Communionem: sed Jurisdictio temporalis quantum ad usum, & quantum ad executionem actus non competit ei, unde dictum est Petro, converte gladium in vaginam*.

Finito hoc discursu, cœpit & ipse Pontifex vehementer invehi in Petrum Flotta tanquam consiliarium *pessimum, & omnium horum malorum auctorem*, eumque accusat, quod inter cætera falso persuaserit Regi, quasi Pontifex mandaret Regi, quod *recognosceret Regnum a Prontifice*. „ Quadraginta anni sunt (inquit) „ quod Nos sumus experti in Jure, & scimus, quod „ duæ sunt potestates ordinatæ a Deo. Quis ergo de„ bet credere, vel potest, quod tanta fatuitas, tan„ ta insipientia sit „ vel fuerit in capite nostro. „ Dicimus, quod in nullo volumus usurpare Juris„ dictionem Regis, & sic frater noster Portuensis „ dixit „.

Post hæc tamen addit. „ Non potest negare Rex, „ seu quicumque alius Fidelis, quin sit Nobis subje„ ctus ratione *peccati* „. Indubie hic significatum vo„ luit Pontifex, quemadmodum latius exposuerat Por„ tuensis: ipsi jus esse de omni temporali cognoscere, & judicare *ratione peccati*.

Quoad collationem Beneficiorum dicit: quod nolit silere, sed aperte dicat, hanc ad Regem non posse pertinere: quia certum est, & omnia Jura clamant, quod „ collatio Beneficiorum non potest cadere in Laicum. „

Exponit deinde quot quantisque Beneficiis Regnum Galliæ a Romano Pontifice fuerit cumulatum, & quantopere ipse Regem Philippum fuerit prosecutus. Si vero per omnia ista Rex non resipiscat, minatur quod *deponeret Regem sicut unum garcionem*: „ licet „ (inquit) cum dolore & tristitia magna, & essemus „ dolentes & tristes, sicut Nos necessario oporteret. „

Bonifacius pergit citare Episcopos Galliæ.

Insuper tribus Episcopis, qui nomine omnium Episcoporum Galliæ missi erant, & instabant ad Pontificem, ut ab evocatione ipsorum desistere vellet, ob rationes in Litteris ad Pontificem latius expositas, respondit: *Non relaxabimus, nec suspendemus vocationem, immo illam confirmamus, roboramus, & iterum innovamus, & si qui sint, qui non venerint, habebit locum illud Cantic. tempus putationis advenit. Si non possit venire equites, venient pedites*.

Quin & ipsis significat: „ quod si qui non veniant, „ deponet, & privabit eos, juxta illud Evangelii, „ *Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis „ agricolis*: Immo (ait) plus dicimus, quod ex nunc, „ si non veniant, legitimo impedimento remoto, sciant „ se depositos & privatos. „

Rex agit pro convocatione generalis Concilii, & depositione Bonifacii.

Videns Rex, Pontificem nullatenus velle ab inceptis deflectere, metuensque graviora, tandem eodem anno 1302. die 12. Martii, admisit libellum supplicem sibi offerri per Guillelmum de Nogareto contra Bonifacium Papam, quo ipsum ut *Pseudo-Pontificem*, qui Sedem, quam obtinet de facto, detinet injuste, accusat de variis & enormissimis criminibus, quapropter „ petit, requirit, quanta potest instantia, & supplicat Domino „ Regi, ut Prælatis (inquit) Doctoribus & populis „ atque Principibus fratribus nostris in Christo, ma„ xime Cardinalibus & Prælatis omnibus intimeris, „ ut omnes *Generale* Concilium convocetis, in quo „ nefandissimo prædicto damnato, per Venerabiles Cardinales provideatur Ecclesiæ de Pastore. „

Præterea offert se paratum coram hoc Concilio *legitime probare*, quæ contra Bonifacium allegaverat.

Et quia sciebat, Concilii generalis congregationem intra breve tempus haberi non posse, petit, ut per Cardinales Romanæ Ecclesiæ interea de Vicario provideatur, qui administrare valeat, quousque de Pontifice sit Ecclesiæ Dei provisum.

Et ad omnem occasionem Schismatis prorsus tollendam, & ut dictus Bonifacius prosecutionem hujusmodi non impediat, vel retardet, petit, ut interim Bonifacius ponatur in *custodia*.

Bulla *Unam sanctam*.

Bonifacius autem de his certior factus, promulgat eodem anno 16. Novembris famosam illam Bullam seu Decretalem relatam inter Extravagantes communes sub titulo de *Majoritate & Obedientia*, quæ incipit *Unam sanctam*, qua declarat Ecclesiam esse *unam*, „ & in „ hac Ecclesia, ejusque potestate *duos* esse *gladios*, „ spiritualem videlicet, & *temporalem*, Evangelicis „ dictis (ait) instruimur. Nam dicentibus Apostolis, *Ecce duo gladii hic*, in Ecclesia scilicet cum Apostoli loquerentur, non respondit Dominus *nimis esse*, sed „ *satis est*. „

respondet, quod *Cardinalis Legatus, interpretatus ejus mandatum, in terram illam sententiam promulgavit, quæ Regi tunc temporis adhærebat.*

Sed nonne merito credere poterant Episcopi, quod Legatus fines mandati & legationis excessisset, cum terra Regi adhærens, & ad alium (scilicet Petrum Comitem Autissiodorensem, de quo in *cap.* ✠ *de Officio Jud. Deleg.*) spectans, nequeat dici *terra Regis*, præsertim in materia pœnali?

Præterea sententiæ interdicti objiciebatur 1. quod Rex habuisset Cardinalem *suspectum*. 2. quod *post appellationem ad Sedem Apostolicam interpositam*, dictam promulgasset sententiam. 3. quod *extra fines Regni Francorum, in terram Regis, Interdicti sententiam promulgasset.*

Super his scripsit Pontifex Decretalem ad Regem Francorum, cujus fragmenta extant in tertia Collectione Decretalium apud Antonium Augustinum, & in parte decisa relata sunt in *c.* 7. ✠ *de Officio Legati*, & in *c.* 43. ✠ *de Appellat.*

3. Quod Interdictum fuisset promulgatum a Legato Pontificis existente extra Regnum.

In primo fragmento tertiæ objectioni de promulgatione extra fines Regni Francorum: respondet Innocentius, *quod etsi fines Regni Francorum exierat, nondum tamen fuerat terminos suæ Legationis egressus, cum non solum* (ait) *in Regno Francorum, sed in Viennensi, Lugdunensi, & Bisuntina Provinciis injunctam sibi a nobis Legationis sollicitudinem suscepisset.*

Num hoc responsum, etiamnum hodie admitteret Rex Galliæ, ejusve ministri, dubito. Videri possunt quæ dixi in *Tractatu de promulgatione legum Eccles. parte* 1. *cap.* 1. *&* 2. *Tom. IX.* hujus editionis inserto.

Alterum fragmentum in *c.* 43. ✠ *de Appellat.* exhibet responsum ad binas alias objectiones.

4. Quod interjecta appellatione, interdictum pronuntiatum esset.

Ad eam de interjecta appellatione respondet, quod Legatus non fuerit sententiæ illius *dictator* seu auctor, *sed verius executor, cum igitur secundum jus ab executoribus appellari non possit, nisi forsan modum excederent in exequendo*, consequenter appellationi *ab eo interpositæ non fuerat deferendum*: præsertim cum ipsi ob id etiam mandati executio injuncta esset, *appellatione remota*. An autem Legatus modum in exequendo non excessisset, non sine fundamento dubitabatur, ut supra notavimus.

5. Quod Legatus fuisset suspectus.

Simili modo solvit objectionem de *suspectatione*, quod *licet credat, Legatum fuisse merito Regi suspectum, non tamen, etsi fuisset suspectus, ab eo desistere debuisset, ad quod non proprio motu, sed nostro potius*, inquit, *præcepto processit.*

Verum cum non simpliciter Interdicti promulgatio Legato fuisset injuncta, sed conditionate, *nisi Rex infra mensem post commotionem ejus, Reginam dimissam in gratiam receperit conjugalem, & honore debito pertractarit*; non immerito dubitari potest, an *meri* Executoris partes Legatus obierit; & an Jura de similibus Executoribus loquentia huic recte fuerint applicata.

Innocentius defendit actum sui Legati.

Hoc evidens est Innocentium voluisse omni modo sententiam sui Legati justificare, multumque propterea favisse iis, qui sententiæ illi sine hæsitatione obtemperarunt; e contrario autem adversatum fuisse iis, qui sententiæ huic judicarunt non obtemperandum; etiam illis, qui duntaxat ad tempus, nimirum quoadusque rationes non deferendi Pontifici exposuissent, & ab eo responsum obtinuissent; uti significatur in citato *cap.* 1. *de Postulat.* & apertius refertur in Gestis Innocentii *num.* 52. in verbis: *sed promittebant, quod illis* (rationibus non parendi) *expositis, si dominum placeret summo Pontifici, sententiam observarent.*

Cum autem Canonici Senonenses essent ex illis, qui sententiæ se subjecerant, & Interdictum servaverant, Innocentius eis etiam favoris aliquid impartiri volens, *ipsis de solita Sedis Apostolicæ benignitate concessit, ut sibi per postulationem idoneam, vel electionem Canonicam de persona congrua consulant: licet vos ea potestate* (ait) *non immerito privare possemus, eo quod permissa vobis facile abusi fuistis potestate, quia hominem postulastis, qui sententiam Interdicti contemneret servare.*

Rege Ingeburgi reconciliato, interdictum tollitur.

Post hæc in Galliam missus fuit ab Innocentio Octavianus Ostiensis Episcopus, eidem forma præscripta, qua in hoc negotio procederet; uti latius in Gestis Innocentii *n.* 54. describitur, narraturque, quomodo tandem inductus fuerit Rex „ ut Reginam Ingeburgem
„ reciperet, faciens in animam suam juramento firmari, quod honorifice eam ut Reginam tractaret, &
„ absque judicio Ecclesiæ non dimitteret. Et sic (in-
„ quiunt Gesta) ipse Legatus sententiam Interdicti,
„ quæ per octo menses duraverat, relaxavit cum mul-
„ to gaudio & applausu. „

Canonici Senonenses, plures eligunt iterum Hugonem, pauciores Petrum de Corbolio olim Magistrum Innocentii.

Interdicto sublato, cœperunt Canonici Senonenses deliberare de nova postulatione vel electione Archiepiscopi juxta potestatem sibi a Pontifice factam.

Maxima autem Canonicorum pars denuo Hugonem Episcopum Autissiodorensem postulavit; pauci vero Petrum de Corbolio olim Innocentii III. in Universitate Parisiensi Magistrum, & nunc Cameracensem Episcopum; uti constat ex Epistola Innocentii prædicto Ostiensi Episcopo Sedis Apostolicæ Legato inscripta, quæ extat in tertia Decretalium Collectione, & quibusdam recisis in citato *c.* 2. ✠ *de Postulat. Prælat.*

Pontifex præfert Petrum de Corbolio.

Ex hac Decretali habemus, quod dictus Legatus faverit Episcopo Cameracensi, ejusque postulationem licet a paucioribus factam, probaverit: & ad paucorum Canonicorum, qui eum postularant, instantiam in Pastorem Archiepiscopum Senonensis Ecclesiæ auctoritate fretus Apostolica providerit.

Innocentius III. qui Autissiodorensi Episcopo adversabatur, quia sententiam Interdicti non servaverat, & Cameracensi, qui ipsius aliquando Magister fuerat, impense favebat, ostendit in hac Decretali, admodum sibi gratum fuisse, quod Legatus ad promotionem Cameracensis Episcopi ad Archiepiscopatum Senonensem *prudenter & efficaciter attenderit.*

Ex eadem Decretali intelligimus, *fundamentum confirmandi* postulationem a paucis Canonicis factam, fuisse, quod hi, qui *Autissiodorensem* rursus postularant, & ita postulationem priorem auctoritate Apostolica cassatam, *quodammodo revocare voluissent, eligendi privilegium amisissent, quia concessa sibi ex Apostolicæ Sedis benignitate abuterentur temere potestate, ac ideo ad alios licet pauciores numero, quantum tamen ad hoc pertinet, consilio saniores, eligendi vel postulandi devoluta esset licentia.*

An sat solida esset hæc ratio privandi dictos Canonicos suffragio eligendi, merito dubitari posse ex antedictis patet. Sed tamen Innocentius, hanc a Legato suo factam promotionem præstens Decretali auctoritate Apostolica confirmans, dictum Petrum de Corbolio a sollicitudine Ecclesiæ Cameracensis reddidit absolutum.

Quin hic impense Innocentius faverit Petro de Corbolio, & adversarius sit Hugoni Autissiodorensi a majore parte Capituli Senonensis, post sublatum Interdictum postulato, dubitari nequit; & cum jam aliqualis pax inter Innocentium & Regem Franciæ facta esset, etiam Rex huic promotioni in gratiam Pontificis consensit; uti notatur in Chronico Autissiodorensi ad annum 1220. „ Legatus Petrum de Corbolio, qui litte-
„ raturæ sæcularis & Theologiæ prærogativa famosus,
„ in Scholarum regimine, Parisiis diu claruerat, & de
„ Cathedra ad Cameracensis Ecclesiæ Cathedram nuper
„ assumptus fuerat; tam de *assensu Regis*, quam Do-
„ mini Papæ, Clero licet præter paucos invito, in
„ Senonensem Ecclesiam inthronizat. „

DECRETALES

Circa Postulationem Archiepiscopi Colocensis in Archiepiscopum Strigoniensem Hungariæ Primatem. Cap. *Bonæ memoriæ* 4. & Cap. *Postulationem* 5. ✠ de Postulat. Prælat.

OBSERVATIONES.

Postulatio hæc Innocentio III. præsentatur; eidemque Suffraganei Strigoniensis se opponunt.

DUÆ occurrunt Innocentii Decretales concernentes postulationem sive electionem novi Archiepiscopi Strigoniensis, quæ referuntur in tertia Decretalium Collectione, & aliquibus recisis, extant in *cap.* 4. *&* 5. ✠ *de Postulat. Prælat.* & singularia quædam merito notanda continent.

Itaque defuncto Guillelmo Strigoniensi Archiepiscopo (hic est Primas Hungariæ, Regemque *coronare solitus* ut nos docet Innocentius III. *lib.* 14. *Epist.* 104.) Canonici Strigonienses unanimi suffragio postularunt Archiepiscopum Colocensem, postulationemque Innocentio III. probandam & confirmandam præsentarunt. Id intelligentes Episcopi Suffraganei Archiepiscopi Strigoniensis videlicet Quinque-ecclesiensis, & quidam alii dictæ Postulationi se opposuerunt, *asserentes, quod, eis contemptis, qui jus habebant* cum Canonicis Strigoniensibus *eligendi, postulatio illa fuisset attenta*; at Nuntii Capituli Strigoniensis reponebant; *quod super præficienda* Ecclesiæ Strigoniensi *Pontifice de gratia multoties Suffraganeorum fuerat requisitus assensus, sed ipsi consilium denegassent.*

Cumque plura hinc & inde allegarentur, præcipit Innocentius, ut si utraque pars in sua persisteret sententia, *per Procuratores suos ad Sedem Apostolicam accederet*, quia sibi de propositis non constabat.

Addit, quod si Episcopis contradicentibus, Canonici de Jure suo diffiderent, *aliam personam idoneam sibi providerent in Pastorem.*

Interea postulatur Quinque-ecclesiensis.

Cæterum priusquam hoc mandatum Capitulo Strigoniensi innotuisset, quidam ex Canonicis, *a postulatione* Archiepiscopi Colocensis jam Pontifici præsentata *recedentes prædictum Quinque-ecclesiensem Episcopum in Archiepiscopum* Strigoniensem *postulaverunt* (quibus *nullus Suffraganeorum assensit, excepto duntaxat Episcopo Vitriensi*) ut habetur in parte recisa.

Ex hac parte recisa insuper habemus, quod *Andreas* Dux nomine Nepotis sui Regis Ungariæ pro dicto Quinque-ecclesiensi transferendo ad Strigoniensem Metropolim, per litteras supplicaverit Pontifici, licet prius ejusdem Nepotis nomine, cujus tutelam & Regni curam frater defunctus ipsi commiserat, *precum suarum primitias ad Pontificem pro prædicti Colocensis postulatione* transmisisset.

Hanc postulationem rejicit Pontifex.

Pontifex hanc Quinque-ecclesiensis postulationem non ad-

admisit, tum quod *in multa discordia* Suffraganeorum & Canonicorum; tum quod *contra formam mandati* sui facta esset: mandavitque Canonicis, *ut ad providendum* sibi *Pastorem idoneum per electionem Canonicam, vel postulationem concordem* (*requisito Suffraganeorum assensu, si esset de antiqua & approbata consuetudine requirendus*) *procedere* curent; *alioquin* ipso *provideret Ecclesiæ viduatæ*.

Denuo postulatur Colocensis.

Priusquam autem hoc posterius mandatum ad Capitulum pervenisset, Canonici *innitentes Mandato priori, Suffraganeos, præter Quinque-ecclesiensem, ad concordiam* revocarunt, consentientes in postulationem *Colocensis, salvo jure suo imposterum, qui propter afflictionem & necessitatem Strigoniensi Ecclesiæ supersedebant*, atque per litteras *humiliter rogaverunt* Pontificem, ut *si non placeret ei electionem factam de Quinque ecclesiensi Episcopo admittere, postulationem alterius sine præjudicio juris suppliciter exorabant*.

At postmodum, recepto jam dicto *posteriori* Mandato, rursus discordia exorta est. Viso enim hoc mandato, Canonici Strigonienses, qui ab initio Colocensem postularant, de *novo* postulationem ejus revocarunt: sed quidam consentire noluerunt, adhærentes Quinque-ecclesiensi.

Contentio Eligentium.

Hi ergo a reliquis recedentes, simul convenerunt, & *cæteros*, qui Colocensem postulaverant, *ad Capitulum convocarunt ad postulationem concordem, vel electionem Canonicam juxta mandatum Apostolicum procedere cupientes; sed illis nolentibus convenire; prædictum Quinque-ecclesiensem denuo postularunt*, prætendentes penes se tantum remansisse facultatem liberam eligendi, quia reliqui jus suum prosequi negligebant.

Pontifex, auditis partibus, postulationem Colocensi probat.

Pontifex, audita hac nova discordia, scripsit Capitulo Strigoniensi, quod *licet per postulationem hujusmodi nullum ius sit alicui acquisitum, ideoque sine præjudicio alicujus* posset *postulationem repellere memoratam, tamen de speciali gratia* Canonicis consulere volens, duxit *providendum, quod per Procuratores idoneos, ad omnia sufficienter instructos, suo se conspectui* præsentent, *quatenus utraque parte præsente, quod justum fuerit* decernat. Fragmentum hujus Epistolæ conficit *cap.* 5. ☧ *de Postulat.*

Procuratores utrimque Romam missi, coram Pontifice auditi fuerunt, quorum tandem rationibus pro postulatione utrimque auditis, Pontifex postulationem Archiepiscopi Colocensis probavit; eumque *a vinculo, quo tenebatur Colocensi Ecclesiæ*, absolvens, *ad Metropolim Strigoniensem* transferre, *& ei licentiam* tribuit *transeundi*: promittens *pallium ei ad nomen & usum ejusdem Ecclesiæ* se transmissurum.

Quod accessione Suffraganeorum concors effecta fuisset.

Inductus autem fuit Pontifex in hanc sententiam, in primis, quod hæc postulatio visa esset *concorditer* facta; quia licet prius facta esset in *discordias* dissentientibus Suffraganeis, tamen Canonici innitentes prioribus litteris Pontificis, Suffraganeos ad *concordiam* revocarunt, sive effecerunt, ut Suffraganei postulationi Canonicorum de persona Archiepiscopi Colocensis accesserint, adeoque saltem ex post facto concordem effecerunt.

Hinc concludunt Canonistæ, quod accessus eorum, qui jus habent eligendi, possit postulationem reddere *concordem*; quemadmodum in electione contemptus Canonicorum vocandorum non vitiat electionem, si postea electioni accesserint. *Cap. Quod sicut* ☧ *de Elect.*

Quod a postulatione Pontifici Romano præsentata recedi non possit.

Quod autem, facta prima postulatione Archiepiscopi Colocensis, *unanimi* Canonicorum suffragio, quidam ex iis facta postulatione postmodum recesserint, & Quinque-ecclesiensem postulaverint, priori postulationi non obstare dicit Pontifex, eo quod recesserint, postquam hæc postulatio eorum nomine *præsentata* esset Pontifici: ideoque eo tempore, quo ab ea amplius recedere non possent. Si enim (ait) *postquam postulatio suprascriptionibus Postulantium roboratur & præsentatur Pontifici approbanda, possent ab ea recedere Postulantes, nobis frequenter illuderetur, & judicium nostrum ex eorum pendere arbitrio videretur*.

Ex hoc responso Pontificis conclusere communiter Canonistæ, quod postulantes non possint variare, & a postulatione recedere, dum hæc semel Pontifici fuerit præsentata, uti in Commentario ad hunc textum adstruit Emmanuel Gonzales.

Quod discordibus postulantibus, Papa sic Ecclesiæ viduatæ providere.

Quamvis autem Postulantes a postulatione sic præsentata nequeant recedere, Pontifex tamen postulationem hujusmodi in *discordia* factam admittere non debuit: quia etiam quando aliquis ab aliis *unanimiter* postulatur, admittere postulationem non tenetur, cum in admissione postulationis *non tam ex justitia, quam gratia moveatur*, ut scribit idem Pontifex in *cap.* 3. ☧ *de Postulat.*

In præsenti autem Decretali scribit, quod *neutra postulatio esset approbanda*, & *juxta tenorem posterioris Rescripti ad* ipsum *de cætero Strigoniensis Ecclesiæ provisio* spectaret: quia hoc Rescripto significarat, ut si *concorditer* Strigoniensi Ecclesiæ non providerent, ipsemet *Ecclesia viduatæ* provideret.

Hinc creditum est a variis Canonistis, quod dum Postulantes circa personam non conveniunt, Pontifex sua auctoritate possit Ecclesiæ de Prælato providere.

In hac vero specie maluit Pontifex postulationem Colocensia probare; *quia non plenam de personis illius Regni* Hungarici *notitiam* habens, *non* poterat, *salva conscientia, eidem Ecclesiæ in alia persona, quæ de Regno Hungariæ originem duceret, congrue providere*.

Quod Quinque-ecclesiensis esset alienigena.

Et quamvis *honestius* ipsi Pontifici videretur, si *Suffraganeus ad Metropolim suam accederet* (qualis erat Quinque-ecclesiensis respectu Metropolis Strigoniensis) *quam Archiepiscopus ad Metropolim transferretur, partem tamen* (ait) *eligimus potiorem*, probando postulationem Archiepiscopi Colocensis ad Metropolim Strigoniensem, quia nimirum nollet huic Metropoli præficere alienum: „ id est (uti hic notat eruditus Altesserra) peregrinum seu alienigenam, ne injuriam faceret indigenis, & vis inferretur legibus Regni Hungarici, quibus alienigenæ seu advenæ a dignitatibus, & aliis Beneficiis Ecclesiasticis arcebantur; uti ex hac Decretali colligunt Doctores, & in plerisque aliis Regnis servatur. "

Forte etiam quod hic aliquando de crimine accusatus fuisset.

Forsitan maluit Pontifex admittere postulationem Colocensis; quam Quinque-ecclesiensis Episcopi, quod hic aliquando de crimine carnis accusatus fuisset, sicuti colligimus ex *cap.* 15. ☧ *de præsumpt.* & *cap.* 12. ☧ *de Purgat. Can.* quibus junge Epistolam 12. *lib.* 13. Innocentii III. & notas Bosqueti in hanc Epistolam.

Postulationis forma videtur sub Innocentio III. introducta.

Ulterius sicuti præ cæteris Innocentius III. Sedi Apostolicæ vendicavit auctoritatem transferendi Episcopos; adeo ut eam *Jure Divino* quodammodo huic Sedi reservatam dixerit, sic & ipse postulationem a gratia & arbitrio Sedis Apostolicæ pendere primus dixit: immo ex hujus Pontificis Decretalibus & Responsis, regulæ illæ, quæ in postulationibus servandæ hodie sunt, eamque ab electione distinguunt, desumptæ sunt; neque facile ullum præcedentium Pontificum Decretum reperietur, quo postulationis ab electionis forma distinguatur.

Unde & omnes Decretales sub titulo de *Postulatione Prælatorum* sunt hujus Pontificis, præter finalem, quæ Honorio *III.* immediato Successori Innocentii III. tribuitur, quamvis in aliis Innocentio assignetur, ut in margine annotatur.

Hoc autem jure, tam circa translationem Episcoporum, quam postulationem stabilito, contigit, ut in provisione majorum Ecclesiarum, præsertim quibus Dominia temporalia sunt annexa, notabilem partem habeat Romanus Pontifex, eo quod ad similes Ecclesias vacantes soleant frequenter Episcopi aliarum Ecclesiarum assumi seu postulari; quæ postulatio a gratia & dispensatione Pontificis dependet, qui gratiam transeundi negabit ei, quem promotum non cupit, & annuet ei, quem promotum desiderabit.

DECRETALIS

De vocatione Canonicorum absentium ad electionem Episcopi Capuani. Cap. *Cum inter* 18. ☧ de Elect.

OBSERVATIO.

Quare aliqui absentes non debuerint vocari ad electionem Episcopi Capuani?

PRÆSENS Decretalis desumpta est ex Epistola 190. *lib.* 2. Innocentii III. extatque integra in tertia Decretalium Collectione, concernitque Electionem novi Archiepiscopi Capuani.

Casus erat. Vacante Ecclesia Capuana, in ditione Regis Siciliæ, quidam Canonici ejusdem Ecclesiæ Panormi existentes, Capitulo Capuano intimarant, ut si tractarent super electione novi Pastoris; quod *nullum* deberent *in eorum absentia nominare*. Quapropter Capitulum Capuanum quemdam ad illos *absentes* cum litteris destinavit; *duodecim dierum terminum* assignans, *intra quem, post receptionem litterarum, iter arriperent redeundi*.

Cum hæc Pontifici innotuissent, scribit Capitulo Capuano, quod *Ecclesiastica consuetudo non exigat, ut ad electionem Pastoris. Canonici tam remoti vocentur, & illi præcipue, qui longe ante* (ait) *quam vos, Metropolitani vestri obitum præsentialiter cognoverunt, quorum aliqui post ejus decessum, ad Capuanam Ecclesiam sunt reversi.*

Quia tamen (ait) *mora longior est in electionibus valde suspecta, immo sæpe damnosa, mandamus quatenus, invocata Spiritus sancti gratia, personam idoneam per electionem Canonicam concorditer assumatis ad regimen Capuanæ Ecclesiæ*.

Occasione hujus Responsi, quærunt hoc loco Interpretes, quandonam *absentes* ad electionem ob distantiam loci vocandi non sint, & si vocati fuerint, iisque terminus ad comparendum præstitutus, an possit ante lapsum termini ad electionem procedi.

De hac Canonicorum absentium ad electionem vocatione, & termino præfigendo, egi in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 4. c. 3. alias tit. 21.*

Innocentius III. vice Regis assensum debet præbere huic Electioni quod constitutus esset Tutor Regis.

Denique præcipit Pontifex, ut electione facta, *Nuntios idoneos ad* ipsum transmittant, *per quos (ait) a nobis vice Regia assensum, & Apostolicæ confirmationis gratiam requiratis*.

Nota quod Pontifex Romanus speciali Jure gauderet circa Ecclesiam Capuanam, quæ secundum communiorem sententiam fuerat ex Suburbicariis.

Vix credibile est quantopere hallucinati sint hujus

Decretalis Commentatores, circa hæc verba, *per quos a nobis vice Regia postuletis assensum*, defectu notitiæ Historiæ, quæ omnem plane difficultatem dispellit.

Itaque sciendum, quod Henricus VI. moriens, reliquerit filium unicum nomine Fridericum trium aut quatuor circiter annorum (*a*): quodque Constantia Mater & Tutrix ejus, postmodum moriens, testamento suo tutelam filii sui; & administrationem Regni Siciliæ, aliarumque ditionum ad eum spectantium commiserit Pontifici Innocentio III. quemadmodum in Gestis ejusdem Pontificis asseritur. Unde & Capuano, aliisque Archiepiscopis sub ditione Regis Siciliæ scribit *l. 1. Epist.* 564. quod licet plures jam pridem fuerint rationes, ob quas Pontifices quamdam dilectionis & gratiæ prærogativam circa Regnum Siciliæ habuerunt: „ nunc (ait) causa potior & urgentior supervenit, „ cum inclytæ recordationis Constantia Imperatrix, „ charissimi in Christo filii nostri Friderici Siciliæ Re„gis illustris *tutelam*, & Regni *balium* nobis testa„mento reliquit, & nos super utroque ab omnibus „ assecurari mandavit. „

Idipsum ibidem scribit Epistola 563. Comiti Fundano; „ si quidem (ait) Imperatrix prædicta (Constan„tia) legitimum condidit Testamentum, quo *nobis* „ charissimi in Christo filii nostri Friderici Siciliæ Re„gis illustris *tutelam* & *curam* Regni concessit.

Videri possunt & plures litteræ ad diversos ab Innocentio datæ, ut se in hac Regis tutela, & Regni cura & administrationem firmaret.

Quia igitur per Regnum Siciliæ jus seu consuetudo eo tempore habebat, ut super facta electione ad Cathedrales & Metropolitanas Ecclesias Regius peteretur assensus, eum a se tamquam *vice Regia* Regnum Siciliæ administrantes, & *tutelam* Regis gerente, postulandum censuit Pontifex.

Hoc exemplo patescit, quantopere ad illustrationem & assequendum sensum Decretalium conducat notitia, Historiæ præsertim ejus ætatis, uti eruditiores Canonistæ adverterunt, & signanter circa præsentem Decretalem post Janum a Costa Franciscus Florens, & Dandinus Alteserra annotarunt.

DECRETALES

In negotio belli inter Philippum Augustum Regem Galliarum & Joannem Angliæ Regem. Cap. *Novit* 13. ✠ de Judiciis, & Cap. *Sicut* 29. ✠ de Jurejurando.

OBSERVATIONES.

Contentio inter Joannem & Arthurum de Regno Angliæ.

FAMOSA ac notabilis hæc Decretalis in *cap. Novit.* illustranda est ex historia belli, quod intercessit inter Philippum Augustum Regem Franciæ & Joannem Anglorum Regem, vulgo Joannem *sine terra* vocatum.

Sub initium Sæculi XIII. pax etiam medio juramento conclusa erat inter dictum Philippum & Joannem, sed diuturna non fuit.

Post obitum enim Richardi Regis Anglorum, qui contigit anno 1199. de jure successionis in Regnum contentio orta est inter hunc Joannem, fratrem Richardi natu minorem, & Arthurum Comitem Britanniæ nepotem Richardi ex fratre ejus Gaufrido *natu majore*; quo ex capite Arthurus patrem suum repræsentans prætendebat se præferendum in successione Regni, quasi pater suus *natu major* omne jus ad Regnum in filium suum transmisisset.

Angli nihilominus Joannem Regem venerati sunt, ipseque ab Huberto Cantuariensi Archiepiscopo inauguratus fuit Londini. Arthuri vero jura inter alios protexit Philippus Augustus Rex Galliæ, copiasque ei dedit, quarum ope Pictaviam sibi subjugaret.

Hanc Provinciam ingressus Arthurus, Mirabellum Castrum obsidione cinxit: sed Joannes copioso exercitu advolans, hostem obsidione depulit, ac Arthurum nepotem suum captivum fecit, qui apud Falesiam sub custodia vigilanti remansit, ac elapso dein aliquo tempore, cum, urgente Rege Joanne, ut a Rege Francorum recederet, & sibi ut Domino & avunculo fideliter adhæreret, cum indignatione & minis respondisset, sibi Regnum Angliæ competere, Rothomagum mittitur, & in arce nova retrursus sub arctiore custodia servatur, tandem non multo post *subito evanuit, modo fere omnibus ignorato, utinam non ut fama refert, invidia*; uti scribit Matthæus Parisiensis ad annum 1202.

Joannes fertur occidisse Arthurum.

Et sane plerisque persuasum erat, Arthurum a Joanne occisum fuisse, quod quidem verbis citatis innuit Matthæus Parisiensis, sed terminis clarioribus expressit Henricus de Kuython Canonicus Leicestiensis *lib.* 11. *de eventibus Anglor.* „ Joannes (inquit) male venit „ ad Regnum: nam Arthurum de Britannia filium „ Godfridi fratris sui *dolose* occidit. "

Postquam hæc Arthuri mors percrebuisset, atque ad aures tandem Philippi pervenisset, Joannes de fratricidio & crimine læsæ-Majestatis accusatus Arresto Curiæ Parium Franciæ anno 1203. per contumaciam fuit damnatus, ac terræ, quas tenebat in Regno Franciæ, primum confiscatæ & Coronæ unitæ, a Philippo occupatæ fuerunt.

Idcirco bellum inter Philippum Regem Galliæ, & Joannem.

Hinc bellum acerrimum Philippum inter & Joannem. Narratque Matthæus VVestmonasteriensis ad annum 1202. „ quod increbuerit opinio per totum Re„gnum Francorum de morte Arthuri, & per omnes „ nationes transmarinas, adeo quidem quod Rex Jo„annes suspectus habebatur ab omnibus, quasi illum „ *manu propria* peremisset. Unde multi animos a Re„ge semper deinceps avertentes, ipsum usque ad mor„tem persecuti sunt odio *inexorabili*. " Asserit quoque Rigordus in Gestis Philippi ad annum 1212. hoc nepotis homicidium causam dedisse bello.

Bellum hoc multis annis duravit; ipseque Philippus ubique pene victor evasit; adeo ut tandem Ludovicum filium suum in Angliam miserit, ut Regnum illud occuparet, uti narrat Matthæus Parisiensis & VVestmonasteriensis, aliique Historici.

Joannes Regnum suum Innocentio III. subjicit. Hic causam suscipit.

Videns igitur Joannes se omnibus spoliandum, tandem reccurrit ad Innocentium III. cui Regna sua jam subjecerat: ut de causa hac Philippum inter & ipsum judicaret.

Causam suscepit Innocentius, eumque in finem Abbatem Calemarii una cum Archiepiscopo Bituricensi delegavit, qui de causa cognoscerent, una mittens hanc præsentem Decretalem Prælatis sive Archiepiscopis & Episcopis per Franciam constitutis; ipsis mandans, & *in virtute obedientiæ præcipiens, quatenus postquam idem Abbas super hoc mandatum fuerit Apostolicum executus, sententiam ejus, immo (ait) nostram verius, recipiatis humiliter, & faciatis ab aliis observari, pro certo scituri, quod si secus egeritis, inobedientiam vestram graviter puniemus*: uti habetur in integra apud Antonium Augustinum in tertia Collectione Decretalium.

Prævidebat enim Pontifex sagacissimus, Regem Francorum, Gallicanos Præsules, Proceresque causæ mere temporalis judicium Sedi Apostolicæ ægre permissuros: cum de justitia belli, uni Deo rationem se debere dare existiment supremi Principes, nullum Superiorem in *temporalibus* præter solum Deum recognoscentes.

Prætendit adversus Philippum procedere ratione peccati.

Hæc itaque præsagiens Pontifex in proœmio suæ Decretalis, sinceri sui in Philippum & Regnum Francorum amoris testem appellat eum, *qui nihil ignorarat, qui scrutator est cordium, ac conscius secretorum*: ut latius exprimitur in integra Decretali.

Præterea protestatur, quod *jurisdictionem Illustris Regis Francorum perturbare aut minuere* non intendat, *cum ipse jurisdictionem nostram* (inquit) *nec velit, nec debeat impedire: cumque jurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare velimus?* ut additur in integra.

Post hæc, adductis verbis Christi *Matthæi cap.* 18. *vers.* 15. 16. & 17. de ordine servando in correptione fraterna, & de contumaci deferendo Ecclesiæ, exponit, quod *Rex Angliæ*, ut asserit, *sit paratus sufficienter ostendere, quod Rex Francorum peccat in ipsum* in correptione, & *ipse* (Joannes Rex Angliæ) *circa eum in correptione processit secundum regulam evangelicam, & tandem quia nullo modo profecit, dixit Ecclesiæ*, e quibus concludit: *quomodo nos, qui sumus ad regimen universalis Ecclesiæ superna dispositione vocati, mandatum divinum possumus non exaudire. ut non procedamus secundum formam ipsius? nisi forsitan ipse coram nobis vel Legato nostro sufficientem in contrarium rationem ostendat.*

Hinc & ulterius protestatur, quod *non intendat judicare de feudo, cujus* (ait) *ad ipsum spectat judicium, nisi forte Juri communi per speciale privilegium vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum: sed decernere de peccato, cujus ad nos pertinet sine dubitatione Censura, quam in quemlibet exercere, possumus & debemus.*

Verbis & lege Imperatoria propria processum suum conatus justificare.

Deinde addit verba Valentiniani Imperatoris Suffraganeos Mediolanensis Ecclesiæ ita compellantis: *Talem in Pontificali Sede constituere procuretis, cui & nos, qui gubernamus Imperium, sincere nostra capita submittamus, & ejus monita (cum tamquam homines delinquerimus) suscipiamus necessario velut medicamenta curantis.* Hæc historia de Valentiniano sumpta est ex historia Tripartita, & non loquitur, nisi de submissione voluntaria quoad ea, quæ concernunt salutem animæ. Molinæus *Tom. IV. nu.* 392.

Laudat & legem, quam sub nomine Theodosii recitat Gratianus, *caus.* 11. *qu.* 1. *Can.* 35. qua sancitum est, ut si litigantium alter *judicium elegerit sacrosanctæ Sedis Antistitis; etiamsi pars* adversa *refragetur, ad Episcoporum* Tribunal causa deferatur.

Iterum probat, quis potest quamlibet de peccato mortali corripere.

Deinde suam potestatem, *non humanæ constitutioni, sed divinæ potius* innixam asserit. *Nulus* enim (ait) *qui sit sanæ mentis ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocumque mortali peccato corripere quemlibet Christianum, & si correptionem contempserit, ipsum per districtionem Ecclesiasticam coercere.*

Si hujusmodi argumento & titulo Pontifex queat se controversiæ super *re mere temporali* inter duos *su-*

premos

(*a*) Nonnulli inter Gallos Scriptores contendunt Fidericum in cunis tunc extitisse, atque solum egisse norem circiter menses.

premos Principes Judicem constituere; quidem Episcopi & Pastores eodem titulo sibi attribuere possint judicium super plerisque controversiis temporalibus inter suos respective subditos exortis, quandoquidem & ad hos pertineat de quocumque *mortali peccato* corripere; si scilicet publicum sit, & correptione publica indigeat.

Quæ enim subjungit in integra Decretali ex sacro texte de Officio Pastorum corripiendi impios, æque Episcopos & Pastores respectu sibi subditorum, ac Pontificem, concernunt & obligant.

Interim hoc fundamento etiam Bonifacius VIII. prætendit aliquando Regem Galliæ sibi in temporalibus subditum, ut paulo infra dicetur.

Prætendit de hoc bello cognoscere jurati

Denique causam hanc ad judicium Sedis Apostolicæ evocare, contendit ratione juramenti.

Cum *inter Reges ipsos reformata fuerint pacis fœdera* (inquit) *& utrimque præstito proprio* juramento *firmata; quæ tamen usque ad* præfixum servata *non fuerint; numquid non poterimus de juramenti religione cognoscere; quod ad judicium Ecclesiæ non est dubium pertinere, ut ruptæ pacis fœdera reformetur?*

Si hic rursus titulum sufficeret, ut negotia publica mere temporalia ad judicium Ecclesiæ traherentur; quæ essent lites & disceptationes super pactis & contractibus, præsertim *publicis*, quæ ad forum Ecclesiasticum hoc titulo evocari non possent? & quod sæculo XIII. & seqq. alibi contigisse; Petrus Cugnerius sub Philippo Valesio conquestus fuit, uti notavimus in *Jure Ecclesiastico Tomo IV. parte 3. tit. 1. cap. 2. num. 31.* hujus editionis.

Quis hujus Decretalis fuerit effectus, Historici singillatim non memorant; qui nec hujus Decretalis meminere; quamvis Rigordus *de gestis Philippi Augusti* ad annum 1202. scribat, quod circa hæc tempora Innocentius III. miserit Abbatem Casamarii (cujus in hac Decretali fit mentio) ad Regem Francorum & Regem Angliæ, pro pace inter eos reformanda.

Philippus se opponit Legato Pontificis.

Interim illud constat, quod non obstantibus his litteris, bellum inter Francorum & Anglorum Reges continuatum fuerit usque ad mortem Joannis; quodque ipsi Barones Angliæ elegerint Ludovicum filium Philippi Augusti in Regem Angliæ, ipso Joanne adhuc superstite.

Narrat quoque Matthæus VVestmonasteriensis ad annum 1216. illuc appulisse Galonem Legatum missum ab Innocentio III. ad tuitionem Joannis, „ qui transitu „ facto (ait) per Regem Francorum Philippum, ex parte Domini Papæ dissuaserat, ne filium suum Ludovi- „ cum succursum excommunicatorum (scilicet Baro- „ num Angliæ, qui excommunicati fuerant ob rebel- „ lionem contra Joannem) transmitteret, *ne Ecclesia „ Romana patrimonio suo privaretur.*

„ Quod cum intellexisset Rex Philippus hoc de Re- „ gno Angliæ dictum fuisse, ita mox respondit: *Re- „ gnum Angliæ patrimonium Petri vel Ecclesiæ Ro- „ manæ nunquam fuit, nec est, nec erit* „.

Probat primo: quia Rex Joannes, multis retroactis temporibus „ volens Richardum fratrem suum a Regno „ Angliæ injuste privare, & inde de proditione accu- „ satus, & coram eo convictus, damnatus fuit per ju- „ dicium in Curia ipsius Regis. & ita nunquam fuit „ Rex. Et si fuisset aliquando verus Rex „ postea „ foris fecit Regnum post mortem Arthuri, de quo „ (ait Philippus) damnatus fuit in Curia nostra „.

Addidit insuper Philippus: „ nullus Rex vel Princeps „ potest dare Regnum suum sine assensu Baronum suo- „ rum, qui Regnum tenentur defendere. Et si *Papa* „ hunc errorem tueri allectus novæ dominationis libi- „ dine contumaciter decreverit, exemplum omnibus „ Regnis dabit perniciosum: ad quod verbum omnes „ circumstantes Franciæ Magnates, quasi uno ore cla- „ mare cœperunt, *quod pro isto articulo starent usque „ ad mortem: ne videlicet Rex vel Princeps per im- „ petum propriæ voluntatis posset Regnum dare, vel „ tributarium facere, unde nobiles Regni efficerentur „ servi* „.

Ita VVestmonasteriensis. Idem latius describit Matthæus Parisiensis ad eumdem annum, qui ibidem refert colloquium die sequenti habitum inter dictum Legatum & Philippum Regem Franciæ, præsente ejus filio Ludovico, qui inter alia dixit. „ De Regno Angliæ quid „ ad vos aliquid constituere? Me subjicio judicio Pa- „ rium meorum, si debetis me cogere, ne persequar „ jus meum, & præcipue tale, quod ad te non per- „ tinet, vel non potestis justitiam mihi exhibere, quia „ pro hæreditate uxoris meæ usque ad mortem, si ne- „ cessitas exegerit, decertabo „.

Ex his non obscurum est, præsentem Decretalem scriptam fuisse, postquam Joannes Rex Regnum Angliæ Ecclesiæ Romanæ tributarium fecisset, atque ita Innocentio III. in gratiam rediisset.

Ulterius intelligitur, quod Rex Franciæ nullatenus agnoscere voluerit causæ hujus cognitionem ad Pontificem sive Sedem Apostolicam pertinere.

Ad hanc quoque Historiam pertinet Decretalis Innocenti III. in *Cap.* Sicut 29. ¶ *de Jurejurando.*

Jubet Innocentius Philippum quasdam Terras Joanni restituere: huncque absolvi a juramento, quo jure feudali Philippo erat obstrictus.

Cum enim Joannes Rex Angliæ propter mortem illatam nepoti suo Arthuro per sententiam Parium Franciæ fuisset tamquam perduellis declaratus, & pro hoste Francorum judicatus, jure Urbium & Provinciarum, terrarumque, quas jure Beneficiario sive feudali a Francis tenebat, excidisse credebatur, Philippus Rex Franciæ terras illas occupavit; atque inter cæteras Comitatum Pictaviensem.

Joannes ergo Rex Angliæ viribus Philippo impar, confugit ad Innocentium III. conquerens de Philippo, quod contra juramentum, quo inter ipsos fœdus fuerat firmatum, terras suas invasisset:

Innocentius, qui Joanni favebat, scripsit suis in Gallia Legatis, ut Philippum moneant, ut sine dilatatione terras sic occupatas restituat Joanni Regi Angliæ, huncque a *juramento*, quo Philippo jure feudali erat obstrictus, prorsus absolvant; uti notavit Bzovius in continuatione Baronii ad annum 1200. *n. 14.* & post eum Emmanuel Gonzales in notis ac citatum *c. 29.* una monens, quod in textu pro *H. J.* legendum *Ph.* id est *Philippo*.

Ex his rursus apparet; quam plurimum facere pro elucidatione Decretalium, Historiarum cognitio.

DISSERTATIO HISTORICA.

In Librum Sextum Decretalium Bonifacii VIII.

§. I.

Rationes, quæ moverunt Bonifacium ad edendam, novam Collectionem.

Gregorius IX. evulgans suam Decretalium Collectionem, voluit, „ ut hac tantum compillatione „ universi uterentur in Judiciis & in Scholis, distri- „ ctius prohibens, ne quis præsumat aliam facere, „ absque auctoritate Sedis Apostolicæ *speciali* „.

Innocentius IV. & Gregorius X. Constitutiones suas antiquioribus inseri voluerunt.

Hinc post Gregorii editam compillationem, nulla septuaginta circiter annorum spatio, facta est nova Decretalium compilatio: sed Pontifices, ac notanter Innocentius IV. & Gregorius X. novas a se promulgatas Constitutiones, simul cum antiquis, uni & eidem volumini sub eadem serie, iisdemque titulis annecti jusserunt: uti notat Glossographus ad proœmium *VI. Decretalium* verbo *Prædecessorum*.

Hocque significare voluit Gregorius X. dum promulgans Constitutiones a se in Concilio Lugdunensi editas, hisce *universos* uti voluit & mandavit in Judiciis & Scholis, *ipsasque sub suis titulis inseri, prout exprimitur super eis:* nimirum inseri sub titulis Decretalium *Gregorii IX.* prout & hodie Constitutiones hæ sub distinctis illis titulis designatæ extant apud Labbæum tomo XI. Conciliorum Generalium *col. 974. & seqq.*

Hoc & ipse Bonifacius VIII. testatur in Epistola suæ Collectioni præfixa, dicens, morem prædecessorum suorum fuisse, ut *dum Constitutiones aliquas promulgabant noviter, eas mandabant sub* antiquarum *serie situari*.

Bonifacius VIII. novam Decretalium Collectionem fecit.

At ipse Bonifacius anno 1294. Pontificatum sibi vindicans, prætermisso more in Decretalibus evulgandis a Prædecessoribus suis post evulgatam Collectionem Decretalium a Gregorio IX. constanter servato, novam Decretalium Collectionem a Gregoriana distinctam, & omnino separatam fieri mandavit, quæ hodie vocatur *sextus Decretalium*.

Ut quænam post Collectionem Gregorii IX. indubitatæ essent Decretales, constaret.

Rationem, quæ ipsum ad hanc Decretalium Collectionem adnotandam & evulgandam movit, expressit in citata epistola, *Doctoribus & Scholaribus universis Bononiæ commorantibus* inscripta, & huic Collectioni præfixa, quod scilicet, post volumen Decretalium a Gregorio IX. compilatum, nonnullæ ab ipso Gregorio IX. & a subsequentibus Pontificibus super diversis articulis editæ dicerentur Decretales, *de quarum aliquibus, an Decretales existerent, & quinam essent earum auctores, dubitabatur*.

Ut igitur huic incertitudini & vacillationi occurreret, novum Decretalium volumen ad exemplum Gregorii IX. compilari fecit Bonifacius VIII.

Compilatores a Bonifacio designati.

Curam compilandi hoc Decretalium volumen commisit Guillelmo Archiepiscopo Ebrodunensi, Berengario Episcopo Biterrensi, & Richardo de Senis, R. E. Vice-Cancellario, & J. U. Doctori, qui e variis Decretalibus volumen hoc compilarunt.

Ad normam autem Collectionis Gregorianæ, hoc volumen sive compilationem in quinque similiter Libros diviserunt; singulosque Libros in varios titulos distribuerunt, idque eo ordine, quo in Gregoriana compilatione

idque eo ordine, quo in Gregoriana compilatione occurrunt.

Sextus Decretalium ad normam Collectionis Gregorii IX.

Itaque apparet, hoc volumen vice appendicis ad Gregorii IX. volumen ordinatum esse, atque propterea ei nomen *Sexti Decretalium* adhæsisse; quasi esset liber *sextus* ad *quinque* Libros Decretalium Gregorii IX. adjectus, uti ipse Bonifacius in Epistola præfixa significat dicens: *Quem Librum quinque Librii aliis dicti voluminis Decretalium* (Gregorii IX.) *annectendum, censuimus* sextum *nuncupari*.

Rursus ad exemplum Gregorii IX. hoc suum volumen Decretalium misit Bonifacius VIII. *Doctoribus & Scholaribus universis Bononiæ commorantibus*.

Denique exemplo Gregorii IX. mandat, *ut hoc tantum volumine utantur de cætero in Judiciis, & Scholis, nullas alias* (inquit) *præter illas, quæ inferuntur*, aut specialiter *reservantur in eo, Decretales aut Constitutiones, a quibuscumque Prædecessoribus nostris Romanis Pontificibus post editionem dicti voluminis* (Gregorii IX.) *promulgatas recepturi, aut pro Decretalibus habituri*.

Inconveniens in reservatione quarumdam Decretalium non insertarum.

Exemplum specialis reservationis occurrit in *cap. fin. de Hæreticis in VI.* in verbis: *Constitutiones & Ordinationes, & Mandata alia Prædecessorum nostrorum in negotio hæreticæ pravitatis facta, concessa, seu etiam ad consulta responsa, quæ Constitutionibus supra scriptis super eadem editis pravitate non obviant, in sua volumus robore permanere*.

Sed ex simili reservatione, in eam facile incertitudinem incidetur, quam hac sua compilatione tollere intendit Bonifacius: quandoquidem haud difficulter contingere possit, ut de hac illave Decretali hanc materiam concernente dubitetur, num authentica sit vel non.

§. II.

De forma hujus Collectionis.

In *sexto Decretalium* primum locum tenent quædam Gregorii IX.

QUEMADMODUM Gregorius IX. Prædecessorum suorum Decretales in diversa dispersas volumina, aliquas vero extra dicta volumina vagantes, in unum volumen redigendas curavit, ita & Bonifacius VIII. Decretales Romanorum Pontificum post factam Gregorii IX. Collectionem evulgatas, in unum volumen redigi mandavit.

Inter has primum locum obtinent quædam Constitutiones ipsius Gregorii IX. quas post evulgatum suum Decretalium volumen emiserat.

De his Constitutionibus notat Cujacius ad *cap. fin.* ✠ *de Testibus*, quod *Hostiensis* tempore, id est, sub medium sæculi XIII. quo nondum erat editus *sextus* Decretalium, *extra hoc volumen* (Decretalium Gregorii IX.) *pleræque circumferebantur Gregorii Constitutiones*.

Immo ipse Hostiensis pleraśque Decretales Gregorii IX. relatas hodie in *Sexto* Decretalium exponit in Commentario ad Decretales Gregorii IX. tamquam his adjectas, licet eas vocet *Extravagantes*: quia non erant primitus auctoritate Gregorii IX. volumini Decretalium insertæ.

Sic ad calcem tituli Decretalium Gregorii IX. *de Testibus* exponit Decretalem ejusdem Gregorii, quæ hodie extat sub nomine dicti Pontificis, in *c.* 3. *de Testibus in VI.* atque Hostiensis: *Hoc est quoddam* Extravagans *Gregorianum, quod quidam Libri habent, quidam non*.

Post editum autem *Sextum* Decretalium, omnes has Constitutiones Gregorii IX. a Collectione Gregoriana avulsæ sunt; utpote jam in *Sextum* Decretalium, auctoritate Bonifacii VIII. relatæ.

Deinde in eodem habentur Decretales Alexandri IV. Nicolai IV. & Bonifacii VIII.

Præter Gregorii IX. paucas Constitutiones, potissimum in hac Collectione occurrunt Decretales Innocentii IV. Alexandri IV. Gregorii X. Nicolai IV. & frequentissimæ ipsius Bonifacii VIII.

Denique præ cæteris illic eminent Decretales Innocentii IV. & Gregorii X.

Sicut autem in volumine Decretalium Gregorii IX. præ cæteris eminent Decreta Concilii Turonensis & Lateranensis sub Alexandro III. item Lateranensis sub Innocentio III. ita & in hoc Decretalium volumine præ cæteris reputantur Decreta in Conciliis Lugdunensibus sub Innocentio IV. & sub Gregorio X. ideoque & hæc brevibus Observationibus illustrabimus, præmissa brevi Conciliorum illorum historia.

Decretales in *sexto* varie mutatæ.

Quemadmodum Raymundus Collectionis Gregorianæ auctor nec omnes nec integras pristinas Decretales in volumen suum collegit, sed eas duntaxat; quas utiliores credebat, easque & sæpius recisas & mutilatas, sive ut in Epistola Collectioni præfixa dicitur, *resecatis superfluis* ita & Collectores hujus voluminis *sexti* Decretalium sibi assumpserunt libertatem e pluribus eas solas seligendi, quæ sibi meliores & convenientiores apparebant; quin & has abbreviandi, mutandi, & iis addendi, uti in ipsa epistola volumini præfixa monet ipse Bonifacius.

Postquam enim dixit, se quibusdam mandasse, ut Decretales extra Collectione Gregorii IX. vagantes in unum volumen colligerent, & disponerent, subjungit: *Et tandem pluribus ex ipsis* (*cum vel temporales, aut sibi ipsis, vel aliis juribus contrariæ seu omnino superfluæ viderentur*) *penitus resecatis, eis abbreviatis, & aliquibus in toto vel* parte *mutatis, multisque correctionibus, detractionibus, &* additionibus (*prout expedire vidimus*) *factis in ipsis*.

Decretalis abbreviatæ exemplum suppeditat: *cap.* 1. *de Decimis in VI.* ubi paucis verbis refertur Decretalis Gregorii IX. directa Fratribus Prædicatoribus & Minoribus „ decisa (inquit Glossa) de Extravagante sua, „ quæ incipiebat, *Gravi nobis*. Et prout ibi patet, ex „ querela Archiepiscopi & Capituli Pisani pervenit ad „ Papam, quod Prædicatores & Minores prædicabant, „ Decimas ex præcepto non deberi „.

Exemplum Decretalis abbreviatæ.

Decretalis hæc seu Extravagans tempore Hostiensis constituebat *cap. fin.* ✠ *de Decimis*; eamque exponit ibidem Hostiensis; dividitque proœmium seu expositionem Archiepiscopi & Capituli Pisani, a dispositiva seu resolutione Papæ, quæ integra recisa est: atque insuper hæc initialia verba Responsi Pontificis: *cum igitur vestram non deceat honestatem talia proferre, propter quæ mentes Fidelium a bonis operibus retrahantur, & unde debeant fructum divini operis reportare, detrimentum afferant; discretioni vestræ*, &c.

Ex hac igitur integra Decretali habebatur. Prædicatores & Minores in suis concionibus coram populo passim declamasse, *de cessatione & extinctione præceptorum* Veteris *Testamenti*; ex quo vel ipsi vel populus concludebant præceptum solvendi *Decimas* cessare, quemadmodum ex Commentario Hostiensis intelligimus.

Præterea integra Decretalis nos docet, hanc a Gregorio editam esse, ad querelam & interrogationem Archiepiscopi & Capituli Pisani, non autem *motu proprio*, quemadmodum Constitutiones, quæ sub nomine Gregorii IX. in Libris Decretalium extant, promulgatas esse notant Interpretes.

Dicit præterea Bonifacius in præfatione, *Decretalibus in toto vel in parte mutatis*.

Exemplum Decretalis auctæ.

Hujus mutationis exemplum occurrit in *cap.* 2. *Ne Clerici vel Monachi in VI.* ubi extat Decretum sub nomine Bonifacii VIII. quod tamen tractum esse de *Extravagante* Innocentii IV. quæ incipiebat *Gravis & dolore non vacua*, notat Glossographus; monetque a Bonifacio additum versiculum, *nec accedat*, usque ad versiculum, *si quis autem*.

Rursus in *cap.* 1. *de Testamentis in IV.* exhibetur Decretalis sub nomine Bonifacii VIII. quam & tractam esse de *Extravagante* Innocentii IV. quæ incipit *Joannes Francipani*, notat Glossa.

Et ad *cap.* 11. *de Rescriptis in VI.* monet, Bonifacium reformare Decretalem Innocentii IV. quam (ait) *hodie non habemus*.

Decretalium, quæ *detractionibus* mutatæ sunt, exemplum est in citato *cap.* 1. *de Testam. in VI.* ubi exhibetur Decretalis Innocentii IV. de qua ait ibidem Glossa: *Et forte nimis fuit decisa*.

Decretalium *additionibus* immutatarum plura exempla occurrunt, & exemplificat Joannes-Andreas in *cap.* 8. *de Præbend. in VI.* & plura indicat in proœmio *Sexti* Decretalium, verbo *additionibus*.

Nec tantum antiquæ *Pontificum* Decretales has mutationes & truncationes passæ sunt; sed subinde & Decreta sub nomine Concilii Generalis, uti infra in *Observationibus* nostris ad Constitutionem 23. Gregorii X. in *Concilio Generali Lugdunensi* editam, & relatam in *Cap. unico de Religios. domib.*

Inconveniens harum mutationum.

Per has mutationes & detruncationes, & additiones circa antiquas Decretales, contigit, ut nesciamus, num Decreta, quæ sub nomine horum illorumve Pontificum, aut Conciliorum in hoc Decretalium volumine referuntur, sint revera auctorum illorum, quibus adscribuntur, etiam quoad sensum, quandoquidem unius alteriusve voculæ detractio, mutatio, vel additio, alium plane sensum Decretali dare queat.

Præterea ob has immutationes, decisiones, & additiones contingit, ut ad eruendum genuinum pristinæ Decretalis sensum plurimum conducat consulere integram Decretalem hisce mutationibus, decisionibus, aut additionibus non alteratam, si haberi queat; quemadmodum supra ostensum est circa antiquas Decretales, e quibus volumen Decretalium Gregorii IX. conflatum est.

§. III.

Rationes, ob quas Sextus *Decretalium in Galliæ haud receptus fuerit.*

Dissidia inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum.

COMPILATIONEM Bonifacii VIII. sive *Sextum* Decretalium in Gallia receptum non fuisse passim referunt Regni illius Scriptores: quin & scribit Antonius Mornacius *ad lib.* 7. *ff. de jure & justitia*. „ Cum circa „ annum 1300. quinque Libros Bonifacius VIII. ad Gregorii Collectionem adjecisset; audivi sæpius a Senatore „ maximo Hieronymo Angeneo vetuisse jam pridem „ Senatum, ne ulla deinceps voluminis Bonifacii, „ quod *Sextum* dicimus, ad instruendas, decidendasque „ lites allegarentur capita; ventumque de eo Senatusconsultum tantisper in sacris Curiæ, tabulariis „ fuisse, dum Dominica summi cujusdam, quem nominabat, manu subductum fuerit „.

Hujus non receptionis meminit & Glossographus ad *cap.* Generali 23. *de elect. in VI.* rationem illius referendens in controversiam, quæ fuit inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Francorum super Juribus Regaliæ, quæ habet Princeps in aliquibus Ecclesiis, videlicet, quod vacante aliqua Ecclesia, Rex percipiat fru-

fructus, & Ecclesiam conferat; cum enim dixisset vocem *Regalia* a nonnullis accipi pro Juribus illis, subdit: „ & illa fuit controversia alias mota inter Philippum Regem Francorum & Bonifacium VIII. conditorem hujus compilationis: qui Bonifacius dicto Philippo Regi scripsit quamdam Epistolam, in qua continebantur ista verba: *Collatio Beneficiorum est spiritualis; secus autem credentes hæreticos reputamus*: quam Epistolam cum perlegisset ipse Philippus, eidem Bonifacio scripsit aliam Epistolam, in qua posita erant ista verba: *Collatio Beneficiorum ad nos spectat & pertinet; secus credentes fatuos & dementes reputamus* „.

Sane fuisse controversias plures, easque acerbas super quibusdam Juribus inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Francorum; easque peperisse pertinax illud ac diuturnum dissidium inter hunc Pontificem & dictum Regem, sat notum est.

Constat quoque has controversias reddidisse memoriam hujus Pontificis Gallis admodum odiosam, multaque passim a gentis illius auctoribus in contumeliam hujus Pontificis narrari, de quibus agere aut inquirere animus non est; at solum annotare Decretales & Bullas, quas hoc dissidium peperit; & quid ex parte Regis hisce oppositum fuerit; & quæ moderatio circa has Decretales & Bullas, postmodum ad extinguendum hoc dissidium a subsequentibus Pontificibus contigerit.

Certum est præcipuam hujus dissidii causam fuisse, quod Pontifex prætenderet, auctoritatem Sedis Apostolicæ ad *temporalia* Jura, & *politica* Regnorum *negotia se extendere*.

Guido Comes Flandriæ a Rege Philippo incarceratus appellat ad Bonifacium VIII.

Hujus specimen præcipue dedit, dum altero sui Pontificatus anno appellantem ad suum Tribunal contra Philippum Regem Francorum, recepit Guidonem Comitem Flandriæ.

Hic Comes Regis Philippi offensam incurrerat ob filiam suam filio Eduardi II. Regis Angliæ (cum quo Philippo bellum erat) inconsulto Rege Philippo, desponsatam. Comitem ejusque uxorem ea de causa incarceratos tenebat Philippus, nec prius dimisit, quam filiam obsidem tradidisset Comes.

Comes ergo Bonifacium VIII. Papam de injuria sibi a Rege illata certiorem fecit, ejusque Tribunal appellavit. Pontifex appellationem admisit; Episcopumque Meldensem Legatum misit ad Regem, qui ei significaret, ut Flandriæ Comiti satisfaceret, sin minus ad Tribunal Pontificium, ad quod Comes appellaverat, se sisteret.

Rex irritatus hoc Pontificis agendi modo, Legato respondit: „ Papam nullo jure subnixum *dominationis sæcularis regendæ munus capessere* velle: Curiam apud se habere, quæ subditis suis, Beneficiariisque jus diceret: nec se præter Deum quemquam in terris Superiorem agnoscere, cui de *Regni administratione* rationem reddere teneretur: ideirco frustra Legationem istam obiisse. Re itaque infecta Legatus discessit „: uti narratur in *historia Dissidii inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum per Petrum Dupuy pag.* 3.

Occasione subventionis, quam Philippus postularat a Clero, Bonifacius edit Constitutionem *Clericis Laicis*.

Verum cum Rex Galliæ ad sustinendos sumptus belli contra Eduardum II. Regem Angliæ notabilem a Clero suo subventionem postulasset, & recepisset, atque ea de re nonnulli apud Pontificem querelas detulissent, Pontifex hinc nactus occasionem evulgavit anno 1296. famosam Decretalem, quæ incipit *Clericis Laicos*, relatam in *cap.* Clericis 3. *de Immunit. Eccles. in VI.*

In proœmio hujus Decretalis narrat, quod passim Principes sæculares Ecclesiasticis personis varia onera imponant, eosque *moliantur multifarie subjicere servituti, suæque submittere ditioni: nec prudenter attendunt* (ait) *quam sit eis in Clericos, Ecclesiasticasve personas, & bona, interdicta potestas*.

Post hæc vetuit sub pœna excommunicationis *ipso facto* incurrendæ, omnibus Ecclesiasticis, quidquam de suis proventibus vel bonis, *sub adjutorii, mutui, subventionis, subsidii vel doni nomine, seu quovis alio titulo, modo, vel quæsito colore, Laicis solvere vel promittere, vel se soluturos consentire*; absque auctoritate Sedis Apostolicæ.

Præterea Imperatores, Reges seu Principes, aliique cujuscumque præeminentiæ, conditionis & status, qui *talia* (inquit) *imposuerint, exegerint vel receperint, aut apud Ædes sacras deposita Ecclesiarum, vel Ecclesiasticarum personarum ubilibet arrestaverint, saisiverint, seu occupare præsumpserint, vel arrestari, saisiri, aut occupari mandaverint, aut occupata, saisita, seu arrestata receperint, necnon omnes, qui scienter dederint in prædictis auxilium, consilium vel favorem publice vel occulte, eo ipso sententiam Excommunicationis incurrant*.

Universitates vero, quæ in his culpabiles extiterint, *Ecclesiastico supponit interdicto*.

Ulterius *Prælatis & personis Ecclesiasticis, in virtute obedientiæ, & sub depositionis pœna districte mandat, ut talibus absque expressa licentia dictæ Sedis nullatenus acquiescant*.

Quin & addit, quod *prætextu cujuscumque, obligationis, promissionis, & confessionis factarum* hactenus, vel faciendarum in antea, *priusquam hujusmodi Constitutio, prohibitio, vel præceptum ad ipsorum notitiam pervenerit, nihil solvant, nec supradicti Sæculares quoquo modo recipiant; & si solverint, vel prædicti receperint, in excommunicationis sententiam incidant ipso facto*.

Ab his censuris, extra mortis articulum, nullum absolvi posse declarat *absque Sedis Apostolicæ auctoritate & licentiæ* speciali. Denique hæc observari mandat, non obstantibus *quibuscumque privilegiis, sub quibuscumque tenoribus, formis seu modis, aut verborum conceptione concessis Imperatoribus, Regibus, & aliis supradictis*.

Notat hic Glossographus, hanc derogationem adjectam: „ quia aliqui Principes habent privilegium a Summo Pontifice, ut non possint incurrere sententiam Canonis. Item quod nos possint ab homine excommunicari „.

Jubet eam in Galliis promulgari.

Legatis suis Albanensi & Prænestino Episcopis injunxit, ut eam Constitutionem in Galliis & Anglia promulgarent, ac Præsules ad eam servandam adigerent; uti observat Odoricus Raynaldus ad annum 1296. *n.* 22.

Licet in hac Decretali nulla Regis aut Regni Galliæ nominatim mentio fiat, ex circumstantiis tamen sat notum erat, hanc Constitutionem præcipue in Regem Galliæ dirigi, qui notabile a Clero suo subsidium receperat; eaque occasione nonnullos Prælatos Regni sui contra se excitaverat.

Constitutio itaque hæc apud Regem, ejusve Ministros Bonifacio magnam invidiam peperit; præsertim quia generaliter Laicis Principibus, *in Clericos, Ecclesiasticasve personas, & bona interdictam potestatem doceret*, quodque eam agendi rationem a Principibus Laicis hactenus assumptam, *horrendum potestatum sæcularium abusum doceret*.

Rex svetat pecuniam extra Regnum asportari.

Itaque Rex Galliæ reputans, sui odio potius, quam Ecclesiasticæ libertatis studio hanc Decretalem evulgatam: sciensque quanta pecuniarum summa quotannis e Regno suo Romam, ac in Italiam eveheretur, Edicto suo die 17. Augusti ejusdem anni 1296. cavit „ ne quisquam cujuscumque conditionis, status, nationis, aut dignitatis existat, aurum vel argentum sive in moneta, sive in quavis alia materia, sive forma, extra Regni sui limites quovis colore vel titulo, vel per se vel per alium, absque sua super hoc *specialiter obtenta licentia* per terram vel per aquam deferre, vel per Litteras conficere præsumat „. Additis gravibus pœnis in contravenientes. Edictum habetur in actis hujus Dissidii.

Bonifacii super hoc acerbæ litteræ ad Philippum.

Hujus Regii Edicti conscius factus Bonifacius, acerbissimas ad Regem dedit Litteras 21. Septembris eodem anno, quibus asserit hoc Edictum esse subditis Regis non parum perniciosum, utpote quo ipsius omne commercium cum extraneis interdicitur. „ Et si (quod absit) fuerit Condentium intentio (ait) ut ad nos & fratres nostros Ecclesiarum Prælatos, Ecclesiasticasve personas, & ipsas Ecclesias, ac nostra ipsorum bona, non solum in Regno tuo, sed etiam constitutorum ubilibet extendatur; hoc non solum fuisset improvidum, sed *insanum* velle ad illa temerarias manus extendere, in quibus tibi sæcularibusque Principibus nulla est attributa potestas, quin potius ex hoc contra Libertatem eamdem temere veniendo, in excommunicationis sententiam promulgati Canonis incidisses „.

Multis dein extollit Beneficia, quæ in eum contulit Sedes Apostolica, quantosque in ejus gratiam exantlaverit labores: „ nonne (ait) pro tua & dicti Regni tui procuranda salute, & adversitate vitanda noctem insomnes duximus, & subivimus intolerabiles quasi dolores, postquam ad Apostolatus apicem cælestis dispositio nos vocavit „.

Nec desunt minæ, quibus Regem terreat. Leva (inquit) in circuitu oculos tuos, & vide. Cogita & repensa Romanorum, Angliæ, & Hispaniæ regna, quæ undique te circumdant, eorumque potentias ac strenuitatem & multitudinem incolarum, & patenter agnosces, quod non fuit tempus acceptabile, non dies salutis in diebus istis. Nos & ipsam Ecclesiam talibus punctionibus tangere, talibus perturbare puncturis „.

Post hæc patenter innuit, si Ecclesiæ Romanæ adversetur, quod & Sedem Apostolicam, ac Reges illos adversarios sentiet, & „ adeo nostra, & ejusdem Ecclesiæ, ac aliorum prædictorum provocationis tibi (ait) sarcina gravior redderetur, quod ad ejus pondus tui efficerentur humeri impotentes „.

Tuetur Bonifacius Constitutionem *Clericis Laicos*.

Addit, quod si huic Edicto causam dederit Constitutio a se nuper evulgata: „ talis profecto, tam suggestorum, quam suggesti motus, nullius fulcitur (ait) auxilio rationis „.

Dicit enim, quod Constitutio hæc, si bene *perpendatur, statuat, quod alias per sanctiones Canonicas est statutum; licet pœnas contra transgressores adjecerit, nonnullis ex communi quasi vitio peccare desinentibus, potius formidine pœnæ, quam amore virtutis*.

Nec enim Constitutio simpliciter & absolute Prælatis prohibet pro *necessitatibus* Regni, subsidium aliquod præstare; *sed adjecimus* (inquit) *id non fieri absque nostra auctoritate speciali*.

Hujus cautionis rationem dicit fuisse, *exactiones intolerabiles* personis Ecclesiasticis per Officiales Regis auctoritate Regia impositas: *de futuris potius verisimiliter formidantes* (inquit) *cum ex præteritis certitudo præsumi valeat de futuris*.

Addit hic rursus, quod Regem non noverit ad tales exa-

exactiones faciendum auctoritate fulcitum: „ cujus auctoritatis abusum, in Te (inquit) ac quolibet Principe Sæculi divina & humana jura, quin immo judicia detestantur, cum tibi sit in eis talis auctoritas penitus interdicta, quod tibi pro tua, & tuorum Successorum salute ad perpetuam rei memoriam præsentibus intimamus „.

Promittit autem, quod, si gravis Regni necessitas immineret, Sedes Apostolica, non tantum Prælatis permitteret subsidium conferre; sed etiam cogeret; quinimo, si casus exigeret, *ad Calices & Cruces, aliaque propria Vasa manus extenderet priusquam tantum & tale Regnum, tam ipsi Sedi charum immo charissimum, & ab antiquo devotum exponeret minoris curæ defectus, quo minus ab ea efficacis defensionis præsidia sortiretur.*

Declarat insuper per suam Constitutionem nullatenus vetitum esse Prælatis, *servire de feudis, vel subventiones facere, in quibus feudorum ratione tenentur*, uti aliqui malevoli Constitutionem interpretabantur.

Vult etiam, ut Rex consideret, quod nullus pene Rex sit, qui eum non impugnet: atque inter alios, quod Rex Romanorum prætendat multas tamquam ad se pertinentes, & ab ipso ac Prædecessoribus occupatas terras, & specialiter Comitatum Burgundiæ, *quod notum est fore feudum descendens ab Imperio, & recognoscendum ab ipso.* Similiter quod Rex Angliæ de nonnullis terris Guasconiæ asserat idem.

Bonifacius prætendit judicare de actionibus Principum ratione peccati.

Asserit, quod super his controversiis Reges illi judicium Sedis Apostolicæ, *quæ Christicolis omnibus præeminet*, non recusent: atque *de hoc judicium ad Sedem eamdem esse non dubium pertinere*; idque hac ratione, quod dicti Reges sustineant Regem Galliæ *in eos super iis peccare*; injuste nimium (ut ipsi prætendebant) terras alienas occupando, aut bellum injustum movendo.

Non dubium quin hoc titulo omnium controversiarum super Juribus etiam *temporalibus*, judicium facile sibi afferre posset Romanus Pontifex: uti supra in *Observatione* ultima ad Decretales Innocentii III. ad *cap. Novit. 13. ii de judiciis* ostensum fuit, occasione Decretalis Innocentii III. qui eodem titulo se Judicem competentem prætendebat inter Regem Galliæ & Angliæ.

Denique concludit Pontifex, significans, quod ad ipsum Regem mittat Episcopum Vivariensem, qui *oraculo vivæ vocis* exponat & exprimat mentem suam: multisque Regem hortatur, „ ut paterna medicamina suscipiat reverenter, & sibi Regnoque suo salubribus monitis acquiescat, errata corrigens per seipsum, nec permittens in anima per falsa contagia se seduci... *Nec oporteat*, inquit, *nos ad alia & minus usitata remedia, perseveranter instante ac pulsante, nec non cogente Justitia, extendere manus nostras, quamvis hoc inviti & voluntarii faceremus* „.

Litteræ hæ seu Bulla integra extat in citata historia Dissidii *pag. 15. & seqq.*

Manifestum Regis super Edicto suo de non asportandis pecuniis extra Regnum.

Rex huic Bullæ opposuit publicum scriptum per modum *Manifesti*; in quo primum asseritur, Regem, equos, armas, pecunias, & similia generali Edicto prohibuisse extrahi de Regno suo, nec hoc tamen *simpliciter* prohibuisse, sed adjecisse, hoc non debere fieri *absque ejus licentia speciali*, intenderitque Clericis licentiam dare, *quando sibi constaret pro certo, quod talia, sic ab ipso prohibita, essent bona Clericorum, & quod extrahi de Regno, sibi & Regno non obessent, nec inimicis prodessent*.

Clerum obligari Regibus ad subsidia.

Libertatem a servitute peccati, quam nobis suo sanguine Christus comparavit, Clericis Laicisque *communem* esse probatur: agnoscit tamen plures esse *libertates singulares, non universalis Ecclesiæ, sponsæ Christi, sed solum ejus Ministrorum, qui cultui Divino ad ædificationem populi sunt vel esse debent specialius deputati.*

Has libertates Clero per *Statuta Pontificum Romanorum de* benignitate, *vel saltem permissione Principum* sæcularium *concessas* asserit, easque sic esse concessas, ut Regibus sua jura non auferantur, dicente Domino Pontificibus Templi: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.*

Adhæc notari vult, *quia turpis est pars, quæ suo non congruit universo, & membrum inutile, & quasi paralyticum*, quod corpori suo subsidium ferre recusat, Proinde Clerici, qui Regi Regnoque subsidia denegant, *semetipsos partes incongruas, & membra inutilia, & quasi paralytica esse demonstrant.*

Hinc concludit; proinde dum a talibus Clericis pro rata sua subventionum auxilia requiruntur, non *exactiones*, vel *extorsiones*, vel *gravamina* dici debent; sed potius *Capiti*, & *Corpori*, & *membris debita subsidia*.

Immo, ait, cum Clericis non liceat pugnare per seipsos, hæc subsidia censenda sunt *stipendia præparata pro Defensoribus & Pugilibus ipsorum, Nemo si quidem tenetur pro aliis propriis stipendiis militare.*

Acerrimæ dein sequuntur invectivæ & exclamationes, quod Vicarius Christi prohibeat sub pœna anathematis tributum dare Cæsari. *Quis sapiens & intelligens hæc, ait, non incidit in vehementem stuporem, audiens, Vicarium Jesu-Christi prohibentem tributum dare Cæsari, & sub anathematis pœna fulminantem, ne Clerici, contra iniquæ & injustæ persecutionis incursus, Domino Regi & Regno, immo sibimetipsis pro rata sua, manum porrigant adjutricem; dare vero histrionibus & amicis carnalibus, &, neglectis pauperibus, expensas facere superfluas in Robis, equitaturis, comitativis, comessationibus, & aliis pompis sæcularibus permittitur eisdem, immo conceditur ad perniciosæ imitationis exemplum?*

Exaggerat, quam injustum & inhonestum sit, sub anathematis pœna cohibere, *Ne Clerici, ex devotione Principum incrassati, impinguati, & dilatati pro modulo suo assistant eisdem Principibus contra injustarum persecutionum adversitates*,

Denique asseritur, Regem, Ecclesiam Catholicam, & Ministros ejus multipliciter venerari in terris, sicut & omnes Patres sui: sed *hominum minas minus rationabiles & injustas minime reformidare; nam* (ait) *coram Deo, favente ejus clementia, semper Justitia invenietur in nobis.* Habetur hoc scriptum in actis hujus Dissidii.

Bonifacius jubet in Galliis collectam fieri pro Terra Sancta.

Misit insuper sub hoc tempus Papa duos Nuntios in Galliam, Bernardum Albanensem & Simonem Prænestinum Episcopos, cum mandato colligendi pecuniam in subsidium Terræ sanctæ, & Sedis Apostolicæ, & excommunicandi Regem, ejusque Officiarios, si pecuniam collectam impedirent in Italiam transportari. Habentur Litteræ Pontificiæ in citatis Actis.

Et Treugas continuari inter Reges Angliæ, Galliæ, & Romanorum.

Eisdem Nuntiis dederat & Bullam, qua inducias seu *Treugas* inter Regem Anglorum, Regem Romanorum, & Regem Galliæ *continuat* ad *biennium* sub pœna excommunicationis in contravenientes.

Rex in temporalibus Deum solum Superiorem agnoscit.

Priusquam hæc Bulla coram Rege Galliæ prælegeretur, Rex coram ipsis Nuntiis Papæ protestatus est: „ regimen *temporalitatis* Regni sui ad ipsum Regem solum, & neminem alium pertinere: seque in eo neminem alium Superiorem recognoscere, nec habere, nec intendere, supponere, vel subjicere modo quocumque viventi alicui super rebus pertinentibus ad temporale regimen Regni sui. „

„ Quatenus autem ipsius Regis tangit animam, & ad spiritualitatem attinet, idem Rex Prædecessorum suorum sequens vestigia, paratus est monitionibus & præceptis Sedis Apostolicæ devote ac humiliter obedire, in quantum tenetur & debet, & tanquam verus & devotus filius Sedis ipsius, & sanctæ Matris Ecclesiæ reverentiam observare „.

Prælati quidam supplicant Pontifici, ut clementius agat.

Attendentes autem Episcopi Galliæ, quanta scandala & mala in Ecclesia pareret, & amplius pariturum esset dissidium inter Pontificem & Philippum Regem, Litteras ad Pontificem dedit Archiepiscopus Rhemensis cum suis Suffraganeis & Abbatibus, in quibus significant Pontifici, quod Rex, Barones, cæterique Regnicolæ Franciæ, Constitutionem noviter ab ipso emissam, *onerosam, gravem, & præjudicialem nimis* asserant Juri suo; *prætendantque, tum omnes, tum singulos incolas dicti Regni, ad defensionem Regni & Patriæ, omni privilegio, excusatione, & exceptione cessantibus, vocare, præsertim Feudatarios, & Fideles Regis ejusdem, Nosque, & alios Prælatos (inquiunt) de Regno, quorum quidam per homagium, & fere omnes juramento fidelitatis sumus adstricti eidem Domino Regi, ad jus & honorem ipsius & Regni servandum.*

Post hæc exponunt, quanta ex illa Constitutione in Ecclesia Gallicana turbatio sit timenda, enixe propterea rogantes Pontificem, ut „ opportune & salubriter Provisionis remedium in hac parte clementius adhibere dignetur, per quod sedet scandala, & cum Rege, suisque Principibus, & cæteris temporalibus Dominis dicti Regni, eadem Gallicana servet Ecclesia pacis & charitatis solitæ unionem „.

Has Litteras mittebant per duos Episcopos, quos specialiter ad Pontificem destinabant: „ qui (inquiunt) frementia scandala & imminentia, immo instantia in *januis* (a) hujusmodi discriminosa pericula, sensibus vestris perfectius explicabunt oraculo vivæ vocis.

Bonifacius interpretatur Constitutionem Clericis Laicos.

Per hos aliosque verisimiliter permotus Pontifex, prædictam Constitutionem seu Decretalem exposuit & interpretatus est, per Bullam eodem anno datam, qua in primis primo declarat, quod dicta Constitutio, vel *ejus prohibitio ad donaria vel mutua, seu quævis alia* Voluntaria *Prælatorum, & personarum Ecclesiasticarum Regni Galliæ, omni prorsus exactione cessante se aliquatenus non extendat*, licet ad id forsan ipsius Regis, aut ejus Successorum vel Officiariorum *requisitio curialis & amica* præcedat.

Secundo declarat, quod *Feudalia, Censualia, sive Jura quælibet in rerum Ecclesiasticarum datione retenta, vel alia servitia consueta, Regi, vel aliis Dominis temporalibus, tam de jure, quam de consuetudine a personis Ecclesiasticis debita, præfata Constitutio non includat, vel aliquatenus comprehendat*,

Tertio declarat, quod personæ Ecclesiasticæ pro Ecclesiarum suarum utilitatibus compositionis aut transactionis titulo, vel alio quovis modo, seu pro libertatibus acquirendis, cum Rege, aliisque Dominis temporalibus libere va-

(a) Dicitur Allegoria proverbiali in januis, in foribus adesse, quod instat, quod proxime imminet, aut jam in proximo est.

valeant convenire, prout conscientiis eorum videbitur, & *ante Constitutionem eamdem poterant*.

Quarto adjicit huic Declarationi, quod *si Regi & Successoribus ejus pro universali vel particulari ejusdem Regni defensione periculosa necessitas immineret, ad hujusmodi necessitatis casum se nequaquam extendat Constitutio memorata*.

Quin & addit, quod simili casu *necessitatis* Rex & Successores ipsius possint a Prælatis & Ecclesiasticis personis petere & recipere pro hujusmodi defensione subsidium vel contributionem; *illudque ad illam Prælati & personæ prædicti Regis suisque Successoribus*, inconsulto Romano Pontifice, *teneantur, & valeant, sub quotæ nomine aut alias etiam impertiri*, non obstantibus Constitutione prædicta, seu quovis exemptionis, vel alio quolibet privilegio sub quacumque verborum forma confecto, a Sede Apostolica impetrato.

Addit insuper, quod *Declaratio necessitatis supradictæ* ipsius *Regis* & ejus Successorum conscientiis relinquatur, dummodo vigesimum ætatis annum exegerint. Si autem eam ætatem non exegerint, tunc relinquitur conscientiis eorum, qui de *stricto consilio* Regis fuerint, seu majoris partis ipsorum.

Denique declarat, quod *non exstat intentionis suæ*, nec extiterit per Constitutionem prædictam seu Declarationem præsentem, jura, libertates, franchisias, seu consuetudines, quæ Regi aut aliis Dominis temporalibus editionis præfatæ Constitutionis tempore, ac etiam ante illud competere noscebantur, tollere, diminuere, vel quovis modo mutare, aut eis in aliquo derogare, seu novas servitutes vel submissiones imponere; sed jura, libertates, franchisias, & consuetudines supradictas, præfatis Regi, & aliis Dominis temporalibus illæsa & integra conservare. Habetur hæc Bulla integra in actis Dissidii.

Benedictus XI. eamdem Constitutionem quoad pœnas restringit. Benedictus XI. immediatus Bonifacii VIII. Successor per suam Decretalem, quæ incipit, *Quod olim*, & extat in *Extravagante unica de Immunit. Ecclesiarum inter communes*; Constitutionem Bonifacii VIII. *Clericis Laicos*, quoad pœnas in ea expressas restringit *ad Exigentes tantummodo, & ad exigendum, dantes auxilium, consilium, vel favorem; non autem* (ait) *quoad easdem pœnas in solventibus aut recipientibus a sponte dantibus* deinceps *sibi vendicet locum*.

Clemens V. eam pro infecta haberi vult. Verum animadvertens Clemens V. hujus Benedicti Successor, quod scandala & incommoda orta ex Constitutione Bonifacii VIII. *Clericis Laicos*, nec per Decretalem Benedicti XI., neque per Declarationem ipsius Bonifacii cessassent, quin & ampliora sequi verisimiliter præsumerentur in futurum; *ipse de consilio Fratrum suorum Constitutionem & Declarationem seu Declarationes prædictas, & quidquid ex eis secutum est, vel ob eas, penitus revocavit, & eas haberi voluit pro infectis*.

Itaque tandem Decretalis penitus revocata fuit, etiam cum suis Declarationibus; ac propterea nec ullus Doctorum eum legit, sive commentatus est; uti notat Glossa marginalis dictæ Constitutionis. Monet Glossographus, quod Clementis Constitutio fuerit de *primis Constitutionibus Clementis a principio promotionis suæ*.

Non omnes Clementinæ in Concilio Viennensi editæ. Cum autem Clemens V. promotus fuerit ad Pontificatum anno 1305. sequitur hanc Decretalem circa idem tempus, scilicet *a principio promotionis* editam fuisse; ac per consequens, eam non posse adscribi Concilio Viennensi, demum anno 1311. celebrato.

Ex quo habemus, non omnes Constitutiones relatas sub nomine Clementis V. in *Concilio Viennensi* (quomodo & hæc relata extat in *Clem. unica de Immunit. Eccles.*) posse attribui huic Concilio, quod & infra latius ostendetur, ubi de Concilio Viennensi nec non Clementinarum libro seu collectione agetur.

§. IV.

Progressus Dissidii inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Regem Franciæ, & Bullæ sive Decretales ea occasione editæ, ac signanter Extravagans Unam sanctam.

Columnenses Bonifacio exosos suscipit Philippus. Dissidium inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum rursus increbescere cœpit, quando Rex refugium præbuit in Regno suo *Columnensibus*, quibus Bonifacius summopere erat infensus.

Bonifacius fert sententiam super dissidio inter Philippum & Guidonem Flandriæ Comitem Regemque Angliæ. At huic dissidio majus incrementum præbuit sententia, quam Bonifacius tanquam *privatus arbiter* pronuntiavit inter Philippum Regem Galliæ ab una, & Guidonem Flandriæ Comitem & Eduardum Regem Angliæ ex altera partibus: qua declaravit, ut Comiti Flandriæ filiam suam, quam in custodia retinebat Philippus, pro libitu parentum in matrimonium collocandam dimitteret, occupataque oppida Comiti redderet, Angliæ quoque Regi restitueret quidquid ei abstulisset hoc ultimo bello in Aquitania: monuitque Philippum, ut unice de bello contra *Infideles* in Oriente gerendo cogitaret.

Datæ sunt Legato Anglicano hujus dissidii sive sententiæ Litteræ per Pontificem obsignatæ: quæ coram „ Rege, præsentibus Carolo Valesio ejus fratre, Ro„ berto Arthesiæ, & Ludovico Ebroici Comitibus re„ citarentur; Robertus Comes Arthesiæ ira excande„ scens, raptas illas ex Angli Regis Legati manibus, „ in ignem projecit, rem non sic abituram jurans, „ nec Papam ultionis avidum Regni damno ac de„ trimento iræ suæ indulturum „; ut habet hujus dissidii historia. „ Quin (ait historia) Rex ipse nihil „ eorum, quæ Pontifex pronuntiaverat, se servatu„ rum affirmavit, sed ut primum exirent induciæ, „ bellum se hostibus instauraturum „.

Philippus eam declinare conatur indictione Belli sacri. Ut autem contra Regem irritatum se fortius armaret Pontifex, nullus modus ei magis legitimus visus est, quique cum majore plausu exciperetur, & Religionis pallio facilius tegeretur, quam militiam sacram publicando contra Christiani nominis hostes in Oriente, eoque magis id placebat, quod Regem Philippum in hoc bellum propendere sciret.

Notant passim Historici, & notorium est, hujusmodi sacras militias sive expeditiones in Saracenos & Infideles, auctoritati Pontificiæ ultra modum promovendæ plerumque subservisse. Hæ quippe expeditiones pene sola Pontificum auctoritate dirigebantur: ipseque Pontifex iis quasi omnium supremus intendebat, & ab ipsius quodammodo nutu *sacra* seu *religiosa* militia dependebat.

Præterea solebant & ipsi Reges cum copiis suis militaribus, ac nobilibus Regni has expeditiones suscipere: atque hoc pacto vires Regni sui tanto amplius debilitabant; & minus formidabiles se Pontificibus reddebant.

Itaque Bonifacius Episcopum Apamiensem ad Regem Galliæ destinavit, qui propositum sibi de Bello sacro consilium Regi significaret; dederat & in mandatis eidem Episcopo, ut de dimittendo Flandriæ Comite, ejusque Liberis cum Rege ageret.

Videns autem Apamiensis Episcopus, mandata Pontificia a Rege sperni, in verba contumeliosa prorupit; dicens se nullo nomine Regi subditum, sed Pontifici Romano tam in spiritualibus quam *temporalibus* subjacere; ab eoque quidquid haberet, aut esset, acceptum ferre.

Quin & eo vehementiæ processit, ut sacris interdictionem Regi Regnoque minatus sit: ausus & absolutum Pontificis in Reges & Principes imperium asserere.

Philippus Episcopum Apamiensem carceri tradit. His irritatus Rex, eum anno 1301. Curiæ Regiæ sisti jussit; ibique de variis criminibus accusatus, tandem Narbonensis Archiepiscopi sive Metropolitani carceri includitur, ut ab eo una cum Episcopis Provinciæ judicetur. Ista constant ex Historicis, ut notanter ex Actis processus criminalis contra dictum Apamiensem Episcopum, quæ integra extant in Appendice ad Historiam hujus Dissidii *pag. 624*.

Bonifacius jubet hunc Episcopum libertati reddi. De his certior factus Bonifacius, dedit Litteras ad Regem, quibus petit, quin & mandat, ut dictum Apamiensem Episcopum libere abire permittat, & ad suam præsentiam securum pervenire; omniaque bona sive ad ipsum Episcopum: sive ad ejus Ecclesiam pertinentia, & auctoritate Regis occupata, restituat; quia „ secundum divina, canonica, & humana jura „ Ecclesiarum Prælati, & personæ Ecclesiasticæ, tam „ Regulares quam Sæculares, in quibus Laicis nulla „ est attributa potestas, multa debent libertate & im„ munitate gaudere „.

Monet & Regem, quod nisi ad excusationem suam, aliquid rationabile propositum fuerit vel ostensum, „ ambigere nequeat „ quin incurrerit sententiam *Ca„ nonis* propter injectionem temerariam manuum in dictum Episcopum.

Referuntur hæ Litteræ ad calcem citatæ historiæ hujus dissidii *pag. 661. & pag. 657.*: extant Litteræ Bonifacii sub idem tempus, & in eodem negotio datæ ad Archiepiscopum Narbonensem & Episcopos Biterrensem & Magalonensem, quibus mandat, de omnibus, quæ dicto Episcopo objiciuntur, ut inquirant & se informent: interim tamen Episcopo *ab omni potestate seu custodia sæculari plenarie liberato, & ab omnibus ejus & Ecclesiæ Apamiensis bonis manu dicti Regis & suorum prorsus amota*.

Mandat & Archiepiscopo Narbonensi, ut dictum Episcopum nomine Pontificis & Ecclesiæ Romanæ sub fida custodia diligenter custodiri procuret, donec de omnibus informatio capta fuerit, qua facta, ipsum cum omnibus instrumentis ad Sedem Apostolicam mittat.

Nec Litteris duntaxat egit Bonifacius, sed & Jacobum Archidiaconum Narbonensem, Nuntium & Notarium suum ad Regem misit.

Bulla Bonifacii Ausculta Fili, qua se constitutum super Reges & Regna pronuntiat. Huic Nuntio dedit non tantum in mandatis, ut apud Regem instaret pro plenaria dicti Episcopi liberatione, sed insuper ei commisit Bullam expeditam 4. Decembris 1301. quæ incipit *Ausculta Fili*, *pag. 46.* qua primo pronuntiat, *se a Deo* constitutum *super Reges & Regna, ad evellendum, destruendum, dissipandum, ædificandum, atque plantandum sub ejus nomine & doctrina*.

Insuper monet per eamdem Bullam Regem, ne sinat sibi persuaderi, quod Superiorem non habeat, & non subsit summo Hierarchæ Ecclesiasticæ Hierarchiæ: *Nam* (in-

(inquit) *desipit, qui sic sapit, & pertinaciter hæc affirmans convincitur Infidelis.*

Et varias contra Regem querelas profert.

Dein de multis excessibus accusat Regem; ac signanter, quod licet explorati juris existat, quod in Ecclesiasticis Dignitatibus, cæterisque Beneficiis vacantibus in Curia vel extra Curiam, Romanus Pontifex summam & potiorem obtineat potestatem, & consequenter, Regi jus de his disponendi competere vel acquiri sine auctoritate vel consensu Apostolicæ Sedis „ tacitis vel expressis nequeat, ipse nihilominus collationes illorum sibi attribuat: cum tamen Bene-
„ ficiorum collatio ad te (ait) non potest quomodoli-
„ bet pertinere, nec per tuam collationem in ipsis,
„ vel eorum aliquo potest alicui jus acquiri, sine au-
„ ctoritate vel consensu Apostolicæ Sedis, tacitis vel
„ expressis.„

Ulterius conqueritur, quod Prælatos & personas Ecclesiasticas Regni sui, etiam super *personalibus actionibus, Juribus, & immobilibus bonis, quæ ab ipso non tenentur in feudum, ad suum judicium pertrahat, licet in Clericos & personas Ecclesiasticas nulla sit Laicis attributa potestas.*

Addit insuper, quod Rex non permittat Prælatia contra suos molestatores libere uti *gladio spirituali*, nec Jurisdictionem eis competentem in Monasteriis seu locis Ecclesiasticis [. quorum recipit *guardiam* vel custodiam, patiatur exercere: quin potius sententias seu processus ab ipsis promulgatos & latos, si sibi non placent, directe vel indirecte revocare compellat.

Reprobat, quod vacantium Regni sui Cathedralium Ecclesiarum redditus & proventus, *quos tui & tu* (inquit) *appellas regalia per abusum*, ipse & sui immoderate consumant: *sic fit* (ait) *ut quorum custodia fuit ab initio Regibus pro conservatione commissa, nunc ad consumptionis noxam discriminose deveniatur, & discriminosis abusibus exponatur.*

Acriter invehitur in Consiliarios & Ministros Regis, qui sint, quasi falsi Prophetæ (ait) *suadentes tibi falsa & stulta, quia non viderunt a Domino visionem.*

Personaliter citat Bonifacius Episcopos Galliæ, & S. Theologiæ Magistros.

Intimat insuper Regi, se Monasteriorum Abbates, Cathedralium Ecclesiarum Capitula Regni Galliæ, & Magistros in Theologia, jure & Canonico & Civili, & alias nonnullas personas Ecclesiasticas oriundas de Regno Galliæ, per alias *patentes Litteras* suas, certo modo ad præsentiam suam evocasse.

Hæ Litteræ, quarum hic meminit, per eundem Archidiaconum Narbonensem missæ habentur in citata Historia Dissidii *pag.* 53. mandatque Episcopis & Magistris, ut *personaliter*, Capitula vero per idoneos procuratores, Apostolico conspectui se sistant in Kalendis Novembris anni 1302. ut super præmissis, & ea con-
„ tingentibus vestra (ait) possimus habere consilia,
„ qui apud eumdem Regem suspicione caretis, & sibi
„ & Regno accepti estis & grati, & diligitis ipsum
„ Regem „: eadem per similem Bullam scribit Monasteriorum Abbatibus, quæ extat in citatis actis *pag.* 54.

Litteræ Bonifacii ad Philippum de superioritate sua in temporalibus.

Ut autem supra allegatæ Litteræ in Regis animo fortiorem facerent impressionem, ac dilucide & brevitet exprimeret, quid præcipue per prolixiores illas litteras intenderet, alias breviorem Bullam eodem die expedivit, & Archidiacono Narbonensi commisit, atque his verbis expressa habetur *pag.* 44. in citatis Actis: *Bonifacius Episcopus servus servorum Dei, Philippo Francorum Regi. Deum time & mandata ejus observa.* „ Scire te volumus, quod in temporalibus no-
„ bis subes, Beneficiorum & Præbendarum ad te col-
„ latio nulla spectat, & si aliquorum vacantium cu-
„ stodiam habeas, fructus eorum Successoribus reser-
„ ves. Et si quæ contulisti, Collationem hujusmodi
„ irritam decernimus, & quantum de facto processe-
„ rit, revocamus; aliud autem credentes, hæreticos
„ reputamus „.

Hujus & præcedentium Bullarum, nec non ablegationis Archidiaconi Narbonensis ad Regem, qui earum
„ executionem & promulgationem urgeret, meminit Continuator VVillelmi de Naugiaco ad annum 1301. atque quod dictus Archidiaconus Regi ostenderit Litteras, in quibus Romanus Pontifex Regi Franciæ demandabat: „ quod eum scire volebat, se tam in *tem-*
„ *poralibus*, quam spiritualibus subesse Romani Pon-
„ tificis ditioni. Et omnino eidem Regi, sicut in Lit-
„ teris continebatur, prohibuit, ne Ecclesiarum de cæ-
„ tero, vel Præbendarum vacantium in Regno suo,
„ quamvis haberet custodiam earumdem, ususfructus
„ sibi præsumeret detinere, sed totum mortuorum Suc-
„ cessoribus reservaret. Prohibuit quoque ne collatio-
„ nem aliquam Præbendarum aut Beneficiorum vacan-
„ tium sibi præsumeret usurpare. Quod si deinceps
„ hoc faceret, totum irritum & inane decernebat, &
„ secus & aliter sentientes hæreticos reputabat.

Addit præterea, quod dictus Archidiaconus citaverit quoque Episcopos, Doctores seu Magistros, Capitula Ecclesiarum, & quosdam Abbates, ut juxta Litteras Pontificias se in Kalendis Novembris coram Pontifice sisterent.

Eadem referuntur in antiquo Chronico Sandionysiano ad annum 1301. item in Chronico Nicolai Gillii Secretarii Regii; nominatimque citat prædictam parvam Bullam expressis initialibus verbis.

Indubie & ad hanc eamdem Bullam reflexit Glossographus in *cap.* Generali, *de Elect. in VI.* dicens: „ qui
„ Bonifacius dicto Philippo Regi scripsit quamdam Epi-
„ stolam, in qua continebantur ista verba: *Collatio*
„ *Beneficiorum est spiritualis, secus autem credentes,*
„ *hæreticos reputamus* „.

Rex convocat tres Regni Ordines.

Ut contra hæc omnia se muniret Philippus, de consilio Baronum, qui aderant, convocavit generalem Conventum trium Ordinum ipsius Regni; conveneruntque ad mandatum Regis die 10. Aprilis an. 1302. in Ecclesia Beatæ Mariæ Parisiis.

Gravaminum in Bonifacium expositio.

Omnibus igitur „ in præsentia Regia constitutis,
„ idem Rex proponi fecit cunctis audientibus palam &
„ publice, sibi ex parte Bonifacii Papæ fuisse inter
„ alia per prædictos Archidiaconum & Litteras inti-
„ matum, quod de Regno suo, quod a Deo *solo* ipse
„ & Prædecessores sui tenere hactenus recogniti sunt,
„ *temporaliter ipsi subesse*; illudque ab ipso tenere de-
„ beret „.

Addebatur: „ *nec contenti verbis hujusmodi sic mirabilibus, sicque novis & inauditis a sæculo apud incolas dicti Regni, sed ea producere satagantes executionis in actum, Prælatos totius Regni, & Doctores de Regno oriundos ad suam præsentiam evocavit Bonifacius, pro corrigendis excessibus, nec non & pro culpis, insolentiis, injuriis, atque damnis, quæ Prælatis, Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis in Regno constitutis, & alibi per Regem, ejusve Officiarios vel Barones, inferri prætendunt, emendandum* „.

Una ostendebatur, quanta incommoda Regno Galliæ adferre posset hic Prælatorum & Doctorum a Regno discessus, & longa absentia.

Exposuit & eidem Conventui nomine Regis Petrus Flotta, gravamina, quæ Regno Galliæ per Curiam Romanam quotidie inferuntur, ac signanter „ tam per
„ Reservationes, quam Ordinationes voluntarias Ar-
„ chiepiscoporum, & Episcoporum, & Collationes Be-
„ neficiorum insignium hujus Regni personis extraneis
„ & ignotis, & nonnunquam suspectis, nullo tempore
„ residentibus in Ecclesiasticis Beneficiis supradictis: „
e quo innumera mala consequi demonstrat.

Conquestus fuit & „ de pensionibus novis, & cen-
„ sibus Ecclesiis de novo impositis, immoderatis ser-
„ vitiis, aliisque exactionibus & extorsionibus variis,
„ præjudicialibus signis, & damnosis novitatibus, qui-
„ bus Ecclesiæ status immutatur „.

Dicit, quod „ Prælatis ea, quæ ad suum spectant
„ officium, exequendi facultas adimatur, ut pro his
„ ad Apostolicam Sedem cum muneribus recurratur „.

Nomine Regis publice & aperte protestabatur, quod „
„ Superiorem in temporalibus, sicut nec sui Progeni-
„ tores, prout est toti mundo notorium, non ha-
„ beret „.

Significavit quoque, quod jam proposuisset, & ordinasset, etiam ante adventum dicti Archidiaconi Narbonensis Nuntii Apostolici, adferre salubre remedium excessibus, qui Prælatis & Ecclesiasticis personis per Regios Officiarios inferri dicebantur: „ quod jam id
„ duxisset in executionis effectum, nisi quod ad ex
„ metu, vel ad mandatum Pontificis fecisse forsitan
„ aliquibus videretur, id quod Pontifex sibi adscribe-
„ re non posset „.

Resolutiones trium Ordinum.

His ita expositis, mandavit Rex „ sibi statim super
„ his ab universis & singulis, præcise & finaliter
„ responderi „.

Ac „ primum interrogati Barones & Nobiles, ad
„ deliberandum secesserunt, & per aliquod temporis
„ spatium re examinata, nomine omnium respondit
„ Comes Artheliæ, Regique gratias egit, quod Regni
„ sui negotia; collapsamque disciplinam restituere de-
„ crevisset, ad eum protegendum, cum vitæ fortuna-
„ rumque suarum periculo promptos ac paratos esse.
„ Quod si Rex has Papæ usurpationes dissimulare ac
„ pati vellet, eas tamen ferre se non posse, cæterum
„ a nemine alio se pendere, nec in rebus *temporalibus*
„ alium præter ipsum Dominum agnoscere „.

Hac Nobilium resolutione pronunciata, jussi Ecclesiastici respondere „ *ad deliberandum sibi tempus concedi petierunt, cum & Regis animum delinire, iram sedare, concordiamque inter Sanctam Sedem & Regem conservare sibi propositum esset. Sed, urgente ac instante Rege, hanc sententiam rogati tulerunt. Ad Regem, Regiam familiam, & Regnum, ejusque libertatem tutandum se teneri, cum etiam ex suo ordine aliqui præstito Sacramento Ducatuum, Baroniarum, & Comitatuum, aliorumque feudorum in Regno sitorum ratione, in fide manere tenerentur; cæteri vero ex officio, utpote subditi, obstringerentur. Ut sibi Pontificem adire, ejusque jussis parere liceret, Regem oraverunt, quod illis denegatum fuit, renuente Rege, cujus sententiæ Nobilium ordo adhæsit* „.

Tertius seu Plebejorum ordo, secundum Regni libertatem suffragium tulit, sive ordini Nobilium consensit.

Hæc tum ex Epistola Episcoporum & Ordinis Ecclesiastici ad Bonifacium Papam (quæ extat in Histo-

ria

ria Dissidii *pag.* 67.) tum ex ipsa Historia Dissidii habentur.

Meminit quoque hujus Conventus Continuator VVilhelmi de Nangiaco, aitque, causam hujus Conventus fuisse, quod *timeret Majestas Regia, ne propter hoc, quod Papa mandaverat, tam sibi in temporalibus*, quam *in spiritualibus se subesse, vellet idem Romanus Pontifex cuiti, quod Regnum Franciæ a Romana Ecclesia in feudum teneretur.*

Trium Ordinum responsione relata, tunc & Rege præsente, Nobilibusque adstantibus, Papæ Bulla (nimirum Brevior illa) *igne cremata est*: cujus cremationis mentio occurrit in appendice Annalium Steronis, cujus fragmentum extat in Hist. Dissidii *pag.* 192.

Epistola Philippi responsoria ad Bonifacium.

Credit Historicus hujus Dissidii, nec sine fundamento, in hoc quoque Conventu resolutum fuisse, ut Rex scriberet Epistolam oppositam prædictæ Bullæ, quæ acribus verbis concepta cum hac inscriptione legitur: *Philippus Dei gratia Francorum Rex, Bonifacio se gerenti pro summo Pontifice, salutem modicam seu nullam.* ,, Sciat ..... in *temporalibus* Nos alicui non subesse, ,, Ecclesiarum ac Præbendarum vacantium collationem ,, ad Nos Jure Regio pertinere, fructus earum nostros facere, collationes a Nobis factas & faciendas fore validas in præteritum & futurum, & earum possessores contra omnes viriliter nos tueri, secus autem credentes, fatuos & dementes reputamus ,,.

Habetur integra in citatis actis Dissidii *pag.* 44. ejusque meminit antiquus Glossographus ad *cap.* Generali *de Elect. in VI.* eamque Pontificis Litteris sive Bullæ oppositam fuisse testatur; uti Nicolaus Gillius in Annalibus Francorum ad *annum* 1300.

Ordo Nobilium scribit ad Cardinales.

Ex resolutione Comitiorum datæ sunt Litteræ nomine totius Ordinis Nobilium ad Cardinales Ecclesiæ Romanæ, quibus exponunt, quæ adversus gravamina a Bonifacio Papa, & Curia Romana Regno Franciæ illata, & injustas contra Regiam auctoritatem prætensiones, in hoc generali Conventu exposita & resoluta fuerunt. Deinde Cardinales orant, ut in pristinum ordinem res revocari curent; prospicianque, quomodo concordia inter Ecclesiam & Regnum integra servaretur: dicuntque sibi propositum firmiterque resolutum, Regis *in temporalibus merum Imperium*, & supremam auctoritatem adversus quoscumque asserere, etsi Rex ipse conniveret, nec vendicare sibi vellet.

Item Plebejorum.

Ejusdem tenoris Litteras ad eosdem Cardinales dedit & tertius ordo Plebejorum.

Ecclesiastici vero supplicant Pontifici:

Ecclesiastici vero, prætermissis Cardinalibus, scripserunt ad ipsum Pontificem; eique exposuerunt, quæ in hoc Ordinum Conventu proposita, ac tandem resoluta essent, prout ea ex his Litteris supra relata sunt, rogantque Pontificem, ut concordiam, quæ a primis temporibus inter Ecclesiam, Reges Regnumque Franciæ intercesserat, convelli minime pateretur, sed integram conservaret, ut Gallicanæ Ecclesiæ status inconcussus maneret: tandemque ut conditionis sortisque ipsorum ratione, imperatam per Nuntium ad se profectionem revocaret.

Pontifex invehitur in Conventum Gallicanum.

His respondens Pontifex vehementer invehitur in acta hujus Conventus. ,, Scimus equidem (inquit) multorum relatione Fidelium, nec latet Sedis Apostolicæ ,, notitiam, quæ & quanta fuerint in eadem Concione narrata, & præcipue quæ *Belliat* ille Petrus Flotte *semividens corpore, menteque totaliter excæcatus*, ,, ac quidam alii prædicaverint, sanguinem sitientes ,, populi Christiani ,,.

Queritur de Prælatis, quod non satis generose pro Officii debito in Conventu illo responderint, & restiterint. ,, Videmini siquidem (ait) secundum dicta eorum, spem ponere in terrenis, si timore terrenorum contemnitis cœlestia, & seponitis, propter timorem Judicum, Christi jugum ,,.

Dicit, quod frustra nitantur Regem in temporalibus supremum reddere, & Sedem erigere contra Vicarium Christi: *quoniam ut primus Lucifer, cui non fuit huc usque secundus, recidit, cum suis sequacibus corruet, quantumque fulciatur potentia, & secundus. Nonne* (*ait*) *duo principia nituntur ponere, qui dicunt temporalia spiritualibus non subesse?*

Concludendo ipsos exhortatur: *ut spretis temporalibus, & contemptis Judicum minis nobiscum ascendatis ad cor altum, & exaltabitur Deus, qui dissipat consilia Principum, & cogitationes reprobat populorum, pro firmo scientes, quod obedientes gratiose videbimus, & contumaces pro qualitate inobedientiæ puniemus.*

Consistorium Cardinalium pro superioritate Papæ in temporalibus.

Eodem anno habuit Pontifex Consistorium Cardinalium, aliorumque Prælatorum, in quo Cardinalis Portuensis magna vehementia pro superioritate Papæ in *temporalibus* peroravit: dixitque: *Ita sentio pro ista veritate, quod auderem eam defendere contra totum mundum, & auderem exponere vitam meam, quod summus Pontifex, qui est Vicarius beati Petri, habet plenitudinem potestatis, & iste est summus Pontifex, qui est Successor Petri, & qui hoc credunt, bene sentiunt, qui autem contrarium, male credunt:*

Præterea asserere non dubitat: *planum esse, quod nullus debeat in dubium revocare, quin possit* (*Pontifex*) *judicare de omni temporali ratione peccati.*

Agnoscit quidem duas distinctas esse Jurisdictiones spiritualem & temporalem. Illam principaliter habere summum Pontificem: hanc vero habere Imperatores, & alios Reges ,, tamen (ait) de temporali habet cognoscere summus Pontifex, & judicare *ratione peccati*.,,

Deinde concludens discursum, ait. *Unde dico, quod Jurisdictio temporalis potest considerari, prout competit alicui ratione actus & usus, vel prout competit alicui de jure; unde Jurisdictio temporalis competit summo Pontifici, qui est Vicarius Christi & Petri de jure: unde qui dicit contrarium, impingit illum articulum, Judicaturus est vivos & mortuos, & in illum etiam prædictum Sanctorum Communionem: sed Jurisdictio temporalis quantum ad usum, & quantum ad executionem actus non competit ei, unde dictum est Petro, converte gladium in vaginam.*

Finito hoc discursu, cœpit & ipse Pontifex vehementer invehi in Petrum Flotta tanquam consiliarium *pessimum, & omnium horum malorum auctorem*, eumque accusat, quod inter cætera falso persuaserit Regi, quasi Pontifex mandaret Regi, quod *recognosceret Regnum a Pontifice*. ,, Quadraginta anni sunt (inquit) ,, quod Nos sumus experti in Jure, & scimus, quod ,, duæ sunt potestates ordinatæ a Deo. Quis ergo debet credere, vel potest, quod tanta fatuitas, tanta insipientia sit, vel fuerit in capite nostro, ,, Dicimus, quod in nullo volumus usurpare Jurisdictionem Regis, & sic frater noster Portuensis ,, dixit ,,.

Post hæc tamen addit. ,, Non potest negare Rex, ,, seu quicumque alius Fidelis, quin sit Nobis subjectus ratione *peccati* ,,. Indubie hic significatum voluit Pontifex, quemadmodum latius exposuerat Portuensis: ipsi jus esse de omni temporali cognoscere, & judicare *ratione peccati*.

Quoad collationem Beneficiorum dicit: quod nolit silere, sed aperte dicat, hanc ad Regem non posse pertinere: quia certum est, & omnia Jura clamant, quod ,, collatio Beneficiorum non potest cadere in Laicum.,,

Exponit deinde quot quantisque Beneficiis Regnum Galliæ a Romano Pontifice fuerit cumulatum, & quantopere ipse Regem Philippum fuerit prosecutus. Si vero per omnia ista Rex non resipiscat, minatur quod *deponeret Regem sicut unum garcionem*: ,, licet ,, (inquit) cum dolore & tristitia magna, & essemus ,, dolentes & tristes, sicut Nos necessario oporteret.,,

Bonifacius pergit citare Episcopos Galliæ.

Insuper tribus Episcopis, qui nomine omnium Episcoporum Galliæ missi erant, & instabant ad Pontificem, ut ab evocatione ipsorum desistere vellet, ob rationes in Litteris ad Pontificem latius expositas, respondit: *Non relaxabimus, nec suspendemus vocationem, immo illam confirmamus, roboramus, & iterum innovamus, & si qui sint, qui non venerint, habebit locum illud Cantic. tempus putationis advenit. Si non possit venire equites, venient pedites.*

Quin & ipse significat: ,, quod si qui non veniant, ,, deponet, & privabit eos, juxta illud Evangelii, ,, *Malos male perdet, & vineam suam locabit aliis* ,, *agricolis*: Immo (ait) plus dicimus, quod ex nunc, ,, si non veniant, legitimo impedimento remoto, sciant ,, se depositos & privatos.,,

Rex agit pro convocatione generalis Concilii, & depositione Bonifacii.

Videns Rex, Pontificem nullatenus velle ab inceptis deflectere, metuensque graviora, tandem eodem anno 1302. die 12. Martii, admisit libellum supplicem sibi offerri per Guillelmum de Nogareto contra Bonifacium Papam, quo ipsum ut *Pseudo-Pontificem*, qui Sedem, quam obtinet de facto, detinet injuste, accusat de variis & enormissimis criminibus, quapropter ,, petit, requirit, quanta potest instantia, & supplicat Domino ,, Regi, ut Prælatis (inquit) Doctoribus & populis ,, atque Principibus fratribus nostris in Christo, maxime Cardinalibus & Prælatis omnibus intimetis, ,, ut omnes *Generale* Concilium convocetis, in quo ,, nefandissimo prædicto damnato, per Venerabiles Cardinales provideatur Ecclesiæ de Pastore.,,

Præterea offert se paratum coram hoc Concilio *legitime probare*, quæ contra Bonifacium allegaverat.

Et quia sciebat, Concilii generalis congregationem intra breve tempus haberi non posse, petit, ut per Cardinales Romanæ Ecclesiæ interea de Vicario provideatur, qui administrare valeat, quousque de Pontifice sit Ecclesiæ Dei provisum.

Et ad omnem occasionem Schismatis prorsus tollendam, & ut dictus Bonifacius prosecutionem hujusmodi non impediat, vel retardet, petit, ut interim Bonifacius ponatur in *custodia*.

Bulla unam sanctam.

Bonifacius autem de his certior factus, promulgat eodem anno 16. Novembris famosam illam Bullam seu Decretalem relatam inter Extravagantes communes sub titulo de *Majoritate & Obedientia*, quæ incipit *Unam sanctam*, qua declarat Ecclesiam esse *unam*, ,, & in ,, hac Ecclesia, ejusque potestate *duos* esse *gladios*, ,, spiritualem videlicet, & *temporalem*, Evangelicis ,, dictis (ait) instruimur. Nam dicentibus Apostolis, *Ecce duo gladii hic*, in Ecclesia scilicet cum Apostoli loquerentur, non respondit Dominus *nimis esse*, sed ,, *satis est*.,,

Addit, quod „ qui in potestate Petri *temporalem gladium esse negat*, male verbum attendat Domini proferentis; *converte gladium tuum in vaginam*. „

Hinc infert; *uterque ergo est in potestate Ecclesiæ*, *spiritualis scilicet gladius & materialis*; *sed is quidem pro Ecclesia*, *ille vero ab Ecclesia exercendus*; *ille Sacerdotis*; *is manu Regum & militum*, *sed ad nutum & patientiam Sacerdotum*.

Declarat vero ulterius, non tantum in Ecclesia esse duos gladios; sed *oportere gladium esse sub gladio*, & *temporalem potestatem subjici spirituali*; *nam cum dicat Apostolus*, *non est potestas*, *nisi a Deo*; *quæ autem sunt*, *a Deo ordinata sunt*: *non autem ordinata essent*, *nisi gladius esset sub gladio*, & *tamquam inferior reduceretur in supremo*. „

Pluribus dein adstruere pergit, terrenam potestatem spirituali esse subjectam; quodque spiritualis potestas terrenam potestatem instituere habet, & judicare, si bona non fuerit.

Ex omnibus tandem concludit; *quicumque igitur huic potestati a Deo ordinatæ resistit*, *Dei ordinationi resistit*, *nisi duo* (*sicut Manichæus*) *fingat esse principia*, *quod falsum & hæreticum judicamus*, *quia*, *testante Moyse*, *non in principiis*, *sed in principio cælum Deus creavit & terram*.

Rex prohibet, ne quis Regno suo egrediatur.

Rex intellectis, quæ in Curia Romana agebantur, convocavit 1. Decembris ejusdem anni 1302. Conventum generalem Baronum, & Prælatorum Regni sui. Litteræ indictionis extant in sæpius dictis actis Dissidii *pag.* 85. In hoc Conventu Rex iterato inhibuit omnibus suis subditis *de Regni sui limitibus absque speciali licentia*, *per nostras* (*inquit*) *patentes litteras obtinenda*; *pedes vel eques*, *per mare vel per terram exire præsumat*; *idque sub gravibus pœnis*.

Renovat præterea *Constitutionem jam pridem editam de auro & argento*, *pecunia*, & *aliis certis rebus de Regno suo nullatenus extrahendis*. *Habetur integra Resolutio in dictis actis pag.* 86.

Pontifex denuo citat Episcopos sub pœna depositionis.

Papa autem nihil de jure, quod prætendebat, & hactenus a se gestis remittere intendens, misit in Galliam Joannem Monachi Cardinalem S. Marcellini, cui dedit in mandatis, ut denuo citaret Episcopos, qui nec in termino statuto, nec post terminum ipsum se præsentaverunt conspectui Romani Pontificis, prout ipsis mandatum fuerat, vultque eis pro termino peremptorio assignari spatium *trium mensium*; *ut intra terminum illum personaliter coram Pontificis sub pœna depositionis*, & *privationis cujuslibet Ecclesiasticæ dignitatis & status*, *quam ipsos & quemlibet eorum incurrere volumus* (*ait*) *ipso facto*, *si infra idem spatium nostro conspectui non curaverint se præsentare*.

Jubet Regi 12. articulos proponi.

Insuper eidem Cardinali præscripsit articulos Regi proponendos, quorum primus erat, ut Rex revocaret inhibitionem factam Prælatis exeundi de Regno suo sine ipsius *expressa* licentia.

Secundus ad *denuntiandum Regi*, *quod quibuscumque Beneficiis Ecclesiasticis conferendis vacantibus in Curia vel extra Curiam*, *Romanus Pontifex summam & potiorem obtineat potestatem*; & *quod per collationem cujusvis Laici non possit alicui Jus acquiri*, *sine auctoritate vel consensu Sedis Apostolicæ tacitis vel expressis*.

Tertius: *quod Romanus Pontifex Legatos de latere*, *vel non latere*, *vel alios Nuntios libere mittere possit ad quævis Imperia*, *Regna*, *vel loca*, *prout vult*, *absque petitione cujuslibet vel consensu*, *usu vel consuetudine contrariis non obstantibus*.

Quartus, quod *Ecclesiarum bonorum administratio non quibusvis Laicis*, *sed personis Ecclesiasticis noscitur attributa*, *quod summa potestas administrationis & dispensationis eorum ad Apostolicam Sedem spectat*; & *quod ipsa Sedes nullorum requisitis assensibus de illis disponere potest*, & *nunc centesimam*, *nunc decimam*, *seu quamvis quotam imponere*, *petere*, & *exigere*, *prout videbitur expedire*.

Quintus Jus non esse Regi, aut aliis Laicis occupandi bona Ecclesiasticorum in *casibus non concessis ab homine vel Jure*. Item non liceat ipsis personas Ecclesiasticas super personalibus actionibus, Juribus, seu *immobilibus* bonis, quæ ab eis non tenentur in *feudum*, ad suum judicium trahere. Item non impediantur Prælati uti gladio spirituali, specialiter in Monasteriis sive locis, quorum *guardiam* ipse Rex accepit.

Sexto articulo præcipitur denuntiari Regi, ut mittat saltem Procuratorem idoneum cum sufficienti mandato, qui nomine Regis compareat coram summo Pontifice, ut suam, si possit, innocentiam ostendat super *combustione* Bullæ Pontificiæ in Apostolicæ Sedis contumeliam & contemptum: nec non intelligat resolutionem Pontificis revocandi omnia privilegia bullata, ab ipso & Prædecessoribus suis, Regi, liberis, fratribus, & posteris, aut Officialibus suis concessa: *ut pœna* (ait) *tanti facinoris transeat posteris in exemplum*.

Septimu dirigitur contra guardiam & custodiam Ecclesiarum Cathedralium vacantium, *quas* (ait) *vocant Regalia* per abusum; ut hæc guardia non abutatur, nihil de bonis Ecclesiæ diminuat, sed ea „ debito teneantur in statu, & deductis expensis opportunis, necessariis, & moderatis, ad custodiam & guardiam „ & perceptionem fructuum, quod residuum fuerit, „ reservatur Prælatis fideliter resignandum. „

Octavus; ut Prælatis reddatur gladius spiritualis, *non obstantibus privilegiis Regi*, *liberis*, *fratribus*, & *posteris suis*, *aut Officialibus suis concessis*, *cum non obstantibus clausulis opportunis*.

Nonus spectat mutationem monetæ bis a temporibus paucis factam in magnum subditorum damnum, super quo Regem monendum esse censet.

Decimo vult renovari memoriam Regis super suis & suorum malefactis & excessibus, de quibus fit mentio in *Litteræ* Pontificis, quam portavit Jacobus Notarius Apostolicus.

Undecimus concernit Civitatem Lugdunensem, quam cum omnibus bonis vult a Rege abdicari, & reddi Archiepiscopo ejus tamquam supremo ejus Domino.

Tandem duodecimo articulo intimatum vult Regi, quod „ si Rex prædicta non correxerit & emendaverit taliter infra certum tempus, taliter (inquit) „ quod Nos & Apostolica Sedes merito contentemur, „ ex tunc Nos & Sedes eadem super præmissis providebimus, statuendo, declarando, & procedendo spiritualiter & *temporaliter*, prout & quando videbimus expedire. „

His articulis singillatim respondit Rex.

Ad singulos respondet Rex.

Ad primum, quod Rex exemplo Prædecessorum suorum, & aliorum Principum, & Dominorum, pro aliquorum malitia, ac pro necessitate, ac tuitione Regni sui, hoc discriminoso *guerrarum* tempore, prohibuerat aliquid e Regno suo auferri absque licentia, nequaquam autem id præstiterit in præjudicium, injuriam, vel contemptum sanctæ Matris Ecclesiæ, aut eversionem seu perturbationem Ecclesiasticæ libertatis.

Fatetur a se fuisse statutum: „ ne quis indigena Regni sui, mercatoribus & mercatorum nuntiis duntaxat exceptis, Regnum ipsum exiret absque ipsius licentia vel permissu. „ Addit autem quod „ nec „ cuiquam ad Romanam Curiam accedere volenti ex „ causa licita vel honesta licentiam denegavit. „ Declarat, quod circa custodiam passagiorum sic intendat providere, quod accedentibus ad Curiam, aut ab ea redeuntibus, obstaculum vel impedimentum *indebitum* nullatenus apponet, nec aliquid fiet, ex quo Pontifex vel Ecclesia, seu quivis alius juste materiam habeat conquerendi. Quin & addit, quod „ ob reverentiam „ Sedis Apostolicæ, & ad preces dicti Domini Cardinalis, & aliorum Prælatorum tolerabit de *patientia* „ Dominus Rex, quod prædicti Prælati, & alii prohibitionis Regiæ transgressores, ad Ecclesias & loca „ sua redeant, & rehabeant bona sua. „

Ad secundum de Collatione Beneficiorum, dicit Rex, quod „ Collatione illa usus sit & utatur, sicut ad eum „ pertinet de *jure & bona consuetudine*, sicut S. Ludovicus, & alii Prædecessores sui usi fuerunt a tempore, cujus memoria non existat; nec circa hoc fecit, nec intendit facere aliquam novitatem nec credit, quod Papa sibi facere velit, qui longum usum „ suum & Prædecessorum suorum in Collatione hujusmodi novit plenissime ab experto. „

Ad tertium „ de libera Legatorum missione, respondet, quod non impedivit, nec impedire intendat, quominus Legati vel Nuntii *libere* valeant ingredi in Regnum suum, *nisi sibi & Regno sint legitima ratione suspecti*, *vel aliter habeat justam causam*.

Ad quartum, de bonorum Ecclesiasticorum administratione, respondet, quod non intendat circa hoc quicquam facere, quod *sibi non competit de jure vel bona consuetudine*.

Ad quintum, de saisina bonorum Ecclesiasticorum, dicit, quod non intendit circa hoc facere aliquam novitatem, nec prædicta bona saisire, vel occupare, *nisi in casibus licitis concessis ab homine vel a jure*, neque personas Ecclesiasticas ad *forum suum* trahere vel arctare, nisi in casibus a suis Prædecessoribus consuetis; quod nec impedivit, nec impedire intendat imposterum, *quominus Prælati suo gladio spirituali uti possint in casibus ad eos spectantibus de jure vel consuetudine*. Immmo quod & intendat per temporalem gladium suppetitias ferre gladio spirituali, *cum fuerit requisitus*, & *impedimenta tollere prout ad ipsum pertinet*. Et si Officiales sui forsan *in præmissis excesserint*, *paratus est corrigere & punire*.

Ad sextum de Litteris combustis respondit Rex, quod cum inter Episcopum, Decanum, & Capitulum Laudunense, & Scabinos ejusdem Civitatis controversia orta esset, ac productæ essent Litteræ Apostolicæ, & occasione earum nova exoriretur contentio, tandem his litteris renuntiatum fuerit, atque de utriusque partis consensu tamquam superfluæ & nullius efficaciæ reputatæ fuerint, & ideo *de ipsorum consensu destructæ fuerint*, *in quo non fuit* (inquit) *intentionis alicujus*, *quidquam attentare vel facere in Dei offensam*, *aut Domini Papæ*, *vel Ecclesiæ injuriam vel contemptum*.

Ad septimum de Regalia respondit, quod nunquam intenderit, nec intendat in perceptione Regalium præjudicialem vel noxiam facere novitatem, sed intendat

dat eis uti, quemadmodum sanctus Ludovicus, & alii Prædecessores uti consueverunt, consumptione, dissipatione, destructione, excessu, & abusu penitus relegatis.

Quin & abusibus forsan ab Officialibus hactenus commissis, paratum se offert remedium afferre, diciturque quod Rex pro legitimo usu Regalium fecerit *statuta salubria, & quosdam de fidelioribus de suo Concilio Clericos & Laicos elegit, & specialiter deputavit, ad faciendum Provisiones, Ordinationes, & Statuta hujusmodi observari, & custodiendum Regalia hujusmodi, cum casus exegerit*.

Responsum ad articulum octavum continetur in Responsoio ad 5. quod scilicet Rex non intendat impedire Prælatos in usu gladii spiritualis in casibus ad eos spectantibus.

Ad nonum de mutatione monetæ, *quod pro necessaria & urgenti defensione Regni ad hanc mutationem processit, sicut licite facere potuit, & sicut Prædecessores ipsius uti consueverunt, & usi sunt a tempore, cujus memoria non existit, & nihilominus ad requisitionem subditorum suorum, super hoc celeri & salubri remedio jam providit; ita quod nemini in brevi materia supererit conquerendi*.

Ad decimum de gravaminibus respondit, quod Rex semper fuit paratus revocare gravamina, si quæ subditis suis essent illata per suos Officiales, *& pro hujusmodi gravaminibus tollendis, & imposterum præcavendis, fecerit Rex ad subditorum suorum instantiam de Prælatorum & Baronum consilio, Statuta salubria, & de illatis gravaminibus & commissis excessibus per Officiales eosdem, per Regnum generaliter & specialiter fecerit inquiri, ut corrigatur & emendetur, si quid corrigendum sit, vel etiam emendandum*.

Ad undecimum de Ecclesia Lugdunensi respondet Rex, quod compatiatur populo Lugdunensi, ob ea quæ patitur ob non præstitum ab Archiepiscopo *fidelitatis debitæ* juramentum quod *nihilominus super hoc negotio Rex paratus sit acceptare, & intrare in tractatum, seque exhibere circa hoc tractabilem, favorabilem, & benignum, quod cunctis manifestissime apparebit, quod sit suis finibus contentus, quod Jura Ecclesiæ, vel personarum ipsarum non vult in aliquo usurpare, vel quomodolibet occupare*.

Ad ultimum denique respondet, quod Rex ad *conservationem & augmentum continuum concordiæ, unitatis & pacis, quæ inter ipsum & Prædecessores suos Romanos Pontifices hactenus viguerunt, totis affectibus semper intendat: dein supplicat, quatenus placeat Domino Papæ more Prædecessorum suorum intendere ad hoc idem, & non impedire Regem in suis Libertatibus, Franchisiis, Privilegiis, vel Indultis*.

Si autem his responsionibus Pontifex non sit contentus, & aliquid discordiæ supersit, paratum se offert Rex, *credere super hoc consilio Ducum Britanniæ & Burgundiæ*: quos Papam recusare non posse dicit, *cum dixerit & obtul erit (ait) quod super discordiis inter ipsum & Regem exortis paratus erat, & volebat omnino credere Ducum consilio prædictorum; sicut Regi per Nuntios suos de Romana Curia redeuntes relatum extitit*.

Habentur hæc responsa Regis, una cum articulis ex parte Pontificis propositis in citatis actis Dissidii. *p. 89*.

Bonifacius Regem denuntiat, & ab omnibus haberi vult excommunicatum.

Responsa hæc nequaquam Pontifici placuerunt, quin multum displicuerunt, ut constat ex Litteris Pontificis datis 13. Aprilis anni 1303. ad Comitem Alenconii, item ad Episcopum Autissiodorensem, & Joannem Monachi Cardinalem titulo S. Marcellini, cui & una misit Bullam, qua declarat Regem Franciæ „ Anathematis & excommunicationis sententiis ligatum, quantumvis Regali præfulgeat dignitate, non obstantibus quibuscumque privilegiis & indulgentiis, & sub quavis forma vel tenore concessis, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possit: quæ omnia (ait) duximus revocanda ad hoc quod contra hujusmodi nostras sententias & processus per ea se nequeat tueri, quominus includatur in eis. "

Deinde „ ipsum Regem sic ligatum, a communione Fidelium & Sacramentorum perceptione nuntiat exclusum, & per ipsum Cardinalem, vel alium, vel alios, præcipit nuntiari: *Nam* (inquit) *cui Romanus Pontifex Vicarius Jesu Christi, Petri Successor, non communicat, nullus communicare debet, aut ei Sacramenta Ecclesiastica ministrare*. "

Quin & omnes cujuscumque conditionis etiam *Archiepiscopalis* aut *Episcopalis* dignitatis „ qui ejusmodi Sacramenta, aut ipsorum aliqua dicto Regi ligato taliter ministrare præsumpserit, aut coram eo Missam celebrare publice, vel private; excommunicationis sententia innodat, ipsisque interdicit lectionis, prædicationis, administrationis Sacramentorum, audiendi confessiones officium „ *prædicentes* (ait) *aperte, nos gravius contra eos spiritualiter & temporaliter processuros, præsertim cum Rex ipse oblatum per te impendendum sibi absolutionis Beneficium juxta formam Ecclesiæ, auctoritate nostra recipere contempserit, ex quo videtur (quod dolentes referimus) in sua malitia induratus*.

Mandat *ut harum litterarum tenorem perducat ad* [illegible]

præfati Regis notitiam, nec non in locis, de quibus expedire viderit, seu Provinciis faciat solemniter publicari.

Denique jubet, ut auctoritate Pontificia *Confessario Regis* præcipiat districte, ut infra trium mensium spatium *personaliter* Pontificis se conspectui repræsentet.

Præcipua hujus tam acerbæ Bullæ ratio, & in ipsa Bulla expressa, videtur fuisse, quod Prælatos Regni sui ad Sedem Apostolicam accedere volentes Philippus impediverit.

Rex animadvertit in faventes Bonifacio.

Rex intellecto harum litterarum tenore, mox saisiri seu arrestari, vel ad manum Regis poni jussit omnia bona Prælatorum, & aliorum, *qui extra ipsum Regnum morati*, vel ab ipso impræsentiarum abesse noscuntur sine ejus *expressa* licentia. Integra acta extant in Historia Dissidii, *pag. 99*.

Regis jussu in carcerem quoque conjecti sunt Clerici, qui in Bulla contentos sermones disseminabant.

Apud Trecas etiam eodem tempore Regii Ministri Archidiaconum Constantiensem, & Nicolaum Benefractum, per Galliam Papæ conatus & incepta promoventes, comprehenderunt.

Indicit Conventum, in quo Bonifacius accusatur ut hæreticus.

Præterea has molitiones Papæ veritus Rex, Conventum solemnem trium Ordinum Regni sui indixit in 13. Junii 1303. In hoc Conventu, Barones surgentes Bonifacium Papam ut *Hæreticum*, & pluribus gravibusque criminibus obnoxium accusarunt, *jurantes ad sancta Dei Evangelia tacta corporaliter se præmissa omnia & singula credere esse vera & posse probari*. Addit Guillelmus de Plesseiaco (qui quasi omnium nomine loquebatur) *hujusmodi juramento, quod præmissa credebat, se probare posse, & quod hujusmodi negotium contra Bonifacium in generali Concilio, vel alibi, vel quando, & coram quibus de jure fuerit faciendum ad finem persequitur*. In Historia Dissidii *pag. 102*.

Eapropter Barones *requirebant instanter Regem, ut convocationi & congregationi dicti Concilii generalis, prout ad eum pertinet, opem daret, & operam efficacem*. Ibid.

Similiter & requirebant præsentes Prælatos: *ut modis legitimis juxta sanctorum Patrum instituta, & Canonicas sanctiones convocationi & congregationi dicti Concilii opem darent, & operam efficacem*.

Prælati negotium hoc *non solum arduum, immo arduissimum, & matura indigere deliberatione Consilii reputantes, de loco recesserunt*.

Die sequenti 14. Junii, altera sessio Comitiorum generalium habita fuit, in qua prædictus Guillelmus de Plessejaco nominatim exposuit, & prælegit gravamina contra Bonifacium Papam, viginti novem articulis distincta. Quibus prælectis protestabatur, quod illa non diceret aut allegaret *propter odium aliquod speciale ipsius Bonifacii, sed propter zelum fidei, & propter devotionem, quam habeo (inquit)* ad sanctam Dei Ecclesiam, *& ad sanctam Sedem Romanam*.

Ad hæc *ad sancta Dei Evangelia tacta manu sua juravit, se credere ipsum (Bonifacium) esse perfectum hæreticum*.

Juravit insuper *se pro viribus contra eumdem persecuturum prædicta in Concilio generali congregando in loco sibi tuto & securo*.

Hinc rursus instat apud Regem & Prælatos, ut quantum in ipsis est, allaborent, ut hoc Concilium habeatur.

Guillelmus de Plessejaco appellat ad Concilium generale.

Cum autem de Plessejaco non dubitaret, per hæc mirum in modum Bonifacium offensum iri, volens se contra iram ejus munire „ ad dictum generale Concilium convocandum, *inquit*, & ad Apostolicum & Catholicum, & ad sanctam Sedem Apostolicam, & ad illum & illos, ad quem & quos de jure melius possum & debeo, provoco & appello, apostolos & litteras testimoniales semel, secundo, & tertio, instanter per vos mihi dari & tradi petens, supponens me, adhærentes, fautores, familiares, amicos, procuratores meos, & omnes illos, qui imposterum mihi voluerint adhærere, bonaque mea & ipsorum, sub protectione & custodia beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & dicti sacri congregandi Concilii & Apostolici & Catholici futuri, & sanctæ Sedis Romanæ, adhærens nihilominus ad cautelam, & adhærere volens appellationi & appellationibus, processui & processibus super his factis per nobilem virum D. Guillelmum de Nogareto militem, in quantum rite & legitime factæ & facti reperientur, non recedendo ab appellatione præsente. "

Hisce dictis & peractis, Rex convocandum Concilium probavit, rogavitque Prælatos, ut in id allaborarent.

Insuper & ipse Rex eodem tenore & forma appellavit & provocavit a Bonifacio & omnibus per eum agendis, quibus de Plessejaco appellaverat.

Appellationi consentiunt Prælati, ipsique appellant.

Prælati quoque iis auditis, quæ contra Bonifacium fuerant proposita, tandem etiam Concilii generalis convocationi consenserunt: „ eamque convocationem & congregationem Concilii utilem & omnino necessariam reputantes, ut ipsius Domini Bonifacii innocentia clareat, sicut teste conscientia (inquiunt) exoptamus, ut de impositis sibi per Concilium

„ discutiatur, statuatur, & fiat, quod decernunt Ca-
„ nonicæ Sanctiones.“

Promittunt se paratos esse convocationi & congregationi dicti Concilii, juxta Sanctorum Patrum instituta, & Canonicas & legitimas Sanctiones, opem dare & operam efficaces: *non intendentes* (inquiunt) *quoquo modo partem in hoc negotio facere, seu quibuscumque partem facientibus adhærere.*

Et quia Prælati merito verebantur, ne Bonifacius gravius contra ipsos ipsisque adhærentes, vel etiam ipsorum Parochianos, attentaret, suo & nomine sibi adhærere volentium, & Ecclesiarum & Parochiarum suarum appellarunt & provocarunt, eodem tenore & forma, quibus Rex & Barones: *ponentes nos* (inquiunt) *Ecclesias, Parochos, Subditos, & amicos nostros, & adhærentes, nostrorum & ipsorum statum, & jura, nostraque & eorum bona, protectioni divinæ, Concilii prædicti, ac futuri, veri & legitimi summi Pontificis.* In actis Historiæ hujus Dissidii *pag.* 100. & *seqq.*

In conformitatem horum Comitiorum Rex litteras & Nuntios suos destinavit ad omnes Ecclesias, Civitates, & Communitates Regni sui, ut convocationi generalis Concilii, nec non appellationi in Comitiis unanimiter conclusæ & interjectæ consentirent, & adhærerent.

Clerus & Magistratus appellationi adhærent.

Nuntii hi eo successu commissum hoc negotium executi sunt, ut brevi tempore plusquam septingenta instrumenta publica confecta, & ad Regem transmissa sint; quibus Clerus, Nobiles, Civitates, Communitates, Capitula, Ordines religiosi, etiam Mendicantes & Militares, nec non singulariter Prælati Regnorum præsertim Franciæ & Navarræ se declarabant convocationi generalis Concilii consentire, & appellationi ad futurum Concilium generale adhærere; uti latius in citata Historia Dissidii *pag.* 18. narratur, & varia ex dictis instrumentis, una cum actis Comitiorum, & instrumento appellationis per Regem interjectæ, & litteris Regiis, quibus Regni sui subditos ad consentiendum appellationi, invitat, habentur inter Acta hujus Historiæ *pag.* 106. & *seqq.*

Contra ista hæc Bulla Bonifacii mense Augusti 1303.

Bonifacius Papa, intellectis iis, quæ in Comitiis jam acta erant, Bullam evulgavit 13. Augusti 1303. narratque & inter alia, in Comitiis istis, districte mandatum per Regem, ut nemo Nuntios aut litteras Pontificis reciperet, vel Pontifici Bonifacio in aliquo obediret. Acta illa improbat, & tamquam meras calumnias, crimina sibi objecta rejicit, vehementer in Regem Franciæ exsurgit, dicens, providendum, ut *nemo deinceps* Rex, aut Princeps, aut alius potens, Franciæ Regis exemplo, contra Romanum Pontificem sic prorumpat in verba blasphemiæ, nullus sic ejus correctionem evitet.

In quibus declarat valituras citationes affixas majori Ecclesiæ ubi erit Curia Romana.

Addit: *per hæc autem non credat aliquis, quod contenti simus, qui non obstante hujusmodi frivolæ appellationis obtentu, quæ ad majorem, vel parem sive mortalem aliquem non potuit interponi, super prædictis & aliis notabilibus ipsius Regis, ejusque sequacium excessibus, prout expedierit suo loco & tempore, nisi se corrigant, & satisfactionem impendant debitam, ut eorum sanguis de nostris requiratur manibus, procedamus.* Bulla habetur in citatis Actis *pag.* 166.

Ad hæc Pontifex Constitutionem edidit, qua declaravit citationes, quarumcumque personarum, *etiamsi Imperiali, vel Regali fulgeant dignitate*, auctoritate Apostolica factas, præsertim si impediant, ne citationes ipsæ ad eos perveniant, vel conveniri libere non possint, æque valituras, ac si ipsis coram significatæ fuissent; si ad instar Edictorum propositorum in Albo Prætoris, in audientia Litterarum Pontificiarum, aut in Aula Palatii fiant, postmodum affigendæ januis majoris Ecclesiæ locis, in quo Romana Curia residebit, & cunctis possint patere, & referri civitatis valeant. Habetur integra in dictis Actis Dissidii *pag.* 161.

Altera item Bulla eodem die & anno data, in qua asserit Regnum Franciæ per Sedem Apostolicam magis dotatum largitionibus gratiarum, & amplius privilegiis communitum: *Verum* (ait) *Rex ipse hujusmodi Beneficiorum immemor, & gratiarum oblitus, elatus in superbiam, & in reprobum sensum datus, contra Nos & Sedem eamdem tamquam impinguatus, recalcitrans, non solum ab ejusdem Sedis & nostra se devotione subtraxit, sed se nobis constituendo rebellum, in illam omnium pessimam ingratitudinem incidit.*

Suspendit omnes Doctores Theologiæ & Juris a collatione graduum.

Cum autem Rex etiam Doctores tam Theologiæ quam Juris in suas partes traheret, e contrario vero nollet Pontifex, ut sibi rebelles & Regi adhærentes Cathedras ascenderent: *omnes de Regno Franciæ potestatem habentes dandi licentiam legendi seu docendi, ac approbandi volentes hujusmodi licentiam obtinere in Theologica Facultate, ac Jure Canonico & Civili, ab hujusmodi potestate suspendit; decernens ex nunc irritum & inane, si secus a quoquam scienter vel ignoranter contigerit attentari: idque donec Rex ad ipsius Bonifacii, & ejusdem Sedis mandata cum satisfactione debita revertatur.* Extat in citata Historia *pag.* 163.

Bulla 8. Sept. 1303. in qua declarat, omnes Regis provisiones esse nullas.

Acerbiorem Bullam in Regem, eique adhærentes tandem Bonifacius concepit, octava Septembris eodem anno datam, qua suam super Reges & Regna auctoritatem extollit, & quomodo primum lenioribus medicamentis Regem ad meliora & saniora revocare studuerit, sed cum nihil profuerit, tandem ad fortiora & acriora esse veniendum. Itaque ipsum Regem declarat *excommunicationibus manifestis esse ligatum: ac per consequens, Beneficia Ecclesiastica, Personatus, & Dignitates, si eorum aliquo legitimo titulo, quando ad eum collatio pertinet, de Jure interim non posse conferre, imperium sine Jurisdictione aliqua per se, vel alios, aut communes actus sive legitimos exercere, & collationem, & exercitium ipsa nullius existere firmitatis.*

Vassallos juramento fidelitatis absolvit.

Fideles ipsius Regis, ac Vassallos, ejusque juratos a fidelitate & Sacramento, quousque idem Rex in excommunicatione permanserit, Apostolica auctoritate absolvit, & ne eidem fidelitatem observent, serviant, modis omnibus & sub interminatione anathematis prohibet.

Quin & *omnibus Ecclesiasticis inhibet, a Rege sic manente excommunicato, ullam Beneficii collationem sub excommunicationis, amissionis Beneficiorum, quæ alias haberent, & inhabilitatis perpetuæ ad Ecclesiastica Beneficia de cætero obtinenda, pœna, quam ipso facto incurrant, si contrarium agant.* Interdicit quoque Capitulis, ne recipiant a Rege excommunicato provisos.

Item Confœderatos.

Præterea sciens plures in hoc negotio Regi esse confœderatos: *confœderationes prædictas* (ait) *etiam cum quibuslibet terræ Regibus, aut Principibus, quod non credimus, initas dissolvimus, & juramenta, si qua sint præstita, annullamus.*

Et quasi hæc non sufficerent, monet Regem *ut a facie arcus fugiens resipiscat, ad obedientiam redeat, & ad Dominum revertatur, ne, quod præterire non valebimus, justo cum judicio animadvertere compellamur.*

Captura & obitus Bonifacii.

Executionem & publicationem hujus Bullæ impedivit captura Bonifacii, quæ contigit eo die, quo Bulla publicanda erat. Totam hujus capturæ tragœdiam describunt Joannes Villani, *lib.* 8. *cap.* 62. & 63. Continuator VVilhelmi Nangiaci ad *annum* 1303., & latius Thomas de Walsingham in Historia Anglicana ad eumdem annum, qui & ibidem describunt, quomodo Bonifacius tandem opera civium Anagniensium e custodia liberatus, cum magna armatorum multitudine Romam perductus sit, atque in brevi ibidem extinctus sit: atque ita cum vita Dissidium hoc finem accepit.

Sors Decretalium, juribus Regiis contrariarum.

Porro ex hujus Dissidii Historia, nec non instrumentis ejus occasione editis, facile intelligitur, cur volumen Decretalium nomine hujus Pontificis evulgatum minus gratum fuerit Gallis.

Insuper ex monumentis hujus Historiæ habemus, in quibus punctis Bonifacius Papa VIII. & Philippus Rex Francorum contrariarentur: quæ puncta si conferantur cum his, super quibus etiamnum hodie inter Pontifices & Reges solet esse discordia, reperietur eadem jura etiam modo sibi prætendere Romanos Pontifices, quæ Bonifacius sibi asserebat & vendicabat, & Reges notanter Galliæ jura illa inter libertates, privilegia, vel etiam prærogativas suas numerare & vendicare, quæ sibi Philippus vendicavit.

Hinc ulterius contigit, ut plures Decretales, quibus jura illa Pontifices sibi asserunt, aut ipsis competere supponuntur, in Regno Galliæ, aliisque passim non sint usu receptæ.

Qua ratione autem postmodum sub Clemente V. pax inita fuerit inter Philippum Regem Franciæ & Pontificem, & quæ moderatio circa Bullas per Bonifacium contra Regem, ejusque jura evulgatas facta sit, notabimus infra in *Dissert.* Prœmiali ad *Concilium Viennense* sub dicto Clemente V. celebratum.

Quænam Decretales in Sexto eminent.

Inter Decreta autem hujus Collectionis eminent ea, quæ sub nomine Innocentii IV. & Gregorii X. in *Conciliis Lugdunensibus* sub ipsis respective celebratis referuntur.

Hinc horum Decretorum, quorum est frequentior usus, compendium una cum aliquibus *Observationibus* exhibendum censuimus, præmissa dictorum Conciliorum historia & actis.

DISSERTATIO HISTORICA

In Concilium Lugdunense I. sub Innocentio IV. sub cujus Concilii nomine Canones in *Sexto Decretalium* sparsim allegantur.

§. I.

De Occasione hujus Concilii.

Dissidia inter Fridericum II. Imperatorem & Romanos Pontifices.

MAXIMA fuisse dissidia inter Gregorium IX. Papam & Fridericum II. Imperatorem, huncque iterato a Gregorio fuisse excommunicatum, notum est.

Porro Gregorio IX. nec non Cœlestino IV. (qui 17. duntaxat diebus in Pontificatu sedit) mortuis; postquam Sedes Apostolica per octodecim circiter menses vacasset; tandem electus fuit Innocentius IV.

Novus Pontifex de pace cum Friderico ineunda cogitare cœpit, Balduino Constantinopolitano tunc Catholico Imperatore ad rem conficiendam, operam suam interponente.

Sed cum plura a Pontifice, & a Friderico Imperatore postularentur, res hæc in longum protracta, atque frequentibus ab utraque parte hinc inde missis Legatis, nihil concludi Pontifex videret, tandem, ut effectum optatum consequi posset, octava die ante festum Nativitatis sancti Joannis Baptistæ, accessit cum omnibus Cardinalibus ad Civitatem *Castellanam*, ut sic vicinior Imperatori efficacius de pace tractaret.

Vigilia autem Apostolorum Petri & Pauli venit apud Sutrium Civitatem. „ Imperator autem recalcitrans „ mandavit ei, quod nihil faceret de conventis, nisi „ Litteris absolutionis (ab excommunicatione) prius „ habitis. Cui cum contradicendo respondisset Dominus „ Papa; *hoc fore dissonum rationi*, orta est discordia „ inter eos „: ait Matthæus Parisiensis ad annum 1244. *pag.* 636.

Post hæc narrat, quod „ Papa suæ præsagus pertur„ bationis, ex tunc repentinam & clandestinam fugam „ arripere satageret, nullo tamen conscio, ne fugienti „ Imperator repagula præpararet „.

Innocentius IV. fugit Januam.

Quomodo, & quo tandem fugam arripuerit Pontifex late idem Historicus describit, ac signanter qualiter *festinanter*, summoque cum periculo *latenter* tandem *Januam*, inscio Imperatore, appulerit.

„ Cum autem (pergit Historicus) Domino Imperato„ ri hæc innotuissent, more satyrico infrenduit, & ait: „ scriptum est: *Fugit impius nemine persequente* „.

„ Obstupuit & doluit nimis, & suorum portuum & „ civitatum custodes ignaviæ & desidiæ redarguit, qui „ adversarios suos permiserunt libere transire. Fecit igi„ tur in circuitu *Januæ*, præcipue versus *Galliam*, exi„ tus viarum, ne ad Papam pecunia portaretur, arctis„ sime custodiri. Et jam acclamabatur Dominus Im„ perator, manifestus Ecclesiæ persecutor. Nec repu„ tabat Dominus Papa adhuc ipsam Civitatem *Januam* „ tutum fore refugium, non ignorans potentiam Im„ peratoris esse latissimam „.

Dein narrat Parisiensis *pag.* 650. quod ad Papam *Januam* accesserint nonnulli Cardinales, & nonnulli Potentes, aliique ex tota *Janua innumerabiles*, qui eum vel sanguinis vel alicujus amicitiæ ratione, *licet exili contingebant, exigentes reditus ad usus filiorum & nepotum suorum, præcipue ex Regno Angliæ sibi conferendos.*

Circa idem tempus se transtulit Papa ad Astensem Civitatem instinctu eorumdem Januensium parentum suorum, qui aurum & argentum sitienter cupientes ipsum persuadebant Anglis & Francis, & ipsis conterminis, munera ferentibus, præsto & gratanter occurrere, & nulli offerenti manum contractam denegare.

Verum nec hic diu substitit Innocentius, sibi ab Imperatoris potentia metuens, sed *post modicum moræ spatium, deceptis Imperatoris custodibus, quos constituerat ad præcludendas Papæ vias, Dominus Papa, qui se instauraverat, quasi hiematurus, tam de nocte iter conficiens, quam de die, festinanter ac subito non sine multiplici periculo, æstate jam se contulit declinante Lugdunum.* Ait Matthæus Parisiensis *pag.* 650.

Suaserant autem ei etiam parentes, aliique ad eum *Januam* confluentes „ ad Imperatoris Friderici, quem „ oderant, confusionem, & ad ipsorum vindictam & „ ditationem, Concilium generale convocare „. Ait citatus Historicus.

Indicit Concilium generale Lugdunense anno 1245.

Num horum suasionibus cesserit Pontifex, nescio; hoc constat, quod circa initium anni sequentis 1245. Concilium generale indixerit, præcipuamque indictionis causam fuisse, ut se contra Fridericum Imperatorem tueretur, omnes facile agnoscunt. Pontifex (ait Ciaconius in hujus Pontificis vita) *ut Imperatoris injurias Ecclesiæ illatas ulcisceretur, Lugdunense generale Concilium convocavit.*

Litteræ indictionis datæ sunt Lugduni tertio Nonas Januarii anni 1245. indictumque Concilium ad sancti Joannis Baptistæ solemnitatem.

Hujus indictionis Imperatorem Constantinopolitanum, Reges Hispaniæ, Galliæ, & Angliæ certiores reddidit; unaque omnes & singulos obsecravit; ut vel personaliter interessent, vel saltem suos ad Concilium Oratores mitterent.

Refertque Matthæus Parisiensis ad annum 1245. *p.* 656. quod „ hoc anno circa medium. Quadragesimæ vene„ rint Nuntii Domini Papæ in *Angliam*, de convocan„ do Concilio generali mandatum bajulantes „.

Causæ, ob quas convocatum fuit hoc Concilium.

His autem immediate subnectit exemplar litterarum indictionis, quales ad omnes per orbem Episcopos & Prælatos missæ sunt. In his litteris notanda sequentia, quæ indictionis causas continent: „ *Hinc est quod Nos*, „ ut ipsa Ecclesia per Fidelium salubre consilium & au„ xilium fructuosum, status debiti possit habere deco„ rem, & deplorando Terræ sanctæ discrimini, & af„ flicto Romano Imperio, propere valeat subvenire, „ ac inveniri remedium contra Tartaros, & alios con„ temptores Fidei, ac Persecutores populi Christiani, „ nec non pro negotio, quod inter Ecclesiam & Prin„ cipem vertitur, Reges terræ, Prælatos Ecclesiarum, „ ac alios mundi Principes duximus advocandos „.

Fuerunt autem ad statutum diem Lugduni „ absque „ Cardinalibus duo Patriarchæ, scilicet *Constantinopo„ litanus*, qui & *Antiochenus*, Patriarcha *Aquilejæ*, „ qui & *Venetiæ*: *Imperator* quoque *Constantinopolita„ nus*; Comes etiam Tolosanus, & Procuratores An„ gliæ, Comes *Bigod*, cum sociis suis nobilibus; Archie„ piscopi & Episcopi centum & quadraginta „: uti testantur citatus Parisiensis *pag.* 663. una monens: de Re„ gno *Hungariæ*, quæ pro magna sua parte per Tar„ taros erat vastata, nullos venisse; uti de *Alemania* „ bello Imperiali perturbata paucos ad Concilium con„ venire potuisse „.

Cum his Prælatis & Principum Oratoribus, Pontifex stipatus Cardinalibus, quibus rubrum galerum indulserat, ædes Monachorum sancti Justi intravit, ac Concilium solemni ritu, feria secunda post festum sancti Joannis Baptistæ aperuit & inchoavit.

Feria quarta autem sequenti, cum prædictis Prælatis „ intravit Ecclesiam sancti Joannis; & facta invo„ catione Spiritus sancti cum Litania sequente, & aliis „ cæremoniis adhiberi solitis rite peractis prædicavit, „ præponens & singultibus interpositis hoc thema: *O* „ *vos omnes, qui transitis per viam, attendite & vide„ te, si est dolor sicut dolor meus*„. Thren. *c.* 1. *vers.* 12.

Et satis eleganter sermonem continuans (ait Parisiensis *pag.* 664.) comparavit quinque dolores suos, quinque vulneribus & plagis Crucifixi.

Primum de Tartarorum in Christianorum terras irruptione. Secundum de Ecclesiæ Græcæ schismate. Tertium de hæresibus pullulantibus. Quartum de clade Hierosolymis a Chorosminis illata. Quintum de Friderici Imperatoris criminibus, & hostilibus in Ecclesiam actis: atque circa hoc postremum, quod ipsi præcipue cordi erat, & primam ac unicam huic Concilio occasionem & causam verisimiliter præbuit, latius se extendit, ac singulatim crimina Friderici exposuit.

§. II.

De actis Concilii in causa Friderici Imperatoris.

IN Litteris indictionis Concilii scribit Innocentius IV. quod Fridericum Imperatorem citaverit, *ut per se vel Nuntios suos in celebrando Concilio compareat, responsurus, Nobis & aliis* (ait) *qui aliquid contra ipsum proponendum duxerint, satisfactionem idoneam præstiturus.*

Legati Friderici in Concilio perorant pro obtinenda illi pace.

Misit Fridericus Oratores, qui nomine agerent, atque inter cæteros *Thadæum* de *Suessa*, qui erat (teste Matthæo Parisiensi) Vir *prudens*, & eloquentiæ *singularis*, Miles & Legum Doctor & sacri Imperii Judex Imperialis.

Hic nomine Imperatoris Sessione I. Concilii pro pace & pristinæ amicitiæ reformatione obtulit „ confi„ denter, ad unitatem Romanæ Ecclesiæ totum Roma„ niæ, id est, Græciæ Imperium revocare: & quod „ sese *Tartaris* & *Chorosminis* & Saracenis, & aliis Ec„ clesiæ hostibus & contemptoribus, Christo fideliter „ militando, potenter opponet, & quod statum Terræ „ sanctæ discrimini magno & manifesto periculo jam „ patentem, *suis sumptibus propriis personaliter* pro „ posse suo, reformabit, & ablata Romanæ Ecclesiæ „ restituendo, de injuriis satisfacere, &c.

Papa respondit exclamando: „ O quam multa & ma„ gna sunt promissa; nusquam tamen adimpleta vel adim„ plenda; sed hæc, ut constat, sunt promissa, ut se„ curis jam ad radicem posita, illuso Concilio & so„ luto, per dilationem avertatur „. *pag.* 663.

Cumque insinuaret Pontifex, non esse sat cautum de promissis ex parte Imperatoris adimplendis, spopondit Thadæus de Suessa, duos Reges, videlicet Francorum & An-

& Anglorum ad hoc Fidejussores. Respondit Papa: „ Nolumus: quia si commutasset, vel penitus infirmasset (nec aliud credimus propter frequentiam) aliquo tempore imposterum, oporteret nos animadvertere in eosdem, & tunc haberet Ecclesia tres, quibus non sunt in sæculari potentia majores, immo nec pares, inimicos „. Addebatur procuratorium Thadæi ad hæc promittenda non esse sufficiens.

Pontifex accusat Imperatorem de variis criminibus.

In sequenti Concilii Sessione Pontifex singulatim proposuit enormitates Imperatoris Friderici, scilicet hæresim, sacrilegium, & inter alia mala, quod novam quamdam civitatem construxisset, eamque Saracenis replesset, quodque cum Saracenis & cum Soldano Babyloniæ familiaritatem specialem contraxisset; quodque eorum mulieribus obscœnis abuteretur. Imponebat & ei multiplex perjurium, quasi promissis interposito juramento non stetisset, productis pluribus litteris *signorum Imperialium de auro appensione* communitis, quibus (ait Parisiensis) *evidenter arguit & redarguit ipsum Imperatorem super perjurio*.

Ad objecta respondet Legatus Imperatoris.

Ad objecta ista contra Imperatorem, *se tunc erigens imperterritus* in Concilio Thadæus Procurator Imperatoris „ diligenter & multipliciter, secundum saltem apparentes rationes, nitebatur respondere, Dominum suum Imperatorem excusando, Litteras alias ex adverso Papales ostendens, & asserens, quod in eis continebatur, *non esse observatum*: unde Dominum suum Imperatorem suis promissis parere non debuisse „.

Objectioni hæreseos respondit in primis Thadæus, quod ex propria ipsius Imperatoris professione cognosci posset, si esset præsens, *quod in cordis suis latet secretario*.

Addebat, probabile esse argumentum, Imperatorem non esse hæreticum: „ non enim (ait) in Imperio vel Regnis suis, aliquem usurarium habitare permittit „.

Hoc argumento indirecte Curiam Romanam redarguebat, ait Matthæus Paris. *p. 665. quam constat hoc vitio maxime laborantem*.

Quoad nimiam & suspectam Imperatoris familiaritatem cum *Saracenis*, respondebat Thadæus, hoc factum ad comprimendam quorumdam sibi subditorum rebellionem: „ utitur enim ipsis (ait) in expeditionibus, quorum non æstimat casum alicui Christiano deplorandum; & sic parcit Christiano sanguini, ne frustra effundatur „.

Inducias ægre obtinet.

Post hæc „ supplicavit humiliter Thadæus, sibi concedi modicam saltem dilationem inducialem, ut Domino suo Imperatorii denuntiare posset, & tam affectuose quam efficaciter consulendo persuadere, ut *personaliter* ad Concilium, quod eum expectavit, venire properaret, aut ulteriorem eidem concederet potestatem „.

Huic postulatio consentire noluit Pontifex dicens: „ Timeo laqueos, quos vix evasi, si enim veniret, statim recederem; non adhuc opto sanguinem, nec me sentio aut paratum martyrio, aut custodiæ carcerali „.

Licet tunc omnem dilationem recusasset Pontifex, postera tamen die ad instantiam Procuratorum Regum Franciæ & Angliæ, indulsit inducias *fere duarum hebdomadarum*.

His induciis obtentis, nuntiavit Thadæus Imperatori, omnia quæ de ejus causa acta essent. Porro Imperator, iis auditis, in molestia magna dixisse perhibetur, ait Parisiensis. „ Video luce clarius, quod ad confusionem meam toto conamine aspirat Papa: stimulat enim eum libido & pruritus ulciscendi in me, eo quod patentes ejus Januenses piraticos, antiquos & publicos Imperii inimicos simul cum Prælatis, quorum duces erant & tutores, in mari capi fecerim & incarcerari. Quia nec ob aliud constat, eum Concilium convocasse, nec sacrum deeet Imperium maxime adversanti Judicio sibi Synodali „.

Hæc cum Concilio innotuerunt, triumphum duxerunt adversarii Imperatoris, atque ab ejus favore multi, qui hactenus certatim cum eo steterant, recesserint, nec vix unus erat, qui palam pro Imperatore loqui audebat, *Anglis pro eo maxime redargutis*, quia præcipue ad eorum preces induciæ concessæ fuerant.

Hinc sequenti Sessione, acerrime in pleno & jam plenissimo Concilio Imperator Fridericus, quasi toti Ecclesiæ contumax & rebellis traductus est. Multa malefacta. ac notanter captura Prælatorum euntium ad Concilium indictum a Gregorio IX. ipsi objiciebatur; quibus sæpe dictus Thadæus pro Domino suo respondere & satisfacere conabatur, ac tandem ulteriores inducias postulavit, spem faciens Imperatorem ad Concilium accessurum „.

Pontifex proximam Sessionem habendam indixit die octavo sequenti: quæ eo die habita fuit, cum constaret Pontifici Imperatorem non venturum.

Legatus appellat ad Concilium generalius.

Intelligens autem Thadæus excommunicationem & depositionem Imperatoris esse conclusam comparuit in „ Concilio pro Domino suo responsurus & appellaturus. Et cum cœpisset eum multiformiter excusare, nec exaudiretur, appellavit pro eo ad Concilium proxime futurum *generalius*. Nec enim nunc (ajebat) omnes Prælati, vel eorum, vel Principum Oratores apparent hic impræsentiarum „.

Respondit Papa, Concilium satis esse *generale* multorum Prælatorum, & aliorum de diversis mundi partibus Nobilium, vel eorum Procuratorum. *Et qui absunt* (*ait*) *laqueis Domini sui impediuntur irretiti; unde propter hoc indignum est, ut sententia depositionis in ipsum deferenda retardaretur, ne ex malitia sua commodum videatur reportare, cum non debeat alicui fraus patrocinari*.

Excommunicatur Imperator.

Post hæc Dominus Papa, rejectis omnibus ab Oratore Imperatoris allegatis, ipsaque appellatione tamquam frivola *in Imperatorem Fridericum* (*inquit Parisiensis p. 668.*) *sine aliqua palpatione, vel dissimulatione, vel dilatationis indultu talem sententiam excommunicationis in pleno Concilio, non sine omnium audientium & circumstantium stupore & horrore terribiliter fulguravit*.

Exemplar sententiæ subjicit ibidem citatus Historiographus, & ex illo descripta Collectioni Conciliorum inserta habetur apud Labbæum *Tom. 11. col. 640*.

In hac sententia primum refert Beneficia ab Innocentio III. aliisque Pontificibus in Fridericum Imperatorem collata: ac dein, quomodo contra fidem datam in Ecclesiam insurrexerit; Prælatos, aliasque Personas Ecclesiasticas oppresserit; seque de hæresi suspectum variis argumentis reddiderit, quibus omnibus fuse expositis pronuntiat in hæc verba: Nos itaque super præmissis & compluribus aliis ejus nefandis excessibus, cum Fratribus nostris, & sacro Concilio, deliberatione præhabita diligenti, cum Jesu-Christi vices, licet immeriti, teneamus in terris, Nobisque in beati Petri Apostoli persona sit dictum: *Quodcumque ligaveris super terram, &c.* memoratum Principem, qui se Imperio & Regnis, omnique honore ac dignitate reddidit indignum, quique propter suas iniquitates a Deo, ne regnet vel imperet, est abjectus, suis ligatum peccatis & abjectum, omnique honore & dignitate privatum a Domino ostendimus, ac nihilominus sententiando privamus; omnes, qui ei juramento fidelitatis tenentur adstricti, a juramento hujusmodi perpetuo absolventes: auctoritate Apostolica firmiter inhibendo, ne quisquam de cætero sibi tamquam Imperatori aut Regi pareat vel intendat, & decernendo quoslibet, qui deinceps ei velut Imperatori aut Regi consilium, vel auxilium præstiterint seu favorem, ipso facto excommunicationis vinculo subjacere. Illi autem, ad quos in eodem Imperio Imperatoris spectat electio, eligant libere Successorem. De præfato vero Siciliæ Regno providere curabimus cum eorumdem Fratrum nostrorum consilio, sicut viderimus expedire „.

Scribit Parisiensis *pag. 672.* quod „ hæc in medio Concilio prolata, cunctis audientibus, adinstar *coruscantis fulgoris*, non mediocriter timorem omnibus incusserint, quodque Oratores Imperatoris emisso ejulatu flebili, hic femur, hic pectus in indicium doloris percutientes, vix a profluviis lacrymarum se se continuerint, dixeritque Magister Thadæus memoratus, *Dies ista, dies iræ, calamitatis & miseriæ* „.

At e contra „ Papa & Prælati assidentes Concilio, candelis accensis, in dictum Imperatorem Fridericum, qui jam Imperator non est nominandus, terribiliter, recedentibus & confusis ejus Procuratoribus, fulgurarunt „. Ait idem Historicus.

Quandoquidem sententia in *medio Concilio* prolata, cunctis audientibus adinstar *coruscantis fulguris*, non mediocrem timorem omnibus incusserit, argumentum apparet haud obscurum, sententiam hanc nequaquam a Patribus Concilii prævia deliberatione conceptam & conclusam fuisse, sed a Pontifice extra Concilium præconceptam in Concilio promulgatam. Quod & innuit titulus sententiæ præfixus: „ sententia contra Fridericum Imperatorem ab Innocentio Papa IV. in Concilio lata, *sacro præsente Concilio* „: prout & extat in *cap. 2. de Sentent. & re judic. in VI.* Nec enim Concilio, *sed soli Pontifici* sententia tribuitur. Quare & citatum *Capitulum 2.* ita summatur: *Papa Imperatorem deponere potest, ex causis legitimis: hoc dicitur secundum Paulum*.

Lugubres sequelæ hujus excommunicationis.

Sententia hæc per orbem jussu Pontificis divulgata, turbas & dissidia in Ecclesia innumera, gravissimaque excitavit; quin & clades plurimæ in Christianam rempublicam ejus occasione redundarunt, quas illius temporis Historiæ commemorant.

Neque enim Fridericus Imperator se pro exauctorato habuit; sed de sententia actisque certior factus, ira excandescens, coronam capiti imposuit: „ Et coronatus erexit se, & minacibus oculis, voce terribili, & insatiabili corde dixit in propatulo: *Non adhuc coronam meam perdidi vel Papali impugnatione vel Synodali Concilio, nec sine cruento perdam certamine* „: uti scribit Parisiensis *pag. 679.* quod cruentum certamen seu bellum etiam secutum est.

Et quidem si Trithemio Abbati sit fides in Chronico Hirsaugiensi ad annum 1244. tanta malorum tempestas hanc sententiam consecuta est, ut ipsum Innocentium IV. sententiæ auctorem pœnituerit eam tulisse. „ Quamdiu enim vixit Imperator Fridericus (ait Trithemius) per annos ferme sex, prævalere contra eum, nec Papa, nec aliquis Principum potuit: sed non advertens sententiam Papæ, quam injustam & frivolam dicebat, se Imperatorem gessit, magnamque Principum, Nobilium, & Civitatum adhærentiam habuit usque ad mortem. Intravit post depositionem sui in Italiam, &

„ tan-

„ tantis malis Papam, subjectosque illi populos afflixit, ut Pontificum vivere tæderet, *voluissetque* „ *depositionem illius se nunquam cogitasse*. Maxima enim „ partialitas populorum in Italia subsecuta est, quæ in „ præsentem ferme diem per annos ducentos & sexaginta, non sine multorum effusione sanguinis duravit. „ Enimvero qui Romani Pontificis sequebantur partes, „ quorum votis inditum erat nomen Guelforum, fautores Imperatoris, qui Gibellini dicebantur, omni „ studio, omnique virtute persequi & delere satagebant; nec minore studio Guelfos Gibellini persequebantur „.

Litteræ apologeticæ Imperatoris.

Imperator in sui excusationem & defensionem scripsit litteras ad Principes Europæ, quarum exemplar extat apud Joannem Matthæum Parisiensem ad annum 1246. *pag.* 702. in quibus scribit, quod „ etsi Catholicæ fidei „ debito suggerente manifestissime fateatur, collatam „ a Domino sacrosanctæ Romanæ Sedis Antistiti plenariam *in spiritualibus* potestatem, quantumcumque, „ quod absit, sit ipse peccator, ut *quod in terra ligaverit, sit ligatum in cœlis; quod solverit, sit solutum*, nusquam tamen verum legitur (ait) divina vel „ humana sibi lege concessum, quod transferre pro libito possit Imperia, aut de puniendis temporaliter „ in privatione Regnorum, Regibus, aut terræ Principibus judicare „.

Addit dein, quod „ licet ad eum a jure & more „ majorum consecratio Imperatoris pertineat, propterea non magis ad ipsum privatio seu remotio pertineat, quam ad quoslibet Regnorum Prælatos, qui „ Reges suos, prout assolet, consecrant & inungunt „.

Post hæc dicit, esto concederetur, ipsum talem habuisse potestatem: „ est (ait) a plenitudine potestatis „ ipsius, quod nullo prorius ordine juris, aut ordinis „ jure servato, animadvertere possit in quoslibet, quos „ asserit suæ ditioni subjectos? Eo modo contra se „ processum esse asserit, scilicet non per accusationis „ ordinem, cum non accusator apparuisset idoneus, „ nec inscriptio præcessisset, & nec per nuntiationem, „ legitimo denuntiatore cessante, nec per inquisitionis „ modum, quam *clamosa insinuatio* non præcessit. Cum „ etiam nullorum inquisitorum facta nobis extiterit „ copia, si qui forsan occulte, cum nulli fuerint, per „ hujusmodi Judicem ad inquisitionem addicti „.

Afferebantur quidem objecta contra Fridericum esse *notoria*, sed esse *notoria* ipse negabat, & esse *notoria* per legitimum testium numerum non probari dicebat: „ Sic enim quilibet Judex posset per se, solum crimen „ asserendo *notorium*, spreto juris ordine, quemlibet „ condemnare „.

Præterea asserit paucos esse, eosque vel suspectos, vel e longinquo adscitos Prælatos, qui contra ipsum in Concilio deposuerunt.

Et ut adfuissent testes, Actor & Judex, defuisse tamen tertium prætendit: scilicet contra se absentem, nec legitime vocatum, nec contumacem potuisse sententiam proferri, plura ibidem proferens, quibus defectum citationis probare, & a contumacia se purgare studet.

Ulterius, etsi omnia servato juris ordine essent peracta, sustinet tamen, similem in se sententiam ferri non potuisse, tum quod pœna inflicta non esset delicto proportionata, tum quod ad ipsum Pontificem non spectaret in Imperatorem temporales pœnas decernere, *cum temporalem hominem Superiorem non habeat*: „ spirituales autem pœnas (inquit) per sacerdotales „ nobis pœnitentias inducendas, tam pro contemptus „ clavium, quam pro aliis transgressionis humanæ peccatis, nedum a summo Pontifice (quem in spiritualibus Patrem nostrum & Dominum profitemur, si „ tamen Nos filium debita relatione cognoscat) sed „ per quemlibet sacerdotem reverenter accipimus & „ devote servamus „.

Denique concludendo, monet Principes omnes, omnium interesse, hanc sententiam nequaquam probare; cum scire debeant, id quod contra se actum est, contra quemlibet ipsorum contingere posse. „ Advertat „ (inquit) qualis ex istis initiis exitus expectetur: a „ nobis incipitur, sed pro certo noveritis, quod in „ aliis Regibus & Principibus finietur, a quibus publice gloriantur, resistentiam aliquam minime formidare, si, quod absit, posset nostra potestas primitus conculcari (*a*) „.

Relatis his litteris, subjungit Parisiensis *pag.* 704. „ Hæc autem epistola cum ad notitiam multorum „ Principum pervenisset, corda a Domino Papa protinus averterunt, superbiam Romanæ Curiæ, si „ contingeret Fridericum succumbere, merito formidantes „.

Quidquid sit de mordaci hoc contra Curiam Romanam dicterio, illud constat ex Chronico Alberci Abbatis Stadensis, quod „ hac sententia per mundum „ volante, quidam Principum cum multis aliis reclamarent, dicentes: *ad Papam non pertinere Imperatorem vel instituere, vel destituere, sed electum a* „ *Principibus coronare* „.

Insuper divisiones, bellaque, quæ occasione hujus Sententiæ per Imperium, totamque pene Europam, non tantum vivente Friderico, sed etiam post mortem ipsius pluribus annis perdurarunt, probant verissimum esse, summa moderatione censuris Ecclesiasticis, aliisque pœnis spiritualibus contra Reges, ac supremas potestates esse procedendum; uti in *Jure Eccles. Tomo IV. parte* 3. *tit.* 11. *cap.* 8. hujus editionis, alias *cap.* 7. observatum fuit.

§. III.

De Cruciata sive subsidio Terræ Sanctæ, & querelis Anglorum ad Concilium delatis.

Lugubre nuncium de exterminio in Terra sancta.

Matthæus Parisiensis enumeratis Prælatis cæterisque, qui ad Concilium accesserunt, & postquam monuisset, de *Terra sancta* nullum potuisse accedere, subjungit *pag.* 663. „ *occasionaliter* tamen illuc „ advenit in Terra Sancta Episcopus *Begitensis*, totius „ Syriæ Nuntius generalis, & Syndicus omnium Christianorum Terræ sanctæ, mandatum bajulans lugubre de exterminio, permittente Deo, in *Terra sancta* perpetrato „.

Hic Episcopus sub initium Concilii „ legi fecit Litteras, quas Magnates, qui residui erant in *Terra* „ *sancta*, omnibus Christianis occidentalibus miserant „ consignatas, per os fratris Arnulphi de ordine Prædicatorum, in publico „: uti testatur idem Historicus *pag.* 664. qui & addit: „ quarum tenor lugubris „ omnes audientes ad lacrymarum, nec immerito, „ movit effusionem „.

Et ipse Innocentius IV. sub initium Concilii sermonem habens ad Patres, inter alia dixit, dolorem suum esse de *Terra sancta*: „ in qua (ait) Chorosmini detestabiles: domos Templi & Hospitalis, Civitatem „ quoque Jerusalem, & alias multas Christianorum „ Civitates, cum magno Christiani sanguinis profluvio „ usque ad internecionem solo tenus diruendo destruxerunt.

Litteras, de quibus supra, integras exhibet citatus Matthæus Parisiensis ad annum 1244. *pag.* 631. & *seqq.* in quibus deploratissimus status Christianorum in *Terra sancta* describitur.

Indicitur Cruciata seu expeditio sacræ militiæ.

Igitur commiseratione moti, uti præferebatur, Patres Concilii, in subsidium *Terræ sanctæ*, pro illis præcipue, quæ constitutis in ipsa Fidelibus noscuntur *noviter* accidisse, decreverunt *Cruciatam*, sive expeditionem sacræ militiæ, edita Constitutione, quæ incipit *Afflicti corde*; extatque inter Decreta hujus Concilii *cap.* 17.

Monita pro Crucesignatis.

In hac Constitutione in primis præcipitur: *ut ita Crucesignati se præparent, quod opportuno tempore universis insinuando Fidelibus per Prædicatores & Nuntios nostros (uti loquitur Pontifex) speciales, omnes, qui disposuerint, transfretare in locis idoneis ad hoc conveniant, de quibus in ejusdem Terræ subsidium cum divina & apostolica benedictione procedant. Tom.* 11. *Concil. Col.* 654. *Edit. Labb.*

Monet dein Clericos & Prælatos, quæ fuerint in exercitu; ut *orationi* & *exhortationi* diligenter insistant, & *Crucesignatos* ad pœnitentiam, modestiam, mutuam charitatem, aliasque virtutes verbo & exemplo inducant: „ ut sic spiritualibus & temporalibus armis muniti, adversus Hostes fidei securius prælientur, non „ de sua præsumentes potentia, sed de divina virtute „ sperantes „.

Nobiles ac divitiis abundantes, vult Prælatorum monitis induci, ut intuitu *Crucifixi*, pro quo *Crucis* signaculum assumpserunt, ab inutilibus expensis, præcipue quæ fiunt in commessationibus & conviviis, abstinentes, eas commutent in personarum illarum subsidium, per quas valeat Dei negotium prosperari. Utque facilius inducantur, concedit eis „ ut propter hoc, „ juxta Prælatorum suorum providentiam, peccatorum suorum indulgentia tribuatur „.

Privilegia.

Præterea ad promovendum hoc opus, indulgetur Clericis in exercitu existentibus „ ut Beneficia sua integre percipiant per triennium, ac si essent in Ecclesia residentes „. Quin & additur, quod nescio an huc usque, vel etiam post, indultum fuerit „ si „ necesse fuerit, ea (Beneficia) per idem tempus pignori valeant obligare „.

Præcipitur quoque Prælatis, ut singuli *Crucesignatos* ad reddenda sua *vota* moneant, & si necesse fuerit, per censuras compellant.

Subsidia.

Injungitur & ipsis, ut omnibus sub se constitutis studiose proponant *Verbum Crucis*, obsecrantes: *ut qui personaliter non accesserint in subsidium Terræ sanctæ, competentem conferant numerum bellatorum, cum expensis ad triennium necessariis, secundum proprias facultates in remissionem suorum peccatorum.*

Præcipit dein, ut *omnes Clerici tam subditi quam Prælati, vigesimum Ecclesiarum proventum usque ad triennium conferant in subsidium Terræ sanctæ, per manus*

(*a*) Hæ Litteræ, in primis quæ ad Henricum III. Anglorum Regem directæ sunt, Taurini in Pedemontio conscriptæ dicuntur 31. Julii anno 1245.

manus eorum; qui ad hoc Apoftolica fuerint providentia ordinati. Papa autem & Cardinales *decimam* fe perfoluturos addicunt,

Privilegia,

Crucefignatos autem, five *perfonaliter* ad fuccurfum Terræ fanctæ accedentes, a talliis, aliifque gravaminibus immunes declarat, quin & ipforum perfonas, & bona fub protectione Sedis Apoftolicæ fufcipit, atque una fub Prælatorum Ecclefiæ defenfione confiftant, falvis nihilominus *propriis* deputandis *Protectoribus*.

Ulterius jubet, ut, fi *Crucefignati* ad folvendas ufuras medio juramento fint adftricti, Creditores ipfis præftitum juramentum remittant, & ab ufurarum exactione defiftant; Judæi quoque ad remittendas ufuras defiftere compellantur. Crucefignatis autem, qui Judæis in præfenti folvere non poffunt; ita *Principes fæculares provideant utili dilatione, quod poft iter arreptum, quoufque de ipforum reditu vel obitu cognofcatur, ufurarum incommoda non incurrant, compulfis Judæis proventibus pignorum, quos ipfi interim perceperint; in fortem, expenfis neceffariis deductis, computare: cum hujufmodi Beneficium non multum videatur habere difpendii, quod folutionem fic prorogat, quod debitum non abforbet*.

Excommunicantur Piratæ, qui nocerent Crucefignatis,

Et ne Crucefignatis in opere affumpto, impedimentum objiciatur, excommunicat omnes Piratas, eorumque principales adjutores & fautores, qui Crucefignatis nocumentum inferent: atque fub anathemate inhibet, ne quis fcienter cum iis communicet in aliquo venditionis vel emptionis contractu; injungens infuper Magiftratibus, ut eos ab iniquitate revocent & compefcant; & ni faciant, in eos per Ecclefiarum Prælatos adverti mandat; „ Quia nolle perturbare perverfos (ait) nihil eft aliud quam favere, nec caret fcrupulo focietatis occultæ, qui manifefto facinori definit obviare „.

Item qui fuccurrerent Saracenis,

Poft hæc excommunicat & anathematizat falfos illos & impios Chriftianos, qui contra Chriftum ipfum & Chriftianos, naves, arma, aliave fubfidia Saracenis fubminiftraverint, aut impenderint auxilium vel confilium; vetatque talibus *gremium* aperiri Ecclefiæ: nifi totum „ quod de commercio tam damnato perceperunt, & „ tantundem de fuo in fubfidium prædictæ Terræ „ tranfmiferint, *ut æquo judicio, in quo peccaverint, „ puniantur* „.

Inhibet quoque *fub anathemate omnibus Chriftianis, ne in terras Saracenorum, qui partes Orientalium inhabitant, ufque ad quadriennium tranfmittant, vel tranfvehant naves fuas, ut per has volentibus transfretare in fubfidium Terræ fanctæ major navigii copia præparetur, & Saracenis prædictis fubftrahatur auxilium, quod eis ex hoc non modicum confuevit provenire*.

Prohibentur Torneamenta.

Licet *torneamenta* variis in Conciliis effent prohibita, ea nihilominus rurfus inhibet fub pœna excommunicationis ad *triennium* exerceri.

Præcipitur pax generalis orbis Chriftiani.

Denique ad promovendum hoc negotium, *fancta & univerfali Synodo fuadente* ftatuit, ut per *quadriennium* in toto orbe Chriftiano *pax generaliter* obfervetur, atque ad eam obfervandam per Prælatos adducantur difcordantes; & qui acquiefcere forte contempferint, *per excommunicationem in perfonas & interdictum in terras* „ arctiffime compellantur, nifi tanta fuerit inju„ riarum malitia, quod ipfi gaudere non debeant ta„ li pace. „

Si forfan cenfuras vilipenderint, monet eos, quod „ poterunt non immerito formidare, ut per auctori„ tatem Ecclefiæ contra eos, tanquam perturbatores „ negotii Crucifixi fæcularis potentia inducatur „.

Indulgentiæ,

Omnibus autem, qui laborem iftum in *propriis perfonis* fubierint & *expenfis*; item fuis expenfis juxta facultatem & qualitatem fuam viros idoneos deftinaverint; fimiliter illis, qui; licet in *alienis* expenfis, in *propriis* tamen *perfonis* acceflerint „ in pœnam fuorum „ peccatorum, de quibus fuerint corde contriti, & ore „ confeffi, veniam indulget, & in retributione jufto„ rum falutis æternæ pollicetur augmentum „.

„ Hujufmodi quoque remiffionis concedit effe parti„ cipes, omnes, qui ad fubventionem ipfius Terræ de „ bonis fuis congrue miniftrabunt, aut circa prædicta „ confilium & auxilium impenderint opportunum, ni„ mirum *finguli juxta quantitatem fubfidii, & devo„ tionis affectum* „.

Contradictiones præfertim Anglorum circa fubfidium conferendum,

De hoc Crucis negotio loquens Matthæus Parifienfis pag. 679. ait; *de Crucis negotio nonnulla funt in Concilio falubriter & prudenter conftituta: fed cum de contributione pecuniæ facta fuit mentio, contradictum fuit Domino Papæ in facie, maxime propter hanc adjectionem: conferant fubfidium per manum eorum, qui ad hoc Apoftolica fuerint providentia ordinati. Quia multoties & multipliciter conqueruntur Fideles Ecclefiæ, fe de pecunia fua in Terræ fanctæ auxilium contributa, per Romanam Curiam fuiffe defraudatos*.

Et nominatim Oratores Regis Angliæ contradixiffe, fcribit ipfe Papa Regi Angliæ in litteris, quæ relectæ funt in generaliffimo Conventu Regni Angliæ anno fequenti; fatebantur id Oratores tunc præfentes, dicebantque: *Caufa contradictionis hæc fuit, quia fcilicet decreverat Papa*, cenfum colligendi *fore tradendum cui ipfe volebat, quod fufpectum fuit*. Parifius ad annum 1246. *pag.* 697.

Inter *Cruciatas* feu expeditiones in Terram fanctam; quæ initium cœpere fub Urbano II. circa finem fæculi XI. hæc numeratur *feptima*, quæ propter diffidia in Imperio occafione depofitionis Friderici Imperatoris, fperatum non habuit fucceffum: folufque inter Reges Sanctus Ludovicus Rex Galliæ cum aliquibus Principibus expeditionem in Terram fanctam fufcepit anno 1248. qua in expeditione anno 1250. fanctus Rex a Saracenis captus fuit, exercitufque ejus delectus; uti latius narrat Ludovicus Maimbourg in Hiftoria fua *de Cruciatis*.

Hæc feptima *Cruciata*, in qua & fanctus Ludovicus Rex expeditionem fufcepit.

§. IV.

De Querelis Anglorum contra Curiam Romanam in Concilio propofitis,

Querelæ de Provifionibus Romanis circa Beneficia.

ANTIQUAS fuiffe Anglorum querelas de exactionibus pecuniarum, atque provifionibus Beneficiorum, quas per Angliam exercebant Romani, præfertim qui Legati feu Nuntii a Papa mittebantur, teftantur paffim gentis illius Hiftorici, atque initia Pontificis Innocentii IV. defcribens Matthæus Parifienfis ad annum 1244. pag. 622. *Romana Curia, inquit, rubore depofito, tempore novi Papæ noftri Innocentii IV. fecus quam fperavimus, non definebat per Provifiones quotidianas reditus impudenter extorquere. Exiit igitur murmur, in cordibus Anglorum diu conceptum, & retentum in manifeftam querimoniam, & quafi parturientes locuti, non poterant amplius fe fe continere*.

Refert ibidem querelas Magnatum Angliæ de variis gravaminibus Curiæ Romanæ, Regi expofitas, quibus permotus Rex Henricus III. litteras dedit ad Innocentium IV. quibus humiliter exponit gravamina, quæ per Provifiones Romanas Clericis *Italis*, aliarumque exterarum Regionum fieri folitas, Anglis inferebantur, fupplicans; „ quatenus Jura noftra (inquiunt) & Li„ bertates, quæ non aliena, fed propria merito poteftis „ reputare, paterna follicitudine velitis tueri, & illæfa „ ac integra confervare, nec aliquorum fuggeftioni„ bus eamdem velitis in veftra Curia aliquatenus per„ turbari „.

Similibus litteris fupplicaverat idem Rex Gregorio IX. hujus Pontificis Prædeceffori, *ut parceret Regnum Angliæ talibus exactionibus affligere*, ait citatus Parifienfis *pag.* 624. qui addit, nec ab uno, nec altero Pontifice modum hifce exactionibus pofitum fuiffe.

Oratores Angliæ querimonias circa exactiones Romanas deponunt in Concilio.

Cum igitur Angli intellexiffent, Concilium generale a Pontifice indictum fuiffe, opportunum duxerunt querelas fuas renovare, Regemque inducere, ut contra has exactiones & gravamina per fuos Oratores in Concilio futuro querelas deponeret, & remedia poftularet; quod & a Rege obtinuerunt; teftaturque citatus Hiftoricus *pag.* 659. quod „ compofita per Regni Univerfi„ tatem eleganti Epiftola, in qua extorfiones Papales „ nimis execrabiles, & exactiones multiformes Lega„ torum ejus, & quorumdam Clericorum potentia „ inaudita fungentium, continebantur, defignati fine „ quidam Viri Nobiles & difcreti (quorum nomina ibi„ dem referuntur) ad Concilium ituri graves fuper „ his, & præcipue fuper exactione tributi, in quod „ nunquam confenfit Regni Univerfitas, querimoniam „ coram Concilio repofituri „.

Comparuerunt hi Oratores in Concilio in fecunda feffione, præfente Pontifice, atque unus illorum „ Wil„ helmus de Paweric affurgens ex parte Univerfitatis „ Angliæ, conqueftus eft graviter, quod tempore belli „ per Curiam Romanam extortum fit *tributum* inju„ riofe, in quod nunquam Patres Nobilium Regni, vel „ ipfi confenferunt, nec confentiunt, neque in futu„ rum confentient. Unde (ait) fibi petunt exhiberi ju„ ftitiam cum remedio „. Ita refert citatus Parifienfis *pag.* 666. additque: „ Ad quod nec Papa oculos „ elevans, nec vocem, verbum non refpondit,

Porro Anglorum Procurator mandata fua profequens, propofuit de multiformi reditum extorfione in Anglia per Curiam Romanam facta, huncque in finem fupradictam epiftolam nomine Magnatum & Univerfitatis Angliæ fcriptam ad Innocentium IV. Papam oftendit, quæ & coram Concilio prælecta eft.

Denarius fancti Petri.

In hac in primis Pontifici exponunt, quod Romana Ecclefia merito folatium & gratitudinis affectum debeat Regno Angliæ: *quandoquidem immemor effe nequeat illius gratitudinis, quam ei a longe retroactis temporibus Regnum Anglicanum impendit; concedendo eidem, ad exaltationem fuam & confervationem majorem, fubfidium decens & non modice fructuofum; ut per hoc inter Ecclefiam ipfam & Regnum prædictum fœdus dilectionis firmius iniretur, quod quidem fubfidium, fucceffu temporis Beati Petri Denarius extiterit nuncupatus*.

Hujus *Denarii fancti Petri* frequens mentio occurrit apud Scriptores Anglos, eratque pecunia, quæ ab Anglis quotannis Sedi Romanæ perfolvebatur; dicebaturque Anglice *Romefcot* vel *Romfcot*. Ejus auctorem communiter ftatuunt Angli Inam Weft-Saxonum, alii Offam Merciæ Regem; nonnulli Ethelwolfo Regi tribuunt ejus originem.

Quidquid fit de ejus primo auctore, hoc conftat, ejus ufum effe antiquum, quodque primum *gratuito*, ac per modum eleemofynæ, & liberalis oblationis fuerit datus,

Quæ-

Quare in Paschalis II. Papæ ad Regem Anglorum Epistola vocatur *eleemosyna beati Petri*; apud Edmarum *lib.* 5. *Hist. Novorum pag.* 88. Et in legibus sancti Edvvardi Regis Anglorum sæculo XI. dicitur *eleemosyna Regis*: eo quod ex Regum pietate primitus Ecclesiæ Romanæ fuisset addictus. Unde & curæ fuit Regibus, ut is denarius exacte solveretur, uti in hac Lege Edvvardi videre est; item in legibus sancti Canuti *cap.* 10. & Edgari *cap.* 51. quæ omnes extant *tomo* 9. Concil. generalium.

At quod gratuito primitus dabatur, postmodum Ecclesiastici patrimonii vicem obtinuit; *censusque* Ecclesiæ dictus fuit; tandem missi etiam Legati in Angliam, qui eum colligerent; meminitque Urbanus II. in Epistola ad sanctum Anselmum Cantuariensem Episcopum cujusdam *Huberti*, qui cum a Gregorio VII. legationem in Regno Anglorum accepisset, multa *ex censu beati Petri dicebatur collegisse*. Habetur inter Epistolas sancti Anselmi *lib.* 2. *Epistola* 32.

Tandem & adhibitis Censuris tamquam rigorosum debitum exactus fuit, uti probat Epistola Innocentii III. 173. *l.* 16. Plura videri possunt apud Du-Cange in suo Glossario verbo *Denarius sancti Petri*, item verbo *Romescbot*, & apud Gonzales in notis & Commentario ad *c.* Auditis ;; *de Præscript.* & ad *cap.* Ea quæ ;; *de Censibus*, in quibus hujus *denarii fit mentio*: quibus adde eruditam observationem Gabrielis Gerberon ad *Epistolam* 85. *l.* 3. sancti Anselmi; ubi recte notat, hunc *denarium* sancti Petri fuisse plane diversum a tributo, quod circa an. 1209. Regno suo imposuit Joannes Rex Angliæ vulgo dictus *Sine terra*, & quem in præsenti Concilio Lugdunensi abrogatum voluere Magnates & Nobiles Angliæ, quamvis *Denarium sancti Petri*, Ecclesiæ Romanæ rite addictum in his litteris agnoscant, qui & in Anglia solutus fuit usque ad tempora Henrici VIII. Immo, regnante Maria Angliæ Regina, restitutus, donec tandem fuit abrogatus, exolevitque sub Elisabetha, qua regnante, Regnum Angliæ ab obedientia Romani Pontificis penitus se subtraxit, & hactenus separatum perseveravit.

Hac occasione *Denarii sancti Petri*, ad querelas Anglorum redeamus.

Beneficia Ecclesiæ Anglicanæ Italis collata. Gravissime querebantur de Beneficiis a Legato Pontificis *extraneis*, maxime *Italis*, collatis *nullam curam animarum gerentibus, sed lupos rapacissimos gregem dispergere, & oves rapere permittentibus. Qui Hospitalitati, eleemosynarumque largitioni, sicut in Ecclesia statutum est, non insistunt, sed fructus tantum percipiunt, extra Regnum asportantes, Regnum non mediocriter depauperando, & reditus occupando . . . . . Ut vero veritas vobis plenius innotescat* (*inquiunt*) *Italici percipientes in Anglia* sexaginta millia Marcarum, *& eo amplius annuatim* (*aliis perceptionibus diversis exceptis*) *plus emolumenti meri reditus de regno reportant, quam ipse* Rex; *qui est regni tutor, & Regni gubernacula moderatur*.

Post hæc alterius conqueruntur de Martino, qui pro Legato Sedis Apostolicæ se gerens, dicebatur abuti sua potestate, conferendo Beneficia Italis, spretis ac violatis Patronorum juribus. *Item quorumdam Beneficiorum collationem Sedi Apostolicæ reservando & a viris religiosis pensiones immoderatas insuper extorquendo, Contradictores & Resistentes excommunicationis & interdicti sententiis passim, non sine magno discrimine & animarum periculo, supponendo*.

Præterea illum quotidie nova & plane inaudita mandata proferre, eumque, majori fungi officio, quam unquam fungi Legatum aliquem viderint: „ privilegio „ Regis (inquiunt) admodum derogando, per quod ei „ a Sede Apostolica specialiter indulgetur, ne quis in „ Anglia Legationis fungatur officio, nisi a *Rege spe-* „ *cialiter* postulatus “.

Concludunt autem, quod licet „ Rex ipsorum, in „ obsequio Jesu-Christi Sedem velit Apostolicam revere- „ ri, & Ecclesiæ Romanæ, sicut filius ejus charissimus, „ commodi & honoris desideret incrementum & aug- „ mentum, jure tamen Regio, dignitateque plenius con- „ servatis, nos tamen (inquiunt) qui in negotiis suis „ portamus pondus dierum & æstus, & quibus una „ cum ipso Domino Rege, intendere conservationi Re- „ gni diligenter incumbit, dictas oppressiones Deo & „ hominibus detestabiles, & gravamina nobis intolera- „ bilia, non possumus æquanimiter tolerare, nec per „ Dei gratiam amplius tolerabimus, vestræ pietatis „ remedio mediante; quod festinum & tempestivum „ habere credimus & speramus “.

His querimoniis addiderunt & ipsi Oratores querimoniam „ de violenta oppressione, intolerabili grava- „ mine & impudenti exactione, quæ per hanc invisam „ adjectionem, Papalibus litteris frequenter insertam, „ *non obstante*, &c. exercetur: “ uti loquitur Matthæus Parisiensis *pag.* 668.

Oratores non obtinent levamen. Lectis hisce litteris, finitaque Oratorum peroratione, Papa non respondit: quia, ut asseruit, tam arduum negotium *morosa* indiguit deliberatione, *indistanter* tamen se responsa daturum spondendo, suspendit ad tempus responsionem.

Urgebant igitur Oratores Angli resolutionem Papæ prout promiserat, ac tandem patuit, quod postulata ad votum non reportarent. „ Irati igitur nimis Pro- „ curatores memorati recesserunt cum comminatione „ terribiliter jurantes se nunquam *tributum* Romanæ „ cupiditati omni sæculo detestabili, soluturos, nec „ solvere permissuros, vel amplius reditum Eccle- „ siarum (præcipue quarum Nobiles Regni esse Pa- „ troni dignoscuntur) & proventus extorqueri non „ passuros “.

Tributum Romano Pontifici promissum a Joanne sine terra an. 1213. Tributum, de quo hic sermo, est illud, quod Joannes Rex Angliæ vulgo dictus *Sine terra an.* 1213. promiserat Innocentio III. ejusque Successoribus, ut nimirum *de propriis & specialibus reditibus Regnorum Angliæ & Hiberniæ, salvis per omnia* Denariis *beati Petri*, *Ecclesia Romana mille marcas Esterlingorum præcipiat annuatim*; Ita legitur in Charta, qua dictus Joannes Rex, Regnum Angliæ & Hiberniæ feudatarium fecit Ecclesiæ Romanæ, eumque in finem juravit subjectionem & *homagium Ligium* ipsi Papæ, atque in hujus subjectionis recognitionem dictum *tributum annuatim* perpetuis futuris temporibus persolvendum promisit; prout in citata Charta, & formula juramenti a Joanne præstiti (quæ integræ extant apud Paris. *pag.* 237.) latius exprimitur.

Hanc Cartham Magnates & Barones Angliæ nolebant ut legitimam agnoscere, utpote sine eorum consensu a Rege Joanne, cum esset in bello contra Regem Galliæ, a Pontifice, ut asserebant, *metu* extortam.

Innocentius IV. curat chartam hujus promissi per Episcopos Angliæ roborari. Innocentius IV. autem desiderans hanc Chartam, tributumque in ea addictum servare integrum Ecclesiæ Romanæ, misit ad singulos Episcopos Angliæ, præcipiens districtissime, ut quilibet eorum illi *Chartæ* Joannis Regis signum suum appenderet, ut magis roborata perpetuaretur.

Episcopi Pontifici obsequentes Chartam suis signis roborarunt. Verum „ cum Dominus Rex (Henricus „ III.) hoc audisset, in maximam iram excandens, „ juravit, quod etsi etiam Episcopi turpiter sint in- „ curvati, ipse fortiter staret pro Regni libertate: „ nec unquam, dum vitales carperet auras, censum „ sub nomine tributi Curiæ Romanæ persolveret “. Parisiensis *pag.* 681.

Conatus nihilominus fuit Pontifex animos Anglorum magnificis promissis delinire, datis etiam litteris ad Prælatos & Episcopos, quin & ad Regem ipsum, quibus promisit gravaminibus super collatione Beneficiorum, & derogatione Juris Patronatus remedium afferre, quæ omnes relectæ fuerunt in Parlamento generalissimo totius Regni Anglicani, quod anno sequenti, scilicet anno 1246. habitum est Dominica *Lætare*.

Iteratæ querelæ de exactionibus Romanorum. In hoc Parlamento seu conventu, tam Prælati, quam Nobiles & Barones Angliæ querebantur, quod „ Papa promissionis suæ transgressor gravius quam an- „ te eorum querimoniam manum dietim exasperans, „ aggravabat „. Tum promissa ejus in Concilio Lugdunensi recitata sunt.

Dein expositum fuit Regi, quod „ concessum esset „ ipsi privilegium, *ne Italicus Italico immediate suc-* „ *cedat* in Beneficio; hocque impetratum esse propter „ fraudes eorum, qui mortuis Beneficiatis, alios fur- „ tim supponebant: sed (inquiunt) omnia hæc & „ alia per hoc sepagulum *non obstante*, infirmantur. „ Ubi ergo lities, ubi jura, quæ scriptis solebant „ solidari? exularunt “ Parisiensis ibid.

His omnibus expositis, gravamina, quæ non obstantibus promissis continuo magis ac magis Regno Angliæ imponebantur, singularim enarrarunt.

Primo quod *Dominus Papa non sit contentus subsidio illo, quod vocatur* Denarius beati Petri, *sed a toto Clero Angliæ gravem extorqueat contributionem, & adhuc multo graviora nitatur extorquere. Quod & hoc faciat sine Regis assensu & consensu, contra antiquas consuetudines, libertates, & Regni jura, & contra appellationem & contradictionem Procuratorum Regis & Regni in Concilio generali*.

Dicunt & se gravari quod Italicus Italico succedat: *& quod Anglici* extra Regnum *in causis auctoritate Apostolica trahuntur contra Regni consuetudines, contra Jura scripta, eo quod inter inimicos conveniri non debeant, & contra indulgentias a Prædecessoribus Domini Papæ, Regi & Regno Angliæ concessas*.

Vehemens quoque fit querimonia de gravamine *ex multiplici adventus illius Nuntii*, Non obstante, *per quem juramenti religio, consuetudines antiquæ, scripturarum vigor, concessionum auctoritas, Statuta, Jura, & Privilegia debilitantur & evanescunt*.

Reliqua gravamina versabantur circa collationes Beneficiorum *Romanis* seu Italis, qui idioma Regni ignorabant, & pecunias extra Regnum asportabant. Item de excessivis pensionibus exigendis. Item de *Talliis generalibus*, *collectis*, & assisis, sine Regis assensu & voluntate factis.

Plures his de causis scriptæ fuere Litteræ, tum ad Pontificem, tum ad Cardinales, & speciales Nuntii ad Papam destinati, sed exiguo successu, uti patet ex sæpius postmodum iteratis adversus hæc gravamina, præsertim varias exactiones pecuniarum, Prælatorum & Magnatum Angliæ querimoniis; uti apud Matthæum Parisiensem legi potest.

Querelæ Belgarum de Provisionibus Romanis.

Non absimiles fuisse Belgarum querelas de provisionibus & reservationibus, nec non pensionibus Beneficiis impositis, quæ sensim invaluerant, ostendunt querelæ Procuratorum fiscalium sive Regiorum, nec non edicta Principum ad prædictas querelas evulgata sub finem sæculi XV. de quibus in *Jure Eccles. Tom. III. part. 2. sect. 3. tit. 6. cap. 1. num. 38. alias tit. 23.*

§. V.

De auctoritate Decretorum, quæ sub nomine hujus Concilii allegantur in Sexto Decretalium.

Videntur horum Decretorum aliqua ante, aliqua post Concilium confecta.

MATTHÆUS Paris. referens acta Concilii Lugdunensis sub Innocentio IV. anno 1245. celebrati, recitat nonnulla Decreta ordinem Judiciorum præcipue spectantia; atque, quod „ postquam hæc Statuta ad notitiam audientium pervenissent, in conspectu omni„ um sapientium placuerunt. Et in hoc, tam favorem „ quam gratiam Dominus Papa promeruit universo„ rum. Verumtamen (ait) quædam eorum ante Con„ cilium, quædam durante, quædam vero post Con„ cilium sunt statuta ".

Itaque si huic Historico, qui circa tempus hujus Concilii scripsit, credamus, sequitur, quod nequaquam omnia adscribi queant Concilio Lugdunensi, quæ nomen hujus Concilii in Sexto Decretalium præferunt: quandoquidem eorum, quæ ipse Historicus refert, & in Sexto Decretalium sub hujus Concilii nomine extant, nonnulla (ut ipse ait) *ante*, & *nonnulla post Concilium sint statuta*.

Quin & ea, quæ *durante* Concilio *Statuta* dicuntur, nescio an omnia ipsi Concilio adscribenda sint.

Cætera an in Concilio examinata?

Cum enim Concilium *tribus* sessionibus fuerit absolutum, paucisque duntaxat diebus congregatum manserit, & summi momenti negotia, nimirum de subsidio *Terræ sanctæ*, necnon de processu contra Fridericum Imperatorem tractata dicantur, nequaquam probabile apparet, Patres concipiendis & examinandis omnibus hisce Decretis, ordinem judiciorum unice pene concernentibus, fuisse detentos: præterim cum inter Acta Concilii nulla super iis Decretis a Patribus habita deliberatio aut discussio legatur.

Quædam in Sexto referuntur, quæ apud nullum Scriptorem antiquiorem habentur.

Præterea notandum, quædam in *Sexto* Decretalium referri Decreta, sub nomine hujus Concilii, quæ nec a Matthæo Parisiensi, nec ab alio antiquiore Scriptore inter Acta hujus Concilii referuntur.

Quia tamen & hæc tanquam in *hoc Concilio* edita referuntur, etiam vel hoc titulo majoris momenti præ reliquis Decretalibus a Doctoribus existimata sunt, quare & hæc una cum præcedentibus a Matthæo relatis, compendiose, adjunctis quibusdam *Observationibus*, servato ordine *Sexti Decretalium*, exhibenda judicavi.

O B S E R V A T I O N E S

In Decreta sub nomine Concilii Lugdunensis I. allegata.

C A P U T II. de Rescriptis in 6.

Quæ in Rescriptis observanda & notanter circa clausulam, Et quidam alii.

O B S E R V A T I O N E S.

SUb titulo *de Rescriptis cap. 2. & 3.* bina exhibentur Decreta, sub hoc titulo: *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi.*

Per primum quod refertur *cap.* Cum in multis 2. *de Rescriptis in 6.* restringitur generalitas illius clausulæ Rescriptis Apostolicis, quæ *justitiæ* dicuntur, inseri solitæ, *Et quidam alii*: ac decernitur vigore hujus clausulæ; *ultra tres vel quatuor*, in judicium trahi non posse.

Monet hic Glossographus, idem esse, si dicatur *homines talis loci*: „ nam (ait) aut conveniet eos, ut „ Universitatem, & tunc omnes habentur loco *unius*: „ aut ut *singulos*, & tunc *solos quatuor* præter expres„ sos poterit convenire ".

Hoc monitum probat Carolus Molinæus; „ ubi hoc „ verbum *homines talis loci* ponitur in clausula *in con„ sequentiam*, ut hic, secus si *principaliter* concedere„ tur contra homines in genere: quia hic loquitur, „ quando multitudo venit in consequentiam " Hoc idem hic notare voluit Glossa marginalis his verbis, „ Ista clausula locum habet, ubi ponitur *post* personam „ expressam, non alias. "

Nequaquam obscurum est ex toto contextu hic solummodo sermonem esse de Litteris Papalibus: ideoque recte hic notat Glossographus ex Hostiensi, non extendi ad *Episcopales*, quod & approbat Mollinæus: „ Quia „ hic textus (ait) propter odium delegationum, & „ turbationem Jurisdictionis Ordinariæ restringitur ".

Præterea edicitur, ut utens hac clausula, *Quidam alii*, debeat *nomina* eorum, quos vigore hujus clausulæ convenire intendit, in primo *citatorio* exprimere: *ne locus fraudi forsitan relinquatur, si circa ea possit libere variare.*

C A P U T III. de Rescriptis in 6.

Ut plures lites inter eosdem ab eodem judice terminentur.

O B S E R V A T I O.

ALTERUM Decretum relatum in *cap.* Dispendia litium 3. *de Rescriptis in 6.* duo præscribit ad occurrendum dispendiis litium.

Primum, quod si quis contra eumdem *plures* actiones *personales* movere intendat, non ad diversos, sed ad eosdem Judices super omnibus hujusmodi quæstionibus litteras studeat impetrare. Si contrarium fecerit, *commodo litterarum careat*, & reo in vim similium litterarum ad diversos Judices citato, *in expensis legitimis* condemnandus.

Refert se hic textus ad Statum Gregorii Papæ IX. hancque esse veram litteram notat hic Joannes Andreas, & monet eum loqui de Decretali, quæ extat in *cap. fin.* *de Rescriptis*, quæ male assignatur Innocentio III. ut idem monet.

Recte quoque monet hic post Panormitanum Molinæus, quod ad identitatem rationis decisio hujus Decretalis habeat quoque locum in actionibus *realibus*, etiam quoad pœnam.

Secundum est, quo ob eamdem rationem abreviandi litigia, statuitur, *si reus eodem durante judicio actorem sibi obnoxium dixerit, reconventionis Beneficio vel conventionis, si contra eum* (actorem) *litteras impetrare maluerit, de jure suo debet apud eosdem Judices experiri*, hoc est reconventionem vel conventionem instituere, *nisi eos ut suspectos poterit recusare.*

Sed quare impetrandæ contra Actorem novæ litteræ *ad eosdem Judices*? Respondet hic Glossa; „ forte est „ talis causa, quæ non cadit in cognitionem Delegati „ sine speciali mandato Papæ: alias enim quare one„ raret se litteris impetrandis, qui per litteras Acto„ ris potest suum expedire negotium "? Unde nec dicitur, quod reus *debeat* litteras contra Actorem impetrare, sed tantum *si maluerit*.

C A P U T I. de Electione in 6.

Contra temere objicientes defectum electionis factæ, aut defectum personæ electæ.

O B S E R V A T I O.

SUb titulo *de Electione cap.* 1. Statuimus, refertur Decretum sub nomine *Innocentii IV. in Concilio generali Lugdunensi*, in quo agitur de oppositione contra factam electionem, postulationem, vel provisionem vel ob defectum formæ, vel incapacitatem personæ: statuiturque, ut si ob hoc ad Sedem Apostolicam appellari contigerit, *tam is, qui opponit, quam qui defendit, & generaliter omnes, quorum interest, & quos causa contingit*, teneantur sive *per se*, sive *per Procuratores ad causam instructos ad Sedem Apostolicam a die objectionis iter* arripere *intra mensem*

Additur, quod si pars altera non venerit post *viginti dies post adventum alterius expectata*, poterit *non obstante ejus absentia*, in causa appellationis procedi, & si opponens contra formam electionis defectum *plene non probaverit*, condemnandus est in *expensas, quas propter hoc pars altera se fecisse docuerit.*

Si autem *defecerit in probatione ejus, quod objecit in* personam, *a Beneficiis Ecclesiasticis* triennio suspenditur; quibus si se *intra illud tempus ingesserit, eis ipso* jure *perpetuo sit privatus, nullam super hoc de misericordia spem aut fiduciam habiturus, nisi manifestissimis constiterit documentis, quod ipsum a calumniæ vitio causa probabilis & sufficiens excusaret.*

Cum hodie hisce in partibus difficultates & quæstiones super Provisionibus Beneficiorum soleant in *possessorio* deferri ad Tribunalia Regia, & in *petitorio* ad Ordinarios: aut si ad Sedem Apostolicam via appellationis, aliove titulo eas devolvi contigat, committi debeant Judicibus delegatis in *partibus*, nullus aut saltem exiguus est hic usus hujus Decretalis: licet indubie justum esset, ut qui *temerarie* & calumniose vitium personæ electæ seu provisæ objecisse convincitur, pro sua *temeritate* per Judicem puniretur.

C A-

CAPUT II. de Electione in 6.

De Electione per Suffragia pura, non conditionata, aut incerta peragenda.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* In Electionibus *eodem titulo* refertur alterum Decretum sub nomine *idem*, id est, Innocentius IV. sine addito tamen in *Concilio Lugdunensi*, quod per errorem vel incuriam omissum fuisse verisimile est; quandoquidem etiam apud Matthæum Parisiensem Decretum hic relatum inter alia Decreta huic Concilio adscripta, exhibeatur.

Hoc Decreto penitus reprobantur *in electionibus & postulationibus ac scrutiniis, ex quibus jus oritur eligendi, vota* conditionalia, alternativa *vel* (C. &) *incerta*: statuiturque, *ut* (*hujusmodi votis pro non adjectis habitis*) *ex puris consensibus celebretur electio, voce illorum, qui non pure consenserint, ea vice in alios recidente.*

Recte hic notat Glossographus, quod electio seu provisio facta sub conditione, si *vacet* Beneficium; vel si persona sit *capax*, reputanda sit *conditionalis* seu *incerta* ad sensum hujus Decretalis, quia ad provisionem procedere quis non debet, priusquam sciat vacare Beneficium, neque providere personæ, nisi eam capacem noverit.

Neque obstat, similes conditiones tacite inesse: quia constat, nonnunquam ea, quæ tacite insunt, si exprimantur, actum reddere conditionalem.

Alias etiam posset dici, quod valeret electio sub hac forma: *consentio in illum, in quem major & sanior pars consenserit*; cum hæc conditio etiamsi videatur inesse, uti recte advertit ibidem Glossa.

Hanc Decretalem in *præsentatione* obtinere hic notaverat Molinæus, sed monet ibidem Gabriel Du-Pineau, Senator Andegavensis, secundum Glossam ad *Clem.* Plures *de Jure Patron.* Patronum *Laicum* posse præsentare *alternative*: non etiam *Clericum*, id est, Patronum Ecclesiasticum; „ cujus dicti ratio est (ait) quia „ præsentatio *Clerici* vim habet *electionis* „. Vide quæ dixi in *Jure Eccles. Tom. III. parte 2. sect. 3. tit. 8. cap. 5.* alias *tit. 25.* ubi notavi ob eamdem rationem esse receptum, Patronum *Laicum* in præsentatione posse variare, non autem Patronum *Ecclesiasticum*.

Quinam actus conditionem respuant?

Apud Matthæum Parisiensem *pag. 676.* præmittitur procemium, quo fundamentum Decreti exprimitur: „ Cum actus legitimi dies & conditiones abhorreant, „ *sanctione Legali*, inter legitimos actus electio Pontificum celeberrimus habeatur, cum per eam inter „ eligentes & electum spiritualis quædam matrimonii fœ„ dera copulentur, atque recenti jentur in electionibus „.

Evidens est verba hæc *sanctione Legali* referri ad Responsum Papiniani in *L. 77. ff. de R. J.* e qua videtur & Bonifacius VIII. desumpsisse Regulam juris relatam in *cap. 50. de R. J. in VI.* quæ habet: *actus legitimi conditionem non recipiunt neque diem.*

Verum & illud constat, ex mente Papiniani non omnes actus *legitimos* conditionem aut diem respuere; uti & passim Interpretes annotant; atque inter alios Covarruvias, *de Matrimonio part. 2. cap. 3. num. 3.* ait: „ sunt actus quidam legitimi, id est, a legibus in„ stituti, ut statim ex eis effectus aliquis *purus* sequa„ tur, qui conditionem non recipiunt nec diem, immo „ eis refragatur conditionis adjectio, quia contra actus „ ipsius substantiam est, cum ille sit a lege introdu„ ctus, ut statim sortiatur effectum; quemadmodum „ Matrimonium institutum est ad cohabitationem mu„ tuam & conjunctionem „. Unde quamvis consensus ad matrimonium contrahendum, conditionem admittat, ipsum tamen matrimonium nullam recipit conditionem; uti ibidem notat Covarruvias, & post ipsum Pekius ad citatam *Regulam 50.*

Igitur quia electio & Provisio Beneficii a Canonibus ita est instituta, ut ex ea effectus aliquis *purus* sequatur, nimirum ut Minister vel Prælatus detur Ecclesiæ, qui coram ejus gerat; & sponsus ipsius constituatur, recte adducta est prædicta *sanctio Legalis*, quæ dixit actus legitimos diem & conditionem non recipere.

Hinc & facile intelligitur, cur *spiritualis Matrimonii* mentio injecta fuerit.

CAPUT I. de Officio & potestate Judicis delegati in 6.

De Conservatoribus Apostolicis.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Statuimus *1. de Officio & potestate Judicis delegati in 6.* extat Decretum simpliciter sub nomine Innocentii IV.

Hic rursus apparet, quod hujus Collectionis auctor hæc Decreta censuerit potius esse Innocentii IV. quam Concilii; illud tamen non tantum Binius, aliique sequentes Conciliorum Collectores referunt inter Decreta ab Innocentio *in concilio Lugdunensi* edita, sed etiam Matthæus Parisiensis eidem adscribit, qui priorem partem Decreti relati in *cap. 2. de Rescriptis in VI.* & quo

restringitur clausula, *Quidam alii* (uti supra expositum est) huic Decreto adjungit, ut simul unum Decretum conficiat.

Decretum autem præsens concernit, Conservatores, quod plerisque Sedes Apostolica concedebat, ut hic dicitur.

Declarat autem præsens Decretum, hos Conservatores duntaxat concedi, ut eos, quibus dantur, *a manifestis injuriis & violentiis defendere possint*; ideoque *nec ad alia, quæ judicialem indaginem exigunt, suam possint extendere potestatem.*

Quærit hic Glossographus, quid si offensa *manifesta* negetur, utrum Conservator cognoscere possit, an sit *manifesta*? Respondet quod sic: alias (ait) quilibet „ posset impedire Jurisdictionem ipsorum Conservato„ rum, quia quilibet conventus negaret injuriam *ma*„ *nifestam* „.

Item quærit, quid si conventus fateatur *factum*, sed dicat id *suo jure* fecisse? resolvit, de hoc cognoscere posse, *quia alias facile esset Conservatorum officium illudere.*

Verum si de his Conservatores cognoscere queant; quis etiam non videat, ipsos sub obtentu *manifestæ injuriæ* facile pleraque causas ad se trahere posse?

Et revera Conservatores hos auctoritatem suam multoties in depressionem jurisdictionis ordinariæ, & vexationem subditorum ultra præfixos sibi limites extendisse probant omnia illa Decreta in Sexto Decretalium contenta, quibus excessibus hæc Decreta modum constituere conantur. — *Conservatorum nimii excessus.*

Sed nec his Decretis eorum excessus compesci potuisse, significant Principes nostri in Edicto suo de 22. Sept. 1500. quo declarant, quod sub prætextu Conservatoriarum subditi ipsorum, *multum* quotidie *vexentur*, ipsa *Jurisdictio ordinaria* in his partibus *lædatur*: quapropter hoc præsenti Edicto declarant Conservatorias nullas in hisce suis ditionibus posthac admittendas, aut tolerandas; inhibens insuper omnibus Conservatoribus cujuscumque fuerint qualitatis & status, posthac uti auctoritate Conservatoris. — *Conservatoriæ in Belgio abrogatæ.*

A tempore hujus Edicti cessarunt in hisce Provinciis Belgicis omnes Conservatoriæ, excepta sola Conservatoria hujus Academiæ Lovaniensis, quam ex speciali gratia Princeps ad supplicationem Universitatis, sub certis modificationibus per Edictum suum de 22. Decembris ejusdem anni, cursum suum habere permisit, atque in hodiernum usque diem usus illius perseverat. — *Præterquam in Universitate Lovaniensi.*

CAPUT I. de Officio Legati in 6.

De Legatis Apostolicis, eorumque auctoritate circa Collationem Beneficiorum.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Officii *1. de Officio Legati in 6.* extat Decretum sub nomine *Innocentii IV.* sine addito, *in Concilio Lugdunensi*, quod tamen a Collectoribus Conciliorum, & Matthæo Parisiensi, inter Decreta hujus Concilii recitatur.

Statuitur autem, quod *Ecclesiæ Romanæ Legati, quantumcumque plenam legationem obtineant, ex ipsius legationis munere conferendi Beneficia nullam habeant potestatem, nisi hoc alicui* specialiter *duxerimus* (ait) *indulgendum.* — *Hic Canon Concilio non adscribendus.*

Hic per transennam notandum, modum illum loquendi, *specialiter duxerimus indulgendum*, evidenter indicare, Decretum nequaquam ipsi *Concilio*, sed *Pontifici* ita loquenti adscribendum.

Declarat autem Pontifex, quod Decretum, in quantum admittit collationem Beneficiorum ipsis Legatis, *in Fratribus suis legatione fungentibus nolit observari, quia* (ait) *sicut honoris prærogativa lætantur, sic eos auctoritate fungi volumus ampliori.*

Per *Fratres nostros* hic intelligi *Cardinales*, qui unum corpus faciunt cum Papa, certum est: observatque hic Glossographus, quod, cum Papa *promiscue de Cardinalibus* loquitur, vocet illos *Fratres*; si *specialiter* sive de uno in speciali, tunc *Episcopos Cardinales* vocat *Fratres*, reliquos autem *filios*. Et ita hodie habet stylus Curiæ Romanæ. — *Pontifex Cardinales Episcopos vocat Fratres, reliquos filios.*

Legati autem *Cardinales* dicuntur Legati *de latere*, tamquam de *latere* Papæ missi. Qui vero non Cardinales mittuntur, vocantur simpliciter Legati *missi*. *Qui vero prætextu suarum Ecclesiarum legationis sibi vendicant dignitatem* (uti loquitur hæc Decretalis) dicuntur Legati *nati*. — *Quinam Legati dicantur de latere, missi, nati.*

Hinc tria illa famosa Legatorum genera, de quibus latius hic Glossa, & plura circa singula notavi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 21. cap. 1.*

Quod dicitur *Fratres* sive Cardinales legatione fungentes *honoris prærogativa lætari*, id verum erat tempore hujus Pontificis, quo dignitas Cardinalium non exiguum ceperat incrementum, quibus & hic Pontifex *ad Terram sanctam pergentibus* pileum *rubrum* primus indulsit, qui postmodum omnibus Cardinalibus communicatus fuit. Vide dicta in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 22. cap. 1.* — *Pileus rubeus Cardinalium.*

CAPUT I. de Officio Ordinarii in 6.

De Officialibus per Archiepiscopum in Diœcesibus Suffraganeorum non constituendis.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Romana Ecclesia 1. *de Officio Ordinarii in 6.* extat Decretum cum hac inscriptione: *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*; quod neque apud Binium in Collectione Conciliorum, neque apud Matthæum Parisiensem, aliumve Scriptorem inter Decreta hujus Concilii numeratur.

Et sane cum specialiter de Archiepiscopo *Rhemensi* agatur, cujus in actis Concilii nulla fit mentio, apparet per errorem hæc verba *in Concilio Lugdunensi* esse addita.

Agit Canon de causis ad Archiepiscopum per appellationem devolvendis.

Hoc unum fere in hoc Decreto decernitur, quod Archiepiscopus Rhemensis non possit in Diœcesi suorum Suffraganeorum *foraneos* Officiales constituere pro causis per appellationem ad ipsum *devolvendis*: sive *in quibus nondum* extitit appellatum; secus autem in causis per appellationem jam tum ad ipsum devolutis; quia in his causis vigore appellationis jam *jurisdictionem obtinere noscuntur isti Officiales*.

Si tamen consuetudo Ecclesiæ Rhemensis specialiter haberet, quod similes *Officiales foranei* pro causis per appellationem ad ipsos *devolvendis*, constituantur, declarat Pontifex, quod ab his sic ex *speciali* consuetudine constitutis in Rhemensi Provincia, inhibitiones, *ne procedatur in causis, priusquam* ad Rhemensem Curiam appelletur, fieri non possint: scilicet Judici ordinario, ne ulterius in causa procedat.

Officialis Archiepiscopi non feras sententiam in Suffraganeos.

Denique mandat nominatim Officialibus Rhemensis Archiepiscopi, & generaliter Officialibus omnium Archiepiscoporum, ut in Suffraganeos Episcopos ipsorum respective Archiepiscoporum *interdicti, suspensionis, vel excommunicationis proferre sententias non attentent, quamdiu* Archiepiscopus *in sua Provincia, vel circa illam extiterit* puta in vicina Provincia intra duas dietas vulgares, ait hic Glossa.

Hoc autem indulget Episcopis Suffraganeis, *quibus* (ait) *ob reverentiam Pontificali Officii deferri volumus in hac parte*.

CAPUT I. de Judiciis in 6.

Quandonam quis citari possit, ut personaliter compareat coram Judice?

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Juris 1. *de Judiciis in 6.* exhibetur Decretum nomine *Innocentii IV. in generali Concilio Lugdunensi*, quod & refert Matthæus Parisiensis, quo declaratur: Judicem delegatum, citra *speciale* Sedis Apostolicæ mandatum, *jubere non posse alterutram partium coram se personaliter in judicio comparere*. Quod idem esse respectu Ordinarii monet post Glossam Molinæus: quia liberum est cuilibet per se vel per Procuratorem respondere.

Recte autem monet Joannes Andreas, id præcipue intelligendum de comparitione *judiciali*: nam *extrajudicialiter* potest pluribus de causis Ordinarius sive Episcopus cogere subditos suos coram se *personaliter* comparere propter obedientiam & reverentiam ipsi a subditis debitam.

A regula hujus Decreti excipitur *causa criminalis*, nimirum *criminaliter* intentata.

Si enim de crimine agatur *civiliter*, tunc intervenire potest procurator, neque compelli potest, *personaliter* comparere; in criminalibus autem *criminaliter* intentatis, solet & hodie fieri citatio personalis.

Addit Decretalis, *vel nisi pro veritate dicenda, vel pro juramento calumniæ faciendo, vel alias juris necessitas partes coram eo exegerit* personaliter *præsentari*.

Itaque apparet ex finali clausula, a Judicis quodammodo arbitrio dependere, num etiam in *civilibus* citatio *personalis* sit facienda; cum ejus sit dispicere; num sit *Juris necessitas*, quæ exigat, ut partes *personaliter* compareant, ut hic quoque annotat Glossa: quæ una monet, quod eo casu in ipsa citatione sit exprimenda causa, quare debeat venire *personaliter*; monetque ulterius Molinæus ad hunc textum, quod „ Judex possit „ interdum cogere, ut pars *personaliter* compareat, „ ad jurandum de calumnia, vel de veritate, quando „ expedit, etiamsi Procurator habeat speciale mandatum ad hoc „.

Cæterum de hac citatione personali, videri possunt dicta in *Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 8. cap. 2.*

CAPUT I. de Litis contestatione in 6.

Exceptio peremptoria quando opponenda?

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Exceptionis 1. *de Litis contestat.* in 6. exhibetur Decretum nomine *Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi*, cujus & meminit Matthæus Parisiensis; declaraturque, quod exceptio peremptoria, quæ principalis negotii cognitionem concernit, *ante Litem contestatam* objecta, *Litis contestationem non impediat*.

Ratio est, quia exceptiones *peremptoriæ* merita causæ principalis tangunt, ideoque lite contestata, debent in discussione causæ *principalis* simul discuti & decidi.

Excipit tamen Decretum, *nisi* sint exceptiones *causæ finitæ*, puta *de re judicata* (C. *vel*) *transacta*, nam similes exceptiones proprie non contingunt merita causæ principalis; sed dicunt litem seu causam finitam; ideoque rursus suscitari non debere; atque propterea opponitur ad impediendam *Litis* contestationem.

CAPUT I. de Restitutione Spoliatorum in 6.

De Exceptione Spolii, sive in causa civili, sive criminali objecta.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Frequens 1. *de Restit. spoliat. in 6.* extat Decretum sub titulo *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*, quod & Matthæus Parisiensis exhibet.

Dividitur in tres partes; intenditurque hoc Decreto litium abbreviatio, quæ prætextu spolii objecti protrahebantur.

Prima pars Canonis.

Cum enim in Jure decisum sit, *spoliatum ante omnia* esse restituendum, nonnulli ad protrahendam litem super negotio principali, calumniose objiciebant exceptionem *Spolii*, ut progressum litis, interea quo de Spolio cognosceretur, impedirent.

Itaque statuitur prima Parte Decreti; *ut in* civilibus *negotiis, spoliationis objectu* (*quæ ab alio, quam ab* Actore *facta proponitur*) *Judex in* Principali *procedere non postponat*.

In criminali vero, *spoliatio* objici permittitur a *quocumque* facta; sed sive in *criminali* a *quocumque*, sive in civili ab *Actore* objecta proponatur, debet objiciens Spolium *intra 15. dierum spatium* post diem, quo proponitur, quod asserit comprobare; alias in *expensas*, vel etiam in graviorem pœnam, si Judici videatur, condemnandus.

Declarat autem, *spoliatum*, cum *criminaliter* accusatur, eum intelligi, qui *tota sua substantia vel majore parte ipsius se per violentiam destitutum affirmat*. „ Ridiculum enim videbatur (ait hic Glossographus) „ quod *criminaliter* accusatus, accusatorem suum per „ exceptionem spoliationis *rei modicæ*, & vilis ab accusatione repelleret „.

Additur in Decreto: *Et secundum hoc loqui Canones sano credendum est intellectu: quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis opponere nos debemus. Habet enim spoliatus privilegium, ut nec possit exui jam nudatus*.

Recte reflectit Glossographus, hic indicata *Canonem* Nullus. *Caus.* 2. *quæst.* 2. & *Canonem* Oportet *Caus.* 3. *quæst.* 2. ubi de hac exceptione spoliationis agitur: & ibidem reperiuntur hæc verba: *Quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos debemus opponere*.

Canon indicat Pseudo-Epistolam Stephani Papæ.

Uterque autem Canon desumptus est ex Pseudo-Epistola Stephani Papæ; sed mirum non est eum hic adduci, quia ætate hujus Concilii Lugdunensis authenticum reputabatur, quidquid Decreto Gratiani continebatur: uti sæpius in *Commentario in Decretum Gratiani* monui, multisque occurrentibus exemplis ostendi.

Secunda pars Canonis.

Parte secunda hujus Decretalis statuitur, ut si accusatus excipiat de spoliatione facta a *tertio*, debeat ei *a Judice tempus* indulgeri: & *quod si intra tempus* a Judice statutum *restitutionem non petierit, & causam, cum potuerit, non ducat ad finem, non obstante spoliationis exceptione, deinceps poterit accusari*.

Tertia pars Canonis.

Tertia denique parte sancitur, *ut rerum privatarum* spoliatio *agenti super Ecclesiasticis, vel e contrario nullatenus apponatur*. „ Ratio assignatur a Glossographo, „ quia agens nomine Ecclesiastico, non agit *suo* jure, „ sed nomine *Ecclesiæ*. Unde sicut procurator agens „ nomine alieno, de suo jure non excipit, sic nec hic: sed dubito, num hæc ratio non nimium hoc Decretum restringat.

CA-

CAPUT I. de Dolo & Contumacia in 6.

De pœna in Actorem termino præfixo non comparentem.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Actor. 1. *de dolo & contumacia in* 6. legitur Decretum cum simplici epigraphe *Innocentius IV.* sed in Corpore Juris canonici correcto ad marginem notatur: *alias ita*: Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi: & recte, nam & apud Matthæum Parisiensem hoc Decretum habetur sub nomine Concilii Lugdunensis.

Decernitur autem hoc Decreto, quod *Actor, qui ad terminum venire, ad quem citari adversarium fecerat, non curavit: venienti reo in expensis (propter hoc factis legitime) condemnetur.* Hodie in omnibus Curiis conformiter ad præsens Decretum receptum est, contumacem in *expensas* condemnari, neque ulterius audiri seu adversus contumaciam in integrum restitui, nisi restitutis expensis.

Præterea addit præsens Decretalis, quod Actor *ad aliam*, id est, novam *citationem* ipsius rei *minime sit admittendus, nisi* sufficienter caverit, *quod in termino* fideliter, *debeat comparere*.

Notat autem Glossa, hoc verum esse *si requisitus fuerit Judex, ut ei denegaret citationem, nisi præstet illam cautionem de comparendo in singulis assignationibus, nam Judex non debet interponere officium suum ad privatam utilitatem, nisi requiratur a partibus.*

At notant passim Pragmatici, cautionem *in judicio sisti*, hodie pene exolevisse, uti videre est apud citatos per D. Christinæum in notis ad Bugnionium *de Legib. abrog. lib.* 1. *Satyra* 228.

CAPUT UNICUM de eo, qui mittitur in possessionem in 6.

De Missione in possessionem Beneficii ob contumaciam Rei non comparentis.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Eum, *de eo qui mittitur in possess. in* 6. extat rursus Decretum sub solo nomine *Innocentii IV.* sed in margine notatur: *alias ita*: *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*, occurritque & præsens Decretum inter Decreta Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi, apud Matthæum Parisiensem.

Statuitur autem, quod litigans super Beneficio obtinendo cum aliquo Possessore, non sit mittendus in possessionem rei servandæ causa *ob partis adversæ contumaciam*: *Ne* (ait) *per hoc ad ea ingressus patere valeat vitiosus.*

Addit autem Decretalis, quod *liceat in hoc casu* (*contumacis absentiam divina replente præsentia*) *etiam lite non contestata, diligenter examinato negotio ipsum fine debito terminare.*

Monet Bugnonius de *Legib. abrog. lib.* 2. *sect.* 10. licet olim causæ cognitio in missione in possessionem intervenirét, differenda tamen erat missio, donec de veritate tituli innotesceret, uti hæc Decretalis manifeste innuit, & probat totus titulus ff. *de eo qui mitt. in possess.* „ His tamen temporibus (ait Bugnionius) Sa„ cerdos vel Notarius publicus in possessionem indu„ cit. Et quia non nisi nudus minister est, ideo de „ causa non cognoscit; nec differt propterea in posses„ sionem mittere, jure tamen partibus salvo, apud „ idoneum & competentem Judicem agendi, & expe„ riundi interdicto retinendæ possessionis „.

Observat & citatus auctor, *lib.* 1. *Satyra* 176. quod in Gallia non recipiatur titulus Digestorum *Quibus ex causis in possess. eatur.* „ Nam (ait) non mittuntur „ Actores in possessionem bonorum ob contumaciam „ reorum „. Quod & moribus Belgii conforme esse monet Zypæus in *notitia Juris Belg. tit. de dolo & contumacia*; sed in contumaces, tam in actione reali, quam personali, ad definitivam sententiam proceditur. Plures de hac praxi testantes recitat Christinæus ad citatam *Satyram* 176.

CAPUT I. De Confessis in 6.

De Positionibus in judicio faciendis.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Statuimus 1. *de Confessis in* 6. habetur Decretum cum inscriptione: *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*: extatque apud Matthæum Parisiensem.

Ad abbreviandas lites & probationes factorum, quæ in deductione causæ occurrunt, inductus fuit usus *positionum*, de quo fusius egi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 7. *cap.* 5. Hoc unum hac Decretali statuitur, *ut positiones negativas* (*quæ probari non possunt nisi per Confessionem adversarii*) *Judices admittere possint, si, æquitate suadente, viderint expedire.*

Certum est, quod Judex non teneatur admittere omnes positiones, sive articulos a parte propositos, sed dispicere debeat, an ad causam pertineant, & an non sint captiosæ, &c.

Recte ergo dicitur, in hac Decretali, positiones *negativas* tum demum admittendas, si Judex, *æquitate suadente, viderit expedire*. Licet enim *negativa* per rerum naturam probari nequeat, per testes, aut similem probandi modum; ideoque visum fuerit aliquibus similes *positiones* rejiciendas esse; tamen eas a Judicibus admitti posse statuitur, quia ipsa pars adversa notitiam ejus habens, potest respondere, & per ejus responsum rei veritas acquiri.

CAPUT III. De Testibus in 6.

Advocatus vel Procurator in prima instantia, non recipiendi in testes in secunda instantia.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* 3. *de testibus in* 6. refertur Decretum sub hac inscriptione: *Innocentius IV. in generali Concilio Lugdunensi*, incipitque etiam his verbis *Romana Ecclesia*, quibus *cap.* 1. *de Officio Ord. in* 6. supra relatum, quibus initialibus verbis plura sub nomine *Innocentii IV.* simpliciter, vel addito, *in Concilio Lugdunensi*, in *Sexto* Decretalium referuntur, quæ verisimiliter fragmenta sunt unius ejusdem Decretalis, quæ incipiebat *Romana Ecclesia*; cujus tamen nulla apud Matthæum Parisiensem, aut alium Scriptorem, sub nomine Concilii Lugdunensis mentio occurrit.

Duo hac Decretali statuuntur: primo quod Procurator aut Advocatus in priori judicio non debeant in causa appellationis in testes admitti, scilicet pro appellante, idque ob affectionem, quam habere præsumuntur pro causa, quam ut justam & bene fundatam propugnarunt, vel prosecuti sunt in priore judicio.

Moribus hodiernis nec hi a testimonio dicendo repelluntur, nisi parte opponente, & si admittantur, Judicis erit æstimare, quantum testimonio illorum sit deferendum; uti notavi *in Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 7. *cap.* 6. *num.* 14.

Statuitur secundo, ne Judex indistincte appellanti deferat juramentum, licet etiam præsumptio pro eo faciat: *Sed tunc cum inspectis personarum & ipsius causæ circumstantiis, id fuerit faciendum.*

De circumspectione & moderatione servanda a Judice in delatione similis juramenti suppletorii, plura annotavi in *Jure Eccles. Tom. IV.* titulo citato *cap.* 8.

Juramentum suppletorium cum magna moderatione a Judice deferendum.

CAPUT I. De Exceptionibus in 6.

De Exceptione excommunicationis rei contra Actorem opposita.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Pia 1. *de Exceptionibus in* 6. extat Decretum inscriptum: *Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*, relatum quoque a Matthæo Parisiensi, occurritque abusui, quo per facilem oppositionem excommunicationis judicia passim sistebantur, Actoresque suo jure fraudabantur.

Statuitur itaque, ut *si quis excommunicationem opponit, speciem illius, & nomen excommunicatoris exprimat, quam intra octo dierum spatium probare* debeat *apertissimis documentis*, & *si non probaverit, Judex in causa procedere non omittat, reum in expensas, quas actor ob hoc* diebus illis se fecisse probaverit, *præhabita taxatione, condemnans.*

Si contingat post lapsum octo dierum, & non probatam objectam excommunicationem, *de eadem vel alia excipiatur iterum, & probetur, Actor* quidem *in sequentibus excludetur* ab agendo, *donec meruerit gratiam absolutionis obtinere*, iis nihilominus, *quæ præcesserunt, in robore* suo duraturis, poteritque Actor, habita absolutione, reassumere processum in illo statu, in quo erat tempore, quo reus admissus fuit ad probandum excommunicationem, uti hic notat Glossographus.

Si autem nec secundo objecta excommunicatio probata fuerit, tertio objici vetatur, præterquam si excommunicatio *nova* emerserit, vel evidens & prompta probatio supervenerit de antiqua, id est, si *antiqua* excommunicatio de *novo* nunc demum venerit ad notitiam rei: quod Judici probari debebit.

Si autem sententia jam lata, excommunicatio objiciatur & probetur, executio sententiæ differtur, sed *sententia, quæ præcessit, non minus robur debitum obtinebit.*

Licet autem non soleat Judex habere rationem exceptionis, nisi hæc a parte fuerit proposita, hic tamen decernitur, ut *si actor sit excommunicatus* Publice, *& hoc Judex noverit quandocumque, etsi reus non excipiat, Judex Actorem ex* suo officio *repellere non postponat.*

Hodie hæc exceptio admodum rara est præsertim hisce in partibus; eo quod hic notoria praxis habeat excommunicatum non esse vitandum, nisi per sententiam Judicis specialem contra ipsum prolatam & publicatam fue-

fuerit declaratus excommunicatus, uti latius exposui in *Jure Eccl. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *cap.* 5. alias *cap.* 4.

Interim ex hac Decretali evidens est, quod ea ætate invaluisset multiplex censurarum ac noxanter excommunicationis Juris, sive sententiæ latæ, prout has censuras invaluisse sæculo XI. & seqq. notavi in *Jure Eccl. Tom. IV.* citato *tit.* 11. *cap.* 7. alias *cap.* 6. & fusius in *Tractatu de Censuris, Tom. IX.* hujus editionis.

CAPUT I. De sententia & re judicata in 6.

Qua pœna plectendus Judex, qui contra justitiam per sordes aut favorem judicaverit.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Cum æterni 1. *de Sent. & re jud. in* 6. exhibetur Decretum sub nomine *Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi*, cujus & meminit sæpius citatus Parisiensis, quo monentur in primis Ecclesiastici Judices, ut *in causarum processibus nil vindicet odium, vel favor usurpet, timor exulet, præmium aut expectatio præmii justitiam non evertat, sed stateram gestent in manibus, lances appendant æquo libramine, ut in omnibus, quæ in causis agenda fuerint, præsertim in concipiendis sententiis & ferendis, præ oculis habeant solum Deum*.

Hinc indubie profluxit, quod hodie Judex Ecclesiasticus soleat dicere in pronuntiatione sententiæ, *solum Deum & justitiam præ oculis habendo*.

Si autem Judex Ecclesiasticus, non obstante hoc monito, *contra conscientiam & contra justitiam in gravamen partis alterius in Judicio quidquam fecerit, per gratiam vel per sordes, ab executione officii per annum* declaratur *suspensus*, & ulterius *ad æstimationem litis parti læsæ condemnandus*. Et *si*, *suspensione durante*, damnabiliter *ingesserit se divinis*, irregularitatis *laqueo se involvet secundum* Canonicas Sanctiones, ab ea *non nisi per summum Pontificem* absolvendus, *salvis aliis Constitutionibus, quæ Judicibus male judicantibus pœnas ingerunt & infligunt. Dignum est enim* (ait) *ut qui in tot præsumit offendere, pœna multiplici castigetur*.

Dubium non est, Judicem contra conscientiam per gratiam aut sordes contra justitiam judicantem, gravissime peccare, atque parti læsæ ad restitutionem teneri, nec non graves pœnas mereri: tamen quia pro integritate Judicis, tamquam personæ publicæ præsumitur, multumque difficile sit probare, ipsum *contra conscientiam per gratiam aut sordes judicasse* admodum raro Judice hisce pœnis plectuntur, sed pars, quæ se per sententiam læsam prætendit, remedio appellationis sibi consulere debet.

Neque hodie observatur rigor antiquus Juris, ut Judex, qui per *imperitiam* male judicasse arguitur, in judicio sententiam suam tueri teneatur; si tamen probaretur revera per *fraudem* aut *acceptis muneribus* iniquam protulisse sententiam, Officii sui depositione aut suspensione, aliave majore aut minore pœna pro qualitate delicti etiam hodie esset puniendus. Vide Stockmanus *Decis.* 144. & ab eo citatos, item Christinæum ad Bugnionium *de Legib. abrog. lib.* 1. *satyra* 224.

CAPUT II.

De sententia & re judicata in 6.

Sententia depositionis decreta contra Fridericum II. Imperatorem.

OBSERVATIO.

REFERTUR in *Cap.* Ad Apostolicæ 2. *de sent. & re jud. in* 6. integra pene sententia prolata ab Innocentio IV. contra Fridericum Imperatorem sub hoc titulo: *Innocentius IV. sacro* præsente *Concilio, ad memoriam sempiternam*. De quo titulo & tenore sententiæ egimus supra §. 2. Dissertationis ad hoc Concilium.

CAPUT I.

De Appellationibus in 6.

De forma appellationis ab Interlocutoria, & ejus effectu, signanter si appellatum sit ad Sedem Apostolicam.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Cordi 1. *de Appellat. in* 6. relatum Decretum adscribitur *Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi*, uti & a Matthæo Parisiensi anno 1245.

Hoc Decreto agitur de Appellationibus, sive *in judicio* sive *extra* super *interlocutoria* vel *gravamine aliquo ad Sedem Apostolicam* interpositis.

Ac primo quidem statuitur, quod hæc species appellationis debeat fieri *in scriptis*, idque sive ex intervallo, sive ex incontinenti fiat, secus quam in appellatione a *Definitiva*, ut hic notat Glossa: quia hæc ex incontinenti, Judice adhuc pro Tribunali sedenti; fieri potest *solo verbo*.

Secundo debet in ipsa appellatione ab interlocutoria exprimi *causa* appellationis, & quidem talis, quæ si vera esset, sufficiens judicaretur ad appellandum: quod rursus in appellatione a *Definitiva* non exigitur.

Præterea dicit, quod Judex *a quo* possit appellanti præfigere terminum ad prosequendum appellationem, *secundum locorum distantiam, personarum, ac negotii qualitatem*.

Post hæc *si voluerit appellatus & petierit, principalis personæ* per se, *vel per Procuratores instructos, cum mandato ad agendum, & cum rationibus & munimentis* ad causam *spectantibus accedant ad* Sedem Apostolicam *sic parati*.

Hic notat Glossographus, quod procurator missus non tantum debeat esse instructus in causa appellationis „ sed & in causa *principali*; ut, si Papæ visum „ fuerit expedire, finito appellationis articulo, vel de „ partium voluntate omisso, procedatur in negotio „ *principali*, quantum de jure poterit & debebit „.

Hic observat Glossographus, *speciale* esse in Papa, quod „ possit retinere causam *principalem*, etiamsi di„ ctum sit, *bene judicatum* & *male* appellatum: immo „ sine appellatione possit Papa inhibere Judicibus, ut „ non se intromittant amplius in causa: sed ipsam „ causam una cum partibus remittant ad Papam „. Hæc secus in Archiepiscopo obtinere dicit. Hic enim non potest omisso articulo, de causa principali cognoscere etiam de consensu partium: teneturque causam principalem ad Judicem *a quo* remittere, si dictum sit: *bene judicatum, male appellatum*.

Cum moribus nostris non remittantur partes ad Sedem Apostolicam, etiam in causa appellationis, sed dentur Judices *delegati* in *partibus*, quæ hic Papæ tribuuntur, hodie non observantur; sed hi Judices in partibus de solo articulo appellationis cognoscunt: & si *bene judicatum*, & male appellatum pronuntietur, remittunt causam principalem ad Judicem *a quo*.

Item certum est, hodie non perinde a sententia interlocutoria etiam ad Sedem Apostolicam posse appellari, prout eas appellationes admissas fuisse tempore editæ hujus Decretalis notavi *in Jure Eccl. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 10. *c.* 1. hujus editionis.

CAPUT II.

De Appellationibus in 6.

De termino arbitris juris in causa recusationis electis per Judicem recusatum præficiendo.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Legitima 2. *de Appellat. in* 6. habetur Decretum cum hac inscriptione, *Idem*, id est, Innocentius IV. at apud Binium, & qui ipsum secuti sunt Conciliorum Collectores numeratur inter Decreta *Concilii Lugdunensis*; eoque statuitur, quod si *causa suspicionis contra Judicem assignata sit*; commissa *arbitris a partibus secundum formam Juris electis*, ne ob allegatam suspicionis causam negotium principale nimium retardaretur, *ipsis arbitris per Judicem competens terminus præfigatur, intra quem* ipsi arbitri *in idem conveniant, vel tertium concorditer advocent, cum quo ambo, vel alter ipsorum, ejusdem suspicionis negotium terminare procurent. Alioquin Judex ex tunc in* Principali *negotio procedere non omittat*.

CAPUT I.

De Homicidio in 6.

De pœna homicidii maxime per assassinos *commissi*.

OBSERVATIO.

IN *Cap.* Pro humani 1. *de Homicidio in* 6. habemus Decretum sub nomine *Innocentii IV. in Concilio generali Lugdunensi*; quod nec a Matthæo Parisiensi, aut alio Scriptore refertur. Agitur autem contra certum genus homicidarum, qui *assassini* dicebantur.

Dicitur enim, tempore hujus Pontificis fuisse quoddam genus *Persarum*, qui cum impietatis essent Mahometicæ conjurarent in necem Christianorum, se consecuturos vitam æternam sibi persuadentes, si quempiam Christianum interfecissent, ideoque proditorie se Christianis inserebant, eosque occidebant, neque ob id scelus, sua sententia ob præclarum & meritorium, mori tristabantur, sed e contra gaudebant.

Dicebantur autem *Assassini* vel etiam *Arsacidæ*, eo quod Princeps factionis istius ab ipsis vocaretur *Arsacidas*.

Cum autem hoc detestabili hominum genere nonnunquam & ipsi Christiani uterentur, ut se de inimicis suis vindicarent, præsenti Decreto statuit Innocentius IV. *sacri approbatione Concilii, ut quævis Ecclesiastica sæcularisve persona quempiam Christianorum per prædictos assassinos interfici fecerit, vel etiam mandaverit (quamquam mors ex hoc forsan non sequatur) aut eos receptaverit, vel*

vel defenderit seu occultaverit, excommunicationis & depositionis a Dignitate, honore, Ordine, Officio & Beneficio incurrat sententias ipso facto. & illa libere aliis per illos (ad quos collatio pertinet) conferantur.

Præterea decernitur, quod *sit etiam cum suis bonis mundanis omnibus tamquam Christianæ religionis æmulus a toto populo Christiano perpetuo diffidatus.* Quin & additur, quod *postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem scelus tam execrabile commisisse, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis seu diffidationis adversus eum sententia requiratur.* Hæc omnia specialiter contra hoc genus homicidii ob singularem ejus malitiam constituta esse notant hic passim Interpretes, *ut metus pœnæ, meta hujusmodi præsumptionis existat*, ait Decretalis.

Quamvis primitus jam supra descripti solum dicti fuerit *assassini*, tandem communi usu invaluit; ut horum exemplo, generaliter dicantur *assassini*, qui pecunia aliave re pretio æstimabili accepta, sive fideles hi fuerint, sive infideles, *proditorie* Christianos occidunt, vel occidi mandant; quod & Covarruvias observat *Lib. 2. Var. Resolut. cap. 20. num. 9. & 10.* qui tamen verisimilius putat pœnas hoc Canone statutas non posse ad similes assassinos extendi; sed restringendas ad illos, qui opera aliorum *Infidelium*, qui proprie *assassini* dicuntur, utuntur, maxime ob verba sequentia Decretalis, præsertim *cum nonnulli Magnates taliter perimi formidantes, coacti fuerint securitatem ab eorumdem Assassinorum Domino impetrare, sicque ab eo, non absque Christianæ Dignitatis opprobrio, redimere quodammodo vitam suam.* E quibus apparere putat, Pontificem præcipue attendisse, quod homicidia illa attentarentur opera *Infidelium*; quamvis fateatur, contraria opinionem esse omnium passim Doctorum & communiter receptam, quam & praxis recepisse videtur; nec immerito: cum crimen hoc a quocumque admissum similibus pœnis coercendum merito veniat.

CAPUT I. de Privilegiis in 6.

Moderatio exemptionum Clericorum tam Sæcularium quam Regularium.

OBSERVATIO.

IN *Cap. Volentes 1. de Privilegiis in 6.* extat Decretum sub nomine *Innocentii IV. in Concilio generali Lugdunensi*; quod nec a Matthæo Parisiensi, nec a Binio, aliove Scriptore refertur inter Decreta in hoc Concilio edita.

Canon non videtur Innocentio IV. in Conc. Lugd. adscribendus.

Nihilominus Patres Tridentini secuti simpliciter auctoritatem *Sexti* Decretalium, hoc Decretum *sess. 7. cap. 14. de Reformat.* renovantes, illud habuerunt pro Constitutione *Innocentii IV. in generali Concilio Lugdunensi* edita; neque enim Patres Tridentini examinandum putarunt, utrum revera in Concilio generali Lugdunensi esset hæc Constitutio edita, cum ipsis sufficeret eam regimini Ecclesiastico esse convenientem, ideoque merito renovandam.

Et sane in quantum hoc Decreto, exemptio Clericorum Sæcularium vel Regularium restringitur, seu modificatur, eatenus favorabile & pristinæ ac puriori Ecclesiæ disciplinæ conforme esse nemo dubitabit, qui attenderit, quantopere eorum exemptio a pristina disciplina discordet, & quanta in regimine Ecclesiæ secum trahat incommoda.

In duobus autem articulis exemptio per hoc Decretum modificatur. Primo, quod quantumcumque privilegio Sedis Apostolicæ exempti gaudeant libertate, non gaudeant privilegio exemptionis, sed Ordinarius in ipsos possit suam jurisdictionem exercere, si domicilium intra aliquam Diœcesim habentes, in *eadem* delinquant, vel contrahant in loco non *exempto*, vel *res*, de qua agitur, eo in loco sit *sita*, idque etiam circa illos, *quibus, ut non nisi sub non certo judice teneantur de se conquerentibus respondere Apostolico privilegio est concessum.*

Declarat autem & ibidem Pontifex, hac modificatione, privilegium exemptionis non reddi exemptis omnino inutile; quod hic latius exponit Glossographus.

Secundo declaratur, quod Monachi, quibus a Sede Apostolica est indultum, ne interdici, excommunicari, vel suspendi a quoquam valeant, si mittantur *ad Monasteriorum suorum Prioratus Ordinariis iisdem subjectos, ut vel gerant eorum regimen, vel in eis tanquam proprii locorum ipsorum Monachi residеant, possint Ordinarii ratione eorumdem Prioratuum, sua Jurisdictione in ipsis etiam quoad præmissa* (Interdictum, suspensionem, vel excommunicationem) *quamdiu morantur in illis licite uti* (a).

(a) Ab accuratis Histor. Eccles. Scriptoribus velut somnia explodantur, quæ de Paralysi Innocentii IV. refert Thomas Cantipratensis: ait ille: *Ob rescissa FF. Prædicatorum & Minorum privilegia Innocentium divinitus percussum fuisse plaga insanabili*; sed istud figmentum merito explodunt Odericus Raynaldus *ann. Eccl. ad ann. 1254.* & Natalis Alexander *Hist. Eccles. Sæcul. 13. pag. 81. col. 2. edit. 1699. in fol.*

Hic apertissime probatur & exprimitur Regula in hac materia exemptionis multum notanda; quod Exemptus in una qualitate, aut ratione unius rei, non sit propterea exemptus in alia qualitate, vel intuitu alterius rei, quam Regulam pluribus adstruxi & exposui *in Jure Eccles. Tom. IV. parte 3. tit. 12. cap. 5.*

Exemptus in una materia, non idcirco exemptus in alia.

CAPUT I. de Pœnitentiis in 6.

Jurisdictio Archiepiscopi non extendit se ad subditos Suffraganeorum in prima instantia.

OBSERVATIO.

IN *Cap. Romana Ecclesia 1. de Pœnit. in 6.* extat Decretum adscriptum *Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi*; quod nec apud Matthæum Parisiensem, nec apud alium Scriptorem reperitur, cumque initialia ejus verba sint, *Romana Ecclesia*; atque Archiepiscopum Rhemensem concernant, verisimile est, esse fragmentum prolixæ illius Decretalis, de qua supra diximus.

De quæstoribus Archiep. Rhemensis in Diœcesibus Suffraganeorum.

In præsenti agitur de *Quæstoribus* missis ab Archiepiscopum Rhemensem per suam Provinciam, ad colligendas Fidelium *pias* subventiones in extructionem & reparationem fabricæ Rhemensis Ecclesiæ: deciditurque, quod Archiepiscopus vel ejus Officiales nequeant dare facultatem istis Quæstoribus citandi *subditos Suffraganeorum* coram Archiepiscopo, *sive ejus Officialibus, quos iidem Quæstores sibi resistere, aut nolle parere dixerit*; sed duntaxat *charitate* monere; eo quod Archiepiscopus Jurisdictionem non habeat in subditos suorum Suffraganeorum in prima instantia, sed tantum in Causa Appellationis. Cæterum de Quæstoribus, atque de ipsorum totali abolitione ob varios & enormes eorum abusus, per Synodum Tridentinam, vide dicta in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 7. cap. 4.* de restrictione potestatis elargiendi Indulgentias facta, per Concilium Lateranense sub Innocentio III. cujus hic fit mentio.

CAPUT I.

De Sententia Excommunicationis in 6.

De Modo & Cautela in ferendis Censuris servandis.

OBSERVATIO.

IN Cap. *Cum Medicinalis 1. de Sentent. excommunic. in 6.* extat Decretum sub nomine *Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi*, quod & a Matthæo Parisiensi, aliisque exhibetur, agitque contra Prælatos, qui subditos suos vexabant, in eos sine justa causa passim Censuras Ecclesiasticas evibrando.

In primis monetur *Judex Ecclesiasticus*, ut *caute provideat, ut in ea ferenda ostendat se prosequi quod corrigentis fuerit & medentis; quod scilicet medicinalis sit excommunicatio, non mortalis, disciplinans, non eradicans.* „ Ideo si Judex Ecclesiasticus (ait hic Glossa) „ videat subditum suum non curare de Excommunicatione, & sic videt, excommunicationem non proficere, non debet bonus Judex illum excommunicare sana conscientia: sed debet in eum exercere „ aliam pœnam, scilicet captionem personæ, & pignorationem bonorum: nam Judex debet incontumacem exercere pœnam, quam viderit magis timeri „.

Si tamen crimen esse valde enorme, publicum, & in scandalum multorum, posset subinde & excommunicationi puniri, licet non in profectum excommunicati, saltem in exemplum aliorum, & reparationem scandali.

Ut ergo Judices majore cum moderatione in ferendis Ecclesiasticis Censuris procedant; statuitur primo, ut *in scriptis* Censuram illam Judex *proferat*, & *causam* Censuræ *expresse conscribat, propter quam* Censura *proferatur*; id est, causam specificam & individuam, ob quam excommunicatio, interdictum, vel suspensio fertur: „ & non sufficit dicere, talem Titium ex „ causis rationabilibus in his scriptis excomunicamus: ut hic monet Glossographus.

Secundo vult, ut *exemplum hujusmodi Scripturæ*, qua sententia cum expressione causæ continetur, *teneatur Excommunicato tradere intra mensem* si nimirum Judex *fuerit requisitus*.

Utque innodatus censura queat probare se copiam seu exemplum sententiæ requisivisse, fieri vult *super hac requisitione publicum instrumentum, vel Litteras testimoniales confici sigillo authentico consignatas.*

Pro efficaciore Decreti executione insuper statuit, ut si Judex hujus *Constitutionis temerarius extiterit violator, per mensem unum ab ingressu Ecclesiæ, & divinis Officiis noverit se suspensum.*

Ulterius, ut superior, *ad quem* innodatus censura recurrerit, sententiam ipsam *sine difficultate* relaxet. Hoc est, inquit hic Hostiensis „ sine mora, sive satisdatione, sine causæ cognitione, & sine aliquo excommunicati gravamine: cum evidenter appareat contra

hanc

„ hanc Constitutionem latam fuisse „. Licet forsan justa causa subsuisset.

Vult etiam superior *latorem* sententiæ, *excommunicato*, interdicto, vel suspenso *ad expensas, & omne interesse condemnet, & aliis puniat animadversione condigna; ut, pœna docente* (inquit) *discant Judices, quam grave sit excommunicationum* (idem est, de Interdicto & Suspensione) *sententias sine maturitate debita fulminare*.

Denique monet *Prælatos & Judices*, caveant incurrere hanc suspensionem; *quoniam si contingeret eos sic suspensos divina Officia exequi sicut prius, Irregularitatem non effugient, juxta Canonicas Sanctiones: super qua non nisi per Summum Pontificem poterit dispensari*. Declarat autem paulo superius: *Et hæc eadem in Suspensionis & Interdicti sententiis volumus observari*.

CAPUT II.

De Sententia Excommunicationis in 6.

De Absolutione ab excommunicatione ad cautelam.

OBSERVATIO.

IN *cap. Solet* 2. *de Sent. Excomm. in* 6. extat Decretum sub nomine ejusdem in eodem, hoc est Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi, quod & Matthæus Parisiensis citat, agiturque in eo de *absolutione excommunicationis ad cautelam*: quæ ita dicitur, *ad majorem* cautelam, seu cautionem excommunicati, vel eorum, qui cum ipso sunt communicaturi, ut *tutiori* loco sit ipsius aliorumque conscientia, si forte sententia teneret, aut ligaret, quam ipse tamen nullam esse credit & asserit.

Unde petens hanc absolutionem, non fatetur se valide excommunicatum; sed tantum se velle in omnem eventum sibi *tutius*, & ad majorem cautelam consulere.

Declarat autem, hanc absolutionem ad *cautelam* non esse negandam excommunicato petenti, & *Sententiam excommunicationis* dicenti *esse nullam*; tametsi *Excommunicator, vel adversarius se opponat: nisi eum excommunicatum pro manifesta dicat offensa*.

In hoc autem *casu*, vult opponenti præfigi terminum *octo dierum*, intra quem probet, excommunicatum pro *manifesta offensa*, ut *si* intra illum terminum id *probaverit*, non absolvatur excommunicatus, *nisi prius sufficiens præstetur emenda*.

Quod si non probaverit offensam esse *manifestam*, sed tamen *dubia* remaneat, tunc detur absolutio ad *cautelam*; dummodo ab excommunicato *præstetur competens cautio, de parendo juri*, casu quo fuerit repertum, excommunicationem *juste* & *rite* latam fuisse: uti exponit Joannes Tournet in suo *Tractatu de Absolutione ad catelam cap.* 7. qui inter opera Francisci Florentis anno 1679. Parisiis reimpressus fuit.

Declaratur præterea, quod si excommunicatus appellaverit, atque offerat se probaturum excommunicationem fuisse latam *post appellationem*, vel *intolerabilem errorem in sententiam fuisse patenter expressum, pendente probationis articulo, in cæteris, quæ ut actor in Judiciis attentaverit, interim evitetur, extra judicium vero, in Officiis, postulationibus, & electionibus, ac aliis legitimis actibus, nihilominus admittatur*.

Observat autem hic Glossographus, quod non statim fit *efficax* admissio: „ sed postea in processu apparebit. „ Nam si appareat postmodum, per eum legittime ap„ pellatum, apparebit ipsum bene admissum; sin au„ tem, apparebit tunc illum excommunicatum, & sic „ non valere vocem ejus „.

De hac specie excommunicationis, ejus initiis, & progressu, latius agitur *Tom. IX.* hujus editionis, in Tractatu *de Censuris cap.* 11. §. 3.

CAPUT III.

De Sententia Excommunicationis in 6.

Excommunicatio major non facile ferenda in Communicantes cum excommunicato.

OBSERVATIO.

IN *Cap. Statuimus* 3. *eod. in* 6. refertur Decretum sub eadem inscriptione expressa his verbis: *Idem in eodem*, quod tamen apud Matthæum Parisiensem non reperitur, vetaturque judicibus Ecclesiasticis, ne Sententiam excommunicationis *majoris* ferant in *participantes cum excommunicatis*; puta *in locutione*, similibusque, *quibus ligatur participans excommunicatione minori ante canonicam monitionem*, aliterque lata excommunicatio declaratur nulla, *salvis* (ait) *Constitutionibus contra illos legitime promulgatis, qui in crimine præsumunt participare damnato*.

Cum Excommunicatio *minor* hodie non sit in usu (uti notavi in *Jure Eccl. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 11. *cap.* 5. alias *cap.* 4.) etiam nullus est pene usus hujus Decretalis.

CAPUT IV.

De Sententia Excommunicationis in 6.

Prælati non incurrunt interdictum vel Suspensionem nisi in Sententia expressi.

OBSERVATIO.

SUb hac rursus inscriptione *Idem in eodem* refertur in *Cap. Quia periculosum* 4. *eod. in* 6. Decretum, quod desideratur quoque apud Matthæum Parisiensem; eoque statuitur, *ut Episcopi, & alii Superiores Prælati*, nullius Constitutionis occasione, Sententiæ sive Mandati, Interdicti vel Suspensionis *incurrant Sententiam ullatenus ipso jure: nisi in ipsis de Episcopis expressa mentio habeatur*.

Rationem præmisit, *quia periculosum est Episcopis, & eorum Superioribus propter executionem Pontificalis Officii, quod frequenter incumbit*, hujusmodi *Sententiam incurrant ipso facto*.

Hinc concludit Glossographus, quod per hanc Decretalem, Papa voluerit non tam Episcopis quam subditis providere: eo quod subditis subtraherentur, quæ Officii sunt Pontificalis.

CAPUT V.

De Sententia Excommunicationis in 6.

Contra nonnullos prætensos abusus in ferenda Excommunicatione per Archiepiscopum Rhemensem, ejusque Officiales, vel Archidiaconos, qui committi dicebantur.

OBSERVATIO.

IN *cap. Romana Ecclesia* 5. *eod. in* 6. rursus extat fragmentum Decretalis, quæ incipit *Romana Ecclesia*, in eoque iterum agitur de Archiepiscopo Rhemensi, ejusque Officialibus, & Archidiaconis, referturque sub hac simplici Epigraphe, *Idem*, id est, Innocentius IV. at in margine notatur, *alias ita: In eodem: alias ita: Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi*, quæ coincidit cum præcedenti. Hoc etiam, uti reliqua hujus Decretalis fragmenta sub eadem inscriptione, vel solo nomine Innocentii IV. in *Sextum* Decretalium relata, deest apud Matthæum Parisiensem.

In hac Decretali interdicitur Archiepiscopo Rhemensi, ne relaxet *Sententias latas* ab Archidiaconis vel Officialibus, aliisque *Jurisdictionem habentibus Suffraganeorum Rhemensis Ecclesiæ: salva* tamen *contraria consuetudine, si quam* dictus Archiepiscopus, vel ejus Officiales *habeant*.

Hoc autem intelligi debet in prima instantia, sive extra casum appellationis, quia in prima instantia Archiepiscopus de jure non habet jurisdictionem in subditos suorum Suffraganeorum.

Eodem fundamento declaratur, quod Sententiæ Excommunicationum *generaliter promulgatæ, subjectos ejusdem Jurisdictioni Archiepiscopi tantum ligent*.

Ad hæc monentur Archiepiscopus, ejusque Officiales, *ne pro offensis præteritis vel præsentibus excommunicationum Sententias absque competenti monitione præmissa promulgent; & si contra præsumpserint, injustas noverit esse illas*.

Præterea ipsis injungitur, ut *caveant profuturis culpis* similes Sententias in aliquos promulgare sive specialiter sive generaliter, nisi causa *rationabilis* subsit, *quam in ipsis Sententiis exprimant*.

Denique vetat Sententiam *Excommunicationis in Universitatem vel Collegium proferri; cum nonnunquam contingeret innoxios hujusmodi Sententia irretiri: sed in illos duntaxat de Collegio vel Universitate, quos culpabiles esse constiterit, promulgetur*.

CAPUT VI.

De Sententia Excommunicationis in 6.

De Sententia Excommunicationis usurpantium bona aut jura temporalia Prælatorum.

OBSERVATIO.

IN *Cap. Dilecto filio* 6. *eodem in* 6. aliud Decretum extat sub hac inscriptione, *Idem in eodem*, id est, Innocentius IV. in Concilio Lugdunensi; sed nec a Matthæo Parisiensi, nec ab alio Scriptore inter Decreta hujus Concilii numeratur, neque numerari posse evincit inscriptio *Dilecto filio Decano Aurelianensi*. Hæc enim probat, esse particularem Decretalem huic *Decano* destinatam: dicitque Hostiensis hic, quod hæc „ Decretalis dirigeretur cuidam Fratri Minori & „ Pœnitentiario Papæ, qui Legatus erat in illis par„ tibus, & vocabatur Joannes Lemovicensis, qui „ super hoc Papam consuluerat, an Decano liceret utro-

„ utroque gladio ; scilicet materiali & spirituali se „ tueri „.

Quin & hic duntaxat referri fragmentum prolixioris Decretalis, probat particula *& infra* post verba inscriptionis posita, qua indicatur aliqua esse omissa: quod & evidenter probat verbum *praeterea* immediate subjectum.

Interim hoc fragmento respondetur, quod Decanus possit uti utroque gladio ad defendendum jura sua etiam temporalia, quae Ballivus invadebat utendo nimirum gladio suo spirituali, cum defensio ipsi temporalis non adest: *Liceat utique* (ait) *ipsi Decano proprio sibimet subvenire subsidio, & suammet temporalem injuriam sua propria spirituali defensione tueri: sicque utrumque quodam modo gladium & temporalem & Ecclesiasticum*; *alterum videlicet altero adjuvare*: *maxime quia hi duo gladii consueverunt, exigente necessitate, sibi ad invicem suffragari, & in juvamen alterius subventione mutua frequentius exerceri.*

Cum pro debito aut injuria temporali ad excommunicationes aut censuras non sit veniendum, quamdiu aliud medium suppetit, uti declarat Synodus Trid. *sess. 25. cap. 3. de Reformat.* hodie praesertim hisce in partibus, rarissimus est usus censurarum pro reparatione alicujus injuriae aut violentiae in temporalibus; neque facile pro similibus censurae latae admitterentur; cum non desint media alia suaviora, quibus reparatio similis injuriae aut violentiae haberi queat (*a*).

DISSERTATIO HISTORICA
In Concilium Lugdunense II. sub Gregorio X.

§. I.

De Indictione Concilii, & causis Indictionis.

Indictio Concilii anno 1271. in; annum 1274. GREGORIUS X. anno 1271. Kalendis Septembris ad Pontificatum assumptus, primo sui Pontificatus anno nondum elapso, Concilium genetale indixit, inchoandum demum Kalendis Maji 1274.

Trina praecipue de causa Concilium indictum fuit. 1. pro unione Graecorum. Primo pro unione populi *Graecorum*, qui a Sedis Apostolicae devotione & obedientia se subtraxerat.

2. Pro subsidio Terrae Sanctae. Secundo pro subsidio *Terrae sanctae* „ quae per nefandissimos Saracenos sic audacter invaditur, sic secura „ occupatur audacia; sic vastatur intrepide, sic in „ eisdem partibus Christianus populus inmaniter trucidatur, quasi non sit illis adjutor, nec sit qui misereri possit ipsorum „.

Ut autem subsidium hoc tempore celebrandi Concilii esset paratum, dicit se „ deputaturum interim aliquos „ viros tanto Ministerio competentes ad praedicandum „ in Terrae praefatae suffragium, salutiferum Verbum „ *Crucis*: per quod corda Principum, Praelatorum, caeterorumque Fidelium inducantur ad subsidium ejusdem „ Terrae, prout ejusdem extrema necessitas exposcit, „ impendendum „.

3. Pro morum reformatione. Tertio pro reformatione morum: „ nam (uti in „ Epistola indictionis loquitur Pontifex) inimicus ho„ mo tanta invenitur in agro Ecclesiae superseminasse „ vitiorum zizania, & errorum, ut ea deflere magis „ liceat, quam narrare; idemque ager quotidie potius „ arescere videatur ad ignem, quam albescere inveniatur ad messem „.

„ Et quia (pergit Pontifex) salubre in his adhiberi „ remedium, interest generaliter omnium, nos cum „ Fratribus nostris, aliisque viris prudentibus, exacto „ & frequenti Tractatu praehabito, prout tantae necessitatis ratio exigebat; de ipsorum consilio generale „ Concilium, sicut imitatione digna SS. Patrum consuetudo laudabilis, longaeque observationis exemplum nos instruit, opportuno tempore decrevimus „ congregandum „.

Lugduni celebratum. In his litteris Indictionis locus celebrationis Concilii expressus non erat; „ quem, licet ad praesens subticeamus ex causa (ait Pontifex) competenti tamen „ tempore vobis curabimus intimare „.

Quo praecise tempore locus habendi Concilii intimatus fuerit non invenio; at civitatem Lugdunensem in Gallia ante Quadragesimam anni 1273. designatam fuisse pro celebrando hoc generali Concilio insinuat Guillelmus De Nangis in Gestis Philippi Franciae Regis ad annum 1273. scribens. „ Eodem anno venit Papa Gregorius circa quadragesimam apud *Lugdunum* Galliae, „ celebraturus ibidem Concilium generale „.

Hoc & constat, apud Lugdunum anno sequenti, scilicet 1273. sub initium Maji celebratum fuisse hoc Concilium: adeoque & Pontificem plusquam anno integro diem Concilii ibidem praevenisse.

Numerus Praelatorum. De numero Praelatorum, qui huic Concilio interfuerunt, scribit citatus De Nangis: „ Numerus vero „ Praelatorum, qui ad hoc Concilium interfuerunt, „ quingenti Episcopi, sexaginta Abbates, & alii Prae„ lati circa mille „. Adfuisse etiam Patriarchas Constantinopolitanum & Antiochenum, nec non Oratores Regum Franciae, Germaniae, Angliae, & Siciliae, testantur Scriptores coaevi; quin & sub initium Concilii adfuit & Jacobus Rex Arragoniae: ut non immerito Matthaeus Westmonasteriensis ad annum 1274. scribat: „ sub Gregorio Papa X. apud Lugdunum fuit Conci„ lium *maximum* celebratum, quod a Kalendis Maji „ usque ad 16. Kalendas Augusti duravit „.

Inter Concilia generalia habetur a Patribus Constantiensibus. Concilium hoc inter Concilia *generalia* numeravit Concilium Constantiense *sess.* 19. in professione fidei, quam deinceps quilibet in Romanum Pontificem eligendus edere deberet, antequam sua publicetur electio.

Cum enim expresse agatur de confirmanda fide in Conciliis ibidem nominatim enumeratis proposita, consequens apparet, de hoc *Concilio Lugdunensi* locutum esse Concilium Constantiense: quandoquidem in nullo Concilio Lugdunensi, nisi in hoc praesenti, de fide actum, aut definitio fidei edita fuerit.

§. II.

Enarratio Sessionum hujus Concilii & in illis Actorum.

PRIMA Sessio habita fuit 7. Maji 1274. in Ecclesia sancti Joannis primaria Lugdunensis Civitatis, praesedit ipse Pontifex Gregorius X. in eoque, praemissa solita Spiritus Sancti invocatione, & consuetis precibus, ac ritibus (qui latius referuntur tomo 11. Concil. general. *col.* 956.) ad Patres discursum habuit, quo tres supra memoratas causas indicti Concilii Patribus exposuit; atque Sessionem secundam die 18. ejusdem mensis habendam declaravit. Sessio 1.

Statuta die 18. Maji celebrata fuit Sessio secunda. In hac Sessione latas esse *Constitutiones pro zelo fidei*, asserit auctor tractatus sub hoc titulo; *Brevis nota eorum, quae in hoc Concilio* acta sunt: extatque citato tomo 11. Concil. general. *col.* 955. Sessio 2.

Quae fuerint hae Constitutiones non exprimitur. Unica apparet in hoc Concilio edita Constitutio fidem spectans relata in *cap. 1. de summa Trinit. in VI.* at eam editam fuisse ante adventum Oratorum Imperatoris Graecorum, qui demum post absolutam hanc Sessionem advenerunt, non est verisimile: unde Odoricus Raynaldus ad annum 1274. agens de hac Sessione dicit simpliciter, *lectas nonnullas Constitutiones*.

Constat, quod in hac Sessione *licentiati* seu dimissi sint *Procuratores Capitulorum, ac Abbates & Priores non Mitrati, exceptis illis, qui fuerunt nominatim ad Concilium evocati, licentiati quoque sint omnes alii inferiores Praelati Mitrati*. Ita legitur in citata *Brevi nota* hujus Concilii.

Hic observare licebit, quantum jam tum invaluisset usus *Mitrae*, quem saeculo XII. Abbates ambire, & a Sede Apostolica impetrare coepere, vehementer tum obmurmurantibus S. Bernardo, aliisque viris sanctissimis: uti notavi in *Jure Eccles. Tom. V. part. 1. tit. 31. c. 6.* Quandonam Mitra apud Abbates invaluerit?

Insuper ex relatis verbis elucet, tempore hujus Concilii creditum fuisse, usum *Mitrae* aliquid dignitatibus vel majoris auctoritatis Abbatibus & Prioribus conciliare, quandoquidem usum ejus habentes prae caeteris Concilio interesse sinerentur.

Indicta est dein tertia Sessio habenda die 28. Maji feria secunda post Pentecosten, sed prorogata fuit usque ad septimam Junii. Sessio 3.

Hoc temporis intervallo discussae & a Pontifice propositae nonnullae Constitutiones morum disciplinam spectantes; quae & in tertia Sessione celebrata die septima Junii lectae & probatae fuere; extantque in *Sexto* Decretalium, ad quas breves *Observationes* infra dabimus.

In hac Sessione licentia data fuit a Pontifice Praelatis, quod possent exire Lugduno, & elongare se usque ad sex leucas.

Dies habendae futurae Sessioni designata non fuit propter dubium adventum Graecorum seu Oratorum Michaelis Paleologi Imperatoris Graecorum, qui in dies expectabantur: ut tandem auctoritate hujus Concilii optatum & inchoatum unionis Graecorum cum Romana Ecclesia negotium compleretur. Adventus Graecorum.

Tan-

(*a*) Integrum excommunicationis negotium consummare liceat privilegio, quod Franciae Regibus inesse declarat Yvo Carnotensis; de eo ita loquitur De la Roche Flavin lib. 1. de Parlamentis Franciae, pag. 179. *L'Avocat du Roi Expilli allégue un témoignage de Yves de Chartres en deux de ses Epitres, savoir la 62. & la 171. que par certaines Loix & Constitutions Royales dressées de l'autorité des Evequés, si le Roi de France reçoit un Excommunié à sa conversation familiere, ou le fait manger à sa Table; par cette grace il est tenu comme absous, & peut être reçu à la Communion avec les autres Chrétiens.*

Tandem 24. ejusdem mensis Junii Oratores Imperatoris Græcorum advenerunt, atque cum magna pompa benignissime a Pontifice, præsentibus Cardinalibus, multisque Prælatis, recepti & ad pacis osculum admissi fuerunt.

Dein præsentarunt Litteras Imperatoris auro bullatas, inscriptas Pontifici sub hoc titulo: *Sanctissimo & Beatissimo primo & summo Pontifici Sedis Apostolicæ venerabili Papæ, & communi Patri omnium Christianorum, & venerabili Patri Imperii nostri D. Gregorio*. Reddiderunt & Litteras Prælatorum Græciæ ad Pontificem sub hoc titulo: *Sanctissimo, Reverendissimo, & Beatissimo Papæ antiquo Romanorum, Domino Gregorio, Magno Pontifici excellentissimæ Apostolicæ Sedis, & venerabilissimo Domino & Patri nostræ humanitatis*.

Una in præsentia Papæ asseruerunt, quod venirent ad omnimodam obedientiam Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & ad recognitionem Fidei, quam Ecclesia tenet, conformiter ad Litteras Imperatoris & Prælatorum Græcorum.

Die 28. ejusdem mensis Papa celebravit Missam, præsentibus Cardinalibus & Prælatis, qui ad Concilium fuerant convocati.

Lectæ Litteræ Prælatorum Græciæ, & Michaelis Paleologi. In hoc consessu lectæ fuere prædictæ litteræ; lecta est Epistola Imperatoris in *Græco* & *Latino*, uti & in utroque idiomate cantatum Evangelium, idque & per Diaconum Græcorum in habitu, quo Græci uti solent. Cantato Evangelio, S. Bonaventura, qui Concilio aderat, & in eo Cardinalis & Episcopus Albanensis renuntiatus est, sermonem habuit.

Symbolum latine ac græce decantatum cum particula Filioque. Hoc finito, cantatum fuit primum latine, deinde græce Symbolum cum articulo Processionis Spiritus Sancti *ex Patre* Filioque, qui ter fuit decantatus.

Adventus Tartarorum. Circa idem tempus venerunt Lugdunum Nuntii Regis Tartarorum; accesserunteque die quarta Julii, ad Papam a quo benigne, præsentibus Cardinalibus multisque Prælatis, excepti fuere: de quorum adventu agens Matthæus Westmonasteriensis monet: *Hi non pro fide, sed ut confœderationem haberent cum Christianis* (contra Turcas) *venerunt*.

Sessio 4. de unione Græcorum. Postea indicta fuit in eodem consessu futura Sessio Concilii in diem sextam mensis Julii.

Assignata die, Sessio quarta solemnis habita est: in qua a latere dextro Papæ post Cardinales sederunt Nuntii Imperatoris Græcorum; & postquam Pontifex exposuit causas indicti Concilii; atque inter cætera, qualiter contra opinionem quasi omnium, Græci libere venirent ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, profitendo fidem, & recognoscendo primatum ipsius nihilque temporale petendo: tunc mandavit legi Litteras Imperatoris, item multorum Prælatorum, & Litteras filii ipsius Imperatoris: quæ tres erant *bullatæ Bulla aurea* translatæ in Litteras latinas.

His lectis, unus Nuntiorum ex mandato Imperatoris quod dicebat se habere, juravit *in animam ipsius Imperatoris*; & professus est publice fidem Romanæ Ecclesiæ, quæ lecta fuerat in Concilio; eamque tenere dictum Imperatorem & Imperium, & eam perpetuo servaturos, de quo latius §. sequenti, ubi de negotio unionis ex professo agemus.

Te Deum laudamus. Post cantatum, Papa intonante, *Te Deum laudamus*, recitatisque aliquibus precibus, & brevi adhortatione Papæ ad Concilium, super tanto gaudio, rursus cantatum fuit, Papa inchoante, *Symbolum* latine: quo completo, Patriarcha Græcorum incepit similiter *Credo in unum Deum*, quod Græce totum decantatum fuit, dicendo publice & solemniter, *Qui a Patre Filioque procedit*, cantando eum articulum *bis*.

Sessio 5. His actis, jussit Papa Concilio prælegi litteras Regis Tartarorum, indictaque est Sessio quinta in diem nonam ejusdem mensis.

Quædam dissensio inter Papam & Cardinales. Verum dum septima, id est, altera die post celebratam Sessionem quartam, Papa ostendisset Cardinalibus Constitutionem, quam fecerat super electione Romani Pontificis, dissensio magna exorta est inter Papam & Cardinales ipsosque Concilii Prælatos: multaque sollicitatione opus fuit, ut Prælatorum consensus super hac Constitutione haberetur, de quo latius infra in *Observationibus* ad hanc Constitutionem relatam in *Sexto* Decretalium, sub titulo *de Electione*. Interim hæc dissensio causa fuit prorogandi hanc Sessionem in decimam sextam dicti mensis Julii.

Baptizantur Nuntii Regis Tartarorum. Sub initium hujus Sessionis quintæ, „ antequam Papa intraret Ecclesiam, Ostiensis Episcopus, præsentibus omnibus Prælatis baptizavit unum ex Nuntiis Regis Tartarorum cum duobus sociis: quibus D. Papa fecit fieri vestes de Scarlato more Latinorum. „

Hujus Baptismi meminit Matthæus Westmonasteriensis ad annum 1274. scribens: „ Hos Tartaros Papa benigne suscipiens, donis & honoribus ampliavit, & ad petitionem ipsorum, *non baptizatos, fecit honorifice baptizari*.

In hac insuper Sessione plures Constitutiones lectæ & probatæ fuerunt, quas infra indicabimus, & *Observationibus* additis elucidabimus.

Obitus S. Bonaventuræ. Exposuit præterea Pontifex: „ quomodo Ecclesia Dei inæstimabile damnum perpessa fuerit ex obitu Fratris *Bonaventuræ* Albanensis Episcopi: & mandavit *omnibus* Prælatis, & *omnibus* Presbyteris per *totum mundum*, ut quilibet eorum *unam Missam* deberet cantare pro *anima ipsius*, & aliam pro animabus omnium aliorum, qui mortui sunt adveniendo, stando, seu redeundo ad Concilia, sive ad Concilium. „

Crediderat Pontifex, hac Sessione Concilio finem imponere; sed ob Tartarorum solemne Baptisma, & prolixam plurium Constitutionum *Lectionem*, hora tarda erat, ideoque Sessionem continuavit in diem sequentem.

In hoc consessu diei sequentis scilicet 17. Julii, Papa incontinenti Ecclesiam intravit, & omnibus Pontificalibus indutus, ascendit in pulpitum, & lectæ sunt duæ Constitutiones, quas infra indicabimus & elucidabimus.

De Reformatione morum. His absolutis, Papa suum sermonem dirigens ad Concilium, vehementer invectus est in Prælatos malæ vitæ & conversationis; qui si se corrigerent, „ non erat necesse (ait) condere aliquas Constitutiones super Reformatione eorum: alioquin dixit se *dure acturum* super Reformatione morum. „

Dixit insuper *se cito, Deo dante, super Ordinatione Ecclesiarum Parochialium, ne fraudentur Rectorum suorum præsentia, & viri idonei ponantur in eis, & super aliis, apponere remedia opportuna: quod* (*ait*) *usque in ipso Concilio fieri non potuit, propter multorum negotiorum occupationem*. His dictis, ac consuetis recitatis precibus, dissolutum est Concilium.

§. III.

De Unione Græcorum cum Ecclesia Romana.

Origo Schismatis. NOTUM est, diuturnum illud ac deplorandum schisma inter Ecclesiam Orientalem & Romanam sive Latinam originem suam habuisse sub medium sæculi IX. ejusque præcipuum Auctorem Promotoremque fuisse famosum illum Photium, qui Patriarchatum Constantinopolitanum, extruso ac depulso S. Ignatio ejusdem Sedis Patriarcha, invaserat.

Nemini quoque ignotum est, sæpius pro extinctione hujus schismatis, atque utriusque Ecclesiæ unione allaboratum fuisse, atque pro tempore saltem, præsertim opera Basilii Imperatoris & Concilii VIII. Œcumenici, quasi extinctum, seu saltem sopitum fuisse; at rursus post annos aliquot recruduisse.

Ut autem intelligatur, quæ fuerit occasio unionis, quæ in hoc Concilio quasi conclusa videbatur præmittenda sunt, quæ sequuntur.

Anno 1195. Imperator Græcorum Isacius Angelus anno nono Regni sui per proprium suum fratrem Alexium cognomento *Comnenum* e Throno dejectus fuit; atque prius oculis excæcatus una cum filio suo juniore Alexio conjectus est in carcerem.

Filius autem ejus Alexius e carcere elapsus, fugit in Germaniam ad Philippum Imperatorem sororium suum.

Hujus consilio adiit is exercitum *Cruce signatorum*, qui ad expeditionem Terræ Sanctæ jam paratus erat: suasitque ei proponere, ut priusquam transiret exercitus in *Terram Sanctam*, ipsum Patremque suum Imperio Constantinopolitano restituerent, atque Imperii Usurpatorem expellerent, una addicens, quod Imperio restitutus, conjunctis viribus, in subsidium & recuperationem *Terræ Sanctæ* progrederetur, ipsique notabilia subministraret subsidia.

Propositio Cruce-signatis placuit; atque una cum Alexio exercitum in Græciam direxerunt: & anno 1203. Constantinopolim advenerunt, urbem post octo dierum obsidionem interceperunt, fuga elapso Alexio Comneno Imperii usurpatore.

Cruce-signati Isacium Throno Constantinop. restituunt anno 1203. Mox summo totius urbis applausu libertati restitutus Isacius, & una cum filio suo Alexio Imperator proclamatus, seu Imperio denuo restitutus fuit; quemadmodum latius describitur in Gestis Innocentii III. c. 90. edit. Baluzianæ: additurque, quod proclamatus Imperator inter alia promiserit, quod *eam reverentiam præstare debeat summo Pontifici, quam Antecessores sui Imperatores Catholici Prædecessoribus suis Pontificibus pridem impendisse noscuntur, ac Ecclesiam Orientalem ad hoc idem pro viribus inclinare*.

Græcorum animi a Latinis aversi. Verum cum Imperator hic restitutis nondum videretur sufficiens, ut promissa impleret, nec Græcis, qui a Latinis multum erant aversi, eam expeditionem persuadere posset, persuasit Latinis, ut expeditionem in *Terram Sanctam* differrent in annum sequentem.

Interea, exercitu Latinorum consistente, circa portas Urbis Constantinopolitanæ, eum naturalis aversio, quæ erat inter Latinos & Græcos, frequentes contentiones excitaret inter milites, contigit, ut milites Latini per cives Constantinopolitanos aliquando repulsi & irritati partem civitatis incenderint.

Hoc factum non tantum accendit Græcorum odium adversus Latinos, sed etiam contra Isacium Imperatorem, ejusque filium Alexium, quos Latinis favere suspicabantur.

Hinc quidam Marculphus vel Marzulphus, occasionem sumpsit Imperium invadendi, qui Alexium, cui & persuaserat promissa Latinis minime exsolvere, in carcerem detrusit, ac tandem trucidari fecit; uti late refertur in Gestis Innocentii III. *cap.* 91.

At

At breve admodum Regnum ejus extitit; Latini enim videntes a Græcis sibi promissa non præstari, Constantinopolim obsederunt, eamque anno sequenti, id est, die 12. Aprilis interceperunt, eaque militum direptioni exposita, tota spoliata & direpta fuit. Graves insolentiæ & crudelitates hac occasione exercitæ fuere, multaque scelera & sacrilegia quoque in ea urbis direptione a Latinis patrata, non tantum Græci, sed & Latini Scriptores testantur, nec ea Innocentius III. in Epistola ad Marcellinum Presbyterum Cardinalem apud Constantinopolim existentem dissimulans scribit inter cætera: *Quomodo Græcorum Ecclesia, quantumcumque persecutionibus affligatur, ad unitatem Ecclesiæ & devotionem Sedis Apostolicæ revertetur, quæ in Latinis non nisi proditionis exempla, & tenebrarum opera aspexit, ut jam merito illos abhorreant plusquam canes.* In Gestis *cap.* 95.

Latini occupata urbe Constantinop. constituunt Balduinum Comitem Flandriæ Imperatorem Græcorum.

Interim, occupata Regis hac urbe, rebusque nonnihil compositis, electus fuit a Latinis in Imperatorem Græcorum Balduinus Comes Flandriæ, de qua electione extat ejusdem Balduini Epistola ad Innocentium III. in Gestis hujus Pontificis *cap.* 91. elegere quoque Latini Patriarcham Constantinop. Thomam Morosinum Venetum, juxta pacta ante urbis expugnationem inita inter Francos & Venetos, ut ex illa gente, quæ Imperatorem non haberet, Patriarcha eligeretur, quæ legere est in gestis Innocentii III. *cap.* 93.

Innocentius III. receptis Litteris Balduini proclamati Imperatoris de intercepta Constantinopoli, scripsit Balduino, nec non Episcopis, & Presbyteris in ea urbe existentibus, ut strenue allaborarent, & incumberent totis viribus reductioni Græcorum ad obedientiam Sedis Apostolicæ.

Nituntur importunius Græcos reducere ad obedientiam Sedis Apostolicæ.

Et quidem Latini obsequentes jussis Pontificis, tanta asperitate contra Græcos, qui se obedientiæ Sedis Apostolicæ subjicere, & ritus Ecclesiæ Romanæ amplecti renuebant, processere; ut Henricus Imperator Latinus, qui an. 1205. Balduino successerat, modum ponere coactus fuerit: querimoniisque Græcorum auditis, illis libertatem Sacrorum more suo celebrandorum sibi a Latinis ereptam, restituit: etiam reluctante Sedis Apostolicæ Legato. Narrat enim Georgius Acropolita *n.* 17. Græcos accessisse Henricum, eum hunc in modum interpellantes: Nos alio genere orti, aliumque habentes Pontificem, nosmetipsos Imperio tuo objicimus quoad corpus quidem, sed non quantum ad animam, reique spirituales. Ad præliandum pro te in bello obstricti sumus; sed Religionem nostram delerere nobis impossibile est. Libera ergo nos ab imminentibus malis, aut libertati redde nostratibus jungendos.

Græci perseverant in schismate cum suo Imperatore Theodoro Lascari.

Licet igitur Latini, Urbe Constantinopolitana, quin & plerisque cæteris Græcorum Imperio per Europam subjectis ditionibus potirentur, non tamen potuerunt Græcos ad unitatem Ecclesiæ, & ad obedientiam Sedis Apostolicæ adducere, non schisma plene extinguere.

Quin & suum retinebant Græci Imperatorem apud Nicænam residentem, quorum primus fuit Theodorus Lascaris, qui imperavit usque ad annum 1222. quo regnante de unione inter Græcos & Latinos actum fuisse non legitur.

Theodoro succedit Joannes Ducas 1222.

Theodoro anno 1222. successit Joannes Ducas gener Theodori, qui pluribus victoriis contra Latinos reportatis, ac locis plurimis a Latinis recuperatis, ad unionem Ecclesiarum allaborare visus est.

Gregorius IX. ad eum legationem mittit anno 1233. sed incassum.

Ipso enim regnante, missi leguntur anno 1233. a Gregorio IX. Pontifice Romano Nuntii de pace Ecclesiarum cum Germano Græcorum Patriarcha, cæterisque ejus gentis Antistibus, ipsoque Imperatore acturi.

Convenerunt primum Nicææ, ac dein Constantinopoli, quin & tandem eum in finem Synodus Nymphææ habita fuit; uti omnia latius ex Wadingo in Annalibus referuntur *Tom. XI. Concil. general. col.* 461. *& seqq.* videturque ipse Imperator Græcorum ad unionem fuisse proclivis.

Et quidem fertur proposuisse Legatis sive Apocrysiariis Sedis Apostolicæ, quod ,, sicuti Domini Sæculares inter se contendentes de rerum dominio, hinc inde aliquid sui Juris relaxant, & quisque partim cedit causæ, ut tandem optata pace fruantur, ita & hic agendum esse, videlicet ut suam de *processione Spiritus sancti* opinionem missam Latini facerent, & ex Symbolo suisque Libris expungerent verbum *Filioque*, permittentes ut Græci in controversia hac eodem modo quo prius sentirent. E regione vero Græci approbarent consecrationem Latinorum in *azymis*, neque amplius eos Hæreticos propter hoc proclamarent; ita ut in duobus punctis controversis unaquæque pars unum probaret, alterum condemnaret. Latini hanc propositionem ut *ineptam & ridiculam* exponentes, responderunt, Imperatorem scire debere ob nullum lucrum rei aut Provinciæ, quantumvis magnæ, Ecclesiam Romanam Catholicam *jota* unum aut *apicem* fundatissimæ suæ fidei mutaturam, neque ullo modo uniri posse cum Græca, nisi hæc prius, objectis & condemnatis erroribus, præcipue circa illud punctum de *processione Spiritus sancti*, omnes suos libros, in quibus doctrinam illam persuasit, aut scripserit, condemnaverit, ignique tradiderit. Quod vero attinet ad consecrationem in fermentato, Græcam Ecclesiam non propter hoc rejici aut condemnari a Latina, neque velle ab ea condemnari propter *azymum*, dum licite unaquæque in utroque consecrat pane, "

Hæc audiens Imperator animo concidit, omnem spem unionis exuens. Sciebat enim, Græcos Prælatos nunquam eo adducendos, prout & eventus probavit: nam inter se rursus habitis colloquiis, quin & Synodo eam in rem habita, amplius irritati, facta seditione & tumultu, se ab invicem separarunt, utrique in sua pertinaciter perseverantibus opinione.

Nuntii seu Apocrysiarii Sedis Apostolicæ obtenta ab Imperatore licentia discesserunt. Sed Græci miserunt post eos Nuntios suos, qui scriptum seu declarationem circa *Consecrationem in azymo* eis eriperent, cujus *originariam* detexerunt & abstulerunt: sed translationem vel exemplar Latinum non invenerunt, quod ad Pontificem detulerunt Apocrysiarii.

Vice autem declarationis circa *azymum* tradiderunt Græci Apocrysiariis Pontificis prolixam declarationem suæ fidei circa *processionem Spiritus sancti*, quæ extat *Tom. XI. Concil. general. col.* 466.

De hac declaratione dicit Wadingus supra citatus: *nullibi adeo diffuse Græcorum fundamenta pro pertinaci illa sua hæresi vidi congesta, neque in aliis eorum scriptis, quæ occurrerunt, neque in Concilio Florentino, neque apud Controversistas.*

Joanni succedit Theodorus Lascaris junior 1255. apud quem Alexander IV. unionem frustra tentat.

Anno 1255. ex morbo epileptico defuncto Joanne Duca, ipsi successit ejus filius *Theodorus Lascaris*, ad quem pro tentanda unione Alexander IV. anno 1256. misit Episcopum Urbevetanum Legati auctoritate auctum, rei cum Græcis transigendæ auctoritate instructum.

Articuli Græcis proponendi præcipue auctoritatem Sedis Apostolicæ ab ipsis recognoscendam concernebant; atque præ cæteris notandus articulus tertius. *De prærogativa appellandi ad Romanam Ecclesiam, cum sacræ personæ Ecclesiasticæ Græcorum a Superioribus suis crediderint se gravatos.*

Quartus vult dari liberum recursum ad Sedem Romanam in quæstionibus, quas inter Prælatos & alias personas Ecclesiasticas Græcas contigerit suboriri: ,, Item septimus in quæstionibus *Fidei*, si quæ fortassis emerserint, præ aliis dare sententiam, suæque voluntatis proferre judicium, quod dummodo Evangelicis & Canonicis non obviet institutis, obedienter cæteri suscipient & sequentur. "

Integrum commonitorium sive instructionem exhibet Odoricus Raynaldus ad ann. 1256. *nu.* 48. *& seqq.* notatque *nu.* 56 ex Gregorio Logothera, Legatos ab Alexandro missos, infecto *negotio* rediisse (*a*).

Michael Paleologus Constantinopoli pellit Latinos 1261.

Negotium unionis ita interruptum, rursus resumptum fuit circa annum 1261. Hoc enim anno sub Michaele Paleologo, qui anno præcedente Imperium invaserat, Constantinopolis a Græcis intercepta fuit, fugatis & expulsis Latinis, qui eam per annos 58. tenuerant.

Legationem ad Urbanum IV. mittit pro unione.

Porro Paleologus metuens, ne terribilis contra ipsum exercitus Latinorum pro recuperatione Constantinopolis præpararetur, ac signanter *Cruciata* institueretur (quemadmodum Urbanum IV. tunc Pontificem decrevisse evincunt ejus litteræ Provinciali Fratrum Minorum inscriptæ, apud Odoricum Raynaldum ad annum 1262. *n.* 34.) Nuntios cum litteris misit ad Pontificem, in iis cum magna instantia unionem Ecclesiarum se desiderare protestans, ipsam Romanam Ecclesiam pro Matre recognoscens, petens instanter, ut Legatos suos ,, homines videlicet pacis & pacificos Christi discipulos, non gaudentes in vanitate verborum, nec bono pacis mundanam sapientiam præponentes, ad suam præsentiam Pontifex mitteret. "

Nullum de Dogmatibus fidei, & consuetudinibus seu ritibus Ecclesiasticis in suis litteris Imperator sermonem faciebat: ,, nam dicebat: si in iis esset discordia, pace præmissa, præhabitaque inter Græcos & Latinos, hæc solverentur facilius, & celerius sopirentur. "

Humanissimis litteris respondit Urbanus, quas exhibet Odoricus Raynaldus ad an. 1263. Misit & ei Nuntios ex ordine Fratrum Minorum, quibus pacis & unionis conciliandæ auctoritatem summam impertivit.

Interim ipse Urbanus metuens, ne negotium hoc unionis optatum non haberet exitum, vidensque Græcos Schismaticos ob interceptam Constantinopolim, aliasque partas victorias continuo magis insolescere: totosque impetus ad delendas Latinorum reliquias convertere, admodum sollicitus fuit, ut Principes ac fidelem populum ad expeditionem aliquam contra Græcos faciendam excitaret; scriptis in eum finem variis per orbem litteris, quarum nonnullas exhibet Odoricus Raynaldus ad annum 1264. *num.* 56. *& seqq.*

Timens cruciatam expeditio-

Id intelligens Paleologus Imperator, iteratas litteras dedit anno 1264. ad Urbanum IV. Papam, quibus sum-

(*a*) Attamen refert Natalis Alexander Histor. Eccles. sect. 13. pag. 22. col. 1. edit. 1699. in fol. quod eædem Propositiones a Græcis oblatæ Innocentio IV. & Alexandro IV. ab iisdem Pontificibus approbatæ fuerint. Easdem Propositiones refert Alexander IV. *Epist.* 325.

rem, iterum scribit Romano Pontifici.

summum unionis faciendæ desiderium præfert; dicitque se anno præterito ad Romanam Ecclesiam cum litteris misisse Nicolaum Cortonensem, qui erat patria & origine gentis *Romanæ*, atque utrumque idioma Latinum & Græcum apprime callentem, quique dogmata utriusque Ecclesiæ melius, quam alii, perciperet, & in quo dissensio esset, facilius exponere posset.

Scribit ulterius, quod hunc Episcopum e sua legatione redeuntem summa cum lætitia exceperit, atque ab eodem intellexerit, ac invenerit, *Sanctam Dei Ecclesiam Romanam non alienatam* (ait) *a nobis in divinis præ fidei dogmatibus, sed ea fere nobiscum sentientem ac concantantem.*

Scribit dein, se eumdem Episcopum cum hisce litteris iterato ad Pontificem destinare, ut ex ipso intelligat sincerum ejus ac promptum animum ad uniendas & subjiciendas omnes Ecclesias Imperii sui Ecclesiæ Romanæ: rogatque, ut eumdem cum adjunctis suis Apocrysiariis seu Nuntiis celeriter ad se remittat: *qui nobis* (inquit) *plenarie vestram voluntatem & affectionem referet, & una nobiscum omnia, quæ sunt veræ fidei, reuniendæ Ecclesiæ opere infallibili valeat supercomplere.*

Urbanus IV. iteratos Nuntios mittit ad Imperatorem.

Summo gaudio litteras Paleologi, una cum Legato Imperatoris Episcopo Cortonensi excepit Urbanus; moxque eumdem cum litteris ad Imperatorem remisit, junctis duobus Apocrysiariis ex Ordine Minorum, qui optatum negotium *unionis* perficerent.

Sane magno animarum ardore *unionis* hujus negotio utrinque promoveri videbatur; multaque agitata fuere; sed omnia incassum cecidere: apparuitque desiderium hoc unionis simulatum potius quam sincerum. Paleologus enim, qui se in maxima discrimina adductum videns; negotium hoc ardentius urserat; ubi periculis se emersisse vidit, negotium in longum protraxit. Unde sub Pontificatu Urbani IV. qui hoc eodem anno 1264. mense Octobri defunctus est, nihil perfectum fuit.

§. IV.

De his, quæ in negotio Unionis Ecclesiæ Græcæ cum Latinis acta fuere sub Pontificatu Clementis IV.

Clemens IV. hortatur Paleologum pro expeditione in Terram Sanctam.

CLEMENS IV. successor Urbani non tantum Occidentis Principes ad sacrum bellum in Saracenos excitabat, sed etiam datis litteris ipsum Paleologum Orientis Imperatorem, qui ad id se inclinare Clementi significaverat, quibus una indicabat, ob clades Armenis a Saracenis illatas, magno se mœrore perfusum; scribens & in litteris (apud Odoricum Raynaldum ad an. 1267. *nu.* 67.) eum ab expeditione in Terram Sanctam non debere revocari ob timorem incursus Latinorum in Terram suam, si eam ducto contra Saracenos exercitu, vacuam relinqueret, cum huic periculo facile occurrere queat, si ad Romanæ Ecclesiæ rediens *unitatem, ejus salutaribus consiliis acquiescens, proferendis, rigore justitiæ temerato, mandatis humiliter obedire voluerit.*

Cum autem intelligeret Pontifex ex quibusdam indiciis, quæ per Legatos & Litteras insinuarant Græci, se ad salubrem reditum seu unionem anhelare (uti ad Dominicanæ familiæ Magistrum, scribit Clemens, apud Odoricum Raynaldum, ibidem *num.* 72.) rursus negotium hoc promovendum censuit.

Proponit ei professionem Fidei,

Judicavit autem Clemens, quod Apocrysiarii ex Ordine *Minorum* ab Urbano Prædecessore missi, demandatæ sibi auctoritatis limites excessissent, nonnulla concedendo Græcis, quæ concedenda non fuissent, idcirco suos Nuntios ad Paleologum misit ex Ordine S. Dominici cum litteris ad eumdem Imperatorem, quibus erat inserta prolixa professio fidei, singulos Symboli articulos diserte ac claris terminis exprimens, ac signanter processionem Spiritus Sancti *ex Patre & Filio*, quibus adjungit doctrinam Ecclesiæ Romanæ de Baptismo *non iterando*, de *Purgatorio*, & animabus in eo existentibus prodesse Vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, aliaque pietatis officia. Item doctrinam de septem Sacramentis, ac signanter de Eucharistia conficienda ex *azymo*. De Matrimonio, ac notanter, eo soluto per mortem alterutrius conjugis, secundas, tertias, & deinceps nuptias successive licitas esse.

De summo & pleno Primatu Romanæ Ecclesiæ, & principatu super universam Catholicam Ecclesiam multa magnifica proponit.

Post hæc declarat, Inutile omnino esse convocari Concilium *generale*, in quo prædicta puncta discutiantur: „ immo nec liceat, nec expediat in dubium revocari „ præmissam veræ fidei puritatem, tot sacræ paginæ „ auctoritatibus, tot Sanctorum roboratam sententiis, „ tot Romanorum Pontificum stabili definitione fir„ matam, pro cujus defensione, si necesse foret (ait) „ parati essemus martyrium subire, & morti etiam „ exponere corpus nostrum. “

Mittebat præterea duos Nuntios seu Apocrysiarios ex Ordine S. Dominici, cum quibus & ipse Imperator, & Clerus, ac populus Græcus super præmissis articulis conferre & instrui possent: rogatque, ut si Apocrysiarii plenam satisfactionem dare non videantur, ipse Imperator aliquos de peritioribus ad Sedem Apostolicam mittere velit, quibus tam plene satisfactum iri non dubitat, quod „ amoto cujuslibet dubitationis „ scrupulo, fidei veritatem agnoscent, & in agnita „ salubriter gloriantes, ad ipsum cum gloria remea„ bunt. “

Denique scribit, quod si postquam prædictam fidei professionem susceperint, & professi fuerint, tunc indicendum „ Concilium per Sedem Apostolicam, ad lo„ cum, qui ad hoc eidem Sedi videatur idoneus, con„ vocari petierint, ad charitatis vinculum inter Lati„ nos & Græcos fœdere perpetuo roborandum, Lega„ tos super hoc ad Nos (ait) poteritis destinare, qui„ bus, faciente Domino, responsum dabitur, quo to„ tum desiderium satiari poterit & debebit (*a*).

Litteras quoque scripsit Pontifex ad Patriarcham Græcorum, quibus ipsum ad promovendam unionem Ecclesiarum excitat: extant apud Odoricum Raynaldum ad annum 1267. *num.* 80.

Quamvis hæc fidei formula Græcis parum arrideret, tamen Paleologus Græcorum Imperator, intelligens exercitum validum *Cruce-signatorum* sub S. Ludovico Rege Francorum, & ejus fratre Carolo Duce Andegavensi & Siciliæ Rege in expeditionem Terræ Sanctæ jam esse instructum, veritus ne in Græciam ad recuperandam Constantinopolim diverteret, de unione Ecclesiarum deliberare, ipsumque negotium promovere cœpit.

Hinc paulo post obitum Clementis IV. qui contigit sub finem an. 1268. scripsit ea de re ad Ludovicum Regem Franciæ litteras, quibus suum ad hanc diu exoptatam unionem perficiendam desiderium exposuit, una significans, quod plures Nuntios eam in rem ad Sedem Apostolicam destinasset, quorum aliqui in via detenti ad eamdem non pervenerant, & frequenter ac humiliter ad hæc postularant admitti, nec eorum circa id fuerat desideriis satisfactum: quare instanter rogat Ludovicum, ut ipse Rex in tam pio ac utili negotio, *Arbitri* partes assumens, ad ipsius consummationem sollicita intenderet pietate: promittens, quidquid idem Rex super hoc diceret, se plene ac inviolabiliter observaturum. *Paleologus implorat Ludovici Regis Franciæ intercessionem pro unione.*

Ludovicus scribit ad Collegium Cardinalium, Sede vacante.

Ludovicus vero negotii hujus determinationem, utpote *ad fidem* spectantis, non ad se, sed ad Sedem Apostolicam spectare videns, imperatori respondit, quod „ in hoc negotio, hujusmodi partes non assumeret; „ sed pro illius salubri consummatione apud eamdem „ Sedem, ad quam id pertinet, libenter instaret. “

Cum autem Sedes Apostolica per mortem Clementis IV. tunc temporis vacaret, misit Ludovicus Legatos Paleologi Græcorum Imperatoris, ejusque litteras ad Concilium Cardinalium, qui & Ludovico, pro sua erga Sedem Apostolicam devotione & humili submissione gratias egerunt, ac etiam litteras dederunt ad Rodulphum Cardinalem Legati munere apud Ludovicum fungentem, quibus ipsum de toto hoc unionis negotio, actisque sub Urbano IV. & Clemente IV. instruunt, & ad perficiendam unionem adhortantur: ita tamen, ut prius Græci admittere & publice profiteri teneantur, quæ in litteris Clementis IV. fuerant expressa. Extant hæ Cardinalium litteræ apud Odoricum Raynaldum ad annum 1270. *num.* 2. & 3.

§. V.

Quid in negotio unionis Græcorum cum Ecclesia Latina actum fuerit sub Gregorio X. ac notanter durante Concilio Lugdunensi?

PARAGRAPHO præcedenti vidimus, quæ in hoc negotio unionis acta fuerint, durante Pontificatu Clementis IV.

Pergit Paleologus instare apud Gregorium X.

Vacante Sede Apostolica, nihil perfectum fuit, ac tandem post vacationem Sedis Apostolicæ duorum annorum & novem mensium, anno 1271. Kalendis Septembris, electo Gregorio X. misit rursus Paleologus Legatum ad Pontificem cum litteris, quibus ei Pontificatum gratulatur, atque summum desiderium unionis utriusque Ecclesiæ expressit.

His humanissime respondit Gregorius, laudatque ejus pro unione utriusque Ecclesiæ zelum, eumque multis excitat, ut negotium tam necessarium & exoptabile diutius non protrahat, eique in memoriam revocat, quæ sub Urbano & Clemente Prædecessoribus suis acta sunt, ac signanter formulam Fidei, quam ejus Apocrysiariis tradiderat Clemens, declarans viam compendiosissimam ac pene unicam complendæ hujus unionis esse, ut ipse, ac Patriarcha cum Episcopis, universoque Clero hanc Clementis formulam reciperent profiterenturque, ac dein eum ad Concilium generale indictum, & anno 1274. celebrandum invitat, ut per se, vel saltem per suos Legatos legitima auctoritate instructos Concilio inter-

(*a*) Eamdem agendi rationem erga Græcos Schismaticos observasse non videtur Eugenius IV. antequam eos ad Concilium Florentinum admiserit. Legantur acta hujus Concilii a PP. Labbæo & Harduino relata in suis Conciliorum Collectionibus.

intersit, ut ibidem unio illa auctoritate Concilii generalis firmetur.

Cum autem Gregorius Papa non ignoraret Paleologum ad hanc *unionem* absolvendam terrore belli a Latinis contra se indicendi præcipue moveri, noluit, ut Veneti inducias seu Treugam cum Paleologo prorogarent; uti notat Odericus Raynaldus ad annum 1272. *nu.* 31. ibidem referens litteras Pontificis ad Ducem Venetorum, quibus ipsum a prorogandis induciis avocat.

Paleologus autem, receptis his Litteris, quas attulerant quatuor Nuntii ex Ordine Minorum ad ipsum a Gregorio missi, omnem ad hanc unionem complendam operam impendebat, ipsosque Imperii sui Prælatos tum Beneficiis, tum minis ad eam amplectendam inducere conabatur.

Obsistit Patriarcha Constantinopolitanus Josephus.

Sed quia Patriarcha nomine Josephus se pertinaciter cum nonnullis aliis Prælatis opponebat, rescripsit interim Paleologus ad Pontificem, se excusare studens, quod Apocrysiarii Papæ ad ipsum missi, longiorem moram trahant, negotiumque unionis diutius, quam sperabatur, protrahatur. „Cum liceat (ait) quid modicum videretur „ in principio, quæ inter nos & vos differentia modica „ consistebat; sed ipsius prolixitas in tantam invaluit, „ & tam magnam dilatavit & fecit, quod nec facilem „ esse, quamvis hoc putetur ab aliquibus, verum etiam „ difficilem & onerosam dissolutionem hujusmodi repræ„ sentat.„

Hinc ulterius concludit, tempore & labore opus esse, ut hoc negotium ad finem optatum perducatur, & oportere, „ ut congregatio fiat Pontificum, qui longe existunt, quos necesse est adesse communi negotio, & vo„ luntatem & propriam intentionem facientem pacem „ proferre, & nobiscum sentire, quod omnibus expe„ dit: qui Prælati non modica pars Universitatis con„ sistunt; *ut ne forte* (inquit) *veterem scissuram fuere „ quærentes, alteram de novo ex imperitia, & non mi„ nore priore aliunde rumpamus*.„

Addit se remittere duos e Nuntiis Papæ, qui de omnibus hactenus in hoc unionis negotio actis, Pontificem informent; duos vero penes se retinere, qui, consummato opere cum suis Nuntiis, Apostolico culmini, quid confirmatum fuerit, annuntient: Habentur hæ Litteræ apud Labbæum, *Tom. XI. Concil. general. col.* 949.

His respondens Gregorius Papa insinuabat: quamplu„ res magnæ conditionis & status asserere unionis præ„ dictæ tractatum ex Græcorum parte *diutius in figmen„ tis verborum & simultate* deductum: „ unde monet Imperatorem, ut celeriter negotio finem imponat, quo se ab hac suspicione purget.

Imperator urget & cogit Episcopos Græcos unioni consentire.

Imperator igitur unionem tandem perficere desiderans, Prælatos ad consentiendum fortius urgere cœpit; quo & factum, ut omnes, paucis exceptis, Imperatori se accomodarent, atque unioni cum Ecclesia Romana consentirent.

Cumque præcipue unioni resisteret Josephus Patriarcha, ipsi injunxit Imperator de assensu Prælatorum unioni assentientium, ut se ad Monasterium aliquod retraheret, quousque negotium unionis esset absolutum; quod si non succederet, in sua maneret dignitate; si autem tractatus unionis concludatur, & ipse eidem nollet subscribere, tunc ad novi Patriarchæ electionem procederetur; uti ipsi Episcopi Græci in litteris ad Pontificem Romanum datis significant.

Salvo Symbolo absque additione *Filioque*, & ritibus Græcorum.

Dum ergo omnes pene Episcopos Imperii sui sibi consentientes videret Paleologus, non dubitavit mittere Nuntios suos ad Gregorium X. Papam Lugduni in Concilio existentem, cum litteris, quibus significat, Ecclesiam Græcam recipere in omnibus formulam fidei sibi a Clemente IV. & ipso Gregorio missam, nec non agnoscere Primatum Romanæ Ecclesiæ, prout in litteris Clementis IV. fuerat expositus; singulaque puncta in suis litteris Paleologus repetiit; una tamen Pontificem obsecrans; *ut Ecclesia nostra* (inquit) *dicat sanctum Symbolum prout dicebat hoc ante Schisma usque in hodiernum diem* (scilicet sine additione *Filioque*) *& quod permaneamus in ritibus nostris, quibus utebamur ante Schisma; qui scilicet ritus non sunt contra supradictam fidem*.

Similes subjectionis & professionis Litteras cum speciali Deputato, miserunt Metropolitæ plures, qui cum suis Suffraganeis fuerant in Synodis congregati, quibus eamdem cum Imperatore fidei professionem expresserunt, & Primatum Pontificis Romani agnoscunt; *nec alium primum & summum Pontificem Ecclesiarum omnium nominaturos promittunt*.

Declarant quoque, se reprobare pertinaciam sui Patriarchæ: *qui magna cum instantia tenet* (*inquiunt*) *quod agnoscere debeat primus & postea, ut indicat, non decidet ab ista voluntate; nec adhuc a prima sententia, quam tenet, cum aliqua intentione mutatus est*.

Unio conclusa in Concilio Lugdunensi sess. 4.

Litteræ hæ tam Imperatoris quam Episcoporum Græcorum redditæ sunt Pontifici in Concilio Lugdunensi; atque *Sessione* 4. jussu Pontificis, & assidentibus Nuntiis Græcorum coram Patribus Concilii lectæ fuere; & facta solemni professione Fidei per Græcorum Acropolitam & magnum Luogothetam Nuntium Imperatoris (cujus exemplar extat *Tom. XI. Concil. general. col.* 967.) in animam Imperatoris, ac rursus nomine Episcoporum Græcorum, tandem unio decreta fuit, atque in signum gaudii & gratiarum actionis solemni ritu decantatum fuit *Te Deum*.

Nuntii Græcorum, absoluto unionis negotio, in Græciam redeuntes, litteras Pontificis detulerunt ad Paleologum Imperatorem, quibus ei de facta unione congratulatur, exponitque, quanto gaudio hæc unio Patres omnes in Concilio generali Lugdunensi perfuderit: ipsumque hortatur, ut „ quod cœpit, cum omni di„ ligentia & sollicitudine prosequatur, efficacem, pro „ posse, daturus operam, ut nec in aliquibus ejusdem „ Scismatis reliquiæ qualescumque supersint.„

Congratulatorias quoque dedit Andronicum filium primogenitum Imperatoris, itemque ad Prælatos Græcorum, qui unioni consenserant, & fidem ac Primatum Ecclesiæ Romanæ professi erant, eosdem similiter „ excitans, ut schismatis abolere studerent omnino *re„ liquias*, abjicientes oves morbidas, ne gregem valeant „ contaminare Dominicum, aut Fidei a vobis noviter „ agnitæ in vestris cordibus inficere puritatem „.

Quin inter *oves morbidas*, quas abjici hortatur Pontifex, præ cæteris designetur *Josephus* Patriarcha, dubium non est: utpore præ reliquis pertinacior, & dignitate atque auctoritate eminentior ad inficiendum, & a Fidei puritate reliquos abducendum plus cæteris valeret.

Et reveta postquam Nuntii in Græciam reversi significaverunt unionem Ecclesiarum perfectam, & Patriarchæ Josepho conditiones unionis propositæ fuerunt, pertinaciter hic abnuit professioni Fidei in Concilio Lugdunensi juratæ subscribere, aut unionem in consequentiamm istius professionis factam approbare.

Joannes Veccus Josepho in Patriarchatum surrogatur.

Hinc Episcopi, qui unionem probarent, in Synodum cojerunt, & Josepho Patriarchatu abdicato, Joannem Beccum in ejus locum ordinarunt.

Quis hic Beccus seu Veccus fuerit, ac qualiter primum pertinax schismaticus fuerit, & deinde Ecclesiæ Latinæ-Dogmata amplexus, fortissime pro unione utriusque Ecclesiæ steterit, ex Pachimere & Nicephoro Gregora narrat Odericus Raynaldus, ad annum 1285. *n.* 49.

Veccus in Concilio Constantinopolitano confirmat unionem.

Interim Veccus jam ad Patriarchatum assumptus, unionis negotium prosequi intendens, Synodum Episcoporum Constantinopoli celebravit anno 1277. atque tam suo, quam Synodi nomine litteras dedit ad Joannem XIX. Papam, in quibus unionem utriusque Ecclesiæ sub Gregorio X. factam laudat & amplectitur, singulatim fidei omnes articulos exponit & profitetur; ac signanter magnifice Primatum Ecclesiæ Romanæ proponit, inter cætera scribens: „ Apud hanc autem „ plenitudo potestatis consistit, quod ea, quæ cæteræ „ Ecclesiæ, & Patriarchales specialiter diversis tempo„ ribus privilegia obtinuerunt sanctionibus beatorum „ sanctorum Imperatorum illorum, & Canonicis San„ ctionibus sacrorum & divinorum Conciliorum, ea„ dem Romana Ecclesia confirmavit & roboravit: & „ non aliter obtinuerunt confirmationem Ecclesiarum „ hujusmodi prærogativæ, nisi eadem Ecclesia Roma„ na suum super iis judicium & sententiam protulis„ set; sua tamen prærogativa tam in generalibus „ Conciliis, quam in quibuscumque aliis semper salva.„

Latius quoque in his litteris exponitur processio Spiritus Sancti *ex patre & Filio*; asseritque, quod *licet Pater fons Spiritus sit, & Filius fons Spiritus sit, non duo tamen fontes Spiritus sint Pater & Filius. Unum enim fontem Spiritus Patrem & Filium fidelis & pia intelligentia tenet: & propter hoc communem Patris & Filii Spiritum Sanct. Ecclesiæ luminaria & Doctores theologizarunt*.

Excommunicati Schismatici.

In hac Synodo sunt & excommunicati universi quacumque Dignitate Pontificali, vel Sacerdotali, alioque Ordine insigniti Schismatici, ac unionis Ecclesiæ perturbatores „ qui prope & longe sub pertinacia sua ubi„ cumque existant, qui non recipiunt sanctam Roma„ nam Ecclesiam esse Matrem & Caput omnium alia„ rum Ecclesiarum, & ipsum summum Pontificem pri„ mum Pastorem omnium Christianorum „. Similiter & „ susceptores Schismaticorum, & Persecutores ipso„ rum, qui convenerunt ad hujusmodi Ecclesiasticam „ unionem, & sicut illos, qui dividuntur (inquiunt) „ de nostra populitate, & de nostra societate fugiunt, „ propter obedientiam quam fecimus ad Apostolicam „ Sedem „.

Integra excommunicationis formula extat *Tom.* 11. *Concil. general. Col.* 1037. cui & ibidem præmittuntur prædictæ Synodicæ Litteræ ad Joannem XIX. Papam.

Hæ litteræ quamvis scriptæ fuerint anno 1277. sedente Joanne XIX. tamen anno sequenti demum Romam delatæ Nicolao III. qui Joanni successerat, redditæ fuere, una cum litteris Imperatoris, ejusque filii Andronici, qui Papam certiorem reddidit de renovata unione per Prælatos in dicta Synodo Constantinopolitana.

Nicolaus III. urget additionem *Filioque*.

Nicolaus, receptis his Litteris, querebatur, quod in his aliquid mutatum esset circa formulam a Clemente IV. præscriptam, notanter super articulo de processione Spiritus Sancti ex *Patre & Filio*: quem nonnihil fusius & aliis verbis, quamvis in substantia, ut apparet, non discrepantibus exposuerant. Missis igitur Legatis suis voluit, ut simpliciter formulam a Clemente IV. præscriptam profiterentur.

Cum

Cum autem Imperator postulasset, ut vox *Filioque* in Græcorum *Symbolo* non adderetur, ne vel sic permutarentur Græcorum ritus, & ne ex ea novitate Græci tumultus concitarent, Pontifex injunxit Legatis suis, ne assentirent; sed responderent: „ Unitas fidei non patitur diversitatem in professionibus „ suis, & maxime in *decantatione Symboli*, quod quanto magis in Ecclesia frequentatur, tanto debet apparere amplius uniforme „.

Quoad ritus alios responderi vult, quod Ecclesia Romana intendat Græcos, quantum cum Deo poterit, favorabiliter prosequi, & ipsos in illis eorum ritibus tolerare, de quibus Sedi Apostolicæ visum fuerit; quod per eos Catholicæ fidei non lædatur integritas, nec sacrorum Canonum Statutis derogetur.

Et Ecclesiæ Romanæ Primatum,

Ad hæc injungit Legatis, petendum esse a Patriarcha, & aliis Græcorum Prælatis, & Clero, ut ipsi singuli fidei veritatem & ejusdem Ecclesiæ Romanæ Primatum *absque ulla conditione vel adjectione, occasione præteriti temporis apponenda, seu etiam facienda; sed simpliciter & pure, sicut petitur, recognoscant, accептent, & profiteantur præstito juramento.*

Formula professionis & juramenti eisdem Legatis tradita erat; extatque una cum Commonitorio Legatorum apud Odoricum Raynaldum ad annum 1278. *n.* 9.

Super quibus exigit jusjurandum.

Præterea injunctum fuit Legatis, ne ab exactione hujus *juramenti* excusent Patriarcham aut Clerum, allegantes, quod *jurare non consueverunt*. „ Cum nunquam „ (ait Pontifex) similis casus acciderit, cujus posset „ consuetudo prætendi: nec hujusmodi consuetudines „ per usurpationes adversus Superiores, & jura ipsorum, maxime adversus Romanam Ecclesiam contra „ Canones usurpata, sunt aliquatenus observanda: nec „ dicendæ tam consuetudines quam abusus „.

Vult insuper per Prælatos promitti, quod hanc Fidei veritatem & obedientiam erga Romanam Ecclesiam publice populo proponent, & Symbolum cum additione *Filioque* cantabunt.

Quin & injungitur Legatis Apostolicis, ut conjunctim vel divisim accedant ipsi, *personaliter* ad *singula* loca *insignia* illarum partium, similes promissiones ei eisdem locis cum solemnitate & observatione simili recepturi.

Jubet moneri e Schismate redeuntes de Censuris, quas tempore Schismatis incurrerunt,

Denique monentur Legati, ut cum opportunam videbunt, moneant Prælatos, qui a Schismate ad unitatem accesserunt, ac fidei professionem juraverint, mirari Ecclesiam Romanam, quod Prælati, & alii hactenus non curaverint *statui suo*, ex consideratione præteriti temporis, *providere*: quandoquidem contra ipsos in schismate existentes *multoties latæ sint sententiæ*, mirandum occurrit, quod quoad relaxationem sententiarum, & personæ Ecclesiasticæ *super irregularitate, quam ex consequentia incurrerunt, se immiscendo in Divinis, nullum adhuc petierunt remedium adhiberi.*

Græci exacerbati, ipsique Paleologo infensi,

Litteræ hæ, ac Legatorum postulata non parum Græcos exacerbarunt, tumultusque ac querelæ excitatæ sunt adversus Paleologum Imperatorem ob factam unionem cum Ecclesia Romana.

Schismaticis favebant Philippus Imperator Constantinopolitanus, & Carolus Rex Siciliæ. Verum copias Schismaticorum & Latinorum eis junctas delet Paleologus; neque cum ipsis componere vult, licet id instanter peteret Nicolaus Papa: neque decisionem Juris judicio Pontificis subjicere prout petierat Pontifex; uti hæc omnia latius exponuntur apud Odoricum Raynaldum ad annum 1278.

Paleologus renovat professionem in Concilio Lugdunensi datam.

Porro ad postulata & litteras Nicolai III. Prælati Græci nullum responsum dederunt, nec quidquam eorum, quæ postulabantur, præstitutum legitur. Imperator autem cum filio suo Andronico renovavit simpliciter professionem, quam in Concilio Lugdunensi coram Gregorio X. præstiterat nomine Imperatoris magnus Logotheta Georgius Acropolita.

Litteras ea de re dedit Paleologus ad Nicolaum III, quæ extant apud Odoricum Raynaldum ad annum 1280. *num.* 19. & 20. atque per Ogerum Protonotarium certiorem reddidit, quod toto virium conatu ad promovendam unionem incubuisset: verum tumultus gravissimos, conjurationesque in ipsum propterea fuisse excitatas, adeo ut sibi periculum exauctorationis immineret, si negotium illud urgeret vehementius: ne itaque ægre ferret Pontifex, si œconomia quadam uteretur.

Martinus declarat Paleologum excommunicatum.

Nicolaus autem morte præventus, litteræ hæ Martino IV. qui Nicolao successerat, redditæ fuerunt.

Hic autem Pontifex, occasione capta, quod Paleologus nec Nicolai, nec Clementis IV. postulatis plene satisfaceret, ac notanter quod additionem *Filioque* in Symbolo decantari non juberet, in gratiam Caroli Regis Siciliæ, cui Martinus erat devinctus, ipsum Paleologum *tamquam antiquorum Schismaticorum, & in antiquo Schismate constitutorum, & per hoc Hæreticorum, nec non & hæresis ipsorum, ac Schismatis antiqui fautorem, denuntiavit excommunicationis Sententiam latam a Canone incurrisse, ac ipsius fore sententiæ vinculo innodatum*. Integra sententia inserta est *tom.* 1. *Bullarii Rom.*

Inhibet sub poena excommunicationis, ne quis ei auxilietur,

Renovatæ rursus fuere censuræ adversus Paleologum anno sequenti 1283 in *Cœna Domini*, & adjectum, ne quis ullum auxilium Paleologo præstet sub pœna excommunicationis, prout latius legitur apud Odoricum Raynaldum, ad dictum annum *num.* 8. & 9. qui, relatis dictis sententiis in Paleologum latis, subdit *num.* 10. ob„ jectæ sunt Paleologi fœderatis censuræ ad debilitan„ dam Caroli hostium potentiam: cum plures, qui ad„ versus Paleologum Carolo adhæserant, dum secundis „ rebus utebatur, versis una cum fortuna studiis ad „ hostem declinarent „.

Quapropter non desunt, qui credant hanc præcipitatam nimis sententiam favore Caroli Regis Siciliæ, qui Philippum generum suum in Constantinopolitano Imperio firmare nitebatur, a Martino latam fuisse (*a*).

Amarissimæ querelæ Imperatoris.

His Imperatori per Nicænum Theophanem (qui a Paleologo ad Martinum Papam nuntius fuerat destinatus) *nuntiatis, indignissime tulit: adeo ut cum inter sacra de more, Imperatore præsente, Diaconus consuetam Papæ commemorationem pronuntiaturus esset, Princeps, ne faceret, prohibuerit. Palam autem ad familiares conquerens ajebat; Præclarum enim vero sibi fructum constare charitatis in Latinos suæ; se nempe causa ipsorum cum necessariis etiam suis, certamine suscepto, ne pœnis quidem acribus dubitasse comprimere. Ipsos autem pro gratiis suæ tantæ in fide ipsorum constantiæ debitis, diras & execrationes referre. Tunc igitur revocare omnia prius sancita, & totum concordiæ tractatum rescindere voluit: fecissetque continuo, ni ab hoc eum consilio quidam revocassent*: uti narrat Pachimeres *lib.* 6. *c.* 30.

Paleologus a Græcis Schismaticis etiam post mortem ut Novator habitus,

Porro Paleologum Imperatorem unionis negotium usque ad obitum sincere ac pro viribus prosecutum fuisse, neque in Scisma aut opiniones Græcorum relapsum, adeo certum reputarunt Græci Schismatici, & unionis impugnatores, ut eum jam demortuum, tamquam novatorem & impiorum Dogmatum propugnatorem, nulla sepultura, etiam annuente ejus filio & Regni hærede Andronico, cohonestari passi sint, ut plenius narrat Odoricus Raynaldus, ad annum 1283. *num.* 73. & 74.

Hinc plures etiam e Latinis Catholicis crederunt, Martinum IV. nimio in Carolum Siciliæ Regem affectu fuisse abreptum; facilius quam oportebat, in Paleologum censuras Ecclesiasticas evibrasse, & tamquam Schismatis fautorem condemnasse.

Andronicus Imperator ad partes Schismaticorum dilapsus.

Andronicus autem filius Paleologi, mox ut Imperium obtinuit, contra factam prius cum patre suo Unionis professionem, se palam pro Schismaticis contra unionem declaravit. Pseudo-Synodum anno 1284. Prælatorum Schismaticorum Constantinopolim convocavit, in qua, pulso e Patriarchatu Joanne Becco, Synodus Lugdunensis sub Gregorio X. reprobata est & rescissa; item damnati & in carcerem conjecti unionis præcipui defensores, atque ita unione prorsus dissoluta, rursus in antiquum Schisma relapsi sunt Græci; mansitque Schisma usque ad Concilium Florentinum, in quo anno 1439. rursus unio conciliata fuit, & modico tempore duravit.

(*a*) Referunt Jordanes & Ptolomæus Lucensis, quod Michael Paleologus, conciliante Joanne Procida, fœdus cum Rege Aragonum contra Carolum Siciliæ Regem pepigisset; quamobrem Carolus Pontificem impulit, ut Paleologum excommunicatum denuntiaret.

O B S E R V A T I O N E S

In *Canones* seu Decreta sub nomine Gregorii X. in Concilio Lugdunensi, in *Sexto Decretalium* relata.

Disciplinam spectant hi Canones.

HOc Concilium ad reformationem morum, restaurationemque disciplinæ indictum fuisse constat ex litteris Indictionis, uti supra in Dissertatione proœmiali §. I. notavimus.

Hanc in rem 31. Decreta leguntur in *Sexto* Decretalium sub nomine *Gregorii X. in Concilio Lugdunensi*.

Non omnes in Concilio editi.

Non tamen omnia hæc Decreta edita aut promulgata esse in Concilio, ipse Gregorius significavit in præfatione Decreti, quo hæc Decreta promulgat; atque in Judiciis ac Scholis ab omnibus observari mandat, ac insuper Corpori Juris inseri voluit, prout extat in *tom.* 11. *Concil. general. col.* 974. his verbis: *Gregorius Episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem*, &c. *Inscriptas Constitutiones nuper in generali Concilio Lugdunensi; & post super certis articulis duximus promulgandas, quibus universos uti volumus, & mandamus in Judiciis & in Scholis, ipsasque sub titulis inseri, prout exprimitur super eis.*

CA-

CANON PRIMUS.

Quod Spiritus Sanctus procedat ex Patre & Filio. Cap. *Fideli* 1. de summa Trinitate in VI.

OBSERVATIO.

UNica in hoc Concilio edita fuit Constitutio *Fidem* spectans: in eaque unice agitur de *processione Spiritus Sancti*, occasione Græcorum, qui in hoc puncto præcipue a Latinis dissidere videbantur; declaraturque, quod Romana Ecclesia firmiter teneat, prædicet, profiteatur, & doceat, *quod Spiritus Sanctus æternaliter ex Patre & Filio*, *non tamquam ex duobus principiis*, *sed tamquam ex uno principio*, *non duabus spirationibus*, *sed unica spiratione procedit*. Addit, quod *hoc habet Orthodoxorum Patrum Latinorum pariter & Græcorum incommutabilis vera sententia*. Has veritates negantes, aut contrarium sentientes damnat & reprobat. Extat hæc Constitutio in Cap. 1. *de summa Trinitate in* 6.

CANON II.

De Electione Romani Pontificis. Cap. *Ubi periculum* 3. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

SEcunda Constitutio concernit electionem summi Pontificis, extatque *in Cap.* 3. *de Elect. in VI.*

Hujus Constitutionis meminit Guillelmus de Nangis, de *Gestis Philippi* Regis Franciæ ad annum 1273. ubi de hoc Concilio loquens ait: „ in quo Concilio mul„ ta utilia statuta fuerunt: scilicet *de Electione sum„ mi Pontificis*, & statu Ecclesiæ universali ".

Hanc Decretalem non fuisse promulgatam ante Sessionem quintam constat ex actis Concilii, prout referuntur ab Auctore Tractatus, qui inscribitur: *Brevis nota eorum, quæ in secundo Concilio Lugdunensi generali acta sunt*. Refertur *tomo* 11. *Concil. general. col.* 962. *Edit. Labb.* ubi scribit Auctor; post celebratam Sessionem, *quartam*, Dominum Papam ostendisse Cardinalibus Constitutionem, quam fecerat super *Electione Romani Pontificis*.

Dissensio Papæ & Cardinalium circa hanc Constitutionem.

Narratur & ibidem, occasione hujus Constitutionis ortam esse dissensionem inter Pontificem & Cardinales primum in *privato*, quæ postmodum venit *in publico*.

Et sane, si fides, ut hisce Actis, non modica fuit super evulgatione hujus Constitutionis Cardinalium resistentia, & inter Prælatos dissensio.

Narratur enim, quod „ Papa vocaverit Prælatos „ sine Cardinalibus, &, exposita intentione sua, prius „ injunxit eis in virtute sanctæ obedientiæ sub excom„ municationi pœna, quod nemini revelarent illa, „ quæ audirent, & viderent, & facerent tunc ibi „ cum eo; tum fecit eos consentire & assentire illi „ Constitutioni, & mandavit, quod singuli sua sigilla „ apponerent Constitutioni prædictæ, quod & fecerunt; „ nam factæ sunt schedulæ per Regna & Provincias, „ quibus omnes Prælati sua sigilla apposuerunt.

Cardinales quoque „ omni die conveniebant sine Pa„ pa, & similiter allocuti sunt alios Prælatos super „ Consistorio, & rogaverunt, quod si Dominus Papa „ eorum assensus requireret super ipsa Constitutione, „ quod non darent diffinitivum consilium vel consen„ sum, donec rationes ipsorum audirent, & similiter „ multi ex Cardinalibus per Nationes vocarunt Præ„ latos in domibus suis, petentes ab eis consilium, si „ necesse esset, modo prædicto ".

Hactenus citata acta Concilii, in quibus additur, quod propter hanc dissensionem *dilata sit Sessio ad diem Lunæ decimam sextam ejusdem mensis*.

Hæc Constitutio videtur in Concilio non formata, sed prælecta.

Ex hisce Actis insuper intelligitur, hanc Constitutionem non fuisse in Concilio factam, nec primitus auctoritate *Concilii*, ut formaretur, fuisse alicui injunctum; sed eam per Pontificem conceptam & formatam Prælatis & Patribus fuisse duntaxat propositam; eisque a Pontifice mandatum fuisse, ut eam probarent, & appositione sigillorum suorum munirent.

Et cum Concilium solummodo inchoatum fuerit sub initium Maji 1274. & festo S. Mariæ Magdalenæ 22. Julii dissolutum, verisimile est, & alias quasdam Constitutiones in Concilio non fuisse discussas & formatas; sed a *Pontifice* prævie factas, in Concilio simpliciter lectas, & probatas: præsertim cum sciatur majora negotia, signanter negotium unionis Græcorum cum Ecclesia Romana, Concilii Patres occupasse.

Insinuant idipsum acta Concilii jam allegata. Cum enim de Sessione *quinta* habita 16. Julii loquuntur, ubi notarunt, habitum fuisse sermonem per D. Matthæum Sanctæ Mariæ *in Porticu*, subjungunt: *Quo finito*, *lectæ sunt Constitutiones*, *scilicet ubi* periculum, &c. quæ sunt initialia verba hujus Constitutionis Argumentum non incertum, *lectas* simpliciter quasdam Constitutiones; præsertim cum hic dicantur *lectæ*, & nullibi reperiatur de iis in Concilio deliberatum.

His Canon obviat diuturniori vacationi Sedis Apostolicæ.

Spectat autem hæc Constitutio electionem Romani Pontificis per Cardinales faciendam, ac præcipue collimat ad occurrendum diuturnæ vacationi ejusdem Sedis, quæ frequenter cum magnis incommodis, ex Cardinalium dissensione contingebat, & signanter contigerat post mortem Clementis IX. immediati Prædecessoris hujus Pontificis Gregorii X. quando dissidentibus Cardinalibus, Sedes Apostolica vacaverat per duos annos & novem menses.

Cardinales conveniant elapsis decem diebus ab obitu Pontificis.

Primo §. ergo statuitur, ut defuncto Pontifice, *Cardinales*, *qui fuerint præsentes in Civitate*, in qua cum sua Curia Pontifex residebat, *absentes exspectare decem diebus*, *tantummodo teneantur*, *quibus elapsis*, *sive absentes venerint*, *sive non*, *ex tunc omnes* præsentes *conveniant in Palatio*, *in quo idem Pontifex habitabat*, *contenti singuli singulis tantummodo servientibus Clericis vel Laicis*, *prout duxerint eligendum*: vel ad summum *duobus*, *si patens necessitas id suggerit indulgeri*.

Conclave.

Deinde ibidem decernitur, ut *in eodem Palatio unum* Conclave, *nullo intermedio pariete seu alio velamine*, *omnes inhabitent in communi*, *quod* (*reservato libero ad secretam Cameram aditu*) *ita claudatur undique*, *ut nullus illud intrare valeat*, *vel exire*; *nulli ad eosdem Cardinales aditus pateat*, *vel facultas* secrete *loquendi cum eis*, *nec ipsi aliquos ad se venientes admittant*, *nisi eos*, *qui de voluntate* omnium, *pro iis tantum*, *quæ ad electionis instantis negotium pertinent*, *vocarentur*. *Nulli etiam fas sit ipsis Cardinalibus*, *vel eorum alicui*, *nuntium mittere*, *vel scripturam*; idque vetatur sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ.

Præterea statuitur, ut *in Conclavi prædicto aliqua fenestra competens dimittatur*, *per quam eisdem Cardinalibus ad victum commode necessaria ministrentur*, *sed per eam nulli ad ipsos patere possit ingressus*.

Electio fiat intra tres dies.

Electionem *intra tres dies* absolvi desiderat: quod si intra *tres* illos dies non absolverint, vult ut *per spatium quinque dierum immediate sequentium*, *singulis diebus tam in prandio quam in cœna* uno solo *ferculo sint contenti*; quod si nec intra hoc spatium electio sit facta, & *ipsi Ecclesiæ de Pastore provisum*, *ex tunc tantummodo panis*, *vinum*, *& aqua ministrentur eisdem*, *donec eadem provisio subsequatur*.

Nil interea ex redditibus Cameræ Apostolicæ recipiant Cardinales. Unice incumbant electioni.

Ad hæc, ad accelerandam electionem statuitur, quod *pendente electionis negotio*, *Cardinales nihil de Camera Papæ*, aut aliis Ecclesiæ Romanæ *tempore vacationis obvenientibus recipiant*.

Ut uni electionis negotio intendant, decernitur, ut nulli alteri *negotio se intromittant*, *nisi tam grave & tam evidens periculum immineret*, *quod* omnibus & singulis Cardinalibus præsentibus concorditer *videretur illi celeriter occurrendum*.

Nullus extra Conclave habeat suffragium.

Plura dein statuuntur de Cardinalibus, qui vel *Conclave* non intrarunt, vel illud, pendente negotio electionis, egressi sunt, vel regredi petierunt. Inter quæ illud generaliter decernitur, quod nulli extra *Conclave*, etiam infirmitatis causa, existenti suffragium in electione competat: possintque Cardinales in Conclavi præsentes sine illis ad electionem procedere.

§. Secundo declaratur, in quo loco debeat haberi *Conclave*, quando contigit Pontificem mori extra civitatem, in qua erat cum sua Curia residens.

Quid si Papa moriatur extra urbem Curiæ suæ. Officiales executores hujus Constitutionis.

§. Tertio constituuntur executores præsentis Constitutionis; scilicet *Domini aliique Rectores*, *& Officiales Civitatis illius*, *in qua Romani Pontificis electio fuerit celebranda*, ut hi *auctoritate* Pontificis & *approbatione* hujus *Concilii*, *potestate sibi tradita*, *præmissa omnia & singula plene ac inviolabiliter sine fraude hoc dolo aliquo faciant observari*. Quin & adstringuntur, ut *super his taliter observandis*, *statim audito summo Pontificis obitu*, *coram Clero & populo universo Civitatis ipsius ad hoc* specialiter *convocandis corporaliter juramentum*.

Quod si circa *præmissa fraudem commiserint*, vel non diligenter observaverint, *cujuscumque sint* dignitatis, *omni cessante privilegio*, *eo ipso Sententiam excommunicationis incurrant*, *& perpetuo sint infames*, & ad omnia officia inhabiles. Insuper, *feudis & bonis cæteris*, *quæ ab eadem Romana*, *vel quibuslibet aliis Ecclesiis obtinent*, *ipso facto* sint privari, *ita quod ad Ecclesias ipsas plene ac libere revertantur*. Ipsa *civitas non solum* sit interdicta, sed & *Pontificali dignitate privata*.

Quantopere hic partium studia vitanda.

§. Quarto obtestatur Cardinales *per aspersionem sanguinis Jesu-Christi*, ut *omni* privato affectu, partiumque studiis depositis, *& cujuslibet pactionis*, *conventionis*; *obligationis* vinculo soluti „ *puris & liberis men„ tibus*, *nuda electionis conscientia* utilitatem publicam „ *libere prosequantur*: *omni conatu & sollicitudine*, „ *prout possibilitas patitur*, *id acturi tantummodo*, *ut* „ *eorum ministerio acceleretur utilis & pernecessaria* „ *totius mundi provisio*, *idoneo celeriter eidem Ecclesiæ* „ *sponso dato*. *Qui autem secus egerint* (ait) *Divinæ* „ *subjaceant ultioni*, *eorum culpa* (*nisi* gravi *propter* „ *hoc peracta pœnitentia*) *nullatenus abolenda* ".

Præterea pacta omnia etiam juramento firmata super hoc electionis negotio inita declarat *irrita*: *ita quod nullus ad illa observanda quomodolibet sit adstri-*

ctus;

ctui; nec quisquam ex eorum transgressione notam vereatur fidei non servatæ, sed non indignæ laudis titulum potius mereatur.

Preces & Jejunia.

Denique §. quinto *preces* per universam Ecclesiam; quin & jejunia, prout circumstantiæ pensandæ suaserint, mox ab obitu pontificis per Prælatos indicantur, *ut ipse, qui concordiam facit in sublimibus suis, sic efficiat eorumdem Cardinalium corda in eligendo concordia, quod provisio celer, concors & utilis (prout animarum salus exigit, & totius orbis requirit utilitas) ex ipsorum unanimitate sequatur.*

An hæc Constitutio primitus viguerit?

Cardinalibus non placuisse hanc Constitutionem supra ex actis Concilii notavimus, notatque hic Glossographus verbo *Concilio*, quod „ Constitutio hæc sumat „ potius vigorem ex renovatione Cœlestini V. & hac „ approbatione & renovatione Bonifacii (per relatio„ nem in *Sextum* Decretalium) quam ex primæva Con„ stitutione Gregorii, ex eo, quia revocata fuerat per „ Hadrianum V. & per Joannem XXI. & pro revo„ cata habebatur, nec olim inter Gregorianas legeba„ tur. Et certe cum Constitutio ista tam utilis appro„ batione Concilii fuerit edita, non æquum fuit, „ quod absque requisitione Concilii revocata fuerit „.

Quidquid sit de hac revocatione vel renovatione, hoc constat per hanc Constitutionem primitus inductum fuisse usum *Conclavis* in electione Pontificis, atque eam pluribus subsequentium Pontificum Constitutionibus fuisse renovatam, plurimaque addita, quibus liberæ & celeri ac canonicæ electioni Romani Pontificis obtinendæ amplius consuleretur.

In primis plura dubia occasione Decretalis exorta determinantur in *Clementina 2. de Elect.*

Clementina 2. de Elect. vult eam esse inconcussam.

Primo quidem opinio illorum, qui asserebant, quod „ per cœtum Cardinalium, Sede Apostolica vacante, „ posset hæc Constitutio modificari, corrigi, vel im„ mutari, aut quidquam ei detrahi, vel dispensari quo„ modolibet circa ipsam, seu aliquam ejus partem, „ aut, eidem renuntiari, tamquam veritati non con„ sona reprobatur.

Cogitque ad Conclave redire Cardinales, si omnes inde exierint.

Item si, Romano non electo Pontifice, Cardinales simul vel successive exire contingeret Conclave deputatum eisdem, dubitatum fuerat, num iidem adhuc eligere possent, determinatur hic, quod hi, ad quos executio Constitutionis Gregorianæ spectat, illos ex ipsis Cardinalibus, quibus infirmitas corporis, aut nota debilitas excusationem non dabit, idem *Conclave*, quam cito potuerunt, reintrare compellant, pœnas in dicta Constitutione contentas, nisi hoc fecerint, incursuri; Cardinales autem hujusmodi *Conclave* reintrantes ad electionem procedant.

Nemo hinc excludendus prætextu Censuræ.

Declaratur insuper, quod Cardinales ab electione repelli nequeant prætextu excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, ut vitentur dissensiones & Schismata, quæ occasione similium exceptionem inter Cardinales oriri possent.

Constitutio Pii IV. super Conclavi, ejusque artissima clausura.

Superveniet & Constitutio Pii IV. quæ incipit *In eligendis* 63. in Bullario Romano super constructione *Conclavis*, ejusque *clausura*, *custodia*, *conclavistis*, & aliis ad servitium Cardinalium intromittendis, de ingressu Cardinalium in Conclave, & vetito eorum, aliorumque Conclavistarum exitu. Hoc & inter cætera sollicite cavetur §. 9. quod, *clauso Conclavi*, nulli ad *colloquium* etiam extra portam Conclavis, etiam *Principum Oratores*, nisi ex magna & urgente causa, a majore parte Collegii approbanda, admittantur.

Et §. 20. decernitur, quod „ litteras, aut cujusvis „ generis scripta ad eos, qui in Conclavi erunt, seu „ Nuntium vel notam aut signum mittere seu recipe„ re, aut contra e Conclavi ad eos, qui foris erunt, „ ullo modo liceat “; sub pœna privationis dignitatis etiam Cardinalatus, & Excommunicationis latæ Sententiæ Pontifici reservatæ.

§. 23. injungitur sub gravi pœna Prælatis ad custodiam Conclavis deputatis, ut „ maxima & exquisita „ diligentia utantur in inspiciendis & perscrutandis epu„ lis, & aliis rebus, ac personis Conclave intranti„ bus, & de eo exeuntibus, ne sub earum rerum ve„ lamine litteræ ac notæ vel signa aliqua transmit„ tantur.

Denique §. 24. statuitur, quod si contingat Conclavistam, aut alium quemcumque servientem ex causa infirmitatis ex judicio medici Conclave egredi, *nullo modo* reverti possit, ne forte per hunc aliquid Cardinalibus intimetur.

Hinc patet, quanta sollicitudine & cautela provisum sit, ut f ctiones, sollicitationes, & secreta consilia, aliaque similia caveantur.

Constitutio Gregorii XV. de forma Electionis Papæ.

Supervenit dein Constitutio Gregorii XV. quæ incipit *æterni patris* 13. in *Bullario Romano* quæ præcipue versatur circa formam in electione Pontificis servandam; & notanter exponitur, quomodo electio fiat per *accessum*, item qualiter schedulæ formari & signari, ac dein aperiri debeant, quidque a Scrutatoribus observandum. Illud autem præ cæteris notandum, quod §. 5. statuatur, ut „ in unoquoque Scrutinio, ante„ quam schedula in calicem mittatur, a quolibet Car„ dinale juramentum alta & intelligibili voce fiat his „ verbis: *Testor Christum Dominum, qui me judicatu„ rus est, me eligere quem secundum Deum judico eli„ gi debere, & quod idem in accessu præstabo „.*

Ejusdem Cæremoniale.

Edidit & hic Pontifex speciale *Ceremoniale*, quo forma & ritus electionis Romani Pontificis plenissime exhibetur, extatque integrum in *tomo* 3. *Bullarii*, post Constitutionem 19. hujus Pontificis (*a*).

Constitutio Urbani VIII.

Prædictam Gregorii XV. Constitutionem & Cæremoniale speciali Bulla rursus confirmavit, renovavit, & observari ab omnibus mandavit Urbanus VIII. anno 1625. Constitutione, quæ incipit *Ad Romani* 47. in *Bullario Rom.*

CANON III.

Cautelæ ne Provisiones Beneficiorum Ecclesiasticorum per appellationes protelentur. Cap. *Ut circa* 4. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

TERTIA Constitutio concernit Electiones & Provisiones quorumcumque Beneficiorum, providetque, ut eorum vacatio prætextu appellationum non nimium protrahatur. Refertur in *Cap.* Ut circa 4. *de Elect. in VI*, sub nomine Gregorii X. *in generali Concilio Lugdunensi*, eamque promulgatam fuisse in *Sessione* 3. habita 7. Julii 1274. probant acta Concilii.

Hic igitur statuitur, ut si quis ab Electione, seu alia quavis Beneficii Provisione appellare velit, teneatur appellans in *Instrumento publico*, *seu Litteris super appellatione confectis*, *omnia & singula* exprimere, *quæ in formam* electionis vel provisionis, vel contra personam, cui provisio facta vel facienda est, objicere intendit.

Insuper jubetur Appellans, *coram personis authenticis, aut persona* (scilicet authentica, id est, quæ *jurisdictioni præest*, uti hic exponit Glossa) *Corporali* (id est, tactis manu sacris Evangeliis) *præstito juramento*, affirmare, quod credat quæ sic exprimit, *esse vera & se posse probare*.

Præter hæc expressa, nec Appellans, nec appellationi interpositæ postea adhærentes, quidquam provisioni vel personæ provisæ opponere possunt, *nisi aliquid postea forsan emerserit*; id est, aliquid de novo a persona electa commissum sit, *vel super antiquis supervenerit probandi facultas*, *aut aliquæ in opponentium notitiam de novo pervenerint*: *quæ Appellantes appellationis tempore emissæ, verisimiliter ignorare potuerint, & etiam ignorarint*.

Debent autem & hic rursus *hujusmodi ignorantia*, & *superveniente facultate probandi fidem*, *per proprium præstandum* corporaliter facere *juramentum*; *hoc* adjiciendo *in juramento eodem*, *quod ad ea probanda credunt se sufficientes probationes habere*.

Hujus Canonis explanatoria Decretalis Bonifacii VIII. prima.

Ad explanationem hujus Decretalis, plures supervenerunt posteriorum Pontificum Declarationes, atque in primis Bonifacii VIII. in *Cap.* 19. *de Elect. in VI.* qua declarat non satisfieri Decreto Concilii Lugdunensis, si Appellans juraverit, *quod illa*, *quæ in sua appellatione expresserat*, vel ea, *quæ de ipsis deberent* sufficere (id est, *aliqua* ex ipsis, quæ sufficiant ad repellendum electum) *vera esse credebat*, *& se posse probare*: sed id jurandum esse simpliciter de omnibus objectis.

Secunda.

Rursus in *Cap.* 20. *eod. in VI.* declarat idem Bonifacius, Constitutionem Concilii Lugdunensis servandam esse ab illo, qui *contra certam & nominatam personam*, *ne ab aliis eligatur*, *ad Sedem Apostolicam*, antequam *fiat electio*, *duxerit appellandum*, *ac si*, *electione jam* facta, *eum contingeret appellare*.

Tertia.

In *Cap.* 38. *eod. in VI.* declarat idem Pontifex, quod Procurator ad appellandum contra Electionem, aliamve Provisionem idoneus non censeatur, *quam si omnia*, *quæ in formam objicere*, *vel personam*, *& propter quæ appellare intendit*. Singulariter & clare *in ejus procuratorio sint expressa*: *habeatque* speciale *mandatum jurandi corporaliter in animam eorum*, quorum Procurator *existit*, *quod ipsi credant expressa hujusmodi vera esse*, *& se probare posse*.

Quarta.

Denique in *Cap.* 41. *eod. in VI.* per eumdem Bonifacium deciditur, Decretum Concilii Lugdunensi locum sibi non vendicare, *nisi solum cum in eis extra judicium appellatur*: *quando vero in* judiciis *in hujusmodi negotiis appellari contingit*, *anteriora jura observari oporteat*.

Rationem addit: *cum per eam* (Constitutionem Concilii Lugdunensis) *immutata non fuerint*.

Ejusdem Canonis expositio Clementina.

Ad hujus Constitutionis expositionem pertinet quoque *Clementina 4. de Elect.* atque inter alia ibi deciditur, Constitutionem Concilii Lugdunensis circa exprimenda in instrumento Appellationis *locum non habere*, *quando*, *quæ opponuntur*, directe *respiciunt jus Ecclesiæ*, v. g. „ si Ecclesia, vel Prælatus ipsius nomine se „ opponit, puta dicendo, hoc esse de *Jure Ecclesiæ* „ illius, quod vocem habeat in electione, vel quod de „ illius gremio debeat eligi, vel quod ad eam spectet „ provisio “; uti hic exemplificat Glossographus.

Addi-

(a) De modo eligendi Summum Pontificem sæculo XII. relegere non pigeat, quæ D. Van-Espen observ. in Canonem I. Concil. Lateran. III. notavit. Vide supra.

Additur in textu, *vel opponentis personæ* „ ut quia „ dicit (juxta Glossam) Beneficium ad se spectare, vel „ sibi debitum, vel quod jus in se habeat providere, „ forte jure ad ipsum solum devoluto, vel quod fuit „ contemptus " &c.

His igitur casibus Constitutionem Concilii Lugdunensis non esse observandam deciditur, *sed tantum ubi per competitorem vel oppositorem quemlibet in formam aut personas defectus vel crimina opponuntur*.

Denique in hac Clementina declaratur, quod si Appellans vel opponens, *circa crimina vel defectus, debitam circumstantiarum specificationem omittit, non est postmodum in prosecutione negotii super his audiendus, etiamsi circumstantias hujusmodi, vel probationes earum per juramentum asserat ad se pervenisse de novo*.

Hodie præsens Canon vix habet locum.

Cum autem hodie solis Officiariis publicis sit auctoritas prosequendi, quæ publice muniri aut cassare debent, vix huic Decretali hodie locus est; quandoquidem apponentem pro privato suo interesse hæc Decretalis non concernat, uti citata Clementina declarat, neque Officiarium publicum, publicam causam prosequentem.

Insuper quandoquidem hodie quæstiones super jus ad Beneficia plerumque tractentur in possessorio coram Consiliis Regiis, vix hujus Decretalis usus hodie habetur.

CANON IV.

Quod Electo ante confirmationem nullatenus etiam prætextu Procurationis committi possit administratio dignitatis. Cap. *Avaritiæ* 5. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio quarta materiam Electionis pariter attingens, & relata in *Cap. 5. de Elect. in 6.* promulgata fuit cum præcedenti in Concilio Lugdunensi Sessione tertia, atque in actis notatur per initialia verba *Avaritiæ cæcitas*.

Cum jure constitutum esset, ac signanter *Cap. 44. ꝟ de Elect.* seu *Can. 26.* Concilii Lateranensis sub Innocentio III. (cujus *Observationem* consule) Prælatum electum non posse se administrationi ante obtentam a Superiore confirmationem immiscere; nonnulli avaritia vel ambitione excæcati administrationem præmature ambiebant, ipsam sibi tanquam procuratoribus seu œconomis committi procurantes.

His fraudibus præsens Decretalis occurrens, sancit, *ut nullus de cætero administrationem dignitatis, ad quam electus est priusquam celebrata de ipso electio confirmetur, OEconomatus, vel procurationis sub nomine, aut alio de novo quæsito colore, in spiritualibus vel temporalibus per se vel per alium, pro parte vel in totum, tenere vel recipere, aut illis se immiscere præsumat*.

Notat hic Glossographus, quod licet Capitulum, *Sede vacante*, habeat plenam Ecclesiæ administrationem, possitque eam alteri committere *non tamen possit committi administratio Electo, ut administret tanquam procurator vel œconomus*.

Ulterius præsens Constitutio *omnes illos, qui secus fecerint* (id est administrationi quovis quæsito colore ante confirmationem se immiscuerint) *Jure, si quod eis per electionem quæsitum fuerit*, decernit eo ipso *esse privatos*. Vide latius de vetita hac administratione, & effectu confirmationis notata in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 14. cap. 5. & 6.*

CANON V.

De tempore quo electio Electo intimari, ab eoque consensus præstari, & confirmatio postulari debet. Cap. *Quam sit* 6. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Quinta Constitutio relata in *Cap. 6. eod. in VI.* & publicata similiter fuit *Sessione* 3. & in actis consignata sub his verbis, *Quam sit Ecclesiis*, remedia suggerit, contra diuturnas Ecclesiarum præsertim Cathedralium vacationes, cumque in finem vult, *ut si quando fuerit electio in aliqua Ecclesia celebrata, Electores electionem ipsam, quam citius commode poterunt, electo præsentare, ac petere consensum ipsius procurent*.

Intra octiduum fiat intimatio.

Tempus hic indeterminatum, determinatur in *Cap. 16. eod. in 6.* ad *octo dies, intra quos si (postquam commode poterunt) electis præsentare distulerint, ipsos qui culpabiles in hoc extiterint, quoad se a processus prosecutione totaliter excludentes, omnibus Beneficiis suis, quæ in ipsa Ecclesia* (*de cujus electione agitur*) *obtinent, per triennium continuum ex tunc inchoandum volumus*, inquit, *eo ipso fore suspensos; ad quæ si intra illud tempus se propria temeritate, vel alio quæsito colore ingesserint, illis ipso jure perpetuo sint privati*.

Consensus intra mensem.

Electus autem secundum præsentem Canonem, postquam sibi electio notificata fuit, & præsentata, *intra mensem a tempore præsentationis*, consensum suum adhibere tenetur, *quem si ultra præstare distulerit, jure, si quod ei ex sua electione fuerat acquisitum, ex tunc se noverit eo ipso privatum*.

Excipitur tamen casus, quo electus *electioni de se factæ sine consensu Superioris consentire non potest*, quando tempus pro præsentia vel absentia Superioris moderandum dicitur.

Notat hic Glossographus, quod *celebrata electione non possint Electores pro libitu suæ voluntatis celare electionem; sed illam debent publicare solemniter Clero & populo, &, publicata electione, eam vel præsentare electo, ut consentiat vel dissentiat*.

Confirmationis postulatio intra tres menses.

Verum eum per electionem etiam ab *Electo* acceptatam nondum provisum sit Ecclesiæ vacanti, statuitur in præsenti Decretali, ut *Electus intra tres menses post consensum præstitum electioni confirmationem electionis petere non omittat*, sub pœna ut, *si justo impedimento cessante, intra hujusmodi trimestre tempus omiserit, electio eadem eo ipso viribus vacuetur*.

Recte hic monet Glossographus sufficere juxta hanc Decretalem, quod intra *trimestre spatium* confirmatio *petatur*, licet non obtineatur.

Insuper cum hodie Ecclesiarum præsertim Cathedralium confirmatio immediate debeat peti a Papa, observanda sunt, quæ de tempore & modo petendæ confirmationis a Sede Apostolica præscribit *Cap. 16. de Elect. in 6.* Videri etiam possunt, quæ juxta hodiernos mores circa confirmationem petendam serventur, notata in *Jure Eccles. Tom. I. part. 1. tit. 14. c. 3. & 4.*

CANON VI.

Quandonam eligens scienter indignum, eligendi potestate privetur? Cap. *Perpetuo* 7. de Elect. in VI.

OBSERVATIO.

Sexta Constitutio, quæ incipit *Perpetuo sanctionis oraculo*, prælecta fuit similiter *Sess.* 3. extat in *Cap. 7. de Elect. in 6.* Edita est ad declarationem Decretalis Concilii Lateranensis sub Alexandro III. in *Cap. 7. ꝟ de Elect.* Cum enim in hac Decretali declarentur *eligendi potestate privati, qui* contra formam ibidem præscriptam elegerint *indignum*; declaratur in præsenti Decreto, *quod scienter in electionibus nominantes* indignum, *propter suffragium in Scrutinio præstitum* (*etsi adeo in eo persisterint, quod ex votis eorum communis electio subsequatur*) *nequaquam eligendi potestate priventur*.

Itaque juxta præsentem Decretalem, ut quis sit privatus jure eligendi, non sufficit quod inter scrutandum nominaverit scienter indignum, sed requiritur quod in sua nominatione seu suffragio in *indignum* collato persisterit usque ad completam electionem, ac insuper, quod alii ejus suffragium secuti etiam *indignum* nominaverint: atque ex ejus & aliorum votis communis electio *indigni* fuerit subsecuta.

Notat in Glossa, quod ex nominatione in Scrutinio, nullum jus acquiratur electo, possintque eligentes alium eligere, nisi post publicatum Scrutinium.

Notat insuper, quod si omnes *scienter* elegerint *indignum*, tunc potestas eligendi devolvatur ad Superiorem: si autem omnes peccaverint, uno excepto, tunc in illo remaneat *jus Collegii*, & ipse solus possit eligere.

Declarat tamen præsens Constitutio, quod licet sic *scienter* nominans indignum non privetur potestate eligendi, tamen *divinam vindictam & Apostolicæ ultionis motum, quem qualitas facti suaserit, possit non immerito formidare*.

CANON VII.

Electus ab iis, qui elegerunt aut electioni consenserunt, non impugnetur. Cap. *Nulli licere* 8. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Septima Constitutio, quæ incipit, *Nulli licere* lecta *Sessione* 3. refertur in *Cap. 8. de Elect. in 6.* spectatque rursus ad materiam electionis, declaratque: *Nulli licere, postquam in Scrutinio nominaverit aliquem, & electio fuerit subsecuta, vel postquam præstiterit electioni ab aliis de ipso celebratæ consensum, illum super electione ipsa impugnare*.

Vocatio absentium non est de substantia electionis.

Recte hic observat Glossa, occasione secundi membri, scilicet de præstito *electioni celebratæ consensu, vocationem absentium non esse de* substantia *electionis, quominus valeat electio, sed si absentes non* vocati *velint prosequi oppositionem, faciant electionem declarari nullam, tamen si velint, possint ratificare electionem* prout in præsenti, & *Cap. 28. ꝟ de Elect.*

Quando Electores electionem revocare possint.

Per electionem autem jus acquiritur electo, quod electo nequeant auferre Electores, neque proprium factum impugnare, prætextu etiam indignitatis aut incapacitatis ipsius electi; uti hac Decretali decernitur, *nisi ex causis* postea *emergentibus, vel nisi ei morum ipsius antea* celata *de novo pandatur improbitas; seu alicujus alterius* latentis *vitii vel defectus, quæ verisimiliter ignorare potuerit, veritas reveletur*.

De hac autem ignorantia, si aliud probari nequeat, *fidem faciet proprio juramento*.

Hinc eliciunt Doctores, quod ignorantia ejus rei; quæ dependet a conscientia alicujus, probetur per juramentum.

Licet autem eligentes non possint prætextu indignitatis aut incapacitatis electi impugnare electionem a se factam: *non tamen per hoc sunt ligatæ manus Superioris, quin, si velit, possit inquirere de defectibus, & eum repellere, si sit indignus*: ut monet Glossographus.

CANON VIII.

Contra Electum a parte duplo majore nil opponatur, quod suffragium alicujus extenuet. Cap. *Si quando* 9. de Elect. in VI.

OBSERVATIO.

OCTAVA Constitutio, quæ incipit, *Si quando*, lecta quoque *Sessione* 3. extat in *Cap. 9. de Elect.* in 6. pertinetque ad elucidationem *Cap. 42. ✠ de Elect.* desumpti ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. in quo statutum erat, ut is habeatur pro electo, *in quem major & sanior pars Capituli consenserit*. Ex quo Canonistæ deducunt, vigore hujus Decreti, in electione non sufficere majorem partem eligentium, sed insuper requiri *saniorem*.

In præsenti igitur Constitutione decernitur: *si quando contigerit duabus electionibus celebratis, partem alteram Eligentium* duplo majorem *numero inveniri: contra Electores, qui partem reliquam sic excedunt*, aliquid *ad extenuationem zeli, meriti vel auctoritatis ipsorum* (quo prætenderetur partem non esse saniorem) *reliquis, vel electo ab eis aliquid opponendi* omnis *præsenti Decreto* interdicitur facultas.

Licet opponere, quod votum annullet.

Additur autem quod ipsis *interdictum* non intelligitur aliquod opponere, *quod votum illius, cui opponitur*, nullum *redderet ipso jure*.

Hodie vota numerantur, non ponderantur.

Quod hac Decretali statuitur in electionibus, ubi una pars eligentium altera *duplo major est*, ut nimirum electio a majori parte facta alteri prævaleat sine respectu ad merita aut zelum eligentium, id hodie obtinet in omni electione facta a *majori* parte; tametsi etiam uno duntaxat suffragio aliam excederet, reputanturque hodie omnia suffragia æqualis ponderis & momenti, quamdiu non possunt omnino *nulla* probari: receptumque est illud dictum commune: *Vota numerantur non ponderantur*, uti notavi in *Jure Eccles. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 4. *cap.* 3. alias *tit.* 21.

CANON IX.

De refrænanda frequentia appellationum ab Electionibus Episcoporum. Cap. *Quamvis* 10. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO nona, quæ incipit, *Quamvis Constitutio*, lecta *Sessione* 3. & relata in *cap.* 10. *de Elect. in* 6. concernit electiones Episcoporum.

In primis asserit in præfatione, quod Constitutio Alexandri IV. qui sedit sub medium sæculi XIII. (*a*) *super electionibus Episcoporum non immerito majoribus causis annumerant, cogitationes ipsarum per appellationes qualibet devolvi asserat ad Apostolicæ Sedis examen*.

Hujus Alexandrinæ Constitutionis meminerunt antiquiores Canonistæ; at eam hodie non reperiri monet Glossa, verbo *Constitutio*.

Protrahebatur sæpe vacatio Ecclesiarum.

Cum autem hac Alexandrina Constitutione causæ super electionibus Episcoporum per appellationes qualibet devolverentur ad Sedis Apostolicæ examen, contigebat frequenter, per *temerarias* & frivolas appellationes, causas hasce ad Sedem Apostolicam pertrahi, eoque pacto protrahi vacationem Ecclesiarum.

Appellatio ab Electione Episcopi fiat in scriptis.

Effrænatam ergo *appellationum frequentiam refrænare* volens Gregorius X. *hac generali Constitutione* statuit, ut dum in his causis *electionum* Episcoporum sive *in judicio sive extra Judicium appellatur*, debeat in primis appellari *in scriptis*, cum in aliis causis a Sententia definitiva possit *viva voce* incontinenti apud Judicem appellari.

Expressa causa probabili.

Secundo requiritur in hac electione, ut appelletur *ex causa probabili*, sive ut appellans exprimat causam probabilem, *quæ probata deberet legitima reputari*.

Alias ad Sedem Apostolicam devolvitur.

Hæc si observata non sint, causa electionis *ad Sedem* Apostolicam per appellationem devolvetur.

Quando-nam ab hujusmodi appellationis possit recedi.

Additur insuper, quod Appellantes possint *ab appellationibus* interpositis *recedere, antequam præfatæ Sedi fuerint præsentatæ*, modo tamen nulla intervenerit pravitas: de quo cognoscet Judex *a quo*, qui si pravitatem intercessisse cognoverit, *se de causis ipsis nullatenus intromittat: sed præfigat dictis partibus terminum peremptorium competentem, in quo cum omnibus actis & munimentis suis Apostolico se conspectui repræsentent*.

(*a*) Obiit Alexander IV. anno 1251.

Ubinam hujusmodi causæ devolutæ judicandæ?

Moribus hodiernis, notanter Belgii, causæ hujusmodi si quando ad Sedem Apostolicam per appellationem devolvuntur, debent terminari hic *in partibus* per Judices Synodales auctoritate Sedis Apostolicæ delegandos.

CANON X.

Quo ordine objecta promovendo ad dignitatem debeant in judicio discuti? Cap. *Si forte* 11. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Prius discutiatur, quod facilioris apparet probationis.

DECIMA Constitutio incipit *Si forte*, recitata *Sessione* 5. & relata in *Cap.* 11. *de Elect. in* 6. decidit, quod *si Electio* ad dignitatem plura puncta opponantur, is ordo debeat servari in probando, ut discussio incipiat ab eo puncto, quod facilioris apparet probationis, puta si inter alia objiciatur Electo, *evidens scientiæ*, vel *alius personæ defectus*, super hoc *defectu* ante omnia institui vult examen.

Quid si oppositio aliqua comperietur veritate destitui?

Si, examine facto, compertum fuerit, oppositiones has *veritate destitui*, opponentes *omnino a persecutione causæ, in qua talia objecerunt*, excludi, *& perinde puniri decernuntur, ac si penitus in probatione omnium, quæ objecerant, defecissent*.

Nequaquam obscurum est, hæc de opponentibus intelligi, qui reperiuntur defectum similem sine probabili fundamento objecisse Electo. Si enim tales fuerint verisimilitudines de defectu objecto, ut vir prudens & indifferens, eum revera subesse credidisset, non apparet hac pœna puniendus, neque a probatione aliorum defectuum excludendus, cum nihil revera in hac oppositione deliquisse videatur.

De officio Superioris circa Electum.

Præterea tametsi opponens a prosecutione causæ, & probatione aliorum objectorum, in casu hujus Decretalis excludatur, non tamen exclusus censetur superior, ut ex officio super aliis defectibus objectis inquirat, & si veros reperiat, Electum non admittat.

CANON XI.

Excommunicantur persecutores nolentium a se commendatos eligere. Cap. *Sciant cuncti* 12. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO undecima, quæ incipit *Sciant cuncti*, lecta est *Sessione* 5. extatque in *Cap.* 12. *de Elect. in* 6. directa contra eos, *qui Clericos*, aliasve *personas Ecclesiasticas*, seu eorum consanguineos, vel Ecclesias aut Monasteria gravare præsumpserint, *pro eo quod rogati, seu alias inducti, eum, pro quo rogabantur sive inducebantur, eligere noluerint*, denuntians similes *ipso facto excommunicationis sententia innodatos*.

Clerici distincti ab Ecclesiasticis.

Clericos & personas *Ecclesiasticas* hic distingui advertit Glossographus, exemplificatque in conversis, Templariis, & Hospitalariis, *qui licet*, inquit, *non sint Clerici, sunt tamen personæ Ecclesiasticæ*.

CANON XII.

Contra eos, qui bona vacantium Ecclesiarum per novitatem vel per abusum usurpent. Cap. *Generali* 13. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Contra eos qui talia faciunt, aut facientibus cooperantur.

DUODECIMA Constitutio lecta est *Sessione* 5. & relata in *Cap.* 13. *de Elect. in* 6. sub his verbis: *Generali Constitutione sancimus universos & singulos, qui Regalia, custodiam, sive guardiam, advocationis seu defensionis titulum in Ecclesiis, Monasteriis, seu quibuslibet aliis piis locis*, de novo usurpantes, *bona Ecclesiarum &* piorum *locorum vacantium occupare præsumunt*; ipsosque *Clericos*, & alias *personas locorum eorumdem, qui hoc fieri procurant, eo ipso excommunicationis sententiæ subjacere*.

Qui iis non obsistunt, cum deberent.

Quin & *illos, qui se, ut deberent, talia facientibus* non opponunt, *de* proventibus *Ecclesiarum, seu locorum ipsorum pro tempore quo præmissa sine debita contradictione permiserint, aliquid percipere districtius* inhibet *Constitutio*.

Ex toto contextu hujus Decretalis sufficienter intelligitur, hanc Constitutionem duntaxat dirigi adversus illos, qui *de novo* jura illa usurpare præsumerent, quod & innuit finalis Constitutionis articulus, quo monentur hi, *qui ab Ecclesiarum, cæterorumque locorum fundatione vel ex antiqua consuetudine jura sibi hujusmodi vendicant, ab illorum abusu sit prudenter* abstinere.

Antiqua Regalia, & custodias Ecclesiarum tolerat Canon.

Unde novæ *extensioni* illorum Jurium opponi videtur, uti latius exposui in *Jure Eccl. Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit*, 8. alias 35. *cap.* 8. ubi & videri possunt quæ occasione extensionis Regaliæ, labente sæculo decimo septimo, in Gallia acta fuerunt; & eodem titulo *Cap.* 1. actum est de Advocatis seu Defensoribus Ecclesiarum, quorum & hæc Constitutio meminit.

C A-

CANON XIII.

Parochus, qui intra annum non fuerit Presbyter ordinatus, ipso jure officio excidit. Cap. *Licet Canon* 14. de Electione in 6.

OBSERVATIO.

Videtur hæc Constitutio post Concilium edita.

CONSTUTIO decima tertia, quæ incipit, *Licet Canon*, in Concilio nec edita, nec lecta fuisse scitur; videturque esse ex illis, quas *post Concilium* Pontifex *super certis articulis* duxit promulgandas, relata extat in *Cap.* 14. *de Elect. in* 6. Renovat & amplificat Canonem Concilii Lateranensis sub Alexandro III. relatum in *Cap.* 7. ꝟ *de Elect.* quo præscribuntur qualitates & ordines requisiti in promovendis ad Ecclesias *Parochiales*; atque inter alia erat per Concilium Lateranense statutum, ut „ ad regimen Ecclesiæ *Paro-* „ *chialis* assumptus, si monitus non fuerit præfixo a „ Canonibus tempore in Presbyterum ordinatus, a re- „ giminis ejusdem amoveatur officio, & alii confera- „ tur „.

Canon Lateranensis de ordinatione Parochi intra annum.

Hunc articulum renovans & extendens præsens Decretalis statuit, ut promotus *ad regimen* Ecclesiæ Parochialis, *intra* annum *a commissi sibi regiminis tempore numerandum se faciat ad Sacerdotium promoveri: quod si intra idem tempus promotus non fuerit, Ecclesia sibi commissa*, nulla *etiam præmissa* monitione, *sit præsentis Constitutionis auctoritate privatus.*

In quo differat a Constitutione Gregoriana.

Hæc ergo Constitutio declarat, privatum *ipso jure* non promotum ad Sacerdotium intra *annum* a tempore commissi regiminis Ecclesiæ Parochialis, cum Constitutio Concilii Lateranensis requireret sententiam privationis (*a*).

Et quidem hæc privatio ita promotum Beneficio suo privat, ut nec titulum *possidendi* amplius habeat, possitque ob non promotionem tamquam vacans impetrari & conferri juxta Rebuffum in praxi Benef. *tit. de non promotis*, *num.* 1. qui una ibidem monet, quod priusquam similis de Parochiali Beneficio reipsa amoveatur, citandus sit & audiendus, non quidem ut *privetur*, sed ut sciatur, num juxta præsentem Decretalem *sit privatus*, quia potuit subfuisse legitimum impedimentum non promotionis, quod ipsum a pœna hac privationis eximeret juxta *Cap.* Licet Episcopus 28. *de Præb. in VI.*

Præterea ut ob non promotionem quis privaretur Beneficio Parochiali Decretalis Concilii Lateranensis requirebat *monitionem præviam*; præsens vero Constitutio *privatum* declarat non promotum, *nulla præmissa monitione*. Plura de hac Decretali vide in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 2. alias 19. *cap.* 3. hujus editionis.

CANON XIV.

De Commenda Parochialis Ecclesiæ. Cap. *Nemo deinceps* 15. de Electione in VI.

OBSERVATIO.

Canon non videtur editus in Concilio.

CONSTITUTIO decima quarta, quæ incipit *Nemo deinceps*, quæ nec lecta nec edita reperitur in Concilio, relata autem in *Cap.* 15. *de Elect. in* 6. reprimit abusum *Commendarum*, quibus Beneficiorum pluralitas palliabatur, statuiturque, ut *nemo deinceps Parochialem Ecclesiam alicui non constituto in legitima ætate & Sacerdotio commendare præsumat*, *nec tali etiam* commendare præsumat, *nisi unam*, *idque*, *evidenti necessitate vel utilitate ipsius Ecclesiæ suadente.*

Ecclesia non commendetur nisi Sacerdoti, & non nisi una.

Præterea declarat, *commendam*, *ut præmittitur*, *rite factam ultra semestris temporis spatium non durare*: statuens, *quidquid secus de Commendis Ecclesiarum Parochialium actum fuerit*, *esse irritum ipso jure.*

Nec ultra semestre.

Hæc Constitutio, si juxta terminos expressos rite observata fuisset, indubie ad obviandum abusui Commendarum Parochialium Ecclesiarum sufficiens erat, at frequentior dispensatio, quæ sensim in Curia Romana invaluit, hanc uti & plures alias non minus utiles, suis effectibus evacuavit, ut propterea & Synodus Tridentina *Sess.* 7. *cap.* 4. *de Reform.* Decretum ediderit contra eos, qui plura Beneficia *curata* per viam *Commendæ* perpetuæ retinere præsumebant. De hoc abusu, & unde originem sumpserit, dixi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 3. alias 20. *cap.* 2. *n.* 25. *& seqq.* hujus editionis.

Dispensationes noxiæ.

Abusus Commendæ perpetuæ.

CANON XV.

Pœna Suspensionis per annum in eum, qui ordinaverit Clericum alienum. Cap. *Eos qui* 2. de temporibus Ordinationum in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO decima quinta relata in *Cap.* 2. *de temporibus ordinat. in* 6. quæ incipit *Eos qui*, lecta *Sess.* 3. suspendit *per annum a collatione Ordinum* eos, qui *Clericos Parochiæ* (id est Diœcesis) *alienæ absque Superioris ordinandorum licentia, scienter, seu affectata ignorantia, vel quocumque alio figmento quæsito præsumpserint ordinare.*

Quoad ordinatos ab alio Episcopo sine licentia Episcopi proprii refert se Summus Pontifex ad ea, quæ jura statuunt, hæcque *in suo robore* durare declarat.

Decretalis Clementis IV. tantum decernit condignam pœnitentiam in ordinantem, suspenso ordinato.

Videtur autem respexisse ad Decretalem Clementis IV. relatam in *Cap.* 1. *eod. in* 6. qua Episcopis Italiæ inhibetur ordinare Clericum Ultramontanum, nisi *a Sede Apostolica specialem licentiam* habeat, *vel ab Episcopo, de cujus Diœcesi traxit originem ordinandus, vel in cujus Diœcesi Beneficiatus existit, per ejus patentes litteras causas rationabiles continentes, quare ipsum nolit aut nequeat ordinare.* Ipsos autem sic ordinatos *manere* vult *absque spe dispensationis, super hoc a Sede Apostolica obtinendæ, suspensos.*

Præsens ergo Decretalis conservans quoad sic ordinatos anteriora jura *in suo robore*, etiam pro suspensis habet sic ordinatos. Sed ordinantes citata Decretalis Clementis tantum vult *pœnitentia condigna puniri*; quare quoad hanc partem præsens Decretalis novum Jus introduxit, convertendo pœnitentiam arbitrariam in pœnam suspensionis *per annum a collatione Ordinum.*

Quam præsens Canon convertit in Suspensionem.

Synodus Tridentina *sess.* 23. *cap.* 8. *de Reform* hanc pœnam suspensionis *per annum de collatione Ordinum* contra Ordinantes alienos subditos innovavit.

Hanc Tridentinum innovavit.

Quin & addit, *nec cujusvis generalis aut specialis Rescripti vel privilegii prætextu* sic ordinari quemquam posse: quo derogare videtur citatæ Decretali Clementis IV. qua non obscure indulgebatur Episcopis Italis ordinare Clericum Ultramontanum, *qui a Sede Apostolica specialem licentiam* haberent.

Quis circa sic ordinatum dispensare possit pro executione Ordinis suscepti.

Præterea citata Decretalis Clementis per præsentem roborata vult ordinatos manere suspensos, absque *spe dispensationis super hoc a Sede Apostolica obtinendæ.* Ex quibus verbis recte notavit Glossographus, super executione Ordinum, Episcopum cum hujusmodi ordinato dispensare non posse.

At hic rursus ab hac Decretali recessit Synodus Tridentina, statuens, quod, *sic ordinatus a susceptorum Ordinum executione, quamdiu* proprio ordinario *videbitur expedire, sit suspensus.* Quo manifeste dispensandi facultatem super hac suspensione committit ordinario.

Cum vero posset contingere, ut nonnulli Clerici alias innocentes, de Diœcesi sic suspensorum Episcoporum, ad Ordines suscipiendos, pendente hac Episcoporum suspensione arctarentur, indulget præsens Decretalis; ubi *suspensio fuerit manifesta*, his Clericis *absque ipsorum* sic suspensorum *licentia*, *Ordines recipiendi ab aliis vicinis Episcopis, alias tamen Canonice liberam facultatem.*

CANON XVI.

Bigami privilegio Clericali nudantur. Cap. *Altercationis antiquæ* unico de Bigamis in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO decima sexta, quæ incipit *Alteretionis antiquæ* lecta Sessione 5. & relata in *Cap. unico de Bigamis in* 6. *Altercationis antiquæ dubium* decidens, declarat, *Bigamos omni privilegio Clericali esse nudatos, & coercitioni fori sæcularis addictos.*

Verba postrema sat innuunt, *altercationem* hanc præcipue fuisse super privilegio *fori*, super quo & hodie frequenter Clericos inter & Laicos Magistratus altercatio oritur.

Præcipue agitur de privilegio fori.

Quin & declarat hac in parte consuetudinem contrariam non obstare: quam fuisse in quibusdam locis Franciæ monet hic Glossographus.

Et quia Bigami etiam per exteriorem habitum Clerici apparere affectarent, *ipsis quoque sub anathemate* prohibet, *deferre tonsuram vel habitum Clericalem.*

Inhibetur Bigamis habitus Clericalis.

Ad hanc indubie Constitutionem reflexit Guillelmus Nangius de Gestis Philippi Regis Franciæ ad annum 1273. de hoc Lugdunensi Coneilio scribens: „ In eo- „ dem etiam Concilio Bigami, qui Tonsuram *Cleri-* „ *calem*, tunc temporis deferebant, de cætero ferre „ prohibiti sunt, ac uti privilegio Clericali „.

(a) Hodie in Galliis Declaratione data a Ludovico X. Christianissimo Galliarum Rege prohibitum est, ne quis ad Beneficium curatum nominetur, nisi antea Sacerdotali charactere sit insignitus.

CANON XVII.

Contra Canonicos, qui citra formam præscriptam inducunt publicam cessationem a divinis Officiis. Cap. *Si Canonici* 2. de Officio Ordinarii in VI.

OBSERVATIO.

DECIMA septima Constitutio, quæ incipit, *Si Canonici*, evulgata *Sessione* 5. relata in *c.* 2. *de Officio Ordinarii in* 6 spectat Canonicos, qui ex consuetudine, vel alias vendicabant sibi jus *cessandi a divinis*, dum aliquis eos offendit, vel occupat jura Ecclesiæ, uti de Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Claromontensi, Atrebatensi, & quibusdam aliis, testatur Glossa hic verbo *Ecclesiis*.

Forma observanda in cessatione Officii.

Statuit igitur præsens Decretalis, quod *Canonici cessare volentes, antequam ad cessationem hujusmodi quoquo modo procedant, in Instrumento publico, vel patentibus litteris sigillorum suorum, aut alterius authentici munimine roboratis, cessationis ipsius causam exprimant: & illud vel illas ei, contra quem cessare intendunt, assignent.*

Post hæc pœnas decernit in Canonicos, qui præter formam hic præscriptam *cessare a divinis* contra aliquem præsumpserint; vel *causa, quam expresserint, non fuerit inventa Canonica.*

Reprobat dein *detestabilem abusum horrendæ indevotionis illorum, qui Crucis, beatæ Mariæ Virginis, aliorumque Sanctorum Imagines seu Statuas irreverenti ausu tractantes, in aggravationem cessationis hujusmodi prosternunt in terram, & urticis spinisque supponunt.*

Vult autem ut *contra facientes ultrix procedat dura sententia, quæ delinquentes sic puniat graviter, quod alios a similium præsumptione compescat.*

Differt ab Interdicto.

Notant hic communiter Interpretes, *cessationem a Divinis*, de qua in præsenti Decretali distinctam esse ab Interdicto, quæ est species Censuræ. Ideoque si quis in tali Ecclesia, durante hujusmodi cessatione, celebraret, non esset irregularis, uti fieret celebrans in Ecclesia *Interdicto* supposita.

Abusus.

Cæterum quantus fuerit aliquando abusus in frequentiore hac a Divinis cessatione. & Ecclesiastico Interdicto, notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *cap.* 10.

CANON XVIII.

Contra pluralitatem Beneficiorum incompatibilium. Cap. *Ordinarii* 3. de Officio Ordinarii in VI.

OBSERVATIO.

Non videtur Canon in Concilio Lugdunensi editus.

CONSTITUTIO decima octava quæ incipit *Ordinarii* relata in *cap.* 3. *de Officio ordin. in* 6. in Concilio Lugdunensi edita sut lecta non reperitur: eam tamen Synodus Tridentina *sess.* 7. *cap.* 5. *de Reformat.* citat ac renovat tamquam *a Gregorio X. in generali Concilio Lugdunensi editam*.

Dirigitur præsens Constitutio sive Decretalis contra eos, qui *plures dignitates, vel Ecclesias, quibus animarum cura imminet*, obtinent; *aut dignitatem cum alio Beneficio, cui similis cura est annexa*: eam autem Synodus Tridentina extendit contra *quoscumque plura Curata, aut alias incompatibilia Beneficia Ecclesiastica obtinentes*.

Possessores Beneficiorum incompatibilium exhibeant dispensationem.

Vult igitur præsens Decretalis, ut Ordinarii prædictos possessores *districte compellant dispensationes, auctoritate quarum hujusmodi Ecclesias, Personatus, seu dignitates Canonice tenere se asserunt, intra tempus, pro facti qualitate, ipsorum Ordinariorum moderandum arbitrio, exhibere.*

Si intra tempus præstitutum, justo impedimento cessante, nullam contingat exhiberi dispensationem, tunc *Beneficia, quæ sine dispensatione aliqua retineri nequeunt, per eos, ad quos eorum collatio pertinet, libere personis idoneis conferantur.*

Quæ autem sint Beneficia, quæ sine dispensatione retineri nequeunt, & de eorum varia incompatibilitatis specie latius egi in *Jure Eccl Tom. III. part.* 2. *sect.* 3. *tit.* 3. alias 20. *c.* 4. & *c.* 5.

Alioquin ipsa vacabant.

Hoc ex contextu hujus Decretalis habetur, quod Beneficia, de quibus Decretalis loquitur, *vere vacare* censeantur vigore hujus Constitutionis, si intra tempus definitum dispensatio exhibita non sit; quia alias tamquam vacantia conferri non possent. Quod & notavit Stephanus Weymersius in analysi ad hanc Constitutionem, addens *num.* 8. „ ita enim receptum est, ut ubi lex vel „ Canon sic *ipso facto* imponit pœnam incurrendam, „ ex eo quod statuerit terminum defensionis, eo ipso „ pœnam incurrat reus, quo se non defenderit, etiamsi „ nulla intercesserit Judicis condemnatio, vel declaratoria „ sententia. „

Nec se ipsi tueri poterunt Regula de triennali Possessore.

Notat quoque ibidem Weymersius *num.* 10. Possessores similium incompatibilium Beneficiorum se non posse contra hoc Decretum tueri per Regulam *Cancellariæ de triennali possessore*, quia ipsis advertatur Juris communis prohibitio, quæ non permittit eos Juris Beneficio adjuvari; immo hæc Juris prohibitio possessionem inficere, & possessores in mala fide constituere videtur, atque ita Congregationem Cardinalium declarasse testatur.

Exhibens dispensationem evidenter sufficientem non molestetur.

Si autem dispensatio intra tempus definitum exhibeatur, eaque *sufficiens evidenter appareat*, tunc *exhibens, nequaquam* super *Beneficiis, quæ canonice obtinet, molestetur*, inquit Decretalis.

Sed interim provideatur pluribus illis Ecclesiis, in quibus Beneficiis ista requirunt residentiam.

Cum autem hic agatur de beneficiis curam *animarum* habentibus, & nemo queat *personaliter* in duabus Ecclesiis residere, & curam animarum personaliter obire, præsertim si Ecclesiæ a se distitæ sint, vult Decretalis, ut Ordinarii, casu quo *dispensatio sufficiens evidenter apparet*, provideant, ne *in iisdem Ecclesiis animarum cura negligatur, nec Beneficia ipsa debitis obsequiis defraudentur.*

Idipsum in supra allegato Decreto injungit Ordinariis Synodus Tridentina, declarans, quod id per Ordinarios fieri possit, *etiam per idoneorum Vicariorum deputationem, & congruæ portionis fructuum assignationem, appellationibus, privilegiis, & exemptionibus quibuscumque, etiam Judicum specialium deputatione, & illorum inhibitionibus in præmissis nemini suffragantibus.*

In dubio recurratur ad Sedem Apostolicam.

Si de dispensationis exhibitæ sufficientia dubitetur, vult Decretalis, ut eo casu *ad Sedem Apostolicam* recurratur; *cujus est æstimare quem modum sui Beneficii esse velit.*

In Belgio decisio debet fieri coram Judicibus ordinariis vel delegatis in partibus.

Hoc moribus Belgii non observatur; sed si super validitate seu sufficientia dispensationis vel collationis etiam a Sede Apostolica obtentæ, quæstio incidat, hæc coram Judicibus Ordinariis vel Judicibus delegatis *in partibus*, secundum statum causæ, discuti & decidi consuevit.

Mens Principum Belgii videtur, ut non dentur, Placitum super hujusmodi Dispensatione.

Quinimmo cum in hisce Provinciis Bullæ dispensationum super incompatibilitate Beneficiorum executioni mandari nequeant, sine prævis litteris *Placeti Regii*, haud facile similis dispensatio super pluribus Beneficiis *curam animarum* habentibus admittitur: quia Rex (*a*) per sua Edicta, ac signanter de 28. Novembris 1541. art. 37. & 38. declaravit Litteras Placeti super provisione hujusmodi Beneficiorum non expediendas, nisi cum clausula *personalis residentiæ*.

Cum autem in duobus hujusmodi Beneficiis curatis nemo queat eodem tempore personaliter residere; mens Principis consequenter apparet, ut super hisce dispensationibus Litteræ Placeti non expediantur.

CANON XIX.

De Juramento Advocatorum ac Procuratorum in suscipiendis causis, & transgressorem petitione.

OBSERVATIO.

DECIMA nona Constitutio, quæ incipit *Properandum*, lecta *sessione* 3. uti acta testantur, nequaquam tamen in *Sexto* Decretalium reperitur.

Renovatur formula juramenti, quæ habetur leg. 14. §. 1. Cod. de Judiciis.

Agit hec Constitutio de Advocatis & Procuratoribus causarum, renovatque sanctionem Legalem, quæ habetur in *Leg.* 14. *Cod. de Judiciis*, ac notanter circa formulam juramenti ibidem § 1. præscriptam, & ab Advocatis præstandi de non suscipienda causa, quam *noverint injustam*, quinde eadem omnino deserenda, quando in decursu litis eam injustam noverint, de quo juramento etiam hodie ab Advocatis in admissione præstando, egi in *Jure Eccl. Tom. IV. part.* 3. *tit.* 6 *cap.* 2.

In præsenti Constitutione itaque statuitur, *ut omnes & singuli*, qui *advocationis officium in foro Ecclesiastico, sive apud Sedem Apostolicam, sive alibi* assument, *præstent tactis sacrosanctis Evangeliis hoc juramentum*; quod iisdem verbis hic exprimitur, quibus conceptum legitur in citata *leg.* 14. §. 1. *Cod. de Judiciis*.

Vult autem præsens Constitutio, ut & *Procuratores juramento simili adstringantur.*

Insuper ut *tam Advocati quam Procuratores, in foro, in quo idem assumpserant officium, teneantur annis singulis* hujusmodi juramentum *iterare*.

Si autem officium suum præstituri veniant ad eamdem Sedem, vel ad Curiam cujuslibet Ecclesiastici Judicis, in qua nondum juramentum illud præstiterunt, tenebuntur illud præstare *in singulis causis*, quas assument.

Pœna prævaricatorum.

Qui hoc juramentum præstare renuerint, *executionem officiorum suorum, hujusmodi voluntate durante, sibi noverint interdictam.*

Addit autem Decretalis, *quod si Juramentum præstitutum violare præsumpserint, præter reatum perjurii, Consiliarii etiam, qui scienter iniquam causam foverint, divinam & nostram maledictionem incurrant, a qua non aliter liberentur, nisi duplum ejus restituerint, quod pro tam iniquis advocatione, procuratione, vel consilio receperint, ac nihilominus de damnis, quæ per iniqua hujusmodi ministeria partibus irrogarunt, illis satisfacere teneantur.*

Denique ne lucri cupiditate ad fovendas causas *injustas*, Advocati aut Procuratores alliciantur, statuit quod *Advocatus in quacumque causa ultra viginti, Procurator vero ultra duodecim libras Turonenses recipere salarii nomine, vel etiam sub palmarii colore præsumat*: declarans ultra

---

(*a*) Rex ille censetur Carolus V. Imperator, Hispaniarum Rex, ac Belgarum Princeps supremus.

ultra eam summam receptorum *dominium* ab iis non acquiri ; *sed ad restitutionem integram* teneri illorum ; *ita quod nihil horum , quae restituenda* sunt , *in fraudem* hujus *Constitutionis remitti possit eisdem* .

Monitum. Quoad Juramentum ab Advocatis & Procuratoribus de non fovenda causa , quam injustam noverunt , etiamnum hodie ex praescripto Ordinationum in omnibus Curiis tam Ecclesiasticis , quam Civilibus praestari debet in eorum ad Officium admissione , optandum esset , ut id serio ab Advocatis & Procuratoribus in susceptione & prosecutionem causarum attenderetur ; sed Advocatorum & Procuratorum nimia multitudo & aviditas luceri faciunt , ut nulla sit pene causa , quantumvis male fundata , quae non reperiat Advocatos & Procuratores .

CANON XX.

De iis qui extorquent absolutionem a Censuris. Cap. *Absolutionis* , *unico* , de iis quae vi metuive causa fiunt in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO vigesima , quae incipit *Absolutionis* , lecta *sessione* 4. & relata in *cap. unico De iis quae vi metusve causa fiunt in 6.* absolutionem ab excommunicatione , suspensione , vel interdicto , *per vim vel metum* extortam *omnino viribus* vacuat ; ac *eos* , *qui absolutionem* sic *extorserint*, *excommunicationis sententiae subjacere* decernit.

Ad hanc Constitutionem reflexisse videntur Patres Tridentini , ubi *sessione 25. cap. 3. de Reformatione* declarant , „ nefas esse saeculari cuilibet Magistratui man-„ dare Ecclesiastico Judici , ut latam excommunicatio-„ nem revocet , sub praetextu , quod contenta in prae-„ senti Decreto non fuerint observata , cum non ad „ Saeculares , sed ad Ecclesiasticos haec cognitio perti-„ neat . “

Quid circa hanc Synodi Tridentinae declarationem monuerint Consilia Regia , dum de publicatione dictae Synodi in Belgio ageretur , & quid hodie observetur , notavi in *Jure Eccles. Tom. IV. parte* 3. *tit.* 11. *cap.* 12.

CANON XXI.

Quod , mense elapso a Beneficii vacatione in Curia Romana , possit Romanus Pontifex praeveniri ab Ordinario . Cap. *Statutum* 3. de Praeb. in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO vigesima prima lecta *sessione* 5. quae incipit *Statutum felicis recordationis* , relata in c. 3. *de Praebendis in 6.* moderatur statutum Clementis IV. in *cap.* 2. *eod. in* 6. circa reservationem Beneficiorum *in Curia Romana* vacantium , *ut nimirum ii* , *ad quos* similium *Beneficiorum spectat* collatio , ea Beneficia non obstante dicta reservatione , *post mensem a die vacationis numerandum* , *conferre valeant per seipsos vel* (*ipsis egentibus in remotis*) *per suos Vicarios generales in eorum Dioecesibus existentes* , *quibus id canonice sit commissum* .

Clausula favens Romano Pontifici. De hac reservatione facta per Clementem IV. & modificatione per praesentem Decretalem , egi in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 6. *cap.* 4. alias *tit.* 23. *cap.* 3. Hoc unum adde , quod Pontifex velit mense elapso , ut *Ordinarii* conferant *per seipsos aut Vicarios generales* in eorum *Dioecesibus* residentes , *quibus id canonice sit commissum* : id est , *speciali* mandato , ut hoc pacto non tam facile etiam mense elapso , ab Ordinariis Pontifex praeveniatur , possitque & post mensem Pontifex conferre , quamdiu Ordinarius non praevenit ; ut hic notat Glossographus .

CANON XXII.

De non submittendo bona Ecclesiarum Laicis absque consensu Capituli , & sanctae Sedis licentia speciali . Cap. *Hoc consultissimo* 2. de rebus Ecclesiae non alienandis in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO vigesima secunda incipiens *Hoc consultissimo* , recitata *sessione* 5. & relata in *cap.* 2. *de rebus Ecclesiae non alienandis in* 6 agit contra *Praelatos* Ecclesiarum , qui *Ecclesias* suas , & earum *bona immobilia* & *jura Laicis* submittebant seu supponebant (*a*) non quidem ea in Laicos plene *alienando* , *sed constituendo vel recognoscendo* , *seu profitendo ab illis ea tamquam a superioribus se tenere* , *seu ab ipsis eadem advocando* (id est , ait Glossa , tamquam ab Advocatis recognoscendo) *prout in quibusdam partibus* (Gallicanis scilicet) *vulgariter dicitur* (Avoués) *ipsos Patronos Advocatos* *Ecclesiarum* , *seu bonorum ipsarum perpetuo aut ad tempus non modicum statuendo* .

Non versantur antiqua sed nova onera. Nequaquam igitur in hac Constitutione agitur de juribus , qualitatibus , aut conditionibus , quae agris , fundisque Ecclesiarum erant imposita , antequam ad Ecclesiam pervenirent ; aut in ipsa fundatione Fundatoribus & Patronis essent reservata ; neque etiam de alienatione bonorum secundum Canonum praescripta , sed de novis subjectionibus , quibus Ecclesiae , earumque bona Laicis tamquam *ipsarum Patronis & Advocatis* de novo subjiciebantur .

Has subjectiones , sive pretio , sive gratia , vel etiam metu a Laicis incusso , Praelati facile nimis in praejudicium Ecclesiarum annuere videbantur .

Ut ergo his occurratur , praesenti Decretali editur ; quod similes subjectiones Praelati facere nequeant , *absque Capituli sui consensu* , *& Apostolicae Sedis licentia specialis* .

Poenae in contravenientes. *Contractus omnes* super his subjectionibus contra praescriptum hujus Constitutionis *etiam juramenti* , *poena vel alterius cujuslibet firmitatis adjectione vallatos* , *& quid ex eis secutum fuerit* , decernit *adeo viribus carere* , *ut nec jus aliquod tribuant* , *nec praescribendi etiam causam parent* .

Praeterea *Praelatos* , *qui* contra Constitutionem *fecerint* , *ipso facto ab Officio & administratione* , *Clericos etiam* , *qui scientes contra inhibitionem praedictam aliquid esse praesumptum* , *id Superiori denuntiare neglexerint* , *a perceptione Beneficiorum* , *quae in eadem Ecclesia obtinent sic gravata* , seu servituti subjecta , *triennio* statuit *esse suspensos* .

Laicos , *qui Praelatos* , aliasve *personas Ecclesiasticas ad similes subjectiones hactenus compulerant* , *nisi post monitionem* , *remissa submissione* , *bona* Ecclesiarum *in sua libertate dimittant* ; vel *de caetero Praelatos* , *vel personas easdem ad talia facienda compulerint* , declarat *excommunicationis sententia* esse innodatos .

Occasio hujus Canonis. Quin & Laicis prohibet sub poena excommunicationis , ne etiam *ex Contractibus super* his subjectionibus etiam cum consensu Capituli & Apostolicae Sedis licentia speciali *initis* , quidquam arrogare audeant , *ultra id quod ex natura contractuum ipsorum* , *vel adhibita in illis lege permittitur* .

Si attendatur , quam multa saepe gravamina Laici potentiores , praetextu *Advocatiae* seu *Guardiae* Ecclesiis inferrent (quae exposui in *Jure Eccles. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3 *tit.* 8. alias 25. *c.* 1.) facile intelligitur merito fraenum Praelatis injectum esse , quo ab hujusmodi subjectionibus annuendis cohiberentur , tametsi in his partibus Decretalis in omni suo rigore vix usum inveniet .

CANON XXIII.

Contra multiplicationem Religiosorum Ordinum ; Cap. *Religionum diversitatem* , *unico* de Religiosis domibus in VI.

OBSERVATIO.

CONSTITUTIO vigesima tertia lecta *sessione* 6. seu ultima , quae incipit *Religionum diversitatem* , relata in *cap. unico de Religiosis domibus in* 6. edita est ad comprimendam nimiam Religionum Regularium praesertim *Mendicantium* multiplicationem .

Religiosorum diversitas saeculo XI. orta. Constat , primitus ignotam fuisse eam , quae hodie cernitur , Ordinum Religiosorum diversitatem , uti pluribus ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 24. *cap.* 1. hanc diversitatem primum oriri coeptam saeculo XI. ibidem notatum est.

Innocentius III. inhibuit novam institui Religionem . At saeculo XII & XIII. tanta coepit Ordinum diversitas , totque Ordines novi praesertim Mendicantium instituti sunt , ut ex eorum multiplicatione confusio quaedam merito in Ecclesia timeretur , uti significat Innocentius III. in Decreto sub nomine Concilii Lateranensis evulgato & relato in *cap. Fin.* X. *de Religiosis domibus* , quo „ firmiter , prohibet , ne quis de caetero no-„ vam Religionem inveniat , sed quicumque ad Reli-„ gionem converti voluerit , unam de approbatis assu-„ mat “ Rationem sui Decreti praemiserat ; „ ne nimia „ Religionum diversitas gravem in Ecclesia Dei con-„ fusionem inducat . “

Idipsum confirmat praesens Canon . Hoc Decretum probat & renovat Gregorius X. in praesenti Decretali , deploratque , quod *non solum importuna petentium inhibitio illarum* (Religionum) *postmodum multiplicationem extorsit* , *verum etiam aliquorum praesumptuosa temeritas diversorum Ordinum* , *praecipue Mendicantium* , *quorum nondum a probationis meruere principium* , *effraenatam quasi multitudinem adinvenit* .

Ut igitur invalescenti malo validius remedium apponat , primo *repetita Constitutione districtius* inhibet ; *ne aliquis de caetero novum Ordinem aut Religionem adinveniat* , *vel habitum novae Religionis assumat* .

„ Hoc intellige (inquit hic Glossa) in pluribus simul „ in eodem Collegio habitantibus , & eamdem Reli-„ gionem profitentibus : alias singularis persona sectas „ non inveniens , & seorsim habitans , novum habi-„ tum sibi inducere posset . “

Revocat omnes Ordines mendicantes. Secundo *cunctas affatim* , sive generaliter *Religiones* , *& Or-*

(*a*) Non agitur de alienatione , sed de gravaminis injectione .

dicantes post Decretum Innocentianum, a sancta Sede non confirmatos.

& *Ordines Mendicantes post dictum Concilium* (Lateranense sub Innocentio III.) *adinventos, qui nullam confirmationem Sedis Apostolicæ meruerunt, perpetuæ prohibitioni* subjicit, & *quatenus processerunt*, revocat.

Confirmatos autem prohibet ullos suscipere ad professionem sine sanctæ Sedis licentia.

Post hæc transit ad Ordines *confirmatos per Sedem eamdem post idem tamen Concilium* (Lateranense) *institutos, quibus ad congruam sustentationem reditus aut possessiones habere professio sive regula quælibet interdicunt, sed per quæstum publicum tribuere victum solet incerta mendicitas*.

Quin his verbis descripserit Ordines vulgo dictos *Mendicantes*, nemo dubitat; sciturque, olim omnibus Mendicantibus commune fuisse, *possessiones nullas* etiam *in communi* habere, quemadmodum Ordini Minorum & Cappucinorum hodie proprium est, uti latius ostendi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 29. cap. 5.*

De his igitur Ordinibus *Mendicantibus post Concilium Lateranense* institutis, sed tamen a Sede Apostolica confirmatis statuit, ut qui in iisdem tempore hujus Decretalis essent professi, *ita liceat in illis remanere, si velint, quod nullum deinceps ad eorum professionem admittant*, nec aliquem locum acquirant, *nec domos seu loca, quæ habent, alienare valeant sine Sedis ejusdem licentia speciali:* quæ ea suæ *dispositioni* reservat *in Terræ Sanctæ subsidium vel pauperum, vel alios pios usus per locorum Ordinarios, vel eos, quibus Sedes ipsa commiserit, convertenda*.

Declarans insuper, *si secus præsumptum fuerit*, quod *nec personarum receptio, nec domorum vel locorum acquisitio, aut ipsorum cæterorumque bonorum alienatio valeat. Et nihilominus* (ait) *contrarium facientes sententiam excommunicationis incurrant.*

Ex his per quam manifestum est, intentionem Gregorii X. fuisse per hanc Constitutionem penitus extinguere omnes Ordines illos mendicantes *post* Concilium Lateranense de novo institutos, licet a Sede Apostolica confirmati essent, confirmatione forte *per importunam petentium inhiationem* extorta.

Unde indubie ad hanc Constitutionem reflexit Guillelmus Nangius, ubi in Gestis Philippi Regis Franciæ ad annum 1273. loquens de hoc Concilio Lugdunensi, ait: *in eodem etiam Concilio plures Ordines Mendicantes sunt quassati.*

Non extenditur id ad Ordinem Prædicatorum, nec Minorum.

Sed ne prætextu hujus Constitutionis Ordines Mendicantes ante Concilium institutos, & ut tales a Sede Apostolica rite approbatos vexari contingeret, declarat expresse, quod *ad Prædicatorum & Minorum Ordines præsentem non patiatur Constitutionem extendi: Quos* (ait) *evidens ex eis utilitas Ecclesiæ universali proveniens perhibet approbatos.*

Cum hos duos solos Ordines a sua Constitutione eximat Gregorius, atque de his solis asserat, quod *evidens ex eis utilitas Ecclesiæ universali proveniens perhibet approbatos*, admodum verisimile apparet, hos duos duntaxat Ordines tempore hujus Concilii Lugdunensis tamquam *Ordines Mendicantes* fuisse *approbatos*.

Ordinem Carmelitarum, & Eremitarum S. Augustini in suo statu relinquit, donec aliter provisum fuerit.

Erant quidem etiam ante Concilium Lateranense sub Innocentio III. Ordines Eremitarum Sancti Augustini, & Carmelitarum, sive Beatæ Mariæ de Monte Carmelo instituti, uti testatur præsens Constitutio, sed non videntur tamquam Ordines *Mendicantes* a Sede Apostolica approbati fuisse: cum de his duobus Ordinibus dicat præsens Constitutio, quod eos *in suo statu velit permanere, donec de ipsis fuerit aliter ordinatum. Intendimus siquidem tam de illis quam de reliquis etiam non Mendicantibus Ordinibus, prout animarum saluti, & eorum statui expedire videbimus providere;* quemadmodum in ipsa Constitutione in Concilio promulgata legitur: & in Collectione Conciliorum extat.

Verum quidem est, in hac Constitutione, prout extat in *Sexto* Decretalium, pro vocula *suo* legi *solido*, ac insuper totam hanc periodum, *donec de ipsis*, &c. Notat autem Glossographus verbo *solido*, *alias solito*, additque: „ Et hoc detrahit Bonifacius " (scilicet VIII. Auctor *Sexti* Decretalium) de Concilio Gregorii, sic enim dicebat Littera: *In suo statu volumus permanere, donec de ipsis aliter fuerit ordinatum; intendimus siquidem tam de illis, quam de reliquis etiam non Mendicantibus Ordinibus*, prout animarum saluti, & eorum statui expedire videbimus, *providere*. Subditque Glossographus: *Hoc est decisum*, id est, sic habit Constitutio a Gregorio in Concilio promulgata: sed sustulit & mutavit Bonifacius VIII.

Testaturque ibidem Glossographus, quod & dicebatur, „ quod Gregorius nolebat aliquem Mendicantium „ dimittere, nisi Prædicatores (*a*) & Minores: de non „ Mendicantibus tres, Cistercienses & Ordinem Nigrorum, & de Templariis & Hospitalariis unum „ Ordinem facere. „

Videntur hi duo Ordines a Gregorio X. non fuisse inter Mendicantes numerati.

Ex his apparent, duos illos Ordines, scilicet Eremitarum Sancti Augustini, & Carmelitarum tempore hujus Concilii nondum fuisse Ordinibus Mendicantibus annumeratos; sed tamen sub finem seculi XIII. id est, sedente Bonifacio VIII. jam ut tales fuisse receptos, ac propterea in eorum gratiam, hanc mutationem in textu Decretalis factam vel admissam esse; uti in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 39. cap. 5.* observavi.

CANON XXIV.

Prælatus visitans nonnisi victualia, eaque moderata recipiat. Cap. *Exigit* 2. de Censibus in VI.

OBSERVATIO.

Canon renovat Constitutionem Innocentii IV. de non recipienda pecunia.

Constitutio vigesima quarta, quæ in *Sexto* Decretalium titulo *de Censibus cap. 2.* incipit per verbum *Exigit:* Sed in Actis *sessionis* 3. notatur his initialibus verbis: *Constitutionem felicis recordationis Innocentii Papæ*.

Hic itaque in primis renovatur Constitutio Innocentii IV. in *cap. 1. §. penult. eod. in 6.* in quantum ibidem constituitur, quod Prælatus visitans *procurationes* quidem *recipiat secundum quod est in Canonibus constitutum, nullam tamen pecuniam ipse vel aliquis de sua familia, occasione alicujus officii, aut consuetudinis, seu quolibet alio modo eorum nomine, sed in victualibus expensas tantum recipiat moderatas*.

Hic recte monet Glossographus, quod „ Prælatus vi- „ sitans non debeat exquirere delicatas epulas, sed communibus epulis debeant esse contentus. „

Nec munera per se vel per suos.

Secundo vult dicta Constitutio Innocentii, ut Prælatus visitans *caveat, ne ipse vel quisquam suorum aliquod munus quodcumque sit, & qualitercumque offeratur, præsumat recipere: ut non* (ait) *quæ sua sunt quærere videatur, sed quæ Jesu Christi*.

Hæc bina puncta renovat præsens Decretalis, eamque pœnæ adjectione juvandam decernit.

Alioquin recipiens duplum restituet intra mensem.

Atque in primis, cum in priore Decreto declararetur simpliciter, & sine temporis limitatione, quod pecuniam aut munera contra præscriptum Constitutionis *recipiens* teneretur *duplum* restituere, in præsenti additur, restitutionem faciendam *intra mensem*, & quidem *Ecclesiæ, a qua id receptum fuerit*.

Sub pœna ingressus in Ecclesiam interdicti.

Ulterius in hac Decretali adjicitur, quod *Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi duplum ipsum ultra prædictum tempus restituere differentes, ingressum sibi Ecclesiæ sentiant interdictum. Inferiores vero ab officio & Beneficio noverint se suspensos, quousque de duplo hujusmodi gravatis Ecclesiis plenariam satisfactionem impendant*.

Nec a dupli restitutione liberabit dantium remissio.

Immo neque a facienda hac *dupli* restitutione ipsos liberari, *dantium remissione; liberalitate seu gratia*, declaratur.

Hisce renovat Concilium Tridentinum.

Pœnas hac Decretali decretas innovat Synodus Tridentina *sess. 24. cap. 3. de Reformat.* ubi late de scopo visitationis, nec non moderatione procurationum seu victualium in visitatione servanda agit, lateque expositi in *Jure Eccles. Tom. I. parte 1. tit. 17. cap. 2.*

CANON XXV.

De reverentia in Templis & Cæmeteriis. Cap. *Decet domum* 2. de Immunitate Ecclesiarum in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio vigesima quinta incipiens, *Decet domum*, publicata *sessione 5.* & relata in *cap. 2. de Immunit. Eccles. in 6.* agit de reverentia debita locis sacris, & contra irreverentias & profanationes Templorum.

Ingressus in Templum adhibeatur.

In primis docet, quod *ad Ecclesias* debeat esse *humilis & devotus ingressus*, atque *in eis* (Templis) *quieta conservatio Deo grata, inspicientibus placita, quæ considerantes non solum instruat, sed & reficiat*.

Reverentia interior atque exterior præcipue inter Missarum solemnia.

Secundo vult, ut *convenientes* in Templum, *ibidem Nomen Jesu exhibitione reverentiæ specialis attollant; præcipue dum aguntur Missarum sacra Mysteria, & gloriosum illud nomen quandocumque recolitur, flectant genua cordis sui, quod vel capitis inclinatione testetur*. ac dein generaliter in *eisdem locis attendatur intentis præcordiis sacra solemnia*, atque *devotis orationibus insistatur:* id est, ait hic Glossa, ad verbum *intentis*, ut „ nihilominus cogitet, quem precetur, ad quod Sacer- „ dos populum excitat: *sursum corda* dicendo. „

Absint profani conventus.

Ut autem reverentia locis sacris major concilietur, vult in primis, ut *cessent in locis illis Universitatum & Societatum quarumlibet concilia, conciones, & publica parlamenta*.

No-

(a) Auctor opusculi recentioris Gallico idiomate conscripti pag. 144. &c. contendit primo in Bulla, quam Honorius III. anno 1216. dedit ad confirmandum Ordinem Prædicatorum, bona, quæ tunc ab isto Ordine possidebantur, sub protectione *Sedis Apostolicæ fuisse collocata*. Secundo, titulus quidem *Pauperum Mendicorum* ab Ordine Dominicanorum anno 1220. fuisse assumptum, sed ad sensum, qualis intelligitur Apostolorum paupertas *Act. cap. 6. vers. 1.* tandem Ordini Dominicanorum attributum fuisse modo titulum Canonici, modum titulum *Clerici Regularis*, modo utrumque simul. Quapropter Auctor prædictus concludit, nomen *Mendici* suo Dominicanorum Ordini per accidens duntaxat fuisse tributum, atque etiamnum tribui. Opusculum, quod citavi, & publici juris factum est Bitterris anno 1750. in fronte gerit hunc titulum *Memoires sur la Canonicité de l'institut de S. Dominique. &c.*

Nomine *Concionum* hic designari communem populi alicujus congressum, contextus palam indicat, vocemque *concio* apud Latinos frequentius in hac significatione sumi notum est.

Quod de *parlamentis* dicitur, notat hic Glossa esse „ „ contra Universitatem Italiæ, quæ frequenter faciunt „ in Ecclesiis talia parlamenta: „ id est publicacolloquia, quæ nomine parlamentorum venire solent, uti ostendit Du-Cange in suo Glossario Latinitatis verbo *parlamentum*.

Confabulationes. Abesse & vult ab his locis *vana & multo fortius fœda & profana colloquia*: item *confabulationes* qualibet, & quæcumque *Divinum Officium turbare, aut oculos Divinæ Majestatis offendere* possent: *Ne* (inquit) *ibi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio, aut deprehendantur peccata committi*.

Negotiationes. Præcipit, ut & *cessent in Ecclesiis negotiationes, & præcipue nundinarum ac fori cujuscumque tumultus*: „ „ Quia (ait Glossa) talia difficile fiunt sine peccato. „

Actiones judiciales. Actiones quoque judiciales Laicorum, præsertim criminales abesse vult.

Absint & hæc a Cœmeteriis. Hæc omnia non tantum in Ecclesiis, sed & in earum Cœmeteriis fieri vetat.

Sententiæ judiciales illic prolatæ, sint nullæ. Quin & *processus Judicum sæcularium, ac specialiter* prolatas sententias *in iisdem locis omni carere robore firmitatis* decernit. (a)

Non tamen Contractus. Contractus licet etiam ibi fieri prohibeantur; initi tamen non irritantur; ut hic monet Glossographus.

Synodi Belgicæ ista renovarunt. Tandem injungit Ordinariis locorum, ut sedulo & sollicite executionem hujus Decreti urgeant; quod & monuerunt sæpius Synodi nostræ Belgicæ, quæ non tantum hæc Decreta innovarunt, sed plura pro temporum & locorum varietate addiderunt, quæ ad reverentiam locis sacris conciliandam conducere arbitrabantur, prout exposui, relatis Synodorum Decretis, in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2 sect. 1. tit. 1. alias 16. cap. 1.* hujus editionis.

CANON XXVI.

Contra Usurarios manifestos. Cap. *Usurarum voraginem* 1. de Usuris in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio vigesima sexta, quæ incipit *Usurarum voraginem*, lecta est *sessione 5.* & relata in *cap. 1. de Usuris in 6.* dirigitur contra *Usurarios manifestos*, seu *fœnebrem pecuniam exercentes*.

Renovat Canon Constitutionem Alexandri III. in Concilio Lateranensi III. In primis *Constitutionem* Alexandri III. in Concilio Lateranensi III. *contra Usurarios editam*, relatam in *cap. 3. ⁊ de Usuris* (pro cujus intellectu consule *Observationem ad can. Seu, cap. 25.* dicti Concilii Lateranensis) *sub divinæ maledictione interminatione* præcipit *inviolabiliter observari*.

Nemo manifestos Usurarios toleret in ædibus suis aut terris. Ut amplius minuatur fœnus exercendi libertas, statuit, *ut nec Collegium, nec alia Universitas, vel singularis persona cujuscumque sit dignitatis alienigenas, & alios non oriundos de terra ipsorum publice fœnebrem pecuniam exercentes, aut exercere volentes, ad hoc* (scilicet ad fœnus exercendum) *domos in terris suis conducere vel conductas habere, aut alias habitare permittant*.

Quin & vult, ut *hujusmodi Usurarios manifestos, omnes intra tres menses de terris suis expellant, nunquam aliquos tales de cætero admissuri*.

Deinde generaliter statuit, ut *nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, vel sub alio titulo quocumque concedat*.

Pœna in contravenientes. *Qui contra fuerint, si personæ fuerint Ecclesiasticæ, Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, suspensionis; minores vero personæ, singulares* (scilicet Ecclesiasticæ) *Excommunicationis: si autem Collegium, seu alia Universitas, Interdicti sententiam ipso facto incurrant*. Hanc *si per mensem animo sustinuerint indurato, terræ ipsorum* (*quamdiu in eis iidem usurarii commorantur*) *ex tunc Ecclesiastico subjaceant interdicto*.

Hæc quidem quoad personas aut Collegia Ecclesiastica præsenti Constitutioni contravenientes: *Laicos* vero *per suos Ordinarios ab hujusmodi excessu* (*omni cessante privilegio*) *per censuram Ecclesiasticam* compesci vult.

Quæ pœnam *ferendæ sententiæ* duntaxat significant; eum e contra Ecclesiasticæ personæ pœnam *latæ sententiæ*, sive *ipso facto* censuram incurrant.

Occasio Canonis. Notat Joannes Andreas, quod „ hæc Constitutio facta fuit propter Florentinos, Senenses, Pistorienses, „ Lucanos, Astenses, qui circuibant Diœceses, Provincias, ad exercendum usuras immodicas „.

(a) Cum Judex Sæcularis suam potestatem desumat a supremo Principe, istius est, non Ecclesiæ irritare processus judiciarios.

CAPUT XXVII.

Usurariis manifestis Ecclesiastica Sepultura neganda, donec pecuniæ Usurariæ sint restitutæ. Cap. *Quamquam Usurariis* de Usuris in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio vigesima septima, quæ incipit, *Quamquam Usurarii*, lecta *sessione 5.* & relata in *cap. 2. de Usuris in 6.* dirigitur, quemadmodum præcedens, contra *Usurarios*. Illa quidem providet ne exigatur, hæc vero ut exactæ restituantur.

Constituit enim, quod *quamquam Usurarii, manifesti de usuris satisfieri in ultima voluntate mandaverint; tamen eis Ecclesiastica sepultura denegatur, donec de usuris ipsis fuerit* (*prout patiuntur facultates eorum*) *plenarie satisfactum*, aut personis, *quibus facienda est restitutio*, vel alias ad hoc legitime deputatis, prout in præsenti deferibitur, *idonea de restitutione facienda sit cautum* pro qua quantitate, præsertim si de usurarum summa non constat, cautio sit exigenda, hic quoque exprimitur.

Religiosos autem *& alios manifestos Usurarios, qui contra præsentis sanctionis formam ad Ecclesiasticam ausi fuerint admittere sepulturam, pœnæ Lateranensi Concilii contra Usurarios promulgatæ* statuit *subjacere*, scilicet relatæ in *cap. 3. ⁊ de Usuris*, quo decernitur pœna suspensionis ab officio, *donec ad arbitrium Episcopi sui satisfaciat* præsentis sanctionis transgressor. Pœna sepelientis hujusmodi usurarios.

Mandat ulterius præsens Decretalis, ut *nullus manifestorum Usurariorum Testamentis intersit, aut eos ad Confessionem admittat, sive ipsos absolvat, nisi de Usuris satisfecerint, vel de satisfaciendo pro suarum viribus facultatum præstent idoneam cautionem* juxta formam hic præscriptam. Nemo eorum Testamentis intersit, aut Confessionem excipiat, nisi præstita cautione.

Monet hic Glossographus ad verbum *absolvat*: Caveant ergo Religiosi, qui interdum plus de præda, „ quam de anima solliciti sunt „.

Denique *Testamenta manifestorum Usurariorum aliter facta non* valere, *sed fore irrita ipso jure* declarat (a). Eorum Testamenta irrita.

CAPUT XXVIII.

Excommunicantur, qui contra personas Ecclesiasticas, Represalias concedunt. Cap. *Etsi pignorationes*, unico de Injuriis & damno in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio vigesima octava, quæ incipit, *Etsi pignorationes*, lecta est *sessione 5.* & extat in *cap. unico de Injuriis & damno in 6.* Agit de *Pignorationibus, quas vulgaris elocutio represalias nominat, in quibus alius pro alio prægravatur*.

Etsi hæ *Pignorationes* sive Represaliæ, *tamquam graves legibus & æquitati naturali contrariæ, civili sint constitutione prohibitæ* (ut hic dicitur): tamen *specialius* hac Constitutione prohibentur *concedi contra personas* Ecclesiasticas, vel *generaliter* sine personarum expressione *concessas* ad similes personas *extendi*; sub pœna, ut (C. *nisi præsumptionem hujusmodi revocaverint, a concessionis vel extensionis tempore infra mensem*) *personæ singulares sententiam excommunicationis incurrant; si vero Universitas, Ecclesiastico subjaceat interdicto*.

CAPUT XXIX.

Quomodo monitiones Canonicæ debeant procedere Excommunicationem? Cap. *Constitutionem* 9. de Sententia Excommunicationis in VI.

OBSERVATIO.

Tres posteriores Constitutiones XXIX. XXX. XXXI. quarum duæ priores lectæ sunt *sessione 3.* & postrema *sessione 5.* concernunt materiam Excommunicationis, extantque in *cap. 9. 10. & 11. de Sent. Excomm. in 6.*

Prima, quæ incipit *Constitutionem felicis recordationis* exponit Decretalem Innocentii IV. editam in Concilio Lugdunensi, & relatam in *cap. 3. eod. in 6.* Canon exponit Decretalem Innocentii IV.

Cum enim ibi declarasset Innocentius, quod ob participationem eum excommunicatis in *locutione* & aliis participantes, non possent excommunicari excommunicatione *majore*, ante *monitionem Canonicam*, sed non exprimeretur, quæ esset *monitio Canonica*; declarat Gregorius præsenti Decretali, tunc *demum esse monitionem canonica in hoc casu, si aliis rite servatis, eos, qui monentur*, Judex *exprimat nominatim*. Monitio Canonica nominatim exprimat monitos.

De hac speciali, & *nominatim* præmittenda monitione merito consulitur hic Glossographus.

Statuit præterea, ut *inter monitiones*, quæ juxta jura ante Sententiam Excommunicationis præmittendæ sunt, *Judices observent aliquorum dierum competentia intervalla*, id est, Intervalla Monitionum.

(a) Principis est apponere conditiones, quæ Testamenta faciunt rata vel irrita.

est, moderanda per Judicem pro personarum & negotii qualitate & locorum distantia.

Sive fiant tres, sive une pro omnibus.

Et id quidem, *sive* Judices *monitionibus tribus utantur, sive una pro omnibus*. Notantque communiter Interpretes ad minus inter singulas monitiones debere intercedere intervallum *duorum dierum*, eo quod Decretalis utatur numero plurali (*aliquorum dierum*) & si una duntaxat monitione peremptoria utatur pro *tribus*, tunc necessarium esse terminum *sex dierum*, quorum duos pro primo, duos pro secundo, & reliquos duos pro tertio, & peremptorio termino, assignet.

Nisi necessitas aliud suaserit.

Declarat tamen Gregorius, hoc *dierum* intervallum inter monitiones servandum, nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda: *ut quia* (*ait hic Glossa*) *partes sunt ad rixam vel arma paratæ, nec tempus patitur plenius deliberare consilium*.

CAPUT XXX.

De relaxatione Excommunicati ad cautelam. Cap. *Præsenti* 10. de Sententia Excommunicationis in VI.

OBSERVATIO.

Constitutione XXX. relata in *cap. 10. eod. in 6.* declarat *Beneficium relaxationis ad cautelam* locum non habere, quoad *sententias Interdicti in Civitates, Castra, vel quælibet alia loca sive terras generaliter promulgatas*.

Cur Relaxatio ad cautelam non habeat locum in interdicto?

Cur hoc Beneficium relaxationis *ad cautelam* potius obtinet circa Sententias Excommunicationis, quam *generalis* Interdicti, varii varia dixerunt, uti apud Glossographum videre est.

Non improbabilis apparet ratio, quod in excommunicatione hoc statutum sit propter communionis periculum cum excommunicatio; ideoque ad aliorum cautelam fiat hæc absolutio, sed in participatione interdictorum non sit tantum periculum.

Deinde per excommunicationem separatur quis a corpore Christi, & traditur satanæ, & idcirco magis festinandum est, ut absolvatur & redintegretur Christo; per Interdictum autem nihil simile contingit.

CAPUT XXXI.

Contra eos, qui persequuntur Excommunicatorem. Cap. *Quicumque* 11. de Sententia Excommunicationis in VI.

OBSERVATIO.

Constitutio hæc ultima agit contra Principes & Magistratus sæculares, qui ob turbatam forsan ecclesiasticam Jurisdictionem a Judice ecclesiastico excommunicati *licentiam dederint occidendi* vel ipsum ejusve parentes *gravandi*, vel alium, ad cujus instantiam excommunicatio lata fuit.

Primo quidem statuit, quod *nisi licentiam ipsam re integra revocaverint, eo ipso Sententiam excommunicationis incurrant*.

Si autem *ad bonorum captionem occasione ipsius licentiæ sit processum, nisi bona ipsa fuerint intra octo dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa, eo ipso* eandem sententiam *incurrat*.

Eadem quoque sententia innodantur *omnes, qui ausi fuerint, licentia data uti; vel aliquid præmissorum, ad quæ committenda dari licentiam* prohibuit Constitutio, *alias committere suo motu*.

Denique si prædicti *duorum mensium spatio* in excommunicatione permanserint, *ex tunc ab ea non possunt, nisi per Sedem Apostolicam absolutionis beneficium obtinere*.

Ad calcem hujus Constitutionis finalis seu Canonis additur: *datum Lugduni Kalendis Novembris anno tertio*.

Hinc intelligitur Constitutiones plusquam tribus mensibus a soluto Concilio Lugdunensi a Gregorio X. fuisse promulgatas.

Non omnes Canones sub nomine alicujus Pontificis in Concilio sive Lugdunensi, sive Lateranensi relati sunt illius Concilii.

Ex hactenus dictis, & circa hæc Decreta annotatis, manifestum est Decreta, quæ sub nomine Gregorii X. in Concilio Lugdunensi referuntur in *Sexto* Decretalium, non omnia posse dici Decreta hujus Concilii, sed quædam ipsius Gregorii, quædam in Concilio recitata, quemadmodum jam supra notavimus circa varias Decretales, quæ inter Decretales Gregorii IX. referuntur, sub nomine Alexandri III. in Concilio Lateranensi III. aut sub nomine Innocentii III. in Concilio Lateranensi IV. ac denique in *Sexto* Decretalium sub nomine Innocentii IV. in Concilio Lugdunensi I.

Tempore Concilii Lugdun. II. judicia Ecclesiastica ad normam civilium exercita.

Præterea ex his Decretis perspicuum est, quod ætate hujus Concilii judicia Ecclesiastica omnino exercerentur ad normam judiciorum civilium, quodque praxis & disciplina in his expressa jam passim stabilita esset & recepta, prout hæc in falsis Decretalibus, necnon in Decreto Gratiani, & hinc in Decretales Gregorii IX. ac subsequentium Pontificum fuerat expressa: ut proinde mirum non sit in hisce Decretis plurima contineri, quæ nec cum Patrum disciplina conveniunt, neque ubique recepta sunt; uti in Observationibus notavimus (a).

(a) Ista Collectio una est e minoribus Collectionibus, e quibus Jus Canonicum coalescit. Collectiones enim novi Juris aliæ sunt majores, aliæ minores. Majores sunt Decretum Gratiani, & Collectio Gregorii IX. Minores sunt Sextus, Clementinæ, Extravagantes Joannis XXII. & Extravagantes Communes.

DISSERTATIO
In Libros Decretalium vulgo Clementinam.

§. I.

Quis horum Librorum Auctor ac Evulgator, & unde dicantur Clementinæ?

Post Collectionem Decretalium auctoritate Bonifacii VIII. & confectam & publicatam, quæ hodie *Sextus Decretalium* appellatur, sequitur in corpore juris Canonici collectio Decretalium, quæ communiter dicitur *Clementinarum* (a).

Clementina a Clemente V. collectæ, a Joanne XXII. evulgatæ.

Hoc nomen indubie mutuata est hæc Collectio a nomine Pontificis *Clementis V.* cui omnes Decretales hujus collectionis inscribuntur, quamvis non ab ipso, sed ejus successore *Joanne XXII.* hæc collectio evulgata fuerit, uti patet ex Epistola hujus Pontificis, qua collectionem mittit Doctoribus & Scholaribus universis Bononiæ commorantibus: ipsis *per Apostolica scripta* mandans, *quatenus eas* (Constitutiones) *prompto affectu* (inquit) *suscipiatis & studio alacri, eis sic vobis manifestatis & cognitis usuri de cætero in judiciis & in Scholis*.

Plurimæ in Concilio, ante & post Concilium Viennense confectæ.

In hac insuper Epistola scribit Joannes XXII. quod ejus Prædecessor Clemens V. *Nedum in Concilio Viennensi, quin etiam ante & post ipsum Concilium Constitutiones plurimas* edidisset.

Ulterius narrat, quod idem Clemens V. eas Constitutiones collectas in *unum volumen, & sub congruis titulis collocatas* decrevisset *mittere & dare in commune subjectis*.

Deinde scribit, quod idem Pontifex propositum suum de evulgandis his Constitutionibus, ob majora intercurrentia negotia, ac tandem morte præventus exequi non potuerit.

Ipse autem Joannes XXII. credens multa utilia in dictis Constitutionibus *statui, atque salubria & nonnulla dubia in judiciis & extra frequentata decidi*, eas evulgandas resolvit, atque eadem formula confirmavit, & servari mandavit, qua præcedentes Decretalium compilationes per Gregorium IX. & Bonifacium VIII. publicatæ & roboratæ fuerant, ut ex supra relatis verbis constat. Hæc *Joannis XXII.* Epistola vice præfationis præfixa legitur huic Collectioni sive Libris Clementinarum.

Bernardus Guido de Clementinarum evulgatione.

Hæc omnia, quæ in ea Epistola contenta sunt, breviter narrat Bernardus Guido in vita Clementis V. apud Baluzium *tomo 1. vitarum Paparum Avenionensium p.80.* „Anno Domini 1313. in Festo Beati Benedicti Abba-

(a) Observare tamen non erit superfluum, quod summi Pontifices insidiosis artibus circumventi, dum erroribus occurrere putant, quandoque insequantur justitiæ & veritatis Patronos; quod genus fraudis cum vel maxime horrerent Romani Pontifices, quamdam Alexandri III. formulam in Ecclesiæ legem & Juris Canonici formulam consecrarunt, qua Pontificia Diplomata non exequi permittitur, cum obreptum esse summo Pontifici suspicio est. „Si quando, inquit ille Pontifex ad Archiepiscopum Ravennatensem scribens, *cap. 5. de Rescript.* aliqua tuæ „fraternitati dirigimus, quæ animum exasperare videntur, tur„bari non debes. Qualitatem negotii, pro quo tibi scribitur, „diligenter considerans, aut mandatum nostrum reverenter adim„plees, aut per litteras tuas quare adimplere non possis, ratio„nabilem causam prætendas. Quia patienter sustinebimus, si non „feceris, quod prava nobis fuerit insinuatione suggestum „. Hæc semper fuit quorumdam Pontificum Romanorum ratio, quibus studium fuit Christianorum controversias penitus cognoscere, cognitasque componere; non eorum cupiditatibus obsecundare, qui nihil aliud quam turbas, & discordias quærunt. Non illi in Ecclesia sibi vendicarunt dominatum, quem Petrus & Paulus post Christum tam districte prohibent, sed in regimine veritatem semper pacemque secuti sunt, & eam ob rem in omnibus eorum Decretis aut exprimitur aut intelligitur hæc exceptio; si preces veritate nitantur. Ex quo consequens est, cum tantum valere sua Decreta Pontifices jubeant, quantum sibi rite facta exposita sunt; non ideo factum aliquod pro vero habendum, quod aliquo summi Pontificis Decreto confirmetur; sed potius e Canonistis ipsa Pontificia Decreta pro ratis ac validis tum demum habenda, cum factorum veritate nituntur.

„tis,

„ tis ; scilicet 13. Kalendas Aprilis in castro de Montiliis prope Carpentoratem Civitatem, in qua tunc Curia morabatur, Papa Clemens fecit coram se in Consistorio publicari Constitutiones, quas prius fecerat ordinari, ex quibus decreverat fieri librum unum, quem volebat *Septimum Decretalium* appellari, sicut fecerat *Sextum* Bonifacius Papa Antecessor; cœpitque Clemens Papa exinde ægrotare, unde post obiit 31. die, scilicet 12. Kalendas Maii, & sic Liber iste non fuit missus ad studia generalia, ut est moris, nec expositus communiter ad habendum; sed remanserunt Constitutiones illæ sic fere quadriennio in suspenso, donec postmodum per ejus Successorem fuerunt publicatæ & bullatæ, & ad studia generalia destinatæ.

Quara secundum Joannem Aventinum Clemens V. hanc Collectionem non edidezit?

Joannes Aventinus *lib.* 7. annalium Bojorum, aliam rationem non factæ publicationis per Clementem V. allegat: nimirum, quod in ea collectione multa continerentur, quæ simplicitati Christianæ, & libertati Religionis imponerent, adeoque animam agentem abolere illam jussisse. Verba ejus sunt, ut referuntur a Baluzio loco citato in notis *pag.* 683. „ Septimum Juris Pontificii Librum, quem Clemens V. Decessor ejus compoluerat, sed quod multa, quæ simplicitati Christianæ, libertati Religionis imponerent, ibi continerentur, publicare supersedit, atque animam agens aboleri jusserat: edidit omnia, quæ ibidem scripta erant, rata fore constituit“ nimirum Joannes XXII. additque: *Hæc a VVilhelmo Occanensi accepi*.

Si huic Historico credimus, noluit Clemens V. hanc a se procuratam collectionem evulgare, *quod multa, quæ simplicitati Christianæ, libertati Religionis imponerent, continerentur*: num hæc per Joannem XXII. ante ejus evulgationem erasa sint, non legitur; immo asseritur, eam, uti per Clementem erat continuata, per Joannem ejus Successorem, esse editam & ad Doctores Bononiæ commorantes missam.

Clemens V. voluerat eam nominari *Septimum Decretalium*.

Ex citatis verbis Guidonis insuper constat, quod Clemens V. hoc suum opus appellari & haberi vellet *Septimum Decretalium*, quemadmodum Bonifacius VIII. suum vocaverat *Sextum Decretalium*, quasi adjectum vice supplementi *quinque* Librorum Decretalium Gregorii IX.

Et sane sive ordinem sive numerum Librorum hujus collectionis spectes, fateri oportebit, pari jure eam *Septimum* vocari posse, quo opus Bonifacii *Sextus* Decretalium dictum fuit. Et sic antiquitus aliquando hanc collectionem vocatam fuisse *Septimum Decretalium* ostendit Baluzius in citatis notis *pag.* 682. quamvis tandem invaluerit, ut simpliciter Liber *Clementinarum* dicatur.

Verum cum Decretales in hac Collectione contentæ non exhibeantur sub solo nomine *Clementis* V. sed sub ejus nomine cum addito, *in Concilio Viennensi*, & vulgo credantur esse etiam huic Concilio adscribendæ (quamvis certum sit, eas omnes nec huic Concilio, immo nec huic Pontifici posse tribui) non inutile judicavi occasionem, nec non acta hujus Concilii breviter referre, ut ex his & nonnullorum, quæ huic Concilio adscribuntur verus sensus intelligi possit, & quæ ipsi Concilio attribui queant.

§. II.

Indictio & causæ indictionis Concilii Viennensis.

CLEMENS V. anno 1305. ad Pontificatum assumptus, tertio sui Pontificatus anno, scilicet 1307. Concilium generale in Civitate Viennensi *Allobrogum ad Rhodanum* Kalendis Octobris ad duos annos immediate sequentes, nimirum anno 1309. celebrandum indixit. Concilium Viennense indictum in annum 1309.

Sed cum, die designata, negotia in Concilio tractanda nondum essent præparata, terminum habendi Concilii *usque ad Kalendas Octobris prædictum primum terminum jam dudum per suas Litteras assignatum immediate sequentes, de Fratrum* suorum *consilio* duxit *prorogandum* Bulla, quæ incipit, *Alma Mater*, extatque *tom.* 11. *Concil general. col.* 1550. edit. Labb. Dilatum.

Juxta hunc terminum prorogationis, videbatur Concilium celebrandum Kalendis Octobris 1310. sed tamen illud demum inchoatum esse mense Octobri anni 1311. constat. Inchoatum anno 1311. mense Octobri.

Adfuere in primis ipse Pontifex Clemens V. & præter Cardinales, Patriarchæ Alexandrinus, & Antiochenus Latini ritus; Principum Oratores complures, necnon Prælatorum ingens numerus, at Episcoporum numerus hactenus incertus; communiter tamen creditur, *trecentorum* circiter fuisse. Numerus Prælatorum in hoc Concilio.

Prima Sessio celebrata est 16. Octobris anni 1311. in Ecclesia Metropolitana, cui assistens ipse Pontifex, assumpto themate ex Psalmo 110. vers. 1. & 2. *In Concilio justorum & Congregatione, magna opera Domini*. Sessio 1.

Concilium hoc septem circiter mensibus duntaxat duravit, atque habitis tribus Sessionibus, anno 1312. finem accepit. Duravit Concilium septem mensibus.

De quatuor capitibus potissimum in hoc Concilio actum fuit. Primo de causa seu negotio Templariorum. Secundo de Beguardorum & Beguinarum, aliorumque erroribus. Tertio de causa Philippi Regis cum Bonifacio VIII. Quarto de Reformatione morum, & Status Ecclesiastici, de quibus breviter agendum. In eo actum 1. de Templariis, 2. de Beguardis, & Beguinis, 3. de causa Philippi Pulchri. 4. de Reformorum.

OBSERVATIONES
In negotium Templariorum.

Quid sub Clemente V. & in Concilio Viennensi in causa seu negotio Templariorum actum & decretum sit?

Historia Templariorum variantes.

FAMOSA admodum & a multis tradita est Templariorum historia, præsertim quæ eorum extinctionem spectat; admodumque variatæ relationes istius temporis, etiam quo hæc extinctio facta fuit, recte notavit Daniel Papebrochius in suo *Conatu Chronologico Historico ad* Catalogum Pontificum in vita *Clementis V.* idque (ut ipse ait) pro vario cujusque affectu, „ multaque in gratiam Regis atque Pontificis affingere eis potuerit adulatio atque calumnia, quæ tamen aliqui tormentis fracti de se confessi sunt, alii constanter negaverunt“. Hæc ille.

Justitiam aut injustitiam eorum, quæ in hac causa gesta feruntur, hic examinare minime intendo: unice animus mihi est ea, quæ in hac causa gesta & decreta fuere, ac signanter sub hoc Pontifice Clemente V. & in Concilio Viennensi, simpliciter & historice referre.

Templarii pro instituto ad paupertatem sæcularis mores dilapsi.

Originem hujus Ordinis, & quomodo primitus in paupertate institutus, brevi ad magnas divitias pervenerit, retuli ad *Can. IX.* Concilii Lateranensis sub Alexandro III.

Porro quemadmodum aliis plerisque Ordinibus accidit, & huic Ordini contigisse potuit, ut nimirum divitiæ, quas ipsis pietas & humilitas peperat, suffocaverint ipsam Matrem, pietatem & humilitatem: qua suffocata sensim in relaxationem ac vitia eam concomitantia prolapsus fit.

Sed hic speciale fuit huic Ordini, quod cum ex instituto quasi *militaris* esset, tandem Fratres quasi sæculi *milites* facti, ac divitiarum suarum potentia confisi, etiam Regibus & Principibus sæculi bella indicerent, ipsisque formidabiles redderentur. Mirum proinde videri non debet, si Reges, quibus hic Ordo adversus videbatur, ejus extinctionem, aut humiliationem optarent, & ad eam, ubi occasio se offerebat, allaborarint.

Occasio processus adversus Templarios ex Almarico Augerio.

Occasionem instituti processus adversus Templarios, eorumque Ordinem, cujus extinctionem aut saltem depressionem summopere desiderabant Principes, notanter præ reliquis Philippus Pulcher Rex Franciæ, describit Almericus Augerius in vita Clementis V. quæ sub nomine sextæ vitæ tomo 1. Vitarum Paparum Avenionensium inseruit Stephanus Baluzius: „ Tempore hujus Clementis (ait) contigit, ut fertur, quod in quodam Castro regio Diœcesis Tolosanæ per Officiales dicti Regis Franciæ quidam nomine Squinus de Floriano civis Biterrensis cum quodam fratre militiæ Templi apostata pro suis maleficiis capti fuerunt, & in forti carcere ambo insimul positi extiterunt. Cumque dictus Squinus & ejus socius Templarius propter maleficia, quæ perpetraverant de die in diem de sua vita more navigantium se desperarent, ad invicem peccata sua confessi fuerunt. Qui quidem Templarius sibi extitit confessus multos errores contra Deum & periculum animæ suæ, atque unitatem fidei Catholicæ, quod in ingressu sui Ordinis, & postea pluribus vicibus se communicasset; quorum maleficiorum speciem per ordinem enarravit. Quibus auditis, a Cancellaria sequenti die majorem Officiale alterius Castri regii ad se fecit convocari & ad eum adduci. Qui quidem obtulit unum magnum factum Regi Franciæ revelare, de quo plures utilitates ipse Rex habere poterat, quam si de novo acquireret unum Regnum. Et ideo me bene captum & vinculatum ad eum perduci faciatis, ut dixit, quia nulli de mundo nisi dicto Regi revelaret, esto quod ipse mortem subiret temporalem „.

„ Item quod cum ipse Officialis Regius vidisset, ut eum blandimentis, promissionibus, oblationibus, & demum quod ipse cum comminationibus præfatum Squinum inducere non poterat, quod prædictum factum sibi revelaret, ideo omnia præmissa per ordinem dicto Philippo Regi Franciæ scripsit & significavit. Qui quidem statim sibi rescripsit & injunxit, ut ipsum Squinum sub fideli custodia ad eum Parisiis mitteret.

Item quod cum postea ipse Squinus juxta mandatum Regis eidem Regi Parisiis fuisset præsentatus, statim ipsum traxit ad partem ob scire veritatem de præmissis, promittens sibi securitatem corporis & commodum, si illa, quæ dicebat, veritatem continerent. Cumque Squinus confessionem dicti Templarii apostatæ per ordinem sibi explicasset, confestim ipse Rex aliquos Templarios capi fecit, & super hoc cum eis informationem fieri fecit.

Ut autem ad totius Ordinis extinctionem hæc occasio extenderetur, credidit negotium hoc tamquam totam Christianitatem attingens, Pontifici communicandum; cui & per se Lugduni in ipsa Pontificis coronatione, tum Pictavis per suos Legatos communicavit. Philippus Pulcher excitat Clementem V. adversus Templarios.

Pontifex relatis fidem adhibere non potuit, credens quæ Ordini imponebantur crimina, nequaquam esse verisimilia.

Templarii supplicant Pontifici, ut informationes capiat.

Id autem intelligens Ordinis Magister cum nonnullis ejusdem Ordinis, quorum intererat, tam atrocem Ordinis infamationem depellere, supplicarunt Pontifici, ut de veritate delatorum criminum se informare dignaretur, seipsos submittentes pœnis etiam gravissimis, si eorum, de quibus accusabantur, culpabiles deprehenderentur.

Pontifex scribit Regi de capiendis informationibus.

Pontifex hæc per litteras de 23. Augusti anni 1306. significavit Philippo Regi Francorum, eique una indicavit, sibi propositum esse intra paucos dies ire Pictavos, ibique informatione contra Templarios incepturus; rogans, ut Rex sibi communicaret informationes, si quæ ex nunc essent captæ.

Rex Templarios carceri mancipat.

Rex autem quasi more impatiens & veritus, ne negotium hoc, quod in publicum prodire incipiebat, tumultum vel seditionem, ob Ordinis illius, præsertim in Gallia, summam potentiam, excitaret, misit litteras ad omnes regni sui Officiarios, quibus mandabat, omnes Templarios eodem die 12. Octobris 1306. incarcerari, quod & factum esse narrat Guillelmi Nangii Continuator scribens: *Die Veneris post Festum beati Dionysii tertio idus Octobris, omnes Templarii quotquot in Regno Franciæ sunt reperti, quasi sub ejusdem horæ momento, illucente videlicet sole, vel circiter, juxta Decretum Regium ac præceptum subito capiuntur; ac diversis carceribus mancipantur. Inter quos in domo Templi Parisiis captus est, & detentus totius Ordinis Magister Transmarinus.*

Hanc Templariorum capturam describit quoque citatus Amalricus apud Baluzium, *col.* 100.

Offensus Pontifex incarceratione S. Sedi immediate subjectorum.

Hoc facto Regis, offensus Pontifex dedit litteras ad Regem de 27 Octobris 1306. quibus conqueritur, quod jusserit incarcerari Templarios subjectos immediate Sedi Apostolicæ *absque medio*, & occupasset eorum bona, cum tamen non spectet ad Potestates sæculares de personis Ecclesiasticis, quales procul dubio erant Templarii ratione votorum, quæ in suæ professione emittebant.

Ut ergo huic attentato occurreret, dicit, se mittere duos Cardinales, possitque Rex cum his de præsenti negotio conferre, bona Templariorum occupata & arrestata, eorumque personas ad eorum manus consignando.

Hic videmus quantopere Pontifex, pro tuenda sua auctoritate & immunitate, etiam quoad bona temporalia, esset sollicitus.

Interea dum hæc agerentur, Rex mandavit Inquisitori generali Apostolico per Galliam, suisque Officiariis & Prælatis, ut informationes caperent contra Templarios; quod in multis locis factum est, & plura eaque gravissima adversus Ordinem illum deposita fuisse dicuntur.

Sed Papa rursus ægre ferens, hæc citra ejus *specialem* auctoritatem contra Ordinem immediate Sedi Apostolicæ subjectum, attentari, per specialem Bullam, Episcoporum & Inquisitorum Gallicanorum auctoritate suspensa, omnem hujus causæ cognitionem sibi reservavit, ut ita inane quodammodo redderetur, quidquid in hoc negotio, Rege promovente, actum hactenus erat.

Rex queritur de inertia Pontificis.

Hac agendi ratione Rex non parum irritatus, jussit exponi Pontifici, quod ipse Pontifex nimium flaccidus in prosecutione hujus causæ videretur; cum Deus nihil magis, quam frigidos & flaccidos detestetur.

Secundo, quod hic procedendi modus, esset sceleribus accusatorum consentire; ipsisque præbere audaciam & media persistendi in negatione admissorum criminum.

Queritur de inhibita Episcopis Inquisitione in Templarios.

Tertio, quod Papa potius debuisset excitare zelum Prælatorum *ordinariorum* ad extirpationem hujus Ordinis, utpote qui cum ipso Papa sunt vocati *in partem sollicitudinis*, & qui exactius & facilius instrui possint de simili negotio in suis respective Diœcesibus, quam extranei, & ignoti.

Quarto conqueritur de gravi injuria illata Episcopis: *gravis*, (*ait*) *quod absit, fieret injuria, si semel justa causa ministerium a Deo sibi traditum, & defensionis fidei meritum auferetur Episcopis, nec Prælati talem injuriam meruerunt, nec hanc ferre possent, nec, scilicet Rex, salvo suo juramento posset hoc tolerare, essetque peccatum gravissimum spernere eos, quos Deus misit*: qui vos *enim* spernit, me spernit, *ait Dominus*, Luc. cap. 10. vers. 16. *Quis ergo sacrilegus vobis, Pater S. præsumet consulere, quod vos eos spernitis, immo potius Jesum Christum eos mittentem.*

Item de suspensa auctoritate ipsorum Inquisitorum.

Addebat insuper, quod suspensio auctoritatis Inquisitorum præberet Templariis fiduciam accipiendi patrocinium in Curia Romana, & causam in longum protrahendi: quod ue Rex Franciæ non ut accusator, non ut denuntiator, vel partialis promotor, hæc suscepit, sed ut Dei minister, pugil fidei catholicæ, Legis divinæ zelator ad defensionem Ecclesiæ juxta traditionem sanctorum Patrum, de qua tenetur Deo reddere rationem.

Verum cum Rex Franciæ hoc Templariorum negotium, ac signanter hujus Ordinis extinctionem ardentissime prosequeretur, & finem illius desideraret, intelligeretque vix sperandum optatum hujus suscepti negotii exitum, nisi & Papam sibi consentientem haberet; tandem resolvit, duobus prædictis Cardinalibus a Pontifice in Galliam ablegatis hoc negotium remittere.

72. Templarii coram Papa crimina confessi.

Itaque e Templariis, qui Parisiis coram Inquisitore fuerant examinati numero septuaginta duo Pictavos ad Papam ducti sunt, & coram Papa, præsentibus Cardinalibus, super criminibus, de quibus Ordo infamabatur, interrogati, illa confessi sunt, uti ea coram Inquisitore Apostolico in Gallia declaraverant. Responsiones in scriptum redactas, rursus prælectas coram Cardinalibus a Pontifice deputatis, ratas habuerunt.

Accessit & Declaratio eorumdem criminum facta coram Papa a quodam hujus Ordinis milite Domestico Papæ; quæ omnia latius referuntur in Bulla data ad Regem Francorum, quæ incipit, *Regnans in cælis*.

Bulla de 5. Julii permittit Episcopis & Inquisitoribus procedere adversus Templarios usque ad sententiam exclusive.

Pontifex, auditis his testibus, vidensque Regem ad extirpationem animatum, & de imminuta Episcoporum auctoritate offensum, expedivit Bullam 5. Julii 1308. Archiepiscopis, Episcopis, & Inquisitoribus per Regnum Galliæ inscriptam, qua tollit suspensionem auctoritatis ipsorum procedendi contra hunc Ordinem, aut ejus personas singulares, permittitque ipsis, ut in suis respective Diœcesibus contra Templarios queant procedere, usque ad sententiam exclusive, quæ in Synodis Provincialibus danda erit, reservata tamen sibi & Sedi Apostolicæ causa *Magistri generalis* Ordinis, necnon quorumdam inferiorum Magistrorum & Præceptorum Ordinis in Bulla expressorum.

Bulla de 12. Augusti 1309. de procedendo contra totum Ordinem.

Itaque Pontifex volens Regi, totius Ordinis extinctionem desideranti, satisfacere; una tamen volens, ut omnia sua auctoritate agerentur, per Bullam de 12. Augusti anno Pontificatus sui tertio commisit Archiepiscopo Narbonensi, ac Bajocensi, Mimatensi, & Lemovicensi Episcopis, & quatuor minoribus Prælatis, ut in aliqua civitate Senonensis Diœcesis processum dirigerent & instituerent contra *totum* Ordinem.

In hac Bulla narrat, quæ contra Templarios hactenus informationes captæ sint, qui testes auditi, & eorum depositiones & confessiones, ex quibus confessionibus & depositionibus, ac relatione eorum, qui ex commissione Pontificis informationes ceperant, invenisse se dicit, Magistrum & Fratres dicti Ordinis in pluribus graviter deliquisse. *Sed quia* (*inquit*) *in universis mundi partibus, per quas idem Ordo diffunditur, ac Fratres, degunt ejusdem, super his non possumus inquirere per nos ipsos, discretioni vestræ mandamus, quatenus ad Senonensis civitatis Diœcesim & Provinciam personaliter accedatis, & per publicum citationis edictum per vos faciendum in locis, de quibus vobis visum fuerit expedire, vocetis, qui fuerint evocandi, super articulis, quos vobis sub Bulla nostra inclusos transmittimus, & super aliis, de quibus prudentiæ vestræ visum fuerit expedire, inquiratis hac auctoritate nostra contra dictum Ordinem cum diligentia veritatem, quæ super præmissis inveneritis, fideliter in scriptis publica manu redacta sub vestris sigillis ad nostram præsentiam delaturi, seu etiam transmissuri.*

Vigore hujus commissionis, convenerunt hi Commissarii Parisiis (*a*) mense Novembri, anno 1309. ad audiendos testes, & instruendum processum contra dictum Ordinem.

Informatio biennalis.

Porro Commissarii plurimos ex his Templariis examinaverunt, cumque ex parte Templariorum, ac præsertim Magistri generalis Ordinis plura opponerentur, protracta fuit hæc informatio, & instructio processus circiter per Biennium, id est, usque ad mensem Junium an. 1311. quando demum conformiter ad Litteras commissionis, captæ informationes una cum actis totius processus per Commissarios missæ sunt ad Pontificem, ut per ipsum sententia contra Ordinem & personas in litteris commissionis nominatim expressas, pronuntiaretur.

Rex urget negotium.

Cum autem instaret tempus Concilii generalis Viennensis, Rex Franciæ enixe desiderans, ut extinctio hujus Ordinis auctoritate Concilii generalis perficeretur, ad facilitandum Pontificem scripsit ad ipsum 2. Martii 1311. *Sibi a fide dignis fore datum intelligi, quod per ea, quæ reperiuntur in Requestis factis contra Fratres & Ordinem Militiæ Templi, apparet seu constat de talibus & tantis Heresibus, & aliis horribilibus, & detestandis criminibus eorumdem, quod propterea merito dictus Ordo tolli debeat.*

Deinde Pontifici affectuose, devote & humiliter supplicat, quatenus tollat Ordinem supradictum, & alium Ordinem militarem de novo creare velit, cui bona Ordinis supradicti conferat, vel alium Ordinem de antiquis Militaribus, prout ad honorem Dei & utilitatem Terræ sanctæ viderit expedire. *Quidquid enim* (*inquit*) *in præmissis, vos, sancte Pater, duxeritis ordinandum, nos ratum & gratum habebimus, & devote recipiemus, & observabimus in Regno nostro, & nostros servare volumus, præcipimus, & decernimus Successores, & a subditis nostris faciemus, prout ad nos pertinet, observari.*

Proponitur negotium Templariorum in Concilio Viennensi, ann. 1311. sessione 1.

Itaque Pontifex postulatis Regis satisfacere satagens, Concilio Viennæ mense Octobris ejusdem anni congregato, negotium Templariorum Sessione prima habita 16. dicti mensis Octobris proposuit.

Variæ fuere Patrum opiniones, quibusdam opinantibus

(*a*) Quarto decimo Sæculo Episcopatus Parisiensis Suffraganeus erat Archiepiscopatus Senonensis, adeoque in ejus Provincia Ecclesiastica versabatur. nec nisi anno 1622. ad Archiepiscopalem dignitatem erecta est Ecclesia Parisiensis.

Patres varie opinantur circa extinctionem Ordinis.

bus Ordinem audiri debere, priusquam ejusdem extinctio decerneretur; injustum esse ac probrosum Ecclesiæ; tam notabile ac nobile ejusdem membrum, ob quorumdam particularium excessus, penitus abscindi.

Alii vero censebant, Ordinem illum tam corruptum tamque scandalosum ulterius absque summo Fidelium scandalo tolerari non posse.

Quare negotium protrahitur usque ad mensem Martium 1312.

Hæ Prælatorum altercationes negotium protraxerunt usque ad mensem Martium anni sequentis 1312. hoc autem mense die 19. Pontifex habuit particulare Consistorium cum Cardinalibus & Prælatis, in quo extinctio Templariorum resoluta & conclusa tandem fuit.

Bulla extinctionis Ordinis Templariorum per viam Provisionis.

Conformiter ad hanc resolutionem Bulla Extinctionis confecta est, atque in secunda Concilii publica ac solemni Sessione, præsente ipso Rege Franciæ sedente ad sinistram Pontificis, lecta fuit & probata.

In hac Bulla dicit Pontifex, quod „ propter Magi„ strum & Fratres, cæterasque personas Ordinis *Militiæ* „ *templi* Hierosolymitani in quibuslibet mundi partibus „ existentes, *variis & diversis non tam nefandis*, quam „ *infandis*, proh dolor errorum & scelerum obscœnita„ tibus, pravitatibus, maculis, & labe respersas, „ ejusdem Ordinis statum, habitum, atque nomen, „ non sine cordis amaritudine & dolore (inquit) sacro „ approbante Concilio, *non per modum diffinitivæ* „ *sententiæ*, cum eam super *hoc secundum inquisitio-* „ *nem, & processus super his habitos, non possemus fer-* „ *re de jure*, sed *per viam provisionis* seu *ordinationis* „ *Apostolicæ*, irrefragabili, & perpetuo valitura, su„ stulimus sanctione, ipsum prohibitioni perpetuæ sup„ ponentes: districtius inhibendo, ne quis dictum Or„ dinem de cætero intrare, vel ejus habitum suscipe„ re vel portare, aut pro Templario se gerere præsu„ meret: quod si quis contra faceret, excommunica„ tionis incurreret sententiam ipso facto „.

Hac sententia valde insolita.

Admodum insolitam esse hujus Sententiæ formam nemo non videt; de hac sententia scribens Thomas Valsingham Historicus Anglicus ad annum 1311. ait. „ „ Cum in Concilio Viennensi tractaretur, an propter „ vocationem singularium personarum Ordinis Templa„ riorum, vel propter acta contra eosdem, posset to„ tus Ordo damnari propter singularium delinquentium „ vocationes, cum constaret, quod dictus Ordo non „ fuerat vocatus, definitum fuit per Concilium, quod „ non *de Jure*. Ideo Clemens V. in Bulla sua con„ demnatoria Ordinis, adjecit hanc clausulam: *quam-* „ *quam de Jure non possumus, tamen ad plenitudinem* „ *potestatis dictum Ordinem reprobamus*.

Eadem de concepta & formata sententia extinctionis in privato & secreto Consistorio, nec non de facta ejusdem solemni publicatione in Sessione Concilii Viennensis, præsente Rege Franciæ, scribit Amalricus Augerius in hujus Pontificis vita apud Baluzium de vitis Paparum Avenionensium, *pag.* 107.

Sententia extinctionis non tam Concilio adscribenda, quam Pontifici.

Hæc probant sententiam extinctionis adscribendam non tam Concilio, quam Pontifici, qui eam de *plenitudine potestatis* tulisse apparet, dum eamdem de *Jure*, proferri non posse, Concilium judicavit.

Albericus de Rosate de hac sententia adversus Templarios.

De hac Sententia scripsit Albericus de Rosate; qui sub medium ejusdem sæculi floruit, quemque Moreri in suo Dictionario Historico testatur fuisse inter suæ ætatis auctores eruditum Jurisconsultum, eumque scripsisse Commentarium in *Sextum Decretalium* sæpius reimpressum.

Hic postquam de his Templariis dixit: Templarii „ erant magnus Ordo in Ecclesia, & erant strenui mi„ lites beatæ Mariæ, & destructus fuit ille Ordo tem„ pore Clementis Papæ V. ad provocationem Regis „ Franciæ. Et, sicut audivi ab uno, qui fuit exami„ nator causæ & testium, destructus fuit contra justi„ tiam. Et mihi dixit, quod ipse Clemens protulit „ hoc: & si non per viam justitiæ potest destrui, de„ struatur tamen per viam expedientiæ, ne scandaliza„ tur charus filius noster Rex Franciæ „.

Bona Templariorum Hospitalariis concessa.

Quoad bona hujus Ordinis, hæc primum Apostolicæ Sedis ordinationi & dispositioni auctoritate sua Clemens V. duxerat reservanda. At postmodum, ne dicta bona, debita gubernatione carentia, tamquam vacantia deperirent, vel converterentur in alios usus, quam in illos, ad quos fuerant pia devotione Fidelium deputata, post varios tractatus, & deliberationes cum Cardinalibus, Prælatis, aliisque illustribus personis, tandem resolutum fuit, ut prædicta bona *Ordini Hospitalis sancti Joannis Hierosolymitani*, & *ipsi* Hospitali in perpetuum unirentur, prout per Bullam ea omnia generaliter, tam mobilia, quam immobilia, etiam jura & actiones, quæ ipse Ordo, & dicti Magister & Fratres ipsius Ordinis Militiæ Templi, tempore quo ipse Magister, & nonnulli ex ejusdem Fratribus Militiæ Templi, in Regno Franciæ communiter capti fuerunt, videlicet anno Domini 1308. mense Octobri, per se vel quoscumque alios habebant, dicto Ordini Hospitalis sancti Joannis Hierosolymitani & ipsi Hospitali donat, concedit, unit, incorporat, applicat, & annectit in perpetuum de *Apostolicæ plenitudine potestatis*.

Aliqua tamen Pontifex reservat suæ dispositioni.

Ab hac tamen generali incorporatione bonorum dicti Ordinis Templi excipit bona consistentia in Regnis Castellæ, Aragoniæ, Portugalliæ, & Majoricarum extra Regnum Franciæ, ea per hanc Bullam, prout jam per præcedentes factum erat, rursus Sedis Apostolicæ dispositioni & ordinationi reservans; renovans quoque inhibitionem per alios processus, & Bullas factam, ne quis videlicet, cujuscumque conditionis vel status, se de personis & bonis hujusmodi aliquatenus intromitteret; vel circa ea in præjudicium ordinationis seu dispositionis ejusdem Sedis faciendæ de illis: quas ordinationes quoad personas & bona Ordinis Templi dictis Regnis consistentia vult manere in pleno robore firmitatis; quousque (ait) de personis & rebus prædictis in eisdem „ Regnis & Terris consistentibus per dispositionem „ Sedis ejusdem fuerit ordinatum.

Post hæc detentores horum bonorum cujuscumque sint dignitatis, etiam Pontificalis, Regalis, aut Imperialis, nisi *infra unius mensis* spatium, postquam super hoc per dictos Magistrum & Fratres fuerint requisiti, dicta bona dimiserint, ac dicto Hospitali sancti Joannis restituerint, sententia excommunicationis punit, uti latius in Bulla exprimitur.

Bulla executioni mandata quoad bona Hospitalariis.

In conformitatem hujus Bullæ deputabat Papa in singulis Provinciis, qui Hospitalarios S. Joannis aut eorum Procuratores mitterent in possessionem dictorum bonorum & Jurium; atque auctoritate Apostolica contra refractarios procederent. Formula deputationis habetur subnexa sententiæ extinctionis Templariorum *tomo* 11. Concil. general. *col.* 1560. edit. Labb.

Causæ particularium Templariorum Conciliis Provincialibus commissæ.

Causas particulares singulorum Templariorum remisit ad Concilia Provincialia, ut ibidem reperti nocentes, pro gravitate & qualitate criminum condigne puniantur; innocentibus autem de certis pensionibus ex dictis bonis provenientibus provideretur.

Quidquid sit de justitia aut forma hujus Sententiæ, hoc certum est, quod quoad extinctionem Ordinis suam tandem habuerit executionem, Ordoque hic sit extinctus.

Bona Templariorum a variis occupata.

Non eadem fuit bonorum Ordinis Templi in omnibus Regnis applicatio. In Regno Arragoniæ, instante Rege fuerunt incorporata auctoritate Pontificis Ordini Calatratiæ, ita tamen ut Rex sibi retinuerit septem loca munita sive Castra, quæ pertinuerant ad dictum Ordinem.

Immo Ferrdinandus IV. Rex Castellæ noluit se subjicere ordinationi Pontificis, qua bona hujus Ordinis incorporabantur Hospitali sancti Joannis, sed dominio suo applicuit civitates, terras, aliaque bona dicti Ordinis universa in Regno suo sita.

Sed nec in Gallia Hospitale sancti Joannis sive ejus Magister & Fratres potuerunt bonorum illorum possessionem integram & pacificam accipere, non obstante incorporatione ipsis facta, ac iteratis Bullis Pontificis, quibus possessio illorum ipsis adjudicabatur, & a detentoribus restitui mandabatur. Et quidem anno 1317. legitur, conventum inter Regem Galliæ & Hospitalarios sancti Joannis in Jerusalem, quod Rex deberet habere duas tertias Mobilium, & Margaritarum, & ornamentorum Domuum & Cappellarum Ordinis Militiæ Templi. Acta habentur apud Puteanum in citata Hist. *pag.* 211.

Insuper scribit sanctus Antoninus in Chronico, quod quidem „ statutum fuerit, quod omnia bona & posses„ siones, quæ fuerant mansionis Templi, assignarentur „ mansioni Hospitalis Hierosolymitani. Et quia (ait) „ jam fuerant occupata a diversis Dominis Laicis, „ oportuit quod illi de Hospitali *magnum thesaurum* „ exponerent in dando Regi, & aliis, qui occupave„ rant dicta bona. Unde depauperata est mansio „ Hospitalis, quæ se existimabat inde opulentam „ fieri.

OBSERVATIONES

In Clementina super Dogmatibus, & erroribus eis contrariis.

Concilium Viennense per Clementem V. convocatum fuisse, ut Ecclesia *eliminatis erroribus, roborata fide, ad tramitem veritatis reductis errantibus, redintegrata fidei unitate*, perfecta libertate frueretur, narrat Pontifex Clemens V. in Litteris indictionis hujus Concilii.

Et revera inter Clementinas extant plures hanc in rem Constitutiones sub nomine dicti Pontifici s in Concilio Viennensi.

PRIMA CLEMENTINA.

Quod Christi jam mortui latus lancea apertum fuerit, Anima rationalis sit forma humani corporis & virtutes parvulis in Baptismo infundantur. Cap. *Fidei Cath.* de summa Trinit. & Fide Cathol.

OBSERVATIO.

Damnatur error 1. de latere Christi viventis lancea perforato.

IN hac Clementina Constitutione, in qua tres præcipue errores damnantur; primus versatur, ut appareret, circa apertionem lateris Christi factam per unum militem, uti in textu Evangelico describitur: videntur quidam voluisse, *vivente* adhuc Christo, *unum militum lancea latus ejus* aperuisse.

Declaratur autem hic S. Joannem Evangelistam in narratione & testimonio suo *cap. 19. rectum factæ rei ordinem tenuisse, narrando, quod Christo jam mortuo, unus militum lancea latus ejus aperuit*.

Plura hic in mysticam hujus *apertionis* & emanantis aquæ & sanguinis ex ejus latere significationem, adducuntur, ac signanter, quod *sicuti de latere primi hominis soporati Eva sibi in conjugium est formata*, ita ex latere novissimi Adam, id est, Christi jam mortui, *formaretur unica & immaculata, ac Virgo sancta, Mater Ecclesia conjux Christi*.

2. error, quod anima rationalis non sit forma corporis humani.

Secundus error versabatur circa modum, quo anima rationalis informat corpus humanum. Nonnulli enim asserebant, quod *substantia animæ rationalis seu intellectivæ, vere ac per se humani corporis non sit forma*. Hanc assertionem *vult erroneam, ac veritati Catholicæ inimicam fidei* reprobat atque declarat, quod *quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit forma corporis humani per se & essentialiter, tamquam hæreticus sit censendus* (a).

3. error, quod per Baptismum parvulis non conferantur virtutes.

Tertio declarat, credendum, *Baptisma celebratum in aqua in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti esse tam adultis quam parvulis, communiter perfectum remedium ad salutem*.

Cæterum cum quidam dicerent, *per virtutem Baptismi parvulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri*; alii autem sustinerent, quod per Baptismum parvulis non tantum *culpa remittitur*, sed & *virtutes ac informans gratia infunduntur, quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad usum*. Hanc posteriorem *opinionem, tamquam probabiliorem, & dictis Sanctorum ac Doctorum modernorum Theologiæ magis consonam & concordem, sacro approbante Concilio duximus* (inquit) *eligendam*.

Hæc definitio & declaratio, Theologiam Scholasticam, quæ tum invaluerat, patenter refert, nec super aliquo catholicæ doctrinæ articulo unquam ab aliquo alio Concilio prolatam fuisse similis *formæ* decisionem vel declarationem reperio.

Supradicti errores *Petro Joannis* adscripti.

Quis fuerit assertionum, quæ hic repudiantur vel reprobantur, assertor seu Auctor in hac Decretali non exprimitur. At Severinus Binius in notis ad Concilium Viennense *littera F.* refert ex Sandero: „ *Petrus Joannis* Joachim Abbatis discipulus erat; hic negabat, „ animam rationalem, qua rationalis est, formam esse „ humani corporis: gratias & virtutes in Baptismo „ infundi, Christumque *adhuc viventem* lancea vul„ neratum, & quod Evangelista jam aliter narret, „ *perturbate* narratum videri asserebat „.

Consonat & sanctus Antoninus, hos quoque errores eidem auctori adscribens, ac Concilium Viennense ejus errores ferisse narrans. Similiter in Directorio Inquisitorum hæc Decretalis contra errores hujus *Petri Joannis* edita asseritur.

CLEMENTINA

Contra errores Beguardorum & Beguinarum. Cap. *Ad nostrum* 3. de Hæreticis.

OBSERVATIO.

Contra Beguardos & Beguinas.

IN hac Clementina ait Pontifex: *Ad nostrum ... pervenit auditum, quod secta quædam abominabilis quorumdam hominum malignorum, qui Beguardi, & quarumdam infidelium mulierum, quæ Beguinæ vulgariter appellantur, in Regno Allemaniæ damnabiliter insurrexit, tenens & asserens doctrina sua sacrilega & perversæ inferius designatos errores*.

8. Errores.

Tum relatis octo articulis doctrinæ eorum, *sacro* (inquit) *approbante Concilio, sectam ipsam cum præmissis erroribus damnamus, & reprobamus, inhibentes districtius, ne quis ipsos teneat, approbet, vel defendat*.

1. error de impeccabilitate perfectorum, ex quo cæteri 6. pene profluunt.

Primus error, e quo reliqui fere deducebantur, erat: *Quod homo in vita præsenti tantum & talem perfectionis gradum potest acquirere, quod reddetur penitus impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit*.

Petrus Olivi sive Joannis summo in pretio apud Beguardos & Beguinas.

Porro admodum verisimile est, octo illos errores in hac Clementina damnatos, fuisse adscriptos *Petro Olivi*, sive *Joannis* (de quo in *Observatione* præcedenti) licet tunc a viginti circiter annis defuncto, idque per Fratres laxioris *observantiæ* sive de *Communitate*: ut ita memoriam hujus viri obscurarent.

Et revera hi errores in Directorio Inquisitorum parte 2. huic Petro attribuuntur: tametsi in Decratali sive Clementina hi errores sive hæreses non adscribantur huic Petro, sed quibusdam viris & mulieribus, quas *Beguardos* & *Beguinas* vocat. Scitur enim, quod hi Fratres *Beguardi* uti & mulieres, quæ vocabantur *Beguinæ*, nec non *Fratricelli*, nec non Fratres *de pœnitentia*, hunc *Petrum Joannis*, tanquam suum Patriarcham colerent, unde & horum omnium Patriarcha nominatur in citato Directorio.

Cæterum de hoc *Petro Olivi* sive *Joannis* plura dicentur in *Observationibus* ad Extravagantes Joannis XXII.

Inquisitio in Beguardos & Beguinas culpabiles.

Porro per hanc Constitutionem non omnes ejus nominis & professionis viros vel mulieres, prædictis erroribus infectos aut reos declarari, evincit clausula finalis, qua injungitur: Diœcesanis, & *illarum partium* Inquisitoribus *hereticæ pravitatis, in quibus Beguardi & Beguinæ hujusmodi commorantur, suum officium circa eos diligenter exerceant inquirentes de vita & conversatione ipsorum, qualiterve sentiant de articulis Fidei, & Ecclesiæ Sacramentis*. Dum in solos *culpabiles debitam* exerceri *ultionem* mandans.

CLEMENTINA

Contra Beguinas. Cap. *Cum de quibusdam* 1. de Religiosis Domibus.

OBSERVATIO.

Beguinarum instituti & conversationis descriptio.

CIRCA mulieres illas, *Beguinas* vulgariter nuncupatas, extat & hæc altera Constitutio in *Clementina*, Cum de quibusdam, *de religiosis Domibus*, sub nomine ejusdem *Clementis V. in Concilio Vienn.* de quibus ibidem dicitur, quod *cum nulli promittant obedientiam, nec propriis renuntient, nec profiteantur aliquam Regulam approbatam*, religiosæ *nequaquam* existunt; *quamquam habitum, qui* Beguinarum *dicitur, deferant, & adhæreant Religiosis aliquibus, ad quos specialiter trahitur affectio earumdem*.

Heterodoxæ earum opiniones.

Instituto & conservationis modo ita breviter descriptis, subdit sibi fide *digna relatione insinuatum, quod eorum aliquæ quasi perductæ in mentis insaniam, de summa Trinitate, ac Divina essentia disputent & prædicent, varias opiniones Fidei Catholicæ contrarias introducant, & multos ... simplices decipientes, in errores inducant, aliaque quam plura periculum animarum patientia sub quodam velamine sanctitatis faciant, & committant*.

Aboletur status Beguinarum.

His præmissis, non jubet inquiri, quæ earum nocentes, quæ innocentes reperiantur, sed simpliciter, *statum earumdem, sacro approbante Concilio, perpetuo*, inquit, *duximus prohibendum & a Dei Ecclesia penitus abolendum: eisdem & aliis quibuscumque mulieribus sub pœna excommunicationis* ipso facto incurrendæ... *injungentes expresse ne statum hujusmodi dudum forte ab ipsis assumptum, quoquo modo sectentur ulterius, vel ipsum aliquatenus assumant de novo*.

Excommunicantur Religiosi, qui eas foverint deinceps.

Religiosis quoque, *per quod eædem mulieres in hujusmodi Beguinarii statu foveri, & ad ipsum suscipiendum induci* dicebantur, *sua simili excommunicationis pœna eo ipso* incurrendæ *districtius* inhibet, *ne mulieres* in eo statu foveant, aut ad eum assumendum inducant, nec *super eo spectando vel assumendo* præbeant *ullo modo consilium, auxilium*,

(a) Hodierna die absque Hæreseos nota Philosophi asserunt animam esse formam hominis, non autem præcise corporis humani.

xilium, vel favorem; nullo (ait) *contra præmissa privilegio valituro.*

Institutum Beguinarum indiscriminatim abrogatum voluit Decretalis.

Nequaquam hinc obscurum est, mentem Pontificis fuisse, per hanc Constitutionem indiscriminatim Beguinarum statum sive Institutum abrogare, & ea Dei Ecclesia penitus abolere. Adeo ut nec illæ, quæ *dudum* statum illum assumpsissent, possent *ulterius* in eo perseverare, sed eum deserere deberent; idque indefinite sine distinctione locorum: cum prior Constitutio præcipue de *Beguinis* in partibus *Alemaniæ* consistentibus loqueretur.

In Gallia huic instituto successere sorores Tertii Ordinis S. Francisci.

Hinc contigit, ut ubique pene locorum *Beguinarum* Institutum contemptui haberi, & Beguinagia ut damnata conventicula reputari cœperint: & quidem in Gallia sub Philippo Pulchro Concilii Viennensis præcipue Promotore, Beguinarum Institutum, quod in eo Regno erat admodum numerosum, desiit, & in earum locum successere sorores Tertii Ordinis sancti Francisci, uti notat Du-Cange in suo Glossario mediæ & infimæ Latinitatis verbo, *Beguinæ.*

Beguinarum institutum in Belgio redditum invisum.

Decimo quarto sæculo Beguinarum Institutum late per Belgium diffusum erat, in præcipuis Civitatibus Congregationes, quæ Beguinagia dicuntur, erant receptæ, & auctoritate Episcoporum probatæ, ac variis Principum Diplomatibus roboratæ (uti notat Zypæus in *Jure novo tit. de Regularibus num.* 10. & 11.) At Belgicas Beguinas Constitutio Concilii Viennensis non parum turbavit, persecutionemque in ipsas concitavit, uti pluribus deduxi in *Jure Ecclesiast. Tom. I. parte* 1. *tit.* 33. *cap.* 3. hujus editionis; ibidemque notavi, qua ratione hoc Institutum fuerit conservatum, & hodie perseveret.

CLEMENTINA

Circa discordias Fratrum Minorum strictioris & laxioris Observantiæ. Cap. *Exivi de Paradiso*, 1. de Verb. sign.

OBSERVATIO.

Petrus Joannis Olivi quorum errorum Auctor dictus fuit?

MULTIPLICES dissensiones exortas fuisse in Ordine Fratrum Minorum super observantia Regulæ sancti Francisci, idque præcipue super observantia paupertatis, late describit Lucas Waddingus in Annalibus Fratrum Minorum, notatque *Petrum Olivi* vulgo *Joannis* hisce dissensionibus tum suis scriptis, tum vivendi ratione præcipuam occasionem dedisse.

Hic Petrus Olivi fuit, qui docuisse dicitur errores aliquot olim in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. damnatos, quin & errores damnatos in Clementina unica *de summa Trinitate* huic Petro fuisse imputatos supra notavimus; immo & Beguardos & Beguinas, aliosque, de quibus in Clementina *Ad nostrum, de Hæreticis*; hujus Petri discipulos & sectatores fuisse ad eamdem *Clementinam* observavimus.

F. F. strictioris & laxioris observantia:

Insuper ex Waddingo habetur, quod hic Petrus, ejusque discipuli noluerint se conformare mitigationi ipsius Regulæ sancti Francisci, de qua in Decretali Nicolai III. quæ incipit, *Exiit qui seminat, de verbor. sig. in Sexto*, aliisque mitigationibus, quæ contra Litteram Regulæ sancti Francisci sensim irrepsisse videbantur, sed contendebant exactiorem & litteralem Regulæ observantiam vigore suæ Professionis debere observari.

Eorum dissidia.

Porro dissidia occasione doctrinæ *Petri Joannis* in Ordine Minorum, etiam post mortem hujus Petri, exorta inter Fratres *spirituales* sive *strictioris observantiæ* (qui Doctrinam & vivendi rationem Petri sectabantur) & Fratres *laxioris observantiæ* sive *de communitate* dictos, per annorum seriem enarrat Lucas Waddingus in Annalibus Minorum: atque ibidem refert, quantas persecutiones hi Fratres spirituales passi fuerint, notanter sub Pontificatu Bonifacii VIII, & Benedicti XI. & quomodo ob has tandem persecutiones ac oppressiones, hi Fratres ab ordine recesserint.

Rationem hujus recessus reddit scitatus Annalista; „ peccabatur enim, inquit, *multipliciter* in sanctam „ *paupertatem*; quæ tamen ubique aliquos habebat ze„ latores; atque hi dum cæteros non poterant in suam „ sententiam avocare, recedebant cum paucis arctio„ rem vitam professuri „.

Quæ originem sumpsere a Petro Joanne.

„ Hinc multæ dissensiones, variæ opiniones, & quæ„ stiones periculosæ oriebantur multis in locis (pergit „ Waddingus) quæ originem sumpserunt a Petro Joan„ ne *Olivi*, ejusque doctrina, atque inde evenit, ut „ mox universa sodalitas in duas scinderetur Partes; „ Unam quæ *spiritualium*, alteram quæ *Fratrum de* „ *communitate* nuncupabantur. Hæc vero, quæ major „ valde erat, illam tenui initio succrescentem pro vi„ ribus opprimebat „.

F. F. spirituales.

Refert autem ipse Waddingus ad annum 1310. *num.* 1. pro Fratribus *spiritualibus* ad intercessionem medici Regis Galliæ, ab eodem Rege scriptum ad Clementem V. Papam, rogando ut tollerentur hæc scandala.

Advocentur a Clemente V. ut audiat eorum querelas.

Pontifex satisfacere volens postulatis Regis, convocavit aliquos de spiritualibus: „ eisque injunxit sub „ pœna *excommunicationis*, ut sibi revelarent, & in „ scriptis traderent omnia, quæ *minus regulariter im-* „ *pune* fiebant in Religione, & matura videbantur ege„ re correctione, præsertim si regulæ substantia, & „ Declaratio Nicolai III. super eamdem edita, in Com„ munitate Ordinis, vel communiter a Fratribus ob„ servaretur „.

Inter eos eminet Ubertinus de Casalis.

Cum autem de variis longa ac molesta fieret disceptatio, Fratribus *spiritualibus*, inter quos eminebat *Ubertinus de Casalis*, multas transgressiones objicientibus: & e contrario Fratribus *de Communitate*, ordinem & communitatem acriter defendentibus, & *studiose* diffamantibus doctrinam *Petri Joannis Olivi*, Pontifex, post habita plura Consistoria, hujus examinationem & instructionem quibusdam Cardinalibus & Prælatis, ac Doctoribus commisit.

Decretalis Exivi de Paradiso.

Cum autem Pontifex causæ hujus decisionem sibi reservasset, hæc nonnihil protracta, tandem produt per Decretalem, quæ incipit; *Exivi de Paradiso*, relatam inter Clementinas sub titulo de *verborum significatione*, sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi Sessione* 3.

Hanc Decretalem latam esse in Sessione 3. hujus Concilii scribit Waddingus, eamque inter Constitutiones in hoc Concilio editas recenset S. Antoninus.

In hac Constitutione, primum referuntur dubia circa Regulam sancti Francisci, ejusque obligationem orta, nec non quæ a Fratribus spiritualibus contra Fratres de Communitate objiciebantur, & in quibus hi a Regula recedere videbantur, ac dein resolutio Pontificis super prædictis dubiis & objectis subjungitur.

Declarat Fratres nullam etiam in communi habere proprietatem.

Porro dubia hæc præcipue circa *paupertatis* observantiam versabantur, declaratque Pontifex, nullam bonorum sive mobilium, sive immobilium *proprietatem* aut dominium Fratribus *tam in speciali quam in communi* Regulam permittere; *sed tantummodo usum* facti simplicis: additque quod propterea nonnulli Pontifices Romani sui Prædecessores; *& rerum omnium concessarum, oblatarum, vel donatarum Fratribus, proprietatem, & Dominium* in se & Romanam Ecclesiam *receperint, dimisso ipsis Fratribus in eis tantummodo usu facti* simplicis.

Porro circa hunc *usum facti* declarat, *quod Fratres Minores ex professione suæ Regulæ specialiter obligentur ad* arctos *usus seu* pauperes, *qui in ipsorum Regula continentur, & eo obligationis modo, sub quo continet seu ponit Regula dictos usus.*

Cavet tamen definire, an ille articulus ad fidem pertineat.

Dubium autem quod movebatur, utrum *usus pauper* includeretur sub *voto Evangelicæ paupertatis*, definire nolens Pontifex decrevit, ut nullus unam aut alteram opinionem, ut *hæreticam* damnaret. *Dicere autem* (ait) *quod hæreticum sit tenere, usum pauperem includi, vel non includi sub voto Evangelicæ paupertatis, præsumptuosum & temerarium judicamus.*

Circa habitum vult haberi rationem conditionis Patriæ.

Circa diversitatem habitus seu vestis, quæ summam in ordine excitabat discordiam, ita pronunciavit: *vilitatem autem vestium, tam habitus, quam interiorum tunicarum, illam intelligi debere dicimus, quæ secundum consuetudinem vel conditionem Patriæ debeat quantum ad colorem panni & pretium vilitatis merito reputari; non enim quoad Regiones omnes potest determinatus unus modus in* talibus *assignari.*

Patres Concilii Viennensis. secundum VVaddingum non faverunt Spiritualibus.

Cum ergo vilitas vestium desumi debeat ex consuetudine & moribus locorum, neque generaliter determinari queat, *judicium vilitatis* committit *Ministris, Custodibus* seu *Guardianis, eorum super hoc conscientias onerantes: ita tamen, quod in vestibus servent* vilitatem.

Cæterum in hac Constitutione, nec Fratres Spirituales, nec Fratres *de Communitate* speciatim damnantur aut absolvuntur, sed si Waddingo ad annum 1312. *n.* 3. credimus: „ Die præcedenti hanc sessionem „ Concilii Viennensis, Patrum suffragiis *in secreto* con„ sistorio decretum est contra Fratrem Ubertinum Ca„ salinum, ejusque sequaces, modum vivendi *Commu-* „ *nitatis* Ordinis ab illis vehementer in multis accu„ satum, esse licitum & sufficientem ad veram Regu„ læ sancti Francisci observantiam „.

Quid circa doctrinam Petri Joannis Olivi a Clemente in Concilio Viennensi decretum fuerit, *Observatione* præcedenti dictum est.

Pontifex adhortatur omnes F. F. ad concordiam.

His ita constitutis, Pontifex hortatus est Superiores Ordinis ibidem præsentes, ut Regulam observari juberent, juxta hanc datam Declarationem, præcepitque, ut semina discordiæ procul facerent, & Fratres eo usque exemptos *charitative* tractarent, & absque ulla a cæteris differentia ad Ordinis officia promoverent.

Injunxit dein & Fratribus *spiritualibus* sive *strictioris observantiæ*, ut quam primum ad unitatem & obedientiam Religionis redirent.

Ubertinus de Casalis frustra petiit extra obedientiam F. F. laxioris observantiæ sub Regula Sancti Francisci militare.

At Frater *Ubertinus* præcipuus inter ipsos, exposuit, quod propter præceptum Pontificis ad Curiam venisset, multaque hic perpessus timeret, & sciret se graviora passurum, si in manus Prælatorum traderetur; quapropter petiit, ut sibi suisque daretur facultas extra illorum obedientiam militare sub Regula S. Francisci, ut ita separatus a persecutoribus, commodius eamdem observaret juxta ejus Declarationem.

No-

Noluit huic postulato annuere Pontifex, volens omnino, ut ad *obedientiam* & unitatem redirent.

Subjunxit Pontifex, se illorum fore protectorem, atque sibi persuasum satis esse, & firmiter promissum a superioribus, nullas sibi inferendas esse molestias.

His dictis, recesserunt omnes a Curia, vixeruntque in eadem societate absque jurgiis & litigiis, patienter sufferentibus Fratribus *spiritualibus*, si quæ inferebantur a cæteris leviores injuriæ.

CLEMENTINÆ

Spectantes Dissidium inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Galliarum Regem. Cap. *Quoniam ex Constitutione unic.* de immunit. Eccl. & Cap. *Si summus* fin. de Sent. excomm. *His adjungitur Clementis V.* Extravagans *Meruit* 2. de Privileg. in Comm.

OBSERVATIONES.

Contentio inter Cardinales circa eligendum successorem Benedicti XI. qui Bonifacio successerat.

POST obitum Benedicti XI. immediati Bonifacii VIII. successoris, Sede Apostolica vacante, variis Patrum studiis de novo eligendo Pontifice contendebatur, dum pars una Cardinalium Italum hominem Bonifacio faventem, altera, cujus præcipuus erat Cardinalis Pratensis, Gallum, aut saltem Regi Galliæ faventem volebat.

Pactum concordiæ, ut una pars nominet tres ex quibus unum eligat altera.

Cum ob varia hæc partium studia, per plures menses in conclavi conclusi resedissent Cardinales, nec spes in unum consentiendi assulgeret, tandem Cardinalis Pratensis viam concordiæ proposuit, ut scilicet una pars tres ex Ultramontanis ad Pontificatum idoneos proponeret; altera vero unum ex his tribus eligere intra 40. dies teneretur, & hic ab omnibus electus Pontifex haberetur.

Propositio placuit Francisco Cajetano, Nepoti Bonifacii VIII. & alterius partis coryphæo, ea tamen lege, ut ipse cum suis tres illos nominaret.

Bertrandus de Agutis æstimatur hinc infensus Philippo, illinc ei facile conciliabilis.

Tres itaque, juxta pactum utriusque partis subscriptionibus formatum, nominati fuere; inter quos erat Bertrandus de Agutis, alias Gothus seu de Gotho, Burdigalensis Archiepiscopus a Bonifacio VIII. creatus, Philippo Pulchro Regi Galliæ, ut credebatur, non parum infensus, ob injurias a Carolo Valesio Regis Fratre consanguineis suis illatas, qui nec appellationi a Rege contra acta Bonifacii VIII. interjectæ adhærere voluerat.

Hunc nihilominus eligendum Pontificem Cardinalis Pratensis facile admisit, quia, ut ait S. Antoninus *in* Chronico, cum eum nossent avidum honoris „ & gloriæ, ut Vasconem, & ad omnia flexibilem, ut illa „ consequeretur, sperabant facile inducendum ad omnem „ partem, & amicitiam cum Rege contrahendam. „

Rex Philippus offert illi Pontificatum.

Itaque Cardinalis Pratensis initi pacti, ac nominationis per Italos factæ Philippum Regem certiorem reddit, ac una modum suggerit, quo Burdigalensem Archiepiscopum sibi devinciat Rex, receptis his nuntiis, mox dicto Archiepiscopo ad secretum colloquium vocato, Pontificatum proponit: qua propositione & spe illectum Archiepiscopum ita sibi Rex obstrinxit, ut nihil non agere in ejus gratiam sponderet, si modo ejus favore & patrocinio ad summum Pontificatum eveheretur.

Sed quasdam promissiones pravie exigit.

Rex Capita sex gratiarum ab eo postulavit præstanda, postquam ad Pontificatum esset assumptus.

Primus articulus erat: „ A censuris Ecclesiasticis ob „ captum Bonifacium plene ac sine exceptione me ab„ solves, & Ecclesiam mihi perfecte conciliabis. „

Secundus „ omnes excommunicaciones & censuras „ tam in me, quam meos latas abrogabis. „

Tertius „ decimas regni mei per quinquennium mihi „ concedes, ut damna & dispendia; quæ ob bellum „ Belgicum passus sum, resarcire possim. „

Quartus „ te Bonifacii VIII. nomen ex actis publi„ cis rasurum mihi polliceris. „

Quintus „ promittas etiam mihi te Columnenses „ Cardinales pristinæ fortunæ ac Dignitati restituturum, teque Cardinales ex amicorum meorum nu„ mero creaturum. „

Sextus „ quod grave ac maximi momenti est, nunc taceo, quodque tempore & loco tibi dicturus sum. „

Quas Bertrandus jure jurando pollicetur.

Juramento coram sacrosancto Eucharistiæ Sacramento præstito, hæc omnia se præstiturum promisit Archiepiscopus, utque fidem suam magis firmaret, fratrem suum, duosque ex ipso nepotes Regi obsides dedit.

Eligitur in Pontificem 5. Junii 1305. assumpto nomine Clementis V.

His sic gestis, Rex mox nuntium mittit Perusium, & Cardinali Pratensi significat, quæ ipsum inter & Archiepiscopum Burdigalensem acta sunt, rogavitque, ut dictum Archiepiscopum in Pontificem eligi curet: quod eo facilius obtinuit, quo magis eum Regi inimicum & infensum credebant.

Itaque communi utriusque partis assensu electus est in Pontificem die 5. Junii 1305. Decretum electionis, a Cardinalibus subscriptum, editum est ex MS. Jacobi Sirmondi, extatque *Tomo XI. Concil. general. col.* 1496.

Decretum hoc recepit die 21. Junii, atque die sequenti in Metropoli sua Burdigalensi publicavit, & nomen Clementis V. assumpsit. Inde Lugdunum profectus, quo ipsum Cardinales convenerunt, die 14. Novembris ejusdem anni solemni ritu, præsente Rege Galliæ cum multis Franciæ Principibus, coronatus est.

Mox cœpit implere promissa, Regem absolvendo a censuris.

Archiepiscopus favore & patrocinio Regis in Pontificem assumptus, voluit & mox promissa implere: atque in primis juxta primum promissionis articulum, absolutionem Regi a Benedicto XI. Prædecessore suo datam, confirmavit, eumque hoc pacto perfecte Ecclesiæ conciliavit.

Bullam Clericis Laicos Bonifacii VIII pro infecta haberi voluit per Decretalem 5. Febr. 1306.

Constitutionem Bonifacii VIII. quæ incipit, *Clericis Laicos*, extatque sub titulo *de Immunitate Eccles. in Sexto*, nec non declarationem dictæ Bonifacianæ factam per Benedictum XI. quæ extat in Extravagante unica, *de Immunit. Eccles. inter communes*; & quidquid ex eis *secutum est, vel ob eas penitus* revocavit, *& eas haberi* voluit *pro infectis volentes*, inquit, *& firmiter statuentes illud contra Laicos exigentes tallias seu collectas aut exactiones ab Ecclesiasticis personis, & contra dantes ad id faciendum consilium, auxilium, vel favorem, nec non & circa præstandas subventiones Laicis ob Ecclesiarum Prælatis, ac aliis viris Ecclesiasticis inviolabiliter observari; quod super his a Prædecessoribus nostris* (ait) *in Lateranensibus & Generalibus Conciliis, quæ nos sub obtestatione Divini judicii præcipimus observari districte, salubriter est provisum*. Decreta hæc prædecessorum ejus, scilicet Alexandri III. & Innocentii III. in utroque Conc. Later. extant *in cap. 4. & 7. ✠ de Immunit. Eccles.* (a).

Hæc autem Clementis V. Decretalis habetur inter *Clementinas* sub titulo *de Immunit. Eccles.* sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi*. De hac Clementina, uti & de Decretali Bonifacii VIII hic revocata actum est in *Jure Eccl. Tom. III part. 2. sect. 4. tit. 4. c. 3. n. 38. & 39. & seqq.* alias *Tom. I. part. 2. tit. 35. cap. 3.*

Non omnes Decretales, quæ in *Clementinis* referuntur sub nomine *Clem. V. in Conc. Viennensi*, sunt hujus Concilii.

Cæterum hæc Decretalis, relata inter Clementinas sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi*, evincit, non omnes, quæ in Collectione Clementinarum referuntur Constitutiones, tamquam a Clemente in Concilio Viennensi editæ, huic Concilio posse attribui; quandoquidem unanimi scriptorum relatione constet, hanc Constitutionem a Clemente V. sub initium sui Pontificatus fuisse promulgatam, adeoque sex circiter annis ante inchoatum hoc Concilium.

Clementina revocans Bullam, *Unam sanctam*.

Ulterius, quia Extravagans *Unam sanctam* a Bonifacio VIII. evulgata, non exiguum dissidio fomentum subministrarat, ipsumque Regem Galliæ etiam quoad temporalia Romano Pontifici subjicere nitebatur, uti notavi in *Dissertatione in Sextum* Decretalium §. 4. similiter Clemens V. per aliam suam Decretalem declarat, quod per dictam Bonifacii Constitutionem „ nullum velit aut „ intendat Regi & Regno præjudicium generari. *Ne* „ quod per illam Rex, Regnum, & Regnicolæ præcipitati amplius Ecclesiæ sint subjecti Romanæ, quam „ antea existebant: sed intelligantur in eodem esse sta„ tu, quo erant ante definitionem præfatam, tam „ quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem, Re„ gnum, & Regnicolas superius nominatos: „ extat hæc Clementina Declaratio in Extravagante *Meruit de privileg. in comm.*

De revocatis per Clementem V. binis his Bonifacii VIII. Decretalibus scribit Theodoricus a Niem in Chronico: „ renovavit duas Constitutiones Bonifacii dire„ ctas contra Regem Franciæ: Unam, qua voluit, Re„ gem Franciæ Ecclesiæ Romanæ esse subjectum in *tem„ poralibus*; & aliam, quæ in *Sexto* Decretalium „ continentur, quæ incipit *Clericis Laicos*, etiam omni„ ex eisdem consecuta. „

Clemens V. restituit Cardinales Columnenses pristinæ dignitati.

Scribit S. Antoninus in Chronico, quod Clemens V. etiam sub initium sui Pontificatus, Cardinalibus Columnensibus dignitatem pristinam & opes restituerit, ut jurijurando & promissis ante assumptionem ad Papatum factis, satisfaceret. Articulo quinto enim promiserat, quod *Cardinales Columnenses pristinæ fortunæ ac dignitati restitueret*. Constitutio Bonifacii VIII. contra Columnenses habetur in *cap. Unico de Schismat. in VI*, ejusque moderatio facta a Benedicto XI. *in Extravagante unica eod. tit. in comm.*

Creat novem Cardinales Gallos.

Utque Clemens prædicto articulo plene satisfaceret, creavit novem Cardinales Gallos. Promiserat enim, *se Cardinales ex amicorum Regis numero creaturum*,

Nectit moras circa articulum de eradendo nomine Bonifacii VIII. ex actis publicis.

Quartus articulus, quo promiserat Regi, quod Bonifacii nomen ex actis publicis eraderet, sive acta ejus universa rescinderet, & memoriam damnaret, magis anxium reddebat Clementem jam factum Pontificem, nec modum, quo juramento suo circa hunc articulum satisfaceret, videbat: hinc moras in executione hujus articuli nectebat.

Gravissimis accusationibus contra Bonif. instat Rex.

Has moras cum videret Rex, tandem Pontificem in Civitate Pictaviensi anno 1307. conveniens, executionem hujus articuli postulavit, atque per suos Consiliarios sive suum Consilium 43. articulorum hæreticorum gravamina contra Bonifacium proponi fecit; eaque se probaturum obtulit.

Hæc Regis propositio non parum turbavit Pontificem & Cardinales, etiam illos, qui alias Regi favere vi-

(a) Mentem Concilii Tridentini circa tributa a Clero Principibus solvenda docte dilucide exposuit illustris Auctor operis, quod in lucem prodiit ann. 1752. Hic est ejus titulus: *Examen impartial des Immunités Ecclésiastiques*, &c. Mens Synodi Tridentinæ discutitur part. 2. Epocha 3. pag. 139. 140. &c.

videbantur; ac nominatim Cardinalem Pratensem adeo offendit, ut, ipso agente, tandem effectum sit, ut in hac postulatione utriusque partis Cardinales, Rex sibi adversos haberet, uti scribit Villani in Historia *lib.* 8. *c.* 91.

Indictio Concilii Viennensis anno 1307. in 1309. sed dilatum in 1311. Scribit idem Auctor, quod Cardinalis Pratensis conscius *juramenti* a Pontefice ante Pontificatum præstiti, ei suggesserit, significare Regi, non esse securum, negotium hoc proponere Cardinalibus, sed magis convenire, ut reservaretur Concilio generali, quod Viennæ congregandum erat, & ut memoria Bonifacii reddatur amplius abominanda, & abolitio ipsius memoriæ firmior & illustrior.

Consilium placuit Pontifici; eo quod intelligeret hoc pacto negotium protrahendum, unde & mox eodem anno 1307. Concilium indixit, *post biennium*, demum Viennæ celebrandum, & quod dein in alterum biennium rursus prorogatum fuit, uti supra in Dissert. §. 2. notavimus.

Accusatores Bonifacii moræ impatientes interim audiuntur. Verum has moras non ferentes Regis Consiliarii apud Pontificem institerunt, ut processum contra Bonifacium ad finem perduceret. Pontifex tam instanter interpellatus, ne videretur palam suo nolle stare juramento, Bullam evulgavit 23. Septembris 1309. qua statuit, ut super allegatis a Rege, aliisque Principibus & Consiliariis ejus contra Bonifacium inquireretur, & Bonifacii accusatores in jus vocarentur, & intra mensem Martium anni sequentis Avenionem se sisterent, ut ibi omnia causæ argumenta monumentaque enumerarent.

In altera autem Bulla sub idem tempus declaravit, se in hac citatione nusquam intendisse Regem comprehendere. Habetur inter acta hujus Dissidii apud *Petrum Dupuy pag.* 500.

Nonnulli ex Bonifacii accusatoribus ad diem statutum Avenionem venerunt, quorum præcipuus erat Guillelmus Nogaretus, qui palam Bonifacii accusationem suscepit.

Nogaretus contra, Cajetanus pro Bonifacio. Pontifex postquam coram se perorantem contra Bonifacium audivisset Nogaretum, & Franciscum Cajetanum nepotem Bonifacii pro suo avunculo, duos Cardinales delegavit, qui disceptatores essent & contendentium partium acta reciperent, rationesque hinc inde allegatas audirent.

Nogaretus appellationis codicillos, quibus generale Concilium appellaverat, aliaque plurima hactenus in hac causa contra Bonifacium acta, & allegata hic reproduxit & renovavit. Cardinales etiam aliquos, quorum intererat memoriam Bonifacii non damnari, eo quod ab ipso in Collegium Cardinalium essent adscripti, ut *suspectos* recusavit Nogaretus.

Bonifacii defensores, his prolixis accusatorum scriptis, contraria, quantum ad factum & jus spectabat, opposuerunt, quibus Bonifacii memoriam integram servare, modumque ejus agendi cum Rege Galliæ, justificare studuerunt.

De Excommunicatione Nogareti per Bonifacium. Cumque Nogaretus alibi forsan jactasset, se absolutione non egere, quia sæpissime ad colloquium privatum, hujus negotii tractandi causa, Pontifex ipsum admisisset, Papa in Consistorio, ubi de hac causa disceptabatur, dixit, se non credere excommunicatum quempiam eo absolutum esse, quod Papam allocutus esset, aut salutasset, declaravitque mentem suam esse, ut excommunicatus haud absolutus sit vel censeatur; etsi cum eo quovis modo collocutus sit. Quam sententiam speciali Decretali, quæ extat in *Clem. fin. de Sent. Excomm.* promulgavit, declarans generaliter: *si summus Pontifex* scienter *etiam excommunicatum participet litteris, verbo, vel osculo, seu alio quovis modo, ipsum per hoc nullo modo absolvere censetur: nisi se velle forsitan exprimat illum ex hoc pro absoluto haberi.*

Clementina, quæ non potest Concilio Viennensi adscribi. Certum hinc rursus est, hanc Clementinam nullatenus Concilio Viennensi posse attribui, tametsi inscribatur Clementi *in Concilio Viennensi*.

Causa Bonifacii trahitur in longum. Interim Nogaretus in Consistorio coram Papa, & aliis Patribus, Regis nomine querelas detulit ob longas moras, quæ in disceptanda hac lite nectebantur. Causas earum morarum a se Papa rejecit in prolixas accusatorum inquisitiones.

Bonifacii defensores autem omni modo causam hanc protrahere studentes, prolixum scriptum legibus & Canonibus refertum exhibuerunt, quo inter alia contendebant, Bonifacium a Deo solo judicari debere, & propterea jurisdictionem Pontificiam declinabant: Concilium saltem indici & congregari debere: Gallos vero, nedum Regem ipsum, ad illud haud admittendos. Manus injectionem in Bonifacium & inquisitionem adversus eos, qui eum ceperant, rursus urgebant. Huic scripto aliud non minus prolixum opposuerunt Bonifacii accusatores.

Circa idem tempus contigit, a Defensoribus Bonifacii proferri in ejus detentionem falsas & fabricatas Litteras, quarum falsitas cum Auctorum dedecore & infamia detecta fuit, quæque Pontificis prolata ore sententia, tales judicatæ, spectante vulgo, publice combustæ sunt.

Ex his sat perspicuum erat Pontifici, causam Bonifacii admodum periclitari, unde cœpit cogitare, quomodo Regem a prosecutione hujus causæ averteret.

Rex eum inducit, ut causam pontificio judicio decidendam relinquat. Itaque sub specie facilius & promptius consequendæ justitiæ, conatus est efficere, ut tota hujus causæ decisio suo relinqueretur.

Hunc in finem litteras dedit 23. Maji 1309. ad Carolum Comitem Andevagensem fratrem Regis, ipsum rogans, ut Regem fratrem suum inducere conaretur, quatenus negotium hoc suæ & Ecclesiæ ordinationi dimitteret; scribens, quod omnibus contentionibus & difficultatibus, quas hactenus in hoc negotio perpessus est, consideratis, causa hæc, quibuslibet in hac parte cessantibus opponentibus, celerius, utilius, & honorabilius, quam si per viam jam inceptam in eodem negotio procedatur, poterit terminari, si procederetur *per viam* (ait) *nostri officii*.

Fratris sui preces aliquandiu Rex repulit, nec se exorari passus est, tandem tamen plurium Regni sui Magnatum precibus victus, diplomata seu codicillos Regios ad Fontem-Blaudi emisit, quibus totam controversiam & decisionem Pontifici & Concilio jamjam celebrando dimisit.

Hanc resolutionem significavit Pontifici, litteris datis mense Februario anno 1310. in quibus ea, quæ contra Bonifacium acta fuere, exponit; suumque in eo negotio agendi modum justificare studet; ac dein exponit, quod sæpius affectuose fuerit a Pontifice interpellatus, ut prosecutionem hujus negotii dimitteret ordinatione, salubrique dispositioni suæ Sanctitatis, & Apostolicæ Sedis. Tum addit: *sibi quodammodo fas non esse tam affectuosis monitis paternis, & exhortationibus non obtemperare, sed jucundum sibi esse, potius consentire eisdem, scientes Sanctitatis vestræ* (ait) *circumspectionem perfectiorem esse, quam nostram, pro firmo tenentes, quod honori Regio, animæ saluti, nec non Ecclesiæ Dei securitatem scietis disponere salubrius in præmissis cum venerabilium Fratrum vestrorum consilio, quam requirere vel cogitare possemus, qui temporalibus occupationibus plerumque tenemur.*

Tandem concludit, quod negotium ipsum suo & Regni sui nomine, officio Sanctitatis suæ plenarie, & ex toto dimittit, & relinquit *secundum vestræ Sanctitatis* (inquit) *arbitrium & Fratrum vestrorum consilium in futuro Concilio vel alias dirimendum.*

Promittit dein, quod tam ipse, quam sui acquiescent ordinationi aut judicio, quam vel quod Sanctitas sua de Fratrum suorum consilio fecerit aut decreverit, in quantum ad sopiendam querelam institutam, vel imposterum instituendam, de Hæresi contra dictum Bonifacium pertinebit. *Absit enim* (ait) *a Regia perennitate sæculari in quæstione Fidei quidquam, quod vestra Sanctitas, maxime approbante Concilio, decideret in aliquod unquam dubium revocare.*

Litteras quoque ad Pontificem dedit Comes Ebroicensis filius Regis, aliique nonnulli Comites, quibus & ipsi significant, ipsos una cum Rege totam hanc controversiam Sedis Apostolicæ judicio dimisisse, promittuntque se ejus decisioni obtemperaturos: *Absit enim a nobis* (inquiunt) *tam execranda præsumptio in quæstione Fidei quidquam quod reverendissima Sanctitatis vestræ Sedes, & maxime, sacro approbante Concilio, deciderit, in aliquod unquam dubium revocare.*

Rex conatur Templariorum extinctionem obtinere. Ex Litteris Regiis haud obscurum apparet, Regem non parum permotum fuisse ad hanc submissionem, ut Pontificem fortius animaret in persecutione & extinctione Templariorum, in quo negotio ipsum animatum intelligebat; quodque ipse Rex præcipue cordi habebat. *Adhuc urget* (ait) *bene cœptum, sed non perfectum Templariorum negotium, quod merito, cum injuriæ Jesu Christi vindictam, Fidei stabilimentum, ac Ecclesiæ Dei status securitatem attingat, omnibus negotiis mundanis præponimus, cui vos, Pater sancte, totis intendere conatibus cognoscimus & experimento didicimus.*

Post hæc utrumque negotium, scilicet Templariorum & Bonifacii conjungens, scribit, quid *de utroque poterit sua Sanctitas, examinata plenius veritate in Concilio, quod circa proximum tempus imminet congregandum, ad honorem Dei, & ejus Ecclesiæ feliciter ordinare.*

Quin & asserit, se hanc dimissionem eo facilius fecisse, quia videbat Sanctitatis suæ *animum promptum & voluntarium ad extirpandum omnem Hereticæ pravitatis radicem, quod exempla præterita & præsentia, præsertim* (inquit) *in Templariorum negotio, manifeste demonstrant.*

Bulla Clementis V. 5. kalend. Maji 1311. qua Philippum justificat. Pontifex mox ut has Litteras recepit, evulgavit Bullam 5. kalendas Maji 1311. qua breviter, quæ in eo negotio gesta fuerant, enarrat, & sibi aliunde perspectum esse, Regis animum propositumque rectum fuisse in prosecutione hujus negotii: item narrat, quomodo sæpius ac diversis vicibus Regem sollicitaverit hortatusque sit, ut amoris ambagibus, & partium hinc inde allegationibus, totius negotii discussionem & decisionem Sedis Apostolicæ judicio committeret: quodque Rex diu se difficilem in hoc reddiderit, tandem tamen, mutato consilio, consenserit, denique Accusatores & Defensores Bonifacii idem fecisse *prout* (*inquit*) *per Patentes Regias, ac denuntiatorum objectorum, & assertorum prædictorum litteras, quas ad cautelam & me-*

moriam rei gestæ in ipsius Ecclesiæ archivis repositas servari facimus, plene constat.

Irritat quasdam Constitutiones Bonifacii.

His omnibus diligenter perpensis, cupiensque hoc tædiosum negotium sopire: *omnes constitutiones Sexto Decretalium non insertas, quatenus illæ dignitati, Juribus, ac libertatibus Regni, & Regnicolarum derogant & contrariæ sunt, abrogat, irritasque ac nullas facit. Quantum vero ad Bonifacii Decretales spectabat, quarum una his verbis, Unam sanctam, incipit, altera vero his verbis, Rem non novam (quæ postea Extravagantibus communibus sub titulo de Majoritate & obedientia, & sub titulo de dolo & contumacia insertæ sunt) eas vim rigoremque habituras juxta correctionem a se antea factam, pronuntiat. Omnes insuper privilegiorum suspensiones, excommunicationes, interdicta, & privationes, cætera denique directe vel indirecte, palam vel privatim hac in controversia, tam adversus Regem, quam ipsius liberos, Regni Jura & libertates, aliosque, qui publice Papam accusaverant, lata abrogat: ii autem erant Ebroicensis, S. Pauli & Deocensis Comites, Guillelmus de Plessiaco, quique eorum adhæserant provocationi. Omnia denique adversus eos gesta a die festivitatis omnium Sanctorum anni 1311. revocavit. Cunctos insuper cujuscumque sortis ac conditionis essent Actuarios, Scribas, Judices, aliosque, ut intra quatuor menses omnes chartas, schedulas, Bullas suspensionis, excommunicationis, litiumque instrumenta originalia, vel ex ipsis desumpta exemplaria ad hanc rem pertinentia comburerent, eaque ex actis publicis eraderent, sub excommunicationis pœna jussit.*

Nogaretum ad cautelam absolvit.

Nonnullos tamen sub hac generali absolutione non comprehendi nominatim declaravit, quos inter præcipuus erat Nicolaus Nogaret, quem tamen speciali Bulla ad *cautelam* sub certis modificationibus absolvit.

Bulla in favorem Regis.

Per hanc Bullam eadem die expeditam declarat, quod si in hac causa Bonifacii quidquam unquam proponatur, „ exprimens sive tangens malum, sive iniquum Regis ejusdem zelum, quem nos (ait) *bonum* pronuntiamus, ut præmittitur, atque *justum*, aut inimicitias personæ Regis ejusdem, in judicio minime ad„ mittatur, nec in actis, carthulariis seu registris scri„ batur. „ Integra Bulla extat in citatis actis Dissidii *pag.* 602.

Decretales seu Constitutiones sive Bullas Bonifacii VIII. & Benedicti XI. quas Clemens V. tamquam Regi, ejusque Regno contrarias & injuriosas e Registris Romanæ Ecclesiæ eradi jussit, annotantur in actis hujus Dissidii *pag.* 606.

De persona Bonifacii judicatum in Concilio.

Nemini sane dubium erat, quin Papa intenderit, ut per hanc declarationem & generalem revocationem ac abolitionem, negotium hoc totum plane sopitum maneret: tamen ut ostenderet, se velle de Bonifacii vita moribusque inquiri, ut veritas tandem pateret, Bulla speciali statuit, jussitque cunctos, qui quidquam illorum nossent, ad designatos in Bulla viros, nempe Nogaretum, Guillelmum de Plessiaco, aliosque spectans deferre, ac denuntiare, admittendosque pronuntiavit.

Bonifacius declaratus Catholicus.

Interea dum hæc Bulla publicatur, tempus Concilii generalis indicti advenit, inchoatumque Concilium mense Octobri ejusdem anni, quo hæ Bullæ datæ sunt, ibidemque juxta Regis postulata, negotium Bonifacii VIII. propositum fuit, atque super eo decretum, ac tandem Patrum Decreto Bonifacius Catholicus & Orthodoxus, nullaque hæresi contaminatus declaratus fuit.

Cur super sola hæresi hic judicatum!

Nec sane mirum de solo crimine Hæreseos contra Bonifacium fuisse inquisitum, & super hoc solo crimine fuisse in hac causa pronuntiatum.

Scitur enim, quod ea ætate tanta esset Decreti Gratiani auctoritas, notanter in Curia Romana, præsertim quoad ea, quæ spectabant prærogativas Romani Pontificis, ut quidquid in hoc Decreto contineretur, authenticum reputaretur, & pro disciplina canonica recipi, & observari debere crederent Curiales Romani (*a*).

Cum vero apud Gratianum *distinct.* 40. *Can.* 6. ex dictis Bonifacii Martyris diceretur: *Si Papæ suæ & fraternæ salutis negligens deprehenditur inutilis, & remissus in operibus suis, & insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi & omnibus, nihilominus innumerabiles populos catervatim secum ducit primo mancipio gehennæ, cum ipso plagis multis in æternum vapulaturos. Hujus culpas istic redarguere præsumit mortalium nullus: quia cunctos ipse judicaturus, a nemine est judicandus*: addita tamen hac clausula: *nisi deprehendatur a fide devius.*

Ex hoc Canone conclusere Canonistæ, Papam tametsi in moribus admodum reprehensibilem in hoc a nemine judicari posse. Si tamen deprehendatur a fide devius, eo casu tamquam hæreticum, seu hæresi infectum posse judicari.

(*a*) Ex summa illa auctoritate Decreto Gratiani tributa, nati sunt circa disciplinam Ecclesiasticam, judicia, & potestatem temporalem errores, qui leguntur in Collectionibus Gratiano posterioribus: hos errores enumerat doctissimus Gibert *Tomo I. Corporis Juris Canonici pag.* 224. *artic.* 3. *edit.* 1735.

Proinde hanc antiquorum Canonistarum Decreto Gratiani pressius inhærentium opinionem secuti videntur hi Curiales Romani, sive fautores Bonifacii VIII. permittentes, ut super materia hæresis Concilium procederet, & judicaret de hac materia contra Bonifacium; non autem de iis, quæ vitia Bonifacii spectarent. Videri potest, quod dixi in *Commentario* in citatam Distinctionem Gratiani.

Finis hujus Dissidii.

Ut autem & Regi, qui ob Bonifacii absolutionem non parum videbatur offensus, aliquatenus satisfieret, Decreto lato, ipsum, ejusque Successores ab omni imposterum, de admissis in Bonifacium inquisitione, securos præstitit Concilium.

Is itaque huic longo acerboque dissidio finis impositus fuit, licet semper odiosa manserit apud Gallos Bonifacii hujus memoria, ideoque & Collectio Decretalium, quæ *Sextus* Decretalium dicitur, a Gallis recepta haud fuit, ut supra notavimus in *Dissertatione ad Sextum Decretalium Bonifacii VIII* §. 3.

Clementina Romani Principes.

Cæterum circa *Clementinam*, *Romani Principes*, *unicam de jurejurando*, qua Clemens V. declaravit, Imperatores Romanos coronam a Romano Pontifice accipere, eique juramentum fidelitatis præstare, vide *Observationem ad Extravag. Joann. XXII. Si Fratrum*, *unic. Ne sede vacante.*

CLEMENTINÆ

Mores ac Disciplinam spectantes.

OBSERVATIONES.

Indictio Concilii Viennensis ad morum & disciplinæ reformationem.

CLEMENS V. in Litteris indictionis *Concilii Viennensis* expresse declarat, Concilium congregari, ut & *extirpatis vitiis, virtutibusque plantatis, correctis excessibus, & moribus reformatis Christus verus Ecclesiæ sponsus eam habeat purgatam maculis.*

Jubet Clemens prævie inquiri in ea, quæ refor menda.

Quinimmo, ut facilius collapsa Ecclesiæ disciplina restaurari posset, in hisce Indictionis Litteris præcipit Prælatis: *ut interim, quo Concilii inchoatio differtur, per se & alios viros prudentes, Deum timentes, & habentes præ oculis omnia, quæ correctionis & reformationis limam exposcunt, inquirentes salubriter, & conscribentes fideliter, eadem ad ipsius Concilii notitiam deferant.*

Asserit deinde: *quod & ipse resolverit, solers studium & efficacem operam dare, ut omnia talia in examen hujusmodi deducta Concilii, correctionem & directionem recipiant opportunam.*

Durandi Mimatensis tractatus de modo celebrandi Concilii generalis.

Inter Prælatos, qui huic operi incubuerunt, emicuit Durandus Episcopus Mimatensis, vulgo dictus *Speculator*, qui specialem tractatum *de modo Concilii generalis celebrandi* composuit.

In hoc tractatu hic auctor plures eosque notabiles abusus, mediaque eos reformandi exponit, nec dissimulat, quos tunc temporis & in Curia Romana, & circa Episcopos, & etiam Cardinales reformandos videbat; e quibus elucet hujus Episcopi pro reformatione Ecclesiæ sincerus zelus: nonnullos articulos ex hoc tractatu sparsim in *Jure Eccles.* annotavi. Illud autem ex hoc tractatu intelligimus, ea ætate pro authentico reputatum & receptum fuisse, quidquid in Decreto Gratiani continebatur.

Plurimæ Clementinæ super moribus & disciplina.

Plurimas Constitutiones a Clemente V. in hoc Concilio Viennensi editas esse super morum & disciplinæ reformatione, probare videtur collectio *Clementinarum* in quinque Libros divisa.

Quæ enim in hac Collectione extant Constitutiones passim Clementi V. in *Concilio Viennensi* attribui solent.

Prima sub singulis titulis inscripta sub nomine Clementis V. in Conc. Viennensi.

Et quidem Constitutiones omnes, quæ primum sub singulis respective titulis occupant locum; referuntur sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi.*

Earum autem, quæ primam Constitutionem sequuntur, plures extant sub hac epigraphe: *Clemens V. in eodem*: quæ relativa respicit citatum *Concilium Viennense.*

Reliquarum plures sub hac Epigraphe *Clemens V. in eodem.*

Sunt & aliquæ relatæ sub simplici relativa, *idem*, scilicet *Clemens V.* sine mentione *Concilii*, aut relativa ad illud. Has tamen & Concilio Viennensi passim tribuunt Doctores.

Aliquæ sub solo vocabulo *idem*.

Et quidem S. Antoninus in sua Summa *cap.* 3. referens Constitutiones in hoc Concilio factas, inter illas recenset *Clementinam*, *Quia contigit*, *de Religiosis domibus*, quæ ibidem extat sub simplici relativa, *idem*.

Omnes passim a Doctoribus reputatæ ut in Concilio editæ.

Quin & Synodus Tridentina *sess.* 7 *cap.* 15. & *sess.* 25. *cap.* 8. *de Reformat.* dictam Clementinam tamquam Constitutionem *Concilii Viennensis* renovat. Similiter Constitutionem, quæ incipit, *Ut ii qui*, relatam in *Clem.* 2. *de ætate & qualit. præficiendi* observari præcipit Synodus Trid. *sess.* 22. *cap.* 4. *de Reformat.* tamquam Constitutionem *Concilii Viennensis*, licet inter Clementinas relatam sub simplici relativa *idem*.

Hoc ipsum Synodus Tridentina supposuit.

Non dubium igitur, quin omnes Clementinæ sub quacumque inscriptione in hac collectione exhibitæ, passim a Doctoribus reputatæ fuerint ut Constitutiones in *Concilio Viennensi* editæ, atque juxta vulgarem & passim receptam hanc Doctorum opinionem, a Synodo Tridentina citatæ sive renovatæ, nolente examinare vel de-

ter-

terminare, num *revera* hæ Constitutiones in *Concilio Viennensi* fuissent factæ vel evulgatæ.

Non videntur tamen omnes Concilio Viennensi posse adscribi.

Cæterum cum Synodus hæc Viennensis nequidem anno uno integro duraverit, pluraque etiam magni ponderis & diuturnioris examinis negotia, ut Templariorum extinctio; item processus Regis Galliæ contra Bonifacium VIII. subsidium Terræ Sanctæ, hæreseumque condemnatio occurrerint & terminata fuerint, verisimile non est, tot Constitutiones sive Decreta disciplinæ, quot in hoc opere Clementinarum continentur, a Synodo potuisse expendi & determinari.

Id constat de Clementina Quoniam de immunit.

Verum licet contra abusus, quibus in his Constitutionibus occurritur, multa suggesserit Durandus in allegato Tractatu, ut consequenter verisimile sit, de his in Concilio sermonem fuisse, nihilominus nullum inde concludens argumentum habetur; has Constitutiones, signanter, uti hodie inter Clementinas extant, in Concilio *Viennensi* esse editas, immo sat constat, Constitutionem sub titulo *de Immunitate Ecclesiarum*, qua derogatur Constitutioni Bonifacii VIII. *Clericis Laicos*, esse editam a Clemente V. sex circiter annis ante Concilium Viennense inchoatum.

Idem dic de Clem. 1. de judic. & Clem. 1. de Sent. Excomm.

Id ipsum notavit jam pridem Glossographus ad procemium Clementinarum, verbo *Ante*, hanc Constitutionem esse editam ante Concilium; uti & Constitutiones *Clem. I. de Judic.* & *Clem. I. de Sent. Excomm.*

Omnes Clementinæ reformationem univ. Ecclesiæ tangentes a Clemente solo editæ videntur.

Si continuatori Guillelmi Nangii credimus: etsi de „ aliquibus statum vel reformationem universalis Ec- „ clesiæ tangentibus aliqua prosecuta fuerint, & eorum „ ordinario, seu proviso, seu decisio, a Prælatis & „ aliis, quorum intererat, priusquam Concilium solve- „ retur, & instanter & pluries a Papa peteretur, de „ quibus etiam ipse Papa (ut dixerunt aliqui) Decre- „ tales quasdam, præterea Constitutiones edidit & sta- „ tuta, nunquam tamen in dicto Concilio fuerunt pu- „ blice promulgata, sed penitus judicio Apostolicæ Se- „ dis fuerunt reservata & ad plenum dimissa „.

Similiter citatus Glossographus, sive Joannes Andreas ad procemium *Clementinarum*, verbo *de cætero*, scribit, quod Clemens V. Constitutiones, quæ erant „ sub no- „ mine Concilii Viennensis in unum collectæ, sub ex- „ communicationis pœna (ut ferebatur) mandaverit, „ quod istas habentes, infra certos dies restituerent Ca- „ meræ, vel incenderent, vel dilacerarent etiam eas- „ dem;„: quia scilicet: „ patuit, aliquas ex illis inepte, „ aliquas prolixe, aliquas defective compositas, aliquas „ etiam non expedire „. Quæ congruunt iis, quæ ex Aventino supra in *Differt.* procemiali §. 1. retuli.

Plures Clementinæ post Concilium mutatæ, & rejectæ.

Addit autem idem Auctor, quod Clemens *demum per peritiores fecit illas recenseri, qui aliquas & paucas in totum reservaverunt, aliquas in totum rejecerunt, aliquas mutaverunt, quoad verba, mente servata, in aliquibus menti & verbis detraxerunt, & addiderunt. Et has, licet non sub his verbis in Concilio publicatæ fuissent, voluit sub nomine Concilii reservari.*

Novæ additæ.

Quin & monet Glossographus, quod ipse Clemens *multas Constitutiones utiles addiderit, de quibus non fuerat in Concilio tractatum: ut (ait) de Rescriptis omnes, quæ sunt post secundam: & de electione omnes post primam, cum similibus, fecit illas una cum quibusdam Constitutionibus, quas prius condiderat sub debitis titulis compilari.*

Inter Clementinas aliquæ sunt Joannis XXII.

Verum Clemens V. morte præventus hanc Collectionem non publicavit: sed ejus Successor Joannes XXII. post iteratum earum examen, & nonnullis mutatis & correctis, eam collectionem publicavit, etiam quibusdam de suis Constitutionibus additis; e quibus ostendi famosa illa Constitutio in *Clementina*, *Romani Principes* de *jurejurando*, quam a Joanne XXII. editam esse, durante dissidio super Jure Imperii inter Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriacum in *Observatione* ad Extravagantem Joannis XXII. Si *Fratrum ne Sede vacante*, ostendetur.

Quid inde consequatur?

Hæc sufficienter evincunt, licet Constitutiones in opere *Clementinarum* contentæ, passim citentur sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi*, nequaquam tamen inde concludi posse, eas omnes esse in Concilio editas, immo nequidem consequens esse, eas a Clemente aut compositas, aut huic Collectioni, prout hodie extant, esse insertas.

Auctoritas Clementinarum.

Nihilominus quia a Joanne XXII. publicatæ fuerunt sub eadem forma, qua Decretales Gregorii IX. & *Sextus* Decretalium Bonifacii VIII. efficiunturque una cum his collectionibus partem Corporis Canonici, etiam pari cum illis auctoritate valent.

Plures ex his Decretalibus Synodus Tridentina in suis pro reformatione Ecclesiæ editis Decretis, sub nomine Concilii Viennensis, renovavit, observari præcepit.

Plenitudo potestatis disponendi de Beneficiis.

Ulterius constat, quod pene sub singulis titulis occurrant Decretales, quæ & hodie modernam Ecclesiæ disciplinam spectant: quamvis negari nequeat, ex his Decretalibus manifestum esse, quod eo tempore Pontifices sibi attribuerent plenitudinem potestatis disponendi de Beneficiis; omniaque tamquam Ordinarius Ordinariorum per universam Ecclesiam statuendi & ordinandi, (a) prout in *Jure Eccles.* non semel notavi, ubi & sparsim exposui Decretales in his libris *Clementinarum* contentas, tum per Synodum Tridentinam renovatas, tum alias, quæ hodie ac signanter in Belgio sunt receptæ.

(a) Plenam hanc ac supremam summorum Pontificum potestatem Canonistæ effato stabiliunt hoc celeberrimo: *Episcopi in partem sollicitudinis vocati sunt; solus Papa in plenitudinem potestatis.* De origine, & abusu hujus effati plura dixit D. Van-Espen *Tom. I. part. 1. tit. 21. cap. 3.* alias in *supplemento* ad primam partem *tit. 21. cap. 2. ad numer. 8.*

D I S S E R T A T I O

In Extravagantes Joannis XXII. & Communes.

§. UNICUS.

Quare hæ Constitutiones retinuerint nomen Extravagantium?

Unde dictæ Extravagantes?

OBSERVATUM est supra *Dissertatione in quinque Libros Decretalium Gregorii IX.* §. 1. omnes Pontificias Constitutiones post Decretum Gratiani, editas, communi vocabulo *Extravagantium* fuisse appellatas, eo quod *extra* illud volumen Gratiani (quod tunc unicum pene pro Canonum Codice reputabatur) vagarentur; atque idcirco & primam Decretalium compilationem a Bernardo Papiensi sub titulo *Breviarii Extravagantium* fuisse editam notavimus.

Verum postquam prodiit collectio Decretalium, auctoritate Gregorii IX. adornata & publicata, Decretales hac collectione contentæ nomen *Extravagantium* amiserunt: utpote quæ jam in certum corpus & ordinem digestæ, & Pontificia munitæ auctoritate, non amplius *vagantes* seu *vagari* dicendæ essent.

Quia tamen *extra* primum Juris Codicem seu corpus, scilicet Decretum Gratiani consisterent, Doctores ejus temporis indicandæ huic Collectioni vocabulum *Extra* retinuerunt, ut notarent Decretales *extra* Decretum Gratiani contentas.

Collectio Bonifacii VIII. designata non fuit vocabulo *extra*, tametsi Decretales ea comprehensæ essent extra Decretum Gratiani, eo quod hæc Collectio habita sit tamquam appendix & *Sextus* liber Collectionis Gregorii IX., ut vel ob id *Sextus Decretalium* simpliciter dicatur.

Deinde volumini seu Compilationi *Clementinarum* inserta Decreta simpliciter *Clementinas* dicta esse, eo quod omnia hæc Decreta nomen *Clementis V.* papæ præfixum habeant, monuimus in *Dissertatione* ad *Clementinas* §. 1. quamvis & hic Liber aliquando fuerit *Septimus Decretalium*, uti ibidem probatum est.

Itaque tandem nomen *Extravagantium* proprium mansit Constitutionibus Pontificiis, quæ extra prædictas Collectiones, quæ corpus Canonicum constituebant, circumferebantur, nec hactenus in certum corpus ordinemque publica auctoritate erant redactæ.

Joannes XXII. non publicavit suam Collectionem, in qua auctoritate ejus Constitutiones colligi jussit.

Ex his fuerunt viginti Constitutiones quas Joannes XXII. Avenione anno Pontificatus sui nono, sine distinctione Librorum, sed sub distinctis *titulis* in unum colligi jussit, nunquam vero solemniter publicavit, aut speciali Decreto sive Bulla mandavit, ut hac Collectione sive Constitutionibus in ea contentis, tam in scholis quam in judiciis utendum esset, quemadmodum circa præcedentes Decretalium Collectiones contigerat.

Verisimiliter quod speraret componere pleniorem.

Admodum verisimile est, Joannem XXII. hanc Constitutionum suarum Collectionem solemniter non promulgasse, quod speraret *pleniorem*, procedente tempore, Decretalium suarum collectionem componere, uti notat Joannes Doujatius *in Prænot. Can. lib. 4. cap. 23. num. 4.*

Inter Communes reperiuntur adhuc aliquæ Joannis XXII.

Et revera in Collectione, quæ postmodum prodiit sub nomine *Extravagantium communium*, plus reperiuntur ejusdem Pontificis Decretales, aliorum Pontificum Decretalibus intermixtæ, præter prædictas viginti Constitutiones.

Extravagantium Communium ignoratur auctor.

Quis vero Collectionis, quæ vulgo vocatur *Extravagantium Communium*, sit Auctor, nescitur. Id sat constare videtur, nec Collectionem hanc unquam speciali jussu alicuius Pontificis adornatam aut publicatam esse.

Nescitur quo tempore duæ Extravagantium Col-

Verum licet hæ duæ *Extravagantium* Collectiones non sciantur *publica* auctoritate evulgatæ aut probatæ, sensim tamen cum præcedentibus Decretalium Collectionibus Corpori Juris Canonici annexæ fuerunt, ac tandem

lectiones Juris fuerint acclusæ.

unum cum illis Codicem sive Corpus Canonicum constituunt.

Inter Communes recensitur Constitutio Sixti V. anno 1483.

Quo autem tempore, aut quo Auctore hæ *Extravagantium* Collectiones Corpori Canonico acclusæ fuerunt, nescitur. Hoc constat Collectionem *Extravagantium communium* non fuisse absolutam nisi circa finem sæculi XV. quandoquidem in ea occurrat Constitutio sub titulo de *Reliquiis & venerat. Sanctorum*, edita a Sixto IV. anno 1483. (a).

Extravagantes non memorantur In Visitatione Universitatis Lovaniensis 1617.

Insuper has *Extravagantium* Collectiones non fuisse reputatas paris ponderis & auctoritatis ac præcedentes, tempore visitationis hujus Universitatis Lovaniensis institutæ anno 1617. vel inde colligitur, quod sub titulo *de Facultate Juris Canonici* præcipiatur, ut duo Professores Juris Canonici quotidie legentes, ad Libros & titulos Decretalium Gregorii IX. *applicent Constitutiones, tam antiqui, quam novi juris, quæ Sexto & Clementinis continentur*, nulla facta mentione Constitutionum, quæ in *Extravagantibus* occurrunt.

Cur Corpori Juris acclusæ adhuc Extravagantes vocentur.

Denique constat, has Collectiones retinuisse nomen *Extravagantium*, etiam postquam cum reliquis Decretalium Collectionibus Corpori Canonico fuerunt acclusæ, ea indubie ratione, quod nulla publica auctoritate Collectiones hæ essent publicatæ, aut Corpori Canonico *inclusæ*.

Extravagantes Joannis XXII. solius hujus Pontificis Constitutiones continent.

Prior autem harum Collectionum citatur sub nomine *Extravagantium Joannis XXII.* eo quod solas hujus Pontificis Decretales contineat.

Cur in Communibus Extrav.

Altera vero, quæ diversorum Pontificum Constitutiones complectitur, præfert titulum *Extravagantium communium*, eoque nomine hodie citatur ad exemplum præcedentium Collectionum in Libros & titulos distincta, omisso tamen *Libro quarto*, quia in his *Extravagantibus* nulla de materia Matrimoniali Constitutio occurrit: quare ad calcem Libri tertii notatur, *quartus Liber vacat*.

liber quartus vacet?

Hæc nota a Collectore addita apparet, ut *Extravagantes*, quæ materiam Simoniæ, aliasque materias, de quibus Libro quinto Decretalium Gregorii IX. agitur, etiam in hac Collectione exhiberi possent sub rubrica Libri *quinti*.

Materia sequentium Observationum.

Porro cum hodie hæ *Extravagantes* tamquam pars Corporis Canonici vulgo reputentur, & a Doctoribus passim allegentur, & in judiciis (a) proferantur, ac nonnullæ notabiles Decretales, etiam a Commentatoribus non parum vexatæ, inter illas occurrant, haud inutile reputavimus, aliqua historice hic referre, quæ Extravagantibus illis illustrandis subservire possunt, ac notanter quibusdam Constitutionibus, quæ inter Extravagantes Joannis XXII. occurrunt. Sunt quidem & inter Extravagantes *Communes* nonnullæ sat notabiles, sed cum de plerisque in Jure Ecclesiastico, & in nostris Dissertationibus, sufficienter actum credam, *Observationes* ulteriores hic non addendas existimavi.

(a) Sunt Decretalistæ, qui credunt ann. 1484. hanc prodiisse Collectionem.

(a) Apud Germanos Catholicos, Jure deficiente in decisione causarum, allegantur Extravagantes Joannis XXII. & Communes. Quamvis Germani non ignorent inter Canonistas etiamnum disputari, num reservatio contenta in his Extravagantibus dicenda sit servatio *clausa in Corpore Juris*. Quod quidem dubium satis insinuat incertum esse, an dictæ Constitutiones sint in Corpore Juris eodem modo inclusæ, quo præcedentes Collectiones.

EXTRAVAGANTES JOANNIS XXII.

Super intellectu Regulæ Sancti Francisci, ac præsertim super observantia paupertatis. *Cap. Quorumdam* 1. *de verb. sign.* & *cap. Sancta Romana, de Religiosis domib.*

OBSERVATIO.

Clemente V. an. 1314. defuncto, revixit FF. Spirituales appellant ad futurum Pontificem Romanum.

IN Observatione ad *Clementinam*, *Exivi de Paradiso* ex Waddingo notavimus, quod sub Clemente V. aliquousque Ordo Minorum ad unitatem esset reductus.

Verum, ut scribit Waddingus, mortuo in Aprili anno 1314. Clemente Papa, revixit tribulatio, impellentibus vitæ laxioris sectatoribus, ut hi contra Clementis declarationem in omnibus secum convenirent. „ Restiterunt Fratres *spirituales*, præsertim in eis, quæ videbantur contraria observantiæ Regulari. Atque hinc „ nova jurgia, molestiæ, & graviores persecutiones; „ & timentes graviora, inito consilio, abierunt Narbonam, & Biterras, ubi propter reverentiam Petri „ Joannis *Olivi* in illa urbe educati, in illa sepulti, cujus se discipulos profitebantur, amice recepti sunt a „ civibus, & expulsis cæteris turbulente, tradita sunt „ Monasteria. Prælati Ordinis eos frequenter citarunt, „ vocarunt, censuris latis compellarunt, neque dimittere loca ista voluerunt, aut Superiorum præceptis „ obedire. Sed in sua pertinacia perstitere. Hac de „ causa secundo male audierunt apud cæteros, & Superiores vehementer irritarunt, ut efformarent contra „ eos processus, & peterent a Philippo Rege Franciæ, „ & Episcopis auxilium, ut tamquam contumaces & rebelles, Apostatæ & Schismaci caperentur, atque in ordinem redigerentur. Illi vero de omnibus his gravaminibus, & citationibus appellarunt ad futurum Pontificem.

Joannes XXII. electus anno 1316. FF. Spiritualibus infensus.

Post duos annos vacationis tandem in Pontificem electus est Joannes XXII. qui ad Ordinis petitionem misit Bertrandum de Turre, Fratrum Minorum Ministrum Provincialem Aquitaniæ, ut has turbas sedaret; urgeretque prædictos rebelles, ut dimissis his Conventibus, redirent ad Superiorum obedientiam. Renuerunt huic Delegato obedire, satiusque judicaverunt, coram ipso Pontifice apparere, & causam dicere.

Verum priusquam ipsi coram Pontifice apparerent, de tot excessibus & criminibus per Fratres *de communitate* fuerunt accusati, ipseque Pontifex ita contra præcipuos ex ipsis præventus, ut vix ipsos audire vellet, adeo ut cum F. Angelus Clarenus innocentiam Fratrum Spiritualium clarius vellet probare, jusserit Pontifex eum tacere. Ille autem hoc ægre ferens dixit, *suam Sanctitatem adversarios falsa crimina objicientes plenius audivisse, se vero veritatem narrantem debuisse auscultare.*

Extravag. Joannis XXII. de verb. sig.

Pontifex, auditis partibus, sed a Fratribus de *communitate* non parum præventus, primo Pontificatus sui anno causam hanc decidit, edita Constitutione, quæ incipit, *Quorumdam*, relata inter Extravagantes Joannis XXII. sub titulo *de verborum significat.*

Acerrime perstringit Spirituales.

In hac Extravagante ostendit Pontifex animum non parum a Fratribus *Spiritualibus* aversum, asseritque, quod *irreligiosa horum sit, vana & in hoc superstitiosa Religio, dum suis* (ait) *mavult temere sub conscientiæ velamento conceptibus, quam Prælatorum Ordinis sui cum obedientiæ merito, provide inhærere sententiis.... ingrata Deo, Superioribus contumax, præfato Ordini detrahens, odiosa Confratribus, unionem scindens.*

Circa habitum FF. Minorum.

Post hæc declarat, se velle huic negotio finem imponere, ac propterea de consilio Fratrum suorum, conformiter ad prædictam Clementis Constitutionem, quæ incipit, *Exivi de Paradiso, Ministrorum, Custodum seu Guardianorum judicio præsentium auctoritate committit, determinare, & arbitrari, atque præscribere, cujus longitudinis, grossities, & subtilitatis formæ, sive figuræ, atque similium accidentium esse debeant, tam habitus, ipsorumque caputia, quam interiores tunicæ, quibus Fratres omnes Minores dicti Ordinis induuntur, ac insuper cujus quantæque utilitatis induere eos ipsos vestimentis oporteat:* „ ita tamen (ait) quod utilitatem in vestibus servent, „ præsertim cum & in Declaratione prædicti Nicolai „ dicatur: quod semper in eisdem Fratribus, & eorum „ actibus paupertas sancta reluceat, prout ipsis ex eorum Regula invenitur indicta, ac Constitutionibus „ ejusdem ordinis generalibus caveatur (ut asserunt) „ quod in omnibus, quæ ad habitum spectant, reluceat „ semper asperitas, vilitas, & paupertas „.

De reservatione eorum, quæ ad victum pertinent.

Cum insuper quæstio esset, num juxta Regulam sancti Francisci liceret Fratribus, reservare grana, aut vinum in granariis aut cellariis, Pontifex quoque conformiter ad præallegatam Clementinam, committit judicio Ministrorum, vel Custodum in suis respective Custodiis, & administrationibus cum Guardiani & duorum de Conventu loci discretorum Sacerdotum, & antiquorum in Ordine Fratrum consilio & assensu *determinare, arbitrari, atque præcipere eo casu, qualiter, ubi, & quando, & quoties granum, panem, & vinum pro Fratrum necessariis, Fratres ipsi quærere debeant, conservare sive reponere, etiamsi reponenda sint in prædictis granariis & cellariis conservanda.*

Circa hæc se submittunt Fratres suis Superioribus.

Præcipit dein Pontifex, ut omnes Fratres se submittant in prædictis determinationi Superiorum, conformiter ad hanc Constitutionem.

Declarat insuper, quod in prædictis, sequendo determinationem & arbitrium, Superiorum, Fratres *nec sint, nec dici possint vel debeant, nec ipsi seipsos autument suæ Regulæ, vel Constitutionum sui Ordinis transgressores.*

Sub pœna Excomm. præcipitur circa habitum pareant superioribus.

Denique omnes & singulos Fratres hujus Ordinis, qui *strictos, curtos, & difformes* habitus ab ipsius generalis Ministri, & aliorum dedicta *Communitate* habitu coram ipso Pontifice & Cardinalibus, & aliis in Romana Curia detulerunt, vel deferunt, hortatur & *sub excommunicationis pœna per Apostolica scripta mandat, quatenus ad mandatum ipsius Generalis deponant, quos deferunt habitus, & aliis juxta ejusdem Generalis arbitrium, determinationem sive judicium induantur.* Ac in reliquis juxta præfatas suam & Clementis Declarationes, ipsi Generali in omnibus pareant.

FF. Spirituales mordicus

Hac Declaratione seu Constitutione vel Sententia tantum abest, ut Fratres illi *spirituales & strictiores*

rir

contendunt præcepta Joannis XXII. esse contra Evangelicam paupertatem.

ris Observantiæ reducti fuerint ad obedientiam & unitatem Ordinis, habitumque assumptum dimiserint, ut e contrario magis fuerint incitati & in proposito obfirmati.

Publice quippe proclamare & asserere cœperunt, quod ea, quæ in hac Constitutione de *habitu & quæstu*, & similibus mandabantur, essent contra *consilium* Christi *Evangelicum*, & eorum *votum* de *altissima & Evangelica paupertate*, quam Christus servavit, & Apostolis ac Professoribus Evangelicis imposuit ad servandum, & quod *nulli mortalium cum secura conscientia in eis poterant obedire*.

Pontifex committit Inquisitori, ut procedat tamquam contra hæreticos.

Pontifex horum Fratrum resistentia & inobedientia irratus *Michaeli Monacho*, Ordinis Fratrum Minorum Inquisitori hæreticæ pravitatis in Provinciæ & Forcalquerii Comitatibus, committit ut contra rebelles & *inobedientes* nominatim in Litteris Commissionis expressos, tamquam contra hæreticos inquirat, & procedat. Data est hæc commissio idibus Novembris anni 1317. anno 2. Pontificatus Joannis XXII. extatque integra apud Waddingum ad dictum annum *num.* 15. & apud Baluzium *tom.* 3. *Miscellaneorum pag.* 195.

Inquisitor procedit contra quatuor præcipuos.

Inquisitor hic contra quatuor præcipuos, nimirum *Joannem Barram* de partibus Tolosanis, *Deodatum S. Michaelis*, *Guillelmum Sautonis*, Presbyteros, & *Poncium Rocha* Diaconum de Partibus Narbonensibus, & quosdam alios, qui ex parte & de mandato Fratris *Michaelis* hujus Ordinis Ministri Generalis, per ipsius Ministri nuntios ad hoc specialiter destinatos, Inquisitori fuerant præsentati.

Hi manent immobiles in sua sententia.

Hi coram Inquisitore interrogati, palam & constanter sustinuerunt *quod præcepta eis facta, quoad habitum curtum & strictum, quem assumpserant, dimittant, & alium Communitatis Fratrum accipiant, non tenent seu obligant, quia sunt contra Christi Evangelium, & quod illud, quod præfatus Dominus Papa, in dicta Constitutione declaravit, & diffinivit de granariis & cellariis, est contra consilium Evangelicum, & quod non credunt ipsum in eis habere potestatem vel auctoritatem, & quod ipsi Domino Papæ in his nullatenus obedirent, nec possent cum sana conscientia alicui mortalium obedire.*

Dicunt & asseruisse Regulam sancti Francisci eamdem esse cum Evangelio, & propterea indispensabilem a Pontifice, maxime in eis, quæ præscriptorie vel inhibitorie in Regula præscribuntur. Secundo asseruisse, non potuisse Pontificem concedere FF. Minoribus cellaria aut granaria, & viventes secundum hujus concessionis licentiam mortaliter peccare.

Et quidem in his assertionibus tanta perstitisse dicuntur constantia, ut nullis vel Inquisitoris, vel Episcopi Massiliensis iteratis monitionibus & instantibus precibus ab iis dimoveri potuerint.

Pronunciantur hæretici, & brachio sæculari traduntur.

Quare Inquisitor, præhabitis solemnibus consiliis multorum Episcoporum & Prælatorum, & aliorum plurium Magistrorum, & Baccalaureorum in sacra pagina Professorum, nec non fere omnium auditorum sacri Palatii, aliorumque magnæ auctoritatis virorum, qui omnes judicaverunt articulos, quos prædicti asserunt esse *hæreticos*, & pertinaces eorum assertores fore sicut *hæreticos* judicandos, tandem assistentibus Episcopo Massiliensi, & pluribus aliis Prælatis, & Religiosis, ac personis litteratis, supradictos quatuor Fratres per sententiam definitivam pronuntiavit *hæreticos*, & *pestilentissimorum assertores Dogmatum* judicavit, & ut tales *degradavit*, & *brachio sæculari tradidit*, per cujus sententiam etiam in Civitate Massiliensi tamquam hæretici hi quatuor *combusti* sunt, uti latius refertur tum in sententia Inquisitoris (quam tom. 1. Miscellaneorum *pag.* 198. inseruit Stephanus Baluzius) tum ex historia harum turbarum Angeli Clareni, qui cunctis his turbis & accusationibus interfuit, & cujus fragmentum exhibet Vvaddingus ad ann. 1318. a *nu.* 17. usque *ad nu.* 27. *Cui licet aliquis plenam deneget fidem (ait Vvaddingus) quippe socio & fautori horum Fratrum* (Spiritualium) *attamen eam sibi vendicat ejus pietas, qua semper floruit, & opinio* sanctitatis, *sub qua tandem obiit.*

Et cremantur.

In prima vita Joannis XXII. apud Baluzium in vitis Paparum Avenionensium eadem pene leguntur *pag.* 117. „ Anno decimo nono sequenti Dominus Papa dictos „ Fratres remisit ad Prælatos communitatis Ordinis „ memorati, & quædam contenta in dicta Regula (sancti Francisci) declaravit. Quidam vero illorum noluerunt in hoc summo Pontifici obedire, dicentes, „ quod Papa dictas declarationes facere non poterat, „ nisi tamquam hæreticus, & vitæ Evangelicæ dissipator: quorum quatuor per Inquisitores Ordinis Minorum in Aquensi Provincia traditi sunt justitiæ sæculari, & apud Massiliam sunt combusti: quidam „ vero ex ipsis fugæ præsidio se dederunt ".

De Bulla, quæ incipit Sancta Romana, de Relig. Domib.

Vvaddingus agit de Fratricellis & Bizochis, qui se Franciscanos fingebant.

Si hactenus relata expendatur, admodum verisimile apparebit, quod contra hos *Fratres Spirit.* seu *strictioris observantiæ*. Bullam dedit, quæ incipit *Sancta Romana Ecclesia, de Religiosis domibus*. Contendit tamen Vvaddingus in annalibus Minorum ad annum 1317. quod hujus Constitutionis censura non spectet *Fratres Spirituales*, sed Fratres de paupere vita, Bizochos, sive Beguinos, qui in plurimis Italiæ & Galliæ Provinciis contra Canones Ecclesiasticos habitum novæ Religionis assumpserant, qui palam asseverabant se Fratrum Regulam profiteri, atque ad litteram observare, quamvis sub obedientia Superiorum Ordinis non morarentur.

„ Sed quia, inquit Vvaddingus, in errorum barathrum facile ruunt, qui conceptus proprios Patrum „ definitionibus anteponunt: plurimi illorum dicebantur „ a veritate Catholicæ fidei deviantes Ecclesiastica Sacramenta despexisse, & studuisse errores alios multipliciter seminare. Quare Joannes Pontifex ad hujus „ anni finem 3. Kalendas Januarii, non obstantibus „ eorum excusationibus, quas frivolas reputavit; sectam, ritum, & statum illorum condemnavit & annullavit; professiones in illis sectis factas reddidit irritas, & Episcopis interdixit, ne deinceps ullum ad „ ejusmodi statum reciperent, uti habetur in Extravaganti *Curiæ Romana*, quæ legitur in Corpore Juris „ inter Constitutiones prædicti Pontificis, *tit. de Religiosis domibus* ".

Bzovius Bullam intellexit de Fratribus Spiritualibus.

At Bzovius in suis Annalibus Ecclesiasticis asseri hanc Constitutionem datam fuisse adversus Fratres Spirituales, qui in Ordine S. Francisci professionem emiserant: ejus autem communior est opinio, quam verbis sequentibus Bzovius exponit „. Plerique ex Ordine S. Francisci cæteris se sanctiores esse existimantes ad modum „ ingenii sui contra reliquæ multitudinis sensum verba „ quædam Regulæ detorquebant, atque in errorem, „ multis sodalibus seductis, sectam Fratricellorum collegerant. Istos dolebat Clementini Decreti (videlicet „ *Exivi de Paradiso, lib.* 5. *tit. de verb. significat.* in „ quo declaratur Regula sancti Francisci) in Corpus „ Juris redacti promulgatio, cumque & passim per Civitates, & præcipue in Curiis Regum ac Principum „ quererentur, quasi summi Pontifices rigorem illum a „ sancto Francisco præscriptum imminutum esse vellent, multaque præterea nimis procaci dicacitate, „ indigna auribus Catholici, dispergerent, ideo necesse habuit Joannes XXII. eam sententiam scilicet in „ hac Extravaganti, quæ incipit *Sancta Ecclesia Romana*, contentam in impios statuere ". Huc usque „ Bzovius.

Bzovii sententia Minoritas offendit.

Ea Bzovii sententia feriit animos Fratrum Minorum, *Nitela Franciscanæ Religionis* hanc opinionem ut suo Ordini contumeliosam aggressus est, cui in defensione Fratrum Spiritualium successit P. Lucas Vvaddingus Minorita. Contendit ille neque Franciscanos fuisse, quos Pontificum Diploma perstringit, neque Franciscanos seu Fratres *Spirituales* contexisse Fratricellorum sectam, uti Bzovius narravit.

Dixerat Bzovius strictiores Minoritas multis sodalibus in errorem seductis renovasse sectam Fratricellorum, ac reliquias hujus sectæ sibi adjunxisse.

Ejus falsitatem conatur probare Vvaddingus.

At Waddingus plurimis ex Bulla prædicta textibus desumptis probare conatur Fratres Spirituales sententia hujus Diplomatis non fuisse proscriptos, ait enim Bullam, quæ *Sancta Romana Ecclesia* incipit, datam fuisse ann. 1317. cum Diploma seu Constitutio, quæ Fratres Spirituales condemnavit, ann. 1318. condita fuerit.

Quidquid sit de isto Chronologiæ facto, quod disputationum tenebris involutum videtur; constat iterum agitatam fuisse quæstionem de condemnanda doctrina Petri Joannis Olivi, e quo tot mala, totque contentiones exortas fuisse asserebant Fratres de communitate, qui huic Petro adversabantur. Ejus doctrina an. 1310. perpensa primum fuerat; deinde in Concilio Viennensi an. 1311. præside Clemente V. qui Fratres Franciscanos tum de communi tum de strictiori vita ad pacem hortatus est; ut in observatione in Clementinam *Exivi de Paradiso* dictum est superius. At cum novos tumultus doctrina Petri Joannis Olivi in Ordine Franciscano iterum excitasset; Joannes XXII. iram suam adversus Fratres Spirituales, qui istarum turbarum auctores accusabantur, continere non potuit.

Tumultus per Olivi doctrinam concitati.

Cum igitur intelligerent Fratres laxioris Observantiæ sive de *communitate* Pontificem contra Fratres *Spirituales* & discipulos Petri Joannis, ejusque doctrinæ defensores vehementer irritatum, opportunum judicarunt, hujus Petri opera ac notanter ejus Postillam seu Commentarium in *Apocal. S. Joan.* tamquam erroribus & hæresibus notanter contra Ecclesiam Romanam refertum Pontifici denuntiare.

Itaque hanc Postillam una cum variis articulis, tamquam ex hac Postilla fideliter extractis, Pontifici obtulerunt.

Pontifex autem hos articulos, & ipsam Postillam misit ad Nicolaum Episcopum Ostiensem, qui ex commissione Pontificis eos cum Postilla commisit duodecim Theologis, ut cum diligentia eos examinarent, & de ipsis in scriptis sub suis sigillis suam sententiam concorditer dicerent, utrum videlicet dicti articuli, quorum tenores describuntur, in ipsa Postilla continerentur, & utrum ipsos articulos hæreticos, aut erroneos seu temerarios censerent.

Hæc habentur ex Litteris horum Theologorum, quibus conformiter ad commissionem sibi factam, judicium suum Pontifici exponunt, quas Litteras tomo 1. suorum Miscellaneorum *pag.* 213. inseruit Stephanus Baluzius.

His Litteris subjicitur ibidem *pag.* 299. judicium quorumdam Episcoporum & Doctorum, qui conformiter ad prædictos Theologos, nonnullos articulos ex hac Postilla extractos, esse hæreticos pronuntiarunt.

Ex horum itaque, aliorumque judicio tandem hic Pontifex Joannes XXII. in publico conſiſtorio dictam Poſtillam tamquam hæreſibus & pernicioſis erroribus refertam reprobavit.

Hanc condemnationis ſententiam recitat Bernardus Guidonis in vita hujus Pontificis apud Baluzium tom. V. *vitarum Paparum Avenionenſium*.

Meminit & hujus condemnationis Eymericus, in Directorio Inquiſitorum *part. 1. Commentario 51.* additque, quod idem Papa poſtquam condemnavit prædictam Poſtillam tamquam hæreſibus & blaſphemiis conſperſam, etiam Auctoris Poſtillæ Petri Joannis oſſa fecerit exhumari, verba ejus ſunt: *Quibus (erroribus) condemnatis idem Dominus Papa Joannes fecit exhumari oſſa dicti Fratris Petri Joannis, & omnia, tam cereas imagines quam pannos per manus ſimplicium ad ejus tumulum deducta, Narbone fecit publice concremari*. Aliqui tamen volunt dicere, quod licet oſſa fuerint exhumata, non tamen cum prædictis concremata; ſed Avenionem deducta, & de nocte in Rhodanum projecta.

Pergunt plures doctrinam & perſonam Petri Joannis defendere.

Porro ex Vvaddingo in Annalibus Minorum conſtat etiam poſt hanc condemnationem operum & perſonæ *Petri Joannis* plures e Fratribus, ejuſque diſcipulis & zelatoribus, ejus doctrinam & opera ab omni hæreſi, ejuſque memoriam adverſus æmulorum calumnias vindicaſſe.

Hoc inſuper ex horum ſcriptis & apologiis in defenſionem hujus Petri Joannis evulgatis habetur, ipſos ſuſtinuiſſe, Theologos ac Doctores ad examen operum & doctrinæ dicti Petri adhibitos non ſatis attendiſſe ad antecedentia & conſequentia, ad quæ ſi ſerio ſine præventione reflexiſſent, facile vidiſſent articulos ex ejus opuſculis extractos, præſertim ex ejus Poſtilla ſuper Apocalypſim ſancti Joannis, ab omni hæreſi eſſe immunes in ſenſu Auctoris, quem conſequentia & antecedentia ſufficienter exprimere ejus diſcipuli ſuſtinebant.

Sixtus IV. ex Ordine Minorum ſcripta ſatel Joannis orthodoxa declarat.

Cum autem hæc diſſenſiones mirum in modum Ordinem Minorum turbarent, & in partes ſcinderent, tandem Sixtus IV. ex hoc Ordine Minorum ad ſummum Pontificatum aſſumptus, ut his diſſidiis & diſputationibus finem imponeret; libros & ſcripta (ait Vvaddingus ad ann. 1397. num. 35.) hujus viri denuo diligenter & exacte percurri præcepit, declaravitque *nihil in eiſdem contineri, quod expreſſe Fidei Catholicæ contradiceret; & omnia ſub eodem moderamine ab Auctore dicta, ut in bonum ſenſum poſſint trahi univerſa, defectumque eo uſque proveniſſe, vel ex parvo affectu, vel nimia ignorantia legentium*.

Pontifices aetate poſſunt in determinando quis ſit ſenſus alicujus libri.

Ex his manifeſtum eſt, non tantum Fratres Minores hujus Petri diſcipulos ac defenſores, ſed & ipſum Pontificem Sixtum IV. exiſtimaſſe, quin & reipſa declaraſſe, Pontificem Romanum nequaquam infallibiliter declarare quis ſit ſenſus alicuius Libri.

Et ſane cum hic ſenſus dependeat ex antecedentibus & conſequentibus, nec non vocum ſignificationibus, aliiſque mutationi & varietati obnoxiis, quis ambigat, quin in his ſummi Pontifices errori obnoxii ſint.

Honorifica memoria Petri Joannis.

Quid poſt hanc Sixti IV. declarationem circa Libros & perſonam hujus Petri Joannis Olivi contigerit, neſcio: hoc conſtat, quod in menologio FF. Minorum Monachii in Bavaria impreſſo, hujus viri & plurium ejus diſcipulorum inter ſodales ejuſdem integritate & eruditione illuſtriores honorifica memoria occurrat (a).

Ejus diſcipuli tandem reliquis FF. adunati.

Cæterum Joannis XXII. vibrantibus Bullis horum Fratrum nec zelum extinctum, nec Congregationes diſſipatas fuiſſe apparet: quandoquidem conſtet, ſimiles Congregationes Fratrum ſub nomine *Eremitarum* ſancti Franciſci, & qui ab Angelo Clareno *Clarenorum* dicebantur, perſeveraſſe uſque ad Pium V. ſub quo facta eſt *unio Fratrum Amadeorum & Clarenorum Ordini Fratrum Minorum S. Franciſci de obſervantia*, ut habet titulus Conſtitutionis 53. Pii V, quæ incipit, *Beatus Chriſti*, in Bullario Romano.

(a) Hæc quæ profecto vera ſunt, aperte declarant R. P. Berthier Jeſuitam *tom. 13. Hiſt. Eccleſ. Gallicanæ* a ſemita veritatis aberraſſe, ubi *pag. 61.* ſcriptis & manibus Petri Joannis Olivi ita ſubiraſcitur: *Il eſt certain, quelques efforts que faſſe l'annaliſte des Freres Mineurs* (p. VVadding.) *pour juſtifier les écrits de Pierre Jean d'Olive, que les Franciſcains ne ceſſerent point de pourſuivre ſa memoire après ſa mort.* Hæc ſane adverſantur declarationi Sixti IV. & Menologio Minorum, ſummo Pontifici fidem ſane derogare non debet R. P. Berthier; ſi ſuis velit ſtare principiis, quæ in *tom. 13.* præfatione *hiſt. Eccl. Gallicanæ* ſtatuit.

EXTRAVAGANTTES JOANNIS XXII.

Occaſione quæſtionis de pauperte Fratrum Minorum. *Cap. Quia nonumquam 2. de Verborum ſign.* & Cap. *Ad conditorem 3. eod.*

OBSERVATIONES.

Quæſtio de paupertate Chriſti exorta ann. 1321.

ANNO 1321. acrius quam antea quæſtio de paupertate Chriſti inter Minoritas agitata eſt; eteverunt divortia doctrinarum, quibus Ordo Minoritarum non ſine aliqua ſuæ diſciplinæ ruina concuſſus eſt; hæc vero contentiones pluribus Conſtitutionibus Joannis XX. occaſionem dederunt.

Beguinus ſive Bizochius accuſatus, quod doceret: *Chriſtum, & Apoſtolos nil jure proprietatis communi poſſediſſe.*

Cum enim hoc anno quidam Beguinus ſive Bizochius de variis erroribus accuſaretur coram Archiepiſcopo Narbonenſi, & Joanne Belva Ordinis Prædicatorum Inquiſitore hæreticæ pravitatis, inter alios errores recenſebatur & hic: *Chriſtum Dominum, & Apoſtolos viam profectionis ſectantes, & docentes, nihil habuiſſe aut poſſediſſe jure proprietatis, aut dominii in ſpeciali aut in communi*.

Idem ſuſtinet F. Berengarius Ordinis Minorum.

Inquiſitor in hunc Beguinum ſententiam laturus, familiarum Religioſarum præcipuos ſuper erroribus huic Beguino objectis conſuluit; atque inter alios Fratrem Berengarium Ordinis Fratrum Minorum in Conventu Narbonenſi Profeſſorem; qui cum ſupradicto articulo de *paupertate Chriſti* ſententiam dicere urgeretur, contendit, eum hæreticum non eſſe, ſed eſſe dogma ſanum & Catholicum in Decretali *Exiit qui ſeminat*, per Eccleſiam Catholicam definitum.

Berengarius ab Inquiſitore appellat ad Pontificem Joannem XXII.

His turbatus Inquiſitor, & in Berengarium commotus, juſſit, ut palinodiam ſtatim in omnium conſpectu decantaret. Renuit Berengarius, & contra Inquiſitoris minas, repetitaſque cenſuras appellationem ad Sedem Apoſtolicam interpoſuit.

a Pontifex detinere juſſit Berengarium.

Perrexit Berengarius Avenionem ad Pontificem Joannem XXII. ſed ipſum prævenerat Inquiſitor, & Pontificem contra Berengarium ita præoccupaverat, ut Pontifex Berengarium in Cœnobio Fratrum Minorum detineri juſſit, una præcipiens, ne a Curia ſine ſpeciali ſua licentia recederet.

Ordines Minorum & Prædicatorum acerrime ſic contendunt.

Hinc controverſia hæc tranſiit ad utriuſque Ordinis Minorum & Prædicatorum conſodales, ortæque ſunt ſuper hac quæſtione acres diſcordiæ inter Ordinum iſtorum Profeſſores, diſputarique cœptum fuit coram Pontifice & Cardinalibus; Minoribus ſuſtinentibus, Chriſtum & Apoſtolos nihil habuiſſe in ſpeciali aut *communi*, Prædicatoribus contrarium ſuſtinentibus, & Minorum opinionem *ut hæreticam* proclamantibus.

Inter hæc acerrima partium ſtudia, quidam *Ubertinus de Caſalis* Ordinis Minorum, rogatu Urſini Cardinalis, judicium ſuum ſuper hac quæſtione ſcripto exaravit, atque hanc opinionum contrarietatem ſopire conatus eſt, adhibitis quibuſdam diſtinctionibus. Reſponſionem integram refert Waddingus ad annum *1321. n. 8.* & *Tomo 1.* ſuorum Miſcellaneorum *pag. 307.* inſeruit Stephanus Baluzius, additurque, quod utraque pars huic judicio ſeu reſponſo acquieverit, quodque Pontifex, audito hoc reſponſo, dixerit: *Nolumus audire, quia bene reſponſum eſt quæſtioni*.

Controverſia hæc potiſſimum verſatur circa *Cap. Exiit qui ſeminat. 3. de Verb. ſig. in VI.*

An verum ſit, partes reſponſo acquieviſſe, atque hæc a Pontifice fuiſſe dicta, neſcio. Illud conſtat, anno ſequenti eamdem controverſiam recruduiſſe; & Pontificem diſcutiendam propoſuiſſe omnibus Prælatis & Theologis in Curia præſentibus hanc propoſitionem: *Utrum pertinaciter affirmare Dominum Jeſum Chriſtum, ejuſque Apoſtolos non habuiſſe aliqua bona in ſpeciali neque in communi, forte hæreticum?*

Tota hæc controverſia potiſſimum verſabatur ſuper intellectu Decretalis Nicolai III. vel IV. quæ incipit, *Exiit qui ſeminat*, relatæ in *c. 3. de verb. ſignificat. in VI.*

In hac enim Decretali §. *Porro* declaratur, quod *abdicatio omnium rerum non tam in ſpeciali quam etiam in communi propter Deum, meritoria eſt & ſancta: quam & Chriſtus viam perfectionis oſtendens verbo docuit, & exemplo firmavit, quamque primi Fundatores militantis Eccleſiæ prout a primo fonte hauſerant, volentes perfecte vivere, per doctrinæ ac vitæ exempla in eos derivarunt.*

Requirebat igitur Pontifex inquiri in genuinum ſenſum horum verborum, & utrum prædicta propoſitio his verbis contineretur, & probaretur.

Extravag. *Quia nonnunquam tit. 14. de verb. ſignif.* declarat, poſſe aliquid mutari in Conſtitutionibus Prædeceſſorum.

Sed quia dicta Decretalis Nicolai ſub pœna excommunicationis & privationis Officii & Beneficii diſtricte præcipiebat, ne ſuper hac Conſtitutione Gloſſæ fierent, obſtaculum hoc ſuſtulit Pontifex Joannes XXII. edita Extravagante, quæ incipit, *Quia nonnunquam*, quæ extat inter Extravagantes hujus Pontificis *titulo 14. de verb. ſig.*

In hac Extravagante primo exponit, reprehenſibile judicari non debere, ſi ſubinde Canonum Conditor immutet aliquid circa Canones a Prædeceſſoribus editos, *quia* (ait) *nonnunquam quod conjectura profuturum credidit, ſubſequens experientia nocivum oſtendit*.

Dein relatis verbis Decretalis (quam Nicolao IV. (a) ad-

(a) In Bulla *Exiit qui ſeminat*, legitur Nicolaus IV. creditur eſſe mendum, adeo legendum eſt, *Nicolaus III.*

adscribit) quibus omnis ejus interpretatio & discussio inhibetur, ait, quod attendens difficile esse volentibus Constitutionem prædictam perfecte legere, ac intelligere, pœnas adjectas devitare; & volens periculis, quæ ex prædictis possent litteratæ personæ præcipue scholasticæ incurrere, salubriter obviare: „ præsertim, inquit, cum de novo suborta sint aliqua dubia, circa „ quæ posset periclitari veritas, & erroribus via pandi, nisi liceret conferre super contentis in Constitutione hujusmodi & disputare, prohibitiones & pœnas prædictas tam latas, quam comminatas, & earum effectus ... auctoritate Apostolica duximus usque „ ad Sedis Apostolicæ beneplacitum *suspendendas* “

Hic habemus, fatente Pontifice, subinde posse Constitutionem Pontificiam etiam in materia doctrinæ adeo obscure esse expressam, ut legentes in errorem inducerentur, nisi ejusdem Constitutionis fiat explanatio.

FF. Minores declarant se firmiter inhærere Constitutionibus Exiit qui seminat, & Quorumdam exigit,

Hac suspensione publicata, cœpit hæc quæstio acrius disputari, pluresque interpretationes super dicta Decretali *Exiit qui seminat*, opinioni FF. Minorum haud faventes prodire.

Hac de re moniti Minores sub idem tempus comitia generalia Ordinis Perusii celebrantes, per encyclicas Litteras declararunt, se firmiter inhærere prædictæ Decretali, *Exiit qui seminat*, in Concilio Viennensi approbatæ (de qua supra in *Observatione* ad *Clementinam Exivi in Paradiso*) & per ipsum Joannem XXII. in quadam sua Decretali edita super Regula & statu FF. Minorum (quæ incipit, *Quorumdam exigit*) inter ejus Extravagantes titulo 14. plurimum commendatæ, tamquam quæ sit salubriter edita, solida, lucida, multaque auctoritate digesta, & secundum hæc ipsos FF. Minores sustinere, *Christum & Apostolos nihil jure proprietatis, dominii seu juris proprii in communi habuisse, non esse hæreticum*. Litteras has recitat Waddingus ad annum 1312. *n.* 53. & *nu.* 54. prolixiorem in eisdem comitiis exaratam declarationem r in qua (sit) multis rationibus, „ & Sanctorum collectis auctoritatibus, universis Christi-Fidelibus notum esse voluerunt, non esse hæreticam illam sententiam, sed sanam & Catholicam. „

Deputatur ad Curiam Pontificia F. Bonagratia de Bergamo.

Insuper ad hanc suam opinionem propugnandam, in eisdem comitiis deputatus fuit F. Bonagratia de Bergamo, ut totius Ordinis nomine Avenione in Curia Pontificis resideret, & objectis adversariorum responderet,

Joannes XXII. irritatus, quod FF. Minores lite pendente sic judicassent, edit Constitutionem *Ad conditorem*.

Pontifex hisce Litteris summopere irritatus fuit, quasi ipsi Fratres Minores attentare præsumpsissent judicium proferre super quæstione coram ipso pendente, & omnibus palam quid orthodoxum esset intimare; antequam Pontifex quæstionem decidisset: præsertim quia ipse Nicolaus in allegata Decretali, *Exiit qui seminat*, præcaverat: *Si quid penes aliquem in his ambiguitatis emerserit, ad culmen prædictæ Sedis Apostolicæ deducatur, ut ex auctoritate Apostolica sua in hoc manifestetur intentio: cui soli concessum est in his statuta condere, & editæ declarare*.

Itaque eodem anno Pontifex, prolixam Constitutionem evulgavit, quæ incipit, *Ad Conditorem*; relatam inter ejus Extravagantes sub titulo de *verb. significat.*

Quid Nicolaus sanxerit in *Exiit qui seminat*?

In hac Constitutione primum narrat, quod *Nicolaus III. IV. .... inter alia* sanxisset, *omnium Utensilium & Librorum, rerumque mobilium & præsentium & futurarum*, etiam *Eleemosynis divinis oblatarum seu concessarum .... Fratribus* Minoribus (*in quibus tamen offerentes seu concedentes ipsa nihil in ipsis sibi dicerent reservandum*) *proprietatem & dominium plene ac libere ad se & Romanam Ecclesiam pertinere, ipsa in se recipientes ac antedictam Ecclesiam, simplici usu facti duntaxat in rebus, & bonis hujusmodi reservato Fratribus antedictis*.

Joannes XXII. explodit reservationem dominii in bona FF. Minorum Sedi Apostolicæ factam.

Post hæc subjungit, quod licet ejus Prædecessor Nicolaus pia consideratione motus hæc ordinaverit, supradicta illa dicto Ordini existimans profutura, experientia tamen docuerit, hæc dicto Ordini *non profuisse, sed potius tam ipsis Fratribus quam multis aliis obfuisse*.

Quod ea non juverit perfectionem status ipsorum.

Primo ostendit, quod hæc dominii & proprietatis reservatio Sedi Apostolicæ facta, *quantum ad statum perfectionis nequaquam profuit*, qui potissimum *in charitate* consistit, quam eorum temporalium sollicitudo minuit. Porro *constat, quod post ordinationem prædictam*, qua hæc reservatio facta est, *non fuerint in acquirendis ac conservandis bonis prædictis in judicio & extra minus solliciti quam ante illam fuerant Fratres ipsi, quamquam sint Religiosi Mendicantes alii habentes aliqua in communi*.

Quod propterea nec FF. pauperiores, nec Ecclesia Romana editior evaserint.

Secundo dicit, nec eo titulo profuisse dictam reservationem ipsis Fratribus, quasi *propter carentiam talis proprii se pauperiores dicere valeant, quam si res ipsas cum illo (quo carere se dicunt) Dominio obtinerent*; eo quod *attento ipsorum Fratrum utendi modo, & ejus affectu ac patientia circa modum ipsum, Romanæ Ecclesiæ subsecuta, non ipse usus Fratrum dici debet, sed potius Romanæ Ecclesiæ Dominum esse simplex*. Hoc ultimum hinc patere ait, *quod in illo dominio nullum eidem Ecclesiæ* Romanæ *temporale hactenus obvenit commodum, nec speratur, quod obvenire debeat in futurum: cum nec intentio reservantis, nec Fratrum ipsorum fuerit, quod ad quemcumque alium quam ad Fratres dictarum rerum perveniret compendium*.

Intentionem *ordinantis* (Nicolai III. vel IV.) hanc fuisse, vel *ex hoc* patere ait, quod nudum *sibi & Ecclesiæ Romanæ* dominium reservaverit, *usu facti* Fratribus relicto: *talis autem Dominii carentia* (inquit) *re in præsenti, ac spe in futurum omnimodo denudati, quoad paupertatem temporalem, quam altiorem (præ mendicantibus aliis in communi habentibus) sibi vendicant dicti Fratres, pauperiorem non efficit non habentem*.

Quod in usu consumptibilium proprietas ab ipso usu facti non differat.

Post hæc asserit, intentionem Nicolai III. vel IV. non fuisse in allegata Decretali, *Exiit qui seminat*, reservare sibi aut Ecclesiæ Romanæ dominium rerum, quæ usu consumuntur. *Quis enim* (ait) *sanæ mentis credere poterit, quod intentio fuerit tanti Patris, unius ovi, seu casei, aut frusti panis, & aliorum usu consumptibilium, quæ sæpe Fratribus ad consumendum e vestigio conferuntur, Dominium Romanæ Ecclesiæ & usum Fratribus retinere?*

Pluribus dein rationibus e Theologia Scholastica & ex Jure petitis, probat, Dominium sive *proprietatem* non distingui ab *usu facti in rebus usu consumptibilibus... cum in illis per usum vel abusum usuarii, substantia talis rei esse desinat, & per consequens proprietas etiam inutilis non subsistat*.

Quod honori Ecclesiæ Romanæ detrahat.

Progreditur ulterius Pontifex probare, quod prædicta ordinatio Nicolai III. vel IV. non tantum *Fratribus... non profuit, sed etiam occasionaliter honori sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ* non leviter *detrahit & detraxit ..., cum occasione retentionis dicti dominii omnes causæ occurrentes agendo vel defendendo*, etiam interdum coram *pedaneis* judicibus *pro bonis hujusmodi, nomine Romanæ Ecclesiæ virtute cujusdam privilegii a Martino Papa IV.... concessi super hoc agitentur: & (quod gravius est censendum) Procuratores causarum hujusmodi multos vexare dicuntur indebite*: addit, quod & hoc Martiniano privilegio sæpius abuterentur, injurias & molestias inferendo Ecclesiarum Prælatis.

Definitiva Bulla.

His præmissis, asserit se *deliberatione cum* Cardinalibus, *& multis aliis præhabita diligenti, dignum arbitrari & congruum, Professores ... Ordinis* Minorum, *non verbis tantum, non simulatis actibus, sed operibus claris; veritate suffultis perfectioris status ac altioris paupertatis sibi prærogativam præ aliis Mendicantibus vendicare, ac nihilominus honori sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, cujus obnubilari posset gloria, si tam perversæ simulationi, quæ profecto & ipsis simulantibus officit, & aliis scandali materiam subministrat, dissimulando illi occurrere, consentiret; ac insuper velle se indemnitati Prælatorum providere*.

Addit, quod nolit *imposterum sub prætextu seu pallio talis dominii* temporalis, *verbalis, nudi, ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti Fratres faciunt, infici: ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione hujusmodi, ministrare*,

Itaque *Edicto in perpetuum valituro, sancimus*, ait, *quod in bonis, quæ imposterum conferentur, vel offerentur, aut alias obvenire continget Fratribus seu Ordinis supradictis* (*exceptis* iis, quæ ad Officium Divinum, & res sacras spectant (*nullum jus seu Dominium aliquod, occasione Ordinationis prædictæ* (Exiit qui seminat) *seu cujusvis alterius a quocumque Prædecessorum nostrorum super hoc specialiter editæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur, sed quoad hoc habeantur prorsus ordinationes hujusmodi pro non factis*.

Denique inhibet, *ne* prætextu supra allegati privilegii Martini Papæ IV. *deinceps pro recipiendis, petendis, extorquendis, defendendis, seu administrandis bonis Ordini* obventuris, *quisquam nominetur a quoquam seu constituatur amodo nomine sanctæ Romanæ Ecclesiæ Procurator*.

Inhibet quoque, ne *occasione cujusvis privilegii*, quisquam bona ista *imposterum in judicio vel extra defendendo, supplicando, vel alias quomodolibet assumere, vel exercere dictæ Ecclesiæ* (Romanæ) *nomine audeat, nisi de Sedis Apostolicæ licentia speciali: decernentes*, inquit, *irritum & inane, si secus* forsan *a quoquam imposterum attentari contigerit*.

De Bergamo totius Ordinis Procurator appellat ab Extrav. *Ad Conditorem*.

Hac Constitutione mirum in modum irritati Fratres Minores, multa parum modesta in Pontificem, ejusque Constitutionem effutierunt, atque ipse F. Bonagratia de Bergamo Ordinis totius Procurator, die 14. Januarii anni 1323. in pleno Consistorio Cardinalium provocavit contra dictam Extravagantem *ad Conditorem*, Libellumque Pontifici in omnium conspectu porrexit a se & aliis conscriptum, in quo pluribus rationibus probare volebat, nimis dure & injuste actum cum toto suo sodalitio, & hanc Extravagantem non posse subsistere, utpote cui adversabantur tot Pontificum Prædecessorum Constitutiones.

Hæc Extravagans Corpori Juris inserta est, ab excandescente ob eam appellationem Pontifice ampliata fuit.

Hac agendi ratione amplius in FF. Minores excandescens Pontifex, jussit „ Constitutionem „ suam valvis Ecclesiæ Cathedralis affixam detrahi, eamque in „ pluribus mutari augeri, & novis additis rationibus „ ampliari, conceptamque suam opinionem amplius „ confirmari: hanc sic correctam iterum ad dictas valvas appendi jussit apposito eodem die & anno, quo „ prior confecta seu data est, quantumvis in multis „ discreparet a prima editione: “ uti scribit Waddingus ad annum 1322. *num.* 2.

Utramque editionem suis Annalibus inseruit Bzovius,

vitus, scilicet priorem ad annum 1322. *num.* 4. & ad annum 1323. *nu.* 11. posteriorem & prolixiorem, quam Corpori Juris insertam habemus inter Extravagantes Joannis XXII.

EXTRAVAGANTES JOANNIS XXII.

Quibus deciditur Quæstio de Paupertate Christi & Apostolorum. Cap. *Cum inter nonnullos* 4. *de Verbor. significat.* & Cap. *Quia quorumdam Mentes* 5. *eod.*

OBSERVATIONES.

Decretalis *Cum inter nonnullos* decidit quæstionem de paupertate Christi an. 1323.

CUm Pontifex Joannes XXII. resistentia Fratrum Minorum contra suas Constitutiones super eorum Regula & prætensa paupertate evulgatas, non parum irritatus sciret, cerneretque Fratres Minores in suæ prætensæ altissimæ paupertatis in expropriatione dominii in *communi* etiam rerum *ipso usu consumptibilium* defensionem adducere exemplum Christi & Apostolorum, quos asserebant, nihil omnino etiam *in communi* proprietaris habuisse, accinxit se ad decisionem principalis hujus quæstionis de paupertate Christi & Apostolorum; eamque in publico Consistorio discutiendam proposuit, atque tandem sub finem anni 1323. edita Constitutione, quæ incipit *Cum inter nonnullos*, relata inter ejus Extravagantes sub titulo *de Verbor. significat.* quæstionem decidit.

Definit Christum & Apostolos habuisse aliqua in communi jure proprietatis.

In hac Extravagante primum narrat Pontifex, *inter nonnullos viros scholasticos in dubium revocari, utrum pertinaciter affirmare, Redemptorem nostrum ac Dominum Jesum Christum, ejusque Apostolos in speciali non habuisse aliqua, ne in communi etiam, hæreticum sit censendum?*

Huic quæstioni *& concertationi finem imponere* cupiens, *assertionem* ipsorum *hujusmodi pertinacem...., deinceps erroneam fore censendam & hæreticam de Fratrum nostrorum* (ait) *consilio, hoc perpetuo declaramus Edicto*.

Rationem hujus declarationis præmisit, quod nimirum ea assertio Christum & Apostolos nihil habuisse, *Scripturæ sacræ, quæ in plerisque locis ipsos nonnulla habuisse asserit, contradicat expresse, ipsamque Scripturam sacram, per quam utique Fidei orthodoxæ probantur articuli, quod præmissa fermentum aperte supponat continere mendacii, ac per consequens quantum in ea est, ejus in totum fidem evacuans, Fidem Catholicam reddat, ejus probationem adimens, dubiam & incertam*.

Quin & *assertionem pertinacem*, quod Christo, ejusque Apostolis, *quæ ipsos habuisse Scriptura sacra testatur, nequaquam jus ipsis utendi competierit, nec illa vendendi seu donandi jus habuerint, aut ex ipsis alia acquirendi, de Fratrum nostrorum consilio*, inquit, *deinceps erroneam fore censendam merito, ac hæreticam declaramus*.

FF. Minores acerbissime constitutiones Joannis XXII. impugnant.

Hac decisione vehementius incensi Fratres Minores, signanter Michael Cesenas, Guillelmus de Scham, & Bonagratia, prædictas Constitutiones acerbo & insolentissimo stylo oppugnare cœperunt, effutientes, illud quod per *Clavem scientiæ* in fide & moribus semel definierunt Pontifices, adeo immutabile esse, ut illud successori revocare non liceat in dubium.

Fuisse autem per *Clavem* scientiæ definitum per varios Pontifices, ac signanter per Nicolaum III. vel IV. in sæpius citata ipsius Decretali, *Exiit qui seminat*, quod *abdicatio proprietatis omnium rerum non tam in speciali, quam etiam in Communi propter Deum meritoria est & sancta:* quodque eamdem *Christus viam perfectionis ostendens, verbo docuit, & exemplo firmavit*.

Ludovicus Bavarus fuetur hos Fratres.

Tuebatur hos Fratres contra Pontificem Ludovicus Bavarus Pontifici infensissimus, eoque prætextu in sua acta appellationis, ab ipso adversus sententiam Pontificis, in Octobri anno 1324. publicatam, Pontificem *erroris & hæreseos* accusavit.

Joan. XXII. priores suas Const. per Extravag. *Quia quorumdam*.

Hæc itaque a Fratribus Minoribus verbo & scripto palam promulgata, permoverunt Pontificem ad edendam novam Constitutionem, quæ incipit, *Quia quorumdam mentes*, extatque inter ejus Extravagantes sub titulo *de verb. sig.* qua prædictas suas Constitutiones vindicavit & de novo confirmavit.

In primis omnibus, quæ suis prædictis Decretalibus per Fratres Minores objiciuntur, respondet: dein declarat, *tamquam hæreticos* evitandos fore omnes & singulos, qui verbo & scripto per se vel alium seu alios præsumpserint defendere aut approbare damnatam per prædictam Constitutionem, *Cum inter nonnullos*, hæresim hanc, videlicet, *quod Christus & ejus Apostoli in iis, quæ habuisse leguntur, tantum habuerint absque jure aliquo simplicem usum facti*.

Quod spectat vero Constitutionem seu Extravagantem, *Ad Conditorem*, inhibuit, *ne quis contra definita, ordinata, seu facta per ipsam verbo vel scripto scienter approbet aliquid vel defendat: Si quis vero contra præsumpserit tamquam contumax & rebellis Romanæ Ecclesiæ ab omnibus habeatur*.

Pergunt FF. Minores suam sententiam pro Fidei articulo habere.

Sed neque hæc silentium Fratribus Minoribus pro sua opinione de *paupertate* Christi, & eorum perfectissima expropriatione omnium rerum, etiam in *Communi* tamquam pro Fidei articulo decantantibus, imponere potuerunt.

Michael Cesenas cum duobus aliis coram Pontifice audacter respondet.

Inter alios Michael Cesenas Ordinis Minister generalis una cum Ochamo & Bonagratia Avenionem vocatus, a Pontifice acerrime increpatus, tamquam pertinax in condemnata sententia de paupertate Christi & Apostolorum, *quam temere* (inquiebat Pontifex, *ausus es Decreto universi Capituli Perusini diffinire, dum coram nobis, & S. R. E. Cardinalibus disceptabatur, obtrudens Fidelibus hæreticam doctrinam*.

Ita VVaddingus ad annum 1328. *n.* 12. referens ibidem audax dicti Michaelis responsum Decisionem Perusianam asserentis per omnia *Catholicam*, sacræ Scripturæ consonam, aliorum Pontificum Decretis conformem, expressisque verbis in Nicolai Papæ gravissima Decretali contineri, quam proinde qui defenderit, nota hæresis non poterit inuri."

Præceperat ei Pontifex sub pœna excommunicationis, ne e Curia recederet absque speciali Sedis Apostolicæ licentia, atque interea convocavit Pontifex cœtum plurium Doctorum, qui responsa Michaelis examinarent & quæ requirantur, ut quis hæreticus dicatur, indagarent, intendens graviori judicio Michaelem tamquam hæreticum punire.

Appellat a Pontifice ejusque Constitutionibus.

Michael ab hoc cœtu (cui Pontifex præsidebat) nihil sibi exspectans favorabile, veritusque ne ad palinodiam & retractationem Decisionis Perusinæ compelleretur, ex aliorum sibi similium consilio, insolenti Libello porrecto, appellavit a Pontificis sententia, qua inhibuit ei recessum a Curia; atque una provocavit contra Decretales Joannis in controversia paupertatis editas, & contra omnia & singula, quæ adversum se, aut contra Minorum Sodalitium in illo cœtu constituerentur.

Fugit ad Ludovicum Bavarum.

Verum idem Michael fat intelligens, simili agendi modo, Pontificis iram magis contra se, & socios suos accendi, tutum sibi non existimavit diutius Avenione sub Pontificis potestate morari, unde paulo post una cum Guillelmo Ochamo & Bonagratia Bergomensi die 25. Maji fugit Avenione ad Ludovicum Bavarum, a quo sciebant se contra Pontificis iram protegendos.

Censuris innodatus.

Postquam Michaelis fugam, & ad Bavarum defectionem intellexit Pontifex, ipsum censuris innodavit, dignitate privavit, & inhabilem ad omnes honoris gradus declaravit.

Appellat ad Ecclesiam universam.

Audiens hæc Cesenas Pisis sub protectione Bavari existens, suo & Fratrum omnium sibi adhærentium nomine appellavit solemniter a gravaminibus Joannis ad Ecclesiam Catholicam, & futurum Concilium. Appellationem hanc Notarii manu subscriptam, & solemniter promulgatam, & ad valvas Cathedralis Ecclesiæ affixam, in forma authentica Pontifici transmisit.

Hinc majori ira incensus Pontifex ad omnes Prælatos, & Principes scripsit asperas contra Michaelem litteras, ut caperetur, uti hæc latius narrat VVaddingus ad annum 1328.

Ejus & Ochami insolentissima contra Pontificem scripta.

Michael autem, eique adhærentes protectioni Bavari fidentes flocci fecerunt Pontificias censuras & minas, atque in sua *de paupertate Christi* opinione persistentes, palam Pontificem *hæreticum* proclamarunt, ac libellos insolentissimos contra ejus Constitutiones evulgarunt, quibus novam Constitutionem, quæ incipit, *Quia vir reprobus Michael* opposuit Pontifex, quam exhibet Goldastus Tomo II. suæ *Monarchiæ pag.* 993. una cum tractatu Guillelmi Ochami adversus hanc Constitutionem, quem intitulavit opus *nonaginta dierum* (in quo Joannem XXII. Papam tamquam hæreticum passim insectatur) centies repetitis his verbis, *dicit iste Hereticus*: quod opus partem facit prolixioris operis ejusdem Ochami, quod edidit sub nomine *Dialogi*, integrumque extat ibidem apud Goldastum, cujus secunda pars, quæ incipit a *pag.* 957. intitulatur *Compendium errorum Papæ*, prætenditque ponere *cap.* 2. tredecim errores contentos in Constitutione seu Extravagante *Ad Conditorem*. Dein *cap.* 3. septem errores contentos in Extravagante, *Cum inter nonnullos*, & *cap.* 4. octodecim errores ex Constitutione seu Extravagante *Quia quorumdam*.

Contra has tres Constitutiones recte a Michaele Cesenate Ordinis Minorum Ministro Generali provocatum esse, conatur adstruere *cap.* 5. multaque insolentissima contra Pontificem effutiens, ipsum tamquam manifestum & pertinacem *hæreticum* ab omnibus fugiendum proclamat; ipsum fuisse *Tyrannum crudelissimum*,

mum, humanum sanguinem ultra modum sitientem, noverunt (inquit) *plures mundi partes*.

Post hæc *cap.* 6. proponit prætensos triginta duos errores ex ejus novissima Constitutione, *Quia vir reprobus*.

Huic operi Ochami subjunxit Goldastus *pag.* 134. tractatum dicti Michaelis Cesenatis *contra errores Joannis XXII.* Papæ, seu potius Litteras ejusdem Michaelis, & aliorum ei adhærentium.

Epistola Michaelis Cesenatis ad Capitulum FF. Minorum. Prima eorum data est ad Capitulum FF. Minorum in Parpiniano aut Avenione congregandum: in hac exponit, quid ipse anno 1328. Avenione in Curia Pontificis pro sustinenda Declaratione Capituli Generalis Ordinis Perusii celebrari facere debuerit, & quod justa fuerit ejus a sententia Pontificis ad Concilium *generale* appellatio: *quia in his* (ait) *quæ ad fidem pertinet, Papæ subest Concilio*, quod adductis nonnullis Canonibus ex Decreto Gratiani, & auctoritate Glossæ adstruere nititur.

Ad omnes FF. Ordinis Minorum. In secunda Epistola *ad omnes Fratres Ordinis Minorum* asserit, quod Joannes Papa sub initium sui Pontificatus per duas Decretales seu Extravagantes, quarum una incipit, *Exivi de Paradiso*, & altera, *Quorumdam exigit*, approbaverit Regulam Fratrum Minorum esse *Catholicam* & *sanctam*; necnon probaverit & evulgaverit Constitutionem, *Exiit qui seminat*, qua asseritur sententia de paupertate Christi, & expropriatione omnium rerum etiam *in Communi*, Catholica. Sed *ipse* (ait) *postmodum in reprobum sensum datus, & a cupiditate divitiarum hujus sæculi excæcatus, etiam sibi ipsi, & dictis suis Constitutionibus contradicens, & seipsum proprio judicio condemnans, elapso anno sexto Pontificatus sui fecit quatuor detestanda statuta, hæreticalia manifeste adversantia Fidei Catholicæ, & dictæ doctrinæ Evangelicæ, & Apostolicæ, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ*.

Horrenda & insolentissima sunt, quæ post hæc in Pontificem tamquam *manifestum hæreticum* evomit, idque pene unice: „ quia in his suis Constitutionibus „ notorie & pertinaciter dogmatizat, quod Christus & „ Apostoli in omnibus rebus temporalibus, quas Scri„ ptura eos habuisse testatur, *tam in speciali*, quam „ etiam *in communi proprietatem & dominium* habue„ runt; & quod a se proprietatem & dominium re„ rum temporalium nullatenus abdicarunt, & omnes „ asserentes oppositum, esse censendos hæreticos, & si„ cut hæreticos condemnandos judicat & definit. “

Ad Ludovicum Bavarum, & Principes Allemaniæ. Tertia Epistola Michaelis est ad Regem Romanorum, Ludovicum Bavarum, & Principes Allemaniæ. In præfatione vocat Ludovicum, *Pauperum patrem*, & *Catholicæ Fidei propugilem*; dicit, quod, ut habetur *distinct.* 96. duo sint, quibus principaliter hic mundus regitur, *auctoritas sacra Pontificum*, & *Regalis potestas*. Post hæc ausu insolenti dicere non erubescit, quod *Pontificalis auctoritas ad præsens divino judicio videatur exspirasse de medio*. Tum se convertens ad Imperatorem, ait, ipsius interesse, *negotia Fidei & pauperum causas indesinenter assumere, & incessanter prosequi*.

Constat hæc Epistola 12. capitibus, quorum singulis singulos errores Joannis XXII. asserere tentat.

Hæc illorum Fratrum pertinacia & insolentia tantam Ordini Minorum invidiam conflarunt, ut plures suggererent Pontifici, ut quod in *Templarios* nuper decreverat ejus prædecessor Clemens V. in Minoritas ipse decerneret, Ordinemque penitus deleret, de quo vide S. Antoninum, in Chronico *parte* 3. *tit.* 24. *cap.* 5. §. 15.

Quo tempore hi motus & quæstiones cessaverint, nescio. Hi motus anno 1341. nondum cessabant.

Examen judiciale Fratris Francisci de Esculo relatum a Stephano Baluzio *Tom. I.* Miscellaneorum *pag.* 315. probat, quod anno 1341, sub Pontificatu Benedicti XII. motus hi nondum plene cessarent.

Constat quoque ex eodem examine, quod Benedictus XII. sententiam Joannis XXII. de paupertate Christi probaret, & contrariam improbaret; quod & probatur ex Commentario, quem de hac quæstione ipse Benedictus ante Pontificatum vocatus *Jacobus Novellus* Ordinis Cisterciensis edidit, in quo sententiam Joannis XXII. propugnat, agnoscitque eam sententiæ Nicolai III. in Decretali, *Exiit qui seminat*, esse contrariam. Hic tractatus habetur in *Directorio Inquisitorum part.* 2. *quæst.* 17. Benedictus XII. sententiam Joannis XXII. de paupertate Christi probavit.

Et sane opinionem de paupertate Christi, quam Joannes XXII. tamquam hæreticam damnavit per Nicolaum IV. in Decretali, *Exiit qui seminat*, tamquam orthodoxam fuisse probatam evidens apparet; licet ob improbationem contrariam factam a Joanne XXII. insolentissima scripta contra hunc Pontificem evulgata nullatenus sint probanda (*a*).

(a) Quid de executione voti paupertatis ad sensum Gallorum dici debet? accipe ex 20. art. ordinationis Aurelianensis, & 30. art. ordinationis Blesensis: uterque articulus Religiosum ad ejus instituti primævam originem revocat, ut de voto paupertatis, ejusque sensu certo judicet, & innoxius vivat. Arrestorum tamen auctoritate nituntur pensiones, quæ vitæ alicujus Religiosi necessitatibus sunt destinatæ; verum ut observat eruditus Cleri Gallicani commentariorum collector, Tom. I. tit. 2. cap. 6. *Ce n'est que sous la condition tacite, qu'elles seront employées & administrées selon la Regle & les Constitutions du Monastere; c'est l'esprit des Arrets du Conseil privé, qui obligent les Religieux de saint Victor de Marseille de vivre en commun; le premier est du 16. Mars 1668. & l'autre du 26. Juillet 1669.* Utrumque Arrestum legitur in Commentariis Cleri Gallicani loco citato num. 40. & 41.

EXTRAVAGANTTES JOANNIS XXII.

Super controversia de Imperio inter Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriacum. Cap. *Si Fratrum*, *unic. Ne Sede vacante aliquid innovetur*; præmittitur *Clementina Romani Principes*, *unica de jurejurando*.

OBSERVATIO.

Henricus VII. Imperator præstat juramentum quoddam Clementi. ANNO 1308. electus in Regem Romanorum Henricus Comes Lutzemburgensis, an. 1312. Romam venit & a Cardinalibus, quibus Clemens V. summus Pontifex Avenione residens, hanc provinciam demandaverat, ritu solemni inauguratus fuit, Imperii Coronam accepit; præstito prius juramento, quo se Romanæ Ecclesiæ & Pontifici obstrinxit, *secundum formam* Canonis, *Tibi Domino dist.* 63. *Can.* 33. aliud quoque præstitit juxta formam in Pontificali præscriptam.

Ratione cujus Pontifex vult eum conciliare cum Roberto Rege Siciliæ. Post hæc Pontifex ad Cardinales Romæ existentes scripsit, ut pacem inter Henricum & Robertum Siciliæ Regem conciliare satagerent, quod ipsos ad Ecclesiæ Romanæ defensionem conjunctos esse deceret, cui juramento fidelitatis uterque obstrictus esset.

Pernegat Henricus se *fidelitatis* juramento obstrictum. Hæc verba finalia, *Cui juramento fidelitatis uterque obstrictus esset*, ægerrime ac indignissime ferens Henricus Imperator, Tabellionibus ac Notariis accersitis, palam professus est se non esse cuiquam *juramento fidelitatis adstrictum*, neque sciret, illud fuisse unquam a suis prædecessoribus præstitum.

Clementina Romani Principes unica de jurejurando. Hujus protestationis seu professionis certior factus Pontifex, defuncto jam Henrico, Constitutionem edidit, quæ incipit *Romani Principes*, qua asserit inter alia, quod electus Romanorum Rex adstringat se vinculo juramenti, *prout* (ait) *tam mos observationis antiqua, temporibus novissimis renovatæ, quam forma juramenti hujusmodi sacris inserta Canonibus manifestant*.

Indubie hic per sacros Canones indicat Canones per Gratianum relatos *dist.* 63. ad quos videri poterit *Commentarius* ad hanc distinctionem Gratiani.

Post hæc narrat, quod litteras dederit ad quosdam Romanæ Ecclesiæ Cardinales in urbe tunc degentes, pro reformanda pace, & solidanda concordia inter Henricum Imperatorem & Robertum Regem Siciliæ, *inter alia inferentes in eis* (inquit) *quod cum ipsi Reges ejusdem Ecclesiæ* (Romanæ) *specialissimi filii, sibi juramento fidelitatis & alias multipliciter essent adstricti, ipsius Ecclesiæ debeant esse promptissimi Defensores*.

Exponit dein, quomodo palam suam indignationem contra has litteras ostenderit Imperator, ob mentionem factam *juramenti fidelitatis*, prout supra dictum est.

Ut hanc Henrici Imperatoris querelam haud fundatam evincat, exponit, quæ ab Henrico ante & post coronationem præstita sint.

In primis ait: *Henricus quam primum fuit in Regem Romanorum electus, solemnes ad nos nuntios destinavit: dans eis per suas patentes Litteras plenum & speciale mandatum exponendi nobis pro eo devotionem ipsius & reverentiam filialem, quam ad nos & Romanam Ecclesiam sincero gerere se dicebat affectu, nec non petendi & impetrandi a nobis favorem & gratiam conjunctos: offerendi quoque nobis, & præstandi pro eo & in ipsius animam debitæ nobis & eidem Ecclesiæ fidelitatis, & cujuslibet alterius generis juramentum, ac nihilominus petendi a nobis, per nostras sibi manus impendi unctionem, consecrationem, & Romani Imperii diadema*.

Exponit ulterius, quod Nuntiis Henrici Avenione coram se in *Consistorio publico* auditis, & eorum mandato, nec non Decreto Electionis ejusdem Henrici *ex parte Principum ... qui eumdem elegerant, plena cum* Cardinalibus *deliberatione discussis, nec non examinata persona dicti Henrici, prout absentia patiebatur, ejusdem & de*

& de ipsius fides probitate, & aliis, quæ in persona Imperatoris sunt merito requirenda, *ipsum* nominaverit, denuntiaverit, & declaraverit *Regem Romanorum*, *ipsius* (inquit) *approbantes personam, eumque sufficientem & habilem declarantes ad suscipiendam Imperialis Celsitudinis dignitatem, ac decernentes unctionem, consecrationem, Imperiique Romani coronam sibi per manus nostras concedi debere*.

Clemens V. hic sibi asserit jus judicandi, an persona sit habilis ad Imperium.

Ex his habemus, quod hic Pontifex exemplo Innocentii III. in *cap. 34. Venerabilem* ✗ *de electione & electi potestate*, sibi asseruerit jus judicandi, num electus in Regem Romanorum sit *sufficiens & habilis*.

Deo juramento Henrici Pontifici præstito.

Asserit & *a dictis nuntiis sufficiens ad hoc ab eo mandatum habentibus secundum formam in Decretis, quæ incipit, tibi Domino, comprehensum fidelitatis* recepisse juramentum.

Quin & asserit, quod postmodum ipse *Henricus* in urbe coram Cardinalibus, *coronationis suæ tempore* præstiterit *juramentum temporale, quod in libro Pontificali Romano præstandum Pontifici per Imperatorem coronationis suæ tempore continetur*.

Quod hujusmodi juramentum debeat censeri esse fidelitatis.

Relato hujus juramenti tenore dicit, quod *a retro Romanis Principibus non* fuerit *hæsitatum, quin juramenta hujusmodi* fidelitatis existant.

Quin tamen *Henricus, non virtutem & mentem, sed nudum verborum injectam corticem, sensumque confundens, juramenta restringendo prædicta, curiose videbatur asserere, illa ad debitum* fidelitatis: *hujusmodi non extendi, novo modo curiositatis hujus luculentæ veritatis antidotum ipsius declarationis oraculo providimus*, inquir, *opponendum*.

Ne igitur *imposterum* ullus in Regem Romanorum electus, simili modo juramenta a se præstita interpretari aut restringere præsumat; *auctoritate Apostolica*, ait, *de fratrum nostrorum consilio declaramus, illa juramenta prædicta* fidelitatis *existere, & censeri debere*.

Extat integra hæc Constitutio inter Clementinas sub titulo *de jurejurando* sub nomine *Clementis V. in Concilio Viennensi*.

Hæc Clementina certo non fuit edita in Concilio Viennensi.

Verum quandoquidem Concilium Viennense finitum fuerit mense Majo anni 1312. ipseque Imperator Henricus demum obierit 24. Augusti anni 1313. evidens est, hanc Constitutionem a Clemente V. non fuisse in Concilio Viennensi editam, quandoquidem in ipsa Constitutione dicatur, *quia præfatus Henricus, qui in proximis diebus fuit de* hac luce substractus, &c. aperte significante Clemente V, tempore editæ hujus Constitutionis, Henricum obiisse.

Hinc confirmatur, quod supra notavi, non omnes Constitutiones, quæ in hac collectione in *Concilio Viennensi* editæ notantur, revera in hoc Concilio editas fuisse.

Eam inter Clementinas retulit, & cum his evulgavit Joannes XXII.

Neque ipse Clemens eam inter Clementinas retulit, sed ejus successor Joannes XXII. eam una cum Clementinis evulgavit, ut controversiam de Imperio ad decisionem Sedis Apostolicæ spectare evinceret.

Controversia de Imperio inter Ludovicum Bavarum & Fridericum Austriacum.

Mortuo enim prædicto Henrico, controversia orta est super Imperio inter Ludovicum Bavarum & Fredericum Austriacum: quorum primus electus fuerat Francofurti ab Archiepiscopis Moguntino, & Trevirensi, Rege Bohemorum, Marchione Brandeburgensi, & Duce Saxonum. Coloniensis Archiepiscopus autem, & Comes Palatinus adesse, licet vocati, renuerunt: habitoque cum duobus aliis Principibus consilio Fridericum elegerunt.

Uterque anno 1314. implorat coronationem a Pontifice futuro.

Uraque pars Decretum electionis ad summum Pontificem futurum (Sede per mortem Clementis V. (*a*) vacante) misit, una per litteras Sanctitatem suam rogantes, ut ipsum electum in Regem Romanorum amplectens, munus inunctionis & consecrationis, & sacri Imperii diadema ipsi dignaretur loco & tempore favorabiliter impartiri. Data sunt hæ litteræ anno 1314.

Joannes XXII. electus anno 1316.

Porro anno 1316. Joannes XXII. electus Pontifex, his duobus Principibus de Imperio contendentibus, caussam ad se trahere omni modo possibili studuit.

Hunc in finem Collectionem Clementinarum sub nomine Clementis V. & Concilii Viennensis promulgavit, inter quas reposuit hanc Constitutionem, *Romani Principes*, quæ declarat, *approbationem personæ ad Imperialis celsitudinis apicem assumendæ, necnon unctionem, consecrationem, & Imperii Coronam*, Romanos Principes a summo Pontifice accipere, & juramentum *fidelitatis* eidem Pontifici & Romanæ Ecclesiæ præstare debere; uti supra latius expositum est.

Edit Extravagantem. Si Fratrum tit. ne sede vacante quod terreni & cælestis Imperii jura Pontifici sint commissa.

Quin & anno primo sui Pontificatus, edita Constitutione, quæ incipit, *Si Fratrum*, extatque inter ejus Extravagantes, titulo *ne Sede vacante aliquid innovetur*, declarat, de *jure liquidum* esse, *& ab olim* fuisse *inconcusse servatum, quod, vacante Imperio, sicut & nunc per obitum Henrici Imperatoris Romanorum vacasse dignoscitur, quum in illo ad sæcularem Judicem nequeat haberi recursus, ad summum Pontificem, cui in persona beati Petri terreni simul & cælestis Imperii prædicti jurisdictio, regimen, & dispositio devolvuntur, & ea ipse, durante ipsius vacatione Imperii, per se vel alium seu alios exercuisse noscitur in Imperio memorato*.

His præmissis, singulos Imperii Vicarios, sive præfectos, aut Commissarios, seu alio quocumque nomine vel titulo administrationi Imperii vacantis sine *Sedis Apostolicæ licentia* se immiscentes exauctoravit, atque sub pœna anathematis inhibuit, ne quis se immisceret; aut his a quocumque obediretur.

Quin *ut quibuslibet parendi talibus tollatur occasio, omnes & singulos, qui hujusmodi Vicariatus nomen retinentibus, assumentibus, seu resumentibus*, juramento fidelitatis *tenentur adstricti, a juramento hujusmodi, quantum ad hoc de* potestatis plenitudine absolvens, *auctoritate Apostolica firmiter* exhibet *ejusdem, ne talibus ut Vicariis, vel Officialibus imperii aliquatenus pareant vel intendant*.

Insuper omnes pactiones, obligationes, confœderationes & colligationes, a quibuscumque super hoc quomodolibet initas, juramento vel quacumque firmitate vallatas, omnino, inquit, *dissolvimus, viribus vacuamus, irritamus, & quatenus de facto processerint, revocamus*.

Constituit Robertum Regem Siciliæ Vicarium Imperii.

Secundum hæc Robertum Regem Siciliæ, *Imperii* Vicarium in Italia constituit, donec Imperator inauguraretur.

Ludovicus Bavarus appellat ad Concilium generale.

Quam hæc Ludovicum Bavarum in Imperatorem electum & Imperii administrationem jam actualiter exercentem exacerbaverint, quamque acerba inter ipsum & Pontificem excitaverint dissidia ex Historicis illius ætatis notum est, necnon ex variis scriptis in favorem Ludovici contra Joannem XXII. editis, constatque quod Ludovicus nunquam agnoscere voluerit, administrationem *imperii vacantis* ad Sedem Apostolicam spectare, aut Regem Romanorum electum debere a Sede Apostolica confirmationem accepisse, antequam Imperii administrationi se immisceat, ac signanter in Literis Ludovici, quibus continetur appellatio ipsius ad futurum Concilium generale adversus Joannem Papam XXII. datis anno 1324 necnon ejusdem Ludovici processu contra eumdem Pontificem de anno 1328. extantque integra apud Baluzium *tomo* 2. de vitis Paparum Avenionensium *cap. 75. col. 478. & cap. 76. col. 512.* (*b*).

(a) Clemens V. obiit die 20. Aprilis anno 1314.

(b) Legatur quoque Historia Allemanica, quam P. Barre elaboravit. Discordia, quæ inter Joannem XXII. & Ludovicum Bavarum orta est, extat tomo VI. ejusdem Historiæ.

COM-

COMMENTARIUS
IN JUS
CANONICUM NOVISSIMUM.

PARS TERTIA.

DE BULLIS AC DECRETIS RECENTIORIBUS SUMMORUM PONTIFICUM, SYNODORUM, ET PRINCIPUM,

DISSERTATIO
In Jus Canonicum Novissimum, variasque species,
adjectis nonnullis reflexionibus.

§. I.

Quid nomine Juris novissimi intelligatur.

JUs Canonicum seu Ecclesiasticum *Novissimum* hic dicimus, omne illud, quod in materia Disciplinæ seu œconomiæ Ecclesiasticæ, sive res Ecclesiasticas, sive personas, aut judicia, eorumque formam & ordinem spectat, auctoritate publica prodiit post evulgatas Decretalium & Canonum Collectiones hodierno Corpori Canonico inclusas, inter quas tempore postrema est, quæ sub nomine *Extravagantium Communium*, exeunte sæculo XV. edita fuit, utpote cui & inserta legitur Constitutio Sixti IV. anno 1483. promulgata: ut jam supra notavimus in *Dissertatione de Extravagantibus*.

Jus Novissimum hic dicitur, quod non est hodierno Corpori Canonico inclusum.

Et cum nulla recentior Decretalis, quam prædicta Sixti IV. in collectionibus Corpori Canonico inclusis occurrat, omnia, quæ post tempus illud prodierunt, Juri Novissimo adscribemus.

Hujus generis in primis sunt, quæ Pontifices Romani post illa tempora in materia Ecclesiastica, sive per modum Constitutionis, sive sub nomine Bullæ, aut Brevis, vel *motu proprio*, vel interrogati, aut interpellati ediderunt, vel responderunt.

Cum autem sensim plures ejusmodi Bullæ seu Constitutiones, aut Pontificum Litteræ seu Brevia circumferrentur, cœperunt nonnulli exemplo veterum Decretalium Collectorum easdem sub simili forma, vel ordine temporum servato, in unum vel plura volumina colligere, de quibus, & eorum auctoritate §. sequenti.

§. II.

De variis recentioribus Bullarum, & Rescriptorum Pontificum Collectionibus, earumque auctoritate.

PRIMUS, qui legitur Bullas Pontificias collegisse; est *Petrus Matthæi* Jurisconsultus Lugdunensis, cujus Collectio anno 1491. prodiit sub hoc titulo, *Collectio Constitutionum & Bullarum post* Sextum, Clementinas, & Extravagantes *usque in hodiernum diem*.

Collectio Petri Matthæi.

Sicuti autem Collectio Bonifacii VIII. dicta fuit *Sextus* Decretalium, tamquam Liber *Sextus* adjectus *quinque* libris Decretalium Gregorii IX. ita & hæc Collectio vocata fuit *Septimus* Decretalium, quasi *quinque* Libris Decretalium Gregorii IX. & *Sexto* Bonifacii VIII. additus (a).

Dicta Septimus Decretalium.

Præcedentium Collectionum Gregorii IX. & Bonifacii VIII. compilatores in hoc imitatus est hic auctor, quod opus suum similiter in *quinque* Libros, Librosque in varios titulos distribuerit, sed in titulorum ordine a præcedentibus recessit, quin & nonnullos titulos in antiquioribus collectionibus ignotos intermiscuit.

In titulis V. Librorum non convenit cum antiquioribus collectionibus.

Circa idem tempus, scilicet finem sæculi XVI. *Laertius Cherubinus* Jurisconsultus Romanus ampliorem ac pleniorem Collectionem Bullarum & Constitutionum Papalium adorsus est: omnibus, quas reperire potuit a tempore Leonis I. usque ad Sixtum V. qui tum Pontificatum gerebat, in unum volumen, servato ordine temporis, quo singulæ editæ fuere, collectis: quod volumen sub auspiciis ejusdem Pontificis Sixti V. in lucem primum prodiit anno 1586.

Collectio Laertii Cherubini sub idem tempus.

Hæc Collectio rursus secundis curis ejusdem auctoris magno numero Constitutionum aucta, reimpressa est sub Pontificatu Pauli V. cui & inscripta fuit.

Aucta sub Paulo V.

Cum autem ipso Cherubino adhuc vivente, plures rursus Constitutiones subsequentium Pontificum evulgatæ essent, novæ & ampliori collectioni adornandæ se accinxit idem Cherubinus, sed morte præoccupatus opus inchoatum perficere non potuit.

Magnum Bullarium Romanum 1633.

Hoc opus inchoatum postmodum non tantum perfecit, sed & auxit *Angelus Maria Cherubinus* Monachus Cassinensis Laertii filius.

Cum enim Laertius collegisset plures Constitutiones, & Bullas Pauli V. post priorem operis editionem ab hoc Pontifice evulgatas, necnon Gregorii XV. & Urbani VIII. filius ejus Angelus Maria his addidit Bullas seu Constitutiones tum dicti Urbani VIII. post mortem patris demum editas, tum Innocentii X. successoris Urbani, & illorum etiam præcedentium Pontificum a Laertio omissas, opusque suum sub nomine *magni Bullarii Romani* publicavit typis Romanis anno 1663. in quatuor tomos, qui tria volumina conficiunt, distinctum, quod anno 1655. Lugduni Galliarum recusum est.

Primus tomus exhibet Bullas & Diplomata Romanorum Pontificum a *Leone Magno* (qui sedit sub medium

1. Tomus continet Bullas RR. PP. a Leo-

(a) Doujatus *Prænotionum lib. 4. cap. 26. num. 2.* refert Sixtum V. meditatum fuisse Decretalium recentiorum collectionem, edendam sub nomine Libri septimi Decretalium; novemque viros ad hoc opus electos fuisse. Doujatus deinde asserit non constare, an ille septimus unquam editus fuerit. Fagnanus in *cap. 11. de judiciis num. 61.* istius collectionis historiam tradit, atque exponit rationem, cur liber ille publici juris factus non fuerit.

...m M... usque ad Paulum IV. inclusive.

dium sæculi V.) usque ad *Paulum IV.* inclusive, qui sedit circa medium sæculi XVI. (*a*).

2. Tomus a pio V. usque ad Innocentium IX.

Secundus tomus exhibet Bullas *Pii V.* & sequentium Pontificum usque ad Innocentium IX. qui anno 1591. duos duntaxat menses sedit, cujus & binæ solum Bullæ exhibentur.

3. Tomus Clementis VIII. Pauli IV. & Gregorii XV.

Tomus tercius complectitur trium Pontificum scilicet *Clementis VIII Pauli V.* & *Gregorii XV.* Constitutiones seu Bullas, numero ducentas & nonaginta quatuor.

4. Tomus Urbani VIII. & Innocentii X.

Quartus tomus exhibet Bullas & Diplomata duorum Pontificum *Urbani VIII.* & *Innocentii X.* & primi quidem centum sexaginta novem; alterius autem triginta duo duntaxat, sed plura suppleta tomo quinto, ut mox notabitur.

Hinc tomo adjectæ Bullæ Privileg. Ord. B. M. V. de Redemptione captivorum.

Hinc quarto tomo per modum appendicis adjectæ sunt Pontificiæ Constitutiones seu Bullæ a diversis Pontificibus editæ circa privilegia, gratias, & indulta Ordini *Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum*, cura & diligentia Episcopi Vigevanensis, ejusdem Ordinis beatæ Mariæ de Mercede Professoris.

Indices in 4. tomo.

Tomum hunc claudunt varii indices plurimum facilitantes, ita ut singulæ Constitutiones in his quatuor tomis contentæ reperiantur, necnon intelligatur in Compendio, de qua materia in singulis agatur, & quem Pontificem auctorem habeant.

5. Tomus reliquas Urbani VIII. & Innocentii X. item Alexandri VII. Clementis IX. & Clementis X.

Quatuor his tomis adjectus est Tomus *quintus*, cura & diligentia *P. Angeli a Lantusca*, & *P. Joannis Pauli a Roma* Ordinis Minorum S. Francisci strictioris Observantiæ.

Constat hic tomus Constitutionibus *Urbani VIII.* & *Innocentii X.* quæ in præcedenti tomo desiderabantur, additis Constitutionibus 176. *Alexandri VII. Clementis IX.* quadraginta, & *Clementis X.* sexaginta & una.

§. III.

Quæ sit auctoritas præcedentium Collectionum?

Hæ Collectiones non habent publicam auctoritatem.

COLLECTIONES Bullarum seu Constitutionum, aut Litterarum Romanorum Pontificum vel per *Petrum Matthæi* sub nomine *Septimi Decretalium* vel per *Laertium*, & *Angelum Mariam Cherubinum*, aut *Angelum a Lantusca* sub titulo *magni Bullarii Romani* evulgatas, nullam dare posse auctoritatem publicam Bullis in eisdem collectionibus contentis, præter eam, quam hæ Bullæ per se & citra insertionem in has Collectiones habent, expeditum est.

Hæ enim Collectiones *privata* dictorum auctorum opera & auctoritate adornatæ & evulgatæ, nullam ab his *privatis* auctoribus sive collectoribus, publicam auctoritatem mutuari potuerunt: ideoque in judiciis aut scholis hactenus non nisi ut privatorum auctorum opera reputata & suscepta sunt.

Nequaquam proinde Bullæ, seu Diplomata Pontificia pro legibus generalibus & obligantibus suscipiendæ sunt, aut ullam obligandi vim habent, eo solo titulo, quod in prædictis collectionibus reperiantur, sed circa eas expendenda veniunt omnia, quæ circa Decretales Pontificum extra Corpus Canonicum vagantes expendi debere notant communiter Canonistæ.

Porro ex Canonistarum sententia & hoc in primis habetur, quod, ut Constitutio seu Bulla Pontificia fidem faciat in judicio, sive pro lege suscipiatur, debeat ante omnia constare *authentice* & in forma probante, hanc Bullam *reipsa* a Pontifice emanasse.

Neque id satis probatur auctoritate dictarum collectionum. Cum enim collectionum illarum auctores, nulla publica auctoritate essent instructi, sed duntaxat, privato studio & opera Decretales alibi a se repertas in unum collegerint, plenam fidem in Bullis dare non potuerunt.

Habent tamen aliquid plus ponderis pro sinceritate.

Non dubium tamen, quin relatio Bullarum in præcitatas Collectiones aliquid plus ponderis habeat, pro sinceritate & veritate istarum Bullarum, quam si reperiantur duntaxat citatæ seu allegatæ apud Doctores Scholasticos, aliosque auctores, præsertim si ab his adducantur pro commoditate causæ puta Regularibus ad stabilienda sua privilegia.

Cum enim prædicti Collectores specialem ac singularem operam impenderint Bullis Pontificiis colligendis, verisimile est, ipsos etiam singulare studium adhibuisse, ut falsas & apocryphas Bullas a sinceris secernerent: quæ discretio ab auctoribus seu Theologis, seu Decretalistis adhiberi non consuevit, sed hi sæpenumero Bullis, quas hinc inde reperiunt, sine discrimine utuntur, modo præconceptæ eorum opinioni, aut prætensis juribus suis favere videantur.

Exemplum Bullæ haud sinceræ.

Præterea contingit nonnunquam, Bullis Pontificiis aliqua per Ministros Curiæ præter Pontificis intentionem inseri, aut a Pontifice per subreptionem aut obreptionem impetrari, quæ vitia per relationem in prædictas collectiones non purgantur aut supplentur: neque relatio in Bullarium probat, Bullas eo vitio carere. Exemplo sit Bulla Pii V. quæ incipit, *Etsi Mendicantium*, inserta tomo 2. Bullarii inter Bullas hujus Pontificis *num.* 2. de qua Bulla testatur ejus immediatus successor Gregorius XIII. in Bulla sua, quæ incipit *In tanta*, relata eodem tomo inter hujus Pontificis Bullas *num.* 9. Pium V. interdum conquestum esse, *multa aliter alioque sensu a se prolata fuisse, quam litteris expressa essent.*

Bullæ Bullarii non majoris auctoritatis quam vagantes.

Insuper cum Collectiones illæ nullam Bullis illis addant publicam auctoritatem, consequens est, quod Bullæ seu Brevia, quæ pro certis Provinciis, aut Congregationibus, vel personis duntaxat emanarunt, non possint vigore insertionis in Bullario extendi ultra terminos aut personas in Bullis comprehensas.

Verbo, omnia expendenda sunt circa Bullas in illas collectiones relatas, quæ expendi deberent, si extra has collectiones vagarentur, præsertim si in judicio earum auctoritas proferatur super re magni momenti, aut prætendatur juri communi per Bullam esse derogatum, aut novi aliquid statutum.

§. IV.

Unde dignoscatur auctoritas Decretalium & Bullarum, quæ in prædictis Collectionibus continentur?

Bullæ Bullarii, quæ obligant Belgas, debent pro Belgis fuisse latæ.

INDUBITATUM est Bullam Pontificiam non obligare Belgas, si ex ipso contextu Bullæ sufficienter pateat, intentionem Pontificis fuisse certis quibusdam extra Belgium Provinciis aut Regnis duntaxat legem dare.

Hoc ex capite, plures Bullæ in Tomis Bullarii Romani contentæ ultra urbem Romam, aut statum Ecclesiasticum, sive ditiones temporales Pontificis, se non extendunt. Aliquæ vero ad unum aliquod particulare Regnum aut Principatum, vel etiam Ordines Regulares unius Regni vel Provinciæ restringuntur; quod ex contextu Bullarum, aut earum inscriptionibus haud difficulter dignosci poterit.

Et in Belgio rite publicatæ.

Adhæc, ut Constitutio sive Bulla Pontificia quantumvis generalis, nec tempori nec locis aut personis circumscripta, vim suam in Belgio vicinisque Provinciis exerat, requiritur, ut more consueto & recepto fuerit rite publicata.

Porro usitatus receptusque jam pridem publicationis ritus est, ut Constitutiones Ecclesiasticæ populo a suis respective Episcopis per Pastores, aliove modo, quo facile ad singulorum notitiam venire queant, *proponantur*.

Probatur per tract. de Libert. Eccl. Gallicanæ.

Cum enim lex omnibus *commune* præceptum sit, & omnibus subditis in *commune* feratur, ita proponi debet, ut innotescere perfectius universitati populi possit.

Hunc publicandi ritum tamquam Ecclesiasticæ Hierarchiæ consonum probat etiam nuperus auctor, qui in favorem Curiæ Romanæ publicavit tractatum *de Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ*, *lib.* 2. *cap.* 3. docens; *Decreta Ecclesiastica primum quidem Episcopis, ab istis deinde inferioribus Sacerdotibus, & a Sacerdotibus plebi esse intimanda, adeo ut si alia via (ait) perferantur, in suspicionem merito veniant, nec satis sit, ut fidelibus quoquo modo innotescant, nisi consueto more promulgentur, si modo potuerit solitus ordo commode servari.*

Item ex Justiniani Novella VI.

Quin & hunc morem particularis promulgationis non tantum in civilibus, sed & in Ecclesiasticis legibus jam pridem observari voluit Justinianus Imperator, *Novella VI* leges has ad Patriarchas dirigens, ut hi ad Metropolitas mitterent, qui dein earum publicationem singulis Episcopis demandarent. *Sanctissimi*, *ait*, *Patriarchæ hæc proponant in Ecclesiis sub se constitutis, & manifesta faciant Metropolitis, quæ a nobis constituta sunt: illi rursus constitutis sub se Episcopis manifesta faciant, illorum vero singulis in propria Ecclesia hæc proponant, ut nullus nostræ Reipublicæ ignoret &c.* Has Justiniani leges ab Ecclesia probatas, ac receptas fuisse, infra ostendetur.

Ex Conciliis.

Sed nec Concilia, nec Pontifices jam pridem sua Decreta obligare crediderunt, priusquam in notitiam totius populi prævia intimatione prolata essent.

Arelatensi I.

Ita videmus, quod Arelatense I. Concilium Canones suos ad Silvestrum Romanum Pontificem per Diœceses Romanas ab ipso promulgandas transmiserit. „ Placuit „ etiam, ajunt, a te, qui majores Diœceses tenes, per te potissimum *omnibus* intimari “.

Sardicensi.

Similiter & Sardicensis Synodus, ad Julium Papam scripsit in eamdem sententiam: „ Tua autem excellens „ prudentia disponere debet, ut per *tua scripta*, qui „ in Sicilia, in Sardinia, & in Italia sunt Fratres no„ stri, quæ acta sunt, & quæ definita sunt, cogno„ scant “.

Lateranensi sub Innocentio III.

Et recentius Concilium Lateranense sub Innocentio III. Constitutionem suam de Medicis, relatam in *cap.* 13. *x. de pænitent. & remiss.* demum obligare voluit, *postquam per Prælatos locorum fuerit publicata.*

Probatur ratione.

Et sane cum varia sint hominum ingenia, & summa circa disciplinam exteriorem Provinciarum & Ecclesiarum varietas, ac particulares occurrant in singulis consuetudines (quarum se ignaros esse ultro fatentur Ponti-

fices

(a) Paulus IV. obiit die 18. Augusti anno 1559.

ſices *cap. 1. de conſtit. in VI.*) quis non fatebitur, admodum fore difficile, immo quodammodo impoſſibile, legem *generalem* Provinciis omnibus & populis convenire, & interdum non impingere in publica commoda.

Huic rei vix aliter occurri poteſt, quam ſi de his, quæ incidunt, admoneant Legislatorem ii, quibus promulgatio legis credita eſt: ut Legislator de his propius inſtructus, legem vel reſtringat, vel ſaltem pro perſonarum, rerum, atque locorum circumſtantiis temperet.

Belgæ non ſtringuntur publicatione in acie campi Floræ.

Hanc publicationis formam in Legibus etiam Eccleſiaſticis neceſſariam ſemper crediderunt Belgæ, populique vicini, nec per legem *novam in acie campi Floræ* ritu Curiæ Romanæ affixam & publicatam, ſe obſtrictos credunt, priuſquam per Diœceſes more hactenus obſervato fuerit univerſitati populi intimata.

Hinc omnibus paſſim notum eſt, ex innumeris illis Bullis, quæ præallegatis Bullariis comprehenduntur non alias hic vigere, aut obſtringere Belgas, niſi quæ a Præſulibus receptæ populo propoſitæ ſunt: niſi forte quædam in Familiis Regularium inter eorum ſepta domeſtica obſerventur, quæ dum in publicum ſe non produnt, etiam nihil ad publicos Magiſtratus ſpectant.

Jus placiti Regii.

Præterea quia Principis eſt invigilare, ne quid per novæ legis aut cujuſcumque novi diplomatis, promulgationem antiqua & inolita Provinciarum jura, conſuetudines ac mores convellantur, quod plerumque ſine notabili perturbatione, multiſque incommodis non contingit, receptiſſima eſt & Belgarum & vicinorum Regnorum conſuetudo, plurium ſæculorum inconcuſſo uſu firmata, ut Bullæ, Brevia, Decreta, alteriuſve nominis Diplomata a Romana Curia emanantia, tametſi nomen Pontificis præferant, executioni mandari, aut publicari non ſinantur, priuſquam recognita, diſcuſſa, & probata ſint, eorum calculo, qui juriſdictioni *Vice Regia* præſunt per Provincias, conſtituta a Principibus noſtris pœna exilii, amiſſionis bonorum, aliiſque in eos, qui ſecus facere attentaverint, de quo uſu egi in *Jure Eccleſ. Tom. III. part. 2. ſect. 3. tit. 7. cap. 6.* hujus editionis; alias *tit. 24.* & latius in Tractatu de promulgatione Legum & Placito Regio (*a*).

Huic juri non obſtat clauſula Bullis inſeri ſolita.

Neque huic inveteratæ, & tot ſæculorum uſu firmatæ conſuetudini obſtare credunt Belgæ clauſulam hodie Bullis Pontificum ex ſtylo Curiæ Romanæ inſerti ſolitam, *publicationem Romæ factam, eamdem vim habituram, ac ſi in ſingulis Provinciis particulatim facta eſſet*, cum derogatione contrariarum conſuetudinem quarumcumque. Hujus enim clauſulæ vis in Belgium nondum penetravit, obſtante firmiſſima conſuetudine, quæ non patitur, præter morem a majoribus obſervatum, Leges ullas Belgis imponi, uti obſervat juris Belgici peritiſſimus auctor Libelli, cui titulus: *Jus Belgarum circa Bullarum Pontificiarum receptionem*, qui & ſcribit, in Regno Neapolitano extare Pragmaticam Conſtitutionem editam 30. Auguſti 1561. qua expreſſe cautum eſt, clauſulam iſtam pro non ſcripta habendam eſſe.

Igitur moribus Belgicis, Bullæ ſive Conſtitutiones Pontificiæ, ſive alia Curiæ Romanæ Reſcripta, hic vim ſuam non exerunt, tametſi etiam ritu ſolito Romæ publicatas eſſe conſtet, niſi & in his partibus prævio Principis *placeto* publicatæ vel admiſſæ fuerint.

Bulla in Cœna Domini in Belgio non admittitur.

Hinc famoſa vulgatiſſima illa Bulla vulgo *in Cœna Domini*, quæ quotannis ritu ſolemni per unum Cardinalem Diaconum præſente Pontifice, cæteris Cardinalibus & Epiſcopis aſſiſtentibus, publicatur ipſo die *Cœna Domini* (a quo nomen accepit) hic in Belgio uſum nullum habet; eo quod nunquam admiſſa aut publicata hiſce in Provinciis fuerit, adeo ut Conſilia Regia nec mentionem illius in judiciis fieri permittant, mulctatis ſubinde Cauſidicis, qui allegare Bullam hanc, & auctoritate ejus cauſam ſuam fulcire tentarent; uti in citato Tractatu notavi.

Nec in Gallia. Ejus publicationi ſe oppoſuerunt Rodulphus Imperator, Philippus II. Rex Cathol. & Reſpublica Veneta.

Similiter nec in Gallia uſum hujus Bullæ admitti, notiſſimum eſt: ſolemne Parlamenti Regii Arreſtum contra ejus publicationem recitatur inter probationes Libertatum Eccleſiæ Gallicanæ *cap. 6. nu. 55.* atque ibidem in adjunctis notis oſtenditur Imperatorem Rodulphum II. ann. 1586. publicationi hujus Bullæ ſtrenue ſe oppoſuiſſe, uti & ann. 1568. Philippum II. Regem Catholicum, & Rempublicam Venetam; vide & commentaria ad dictas Libertates Petri Pithœi *art. 17.*

Ratio Placiti Regii.

Nec adeo mirum videri debet, quod Principes ſine prævio ſuo aſſenſu leges Provinciis ſuis imponi non ſinant. Cum enim pars nobiliſſima Regii muneris in tuendis Canonibus, & receptis moribus verſetur, merito Princeps proſpicit, ne novis legibus Canones, Legeſque, & antiqui mores jam recepti, concutiantur, & ſubditorum jura & tranquillitas turbentur, uti latius deducit Petrus de Marca *lib. 2. de concord. Sacerd. & Imp. cap. 17. num. 5.*

Hinc Principis juri & officio jus placiti inniti latius deduxi in citato tractatu, una oſtendens, Principem non poſſe hoc jus placiti a ſe abdicare niſi Principatum abdicando (*b*).

§. V.

De Regulis Cancellariæ.

Nulla mentio in Decretalibus Gregorii IX. de Regulis Cancellariæ.

JURI Noviſſimo merito accenſentur Regulæ *Cancellariæ* Romanæ, quarum hic in Belgio quotidianus eſt uſus, & quarum tamen in Decretalibus Gregorii IX. aliiſque collectionibus Corpori Canonico incluſis nulla mentio occurrit.

Hæ originem habuere a Joanne XXII.

Nec mirum ibidem nullam earum memoriam eſſe, quandoquidem teſte Ludovico Gomeſio in Procemio Commentarii ad has Regulas: *ſatis compertum ſit, Regulas Cancellariæ a Joanne XXII. initium & originem habuiſſe* (*c*): *nam* (*ait*) *in vetuſto quodam membrano codice* (*quem vulgares* Quinternum *Cancellariæ Apoſtolicæ vocant*) *primus omnium in ordine ponitur Joannes XXII. Regularum auctor, nec ante ipſum alius ſummorum Pontificum invenitur, qui hoc prius tentaverit. Et licet Cancellaria Apoſtolica, & Vice-Cancellarii Officium* (*unde Regulæ iſtæ denominationem acceperunt*) *longe ante Joannem XXII. præceſſiſſe videantur, nihilominus Regulæ iſtæ non fuerunt eo tempore ſaltem in ſcriptis, ſed longo intervallo conditæ.*

Sed poſt ipſum auctæ fuerunt.

Verum licet Joannes XXII. originem dediſſe dicatur Regulis Cancellariæ, conſtat tamen, quod eas ad perfectum, aut ad eum, quo hodie extant, numerum non perduxerit; ſed ſenſim eo perductæ fuerint.

Joannes enim in his Regulis id tantum egit, ut Officiales Cancellariæ ſeu Abbreviatores inſtruerentur, qua ratione Litteras Cancellariæ in materia *Beneficiali*, juxta ſupplicationum varias formas deberent expedire, ut patet ex Regulis Joannis XXII. & Benedicti XI. (*d*) & aliorum, ait idem Gomeſius in citato Procemio, *quæſt. 2.*

Nicolaus V. ſub medium ſæculi XV. eas pene ad præſentem ſtatum perduxit.

Introductas autem Regulas ſubſecuti Pontifices diverſimode auxerunt, uſque ad tempora Nicolai V. qui anno 1447. ſedere cœpit, & primus utiliores deceſſorum ſuorum Regulas colligens, ac plures alias judiciales, ſive normam adminiſtrandæ juſtitiæ determinantes, adjiciens, has Regulas ad eum pene ſtatum, in quo nunc habentur, perduxit.

Circa has Regulas per ſubſequentes Pontifices partim auctas, partim mutatas, nonnulla hic pro hodierna praxi, ac præſertim Belgica, generalia principia annotanda cenſui.

Unde dictæ ſint Regulæ Cancellariæ.

Hæ Regulæ dicuntur *Regulæ* Cancellariæ, quia major pars, immo ante Nicolaum V. omnes concernunt expeditionem Litterarum, quæ in Cancellaria Romana expe-

---

(*a*) Extat ille Tractatus Tomo IX. hujus editionis.

(*b*) Placitum quoque Regis in Pruſſia habetur neceſſarium, ut Jus Canonicum in eo Regno vim legis obtineat. Hoc enim Placitum aperte declaratur in *Codice Fridericiano part. 1. lib. 1. tit. 2. §. 22.* his verbis; *Comme nos Sujets de la Religion Catholique,* inquit Pruſſiæ Rex, *doivent en vertu de la paix de Vueſtphalie, être jugés ſelon leurs principes, en matieres de Foi, nous conſervons au droit Canon force de loi, autant qu' il eſt neceſſaire pour cet effet.*

Mais nous l' abrogeons dans toutes les affaires civiles, & n' en exceptons que ce qui concerne les offices & les dignités dans les dignités dans les Chapitres, comme auſſi les droits qui en dependent, & ce qui regarde les dimes, que nous voulons etre decidées ſelon les loix du droit Canon, meme parmi nos Sujets Proteſtans. Codex Fridericianus primum in Allemanica lingua, deinde anno 1751. Gallico idiomate editus eſt. En ejus titulus; *Code Frederic ou Corps de droit, pour les Etats de Sa Majeſté le Roi de Pruſſe, fondé ſur la raiſon & les Conſtitutions du pais, &c.* Hunc Codicem, ejuſque Auctorem ſummis laudibus extollunt Scriptores Diariorum Trivultianorum (*Avril 1751. pag. 778. 779. &c.*) id unum delibare mihi liceat, quod *pag. 785.* his verbis legitur: *Il n' eſt rien de plus ſage ni de plus beau que tout ce plan de juriſprudence; au fond c' eſt le droit Romain, mais degagé de toutes ſubtilités, & de tous embarras; mais diſposé dans un ordre admirable d' inſtruction, tout propre par conſequent a fournir des lumieres dans toutes les controverſes civiles & domeſtiques.*

Idcirco tum conqueruntur Reverend. Diariorum Scriptores, quod inter magni momenti diſpoſitiones, quædam editæ ſint de matrimonii diſſolutione. Ecce eorum contextus *pag. 788.* conſignatus. *Tout ceci renferme une multitude de diſpoſitions très-importantes. Il en eſt ſur la diſſolution du Mariage que nous pouvons regarder comme ſingulieres; on lit à la page 149. & ſuiv.* (Codicis Fridericiani) *qu' un mariage legitime & accompli peut être diſſous;* primo, *lorſque l' un ou l' autre des Epoux eſt proſcrit;* ſecundo, *lorſque les gens mariés demandent conſtamment & de concert la diſſolution de leur mariage;* tertio, *lorſq' un des epoux a convaincu l' autre d' adultere,* &c.

Addunt deinde: *il vient naturellement en penſée de demander comment des diſpoſitions pareilles peuvent ſe concilier avec les Textes de l' Evangile, & de ſaint Paul, qui expriment ſi clairement l' indiſſolubilité du mariage.* Hanc claritatem in Evangelio non reperiunt, aut advertere nolunt quidam ſcriptores etiam catholici, ubi agitur de fornicatione, aut adulterio. Legatur *c. Matth. verſ. 32.*

(*c*) Joannes XXII. obiit die 4. Decembris anno 1334.

(*d*) Hunc Benedictum alii nuncupant XII.

expediuntur: ideoque nomen retinuerunt a Cancellario, ad cujus directionem primitus fuere adinventæ.

Adhæc, tamen a tempore Nicolai V. quædam earum Regularum formam in expeditionibus Litterarum Cancellariæ servandam non præscribant, nec ad expeditiones illas spectent, prout sunt omnes Regulæ fori contentiosi, sive quæ circa judicia versantur; nihilominus, quia etiam illæ Regulæ *judiciales* in Cancellaria registrantur, & per Vice-Cancellarium publicantur, retinuerunt nomen a loco illo *Cancellariæ*, ut notavit Gomesius in Procemio ad has Regulas, *quæst.* 2. præsertim quia Regulis Cancellariæ præsentibus additæ sunt, & unum cum illis constituunt volumen.

Quosnam ligent;

Anxie disputatur inter Commentatores harum regularum; præsertim Ultramontanos, num regulæ illæ *universaliter* ligent *omnes*, etiam extra Curiam Romanam? Hanc quæstionem loco jam citato fuse in utrumque partem disputat Gomesius, ac tandem resolvit eas pro lege generali etiam extra Curiam Romanam esse observandas.

Verum hac Doctorum Ultramontanorum disceptatione omissa, notandum, quod juxta indubitatam & notoriam praxim, notanter Belgii, & aliarum passim Provinciarum extra Italiam, & Statum Ecclesiasticum, Regulæ hæ non habeantur ut Leges generales, mox ut in Cancellaria Romana stylo Curiæ Romanæ consueto fuerint publicatæ, sed quod earum obligandi efficacia desumatur ab earum in hisce Provinciis receptione & usu.

Hinc & notorium est, in una Provincia plurium, in alia pauciorum istarum Regularum usum esse.

Monet Rebuffus in additione ad primam Regulam, multas esse ex his Regulis, quæ non sunt receptæ in Regno Franciæ, ac notanter quæ sunt contrariæ Concordatis.

Philippus Probus in notis ad Sanctionem Pragmaticam tit. *de Electionibus*, *cap.* Et quia §. ipsas omnes, *n.* 1. monet, Regulas Cancellariæ ligare, maxime quando sunt conformes juri communi: „ Quia si concernant „ (ait) principaliter *commodum bursale*; tunc Gallica„ ni Judices illas non admittunt, sed prorsus respuunt, „ ut pecuniæ exbursationem evitent. „

In marginali autem nota monet Franciscus Pinsonius: „ Regulæ Cancellariæ omnes ligant, si sunt re„ ceptæ in Regno, alias non ".

In Gallia recepta est Regula de *infirmis Resignantibus*.

Præ cæteris autem illo in Regno receptæ sunt Regulæ, *de infirmis Resignantibus*, *de publicandis Resignationibus*, & *de verisimili notitia*, uti loco citato observat Philippus Probus, & Petrus Rebuffus in additionibus ad dictas Regulas.

Et quidem Regula de *infirmis Resignantibus* (*a*) non tantum simplici usu recepta & probata est, sed & quarta Novembris anno 1493. in Parlamento Parisiensi registrata est, ut testantur Pragmatici Galliæ, ac novissime Perardus Castel in tractatu de usu & praxi Curiæ Romanæ, *pag.* 41. *edit.* 1693.

Item *de publicandis Resignationibus*.

Regulam de *publicandis Resignationibus* similiter eodem anno 27. Augusti registratam esse testatur post alios Rebuffus in additione ad hanc Regulam (*b*). Immo licet hodie hæc Regula e numero Regularum Cancellariæ sit rejecta, & vicem ejus suppleat Constitutio Gregorii XIII. nihilominus in Gallia, & Belgio quasi Lex patriæ, vim suam retinuit, non recepta hactenus dicta Constitutione Gregorii XIII.

Item *de verisimili notitia*.

Testatur & ibidem Rebuffus, & de registratione Regulæ de *verisimili notitia* referens „ eam eodem an„ no 2. Novembris factam fuisse, eamque in Regno „ Franciæ receptam, & in forensi judicio ad unguem „ servari (*c*).

Præter has tres Regulas positivo Decreto in Gallia receptas, & in Parlamento adinstar *Legis Regni* registratas, sunt & nonnullæ aliæ usu & consuetudine probatæ ac receptæ, uti & ipse Molinæus observavit.

Item *de impetrantibus Bene-*

Post illustratas enim tres prædictas regulas, necnon Regulam 21. *de impetrantibus Beneficia viventium* (*d*) quam junxit Regulæ de *verisimili notitia*, dicit verum non esse, quod vulgo putant, reliquas omnes regulas (dictis quatuor exceptis) prorsus inutiles & spernendas esse: „ Quatenus enim, ait, jus commune vel ordinarium „ juvant, rationabiliter admittendæ sunt, & in causis „ decidendis usurpandæ, quominus a jure communi & „ disciplina Ecclesiastica recedatur „.

Acta viventium, aliæque.

Regula *de annali possessore*.

Hinc concludit Regulam Cancellariæ de *annali possessore*, etiam in hoc Regno Franciæ omnino practicandam esse. „ quatenus scilicet restringit & coercet „ impetrationes a Papa, vel a Legato suo illorum in„ volatorum alienorum Beneficiorum, litiumque arti„ fices, quos *devolutarios* vulgo vocant „.

Similiter Rebuffus *in praxi benef. parte* 2. in Commentario ad hanc Regulam, *Glossa prima*, ait: *Ista Regula est utilis, & servatur in Francia, unde impetratio judicatur subreptitia & nulla, nisi exprimantur sequentia*: id est, quæ Regula exprimenda præscribit.

Regula *de idiomate*.

Eadem ratione Regula *de idiomate*, in quantum declarat, quod provisio de Parochiali Ecclesia, vel quovis alio Beneficio exercitium curæ animarum Parochianorum quomodolibet habente facta alicui personæ, quæ non intelligat, vel intelligibiliter loqui nesciat *idioma*, ubi Ecclesia, vel Beneficium hujusmodi consistit, sit nullius roboris, vel momenti, etiam in Regno Franciæ est recepta, eo quod non tantum juri communi; sed etiam naturali & divino sit conformis, ipsamque rectam disciplinam adjuvet.

Quædam in iisdem Regulis non admittuntur in Gallia.

At si quæ in his similibusve Regulis occurrant, quæ judiciorum aut Disciplinæ normam in Regno stabilitam invertunt, aut juri Ordinariorum derogant, vel solum commodum Curiæ Romanæ spectant, quoad ista Regulæ hæ non reputantur vim habere in hoc Regno.

In Regula *de annali*.

Hinc Molinæus postquam dixit, Regulam *de annali*, quatenus restringit & coercet impetrationes devolutariorum, esse practicandam, addit: *non autem quatenus processum judicialem concernit, vel formam futuræ instantiæ præfigit* „.

Similiter Rebuffus loco mox citato *Glossa* 18. loquens de mulcta 50. florenorum Cameræ Apostolicæ applicanda juxta præscriptum Regulæ, observat circa hoc, Regulam hanc de *annali possessore* in Gallia non esse receptam, nec Judices Regios in hoc Regno de posses„ soriis Beneficiorum cognoscentes, servare hanc mul„ ctam, sed ad damna, interesse, & expensas temere „ impetrantem condemnare".

Usus Belgarum circa Regulas Cancellariæ.

Circa usum harum Regularum, Belgicus pene cum usu Regni Franciæ convenit, nisi quod Belgæ nonnihil liberaliores jam pridem fuisse videantur in admittendis Regulis Cancellariæ, signanter reservantibus provisionem Beneficiorum Romano Pontifici.

Circa Reg. *de 8. mensibus*.

Notum quippe est, in Belgio in plurimis Ecclesiis, quæ Concordatis Germaniæ non gaudent, aut alio speciali titulo non sunt munitæ, receptam esse Regulam *de octo mensibus*, qua reservantur dispositioni Pontificis Beneficia vacantia in *octo* mensibus, permittens duntaxat dispositionem ordinariis Collatoribus Beneficiorum vacantium in *quatuor* aliis mensibus: nisi quod in favorem Episcoporum in suis Diœcesibus *residentium*, posteriores Pontifices dederint *alternativam*; de qua Regula, & alternativa latius egi in *Jure Eccl. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 6. *cap.* 6. & 7. hujus editionis; alias *tit.* 23. *cap.* 5. & 6 atque in hoc puncto nonnullæ Provinciæ in Gallia cum Belgicis conveniunt, quæ & ob admissas hactenus has reservationes *Patriæ obedientiæ* appellantur.

Cæterum Belgæ in hoc cum Gallis conveniunt, quod usum & vim harum Regularum non admittunt, nisi quatenus *diuturno* usu receptæ & probatæ ostenduntur, præsertim ubi juri Ordinariorum derogant; atque commodum bursale duntaxat Curiæ Romanæ respiciunt.

Sanctio pragmatica Philippi II. 1574. super *Placito Regio*.

Hoc autem majore cum rigore observatum fuisse apparet ab anno 1574. quando Rex Philippus II. Pragmaticam Sanctionem condidit, habita prius consultatione, & exquisita Sententia Senatuum Regiorum, qua diserte vetuit, ne quis ullius argumenti Bullas vel Diplomata ex urbe Romana, aut a Legatis Pontificiis profecta, per Belgium executioni mandare ausit, nisi Litteris *Placiti* obtentis comprobata fuerint a Sanctiore vel Brabantiæ Consilio: cujus Sanctionis textus integer refertur in *Jure Ecclesi. Tom. III. parte* 2. *sect.* 3. *tit.* 10. *cap.* 5. *nu.* 24. hujus editionis; alias *tit.* 27. & *Tomo IX.* in fine Appendicis monumentorum, quorum fit mentio in Tractatu de promulgatione Legis Ecclesiasticæ.

Et quamvis hæc Sanctio nominatim non meminerit Regularum *Cancellariæ*, quin tamen sub generali illa expressione contineantur, dubitari nequit: maxime si juri Ordinariorum aut receptis Belgii moribus, & inveterato usui contrarientur: quandoquidem scopus unicus hujus & similium Sanctionum sit, ne per Bullas aut Diplomata, quæ e Curia Romana emanant; jura publica & receptæ consuetudines, ac privilegia patriæ temere violentur & invertantur.

Hine famosus hujus Universitatis Jurisconsultus Vande-Velden in suis eruditis ad Regulas Cancellariæ observationibus, sine hæsitatione asserit: per citatum Edictum de anno 1574. vetitum esse „ mandari executio„ ni *Regulas Cancellariæ Apostolicæ*, non obtentis Litteris „ Pla-

---

(*a*) Cognoscitur quoque sub nomine *de viginti*, id est a dierum numero, quos vivere debet Resignans post præstitum Resignationi consensum.

(*b*) Apud Rebuffum hæc Regula dicitur 34. Regularum Cancellariæ. Pastor *lib.* 3. *tit.* 8. *num.* 1. ait Regulam *de publicandis resignationibus* fuisse conditam a Bonifacio (scilicet IX) firmatam vero ab Innocentio VIII. Causa, propter quam hæc Regula data fuit, hæc est, ut gravia, quæ ex occultis Resignationibus nascebantur, incommoda vitarentur.

(*c*) Regulæ *de verisimili notitia* Auctor est Joannes XXIII. Eodem quo hic Pontifex ediderat modo, conservata est usque ad Nicolaum V. Ab isto selectum est Procemium brevitatis causa, sic capite truncata, sine ulla sui mutatione per manus successivum ad nos pervenit; attamen quilibet Pontifex initio sui Pontificatus, ut moris est, hanc Regulam innovavit.

(*d*) Nonnulli Canonistæ credunt hanc Regulam a Benedicto XIII. qui Pontifex a Gallis habitus est, exeunte decimoquarto sæculo fuisse confectam: verum alii hujus originem referunt ad Paulum III. qui ad summum Pontificatum anno 1534. evectus est; ipse enim hanc Regulam tantopere mutavit, ut recens ab ipso condita dici merito videatur.

„ Placeti in Conſilio privato, vel Cancellaria Brabantiæ, ſi quæ forſan de novo condantur tendentes in præjudicium hujus Reipublicæ, aut alicujus tertii, „ prout Edictum illud expreſſe ſubjungit „.

Regula reſervatoria Beneficiorum.

Hoc ex capite nunquam hic in uſu fuit nova Regula Gregorii XV. quæ extat apud Barboſam de officio Epiſcopi *parte* 3. *allegat.* 57. reſervatoria Beneficiorum, quæ vacare contingit, Sede Epiſcopali aut Prælatura *vacante*, ſed ſemper manſerunt, & manent haſtenus ad diſpoſitionem eorum, quibus ab antiquo diſpoſitio competit.

Similiter nec novæ clauſulæ in diminutionem Juris Ordinariorum, aut recepti hic uſus admittuntur, quod exemplo mox etiam confirmabitur.

Regulæ Cancellariæ moriuntur moriente Pontifice, qui eas publicavit.

Circa has Regulas in generali & illud notandum, quod juxta ſtylum Curiæ Romanæ extinguuntur, ſeu moriantur, moriente Pontifice, qui eas publicavit; expreſſe enim dicitur in earum Proœmio: *quas ſuo tempore duraturas obſervari voluit*. Ex qua clauſula concludunt unanimi conſenſu Regularum Commentatores, eas per mortem Pontificis expirare, omnemque earum obligandi vim extingui.

Unde ſinguli Pontifices denuo eas publicant.

Hinc & ulterius de ſtylo Curiæ Romanæ eſt, quod Regulæ hæ per ſingulos Pontifices de novo publicentur, uti notat Ludovicus Gomeſius in Proœmio Regularum Cancellariæ, *quæſt.* 2. *num.* 12. dicens: „ quia „ morte Pontificis Regulæ extinguuntur, viſum fuit, „ ut per novum Pontificem publicentur, per quem ite- „ rum adinſtar Phœnicis reviviſcunt, & veluti Aquila „ renovantur.

Hac publicatione nondum facta, ceſſat omnis reſervatio Beneficiorum.

Reſervationes itaque, quæ his Regulis innituntur, mortuo Pontifice, ceſſant: poſſuntque Ordinarii Beneficia interim vacantia, quaſi jam omni reſervatione ſublata, libere ſine ulla menſium diſtinctione conferre, uti multis e tatis auctoribus notat Joannes a Choquier in Proœmio Regularum *num.* 12. monetque, Sede Apoſtolica vacante, omnes menſes eſſe ordinarios, poſteque Epiſcopos tamquam ad jus commune redeuntes, providere de Beneficiis vacantibus in quolibet menſe.

Quæ incipiunt vacare, Sede Apoſtolica vacante, pergunt eſſe Collationi Ordinarii.

Cum ergo, Sede Apoſtolica vacante, omnes menſes cenſeantur Ordinarii, & Beneficia medio tempore cenſeri debeant vacaſſe in menſe Ordinarii, conſequens eſt, quod Beneficium vacans, Sede Apoſtolica adhuc vacante in menſe, qui alias eſſet Apoſtolicus, maneant ad diſpoſitionem Ordinarii, licet illud *adhuc* contingeret vacare, poſtquam Regulæ Cancellariæ per novum Pontificem eſſent renovatæ & publicatæ.

Ut enim recte docet Gonzales ad Regulam VIII. Cancellariæ, *Gloſſa* 11. *num.* 53. *& ſeqq.* quando Beneficium per mortem, alione titulo vacavit in menſe ordinario, ſemper manet ad diſpoſitionem Ordinarii (*a*). „ Quia ſicut, quando Beneficium vacat in menſe Apo- „ ſtolico, ait *num.* 57. ſemper manet reſervatum, & „ nunquam poteſt Ordinarius illud conferre, licet va- „ catio duret uſque ad menſem ordinarium; nam Bene- „ ficium ſemel reſervatum ſemper remanet reſervatum, „ etiamſi ceſſet cauſa reſervationis: ſic etiam pari ra- „ tione cum Beneficium vacans erit in menſe ordina- „ rio, & fuerit Ordinarii diſpoſitioni ſubjectum, nun- „ quam amplius incidit in reſervationem, cum correlativorum eadem debeat eſſe ratio „. Hæc ille, & „ *num.* 65. monet, quod ad hoc ut dicatur Beneficium „ reſervatum, vel non reſervatum, ſolummodo conſi- „ deretur tempus vacationis, non autem tempus, quo duravit, & fuit continuata vacatio. Et ex his concludit in Proœmio §. 5. *num.* 71. Beneficium in caſu hic propoſito manere ad diſpoſitionem Ordinarii.

Praxis Belgii circa hoc punctum amplectitur ſtylum Curiæ Romanæ; habetque quoad reſervationes menſium Regulas Cancellariæ, Sede Apoſtolica vacante, pro *extinctis*, reputatque pro eo tempore omnes menſes *ordinarios*.

Nova circa hoc punctum Reſervatoria Regula in Belgio non obtinet.

Teſtatur Joannes a Choquier loco citato *numero* 22. poſt Garziam, quod quandoque ſoleant Romani Pontifices reſervare omnia Beneficia, quæ vacarint in menſibus Apoſtolicis, *Sede vacante*, & de quibus ordinarii Collatores tempore aſſumptionis ad ſummi Pontificatus apicem non diſpoſuerunt, prout fecit Paulus V. in favorem Conclaviſtarum, quem ſubſequentes Pontifices ſecuti ſunt, conſtituitque hodie hæc reſervatio *Regulam* 68.

Verum licet hæc reſervatio fiat per novam clauſulam Regulis Cancellariæ inſertam, nequaquam illa Belgium intravit, nec ſine nova in Belgio facta publicatione, prævie obtentis Litteris *Placeti* intrabit, ſeu vim ſuam exercet, eo quod Belgium novas hujuſmodi reſervationes in derogationem juris Ordinariorum non admittat.

Solet novus electus Pontifex altero aſſumptionis ſuæ die Regulas Cancellariæ edere, eaſque diebus aliquot poſt editionem Vice-Cancellarius publicare in Cancellaria.

Veriſimilius hæ Regulæ non ligant, niſi per Vice-Cancellarium publicatæ.

Quæritur, a quo tempore Regulæ Cancellariæ reviviſcant, ſeu vires recipiant, præſertim reſervatoriæ, an a die editionis Regularum, an vero a die duntaxat publicationis per Vice-Cancellarium factæ in Cancellaria Apoſtolica? Plures exiſtimant, eas reviviſcere & ligare a die editionis; videturque hæc opinio in Curia Romana, utpote reſervationibus magis favens, prævalere, uti notat Gomeſius in Proœmio ad has Regulas *quæſt.* 2. ſub finem.

At veriſimiliter apparet opinio Geminiani *Conſil.* 92. qui reſpondit, eas demum *a die publicationis* factæ per Vice-Cancellarium in Cancellaria Apoſtolica reviviſcere & ligare; & per conſequens uſque ad illum diem reſervationes ceſſare.

Hanc opinionem tamquam veriſimiliorem probat quoque Thomas Zerola in praxi Epiſcopali *parte* 2. verbo *Regulæ*: *Ratio eſt*, *ait*, *vulgatiſſima*, *legem incipere obligare a die promulgationis*, *quæ eſt cauſa formalis Legis ſancitæ*. Zerolæ aſſentitur quoque Joannes a Choquier in Proœmio Regularum *num.* 22. & conſentire videtur Rebuffus in additionibus ad Regulas Cancellariæ in Proœmio.

In Belgio reſervationes reputantur odioſæ.

Cumque in Belgio reſervationes reputentur odioſæ, quatenus derogant juri Ordinariorum in proviſione Beneficiorum; non dubium, quin hæc poſterior opinio in praxi ſit prævalitura (*a*).

In Belgio quippe favemus Ordinariis, qui libere poterunt diſponere de Beneficiis in omni menſe uſque ad factam *publicationem*, quæ ſubinde 12. aut amplius diebus contingit poſt earum editionem.

Si ſtylum Curiæ Romanæ, & formam promulgationis harum Regularum attendamus, non tantum Regulæ reſervativæ Beneficiorum, ſed omnes generaliter *morte Pontificis* expirant. Sed generalis hæc extinctio, nec Belgii, nec Galliæ praxi congruit.

Regulæ Cancellariæ, quæ in Gallia, & Belgio pro Legibus ſunt receptæ, nunquam moriuntur.

Sunt enim in Gallia, & in Belgio quædam Regulæ Cancellariæ pro *Legibus* receptæ, eo quod de jure eſſent receptæ communi, & ad fraudes in Beneficiorum proviſionibus occurrentes detegendas, ac amoliendas apparerent admodum opportunæ, ut ſupra dictum eſt.

Porro ſimiles Regulæ, *ut Leges patriæ* probatæ, *perpetuæ ſunt*, neque earum efficacia amplius dependet a vigore Regularum Cancellariæ.

Ut Regula de publicandis Reſignationibus.

Hinc Rebuffus ad Regulam *de publicandis Reſignationibus*, ait: *Hæc Regula fuit recepta*, *& in Curia Parlamenti regiſtrata anno* 1593. *die* 27. *Auguſti*, *unde eſt Lex Regni effecta*, *ideoque per mortem Papæ non tollitur*.

Item de infirmis reſignantibus.

Et Molinæus eſt Regulam *de infirmis Reſignantibus*, *num.* 334. dicit: *Hæc Regula non eſt de pecuniariis & mere voluntariis*, *ſed concernit*, *& facta eſt ob bonum publicum*, *& ad fraudes amputandas*, *& ſic non moritur cum Papa*: *ſed ſemper viridi obſervantia manet*. *Cum ſatis eſt*, *quod apud nos hæc Regula pro juſta perpetuaque lege recepta eſt*. Idem notavit Guilielmus Noyer Conſiliarius Regius in additione ad Tractatum Perardi Caſtel de uſu Curiæ Romanæ, *pag.* 37. *edit. anni* 1693.

Immo etſi nonnullæ ſubinde Regulæ per Pontifices poſteriores omittantur, nihilominus quæ pro Legibus fuere receptæ, retinent Legum vigorem.

Exemplum illius habemus in Regula de *publicandis Reſignationibus*, quæ licet a tempore Gregorii XIII. e numero Regularum expungi cœperit, uſus nihilominus ejus tam in Belgio, quam in Gallia manſit invariatus, uti ſupra notavi, & fuſius oſtendi in *Jure Eccleſ. Tom. III. parte* 2. *ſect.* 3. *tit.* 10. *cap.* 7. alias *tit.* 27. *c.* 6. *n.* 6.

Regula Cancellariæ ut fidem faciat, debet ex fonte Cancellariæ, & de mandato Vice-Cancellarii eſſe deprompta.

Quia de ſtylo Curiæ Romanæ ſolent Regulæ Cancellariæ ſæpius mutari; dum Pontifices poſteriores Regulis Deceſſorum aliquid addunt, vel minuunt, conſtitutum eſt *per Regulam* 26. *Cancellariæ*, quod Regulæ Cancellariæ nullam fidem faciant, niſi ex fonte Cancellariæ & ex mandato Vice-Cancellarii impetrentur, & in judicio producantur.

Licet hoc in Curia Romana, & Provinciis Legibus illius Curiæ ſoliis regi, poſſit eſſe receptum, adverſatur tamen notoriæ Belgii, aliarumque Provinciarum praxi.

Cum enim in his quædam Regulæ uſu inveterato ſint receptæ, neque has novas mutationes, ſignanter in præjudicium Ordinariorum admittant, ſolent illæ in judicio adinſtar aliarum Legum receptarum allegari tamquam omnibus notæ, ut docet a Choquier ad citatam *Regulam* 26. refertque conforme Placitum Senatus Sabaudiæ ex Antonio Fabro.

Quid circa Regulas de ſtylo Curiæ Romanæ, necnon praxi harum Provinciarum obtineat, hic dicendi locus non eſt, ſed de uſitatoribus magiſque famoſis hic non Bel-

(*a*) Ubicumque ſervatur octava, vel nona Cancellariæ Regula, qua conferendorum per annum Beneficiorum ſex menſes Papæ aſſignantur, alii autem Ordinario dimittuntur, Papa ſibi non reſervat præventionem conferendorum Beneficiorum in menſibus, qui Ordinario aſſignati ſunt. Hæc Regula ſervatur in Hiſpania, in Germania, in Belgio, Franciæ ditioni non ſubjecto, in Comitatu Burgundiæ, in Epiſcopatu Metenſi, Tullenſi, Virdunenſi, in Comitatu Ruſſinonenſi, in Provincia, in Minori Britannia.

(*a*) Legatur primum Monumentum, quod reperitur in fine tomi tertii hujus Operis. Illud autem ſic inſcribitur: *Reſolutio Doctorum Lovanienſium pro Theſauraria Eccleſiæ ſancti Petri Inſulenſis.* Vide citatum *Tom. III.* hujus edit. ubi extat dictum Monumentum ſub litt. A.

Belgio receptis egimus in *Jure Ecclesiastico*: hie generalia quædam principia annotasse sufficere visum est (*a*).

§. VI.

De Concilio Tridentino.

Decreta Tridentina publicata per Pium IV. 1562.

CONCILIUM Tridentinum anno 1545. sub Paulo III. inchoatum, tandem post plures interruptiones & remoras finem habuit 10. Decembris anno 1562. sub Pio IV.

Acta integra, etiam sub præcedentibus Pontificibus, in prioribus sessionibus evulgata hic Pontifex confirmavit speciali Bulla, quæ incipit *Benedictus Deus*, edita & publicata Romæ 26. Januarii 1564. mandatque omnibus Ecclesiæ Prælatis, cujuscumque status, gradus, Ordinis & dignitatis, etiamsi *Cardinalatus* honore præfulgeant, ut ejusdem Concilii Decreta & Statuta in Ecclesiis suis, civitatibus, & Diœcesibus, in judicio & extra judicium diligenter observent, & a subditis quisque suis ad quos quomodolibet pertinet, inviolabiliter faciant observari, sub pœnis a sacris Canonibus constitutis, aliisque gravioribus etiam privationis.

Hanc Bullam secuta est altera ejusdem Pontificis publicata Romæ eodem anno die 20. Julii qua declarat *Decreta omnia Concilii Tridentini ad reformationem, jusque positivum duntaxat spectantia, a Kalendis Maji proxime præteriti omnes obligare cœpisse, neque post eam diem excusationem cujusquam, quod ea ignoraverit, admittendam; atque ita auctoritate Apostolica declaramus (ait) ac definimus, & ab omnibus judicari debere mandamus atque statuimus: decernentes irritum & inane, si quid secus a quoquam, quacumque dignitate, auctoritate & potestate prædito, contingerit judicari.*

Hæ Bullæ ostendunt, enixam fuisse Pontificis voluntatem & intentionem, Decreta etiam, quæ reformationem, jusque positivum spectant, ab omnibus Christi Fidelibus asse observanda, eaque omnes & singulos adstringere; tametsi in Provinciis *more solito*, per Episcopos & Pastores non essent publicata, nec auctoritate Principis revisa & probata forent (*b*).

Hæc publicatio quantum ad Decreta *Reformationis* haud sufficere visa est Belgis, aliisque Cismontanis.

Verum alia fuit Belgarum, aliorumque Cismontanorum populorum opinio, qui non crediderunt, se hisce Decretis adstringi, nisi more usitato essent adinstar aliarum legum publicata ac recepta, uti ex dicendis patebit.

Philippus II. jubet ea examinari 1564.

Sub initium anni 1564. Philippus II. Rex Catholicus & Belgii Princeps significavit Margaritæ Parmensi tunc Belgii Gubernatrici, quod per Nuntium Apostolicum recepta Concilii Tridentini Decreta jussisset in suis Hispaniæ Regnis examinari, volens, idipsum & in Provinciis his fieri, ut omnibus rite examinatis, statueretur pro illorum Decretorum executione & observantia.

Margarita Parmensis scribit ad Archiepiscopum Cameracensem 1564.

Margarita, his mandatis receptis, litteras scripsit ad Archiepiscopum Cameracensem sub initium anni 1564. ut Decreta Concilii expenderet, & de modo quo in sua Diœcesi secundum jura, privilegia, ac consuetudines, hæc Decreta executioni mandari possent, sententiam suam exponeret.

Responsio Archiepiscopi.

His litteris respondit Archiepiscopus 23. Julii ejusdem anni, re, uti asserit, communicata cum Capitulo Metropolitano, & adhibitis in consilium Theologis & Jurisperitis, celebrationem Concilii Provincialis super receptione Concilii, & publicationem Decretorum per singulas Ecclesiarum Parochias, esse quidem modos juri consentaneos; & antehac in simili re usitatos, sed magnis difficultatibus fore implicitos, nisi regia auctoritate Decreta Concilii prius probentur & admittantur.

Litteræ Margaritæ ad Episcopos, Consilia Regia, Universit. Lovan. primarias civitates, ut examinarent Decreta Reform.

Litteras quoque dedit Margarita Parmensis ad Episcopos, item ad Consilia regia, Universitatem Lovaniensem, ac Primarias Civitates, quibus in primis exponit, quod Regia Majestas significaverit, se velle, Decreta Reformationis Concilii Tridentini examinari, ac dein dicit, se eum in finem mittere exemplar impressum Decretorum dicti Concilii, eos requirens, nomine Regis, ut indilate & sine mora omnia videant & examinent, adhibitis iis, qui judicabuntur convenire, expendentes quibus mediis, dicta puncta Reformationis (Dogmata enim fidei nolebant examinari ac ulterius discuti) executioni poterunt mandari, ut uberior ex illis fructus conveniens haberi queat, habito respectu ad Regalia & præeminentias suæ Majestatis, suorumque Vasallorum, similiter & ad jura, privilegia & consuetudines Ecclesiarum & singularum Provinciarum; idque ea diligentia, quatenus saltem ad diem Sancti Jacobi 25. Julii proximum, vel citius, si possibile sit, super omnibus articulis suum remittant judicium bonis rationibus firmatum: *ut omnibus judiciis & opinionibus postmodum per vos, ait, examinatis possit Regia sua Majestas informari, ac capere resolutionem, quam convenientem judicaverit.*

Episcopi & Universitas censent ea simpliciter publicanda.

Episcopi, uti & Academia Lovaniensis Decretis Concilii Tridentini nihil pene opposuerunt, eaque simpliciter publicanda responderunt.

Secus Consilia Regia & primariæ civitates.

At Consilia Regia, uti & primariæ Civitates, ad plures Reformationis articulos notas suas adjecerunt, quibus notabant, quæ in singulis articulis viderentur Juribus Regiis, suorumque Vassallorum, & privilegiis, consuetudinibusque inveteratis harum Provinciarum contrariari; judicabantque publicationem Decretorum Reformationis hisce in Provinciis non faciendam, nisi in hisce articulis, adhibita quadam moderatione, ne alias ob inveteratos Belgii mores, & recepta hactenus Patriæ jura & privilegia inversa, aut saltem concussa turbarentur omnia, omnisque speratus Concilii fructus suffocaretur.

Hæc ex ipsis Episcoporum & Conciliorum responsis patescunt, notavitque Famianus Strada de Bello Belgico *pag.* 147. *edit.* 1653. *Exquisito enim, ait, & Pastorum animarum, & excellentium per Academias virorum super promulgatione judicio, auditis præterea Senatorum Sententiis; ab his præcipue reclamatum est, suamsumque ne Concilii Decreta, quoniam capita continerent aliqua adversum Regis jura, Provinciarumque privilegia, sine eorum capitum exceptione proponerentur in Belgio.*

Has Magistratuum Regiorum, aliorumque consultationes ad Regem transmisit Margarita Parmensis Belgii Gubernatrix, ut Rex resolveret quid in hac publicatione, quam Rex sæpius & instanter urserat, his visis & perpensis fieri vellet.

Rex cupit simplicem publicationem.

Quibus receptis & examinatis, Rex respondit 25. Novembris 1564. *sibi non placere in Concilio populis proponendo quidquam excipi, ne & Romæ, urbi sermonum avidæ materies obtrectandi, & reliquis Christianis Principibus in Hispaniam intentis, occasio imitandi præberetur; nam quod de regio ac provinciali jure dicebatur, consideratum abunde fuisse, cum de Concilio eodem publicando quæsitum fuit in Hispania, in qua illæ plane difficultates existebant, quarum sicuti nulla tunc ratio habita est, sed Concilium sine ulla exceptione propositum, adhibita tamen perlevi moderatione in ejus usu, ita velle in Belgio idem factitari; eoque mitti Hispanicæ promulgationis exemplum, ut parentes imperio suo populi ad unam ubique normam pariter exigantur.* Apud Stradam *de Bello Belg. lib.* 4.

Quod post aliquam moram executioni mandatur.

Licet hæ Litteræ enixam Regis voluntatem super publicatione Decretorum Concilii Tridentini sat manifeste exprimerent, nihilominus Gubernatrix prævidens motus ejus occasione excitandos, aliquamdiu ipsam Concilii publicationem distulit, donec tandem intellexit, absolutam esse Regis intentionem, ut, non obstante demonstratione facta, Concilium simpliciter & sine ulla Decreti alicujus exceptione aut moderatione per omnes Belgii Provincias sibi subjectas more consueto publicaretur.

Hunc in finem 11. Julii 1565. datæ sunt litteræ a Gubernatrice ad Archiepiscopum Cameracensem, quibus ipsi nomine Regis injungit: *ut indilate publicet & publicari faciat Concilium Tridentinum in & per omnes Ecclesias, districtus, loca, & Regiones, sive Diœceses, ubi necesse fuerit, Decretaque omni cura, zelo, & diligentia observari curaret.*

Similiter ad alios quoque Episcopos datæ fuerunt.

Sed una per litteras ad Episcopos declaravit Gubernatrix id fieri, salvis vetustis moribus, ac juribus patriæ.

Publicatum ergo fuit Concilium sine exceptione, aut limitatione alicujus nominatim articuli; at in mandatis, quibus executio & observantia Decretorum Episcopis & Magistratibus injungebatur, declaravit Gubernatrix, mentem Regis neutiquam esse, promulgatione ista licet illimitata, derogare juribus aut vetustis moribus & privilegiis suis, vel suorum Vasallorum, prout in citatis litteris ad Archiepiscopum Cameracensem fusius exprimitur; verba Gallice expressa sunt: *Et pour ce que entre les articles dudit saint Concile il y en a aussi aucuns concernans les Regales, droits, hauteurs, & preeminences de sadite Majeste, ses Vassaux, Etats & Sujets, lesquels pour le bien & repos du pays, & pour non reculer ou retarder le fait de la sainte Religion, & eviter tout debat, contradiction & opposition, ne conviendroit de changer ou innover; Sadite Majeste entend, que en ce regard l'on se conduise comme jusques ores a ete fait, sans, comme dit est, riens y changer ou innover, & specialement en l'endroit de la jurisdiction laicale jusques*

(*a*) De usu Regularum Cancellariæ Romanæ in Galliis observato legantur notæ Gallicæ, quas doctissimus Gibert confecit, ut Jus Gallicum circa has Regulas intelligeretur; hæ notæ collectæ sunt in fine tertii voluminis hujus editionis, ubi de hisce Regulis agit.

(*b*) Post Concilium Tridentinum Romæ acceptum, Venetorum Respublica prima omnium Ditionum Catholicarum observationem Decretorum Concilii Tridentini suis subditis imposuit. Eam Venetorum Reipublicæ agendi rationem fuisse summo Pontifici acceptam his testatur verbis Raynaldus ad annum 1564. num. 50. „ cujus (Reipublicæ) exemplum Pius IV. ad Cosmam Florentiæ „ & Senarum Ducem misit: ut eorum laudem ac Religionem „ æmularetur, necnon ad Ducem & Moderatores Reipublicæ Ge„ nuensis; ac Pontifex ipse ut grati animi argumentum erga Ve„ netorum Rempublicam, ejusque in Apostolicam Sedem obsequia „ præberet, Palatium prope ædem D. Marci a Paulo II. Romæ „ excitatum eidem liberaliter est elargitus „.

Reipublicæ Venetorum vestigiis insistens Poloniæ Regnum Decreta Concilii Tridentini suas & Ecclesiæ & Regni leges fecit, ut asserit auctor vitæ Card. Commendonis *lib.* 2. *cap.* 11.

ques à ores usitée, ensemble du droit de Patronage lai, avec l'Induls & droit de Nomination, en connoissance de cause en matiere possessoire de Benefices aussi des dismes possédées & pretendeus de gens seculiers, y joint la superintendance & administration jusques à ores usitée par loix, Magistrat & autres gens laisfut Hospitaux & autres fondations pieuses, a tous lesquels droits & autres semblables, que par ci après vous seront, si besoin est, touché plus particulierement. Sa Majesté n'entend déroger par ledit S. Concile, ni que l'on doive changer aucune chose, non point en intention de contrevenir audit Concile, mais pour tant mieux effectuer & le metre en exécution selon la qualité & nature d'un chacun pays & Provincie à laquelle l'exécution doit être accommodée.

Idipsum declaravit Consiliis Regiis.

Idipsum declaravit in litteris ad Consilia Regia & Magistratus primariarum Civitatum, quibus injunxit, ut executioni Decretorum Concilii Tridentini sedulo intenderent, auxiliumque Episcopis & Pastoribus pro eorum executione præstarent, addita insuper clausula, qua significat exceptiones & articulos, quos publice quietis causa, declarat illæsos debere manere, non obstante illimitata Concilii Tridentini publicatione in ipsis Conciliorum & Magistratuum annotationibus esse petendum; expressis enim articulis, quos in litteris ad Archiepiscopum salvos volebat, adjungit in his: *plus amplement reprinses par l'advis aultres fois par vous donné sur le faict de l'acceptation general dudit saint Concile*, id est, *susius annotata per consultationem pridem a vobis datam super generali acceptatione dicti sancti Concilii*. Habentur hæ litteræ *part.* 2. Edictorum Flandriæ *lib.* 1. *Rubrica* 2.

Nequaquam igitur obscurum est, per dictam clausulam & moderationem reflexisse Regem ad annotationes per Consilia Regia factas, atque voluisse, ut executione in Decretorum illius Concilii cum moderatione & limitatione his annotationibus expressa, fieret, non obstante generali & illimitata ejusdem Concilii publicatione.

Id observat Bertrandus Loth.

Hinc & Bertrandus Loth in su's resolutionibus Belgicis *tract.* 2. *part.* 9. relatis annotationibus Concilii Provincialis Arthesiæ, subjungit: *Concilium Tridentinum quoad dicta puncta non fuit receptum in Arthesia.*

Et Antonius Anselmo.

Et Antonius Anselmo Jurisconsultus Antuerpiensis relatis summarie, servato ordine sessionum dicti Concilii, prædictis annotationibus concludit: „ Hæc itaque „ sunt illa capita Concilii Tridentini, circa quæ epi„ stola Ducissæ Margaretæ Gubernatricis jussu Regis „ emissa, ob publicam tranquillitatem, & ad evitandas „ in Belgios turbas & varias molestias, nullam muta„ tionem aut innovationem admitti mandat. "

Igitur Concilium Tridentinum illimitate in Belgio fuit publicatum & admissum, salvis jam dictis restrictionibus, præcipue jura Regia & Regiorum Consiliorum ac Magistratuum, nec non privilegia & consuetudines regimen politicum & externum harum Provinciarum concernentibus.

Decreta Tridentini, quæ juribus patriæ non sunt contraria, deinceps observanda in Belgio. V. g. de ætate 14. annorum in præsentando ad Beneficium.

Decreta proinde, quæ jura illa non attingunt, hic admittenda sunt; unde licet in allegatis litteris dicatur, nihil immutandum, circa Jus Patronatus Laicorum, ideoque nec recipiendum Decretum *sess.* 25. *c.* 9. *de Reform.* in quantum Jus Patronatus Laicorum restringit; nihilominus præsentandum ad Beneficium etiam a Patrono laico debere esse 14. annorum, juxta præscriptum ejusdem Concilii *sess.* 23. *cap.* 6. *de Reform.* monet Zypæus *in Jure Novo tit. de Jure Patron. num.* 3. Quia „ (ait) id ad mutationem & diminutionem Juris Pa„ tronatus non spectat, sed ad qualitatem præsentan„ di tantum. „

Conformiter ad generalem publicationem Concilii Tridentini in Belgio, respondit Consilium Privatum Regium anno 1569. Senatui Regio Frisiæ, quod in citatum Decretum de ætate 14. annorum requisita ad quodcumque etiam simplex Beneficium deberet deinceps observari, non obstante consuetudine *immemoriali contraria*, uti refert citatus Zypæus *tit. de elect. n.* 11.

In Belgio igitur Decreta Concilii Tridentini etiam in materia disciplinæ seu Reformationis observanda sunt, & vim legis obtinent, in quantum non ostenduntur per sæpe dictam clausulam restrictivam excepta aut modificata (*a*).

In Gallia non sunt Regia auctoritate publicata.

In Gallia vero hactenus Decreta illa non fuerunt auctoritate Regia probata aut publicata, quamvis Clerus Gallicanus iteratis vicibus apud Regem pro hujus Concilii receptione & publicatione institerit, uti refertur in actis Cleri Gallicani *Tom. I. tit.* 2. *c.* 1. ubi notatur, quod nihilominus in pluribus Synodis Provincialibus post Concilium Tridentinum celebratis, Decreta hujus Concilii in materia disciplinæ fuerint recepta, in quantum non derogant Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ.

Licet in pluribus Conciliis admissa quatenus non derogant Libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ.

Sunt & plures ordinationes Regiæ, quibus præcipua Concilii Tridentini Decreta disciplinæ probantur, nulla tamen illius Concilii facta mentione, eo quod Regii Magistratus noluerint, Concilium illud in materia disciplinæ agnoscere.

Unde & in Tribunalibus Regiis, hæc Decreta non admittuntur sub nomine & auctoritate Concilii Tridentini; idque præcipue ob dissensiones, quæ intercesserunt inter Henricum II. Regem Galliæ & Julium III. Papam, sub quo celebratæ fuere sessiones 11. 12. 13. 14. 15. & 16. quibus sessionibus Episcopi aut Oratores Galliæ interesse auctoritate Regia prohibiti fuerunt. Hæc latius exposui in Tractatu *de promulgatione legum Ecclesiasticarum, & Placito Regio* (*b*).

De non receptis punctis disciplinæ in Gallia etiam videri potest *de Marca lib.* 2. *cap.* 17. *n.* 6. (*c*)

§. VII.

De Synodis particularibus tam in Belgio quam in Gallia, aliisque Provinciis post Concilium Tridentinum celebratis.

Voluit Conc. Tridentinum Synodos Provinciales cogi.

IN Concilio Tridentino *sess.* 24. *c.* 2. *de Reformat.* decretum fuit, ut intra annum a fine hujus Concilii Metropolitani singuli Synodum suæ respectivæ Provinciæ sive Synodum Provincialem, deinde quolibet saltem *triennio*, cogerent.

Conformiter ad hoc Concilii Decretum, plures Episcoporum Synodi celebratæ fuere tam Provinciales quam Diœcesanæ, maxime quia & perspectum erat Episcopis, aliisque, quibus disciplinæ Ecclesiasticæ conservatio & instauratio curæ erat, quod vix aut medio, quam similium Synodorum celebrationi sperari posset executio Decretorum Concilii Tridentini in materia disciplinæ.

Synodi Belgicæ.

In hoc nostro Belgio potissimum quatuor celebratæ fuere Synodi Provinciales, tam pro executione Concilii Tridentini, quam pro restauratione Ecclesiasticæ disciplinæ, nimirum duæ Synodi Cameracesis provinciæ.

Duæ Cameracenses. 1565. & 1586.

Prima quidem celebrata est sub Maximiliano de Berghes, anno 1565. & altera præsidentibus Joanne Francisco Bonhomio Episcopo & Comite Vercellensi, Nuntioque Apostolico cum potestate Legati de *latere*, & Ludovico de Barlaymont Archiepiscopo & Duce Cameracensi anno 1586.

Duæ Mechlinienses 1570. & 1607.

Duæ similiter Synodi Provinciæ Mechliniensis; altera anno 1570. præsidente Martino Rithovio Episcopo Iprensi, tamquam seniore Comprovinciali, supplente locum Antonii Perrenotti Archiepiscopi Mechliniensis, & tituli S. Petri ad Vincula Cardinalis Granvellani, tunc Romæ agentis; altera sub Mathia Hovio Archiepiscopo Mechliniensi anno 1607.

In Gallia. 2. Rhemens. 1564. & 1583. Rothom. 1581. 2. Bardigal. 1583. & 1624. Turon. 1583. Bituric. 1584. A-

In Gallia Synodi quoque in diversis Provinciis celebratæ fuere (*d*). Undecim celebratas post Concilium Tridentinum, cum suis Decretis disciplinam Ecclesiasticam concernentibus, *Tomo XV. Concil generalium* inseruit Philippus Labbæus, scilicet duas Provinciæ Rhemensis, quarum prima anno 1564. habita est, & altera anno 1583. unam Rothomagensis Provinciæ ann. 1581. duas Provinciæ Burdigalensis, unam scilicet de anno 1583. & alteram anni 1624. unam Turonensem anni 1583. Bituricensem anni 1584. Aquensem anni 1585. Tolosanam anni 1590. Avenionensem anni 1594. Narbonensem anni 1609.

Hæ

(a) Receptum fuisse in Belgicis Provinciis Concilium Tridentinum, salvis earum Provinciarum juribus, probavit antea D. Van-Espen *Tomo IX. tractatu de Censuris cap.* 8. §. 6. observat Hadriani *lib.* 18. *pag.* 1273. offensum fuisse summum Pontificem, quod Tridentini Concilii acceptatio auctoritate Philippi Regis peracta fuisset, nulla mentione facta de summi Pontificis auctoritate. Idipsum quoque refert Thuanus *lib.* 36. *num.* 19.

In Germania Prælati ac Principes Catholici Concilii Tridentini decreta receperunt, sed salvis suarum Provinciarum, & Imperii Germanici juribus, salvo insuper concordato Germanico, quod Nicolaum V. inter & Fridericum III. peractum est.

In Comitatu Burgundiæ recepta fuisse Decreta, quæ in Concilio Tridentino de disciplina condita sunt; asserit auctor novæ Historiæ Comitatus Burgundiæ Gallico idiomate conscriptæ, idque multis probare conatur, at ejus argumenta peremptoria quibusdam non videntur.

(b) Extat hic Tractatus *Tom. IX.* hujus editionis.

(c) Observandum tamen est majorem partem Decretorum Tridentinorum, quæ disciplinam spectant in Galliis observari, idem quoque de libro 5. Decretalium dicendum est, quamvis iste liber a Gallia receptus nunquam fuerit. Thuanus *lib.* 105. *n.* 21. refert Canones aut Decreta, quæ ab acceptando Concilio Tridentino Gallos deterruerunt. De Catholicis Anglis, qui in Regno Magnæ Britanniæ degunt, certum est, quod Tridentini Concilii decreta, quæ disciplinam spectant, ut ab eo facta nunquam receperint; attamen cum observent, quæ in Romano Rituali præscripta sunt, plurima quæ a Synodo Tridentina statuta sunt, sequuntur, qualia sunt matrimonii impedimenta. Id indicare videtur auctor operis Gallico idiomate elaborati, cujus hic est titulus. *Conférences Ecclesiastiques sur le Mariage. Tom. I. lib.* 1. *Conférence premiere* §. 2.

(d) Guisiani Principes cum cernerent integram Gallorum nationem adduci non posse, ut Concilii Tridentini Decreta, quæ disciplinam spectant, acceptaret, confugerunt ad Concilia Provincialia, in quibus Decreta Concilii Tridentini *per partes*, ut sjebat Cardinalis a Lotharingia, reciperentur. Huic cogitato debentur Synodi provinciales, quæ deinde in Galliis celebratæ sunt. Verum in his Synodis Decreta quidem plurima Concilii Tridentini, sed non omnia fuerunt confirmata; deinde cum vis eorum obligandi tribueretur potius auctoritati illorum Synodorum, quam auctoritati Concilii Tridentini, necesse fuit Guisianis ad primum eorum redire systema, quod eo tendebat ut Decreta Concilii Tridentini in generalibus nationis Gallorum comitiis acceptarentur, sed Guisianorum hanc in re conatus inutiles semper fuerunt.

quen. 1585. Tolosan. 1590. Aven 1594. Narb. 1609. Cessasse videntur Synodi Provinciales in Gallia in Decretis disciplinæ edendis ab an. 1624.

Hæ sunt Synodi Provinciales, quas Metropolitani singularum respective Provinciarum Regni Galliæ post Concilium Tridentinum pro restauratione & conservatione disciplinæ Ecclesiasticæ celebrarunt, nec scio, an ulla Synodus Provincialis post annum 1624. quo celebrata fuit secunda Burdigalensis, in Gallia habita sit, quæ aliqua Decreta ad disciplinam Ecclesiasticam pertinentia publicaverit (*a*).

Synodus Provincialis Mexicana 1585. & Aquilajensis 1598.

Nec tantum in Belgio & Gallia crebre Synodi Provinciales pro executione Concilii Tridentini coierunt, sed in omnibus passim orbis Catholici partibus, & quidem in citato *Tomo XV.* Conciliorum præter Aquilejensem in Italia anni 1596. edita est Synodus Provincialis habita anno 1585. in Mexico, quæ est Metropolis novæ Hispaniæ, Indiarum occidentalium, in qua plurima in omni materia edita fuere Decreta ex variis Synodis anterioribus mutuata, & in quinque libros & titulos, & §§. distributa.

Synodi Mediolanenses sub S. Carolo Borromeo.

Eidem Conciliorum tomo insertæ sunt & sex Synodi Provinciales Mediolanenses, habitæ sub S. Carolo Borromæo Archiepiscopo Mediolanensi, Decretis saluberrimis, & disciplinæ Ecclesiasticæ restaurandæ ac conservandæ accommodatissimis refertæ.

Synodi Diœcesanæ.

Præter Synodos Provinciales habitæ fuere ab Episcopis suarum respective Diœcesium Synodi Diœcesanæ seu Episcopales, tam pro executione Concilii Tridentini, quam ut ea, quæ in Provincialibus Synodis Decreta erant, per singulas Diœceses promulgarentur, & quod insuper singularum Diœcesium status exigere videretur, in his Synodis suppleretur aut declararetur.

Quis in Jura Canonico usus Decretorum in Synodis Provincialibus & Diœcesanis?

Hæc Decreta in his Synodis ad Ecclesiasticam disciplinam restaurandam, ac fulciendam, merito ut notabilis moderni Juris Ecclesiastici portio reputanda sunt, utpote e quibus optima disciplinæ Ecclesiasticæ norma, præsenti Ecclesiæ statui accommodata, hauriri potest; quapropter & merito expendenda per eos, quibus cura conservandæ aut restaurandæ disciplinæ incumbit.

Ne tamen ab his aberretur, notandum, quod Synodorum Provincialium obligandi auctoritas ultra Provinciarum singularum respective fines se non extendat, neque Diœcesanarum extra fines singularum respective Diœcesium, quemadmodum latius ostendi in *Jura Eccles. Tom. I. parte* 1. *tit.* 18. *cap.* 4. & *tit.* 20. *cap.* 5. alias *cap.* 3.

Itaque si vim legislativam attendamus, Decreta Synodorum particularium pro *Jure generali* assumi non possunt: nec vim constringendi habent extra fines Provinciæ vel Diœcesis, cujus sunt Synodi.

Verum si optimam Ecclesiasticæ disciplinæ normam in his expressam consideremus, Decreta earum Synodorum utiliter ab omnibus leguntur, & ad regimen Ecclesiæ, moresque Fidelium, ac præsertim Clericorum formandos, disciplinamque Ecclesiasticam rite instituendam jure merito assumuntur.

Primo quidem, quia frequens Decretorum Synodalium lectio & studium singulatim proderit, quod in his Decretis avitam etiam Patrum & sanctorum Canonum disciplinam terminis nonnunquam clarioribus, & modernis temporibus accommodatioribus expressam, nec non hodiernis abusibus & vitiis extirpandis accommodatam studiosus lector reperiat.

Notabile circa Decreta Laicos spectantia.

Præterea circa Decreta similium Synodorum observandum, quod eorum quædam sint quæ bona temporalia attingunt, aut saltem externam disciplinam a Laicis observandam. Horum executionem difficilem admodum esse, experientia docet, difficulterque Laicis persuasum iri, se hisce Decretis constringi, nisi auctoritas Regia accedat: immo ægre Magistratus Regii publicationem Synodalium Decretorum, in simili materia, sine prævio eorum consensu, permittent, ne forte in his quidquam occurrat, quod juribus Regiis aut Vassallorum præjudicet, quemadmodum notavi in *Jure Eccles. Tom. I. part* 1. *tit.* 18. *cap.* 4. & *tit.* 20. *cap.* 6. alias *cap.* 4.

Decreta Synodi Provincialis Cameracensis, 1586. Regia auctoritate publicata.

Quapropter Decreta Provincialis Synodi Cameracensis, quæ 23. Octobris 1586. fuerat absoluta, & in insigni Ecclesia Collegiata S. VValdetrudis oppidi Montis Hannoniæ, nec non a Nuntio Apostolico, Archiepiscopo Cameracensi, Episcopis Comprovincialibus, & deputatis Capitulorum Tornacensis & Audomarensis, Sede vacante, approbata, ac signata, quin & publicata in dicta Ecclesia Collegiata S. VValdetrudis, demum tamen in Civitate Montensi, in lucem prodierunt anno sequenti, eo quod *pro faciliore eorumdem executione Regiam Majestatem Catholicam multis de causis implorandam* duxisset Archiepiscopus, uti ipse significat in Litteris universo Clero & populo Provinciæ Cameracensis anno 1587. septimo Kalendas Octobris inscriptis.

Prius a Consilio privato examinata.

Petita itaque fuit a Principe nomine Archiepiscopi & Episcoporum Comprovincialium confirmatio ipsius Synodi, qui examen illius commisit suo Consilio privato, de cujus tandem advisamento prodiit edictum Regium, quo Synodi hujus executio probatur, atque pro faciliore ejusdem executione nonnulla auctoritate Regia ordinantur viginti quinque articulis comprehensa, speciatim concernentia illa Synodi Decreta, quæ sine Regia auctoritate difficilem videbantur habitura executionem.

Similiter actum circa Synodum Mechliniensem 1607.

Similiter & Synodus Mechliniensis habita sub Mathia Hovio Archiepiscopo Mechliniensi anno 1607. probe intellexit, plura e Synodalibus Decretis difficulter executioni mandanda, nisi Principis auctoritas accederet, uti coram Patribus Synodi sub finem ejusdem publice e schedula declaravit prædictus Archiepiscopus Synodi Præses, dicens: „ Rerum, de quibus hactenus hic actum „ est, multitudo & gravitas, merito tempus extensius „ requireret, & largius, præsertim, ait, eum de plerisque etiam sint *consulendæ Serenissimæ Consuetudines suæ* (Albertus & Isabella) quarum protectione „ speramus *faciliorum* executionem. „

Itaque nomine Archiepiscopi & Episcoporum Comprovincialium Decreta hujus Synodi prædictis suis Celsitudinis oblata fuere. Principes autem oblata sibi Synodi Decreta communicarunt Consiliis suis privato & Brabantiæ (*b*).

Discussione ab his facta, tandem anno 1608. prodiit Edictum constans 30. articulis pro promptiore & faciliore executione ipsius Synodi, *ad exemplum*, inquiunt, *ejus quod jampridem factum est per gloriosæ memoriæ Philippum II.* scilicet per allegatum Edictum ad Synodum Cameracensem, cui & hoc Principum Edictum in multis est conforme.

Materia paragraphi sequentis.

Cum autem binis his Edictis notabiliora aliqua Belgicæ Disciplinæ in materia Ecclesiastica puncta contineantur, haud inutile nec ab instituto nostro alienum judicavi, articulorum illorum summaria & præcipua hic annectere §. sequenti.

§. VIII.

De Edictis Principum Belgii ad Synodos Cameracensem & Mechliniensem.

Consonantia & discrimen inter Decreta Synodi *Cameracensis*, & *Mechliniensis*, & articulos Edictorum Regis.

CUM prius auctoritate Philippi II. Regis Hispaniarum & Belgii Principis prodierit Edictum ad Synodum Cameracensem anni 1586. primum articulos hujus Edicti exhibebimus, ac dein articulos hujus Edicti ad Synodum Mechliniensem subnectemus, & una, in quibus consonent aut dissentiant, annotabimus.

Articuli Camerac. de *professione Fidei* Pii IV. emittenda.

Tribus primis articulis Edicti ad Synodum Cameracensem agitur de professione fidei emittenda ab assumendis ad Magistratum, nec non ab omnibus Officiariis justitiæ tam Civitatum, quam pagorum, conformiter ad Decretum Synodi *tit.* 1. *cap.* 2. quo decretum erat: „ ut supplicetur Regiæ Majestati, ut mandare „ idem velit de iis, qui ad gerendos Magistratus aut „ alia officia publica, tam in urbibus, quam in pagis „ assumuntur, nempe ut in ipsorum admissione dictam „ fidei professionem facere teneantur, nec admittan„ tur, nisi præhabito Pastorum suorum de anteactæ „ vitæ Catholicæ conversatione, testimonio „ (*c*).

Placuit Regi pro Magistratibus & Ludimagistris formula.

Id nihilominus hic annotandum, quod Synodus Cameracensis rogandam duxerit suam Regiam Majestatem, ut tum a Magistratibus, tum ab omnibus Ludimagistris & Magistrastrabus, nec non Typographis exigeretur professio fidei juxta formulam præscriptam a Pio IV. id tamen nequaquam Suæ Majestati placuisse, sed eam voluisse ut professio fidei per Magistratus & Ludimagistros præstaretur, juxta formulam fidei breviorem in ipso Edicto expressam, uti latius exposui in Tractatu *de promulgatione Legum Ecclesiasticarum, & Placeto Regio parte* 5. §. 1. extat inferius ille Tractatus *Tomo IX.* hujus editionis.

De Typographis, Bibliopolis in Edict. Reg.

Articulo 4. Edicti ad Synodum Cameracensem præcipitur, fidei professionem emitti a Bibliopolis & Typographis, nec non Ludimagistris ac Ludimagistrabus, tam Scholarum *latinarum*, quam aliarum, nullis exceptis: idque

(a) Inter illas Galliarum Synodos aliæ plurima, aliæ vero pauciora Concilii Tridentini Decreta receperunt, aliæ de eo siluerunt; utendum erat hoc temperamento pro variis locorum, temporum, & personarum qualitate. Consulatur hac de re doctissimus Canonista Gibert in opere, cui titulum hunc fecit; *Corpus Juris Canonici Tom. I.* a pagina 146. usque ad paginam 160.

(b) Licet in Synodo Mechliniensi statuta, quæ disciplinam spectant, ex Concilio Tridentino desumpta sint; ea tamen observanda proponuntur nomine Synodi istius Provincialis; eadem fere agendi ratio observata videtur in Regum Galliæ Edictis, in quibus Canonicæ Disciplinæ executio commendatur ac præcipitur. Plurima quæ ad hanc disciplinam pertinent in Edicto Blesensi, in Constitutione Henrici IV. 1606. in Constitutione Regia anno 1635. in Declaratione anno 1682. in Declaratione data 11. Junii anno 1697. plurima, inquam, leguntur, quæ a Concilio Tridentino statuta sunt, nihilominus omissa hujus Synodi mentione, in prædictis Edictis laudantur generatim sub nomine Conciliorum, SS. Decretorum, Canonum, & Constitutionum Canonicarum. Quid quod eo loci non erit superfluum observare, in illis Francorum Constitutionibus nonnihil adjectum fuisse Tridentini disciplinæ Decretis, sed ut Franciæ nationis moribus accomodarentur hujus Concilii Canones.

(c) Quid circa Magistratus, Medicos, & Jurisconsultos, quorum fides videtur suspecta, in Galliis observari debeat, statutum est declarationibus Ludovici XIV. datis 15. Junii 1682. 16 Julii 1685. 6. Augusti 1685. Edicto quod mense Octobri an. 1685. emissum est, & altero, quod mense Januario 1686. fuit sancitum.

idque in manibus Scholastici; vel ubi is deest ad manus Archipresbyteri seu Decani Christianitatis, ita tamen ut Scholarum *Latinarum* magistri eam emittant juxta formulam Pii IV.

De Typographis & Bibliopolis in Synodo *Camerac.*

Hic articulus Edicti respondet Decreto Synodi *tit.* 1. *cap.* 3. quo præterea præcipitur: *ut Typographi & Librarii & Bibliopolæ præter professionem fidei, præstent juramentum in sua admissione de non invehendis libris prohibitis, nec secreto distrahendis, & de his agatur cum Magistratibus.*

De iisdem in Synodo *Mechliniensi.*

Idipsum mandat Synodus Mechliniensis *tit.* 1. *cap.* 3. pluraque præterea addit, eodem & duobus sequentibus Capitibus, uti & Principum Edictum, quæ tunc temporis exurgens in his vicinisque Provinciis hæresis & periculum infectionis exigebant.

De Scholis puerorum in *Edicto.*

Hoc quoque Edicto ad Synodum Mechliniensem *art.* 1. statuitur nemini licitum esse, puerorum scholas aperire, nisi prævie obtenta licentia Scholastici loci, si ibi habeatur, vel alibi Decani Christianitatis, & una Primarii Officialis.

De celebrandis diebus Fest. in *Camer.*

Titulo 4. de dierum festorum cultu *cap.* 1. decreverat Synodus Cameracensis ad tollendos abusus, quibus dies festi profanabantur, ut *in singulis Ecclesiis Parochialibus singularum urbium totius Provinciæ vesperæ canantur eadem hora, & semper post prandium extra quadragesimam, impetreturque a Regia Majestate aut Magistratibus Edictum publicum, quo ante finem earum prædicta (nimirum lusus publici, potationes, aliaque similia) prohibeantur, immo exitus e portis urbium hujusmodi exercitiorum causa, tam Vesperarum quam Missæ Parochialis, & concionis tempore, omnino impediatur.*

De iisdem in *Edicto.*

Huic Decreto respondet articulus V. Edicti Regii, quo durante Missa Parochiali, Concione, & Vesperis prohibentur deambulationes in foro, aut aliis locis publicis, aut prope Ecclesiam, item introitus in popinas, lusus publici, tripudia etiam prætextu solemnitatis nuptiarum, piscationes in fluviis aut fossis, ac denique deambulationes in templo tam extra tempus Officii, quam eo durante, sub pœna arbitraria secundum qualitatem personarum, idque conformiter ad anteriora Regia Edicta de anno 1531. & 1560. ibidem reclamara (*a*).

De operibus servilibus in diebus Fest. in *Camerac.*

Eodem *t.* 4. *c.* 2. decreverat Synodus Cameracensis: *ut supplicetur eidem Regiæ Majestati pro Edicto contra aurigas, nautas, & similes, ne Dominicis & aliis festis diebus merces vehere possint, atque etiam subhastationes, quas vulgo* recours, *aut* Passemens *appellant, & multo magis mercatus, auctiones publicæ, lusus publici, choreæ etiam nuptiales, & compotatione dicto tempore Missæ & Vesperarum sub gravi pœna prohibeantur.*

De iisdem in *Edicto.*

Huic Decreto respondet art. VI. Edicti, quo interdicitur aurigis & nautis, onerationes curruum aut navium, aut vecturas suas inchoare die Festo, aut Dominico, etsi qui advenerint, eos exonerare vetantur, saltem durante prædicto Officio divino (*b*).

De nundinis in diebus Festis in *Camerac.*

Petendum insuper censuit Synodus eodem Decreto, ut nundinæ etiam annuæ, & forum rerum venalium hebdomadarium, cum in diem Festum incidunt, in alium transferantur ab Episcopis cum consilio Magistratuum.

De iisdem in *Edicto.*

Huic respondet articulus VIII. Edicti, quo forum, aliique Mercatus publici hebdomadarii incidentes in diem Dominicum aut Festum jubentur transferri in alium diem.

Verum cum Synodus voluisset eam translationem fieri *ab Episcopis cum consilio Magistratuum*, Edictum voluit, eam fieri *per Magistratus cum communicatione & advisamento Episcoporum.*

Credebant Consilia Regia, hæc magis ad civilem, quam Ecclesiasticam spectare politiam; ideoque & Magistratui potius, quam Episcopis eorum ordinationem esse committendam.

Permittuntur proclamationes post divinum Officium.

Eodem articulo conformiter ad Decretum Synodi, vetantur fieri diebus Festis & Dominicis *publicæ subhastationes*, aut *publicæ* rerum *venditiones*: permissis tamen illis diebus *denuntiationibus* & *proclamationibus* extra templum post absolutum officium, eo quod tunc populus sit congregatus.

De opera agricolarum, molitorum, lanionum, Pistorum in *Camerac.*

Petierat quoque Synodus dicto *cap.* 2. ut diebus Festis *neque permittantur agrorum cultus, aut messis, molitorum, coctorum cerevisiæ, lanionum, Pistorumque operæ, nisi ob notabilem necessitatem, cujus cognitio ad Decanum Christianitatis, vel eo absente, aut nimis procul degente, ad Pastorem loci spectabit.*

De eodem in *Edicto.*

Idipsum statuitur articulo VII. ipsius Edicti, hoc salvo, quod necessitas, ob quam operæ illæ subinde his diebus permittendæ sunt, declaranda dicatur per *Officiarium & Magistratum loci, de advisamento* Decani *Christianitatis, aut in ejus absentia Curati loci*, quia hæc rursus magis civilem, quam Ecclesiasticam politiam sapere videbantur (*c*).

Edicto ad Synodum Mechl. art. IX. mandatur Magistratibus locorum, ut si liberi mercatus, & dies fori incidant in diem Dominicum, aut diem Festum, eos haberi faciant die præcedenti aut subsequenti, conformiter ad Decretum Synodi *tit.* 13. *cap.* 4.

De obstetricibus in *Camerac.*

Compererat Synodus Cameracensis, multas obstetrices in forma, aut in materia Baptismi errare: idcirco mandat *tit.* 6. *cap.* 11. *ut nullæ mulieres deinceps ad hujus officii exercitium admittantur, nisi prius per Pastorem loci examinatæ, & si opus sit, instructæ fuerint; rogentur autem Magistratus ut inter cætera ab iisdem obstetricibus exigant juramentum, quod pueros baptizandos ante diem tertium omnino Parochis denuntiabunt.*

De iisdem in *Edicto.*

Hæc omnia art. IX. Edicti injunguntur obstetricibus, jubenturque juramentum a Synodo petitum præstare in manibus Magistratus loci.

De iisdem in *Mechliniensi.*

Hæc quoque statuuntur a Synodo Mechl. *tit.* 3. *c.* 9. hortaturque insuper, ac requirit omnes Magistratus locorum, ne quam ad obstetricandum parturientibus admittant, nisi testimonio Curati loci, ubi moratur, fidem faciat, quod *materiam formamque Baptismi probe calleat.* Huic conformis est & Edicti articulus VIII (*d*)

De alienatione tituli Ordinationis in *Camerac.*

Observatum fuit a Synodo Cameracensi, quod nonnulli ad sacros Ordines promoti, titulos ordinationis contra juramentum a se præstitum alienarent; quare præcipit *tit.* 10. *cap.* 3. ut impetretur a Regia Majestate seu Consilio Regio Edictum, quo fraudibus eorum occurratur.

De iisdem in *Edicto.*

Huic postulato satisfit art. X. Edicti, atque ad obviandum dictis fraudibus, & incommodis inde resultantibus, declarantur omnes alienationes, obligationes, hypothecationes, donationes, aut dispositiones bonorum pro titulo assignatorum, *nullæ & nullius valoris*, nisi ipsis reservatus fuerit *usus fructus* & libera utendi facultas illorum bonorum, durante vita naturali illorum, qui ad sacros Ordines titulo dictorum bonorum fuerint promoti.

Idipsum statuitur Edicto ad Synodum Mechl. art. XI. & XII. additurque ad evitandum omnem abusum, ut Patrimonialia bona in titulum ordinationis assignata, in ipso instrumento tituli specificentur.

De congrua portione Parochorum in *Camerac.*

Decreverat Synodus Cameracensis *tit.* 14. *c.* 8. ut in Parochiis, ubi decimarum assignationes, aut nullo modo, aut saltem non sufficienter fieri poterunt; neque simplicia Beneficia, quæ uniantur, erunt ad manum, ut congrua portio Parochis assignetur, tunc implorato, si opus sit, brachio sæculari, Episcopi ad tertiam (a Synodo Tridentina suggestam) collectarum viam procedent; quas de consilio Magistratus statuent & definient.

De eadem in *Edicto.*

Decreto huic respondet art. XI. Edicti, in quo agnoscit Senatus Regius, *in pluribus locis impossibile esse, præsertim in Civitatibus subvenire Parochis indigentibus de portione Canonica per assignationem Decimarum aut unionem Beneficiorum; sed necessarium esse procedere ad tertium medium a Synodo Tridentina suggestum, scilicet ad collectas Parochianorum, quæ collecta, ait, cum fieri nequeat sine nostra auctoritate & consensu, injungimus omnibus Magistratibus, & Justitiariis, ut assistant Episcopis in recipiendo quod necessarium erit ad sustentationem Parochorum, in locis ubi ipsis per priora duo media, a Synodo Tridentina proposita, sufficienter provideri non potest, usque ad summam per hanc Synodum Metropolitanam designatam, quodque Magistratus facient per impositionem sive collectam summæ, quam Episcopi declaraverint deesse duobus prioribus mediis ad habendam sustentationem dictorum Parochorum* (*e*).

De eodem argumento in *Camerac.*

Conformis est articulus XVI. Edicti ad Synodum Mechliniensem, quo insuper Principes declarant intentionem suam esse, ut si ipsi Ordinarii essent defectuosi in assignanda portione Canonica seu competentia, Parochi recurrere poterunt ad Consilia Regia, quæ ad eorum querelas defectum hunc suppleant, præsertim interventu Fiscalis Regii, si opus sit.

In assignatione portionis Canonicæ Parochis indigentibus, quia notabilis in dies oriebatur difficultas super Decimis *Laicorum*, exponi eam voluit Synodus Cameracensis *tit.* 14. *cap.* 11. Regiæ Majestati Ecclesiarum Parochialium necessitatem & difficultatem, quam patiuntur Episcopi in dictæ portionis canonicæ assignatione, ut super eo auctoritatem suam impartiri dignetur (*f*).

De eodem in *Edicto.*

Hanc in rem articulo XII. Edicti declaratum est, quod

(*a*) Apud Gratianum *can.* 2. *dist.* 3. *de consi.* jubetur „ ut Sacerdotum & Judicum cura impediatur, ne saltationibus ac „ canticis turpibus deturbentur Officia, iisque adesse cogantur „ laici. „

(*b*) Quæ superius in Belgio diebus Festis vetita sunt, prohibentur quoque in Gallia *art.* 23. 24. & 25. Decreti Aurelianensis, & 28. Decreti Blesensis; atque hi articuli Declaratione, quam 16. Decembris 1698. dedit Ludovicus XIV. confirmati sunt.

(*c*) Qua ratione in Galliis Festa observare teneantur Tonsores Pistores dulciarii, Pistores panis, Lanii, &c. legatur opus Gallice conscriptum *Traité de la police l.* 2. *tit.* 8. *ch.* 7. 8. & 9.

Quantum ad Messores, consulatur idem opus, *l.* 5. *tit.* 9. *ch.* 6. Quod vero spectat Molitores (Meusniers) reperitur in eodem opere, *l.* 5. *tit.* 9. *ch.* 5.

(*d*) Huic quoque conformes sunt Libri Rituales Ecclesiæ Gallicanæ.

(*e*) Quid in ea circumstantia a Galliis observari debeat, statuitur declaratione, quam Ludovicus XV. Rex dedit 4. Octobris 1726.

(*f*) Vide quæ D. Van-Espen secundum Principum Belgarum Edicta de hoc negotio disseruit *Tom. VI.* in tractatu de Jure Parochorum, &c. hujus editionis.

quod ad portionem Eccleſiarum Parochialium contribuere debebunt Decimæ, quæ aliquando fuerunt *Laicales*, reverſæque nunc ſunt ad manus Eccleſiaſticorum, cujuſcumque conditionis ſint, Feudales, aut aliæ, tamquam ad primitivam ſuam naturam reverſæ, & aliæ, quæ probari ſimiliter poterunt emptæ aut alio titulo acquiſitæ per Laicos ab Eccleſia, *poſt primum Concilium Lateranenſe habitum an. 1179. ſub Alexandro III.* Cur hæc ſpecialis fiat reſtrictio ad Decimas poſt Concilium Lateranenſe acquiſitas a Laicis, intelligi poteſt ex dictis eam in rem in *Jure Eccleſ. Tom. III. part. 2. ſect. 4. tit. 3. cap. 4.* (*b*).

De audiendis Computibus Fabricarum & in Cameracen.

Voluit Synodus Cameracenſis *tit. 15. c. 9.* „ut fabricarum . . . Eccleſiarum, necnon omnium piorum locorum computus Ordinarii in ſingulos annos per ſe ipſos aut aliquem ſeu aliquos ſpecialiter ab iis deputatos (ſine præjudicio eorum, qui hactenus dictorum bonorum adminiſtrationem habuerunt) audire non omittant.

De iiſdem in Edicto.

Ut hoc Decretum executionem habeat Edicto Regio art. XIII. decernitur: „ut auditioni computus Fabricæ Eccleſiæ adſit, & vocetur Parochus loci, aut certe ut Epiſcopus mittat aliquem ſuum deputatum, quando aliqua ex cauſa æſtimaverit expedire, modo id ſine expenſis Fabricæ, & abſque præjudicio juris Regii, vel particularium Toparcharum locorum fiat".

Et art. XIV. ſub eadem clauſula declarat, quod Parochus ex parte Epiſcopi poterit intereſſe auditioni computus Hoſpitalium, Leproſariarum, Orphanorrophiorum, Scholarum, aliorumque piorum locorum ruralium.

Plura eumdem in finem ſtatuuntur Edicto ad Synodum Mechlinienſem art. XXIII. & ſequentibus, ac ſignanter art. XXIV. vult, ut conformiter ad Edictum ad Synodum Cameracenſem, quod citat, computibus piarum Fundationum, ultra eos, qui hactenus intervenire conſueverunt, interveniat Epiſcopus, aut ejus Commiſſarius, ut ita habeatur melior directio, difficultateſque occurrentes communi deliberatione eorum, qui computibus intendunt, ſopiri queant.

An Curatus loci jure proprio iis computibus interveniat?

Porro hic notandum, quod Edictum ad Synodum Cameracenſem ad Computum vocet *Curatum loci*, niſi Epiſcopus alium ſuum Commiſſarium deputet, declarans tamen, quod Curatus ex parte Epiſcopi queat eſſe præſens in computibus, modo ſit ſine expenſis piarum fundationum.

Hinc conſequens apparet, quod vi hujus Edicti Curatus loci jure *proprio* his computibus non interveniat, præſertim ſi alius Epiſcopi ſpecialis Commiſſarius interveniat.

Sed quia Edictum ad Synodum Mechlinienſem Epiſcopum, ejuſve Commiſſarium ad hos computus vocat ultra illos, qui hactenus intervenire conſueverant, apparet, quod vigore hujus Edicti, *Curatus loci* jure *proprio* his computibus intervenire queat, etiam cum Epiſcopo, ejuſque Commiſſario, iis in locis, ubi ante Edictum Curatus intervenire ſolitus fuit; puta in locis, in quibus vigebant Concordata inita inter Carolum V. & Epiſcopum Leodienſem anno 1541. his concordatis *tit.* 3. *art.* 11. ad hos computus nominatim vocatur Curatus loci.

De gravato per hujuſmodi computum.

Præterea eodem Edicto ad Synodum Mechlinienſem art. XXVI. ſtatuitur, quod ſi quis prætendat ſe gravatum per deciſionem ſeu reſolutionem eorum, qui computibus interveniunt, querelam ſuam inſtituere poterit coram ſuperiore Laico judice loci, in quo ſita eſt Fundatio (*a*).

De ſcolis Dominicalibus in Cameracenſi.

Titulo 21. cap. 3. mandavit Synodus ut tam in omnibus civitatibus quam in pagis celebrioribus erigerentur ſcholæ Dominicales: „quia ſcholæ quotidianæ Chriſtianæ juventutis inſtitutioni non ſufficiunt, cum maxima puerorum pars diebus ferialibus opificium aliquod exerceat, neque ob patentum inopiam ſcholas frequentare poſſit, quorum tamen animæ non minus, quam aliorum, Chriſti ſanguine redemptæ, Chriſtiana doctrina imbui debent".

Deinde *cap.* 4. præcipit, ut Magiſtratus, Ballivi, Majores ſeu alii locorum Præfecti pueros, tum ad dictas ſcholas, tum ad Parochi lectionem omnino compellant, parentes etiam & heros non mittentes pueros ſuos, ac miniſtros propoſitis pœnis exerceant, & rebelles etiam ſuis urbibus aut pagis expellant.

De iiſdem in Edicto.

Conſilium Regium illud Synodi Decretum valde neceſſarium exiſtimans pro pauperis juventutis inſtructione, pro faciliori ejus executione art. XV. Edicti mandavit omnibus Officiariis & Magiſtratibus Civitatum & pagorum, ut in erectione dictarum ſcholarum Epiſcopis aſſiſtant, etiam in inveniendis nummis ad id neceſſariis: quodque compellent pueros, famulos & famulas frequentare dictas ſcholas, puniendo Parentes, Heros & Heras, qui negligent mittere ſuas proles, famulos, vel ancillas indigentes inſtructione.

De iiſdem in Mechlin.

His conformia ſunt, quæ de ſcholis ſtatuit Synodus Mechlinienſis *tit.* 20. ubi quoque *cap.* 2. declarat: „ut tempore, quo juventus in ſcholis inſtituitur, a trepudiis, & aliis inſolentiis, quibus juvenes a ſcholis avocentur, omnino abſtineatur".

Conſonat & Edictum ad hanc Synodum art. XIX. cum Edicto ad Synodum Cameracenſem (*b*).

Ne juriſdictio Eccleſiaſtica & civilis invicem turbent, in Cameræ.

Deplorat Synodus Cameracenſis *tit. 22. c. 12. quod contingat variis modis turbari aut impediri juriſdictionem Eccleſiaſticam per Judices Laicos: ideoque ſtatuit, ut ſupplicetur ex parte hujus ſacræ Synodi Regiæ Majeſtati, ut utriuſque fori & Eccleſiaſtici & civilis indemnitati & judicum omnium quieti & ſecuritati conſulens, quod ſuum cuique eſt tribuere, & ne ſe invicem turbent aut impediant, ſua auctoritate Regia providere dignetur*.

Ac primo quidem petendum cenſet, ne in ipſas perſonas Eccleſiaſticas aliquid juris, aut de earumdem exceſſibus *cognitionem Judices Laici uſurpent aut prætendant, nec eoſdem coram ſe pro actionibus perſonalibus etiam Civilibus protrahant, ſive ſint ſæculares Clerici, ſive Capitula aut Monaſteria dictis Judicibus Eccleſiaſticis ſubjecta*.

De eodem in Edicto.

Huic poſtulato annuit Conſilium Regium art. XVI. Edicti, addita tamen hac clauſula, *niſi in caſibus; in quibus a tempore immemoriali Judices Laici id facere conſueverunt*.

Et ſi prætendant Epiſcopi, hac occaſione, Judices Laicos aliquid contra ipſorum juriſdictionem attentaſſe, vult Edictum, ut recurſum habeant ad Regem ſeu Conſilium privatum, ut ab eo, quod juſtum eſt, decernatur (*a*).

De eodem in Camer.

Secundo petendum reſolvit Synodus eodem *cap.* 12. ne Epiſcopos aut eorum Officiales ullo pacto Judices Laici impediant, quin Clericos ſibi ſubjectos criminoſos libere capere ſeu apprehendere & incarcerare, & prout ſacri Canones dictaverint, pro modo culpæ eos punire poſſint.

In Edicto.

Huic quoque poſtulato annuit Rex eodem *art.* 16. adjecta hac moderatione, quod Eccleſiaſtici Judices non poterunt eos extrahere e domibus civium vel incolarum, qui ſunt Laici, aut ubi eſt privilegium vel conſuetudo vetans hanc extractionem: *ſub his tamen non* comprehenduntur tabernæ, diverſoria, & ſimilia loca, niſi & hæc ſint privilegiata adinſtar aliarum domorum civium.

De eodem in Camer.

Tertio ad manutenendam juriſdictionem Eccleſiaſticam petit eodem titulo *cap.* 13. „quod ſi Judices Eccleſiaſtici petunt auxilium Laicorum ad dictam apprehenſionem in locis juriſdictionis eorumdem faciendam, ne exigant viſionem informationis præparatoriæ, aut ipſi de cauſa apprehenſionis cognoſcant".

In Edicto.

Poſtulatum hoc ſine ulla reſtrictione aut moderatione probatur *art.* XVII. Edicti, mandaturque Judicibus Laicis, ut Judicibus Eccleſiaſticis requirentibus auxilium pro apprehenſione ſuorum ſubditorum Eccleſiaſticorum, illud concedant, non exigendo inſpectionem informationum ſive præparatoriarum, ſive aliarum, aut cognoſcendo de cauſis apprehenſionis.

De eodem in Camer.

Quarto petiit Synodus: „ne, cum ipſi Judices Eccleſiaſti-

(*a*) Vide quæ D. Van-Eſpen ſecundum principum Belgarum Edicta de hoc negotio diſſeruit *Tom. VI.* in tractatu de Jure Patronatorum, &c. hujus editionis.

(*b*) Eadem fere juriſprudentia in Galliis obſervari ſolet; notandum tamen, quod ſi Curatus ex Decimis trecentas libras pro portione congrua ſibi debitas elicere non poſſet, tunc ad ſummam perficiendam conferre tenerentur, qui immunes ſunt a Decimis ſolvendis: etenim intentio eorum, qui hanc ipſis immunitatem concesserunt, nunquam fuit, ut ea immunitas cederet in detrimentum eorum, quæ ad vitam Curati ſuſtinendam neceſſaria ſunt. Quantum vero ad reparationem Eccleſiarum prudenter illi providit Lud. XIV. Rex *art.* 21. *Edicti*, quod menſe Aprili dedit anno 1695.

(*a*) Quod ſpectat fabricarum rationes apud Gallos ſancitum eſt *art.* 17. Edicti dati menſe Aprili an. 1695.

(*b*) Quæ eo loci deſunt circa regimen ſcolarum in Galliis agnitum, poſſunt hac nota ſuppleri, quam ex D. Gibert Canoniſta Gallo deſumpſimus his verbis; *Il y a pluſieurs pièces importantes concernant le Droit François; au ſujet des petites écoles dans la ſeconde partie des procedures des Officialités; on y voit que la principale autorité ſur les écoles reſide dans les Evêques, que d'eux elle a paſſé aux Chantres en certains lieux, & en d'autres à l'Ecolatre; que le Chantre de l'Egliſe de Paris a juriſdiction ſur toutes les écoles de la ville, du faubourg & de la banlieue; que aucun ne peut tenir école ſans ſa permiſſion & ſes Lettres; qu'il eſt Juge des conteſtations que les Maitres ont entr'eux, ou avec d'autres perſonnes ſur cette matiere, qu'il a à cet effet un Promoteur & un Auditoire, c'eſt le même que celui de l'Official; qu'il a droit de convoquer les Maitres lorſqu'il le juge à propos; qu'il tient un Synode où tous ſont obligés d'aſſiſter; qu'il peut les punir, s'ils tranſgreſſent les Reglemens qui ont eté pluſieurs fois renouvellés & autoriſés par les Archevêques & par les Arrêts du Parlement, portant que les Maitres ne ſouffriront point de filles, & les Maitreſſes de garçons dans leur écoles.*

On voit encore par les pièces que j'ai citées plus haut, que les écoles de charitez ne ſont pas ſoumiſes à la juriſdiction du Chantre, mais à celle des Curés; il y a pluſieurs Arrêts qui leur adjugent ce droit, ou qui les y maintiennent. Comme les écoles des Sœurs de la Croix & celles des Religieuſes Urſulines ſont auſſi exemptes de la Juriſdiction du Chantre; le Parlement de Paris les a maintenues les unes & les autres dans cette exception. Quant aux écoles de Paroiſſe qui ſont hors de la banlieue, elles ſont ſous la juriſdiction des Curés qui n'en rendent compte qu'à leurs Evêques ou à ceux qui les viſitent en ſon nom. Les Curés de la Ville d'Amiens ont le même droit que ceux de Paris ſur les écoles de charitez ils y ont été maintenus contre les pretentions de l'Ecolâtre.

(*a*) Quod hac de re in Galliis ſervatur, habetur in Edicto 1695. art. 38.

„ siastici aliquos citaverint; qui se prætendunt exemptos, dummodo notorie tales non sint, Laici Judices cognitionem declinatoriæ exceptionis coram Judicibus Ecclesiasticis interpositæ, eisdem inhibeant, aut eam sibi usurpent, contra apertissimam utriusque Juris dispositionem, qua cautum est, ut qui ad aliquod judicium evocatus, se aliquo privilegio eximere vult, teneatur nihilominus comparere, & ibidem dictum suum privilegium allegare, & de eo fidem facere „.

In Edict. Postulato huic non per omnia annuit Princeps, sed eodem articulo XVIII. ita statuit: *Si quando dicti Judices Ecclesiastici citaverint aliquos, qui se prætendunt exemptos ab eorum jurisdictione, mandat suis Consiliis & Judicibus Provinciarum, ut facta ipsis de his citationibus querela, antequam permittant immissionem in bona temporalia, aut decernant cassationem, scribant Judici Ecclesiastico, quatenus rescribat statum causæ, quæ sit materia quæstionis, & super quo titulo fundet actor cognitionem Judicis Ecclesiastici. Et si Judex Ecclesiasticus videat causam dispositam ad subjiciendum Laicum jurisdictioni Ecclesiasticæ, & quo fundamento rescribat, ut visa rescriptione, & in Consilio Regio examinata, si rationes inveniantur insufficientes, requiratur nihilominus Judex Ecclesiasticus, ut a se dimittat hanc causam sub pœna providendi per media consueta, uti & in casu non paritionis fiat; suspendendo interim, pendente hac monitione, omnem processum & sententiam.*

De eodem in Camer. Synodus eodem titulo *cap.* 14. statuerat, ne Judices Laici Judicibus Ecclesiasticis præcipere auderent, ut revocent suas sententias suspensionis a divinis aut excommunicationis, aut alia Decreta per ipsos lata, & eo prætextu arrestare auderent bona temporalia dictorum Judicum Ecclesiasticorum; quin potius, si dictos Judices Ecclesiasticos prætendant excessisse in suis sententiis aut Decretis ad Episcopos, aut eorumdem superiores, ii quorum interest recurrant.

In Edicto. Ad hoc Synodale Decretum refertur *art.* 18. Edicti, quo „ idem quod præcedenti articulo vult observari a Judicibus Laicis, priusquam decernant arrestum aut immissionem in bona temporalia Judicum Ecclesiasticorum, qua cogant eosdem revocare citationes, processus, excommunicationes, suspensiones, aliasque similes ordinationes ab ipsis emanatas „.

Rursus articulo XIX. *mandat omnibus suis Judicibus, ut exequantur, quoties requisiti fuerint, captis pignoribus, aut alias Judicum Ecclesiasticorum sententias per appellationem non suspensas, nisi Judex requisitus causam habeat prægnantem in contrarium, de qua Judicem Ecclesiasticum reddet certiorem, qui causam haud sufficientem reperiens, poterit recursum habere ad Consilium privatum.*

De eodem in Camerac. Hic articulus refertur ad Caput 15. Synodi sub eodem titulo, quo statutum erat: „ ut ipsas sententias Judicum Ecclesiasticorum, Judices Laici, cum requisiti fuerint, sine nova causæ cognitione exequantur, per captionem pignorum, & alias; maxime cum hodie Concilium Tridentinum vetet, ne frequens sit excommunicationis usus, & quandocumque executio realis, aut personalis fieri potest, a censuris Ecclesiasticis abstineatur „.

Quædam in materia jurisdictionis Rex sibi reservavit. Si hi articuli Edicti vel Decreta Synodalia inter se conferantur, apparebit, dicta Decreta notabilem moderationem & restrictionem per Edictum Principis accepisse; Principumque sibi Consiliisve suis reservasse auctoritatem cogendi Judices Ecclesiasticos certis quibusdam casibus sententias Decretaque sua revocandi, necnon sibi suove Consilio privato difficultates super conflictu Jurisdictionis inter Ecclesiasticum & Laicum Judicem decidendi reservaverit. De quibus videri poterunt notata sparsim in *Jure Ecclesiastico*, necnon in Tractatu de *Recursu ad Principem* (a).

De immunitate Eccl. in Camerac. Et rursus Synodus Cameracensis immunitati Ecclesiasticæ consulere volens decrevit *cap.* 17. „ ut etiam Magistratus & Præfecti Sæculares non cogant Clericos, maxime in sacris ordinationibus constitutos, qui cum Christo militare debent, ad excubias diurnas aut nocturnas, nec eorumdem bona sine consensu Ordinum Ecclesiasticorum ad aliquas contributiones obligare, & taxare præsumant, in grave detrimentum animarum suarum, & immunitatis Ecclesiasticæ „.

De eadem in Edicto. Huic Decreto respondet articulus XX. quo Princeps declarat, quod attinet immunitatem Ecclesiasticam se velle eam servari, in quantum convenienter fieri poterunt recurrere ad ipsum Principem, aut ad suum Consilium privatum, ut ejus ratio habeatur prout justitia exiget.

Hic rursus sibi seu Consilio privato, reservat decidendam quæstionem super immunitate Ecclesiastica exorientem.

De Tutoribus usurariis in Camerac. Synodus Cameracensis titulo 23. tractans de Usuris declarat *cap.* 4. Usurarios esse tutores illos & curatores pupillorum, & contra eos ut tales procedi præcipit „ qui .... patrimonii eorumdem augendi causa, seu quovis alio prætextu pecunias eorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo mutuo dare solent, retenta facultate repetendæ sortis, ubi ad majorem ætatem pupilli pervenerint, aut matrimonium contraxerint, aut alias ad dictorum Tutorum seu Curatorum arbitrium & voluntatem „.

De iisdem in Edicto. Hoc Decretum probat Edictum articulo XXI. præcipiturque omnibus Magistratibus Civitatum, & Notariis, & aliis, qui similes contractus nomine pupillorum confecerint, ut eos incontinenti, ubi per Episcopi moniti fuerint, immutent, caveantque imposterum, similes contractus admittere aut conficere sub pœna procedendi contra non mutantes, aut de novo admittentes vel conficientes, tamquam usurarios; ac insuper in omnem eventum hos contractus imposterum nullos & illicitos declarat (a).

De alienatione bonorum Ecclesiæ in Edicto. Si contingat Ecclesiasticum in tentare actionem coram Judicibus Provincialibus aut aliis Laicis in ordine ad rescissionem alicujus alienationis bonorum Ecclesiæ, vult Princeps articulo XXII. Edicti, ut Judices sequantur Canones & leges civiles sanctis Canonibus non contrarias, necnon Edicta & consuetudines hactenus observata, prout magis Ecclesiis expedire videbitur (b).

De recta administratione bonorum Ecclesiæ in Cameracensi. Synodus *titulo* 15. advertens Ecclesias prætertim Parochiales passim depauperatas ob malam bonorum temporalium administrationem plura ordinanda censuit pro recta eorum administratione, quibus tres ultimi articuli Edicti respondent.

Et in primis articulo vigesimo tertio vult, ut Judices, nullas reputent omnes alienationes, & elocationes ad longum tempus factas sine consensu Superiorum, & exacta cognitione; idque non obstante consuetudine contraria, quantum ad alienationes & similes elocationes in futurum faciendas. Insuper nullas haberi vult omnes venditiones granorum, quarum termini non expiraverint, factas viliori pretio ob anticipatam solutionem.

De eodem in Edicto. Tempus autem elocationis determinat art. XXIV. ut terminus ordinarius elocationis bonorum Ecclesiarum, pro elocatione domorum, villarum, & terrarum arabilium sit *novem annorum* (c) pratorum sex annorum, decimarum elocandarum sine terris arabilibus *trium*: quodque terminus elocationis dictarum terrarum renovari nequeat nisi elapsis sex annis dicti termini, & pratorum, post elapsos quatuor annos, ac decimarum elapsis duobus; declarans ultra præfixos terminos elocationes fieri non posse sine solemnitate in alienatione bonorum Ecclesiæ de jure requisita, quod alias similes contractus reputabuntur *nulli & invalidi*, prout eos Synodus tales declaravit.

Nil in Mechliniensi de conflictu jurisdictionis. Denique art. XXV. declarat, bona Ecclesiarum Parochialium, Cappellarum, & piorum locorum elocari non posse, nisi præmissa trina proclamatione, aut affixione schedularum in locis consuetis, aut sint elocata tam caro, quam passim elocantur terræ circumvicinæ similis bonitatis, idque sine receptione vini in diminutionem mercedis seu pensionis, nisi adsit consensus Superioris, sub pœna quod alias similes contractus habebuntur pro invalidis nulliusque valoris.

In Edicto ad Synodum Mechliniensem nihil occurrit, quod ad materiam aut quæstiones super conflictu jurisdictionis pertinet: quia nec Synodus quidquam de hac materia speciale decreverat, aut de usu vel imminuta jurisdictione querelam moverat.

Plura autem tam circa conservationem & alienationem bonorum, quam circa formam elocationis ejusque terminos statuta sunt in Synodo Mechliniensi *tit.* 22. renovante speciatim ea quæ in administratione bonorum Ecclesiasticorum decreverat prima Synodus Mechliniensis *anno* 1570. quæ nominatim terminos in elocatione servandos expresserat, quæ & Edictum Principum servari mandat *art.* 20. & sequentibus (d). *De eadem in Edicto.*

Illud in Edicto ad Synodum Mechliniensem *a.* 10. speciali-

(a) Extat ille Tractatus *Tom. IX*, hujus editionis.

(a) Ut contractus a Tutoribus in Britannia minori fieri solent: quid de eorum valore censeri debeat, exponit Auctor operis 4. tomis comprehensi, quod sic inscribitur: *Conférences de Paris sur l'Usure.*

(b) In Galliis sine Regis consensu Clerus sua bona immobilia alienare non potest, id constat Edictis, quæ Carolus IX. & Henricus III. repetitis vicibus dederunt, ut Clerus Gallicanus suorum bonorum partem aliquam alienaret. *Ces alienations*, inquit recens Scriptor, *ont ete faites depuis 1563. jusqu'à l'annee 1585. elles monterent à plus d'un million de rente.*

(c) Extat Caroli IX. Gallorum Regis Decretum, quo prohibetur ne elocationes terrarum arabilium novem annos excedant. Decretum illud datum est mense Decembri anno 1568.

(d) Pauca de terminis & legibus elocationum apud Gallos observatis notare juvat. Elocationes ab iis declarantur irritæ, ubi plurimum anticipant ultimam elocationem. *Il y a plusieurs Arrêts*, inquit Canonista Gallus in suis Gallicani Cleri ..ibus, *qui condamnent les baux par anticipation lorsqu'on les fait tels que sont les baux des maisons, que l'on fait plus de six mois avant l'exploitation des Anciens, ou des terres labourables, lorsqu'on les fait un an & demi avant l'exploitation des Anciens.* Hac de re consuli potest duplex Arrestum; primum 16. Maji an. 1518. alterum 16. Februarii an. 1572. de hoc argumento plura dicta sunt in Jure Ecclesiastico universo *tit.* 5. *cap.* 2. & in fine tomi tertii hujus editionis *tit.* 5. *cap.* 2. *num.* 2. in observationibus Gallicis.

De cura salutis extremo supplicio efficiendorum in Edicto.

liter „ mandatur Officiariis & Judicibus Regiis, curent, ut afficiendi *ultimo supplicio* tempestive admoneantur de his, quæ salutem eorum concernunt, eisque administretur Eucharistia, non obstante quod hactenus id moris non fuerit „: id decretum esse, instante Synodo patet ex *c. 6. tit. 7.* hujus Synodi, ubi „ legitur: ultimo quoque supplicio afficiendis tempestive de sacra Eucharistia provideatur, quod ut fieri „ jubeant, rogentur *Serenissimæ suæ Celsitudines* ". De hac disciplina dandi Eucharistiam damnatis ad mortem, videri possunt notata in *Jure Eccles. Tom. II. part. 2. sect. 1. tit. 4. cap. 2.*

Uti & in Mechliniensi.

De superstitionibus in Mechliniensi.

Hæc Synodus speciali titulo 15. egit contra superstitiones, mandavitque *Cap. 2. omnibus Judicibus Ecclesiasticis, ut in exilium mittant, vel mitti curent omnes, qui super futuris eventibus secretis responsa dant, eosque qui tales consulunt graviter puniant, & multo gravius animadvertant in maleficos, & incantatores, & etiam omnes, qui vulgo Ægyptii vocantur.*

Et *Cap. 3.* mandat Parochis, ut *subditos suos de superstitionibus doceant, & inter cætera superstitiosum esse, expectare quemcumque in quacumque re ventum, quem res illa, nec ex sua natura, nec ex institutione divina, nec ex ordinatione vel approbatione Ecclesiæ producere potest.*

De iisdem in Edicto.

Conformiter ad hæc Synodalia Decreta mandarunt Principes art. XIII. & XIV. Edictis suis Officiariis & Magistratibus, ut procedant contra eos, qui futura & secreta prædicare tentant, etiam pœna exilii eos mulctando, renovans una Edictum de 20. Julii anni 1592. quod habetur *volum 2. edit. Flandriæ pag.* 35. multaque notanda in hac materia continet.

§. IX.

De Concordatis inter Magistratum Ecclesiasticum & Civilem.

Concordatum inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem.

CUM ante erectionem novorum Episcopatuum Belgii an. 1554. per Paulum IV. ad instantiam Philippi II. factam, Diœcesis Leodiensis se extenderet in plures ditiones tunc Carolo V. tamquam Duci Brabantiæ & Comiti Namurcensi subiectas, ac plures difficultates occasione jurisdictionis Ecclesiasticæ, quam Episcopus Leodiensis & ejus Archidiaconi, eorumque Officiales prætendunt in subditos dicti Caroli, continuo emergerent, ad fodiendas hasce quæstiones; post varias collationes habitas inter Commissarios Caroli V. & Episcopi, ac Capituli Cathedralis Leodiensis, tandem anno 1541. conclusum fuit de consensu utriusque partis Concordatum, quod vulgo dicitur *Concordatum Brabantiæ*, eo quod præcipue spectet ditiones Brabantiæ jam pridem in spiritualibus Episcopo Leodiensi subiectas. Extat integrum in primo volumine *Edictorum Brabantiæ, l. 1. tit. 1. c. 8.*

Maxime autem versatur circa jurisdictionem Civilem & Ecclesiasticam; per novem distinctos titulos exponens, de quibus Laici, & de quibus Ecclesiastici cognoscere debeant, item quibus casibus Clerici coram Laicis in jus vocari possint; atque in fine additur hæc mutuæ concordiæ observandæ aptissima cautio „ quod si super præ„ missis & articulis superius non decisis, dubium emer„ gat, aut difficultas oriatur, inter Justitiarios Princi„ pum talis difficultas terminari & sedari debeat mu„ tuis communicationibus, vel Litteris, ita quod una „ jurisdictio aliam non turbet aut impediat ".

Hæc clausula *tit. 9. §. 29.* & §. 31. additur: „ *Item pœnæ & censuræ hinc inde comminatæ & fulminatæ occasione controversiæ jurisdictionis relaxabuntur, & per ipsius concordiæ acceptionem sublatæ censebuntur.*

De hac clausula videri potest Zypeus de *Jure novo tit. de foro compet. nu. 25. & 27* qui & eodem tit. *n.* 48. summatim complectitur crimina, quæ in vim hujus concordati sunt mere Ecclesiasticæ cognitionis, quæ mere Civilis, ac denique quæ mixti fori sint, id est, quæ uterque Judex per præventionem vel pro qualitate personarum delinquentium punire potest.

Monet quoque idem Zypæus in notitia *Juris Belgici de jurisdictione nu. 58. Quod hæc Concordata confirmata dicantur per Paulum III. & acceptata per Episcopum Cameracensem quamvis non verbo tenus, præsertim adversus speciales concordias, & res pro se judicatas.*

Quidquid sit de hac approbatione, hoc sat constat, in Belgio jurisdictionis Laicalis & Ecclesiasticæ terminos hoc Concordato regulari; hi forsan per particularia inter Episcopos & certas Civitates aut Provincias concordata aliter provisum sit.

De his articulis sparsim pro varietate materiæ egi in *Jure Eccles.* ibidemque notavi, quæ circa hos articulos hodie hisce in partibus observari soleant, & moderatio sensim invaluerit.

Concordata inter Episcopum Cameracensem & Magistratum Antuerpiensem.

Præter hoc Concordatum, quod vulgo dicitur *Brabantinum*, extant duo Concordata inter Episcopum Cameracensem & Magistratum Antuerpiensem, unum 13. Januarii 1490. & alterum 9. Septemb. ejusdem anni, quibus Episcopo Cameracensi privative cognitio trium Caussarum, nimirum testamentariæ, contractuum antemixtialium, & bonorum Ecclesiasticorum amortizatorum reservatur. Hoc jure hodie utitur Episcopus Antuerpiensis in locum Cameracensis suffectus, tametsi in Concordatis inter Carolum V. & Episcopum Leodiensem hæ caussæ sint mixti fori, & præventioni esse locum dicatur. Consule Zypæum in *Jure novo, titulo de foro comp. nu. 26.* habentur autem dicta Concordata in citato volumine Edictorum *Lib. 1. tit. 1. cap. 5. & 6.*

Edictum Principis 29. Novemb. 1449. cujus 3. primi articuli de Interdicto Locali.

Eodem volumine Edictorum Brabantiæ *tit. 1. cap. 2.* refertur Edictum Principis de 29. Novembris 1449. provisionale, & renovatum rursus per aliud Edictum de 12. Jan. 1483. constans decem articulis, quorum tres priores concernunt effectum & formam interdicti localis per Episcopum decreti vel decernendi ob crimen vel a privata, vel a publica persona commissum, ubi plura notanda occurrunt.

4. De processu in materia adulterii.

Quartus articulus enumerat casus, quibus Officialis Episcopi queat procedere in materia adulterii vel contra mulieres, vel viros illius criminis reos.

5. In Sortilegiis.

Articulus quintus declarat, quod Curia Ecclesiastica cognoscet de sortilegiis, quæ fiunt *per invocationem malorum spirituum, vel abusum sacramentorum*, de aliis sortilegiis judices Laici cognoscent, *uti consueverunt*.

6. In materiis Decimarum.

Sextus articulus attribuit Judici Ecclesiastico, cognitionem decimarum, quæ debebuntur, & notæ erunt tempore motæ quæstionis, si in solutione sit defectus: sed si quæstio sit, num fundi Decimis sint subjecti, aut quæ portio fructuum pro Decimis debeatur, Curia spiritualis non cognoscet.

Quinam autem in Galliis fructus, qui Decimam debeant? Coquille in suis institutionibus ad Jus Gallicanum, *tom. 2. pag.* 55. arbitratur Decimam in Galliis deberi duntaxat ex frumento (*Bled*) si juris communis ratio habeatur; Decimam autem cæterorum fructuum dependere ex locorum consuetudine; arbitrarer tamen in Galliis solvi quoque jure communi Decimam ex vino, neque enim (credo) ullum est hujus Regni vinetum, in quo vini Decima non persolvatur.

Jam vero quomodo in Galliis, & cuinam Judici competit ut de solvendis Decimis decernat; hæc melius non possunt exponi quam exposuit doctissimus Gibertus in Epistola, quam ad me scripsit postquam legit quid de eo argumento dixeram in *Jure Ecclesiastico universo Tom. II. part. 2. tit. 33. de Decimis & Oblationibus, cap. 9. num. 6. 7. 8.* (*a*).

On ne souffriroit pas non plus en France, inquit eruditus Canonista, *qu' un Evêque ou un autre Prélat se servit des Censures pour contraindre de payer la Disme; c' est un droit temporel en lui-meme que les Decimateurs peuvent se faire payer par d' autres voyes plus convenables; savoir, la complainte devant le Juge seculier* (Ordonnance de 1667. tit. 15. art. 4.) *il n' est pas permis de contraindre par censure le Collateur ordinaire a conférer, quoiqu' il s' agisse d' un droit spirituel plus que temporal. Le Concile de Trente* sess. 25. cap. 3. *justifice cette maxime par la défense qu' il fait d' user d' excommunication, lorsqu' il y a d' autres moyens pour ranger les contumaces à leur devoir.*

Il en est de meme de l' Extravagante seconde de sententia Excommunicationis, *qui défend de contraindre par l' interdit à payer des dettes temporelles, elle est de Boniface VIII. qui ne doit pas être suspect dans cette matiere.*

On ne peut objecter que dans la plûpart des Diocéses de France on dénonce excommuniés les détenteurs de biens Ecclesiastiques, or les Dimes sont de cette nature.

On répond que lorsqu' il s' agit de ces detenteurs considérés en général, il n' y a point d' autre meilleure voye pour les faire rentrer dans leur devoir que l' excommunication par le seul fait, mais quand il est question d' un détenteur particulier & connu, on doit se pourvoir devant le Juge Séculier pour la saisie des fruits, & faire condemner le détenteur à payer la Dime avec dépens, dommages & intérêts.

L' Ordonnance que vous citez nu. 16. (c' est toujours M. Gibert qui parle) *est de l' an. 1303. il y est ordonné au Senéchal d' empecher que ses justiciables soient molestés par l' exaction des Dimes nouvelles, l' extrait en est rapporté dans Bochel liv. 6. tit. 8. cap. 34.*

Quant à ce que vous me dites nu. 17. touchant les procès, qui surviennent au sujet des Dimes, j' ajouterois pour la France, qu' il y a souvent des contestations entre les Ecclesiastiques, concernant le droit des Dimes, lesquelles sont ordinairement portées devant le Juge Royal, parce que les parties se fondent sur la possession, & l' alléguent pour titre, ou au moins pour une de leurs raisons, ce qui suffit pour rendre le Juge Royal competant, & comme il juge le possessoire sur le titre, le jugement de maintenue dans la possession finit entierement la contestation.

7. De negatione sepulturæ.

Articulo septimo designantur casus, quibus deneganda sit sepultura, atque ex contextu articuli liquet, quod ob non factum testamentum, aut non emissam confessionem ab ægro in articulo mortis, subinde negaretur sepultura, quod ibidem improbatur, sed hæc denegatio sepulturæ permittitur, si defunctus intra annum ante suum decessum non fuerit confessus & communicaverit, nisi de consilio sui Pastoris Communionem distulerit.

Octa-

(a) Hæc citatio aliter habetur in nova editione; ea hodie sic legi debet *Tom. 2. part. 2. sect. 4. tit. 2. cap. 9.* & in hac editione in IV. *Tom. III. part. 2. sect. 4. tit. 2. cap. 9.* Quomodo, & coram quo Decimæ exigendæ?

8. De cognitione Teſtamentorum.

Octavus dat Judici Eccleſiaſtico cognitionem teſtamentorum & codicillorum Clericorum Beneficiatorum & Officiatorum in habitu clericali incedentium, niſi aliquo privilegio a juriſdictione Epiſcopi ſint exempti, & alteri Judici Eccleſiaſtico ſubjecti. Aliorum Teſtamentorum cognitione penes Judices Laicos remanente.

9. Quod Promotor eadem cauſa, expenſas non recuperabit.

Articulo nono declaratur, quod Promotor nullas expenſas recuperabit, caſu quo pars per ipſum conventa fuerit abſoluta ab ejus impetitione ſive virtute purgationis, ſive alio modo.

10. De cognitione in materia debitorum.

Articulus decimus attribuit Judicibus Laicis cognitionem de omnibus creditis Eccleſiaſticorum, de quibus conſtat per Litteras auctoritate *Magiſtratus Civilis* expeditas, vel ſub ſignatura aut ſigillo debitorum Laicorum, item de his, quæ debentur ipſi Principi ratione ſui dominii, ſubſidiorum, aliave de cauſa.

De his quoque articulis ſparſim egi in *Jure Eccleſ.* unaque expoſui quid hodierna Belgii praxis circa hos articulos habeat.

Concordatum conceptum inter Epiſcopum Cameracenſem & Hannones.

Cumque iterum circa annum 1530. quæſtiones & diſſidia inter Curiam Spiritualem Epiſcopatus Cameracenſis, & ſtatus Hannoniæ recruduiſſent, plures rurſus pro his pacificandis collationes inſtitutæ fuere inter Commiſſarios utriuſque partis, ac tandem anno 1541. exhibiti fuere 29. articuli a Commiſſariis Epiſcopi ſub beneplacito, ſive approbatione tam ipſius Epiſcopi quam Comitis Hannoniæ.

Inſerti ſunt & hi articuli dicto volumini Edictorum Brabantiæ *tit.* 1. *cap.* 3. ſed cum non appareat de approbatione Epiſcopi Cameracenſis, aut Comitis Hannoniæ, videntur hi articuli manſiſſe in terminis nudi projecti; neque probatur, quod hactenus vim concordati aut legis obtinuerint; & utrum in Hannoniæ partibus Epiſcopatui Cameracenſi ſubjectis in Tribunalibus uſu ſint recepti, ignoro.

Notabile circa Collectionem Edictorum Brabantiæ.

Obſervatum porro eſt, quod Antonius Anſelmo Voluminum illorum Collector, non ſatis exacte diſcreverit monumenta in hæc volumina congeſta, ſed plura non ſat probata, aut hiſce in partibus non recepta pro legibus Belgii obtrudat: unde quæ huiſce voluminibus continentur, cum ſale diſcretionis recipienda ſunt.

§. X.

De quibuſdam Principum Belgii Edictis concernentibus materiam Eccleſiaſticam.

Utilitas hujuſmodi Edictorum.

TAMETSI Eccleſiaſtico Magiſtratui incumbat decernere ea, quæ diſciplinam Eccleſiæ, aut res Eccleſiaſticas ſpectant, tamen ni Principes ſua auctoritate Eccleſiæ Decreta ſuffulciant, vix Eccleſiaſticorum ordinationes effectum ſortientur, præſertim ſi circa res temporales, aut perſonas laicas verſentur.

Hinc frequentiſſimæ per omnem Europam Regum & Principum ordinationes, & Edicta in materia Eccleſiaſtica, quæ pro legibus obſervantur; & quarum notitia, non minus quam Canonum aut Decretorum Eccleſiaſticorum notitia, hodie neceſſaria eſt.

Plurima Principes noſtri edidere exemplo Juſtiniani, aliorumque.

Exemplo Juſtiniani, aliorumque Chriſtianorum Principum plurima edidere Edicta Principes noſtri, quibus & Diſciplinam externam Eccleſiæ ſtabiliunt, vel certe cavent ſubditos ſuos prætextu Religionis opprimi, aut vexari, vel receptos mores temere convelli.

Præter bina Edicta, unum ad Synodum Cameracenſem, & alterum ad Synodum Mechlinienſem, de quibus ſupra § VIII. & ea quæ per modum Concordati promulgata ſunt, de quibus §. præcedenti, plura Principum noſtrorum edicta in materia Eccleſiaſtica in Belgio pro lege habentur.

Edictum 1540. in materia Decimarum.

In primis famoſum & vulgare eſt Edictum Caroli V. in materia Decimarum, publicatum primum Michliniæ 1. Octobris 1520. idiomate Gallico, extatque *parte* 1. Edictorum Flandriæ *Rubrica* 12. *cap.* 1. ac dein promulgatum in Brabantia 6. Novembris ejuſdem anni idiomate Flandrico, extatque *parte* 1. Edictorum Brabantiæ *lib.* 1. *tit.* 5. *cap.* 2.

Novæ Decimæ non exigantur niſi a 40. annis ſolvi ſolitæ.

Hoc Decreto ſtatuitur per modum Edicti perpetui, quod nullæ Eccleſiaſticæ perſonæ cujuſcumque conditionis aut dignitatis fuerint, aut quacumque auctoritate utantur; uti nec Eccleſiæ vel Laicæ perſonæ Decimas aliquas poſſidentes poterunt poſt hac accipere, levare, exhibere, aut petere in hiſce ditionibus ullas *novas* Decimas, aut alia onera vel jura, qualiacumque & cujuſcumque generis, aut naturæ bona fuerint, niſi quæ ipſi & ſui prædeceſſores ſoliti fuerint recipere a *quadraginta* annis & ultra.

Cognitio de hac materia ad Conſilia Regia pertinet.

Declarat ulterius quod nemo ſubditorum occaſione prætenſionis Decimarum novarum, aut quæſtionis ſeu difficultatis ſuper interpretatione hujus Edicti emergentis citari poſſit coram Judice Eccleſiaſtico, ſed omnis ſuper illis cognitio ſpectabit *ad Conſilia Regia*.

Regiæ declarationes ſuper hoc Edicto.

Cum autem plures dein quæſtiones emergerent ſuper intellectu hujus Edicti, prodierunt ſuper iis nonnullæ declarationes Regiæ, quæ ſenſum Edicti determinarunt, & non ſecus ac ipſum Edictum vim legis hic obtinent.

Declaratio.

Prima eaque præcipua interpretatio prodiit 10. Januarii 1528. ad ſupplicationem Cleri Diœceſis Leodienſis ſub Ducatu Brabantiæ & Comitatu Namurcenſi tunc exiſtentis, inſerta citato Libro Edictorum Brabantiæ *cap.* 4. ac dein renovata ad ſupplicationem Cleri Comitatus Flandriæ, extatque dicta Rubrica *Edictorum Flandriæ*.

Duo præcipue his Litteris Regiis in favorem Cleri ſive Decimatorum declarata fuere.

In novitate Decimarum conſiderandi ſoli fructus.

Primum, in dijudicanda *novitate* Decimarum non eſſe attendendos fundos, aut bona, e quibus Decimæ prætenduntur; ſed *fructus* duntaxat, quorum Decimæ exiguntur.

Hinc declaratur, quod ſi ex certis fructibus ſolitæ fuerint ſolvi Decimæ, etiam has deberi ex fundis *noviter* ad culturam redactis, & fructus, e quibus Decimæ *ſolitæ* ſunt ſolvi, producentibus. Quapropter generaliter declaratur, quod in ſolutione Decimarum cujuſcumque generis ſive realium, pura granorum, lignorum, aliorumque fructuum; ſive mixtarum, ut agnorum, pullorum, &c. non ſit habendus reſpectus, in quibus terris dicta grana, fœnum aut fructus colligantur aut creſcant, nec in quibus ædificiis aut paſcuis dictæ beſtiæ fuerint generatæ aut enutritæ, ſed ſolummodo ſi eo in loco ſolitæ fuerint levari ſimiles Decimæ, licet in his fundis noviter ædificatis, aut ad culturam reductis nunquam fuerint Decimæ ſolutæ.

Per fructus intelligi tam animalium, quam terræ.

2. Declaravit Princeps, intentionem ſuam fuiſſe, ut Decimæ ex omnibus fructibus tam terræ, quam animalium ſolverentur, prout de Jure ſolvi debent, niſi *contraria* conſuetudine 40. retro annorum oſtendatur, ſimiles fructus Decimis non fuiſſe ſubjectos.

In caſu dubio de fructibus, recurrendum ad conſuetudinem vicinorum locorum.

Cum autem oſtendi nequeat, aliquam ſpeciem fructuum in aliquo loco a Decimis fuiſſe exemptam, ſi in illo loco nulla ſimilis ſpecies fructuum hactenus creviſſet, vel collecta eſſet, vult Princeps hoc caſu, recurri ad vicina loca, in quibus hæc ſpecies fructuum naſci & colligi conſuevit, atque juxta conſuetudinem iis in locis obſervatam de ſolutione Decimarum judicari.

Si nec in locis vicinis talia ſpecies fructuum creverit, tunc Decimæ erunt ſolvendæ.

Quod ſi nec in vicinis locis hæc ſpecies excreverit aut collecta fuerit, tunc juxta declarationem Principis „ obſervabitur „ quantum ad ſolutionem Decimarum „ dictæ novæ ſpeciei *Jus ſcriptum*, & illius diſpoſitio: „ id eſt, Decimæ ſolvi debebunt, quandoquidem ex diſpoſitione *Juris ſcripti* debeantur Decimæ ex omnibus fructibus,

Omnium fructuum Decimæ ſolvendæ, niſi probetur conſuetudo contraria 40. annorum.

Itaque juxta hanc Declarationem, Parochus, aliuſve Decimarum *Jus* poſſidens in aliqua Parochia, fundatus eſt in petendis Decimis quorumcumque fructuum intra limites Parochiæ excreſcentium; niſi probetur, quod conſuetudine 40. & ultra retro annorum ſolitum fuerit ex ſimilibus fructibus Decimas non ſolvi, tametſi hæc ſpecies fructuum eo loco a tanto tempore creverit & collecta fuerit, uti notavi in *Jure Eccleſiaſt. Tomo III. parte* 2. *ſect.* 4. *tit.* 2. *cap.* 2. hujus editionis, alias *tit.* 33. ubi plura pro intellectu hujus Edicti annotavi.

De reparandis juxta uſum antiq. & concordata.

Alterum etiam uſitatum eſt Edictum ſeu Regulamentum proviſionale Alberti & Iſabellæ pro Ducatu Brabantiæ 28. Martii 1611. & pro Comitatu Flandriæ 2. Octobris 1613. pro reparandis Eccleſiis, quo ſtatuitur, circa onus hujus reparationis, obſervari oportere ante omnia *antiquum uſum* & *Concordata* particularia, ſi quæ ſint (*a*).

His deficientibus colligantur eleemoſynæ.

His vero deficientibus in primis debere in reparationem, aut etiam reſtaurationem novorum ædificiorum, tam Chori, quam navis impendi proventus fabricæ, in ho-

(*a*) Eo loci neceſſe eſt exponere Juriſprudentiam, quæ circa conſtructionem vel reparationem Eccleſiarum in Gallia obſervatur; Edictum juriſdictionis a Ludovico XIV. datum anno 1695. permittit *art.* 24. Epiſcopis novarum Parochiarum erectionem, ubi eam judicaverint neceſſariam, quibus Presbyteros curatos, ac etiam Vicarios præficere poterunt, atque his Miniſtris de victu & cultu providebunt. In articulis 21. 22. 23. complexum legitur Gallorum Jus, quod Eccleſiarum reparationem ſpectat. *Il n'y a rien*, obſervat recentior Canoniſta, *dans les Ordonnances d'Orleans art.* 21. *de Blois, art.* 52. *de Melun art.* 3. *dans la reponſe de Henri III. a l'art.* 19. *de l'Aſſemblée du Clergé de France de* 1583. *& dans l'Ordonnance de* 1629. *art.* 30. *qui ne ſe reduiſe a la diſpoſition des articles que l'on a cité de l'édit de la juriſdiction: on y voit* primo *que les diſmes Eccléſiaſtique ſont chargées de réparations du Chœur auſſi bien que des fournitures neceſſaires pour le ſervice divin, a moins que les revenus de la fabrique ne ſoient ſuffiſans a cet effet.* Secundo, *que cette charge paſſe aux diſmes inféodées au defaut des diſmes Eccleſiaſtiques.* Tertio, *les Ordonnances des Evêques, qui concernent ces réparations & ces fournitures doivent être renvoyées pour l'execution aux Parlemens, ou aux Tribunaux qui y reſſortiſſent immidiatement, dans le reſſort deſquels ſont ſituées les Egliſes, dont il s'agit.* Quarto, *que les habitans de la nef, c'eſt à l'Evêque à les ordonner, les Magiſtrats des lieux appellés.* Quinto, *que les ordonnances doivent être envoyées à M. le Chancelier & aux Intendans des lieux, avec des extraits des procès verbaux ſur lequels elles ont été rendues.* Sexto, *que lorſque les Beneficiers manquent a faire les reparations auſquelles leur Benefice les oblige, il eſt permis aux Parlemens & aux Parlemens & aux Baillifs qui y reſſortiſſent immédiatement de les avertir, & leurs Supérieurs, s'acquitter de cette obligation; & s'ils ne ſatisfont pas à leur devoir dans le trois mois ſuivans, les Tribunaux pourront ſur la requête des gens du Roi, faire ſaiſir juſqu'à la concurrence du tiers du revenu, pour être employé à la réparation des Egliſes.*

L'Ordonnance de Blois art. 37. *ordonne d'appliquer aux reparations des Egliſes des lieux où le delit aura été commis, la moitié des peines pecuniaires: qui ſeront portées contres les Blaſphemateurs.*

horum autem augmentum præcipue in Ecclesiis ruralibus, volunt Principes, ut sub Missa aut concione colligantur piorum hominum eleemosynæ a Parochis aliisve concionatoribus commendandæ. Insuper truncus in Ecclesia seu locus designetur, in quem intrantes, aut exeuntes ex Ecclesia eleemosynas pro sua quisque devotione in idem argumentum conferre possint.

Si necesse est, ad Decimas recurratur.

Nec his omnibus ad reparationem vel restaurationem sufficientibus, recursum haberi vult Edictum ad Decimas *Ecclesiasticas* cujuscumque naturæ sint aut conditionis feudales seu aliæ a manu mortua possessæ, vel etiam a Laicis, modo probentur acquisitæ post Concilium Lateranense III. celebratum an. 1179. sub Alexandro III. cum hac tamen moderatione, ut earumdem Decimarum proventus duorum annorum in dictam reparationem & restaurationem impendi seu exigi queant, si reparatio id requirat; ita & hoccum hac restrictione, quod duorum dictorum annorum proventus levari & solvi demum debeant *sensim & successive* per sex annos proximos, de trahendo singulis annis, durante tempore sexennali, duntaxat *tertiam* partem Decimarum illius respective anni, quæ *tertia* pars spatio sex annorum, efficit *duorum* annorum integros proventus.

Tandem ad collectam.

Sed nec his tribus mediis sufficientibus procedetur ad collectam, & quotisationem Parochianorum, qui in Ecclesia Parochiali, de cujus restauratione agitur, spirituali pabulo reficiuntur, mediante tamen consensu *Octroya*, ut vocant, Principis hyeejus Senatus: de hoc Edicto plura notavi in *Jure Eccles. Tom. II. parte 2. sect. 2. tit. 1. cap. 6. & cap. 7.* hujus editionis; alias *tit. 16. cap. 5.*

De Amortizatione Bonorum.

Sunt & notatissima Principum nostrorum Edicta, quibus cavetur, quod nemo quocumque prætextu vel colore, quacumque de causa aut occasione possit qualemcumque rem immobilem in his Provinciis sitam, vel alio quocumque titulo alienare in usum seu favorem Monasterii, Ecclesiæ, aliorumve Corporum Ecclesiasticorum, quæ vulgo *manus mortua* dicuntur, sine expresso consensu Principis, Vasallorum & Magistratus Civitatis Metropolis, sub cujus districtu bona illa sita sunt. Insuper quod nulli Prætores, homines Feudales, Scabini, Magistratus, aliique Judices seu Officiarii ervenient, aut patientur similes venditiones, cessiones, aut permutationes in favorem *manus mortuæ* fieri, nec corpora Ecclesiastica in hæc bona *inhæredari* sive investiri. Declarantes omnem similem bonorum immobilium alienationem in eorum favorem factam nullam & sine effectu.

Ordinatio Caroli V. 1520. circa amortizationem.

Notabilis est in hanc rem Ordinatio Caroli V. per modum Edicti perpetui edita 19. Octobris anno 1520. Extatque *parte 1.* Edictorum Brabantiæ *tit. 4. cap. 4.* & alterum de 21. Febr. anno 1588. *parte 1. Edictorum Flandriæ lib. 3. Rubrica 1.* Et recentius de 3. Decembris, anno 1638. extatque tam *parte 1. Edictorum Brabantiæ tit. 4. lib. 9.* quam *parte 3. Edictorum Flandriæ lib. 1. Rubrica 4.*

Hoc Edicto pro exactiore præcedentium observantia injungitur omnibus harum Provinciarum subditis, tam venditoribus quam emptoribus bonorum immobilium sub juramento declarare, quod alienationes, *inhæredationes* aut *exhæredationes* suorum istorum bonorum non fiant in commodum alicujus *manus mortuæ* vel *directe* vel *indirecte*, quodque in acta inhæredationis tenebitur notitia istius.

Cæterum de hac prohibitione, & de facultate a Principe impetranda seu *amortizatione* bonorum per *manum mortuam* obtinenda latius egi in *Jure Ecclesiast. Tom. I. parte 1. tit. 29. c. 3. & c. 4.*

De novis Monasteriis ædificandis.

Sunt & plura Principum nostrorum Edicta, quibus modus ponitur novorum Monasteriorum ædificationi, nullumque, sine Placito Regio admitti præcipitur, ac signanter Edictum Caroli V. de 19. Octobris 1520. extante, *parte 1. Edictorum Brabantiæ lib. 1. tit. 4. cap. 4.* & recentiora *parte 3. Edictorum Brabantiæ lib. 1. tit. 10. cap. 6. & seqq.* (a)

De Conservatoriis abrogandis.

Famosum & notabile etiam Edictum de 22. Septemb. 1500. quo in his partibus abolentur omnes *conservatoriæ*, inhibeturque sub gravibus pœnis, ne ullus cujuscumque conditionis aut Dignitatis *Conservator* posthac auctoritate *Conservatoris* utatur: extat *parte 1. Edict. Brab. lib. 1. tit. 1. cap. 18.* & *parte 1. Edict. Fland. lib. 1. Rubrica 8.*

Privilegium Conservatoris Univers. Lovan.

Post generalem hanc Conservatoriarum abrogationem, ad postulationem & expositionem hujus Universitatis Lovaniensis declaravit Princeps speciali Edicto de 21. Decembris ejusdem anni, quod non obstante præcedente Edicto abrogatorio *Conservatoriarum*, permittat ex speciali gratia Universitati seu ejus suppositis uti jurisdictione sui *Conservatoris* juxta jura & privilegia circa hoc obtenta, necnon conditiones, modificationes, & articulos per Universitatem in supplici suo libello expressa, & Edicto inserta. Habetur hoc Decretum Principis in favorem Conservatoris Academici *part. 3. Edict. Brab. lib. 1. tit. 5. cap 8.*

Comprehensa in voluminibus Edictorum Fland.

Plurima similia circa externam Ecclesiasticam politiam in materia tam jurisdictionis Ecclesiasticæ, quam jurium temporalium, quæ ab Ecclesiasticis prætenduntur, tum observationis festorum, administrationis proventuum fabricæ, item mensæ S. Spiritus, aliisque materiis, Principum nostrorum Edicta in quatuor voluminibus Edictorum Brabantiæ, necnon totidem voluminibus Edictorum Flandriæ continentur. Duo posteriora volumina Edict. Flandriæ primum prodierunt anno 1685. opera & industria viri amplissimi Jacobi Stalins magni Consilii Regii apud Mechlinienses Consiliarii integerrimi, qui & priori volumini exactissimum indicem omnium Edictorum octo his voluminibus contentorum contexuit, servata serie annorum & dierum, quibus singula Edicta prodierunt, ac indicatis paginis singulorum voluminum, quibus ea referuntur, necnon ad marginem annotata, idque summa cum brevitate & claritate singulorum Edictorum materia: ita ut pervolvendo hunc paucarum pagellarum indicem quis accipere queat omnium horum Edictorum aliqualem notitiam.

Quos ligant Edicta?

Verum ne quis circa auctoritatem ac vim horum Edictorum aberret: notandum, quod tametsi voluminibus comprehensa Edicta soleant præferre nomen Regis Catholici aut Principis, cui plures Belgii distinctæ Provinciæ patebant, omnia tamen & singula Edicta omnes Provincias Regi Catholico aut Principi subjectas coostringere.

Licet enim Brabantia, Flandria, Hannonia, pluresque aliæ Belgicæ Provinciæ pareant uni eidemque Principi, nihilominus Provinciæ illæ manent inter se divisæ, atque uni Principi parent salvo singularum jure, diversisque sæpe legibus & moribus utuntur: neque lex a Principe uni data, alias adstringit, nisi ex his specialiter posita fuerit.

Ne ergo circa auctoritatem & vim obligandi horum Edictorum aberretur inquirendum, num Edictum, de quo agitur, sit generale & directum ad omnes Provincias; an vero duntaxat sit singulare pro una alterave Provincia, aut etiam particulari Territorio; nam pro hac diversitate, illius auctoritas magis vel minus late extenditur.

Ut vero hæc diversitas innotescat, sciaturque, quæ Edicta generalia, quæ provincialia aut particularia duntaxat sint, reflectendum est ad inscriptionem, eosque, quibus Princeps *salutem* dicat, & in epilogo executionem ipsius Edicti mandet.

Si omnibus *salutem* dicit, plerumque lex generalis est; & ad eum finem Consiliis omnium Provinciarum publicatio & executio injungi solet. Mandata vero seu Edicta Provincialia Præsidi & Consilio, Statuta denique & Privilegia iis, quos concernunt, inscribi solent, uti tradit Zypæus in *introductione ad Notitiam Juris Belgici*.

„ Solent etiam (ait ibidem Zypæus) condendis le-
„ gibus Principes nostri præmittere consultationes cum
„ suis Consiliis, juxta *l. 8. c. de Consist.* plerumque
„ supremis, publicationem autem omnibus provinciali-
„ bus, ut dixi, in epilogo injungere: quæ etiam ante-
„ quam illa fiat, examinare solent, an Juri Patrio
„ lex non refragetur, & post illud examen, publi-
„ cationis mandatum primipilari apparitori, seu ostia-
„ rio dare „.

Addit Zypæus *num. 6.* „ ea hic publicatio est sem-
„ per necessaria in singulis Provinciis (quod unitæ
„ quidem omnes sunt, salvo singularum jure, adeoque
„ nullæ alteri subjectæ) singulisque Metropolibus,
„ tametsi plures sint, ut in Brabantia, Lovanium,
„ Bruxellæ, Antuerpia, Sylvaducis; in Flandria, Gan-
„ davum, Brugæ, Ipræ; aliæ alibi, ante hanc promul-
„ gationem lex non solet obligare „.

Ut igitur de extensione Edicti statuatur, inquirendum, cui inscribatur, cui illius executio mandetur, quæ Consilia Rex super eo consuluerit, & ex cujus sententia confectum; ac denique, qua forma & quo loco publicatum, ut ex his omnibus appareat, an Edictum sit reputandum generale, an Provinciale, an particulare pro certo duntaxat Territorio.

Quod porro de Edictis Principum nostrorum ex Zypæo dicitur, etiam dicendum est de similibus Principum aliorum, qui diversas, distinctasque Provincias sub suis ditionibus possident.

(a) Quod dicitur de consensu Principis necessario, ut in sua ditione erigantur nova Monasteria, id quoque dicendum est ubi erecta Monasteria abolenda sunt: ait quidem Fagnanus, Papam a Rege Gallorum rogatum fuisse, ut prohiberet, ne novitii reciperentur in his Monasteriis, in quibus Regula & institutum non observarentur; at notat alter Canonista his verbis: *Pour faire un pareil reglement, le concours des puissances étoit nécessaire, car le Roi est les Superieur des Religieux de ses Etats considérés comme citoyens, & le Pape est leur Superieur, lorsqu'on les considere comme Religieux, soit parceque la plupart sont immédiates au saint Siége, soit parceque l'approbation des nouvelles Religions lui ayant été reservée depuis cinq siecles environ, il a acquis par ce moyen une autorité particuliere sur les Religieux.*

APPEN-

APPENDIX PRIMA.

Leges Codicis Justinianæi, necnon Novellæ ejus Constitutiones utiles sunt pro Disciplina Ecclesiastica.

Leges Justiniani ab Ecclesia probatæ.

LEges Justiniani, necnon Novellas Constitutiones de rebus Ecclesiasticis, non modo Orientalis, sed & Occidentalis laudavit & recepit Ecclesia.

Testimonium S. Gregorii.

De Orientali certius & evidentius quam ut probari debeat; de Occidentali vero testis est S. Gregorius, qui Joannem Defensorem abeuntem in Hispaniam monens, quid sequi debeat in causa sibi delegata, eum ad Novellam 123. Justiniani remittit: „ De persona Presbyteri, „ ait *lib. 11. Epist. 57.* hoc attendendum est, quia si „ quam causam habuit, non ab alio teneri, sed Episcopo ... adiri debuit; sicut Novella Constitutio „ manifestat, quæ loquitur de sanctissimis & Deo amabilibus ac Reverendissimis Episcopis, Clericis & Mo- „ nachis. Imperator Justinianus Augustus, Petro glo- „ riosissimo Præfecto Prætorio, si quis contra aliquem „ Clericum „ &c.

Joannis VIII. Papæ.

Et Joannes VIII. monens Episcopos, ne quem non probata causa excommunicent, ita scribit: Insuper no- „ stro Apostolatui intimavit (Bickbertinus) ut eum „ sine ratione discussa, excommunicare vultis. Quapro- „ pter Apostolica auctoritate jubemus, ut nemo ve- „ strum eum excommunicet, antequam ad legis exa- „ men perveniat. Scitote quemadmodum in centesimo „ Capitulo Concilii Africani legitur; similiter in *secun-* „ *do Novellarum Justiniani Libro*, ut nemo Episcopus „ aut Presbyter aliquem axcommunicet, antequam cau- „ sa probetur „.

Hincmari Rhemensis.

Tertio id constat ex Hincmaro in Opusculo *cap. 17.* Sed & „ leges Romanæ, inquit, ab Imperatore Justi- „ niano promulgatæ, quas probat Ecclesia, decernunt „ de Episcoporum sine Metropolitani sui auctoritate, „ perfectione „ &c.

Ivonis Carnutensis.

Denique Ivo Carnutensis *Epist. 280.* idem testatur: „ Dicunt instituta legum Novellarum, quas commendat „ & servat Romana Ecclesia „ &c.

Et quid plura? Nunquam Ecclesia respuit leges Imperatorum & Principum exteriorem Ecclesiæ disciplinam concernentes, nisi inveniantur Evangelicæ, aut Canonicæ sanctioni contrariari, *dist. 10. Can. 1.*

Porro leges Justinianæas his minime contrariari; sed potius Canonum & pristinæ Patrum Disciplinæ synopsim sive epitomen continere, earum diligens scrutator agnoscet.

Primum exemplum.

Pauca illius e multis accipe specimina.

In *L. 31. Cod. de Episcopis & Clericis*, hæc habes. „ Nemo gradum Sacerdotii pretii venalitate mercetur, „ quantum quisque mereatur, non quantum dare sufficiat, æstimetur. Profecto enim quis locus tutus, „ & quæ causa esse poterit excusata, si veneranda „ Dei templa pecuniis expugnentur? Quem murum „ integritatis aut vallum fidei providebimus, si auri „ sacra fames in penetralia veneranda proserpat? Quid „ denique cautum esse poterit aut securum, si Sanctitas „ incorrupta corrumpatur? Cesset Altaribus imminere „ profanus ardor avaritiæ, & a sacris adytis repel- „ latur piaculare flagitium. Itaque castus & humilis „ nostris temporibus eligatur Episcopus: ut quocumque „ locorum pervenerit, omnia vitæ propriæ integritate „ purificet. Nec pretio, sed precibus ordinetur Anti- „ stes, tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quæ- „ ratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, „ sola illi suffragetur necessitas excusandi „.

Secundum exemplum.

An quid sanctius aut Patrum disciplinæ conformius exprimi posset, an quidquam in sacris Canonibus utilius inveniri?

Et in *l. 42. Cod. eod. tit.* volens, ut in eligendis ac ordinandis Episcopis meritorum ratio duntaxat habeatur, hanc præclaram subjungit sententiam: „ Si enim „ sancti & gloriosi Apostoli, Sacerdotium a Domino „ Christo Deo consecuti, & qui bonis omnibus terram „ repleverunt, & ejus doctrinam omnibus impartiti „ sunt, neque ipsi vitæ suæ, quam in hoc mundo de- „ gebant, salutis nostræ causa pepercerunt: quomodo „ æquum non fuerit, ut qui subinguntur eorum „ ordinem, & instituuntur sanctissimarum Ecclesiarum „ Sacerdotes, purum habeant propositum, & pecunias „ contemnant, omnemque vitam suam ad clementissi- „ mum applicent Deum „.

Tertium.

Deinde §. 1. ejusdem legis declarans convenire hujusmodi in Episcopum eligi & ordinari, quibus nec liberi sunt, nec nepotes, hanc præclaram & admodum notandam rationem reddit: „ Etenim vix fieri potest, „ ut vacans hujus quotidianæ vitæ curis, quas liberi „ creant parentibus maximas, omne studium, omnemque „ cogitationem circa divinam liturgiam & res Eccle- „ siasticas conferat. Nam cum quidam, summa in „ Deum spe, & ut animæ eorum salvæ fiant, ad san- „ ctissimas adcurrant Ecclesias, & eis omnes suas fa- „ cultates adferant & derelinquant, ut in pauperes & „ egentes, & alios pios usus consumantur: indecens „ est Episcopos in suum illas auferre lucrum, aut in „ propriam sobolem & cognatos impendere „.

Volumine integro opus esset, si his non impares in legibus Codicis Justinianæi, præsertim sub titulis *De Sacrosanctis Ecclesiis*, item *de Episcopis & Clericis*, *de Episcopali Audientia*, & aliquot sequentibus præclarissimas pro Ecclesiastica disciplina contentas sententias referre vellem.

Novellæ Justinianææ disciplinam in multis exhibent.

Novellæ iterum Justinianææ promptuarium disciplinæ Ecclesiasticæ vocari possunt; atque inter reliquas legi meretur Novella tertia & quinta, quæ *de Monachis* inscribitur; pleraque Monasticæ Institutionis regulas breviter complectens: observatuque dignum, quod capite 2. præcipit, Monasterio aggregari petentes a Monasteriorum Præsulibus non prompte mox habitum Monachalem percipere; sed per triennium totum tolerare, nondum habitum Monachalem promerentes: „ sed ton- „ sura, inquit, & veste eorum, qui Laici vocantur, „ uti, & manere divina addiscentes eloquia; & Reve- „ rendissimos eorum Abbates requirere eos, sive liberi „ sint, sive servi, & unde eis desiderium vitæ singu- „ laris accesserit: & discentes ab eis, quia nulla ma- „ ligna occasio ad hoc eos adduxit, habere eos inter „ eos, qui adhuc docentur atque monentur; & expe- „ rimento percipere eorum tolerantiam & honestatem, „ non enim facilis est vitæ mutatio, sed cum animæ „ fit labore „.

Quid amplius in Patrum Regulis aut sacris Canonibus a Monasteriorum Superioribus quoad Noviciorum instructionem & probationem requiritur?

His adde Novellam sextam in tres partes divisam; quarum prima qualitates ordinandi Episcopum exponit; secunda de Clericis quales eligendi sint, tractat; tertia de expensis Ecclesiarum & Clericorum multitudine non facienda.

Verum de his amplissime, & totius quodammodo disciplinæ compendium complectendo, disserit Novella 123. de SS. *Episcopis & Deo amabilibus & Reverendissimis Clericis & Monachis*: per 45. capita quidquid ad hanc materiam fere spectat exponens.

Et in Novella 137. *de Ordinatione Episcoporum & Clericorum*, per sex capita tractatur.

Hæ itaque quinque Novellæ etiam solæ, si attente legantur, disciplinæ Ecclesiasticæ assequendæ non parum proderunt.

§. II.

Aliqua notanda pro assequenda perfecta Canonum & Decretalium notitia.

PRo assequenda perfecta Canonum notitia, eorumque genuino sensu, conveniens esse, inspicere textum originalem ipsorum Canonum sive Græcum, sive Latinum sæpius in scholis monui, & ostendi; quin & varias Canonum versiones nonnunquam subsidio esse ad sincerum Canonis sensum assequendum re ipsa demonstravi; præsertim in notis ad Canones Sardicenses.

Recurrendum ad fontes Decretalium.

Ulterius *parte 9. cap. 1. 3. 4. 5. & 6.* ex professo probavi, pro notitia Decretalium Gregorii IX. utile, immo pene necessarium esse, non tantum ad pristinas Decretalium collectiones (e quibus Raymundus pro majore parte hanc Decretalium collectionem desumpsit) sed etiam ad harum Decretalium fontes recurrere; atque ex iis earum sensum accipere. Ultra hæc, sunt quæ plurimum Canonum perfectam notitiam facilitare possunt; & sine quibus a vero eorum sensu facile aberrari contingit.

Quid occasionem dederit Canoni.

Primum, ut sciatur quid condendo Canoni occasionem dederit; v. g. quis esset, & in quo versaretur abusus, quem per Canonem eliminatum voluere Patres; quis error, cui Canon opponitur, in quo potissimum quæstio, aut dubium per Canonem determinatum versaretur, aliaque similia: quæ si una cum contextu Canonis expendantur; mirum! quantum lucis sæpius ipsis Canonibus adferant.

Horum probationem si quis expetat, tantum relegat hæc scholia nostra ad Canones, & frequentissime sensum Canonum horum subsidio acceptum reperiet; eorumque defectu non raro a vero sensu ab aliquibus fuisse deflexum.

Casus & quæstionis status per Decretales decisus.

Cum autem Decretales, præsertim in collectione Gregorii IX. magna ex parte desumptæ sint ex Epistolis Romanorum Pontificum, signanter Alexandri III. & In-

& Innocentii III. & Honorii III. quibus interrogati responderunt ad difficultates & quæstiones sibi propositas, nemini dubium esse potest, quin consequendo Decretalis sensui admodum conveniens sit, statum controversiæ, & quæstionis propositæ, omnesque ejus circumstantias, ejusque occasionem novisse.

Historiarum notitia plurimum conducit.

Hæc vero cum interdum neque ex Decretali, neque ex integra Pontificis Epistola haberi queant, sed ex historicis illius temporis haurienda sint, recte monet Clarissimus Florens in Oratione *de recta juris discendi ratione*, pro consummata Juris Canonici scientia historiarum Ecclesiarum, præsertim Occidentalium notitiam esse pene necessariam: „ quæ, ait, non ex vulgatis „ & futilibus quibusque, sed ex æqualibus & coætaneis „ repetenda est „.

Quam hæc Florentis observatio vera sit, intelliget & persuadebitur, qui eruditissimos viri hujus ad Decretales Commentarios pervolverit; de quibus plura dicendi dissertatione sequenti occasio dabitur: uti de aliis nonnullis, qui eodem subsidio usi sunt.

Vocum variata significatio utilis pro Canonum intellectu.

Alterum pro assequenda perfecta atque accurata Canonum ac Juris Canonici notitia non modo conveniens, sed pene necessarium est scientia variatæ vocum & verborum, pro diversitate temporum & locorum, significationis.

Quis enim nescit, uno tempore aut loco aliam esse vocum verborumque significationem, quam altero tempore & loco? Adeo ut qui ea in una eademque significatione semper & ubique acciperet, frequenter a mente loquentium, & verba illa usurpantium procul aberraret.

Declaratur exemplis.

Exempli gratia multis sæculis obtinuit, ut *Parœcia* sive *parochia*, quæ hodie districtum significat, uni Presbytero, quem Parochum dicimus, commissum, significaret integrum Episcoporum districtum, quem nunc *Diœcesim* dicimus. *Diœcesis autem* pro districtu plurium Provinciarum Ecclesiasticarum acciperetur; uti in scholiis ad Canones non semel notavi.

Notum quoque est, quatuor ut minus primis sæculis nomen *Sacerdotis*, quod hodie *Presbyterum* significat, pro *Episcopo* usurpatum; & pro Presbytero nonnisi cum addita clausula, *secundi Ordinis*.

Nomen *Papæ*, quod soli Pontifice Romano hodie tribuitur, olim promiscue Episcopis tributum fuisse, quis ignorat?

Quam diversa fuerit *Communionis*, *Viatici*, *Missæ*, aliorumque similium vocabulorum ab hodierna significatione, apud Veteres acceptio, quis ignorat?

Primates apud Veteres ubique pene dicebantur Episcopi, qui Metropoli civitati præsidebant, quos hodie *Metropolitanos* dicimus: ac in Africa aliter se res habebat. Is enim *Primas* apud Africanos dicebatur, qui ordinationis tempore collegas suos anteibat; quem propterea & *Senem* vocabant.

Si quis hæc aliaque fere infinita vocabula, quæ pristinam suam aut particularem significationem mutarunt, in pristinis Patrum Canonibus aut scriptis accipiat in ea significatione, quam modo obtinent, mirum! quam procul a menta & sententia Canonum & Scriptorum sæpius sit recessurus.

Plurima quoque & in Decretalibus similia vocabula, quæ vel nomenclaturam mutavere vel prorsus obsoleta sunt, occurrunt; ut nisi quis prius de Verborum significatione nonnihil sit instructus, frequenter vel circa Decretalium sensum hærebit vel cespitabit.

A titulis de verborum significatione studium juris inchoandum.

De hac re persuasi tum Legum, tum Canonum & Decretalium interpretes, passim suadent Jurium Candidatis, ut a titulis de *Verborum significatione* studium Juris incipiant.

Qui potissimum pro hac materia consulendi?

Cæterum pro eorum verborum intellectu, quæ seu in Canonibus, seu Decretalibus obscura, & in varia significatione occurrunt, utiliter legi possunt Virorum eruditorum observationes, notæ, vel glossaria, quibus obscuriorum aut obsoletorum verborum significationem inquirunt & exponunt: ut sunt Libri duo observationum Gabrielis Albaspinæi Episcopi Aurelianensis, ejusque in varios Canones annotationes; Francisci Pithæi in Legem Salicam, ac Libros Capitularium Glossarium; Jacobi Sirmondi in eosdem Libros, necnon in plures Canones notæ. Item Hieronymi Bignonii in Legem Salicam, & formulas Marculfi Monachi observationes; quæ cum Glossario Pithæi & notis Sirmondi ad Libros Capitularium extant in tomo 2. Capitularium editionis Stephani Baluzii; ejus quoque in Libros Capitularium eruditæ notæ non parum huic vocum obscuritati lucis adferre possunt.

His addi possunt Libri quinque observationum Innocentii Cironii, in quibus pene omnia obscuriora & obsoleta vocabula in Decretalibus occurrentia breviter exponit. Habentur hi observationum Libri una cum quinta Decretalium Collectione ab ipso primum typis evulgata (de qua supra *parte* 8. *cap*. 3.) & ejus paratitlis in quinque Libros Decretalium in uno volumine edito Tolosæ anno 1645.

Plurima sunt aliorum erudita Lexica & Glossaria, quæ eidem argumento servire possent: sed unum pro omnibus sufficere posse videtur, nimirum instructissimum ac eruditissimum Glossarium *ad Scriptores mediæ & infimæ Latinitatis, in quo Latina vocabula novatæ significationis, aut usus rarioris, barbara & exotica explicantur, eorum notiones & originationes reteguntur*, Auctore Carolo Du-Fresne, Domino Du-Cange Regi a Consiliis, & apud Ambianos Quæstore, tribus voluminibus distinctum.

Quo opere, in hoc argumenti genere, non credo unquam aut eruditius aut absolutius aliquid prodiisse.

DISSERTATIO ULTIMA.

De Interpretibus seu Commentatoribus Canonum & Decretalium.

§. I.

De Interpretibus Canonum.

Apud Latinos aliquot sæculis pauci Canonistæ, plures apud Græcos.

POSTQUAM sæculo XII. incepit Decretalium usus, non parum apud Latinos cœpit flaccescere Sacrorum Canonum studium, uti advertit Petrus de Marca *lib. 3. cap. 7. de Concord. Sacerdotii & Imperii*: „ quod, ait, ab Auctore Librorum de *Hierarchia subcælesti*, „ hæc verba expressit anno 1446. *In Ecclesia Græca multi sunt Canonistæ, id est, scientes Canones Universalium & generalium Conciliorum, in Latina nulli sunt Canonistæ, sed multi Decretalistæ*.

Id forsan suo tempore vere dixit auctor ille, at hoc nostro sæculo etiam inter Latinos, Canonistas, id est, scientes Canones Conciliorum plurimos esse, eorum sane erudita Commentaria plus satis evincunt: quæ mox indicabimus, si prius Græcorum aliquot celebriores notaverimus.

Joannes Zonaras.

Joannes Zonaras Vir in Imperio sæculo XII. clarissimus omnibus sæculi dignitatibus nuntium remisit, & Monachus factus, præter Historiam, Commentarios amplissimos scripsit in omnes Canones & Patrum Epistolas, qui codicem Græcorum (de quo *parte* 3. *c*. 3. egimus) conficiunt.

Magnæ apud Græcos fuisse hos Canonum Commentarios auctoritatis satis notum est: & qui eos pervolverit, inficiari haud poterit, multa eruditione, ac utilissimis reflexionibus, & documentis esse refertos.

Theodori Balsamonis Commentarii.

Alter apud Græcos admodum celebris & nominatus Canonista fuit Theodorus Balsamon Patriarcha Antiochenus, qui præter alia plura Juris opera *scripsit illud, quod inscripsit: Expositio sacrorum divinorum Canonum sanctorum celebratissimorum Apostolorum, & Sacrorum OEcumenicorum atque etiam Provincialium sive particularium Conciliorum, reliquorumque sanctorum Patrum*: id est uno verbo, omnium Conciliorum & Patrum, quorum Canones in Codice Græcorum comprehenduntur.

Judicium Herveti de his commentariis.

Hos Balsamonis Commentarios magno in pretio apud Græcos fuisse haud probari debet; de illis autem ita loquitur Vir in re Canonica versatissimus Gentianus Hervetus in Epistola ad Joannem Tullium Episcopum Briocensem: Canonibus Patrum magnam affert lucem „ Theodori Balsamonis interpretatio, quæ & Imperatorum Leges explicat Ecclesiasticas, & nihil omittit „ in Canonibus, quod non exacte & accurate expendat. Atque in hoc quidem opere laudando non video, pergit Hervetus, opus esse, ut diutius immorer, cum in eo legendo sit ejus utilitas per se omni „ ex parte se satis ostensura.

Diversus scopus Balsamonis & Zonaræ.

Porro licet super iisdem Canonibus sint Zonaræ ac Balsamonis Commentarii, tamen in his scholiis componendis aliud fuit Balsamonis, aliud Zonaræ propositum.

„ Balsamon enim Civilis æque ac Canonici Juris „ consultissimus, inquit Guillelmus Beveregius in prolegomenis ad Codicem Græcorum §. 23. utriusque „ concordiam prosequitur, apparentes discrepantias „ componit, & Canonicas quæstiones a se motas multoties solvit. At Zonaras e contra ipsis Canonum „ verbis, & sensui interpretandis stricte adhæret, raro „ admodum ad civiles Leges digrediens. Hinc fit, „ quod Balsamon totum Zonaræ commentarium totidem nonnunquam verbis transcribat; superfluum nimirum judicans, alia Zonaræ dictis addere, cum nihil in tali Canone occurrat, de quo ex legibus politicis & Imperialibus Constitutionibus disputatio instituatur, hoc est, nihil quod ad suum propositum „ pertineat ".

Præferendi commentarii Zonaræ.

Et quidem ob hanc Canonum & Legum mixturam, scholia Balsamonis & longiora, & non raro obscuriora sunt,

sunt, quam scholia Zonatæ: unde & Canonum studioso hæc præ illis utiliora videntur (*a*).

Aristenus.

Sub idem pene tempus floruit Alexius Aristenus; cujus magna cum laude meminit ipse Balsamon in scholiis Canonis 6. Apostolici, & Canonis 37. Trullani; vocans eum *incomparabilem Dominum*, & *magnum OEconomum*.

Notæ Guilielmi Beveregii.

Scripsit hic non quidem Canonum synopsim, ut quidam crediderunt, sed eruditas in eam synopsim annotationes; quas una cum prædictis Balsamonis & Zonaræ commentariis, ac ipso integro Græcorum Codice & Latine typis elegantissimis evulgavit Guillelmus Beveregius Presbyter Ecclesiæ Anglicanæ, & recensuit ad veteres Codices manuscriptos; nec non eruditis, & copiosis annotationibus illustravit.

Quædam notanda circa prædictos Auctores.

Opus sane erudita admodum Canonum explanatione, ac totius Ecclesiasticæ disciplinæ expositione refertum, lectuque dignissimum. Hoc unum tamen notandum, hos omnes Canonum Interpretes, cum ab Ecclesia Romana schismate essent divulsi, circa disciplinam & praxim Ecclesiæ Romanæ, & Pontificis Romani Primatum interdum minus æquos esse; ut in scholiis ad Canones interdum notavimus; & de Balsamone singulariter observat Baronius ad annum 1191. ibidem rationem assignans, quæ Balsamonis ab Ecclesia Latina aversionem auxit; ut propterea in ejus scriptis amplius, quam aliorum alienatio ab Ecclesia Latina se ostenteet.

§. II.

De Latinis Canonum Interpretibus.

INter Latinos tum hoc, tum præterito sæculo plures claruere, non Decretalium duntaxat, sed & Sacrorum Canonum doctissimi ac solidissimi Interpretes.

Antonius Augustinus.

Claruit in primis sæculo XVI. nominatissimus, & in re Canonica exercitatissimus Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis; qui inter alia edidit *epitomen Juris Pontificii veteris* in tres partes divisam; quarum prima de personis, secunda de rebus, & tertia de judiciis fusissime, adductis Conciliorum, ac Pontificum, & SS. Patrum sententiis, discutit; hoc unum dolendum, quod falsas illas Isidorianas merces cæteris immisceat.

Edita est hæc epitome Parisiis anno 1641. In qua editione post primam operis partem extat ejusdem Antonii Augustini *de quibusdam veteribus Canonum Ecclesiasticorum Collectionibus judicium ac censura*, opus non inutile, quo & in hoc tractatu interdum usi sumus (*b*).

Accedunt huic editioni Canones seu Libri tres pœnitentiales; nimirum Pœnitentiale Romanum, Bedæ Presbyteri, & Rabani Mauri Archiepiscopi Moguntinensis, cum ejusdem Antonii Augustini eruditis notis, quæ & eo titulo utiliter consuluntur, quod ex dictis Canonibus nonnullos in suum Decretum retulerit Gratianus.

Præter hæc sunt, ejusdem auctoris sæpius laudati Dialogorum libri duo de emendatione Gratiani; item notæ in Capitula vulgo Hadriani Papæ (quarum meminimus *Commentar. in Jus nov.*) in quibus plurima ad sensum Canonum eruendum, & veros a falsis secernendum occurrunt.

Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis.

Gabrielis Albaspinæi Episcopi Aurelianensis Libri duo observationum, ejusdemque notæ in Canones Eliberitanos, & nonnullos aliorum Conciliorum Canones magnam spirant eruditionem; multamque Canonibus lucem adferunt.

Garsias de Loaisa, Jacobus Sirmondus, & Stephanus Baluzius.

Non exiguo etiam cum fructu leguntur notæ in Canones Conciliorum Hispaniæ Garsiæ Loaisæ Archiepiscopi Toletani; & Jacobi Sirmondi in Canones Conciliorum Galliæ & Capitularia Regum Francorum. Item Stephani Baluzii in eosdem Libros Capitularium; necnon in Collectionem Reginonis, & in Decretum Gratiani.

Scholia Christiani Lupi.

Scholia ac notæ P. Christiani Lupi in Canones octo primorum Conciliorum generalium, necnon quorumdam Conciliorum particularium, præsertim Romanorum, quinque tomis comprehensa, non pauca quoque pro intellectu Canonum, & notitia disciplinæ suppeditare possunt.

Scholia Auctoris.

Sed cum plurimis, quibus Canonum & disciplinæ Ecclesiasticæ notitia convenit, quinque eorum notitiam habere desiderant, non liceat per occupationes, quibus vi sui muneris & professionis detinentur, fusiora illa Canonum commentaria pervolvere, ut ex illis aliquam convenientem ideam disciplinæ Ecclesiasticæ hauriant; non inutile aut ingratum futurum judicavi, exhibere, & compendiosis Scholiis illustrare, non tantum Conciliorum generalium Canones; sed eos omnes, quos Ecclesia universalis Occidentalis pariter ac Orientalis uno quasi consensu probavit & laudavit; & consequenter de quibus affirmari quodam sensu posse videtur, quod de Canonibus Nicænis dixit aliquando Leo magnus; *Canones Spiritu Dei conditi*, & totius *mundi reverentia consecrati*.

In his quoque reperiet Lector puriorem Patrum disciplinam in omnibus, aut saltem præcipuis punctis expressam.

Monitum ad Lectorem.

Hoc unum requiro, ut tam in meis scriptis, quam aliorum, quos hactenus allegavi, & infra citabo, ob servetur illud Apostoli: *Omnia probate, quod bonum est, tenete. 1. Thessalon. cap. 5. vers. 21.*

§. III.

De Interpretibus Decretalium.

Variis illorum Interpretum genera. Primum.

NOn unius generis sunt Decretalium sive Juris Canonici Interpretes seu Commentatores.

Nonnulli enim, iique eruditione & utilitate præcipui, explanationi Juris Canonici, & Decretalium intermiscent quoque Ecclesiæ disciplinam ex SS. Canonibus, & Sanctis Patribus haustam; ac insuper ex Decretalium fontibus, & historiis earum genuinum sensum hauriunt.

Francisci de Roye Institutiones.

Hujus generis pro incipientibus sunt Institutiones Canonici Juris in tres libros divisæ; quorum primo de Legibus & Personis Ecclesiasticis; secundo de rebus Ecclesiasticis; & earum acquisitione; & tertio de actionibus & judiciis tractatur, Auctore Francisco de Roye Antecessore Andegavensi.

Commentaria Francisci Florentis.

Provectioribus servire possunt erudita illa Francisci Florentis Aurelianensis primum, ac deinde Parisiensis Antecessoris, commentaria ad varios Decretalium titulos; quibus admodum erudite non tantum pristinam Ecclesiæ disciplinam ex Patribus & sacris Canonicus depromptam proponit; sed insuper ipsarum Decretalium sensus ex fontibus & historiis ea eruditione detexit; ut vel ex solis his commentariis cuivis innotescat, verissimum esse, quod supra monui, sensum Decretalium Gregorii IX. ex antiquis Decretalium compilationibus & historiis esse desumendum.

Janus a Costa.

His addi possunt Jani a Costa Antecessoris Tolosani in Decretales Gregorii IX. *summaria* & *commentaria*.

Innocentius Cironius.

Item *Paratitla* in quinque libros Decretalium Gregorii IX. Innocentii Cironii Juris utriusque Professoris, & Academiæ Tolosanæ Cancellarii.

Antonius Altesserra.

Commentarius quoque in Decretales Innocentii III. quæ Decretalium Gregorii IX. præcipuam partem constituunt, Antonii Dadini Altesserræ merito his jungitur.

Jacobus Cujacius.

Doctissima denique Jacobi Cujacii Jurisconsulti celeberrimi in Decretales commentaria huic Interpretum generi annumeranda: utpote qui ex fontibus & historiis Decretalium sensum feliciter eruit, & eruendum ostendit.

Secundum genus Scriptorum.

Sunt deinde Juris Canonici aut Ecclesiastici Scriptores, qui Juri Communi, non tantum aliquid de pristina disciplina immiscent; sed insuper Jus Patrium & consuetudinarium adjiciunt; illudque variis Tribunalium, præcipue Regiorum sententiis & decisionibus confirmant.

Franciscus Zypæus.

Hujus generis reputari possunt opera Canonica Francisci Zypæi, qui jus Belgicum juri communi miscet, pluresque Regiorum Magistratuum decisiones refert.

Petrus Rebuffus.

Item Petri Rebuffi praxis Beneficiorum; aliaque ejus de re Canonica opera: quæ Parlamentorum sententiis referta sunt.

Joannes Tournet.

His merito annumerantur *Arresta* seu sententiæ prolatæ in Regiis Parlamentis Galliæ in omni pene materia Ecclesiastica, ordine alphabetico collecta in duos tomos per Joannem Tournet.

Journal des Audiences.

Plurima quoque ad elucidationem rei Canonicæ cum Parlamentorum decisionibus occurrunt in Collectione, quæ vulgo dicitur, *Journal des Audiences*, & quatuor ut minus tomis constant.

Renatus Choppinus.

Verum in hoc genere Doctorum sive Scriptorum eminent opera Renati Choppini de sacra Politia forensi, & ejusdem Monasticon.

Carolus Feuret.

Quibus adjungi potest tractatus Caroli Feuret *de abusu*; sive de vera materia appellationis, quæ insigniri solet hac qualitate, *tamquam de abusu*.

In his operibus omnem fere materiam Ecclesiasticam ex sacris Canonibus, Patribus, & historiis primo deductam habes; ac deinde quid jure consuetudinario, præsertim Regni Galliæ, obtineat, & in contradictorio judicio decisum sit doctissime proponitur: hoc unum notandum, quod posterior plus justo videatur Jurisdictioni Laicali favere, & Ecclesiasticam deprimere.

Hi similesve Auctores licet singulariter serviant iis, qui in foro versantur, atque controversiis Ecclesiasticis decidendis & deducendis ex officio incumbunt, tamen

cum

(a) Eam utilitatem forsan agnoverunt, qui Commentarios Zonaræ in Canones sanctorum Conciliorum sæpius in lucem ediderunt. Prima editio Parisiis data est a Joanne Quintino JC. anno 1568. secunda Mediolani 1614. tertia Græce & Latine Parisiis anno 1618. de cæteris consule *D. Salmon traité de l'etude des Conciles, pag. 618.*

(b) Hæc editio prima non fuit: duæ præcesserunt; una Romæ anno 1614. altera ibidem anno 1624.

cum in pluribus ipsam quoque Patrum puriorem disciplinam proponant, & explanent, etiam Ecclesiasticis eorum lectio utilis & conveniens esse potest.

Tertium genus Scriptorum.

Tertium denique Decretalistarum seu Decretalium Interpretum genus est, qui fere ipsis Decretalibus, sive Juri Canonico scripto inhærent; nec nisi raro ex ipsis Decretalium primis fontibus vel historiis sensum Decretalium quærunt vel investigant.

Glossographi.

Hujus generis famosissimi sunt, qui vulgo Glossographi dicuntur, eo quod ad singula Capitula suas Glossas sive breves annotationes aut expositiones apposuerint.

Quæ circa hos notanda.

Circa Glossographos attendendum, quod præterquam nimium inhærendo litteræ Decretalium prout per fragmenta per Raymundum, aliosve Collectores sunt relatæ, verum sensum Decretalium sæpius non sint assecuti, nonnullos etiam graves errores incaute nimis immiscuerint.

Exempli gratis ad Cap. 8. *de transactionibus*, verbo *necessaria*, dicit: „ Sacramentum vero Baptismi in necessitate a quocumque recipi potest, dummodo in „ forma Ecclesiæ conferatur. Et etiam *Pœnitentia*; „ Nam confiteri possunt quicumque in necessitate, juxta illud *Confitemini alterutrum peccata vestra* ".

Ad Cap. 6. ✠ *de celebrat. Missarum*, verbo *Sanguinis veritatem*, proponit tres sententias de præsentia Corporis & Sanguinis Christi in Eucharistia, quasi æque probabiles, & indifferentes, quarum tertia aperte hæretica est hæc: *Tertia dicit, quod remanet substantia panis & vini, & sub eadem specie est Corpus Christi*.

Et ad Cap. 24. ✠ *eod. tit.* verbo *fermentato*, probare videtur sententiam Hugonis, *quod si quis conficeret de fermentato pane in Ecclesia Occidentali, nihil fieret*; qui est error manifestus.

Hæc pauca vice speciminum proposita sat ostendunt, maturo discretionis judicio glossas Juris Canonici esse legendas. Qui plura, cum in glossis Decreti Gratiani, tum Decretalium & aliarum Corporis Canonici partium errata in unum collecta videre velit, consulat libellum, cui titulus: *Collatio Censuræ in Glossas Juris Canonici jussu Pii V. Pontificis anno 1572. editæ, cum iisdem Glossis, Gregorii XIII. mandato, anno 1580. recognitis & approbatis*.

Alii Veteres Decretalium commentatores.

Huic generi Auctorum annumerari quoque possunt veterum multorum, ut Joannis Andreæ, Innocentii IV. Panormitani, Cardinalis Florentini sive Francisci Zabarellæ, aliorumque in Decretales, & alias Juris Canonici partes vel commentaria vel paratitla, quæ longum esset hic enumerare.

Institutiones Lancelloti.

Ex his utiliores incipientibus videntur institutiones Joannis Pauli Lancelloti, præsertim cum notis Joannis Doujatii, in quibus multa breviter & nervose ad hodierni juris notitiam supplentur & adjiciuntur.

Adjecta est & huic editioni ejusdem Doujatii brevis historia Juris Canonici, aliaque nonnulla per modum appendicis, quæ Juris Canonici Tironibus non parum subservire possunt.

Alii prolixiores Recentiorum commentarii.

Provectioribus subservire possunt prolixiores Decretalium Commentarii, atque inter cæteros Henrici Canisii commentarii in Decretales; item Prosperi Fagnani; necnon quæ passim hic studiosorum manibus teruntur paratitla Andreæ Vallensis; circa quæ tamen nonnulla observanda sequente paragrapho proponemus.

§. IV.

Observanda circa Decretalium Commentatores, & specialiter circa Paratitla Andreæ Vallensis.

Prima observatio.

Quemadmodum, ut supra notavimus, libri Decretalium & sequentes Corporis Canonici partes potissimum forensia prosequuntur, & pro judicialibus causis decidendis promulgati sunt, ita quoque Commentarii Decretalium præcipue circa judicialia & forensia occupantur.

Unde Andreas Vallensis in sua ad Paratitla Decretalium præfatione monet, quod ad *forensia negotia* hæc paratitla seu *institutiones potissimum accommodare voluerit*.

Quapropter de his Decretalium Commentatoribus jure merito dici posset, quod de Canonibus nimirum, qui ad lites judiciaque præcipue valent, dixisse fertur Joannes Salisberiensis Episcopus Carnutensis ad sanctum Thomam Cantuariensem: *Quis a Lectione Legum aut etiam Canonum compunctus surgit*.

Merito proinde suadendum Clericis, ut si hujusmodi Decretalium Commentariis, pro notitia Juris Canonici, studere velint, illorum Lectionem, aliorum Librorum, v. g. Sacræ Scripturæ, aut Sanctorum Patrum, vel sanctorum Canonum Lectione ita temperent, ut non plane aridi, totique forenses, ac veri Spiritus Ecclesiastici expertes reddantur.

Secunda reflexio.

Ulterius hi Commentatores dum potissimum circa judicialia & forensia occupantur, non satis distinguere solent inter forum externum & internum: sæpiusque licita pronuntiant, quæ quidem in foro fori impugnari, aut irritari nequeunt; at in foro poli, id est, in foro conscientiæ sæpius illicita sunt.

Exemplum sit, quod Vallensis ait titulo de *Institutionibus* §. 2. *num.* 8. quod Vicarius, Sede vacante, instituit præsentatos a Patronis: *immo etiam uni ex præsentatis gratificari potest*, id enim si de foro fori intelligatur; sive quod si unice duobus Præsentatis Vicarius *gratiam* sive favorem fecerit, institutio in foro fori impugnari non possit, verum est: modo institutus capax sit. At in foro poli sive conscientiæ nullus *gratificationi* locus est; sed Vicarius in electione duorum Præsentatorum omni favore & gratificatione exclusis, eum instituere debet, quem omnibus attentis judicaverint Ecclesiæ bonum esse instituendum.

Tertia reflexio.

Ad hæc dum Decretalium illi Interpretes unice fere materiam Beneficiorum tractant in ordine ad forense judicium; facile contingit, ut Beneficia potissimum attendant quoad temporalia; quippe quæ pene sola sunt, ob quæ super Beneficiis Ecclesiasticis contentiones & litigia oriantur & moveantur.

Hinc frequenter vilem ac indignam de Beneficiis Ecclesiasticis imprimunt ideam, quasi primum ac principale in Beneficiis esset ipsum temporale; atque a majori vel minori Beneficiorum temporali emolumento, aut mundano honore eis annexo magis vel minus essent æstimanda; ideoque nonnunquam de Beneficiis non secus ac de re aliqua profana & temporali ratiocinantur.

Hinc illa apud Andream Vallensem titulo, *ut Ecclesiastica Beneficia sine diminutione conferantur*, *num.* 3. quod pensio Beneficio conferendo imponi possit *in permutatione Beneficiorum, ratione inæqualitatis, si Beneficium alterum alteri præponderet*.

Et ad tit. *de rerum permutatione*, *num.* 3. cum locutus esset de Beneficiorum permutatione, addidit: „ Sic quoque aliæ res Ecclesiasticæ cum aliis item Ec„ clesiasticis permutari possint, etiam *addito pretio ad* „ *æqualitatem fructum & redituum compensandam*. "

Non hæc aliam ideam imprimunt, quam Beneficia instar rerum temporalium esse pretio coæquanda, atque in permutatione Beneficiorum id maxime attendendum, ut æqualitas fructuum utrumque servetur, quemadmodum in rerum temporalium commercio servari justitia requirit.

Has compensationes inæqualitatis fructum non esse justam causam exigendi pensionem, easque a Simoniaca labe non esse immunes, abunde ostendi in tractatu *de Simonia circa Beneficia, & Pensionibus, Tom. V. part.* 2. *cap.* 4. §. 4. hujus editionis.

Quidni eidem idea, nimirum quod Beneficia non satis considerent tamquam ministeria Ecclesiæ, quæ Clericos ad laborandum & militandum in militia Christi adstrigunt, adscribantur, quod cum Vallensi ad titulum *de peculio Clericorum n.* 2. communiter tradunt Decretalium Commentatores, scilicet tamquam propria Clericorum bona *quasi-Patrimonialia* censeri: „ quæ Cleri„ ci acquirunt ratione Clericalis ordinis vel officii, sed „ alia ratione quam Beneficii, veluti celebrando, con„ cionando, confessiones audiendo. Vicariæ temporali „ deserviendo, aut alias similes actiones spirituales e„ xercendo. „

„ Cum vero, pergit Vallensis, bonorum patrimonia„ lium *plene sint Domini*, perinde ut Laici suorum, „ de iis etiam liberrime, quantum volunt & cui vo„ lunt donare, aut alio quovis modo, sive inter vi„ vos, sive ultima voluntate disponere possunt. Idem „ dicendum, ait, de quasi-Patrimonialibus.

Nonne hæc aperte evincunt, ab his auctoribus Beneficia Ecclesiastica non satis considerari, ut ministeria & officia Ecclesiæ, quæ Clericos ad militandum in militia Christi, & laborandum in vinea Domini adstringunt; & quorum intuitu ipsis tamquam laborantibus & militantibus temporalia subministrantur juxta illud Christi *dignus est operarius mercede sua*. Si enim eam de Beneficiis ideam haberent, facile viderent, nullas decimas, vel alia, cujuscumque generis temporalia Clericis ratione Beneficiorum dari, nisi intuitu laboris & operæ; adeoque illa, quæ *quasi-Patrimonialia* vocant, ab his non distingui: cum & illa Clericis dentur ut Ecclesiæ Ministris laborantibus. Vide citatum tractatum de *Simonia Tom. V. part.* 1. *c.* 7. §. 4.

Ex eadem de Beneficiis Ecclesiasticis idea profluere videtur, quod sæpius citatus Vallensis asserit titulo de testamentis §. 5. *n.* 8. „ quod Clericus ex proventibus „ sui Beneficii donare possit intuitu sanguinis suis con„ sanguineis, si egeant, ad decentem eorum sustenta„ tionem, considerata qualitate, quam tales acquirunt „ per promotionem ejus, qui donat, ad aliud Benefi„ cium vel dignitatem. Crescit enim, inquit, Clerici „ promotione etiam consanguineorum dignitas; & in „ gradu non sufficeret eis ad decentem sustentationem, „ quod ante sufficere poterat. „

Nonne hæc eam præferunt de Beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis pessimam illam ac nocentissimam ideam; quasi illa non tantum suos possessores, sed & eorum consanguineos ad honores mundanos elevarent; atque his sustinendis convenientes sæculi opes essent necessariæ; quo nihil a mente Ecclesiæ magis alienum; quæ ministros suos a sæculi vanitate, & mundanis honoribus plane alienos esse vult; illudque ut probeantur

tur in ipsa Clericalis Tonsuræ susceptione (qua primum servitio Ecclesiæ nomen dant) præcipit, & verbis, atque ipsis ritibus manifeste exponit.

Et quidem vi hujus professionis tenentur Clerici omnes in quacumque etiam Episcopali dignitate constituti cavere, ne in toto vitæ genere quid appareat, *Quod non simplicitatem, Dei zelum, vanitatum contemptum præ se ferat*, ut loquitur Synodus Tridentina *sess. 25. cap. 1. de Reform.*

Ex quo manifestum est, quam alienum sit a mente Ecclesiæ, quod non tantum Clerici, sed & eorum consanguinei pro qualitate Beneficii aut dignitatis, etiam dignitate mundana crescere censerentur.

De hac Ecclesiæ mente optime conscii sanctissimi quique Episcopi ac Pontifices sollicite cavebant, ne consanguineis suis se extollendi, suamque secundum sæculum conditionem augendi occasionem præberent.

Pulcherrima in hanc rem, & utinam omnium Ecclesiasticorum cordibus altissime impressa! est Epistola Clementis IV. ad Petrum Grossum fratrem suum data; quam hic totam inserere, nec inutile, nec ingratum fore credidi.

Epistola Clementis IV. de non promovendis aut ditandis consanguineis.

Clemens Episcopus Servus Servorum Dei, dilecto filio Petro Grosso de S. Ægidio salutem &c. ,, Multis de nostra promotione gaudentibus, nos soli sumus qui certius immensitatem oneris experimur: & idcirco quod aliis gaudium, nobis metum subministrat & fletum. Sane ut scias qualiter hic auditis debeas esse. Neque enim quod nos vehementer humiliat, debet nostros extollere: maxime cum honor hujus sæculi momentaneur sit, & sicut ros transeat matutinus: nec ad nos te, nec fratrem tuum, vel ex aliis nostris aliquem venire volumus, sine nostro speciali mandato. Quia spe sua frustratos, si secus venire præsumerent oporteret redire confusos. Sed nec in tuæ sororis nuptiis gradum quæras propter nos haberes propitios, nec in aliquo adjutores. Si tamen eam filio militis simplicius desponsaveris, in trecentum Libris Turonensibus tibi proponimus subvenire. Et si altiora quæsiveris, nec a nobis denarium speres unum, & hoc ipsum secretissimum esse volumus, & tibi & patri solummodo ,, notum esse. Illud etiam scias, quod nullum nullamque de sanguine nostro sub nostræ sublimationis obtentu, inflare volumus; sed tam Mobiliam quam Cæciliam illos viros habere volumus, quos haberent, si essemus in simplici Clericatu. Sibyllam visita, & dic ei quod locum non mutet, sed remaneat apud Susam, & omnem maturitatem, & habitus honestatem observet, & preces nobis pro aliquo non præsumat assumere. Nam & ei, pro quo fierent, essent inutiles: & ipsi, qui rogaverit, damnosæ. Et si forte per aliquos ex hac causa munera offerantur, ea respuat, si vult nostram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres: non scribimus tibi, nec familiaribus nostris sub Bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani Pontifices in suis secretis utuntur. ,,

Conforme Judicium Hadriani VI.

Quam alienum fuerit a mente Hadriani VI. quod consanguineorum dignitas a dignitate Pontificali, ad quam erat provectus cum proportione cresceret; eaque de causa plura in ipso ex Ecclesiæ thesauris conferre liceret, clamant vitæ ipsius acta, in quibus inter alia refertur, quod nonnullos sibi non remoto affinitatis gradu conjunctos, qui spe celsioris fortunæ e Germania pedibus Romam venerant, verbis severioribus exceperit, singulosque sagis laneis & frugi viatico donatos, pedibus in patriam redire jusserit.

Nepoti quoque unum satis tenue Beneficium habenti, aliud opulentius adjungere noluit; illud continuo habens in ore: *Ecclesias Sacerdotibus, non Sacerdotes Ecclesiis ornare se velle.*

Idem Judicium Marcelli II.

Quid de Marcello II. qui Pontifex factus consanguineos suos nec in Urbem venire permisit, Fratris sui filios in Urbe morantes a nemine salutari voluit; raro in publicum prodire, nec sericis vestibus uti permisit. Quin & rogatus ut in Palatium adduci possent, respondite? *Quid illis cum Palatio? Idne patrimonium esse eorum judicatis?*

Quarta reflexio.

Notissimum est, tum hoc, tum præcedenti sæculo nonnullos Theologos ad tantam in moralibus laxitatem fuisse prolapsos, ut tandem eo pene deventum esset, teste Cardinale Bona, *ut fere liceret, quidquid luberet*. Notum quoque est, plurima in Decretalibus, aliisque Corporis Canonici partibus occurrere, quæ Canonistis & Theologis sunt communia.

Hinc nonnulli e recentioribus Decretalium Commentatoribus in eas materias incidentes, etiam a Theologis illis laxioribus quosdam consuluerunt, eaque occasione eorum nonnulla laxioris disciplinæ principia suis quoque Commentariis inseruerunt.

Exempla plura suppeditant Andreæ Vallensis Paratitla in Decretales.

Et quidem titulo de *præscriptionibus, paragr. 3. n. 3.* sequutus Leonardum Lessium aperte ipsum *probabilismum* omnium laxitatum fontem proponit.

Cum enim dixisset, ad præscriptionem, *juris scilicet ignorantiam quidem non prodesse*, sed aliud dicendum esse de ignorantia juris vere dubii, pro ratione subjungit: ,, Quia quando jus est *vere dubium*, id est, de quo utrimque multorum sunt sententiæ, licet in praxi utramlibet sequi sententiam, perinde ac si clarum jus esset, Lessius 2. *de Instit. cap. 6. disp. 5. n. 16.* ,, Hæc ille.

Quid evidentius quam hunc Auctorem occasione hujus Theologi incidisse in eam opinionem sive apertum *probabilismum*, qui omnibus laxitatibus viam aperit.

,, Cum enim nulla fere sit veritas moralis (verba sunt Prosperi Fagnani *ad cap. Ne innitaris* ✠ *de Constitut.*) quæ plausibili aliqua ratione oppugnari non possit, nulli dubium est, *quin omnis regula morum possit everti ex libertate opinandi*, non modo in præceptis humanis, verum etiam in divinis & naturalibus, dum de ipsis interdum non occurrunt nobis rationes demonstrativæ: *Unde his temporibus eo res producta est*, ut nullus fere sit articulus in moralibus, in quo non sit varietas vel contrarietas opinionum: adeo ut in solo opere non ita pridem impresso Resolutionum moralium Antonii Dianæ, numerentur in unum collectæ quæstiones supra ter mille cum opinionibus, & Auctoribus pro utraque parte affirmantibus, aut ambas esse probabiles, aut unam probabilem, & alteram probabiliorem, & in quibus fere omnibus agitur de peccato mortali: ut de Sacramentis, de Censuris, de Votis, de Jejunio, de Restitutione, & aliis hujusmodi, quæ complectuntur, universam fere materiam ad forum conscientiæ pertinentem. Quem scribendi morem passim observant & alii plures ex recentioribus Theologis. Quare, pergit idem Fagnanus, hæc doctrina probabilitatem videtur fovere veluti *quamdam libertatem conscientiæ*, ac proinde magnopere indigere dextera Dei, & Beatissimi Romani Pontificis provisione, ne venenum jam plus nimio dilatatum ulterius serpat.

Deinde prædictus Canonista, quod generalibus terminis dixit, specialibus exemplis demonstrare pergit eo loco, ubi agit de ,, innumeris fere opinionibus falsis, verba ejus sunt, temerariis & scandalosis, quæ ex libertate eligendi quascumque opiniones probabiles, *tamquam ex Equo Trojano* in dies prodeunt, & quamplurimæ pallio probabilitatis tectæ traduntur in Scripturibus nostri temporis, quæ revera non sunt tolerandæ. ,,

Hæc Fagnanus. Qui pluribus ex laxioribus illis propositionibus ibidem relatis, tandem laudare non dubitat quemdam Jurisconsultum, *quod hic rotundis*, ut ait, *verbis affirmet, usum probabilitatum esse commentum Diaboli, ad enervandam vim præceptorum.*

Deinde prosequitur, ac ibidem fusissime tum a ratione, tum ex jure, eam opinandi libertatem seu probabilismi destruit; stabilitque regulam jure naturali notissimam, & apertissime traditam in *cap. 12.* ✠ *de homicidio* & *cap. 5.* ✠ *de Clerico excommunicato minist.* nimirum: *quod in dubiis semitam debemus eligere tutiorem*; vel quod idem est: *In dubiis via est eligenda tutior.*

Hic pariter ostenditur, quam opportune; ut Juris tirones a *probabilismo* sibi caveant, insertus sit discursus Cardinalis de Aguirre solidissime probabilismum evertens.

Hæc aliaque, quæ facile Lectori occurrent sub iis titulis, qui Theologis & Canonistis sunt communes, sat evincunt laxiores Theologos, ad quos & frequenter remittit, ab hoc Auctore fuisse adhibitos.

Quare ex paratitlis Vallensis desumpta sint exempla?

De hoc Lectorem monitum velim, non eo fine exempla reflexionum generalium e paratitlis hisce fuisse petita, quod in aliorum Commentariis similia, immo & plura non occurrerent; sed quia scio, hæc paratitla præ aliis Commentariis studiosis Juris esse specialiter nota & familiaria.

FINIS TOMI OCTAVI.